TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VEEDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ABDÜLMECİD SİVASÎ ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ

(İNCELEME- KARŞILAŞTIRMALI METİN)

FATIMA AYDIN

DOKTORA TEZİ

ADANA/2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VEEDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ABDÜLMECİD SİVASÎ ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ

(İNCELEME- KARŞILAŞTIRMALI METİN)

FATIMA AYDIN

Danışman: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hayri KAPLAN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Ü. Belde AKA

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Ü. Muhittin TURAN

DOKTORA TEZİ

ADANA/2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM

Üye: Prof. Dr. Hayri KAPLAN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Muhittin TURAN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
.../.../2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. …. / …. / 2019

Fatıma AYDIN

ÖZET

ABDÜLMECİD SİVASÎ ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ
(İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)

Fatıma AYDIN

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK
Ağustos, 2019, 991 sayfa

Abdülmecid Sivasî, on yedinci yüzyılın önemli portrelerinden biridir. Şeyhî mahlasıyla şiirler yazan bir şair, Halvetiliğin Şemsiyye kolunu İstanbul'a taşıyan bir şeyh, dönemin padişahlarına fikirlerini sunan bir danışman, dinî ve tasavvufî bir çok konuda yazan bir yazar ve özellikle tasavvufî eserlere şerhler yazan bir şarihtir. Yaşadığı dönemde bir selefi hareketi olan Kadızadelilere karşı Sivasîler hareketine liderlik etmiştir. Tekke ile medrese arasında yaşanan bu çatışmayı yaşamı boyunca ilmî düzeyde tutarak halk içinde oluşabilecek şiddet olaylarını engellemiştir.

Bu çalışmada, Yusuf-ı Sîneçâk'ın *Cezîre-i Mesnevî* adlı eseri üzerine Abdülmecid Sivasî'nin yapmış olduğu şerhi karşılaştırmalı metin olarak hazırlanarak eserin içeriği incelenmiştir. Yaptığımız araştırmalar sonucunda Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinin yedi nüshasına ulaşılmıştır. Nüsha karşılaştırılması yapılarak asıl esere en yakın metin meydana getirilmesi hedeflenmiştir. Metin incelemesi ile dönemin edebî ve kültürel ortamına dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Yusuf-ı Sîneçâk'ın eseri üzerine bir şerh olmasına rağmen eser bu eserde olmayan beyitleri de kapsamaktadır. Abdülmecid Sivasî farklı *Mesnevî* ciltlerinden beyitler ekleyerek şerh etmiştir. Bu çalışmamızın bilim dünyasına hem eser üzerine karşılaştırmalı bir metin kurulması hem de içeriğinin dönemin özelliklerini yansıtması açısından katkı sağlamasını umuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Şerh, Cezîre-i Mesnevî, Abdülmecid Sivasî, karşılaştırmalı metin.

ABSTRACT

ABDÜLMECİD SİVASÎ'S WORK NAMED ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ
(Obsarvation-Comparative Text)

Fatıma AYDIN

Ph. D. Thesis, Department of Turkish Language and Literature
Supervisor: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK
August 2019, 991 pages

Abdulmecid Sivasî is one of the important portraits of the seventeenth century. He is a poet who wrote poems as Şeyhî, a sheikh of Şemsiyye, a consultant, presenting his ideas to the sultans of the period, a writer who writes about mystical and İslamic subjects, and especially a commentary on sufistic works. During his time he was the leader of the Sivasî movement against the Kadızadeliler, a predecessor movement. This conflict between Tekke and madrasa has been kept at scientific level throughout the life and prevented the violence that may occur in the public.

Yusuf-ı Sîneçâk wrote Cezire-i Mesnevi in the sixteenth century by selecting couplets from Mevlânâ's famous work, Masnavi. Abdülmecid Sivasî in the seventeeth century, commented this work under the name of Şerh-i Cezîre-i Mesnevî. In this study, the commentary of Abdulmecid Sivasî was prepared as a comparative text and the content of the work has been examined. As a result of our research, seven copies of Abdulmecid Sivasî's Şerh-i Cezîre-i Mesnevî were reached. It is aimed to create a text that is closest to the original work. It was aimed at obtaining information about the literary and cultural environment of the period with text analysis. Although there is an annotation on the work of Yusuf-ı Sîneçâk, the work also includes couplets that are not in this work. Abdülmecid Sivasî annotated by adding couplets from different Mesnevi volumes. We hope that this study will contribute to the world of science, both in terms of creating a comparative text on the work and its content in terms of reflecting the characteristics of the period.

Keywords: Commentary, Cezîre-i Mesnevî, Abdülmecid Sivasî, comparative text.

ÖN SÖZ

Çalışmamızda on yedinci yüzyılın önemli portrelerinden biri olan Abdülmecid Sivasî'nin, Yusuf Sineçâk'ın Mevlânâ'nın ölümsüz eseri *Mesnevî*'den seçtiği beyitlerden oluşan eseri *Cezîre-i Mesnevî* üzerine yapmış olduğu şerh olan *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eseri incelenmiştir. Ulaşabildiğimiz yedi nüsha karşılaştırılarak özgün metne en yakın metni oluşturmak amaçlanmıştır. Oluşturulan karşılaştırılmalı metin çeşitli yönlerinden incelenmiştir.

Çalışmamızın I. Bölümü olan *Giriş* kısmı Problem, Araştırmanın Amacı, Araştırmanın Önemi, Araştırmanın Yöntemi, Sınırlılıklar, Tanımlar (Şerh, Cezîre-i Mesnevî) başlıklarından oluşmaktadır.

Çalışmamızın II. Bölümü *Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar* başlığını taşımaktadır. *Kuramsal Açıklamalar* alt başlığı altında ilk olarak *Metin Şerhi* incelenmiştir. Bu kısım şerhin farklı kaynaklarda nasıl tanımlandığını açıklayan *Tanımı*, şerhin tarih içinde gelişiminin irdelendiği *Tarihçesi*, şerhin Klasik edebiyatımızdaki yerinin incelendiği *Klasik Türk Edebiyatında Şerh Geleneği* ve *Şerh Yazma Sebepleri* alt başlıklarından oluşmaktadır.

İncelediğimiz eser Mevlânâ'nın eseri üzerine inşa edilmiş bir başka eserin şerhidir. Bu nedenle eserin temelini Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Manevî* adlı eseri oluşturur. Okurun bu kaynak eseri daha iyi tanıyabilmesi için çalışmamızın II. Bölümünde ele alınan bir diğer başlık *Mevlânâ ve Mesnevî-i Manevî'*dir. Bu bölümde bir yandan Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin hayatı ve eserleri öte yandan da *Mesnevî-i Manevî* tanıtılarak dünyada ve Türk edebiyatındaki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Türk edebiyatında *Mesnevî* üzerine yapılan tercüme ve şerh çalışmaları araştırılarak Yusuf-ı Sineçâk'ın yazmış olduğu *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserin bu çalışmalar arasındaki yeri irdelenmiştir.

Çalışmamızın III. Bölümü Abdülmecid Sivasî'nin hayatı ve eserlerine ayrılmıştır. Eğitimi, ailesi, mensup olduğu tarikat ve yaşamı boyunca Kadızadelilere karşı vermiş olduğu mücadele bu bölümde okura sunulmuştur. Yazmış olduğu eserler, eserlerin içeriği hakkında bilgiler ve bu eserler üzerine yapılan çalışmalar da okurla paylaşılmıştır.

IV. Bölüm, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (İnceleme*) başlığını taşımaktadır. Bu bölüm kendi içinde beş alt başlığa ayrılmaktadır. İlk alt başlık olan *Eserin Şerh-i Cezîre-i*

Mesnevîler Arasındaki Yeri ve Öneminde Klasik Türk Edebiyatında *Cezîre-i Mesnevî* üzerine yazılmış tüm şerhler ele alınarak eserin bu şerhler arasındaki yeri incelenmiştir.

İkinci alt başlık olan *Dil ve Üslup Özellikleri* kısmında öncelikle *Dil Özellikleri* incelenmiştir. Eserin yazılmış olduğu yüzyılın dil özellikleri saptanarak örneklendirilmiştir. Eserdeki cümlelerin yapısı incelendiğimizde karşımıza genellikle Türkçe cümle yapısına uygun kurallı cümleler çıktığı görülmektedir. Metinde çok sayıda arkaik kelimeye rastlanmıştır. Bu kelimeler ve anlamları tespit edilerek alfabetik sıralama ile okura sunulmuştur. Bu kelimelerin geçtikleri varak numarası parantez içerisinde belirtilmiştir. Metinde tespit edilebilen deyim ve atasözleri okura alfabetik sıralama ile varak numarası ve anlamı belirtilerek verilmiştir. *Üslup Özellikleri* başlığı altında öncelikle üslubun tanımı üzerinde durulmuştur. Açıklayıcı, öğretici, örneklendirici, soru-cevap ve tartışmacı anlatım biçimleri tespit edilerek okura örnekleriyle sunulmuştur. Şerhte örneklendirme sırasında hikayelerden, gözlemlerden, nazım ve nesir parçalarından yararlanmıştır. Şarihin yararlandığı şiirlerin bir kısmının kendine ait olduğu tespit edilmiştir. Abdülmecid Sivasî'nin *Divan*'ı ile karşılaştırılarak *Divan*'ında olmayıp bu eserde bulunan şiirleri de bu bölümde tespit edilmiştir. Tartışmacı üslup özellikle Kadızadeliler ile tartıştıkları konuları açıklarken karşımıza çıkmaktadır. Tartışmacı üslubun kullanıldığı konular ve nasıl savunulduğu da irdelenerek dönemin atmosferinin ve şarihin hayatının şerhe olan etkisi okura sunulmuştur.

Bu bölümün üçüncü alt başlığı olan *Şerh Tekniği* bölümünde öncelikle şerh teknikleri tanıtılmıştır. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'nin şerh tekniği örneklendirilerek incelenmiştir. Şarihin şerh sırasında belli bir sıralama izlediği tespit edilmiştir. Önce seçilen beyitlerin aslını veren şarih bu beyitleri metnin geri kalanından farklı renkte yazarak vurgulamaktadır. Daha sonra beyitte anlaşılmasının zor olduğuna kanaat ettiği kelimeleri seçerek gramer yapısını ve sözlük anlamlarını vermektedir. Bu kelimelerin beyit içindeki bağlamsal anlamlarını da vererek 'mana' diyerek beytin tercümesi yapılmaktadır. 'Yani' dedikten sonra şarih beytin şerhine geçmektedir. Şerh sırasında ayet, hadis, şiir ve nesir parçalarıyla yorumlarını desteklemektedir. Abdülmecid Sivasî mensur, geleneksel ve seçmece beyitlerin şerhine dayanan bir şerh tekniği uygulamıştır.

Dördüncü alt başlık *Şerhin Kaynakları*'dır. Şerh sırasında şarih birçok eserden alıntı yapmıştır. Kimi zaman bu eserin adı ve yazarı belirtilerek açık alıntılama yapılırken kimi zaman ise böyle bir açıklama yapılmamıştır. Araştırmalarımız sonucu tespit

ettiğimiz bu eserleri, eser sahiplerinin adlarının alfabetik sıralaması ile okura sunmaya çalıştık. Tespit ettiğimiz bu 85 yazarın hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verdikten sonra şerhte nasıl alıntılandıkları da örneklendirdik. Bu kaynakların tespitinin şarihin ilmî altyapısı hakkında ipucu vermesi açısından çok önemli olduğu kanaatindeyiz.

Bu bölümün beşinci alt başlığını *Dilbilgisi Terimleri* oluşturmaktadır. Abdülmecid Sivasî'nin bu eseri kaleme alma sebeplerinden biri de Farsça bilmeyen okura Farsça öğretmektir. Bu nedenle şerh boyunca Abdülmecid Sivasî, *Mesnevî* beyitlerinde geçen anlaşılmasının zor olduğunu düşündüğü kelimeleri ele alarak onların yapılarını ve anlamlarını okura sunmuştur. Farsça yapılarını anlatırken birçok dilbilgisi terimini de kullanmaktadır. Şarihin Fars dili üzerine olan derin bilgisi hakkında önemli bir ipucu olan bu terimleri alfabetik olarak sıralayarak anlamlarını verdik. Her bir terimin şerhte nasıl kullanıldıklarını da örneklendirdik.

Metin İncelemesi bölümünün altıncı alt başlığını *Şerhte Tespit Edilen Unsurlar* oluşturmaktadır. Bu unsurların tespitinin dönemin kültürel ve edebî dünyasını anlamak için günümüz okuruna bir kapı açacağını umuyoruz. Bu bölümde şerhte tespit edilen dinî bilgiler (Allah'ın isimleri, peygamberler, melekler, tarikatlar vb.), tarihî ve efsanevî isimler, kültürel unsurlar ve mekanlar okura sunulmuştur. Her bir madde içerisinde geçen bu unsurlar alfabetik olarak sıralanarak her biri hakkında kısaca bilgi verilip şerhte nasıl geçmekte olduğu örneklendirilmiştir.

Bölüm V, *Sonuç* ve *Öneriler* alt başlıklarından oluşmaktadır. *Kaynakça*'dan sonra *Nüsha Tavsifi, Nüsha Şeceresi, Metin Kurarken Dikkat Edilen Özellikler, Transkripsiyon Alfabesi* ve *Tenkitli Metin* verilmiştir.

Metin içinde çok sayıda Arapça ibareye rastlanmıştır. Çok sayıda nüshanın karşılaştırılması ve nüsha farklılıklarının dipnotta gösterilmesi sonucu dipnot sayısı fazladır. Bu ibarelerin de dipnotta gösterilmesi karmaşaya neden olacağından metin içinde geçen Arapça ibareler *Ekler* kısmında ele alınmıştır. *Ekler* kısmında tenkitli metin içerisinde tespit edilen Arapça ibarelerin anlamı ve kaynakları *EK-1: Arapça İbareler* başlığı altında verilmiştir. Derkenar ve Dipnotlarda geçen Arapça ibarelerin anlam ve kaynakları ise *Ek-2'de* sunulmuştur.

Çalışmalarım sırasında bıkmadan usanmadan her an bana rehberlik eden değerli hocam Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK'a, kıymetli yardımlarını benden esirgemeyen Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM'a, bulduğu kaynakları benimle paylaşan hocam Prof. Dr. Hayri

Kaplan'a, sorduğum tüm sorulara yoğun olmasına rağmen içtenlikle cevap veren Arş. Gör. Dr. Bilge Karga Göllü'ye, Arapça konusunda günlerini bana ayırarak benden yardımlarını esirgemeyen imam-hatip Hüseyin Hançer'e, hadis kaynaklarını tararken yardımcı olan Seyyid Halid Eser'e, kendi araştırmaları sırasında benim nüshalarımdan birini tespit edip bana ulaştıran Ahmet Gülen'e ve sabırla bana destek olan kıymetli aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vi**
KISALTMALAR ..... **xvi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xviii**
EKLER LİSTESİ ..... **xix**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Problem 1
1.2. Araştırmanın Amacı 2
1.3. Araştırmanın Önemi 2
1.4. Araştırmanın Yöntemi 3
1.5. Sınırlılıklar 4
1.6. Tanımlamalar 4
1.6.1. Şerh 4
1.6.2. Cezîre-i Mesnevî 5

BÖLÜM II
KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Açıklamalar 6
2.1.1. Metin Şerhi 6
2.1.1.1. Tanımı 6
2.1.1.2. Tarihçesi 8
2.1.2. Klasik Türk Edebiyatında Şerh Geleneği 10
2.1.3. Şerh Yazma Sebepleri 20
2.2. Mevlânâ ve Mesnevî-i Manevî 22
2.2.1. Mevlânâ Celâleddin Rûmî (Hayatı, Eserleri ve Etkileri) 22
2.2.2. Mesnevî-i Manevî ve Etkileri 37

2.2.3. Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri.....44

BÖLÜM III
ABDÜLMECİD SİVASÎ

3.1. Hayatı.....62
3.2. Eserleri.....87

BÖLÜM IV
ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ (İNCELEME)

4.1. Eserin Şerh-i Cezîre-i Mesnevîler Arasındaki Yeri ve Önemi 93
4.2. Dil ve Üslup Özellikleri.....99
4.2.1. Dil Özellikleri.....99
4.2.2. Üslup Özellikleri..... 105
4.3. Şerh Tekniği..... 156
4.4. Şerhin Kaynakları 162
4.4.1. Abdullah Ensarî 162
4.4.2. Abdülganî E'n-Nablusî..... 163
4.4.3. Abdülkadir Bedran..... 164
4.4.4. Abdülmecid Sivasî..... 164
4.4.5. Abdülmecid Şirvânî..... 167
4.4.6. Âyetler 168
4.4.7. Baha'eddîn Nakşıbendî..... 169
4.4.8. Begavî..... 169
4.4.9. Beyazıd-ı Bestami..... 170
4.4.10. Beydavî..... 172
4.4.11. Beyhakî..... 174
4.4.12. Bezâzî 174
4.4.13. Buharî 175
4.4.14. Bûsîrî..... 176
4.4.15. Cafer-i Sadık..... 177
4.4.16. Cevherî..... 178
4.4.17. Cürcânî..... 178

4.4.18. Derviş İlmî 182
4.4.19. Ebu Bekir Verrak 183
4.4.20. Ebu'd-Derdâ 184
4.4.21. Ebu Haşim 184
4.4.22. Ebu's-Su'ud 185
4.4.23. Eflatun 186
4.4.24. Fudayl bin İyaz 187
4.4.25. Gazalî 188
4.4.26. Hacı Bektaş-ı Veli 191
4.4.27. Hadisler 192
4.4.28. Hafız 192
4.4.29. Hamdi Çelebi 195
4.4.30. Harakanî 196
4.4.31. Hasan Basri 197
4.4.32. Hazreti Â'işe 198
4.4.33. Hazreti Ali 198
4.4.34. Hikayeler 200
4.4.35. Hisârî 200
4.4.36. İbn-i Abbas 202
4.4.37. İbn-i Fariz 202
4.4.38. İbn-i Hibban 204
4.4.39. İbn-i Kayyim El-Cevziyye 204
4.4.40. İbn-i Kemal (Kemalpaşazade) 205
4.4.41. İbn-i Sinâ 206
4.4.42. İbnü'l-Arabî 207
4.4.43. İbnü'l-Cevzî 208
4.4.44. Îcî 209
4.4.45. İmam-ı Rabbanî 209
4.4.46. İmam Şafiî 210
4.4.47. İsmail Hakkı Bursevî 212
4.4.48. Kanuni Sultan Süleyman 211
4.4.49. Kâsımî 212
4.4.50. Kâşânî 212
4.4.51. Kurtubî 213

4.4.52. Latifî 214
4.4.53. Lütfullah Halimî 214
4.4.54. Mâlik bin Dînâr 216
4.4.55. Meâlî 216
4.4.56. Mevlânâ Ali 217
4.4.57. Mevlânâ Celaleddin Rûmî 217
4.4.58. Mir Hüseynî 219
4.4.59. Molla Câmî 219
4.4.60. Muhammed Makdisî 222
4.4.61. Muhyî Çelebi 222
4.4.62. Mütenebbî 223
4.4.63. Nevevî 224
4.4.64. Nimetullah 224
4.4.65. Nizami 225
4.4.66. Sa'dî-i Şirazî 226
4.4.67. Sadreddin Konevî 227
4.4.68. Sehl Tüsterî 227
4.4.69. Senâî 228
4.4.70. Seyfettin Âmidî 229
4.4.71. Seyyidü'l-Irâkî 229
4.4.72. Sîneçâk-ı Rûmî 230
4.4.73. Suyûtî 231
4.4.74. Sühreverdî 231
4.4.75. Sülemî 232
4.4.76. Şa'bî 233
4.4.77. Şeyh Şaban-ı Veli 234
4.4.78. Şemseddin Sivasî 234
4.4.79. Şiblî 239
4.4.80. Tîbî 240
4.4.81. Vitrî 241
4.4.82. Yahya Çelebi 242
4.4.83. Yazıcızâde Mehmed 242
4.4.84. Yunus Emre 244
4.4.85. Zemahşerî 245

4.5. Dilbilgisi Terimleri 245
4.6. Şerhte Tespit Edilen Unsurlar… 256
4.6.1. Dinî Bilgiler 256
4.6.1.1. Allah'ın Adları 256
4.6.1.2. Hazreti Muhammed ve Diğer Peygamberler 264
4.6.1.3. Melekler 275
4.6.1.4. Kutsal Kitaplar 277
4.6.1.5. Dört Halife 278
4.6.1.6. Mezhepler 281
4.6.1.7. Tarikatlar 282
4.6.1.8. Dinler 284
4.6.2. Tarihî-Efsanevî Kişiler 284
4.6.2.1. Âsaf bin Berhiyâ 284
4.6.2.2. Ashab-ı Kehf 285
4.6.2.3. Ayas ve Sultan Mahmud 286
4.6.2.4. Behlül-i Dânâ 287
4.6.2.5. Cafer-i Tayyâr 287
4.6.2.6. Câlinus 288
4.6.2.7.Cemşid 288
4.6.2.8. Cessas 289
4.6.2.9. Cüneyd-i Bağdadî 289
4.6.2.10. Ebu Cehil 290
4.6.2.11. Ebu Hanife 290
4.6.2.12. Ebu Leheb 291
4.6.2.13. Ebu Medyen 292
4.6.2.14. Ebu Talip El-Mekkî 292
4.6.2.15. Firavun 293
4.6.2.16. Hallac-ı Mansur 293
4.6.2.17. Hâtem 294
4.6.2.18. Hızır 295
4.6.2.19. İbrahim İbn-i Edhem 296
4.6.2.20. İskender 297
4.6.2.21. Kârun 298
4.6.2.22. Kenan 299

4.6.2.23. Leylâ ile Mecnûn 299
4.6.2.24. Lokman 300
4.6.2.25. Mehmed bin Murat Han 300
4.6.2.26. Meryem 300
4.6.2.27. Nemrud 301
4.6.2.28. Nesîmî 302
4.6.2.29. Şems-i Tebrizî 302
4.6.2.30. Ümmü Hânî 303
4.6.2.31. Veysel Karanî 303
4.6.2.32. Yezid 304
4.6.2.33. Züleyha 304
4.6.3. Kültürel Unsurlar 305
4.6.3.1. Ölünün Tespiti 306
4.6.3.2. Sütannelik 306
4.6.3.3. Karakoncolos 307
4.6.3.4. Saç Beyazlamasına Dair İnanış 308
4.6.3.5. İlm-i Simya 308
4.6.3.6. Satranç Terimleri 309
4.6.4. Mekanlar 309

BÖLÜM V
SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç 313
5.2. Öneriler 314

KAYNAKÇA 316
NÜSHA TAVSİFİ 347
NÜSHA ŞECERESİ 353
METİN KURARKEN DİKKAT EDİLEN ÖZELLİKLER 355
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ 358
TENKİTLİ METİN 359
EKLER 899
ÖZGEÇMİŞ 991

KISALTMALAR

A: Arapça İbareler

ABD: Ana Bilim Dalı

b. : bin

bkz: Bakınız

C : Cilt

Çev: Çeviren

DA: Dipnot ve Derkenarda Geçen Arapça İbareler

Edit.: Editör

EKEV: Erzurum Kültür Eğitim Vakfı

FÜSBE: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

H. : Hicrî

Haz. : Hazırlayan/ hazırlayanlar

Hz. : Hazreti

İ: İzmir Milli Kütüphane nüshası

İFAV: İlahiyat fakültesi Vakfı

İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi

İÜ: İstanbul Üniversitesi nüshası

İÜ2: İstanbul Üniversitesi 2. nüsha

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

M. : Miladî

Mad. : maddesi

No: Numara

Ra : Radıyallahıu anh

S. : Sayı

s. : Sayfa

S1: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud no 2453

S1: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi no 2527/2

S3: Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizade no 327

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

T: Tire Necip Paşa Kütüphanesi no 312

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türk Diyanet Vakfı

TDVİA: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

vb : ve benzeri

vd : ve diğerleri

vr : varak

Yay. : Yayınları

YKY: Yapı Kredi Yayınları

YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Beyitlerin Mesnevî Ciltlerine Göre Dağılımı……98

Tablo 2. Şerh Tekniği …….161

EKLER LİSTESİ

EK 1. Arapça İbareler……..……..892

EK 2. Dipnot Ve Derkenarlarda Geçen Arapça İbareler…….….955

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Bir metnin incelenmesi ve açıklanması üzerine oluşturulan şerh metinleri, yazıldıkları dönem hakkında sosyo-kültürel, tarihî ve dinî birçok bilgi barındırır. Şarih eseri şerh ederken hem kendi kişiliği ve birikiminden hem de yaşadığı toplumun özelliklerinden yararlanmaktadır. Bu açıdan şerh metinleri dönemine açılan önemli bir kapıdır. Fakat bu kadar bilgi barındırmasına rağmen kütüphanelerimiz incelenmeyi bekleyen şerhlerle doludur.

On yedinci yüzyılın önemli isimlerinden biri olan Abdülmecid Sivasî, hem şair hem şarih hem de padişahlara danışmanlık yapmış önemli tarikat şeyhlerinden biridir. Sivasî'nin künyesi; Ebu'l Hayr Mecdü'd-dîn Abdülmecîd b. Muharrem b. Ebu'l Berekât Muhammed b. Ârif Hasan ez-Zîlî es-Sivâsî el- Hanefî'dir. Aslen Zileli olmasına rağmen uzun yıllar Sivas'ta yaşaması ve burada ün kazanması nedeniyle Sivasî olarak tanınır. Şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanan Abdülmecid Efendi, bazen Abdülmecid ismini de mahlas olarak kullanmıştır.

Ünlü şair ve Halvetî şeyhi olan Şemseddin Sivasî, hem amcası hem de hocasıdır. Amcası gibi Abdülmecid Sivasî de tarikat ehlidir. Kendisi de amcasının yolundan giderek Halvetiyye'nin bir kolu olan Şemsiyye tarikatı şeyhlerinden biri olmuştur. On yedinci yüzyıl şair ve şarihlerinden olan Şeyhî, padişah tarafından İstanbul'a davet edilmiş, çeşitli konularda padişaha danışmanlık yapmıştır. On yedinci yüzyılda bir Selefi hareketi olarak ortaya çıkan Kadızadeliler hareketine karşı tasavvufu savunmuştur. Kadızadeliler-Sivasîler çatışması olarak düşünce tarihine geçen bu çatışmayı Abdülmecid Sivasî, yaşadığı müddetçe ilmî düzeyde tutarak çatışmanın halk arasında kargaşa ve şiddete dönüşmesini engellemiştir. Abdülmecid Sivasî, yaşadığı dönemde değer verilen bir âlim ve mutasavvıftır. Kadızadeliler ile olan çatışması üzerine Muhammet Raşit Akpınar, 2009'da *Kadızadeliler ve Sivâsîler Arasındaki Fıkhî Tartışmalar* başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Akpınar, 2009).

Abdülmecid Sivasî, Mevlevî olmadığı halde Mevlânâ'nın ünlü eseri *Mesnevî-i Manevî* üzerine çeşitli şerhler yazmıştır. Şarih 'in hayatı üzerine kapsamlı bir doktora tezi hazırlamış olan Cengiz Gündoğdu (Gündoğdu, 2000), onun Mesnevî üzerine yapmış olduğu şerhleri de *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Türkçe 'ye Şerh Geleneği ve Halvetî Şeyhi Abdülmecid Sivâsî'nin Mesnevî üzerine Çalışmaları* başlıklı makalesinde incelemiştir (Gündoğdu, 2005). Sivasî, öncelikle *Mesnevî*'yi şerh etmiştir. Bununla yetinmemiş *Mesnevî-i Manevî* üzerine bir sözlük hazırlamıştır. Harun Tan bu sözlük üzerine 2006 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Tan, 2006).

Cezîre-i Mesnevî, Mesnevî'de anlaşılması zor olan beyitlerin seçilmesiyle oluşan eserlerdir. Bu eserler arasında en ünlüsü hiç kuşkusuz Yusuf Sîneçâk'ın *Cezîre-i Mesnevî*

adlı eseridir. Yusuf Sîneçâk, *Mesnevî*'yi bir okyanus gibi düşünmüştür. Mesnevî'yi anlamak isteyen okurun bu geniş okyanusta dinlenebileceği adaları (cezîreleri) belirlemiştir. Eserin ismini bu nedenle *Cezîre-i Mesnevî* olarak belirtmiştir. Bu eser, Sivasî'den önce İlmî Dede tarafından şerh edilmiştir. Sivasî, eserin giriş kısmında bu şerhi gördüğünü de bildirmektedir.

Çalışmamız, Abdülmecid Sivasî'nin Yusuf Sîneçâk'ın *Cezîre-i Mesnevî* isimli eserine yaptığı şerh olan *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* üzerinedir. Seda Uysal Bozaslan, *Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'si (Metin-İnceleme) ve Yûsuf-ı Sîneçâk'in Cezîre-i Mesnevî'sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma-Sadeleştirilmiş Ortak Metin)* başlıklı doktora tezinde bu iki eseri karşılaştırarak sadeleştirilmiş bir metin ortaya koymayı amaçlamıştır (Uysal Bozaslan, 2016). Bu çalışmada iki metnin ortaklıkları ve farklılıkları üzerinde durulmuş, eserin nüsha karşılaştırılması veya incelenmesi yapılmamıştır.

Çalışmamız sırasında Abdülmecid Sivasî'nin hayatı ve edebi kişiliği verilerek şerhe bunun etkisi incelenecektir. Yaşadığı dönemde Kadızadelilerle yaşadığı çatışmalar ve savunduğu fikirler bu eserde de görülmekte midir? Eserde yaşadığı dönemin izleri bulunmakta mıdır? Şerh sırasında şarih hangi kaynaklardan yararlanmıştır?

Ulaşabildiğimiz yedi nüshanın kütüphane kayıtlarına farklı isimlerle kaydedilmiş olması ve şerhin barındırdığı Arapça ve Farsça ibarelerin yoğunluğu gibi sebepler bu zamana kadar eser üzerine kapsamlı bir karşılaştırma ve inceleme yapılmamasına sebep olmuş olabilir. Bu çalışmada eserin tamamı çeviri yazı ile okura sunulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Abdülmecid Sivasî, döneminin önemli şeyhlerinden biridir. Aynı zamanda büyük bir âlim olan Abdülmecid Sivasî, *Mesnevî-i Manevî* üzerine birçok çalışma yapmıştır. Bu çalışmada amacımız, Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini bilim dünyasına tanıtmak ve şarih yönünü araştırmaktır. Şarih yönünü incelerken amacımız, şarihin hangi kaynaklardan yararlandığını tespit etmek ve eserde bulunan dinî, kültürel ve sosyal unsurları ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Bu unsurların tespiti ile eserin ve eserin yazıldığı dönemin bilgi dünyasına okur için bir kapı açılacağı umut edilmektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Araştırmamız sırasında *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* üzerine bir inceleme ve karşılaştırmalı metin çalışması yapılmadığını tespit ettik. Öncelikle nüshaların isimlerinin farklı kaydedilmiş olması daha önce yapılan çalışmalarda da farklı eserler gibi ele alınmalarına sebep olmuştur. Nüsha farklılıkları tespit edilmemiştir. Yedi farklı nüshasını tespit ettiğimiz eserin, nüshalarını karşılaştırarak sağlam bir metin kurmayı amaçladık.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî içerisinde birçok bilgi barındırmaktadır. Eser içerisinde şarihin kendisine ait şiirler olduğu gibi Arap, Fars ve Türk şairlerine ait şiirler de

bulunmaktadır. Ünlü sözler, eserlerden alıntılar, dönemin meşhur kıssaları, hadisler, ayetler, halk inanışları, gelenekler, tıp, ilm-i simya gibi daha birçok unsur eseri süslemektedir. Eserin yararlandığı kaynaklar ve içerdiği unsurlar hem eserin anlam dünyasına hem de şarihin edebi kişiliğine ışık tutmaktadır. Çalışmamızın bir amacı da eserin barındırdığı bu bilgileri tespit etmektir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Öncelikle eser üzerine çalışma yapılıp yapılmadığını tespit etmek amacıyla YÖK Tez Merkezi, Hatice Aynur'un *Üniversitelerde Yapılan Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları* isimli eseri (Aynur, 2000), İSAM Kütüphanesi kataloğu, Turkish Studies dergisi ve İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'na ait kataloglar, www.yazmalar.gov.tr adresi taranmıştır. Bu eser üzerine çalışma yapılmadığı saptanmıştır.

Eser hakkında bilgi veren en önemli kaynak Cengiz Gündoğdu'nun Abdülmecid Sivasî üzerine yaptığı Doktora tezidir. Bu tezde Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Şerh-i Müşkilât-ı Mesnevî* adıyla kayıtlı bir nüshadan daha bahsedilmektedir. Tekelioğlu/ 391 numaraya kayıtlı nüshayı incelediğimizde özellikle ilk on sekiz beyit şerhinin hemen hemen aynı olduğunu gördük. Fakat daha sonra gelen beyitlerin tamamının *Mesnevî*'nin birinci cildine ait olduğunu ve incelediğimiz eser gibi seçmece beyitlerden oluşmadığını tespit ettik. Bu nedenle de eserin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* değil *Şerh-i Mesnevî* adlı eser olabileceğine kanaat ettik. Cengiz Gündoğdu, *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Türkçeye Şerh Geleneği ve Halvetî Şeyhi Abdulmecîd-i Sivâsî'nin Mesnevî Üzerine Çalışmaları* adlı makalesinde Süleymaniye Kütüphanesi'nde şarihin adına kayıtlı bir başka nüshaya daha ulaştığını ama bu nüshanın da Abdülmecid Sivasî'ye ait olmadığını belirtmiştir (Gündoğdu, 2005).

Seda Uysal Bozaslan ise Süleymaniye Kütüphanesi'nde üç (S1, S2, S3) ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bir (İÜ2) nüshanın bulunduğunu belirtmiş fakat nüsha karşılaştırması yapmamıştır.

Yaptığımız inceleme sonucu eserin kütüphane kayıtlarına farklı isimlerle kaydedilmiş yedi nüshası olduğunu tespit ettik. Kimi nüshalarda eser yanlışlıkla *Şerh-i Mesnevî* (İ, İÜ2), kimi nüshada *Şerh-i Müşkilât-ı Mesnevî* (İÜ, T) ve kimisinde de *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* (S1, S2, S3) olarak kütüphane kayıtlarına kaydedilmiştir. Eserin içeriğine bakıldığında en doğru isimlendirmenin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* olduğuna kanaat edilmiştir.

Ulaştığımız nüshalardan İzmir Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu 657 arşiv numarasına kayıtlı İ nüshası, kütüphane kayıtlarına *Şerh-i Mesnevî* olarak kaydedilmiştir. Hicri 1047/ Miladî 1637 yılında Ömer İbnü'l-Hac İlyas Sivasî tarafından kaleme alınmıştır. 111 yapraktan oluşan eser, 21 satır olarak düzenlenmiştir.

İlginç bir şekilde ulaştığımız nüshalardan bir diğeri olan İÜ2 nüshası da aynı müstensih tarafından İ nüshasından bir yıl sonra kaleme alınmıştır. Bu iki nüsha hemen hemen aynıdır. Bu nüsha, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmaları 196'ya *Şerh-i Mesnevî* adıyla kayıtlıdır.

İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmaları 194'e kayıtlı İÜ nüshası kütüphane kayıtlarına *Şerh-i Müşkilât-ı Mesnevî* olarak kaydedilmiştir. 103 sayfadan ve ortalama 25 satırdan meydana gelmiştir. Mahmud bin İsmail tarafından Hicrî 1119/ Miladî 1707 tarihinde kaleme alınmıştır.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde üç nüsha belirlenmiştir. S1 nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 2453 numaraya kayıtlıdır. Ortalama 19 satır olan nüsha 141 varaktır. S2 nüshası ise Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 2527/2 numaraya kayıtlıdır. Ortalama 21 satırdan ve 84 sayfadan meydana gelir. S3 nüshası da S2 nüshası gibi kısa bir nüshadır. Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizade 327 numaraya kayıtlı olan S3 nüshası, 124 sayfadan ve ortalama 17 satırdan oluşmaktadır.

Tire Necip Paşa Kütüphanesi 312 numaraya kayıtlı son nüsha (T), kütüphane kayıtlarına *Şerh-i Müşkilât-ı Mesnevî* adıyla kayıtlıdır. Nüsha 135 sayfadan ve ortalama 19 satırdan oluşan harekeli bir nüshadır.

Çalışmamız sırasında tespit edilen bu nüshaların hepsi karşılaştırılarak aralarında en geniş içeriğe ve en eski istinsah tarihine sahip olarak S1 nüshası tespit edilmiştir. Bu nedenle S1 nüshası ana nüsha olarak belirlenmiştir. Tüm araştırmalara rağmen müellif nüshasına ulaşılamamıştır. Metin okumaları yapılırken bir yandan da Abdülmecid Sivasî'nin hayatı ve eserleri üzerine araştırmalar yapılmıştır. Eseri daha iyi anlamak üzere *Mesnevî* üzerine yapılan şerhler hakkında da bilgi edinilmiştir. Öte yandan şarihin düşünce dünyasını daha iyi kavramak adına Kadızadeliler ve Sivasîler çatışması ve Abdülmecid Sivasî'nin bu çatışmada üstlendiği rol üzerine araştırmalar yapılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma Abdülmecid Sivâsî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî adlı eserinin yedi farklı nüshasının karşılaştırmalı metni ve metin içeriğinin incelenmesi ile sınırlıdır. Çalışmamız sırasında eserin yedi nüshasına ulaşılmış ve bunlar üzerinden nüsha karşılaştırması yapılmıştır. Fakat eserin müellif nüshasına ulaşılamamıştır. Eserin daha iyi anlaşılması için Mevlânâ ve *Mesnevî-i Manevî* hakkında bilgiler verilmiştir. *Mesnevî* yalnız Türk Edebiyatında değil Dünya edebiyatında çok sevilen bir eser olduğundan üzerine sayısız çalışma bulunmaktadır. Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini daha

iyi anlatabilmek için *Mesnevî* üzerine yapılan çalışmalar anlatıldıktan sonra *Cezîre-i Mesnevî*'ler üzerinde durulmuştur.

1.6.Tanımlamalar

1.6.1. Şerh

Şerh kelimesi Arapça şaraha kökünden gelir. Şerh edebî bir terim olarak genellikle açmak, açıklamak ve yorumlamak anlamlarını taşır. Sözlüklerde "*bir şeyi kesmek, açığa çıkarmak*" (Saraç, 2006, s. 121), "*müşkil ve mübhem ve mahfi makulesini keşf ü izhar eylemek, kesmek, açmak, fehm eylemek, bikr kızın bekâretini izâle eylemek yahut hatunu arkası üzre yatırıp cima eylemek, bir şeyi bolartmak*" (Mütercim Asım, 2013, s.484), "*açıklama, tanımlama, açma; edebî metinleri yorumlama, yorum, bir kelime ya da pasajın yorumunu yapma"* (Redhouse, 1996, s. 1121), "*genişletme, bast etme, yayma, kesme, açma, arz etme, îzâh, beyân, tevsi', tafsil, te'vîl, tefsir"* (Bahaeddin, 1997, s. 412), "*açma, yarma, açıklama, yorumlama; bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap, açık ve ayrıntılı anlatma*" (TDK, 2003, s. 2087), "*keşf etmek ve beyân etmek"* (Karahisarî, 2009, s. 543) şeklinde tarif edilmiştir.

Bunların yanında manevî konularda da şerh kelimesi karşımıza çıkmaktadır. Kuran-ı Kerim'de şerh kelimesi İnşirah suresinde genişletmek, rahatlatmak anlamında kullanıldığı gibi manevi konularda da rahatlatmak anlamında kullanılmıştır.

Bir edebiyat terimi olarak metin şerhi, "*bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifade ve nüktelerini açıklamak ve yorumlamak"* (Kadri, 1943, s. 217-218), *"muhtelif ilim dallarında yazılan açıklayıcı eser*" (Vaux, 1979,s. 429), *"bir metin daha iyi anlaşılsın diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması"* (Kortantamer, 1994, s.1), *"bir edebi eseri, bir risaleyi veya bir kitabı kelime kelime açıp izah ederek, ihtiva ettiği bütün dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlama*" (Doğan, 1999, s. 422) anlamlarında kullanılır.

1.6.2. Cezîre-i Mesnevî

Cezîre-i Mesnevî türü Mevlânâ'nın ünlü eseri *Mesnevî-i Manevî*'den bazı beyitlerin seçilmesiyle oluşturulan eserlerdir. *Mesnevî*'yi bir okyanus gibi düşünen şarihler seçtikleri beyitleri birer ada (cezîre) olarak yorumlamışlardır. Asafî Dal Mehmet Çelebi'nin de *Cezîre-i Mesnevî* adıyla anılan bir eseri vardır. Asafî'nin eserinin bilinen tek nüshası müellif hattıyla H. 1004/ M. 1595 yılında yazılmıştır. Mesnevî'den seçtiği beyitler surh mürekkepli bir cetvel içinde verilmiştir. 91 başlık altında incelenen beyitler cilt sıralaması gözetilmeden seçilmiştir. Topal, eser üzerine yapmış olduğu çalışmada Asafî'nin Yusuf-ı Sineçâk'ın eserinden faydalandığını tespit etmiştir (Topal, 2009, s. 617). Eser Sineçâk'ın eseri kadar ünlü olmamıştır.

Bu konuda verilmiş en ünlü eser, on altıncı yüzyılda Vardar Yenicesi'nden Mevlevî şairi Yusuf-ı Sineçâk tarafından kaleme alınmıştır. Sineçâk *Mesnevî'*nin altı cildinden 366 beyit seçmiştir. Mesnevî dersleri de veren Sineçâk, kimi beyitlerin anlaşılmadığını ve tarikata yeni girenlerin bu konuda sıkıntı yaşadığını fark eder ve bu beyitlerden bazılarını seçer. Birbirleriyle ilişkilendirdiği bu beyitleri özellikle Mevlevîliğe yeni katılanlar için bir kitap haline getirir (Güleç, 2004, s. 159-160).

Bu türde asıl sayı yoğunluğunu oluşturan eserler Sineçâk'ın *Cezîre-i Mesnevî* adlı eseri üzerine yapılmış olan şerhlerdir. Bu şerhlerden ilki Mehmet İlmî Dede'ye aittir. Mevlevî dedelerinden olan İlmî, Sineçâk'ın eserini *Lemaât-ı Bahri'l-Manevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eseriyle şerh etmiştir. İlmî, eserini dönemin padişahının isteğiyle özellikle Farsça bilmeyen dervişlerin de *Cezîre-i Mesnevî'den* yararlanabilmesi için kaleme aldığını bildirir (Mengüç, 2005). Derviş Ali, büyük oranda İlmî'nin eserinden alıntı yaparak on yedinci yüzyılda *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* yazmıştır. On yedinci yüzyılda bu tür de eser veren bir başka isim ise Meknî Efendi'dir (Demirel, 2007). Abdülmecid Sivasî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini, Hicrî 1011 Rabiü'l-evvelinde (M. 1602, Ağustos-Eylül) kaleme almıştır. Abdülmecid Sivasî bu konuda kendinden önce eser vermiş olan İlmî'nin eserini gördüğünü giriş kısmında anlatır. Fakat İlmî'nin eserini özellikle mecazlı ifadeler, ayet ve hadis delillerinin azlığı ve Hazreti Muhammed'i yeterince anmadığı nedeniyle yetersiz bulmaktadır.Abdullah Bosnevî, *Cezîre-i Mesnevî*'yi H. 1038 (M. 1629) yılında Sivasî'nin eserinden 27 yıl sonra kaleme almıştır. İlmi ve Sivasî'den farklı olarak şerhini nesir şeklinde değil nazmen yapmıştır. On yedinci yüzyıl Mevlevî şairlerinden Cevrî de *Aynü'l-Füyûz* adlı eseriyle *Cezîre-i Mesnevî*'yi şerh etmiştir. Hicri 1057/ Miladi 1647'de Cevrî eserini kaleme almıştır. Eser, Mesnevî'den seçilen her beyti beşer beyit ile şerhiyle terkib-i bend şeklinde düzenlenmiştir. Mevlevî dedelerinden olan Şeyh Galip de Sineçâk'ın 366 beyitlik *Cezîre-i Mesnevî* isimli eserini *Semahâtu Lemaâtı Bahrü'l-Manevî bi-Şerhi Cezîreti'l-Mesnevî* adlı eserinde şerh etmiştir.

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

2.1. Kuramsal Araştırmalar

2.1.1. Metin Şerhi

2.1.1.1. Tanımı

Klasik Türk Edebiyatında şerh etme işlemini anlatmak için şerh başta olmak üzere, tefsir, beyan, ayân, keşf, izhâr, hall, îzâh, ta'bîr, tahsil, teşrif, ta'rif ve tercüme gibi sözcükler etmek, eylemek, kılmak gibi Türkçe yardımcı fiillerle birlikte kullanılmıştır. Açmak, açıklamak, genişletmek ve ferahlatmak gibi anlamlara gelen şerh kelimesi aynı

zamanda bir edebiyat terimi olarak bir metni açıklamak üzere yazılan metinler anlamında da kullanılmaktadır. Bu açıdan, incelediğimiz metinlere baktığımızda, şerh kelimesi *Mesnevî-i Manevî'de* de "parçalanmış" anlamında kullanılmıştır:

Sîne hâhem şerhâ şerhâ ez-firâk
Tâ bugûyem şerh-i derd-i iştiyâk

(Özlem ve hasret derdini anlatabilmek için, ayrılık ateşinden kavrulmuş, şerha şerha (paramparça) olmuş bir gönül isterim.)

Abdülmecid Sivasî de incelediğimiz bu eserinde şerhin kelime anlamını "parelenmiş" olarak vermiştir:

S2-16b, S3-12b:… *Şerḥ meşrūḥ dimekdür. Yaʿnī pārelenmiş.*

Muallim Nâci ünlü sözlüğünde edebî anlamda şerhi "*Açmak, açılmak; îzâh içün söylenilen sözler ve bu yolda yazılan kitap"* (Muallim Nâci, 1987, s. 497) olarak verir.

Mahmud Salahi Efendi ise *Kamus-i Osmanî*'de şerh kelimesini şöyle açıklar: "*Açmak, açılmak, bir dekayık ve gavamizi izah ve tefsir için söylenilen sözler ve bu yolla yazılan kitaplar"* (Salahi, 1985,s.127).

Şemsettin Sâmî, şerhi "*Açma, yarma; bir kitabın ibâresini yine o lisânda veyâ bir lisân-ı âhirde tafsîl ve izâh iderek müşkilâtını açma; bir kitâbun 'ibâresini kelime-be-kelime açup îzâh iderek yazılan kitâb; îzâh, tafsîl, açık anlatma*" (Sâmî, 1987, s. 773) olarak tanımlamıştır.

Şerh kavramının aynı anlam dairesi içerisinde bulunduğu tefsir, tevil, tahlil, hâşiye gibi kavramlar da vardır. Bu kavramlar kimi zaman birbirlerinin yerine dahi kullanılmışlardır.

Tefsir, kelime anlamı olarak tıpkı şerh gibi açmak, açıklamak demektir. Terim anlamına baktığımızda ise "*Kuran-ı Kerim'deki ayetlerin anlamlarını açıklamak, çıkan hükümleri, nâsih- mensûh, muhkem- müteşâbih gibi niteliklere göre ayırmak, iniş sebeplerini ve metindeki bağlamlarını ortaya koymak*" (Saraç, 2006, s.121) demektir. Bununla birlikte tefsir kelimesi kimi ilim dallarında şerh kelimesi yerine de kullanılmıştır (Cerrahoğlu, 1983, s. 214).

Evl kökünden gelen tevil kelimesi, açıklamak ve beyan etmek anlamlarına gelir (Cerrahoğlu, 1983, s.221). Terim olarak ise "*bir manayı ihtimallerin en doğru olanı istikametinde açıklamak*" (Saraç, 2006, s. 122) anlamına gelmektedir. Bu durumda tevil hem tefsir hem de şerh kavramıyla alakalıdır.

Tahlil, edebiyat metinlerinin açıklanması amacıyla kullanılan bir başka terimdir. Tahlil ile şerhin en büyük farkı kullandıkları metotlarda saklıdır (Akar, 2002, s.13). Şerh, daha çok parçalar üzerinde yoğunlaşırken, tahlil bütüne yönelmiştir. İsmail Çetişli'ye göre bu yönüyle de tahlil şerhin devamı gibidir (Çetişli, 2004, s. 77).

Haşiye ise karşımıza çıkan bir başka terimdir. Söz veya yazıdaki fazlalıklar, sayfa kenarına yazılan kısa açıklamalar, derkenar ve hamiş olarak açıklanabilir. Bir metinde geçen âyet, hadis veya özel isimlerle ilgili sayfa kenarlarına yazılan kısa açıklamalardır. Şerhten en büyük farkı kısa olması ve eserin tamamına değil de sadece açıkladığı ibareye yönelik olmasıdır.

Şerh türü eserler hakkında da şerhler kaleme alınmıştır. Şerhlere dair yapılan açıklama, eleştiri veya ilave tarzı bu notlardan oluşan eserlere hâşiye, haşiyelere dair yazılan notlara ise ta'lik veya ta'likat denilmiştir (Şensoy, 2010, s. 555).

Tercüme veya daha Türkçe söyleyişle çeviri ise şerhten ayrılamayacak bir diğer önemli terimdir. Özellikle bir başka dilde yazılmış esere, Türkçe yapılan şerhlerde tercüme de kaçınılmaz olarak bulunmaktadır. Metnin daha iyi anlaşılmasını amaçlayan şerh metinlerinde, farklı dilde yazılan eserin öncelikle Türkçeye çevrilmesi de gerekliliktir. Sadık Yazar, tercüme ile şerh arasındaki bağlantıyı; "*Türkçe eserlere yapılan şerh faaliyetleri bir yana bırakılırsa ister edebî ister edebiyat dışı olsun, Klasik Türk Edebiyatındaki şerh türü eserler birer tercümedir*" (Yazar, 2011, s. 16) diyerek vurgulamaktadır.

2.1.1.2. Tarihçesi

Metin şerhinin tarihi gelişimine baktığımızda, Batı dünyasında şerh çalışmalarının köklerinin antik çağlara dek ulaştığını görürüz. Birçok konuda şerhler verilmesine rağmen en fazla eser Aristo ve Eflatun'un eserleri üzerine yazılmıştır. Aristo'nun eserlerini şerh eden öğrencileri, onun fikirlerini açıklamayı ve genişletmeyi amaçladılar. Yalnız Aristo'nun öğrencileri ve takipçileri değil daha sonraki yüzyıllarda imparatorlukların elindeki eğitim kurumları da bu konuda çalışmalar yaptılar. Hindî,

Fârâbî, İbni Sinâ gibi Müslüman düşünürlerin de şerh ettiği Aristo'nun eserlerinin Bizans döneminde de Batı dünyasında şerh edilmeye devam edilmiştir. Eflatun'un eserleri de yüzyıllar boyu yazılan şerhler aracılığıyla açıklanmış ve genişletilmiştir. Özellikle Aristo ve Eflatun'un düşüncelerini uyum içinde olduğunu kanıtlamaya çalışan Yeni Eflatuncular tarafından bu eserler tekrar tekrar ele alınmıştır. İslami şerh kültürüne baktığımızda Aristo kadar olmasa da Eflatun'un eserlerinin de şerh edildiğini gözlemleriz (Yazar, 2011, s.20).

Batı dünyasında felsefe dışında önemli şerhlerin yazıldığı bir başka ilim dalı ise tıptır. Özellikle tıp ilminin kurucusu sayılan Hipokrat'ın külliyatı şerh edilmiştir. İslami şerh geleneğinde de Hipokrat'ın eserleri üzerine yapılmış çalışmalar bulunmaktadır (Yazar, 2011, s. 24).

Dünyadaki metin şerhleri genel olarak ele alındığında en fazla şerh edilen metinlerin kutsal metinler olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu açıdan bakıldığında Batı edebiyatında da Kitab-ı mukaddes üzerine yapılmış birçok şerhe rastlanır. Dini ve dini metinleri daha iyi anlamak, anlatma ve açıklamak için yazılan bu şerhler hemen hemen her dinde karşımıza çıkar. Yahudiler ve Hristiyanlar tarafından Kitab-ı mukaddes üzerine yazılmış geniş bir şerh külliyatı vardır. Yahudiliğe göre Hazreti Musa, Sina Dağı'nda Allah ile konuştuğunda yalnız sözlü geleneği değil aynı zamanda Tevrat'taki gizli anlamların açıklanması yeteneğini de aldı. Bu inanışla Yahudi din adamları Tevrat'ta gizlenmiş bu önemli bilgileri açıklamak için şerhler yazdılar. Hristiyanlar da kutsal kitap üzerine çeşitli tefsir çalışmaları yaptılar. Hristiyan tefsirleri büyük çoğunlukta Yahudi tefsir geleneğinin izlerini taşır (Araz, 2016, s.115-134).

Elbette Batı dünyasında edebî metinler üzerine de şerhler yazılmıştır. Batıda metin yorumu veya eleştiri denilince akla Hermeneutik (yorum bilgisi) gelir. Geçmişte yazılan bir metnin doğru anlaşılmasını ve yorumlanmasını amaçlayan Hermeneutik, okur ile metin arasındaki zaman uçurumunu ortadan kaldırmayı amaçlar. Bunun için kullandığı iki yöntem vardır. İlki okurun yaşadığı zamandan çok daha önce yazılmış olan metni okurun anlayabilmesi için, zamanla unutulmuş veya anlamı değişmiş olan kelimeleri güncel anlamlarla karşılar. Yani geleneksel şerh edebiyatımızda da gördüğümüz gibi okurun anlayamayacağını düşündüğü kelimeleri açıklar, anlamlandırır. Bu bilim dalının kullandığı ikinci teknik ise alegorik yorumlamadır. Alegorik yorumlama metnin birden fazla anlamı olduğunu savunur. İlk anlamı metne bağlı olarak verilen anlamken ikinci ve diğer anlam katmanları metne yeni anlamlar yükler (Toprak, 2003, s. 20-23).

Edebî eserler üzerine yazılan şerhler denilince Batı edebiyatında akla gelen ilk eser, Büyük Yunan Şairi Homeros'un Ilyada'sıdır. Ortaçağdan günümüze dek Homer'in eserleri üzerine sayısız çalışma yapılmıştır (Latacz, 2001, s. 20-25).

On dördüncü yüzyıla gelindiğinde Batı edebiyatında çok şerh edilen bir başka eser daha dikkat çekmektedir. Dante'nin İlahi Komedya adlı eseri çevresinde çok zengin bir şerh geleneği ortaya çıkmıştır. On dördüncü yüzyıldan günümüze kadar onlarca kişi tarafından şerh edilmiştir. Bu şerh çalışmaları modern edebiyat eleştirisinin de temellerini atmıştır. Bizzat Dante de kendi şiirlerini şerh etmiştir (Yazar, 2011, s. 32).

Müşterek İslamî edebiyatının şerh külliyatına baktığımızda Arapça'dan sonra en çok eser verilen dil Farsça'dır. Arapça edebî ve ilmî eserlerin şerh edilmesi gibi Farsça eserler de şerh edilmiştir. İslamî kültür sahasında Farsça şerhlere onuncu ve on birinci yüzyıllarda rastlanır. Fakat Farsça şerh çalışmalarının İslamiyet'ten önce Zerdüşt metinler üzerine de yapılmış olduğu unutulmamalıdır. Yani Farsça şerhlere İslamiyet'ten önce de rastlamak mümkündür. Farsça yapılan İslamî ilk şerh çalışmaları da Kuran tefsirleridir. Kuran-ı kerim dışında da birçok esere şerh yazılmıştır. Tıpkı Türk edebiyatında şerhlerin yazılmasında hamilerin büyük rolü olduğu gibi Fars edebiyatında da hamilerin rolü büyüktür (Yazar, 2011, s. 36-37).

İslam dünyasında şerh geleneğine baktığımızda Kuran-ı kerim üzerine yapılan çalışmaların büyük etkisi olduğunu görürüz. Kuran'ın bir dil mucizesi olması ve insanları düşünmeye, anlamaya çağırması ve Hazreti Muhammed'in bizzat kimi ayetleri açıklaması İslamî kültürde tefsirin hızla yayılmasına vesile olmuştur. "*Arap dilinin belagatı da aslında Kur'an-ı Kerim'den ve onu daha iyi anlama zaruretinden doğmuş, belagat ilmi en güzel örneklerini, ilâhî kelamın eşsiz ifadelerinden derleyerek teşekkül etmiştir"* (Birışık, 2010, s. 389). Önce Kuran'ı daha sonra hadisleri açıklama ihtiyacı ile şerh üzerine yazılan eserler de artmıştır. Kuran ve hadis metinlerinin yanında fıkıh, kelam, felsefe, edebiyat ve dil gibi birçok konuda şerh yazılmıştır. Özellikle mezhepler arasında farklı fıkıh ve akaid kitaplarının şerh edildiğini görürüz. Dil ve gramer üzerine yazılan şerhlerle birlikte sözlük şerhleri de dikkatimizi çekmektedir.

Elbette şerh edebiyatına kaynaklık eden bir diğer önemli konu da tasavvuftur. Mutasavvıfların eserleri takipçileri ve sevenlerince tekrar tekrar şerh edilmiştir. İnceleyeceğimiz eser de ünlü mutasavvıf Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin *Mesnevî-i Manevî* adlı eseri üzerine yapılmış kısmî bir şerhtir.

2.1.2. Klasik Türk Edebiyatında Şerh Geleneği

Klasik Türk Edebiyatında birçok edebî ürün gibi şerh eserlerinin de yaygınlaşması ve klasikleşmesi on altıncı yüzyılın ikinci yarısına kadar sürmüştür. Anadolu'da on altıncı yüzyıldan önce de yazılmış şerh eserleri elbette mevcuttur. Anadolu'da yazılmış ilk şerh metni 1397'de Mehmet b. Âşık Selmân el-Lazkî tarafından kaleme alınmış olan *Keşfü'l Meânî* adlı eserdir. Eserde Şatibî'nin tecvid ile ilgili kasidesi manzum olarak Türkçe'ye aktarılmıştır (Daşdemir, 2007, s. 29-48).

İsmail Ünver, Ahmedî'nin de bir kaside şerhi olduğunu fakat bu eserin günümüze dek ulaşmadığını bildirmektedir (Ünver, 1983, s. 6).

Türkçe şerh geleneğinin yaygınlaşması on altıncı yüzyılda gerçekleşmekle birlikte, bu yüzyıldan önce de şerh adı altında kaleme alınmış eserler ve Gülşehrî'nin *Mantıku't-Tayr*'ında olduğu gibi bir konu veya hikâyenin genişletilerek anlatımı gibi çalışmalar vardır.

Bu eserden sonra ise, karşımıza Hızır b. Ya'kûb el-Hatîb'in 1406'da kaleme aldığı *Cevâhirü'l-Me'ânî fî Şerhi Esmâi'l-Hüsnâ* adlı eser çıkmaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere eserde Esmâ'ü'l-hüsnânın (Allah'ın isimlerinin) şerhi yapılmıştır (Direkçi, 2010, s. 110).

On beşinci yüzyıla baktığımızda ise şerh adıyla üretilen eserlerin sayısında bir artma görülmektedir. Bu yüzyılda; Ahmed-i Dâ'î'nin *Vesîletü'l-Mülûk li-ehli's-sülûk* adlı eseri Ayetü'l-kürsî tefsiridir. Eser esmâü'l-hüsnâ şerhini de içermektedir (Çetin, 2004, s. 25-30).

Mu'înî'nin *Mesnevî-i Murâdiyye*'si ise *Mesnevî*'nin ilk cildinin şerhidir. İbrahim Tennurî, *Gülzâr-ı Manevî* adlı eserinde; *Mesnevî*'nin ilk beytini *Beyân-ı Sırr-ı Nây-ı Manevî* başlığı altında oldukça ayrıntılı bir biçimde şerh eder. Akkoyunlu âlimlerinden Ahmed b. Şeyh İsmail de *Ferâ'iz-i Sirâciyye*'yi şerh etmiştir. İkinci Bayezid döneminde de Mehmed b. Abdülhamîd el-Lâdikî, 1494 yılında yazdığı *Zübdetü'l-Beyân* adlı eserinde mantığa dair ıstılahların şerhini yapmıştır. Mehmed b. Yûsuf adlı biri de *Safâyihu'l-Âfâkiyye* adlı heyet cetvelini şerh etmiştir. Yine bu padişahın devrinde, Hüseyin b. Mehmed el-Ferâ'izî adlı bir başka isim de *Mu'înü'l-Kassâmîn* adlı eserinde *Ferâizi* şerh etmiştir. Mustafâ b. Şücâ' da aynı padişah adına Hazreti Alî'ye nispet edilen ünlü yüz

sözü şerh etmiştir. On beşinci yüzyılın en ünlü şârihi ise Nakşibendî şeyhi İlâhî-i Simavî'dir. Elimizde, Esmâ'ü'l-hüsnâ şerhi ile birlikte, halifesi olduğu Dede Ömer Rûşenî'nin iki Türkçe şiirine yazdığı şerhi bulunmaktadır. Böylece Şeyh İlâhî, Türkçe metinlerin şerh edilmesi geleneğinin de ilk adımlarını atmış olmuştur (Yazar, 2011, s. 40-43).

On altıncı yüzyılda, hem Türkçe şerh edilen metinlerin hem de şarihlerin sayısında artış olmuştur. Bu yüzyılda edebî metinlerin dışında kelâm, tecvid ve kırâat, hadîs, lügat, gramer, astronomi ve tıp gibi diğer ilim sahâlârındaki metinlerin de şerh edildiği görülmektedir.

Farsça edebî metinler on altıncı yüzyılda en çok tercüme ve şerh edilen çalışmalardır. Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Manevî*'si tamamı Sürûrî tarafından Farsça olarak şerh edilmiştir. Yüzyılın sonuna doğru ise Şem'î tarafından tamamı Türkçe olarak şerh edilecektir. Seyyid Ebussu'ûd b. Seyyid Sa'dullâh b. Seyyid Şeyh Lütfullâh b. Seyyid Şeyh İbrâhîm el-Hüseynî el-Kayserî, *Mesnevî*'nin ilk cildini şerh ederken Hacı Pîrî adlı biri de *Mesnevî*'nin ilk cildinden seçtiği beyitleri şerh eder. Lokmânî Dede de *Menâkıb-ı Mevlânâ* isimli eseri içinde bu eserin ilk on sekiz beytini şerh etmiştir. Çalışmamızın daha sonraki bölümlerinde *Mesnevî* üzerine yapılan çalışmalar daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bir diğer önemli Farsça klâsik olan Şeyh Sa'dî'nin *Gülistân*'ı bu yüzyılda hem tamamı hem de sadece Dibâce'si şerh edilerek şerh kültürüne katılmıştır. Yalnız Dibâce'yi şerh edenler; Lâmi'î, Karahisarlı Rüşdî ve Pîr Hamdî'dir (Baştürk, 2009, s. 25). Gülistân'ın tamamı ise Sürûrî tarafından Arapça olarak şerh edilmiştir (Öztahtalı, 1997). Şâhidî İbrahim Dede, Sûdî, Şem'î, Hüseyin b. İbrâhîm el-Kefevî gibi isimler tarafından bu eser Türkçe olarak da şerh edilmiştir (Baştürk, 1997, s. 27-34).

Sürûrî, Sa'dî'nin diğer eseri *Bostân*'ı Farsça olarak şerh ederken Sûdî ve Şem'î ise Türkçe olarak şerh etmişlerdir (Canpolat, 2006, s. 37-43).

Hâfız Divan'ı da bu yüzyılda Türkçe şerh edilen bir diğer önemli eserdir. Sürûrî (Çelik, 1998), Sûdî ve Şem'î tarafından şerh edilmiştir (Kaya, 2008). Şemseddîn b. Üveys el-Mar'aşî ve Hüseyin b. İbrâhîm el-Kefevî'nin de şerh ettiği bilinmektedir fakat şerhlerine henüz ulaşılamamıştır.

On altıncı yüzyılda şerh edilen bu Farsça klâsiklerden başka sadece Şem'î tarafından şerh edilmiş bazı Farsça metinler de vardır. Şem'î, yukarıda bahsedilen metinlerin yanında Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr'ı*, Attâr'ın *Pendnâme* ve *Mantıku't-Tayr*'ı, Mollâ Câmî'nin *Bahâristân, Sübhatü'l-Ebrâr* ve *Tuhfetü'l-Ahrâr'ı* ile Şâhî'nin *Farsça Dîvân*'nı da şerh etmiştir.

İslamî kültürde birçok kişi tarafından şerh edilen *Kasîde-i Bürde*'nin Türkçe şerhleri de on altıncı yüzyılda başlamıştır. Ankaravî İbrâhîm b. Süleymân b. Sâdık b. Mürsil tarafından 1508'de şerh edilen bu kaside daha sonra Le'âlî mahlaslı Ahmed b. Mustafâ ile Şeyh Sa'dullâh Halvetî'nin ismi tespit edilemeyen bir müridi tarafından şerh edilmiştir (Şahin, 1997).

Tantarâniyye ve *Münferice* kasideleri de bu yüzyılda şerh edilen bir diğer Arapça edebî metinlerdendir. *Tantarâniyye Kasidesi,* Kemâl Paşazâde tarafından manzum olarak şerh edilirken *Münferice Kasidesi* de Le'âlî tarafından mensur şerh edilmiştir (Alzyout, 2013, s. 20-25).

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'ye nispet edilen Farsça bir kaside de bu yüzyılda Emîr Buhârî tarafından şerh edilmiştir. İbnü'l-Fârid'in *Tâ'iyye* diye bilinen *Nazmü's-Sülûk* adlı uzun kasidesi de bu yüzyılın sonuna doğru *Reşehât*'ı tercüme eden Mehmed Ma'rûf tarafından şerh edilmiştir (Yazar, 2011, s. 43).

Önceki yüzyılda Şeyh İlâhî-i Simavî ile başlayan Türkçe tasavvufî metinlerin şerhi bu yüzyılda da devam etmektedir. Lâmi'î Çelebi kendisine ait dokuz beyitlik bir gazeli şerh etmiştir. Yûnus Emre'nin meşhur şathiyesine Şeyhzâde tarafından bu yüzyılda şerh yazılmaya başlanmıştır (Çelebioğlu, 1989, s. 28-30).

Üçüncü Murad'ın şiirlerine yapılan şerhler de bu yüzyılın sonundan itibaren başlamıştır. Nev'î, Şemseddîn Sivasî ve Gelibolulu Mustafâ Âlî Üçüncü Murâd'ın şiirlerini şerh eden kişiler arasında yer alırlar (Paksoy, 2007).

Tüm bu tasavvufî Türkçe metinlerin yanında, Bergamalı Kadrî'nin, *Müyessiretü'l-Ulûm* adlı Türkçe gramer kitabında Hayâlî'nin âşıkâne bir gazelini (Güner, 2003, s. 151-166); Celâlzâde Sâlih Çelebi'nin de kendi yazdığı Türkçe *Dürer-i Nasâyih* adlı nasihatnâme türündeki kasidesini şerh ettiği görülmektedir (Gündoğdu, 1997).

On altıncı yüzyılda şerh geleneğinin geliştiği bir başka alan ise mu'ammâ türüdür. Mu'ammâ ile ilgili olarak kaydedilen çoğu şerhlerin bu yüzyılda kaleme alındığı görülmektedir. Sürûrî, *Şerh-i Muammayât-ı Câmî, Şerh-i Muammayât-ı Alî Ker, Şerh-i Muammayât-ı Mîr Hüseyn* ve *Şerh-i Şebistân-ı Hayâl* adlı eserleri ile bu sahada öne çıkan isimdir. Sürûrî'den başka Lâmi'î Çelebi, Behiştî, Vizeli Ramazân Efendi ve Alî el-Arabî de mu'ammâ konusunda Türkçe şerhleri olan isimlerdir (Öntürk, 2017,s. 222).

Türkçe şerh geleneğinin ilk örnekleri arasında yer alan esmâü'l-hüsnâ şerhlerinin yazımı da on altıncı yüzyılda oldukça artmıştır. Bu şerhler hem mensur hem manzum bazen de mensur manzum karışık yapılmıştır. Hatîboğlu Habîbullah Şirvânî ile başlamıştır. Subhî mahlaslı Mehmed Alî Çelebi el-Bursevî, Nahîfî, Şücâüddîn İlyâs b. Îsâ b. Mecdüddîn es-Saruhanî, Selâmî Mustafa Efendi, Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâil, Hüseyin b. Ahmed-i Sirozî ve Alâüddîn Alî Dede b. Mustafâ el-Bosnevî (ö. 1598) gibi isimlerle de devam etmiştir (Yılmaz, 2004, s. 55).

On altıncı yüzyılda kırk hadis şerhleri arasında ise Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâil'in Arafâtü'l-Ârifîn'i ve Mehmed el-Bosnevî'nin *Şerh-i Hadîs-i Erba'în* adlı eseri çok önemlidir (Karahan, 1954, s. 5-9).

Hazreti Ali'ye nispet edilen yüz sözü şerh etme geleneğinin bu yüzyılda Mustafa b. Muhammed Hâcegizâde tarafından devam ettirildiğini görürüz; ancak o sadece Hazreti Ali'ye değil dört halifeye nispet edilen sözleri de şerh etmiştir.

On altıncı yüzyılda şerh edilen metinlerin yelpazesinin genişlemesi ile şârih sayısı da da artmıştır. Fakat üç şarih ön plandadır: Sürûrî, Sûdî ve Şem'î. Bu şarihlerin şerh ettikleri metinlerdeki ortak seçimler de dikkat çekicidir.

Türkçe şerh yazımı on yedinci yüzyılda daha da genişlemiş ve daha fazla şârih tarafından şerh yazılmaya devam edilmiştir. Daha önceki yüzyıllarda şerh edilen metinler bu yüzyılda da şerh edilmeye devam edilmiş bunun yanında şerh edilen metinlerin sahasına başka metinler de dâhil olmuştur. Edebî metin şerhlerine baktığımızda, bu yüzyılda ilk defa çift kahramanlı bir aşk mesnevisinin şerh edildiği gözlemleriz. Ömer el-Halvetî el-Manisavî'ye ait olduğu düşünülen bu eserde Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı şerh edilmiştir (Şanlı, 2010, s.10) . Ancak bu yüzyılda mesnevi şerhleri daha çok tasavvufî niteliği ön planda olan edebî mesnevîler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu

mesnevîlerin başında elbette Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Manevî* adlı eserine yazılan şerhler gelmektedir.

İlk defa on altıncı yüzyılda Şem'î tarafından şerh edilen *Pendnâme*'nin (Keyik, 2001) on yedinci yüzyılda da Hulûsî, Abdurrahmân Abdî Paşa ve Şu'ûrî Hasan Çelebi tarafından şerh edildiği görülmektedir (Çakıroğlu, 2012).

Tasavvufî mesnevilerin dışında şerh faaliyetlerine konu olan edebî metinler arasında Arapça ve Farsça şiirler de bulunmaktadır. Veffâk Mehmed Efendi, Seyyid Ahmed Bedevî'nin Arapça şiirlerini şerh etmiştir. On altıncı yüzyılda hayli rağbet gören *Hâfız Divan*'ı şerhleri bu yüzyılda, Mustafâ Tevfîk adlı biri tarafından devam ettirilmiştir.

On yedinci yüzyılda şârihlerin ilgilendikleri asıl şair ise Örfî-i Şîrâzî'dir. Bu şairin başta kasideleri olmak üzere birçok Farsça şiiri, Vehbî mahlaslı Telli Mehmed b. İbrâhîm, Neşâtî, Adnî Receb Dede, Rodosîzâde Mehmed Emîn Efendi ve Himmetzâde Abdî gibi şarihlerce şerh edilmiştir. Mîrek Muhammed Taşkendî ise birkaç İran şairinden derlediği beyitleri şerh etmiştir. Gülistân şerhleri bu yüzyılda Vehbî mahlaslı Telli Mehmed b. İbrâhîm ve Rızâ'î tarafından devam ettirilmiştir. Yine *Kasîde-i Bürde* de bu yüzyılda Yahyâ b. Abdullâh, Mustafâ b. Ahmed Bosnevî tarafından mensur olarak, Rızâ'î mahlaslı Seyyid Hasan b. Abdurrahman Aksarayî tarafından ise manzum olarak şerh edilmiştir (Yazar, 2011, s.45-50). Bu kasideyi Türkçe olarak şerh edilmeye başlanmıştır. Ebû Edhem Mehmed Fâ'iz b. Ahmed Trabzonî ve Abdurrahmân Abdî Paşa tarafından şerh edilmiştir (Şahin, 1997).

Yine ilk defa bu yüzyılda, İbnü'l-Fârid'in *Hamriyye*'sini İsmâîl Ankaravî ve Şifâî Mehmed Dede şerh etmiştir (Abdel-maksud, 2000). İbnü'n-Nahvi'nin meşhur *Münferîce* kasidesinin bu yüzyıldaki şerhleri ise Yahyâ b. Abdullâh, İsmâîl Ankaravî, Abdullâh b. Hayreddîn Bergamavî, Hüseyin b. Rüstem, İlmî mahlaslı Ebü'l-hayr Ahmed b. İsmâîl ve Ahmed Efendi gibi isimler ile bir de ismi belirsiz bir şârih tarafından gerçekleştirilmiştir (Elmalı, 2002, s. 39-54).

Daha önce Ahmed Buhârî tarafından şerh edilen Mevlânâ'nın *Mîmiyy*e'si bu yüzyılda Abdülmecîd Sivasî tarafından da şerh edilmiştir. Türkçe tasavvufî şiirlere yapılan şerhlerde ise Yûnus Emre'nin iki şiirini şerh eden Niyâzî-i Mısrî, Hacı Bayrâm'ın bir şathiyesini şerh eden Şeyhülislâm Feyzullâh Efendi ve Abdülhay Celvetî Üsküdarî'yi görürüz.

On altıncı yüzyılda birçok örneği bulunan mu'ammâ türü üzerine şerhlerin bu yüzyıldaki örnekleri ise Şifâ'î Mehmed Dedenin Şebistân-ı Hayâl'e yaptığı şerh ve Hâşimî mahlaslı Kudsîzâde Mehmed Çelebi Bursevî'nin bazı mu'ammâ şerhleri ile karşımıza çıkar. Rahîmî de Mollâ Câmî'nin muamma konusundaki küçük risalesini şerh etmiştir.

Önceki yüzyılda da şerh edilen kırk hadislerin bu yüzyıldaki seyri ise daha çok tercümeler şeklinde devam etmiştir. Bu yüzyılda kaydedilen tek esmâü'l-hüsnâ şerhi ise Niyâzî-i Mısrî'ye ait mensur çalışmadır.

On yedinci yüzyılın en önemli şârihi Rüsûhî mahlaslı İsmâîl Ankaravî'dir. Edebiyat dışı birkaç metni de şerh eden Ankaravî, asıl şöhretini *Mesnevî-i Manevî*'ye yaptığı şerhle elde etmiştir. Bu şerhi sayesinde özellikle Mevlevîler tarafından "Hz. Şârih" diye isimlendirilmiştir. Ankaravî'nin *Mesnevî* etrafında gelişen birkaç şerh faaliyeti de bulunmaktadır. Onun, *Mesnevî* dışında *Hamriyye* ve *Münferîce* kasidesini de şerh ettiği görürüz. *Münferîce* kasidesi hariç tutulursa, Ankaravî'nin şerh ettiği tüm metinlerin ortak özelliği tasavvuf hakkında olmalarıdır. Ömer Bektaş, bu eser üzerine bir tez hazırlamıştır (Bektaş, 1993).

Mesnevî çerçevesinde yazdığı mensur ve manzum birçok şerhle Abdülmecid Sivasî, *Mesnevî'*nin bir bölümünü de şerh eden Abdullâh Bosnevî ve Şifâ'î Mehmed Dede gibi isimler de bu yüzyılın öne çıkan diğer şârihleridir.

On yedinci yüzyılda göze çarpan bir diğer önemli şârih de Azîz Mahmûd Hüdâ'î'nin halifelerinden biri olan Aksaraylı Rızâ'î'dir. Şerhlerini manzum olarak kaleme alması bakımından dikkate değer bir isimdir. Rızâ'î, Sa'dî'nin *Gülistân*'ını, Bûsirî'nin *Kasîde-i Bürde*'sini ve Azîz Mahmûd Hüdâ'î'nin *Tecelliyât*'ını manzum olarak şerh etmiştir.

On sekizinci yüzyıl, hem edebî hem de edebî olmayan metinler üzerindeki yapılan şerhlerin sayıca en fazla olduğu yüzyıldır. Daha evvel tamamı üç defa şerh edilen *Mesnevî-i Manevî*, bu yüzyılda tam olarak şerh edilmemiştir, fakat *Mesnevî* etrafında gelişen şerh geleneği bu yüzyılda da güçlü bir şekilde devam etmiştir. İsmâîl Hakkı Bursevî, *Mesnevî*'nin birinci cildini, Tâlibî Hasan Dede de üçüncü cildini şerh etmiştir. Divan edebiyatının son büyük şairi kabul edilen ve aynı zamanda bir Mevlevî şeyhi de olan Şeyh Gâlib de *Cezîre*'yi, Mekkî Mehmed Efendi *Mesnevî*'de yer alan *Mescid-i Âşık*

Kişi Hikâyesini, Mehmed Emîn Tokadî ise *Mesnevî*'de yer alan bir beyti şerh etmiştir (Şenel, 2004).

Attâr'ın *Pendnâme*'si bu yüzyılda; İsmâîl Hakkı Bursevî, Mustafâ Refî'a ve Kilisli Rûhî Mustafâ Efendi tarafından şerh edilmiş, İsmet Mehmed Efendi ve İsmâîl Müfîd Efendi'nin şerhleri ise kaynaklarda geçmesine rağmen günümüze ulaşamamıştır (Duru, 1998).

Bu yüzyılda şerh edilen tasavvufî mesnevilerden biri de Şâhidî İbrâhîm Dede'nin *Gülşen-i Tevhîd* adlı Farsça eseridir. Zâtî Süleymân Efendi, bu eserin şerhine başlamış fakat tamamlamaya ömrü vefa etmediği için onun müritlerinden Fahrî Ahmed Dede eseri tamamlamıştır (Şimşekler, 1998, s. 42-45).

On sekizinci yüzyılda, akla ilk olarak divan şerhleri arasında Müstakîmzâde'nin Hazreti Ali'ye nispet edilip derlenen şiirlere yaptığı şerh gelmektedir (Yılmaz, 2001). İran şairlerinden Sâ'ib'in şiirleri ise Pîrîzâde Osmân Sâhib ve Ebûbekir Nusret b. Abdullah el-Harputî tarafından şerh edilmiştir. Bu yüzyılda da çok sevilen Örfî'nin şiirleri, Nûrullâh Harezmî, Trabzonî Murtazâ Efendi, Sâdık Efendi Etbaîsi, Urfalı Ömer Nüzhet, Sabîh Ahmed Efendi ve Sahâifzâde Rüşdî gibi şârihler tarafından şerh edilmiştir. Bir diğer İran şairi Şevket-i Buhârî'nin şiirlerini ise Hâkim Seyyid Mehmed Efendi şerh etmiştir (Karga Göllü, 2018). Bu yüzyılda Ferişte'ye ait Farsça küçük hacimli bir Divançe de Sâlih b. Yûsuf b. Mustafa Âmidî tarafından şerh edilmiştir. Bu yüzyılın dîvân sahibi şairlerinden Kâmî de İran Hükümdarı Şah Abbâs'ın hekimbaşısı Şifâ'î'nin Mü'min Şâh'ı hicv etmek üzere kaleme aldığı terkîbi bendini şerh etmiştir.

Kasîde-i Bürde'nin bu yüzyılda da şerh edilmeye devam edildiğini görürüz. Şeyh Abdullâh b. Şeyh Ahmed, Mekkî Mehmed Efendi İstanbulî, Mehmed b. Fazlullâh, gibi isimler tarafından bu şerhler gerçekleştirilmiştir. Şeyh Abdullâh Efendi'nin *İrşâdiyye ve Cübbe, Şerh-i Kasîde-i Bürde* olmak üzere bu konuda iki şerhi bulunmaktadır. Mekkî Mehmed Efendi'nin şerhi ise en kapsamlı *Kasîde-i Bürde* şerhi olarak kabul edilmektedir.

Bûsîrî'nin bir diğer kasidesi olan *Mudariyye* de bu yüzyıldan itibaren şerh edilmeye başlanmıştır. Müstakîmzâde ve Ebü'l-İsme Mustafâ İsâmeddîn Üsküdarî tarafından şerh edilmiştir.

Daha evvel Mehmed Ma'rûf tarafından Türkçe olarak şerh edilen İbnü'l- Fâriz'în *Nazmu's-Sülûk* adlı kasidesi bu yüzyılda, kısmen İsmâîl Hakkı Bursevî ve isimleri

bilinmeyen iki şârih tarafından şerh edilmiştir. İbnü'n-Nahvî'nin *Kasîde-i Münferice'si* de Ebü'l-İsme Mustafâ İsâmeddîn Üsküdârî ve Hacı Hüseyin b. Hacı Mehmed şerh edilmiştir.

Mollâ Câmî'nin *Lüccetü'l-Esrâr* isimli kasidesi de bu yüzyılda Yûsuf el-Vâ'iz Kağızmanî ve Hâcı adlı biri tarafından şerh edilmiştir. *Tantarâniyye* kasidesi bu yüzyılda da Ebü'l-İsme Mustafâ İsâmeddîn Üsküdârî tarafından şerh edilmiştir.

Mevlânâ'nın *Mimiyye* kasidesi bu yüzyılda da Salâhî tarafından şerh edilmiştir. İmru'l-kays'ın *Mu'allaka*'sı, bu yüzyılda ismi belirsiz bir şarih tarafından, Ferezdak'ın Zeynelâbidîn'i methettiği Arapça bir kasidesi de Nazmîzâde Hüseyin Murtazâ tarafından şerh edilmiştir.

Abdülkâdir Geylânî'nin Hazreti Peygamber'i methettiği *Tâ'iyye* diye bilinen Arapça şiiri de bu yüzyılda Ebü'l-İsme Mustafâ İsâmeddîn Üsküdârî ve Ahmedî adlı biri tarafından şerh edilmiştir.

Gazel şerhlerine baktığımızda; Arapzâde İlmî, Mollâ Câmî'ye; Mehmed İsmet b. İbrâhîm ise Sâ'ib-i Tebrîzî'ye; Muvakkıtzâde Seyyid Mehmed Pertev de kendisine ait Farsça bir gazeli şerh etmiştir.

Türkçe tasavvufî metinlere yapılan şerh faaliyetleri bu yüzyıldaki Salâhî-i Uşşâkî, İsmâîl Hakkı Bursevî ve Müstakîmzâde sayesinde zirveye çıkmıştır. İsmâîl Hakkı Bursevî; Yûnus Emre'nin dört şiirini, Hacı Bayrâm'ın meşhur şathiyesini, Niyâzî-i Mısrî, Hayretî, Şeyh Sahfî, Abdî ve Dukâkînzâde Ahmedî'nin de birer gazelini şerh etmiştir. Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'si ile kendisine ait olan uzun bir Türkçe kaside de Bursevî'nin şerh ettiği metinler arasındadır.

Salâhî de Eşrefoğlu Rûmî'nin bir, İsmâîl Hakkı Bursevî'nin bir, Nasûhî ve Cemâleddîn Uşşâkî'nin yine birer, Âşık Ömer'in iki, Niyâzî-i Mısrî'nin de üç şiirini şerh etmiştir (Arıcı, 2006).

Bunlardan başka, Şeyh Alî Nakşibendî, Yûnus Emre'nin bir şiirini; Mehmed Sahfî Efendi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şathiyesini, Evhadüddîn Şeyh Hüseyin Efendi Eşrefoğlu'nun bir şiirini, Şeyh Ya'kûb Afvî Efendi ve ismi bilinmeyen bir şârih de Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin birer gazelini; Azbî Mustafa Efendi Niyâzî-i Mısrî'nin bir gazelini, Zâtî Süleyman Efendi İsmâîl Hakkı Bursevî'nin bir kasidesi ile Nakşî-i Akkirmânî'nin

bir gazelini, Keşanlı Zihnî, Şâkirî Efendi'nin bir gazelini, Fahrî Ahmed Dede Müftî Baba'ya ait bir şathiyye ile kendisine ait olan Elifnâmeyi, Şeyh Alî Şermî Nakşibendî, İdrîs-i Muhtefî'ye ait bir şathiyeyi, ismi bilinmeyen bir şârih de Sun'ullâh Gaybî'ye ait bir manzumeyi şerh etmiştir. Yine bu yüzyılda Salâhî ve Müstakîmzâde de Ebû Sa'îd-i Ebü'l-Hayr'ın Havrâ isimli Farsça rubaisini şerh etmişlerdir. Salâhî, Hazreti Ali ve Ebû Tâlib Isfahânî'ye isnat edilen birer kıt'ayı şerh etmiştir (Yazar, 2011, s. 45-58).

Bu yüzyılda mu'ammâ ve lügaz konusunda yazılan şerhler azdır. Salâhî-i Uşşâkî yukarıda belirtildiği gibi kendisine ait olan bir mu'ammâyı şerh etmiştir. Bunun dışında şarihi belli olmayan bir şerhte de Şihâbüddîn isimli mu'ammâya dair bir kitap şerh edilmiştir. Lügaz türünde de; Zâtî Süleymân Efendi Mehmed Bahâeddîn en-Nakşibendî'nin Türkçe bir lügazını, Salâhî-i Uşşâkî de Âşık Ömer'in iki, Nasûhî ve Cemâleddîn Uşşâkî'ye ait birer Türkçe lügaz konulu şiiri şerh etmiştir. Müstakîmzâde de Kâmî'ye ait bir lügazı şerh etmiştir.

Bu yüzyılda, İsmâîl Hakkı Bursevî, Salâhî ve Müstakîmzâde'nin yaptığı çeşitli şairlere ait beyit şerhleri çok fazladır. Özellikle Müstakîmzâde'nin bu şekilde on yedi adet şerhi bulunmaktadır.

Kırk hadis şerhi yazma geleneğini bu yüzyılda Urfalı Ömer Nüzhet tarafından devam ettirilmiştir (Hacıoğlu, 2016, s.101).

Hamdî, Hulûsî Mehmed Efendi, Hacı Mehmed, Hâkim Seyyid Mehmed Efendi ve Müstakîmzâde gibi isimler bu yüzyılda esmâü'l-hüsnâ şerhi yazan şarihlerdir.

Bu yüzyılda mensur metin şerhleri arasında ise *Gülistan*'ın dibacesi üzerine yapılan bir şerh vardır. Himmetzâde Abdî tarafından *Gülistan* dibacesi şerh edilmiştir. Hazreti Ali'nin sözleri bu yüzyılda da Nesîb Yûsuf Dede tarafından şerh edilmiştir.

Belâgat ile ilgili şerhlerde Salâhî ve Ebü'l-isme Mustafâ İsâmeddîn Efendi'yi isimleri göze çarpar. Salâhî, Ebû Bekr b. Ömer b. Mahmûd el-Belhî'nin *Makâmât-ı Hamîdiye* olarak da bilinen Farsça eserin bir bölümünü şerh etmiştir. Mustafâ İsâmeddîn *Telhîs ve Muhtasar'da* geçen beyitleri şerh etmiştir.

Bu yüzyılın önemli şârihleri; İsmail Hakkı Bursevî, Salâhî-i Uşşâkî ve Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi'dir. Eserlerinin büyük bir kısmı şerhlerden oluşan İsmail Hakkı Bursevî'nin kırka yakın şerhi bulunmaktadır. Bursevî'nin çoğu şerhi

tasavvufî metinler hakkındadır. Bununla birlikte, tefsir, tecvid, kelâm, dua, zikir ve hadis gibi ilim sahâlârında da şerhler kaleme almıştır.

Bu yüzyılın bir diğer önemli şârihi ise Salâhî mahlaslı Abdullâh Selâhaddîn Uşşâkî'dir. Şerh ettiği metinler bakımından; Bursevî ile birçok metin seçimi olduğu görülmektedir. Onun da Bursevî gibi, tefsir çalışmaları bulunmaktadır. Şerh ettiği edebiyat dışı metinler; fıkıh, gramer, belâgat ve tasavvuf konusunda kaleme alınmıştır. Şerh ettiği edebî metinler ise Bursevî'de olduğu gibi genellikle kısa metinlerdir.

On sekizinci yüzyılın önemli şârihlerinden biri de Müstakîmzâde diye anılan Sadeddîn Süleymân b. Emnullâh'tır. Edebiyat dışı olarak da dua ve zikir konusundaki metinlere yazdığı şerhler önemlidir. Bunun dışında; hadis ve tasavvuf konusunda da birkaç metin şerhi bulunmaktadır. Şerh ettiği edebî metinlerin çoğu çeşitli şairlere ait beyitlerden oluşmaktadır.

Ebü'l-İsme Mustafâ İsâmeddîn Üsküdarî de bu yüzyılda üzerinde durulması gereken bir başka şârihlerdir. Bûsirî'nin *Mudariyye*'si, Ka'b b. Zübeyr'in *Bânet Su'âd'ı*, İbnü'n-Nahvî'nin *Münferice*'si, Abdülkâdir Geylânî'nin *Tâ'iyye*'si ve *Kasîde-i Tantarâniyye* gibi bazı Arapça kasideler ile *Telhîs v*e *Muhtasa*r'daki beyitleri ve *Tuhfe-i Şâhîdî* gibi klâsik metinleri şerh etmiştir.

Öne çıkan bu isimlerin dışında; Şâhidî'nin *Gülşen-i Tevhîd'i* ile birkaç Türkçe tasavvufî metni şerh eden Zâtî Süleyman Efendi, edebiyat dışındaki metin şerhleri ile bilinen Dâvûd b. Mehmed el-Karsî, Urfalı Ömer Nüzhet ve Nazmîzâde Hüseyin Murtazâ gibi isimler de bu yüzyılda şerh faaliyetleri konusunda anılması gereken isimler arasındadır (Yazar, 2011, 45-56).

Yenileşme dönemi Osmanlı edebiyatında ve Cumhuriyet dönemi akademik çalışmalarda da şerh geleneğinin devam ettiği görülmektedir. Özellikle Divan edebiyatına ait eserler şerh edilmiştir. Ali Nihat Tarlan'ın *Fuzuli Divanı Şerhi* adlı eseri buna iyi bir örnektir (Tarlan, 2017).

2.1.3. Şerh Yazma Sebepleri

Şerhlerin yazılma sebepleri, Osmanlı edebiyatındaki tercüme veya telif türü eserlerin yazılma sebeplerinden pek de farklı değildir. Şârihler de eserlerinin girişlerinde sebeb-i telif bölümlerinde, kendilerini şerh yazmaya sevk eden sebepleri anlatırken,

genellikle diğer eserlerde de gördüğümüz kalıp ifadeleri kullanırlar. Mesela; devlet adamı, şeyh, dost, arkadaş gibi kişilerin ısrarlı istekleri, şerhi kaleme alan kişinin hatiften (gaipten) kalbine gelen bir ses duyması veya şarihin bir rüya görmesi veya şarihin herhangi bir sebep olmadan 'hâtır-ı fütûrına hutûr' etmesi, yazılacak şerhin ileri gelenlere, devlet adamlarından birine hediye olarak sunulma isteği gibi çeşitli sebepler şerh türü eserlerin yazılmasına sebep olarak gösterilmiştir. Şarihler de o dönemin edebî kültürüne uyarak eserlerini oluşturmalarını latif sebeplere dayandırmışlardır (Ceylan, 2000, s. 310).

Neden şerh yazılır? Kâtip Çelebi'nin bu soruya verdiği yanıt dikkat çekicidir. *Keşfü'z-Zünûn*'unda şerhe duyulan ihtiyaçtan ve şerh yazılırken dikkat edilmesi gereken hususlardan bahseden Kâtip Çelebi, her yazarın, metnini şerhe ihtiyaç duyulmadan anlaşılması için kaleme aldığını belirtir. Fakat üç nedenden metinler şerhe ihtiyaç duymaktadır:

1. Yazarın üstün kabiliyeti ile derin manaları kısa ve öz söylemesi fakat okuyucunun yazarla aynı seviyede olmaması,

2. Bilindiği farz edilerek veya başka dallarla ilgili olduğu düşüncesiyle kimi ön bilgilerin okuyucuyla paylaşılmaması,

3. Sözlerin birden fazla anlama gelecek şekilde mecazlı ve kinayeli olarak kullanılması.

Kâtip Çelebi, ayrıca yazarın da sonuçta insan olduğundan yanılabileceğini, meseleleri ve bilgileri karıştırabileceğini, önemli noktaları dile getirmeyi unutabileceğini, tekrara düşme gibi hatalar yapabileceğini söyler. Bu tür hatalar da şerhin sebeplerindendir (Saraç, 2006, s. 123).

Kâtip Çelebi'nin ileri sürdüğü bu şerh sebeplerine M. A. Yekta Saraç şunları ekler:

> "*İlki şerh edilecek metin ile ilgili okuyucunun bilgi birikiminin yetersiz kaldığı yerler olduğu düşüncesidir. Bunu şerh edenin kelime ve ibareleri açıklamasından, gramer bilgileri vermesinden, kültür unsurlarını açıklamasından anlamaktayız. Dolayısıyla bu şerhlerde bilgilendirme temeldir. Kâtip Çelebi'nin ele aldığı şerh sebepleri aslında bu grupta toplanabilir. Ayrıca eldeki metinlerin bir düşünce ve inanç sistemini açıklamak için bir vasıta olarak kullanılması –metnin yazarının kimliğinin metni aşan değeri de bu bağlamda ele alınabilir- şerhte rol oynayan*

diğer etkendir. Asırlar boyu –yeni katkı sağlamasa da- bazı dinî-tasavvufî metinlerin şerhlerinde görülen ısrar ve bu metinlerin şerhi ile verilmek istenilen tasavvufî düşünceler ikinci gruptaki şerhlerin sayısının azımsanmayacak oranda olmasını sağlamıştır. Bu şerhlerde ise metnin anlaşılma, açıklanma amacı ikinci planda kalıp onun bir vasıta olarak kullanılması söz konusudur." (Saraç, 2006, s. 124).

Erdoğan ise şerh yazılmasının sebebini tek bir nedene bağlamaktan ziyade bu eserlerin birkaç nedenle yazılabileceğini vurgular. En önemli sebepleri konunun anlaşılmaması kaygısı, zor anlaşılması veya yanlış anlaşılması korkusudur (Erdoğan, 1997, s. 289).

Büyük İslam âlimi Zerkeşî, şerh yazma nedenini şöyle özetler:

"*1. Müellifin yetkinliği; çünkü o, ilmî dirayeti sebebiyle ince ve derin anlamları veciz bir cümlede bir araya getirebilir. Muhtemelen maksadı zor anlaşılır. Bir şerh yazarak söz konusu gizli anlamları ortaya çıkarmak ister. Bu nedenle, bazı âlimler kitaplarına bizzat şerh yazmışlardır. Kendi şerhleri de başkalarının o kitapları şerhlerinden daha çok açıklayıcı niteliktedir. 2. Müellif kıyasların bazı öncüllerini hazfetmiş yahut yeterince açık olduklarını düşünerek bazı şartları ihmal etmiş ya da bu şartlar başka bir ilim dalını ilgilendiriyor olabilir. Bu durumda da şârih, hazfedilen konuları ve derecelerini açıklama gereği duyar. 3. Mecaz ve ortak anlamlı (eş sesli) kelimelerde olduğu gibi, cümlenin üçüncü bir anlama gelme ihtimali olabilir. Bu durumda da şârih, müellifin maksadını ve tercihini açıklama gereği duyar. Her eserde mutlaka beşer ürünü unutma, yanılma tekrar, önemli bir konuyu atlama gibi hususlar olur. İşte şârih bunlara dikkat çeker*." (Kaya, 2015, s. 13)

Özellikle bazı edebî metinlerin şerh edilmesinde dil öğretiminin amaçlandığı görülmektedir. Hülya Canpolat, *Gülistan*'ın dibacesine yapılan şerhler üzerine yaptığı doktora tezinde, "*Farsça metinlere yazılan Türkçe şerhlerin ilk amaçları metinden hareketle dil ve edebiyat öğretmektir*" (Canpolat, 2006, s. 113) der ve şerhlerde dilbilimi çalışmalarından örnekler sunarak tezini güçlendirir.

2.2. Mevlânâ ve *Mesnevî-i Manevî*

2.2.1. Mevlânâ Celâleddin Rûmî (Hayatı, Eserleri ve Etkileri)

Hazreti Mevlânâ, yaşadığı yüzyıldan günümüze dek belki de en çok sevilen ve anılan mutasavvıftır. Ölümünün üzerinden yüzlerce yıl geçmesine rağmen şiirleri, sözleri ve düşünceleriyle hâlâ insanları etkilemektedir. Bu nedenle UNESCO 2007 yılını Mevlânâ yılı ilan etmiştir. Annemarie Schimmel, Batı dünyasında Mevlânâ kadar çok tanınan ve sevilen bir başka mutasavvıf olmadığını belirtir (Schimmel, 1999, s. 303).

Mevlânâ, yalnız tasavvufun değil aşkın, musikinin ve elbette semanın da sembolü olmuştur (Can, 1975, s. 24). Dünyanın her yerinden insanlar Müslüman olsun olmasın onun mirasını görmek için Konya'ya Şeb-i arus törenlerine akın etmektedir.

İslam dünyasında çok sevilen Mevlânâ, Amerika'da da çok sevilmiş, hatta onun ve eserlerinin üzerine araştırmalar yapılmış, bu araştırmaları yapanlarca vakıflar ve enstitüler açılmıştır (Kaval, 2006, s. 24). Kaliforniya'da Mevlânâ'yı Anlama Derneği (Society of Understanding Mevlânâ) adında bir denek kurulmuştur. *Publisher's Weekly,* Mevlânâ'yı 1994 yılında eserleri en çok satan şair olarak açıklamıştır. Pakistanlı sanatçı Nusret Ali Han, Mevlânâ'nın şiirlerini içeren bir albüm hazırlamıştır. Mevlânâ'nın şiirleri okunup dinlenmekle kalmayıp New York Moda Haftası'na da ilham vermiştir. Disney dükkânlarında Rûmî şiirleri dinlenmesi tavsiye edilip, onun şiirleri üzerine şiir dinletileri düzenlenmektedir (El-Zein, 2010, s. 39-127).

Mevlânâ; zengin, fakir, Selçuklu Hanedanından veya esnaftan, kadın, erkek, Müslüman ya da gayrimüslim toplumun hangi sınıfından olursa olsun tüm insanlara kucak açan ve değer veren felsefesi ile Batı ve Doğu edebiyatlarını ve kültürlerini yüzlerce yıldır etkilemektedir. Mevlânâ'ya göre insan ne makamı ne cinsiyeti ne de malı adına değil sadece insan olması hasebiyle değerlidir. Çünkü insan Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Öyleyse tüm insanlar değerlidir, saygıdeğerdir. Bu düşüncesiyle de Mevlânâ büyük bir hümanist olarak anılmaktadır (Yazoğlu, 2002, s. 67-83). R. A. Nicholson'un da üzerinde durduğu gibi Mevlânâ, yüzyıllar öncesinden farklılıklara rağmen birlikte yaşayabilme düşünce düzeyini yakalamıştır (Nickolson, 2014, s. 85).

Mevlânâ'nın asıl ismi Muhammed Celâleddin'dir. Mevlânâ *efendimiz* anlamına gelen bir hitapken Muhammed Celâleddin'e bir anlamda lakap olmuştur. Rûmî kelimesi ise *Anadolulu* manasındadır. Anadoluda yaşamış bu büyük düşünür, Mevlânâ Celâleddin Rûmî olarak anılır.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî asil ve âlim bir aileden gelmektedir. Babası Bahaeddin Veled, Sultanü'l-Ulema (bilginler sultanı) olarak anılmıştır. Babasının soyu Hazreti Ebu Bekir Sıddık'a dayandırılmaktadır. Annesi ise Belh emiri Rükneddin'in kızı Mümine Hatun'un ise seyyit olduğu yani peygamber efendimizin soyundan geldiği belirtilmiştir. Babaannesi Harzemşahlar hanedanlığından bir Türk prensestir (Tahir'ül-Mevlevî, 1963, s. 19-21).

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin milliyeti öteden beri tartışma konusu olmuştur. Yaşadığı dönemde edebiyat dili olan Farsça ile eserlerini kaleme aldığından Fars kökenli olduğu öne sürülmüştür. Fakat bizzat Mevlânâ kendi eserinde neslinin Türk olduğunu vurgulamaktadır:

'Bîgâne megîrid merâ z'in kûyem
Der kûy-i şumâ hâne-i hod mîçûyem
Düşmen neyem er çend ki düşmen rûyem
Aslem Türk'est egerçi Hindî mîgûyem

Beni bu köyden yabancı tutmayın, sizin köyünüzde kendi evimi arıyorum. Her ne kadar düşman yüzlüysem de düşman değilim, gerçi Hintçe söylüyorsam da aslım Türk'tür' (Cunbur, 2012, s. 24).

Mevlânâ'na üzerine birçok araştırma yapan Abdülbaki Gölpınarlı, onun Türk olduğunu belirttiği şiirlerine ek olarak, Türkçe yazdığı şiirlerini de inceleyerek Mevlânâ'nın kökeninin Türk olduğunu vurgulamaktadır (Gölpınarlı, 1930, 19-23).

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Hicrî 6 Rebi'ül-evvel 604'te miladî olarak 30 Eylül 1207'de bugün Afganistan toprakları içinde bulunan bir zamanlar büyük Türk kültür merkezlerinden biri olan Belh kentinde doğmuştur. Babası Belh'te Hatiboğulları olarak tanınmış bir aileden gelir. Dedesi Hüseyin Hatibi büyük alimlerdendi (Mazıoğlu, 2017, s. 85) .

Bir yandan Moğol istilasının yarattığı korku, diğer yandan yönetimle babası Bahaeddin Veled arasında olduğu düşünülen çatışmalar ailenin Belh'ten göçmesine neden olur. Önce Bağdat'a oradan da Kûfe yoluyla Kâbe'ye giderler. Hac ibadetini yerine getiren Bahaeddin Veled ailesiyle Şam'a, oradan da Malatya'ya, Malatya'dan Erzincan'a ve Karaman'a geçer. Karaman'da Mevlânâ 18 yaşında iken Semertkantlı Hoca Lala Şeraceddin'in kızı Gevher Hatun'la evlenir. Karaman'da bir müddet yaşadıktan sonra

Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat'ın davetiyle Konya'ya yerleşirler. Konya'ya yerleştikten iki yıl sonra Bahaeddin Veled vefat eder, kabri bugün Konya'dadır (Gölpınarlı, 2004, s. 43).

Bahaeddin Veled zamanının büyük alimlerindedndir. Halk tarafından çok sevilen sünnî müderrrislerindendi. Yolculuğu boyunca kalabalık halk kitleleri onu dinlemek için sohbetlerinee katılırdı (Bark, 2003, s. 46). Hatta Larende'de Emir Musa Bey ona saygı gösterip bir medrese yaptırmıştır (Yücebaş, 1959, s. 4).

Mevlânâ'nın eğitim hayatına baktığımızda ilk eğitimini, Kübrevî tarikatı halifelerinden de olan babasından aldığını görürüz. Babası devrinin önemli âlimlerinden ve mutasavvıflarındandır. Babasının ölümünden sonra Mevlânâ'nın eğitimiyle yine bir Kübrevî olan Burhaneddin-i Muhakkık-ı Tırmizî ilgilenmiştir (Cebecioğlu, 2005, s. 32).

Babasının ölümünden sonra ondan boş kalan müderrislik makamına Mevlânâ geçer. Dinî ve şerî ilimlerde bilgisiyle dönemin âlimlerinin övgülerine mazhar olmuştur. Tasavvufla ilgilenmeye devam eden Mevlânâ, Burhaneddin-i Muhakkık'ın müridi olur. Bu konuda daha iyi eğitim almak için döneminin en önemli ilim merkezlerinden bugünkü Suriye topraklarında yedi yıllık bir eğitim görmüştür. Schimmel'e göre bu yolculuk sırasında İbn-i Arabî ile karşılaşması olasıdır (Schimmel, 1999, s. 21). Şeyhi Burhaneddin-i Muhakkık'ın vefatından sonra müderrisliğe devam etmiş, uzun yıllar çok sevilen bir âlim olarak tanınmıştır.

Mevlânâ'nın tasavvuf konusunda asıl büyük çıkışı Şems ile karşılaşması sonucunda olmuştur. Şems'in tam adı Muhammed b. Ali b. Melikdâd'dır (Eflaki, 2006, s. 60). Şems yalnızlığı seven, fazla dostu olmayan, toplum tarafından anlaşılamayan bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Eğitimli biri olmasına rağmen bir yerde fazla durmayan devamlı seyahat eden Şems'e bu nedenle "Şems-i Perende" (uçan Şems) de denilmiştir. Özgür ruhlu bir birey psikolojisi çizen Şems, tasavvufta derinleştikçe kendi seviyesinde bir sohbet arkadaşı aramaya başlar. Bu arayışla Konya'ya dek gelir, aradaki derinliği de Mevlânâ Celâleddin de bulur (Tebrizî, 1974, s. 234). Sezai Karakoç, Mevlânâ üzerine yazdığı eserinde bu buluşmayı Doğu (Şems) ile Batının (Mevlânâ) buluşması olarak yorumlar (Karakoç, 1999, s. 97).

Şems ile buluşan Mevlânâ daima onunla vakit geçirmeye başlar. Toplumdan uzaklaşır. Öğrencilerini ve vaazlar verdiği cemaatini ihmal eder. Ailesi de Şems ile

geçirdiği bu uzun saatlerden rahatsız olurlar. Çünkü Şems'le günlerce kapandıkları halvet odasından çıkmayan Mevlânâ artık sohbetine katılanları, ailesini ve öğrencilerini ihmal ediyor tüm vaktini Şems'le geçirmek istiyordu. Giderek artan bu olumsuz tepkilerden rahatsız olan Şems, iki yıllık dostluktan sonra gizlice şehirden ayrılır. Fakat bu ayrılığa çok üzülen Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'i onu araması için görevlendirir. Uzun arayışlar sonucu Şems'i Şam'da bulan Sultan Veled, onu geri dönmeye ikna eder.

Ne yazık ki Şems'in geri dönmesiyle olumsuz yorumlar ve dedikodular daha da artar. Şems bir daha dönmemek üzere ortadan kaybolur. Bu sefer Mevlânâ ne kadar aratsa da onu bulamaz. Schimmel'e göre Mevlânâ'nın büyük oğlu Alaeddin Çelebi'nin de dâhil olduğu öfkeli bir grup tarafından katledilmiş ve cesedi kuyuya atılmıştır (Schimmel, 1999, s. 312). Sultan Veled ise hasret acısıyla kavrulan babasını Şems'i arattığını söyleyerek avutur, kuyudan çıkardığı cesedi bir sandukaya koyup sandukayı alçıyla kaplayıp, onu gömer. Bu sanduka daha sonra Mevlânâ müzesi müdürlerinden Mehmet Önder tarafından ortaya çıkarılmıştır (Gölpınarlı, 2004, s. 108-109).

Şems'in ortadan kayboluşundan sonra Mevlânâ, bir kuyumcu olan Selahaddin Zerkubî ile dost olur ve kendisine halife tayin eder. Okuma yazması olmayan biri ile olan bu yakın dostluğu da çevresinden olumsuz tepkiler almıştır. Ümmi birinin halifesi olmasını eleştirenlere Mevlânâ kulak asmamış, onu yetiştirmeye devam etmiştir. Sessiz sakin biri olarak tanımlanan Selahaddin Zerkubî, on yıllık bir dostluktan sonra hastalanarak vefat etmiştir (Füruzanfer, 1997, s. 136-137).

Zerkubî'nin vefatından sonra Mevlânâ müritlerinden Hüsameddin Çelebi ile yakın dostluk kurdu. Hüsameddin Çelebi'nin olmadığı meclislerde konuşmayacak kadar onu severdi. Bunu fark eden dostları her zaman sohbet meclislerinde Hüsameddin Çelebi'nin de olmasına dikkat ederlerdi (Füruzanfer, 1997, s. 141). Hüsameddin Çelebi *Mesnevî*'nin kaleme alınması önerisini sunmuş ve Mevlânâ'nın söylediği beyitleri yazarak *Mesnevî*'nin kâtibi olmuştur.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, 66 yaşında 17 Aralık 1273 günü vefat etmiştir. Ölümünü bir düğün gecesi, sevdiğine kavuşma anı olarak gören Mevlânâ'nın ölüm yıldönümü her yıl 17 Aralık günü Şeb-i Arus törenleriyle anılmaktadır. Yeşil Kubbe denilen türbesi, Sultan Veled ile Alaeddin Kayser'in gayreti ve Emir Pervane'nin eşi Gürcü Hatun'un yardımıyla Çelebi Hüsameddin zamanında yapıldı. Türbe'nin mimarı, Tebrizli Bedreddin'dir (Eflaki, 2006, s. 320).

Mevlânâ'nın hayatı, kişiliği ve düşünceleri üzerine birçok dilde eser yazılmıştır. Bu eserler hakkında hem kültür bakanlığı bir bibliyografya kitabı (Acar, 2007) çıkarmıştır hem de Mustafa Tekin bu konuda önemli bir makale yayınlamıştır (Tekin, 2007, s.345-398). Ali Temizel ise yalnız Mevlânâ değil çevresindekiler, Mevlevîlik ve eserleri üzerine yazılmış eski harfli Türkçe eserlerin bibliyografyasını hazırlamıştır (Temizel, 2009). 2007 yılının Mevlânâ yılı ilan edilmesi üzerine bu yılda birçok eser ortaya konulmuştur. Arzu Yılmaz 2007 yılında ortaya konulan Mevlânâ ile ilgili eserlerin bibliyografyasını yayınlamıştır. (Yılmaz, 2012, s. 225-240)

Tezimizin ana başlıklarından birini oluşturan *Mesnevî-i Manevî* dışında Mevlânâ'nın vermiş olduğu dört önemli eseri daha vardır: *Divan-ı Kebir, Mektubat, Mecalis'i Seb'a, Fihi Mafih.*

Mevlânâ'nın eserlerini genel olarak değerlendiren Mustafa Kara onun etkilenmiş olduğu mutasavvıfları ve eserlerini şöyle listeler:

> "*İlk sufilerin düşünce ve yorumlarını bir araya getirerek onları değişik tasniflerle topluma sunan bir diğer ifadeyle Mevlânâ'yı besleyen yazarların en meşhurlarını birer eserleriyle birlikte vermek gerekirse şöyle bir sıralama yapılabilir: Muhasibî, er-Riaye; Cüneyd Bağdadî, Mektubat; Hâkim Tirmizî, Hatmu'l-evliya; Ebu Nasr Serrac, el-Luma' fi't-tasavvuf; Kelebazî, et-Taarruf limezheb-i ehli't-tasavvuf; Ebu Talib Mekkî, Kûtu'l-Kulûb; Abdurrahman Sülemî, Tabakâtu's-sûfiye; Abdülkerim Kuşeyrî, er-Risale fi't-tasavvuf; Hucvırî, Keşfu'l-Mahcûb; Abdullah Herevî, Menazilu's-sâirin; Gazzalî, İhyâu ulumi'd-din; Suhreverdî, Avarifu'l-Maarif; İbn Arabî, el-Futuhatu'l-Mekkiye; Feriduddin-i Attar, Tezkiretu'l-Evliya; Necmüddîn Kübrâ Fevâihu'l-Cemâl; Necmuddin Daye, Mırsadu'l-ibâd"* (Kara, 2006, s. 5).

Mevlânâ eserlerinde, okuduğu ve faydalandığı bazı kitapların ve kişilerin isimlerini vermektedir. Elbette ismini anmadığı birçok eser ve âlimden de etkilenmiştir. Bu eserlerin etkilerini, eserlerindeki kimi konuların daha önce yazılmış eserlerde de ortak olmasından anlayabiliriz. Ayrıca bu eserlerin etkilerini eserlerinde görmek onun iyi bir okur ve araştırmacı olduğunu da kanıtlar niteliktedir. Etkilendiği eserler arasında elbette ilk sırayı Kuran-ı Kerim ve Hadis-i şerifler alır. Mevlânâ'nın eserlerinde ayetleri ve hadisleri kimi zaman aynen kimi zaman da manen alıntılanmıştır. Eserleri arasında *Mesnevî-i Manevî*, Kuran'ın özü (Magz-ı Kuran) (Güllüce, 1998) olarak anılmıştır.

Dini tasavvufi eserlerde karşımıza çıkan peygamber kıssaları, Mevlânâ'nın eserlerinde de sık sık anılmıştır.

Babası ve ilk öğretmeni olan Bahaeddin Veled'in *Maarif* adlı eseri de Mevlânâ'nın eserlerinde büyük etkiye sahiptir. Babasının vefatından sonra eğitimini üstlenen Burhaneddin Muhakkık Tırmizi ve eseri de Mevlânâ'yı etkileyen eserler arasındadır. Şems'in *Makalat* adlı eseri kendisine sorulan sorulara verdiği yanıtlardan ve sohbetlerinden oluşur. Hem kişiliği hem eseri ile Şems, Mevlânâ'nın eserlerinde büyük yer tutar. Hâkim Senai ve eserleri anılan isimler arasındadır. Büyük şair Attar ve eserlerinin etkileri de inkâr edilemez. Hatta ölümsüz eseri *Mesnevî*'nin yazılma nedeni arasında Attar'ın eserlerinin dervişlerce sevilip okunması gösterilir. İmam Gazali ve çok sevilen eserleri *Kimya-yı Saadet, İhya-ü Ulumi'd-din*, isimli eserlerini okumuş ve eserlerinde iktibaslarda bulunmaktadır.

Mevlânâ'nın eserlerine baktığımızda ilk olarak çok geniş bir hacme sahip olan Divanı'ndan bahsetmemiz gerekir. *Divan-ı Kebir*, kelime anlamı olarak büyük divan demektir. Eser yaklaşık 21366 beyitten oluşmuştur. Kaside, gazel, terkib-i bend ve rubailerden oluşur. Gazellerinde ilâhî aşkı ifade eder. Yakın dostlarına olan sevgisini de bu şiirlerinde sık sık anlatır. Bunların bir kısmı Selâhaddin Zerkûbî ve Hüsameddin Çelebi için yazılmışsa da en çok şiir Şems-i Tebrîzî'ye ithaf edilmiştir. Divan'da Şems mahlasını taşıyan gazellerin çokluğu sebebiyle bu eser *Divân-ı Şemsi Tebrîzî* veya *Divân-u Şemsü'l-Hakâyık* diye de isimlendirilmiştir (Gölpınarlı, 2004, s. 44). *Divan-ı Kebir*'in tamamı sekiz cilt olarak Gölpınarlı tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır (Rûmî, 2007).

Divan-ı Kebir, Farsça kaleme alındığı halde içerisinde Türkçe, Rumca ve Arapça beyitlere rastlanır. Mevlânâ'nın Türkçe yazdığı şiirlerinden dışında diğer dillerde yazdığı şiirlerde de Türkçe kelimeler vardır (Yaltkaya, 1934, s. 111-168). Faruk Alp, *Divan-ı Kebir* üzerine yazdığı tezinde nüshâları tespit ederek karşılaştırma yapmıştır (Alp, 1997). İsmail Kalemci, tarihi olaylar açısından (Kalemci, 1990); Ünal Damar ise bu büyük eseri kapsadığı hadisler yönüyle incelemiştir (Damar, 2011). Bunun yanında İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Rusça, Arapça, Urduca, Endonezya dili, Özbekçe ve İbranice çevirileriyle birçok dilde tam metin veya seçmeler halinde yayınlanmıştır. Ayrıca seçmeler halinde Türkçe çevirileri yapılmıştır. Eserdeki rubailer, Divân-ı Rubâiyyât adıyla ayrı bir kitap şeklinde yayınlanmıştır. Hasan Ali Yücel, Âsaf

Hâlet Çelebi, Hüseyin Rıfat Işıl, Abdülbaki Gölpınarlı, Şefik Can ve Ziya Avşar eser üzerine çalışmış ünlü isimler arasındadır (Yeniterzi, 2010, s. 39-40).

Mevlânâ, *Divan-ı Kebir*'de birden fazla mahlas kullanmıştır. Hâmuş, hâmuşkîn gibi sözlerle birlikte Şems, Şems-i Tebrîzî en fazla kullanılan mahlaslardır. Bazı şiirlerinde Selahaddin Zerkûbi ve Hüsameddin Çelebi adlarını da mahlas gibi kullansa da bunların toplamı yüzü geçmez (Füruzanfer, 1997, s. 200-201).

Fîhi mafih, Farsça kaleme aldığı mensur eseridir. Eser, Mevlânâ'nın sohbet meclislerinde anlattığı konuları anlatır. Bazı bölümlerinde ünlü Selçuklu veziri Muîneddin Pervane'ye hitap edilmektedir (Önder, 1974, s. 267). Eser birçok kez Türkçeye tercüme edilmiştir (Rûmî, 1969). Osman Nuri Küçük bu eser üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Küçük, 2001).

Mektûbat, Hazreti Mevlânâ'nın yakınlarına, dostlarına, dönemin âlimlerine ve devlet erkânına yazdığı mektuplardan oluşan eseridir (Elmas, 2007, s. 157). Mektuplardan dört tanesi Arapça yazılırken diğerleri Farsça kaleme alınmıştır. Bu mektupların içinde çocuklara yazmış olduğu kişisel mektupları da vardır (Akalın, 2014). Mektuplarda ayet ve hadislerle birlikte açıklamalarına, kısa şiir ve hikâyelere de rastlanır (Asrar, 2000, s. 434).

Yedi meclis anlamına gelen *Mecâlis-i Seb'a*, Mevlânâ'nın çeşitli meclislerde yapmış olduğu vaazlardan oluşur. Çeşitli dini konular, ayet ve hadislerin ışığında açıklanmıştır (Kırlangıç, 2010). Bu eser büyük ihtimalle Mevlânâ'nın vaazları sırasında not alan Hüsameddin Çelebi veya Sultan Veled tarafından kaleme alınmış, sonrasında bu notlar gözden geçirilerek tekrar düzenlenmiştir (Rûmî, 1965, s. 3-4).

Tezimizin de temel konularından birini oluşturan *Mesnevî-i Manevî* adlı eseri ise en çok sevilen ve en ünlü eseridir. Manzum olarak ve Farsça yazdığı bu eser, birçok dile tercüme edilmiş, defalarca şerh edilmiştir. Kendinden sonra yazılmış birçok eseri etkileyen bu önemli eser, sonraki bölümlerde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Mevlânâ, o denli sevilmiştir ki Konya şehri onunla özdeştirilmiş, şehir birçok kaynakta Mevlânâ kenti olarak tarif edilmiştir: "*âsûdegâh-ı cenâb-ı mevlevî nâzım-ı Kitâb-ı Mesnevî olan Konyadandur"* (Eyduran, 2009, s. 304).

Mevlevî olsun olmasın sayısız şair Mevlânâ'ya dair övgü şiirleri yazmış, bu şiirler mecmualarda toplanmıştır (Gökalp, 2009). Tamamen Mevlânâ'ya övgü amaçlı şiirlerin yanında Mevlânâ, sema, ney, külah ve mesnevi kelimelerinin redif olarak kullanıldığı şiirler de yazılmıştır (Mermer, 2009).

Mevlânâ'nın, on üçüncü yüzyılda Moğol saldırıları ve hiç bitmeyen savaşlarla bunalmış insanlara sağladığı psikolojik destek günümüzde hâlâ seminerlere konu olmaktadır. Mevlânâ Celâleddin Rûmî, eserleri ve sohbetleriyle, savaştan ve yokluktan bunalmış insanlara bir tür tedavi uygulamıştır. Modern psikoloji biliminin terapilerde üzerinde durduğu yaşanılan ana odaklanma, kabullenme, yargısızlık gibi birçok değer Mevlânâ'nın düşünce siteminde de bulunmaktaydı (Ak, 2014, s. 133-141).

Mevlânâ'nın etkisini gördüğümüz bir başka nokta ise modadır. Popüler kültürün etkisiyle Mevlânâ'nın ve Mevlevîliğin sembolleri sayılan ney, Mevlevî külahı gibi nesnelerin resimleri, kıyafetlere basılmaktadır.

Mevlânâ ve eserleri, hep anılmış ve eserleri yüzlerce yıldır yazarlarca alıntılanmıştır. Divan şairlerinden günümüz şair ve yazarlarına kadar Türk edebiyatı sahasında Mevlânâ'dan etkilenmeyen ve onu anmayan sanatçı neredeyse yoktur. Mevlânâ'nın on üçüncü yüzyıldan itibaren mesnevilere olan etkileri üzerine çalışan araştırmacılardan biri Amil Çelebioğlu (Çelebioğlu, 1978) diğeri ise Nezahat Öztekin'dir (Öztekin, 2000). Emine Yeniterzi ise bu araştırmacıların tespit ettikleri metinlere zaman kısıtlaması yapmadan Mevlânâ'dan etkilenen sekiz mesnevi daha ekler. Bunlar; Âşık Paşa'nın *Garipnâme*'si, Ahmed Hayalî'nin *Ravzat'ül Envar'ı*, Tebrizli Ahmedî'nin *Esrarnâme'si*, Şemseddin Sivâsî'nin *Heşt Behişt* adlı eseri, Şemseddin Sivâsî'nin *Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mirkâtü'l-Eşvâk* eseri, İmam Adlî Hasan Efendi'nin *Tergîbât*'ı, Füzûnî Enderunlu Mehmed'in *Gül-i Sad Berg'i* ve Nâlî Mehmed'in *Miftâh-ı Heft Kân* adlı eseridir. Yeniterzi, her bir eseri inceleyerek Mevlânâ'nın etkilerini örneklendirmiştir (Yeniterzi, 2007, s. 11-27). Aziz Merhan ise Gülşehri'nin *Mantık'ut-tayr* adlı eserinde Mevlânâ'nın etkilerini tespit etmiştir (Merhan, 2007, s.101-110). Demirel, Gülşehri'nin bu eserinde *Mantıku't-tayr* ve *Feleknâme* eserlerinde sınırlı *Mesnevî*'den altı hikayenin tercüme ve kısmen de şerh edildiğini tespit etmiştir (Demirel, 2007, s. 472). Abdülkadir Dağlar yukarıda zikredilen eserlere ek olarak Ahmedî'nin *İskendernâmesi*'nde de *Mesnevî*'nin etkisiyle söylenen bölümleri tespit etmiştir (Dağlar, 2009, s. 35)

Yine aynı yüzyılda yaşadığı düşünülen Yunus Emre'nin de Mevlânâ'dan etkilendiğini görürüz. Şiirlerinde ondan saygıyla bahseder:

"Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır" (Tatçı, 1990, s. 82)

Yunus Emre, Mevlânâ'yı Kutb-i Cihân olarak anar:

"Bir gönül ele getür ferâgat ol geç otur
Konya şehrinde yatur ol iki sultan kanı

Fâkih Ahmed Kutbu'd-dîn Sultân Seyyid Necmü'd-dîn
Mevlânâ Celâlü'd-dîn ol kutb-i cihân kanı " (Tatçı, 1990, s. 395)

On dördüncü yüzyıl şairlerinden ve Mevlânâ'nın torunlarından biri olan Ulu Arif Çelebi'nin bilinen tek eseri olan *Farsça Divanı*'ndaki şiirlerde Mevlânâ'nın eserlerinin etkileri açıkça görülmektedir (Vanlıoğlu, 1991).

On beşinci yüzyıl şairlerinden Hüdâyî Salih Dede şöyle anar:

"Ey dil istersen eger kâmil ola noksânun

Sikkesi altına gir Hazret-i Mevlânâ'nun" (Mazıoğlu, 2017, s. 135)

Kanuni döneminin şairler sultanı (Sultanü'ş-şuara) Bâkî de şiirlerinde ona yer verenler arasındadır:

"Arsa-i aşkda gör Hazret-i Mevlânâ'yı
Turmayup dahi döner üstine yoldaşları" (Bâkî, 1994, s. 399)

On yedinci yüzyıl divanlarında eser ve şair isimlerini araştıran Nurefşan Kapal; Bahtî, Ereğlili Türâbî, Ganî-zâde Nâdirî, Enverî, Selânikli Esʿad Efendi, Nefʿî, Râmî Abdurrahman Çelebi, Şeyhülislam Yahyâ, Sabûhî, Fehîm-i Kadîm, Cevrî, İlmî, Ferîdun, Seyyid Nakib-zâde Ni'metî, Şehrî, Tıflî Ahmed Çelebi, Hikmetî, Nâlî, Mezâkî, Fevzî, Sâbir Mehmed/ Sâbir Parsa, Dânişî, Behcetî Hüseyin Efendi, Adnî Receb Dede, Sükkerî, Tecellî, Nâzım, Fasih Ahmed Dede, Sahhaf Rüşdî, Şinasî, Naci Ahmed Dede, Bosnalı Sâbit, Nâbî, Nehcî Mustafa Dede, Birrî Mehmed Dede, Fâik Mahmud, Kâmî, Yunus Emre ve Niyâzî-i Mısrî Divanlarında Mevlânâ etkisini birçok şiir ile kanıtlamıştır (Kapal,

2013, s. 336-356). Kapal, çalışmasında *Mesnevî*'nin eserlerde anılışını da örneklendirmiştir (Kapal, 2013, s. 522-529).

On sekizinci yüzyılda birçok şair gibi Keçecizade İzzet Molla'nın şiirlerinde de Mevlânâ etkileri vardır (Şahin, 2007, s. 87-99).

Şeyh Gâlib'in

"*Esrârın Mesnevî'den aldım*
Çaldımsa da mîri malı çaldım"

beyti bu etkiyi en iyi şekilde anlatan sözlerden biridir. Birçok Mevlevî şairi gibi on dokuzuncu yüzyılın şairlerinden Recaizade İbrahim Şefik'in, Mehmet Fazıl'ın (Koyuncu, 2007, s. 111-121), Yenişehirli Avni Bey'in *Divanı*'nda da Mevlânâ ve Mevlevîliğin çok önemli etkileri vardır (Çapan, 2007, s. 41-86). Mevlevî şairler üzerine tezkire yazan Esrar Dede'de de Mevlânâ sevgisi dikkat çekmektedir (Ayan, 1994, s. 35-42).

Divan şairleri Mevlânâ ve onun eserlerini şiirlerinde andıkları gibi Mevlevî mekânlarını da anmışlardır. Gökalp, bu konu üzerine yazdığı makalesinde bu yerleri tek tek sıralayarak beyitlerle örneklendirmiştir (Gökalp, 2005, s. 281-298).

Yine Yahya Kemal'in;

"*Mesnevî şevkini eflâke çıkarmış nâyız*
Haşredek hem-nefes-i Hazret-i Mevlânâ'yız"

sözleri de bu sevgiyi yansıtır.

Cumhuriyetimizin tanınmış Milli Eğitim Bakanlarından olan Hasan Âli Yücel de Mevlânâ için;

"*Sönmeyen aşk, dinmeyen heyecan;*
Yıpranan tende berk uran bir can.
Onu sarmakta bir alev cezbe;
Sanki pervânedir, uçar Râbb'e."

sözleriyle başlayan şiirini söylemiştir.

Necip Fazıl Kısakürek, Arif Nihat Asya, Asaf Halet Çelebi gibi şairler eserlerinde Mevlânâ'yı sıkça anmıştır. Nazım Hikmet Ran, Mevlânâ'dan şöyle bahseder:

> "*Bir gerçek âlemdi gördüğün ey Celâleddin, heyula filan değil,*
> *Uçsuz bucaksız ve yaratılmadı, ressamı illet-i ûlâ filan değil,*
> *Ve senin kızgın etinden kalan rubailerin en muhteşemi:*
> *'Suret hemi zıllest …' filan diye başlayanı değil…"* (Ran, 1993, s. 147-148).

Recep Alpyağıl, bu şiirde birçok eleştirmenin aksine, Mevlânâ'nın eleştirilmediğini, övüldüğünü belirtir (Alpyağıl, 2017, s. 423-434).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yazılan *Huzur* (Ahmet Hamdi Tanpınar) ve *Sinekli Bakkal'dan* (Halide Edip Adıvar) çağdaş Türk edebiyatının ünlü isimlerinden Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*, İhsan Oktay Anar'ın *Suskunlar* ve Elif Şafak'ın *Pinhan* ve *Aşk* eserlerine dek Mevlânâ'nın etkilerini gözlemleriz. Nezihe Araz'ın 1962'de yazdığı ve 1972'de *Aşk Peygamberi Mevlânâ* (Araz, 1985) adıyla yeniden yayınladığı *Mevlânâ'nın Romanı* Mevlânâ üzerine yazılan romanlar arasında ilk göze çarpandır. Mevlânâ üzerine önemli araştırmaları olan Cihan Okuyucu'nun *İçimizdeki Mevlânâ* (Okuyucu, 2009) adlı eseri dikkate değer bir başka çalışmadır. Tebrizli Şems ile Mevlânâ arasındaki ilişki Nefrin Tokyay'ın *Tebriz'in Kış Güneşi* (Tokyay, 2010) adlı eserine konu olmuştur. Yine Mevlânâ'nın yaşamı ve felsefesi üzerine birçok çalışma yapan Melahat Ürkmez, 2007 yılında *Gönül Bahçesinde Mevlânâ* adlı bir eser yayımlamıştır (Ürkmez, 2005). Bu ilişkiyi irdeleyen bir başka ünlü Türk romanı ise Ahmet Ümit'in 2008 yılında yayınladığı *Bab-ı Esrar* adlı çalışmadır (Tüfekçioğlu, 2011).

Elif Şafak, yayınlandığı 2009 yılında yılın en çok satan kitabı ünvanını yakalamış olan *Aşk* adlı romanını Şems ile Mevlânâ arasındaki ilişkiden ilham alarak yazar. Şafak, tasavvuftaki sembol kullanımından da oldukça etkilenmiştir. Kuran-ı Kerim besmele ile başladığından, *Mesnevî*'nin de *Bişnev* kelimesi ile başladığı düşünülmektedir. Her ikisinde de ilk harf b harfidir. Bu nedenle Şafak, *Aşk* adlı romanını yazarken her bir bölümü bu harf ile başlatmıştır. Bu nedenle bu romanı incelediğimizde hem biçimsel hem de içerik olarak Mevlânâ ve eserlerinin etkisi inkâr edilemez (Yaylagül, 2010, s. 624). .

Hazreti Muhammed'in dış görünüş ve davranışlarını konu alan manzum ya da mensur olarak yazılan Hilye türü eserlere Hazreti Mevlânâ'nın da konu olduğunu görürüz. On sekizinci yüzyılda Lütfi Dede'nin 126 beyitlik *Hilye-i Hazret-i Mevlânâ* adlı mesnevî tarzında bir eseri vardır. Bu eser, Mevlânâ hilyelerinin de ilk örneğidir (Dörtbudak, 2018, s. 108).

Mevlânâ'nın düşüncesini edebiyat sahasında, şiir ve romanın dışında aranması gereken bir başka tür ise kişisel gelişim kitaplarıdır. Bu tür eserler arasında Oğuz Saygın'ın *Mevlânâ Işığında Düşünce Yönetimi (*Saygın, 2009), Âdem Özbay'ın *Mevlânâ'nın CEO*'su (Özbay, 2007), Azim Jamal'ın *Mevlânâ ve Sûfî Gibi Düşünmek* ismiyle tercüme edilen kitabı, Nevin Halıcı'nın *Mevlevî Mutfağı* kitabı ve son olarak Faik Özdengül'ün *Rûmî ve Aşkın Terapi* gibi kitapları örnek verilebilir (Bölükbaşı,2011, s. 86-97).

Mevlânâ ve Mevlânâ'nın izinden giden Mevlevîler, sanata çok önem vermişlerdir. Bu nedenle de Mevlevîhaneler sanatçı yetiştiren önemli merkezler haline gelmişlerdir. Birçok Mevlevî aynı zamanda ünlü birer sanatçıdır. Özellikle mûsıkî sahasında, on yedinci yüzyılda Köçek Mustafa Dede, on sekizinci yüzyılda Itrî ve Nâyî Osman Dede; on dokuzuncu yüzyılda Sultan Üçüncü Selim, Hamâmî İsmail Dede, Zekâî Dede; yirminci yüzyılda ise Çinuçen Tanrıkorur, Udî Mehmed Sabri Efendi, Mehmed Raûf Yektâ Bey, Ahmed Avnî Konuk, Şeyh Rıza Efendi, Kazım Uz, Şeyh Osman Dede, Zekâizâde Ahmed Nureddin, Telgraf Nezâreti memurlarından Râşid Efendi, Doktor Subhî Bey, Arif Bey, Münir Kökden, Sabri Efendi, Nurullah Kılıç ve Neyzenbaşı Cemal Dede gibi isimler besteledikleri eserleriyle müzik kültürümüze yön vermişlerdir. *Mesnevî-i Manevî*'nin ilk beytinin neyden bahsetmesi, neyin insan-ı kâmili sembolize etmesi, neyin Allah'a kavuşma isteği içinde tarif edilmesi gibi nedenler Mevlevîler arasında müziğe verilen önemi artırmıştır (Küçük, 2007, s. 507-528).

Güzel sanatlar dalında ise hat, minyatür, tezhip, ebru, kâğıt oymacılığı, fildişi oymacılığı ve saatçilik gibi zanaatlarda çoğu Mevlevî olan sanatçılar yetişmiş ve bu sanatların tanınıp yaygınlaşmasında büyük rolleri olmuştur (Haral, 2014). Mevlevî hattatlardan bazıları şunlardır; Mehmet Bâhir Efendi, Mehmed Zeki Dede, Hasan Sırrı Efendi, Galata Mevlevîhanesi şeyhlerinden Ataullah Dede, Seyyid Ali Ulvî el-Mevlevî, Hasirîzâde Şeyh Mehmed Elif Efendi, Nailî Efendi, Ahmed Vesim Paşa, Nâfi Efendi, Rıza Efendi (1815/1905)109, Edirneli Derviş Mustafa, Ömer Vasfi Efendi, Sıdkî Dede, Nâyî Emin Dede, Hulûsi Efendi, Suûd el-Mevlevî (İnal, 1995, s. 1-3).

Hem Doğu hem Batı dünyasında resim sanatında da Mevlânâ'nın büyük etkileri vardır. Tanınmış Mevlevî ressamları başta Hasan Leylek Dede, Said Efendi, daha çok sulu boya resimler yapan Said Dede, Mehmet Nuri Efendi, Mustafa Ağa, Cerrahpaşalı Salih, Hasib Dede, Hüsnü Yusuf Efendi, Ahmed Vesim Paşa ve Ali Bey'dir. Modern

Türk Resim sanatına da konu olan Mevlânâ, kimi zaman annesinin kucağında bir bebek, kimi zaman ailesiyle göç yolunda bir genç, kimi zaman da yaşlılık döneminde resmedilmiştir (Başbuğ, 2007, s. 487-506).

Mevlevîler kâğıt oyma sanatı olan Kaatı'lıkta (oymacılıkta) da ünlü isimler yetiştirmişlerdir. Mevlevîler arasında makta, kâğıt makası, kalemtıraş, altlık gibi bu sanat için gerekli malzemeleri üreten dervişlerle birlikte hakkâk Mevlevîlerde bulunmaktadır (Derman, 1974., s. 68).

Mevlevî dervişlerin yaptığı işlemeleri de bu sanatlar arasında sayabiliriz. Kavuk örtüsü, bohça, seccade, levha, kimi Mevlevî büyüklerinin sandukaları üzerinde bulunan sanduka örtüsü (pûşîde), perde gibi eşyalar üzerinde görünen işlemeli bazı Mevlevî sembolleri, bunları yapanların bir kısmının Mevlevî olduğuna kanıtlamaktadır (Barışta, 1996, s. 143-153).

Yalnız Türk edebiyatı değil Dünya edebiyatı da Mevlânâ'nın etkileri ile doludur. Dünya edebiyatında Mevlânâ'yı ilk keşfeden yazarlardan birisi Alman edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Johann Wolfgang von Goethe'dir. Goethe, *Doğu Batı Divanı'*nda, başta Şeyh Sadi, Hafız, Nizâmî ve Mevlânâ olmak üzere birçok Müslüman şairin şiirine nazireler yazmıştır. Sovyet yazarlarından Radi Fiş, *Bir Anadolu Hümanisti Mevlânâ*'da, Mevlânâ'nın hayatını anlatır. Paulo Coelho'nun *Simyacı* romanı Mevlânâ'nın kıssalarından uyarlanmış bir romandır. Coelho, *Mesnevî*'de geçen kıssasının hikâyesini, içeriğini ve olay örgüsünü temel alarak roman biçiminde düzenlemiştir. İranlı yazar Saide Kuds ise *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Hareminden Kimya Hatun* adlı romanında Mevlânâ, Şems ve Mevlânâ'nın üvey kızı Kimya Hatun'un ilişkilerini işlemektedir (Akpınar, 2011, s. 7-26). 2001 yılında *Fihi Mafih* Özbekçe'ye çevrilerek *İçindagi içindadur* adıyla Uluğbek Hemdem tarafından yayınlanmıştır. Aynı eser Japoncaya *Rûmî Goroku* adıyla Toshihiko Îzutsu tarafından çevrilmiştir.

Batı'da Mevlânâ çalışmaları, Fransız Barthelemy d'Herbelot'nun *Bibliotheque Orientale* adlı ansiklopedisindeki '*Mevlevî'* maddesi ile başladığı olduğu kabul edilmektedir. D'Herbelot'nun bu eserde Mevlânâ'yı ayrı bir madde başlığı olarak ele almamıştır. Fakat Mevlevîlerin *Mesnevî* adında bir kitap okudukları bilgisini vermiştir. *Mesnevî*'nin müellifini de Cemâleddin el-Belhî diye belirtmiştir (Arpaguş, 2005, s. 777).

Batı'da Mevlânâ üzerine ilk bilimsel çeviriler, 1838'de şiirlerinden bir seçme yayınlayan Hammer ile başlamıştır. 1849'da ise Alman diplomatlarından Georg Rosen, *Mesnevî*'nin bir kısmını çevirerek Mevlânâ'nın tanıtımına katkıda bulunmuştur. Sir James Redhouse ve H. Whinfield da *Mesnevî*'nin diğer kısımlarını İngilizceye çevirdiler. 1898'de Nicholson, Divan'dan bazı şiirleri çevirdi ve eserine *Rumî, Şair ve Mistik* adını verdi. Nicholson aynı zamanda *Mesnevî* üzerine de çalışmalar yaptı. İngilizceye tercüme ettiği eseri 8 ciltlik bir şerhini de yayımladı.1961'de Arberry ise Mevlânâ'nın çeşitli sohbetlerini içeren *Fîhi Mâ Fîh* adlı eserini *Söylemler* (The Discourses) başlığı altında çevirdi. 1968'de Arberry, *Divan-ı Kebir*'den seçtiği kimi şiirleri de çevirdi. Mevlânâ üzerine önemli çalışmalarıyla tanınan bir başka isim Annemarie Schimmel'dir. Mevlânâ'nın kullandığı mazmunları ve düşüncesini incelediği *Zafer Güneşi* (Triumphal Sun) adlı kitabını yayımladı. William Chittick ise ilk kez hem Divan-ı Kebir'den hem de *Mesnevî*'den şiirleri İngilizceye çevirisini tek bir başlık altında toplayarak yayınladı. *Aşkın Tasavvufî Yolu: Rumî'nin Ruhanî Öğretileri* 1983'te yayımladı. *Schimmel, Bak! İşte Aşk Bu!* isimli kitabını Mevlânâ'nın aşk üzerine yazdığı beyitlerden seçmeler yaparak oluşturdu. 1991 yılında kitap yayımlandı. Schimmel'in Mevlânâ hakkında yazdığı bir diğer eser ise 1992'de ise yayımlanan *Ben Rüzgârım Sen Ateş (I am Wind, You are Fire)* adını taşıyan kitabıdır (El-Zein, 2010, s. 111). *Mesnevî* İspanyolca'ya da tercüme edilmiştir. Oscar Zorilla-Maria Angeles Gouzales, *El Mathnavi de Jala ud-din Rurniy otros textos,* isimli eserini 1982'de yayınlamıştır. Bu eser, *Mesnevî*'den yapılmış bir seçki biçimindedir.İtalo Pizzi isimli yazar *Storiadella poesia Persiana* adlı eserle hem *Mesnevî*'den hem de *Divan-ı Kebir'den* seçilen şiirleri İtalyancaya çevirmiştir (Demirel, 2007, s. 480).

Batıda yapılan *Mesnevî* tercümeleri arasında anılması gereken bir başka önemli isim ise Erkan Türkmen'dir. Mevlânâ'nın hayatı ve eserlerini de içeren *The Essence of Rûmî's Masnevi* isimli çalışma daha önce Batı dillerine yapılan çevirilerde bulunmayan birçok önemli bilgiyi barındırır (Arpaguş, 2005, s. 784).

Batıda ilmî çalışmaların yanında Mevlânâ, Yeni Sufizm akımı olarak anılan düşünce akımına ait çeşitli kitaplara konu olmuştur. Kabir Helminski'nin 1994 yılında yazdığı *Rûmî Gün ışığı: Ruhsal Rehberliğin Günlük Planı* adlı eseri bu eserlere örnek verilebilir (El-Zein, 2010, s.112-114). Hazreti Mevlânâ'nın Dünya kültür ve edebiyatına etkisi Şaban Karaköse tarafından incelenmiştir (Karaköse, 2007).

Doğu Edebiyatında da Mevlânâ ve ölümsüz eseri *Mesnevî* tanınmaktadır. *Mesnevî* Arapça tercüme ve şerh edilmiştir. Beşiktaş Mevlevî Şeyhi Trabluslu Çengi Yusuf Dede, *el-Minhacü'l-Kavifî Şerhi'l-Mesnevî* adlı bir eser vermiştir. Eser Hicri 1289 yılında Mısır'da, Vehbiyye Mathaasında basılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli No. 1590 /9' da kayıtlı Arapça bir risalede de *Mesnevî*'den seçilmiş birkaç beytin şerhi bulunmaktadır. Muhammed Abdüsselfun Keffan, *Mesnevî Celille ed-din er-Runi (Şerh-i Mesnevî*). Bu eserde *Mesnevî*'nin ilk iki cildinin Arapça şerhidir (Gölpınarlı, 2009, s. 144).

Farsça yazılmış olan eserleri ile Mevlânâ, Fars edebiyatında tanınmıştır. Eser üzerine Farsça yapılmış birçok Farsça şerh de yazılmıştır. Eser Hintçe ve Urduca'ya da çevrilerek Doğu Edebiyatına katkıda bulunmuştur.

Düşünce ve duyguların aktarımında kullanılan en önemli sanat dallarından biri de elbette tiyatrodur. Ülkemizde yazılan tiyatro oyunlarına da Mevlânâ'nın yaşamı ve düşünceleri damga vurmuştur. Turgay Nar'ın 2000 yılında kaleme aldığı *Can Ateşinde Kanatlar (Mevlânâ)* adlı oyunu buna iyi bir örnektir (Baş, 2008, s. 15-26).

Çağımızın önemli sanat dallarından biri ise hiç kuşkusuz sinemadır. Türk Sinemasında 2008 yılında gösterime giren *Dinle Neyden* adlı film, Mevlânâ ve Mevlevîlik teması üzerine çekilmiştir. 2009 yılında gösterime giren *Kelebek* ve 2010 yılında gösterilen *New York'ta Beş Minare* adlı film doğrudan Mevlânâ ve Mevlevîlik kültürüne odaklanmasa da bu temaları da içerir. Âdem Bölükbaşı hazırladığı Yüksek Lisans tezinde Mevlânâ ve Mevlevîlik teminin reklamlarda da kullanılışı örneklendirmiştir (Bölükbaşı, 2011, s. 104-113).

Düşüncesinin ışığı asırları aşan Mevlânâ'nın ülkemizde çekilen birçok belgesele de konu olduğunu belirtmeliyiz. Bu belgeseller aracılığıyla hem onun biyografisi ve düşünceleri hem de ülkemizin özellikle de Konya şehrinin güzellikleri izleyici ile buluşma imkânı bulmuştur. TRT tarafından 1999 yılında hazırlanan *Mevlânâ ve Sema; Sırlar Yolunda Hamdım, Piştim, Yandım Mevlânâ; Mevlânâ Celâleddin Rûmî (Anadolu Göbeğinden Dünyaya Yayılan Işık)*; 2002 yılında hazırlanan *Rûmî- Ahlaf* ve 2008'de kameraya çekilen *Mevlânâ Aşkın Dansı* adlı belgesel bunlardan birkaçıdır (Kızbaz, 2008).

2.2.2. *Mesnevî-i Manevî* ve Etkileri

Mesnevî kelimesi Arapçadır. Sözlük anlamı "*ikişer ikişer, ikişerli"* , " *ikiye katlanmış, iki kat olmuş"* (Pakalın, 1993, s. 488) demektir. Edebiyat terimi olarak ise her beyti kendi arasında kafiyeli olan manzum eser anlamına gelir. Beyit sayısında sınırlama olmadığı için uzun eserlerde tercih edilen bir nazım türü olmuştur.

*Mesnevî*ler manzum hikâye ve roman türü olarak da görülmüşlerdir. *Mesnevî* kelimesi bir nazım biçimine ad olmasının yanında özellikle Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Manevî* adlı eseri olarak kabul görmüştür. Yani mesnevi kelimesi cins ad olarak bir nazım biçimi ve bu biçimde kaleme alınmış tüm eserlere ad olsa da (Örneğin; Hüsrev ü Şirin mesnevileri gibi), özel ad olarak Mevlânâ'nın unutulmaz eserinin adı olmuştur. Bir zamanlar tümârifler ve âlimler için saygı ifade edilen Mevlânâ kelimesi nasıl Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi ifade eden özel bir kullanıma dönüşmüşse mesnevî kelimesi de onun eserine dönüşmüştür.

Eserin ismi, Mevlânâ'nın da eserinin birçok yerinde belirttiği gibi *Mesnevî*'dir. Altıncı cildin ikinci beytinde Hüsâmeddin Çelebi'ye ithafen eserin ismi "*Hüsâmînâme"* olarak anılsa da, hemen bir sonraki beyitte "*Mesnevî'nin son cildi...*" ibaresi vardır (Tahirü'l-Mevlevî, 1963, s. 15).

Mevlânâ, Hüsameddin Çelebi'nin ısrarlarına dayanamayarak *Mesnevî*'yi söylemeye başlar. Hüsameddin Çelebi de söylediği bu beyitleri yazıya geçirir. Bu nedenle Mevlânâ'nın *Mesnevî* boyunca muhatabı ve kaleme almasında ilham kaynağı Hüsameddin Çelebi'dir (Alkış, 2011, s. 1). Mevlânâ'nın ölümünden yıllar sonra onun ve ailesinin menkıbelerini yazmaya başlayan Ahmed Eflâkî, *Mesnevî*'nin yazılmaya başlanmasını Hüsameddin Çelebi'nin ısrarı olarak anlatır. Rivayete göre, Hüsameddin Çelebi, bir gece Mevlânâ'ya gelerek onunla yalnız kaldığı sırada ona der ki:

> *"Gazel divanı çoğaldı, bunların sırlarının nurları deniz ve karaların, Doğu ve Batı'nın her tarafını kapladı. Allah'a hamdolsun bütün söz söyleyenler, bu sözlerin yüceliği karşısında şaşakaldılar. Eğer Senâî'nin İlâhînâme (Hadîka) tarzında ve Mantıku't-tayr'ın vezninde bir kitap yazılsa, bütün insanlar arasında bir hatıra olarak kalır; âşıkların ve dertlilerin can yoldaşı olur. Bu son derece büyük bir merhamet ve inayet olacaktır. Bu kulunuz da ister ki değerli dostların yüzlerini sizin kutlu yüzünüze çevirip başka bir şey ile meşgul olmasınlar. Artık bundan sonrası Hüdâvendigâr'ın lütuf ve inayetine kalmıştır"* (Banarlı, 1987, s. 314).

Bunun üzerine Mevlânâ, sarığının içinden bir kâğıt çıkartıp, Çelebi Hüsameddin'in eline verir. Bunda *Mesnevî*'nin başında bulunan ilk on sekiz beyit yazılıdır. Çelebi bunun nasıl olduğunu merak eder. Mevlânâ da Çelebi Hüsameddin'e böyle bir eser yazmasının Allah'ın kendisine ilham ettiğini belirtir. Böylece ilk on sekiz beyit bizzat Mevlânâ tarafından kaleme alınmış olur. *Mesnevî*'nin geri kalan kısmının yazıya geçirilmesinde ise Mevlânâ beyitleri söyler, Hüsameddin Çelebi de eseri kaleme alır. Mevlânâ'nın diğer eserleri gibi *Mesnevî* de Farsça yazılmıştır. VI ciltlik *Mesnevî*'nin yazımına 1259 yılında başlanıp eser, 1268 tarihinde tamamlanır. *Mesnevî*'nin her cildi bittikten sonra, Çelebi bunları gözden geçirerek Mevlânâ'ya okur, böylece Mevlânâ tekrar kontrol eder. Bu şekilde altı cilt halinde yazılan *Mesnevî*'nin beyit sayısı çeşitli yazmalara göre değişiklik göstermektedir. 25585 ile 26660 arasında beyit sayısı yazmadan yazmaya değişmektedir. Hindistan bölgesindeki yazmalarda otuz bin beyte kadar çıkar. *Mesnevî*'nin beyit sayısı en güvenilir neşir olarak Nicholson'un hazırladığı metin görülür. Burada beyit sayısı ise 25632'dir. Şu ana kadar tespit edilebilen en eski nüsha özelliğine sahip 677/1278 tarihli, Mevlânâ Müzesi teşhir salonunda sergilenen *Mesnevî* ise 25668 beyittir. Nicholson, Abdülbaki Gölpınarlı ve Veled Çelebi İzbudak da çalışmalarında bu en eski nüshadan faydalanmışlardır.

Mesnevî günümüze kadar yapılan tercüme ve şerhlerinde genellikle altı cilt olarak ele alınmıştır. İsmail-i Ankaravî yaptığı çalışmada yedinci cildi de eklemiştir. Fakat yedinci cildin sahte olduğu iddia edilmiştir. Bu yedinci cilt meselesine genel yaklaşım bu cildin başka birinin eseri olduğu yönündedir. Fürûzanfer incelediği yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olmadığını bu ciltte kullanılan dilin Farsça bilgisinin yetersiz olması ve Mevlânâ'nın diğer eserlerinde görülmeyen yanlışlıklarla dolu olması, babası ve Mevlânâ'nın eleştirdiği Fahrüddin Râzi'nin bu ciltte övülmesi, hiçbir eserinde kendinden Mevlevî veya Mevlânâ-yı Rumî gibi sıfatlarla bahsetmeyen Mevlânâ'nın bu eserde bahsedilmesi (Füruzanfer, 1997, 385-390) gibi kanıtlara dayandırır. *Mesnevî* şârihlerinden Abidin Paşa da incelediği bu cildin Mevlânâ'ya ait olamayacağını bildirir. Bu ciltteki anlatımın ruhsuz ve belagatsiz olduğunu dile getirir (Çelik, 2005, s. 672).

Mevlânâ, Kuran ve sünnete sıkı sıkıya bağlı bir mutasavvıftır. *Mesnevî*'yi kaleme alırken de Kuran'ın şiirsel ve hikâye eder üslubunu örnek almıştır. Şiir biçiminde yazılan *Mesnevî*, dini inançlardan kâinatın yaratılması düşüncesine, peygamberlikten insan-ı kâmilin özelliklerine, ibadetlerin maksadından ahlaka, tıptan astronomiye, felsefeden psikolojiye, peygamber kıssalarından menkıbelere, tarihi şahsiyetlerin anekdotlarından

hayvan hikâyelerine kadar birçok konuyu kapsar. Hikâye ve kıssa anlatmak bir üslûp özelliğidir. Kur'an-ı Kerîm'de bu üslubun en güzel örneklerini çeşitli peygamber kıssaları ile görmek mümkündür. *Mesnevî*'de kıssa anlatma ile hem Kuran'ı örnek alma amacı güdülmüş hem de insanların hikâye dinlemeden zevk alma özelliği yoluyla onları eğitmek amaçlanmıştır. İnsanoğlu derin bilgiler üzerine uzun uzun nasihat dinlemekten sıkılırken aynı nasihatleri hikâyelerden ibretler şeklinde almaktan hoşlanır. Kıssaların kullanımı bu açıdan eğitimde çok faydalıdır (Baki, 2012, s. 37-57).

Öte yandan kafiyeli ve ritimli söylenen sözlerin akılda kalıcılığı da aşikârdır. *Mesnevî* ile bu iki özelliği bir araya getiren Mevlânâ, eğitirken edebî zevk vermeyi de sağlamıştır. Kıssaların eğitsel işlevlerinde biri de hiç kuşkusuz yetişkinleri düşünmeye sevk etmesidir, ibret alınmasını sağlamaktır. Kıssalar yoluyla dinleyici veya okuyucuya muhakeme yeteneğini geliştirmesi imkânı sunulmuş olur. Sembolik düşünme geliştirilir (Peseschkian, 1998, s. 39-40).

Mesnevî'de kıssa anlatımının temel sebebi kıssadan hisse alınmasını istenmesidir, eğitimdir. *Mesnevî*'de anlatılan bu kıssaların bir kısmı halka hitap eden tasavvufî öğretileri aktarmayı amaçlayan kıssalar, bir kısmı peygamber kıssaları bir kısmi ise temsilî kıssalardır. Fabl türünde olan temsili kıssalarda her bir hayvan insani özelliklerin meteforudur (Yılmaz, 2011).

Mesnevî aruz vezninin kısa kalıplarından *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* ile yazılmıştır. Kullandığı bu veznin eser üzerinde, kelime seçimi, cümle kurulumları veya şiirin ses özellikleri gibi etkileri vardır (Tanyıldız, 2008, s. 576-587).

Mesnevî konularını sadece birer kısa hikâye diye basitleştirmek de doğru olmaz. *Mesnevî* aynı zamanda bir mutasavvıfın kendi hal ve tecrübelerini anlattığı alegorik bir otobiyografidir. Sevilene ait sırların bir başkası üzerinden söyleme tekniğiyle Mevlânâ, hikâye ve örneklerin arkasında kendi halini ve hayatının seyrini de ortaya koymuştur. *Mesnevî*de hikâye kadar hikâyelerin anlatılış biçimleri de önemlidir. Bir hikâye anlatılırken konu başka bir hikâyenin anlatımı gerektiriyorsa onun anlatımına geçilir. Böylece tahkiye düzeyi sarmal şekilde devam eder (Zerrinkub, 2007, s. 11).

Mevlânâ, *Mesnevî'*sini çeşitli hikâyeler üzerine kurmuştur, vermek istediği mesajı da bu hikâyeler vasıtasıyla vermiştir. Hikâye ona göre iki farklı yüze sahiptir. Biri olay ve şahıslar, diğeriyse hikâyenin amacıdır. Biri hikâyenin şeklini diğeri ise mesajını

oluşturur. Mevlânâ'ya göre hikâyenin gerçek ya da kurmaca olmasının bir önemi yoktur. Bu nedenle hikâyelerin şeklini belirleyen olay örgüsü, kahramanlar, yer ve zaman çok dikkate alınmamalıdır. Amaca odaklanmalıdır (Karaismailoğlu, 2005, s. 85).

Mevlânâ, herkesin bildiği sıradan konuları hikâye etmiştir. Bu konuları yine herkesin bildiği veya bilebileceği yan konular yardımıyla genişletir. İlgisiz gibi görünen bir ayrıntı, onun eserinde konuyu bütünlemek için bir araca dönüşür. Mevlânâ'nın kurgulayışı bir romancının olay örgüsünü güçlendirmek istemesi gibi değildir. O hikâye etmeyi daha çok eğitmeyi amaçlayan bir mutasavvıfın düşüncelerini aktarma yöntemi olarak kullanır (Sepetçioğlu, 1990, s. 38).

Bu hikâyeler, *Mesnevî*'de birkaç beyitten birkaç yüz beyte kadar uzayabilir. Bazıları, birçok önemli konuyu ve farklı hikâyeleri barındıracak şekilde onlarca sayfada anlatılmıştır. Mevlânâ, birçok hikâye ve kıssaya da atıflarda bulunmuştur. Bediüzzaman Furûzânfer, *Mesnevî-i Manevî*'de 275 hikâyenin bulunduğunu belirtmektedir (Füruzanfer, 1997, s. 80-84).

Mesnevî'de geçen hikâyeler üzerine yüksek lisans tezi hazırlayan Serpil Yılmaz, hikâyeleri konularına göre gruplandırmıştır. İlk grup tasavvuf ilminin öğretilerini konu edinen hikâyelerden oluşur. Tasavvufî hikâyelerde, genellikle bir kişinin başından geçen bir olay anlatılır. Ardından tasavvufî olarak yorumlanır. İkinci grup hikâyelerde konu ise ahlak ve hikmet esaslı olup daha çok halka hitap eder şekilde kaleme alınmıştır. Bu hikâyelerde, konusu garip sayılabilecek olaylar da bulunur. Fakat bu tuhaf olaylar dahi hikmetli anlamlara işaret edilir şeklinde yorumlanmıştır. Üçüncü gruptaki hikâyeler Kuran'dan alırlar. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Kuran'da da kıssa anlatma yoluyla nasihat etme tekniği bulunmaktadır. Mevlânâ'nın bu büyük eserinde de Kuran kıssaları hem hikâyelere hem de telmihlere konu olmuştur. Son gruptaki hikâyeleri ise temsilî hikâyeler oluşturmaktadır (Yılmaz, 2011, s. 21-22). Hayvan hikâyelerinden yola çıkarak yine insanlara ders verme amacı güdülmüştür. *Mesnevî*'de geçen hayvan hikâyelerinden bazılarının konusu *Kelile ve Dimne*'den alınmıştır (Sakaoğlu, 1985, s. 105-113). Fakat o aldığı konuyu genişletmiş, tasavvuf simgeleriyle derinleştirmiştir. İşlenen Hristiyan hikâyelerinin kaynağı ise bilinmemektedir (Güleç, 2007, s. 133- 134).

Bu hikâyelerdeki tutum, Mevlânâ'nın insan doğası üzerine düşüncelerini ve psikolojik gözlemlerini yansıtır. Bu kıssalarla insanların zayıf yönleri, zaaflarını,

yalanlarını örneklediği gibi içlerinde her daim gizli olan iyilik ve erdemlilik cevherini de ortaya koyar.

Bu hikâyelerin konularına ve işlenişlerine baktığımızda ilginç bir nokta daha dikkati çekmektedir. *Mesnevî*'de akıl ve zekâ üzerine yapılan yorumlar ve örneklemeler dikkate alındığında bugün birçok eğitim bilimcinin savunduğu bireylerin farklı zekâ tiplerine sahip olabilecekleri ve buna uygun eğitilmeleri gerektiği düşüncesinin izlerini görülür. Çoklu zekâ teorisine uygun olarak Mevlânâ da farklı zekâ tiplerini örneklendirmiştir. *Mesnevî*de akıl ve zekânın önemi üzerine hikâyelerin yanında, mantıksal zekâ, duygusal zekâ, bedensel zekâ, sosyal zekâ ve ruhsal (vicdani) zekâ gibi zekâ türlerine dair kıssalar da mevcuttur (Yeniterzi, 2014, s. 211-231). Belki de bu nedenle Osmanlı döneminde *Mesnevî*, eğitim amaçlı kullanılmıştır. Örneğin, Damat İbrahim Paşa yaptırdığı medresede *Mesnevî* okutulmasını şart koşmuştur (Ergin, 1939, s. 156).

Mesnevî, uzun yıllar güvenilir bir dini kaynak olarak değer görmüştür. Kuran ve Mevlid okumak gibi *Mesnevî* okumak da önemli dini meslek haline gelmiştir. Birçok yerde *Mesnevî* okunan Dar'ül Mesnevîler açılmıştır. Yalnız Mevlevîler değil diğer tarikat mensuplarınca da *Mesnevî* bir ders kitabı gibi itibar görmüştür. Mesnevîhanlık değer gören bir meslek olarak görüldüğünden icazetname şartı aranmıştır.

Her tarikatta tarikat şeyhinin yazdığı metinlere çok büyük değer verilir. Fakat *Mesnevî*, Mevlânâ'nın tüm eserleri içinde özel bir yere sahiptir. Câmî'ye göre *Mesnevî* Fars dilinde Kuran'dır. Bu görüşü Muhammed İkbal de desteklemektedir. *Mesnevî* Kuran'ın tefsiri, magz-ı Kuran ve marifet deryası gibi övgü dolu kelimelerle anılmıştır (Çelik, 2001, s. 71). İslami ilimler üzerine yazılmış birçok esere kaynaklık etmiştir. İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân* adlı eserinde ve Alûsî'nin *Rûhu'l-Meânî* tefsirinde *Mesnevî*'nin etkileri vardır. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetname* adlı ünlü eserinde *Mesnevî*'den çeşitli beyitler alıntılamıştır (Çelik, 2005, s. 688-689). Seyyid İbrahim Hanifi'nin Siyer-i nebi adlı eserinde *Mesnevî* etkileri açıktır. Hanifi hem *Mesnevî*'den çeşitli beyitleri alıntılamış hem de vezin gibi çeşitli biçimsel özellikleri ondan örnek almıştır (Özcan, 2015, s. 139-162).

On beşinci yüzyıl mutasavvıf şairlerinden olan Cemâl-i Halvetî'nin mesnevilerine bakıldığında onun da konularını *Mesnevî*'den aldığı görülmektedir (Sarıoğlu, 2014, s. 213-233).

*Mesnevî'*nin ilk on sekiz beyti Mevlevîler arasında özel bir yere sahiptir. *Mesnevî*'nin Mevlânâ tarafından yazılmış olan ilk on sekiz beyti dolayısıyla Mevlevîler için kutsal olduğu düşünülür. Mevlânâ Celâleddin Rûmî, on sekiz sayısını *Divân-ı Kebir*'de şöyle anar: "*Ey yasemin tenli güzel, on sekiz kadehten aşağı kabul etmem. Yumuşak ol, halim ol, ey sert, ey öfkeli sevgili*!" Bu açıdan baktığımızda on sekiz sayısının kutsal sayılması Mevlânâ'nın yaşadığı devirde zaten var olan geleneksel bir düşüncedir (Koyuncu, 2009, s. 404).

Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi* adlı eserinde on sekiz sayısının İslam kültüründe özel bir yeri olduğunu vurgular. Besmelenin sessiz harflerinin on sekiz olması, tüm varlığa hayat veren Allah'ın *Hayy* isminin ebced hesabıyla on sekiz etmesi ve on sekiz bin âlem olduğu inancı nedeniyle on sekiz sayısı İslam kültüründe olduça önemli bir yere sahiptir (Schimmel, 2000, s. 229-230).

İslamî kültürle birlikte özel bir yer tutan on sekiz sayısı *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin bizzat Mevlânâ'nın eliyle kaleme alınmasıyla Mevlevîler için daha da önemli bir sayı haline gelmiştir. Abdülbaki Gölpınarlı bunun Mevlevî yaşamına etkisini şöyle örnekler:

> "*Mevlevîlerde on sekiz nezir vardır. Mevlânâ nezri, dokuz ve dokuza bölünebilen sayılardır. Dokuzun iki misli olan on sekiz sayısı tam nezir sayılır ve nezr-i Mevlânâ'yı ifade ederdi. Tekkeye giden kişi, dergâhtan çıkarken, dedesiyle görüşür ve bu sırada sır olarak, yani gizlice avucuna yahut niyâz ederken postunun altına, kudretine göre on sekiz kuruş yahut on sekiz yirmi beşlik, yarım lira koyardı. Kudreti yoksa yeşil bir yaprak, nezir yerine geçerdi"* (Gölpınarlı, 2009, s. 436).

Tarikata giren Mevlevî, matbahta on sekiz ayrı hizmette bulunurdu. Semaya katılan semazenlere bakıldığında semazen sayısı dokuz ya da on sekiz olur. Mevlevî dervişleri on sekiz gün hücrede kapalı kalır. Tarikata yeni katılanlar, ilk on sekiz gün üstünde getirdiği elbiseleriyle çeşitli hizmetlerde çalışır. Mevlevîlere has olan sikke Mevlânâ'nın sandukası altında on sekiz gün kaldıktan sonra giyilir (Koyuncu, 2009, s. 404-406).

Mevlevî şeyhlerinden olan Şeyh Galip de on sekiz sayısına önem vermiştir. Tıpkı *Mesnevî* gibi *Hüsn ü Aşk* da on sekiz beyitle başlar. Şeyh Galip ünlü mesnevisi *Hüsn ü*

Aşk'ın ilk bölümü olan Tahmidini on sekiz beyit şeklinde yazmıştır. Yine Eser içinde Mevlânâ'yı övdüğü bölüm de on sekiz beyitten oluşmuştur. Mevlevîlerin büyük dostu olarak tanıttığı babasını övdüğü kısım da on sekiz beyit halinde kaleme alınmıştır.

Mesnevî-i Manevî dilimizi de etkilemiştir. Şule Erdoğdu, Yüksek Lisans tezinde Mevlânâ'dan dilimize geçen sözcük ve deyimleri listelemiştir (Erdoğdu, 2012, s. 45-81). Halil Ersoylu, Türk kültüründe Mevlânâ ve *Mesnevî*sinin etkilerini dilde arayan bir başka isimdir. Ersoylu, bilmecelerden atasözlerine kadar birçok kullanımı inceleyerek Mevlânâ'nın etkisini örneklerle sunmuştur (Ersoylu, 2009, s. 414-422). Kargışlar (beddualar) üzerine çalışma yapan Ozan Yılmaz da '*Toprak başa'* kargışının ilk kez *Mesnevî*'de geçtiğini ifade etmiştir (Yılmaz, 2014, s. 175).

Kendi döneminde olduğu gibi yüzyıllar geçmesine karşın günümüz insanını da etkileyen *Mesnevî*'nin izleri Milli Eğitim Bakanlığı'nca onaylanmış Türkçe ders kitaplarında dahi görülmektedir (Pilav, 2015, s. 105-127). Her mutasavvıf gibi Mevlânâ'da bir eğitimci gibi davranmış, yaşadığı toplumun bireylerini iyiliğe ve doğruluğa yöneltmek için çabalamıştır. Mevlânâ birçok mutasavvıftan farklı olarak bir müderristir, medrese öğretmenidir. Kendi zamanının önemli eğitimcilerinden olan Mevlânâ, alegorik hikâyeler yoluyla iyi insan modelini yaratmaya çalışmıştır. Kibre karşı alçak gönüllüğü, korkaklığa karşı cesareti, öfkeye karşı yumuşak huyluluğu, bencilliğe karşı empatinin, cahilliğe karşı âlimlerin öne çıkarıldığı bu hikâyeler yoluyla ideal insan modeli sunulmuştur (Akkaya, 2011, s. 122-132). Mevlânâ gençliğin içine düştüğü problemleri aşmada sevgiye çok önem verir. Ona göre gençlerin eğitiminde öfke, cezalandırma gibi psikolojik baskıların yeri olmadığı gibi fiziksel şiddetin de yeri yoktur. Hırs, boş vermişlik ve dünyaya tamaha karşı yapılacak en iyi davranış, gencin kendisini tanımasına izin vermektir. Çünkü kendini tanıyan insan, Rabbini de tanır. Hata yapan genci toplumdan koparmak, onu ötelemek ve toplumdan uzaklaştırma yerine ona karşı gösterilecek sevgi, müsamaha ve hoşgörüyle onu kazanmak amaçlanmalıdır. Mevlânâ'ya göre böyle bir durumda genci kazanma görevi âlim ve erdemli dürüst kişilere düşmektedir. Eğitimci mûsikî, hat ve güzel sanatlarla gence yeni ufuklar açmalı; karşılıksız, menfaat beklemeden görev bilinci ile onları yetiştirmelidir. İlmin ve sanatın aracılığıyla kendine güven duygusu aşılanmalıdır (Bardakçı, 2005, s. 267-283).

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden içerik ve anlatım açısından sanatın farklı kollarından birçok sanatçının etkilendiğini belirtmiştik. Fakat *Mesnevî* üzerine yazılan yalnızca tek nazire vardır. Bu nazire de İbrâhîm Gülşenî, *Masdar-ı Manevî* adlı eseridir.

2.2.3. Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri

Mesnevî'nin, farklı zamanlarda yapılmış tercüme ve şerhleri onun ne denli etkili bir eser olduğunu gösterir. Bu eserlerin bazıları tercüme olarak adlandırılmışken içeriklerinde şerh özellikleri de barındırmaktadırlar. *Mesnevî* üzerine yazılan bu eserlere baktığımızda bunlardan bir kısmının *Mesnevî*'den seçilen çeşitli beyitleri içerdiğini, bazılarının ilk on sekiz beytini konu aldığını bir kısmının ise tamamını ele aldığını görürüz.

Mesnevî'nin tamamı on dokuzuncu yüzyıla kadar münferit bir eser halinde tercüme edilmemiştir. Yapılan tercümelerin bir kısmı manzum iken bir kısmı da mensur olarak kaleme alınmıştır. Bunlardan bazıları *Mesnevî*'nin tamamı üzerine olup bazıları da *Mesnevî*'den seçilen çeşitli bölümler ve beyitler üzerinedir (Mazıoğlu, 1973, s.275-296).

Nahîfî Süleyman Efendi, *Mesnevî*'yi tam ve manzum olarak ilk tercüme eden isimdir. On sekizinci yüzyılda eserini kaleme alan Nahîfî, *Mesnevî* ile aynı vezinde ve aynı beyit sayısında tercüme etmiştir. Nahîfî tercümesi ilk olarak 1851 yılında Bulak Matbaası'nda basılmış, Âmil Çelebioğlu tarafından günümüz harflerine aktarılmıs ve sadeleştirilmiştir (Rûmî, 1967).

Mesnevî üzerine yapılan manzum tercümelerden bir diğeri de Mehmed Şâkir tarafından *Tercemânu'l-Manevî fi-Tercemeti'l-Mesnevî* adıyla 1835'te kaleme alınmıştır. Eserde tercümenin İkinci Mahmud'a sunulduğu anlatılmaktadır. Mehmed Şakir, Mevlânâ'ya ait oluşu tartışmalı bir konu haline dönüşen yedinci cildi de Türkçe'ye tercüme etmiştir. Mehmed Şâkir de Nahîfî gibi tercümesini *Mesnevî* vezniyle yazmıştır (Çakıcı, 2008, s. 51-58).

On sekizinci yüzyılda Derviş Ahmed Sâdık'ın *Lübbü'l-Lübâb* adlı manzum *Mesnevî* tercümesi bulunmaktadır. Tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan eser üzerine Yavuz Özkul yüksek lisans tezi yazmıştır (Özkul, 2009).

Ahmet Metin Şahin, 2006 yılında manzum tercümesini yayınlamıştır. Eser, 2006'da İstanbul'da Kaynak Yayınları tarafından nesredilmiştir. Kendisinden önce

yapılan manzum *Mesnevî* tercümeleri gibi bu eser de *Mesnevî* vezniyle ve beyit nazım birimiyle kaleme alınmıştır. Mütercim eserinde Nicholson'ın eserini temel almış, eserde bulunmadığını tespit ettiği beyitleri Tahirü'l-Mevlevî nüshasından tamamlamıştır (Güleç, 2008, s. 73).

Veled Çelebi İzbudak, *Mesnevî*'nin tamamını nesren tercüme etmiştir. İzbudak'ın Türk dili üzerine de önemli çalışmaları bulunmaktadır. Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin on sekizinci göbekten torunudur. İzbudak, eserin yazılma sebebi olarak zamanının Maarif Bakanı Hasan Âli Yücel'in isteğini verir. Eser ilk kez 1942 yılında Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanmıştır. Abdulbaki Gölpınarlı eseri gözden geçirerek Mevlânâ, Mevlevîlik ve *Mesnevî* üzerine bilgiler verdiği bir de önsöz eklemiştir (Akar, 1999). Gölpınarlı'nın hazırladığı bu önemli bölümde beyitlerde geçen yer, şahıs adları, telmih edilen âyet ve hadisler hakkında bilgi verilmektedir.

Şefik Can da *Mesnevî*'yi nesren tercüme eden isimler arasındadır. Hazırlamış olduğu eserin tam ismi *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*'dir. Eser, ilk kez 1997'de Ötüken Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Şefik Can eserinin önsözünde eserin içeriği ve tercüme sırasında yaşanan zorluklar hakkında bilgiler vermiştir. Hikâyelerin takibinin zor olmasından dolayı çalışmada açıklamalı tercümeyi tercih ettiğini açıklar (Can, 2005, 3-12).

Adnan Karaismailoğlu, tercümesinde metin odaklı bir tercüme yolunu tercih etmiştir. Mümkün olduğunca kelime ve cümle yapılarına uygun tercüme yapmıştır (Karaismailoğlu, 2005). Karaismailoğlu, bu şekilde tercüme ederek okurun açıklama olmadan *Mesnevî*'yi daha rahat okumasını ve hiçbir etkilenme ve yönlendirme olmadan metne ulaşabilmesini amaçlamıştır (Karaismailoğlu, 2001).

Derya Örs ve Hicabi Kırlangıç'ın çalışmaları *Mesnevî*'nin tamamına yapılan nesir biçiminde tercümeler arasında anılması gereken eserlerdir. Derya Örs, *Mesnevî*'nin birinci, beşinci ve altıncı ciltlerini tercüme etmiştir. Hicabi Kırlangıç ise *Mesnevî*'nin ikinci, üçüncü ve dördüncü ciltlerini Türkçe'ye çevirmiştir.

Kimi mütercimler *Mesnevî*'yi tercüme ederken tamamını değil de kendilerinin seçtikleri kısımları ya da beyitleri tercüme etme yolunu tercih etmişlerdir.

On dördüncü yüzyıl şairlerinden İbrahim Bey, *Divan*'ında mesnevi biçiminde kaleme aldığı on yedi şiir *Mesnevî*'nin manzum tercümesidir. Yazıldığı yüzyıl dikkate alındığı ilk *Mesnevî* mütercimi olarak tanıtılır (Çelebioğlu, 1978, s. 106-107).

Aydınlı Dede Ömer Ruşeni *Mesnevî*'den seçtiği beyitleri nazmen çevirmiştir. Eserine *Ney-name* ismini veren Ruşeni, eserin konusunu *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinden almıştır. Eser tercüme özelliklerinin yanında yer yer şerh özellikleri de gösterir. Ruşeni Mevlânâ'nın *Mesnevî*sinde bulunan Musa ve Çoban hikâyesini de *Çobanname* adıyla nazmen tercüme etmiştir (Mazıoğlu, 2017, s. 153).

Mutasavvıf şair Yûsuf-ı Hakîkî'nin *Mesnevî*'den yapmış olduğu manzum tercümeleri vardır. *Tasavvuf Risalesi* adlı eserinde birçok konuyu anlatırken *Mesnevî* beyitlerinden örnekler verir. Şairin bu eseri *Metaliu'l-İmân* adlı bir diğer eseriyle beraber yayımlanmıştır (Çavuşoğlu, 2004).

On sekizinci yüzyıl Halvetî şeyhlerinden Şeyh Nazmî-i Halvetî *Mesnevî*'nin birinci cildini manzum olarak tercüme etmiştir. Eserine *Mesnevî-i Sırr-ı Manevî* ismini vermiştir. Muhammed Nazmî Efendi'nin 1676'da tamamladıgı bu tercüme, *Mesnevî* ile aynı vezindedir. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa 693'te kayıtlıdır (Bektaş, 2009).

Hayri Bey *Mesnevî*'nin sadece ilk 172 beytini *Mesnevî* vezniyle manzum tercüme etmiştir. Abdullah Salâhî Uşşâkî, Mevlânâ'nın bazı gazellerini nazmen tercüme ederek *Divânı*'nda bu tercümelere yer vermiştir (Akkuş, 1998, s. 128-129).

Mesnevî'nin manzum tercümelerinden bir diğeri ise Kütükçü Süleyman Hayri Bey tarafından kaleme alınmıştır. Eser hakkında bilgi veren çalışmalar, eserin Nahifî tercümesinin zayıf bir taklidi olduğunu belirtmektedir (Mazıoğlu, 1973, s. 292).

Abdâl ve Kara Şemsî adlarıyla da bilinen Süleyman Şemsî on dokuzuncu yüzyılda yaşamış Mevlevî şairlerindendir. Şems'in *Terceme-i Me'ânî-i Hij-Deh Ebyât-ı Şerif-i Mesnevî-i Manevî* adlı manzumesi ise *Divanı*nda yer alan manzum bir çeviridir (Duru, 2003, s. 162).

On altıncı yüzyılda Âsâfî Dal Mehmed Çelebi, *Cezire-i Mesnevî* adıyla yazmış olduğu eserinde *Mesnevî*'den seçtiği beyitleri manzum tercüme etmiştir (Topal, 2009).

Danyal Sonuş bu eser üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Gelibolulu Âlî'nin yakın arkadaşı olan Âsâfî saray üslubuna hâkim bir devlet görevlisidir (Sonuş, 2012, s. 4). Âsâfî şerhe başlamadan önce metne bir dibace ve fihristle başlar. Fihristte şerh edilen mesnevi bölümlerinin başlığı ve sayfa numarası verilmiştir (Sonuş, 2012, s. 20-22).

Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, *Mesnevî*'den seçtiği 1212 beyti, 5 yıl süren bir çalışma neticesinde ve *Mesnevî* vezniyle tercüme etmiştir (Hacıtahiroğlu, 1972).

Feyzullah Sacid Ülkü, *Mesnevî*'nin ilk cildinden seçtiği 4118 beyti, 11'li hece ölçüsüyle Türkçe'ye tercüme etmiştir (Mevlânâ, 1945).

M. Faruk Gürtunca da *Mesnevî*'yi tercüme ederken nazmı tercih eden mütercimlerdendir. Manzumeleri hece ölçüsü ile kaleme almıştır. *Mesnevî*'nin birinci cildinin ilk 213 beytini seçerek bunları tercüme etmiştir (Gürtunca, 1963).

Veysel Öksüz, *Mesnevî*'nin ilk cildinden 4003 beyti seçerek manzum tercüme meydana getirmiştir. Manzum tercüme yazarken aruz vezni yerine on dörtlü hece ölçüsünü kullanmıştır. İlginç olarak Veysel Öksüz Farsça bilmemektedir. Eserini yazarken kendisinden önce *Mesnevî*'yi Türkçeye çeviren mütercimlerin eserlerinden yararlanmıştır (Yeniterzi, 2006).

Konyalı Feyzi Halıcı'nın da *Mesnevî*'nin ilk iki cildinin ilk 1001 beyitlerini seçerek *Mesnevî*'nin vezninde bir tercümesi oluşturur. Bu eser beş kitap halinde Konya'da yayınlanmıştır (Halıcı, 1982-1986).

Nuri Baş, *Mesnevî*'nin ilk otuz dört beytini aruz vezniyle tercüme etmistir. Mütercim ayrıca *Mesnevî*'den on yedi hikâyeyi eser içerisinde özetlenmiş ve *Mesnevî*'nin farklı ciltlerinden toplamda 1860 beyti daha nazmen tercüme etmiştir (Baş, 2006).

On dokuzuncu yüzyılda İbnü's-Seyyid Gâlib de manzum bir *Mesnevî*'den seçme beyitler tercümesi kaleme almıştır. Eser, *Mesnevî-i Şerif Tercümesi* adıyla yayınlanmıştır.

Âmil Çelebioğlu, da manzum *Mesnevî* tercümesi yapan isimler arasındadır. *Mesnevî'nin ilk on sekiz Beytinin Manzum Tercümesi* ismiyle bu eser, 1990 yılında yayımlanmıştır (Çelebioğlu, 1990).

Mevlânâ'ya ait oluşu tartışmalı olan yedinci cilt de nazmen tercüme edilmiştir. Tokat Mevlevî Şeyhi Hafız Mehmed Emin eserine *Revâyihü'l- Mesnevîyât* adını vermiştir (Mazıoğlu, 1973, s. 290-291).

Ahmet Metin Şahin, *Mesnevî*'yi manzum olarak tercüme eden bir diğer önemli isimdir. Tahirü'l-Mevlevî ve Nicholson neşirleri esas alınarak *Mesnevî* vezniyle tercüme edilmiştir (Dağlar, 2009, s. 37).

Bazı mütercimler ise *Mesnevî*'den seçtikleri bölüm veya beyitleri mensur olarak tercüme etmeyi tercih etmişlerdir. Mehmed Emin tarafından on dokuzuncu yüzyılda yazılan *Revâyih'ül Mesnevîyyât* adlı eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden seçilen bazı beyitlerin mensur tercümesidir (Temizel, 2009, s. 10). Yine aynı yüzyılda yaşadığı düşünülen Muhammed b. Hasan Habîb el-Mevlevî isimli bir başka mütercim *Müntehâbât-ı Mesnevî* adıyla *Mesnevî*den seçilmiş beyitleri Türkçeye mensur olarak çevirmiştir (Temizel, 2009, s. 11).

Yirminci yüzyılın başlarında ise Esad Mehmed Dede *Mesnevî*'nin birinci cildinden seçilen 360 beyti Türkçe olarak nesre çevirmiştir.

Eyüp Necati Perhiz, 1. ciltteki hikâyelerin çoğunu Türkçe'ye tercüme etmiştir. Perhiz, eserini *Kıssalardan Dinî, Ahlâkî, İmî Hisseler* adı ile yayınlamıştır (Perhiz, 1939).

Şemseddin Yeşil, *Mesnevî*'den seçtiği kimi hikâyeleri, metne pek de bağlı kalmadan, tercüme etmiştir (Yeşil, 1962).

Kenan Sarıalioğlu, *Mesnevî*'den 30 hikâyeyi seçerek tercüme etmiştir. Tüm hikâye resimlemelerle renklendirilmiştir (Sarıalioğlu, 2004).

Mehmet Kanar, *Mesnevî*'den ilk 34 beyiti ve 86 hikâyeyi seçerek tercüme etmiştir. Kanar, tercümesinde metne sadık kalmaya çalışmıştır (Kanar, 2005).

Hatice Gülcan Topkaya, *Mesnevî*den seçmiş olduğu beyitleri ve hikâyeleri mensur olarak tercüme etmiştir (Topkaya, 2002).

Kaan Dilek, *Mesnevî*de'n seçtiği hikâyeleri tercüme ederek üç ayrı kitap olarak yayınlamıştır (Dilek, 2005; 2005; 2006).

Mehmet Önder'in çevirisinde *Mesnevî*'den seçilmiş 55 hikâye bulunmaktadır. Her hikâyenin sonunda, Mevlânâ'nın o hikâyesini açıklayan birkaç beyti yer alır (Önder, 1971).

Sadık Gündüz'ün hazırladıgı tercümede ilk ciltten altıncı cilde kadar tüm ciltlerden seçilen hikâyeler bulunmaktadır. Toplamda 172 hikâye tercüme edilmiştir (Gündüz, 2003).

Mehmet Zeren'in tercümesinde ilk ciltten altıncı cilde kadar tüm ciltlerden hikâyeler seçilmiştir. Bu eserde ise toplamda 264 hikâye yer alır (Zeren, 2004).

İsa Kayaalp, *Mesnevî*'den 33 hikâyeyi tercüme etmiştir. İsa Kayaalp esas metin olarak Abdulbaki Gölpınarlı'nın çevirisinden yararlanmıştır (Kayaalp, 2005).

Selim Gündüzalp ise tercümesi için *Mesnevî*'den 71 hikâye seçmiştir (Gündüzalp, 2005).

Mesnevî, yalnız tercüme edilmemiş defalarca şerh edilmiştir. Okuyanın *Mesnevî*'de gizli olan anlamları daha iyi anlaması için şarihler yüzyıllar boyu *Mesnevî* üzerine şerhler yazmışlardır.

*Mesnevî*nin tamamını Türkçe şerh eden yedi şarih vardır. Bunlar, Mustafa Şem'î Dede, Ankaravî İsmail Rusûhi, Şifâyî Mehmed Dede, Şeyh Murad-ı Buhâri, Ahmed Avni Konuk, Tahir'ül Mevlevî ve Abdülkadir Gölpınarlı'dır. Eserlerin hepsi mensur olarak kaleme alınmıştır.

Mesnevî'nin tamamını Türkçe şerh eden ilk isim Mustafa Şem'î olarak bilinmektedir. Şarihin tam ismi Şemullâh'dır. Şem'î Mevlevî tarikatına bağlıdır. Üçüncü Murat'ın isteği ile *Mesnevî*'yi Türkçe şerh eder. Şem'î, eserin yazılış sebebi hakkında bilgi verdiği sebep-i telif bölümünde dokuz yılda yazılan bu şerhin yazılmasında Üçüncü Murad'ın silahtar ağası Hasan Ağanın büyük desteği olduğunu bildirir (Koçoğlu, 2009, s. 44-48). Metnin nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümü no. 334'te kayıtlıdır. Bu büyük şerh hakkında Şeydâ Öztürk bir doktora tezi hazırlamıştır (Öztürk, 2007). Şerhin her bir cildini esas alan detaylı tez çalışmaları da yapılmıştır. Bu şerhin birinci cildi Abdülkadir Dağlar (Dağlar, 2009), ikinci cildi Tugut Koçoğlu (Koçoğlu, 2009), üçüncü ve dördüncü cildi Zehra Gümüş (Gümüş, 2009), beşinci ve altıncı cildi ise Oğuzhan Koçoğlu (Koçoğlu, 2009) tarafından Doktora tezi olarak incelenmiştir. Prof. Dr.

Atabey Kılıç danışmanlığında hazırlanan bu tezlerde benzer bir inceleme sistemi uygulanarak şairin hayatı, mesnevi şerhleri hakkında bilgi verilerek tenkitli metin hazırlanmış ve incelenmiştir. Şerh üzerine yapılan çalışmalarda Şem'î'nin geneleksel şerh metodunu uyguladığı belirtilmiştir.

Mesnevî'nin tamamını şerh eden Mustafa Şem'î olmasını rağmen geniş bir şekilde şerh eden ilk kişi Ankaravî İsmail Rusûhî Efendi'dir. Bu eseri üzerine Ankaravî, '*Hazret-i Şârih*' ve '*Şârih-i Mesnevî'* unvanlarıyla anılmıştır. Eser hem *Mesnevî*'nin şerhini hem de tasavvufi bilgileri içerir. Şarih bu eserinde tasavvufun genel kurallarını basit bir dille ortaya koymuştur (Yetik, 1992, s. 18). Ankaravî, şerhini yazma sebebini dostlarının istek ve ısrarlarına bağlar. Dostları ondan *Mesnevî*'nin hikmetlerini açıklayan bir eser yazmalarını isterler. Ankaravî de bu ısrarlar sonucu şerh yazmaya başlar. Bu şerhte dikkat çeken özelliklerden biri Ankaravî'nin kullandığı kaynakları sıralamasıdır. Bu kaynakları konularına göre sınıflandırmıştır. Bu şerh, ilk basılan *Mesnevî* şerhidir. İstanbul'da Matbaa-ı Amire'de iki kez (1257 ve 1289 yıllarında) ve Mısır'da Bulak matbaasında üç kez (1221,1242 ve 1251yıllarında) basılmıştır. Bu eser Arapça ve Farsça'ya da tercüme edilmiştir. Birçok araştırmacı tarafından Mevlânâ'ya ait olmadığı vurgulanan yedinci cilt de bu eserde şerh edilmiştir. Eser üzerine Semih Ceyhan bir Doktora tezi hazırlamıştır (Ceyhan, 2005).

On yedinci yüzyıl Mısır Mevlevîhanesi şeyhlerinden olan Şifâî Mehmet Dede de eseri yazma sebebini bir sohbet ortamında kendisine yöneltilen isteğe bağlar. Derviş Mehmet isimli müridi ondan *Mesnevî*'yi nakletmesini ister. Bunun üzerine Şifâî Dede, kendinden önce yazmış olan Sürûrî ve Ankaravî İsmail Efendi'nin eserlerini inceler. Her ikisinde de eksikleri bulan şarihe göre Sürûrî uzun hikâyelerle, İsmail Efendi ise ayet ve hadisler ile konuyu fazla uzatmışlardır. Bu kadar uzun şerhlerin kürsüde anlatmanın dinleyicileri sıkacağını düşünür. Bu nedenle kürsüde anlatabilecek şekilde şerhi kısaltır (Güleç, 2009). Bu dersler neticesinde de bu şerh metni ortaya çıkar. Tamamlanan metin Mustafa Ispartavî adında bir derviş tarafından temize çekilir. *Eş-şerhu'l-Kitâbi'l-Mesnevîyyi'l-Ma'neviyyi'l-Muhtasar* adlı bu eser Mehmet Özdemir tarafından yayınlanmıştır (Özdemir, 2016b)

Şeyh Murad-ı Buharî ise on dokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Nakşıbendî şeyhidir. Bu nedenle Murâd-ı Nakşbendî olarak da anılır. Mevlevî olmadığı halde *Mesnevî* şerh eden önemli isimlerindendir. Tekke şeyhliğinin yanında uzun yıllar Sultanahmet

Camii'nde Cuma vaazları vermiştir. Murad-ı Buharî yaşadığı dönemde İstanbul'da bulunan önemli mesnevihanlardan biridir. Murad-ı Buhârî, üç kez hatmettiği *Mesnevî*'yi kısa ve öz bir şekilde yeniden şerh etmek ister, bu fikrini açtığı öğrencilerin ısrarıyla da bu eseri kaleme alır. *Hulatu'ş-Şurûh* adlı eseri altı ciltlik bir *Mesnevî* şerhidir. Hatice Özdil, eser üzerine hazırlamış olduğu tezinde hem eser ve yazar hakkında geniş bilgiler verir hem de eserin içeriğini tasavvufî şerh geleneğine göre inceler (Özdil, 2009). Bu şerh üzerine yapılan bir başka tez çalışması ise Zekiye Güntan'a aittir (Güntan, 2009). Güntan, çalışmasında Şeyh Murad-ı Buhari'nin şerh sırasında kullandığı eserleri de tespit etmiştir.

Ankaravî'den sonra *Mesnevî*'yi geniş olarak şerh eden diğer isim Ahmed Avni Konuk'tur. Konuk, bir Mevlevî'dir. Eserin yazımı sekiz yıl sürmüştür. Ahmet Avni Konuk bu eserini hazırlarken Türkçe ve Farsça şerhlerinden başka Hintli şarihlerin şerhlerinden de yararlanmıştır. Ahmet Avni Konuk, şerhine Ankaravî şerhini ana kaynak olarak kullanmıştır. Onun metodu; önce metin, sonra sırasıyla; tercümesi, lügat bilgisi ve izah şeklindedir. *Mesnevî*'nin Arapça yazılmış olan dibacesi ayrıntılı olarak şerh edilmiştir. Okuyucuya takip kolaylık sağlanmak için Farsça beyitler numaralandırılmıştır (Konuk, 2009).

Tahir'ül- Mevlevî olarak bilinen Tahir Olgun, hem bir mesnevihan hem de bir Mevlevî dedesidir. Fatih camisinde *Mesnevî* derslerini verirken derste söyleyeceklerini hatırlamak üzere, *Mesnevî Takrirleri* adı altında tuttuğu notlar, şerhinin temelini oluşturmuştur (Şentürk, 1991, s.93). *Mesnevî Takrirleri* ilk olarak *İslam Yolu Mecmuası* sahibi Esad Ekicigil tarafından *Mesnevî Dersleri* adı ile 11 Şubat 1949'dan itibaren on beş günde bir on altı sayfalık bir forma halinde yayınlanmaya başlar. Bu çalışmalarla ancak ilk dört cildi ve beşinci ciltten de bin beyit kadarını şerh edebîlmiş geri kalanına ömrü vefa etmemiştir Müsveddeler halinde kalan bu çalışmalar yıllar sonra Fethi Sezâi Türkmen'in girişimleriyle 1963'ten itibaren yeniden yayınlanmıştır. En derli toplu yayınlanması ise Şâmil Yayınevi tarafından yapılmış olanıdır. Geri kalan kısım Şefik Can tarafından tamamlanarak yayınlanmıştır (Tahirü'l-Mevlevî,1963, s.1-18).

Mevlevî olan Abdülbaki Gölpınarlı *Mesnevî*'nin tamamını şerh eden son şarihimizdir. Gölpınarlı Konya Mevlânâ Müzesinde 51 numarada kayıtlı metni şerhine esas almıştır. Gölpınarlı, eserinin sunuş yazısında, kullandığı bu yazma nüsha hakkında ayrıntılı bilgi vermekte ve yararlandığı metnin bizzat Mevlânâ tarafından görüldüğünü ispat etmektedir. *Mesnevî*'nin muteber nüshâlârı hakkında da bilgi vermektedir. Nüshâlâr

tavsif edilmekte varsa üzerine yazılan tüm kayıtlar belirtilmektedir. Gölpınarlı'nın eseri, *Mesnevî*'nin altı cildi esas alınarak altı cilt hâlinde şerh edilmiştir. Her cilt *Mesnevî*'nin bir cildine tekabül edip beyit tercümeleri ve şerhi de bu şekilde son bulmaktadır. Ancak kimi basımlarda altı ciltlik bu şerh eseri üç cilt hâlinde toplanmış, her cildinde *Mesnevî*'nin ikişer cildi şerh edilmiştir (Gölpınarlı, 2004).

Mesnevî şarihlerine baktığımız zaman genelde *Mesnevî*'nin tamamını değil de bir kısmını şerh ettiklerini görürüz. Şerh ettikleri kısımlara göre bu eserleri bir bölüme yapılan şerhler, *Mesnevî*'den şarihin isteğine ve amacına uygun kısımların seçilerek yapılan şerhler ve Mevlevîler için çok özel bir anlam taşıyan ilk on sekiz beyte yapılan şerhler olmak üzere üç ana gruba ayırabiliriz. İlk on sekiz beyit üzerine yapılan şerhler üzerine Demirel'in yayınlanmış bir çalışması bulunmaktadır (Demirel, 2009).

İlk grup, *Mesnevî*'nin bir bölümü üzerine yapılan şerhlerden oluşur. Bunlardan ilki, on beşinci yüzyılda Sultan Murad'ın isteğiyle Muînî'nin kaleme aldığı *Mesnevî-yi Murâdî*'dir. Eser, *Mesnevî*'nin İlk cildinin şerhidir. Eser içerisinde *Mesnevî* şerhinin dışında şiirler de bulunur. Kemal Yavuz'un bu eser üzerine çalışması vardır (Yavuz, 2007).

Seyyid Ebussuûd b. Seyyid Sa'dullah El-Hüseynî El-Kayserî, on altıncı yüzyıl önemli şarihlerindendir. *Mesnevî*'nin ilk cildi üzerine *Şerh-i Mesnevî* adlı şerhi bulunmaktadır. İsminden anladığımız gibi şarih, Kayserili ve Hazreti Peygamber soyundandır. Eserde şerhi desteklemek için çeşitli manzume ve hikâyelere de yer verilir (Koçoğlu, 2009, s. 10).

Çalışmamızda bir sonraki bölümde üzerine daha fazla bilgi vereceğimiz Abdülmecid Sivasî'nin de *Mesnevî*'nin birinci cildi üzerine yazmış olduğu *Mesnevî Şerhi* bulunmaktadır. Ahmet Gülen bu eser üzerine Doktora tezi hazırlamaktadır.

Pîr Muhammed Efendi, buraya kadar açıkladığımız şarihlerden farklı olarak *Şerh-i Mesnevî* adlı eserinde *Mesnevî*'nin ilk dört cildini şerh etmistir. Altı cildin tamamını şerh etmeye ömrü vefa etmemiştir.

Sarı Abdullah Efendi, *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî* adını verdigi şerhini on yedinci yüzyılda kaleme alır. Eser, dönemin padişahı Dördüncü Murad'a takdim eder. Sarı Abdullah Efendi de Mu'îni ve Ebu'ssuud Efendi gibi *Mesnevî*'nin sadece birinci cildini şerh etmiştir. Bu eser üzerine Ülker Aytekin (Aytekin, 2002) ve Selahattin Durgun

çalışmalar hazırlamıştır (Durgun, 1993). Bu eser üzerine Selman Karadağ doktora tezi yazmıştır (Karadağ, 2018)

İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Mesnevî* adlı şerhinde, *Mesnevî*'nin ilk cildinden ele aldığı ilk 748 beyti şerh etmiştir. Bursevî'nin şerhinde *Mesnevî*'nin dibacesinin şerhine yer ver verilmemiştir (Bursevi, 2004).

Tâlibî Hasan Dede, *Yetîmü'ş-Şürûh* adlı eserinde *Mesnevî*'nin üçüncü cildini şerh eder. Şerhine bu cildin mukaddimesinyle başlar. *Mesnevî*'nin beyitlerini Farsça verip tercümesini yaptıktan sonra şerhe geçer (Özdemir, 2016, s.480).

On dokuzuncu yüzyılda Abidin Paşa, *Mesnevî*'nin birinci cildini *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerif* adıyla şerh etmiştir. Oldukça ayrıntılı olan şerh metni 6 cilt sürmüştür. Her beyte ayırdığı şerh bölümü farklı uzunluktadır. Kimi beyitler sayfalar sürerken kimisinin şerhi birkaç cümle ile ifade edilmiştir (Çelik, 2007). Nuri Şimşekler bu şerh üzerine Doktora tezi hazırlamıştır (Şimşekler, 1992).

Kenan Rıfâî'nin şerhine baktığımızda ilginç bir nokta dikkatimizi çekmektedir. Bu şerh, Kenan Rıfâî'nin 1906-1923 yılları arasında vermiş olduğu *Mesnevî* dersleri sırasında tutulan notlardan oluşmuştur. Fakat kitaba dönüşmesi öğrencileri tarafından notların tekrar gözden geçirilip düzenlenmesiyle olur (Rıfaî, 1973).

İbrahim Bey, *Mesnevî*'nin on yedi hikâyesini seçerek şerh etmiştir. Diğerlerinden farklı olarak bu şerh manzum olarak kaleme alınmıştır. İbrahim Bey'in şerhi müstakil bir eser değildir. Onun manzumeleri, bir yazmanın 22a-107b varakları arasındadır.

Sûdî'nin *Mesnevî* şerhinin tam nüshası henüz bulunamamıştır. Ahmet Kartal eserin nüshâlârı hakkında şu bilgiyi verir: '*Sadece İstanbul Büyüksehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye nr. 451, film nr. 189'da kayıtlı olan ve Mesnevî'nin VI. cildinin bir bölümünün Türkçe şerhini ihtiva eden eksik bir nüsha eldedir'* (Şentürk 2004, s. 322).

Mehmet Muhlis Koner, *Mesnevî*'nin bütün beyitlerini kelime kelime tercüme etmemiş, hikâyeyi genel anlamına uygun olarak özetlemiştir. Şarih sekiz yıldan fazla uğraşarak *Mesnevî'nin Özü* isimli şerhini kaleme almıştır. Eser en son 2005 yılında Tablet yayınları tarafından Konya'da basılmıştır (Koner, 2005).

O Mevlevî ismiyle eserlerini kaleme alan Orhan Kuntman, *Mesnevî* şerhini üç cilt hâlinde yayınlanmıstır. Sait Okumuş, şarihin Mevlânâ hayranı bir Mevlevî olarak

tanıtmaktadır. *Mesnevî* üzerine manzum ve mensur irili ufaklı birçok şerh çalışması vardır.

Hüseyin Top, İMES'teki Selçuk Eraydın Dergâhı'nda *Mesnevî* dersleri vermiştir. Bir dostunun önerisiyle verdiği dersleri yazıya geçirmeye karar verir. Şarih, *Mesnevî-i Manevî Şerhi İlk 1001 Beyit* adlı eserini yayınlar. Hüseyin Top, eserde önce *Mesnevî*'nin orijinal metnini vermiş, ardından günümüz harfleriyle okunuşunu vermiştir. Verilen beyitlerin Türkçe anlamlarını vermiştir (Top, 2008).

Ziya Avşar Aşk Meclisi adlı eserinde *Mesnevî*'nin ilk yüz beytini farklı bir biçimde şerh etmiştir. Beyitlerin her birini manzum olarak çevirmiştir. Şerh kısmında bu şiir şeklini terkedip düzyazı kullanmıştır (Avşar, 2011).

Bazı Şarihler *Mesnevî*'den önemli gördükleri veya önemli gördükleri kısımları seçerek şerh etmişlerdir. Hacı Pîrî, eserine *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* adını vermiştir. Eser, ilk on sekiz beytin ve birinci ciltten seçtigi beyitlerin şerhinden meydana gelir. Şârih şerhte, yorumlarını açıklamak için âyet ve hadislerden alıntılar yapar. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde Halet Efendi Ek. 26'da kayıtlıdır.

Ahmet Sabûhî Dede, *El-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerîf* adlı eserinin yazım sebebini bazı müridlerin *Mesnevî*'nin anlaşılması güç beyitleri şerh etmesini istemesi olarak açıklar. On iki yıllık bir yazım sürecinin sonunda Sabûhî, eserini tamamlar. Diğer Şarihler gibi Sabûhî de şerhinde eserinde âyet ve hadislerden alıntılar yapmıştır. Bunun yanında şerh sırasında Attar gibi birçok şairin şiirlerinden de beyitler alıntılanmıştır. Bu eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde Esat Efendi 1310'dur.

Ankaravî İsmail Rusûhî *Mesnevî*'nin altı cildini şerh etmeden önce bir anlamda büyük eserine ön çalışma olarak niteleyebileceğimiz şekilde *Mesnevî*'den seçkiler yaparak dört şerh eseri yazmıştır. Bunlar:

1. *Nisâb-ı Mevlevî:* Şarihin *Mesnevî*'den seçtiği tarikat âdâbıyla ilgili 1500 beytin serhi yer alır.
2. *Câmiu'l-Âyât:* Ankaravî bu eserde, isminden de anlaşılacağı üzere *Mesnevî*'de geçen ayetlere yoğunlaşmıştır. *Mesnevî*'de geçen âyet ve hadislerin bulundugu beyitler seçilerek şerh edilmiştir.
3. *Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî:* Ankaravî'ye göre *Mesnevî*'de anlaşılması güç olduğu düşünülen beyitler seçilerek bu eserde şerh edilmiştir.

4. *Tuhfetü'l-Berere:* Dostlarına hediye etmek için seçilen *Mesnevî* beyitleri bu eserde şerh edilmiştir (Güleç, 2008, s. 209-212).

Seyyid Mehmed Şükrü, *Müntehebât-ı Mesnevî* adlı eserinde *Mesnevî*'den çeşitli cilt ve bölümlerinden seçtiği iki yüz yetmiş beyti şerh etmiştir.

Bu seçme şerhler arasında en ünlü olan Yûsuf-ı Sîne-çâk'ın *Cezîre-yi Mesnevî* adlı eseridir. Çalışmamızın daha sonraki bölümlerinde hayatı ve eseri hakkında daha detaylı bilgiler verilecek olan Yûsuf-ı Sîne-çâk, eserinin kaleme alınışını dostlarının isteğine bağlanır. Dostlarından biri özellikle tarikata yeni girenler için *Mesnevî*'nin uçsuz bir okyanus olduğunu söyleyerek bir seçki yapmasını ister. Bunun üzerine Yûsuf-ı Sîneçâk, *Mesnevî*'den 366 beyti seçip birbiriyle ilgilendirerek eserini oluşturur (Bankır, 2004). Çok sevilen bu eser üzerine de şerhler yazılmıştır.

Güleç'e göre *Cezîre-yi Mesnevî* altı kez şerh edilmiştir (Güleç, 2004, s. 159-179). Fakat Demirel *Mesnevî*'nin şerhleri üzerine yazdığı makalesinde bu sayıya iki isim daha ekler. Bu durumda *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* yazan isimler şunlardır:

1. Mehmed İlmî Dede: Mevlevîdir. 1571'de *Cezîre-yi Mesnevî*'yi mensur olarak şerh etmiştir. Eserin tam adı Esrar Dede tezkiresinde *Lema 'at-ı Bahri'l-Ma 'nevi Şerh-i Cezire-yi Mesnevî olarak* geçer (Dede, 2000). Hilal Tuğba Mengüç bu eser üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır.
2. Abdülmecid Sivasî: Sivasî, Cezîre-yi *Mesnevî*'yi 1602 tarihinde *Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî* adıyla şerh eder. Sivasî, önce beytin dilbigisel özelliklerini verir, ardından beyti tercüme eder. Sonrasında şerh eder.
3. Bosnevî Abdullah'ın 1628'de Cezîre-yi *Mesnevî*'ye yazdığı şerh toplam 8673 beyittir. Bu şerh manzum olarak kaleme alınmıştır (Çelik, 2005, s. 678). Eser üzerine oldukça hacimli bir doktora tezi hazırlanmıştır. Bosnevî'nin bu eserini yazarken Abdülmecîd Sivâsî'nin eserinden yararlanmıştır (Bankır, 2004, s. 14).
4. Cevrî'nin 1647'de yaptığı şerhin adı *Aynu'l-Füyûz*'dur. Cevrî, Sîne-çâk'in eserini manzum olarak şerh etmiştir. Her bir beyti beş beyitle açıklamıştır (Gümüş,2009, s. 231-250). Şarih, kelime kelime çevirmek yerine mana olarak tercüme etmeyi tercih eder. Cevrî, şerhine Cezîre'de bulunmayan bazı beyitleri ve şerhlerini de eklemiştir. Bu beyitler eserin *Hall-i Tahkîkât* adlı bölümünde bulunmaktadır.

5. On yedinci yüzyılda yaşamış ünlü hattatlardan olan Ali Derviş de Cezîre-i *Mesnevî* şerh edenlerdendir. Demirel'in verdiği bilgiye göre İlmî 'nin şerhinden intihal derecesinde çok alıntı yapılmıştır (Demirel, 2007, s. 490).
6. Meknî Efendi on yedinci yüzyulda Şerh-i Cezîre-i *Mesnevî* yazan bir diğer şarihtir. Hakkında teferruatlı bir bilgiye ulaşamadığımız Menî Efendi'nin bu eseri üzerine Süleyman Demirel Üniversitesi'nde Özlem Özgür Günyeli tarafından yüksek Lisans Tezi hazırlanmaktadır.
7. Cezîre-yi *Mesnevî*'yi şerh eden bir başka ünlü isim ise Mevlevî şairi Şeyh Gâlib'dir. Şerh-i Cezire-i *Mesnevî* adlı eser bu konuda yazılmış en ünlü şerhtir (Babür, 2015, s.303-312). Gâlib, şerhi sırasında ayet ve hadislerden alıntılar yapar, zaman zaman kıssalar nakleder. Kullandığı dil sanatkâranedir (Şeyh Galip, 2007).
8. Cezîre-i *Mesnevî*'yi şerh eden son isim Ferîd Efendi'dir. İsmail Güleç'in verdiği bilgiye göre eserin eldeki nüshası DTCF kütüphanesiİsmail Saib II bölümü no. 3010'da kayıtlıdır (Güleç, 2004, s. 202).

Cezîre-i *Mesnevî*'yi şerh eden Abdülmecid Sivâsî, kendisi de *Mesnevî*'den seçki şeklinde bir şerh meydana getirmiştir. *Şerh-i Ba'zı Ebyât-ı Mesnevî* başlıklı eserinde ilk on sekiz beyti şerh ettikten sonra altı ciltten seçmiş olduğu 150 beyti şerh etmiştir (Güleç, 2004, s. 205-206).

Alâyî b. Muhibbî eş-Şerîf, *Ezhâr-ı Mesnevî ve Envâr-ı Manevî* adıyla *Mesnevî*'de zor olduğuna kanaat ettiği yerleri şerh etmiştir. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn* adlı eserinde bu eserin varlığından bahseder. Yazar, bu eserin bir nüshasına Ankara Üniversitesi DTCF ktp.de karşılaştığını belirtmiştir (Yazar, 2011, s. 436).

Mesnevî'den seçilen beyit veya hikâyelerin şerh edilmesi yirminci yüzyılda da devam etmektedir. O Mevlevî imzasıyla yazan Orhan Kemal Kuntman (Kuntman,1980) ve Kaan Dilek (Dilek, 2005) vermiş olduğu eserler bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Kimi şarihler ise her bir beyite beş beyit ilave ederek *Mesnevî*'yi şerh etmişlerdir. Bu şekilde eser veren üç şarih ismi bilinmektedir.

Bunlardan ilki Şâhidî İbrahim Dede'nin *Gülşen-i Tevhid* adlı eseridir. Şâhidî, *Mesnevî*'nin her bir cildinden yüzer beyit ele almıştır. Seçtiği her beyte *Mesnevî* ile aynı vezin kalıbında ve aynı dilde (Farsça) 5 beyit ilâve ederek *Mesnevî*'yi şerh etmistir. Bu eser Midhat Baharî Beytur tarafından Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır (Dede, 1967).

Bu şerh şeklini tercih eden ikinci isim ise Cevrî İbrahim Çelebi'dir. *Hall-i Tahkîkât* adlı eserinde Yûsuf-ı Sîne-çâk'ın Cezîre'sini de şerh eden Cevrî, *Mesnevî*'den kendisinin seçtiği 58 beyti de aynı vezinde ve Türkçe olarak beşer beyit ilâvesiyle şerh eder. Eser terkib-i bend nazım sekliyle yazılmış olup toplamda 415 beyittir. Bu eseri de *Hall-i Tahkikat* adlı eseriyle birliktedir.

Mehmed Râsim veya tam künyesi ile Hocazâde Seyyid Mehmed Râsim el-Mevlevî, *Şerh-i Râsim Müntehebâtuhu alâ Mesnevî-yi Şerîf* adlı eserinde *Mesnevî*'nin birinci cildinden ilk otuz dört beytini ve 4. ciltteki '*Akılla nefsin savaşı, Mecnûn'un devesiyle savaşına benzer*" başlıklı hikâyesini şerh eder (Savran, 2009, s. 386-406).

Bu başlık altında anılması gereken bir diğer eser, Adnî Receb Dede'nin *Nahl-i Tecellî* adlı eseridir. Adnî Dede, *Mesnevî*'den 339 beyti seçerek beşer beyit eklemiştir. *Mesnevî* ile aynı vezinde ve Türkçe olarak bu beyitleri şerh etmiştir. Adnî Dede'nin seçtiği beyitlerde ortak konu aranmıştır. Seçilen tüm beyitler aşk ile ilgilidir (Topal, 2006).

Hacı İlyas-zâde Ömer'in *Mesnevî Şerh*i hakkında bir bilgi yoktur. Şarihin Sivaslı olduğu ve şeyhi Abdülmecid Sivâsî'nin etkisinde olduğu bilinir. Eser, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi No.Ty.196'da kayıtlıdır (Demirel, 2007, 484). İncelediğimiz Abdülmecid Sivâsî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* eserinin iki nüshası da Hacı İlyas-zade Ömer E's-Sivasî tarafından istinsah edilmiştir.

Mesnevî'nin ilk onsekiz beyti bizzat Mevlânâ tarafından kaleme alındığı, bu büyük eserin ilk kısmı olduğundan ve *Mesnevî*'nin özü olarak görüldüğü için Mevlevî ve Mevlevî olmayan çevreler tarafından büyük değer görmüştür.

Ağazâde Mehmed Dede, on sekiz beytin şerhi üzerine yazdığı eserini sohbet tarzında yazmıştır. Eserini yazarken Ankaravî'nin *Fâtihu'l-Ebyât* adlı ilk on sekiz beyti şerh ettiği eserini örnek almıştır. Mehmed Dede, şerhi sırasında âyet ve hadislerden alıntılar yapmış, kimi zaman *Mesnevî*'deki baska beyitlerden örnekler sunmuştur (Duru, 2003).

Derviş Ali b. İsmail, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti üzerine çalışan bir diğer şarihtir. *Esrârü'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn* adlı eserinin yazılma sebebi olarak Farsça bilmeyen dervişleri gösterir. Eserde ilk on sekiz beytin şerhine ek olarak Hazreti Mevlânâ'nın hayatı ve menkıbeleri de aktarılmıştır.

Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın ilk on sekiz beyit şerhi ise şair ve şarih olan Âsım'ın divanının son kısmında 125b-128b varakları arasında yer alır. Bağdatlı Âsım, kendisinden önce de bu beyitlerin defalarca şerh edildiğini fakat bu şerhlerin fazla teferruatlı olduklarını belirtir. Bağdatlı Âsım, on sekiz beytin tercüme etmesine geçmeden önce *Mesnevî*'nin Arapça yazılmış olan dibacesini de şerh etmiştir. Fakat Dibace'nin tamamını şerh etmemiş seçtiği kısımları şerh etmekle yatinmiştir. On sekiz beyit şerhinin devamında *Mesnevî*'nin birinci cildinden seçilmiş beyitler bulunmaktadır. Özdemir yayınlamış olduğu makale ile Âsım'ın bu şerhi üzerinde Ankaravî'nin etkisini gözler önüne sermiştir (Özdemir, 2017, s. 368-382).

Kerküklü Abdurrahman, Hasan Tevfik Abdurrahman Halis-i Talibanî isimli on dokuzuncu yüzyıl mütercimleri ilginç olarak ilk on sekiz beyti şerh ettikleri eserlerine aynı ismi vermişler: *Kitâbu'l Ma 'ârif fî Mesnevî-i Şerîf* (Temizel, 2009, s. 12).

Remzî Er-Rıfâî, *Lübb-i Mesnevî* adını verdigi şerhini *Tasavvuf* dergisinde tefrikalar halinde yayınlamıstır. Derginin 27. sayısına kadar yalnız *Mesnevî*'nin dibacesini oldukça ayrıntılı biçimde şerh etmiştir. Er-Rıfâî, derginin 27 ile 31 sayıları arasında ise ilk on sekiz beytin şerhini yapmıştır (Demirel, 2005, s. 591-629).

İbrahim Aczî Kendî takma ismiyle yazan emekli bir öğretmen, *Mevlânâ ve Ruh-u Mesnevî* adlı eserinin son bölümünde ilk on sekiz beyti de şerh etmiştir (Kendî, 1953).

Ahmet Ateş'in şerhi ise on sekiz beytin tamamının şerhini içermemektedir. İncelediği şerhlerin birçoğunun gereksiz bilgilerle dolu olduğunu düşünen Ateş, *Mesnevî*'nin nasıl şerh edilmesi gerektigini düşündüğünü örneklemek için ilk on sekiz beyitten bazılarını şerh etmiştir (Ateş, 1953, s. 37-50).

Son dönemin tanınmış neyzenlerinden olan Kudsi Ergüner de yayınladığı hatıra kitabının sonunda hatıralarına ek olarak on sekiz beyti de şerh etmistir. Ergüner'in şerhi çok kısa ve diğer şerhlere oranla oldukça sadedir (Ergüner, 2003).

Kemal Sönmez, *Mesnevî*'den seçme manzum tercümeler yapan isimler arasındadır. Eserinin *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler* isimli bölümünde *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini şerh etmiştir. Eserinde on sekiz beytin hepsini tek tek şerh eder (Sönmez, 1968). Hatice Özkan, *Ayrılık Hikâyesi - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi* adlı eseriyle ilk on sekiz beyti ayrılık ve kavuşma olguları açısından şiirsel bir dille incelemiştir (Özkan, 2013).

Mehmet Demirci (Demirci, 1999), Süleyman Uludağ ve *Mesnevî* üzerine önemli çalışmalar yapan Abdülbaki Gölpınarlı (Demirel, 2005) da ilk on sekiz beyit üzerine şerhler yapmıştır. Yaman Dede (1887-1963), *Mesnevî'nin İlk 18 Beyit Şerhi* adlı eserinde bu beyitleri şerh etmiştir.

Türkmenistan asıllı olan Erkan Türkmen'nin on sekiz beyti şerhinde özellikle dikkat çeken nokta Farsça okunuşlarıdır. Türkmen'nin Farsça telaffuzu incelenen diğer şerhlerden oldukça farklıdır. Şarih önce tüm beyitleri Farsça okunuşlarını verir, ardından altı çizili kelimelerin anlamlarını açıklar. Beyitlerin Türkçesi ardarda verildikten sonra da şerhe geçilmiştir (Türkmen, 2007).

Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* isimli kitabında *Bazı Tasavvufî Metinler ve Açıklamaları* başlıklı bölümünde *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini şerh etmiştir (Eraydın, 1994, s. 494-500). Şerh ederken beyitlerin okunuşunu Latin harfleriyle verip tercüme etmiştir. Tercümeden sonra beyitte kasdedilen anlamları açıklamıştır.

2007 yılının UNESCO tarafından Mevlânâ yılı ilan edilmiştir. Bu yılın önemi nedeniyle Süleyman Uludağ'a Bursa Haraçoğlu Medresesi'nde Perşembe akşamları *Mesnevî* dersi yapması rica edilir. Uludağ, bu dersler sırasında *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini şerh etmiştir. Bu şerh çalışması Uludağ'ın öğrencilerinden olan Abdurrezzak Tek tarafından kayda alınır ve yazıya aktarılarak yayınlanır (Tek, 2008, s. 433-444). Melih Ümit Menteş, *Hz. Mevlânâ'nın 18 Sırrı - Mesnevî'deki Bilgelik* eserinde ve Mehmet Fatih Çıtlak, *Mesnevî Şerhi - Padişah Cariye Kıssası ve 18 Beyit Dinle* adlı kitabında ilk on sekiz beytini şerh eden diğer isimlerdir.

Molla Câmî ise *Şerh-i Beyteyn-i Mesnevî-i Mevlevî* le *Mesnevî*'nin ilk iki beytini şerh etmiştir. Hoca Neşet bu eseri *Tercüme-i Du Beyt* adıyla tercüme ederek yayınlamıştır (Aydın, 1-20).

Nev'î Yahya Efendi, *Şerh-i Dü Beyt-i Mesnevî-i Şerîf* adlı eserinde *Mesnevî*'den aldığı iki beytin şerhini yapmıştır. Beyitlerin şerhinde çeşitli kaynaklara yapılan alıntılar, açıklamalar, şarihin bilgi birikimini göstermesi açısından önemlidir.

Abdullah Bosnevî, *Mesnevî*'nin birinci cildinden seçmiş olduğu bir beyti birinci *Tercüme-yi Makâsıd-ı Envâr-ı Gaybiyye* adlı eserinin sonunda beş varak uzunluğunda şerh eder. Bu kısma *Şerh-i Beyt-i Mesnevî* ismini vermiştir. Birinci cilt 3338 numaralı

(Konya nüshasına göre) beyit incelenmiştir. Eser hakkında daha detaylı bilgi için Mehmet Özdemir'in yayınlamış olduğu makaleye başvurulabilir (Özdemir, 2017b, s.171-181).

Tek beyit üzerine şerh yapanlar arsında İsmail Güleç'in *Mesnevî*'nin üçüncü beytine yaptığı şerhi ilgi çekicidir. Beyti ayetler çerçevesinde anlamlandırmıştır. (Güleç, 2014). Mehmet Emin Tokadî de bir beyit şerhi yapmıştır.

Hazreti Mevlânâ ve onun ölümsüz eseri *Mesnevî* üzerine yapılan çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Araştırmacıların çalışma alanı ister eğitim ister edebiyat ister dilbilim hatta güzel sanatlar olsun hepsi Mevlânâ'nın bu eserinde kendilerine ufuk açacak bir nokta bulmuşlardır. Bu nedenle de *Mesnevî* üzerine çok farklı konularda çok fazla eser verilmiştir. Bu eserlerin neler olduğunu bildiren bibliyografya çalışmaları da yayınlanmaktadır (Acar vd, 2007; Aktün, 1974; Karaismailoğlu vd, 2006; Karaismaioğlu, 2004; Tekin, 2007; Taşdelen, 2002; Yılmaz, 2012; Önder vd, 1974; Temizel, 2009; Duru, 2004).

BÖLÜM III

ABDÜLMECİD SİVASÎ

3.1. Hayatı

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren tasavvufî hareketlere karşı oldukça hoşgörülü davranmıştır. Bu hoşgörü ortamında yetişen âlimler ve mutasavvıflar, halk ve yöneticiler tarafından çok sevilmiş ve saygı görmüşlerdir. Osmanlı padişahlarının birçoğunun tarikat ehli olduğu da bilinmektedir. Padişahların tasavvufa olan bu meyli sayesinde Bektaşî, Halvetî, Mevlevî, Kadirî, Ekberî gibi çok sayıda tarikat sistemi bu topraklarda kök salmıştır.

Elbette, yönetimin tüm tasavvuf görüşlerine karşı her zaman eşit yakınlıkta olduğunu söylemek de doğru olmaz. Osmanlı tarihi boyunca, şeriatla ve devlet otoritesiyle çatışma içinde olan mutasavvıflar cezalandırılmış, sürülmüş hatta öldürülmüştür. Bu nedenle tasavvufi hareketler ile yönetim arasında sıcak olduğu kadar her an kopabilecek tehlikeli bir bağ vardır.

Abdülmecid Sivasî'nin yaşadığı yüzyıl, tam da iki tarafı birbirine bağlayan bu pamuk ipliğinin gerildiği bir dönemdir. Abdülmecid Sivasî, çalışmaları aracılığıyla devlet ile tasavvuf arasındaki bu bağı hep sıcak ve güvenli tutmaya çalışmıştır. Bu nedenle Sivasî, hem kendi tarikatının şeyhi olarak, hem de tüm mutasavvıflar adına tasavvuf düşüncesini savunan bir âlim olarak on yedinci yüzyılın önemli isimlerindendir.

Abdülmecid Sivasî, 1563-1639 yılları arasında yani 16. yüzyılın ikinci ve 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Onun yaşamı boyunca Osmanlı Devleti'nde sekiz padişah değişikliği olmuştur. Bunlar sırasıyla: Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (II. defa 1622-1623), IV. Murat'tır (1623-1640).

On altıncı yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun altın çağıdır. Hemen her konuda Osmanlı zirvededir. Fakat XVII. yüzyılın başlarında ülkede birçok afet yayılmaya başlamıştır. İlmî, siyasî, askerî ve ekonomik yönden çeşitli sıkıntılarla yüz yüze gelen

devlette tüm kurumlarda bir tıkanma oluşmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra devlet her anlamda duraksamıştır ve gerilemeye başlamıştır. Devlet yönetiminde valide sultanlar, hanım sultanlar hatta kapı ağası veya nüfuz sahibi kişiler etkili olmaya başlamıştır. Böylece otorite boşluğu olmuştur. Adam kayırmacılık veya taraf tutmayla ne yazık ki liyakatsiz kişiler iş başına gelmiştir.

Tarih boyunca orduyla sefere katılan padişahlar, Kanuni'den sonra sefere gitmeyi bırakmışlardır. Bu durum savaşçı özellikleriyle övünen halkı olumsuz yönde etkilemiştir. Uzun aradan sonra sefere katılan ilk padişah III. Mehmet'tir. İlk defa ordusuyla Eğri Seferine katılmış ve bu savaşı kazanmıştır. Bu zafer, kısa süreliğine de olsa halk ve orduya moral vermiştir.

III. Mehmet'ten sonra tahta geçen I. Ahmet bir süre, İran ve Avusturya savaşlarıyla uğraşmıştır. Fakat bu savaşlardan zafer elde edememiştir. Ekonomisinin büyük gelir kaynaklarından biri olan gaza ve ganimeti elde edemediği gibi uzun süren savaşlarla maddi olarak büyük kayıp yaşamıştır. Öte yandan 1606 yılında imzalanan Zitvatoruk antlaşması ile Osmanlı, Avrupa'daki hâkimiyetini kaybetmiştir.

Osmanlı yalnız savaşlarla değil bu dönemde bir yandan da isyanlarla uğraşmaktadır. Celâlî İsyanları devlet için çok önemli bir iç sorun haline gelmiştir. Ekonominin bozulması, para sıkıntısı yaşanması, memuriyetlerin liyakatsiz kişilere verilmesi ve merkezi otoritenin zayıflaması gibi nedenler taşrada iç karışıklıklara neden olmaktadır. Dönemin okumuş kesimini oluşturan medreselilerin de isyan etmeleri dikkat çekicidir. Anadolu'daki bu softa isyanları oldukça düzenli ve apolitiktir (Akdağ ,2017, s. 23-50).

I. Ahmet'in vefatı üzerine tahta aklî melekelerinin yerinde olmayan I. Mustafa tahta geçmiştir. I. Mustafa üç ay on gün tahtta kalmış fakat cinneti saklanamadığı için ve bazı devlet adamlarının ısrarı üzerine tahttan indirilmiştir. Onun yerine Sultan Ahmet'in 14 yaşında olan oğlu II. Osman (Genç Osman) tahta geçmiştir. Onun genç ve tecrübesiz olmasından yararlanan yakın çevresi sarayda söz sahibi olmuştur. II. Osman, 1621 yılında Hotin kalesini kuşatmıştır. Bu sefer sırasında yeniçerilerin tavrı nedeniyle zafer sağlayamamış, antlaşma imzalamıştır. Genç padişah, bu seferden sonra yeniçeri ocağını kapatmaya karar vermiştir. Tecrübesiz padişah bu önemli bilgiyi yakınlarıyla paylaşmış bu da onun ölümüne sebep olmuştur. İsyan eden Yeniçeriler, II. Osman'ı ele geçirmiş ve

Yedikule zindanına götürerek öldürmüşlerdir. On dokuz yaşında katledilen Genç Osman, Farisî mahlasıyla yazdığı şiirlerinde sanki başına gelecekleri tahmin etmektedir:

Niyyetim hizmet idi saltanat u devletüme

Çalışur hasid ü bed-hâh benüm nekbetime (Kut, 2014, s. 174)

II. Osman'dan sonra rahatsızlığı bilinmesine rağmen tekrar I. Mustafa tahta geçmiştir. Bir yıl kadar tahtta kaldıktan sonra yerine 14 yaşındaki tahta geçen IV. Murat, geçmiştir. IV. Murat, I. Ahmed ile Mâhpeyker (Kösem) Sultan'ın oğludur. Tahta çıkışında annesinin rolü büyüktür. Genç padişah, döneminin büyük mutasavvıflarından Aziz Mahmud Hüdâyî'nin elinden kılıcını kuşanmıştır. Saltanatının ilk yıllarında asıl yönetici annesi Kösem Sultan ve Sadrazam Kemankeş Ali Paşa'dır. Fakat bu otorite boşluğu iç karışıklıkların artmasına neden olmuştur. Zamanla iktidarı ele geçiren padişah isyanları bastırmıştır. Fakat Yeniçeriler isyan edip en yakın adamlarını öldürmüştür. İstanbul'da 1633 yılında büyük bir yangın çıkmış, rüzgârın da etkisiyle bu yangında ahşap binalardan oluşan şehrin yarısından fazlası kül olmuştur. Bu büyük felakete sebep olarak kahvehaneler ve tütün içilmesi olduğu düşünülmüştür. Kadızâde Mehmed Efendi'nin teşvikiyle IV. Murad kahvehaneleri yıktırıp yerlerine bekârlar, debbâğ ve nalbantlar için odalar yaptırdı. Kahvehaneler kapatılmış ve tütün yasaklanmıştır. Sultan Murat, ordunun başında sefere katılarak Bağdat ve Tebriz'i geri alıp Osmanlı topraklarına katmıştır. Sultan Murat, 29 yaşında vefat etmiştir (Yılmazer, 2006, s. 183).

Her ne kadar birçok alanda gerileme görülmesine rağmen sanat ve edebiyat bu dönemde de ihtişamını korumuştur. Himaye sisteminin devam etmesinin bunda büyük etkisi vardır. Dönemin padişahları da ataları gibi birer şairdir. III. Murat, Murâdî; III. Mehmet, Adnî; I. Ahmet, Bahtî; II. Osman, Fârisî ve IV. Murat, Murâdî mahlasıyla şiirler yazmıştır (Şentürk vd., 2012, s. 415).

On yedinci yüzyılda divan edebiyatı sanatçılarının sayısı da artmıştır. Sebk-i Hindî diye adlandırılan yeni bir akım başlamıştır. Bu devrin kaside üstadı Nef'î'dir. Nâbî ise hikmet dolu şiirleriyle döneme damgasını vurmuştur. Şeyhülislam Yahya anılması gereken bir diğer önemli şairdir. Nâilî, Neşâtî, Râmi Mehmet Paşa, Fasîh, Şeyhülislam Bahaî, Fehîm-i Kadim, Sâbit, Sabrî, Alî, Riyâzî, Şehrî, Nedîm-i Kadim, Sabûhî, Vecdî gibi isimler on yedinci yüzyıl denince akla gelen diğer Sebk-i Hindî şairleridir.

Abdülmecid Sivasî'nin künyesi Ebu'l-Hayr Mecdü'd-din Abdulmecîd b. Muharrem b. Ebu'l-Berekât Muhammed b. Ârif Hasan ez-Zilî es-Sivâsi el-Hanefî'dir. 1563 tarihinde Zile'de doğmuştur. Zile'de doğmuş olmasına rağmen asıl şöhretini Sivas'ta kazanmış olduğundan Sivâsi olarak anılır.

Babasının adı Ebu'l-Leys e'ş-Şeyh Muharrem b. Ebi'l-Berekât Muhammed ez-Zilî'dir. Tokat'ın Zile kasabasında dünyaya gelmiştir. Zilî ve Sivasî olarak anılmıştır. Zile o dönem Sivas'a bağlı olduğundan bu yöreden çıkan âlim ve sanatçılar Sivasî olarak anılmıştır. Muharrem Efendi, âlim ve mutasavvıftır. Dinî konulu kitap yazdığı gibi Arapçadan da birçok eser tercüme etmiştir. Muharrem Efendi'nin dört oğlu, bir kızı vardır. Kızı Safa Hatun, Abdülmecid Sivasî'nin halefi olan Abdulehad Nuri'nin annesi olup kocasının vefatı üzerine evlatları ile birlikte İstanbul'a göç etmiştir. Muharrem Efendi'nin üç de erkek kardeşi bulunmaktadır. Bunların arasında en meşhuru Halvetîyye tarikatının Sivasî kolunun kurucusu Şeyh Şemseddin Sivasî'dir. Kardeşi ve oğlu gibi Muharrem Efendi de Halvetî tarikatına mensuptur. İyi bir eğitim alarak memleketi Zile'ye dönen Muharrem Efendi hayatını tedrise adamıştır. 1591 yılında Zile'de vefat etmiştir. Telkenaroğlu, Muharrem Efendi üzerine yaptığı çalışmada onun 12 eseri olduğunu bildirir. Molla Câmî'nin İbn Hacib'e ait Arapça dil bilgisi kurallarını işleyen E*l-Kafiye* adıyla meşhur olan eserine yazdığı haşiyesinin şerhidir. Eserin adı *Haşiye 'ale'l-Fevaidi'd,dı'ya'iyye li'l-Câmî fi şerhi'l-Kafiye'*dir. *Künûzu'l-evliya ve Rumûzu'l-aşfiya* adlı eserinde ise ünlü mutasavvıfların menkıbelerini anlatır. Kadınlara has hallerle ilgili olarak da *Umdetü'n-nisâ* adlı fıkhî eseri kaleme almıştır. Eğitim hakkındaki görüşlerini *Tergîbu'l-müte'allimîn* adlı eseriyle ele almıştır. Ebu Hanife ve öğrencileri hakkında *Menâkıbu Ebî Hanîfe ve E'immeti'l-mezheb*, fıkhî konularda *Cübbü'l-mesâ'il*, Kuran okurken dikkat edilecek noktalar için *Zelletü'l-kârî bi 'inâyeti'r-Rabbi'l-Bârî,* vaaz türünde *Tenbîhü'l-gâfilât*, tefsir türünde *Risâle-i şükriyye, Risâletün fi enne'r-radâ'a muharrimü'l-cimâ bi lüzumi'l-inkıta* ve son olarak da *Hediyyetü's-sülûk fi şerhi tuhfeti'l-mülûk* adlı eserleri vardır (Telkenaroğlu, 2012, s.303-333)

Abdülmecid Sivasî'nin babası gibi amcaları da âlim kişilerdir. Şeyh Ebu'l Meâlî b. İbrahim Efendi, Abdülmecid Efendi ile Sivas'a gelmiş, orada imamlık yaparken vefat etmiştir. İbrahim Sivasî'ye ait eserler şunlardır: *Şerhu risâle fi ilmî âdâbi'l-bahs, Hâşiye ale'l-âdâb, Hâşiye alâ şerhi'l-vad'iyye li'l-İslâm, Mecmûatü kasâid fi medhi şeyhu'l-İslâm Feyzullah Efendi, Şerhu adâbu'l-Birgivî, Hâşiye alâ şerhi Taşköprü-zâde alâ âdâbi'l-münâzara, Risâle fi mebâhisu't-ta'rîf.* Sivasî'nin diğer amcası İsmail Sivasî de

âlim bir isimdir. Fıkıh, tefsir, kelam, İslam mezhepleri tarihi, Arap dili ve edebiyatı konularında uzmandır (Çınar, 2012, s. 83).

Abdülmecid Sivasî'nin diğer amcası ise hem şeyhi hem de hocası olan Şemseddin Sivasî'dir. Şemseddin Sivasî, Kara Şems veya Şems-i Azîz olarak da anılır. Şemseddin Sivasî döneminin büyük mutasavvıflarından ve âlimlerindendir. Şemseddin Sivasî çoğu telif olmak üzere yirmiden fazla eser sahibi olup XVI. yüzyılın meşhur mutasavvıflarındandır. Arapça ve Türkçe eserler kaleme almıştır. *Divan, Süleymânîye* (Süleymân-nâme), *İbret-nümâ* (Terceme-i İlahi-name-i Attar), *Gülşen-âbâd* (Bahâru's-sûfiyye), *Mevlid, Heşt-Behişt, Mir'âtü'l-ahlâk ve mirkâtü'l-eşvâk, Menâsik-i hac, Terceme-i Kasîde-i Bürde, Şerh-i Gazeliyyât-ı Sultân Murâd-ı Sâlis, Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* eserlerini manzum kaleme almıştır. Mahlası Şemsî'dir. Arapça mensur eserleri; *Hallü ma'âkıdi'l-kavâ'id* ve *Zübdetü'l-Esrâr Fi'ş-Şerh-i Muhtasari'l-Menâr*'dır. Türkçe mensur eserleri; *İrşâdü'l-avâm, es-Safâyıh fî tercemeti'l-Levâyıh, Menâzilü'l-ârifîn, Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn, Umdetü'l-edîb fi't-ta'lim ve't-te'dib, Dâiretü'l-usûl, Emr-i lâhî ve hüccet-i İlâhî, Nakdü'l-hâtır'dır* (Aksoy, 2005).

Hem babası hem de amcaları Halvetî şeyhi olan Abdülmecid Sivasî, okuryazar, ilimle yoğrulmuş bir aile ortamında dünyaya gelmiştir. Bu ortam içerisinde o da küçük yaştan itibaren ilimle tanışmıştır. Yedi yaşında hafız olan Abdülmecid Sivasî, Arapça, Farsça gibi dilleri de küçük yaşta öğrendi. Dini ilimler konusunda bilgisi takdir edilmiştir. (Gündoğdu, 1997, s. 50-58)

Otuz yaşına kadar zahiri ilimlerle meşgul olan Abdülmecid Sivasî, otuz yaşından sonra tasavvufa yönelmiştir. Abdülmecid Sivasî, Halvetî tarikatına intisap ettikten sonra şeyhi ve amcası Şemseddin Sivasî ona icazetname vererek Merzifon civarına gönderir. Hüseyin Vassaf, Abdülmecid Sivasî'nin amcası Şemseddin Sivasî'den *Keşşâf* tefsîrini okutmak için icazet aldığını ve otuz yaşında Merzifon'da irşâd için görevlendirildiğini belirterek sırasıyla görev yaptığı yerleri saymıştır: Zile Şeyh Veliyüddin Zâviyesi şeyhi, İstanbul Ayasofya Camii vaizliği, Muhammed Ağa Tekkesi şeyhliği, Hüsam Bey Mescidi Minber vaizi ve Fatih Camii vaizliği gibi (Çınar, 2008, s. 398).

Bir süre sonra da Halvetî halifelerinden biri olmuştur. Amcasının ölümünden sonra amcasının damadı postnişin görevini üstlenmiştir. Bu zatın şeyhliği iki yıl sürmüştür Onun ölümü üzerine Abdülmecid Sivasî şeyh olmuştur.

Abdülmecid Sivâsi, Halvetîliğe bağlı Şemsiyye'nin tek kolu olan Sivasîliğin şeyhlerindendir. Halvetîler, ehl-i beyt sevgisini esas alırlar. Ehl-i beyte aşırı sevgileriyle bilinen Şii topluluklarının aksine Halvetîler ashaba asla hakaret etmezler. Bu nedenle de özellikle Osmanlı devleti tarafından Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme çabalarına karşı desteklenmişlerdir. Halvetî şeyhlerinin çoğu eğitimli ve kültürlü kimselerdir. (Küçükdağ, 1999, s. 269-281). Halvetîyye, Şia'daki Ehl-i beyt sevgisini Sünni anlayışa ters düşmeden öne çıkarmıştır. Devletin desteğini de alan tarikat kısa zamanda Anadolu ve Rumeli'de yaygınlaşmıştır. Şemseddin Sivasî de iktidar tarafından yoğun Safevî propagandasına maruz kalan Sivas'ta görevlendirilmiştir (Akkaya, 2003, s. 1-30). Bu açıdan Halvetîler ve Nakşibendiler Sünniliğin sıkı savunucuları konumundadırlar. Fakat Halvetîlik musiki ve edebiyata yer vererek tüm sınıflara kucak açmıştır. Nakşibendilik kadar sert bir Sünniliği yoktur. Bu nedenle Sünnilikle uyuşamayanlar için de sığınak olmuştur (Ocak, 2011, s. 93).

Ebu Abdullah Siraceddin Ömer bin Ekmelüddin el-Gilanî el-Lahicî, halveti çok sevdiğinden Halvetî lakabıyla anılmıştır. Arapça, yalnız kalıp, tenha bir köşeye çekilmek demek olan halvet, tasavvufta zihinsel odaklanma ve bazı özel zikirlerle, şeyhin müridini, dış dünyadan soyutlanmış bir yere, belirli bir süre için koyması demektir (Cebecioğlu, 2009). Mustafa Aşkar, bu tarikat hakkında yazmış olduğu makalede Halvetîyye kelimesinin Hurufi bir yorumu olarak kelimedeki *Hı* harfinin, masiva düşüncesinden kalbi boşaltmak anlamına gelen *huluvva, Lam* harfinin zikir lezzetine, *vav* harfinin *vikılye* korunmaya, *te* harfinin *temkin*'e, *ye* harfinin zorluka (usr), *he* harfinin müşahedeye delalet ettiğini kaydeder (Aşkar, 1999, s.537). Siraceddin Ömer el-Halvetî, Lahican'da dünyaya gelmiş, şeyh olan amcasından tasavvuf terbiyesi alarak Tebriz, Hoy, Mısır ve Hicaz'a seyahat etmiştir. Herat'ta vefat etmiştir (Kara, 2005, s. 32). Halvette iken Allah'ın yedi isminden oluşan bir zikre devam etmiştir. Esma-ı seb'a olarak isimlendirilen bu zikir zamanla diğer tarikatlarca da kabul edilerek geliştirilmiştir. Dervişlerine kendinin de sıkça uyguladığı halveti tavsiye etmiştir.

Yahya Şirvanî Halvetîliği asıl sistemize eden şeyhtir. Bu nedenle de ikinci pir (pir-i sani) olarak anılır (Eraydın, 1994, s. 390). Yahya Şirvanî, Şirvan'ın Şamahı şehrinde dünyaya gelir babası şehrin ileri gelenlerindendir. Babasının itirazlarına rağmen Halvetî tarikatına katılır. Tarikatın adaplarını, virtlerini, halvet ve zikir usulünü sistematize etmiştir. Dervişlerini tarikatı anlatmak için görevlendirip etrafa gönderir. Böylece

Halvetîliğin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Şair olan Yahya Şirvani, bu yönüyle müritlerine de örnek olmuştur (Budak, 2014, s. 58).

Yahya Şirvânî üç dilde Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere eserler vermiştir. Nesirde Arapça ve Türkçe yazmayı tercih ederken, şiirlerini Farsça yazmıştır. Seyyid mahlasını kullanır. Müritleri bu eserleri çoğaltarak yaymışlardır. *Şifaü'l-esrar* Türkçe olarak yazdığı tek eserdir. Diğer eserleri; *Vird-i Settâr, Acaibü'l-kulûb, Etvarü'l-kalb, Beyanü'l-ilm, Keşfu'l-kulûb, Kıssa-i Mansur, Menâzilü'l-aşıkin, Makamât, Ramûzu'l-işârât, Şerh-i esma-i semâniyye, Şerh-ü esrâri Merâtübil kulûb, Tasarrufât-u Mükeşafât, Şerhi Sualat-ı Gülşeni Raz, Ma la Budde Batıniyye, Menakıb-ı Emirül Mü'minin Ali, Gazeliyyât, Risale Fi Salâtünnebî, Mekârim-i ahlâk*'tır.

Halvetîliğin Anadolu'ya ulaşmasını sağlayanlar Yahya Şirvanî'nin müritleridir. Onun halifeleri tarikatı Anadolu ve hatta tüm İslam dünyasında tanıtmışlardır. Böylece Halvetîyye Anadolu, İran, Azerbaycan, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar'a yayılmıştır. Bunu yapan şeyhlerin çoğu da Anadolu kaynaklıdır. Örneğin; Muhammed Bahaüddin Erzincanî, Aydınlı Dede Ömer Ruşenî, Habibî Karamânî, Afyonlu Şükrüllah, Alaaddin Rumî, Kastamonulu Seyyit Ahmet Sünneti, Çankırılı Hamza Efendi vb. (Serin, 1984, s. 85)

Halvetîler cehrî (sesli) zikir yapar. Topluca yapılan bu zikre darb-ı esmâ, devrân, hadrâ gibi isimler de verilmiştir. Mevleviler gibi Halvetîler de müziğe önem vermiştir. Zikir sırasında ney, kudüm, def gibi müzik aletleri kullanılmıştır (Köse, 2012, s. 23). Halvetîler devranî ayin yaparlar. Devranî ayinler dervişlerin çember şeklinde ayakta durup zikir sırasında adım atarak çemberi döndürmeleri şeklinde yapılır. Halvetîler zikir sırasında sola adım atarak hareket ederler. Halvetî devranı önce oturarak başlar, şeyhin ellerini birbirine vurmasıyla ayakta halka şeklinde devam eder. Kişi sayısına göre iç içe geçmiş halka sayısı da değişir. El ele tutuşup zikir sırasında belli bir tempoya göre sola doğru hareket edilir (Ocak, 2014, s. 153).

İstanbul'da tekke açan Halvetî kolları şunlardır: Sünbüliyye, Gülşenîlik, Sinânîlik, Şâbânilik, Uşşâkîlik, Ramazaniyye, Sivâsiyye (Şemsiyye), Cihangirlik, Nasûhîlik, Cerrahilik, Raûfilik (Köse, 2008, s.35).

Sivasîyye, Halvetîyye tarîkatının dört kolundan biri olan Şemsiyye'den doğmuştur. Bu kolun tek ve son şubesidir. Sivasîlik ilk dönemlerde Şemsiyye'nin

İstanbul'daki temsilcisi iken daha sonra bir kol olarak ortaya çıkmıştır (Gündoğdu,2000). Sivasîyye kolunda âyin için önce sema edilir daha sonra devrân halkası oluşturulur (Ocak, 2014, s. 156).

On yedinci yüzyılda Sivasîlerin görev aldığı tekkeler şunlardır: Mehmed Ağa Tekkesi, Sivasî Tekkesi (Eyüp-Nişanca), Şeyh Yavsı (Sivasî) Tekkesi, Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi, Emir Buhârî Tekkesi, Şemsi Paşa Tekkesi, Atik Valide Tekkesi, Dırağman Tekkesi, Hacı Evhadüddin Tekkesi, Sertarikzâde Tekkesi, Nişancı (Boyalı) Mehmed Paşa Tekkesi, Cemâleddin Uşşâkî Tekkesi, Karabaş Tekkesi, İmrahor (Mirahur) Tekkesi, Hamza Efendi Tekkesi, Muabbir Tekkesi, Hakîkîzâde Tekkesi, Aydınoğlu Tekkesi, Mimar Acem Tekkesi (Köse, 2012, s.25).

Yazdığı eserlerle ve verdiği sohbetlerle Abdülmecid Sivasî, kısa sürede Sivas ve çevresinde şöhret kazandı. III. Mehmet, Abdülmecid Sivasî'nin bu şöhretini duyarak kendi el yazısıyla ona bir hatt-ı hümayun yazarak onu İstanbul'a davet eder. İstanbul'a gelen Abdülmecid Sivasî, vaizlik ve şeyhliğe devam eder. Şeyh Yavsî Tekkesi'nde postnişin görevi yapmıştır (Altun, 1997, s. 38). Hüsam Bey Camiinde ve Ayasofya camiinde vaazlar verir. Daha sonra yeni yapılan Sultan Ahmet camiinde görevlendirilir. Şeyhi olduğu Eyüp tekkesi diğer ismiyle Sivasî tekkesi yaşadığı döneme yön veren kurumlardandır. Haftanın belli günlerinde zikir meclisleri düzenlenirdi, Sivasî tekkesinin zikir günü perşembedir (Çetin, 2014, s. 21).

Abdülmecid Sivasî'nin tarikat silsilesi şöyledir:

1. Hz. Muhammed Mustafa (sav.) (ö. 11/632)

2. Hz. Ali el-Murtezâ (kv.) (ö. 48/668)

3. Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)

4. Habîb-i A'cemî (ö. 150/767)

5. Dâvud-ı Taî (ö. 184/800)

6. Ma'rûf-ı Kerhî (ö. 200/815)

7. Seriyy-i Sakatî (ö. 253/867)

8. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)

9. Mimşâd-ı Dîneverdî (ö. 299/912)

10. Muhammed-i Dîneverdî (ö. 367/977)

11. Muhammed el-Bekrî (ö. 400/1009)28

12. Kâdî Vahyüddin (ö. 452/1060)

13. Ömer el-Bekrî (ö. 487/1094)29

14. Ebu'n-Necib Zıyâeddin es-Sühreverdî (ö. 563/1167)

15. Kutbeddin Ebherî (ö. 623/1226)

16. Rukneddin Necâşî (ö. 628/1231)

17. Şihabüttin et-Tebrizî (ö. 638/1240)

18. Seyyid Cemaleddin et-Tebrizî el-Ezherî (ö. 672/1273)

19. İbrahim Zâhid Gîlânî (ö. 700/1300)

20. Abdullah Siraceddin Ömer Halvetî (ö. 750/1349)

21. Ahi Muhammed el-Halvetî (ö. 780/1382)

22. Ahi Mirem Muhammed Halvetî (ö. 816/1413)

23. İzzeddin Halvetî (ö. 828/1425)

24. Sadreddin Hıyâmî (ö. 860/1455)

25. Celaleddin Yahyâ (ö .869/1464)

26. Yusuf Halvetî (ö. 890/1485)

27. Muhammed Rukıyye (ö. 903/1497)

28. Abdülmecid Şirvânî (ö. 971/1563)

29. Şemseddin Sivasî (ö. 1006/1597)

30. Abdülmecid Sivasî (ö. 1049/1639) (Ay, 2014, s.11)

Abdülmecid Sivasî bir şeyh olarak döneminin önemli isimlerinden olmasından başka onu özel kılan en önemli durum padişahlarla olan ilişkileridir. Öncelikle bir padişah tarafından özel olarak İstanbul'a davet edilmiş ve görevlendirilmiştir. III. Mehmet vaaz vermekle görevlendirdiği Abdülmecid Sivasî'nin vaazlarına da katılmıştır. I. Ahmet döneminde yönetimle olan ilişkisini devam ettirmiş, hatta çıkan isyanların bastırılışı konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. IV. Murat döneminde padişahın onun verdiği sohbetlere katıldığı, ona hediyeler gönderdiği bilinmektedir. Fakat iktidar ile ne kadar sıcak ilişkileri olursa olsun o da yer yer cezaya uğramıştır. Biri Sivas'a diğeri Bursa'ya olmak üzere iki kez sürgün edilmiş fakat tekrar İstanbul'a çağrılmıştır.

Abdülmecid Sivasî, hayatı boyunca mücadele etmiştir. Yazdığı eserlerle, verdiği vaazlarla ve hatta padişah huzurunda yapılan münazara ile tasavvufu savunmuştur. Tasavvuf Osmanlı toplum hayatının yapı taşlarındandır. Tekkeler uzun yıllar toplumun tüm sınıflarının bir araya geldiği ilmî ve ruhani eğitim merkezleridir. Fakat aynı zamanda, özellikle Bâtıni olarak değerlendirilen tasavvufî düşünce akımları, devlet otoritesinin sarsıldığı alanlardır. Kendi içinde sistemleşmiş olan bu kurumlar toplumu kaynaştırdığı gibi ayrıştırabilir. Bu nedenle yönetim hem mutasavvıfları kendine yakın tutmuş hem de onları kontrol etme kaygısı taşımıştır.

On yedinci yüzyıl, Osmanlı'da tasavvuf düşüncesine karşı önemli bir hareketin oluştuğu dönemdir. Düşünce tarihine Kadızadeler hareketi olarak geçen bu hareket yalnız Bâtıni değil tüm tasavvufî düşüncelere karşı çıkmıştır.

Kuruluş ve Gelişme dönemlerinde hem ulema hem mutasavvıf sınıfı yönetimden saygı ve hoşgörü görmüşlerdir. Fakat on yedinci yüzyıla gelindiğinde devletin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik sorunlar, düşünce hayatına da yansımıştır.

On altıncı yüzyılın ikinci yarısında Birgivî Mehmet Efendi ile idare ve mutasavvıflar arasındaki ayrılık hareketi asıl yankısını on yedinci yüzyılda bulmuştur. Birgivî Mehmet Efendi'nin *Tarikat-ı Muhammediyye* adlı eseri Kadızadeliler hareketinin temel dayanağı haline gelmiştir (Ocak, 1983, s. 212-213). 17. yüzyılda tasavvuf, eski canlılığını ve etkinliğini korumaktadır. Fakat on altıncı yüzyılda başlayan medrese-tekke çatışmasının bu yüzyılda şiddetlenmiştir.

Ayasofya Camisinde vaizlik yapan Küçük Kadızâde Mehmet Efendi'nin başlattığı tasavvuf karşıtı bu hareket, Kadızadeler hareketi olarak anılmıştır. İbn-i Teymiye ve

Birgivî'den ilham alan Kadızadeler, peygamber döneminden sonra ortaya çıkan uygulamaları ve adetleri bidat olarak nitelemişlerdir. Bidat olarak nitelendirdikleri tüm uygulamaların kaldırılmasını ve İslam'ın peygamber dönemindeki gibi yaşanmasını amaçlamışlardır. Devletin kötü gidişatını halkın hurafelere bağlanmasına ve dinde yozlaşmaya bağlamışlardır. Dördüncü Murat döneminde sarayın iltifatına kavuşan bu hareket daha da güçlenmiştir. Devletin beklentileri doğrultusunda fetva vermeleri de bu iltifatları artırmıştır.

Küçük Kadızâde Mehmed Efendi, Hicri 990/Mildi 1582 tarihinde doğmuştur. Babası, lakabından da anlaşılacağı üzere kadıdır. Aksaray'daki Murad Paşa Camii'nde ders vermiştir. Daha sonra Sultan Selim Camii vaizliğini üstlenmiştir. Beyazıd Camii vaizliğinden sonra Mehmed Efendi, Süleymâniye ve son olarak da Ayasofya Camii vaizi olmuş ve bu görevini sürdürürken 53 yaşında hastalanarak vefat etmiştir. (Baz, 2017, s. 414).

Kadızade Mehmed Efendi, Osmanlı Edebiyatının ünlü isimlerinden Kâtip Çelebi'nin de bir dönem hocalığını yapmıştır. O bu çekişme için şöyle demektedir:

> "*Bazı kimseler, kurnazca vesvese veren şeytanın azdırmasıyla burhan yolunu bırakmakta; cehâlet ve ahmaklıktan, zevk ve vehim kabilinden olan şeylere istinaden burhana karşı koymak istemekte, birkaç meselede bâtıl taassup ve çekişme hastalığına müptela olmaktadır. Eskiden vukua gelen taassup cenkleri gibi bu aptalların manasız cedelleşmelerinin de savaşa dönüşmesine az kalmıştır*" (Çelebi, 2008, s. 145).

Kâtip Çelebi'ye göre Kadızâde, düzgün bir söyleyişle etkileyici konuşan ve sohbetini dinlenen biridir. Ne yazık ki sohbetlerinde her zaman mutasavvıfları *tahta tepenler*, *düdük çalanlar*, *yetiş Toklu Dede, yetiş Boklu Dede* şeklinde aşağılar ve alay ederdi. Bu aşağılayıcı sözleri, semâ ve devrân ayinleri hakkındaki düşünceleri ile Halvetîler ve Mevlevîlerin tepkisini çekmiştir. Kâtip Çelebi, Kadızâde'nin derslerinin genellikle yüzeysel ve basit olduğunu aktarır. Bunu da Kadızâde'nin aklî ilimler ile pek ilgili biri olmadığına bağlar. Tasavvufa karşı takındığı olumsuz tavrı mantık ve felsefeye de yöneltip şu şiiri okur:

"Mantıkîler olur (veyâ ölür) ise gam değil,

Kelâm-ı felsefe fülse değer mi?

Ana sarrâf-ı keyyis baş eğer mi?

Zirâ onlar ehl-i imân değil" (Baz, 2017, s. 416).

Kâtip Çelebi bir yandan Kadızadelileri eleştirirken diğer yandan da Sivasîleri kınamıştır. Fakat Kadızade'ye oranla Sivasî'yi daha hafif bir dille eleştirmesi dikkat çeker. Hatta Sivasî'yi eleştirirken kullandığı ifadelerden dolayı bu cümleler kendisine mi ait başkasından mı aktarıyor tam anlaşılmamaktadır (İdiz, 2015, s. 1054). Kâtip Çelebi'ye göre Abdülmecid Sivasî bu tartışma ortamına şöhret kazanmak için girmiştir. Fakat İdiz, Kâtip Çelebî'nin *Mîzânü'l-hak* adlı eserinin tamamı göz önüne alındığında Kâtip Çelebi'nin her ikisinin de taraftarlarını haksız bulduğunu aktarır (İdiz, 2015, s. 1055). *Mizanü'l-Hak* adlı eserinde Katip Çelebi'nin Sivasî hakkında oldukça olumlu cümleleri olması da dikkat çekicidir: "*İç âlemi ışıklı bir ihtiyar olduğu halde vefat etti'…'Nice kerâmetlerini naklederler*" (Çelebi, 2008, s. 220). Hatta İbrahim Kalın eser hakkında yazdığı makalesinde *Mizanü'l-Hakk*'ı Kadızadelileri tenkit için yazılmış bir eser olarak ele alır (Kalın, 2016, s. 23). Kâtip Çelebi'ye göre kuru dindarlık ve taassup belirtileri ortadan kaldırılmalıdır. Çelebi, bu tür taassup kavgalarının, fitneye yol açtığı ve bunu önlemenin elzem oluşunu vurgular (Özçelik, 2017, s. 16). Katip Çelebi'nin vurguladığı fikir, her zaman uç fikirlerden ve şiddetten uzak durarak orta yolu bulmaktır.

Dönemin bir diğer önemli şahidi ise ünlü tarihçi Naima'dır. Naima tarih kitabını yazarken Şarihu'l-Menarzade Ahmed Efendinin tarih müsveddelerinden yararlanmıştır. Menarzade dönemin canlı tanıklarından hatta taraflarından biridir. Kendisinin Sivasî'nin müritlerinden biri olması kuvvetle muhtemeldir. Naima Tarihi'nde Abdülmecid Sivasî için '*şeyhler şeyhi efendimiz hazretleri'* gibi övücü ifadeler geçer. Nevizade Atâyî ise Şakayık'ta hemen hemen Kâtip Çelebi'nin sözlerini aynen tekrar etmiştir (Ergin, 2007, s.57). Naima Abdülmecid Sivasî ile Küçük Kadızade Mehmed arasındaki bu tartışmayı yaratılış farklılığı olarak ele alır:

> *"Malum ola ki, mesleki sufiyyeye zahib olan erbabı tarik ile, ulemây-ı zahir beyninde olan niza' ve cidal katî eski olup, Hulefâyı Râşidîn asırlarından beri düveli sabîka ve Bağdad ve Mısır ve bilad-ı sairede nice defa müşacere ve muhavereleri mukatele ve muharebeye müeddî olmak rütbesine irişti ki, kütüb-i tevarihte mesturdur. Bu iki taifenin iddialarının neticesini âlimler söz düellosuna yorup kelamlarını birleştirmişlerdi. Yine son bulmayıp her asırda bazı kimseler şöhret kazanmak ve şan için emr-i maruf ve nehyi ani'l-münker suretiyle zuhur*

edip, bazı ihtilaflı konulara ve meşhur bidatlara yapışarak kavga çıkara gelmişlerdir. Hatta Rumeli meşayihinden Kadızade Efendi zuhur edip, tarikat şeyhlerinden Sivasî Efendi ile anlayış farklılığı gereği zıd düşüp eski davayı yenilemek için tartışma ve mücadeleye giriştiler" (Naima, 2014, C. VI, s. 228).

Şeyh Muhammed Nazmî, *Hediyetü'l-İhvan* adlı eserinde Kâtip Çelebi'nin bu çatışmaya bakışını eleştirmektedir. Sivasî'nin şöhret ve çıkar için bu yola girdiğine dair aktardıklarını Çelebi'nin kendi fikri olduğuna hükmeder. Bu hakarete Sivasî'nin bu şöhrete ihtiyacı olmadığını, değerinin zaten malum olduğunu bildirmiştir (Gündoğdu, 1998, s. 189-205).

Kâtip Çelebi gibi Naima da her iki tarafı eleştirmiştir (Ergin, 2007, s. 70). Fakat açıkça görülmektedir ki Naima, bu olay karşısında medreseden çok tekkeyi ve ulemadan ziyade tasavvuf erbabını desteklemektedir (Coşkun, 2015, 74). *Tarih-i Naima'da* bu çekişme ile ilgili ilginç hikâyeler dikkatimizi çeker. Bunlardan biri Abdülmecid Sivasî döneminde çatışmaların ilmî ve mizahî boyutta kalması açısından ilginçtir. Padişahın da katıldığı bir mevlit sırasında Yeni Cami'de Abdülmecid Sivasî Hazretleri ve Kadızade Mehmed Efendi çıkıp sırasıyla vaaz verirler. Önce Sivasî Efendi çıkar ve Kadızade'yle eğlenir şekilde vaaz eder. Halkın çoğunluğu ve büyükler bundan çok hoşlanır. Sonra Kadızade çıkar ayet tefsiri yapar ardından bir Nasreddin Hoca fıkrası anlatır. Hoca Nasreddin, bir gün çift sürerken küçük öküz kımıldadıkça büyük öküzü dövermiş. Neden böyle yaptığını soranlara da büyük öküz işaret etmedikçe küçük öküz harekete kadir değildir demiş. Bu fıkrayla orada bulunan ve Şeyhi takdir edenleri eleştirmiştir. Tabii ki meclistekilerin çoğu bu iğnelemeden rahatsız olmuş ve yüzleri asılmış. Hatta bazıları kalkıp onu döverek zorla kürsüden indirmek istemişler. Fakat mecliste bulunan onları engellemiş (Naima, 2014, C. III, s. 164) .

Dönemin olaylarını gözlemleyen ve bir mutasavvıf olarak bu olaylara bir anlamda dahil de olan Niyâzî-i Mısrî, tarihler vererek yaşananların bir örneğini aktarır:

"Münkirlerin amacı, tekkeleri yıkmak ve yerine medrese inşâ etmekti. 1073/1663'te Şeyhülislam Minkârîzâde'den deverânın yasaklanmasına dâir fetva aldılar. 1079/1668'de büyük fitnelere düştüm. 1079/1668'de öyle bir fitne çıktı ki, oturduğum mahalden başka bir mahalle gitmeye mecbur oldum. 1083/1672'de bu fitneler öyle arttı ki, devlet erkânına durumu bildirmek için Edirne'ye gittim. 1084/1673 sonunda kendimizi nöbetle dervişâna beklettik. Bir kaç ay nasihata

çıkmadık. 1084/1673 yılı Recep ayı başına kadar böylece devam etti "(Çoban, 2015, s. 9).

Bir yandan medreseyi ve kuru softalığı temsil eden ve Kadızade Mehmet Efendi ve takipçilerinin oluşturduğu Kadızadeliler grubu, diğer yandan tekkeyi ve tasavvufu temsil eden ve Abdülmecid Sivasî liderliğinde Sivasîler diye bilinen gurup arasında temel tartışma konuları şunlardır: Riyaziyeyle ve aklî bilgilerle uğraşmanın câiz olmadığı, Hızır'ın hayatta olmadığı, semâ' ve deverân, ezan, mevlid ve Kur'ân'ın makamla okunması, tasliye ve tarziye, türbe ve kabir ziyareti, cemâatle nâfile namaz kılınması, tütün ve kahve içilmesi, musâfaha ve inhina gibi hususların meşru olmadığı, peygamberin ebeveyninin imanı, İbn Arabî'nin kâfir olması, Firavun'un imânı, devlet katında yapılan bazı işler karşılığında alınan para rüşvet mi ücret mi, Yezid'e lanet gerekli mi gibi konulardır. Kadızadeliler, Osmanlı Devleti'nin on yedinci yüzyılda yaşamakta olduğu sosyal, siyasi, askeri, dinî, ahlâkî tüm sorunların temelinde tekke düşüncesinin olduğunu söylerken, Sivasîler, bunun tam tersini iddia etmiştir (Aydar, 2017, s. 173).

Abdülmecid Sivasî Fatiha Suresi tefsirinde Hızır'ın hayatta olduğunu belirtir. Hızır hayattadır ve o da bizler gibi beşerdir. Halk içinde yaşar hatta sema esnasında o da katılır. Ona göre Hızır'ın beş yüz yılda bir bedeni yenilenmektedir. Sema, raks ve devranın ise haram olmadığını söylemektedir (Doğmuş, 2002, s. 68).

Kadızadeliler, peygamber efendimizin anne ve babasının imanını sorgulayarak onların Müslüman olmadıklarını vurgularken Sivasîler buna karşı çıkmışlardır. Abdulahad Nuri *Terceme-i Tedibel Mütemerridin* adlı risalesinde bu konu üzerinde durmuştur (Doğmuş, 2002, s. 70). Bu konu özellikle Hazreti Muhammed'in ismet sıfatının bir parçası olarak algılanmış ve ona duyulan derin sevgi, saygı ve hassasiyet sonucunda âlimlerce üzerinde titizlikle durulmuştur. Abdulahad Nuri'nin bu risalesi, başta hem kendisinin hem de şeyhi Abdülmecid Sivasî'nin olmak üzere tüm Halvetî çevrelerinin resmi görüşünü yansıtır. Onlara göre peygamberin ebeveyni Müslümandır. O dönemde bu konu hakkındaki yorumlar tasavvuf çevrelerini rahatsız edecek düzeye ulaşmıştır (Akçay, 2005, s. 125-160).

Tütün ve afyonun yasaklatılması konusunda Kadızadelilerin büyük etkisi bulunduğundan bahsetmiştik. Bu konularda Sivasîlerin her hangi bir tepkisine rastlanmamıştır. Fakat kahve konusunda Sivasîler zikir ve benzeri toplantılarda zihni

uyanık tutmak için yararlı oldukları konusunda ısrarcıdırlar. Birçok konuda karşıt olmalarına rağmen rüşvetin haram olması konusunda her iki grup da hem fikirdirler.

Kadızadeliler veya Kadızadeler olarak anılan bu grup Osmanlının üst tabakasına ait uç bir grup olarak da tarihe geçer. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 1. cildinde onları şu şekilde tanımlanmaktadırlar : "*... her pabuç başına beş akçeye razı değil bir alay bıyığı tıraş(lı), başı misvakli ve gözleri sürmeli tayife-i Kadızadelidir*" (Develi, 1998, s. 13). Aynı eserin 3. cildinde Evliya Çelebi, *Kadızadeli* olarak tanımlayan böyle bir grubu şöyle tanımlar:

> "*...Beri tarafta adam deryâsı ceng ü cidâle ve harb ü kıtâle âmâde olup cân bâzârına düşmüşler; bunlar bir yere üşmüşler,bir hay hu (vü) şakâ ile vâdi-yi zevk ü şevke yetmişler. Niçe biñ gûne zaîf ü nahîf u bîçâre, çekirge bacaklı, eli kalemtırâş bıçaklı tiryakîler burunlarınuñ sümügün akıdup maslup min-indellâh şeklinde kec-gerdân u kec-dehân u şütür-leb olup salyârı göğsüne akmış, dili bir karış dehânından taşra çıkmış menhûslar sürü sürü bir yere haşr olup o şiddet-i hârda nazük sof ferrâce ve beyâz Ahmedâbâd'uñ Hind bezi sâdeleri geyüp, destârların kec kılup elllerinde birer yelpâze ve arka kaşıyacakları ile ceng seyrine gelmişler"* (Develi, 1998, s. 13)

Kadızade Mehmet Efendi, devletin düzelmesi için yapılması gereken ıstılahatları içeren bir layihayı padişaha sunmuştur. Sultan Murat'a sunduğu *Bilmiş ol* redifli kasidesi nasihatname türündedir. Bu kasidesinde; devlet düzeninin bozulması, askeriyenin bozulması, askerlerin asıl işleri olan askerliğin dışında ticaretle uğraşmalarının sakıncaları, ilim ehlinin bozulması, kadıların cahilliği, vaizlerin yalancılığı, rüşvet ve zararları, toplumun ahlakî ve ekonomik olarak çöküşü, eşkıyanın halka zulmü, bidatların çoğalması, sigara, içki ve afyon bağımlılığı eleştirir. Padişaha bunları düzeltmesi için öneriler sunar, özellikle görevlendirmeler sırasında liyakate dikkat etmesi hususunda nasihat eder (Ürekli, 1997, s. 287).

İlmî mahlasıyla şiirler yazan Kadızade, Sultan Murad için bir de *Duaname* yazmıştır (Deniz, 2008).

Kadızâde Mehmet Efendi, *Mebhas-i İman* adlı risalesinde askeri mağlubiyetlerin sebebini bir ilim insanı gibi araştırıp incelemek yerine toplumun dinden uzaklaşmasına, bidatların çoğalmasına ve sapkın fırkaların askeriye içerisinde çoğalmasına bağlar:

> *"Sonra mülhitler, zındıklar, Hûrûfiler ve diğer sapkın fırkalar gürûhu Müslümanların içine karıştıkları için çoğunun akîdesinde bozukluk ortaya çıktı ve günah ve kötülüklere yönelir oldular. Bu yüzden bunca bin asker dahi varken fetih Allah'ın yardımı olmadığı için gerçekleşmediği gibi büyük dedelerinin fethettikleri illeri dahi ellerinden aldırdılar. Sebep nedendir bilmediler. Sebep şudur ki, İslâm askerleri içinde sapkın fırkalar vardır. Bunlar ehl-i sünnet ve'l-cemaat olanlara ve özellikle de Padişahımıza daha çok düşmandırlar"* (Baz, 2017, s. 423)

Kadızade, vefat edene kadar vaazlarında oldukça sert bir dille mutasavvıfları ve tarikat sistemini eleştirmiştir. Yalnız Sivasîlerin mensup olduğu Halvetî tarikatına değil tüm tasavvuf görüşlerine karşı bu hareket gittikçe güçlenerek sonunda şiddet eylemine dönüşmüştür (Yurdaydın, 1962, s.123).

Camilerde makamlı Kuran okunmasına, nafile namazlara, sema ayinlerine, birden fazla minare yapılmasına kadar Osmanlı toplumuna yerleşmiş sayısız düşünce ve inanca karşı öfkeli bir tutum sergilemişlerdir. Kadızâdeliler, müezzinlerin makamla naat okumalarını bahane ederek onları durdurmak isterler. Bununla da yetinmeyip minareleri bidat görerek onların da yıkılması gerektiğini iddia ederek, sadece selâtin camilerinde birer tane minare bırakmayı dile getirirler. Sokaklarda rastladıkları dervişleri iman tazelemeyi teklif ederler. Bunu kabul etmeyenleri öldürmeye kastederler. Taraftarlarına haber göndererek, silahlanarak hakaret ve sloganlarla Fatih Camii etrafında toplanmaya başlarlar. Bu durum üzerine Köprülü Mehmed Paşa, önce gruba nasihat eder ama anlamadıklarını görünce, ulema ile istişare eder. Onların icazetini alarak padişahtan fesatçıların öldürülmesi yönünde izin alır.

Üstüvâni Mehmet Efendi, halkı toplayıp, silahlı isyana teşvik edince devlet tarafından olaya el konulmuş, padişahın öldürülmesine izin vermesine rağmen Kadızadelilerin lideri olan Üstüvâni, Kıbrıs'a sürgün edilmiş, takipçileri ise dağıtılmıştır (Baz, 2017, s.427). Ürkmez, hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde Kadızadelilerin vaazlarında sünnet vurgusu yapmalarına rağmen enerjilerini gerçek sünnet bilincini ispatlayıp topluma yerleştirmek yerine bidat saydıkları şeyleri reddetmeye harcadıklarını tespit eder. Bu da onlara geçici bir popülarite sağlamış, İstanbul'dan sürülmeleriyle de faaliyetleri sona ermiştir. (Ürkmez, 2000, s. 25).

On yedinci yüzyılda İstanbul'da Abdülmecid Sivasî'nin dışında çok önemli şeyhler vardı. Halvetîyye'nin Ramazaniyye kolunun kurucusu Şeyh Ramazan Mahfî, Mevlevî şeyhi İsmail Rüsuhî, Kadirî şeyhi Tosyalı İsmail Rumi, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Bayramiyye tarikatının Celvetiyye kolunun kurucusu Aziz Mahmut Hüdai hazretleri bunlardan birkaçıdır (Doğmuş, 2002, s. 20). Mevlevî şeyhi ve *Mesnevî* şarihi olan İsmail Rüsûhî Ankaravî, Kadızadelilerin sema hakkındaki fikirlerini çürütmek için birkaç sema risalesi kaleme almıştır. *Huccetü's-Semâ* adlı bu eserinde Ankaravî'nin müzikle ilgili görüşleri de görülmektedir (Akdoğan, 2009). Aziz Mahmut Hüdai de Ankaravî'ye gönderdiği bir mektupla onun sema hakkındaki görüşlerini desteklediğini bildirerek, Kadızadelileri eleştirir (Güven, 2012, s. 116).

Bu dönemde tartışmanın bizzat içinde olmayarak taraflardan birisini destekleyen ya da birini yeren eserler de vardır. Kürt Molla Mehmed Efendi, Kadızâdelilerin fikirlerinin dayanak noktası olan Birgivî'nin *Tarîkat-ı Muhammediye* adlı eserini eleştirmiştir. Tatar İmam lakaplı Kefeli Hüseyin Efendi de aynı eserde ele alınan hadislerin çoğunun mevzu' olduğununa dair bir risale yazmıştır. Her ikisi de Kadızadelilerin öfkesini üzerine çekmiştir. İdam edilmeleri için Şeyhülislama başvurmuşlar ama amaçlarına ulaşamamışlardır (Akpınar, 2009, s. 72).

Kadızadeler hareketine karşı ilk mücadeleyi başlatan Abdülmecid Sivasî'dir. Kadızadelerin saldırılarına karşı tasavvufu savunan Abdülmecid Sivasî ve takipçilerinin mücadelesi Sivasîler hareketi olarak anılmıştır. Kadızade gibi Abdülmecid Sivasî de camilerde vaaz vermektedir. Onun vaazlarında yaptığı saldırı ve hareketlere o da vaazlarında cevap vermiştir (Akpınar, 2009). Abdülmecid Sivasî'nin savunmaları hep ilmî boyutta kalmış asla şiddet eylemine dönüşmemiştir.

IV. Murat, her iki tarafından fikirlerini savunabileceği bir münazara ortamı düzenlemiştir. Abdülmecid Sivasî ve Kadızade Mehmet fikirlerini ilmî deliller ile sunmuşlar, padişah sonunda birini seçmek yerine siyasi davranarak her iki tarafa da iltifat etmiştir (Gündoğdu, 1997).

Kadızadeler ile Sivasîler arasındaki bu mücadele dönemin edebî eserlerine de yansımıştır. Ali Fuat Bilkan, yaptığı incelemede medrese ile tekke arasındaki bu gerginliğin on yedinci yüzyıl şairlerinin şiirlerine yansıdığını kanıtlamıştır (Bilkan, 2005).

Hamdi Kızıler ise on yedinci yüzyıl şairlerinden Ömer Fuadî'nin *Türbenâme* adlı eserini inceleyerek bu mücadelenin edebiyata yansımasını örneklendirmiştir. Eser, Kadızadelerin türbe yapımına ve türbe etrafında oluşan inanç ve geleneklere karşı öfkeli tutumuna bir savunma şeklinde yazılmıştır (Kızıler, 2013). Bu çalışmalar bizlere, Kadızadelere karşı oluşturulan tasavvufu savunma hattında Sivasîlerin yalnız olmadıklarını gösterir.

Mehmet Ali Ünal, Kâtip Çelebi'nin Kadızadeler-Sivasîler çatışmasını incelediği makalesinde bu tartışmanın Osmanlı toplumuna verdiği zararı vurgular. Ünal'a göre Kadızâde ve takipçileri Osmanlı fikir hayatını oldukça olumsuz etkilemiştir. Fikir hayatı tıkanmış, bir zamanlar çok güçlü olan bu medeniyet içine kapanmıştır. Osmanlı devlet adamları ve aydınları ne zaman dönemlerinin bir problemini çözmeye yönelse karşılarında mutaassıp bir ulema sınıfı bulurlar (Ünal, 2015, s. 51-75).

Osmanlı on yedinci yüzyıldan itibaren orijinal kültür üretemez hale gelmişti. On sekizinci yüzyılda Batı'yı tanımak için harekete geçilse de aradaki mesafe çok açılmıştır. Medreselerin yenilenememesinin temel sebebi de yenilik karşıtı olan Kadızâde zihniyetidir (Kara, 2017, s.72).

Abdülmecid Sivasî, Kadızadelerin öfkeli tutumuna karşı tasavvufu ve gelenekleri ilmî çerçeveler içinde savunmuştur. Onun ilmî bilgisi ve soğukkanlı tutumu sayesinde Abdülmecid Sivasî hayatta olduğu müddetçe bu tartışma fiili şiddete dönüşmemiştir.

Kadızadeler ile oluşan bu münazaraların fıkhi yönü üzerine Muhammed Raşit Akpınar bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Akpınar, 2009). Lokman Doğmuş ise bu dinî çatışmanın sosyolojik yönünü incelemiştir (Doğmuş, 2002). Cengiz Gündoğdu doktora tezinde Abdülmecid Sivasî'nin hayatını, eserlerini ve fikirlerini ele alırken bir yandan da Kadızadeler ile yaşanan olaylara örnekler vermiştir, bu eser 2000 yılında yayınlanmıştır (Gündoğdu, 2000). Gündoğdu yazmış olduğu birçok makalede Kadızadeler-Sivasîler tartışmasının edebî yönü üzerine örnekler vermiştir (2000, 2004, 2005)

Abdülmecid Sivasî, 1639 yılında yetmiş sekiz yaşında İstanbul'da vefat etmiştir. Sivasî'nin vefâtı üzerine halifesi ve yeğeni olan Abdülehad Nûrî tarafından tarih düşürülmüştür:

(Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün)

"*Bu bağ-ı fânînin gülü elbette fânidir hemân*

Bâkî kalur mı bülbülü bâkî değilken gülistân

Çün halk-ı 'âlem ser-ta-ser geldikleri yere gider

Âyâta ibretle nazar eyle gözün açub uyan

Ol gavs-ı âlem Şeyhî Sivasî-i sâhib-i safâ

İtdüğü dem azm-i bekâ ağladı ana ins ü cân

Feryâd idüb 'âşıkları muhlisleri sâdıkları

Çâk itdi sine her biri bâlâ-veş toldu figân

Eflâke çıktı hây u hû gülbangla 'âlem tolu

Hayrân olub giçi olur ulu kıyâmet koptu san

Anın gibi bir er kanı şerh ide Nûrî sadrını

Bildürene nef ü Rabb'ini zâhir ola sırr-ı cihân

Sırrına menba olanı nuruna matla olanı

Tavrına meşra olanı ister bulur ârif olan

Çün sâl-i gam (1049)da intikâl itdi o mahmudü'l-hisâl

Ahbâbına var mı mecâl çeşminden akıtmaya kan

Gam itmiş iken aklı çâk tarihini didi bu hâk

Bin kırk tokuzda aldı pâk Sivasî uçmakda mekân" (Türer, 2005, s. 467-468)

İstanbul'un Eyüp semtinde bugün Büyük Türbe adıyla bilinen türbeye defnedilmiştir. Türbesi, Kösem Mahpeyker Valide Sultan'ın kethüdası Behram Ağa tarafından inşa ettirilmiştir (Çetin, 2014).

Molla Murâd, Divanında Abdülmecid Sivasî'ye ithafen yazdığı şiirinde onun hayatını ve mücadelesini şöyle özetler:

"Der Vasf-ı Hazret-i Şeyh Abdulmecîd-i Sîvâsî Kuddise Sirruhû

(Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün)

Söyleyem bir şeyẖ-i kâmil anı da diñle tamâm

Zât-ı pâkine anuñ Abdulmecîd olmuşdu nâm

Mevlidi oldu Zile lâkin Sîvâsî dediler

Yazdı hep müşkül mahalline dahi tâlik-i tâm

Soñra yakdı kalbini ilm-i ledünnî ateşi

Murġ-i aklı oldu zâhirden hele âzâd-ı dâm

Ammisidir Şeyh Şemsüddîn Sîvâsî anuñ

İltimâs-ı iktadâ edip ḳabûl etdi imâm

Eyledi telkîn o gün hem ḫalvete koydu anı

Feyz-i yezdânî ile ʿuzletde etdi hem be-kâm

Pişmesine müddet içinde hem halîfe eyledi

Yigirmi beş yaşında oldu zâhir u bâṭın tamâm

İşte dervişlik buña derler azîzim sen de bil

Tâc u hırka han edip ilm u hünerden olma ḥâm

ʿİlm-i zâhir ʿilm-i bâṭından mürekkeb oldular

Hep tarîkatdan geçen eslâf u ahbâb-ı kirâm

ʿAmmisi postunda oldu bir zamân Sîvâsda

Tutdular destile dâmânıñ anıñ haylî fihâm

Şân u şöhret buldu ol rütbe o şeyh-i muhterem

Gûş edip Sultân Muhammed nâtını etdi merâm

Gönderip hatt-ı şerîfiñ kapucu-bâşı ile

Da'vet için hasret-i şeyhi getirdi hoş peyâm

İmtiâl-i emr edip sem'â vü tâ'a dedi hem

Emr-i şâhiye dil u cân olup münkâd u râm

Saltanat-ı Dâreyne dâhil oldu yümn ile o nât

Şehr-i Sîvâs oldu şeyhe ba'd ez-in ayri harâm

Câmi'-i Şehzâdenüñ münhal olup va'ziyyesi

Etdiler tevcîh gûyâ kıldılar şeyhi be-kâm

Soñra etdi vâ'iz-i Sultân Selîm Hân irtihâl

Tekyesi kurbinde olmakla anı etdi merâm

Verdiler Sultân Selîm vâ'izliğiñ şeyhe o an

Vâ'iz oldu o kadîm-i mu'îdi kıldı makâm

Haylî müddet geçdi Sultân Ahmed ol dahi

Etdi inşâ câmi'-i meşhûrunu buldu hitâm

Vâ'iz etdi câmî'ine hasret-i şeyhi o şâh

Sultân Ahmed câmi'î vâ'izliğiñ buldu müdâm

Hem Ayâsofyada vâ'iz olmuş idi ol zamân

Kâdı-zâde münkerî hasm oldu şeyhe ber-devâm

Ateş-i hıkd u ‘adâvet şu’lelendi gün-be-gün

Hayret etdi aldırınca kendisinde intikâm

Bak nü’mâya efendi ‘ibret al bu kıssadan

Geldi bir mecnûb Kâdıya dahi etdi kelâm

Tîz sicîl eyle efendi Kâdı-zâde boynuñu

Urma ile emr etdi bu gece fahr-i fihâm

Cürmide budur ki oldu evliyânıñ münkeri

Üç güne dek fevt olup bilsin bunu hep hâsı ‘âm

Pes cevâb etdi aña Kâdı sicil olmaz bu söz

Tîz sicil eyle deyu çaġırdı mecnûb-ı benâm

Dehşet oldu Kâdıyı havf eyledi mecnûbdan

Eyledi tescîl mecnûbuñ sözünü o hümâm

Kâdı-zâde hasta olmuş idi o dem

Sağ u sola darbile atmakda olmuş idi kâm

Fâ'it oldu hem üçüncü gün anûd-ı şöhre-gîr

Fevti ile oldular halk-ı cihân hep şâd-kâm

Sen ne sandın evliyâ âyinenî ta'n etmeği

Râsı mı bildin Hüdâyı hem Rasûlü ey hulâm

İşte böyle buynuñu urur Rasûlullâh anıñ

Kabre girdikde görür hem de cezâsın tâ kıyâm

Oğluñu damadını hem de halîfe eyledi

Biri 'Abdulbâki birisine oldu Nûrî nâm

Sâl-i hicret biñ olup hem sam olunca kırk tokuz

Rıhlet etdi dâr-ı sâfilden olup 'âlî makâm

Tekyesi iki idi birisine Yâvesî denir

Câmi'-i Sultân Selîmiñ kurbidir bil ey hümâm

Birisi Eyyûb Ensârî civârında anıñ

Medfen oldu hasret-i şeyhe yatar her subh-şâm

Mesnevîniñ Cild-i Evvelden biraz ebyâtını

Şerh edip tafsîl üzre etdi tatvîl-i kelâm

Hem letâ'ifle lenâ'in hem fasâ'il-i salât

Üç kitâbı dahi te'lîf eylemişdir o hümâm

Vermedi va'ziyeyi Sultân Murâd-ı cem-haşem

Tâzedir oġlu deyü etmezdi tensîb-i makâm

Şeyh 'Alî Nakşîye vermek murâd etdi anı

İki def'a zâhir oldu şâha şeyh-ender-menâm

İltimâs etdi ki versin oğluna vâ'izliġi

Eyledi Sultân Murâd ısrâr hem çekdi licâm

Şeyh gördü diñlemez bu söyledi pes yerine

Zâhir oldu âkıbet şâhaded dedi fahr-ı fihâm

Bilmemiseñ nezd-i Hakda kadrini o serveriñ

Vâ'iz eyle oğluñu babasını eyle be-kâm

Gördü hem dâru's-sa'âde ağası müftî ile

Böyle rü'yâlar o gece tâ olunca subh-i bâm

Vâ'iz etdi oğluñu hat yazdı tevcîhi için

İşte böyle hep erenler işleriñ eyler tamâm

Eylesin takdîs dâim sırrını Yezdân anıñ

Sâyebân olsun Murâda himmeti hem vesselâm " (Köse, 2008, s. 161-165).

2.1. Eserleri

Abdülmecid Sivasî, yaşadığı dönemin önde gelen mutasavvıflarından olduğu gibi tasavvuf, tefsir, hadis, kelâm, akaid, Arapça ve Farsça sarf, nahiv bilgisi konularında yirmiden fazla eser hazırlamış verimli yazarlarından da biridir. Eserlerini Türkçe, Arapça ve Farsça olarak kaleme almıştır. Bu diller konusundaki bilgi birikimi ve dilleri kullanmadaki ustalığı eserlerinde görülmektedir. Muhammed Nazmî'ye göre onun Farsçada elde ettiği seviye lügatçileri ve şairleri bile ona hayran etmiştir (Türer, 2005, s.128).

Abdülmecid Sivasî üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Cengiz Gündoğdu, Sivasî'nin eserlerini kütüphanelerde mevcut olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki temel başlık altında toplamıştır. Gündoğdu'nun çalışmasında 25 metin hakkında bilgi verilmiştir (Gündoğdu, 2000).

Mehmet Çiçek ise yayınladığı makalesinde *Nisa suresi* üzerine Sivasî tarafından kaleme alınmış Arapça bir risalenin varlığından bahseder (Çiçek, 2011). Bu eserinde ihtilaf edilen konularda Hazreti Muhammed'in hakemliğine başvurmanın gerekliliği ve

onun vereceği karara riayet etmenin gerektiği noktası vurgulanmıştır. *Risale fî Kavlihi Teâlâ 'Felâ ve Rabbike lâ Yu'minûn* adlı eserin bilinen tek nüshası, Suudi Arabistan Kral Suud Üniversitesi Yazmalar bölümünde 6753 numarada kayıtlıdır. Nüsha 5 varaktan oluşmaktadır. Her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Nesih hattıyla yazılmıştır. Müstensihi belli değildir. Nisa suresi 65. Ayet üzerine yazılmış bir tefsirdir. Mehmet Çiçek eser üzerine bir çalışma yapmıştır (Çiçek, 2011).

Tefsir-i Sûre-i Fâtihâ, Fatiha suresi üzerine yazılmış tasavvufi bir tefsirdir. Eser 9 bölümden oluşur. Eserin bilinen iki nüshası da Süleymaniye kütüphanesindedir. 50 varaklık 15 satır şeklinde yazılan nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Kitaplığı 300/2 numarada kayıtlıdır. 69 varak 13 satır haline istinsah edilmiş olan diğer nüsha yine Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı 1367/1 numarada kayıtlıdır. Mustafa Kılıç eser üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Kılıç, 2005).

Bida'at'ül-Vâizîn, adlı eserinin ismi fiş kayıtlarında farklı farklı alınmıştır. Mu'cemü'l-Müellifîn'de *Erba'ûne Hadîsen*, Hediyyet'ül Ârifîn'de ise *Erbeûne fi'l-Hadîs* şeklinde kayıtlıdır. Eser kırk hadise yirmi daha eklenerek oluşturulmuştur. Altmış hadisin tercümesidir. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa 1032/2'de kayıtlıdır. (Gündoğdu, 2000, s. 178-179). Sivasî, mukaddimenin tamamını Arapça yazarken içerikte hadisleri Arapça verip hadislerin şerhlerini ise Türkçe yazmıştır. Şerh kısmında da birçok Arapça alıntı vardır. Bu kısımda Farsça, Arapça ve Türkçe beyitler dikkat çeker. Kadızadelilerle tartıştıkları konulardan olan raks, sema ve kabir ziyaretleri gibi konular bu eserinde de dikkat çeker (Korkmazer, s. 369-373).

Letâif'ül-Ezhar ve Lezâizü'l-Esmâr, adlı eserin ismi farklı kaynaklarda farklı farklı kaydedilmiştir. Fakat Nazmî Efendi *Hediyyet'ül İhvan*'da eserin ismini Letâif'ül-Ezhar ve Lezâizü'l-Esmâr olduğunu bildirmektedir (Gündoğdu, 2000, s. 180). Eserin bilinen dört nüshası vardır. Bunlardan ikisi Süleymaniye kütüphanesinde (Mihrişah kitaplığı, 255; Laleli kitaplığı, 1613), diğer ikisi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (Türkçe Yazmalar blm. 1828; Türkçe Yazmalar blm. 1886) kayıtlıdır.

Miskat'ül-kulûb, Tasavvufi içerikli bir metindir. İstanbul üniversitesi Türkçe yazmalar bölümü 2311 numarada kayıtlı bir nüshası vardır (Gündoğdu, 2000, s. 184).

Mi'yâr-ı Tarîk, Tasavvuf konulu bir eserdir. Şeyh ve müritlerin özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Eserin bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah

Sultan 300/3 numarada diğer nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1362/2'de kayıtlıdır.

Dürer-i Akâid ve Gurer-i Külli Sâikin ve Kâid, adlı eseri akaid, kelam, tasavvuf ve itikadi mezhepler hakkında yazılmıştır. Gündoğdu, bu eserin 8 nüshasını tespit etmiştir. Nüshalarının çok olmasından bu eserin çok sevilen ünlü bir eser olduğu yorumu yapılmıştır (Gündoğdu, 2000, s. 187-189). Sivasî bu eserinde iki ayrı kesime hitap eder. Bunlardan ilki halktır. Halkı Kadızâdeler tehlikesine karşı uyarmak istemektedir. Hem böylece Müslümanların duasını alacağını belirtir. İçinde yaşadıkları dönemi ahir zaman olarak tanımlayıp bu nedenle de fitne, tuğyan ve fesadın arttığını belirtir. Ne yazık ki halk mülhit ve zındıklarla gerçek âlimlerin seslerini karıştırmaktadır. İşte bu sebeple halka yol gösterip hakkın gerçekliğini ispat edip batılın iptali için bu eseri kaleme almıştır. Eserini Türkçe olarak kaleme almasını da halkın kolay anlayıp eserden faydalanması isteğine bağlar. Eserin diğer muhatabı dönemin üst kesimi, yöneticiler ve ulemadır. Devrinin önde gelenlerine sufîlerin inanç esaslarının temellerini göstermek, ehl-i sünnete bağlılıklarını kanıtlamak istemiştir. Ayrıca âlimlerin halkı uyarmak kadar yöneticilere de nasihat etme sorumluluğunda olduklarını vurgular (Çoban, 2015, s. 14). Eserinin mukaddimesinde Sivasî, kitabın on yedi eserden oluşturduğunu belirtir. Bu eserler şunlardır: *Mevâkıf, Makâsıd, Milel, Umde, Şerh-i Akâid-i Teftâzânî, Celâl-i Devvânî, Bahru'l-Kelâm, Fıkh-ı Ekber, İsfehânî ve Melekût* (Çoban, 2015, s. 16). Günümüz okurları için bu eserlerin bir kısmı veya tamamı yabancı gelmesine rağmen on yedinci yüzyıl uleması için oldukça tanıdıktır. Çünkü bu eserler, dönemin medrese kitaplarıdır (Yazıcıoğlu, 1980, s. 273-274).

Kaza ve Kader Risalesi ise kader konusunda yazılmış ilmî bir eserdir. Nesir şeklinde yazılan eserin içinde Türkçe, Farsça ve Arapça şiirlere de yer verilmiştir. İki nüshasından biri İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar Bölümü 1903 numarada diğeri Bâyezid Devlet Kütüphanesi Velîyüddin Efendi 347/8'de kayıtlıdır.

Şerh-i Kaside-i Mîmiyye, Mevlana Celaleddin Rumi'nin on bir beyitlik kasidesine Abdülmecid Sivasî tarafından yapılan şerhtir. Eser şathiye türündedir. Gündoğdu eserin gazel biçiminde olduğunu ifade etmiştir. Süleymaniye kütüphanesinde 4 nüshası bulunmaktadır (Gündoğdu, 200, s. 202).

Cengiz Gündoğdu, Abdülmecid Sivasî'ye ait üç mektup tespit etmiştir. (Gündoğdu, 2000, s. 193-194.)

Abdülmecid Sivasî Mevlana'nın *Mesnevî*'si üzerine birden fazla çalışma yapmıştır. Gündoğdu, bu eserlerin listesini bir makale ile tanıtmıştır (Gündoğdu, 2005, s. 103-123). Bunların içinde ilk bahsedilmesi gereken *Mesnevî Şerhi'*dir. *Şerh-i Mesnevî,* Abdülmecid Sivasî'nin en ünlü eserlerinden biridir. Eserin MEB Ankara Genel Kitaplık 683 numarada kayıtlı bulunan nüshası müellif hattıyla kaleme alınmıştır. Gündoğdu eserin dört nüshasını tespit etmiştir (Gündoğdu, 2000, s. 195-196). Eser üzerine Ahmet Gülen, Doktora tezi hazırlamaktadır. Şarih, *Mesnevî*'nin birinci cildini şerh etmiştir. Bu eserin yazılış nedeni *Hediyyetü'l-İhvan*'da bir rüya olarak verilmiştir. Mevlana, Abdülmecid Sivasî'nin rüyasına girmiş ve ondan *Mesnevî*'yi şerh etmesini istemiştir:

> *"Hazreti Celâleddîn-i Rûmî ile âlem-i hâlde mülakat vaki olup, Hazreti Sivasî'ye hitab idüb, Benim Mesnevî kitabıma şerh yazmanuz maksudumdur, dediler. Hazreti Sivasî dahi özür beyân edip, Hazmen li-nefsihi benim ne haddimdir? Sizin kelâmât-ı dürer-bârınıza ıttıla-ı tahsil etmek, kande kaldı ki şerh yazmak? Hususan nice şerhleri var. Bizim şerhimize ne ihtiyaç ? dediklerinde, Hoş, hoş onlar da güzel. Lakin kâl başka hâl başkadır. Benim Mesnevî'mi şerh etmeğe sizin gibi bir ehl-i hâl, sâhib-i kemâl, ilm-i kelâmda mâhir, ve fenn-i tasavvufta nâdir gerektir, buyururlar. Beşeriyyet âlemine geldikte, ihmal buyururlar. Bir kaç gün sonra yine mülakat iderler; Ben size benim Mesnevîme şerh yazın demedim mi? buyururlar. Hazreti Sivasî yine itiraz etmek murad ettiklerinde, Hoş, imdi biz sana topuz ile itdürürüz, deyü buyururlar. Fi'l-vaki, 'ale's-sabah taraf-ı padişahîden hatt-ı şerif ile iki çavuş gelüb kağaz-baha yüz sikke-i hasene getürürler. Hatt-ı şerifi kıraat buyurduklarında, Benim faziletli pederim, bu saat Mesnevî-i Mevlevîye şerh yazmağa emrim olmuşdur. Biz de memuruz, demişler*" (Türer, 2005, s. 390-391).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Yusuf Sineçâk'ın *Cezîre-i Mesnevî* isimli eserine yaptığı şerhtir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu eser üzerine Abdülmecid Sivasî 'den başka üç şarih daha şerh yazmıştır. Gündoğdu eserin 4 nüshası olduğunu bildirmiştir. (Gündoğdu, 2000, s. 199-201). Yaptığımız araştırma sonucu Gündoğdu'nun vermiş olduğu nüshalardan birinin yanlış kaydedilmiş bir nüsha olduğunu ortaya koyduk. Araştırmalarımız sonucu kütüphane kayıtlarına sehven *Şerh-i Mesnevî* ve *Şerh-i Müşkilât-ı Mesnevî* adıyla kaydedilmiş olan başka nüshalara da ulaştık. Araştırmamıza konu olan bu eser hakkında ayrıntılı bilgi tezimizin ilerleyen bölümlerinde verilecektir.

Gündoğdu, Abdülmecid Sivasî'nin *Mesnevî* üzerine yapmış olduğu çalışmalarından birinin de *Şerh-i Müşkilât-ı Mesnevî* adlı eseri olduğunu bildirir. Yaptığımız incelemede Gündoğdu'nun da bildirdiği bu isimle kaydedilmiş olan nüshanın *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'nin* bir başka nüshası olduğunu gördük.

Lügat-i Mesnevî, Farsça kelimeler ve Farsça dilbilgisi üzerine hazırlanmış bir eserdir. Nûruosmâniye Kütüphânesinde bulunan nüshanın başında "*Meyâdînü'l-fursân li-Sivasî*" ibâresi yazılıdır. Süleymâniye Kütüphanesi Âşir Efendi Bölümündeki nüshanın adı '*Lügat-ı Mesnevî*' olarak kaydedilmiştir. Eser hakkında Harun Tan yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Tan, 2006).

'*Uddet'ül-Müsta'iddîn*, ismiyle kaynaklarda anılan esere Kütüphane kayıtlarında tesadüf edilmemiştir.

Divan, Abdülmecid Sivasî'nin şiirlerini içeren eseridir. Şeyhî mahlasını kullanmıştır. Türkçe kaleme alınan eserde Arapça ve Farsça beyitler de bulunmaktadır. Eser üzerine Alper Ay, yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Ay, 2014). Recep Toparlı bu eseri 1984 yılında yayınlamıştır (Toparlı, 1984). Şiirlerini Şeyhî mahlasıyla yazdığı şiirlerinde sanat gücünü göstermekten ziyade tasavvuf düşüncelerini aktarmak için kullanır. Divan'ında en çok kullandığı nazım şekli gazeldir. Divan'ında kullanılan vezin aruz veznidir fakat Ay'ın tezinde belirttiği üzere vezin konusunda çok başarılı değildir (Ay, 2014, s. 25). Biz de incelediğimiz metin içinde Divan'ından birçok şiir alıntıladığını gözlemledik. İlerleyen bölümlerde bu şiirler okurla paylaşılacaktır.

Kaside fî Medhi'n-Nebî Aleyhisselâm, Hazreti Muhammed'i öven kasidesidir. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı 2755/4 numarada kayıtlı bir nüshası mevcuttur.

Nasîhatnâme adlı eseri İmam-ı âzam'ın nasihatlerini tercüme ettiği bir risaledir. Süleymaniye Kütüphanesi Murat Buharî kitaplığı 326/4 numarada kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır.

Kaside-i Abdulmecid-i Sivasî, Arapça olarak kaleme aldığı eser tasavvufi içeriklidir. Bilinen iki nüshasından biri Sülemaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığı 2077/5'te diğeri ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi 1307 numarada kayıtlıdır.

Kaside-i Hamriyye adlı İbn-i Farid'in şiirini manzum olarak tercüme etmiştir. Bu eser *Kaside-i Mimiyye* adıyla da bilinir. İbnü'l Fârid'in bu şiiri adından da anlaşılacağı üzere şarabın methine dair bir kasidedir. Eser çok sevilmiş çeşitli dillere çevrilmiş ve şerh edilmiştir. Abdülmecid Sivasî'nin bu eserinin tespit bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi H. Şemsi Güneren Koleksiyonu numara 32/1'de kayıtlı bir mecmuanın 77b-80b varakları arasındadır . Bu eser üzerine Yıldırım, ayrıntılı bir çalışma yayınlamıştır (Yıldırım, 2015, s. 151-175).

Gündoğdu'nun verdiği bilgilere göre kütüphanelerde bulunmayan fakat Abdülmecid Sivasî hakkında bilgi verilen eserlerde varlığından haberdar edildiğimiz on altı eseri daha vardır (Gündoğdu, 2000, s. 211-213.). Vehbi Cem Aşkun ise *Sivas Şairleri* adlı eserinde Abdülmecid Sivasî'nin 20'den fazla eserinin bulunduğu bilgisini vermektedir (Aşkun, 1948, s. 37-38).

BÖLÜM IV

ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ İNCELEME

4.1. Eserin Şerh-i Cezîre-i Mesnevîler Arasındaki Yeri ve Önemi

Cezîre-i Mesnevî türü Mevlana'nın ünlü eseri *Mesnevî-i Manevî*'den bazı beyitlerin seçilmesiyle oluşturulan eserlerdir. Bu konuda en çok bilinen eser Yusuf-ı Sineçâk'a aittir. Asafî Dal Mehmet Çelebi'nin de aynı adla anılan eseri vardır.

Asafî'nin *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinin tek nüshası müellif hattıyla H. 1004/ M. 1595 yılında yazılmıştır. *Mesnevî*'den seçtiği beyitler surh mürekkepli bir cetvel içinde verilmiştir. 91 başlık altında incelenen beyitler cilt sıralaması gözetilmeden seçilmiştir. Topal, eser üzerine yapmış olduğu çalışmada Asafî'nin Yusuf-ı Sineçâk'ın eserinden faydalandığını tespit etmiştir (Topal, 2009, s. 617). Eser Sineçâk'ın eseri kadar ünlü olamamıştır.

Bu konuda verilmiş en ünlü eser, on altıncı yüzyılda Vardar Yenicesi'nden Mevlevî şairi Yusuf-ı Sineçâk tarafından kaleme alınmıştır. Sineçâk *Mesnevî'*nin altı cildinden 366 beyit seçmiştir. *Mesnevî* dersleri de veren Sineçâk, kimi beyitlerin anlaşılmadığını ve tarikata yeni girenlerin bu konuda sıkıntı yaşadığını fark eder ve bu beyitlerden bazılarını seçer. Birbirleriyle ilişkilendirdiği bu beyitleri özellikle Mevlevîliğe yeni katılanlar için bir kitap haline getirir (Güleç, 2004, s. 159-160).

Sineçâk'ın bu eserinin yazma sayısının fazlaca olmasından anladığımız üzere eser çok sevilmiştir. Eser üzerine şerhler de yazılmıştır. Bu şerhlerden ilki Mehmet İlmî Dede'ye aittir. Mevlevî Dedelerinden olan İlmî, Sineçâk'ın eserini *Lemaât-ı Bahri'l-Manevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eseriyle şerh etmiştir. İlmî, eserini dönemin padişahının isteğiyle özellikle Farsça bilmeyen dervişlerin de *Cezîre-i Mesnevî'den* yararlanabilmesi için kaleme aldığını bildirir. İlmî, eserini H. 979/ M.1571 yılında kaleme almıştır. Şerhinde dil bilgisi açıklamalarını yapmayıp manaya yönelmiştir. Bu açıdan da daha özet mahiyetindedir. Eserde 360 beyit şerh edilmiştir. Hilal Tuğba Mengüç bu eser üzerine yüksek lisans hazırlamıştır (Mengüç, 2005). Mengüç bu çalışmasında eserin 26 nüshası olduğunu tespit etmiştir (Mengüç, 2005, s. 160).

On yedinci yüzyılda bu eser üzerine yapılan şerhlerden Meknî Efendi ve Derviş Ali (Büyük Derviş Ali) şerhleri üzerine henüz ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Derviş Ali'nin çalışması daha çok İlmî Dede şerhinin tekrarıdır (*bknz.* Demirel, 2007). Özlem Özgür Günyeli, Meknî Efendi'nin şerhi üzerine bir yüksek lisans tezine hazırlamaktadır.

On yedinci yüzyıl Mevlevî şairlerinden Cevrî de *Aynü'l-Füyûz* adlı eseriyle *Cezîre-i Mesnevî*'yi şerh etmiştir. Eser 82 varaktır. Hattat ve şair olan Cevrî, Mevlevî'dir. Hicri 1057/ Miladi 1647'de Cevrî eserini kaleme almıştır. Eser, *Mesnevî*'den seçilen her beyti beşer beyit ile şerhiyle terkib-i bend şeklinde düzenlenmiştir. Cevrî 252 beyti şerh etmiştir. Nüshanın başında *Hall-i Tahkîkat* isimli eserinde geçen ilk on sekiz beyti de *Cezîre* içinde farz etsek dahi 270 beyit yapar. Sineçak'ın eseri 366 beyitten oluşmuştur , bu eserde 94 beyit eksiktir. Yeliz Alkaya ve Simge Sakarya bu eser üzerine birer yüksek lisans tezi hazırlamışlardır (Alkaya, 2018; Sakarya, 2018).

Elimizdeki en eski tarihli nüsha olan S1 nüshasına göre Abdülmecid Sivasî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini, Hicrî 1011 Rabiü'l-evvelinde (M. 1602, Ağustos-Eylül) kaleme almıştır. Müellif hattına ulaşamadığımız eserin giriş kısmı S1 nüshasında olduğu gibi aktarılmıştır. Eser, besmele, hamdele ve salveleyle başlayarak Mevlana Celaleddin Rumi ve Şemseddin Sivasî'ye övgüyle devam etmiştir.

Abdülmecid Sivasî bu konuda kendinden önce eser vermiş olan İlmî'nin eserini gördüğünü giriş kısmında anlatır. Fakat İlmî'nin eseri yazarken kullandığı mecazlı ifadenin ve kısa açıklamaların yeterli olmadığını düşünmektedir. Özellikle İlmî'nin şerhinde beyitlerin hangi ayet ve hadisleri işaret ettiğinin yeterince açıklanmadığını, kendisinin ise beyit beyit bunları tespit ettiğini ifade eder. Yaptığımız incelemede İlmî'nin şerhi sırasında 15 hadis, 34 ayet alıntıladığını buna karşılık Sivasî'nin 318 ayet ve 116 hadis-i şerif verdiğini gözlemledik.

Abdülmecid Sivasî'nin İlmî Dede'nin eserine getirdiği bir başka eleştiri ise eserin giriş kısmında Hazreti Muhammed'in anılmamasıdır. Sivasî bu nedenle eserin ilk ve son bölümlerinde Hazreti peygamberin övgüsüne geniş yer vermiştir.

S1-5a*... Li-külli evsāf-ı ḥüsnāsından ve kemālāt-ı ʿulyāsından birḳac (16) beyitle beyān evlā vü elzem ve aḥrā ve āḥtem iken ḥāl-i ān ki rūḥāniyet cihetinden (17)*

ol sulṭān cümleden muḳaddem olduġıçün evvel-i kitābda midḥatinden bir miḳdār (18) getürmek gerekken añmadılar.

Abdülmecid Sivasî şerhine *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin şerhiyle başlar. Bu beyitler oldukça ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Genel olarak baktığımızda eserde şerh edilecek *Mesnevî* beyitleri mavi mürekkeple yazılarak vurgulanmıştır. Eser içerisinde şerh edilmeyen yalnızca seçilen beyitleri daha iyi açıklamak için kullanılan *Mesnevî* beyitleri de vardır. Onlar metnin geneli gibi siyah mürekkeple yazılmıştır.

İlmî, beyitleri şerh ederken gramer bilgisi vermekten kaçınmıştır. Fakat Sivasî, seçilen kelimelerin mazi, muzari ve emir sığalarını göstermiştir. Bir çok kelimenin sözlük anlamlarını ve beyit içindeki bağlamsal anlamlarını da vermiştir. Farklı kullanımları olan kelimeleri örneklendirmiştir. Son olarak da beytin tamamının anlamını vererek ayet, hadis ve diğer alıntılarla şerhini genişletmiştir. *Şerh Metodu* kısmında bu özellikler daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Sivasî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'*de 359 beyti şerh etmiştir. Bunların dağılımına baktığımız zaman en çok *Mesnevî*'nin birinci cildinden beyit seçilmiş olduğunu görürüz (Bknz. Tablo 1).

Sivasî, Sineçâk'ın eserinde bulunan 35 başlıktan dördünü eserine almamış, 31 başlığı almıştır. Bunun yanında bir başlık da kendisi eklemiştir. Bu başlıklar altında beyitleri inceleyen Sivasî, en fazla beyti son bölümde incelemiştir. Bu bölüm *Der-aşk-ı lâ-ubâlî-şüden* başlığıyla 33 beyitten oluşur. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'nin* giriş kısmında belirtildiği gibi Sivasî, Sineçâk'ın eserine her ciltten birkaç beyit eklemiştir.

S1-5b*... şerḥe vü tavżīḥe şurūʿ idüp müntehāb-ı Sīne-çāk tamām (9) oldıḳda ḥāżır bulduġumuz Meṣnevī cildlerin tefaḥḥuṣ idüp medḥ-i maʿhūd ḫuṣūṣunda (10) her cildden birer ḳaç beyit alınup her cildüñ ebyātını birbirine münāsib bulup (11) muttaṣıl ḳıldıḳ. Ve ḫafī olmaya ki bu taʿbīrātdan murādımız ḥāṣā selefimize iʿtirāz ola…*

Abdülmecid Sivasî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevi*'yi kaleme alırken birden fazla Mesnevi nüshasını incelemiştir. Bu bilgiyi şerhte açıkça Sineçâk ve Derviş İlmî'nin kullandığı nüshaların dışında başka birkaç nüsha daha gördüğünü bildirerek verir:

S1-124b (1) *muʿcizātuñ ṣaḥīḥü'l-münaḳ ṣemīnü'l-bahālarından iḫrāc idüp tercemeye żamm itdüm. Baʿde nazar idüvem (2) gördüm niçe kimseler ḳaddesallāhu sırruhu'l-ʿazīz Meṣnevī-i Şerīfī iḫtiṣār idüp ebvāb-ı fuṣūl (3) ile fihris-me'āl ḫuṣūṣan Sīne-çāk ḥażretleri bir laṭīf nüsḫa intiḫāb idüp baʿde Derviş (4) ʿİlmī ḥażretleri şerḥ etmişler ve iki üc nüsḫa-i muḫtaṣıra daḫi gördüm. Her biri bir semtile (5) intiḫāb etmişler…*

Mesnevi beyitlerini şerh ederken de beyitlerin farklı nüshalarda farklı kaydedilmiş olduklarını bildirmesinden şarihin bu eseri kaleme alırken birden fazla nüshayı incelediğini anlarız.

S3-9b*… (15) Bu baʿżı nüsḫada Bişnev īn ney yazıldıġı da gösterir ki murād şol mürşid-i kāmillerdür…*

Abdullah Bosnevî, *Cezîre-i Mesnevî*'yi H. 1038 (M. 1629) yılında Sivasî'nin eserinden 27 yıl sonra kaleme almıştır. İlmî ve Sivasî'den farklı olarak şerhini nesir şeklinde değil nazmen yapmıştır. Eserinin giriş bölümünde İlmî'nin eserini gördüğünü belirtir. Bosnevî eserinde 33 başlık kullanmıştır. Bu eser üzerine Mehmet Malik Bankır doktora tezi hazırlamıştır (Bankır, 2004). Bankır bu çalışmasında Abdullah Bosnevî'nin Abdülmecid Sivasî'nin eserinden haberdar olduğunu ve aralarında sıcak bir ilişki olduğunu belirtir (Bankır, 2004, s. 14).

Mevlevî dedelerinden olan Şeyh Galip, Sineçâk'ın 366 beyitlik *Cezîre-i Mesnevî* isimli eserini *Semahâtu Lemaâtı Bahrü'l-Manevî bi-Şerhi Cezîreti'l-Mesnevî* adlı eserinde şerh etmiştir. İlginç olarak Şeyh Galip konu başlıklarını da şerh etmiştir. Ayet ve hadislere yer vermiş, kelime ve ibarelerin açıklamalarını yaparak beyitlerin anlamlarını şerh etmiştir. Oldukça geniş bir içeriğe sahiptir. Bu eser üzerine Mahmut Aslantürk bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Aslantürk, 1996).

Genel olarak *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* başlıklı bu eserlere baktığımızda sekizinin de şerh sırasında beyitlerin aslını verdiğini görürüz. Fakat şerh edilen beyit sayısı olarak en fazla Sivasî ve Şeyh Galip beyit incelenmiştir. Yine şerh sırasında yalnız Sivasî ve Şeyh Galip beyitte anlaşılması zor olabilecek kelimeleri açıklamış, hikaye ve kıssalardan örnekler vermişlerdir. Bosnevî ve Cevrî beyitlerin tercümelerini de vermemiştir. İlmî, Şeyh Galip ve Sivasî hadis ve ayetlerden iktibaslar yapmıştır. Kendinden önce yazılmış

olan İlmî'nin eseriyle Sivasî'yi bu konuda karşılaştırdığımızda Sivasî'nin çok daha fazla ayet ve hadis iktibas ettiğini belirtmiştik.

Abdülmecid Sivasî 'den önce bu konuda yazan İlmî Dede'nin eseri ile Sivasî'nin eserini karşılaştırdığımızda 328 beytin ortak olduğu fakat 31 farklı beyit eklendiği görülmüştür. İlmî'nin eserinde özetleme yoluna gidilirken Sivasî açıklama ve hikayeler, şiirler, ayetler ve hadisler ile örneklendirme yoluna gitmiştir. Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eseri kendinden önce bu konuda şerh yapan İlmî Dede'nin şerhinden şerh metodu ve içeriği açısından büyük farklılıklar içerir. Şerh metodunda İlmî Dede, kelime ve gramer incelemeleri vermezken Sivasî verir. İlmî'nin muhatabı Farsça bilmeyen tarikata yeni katılmış veya *Mesnevî*'yi anlamakta zorlanan kişilerdir. Fakat Sivasî'nin muhatabı ilmiye sınıfındır. Çünkü onun muhatabı farklı düşünce ekollerini bilir. Şarih de ele aldığı konu üzerinde bu ekollerin yorumlarına göndermeler yaparak kendi düşüncelerini paylaşır. Sivasî'nin muhatabı iyi derecede Arapça bilgisine sahip olmalıdır. Eser boyunca birkaç kelimelik Arapça ibarelerin yanında sayfalarca süren Arapça alıntılara da rastlanmıştır. Bazen de muhatabına sadece kaynak eseri hatırlatmakla yetinmiştir. Buradan Sivasî'nin muhatabının eğitimli kesim olduğunu ve bu eserlerden haberdar olduğunu çıkartabiliriz.

Sivasî'den sonra yazılmış olan Bosnavî'nin eserinde Sivasî'nin etkileri açıktır. Yine Sivasî'den sonra bu konuda eser yazmış olan Şeyh Galip'in de seçmiş olduğu beyitlerdeki ortaklık ve şerh için kullandığı hikaye, şiir ve diğer alıntılarla benzerlikler de onun Sivasî'den etkilendiğini gösterebilir.

Sonuç olarak, Sivasî'nin eseri hem kendinden önce yazılmış olan esere nispeten daha geniş ve açıklayıcı olması hem de muhatabı olan okur açısından diğerlerinden oldukça farklıdır. Genel olarak Şerh-i Cezîre-i *Mesnevî*'lerin giriş kısmında yazılış nedenleri Farsça bilmeyen ve tarikata yeni katılan okura *Mesnevî*'nin mecazlarını açmak, anlaşılamayacağı düşünülen beyitleri açıklamaktır. Bu iddia Sivasî'nin eserinde de göze çarpar. Fakat ilmî konularda yaptığı derin açıklamalar, farklı ekollerin düşünceleri üzerine verdiği teferruatlı bilgiler, Arapça ve Farsça bilgisi ile Sivasî'nin eserinin muhataplarından birinin de ilmiye sınıfına ait olduğu kanısındayız. Her ne kadar açıklama ve öğretme amacı taşıdığını iddia etse de eser aynı zamanda bir savunma eseridir. Eserde yaşadığı dönemin en önemli sorunlarından biri haline gelen tasavvuf-medrese çatışmasının etkileri görülmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında Abdülmecid

Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eseri aynı başlıkla kaleme alınan eserler arasında önemli bir yere sahiptir.

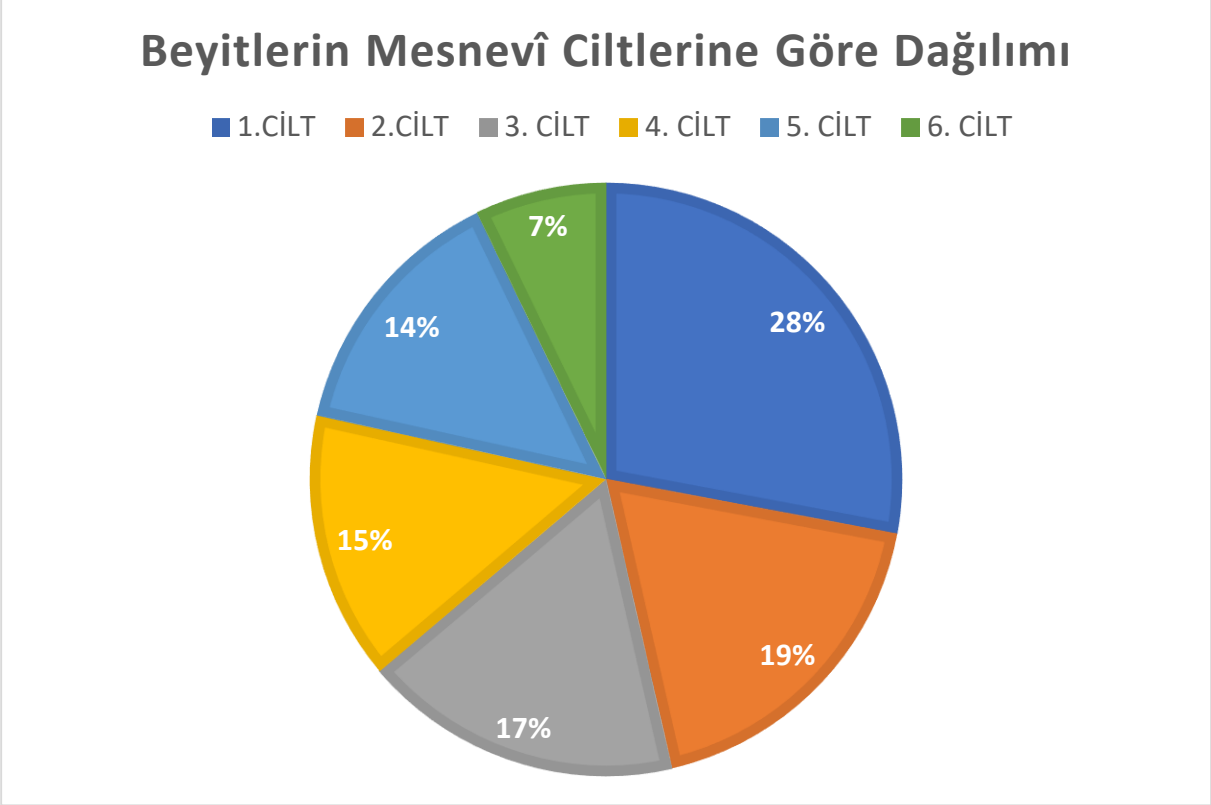

Tablo 1

4.2. Dil ve Üslup Özellikleri

4.2.1. Dil Özellikleri

Klasik Türk Edebiyatı nesrinden bahsedilirken diline göre kimi zaman ağır ve süslü kimi zaman ise sade veya orta tanımlamaları yapılmaktadır. Fatih Köksal, nesir üzerine yazmış olduğu makalesinde yabancı kelimelerin Türkçe kelimelere oranına göre nesri dört grupta incelemiştir: Sade nesir, orta nesir, süslü nesir ve ağdalı nesir (Köksal, 2009, s. 13-14). En basit tabirle Türkçe kelimelerin oranı yabancı kelimelerden fazla ise metin sade, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin oranı ile Türkçe kelimelerin oranı yaklaşık aynı ise ortadır. Yabancı kelimelerin artması ve secinin ortaya çıkışı ile süslü, uzun yabancı tamlamalar ve az bilinen Arapça Farsça kelimelerin artışıyla da ağdalı bir dil kullanılır.

Bu açıdan incelediğimizde Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinde iki farklı dil kullanımı karşımıza çıkar. Giriş ve dua kısımlarında, uzun cümleler, Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu ve satırlar boyu devam eden tamlamalar ile ağır ve ağdalı bir dil vardır. Bu bölümlerde fiiller dışında neredeyse tüm kelimeler Arapça ve Farsça kökenlidir.

S1-1b, S3-1b (1) Bismillāhi'r-rahmāni'r-rāḥīm

(2)Ḥamd-i nā-maʿdūd ol ḥażret-i mebdaʿ-i bedāyiʿa lāyıḳ ve senaʾ-yi nā-maḥdūd (3) ol ẕāt-ı muḫteriʿ-i ṣanāyiʿa muvāfıḳdur ki her ẕerre-i mevcūd u her (4) dāḫil-i dā'ire-i vücūd anuñ vücūb-ı vücūduna delīl-i ḳāṭıʿdur. (5) Ve sipās-ı bī-ḳıyās ol Rabb'ul-cinne ve'n-nāsa sezādur ki terk-i mümkināt (6) u niẓām-ı mevcūdāt anuñ vaḥdet-i ẕātına burhān-ı sāṭıʿdur. Bir ẕatdur ki (7) ẕevāta benzemez ki keyf u kem ve īn u infiʿālden müberrā ve cevher-i neyyir (8) u ʿarżıyyete ve ittisāl u infisālden muʿarrādur. ʿAḳl-ı dūr-bīn ufḳ-ı ẕerre vü kemālini (9) göremez. Ve ṣıfatı ġayr-ı ṣıfata mānend olmaz. Vehm tīz-serādıḳ-ı celāline iremez. (10) Hümāhā-yı bī-hemtā-yı ḫavāṭır-ı pür-hümem bir dem hevā-yı rubūbiyetinde per açup uçamaz.

(11) Ve ṭāvūs-ı pür-ġayret u nāmūs olan ādemī ḳāmūs-ı ceberūtunda seyāḥat (12) idemez. Ve ḥumāmat-ı kerrūbiyyūn ḳażā-yı lāhūtında seyāhāt idemez. İlahī sırr-ı vaḥdetüñ (13) ve sāʿat-i ḫalvetüñ ḥaḳḳıçün ve subuḥāt-ı celālüñ ile münevver olan kulūb-ı (14) ʿāşıḳānçün ve nefeḥāt-ı viṣāliñle muʿaṭṭar olan enfās-ı ṣādıḳançün (15) ve imtiḥānāt-ı ḍarbuña boyun sunan erbāb-ı derd içün maḥvla secdeye düşen (16) rūy-ı zerd içün.

Mesnevî beyitlerinin seçilip şerh edildiği bölümler metnin asıl gövdesini oluşturur. Bu kısımlarda ise dilin daha sadeleştiği dikkat çekicidir. Cümleler kısalmış, terkipler sadeleşmiştir.

… şenīden maṣdardur maṣdaruñ nunı giderince (9) māżī olur ki şinīddür. Pes mużārī şenid. Ve emr bişi gerekdi küned lafẓından (10) kün gibi. Anuñçün şinev ve şenūd şāẕdur didiler. Ammā kütüb-i lüġatde şenivīden (11) şenīden de lüġatdür didiler. Pes ikisi de bu taḳdīrce ḳıyāsīdür.

Metnin dilsel yapılarına baktığımızda on yedinci yüzyıl Osmanlı Türkçesi dil özelliklerini yansıttığını görürüz. On yedinci yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Eski Anadolu Türkçesi etkileri devam etmektedir. Eserde yaygın olarak kelimelerde (Deñiz, göñül vb.) ve eklerde (‘uşşāḳuň, anuñ vb.) kullanılan damak (nasal) n harfi bu dönem Türkçesinin önemli özelliklerindendir. İdügin (S1-135a), olayuz (S1-135a) kullanımları da Eski Anadolu Dil özellikleri arasındadır.

Metin boyunca Türkçe cümle yapısına uygun kurallı cümleler dikkatimizi çekmiştir. Bu cümleler kimi zaman kısa ve sade iken kimi yerlerde satırlarca süren uzunluktadır.

S1-79b*… Ḳulzüm denizine bir murdār ḳaruşmaḳdan ne bāk ve ne ġam ki bulanmaz…*

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de birçok arkaik kelimeye rastlanmıştır. Bazıları günümüzde artık kullanılmamaktadır. Bunların anlamları TDK Tarama Sözlüğü'nden bulunmuştur (bknz. TDK Tarama Sözlüğü). Bu arkaik kelimelerin bazıları ise günümüzde kimi yörelerde yaşamaya devam etmektedir. Yöresel olarak yaşadığı tespit edilen bu kelimeler TDK Derleme Sözlüğü (Türkiye Ağızları Sözlüğü) kullanılarak yaşadığı

yöreler tespit edilerek kelimenin anlamından sonra parantez içerisinde okurla paylaşılmıştır (bknz. TDK Derleme Sözlüğü). Tespit edilen arkaik kelimelerin metinde geçtiği varak numarası ve kelimenin anlamı alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

Aldamak (S1-27a): kandırmak.

Assı (S1-60b): yarar.

Aşak (S1-18b): alçak, aşağı.

Bekişmek (S1-76a): pekişmek, sertleşmek, katılaşmak, sıkışmak.

Bıldır (S1-48b): geçen yıl (Erzincan, Erzurum, Elazığ, Edirne, Malatya ve Sivas).

Boşanmak (S1-87a): boşalmak, boş kalmak.

Börk (S1-91a): başlık.

Buyurmak (S1-63b): söylemek.

Çaluk (S1-69b): kötürüm, inmeli, sakat (Çorum).

Depelemek (S1-120b): çiğnemek, ezmek, öldürmek.

Depremek (S1-121b): hareket etmek, kımıldamak.

Depretmek (S2-82b, S3-110a) : kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek.

Devek (S1-35a): asma kütüğü, üzüm salkımı.

Dükeli (S1-26a): hep, hepsi, cümle, bütün, herkes.

Dürüşmek (S1-25a): çalışmak, ikdam etmek, sebat etmek.

Eyitmek (S1-75b) : söylemek.

Eyü (S1-93a): iyi.

Gözsüz (S1-72a): kör.

Göyünmek (S2-31a, S3-31b): yanmak.

Kaçan (S1-14b) : ne zaman, her ne zaman, ne vakit.

Kakımak (s1-97b) : öfkelenmek, kızmak.

Kanda (S1-109a): nerede, nereye.

Kangı (T-184a, İ-3a, İÜ-104a): hangi.

Kanı (S1-84b): hani, nerede.

Karañu (S1-15b): karanlık.

Karındaş (S1-115a): kardeş.

Kat (S1-92b): huzur.

Kırmuzı (S1-44a): altın.

Kiçi (S1-64b): küçük, ufak (Diyarbakır).

Nice (S1-49a): çok, çok fazla.

Otlak (S1-108a): çayır.

Öründilemek (S1-69a): seçmek, beğenmek (Kızılcahamam, Ankara).

Özge(S1-2a): İyi, güzel (Denizli, Yeniköy -Balıkesir, Maraş

Sınuk (S1-50b): kırık.

Sövelmek: ayakta durmak, dikilmek.

Söyebilmek (S1-32b): aşağılayıcı söz söylemek, sövmek.

Söyünmek (S1-132b): sönmek.

Suvarmak (S1-46a): sulamak.

Şol (S1-129b): bu, o.

Tabanca (S1-109a): tokat, şamar.

Tağuk (dağuk) (S1-36b): perişan, dağınık.

Tağukluk (S1-37a): perişanlık, dağınıklık.

Tamu (S1-23b): cehennem.

Tengri (S1-98a): Tanrı.

Toluben (S1-86a): dolup.

Uğru (S1-98b): hırsız.

Ugurlayup (S1-64b): çalmak, gizlemek.

Usanmak (S1-87a): kırılmak, parçalanmak, ufanmak, dağılmak, kopmak, toz haline gelmek.

Uvak (S1-94b): ufak, küçük, kırıntı.

Varmak (S1-64a) : ulaşmak.

Yaraklu (S1-80b): yararlı.

Yarlıgamak (S1-49a): bağışlamak, günahı bağışlamak.

Yayaklamak (S1-16b): yürümek.

Yedilmek (S1-126b): yedekte götürülmek, birinin klavuzluğunda gitmek.

Yeg (S1-123a): iyi.

Yığmak (S1-28b): men etmek, engellemek, esirgemek, mahrum etmek.

Yog (S1-33a): yok.

Yorga (S1-101b): rahvan.

Yücerek (S1-95b): daha yüce, çok yüce.

Metinde karşımıza çıkan bir diğer ilginç kullanım ise yabancı kökenli kelimelere Türkçe ekler getirilerek oluşturulan kullanımlardır. Bunlar; alakalık (15b), edeblemek (71b), mağluplamak (14a), neşterlemek (75a) gibidir. Bu tür kullanımlar karşımıza nadiren çıkmıştır, genel olarak Türkçe kurallara uygun kelime türetimleri vardır.

Anlatıma akıcılık katan deyimlere *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* içinde de rastlanmıştır. Tespit edilen deyimler metinde geçtikleri varak numarası verilerek alfabetik sıralama ile aşağıda sıralanmıştır. Bu deyimlerin anlamları TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü ile tespit edilmiştir (bknz. TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü).

Ağız tadı (S1-43b) : Ailede veya toplumda dirlik düzen, iyi geçinme, rahatlık.

Aklını başına devşirmek (S1-121b): uygunsuz davranışlarda bulunmaktan kendini kurtararak uygun görülen bir yola girmek

Ardından kuyu kazmak (S1-87a): Ardından iş çevirmek, kötülük etmek.

Başına buyruk olmak (S1-103a): Kimseyi dinlememek, kimseden izin almadan istediğini yapmak.

Boyun sunmak (S1-103b): İtaat etmek.

Dek durmak (S1-76a): Uslu, terbiyeli ve rahat durmak.

El yumak (S1-19a): El çekmek, uzaklaşmak.

Gözden Savmak (S1-101a): Ehemmiyet vermemek, nazara almamak.

Gözden sakınmak (S1-95b): Aşırı sakınmak.

İhtiyar etmek (S1-11a): Seçmek, ortaya koymak

Kanaat etmek (S1-11a): yetinmek.

Kol kanat olmak (S1-57a): Yardım etmek, gözetmek, bir kimseyi koruyuculuğu altına almak.

Kulak Dutmak (S1-50b) : Dinlemek, işitmek, istemek.

Zayi itmek (S1-76a) : Yitirmek, boşa harcamak.

Eserde bugün hala dilimizde yaşamakta olan atasözlerine rastlanmıştır:

Altun gibi pas tutmaz (S1-25a).

Güneş balçıkla sıvanmaz (setr olmaz) (S1-126b).

İt ürür kervan yürür (geçer) (S1-134b).

Son nedem assı etmez (S1-67a).

Evvel taam andan kelam (S2-12b, S3-7a).

Bunların dışında atasözü özellikleri gösteren fakat atasözü olup olmadığını tespit edemediğimiz kimi kullanımlara da rastlanmıştır:

Anka lokmasını hazme serçe tahammül etmez (S1-22a).

Düşmanı kişi sabrla basar yener (S1-46a).

Eğri yayun okı hedef-i maksuda irmez (S1-67a).

Emanet kimseye mülk olmaz (S1-45b).

Geh atlu yayamakla basîr iken a'mâ olmaz ve katib iken debbağ olmaz (S1-16b).

Güneş tolanmakla fena bulmaz (S1-15b).

Hastaya mevt yakın olunca ilaç müfid olmaz tiryâk da virsen zehr-i katil olur (S1-78a).

İşlemeksüz dimekden dimeksüz işlemek yeğdir (S1-15b).

Kelb boynuna cevher kılade takmak zulümdür (S1-24a).

Taş altun kaseyi sımakla kıymeti artmaz ve altun bahası eksilmez (S1-76a).

Yügürek at ivmekle yoldan kalur, aheste giden aksak merkeb yolun alur (S1-43a).

4.2.2. Üslup Özellikleri

Üslup terimi sözlüklerde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Gürsel Aytaç üslubu Batı edebiyatındaki *stilistik* teriminin karşılığı olarak sunar. Aytaç'a göre üslubun amacı dil ürünlerinin inceleyerek özelliklerini ortaya çıkarmak ve doğru üslup konusunda yol gösterici olmaktır (Aytaç, 2009, s. 77). "*Üslûb dediğimiz şey her şahsın efkâr ü mülâhazâtını ta'bîrdeki tarz-ı mahsusudur*" (Recaizade, 2011, s. 366), "*Fikir veya duyguyu anlatmak için kullanılan özel anlatı tarzı"* (Özön, 1954, s. 282), "*Bir yazarın duygu, düşünce ve hayallerini anlatırken dili kendine göre kullanış tarzına üslûp denilir*" (Divlekçi, 2008, s. 251), "*Üslûp, düşünce, duygu, hayal ve eylemlerin kişisel anlatı biçimidir"* (Kudret, 1980, s. 511), "*Üslûp, duygu ve düşünceleri ifade etme ekline, kelimelerin seçiminden onların terkibine, cümle ve paragraflar haline gelişine, söz ve yazı sanatlarıyla günlük dilin dışına çıkmasına denilir"* (Kahraman, 2012, s. 387).

Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini yukarıdaki tanımlamalara göre incelediğimizde ilk olarak kelime kullanımında kuralsızlık veya yanlış anlamda kullanıma rastlanmamıştır. Ödünçleme olarak ele aldığımız edeblemek gibi kelimelerin kullanımını yanlış olarak değil de anlayış güçlüğü yani garabet olarak ele almak mümkündür.

Sivasî, eser içerisinde çeşitli anlatım teknikleri kullanmıştır. Eserin yazılış nedeni olarak tarikata yeni girenlere ve Farsça bilmeyenlere Mesnevî'de anlaşılması zor olan

beyitleri açıklamak verilmiştir. Bu nedenle de eser de beyitlerin anlamları '*Yani, Ma'na'* ile başlayan cümleler ile açıklanmıştır.

> ***S1-71b*** *… Maʿnā ehl-i ten öñünde edeb ẓāhiredür (8) ki Ḫudā anlara bāṭın gözi virmemişdür. Gizlü ʿaybı görmezler. Ten gözine (9) żamāyir-i ḫalḳı görmek virilmemişdür tā ḫalḳ birbirini rencīde vü şermende etmeyeler*

Kimi zaman ise açıklama sırasında alıntılamış olduğu Arapça veya Farsça metnin anlamını 'yani' diyerek vermiştir.

> ***S1-13a*** *(1)* ***Muḥabbu ve maḥbūb ve sāʿātihi ḫalvet (A63).*** *Yaʿnī berü gel yā meydān-ı muḥabbetümde bir olan.*

Açıklayıcı ve öğretici üslubu sırasında şarih, muhatabın konuyu daha iyi anlayabilmesi için sık sık örneklere başvurur: Belki cahile pend demren gibidür cerâhat virür (S1-78a), Pes bu küfr ki bilenler katında ayn-ı îmandur; iman-ı avam katında atlas kıymeti gibidür köhne boğası yanında (S1-80b) gibi.

Sivasi, örneklerle anlatırken çeşitli hikayeleri aktarır. Bunlar arasında peygamber kıssaları, derviş hikayeleri, tarihi kişilere ait anekdotlar vardır. Bunlardan biri de risale yazan derviş kıssasıdır:

> ***S1-41b*** *Bir şeyḫüñ bir ṣūfīsi bir risāle yazardı ḳurtarup seyre yöneldi. Şeyḫ didi ki seyrden (13) ḫaẓ iderseñ Ḥaḳdan ġāfilsin ve illā yine gidersin risāle yazarsın ʿamel-i murāduñsa (14) bu söz yeter ki ḳavlen ü fiʿlen ü ḳalben Ḥaḳḳa meşġūl ol ve ġayrına yoḳ di cümle belādan (15) ḳurtulasın ve illā yine yazarsın. Ve dediler ki büyük māniʿ söylemekdür. Anuñiçün dediler (16) sükūt kelāmdan enfaʿdur. Zīrā her sözden ḫadīṣ-i nefs-i vesvese ṭoġar.*

Peygamber kıssalarından Hazreti İsa'nın ahmaktan kaçması, Hazreti Musa ve Hızır ve Hazreti İbrahim'in ateşe atılması kıssaları eserde konuyu açıklamak ve örneklendirmek için verilmiştir. Örneğin Hazreti İsa'nın ahmaktan kaçması şu şekilde aktarılmıştır:

> ***S1-64a****… Ḥikāyet (12) ḫażret-i ʿĪsā (a.s) ṣaḥrāda giderken bir aḥmaḳ görüp ḳaçdı.*
>
> ***T-252b*** *Ḳavminden bir kimesne*

İÜ-148b eyitdi neden (13) ḳaçarsın? ʿĪsā eyitdi bir aḥmaḳa rastgeldüm andan ḳaçaram. Ol kes eyitdi

İ-49a mevtāları iḥyā ve (14) aʿmāları başīr idersin bir aḥmaḳı ʿāḳil idemez misin? ʿĪsā eydür söyleşdüm gördüm ki (15) ḳatʿan insāniyyete ḳābil degül benden aña fā'ide yoḳ anuñ bed-nefsinden bana żarar bārī (16) olmasun diyü ḳaçaram ki maraża şifā buldum ammā aḥmaḳa firārdan ġayrı çāre bulımadum.

Yalnız peygamberlerin değil Dört Halife'nin, İskender'in, Behlül-i Dana gibi Klasik Edebiyatın vazgeçilmez mazmunlarından da örnekler verilmiştir. Bu isimler *Şerhte Tespit Edilen Unsurlar* başlığı altında okura sunulmuştur. Bunlar arasında Sultan Mahmut ile ünlü veziri Ayas'ın kıssası da *'hikâyet'* ibaresi ile aktarılmıştır:

S1-99a… Ḥikāyet ḫāṣ Ayas'uñ bir ḫāṣ ḥücresi (2) varıdı. Bir ferdi aña ḳomazdı bir gün kübrā-i ehl-i dīvān

T-291b Sulṭān Maḥmūd'a didiler kim Ayaz'ı (3) bende-i ṣāfī vü ṣādıḳ buyurursuz ḫazāyinüñizi alup fülān ḥücereye yıġmışdur. Ḳatʿan kimse ḳomaz. Sulṭān (4) Maḥmūd taʿaccüb etdi. Ammā Ayaz'uñ ṣadāḳatin kerrātla ṣınamışdı. Pes ʿacele itmeyüp ġammāzāna varuñ ol (5) ḥücre'i başup yaġmaluk sizüñ olsun didükde bunlar şād olup otuz miḳdār aġa ḳapusın (6) bozup baḳdılar gözükür

İÜ-174a yoḳ illā bir köhne ḫaşīr ve kürk ve çaruḳ aṣılmış didiler ki bu ḥīledür (7) māl medfūndur. Pes cevānibin ḳazdılar nişān bulamayup ʿāciz ḳaldılar ʿāḳıbet-i ḫacālet ve (8) şermsārlıkla Ayaz'uñ yanına düşüp ʿöẕr ü zārī kıldılar. Ayaz da ḳabūl idüp günehlerinden (9) geçdi ve ḥāllerin şāha bildürdi. Pādişeh de cezāların Ayaz'a ḥavāle ḳılup nice bilürseñ (10) eyle it dedi Ayaz da ***Ve'l-kāẓimīne'l-ġayẓa ve'l-ʿāfīne ʿani'n-nās (A541)*** *ile ʿāmil olup baġışladı (11). Baʿde pādişeh Ayaz'a bu tenhā ḥücrede sır nedür dedi. Ayaz eyitdi pādişāhum ol dem ki beni (12) dārü'l-ḥarbdan getürmişlerdi bu kürk arḳamda bu çaruḳ ayaġumda idi. Ġayrı nesnem yoġdı (13) yoḳluḳla gelmişdüm. Pādişehüm sāyesinde āṣaf-ı devrān gibi bī-ḥad luṭfa irişdüm. Her gün (14) dīvāndan ḳurtulunca bu iki köhne nesneme ʿarż iderüm*

ve dirüm ki nefsüm serkeş olma kim (15) vezir-i aʿẓam oldun seni bu ikiden ġayra ḳādir degülken.

Abdülmecid Sivasi, kimi zaman anlattığı konunun daha iyi anlaşılması için kimi zaman da anlattıklarının doğruluğunu kanıtlamak için eserine nazım ve nesir parçaları serpiştirmiştir. Bu eserler ve sahipleri hakkında daha sonraki bölümlerde geniş bilgiler verilecektir. Fakat burada ilginç olan Abdülmecid Sivasî'nin kendi Divanı'ndan şiirler alıntıladığı gibi diğer eserlerinde geçmeyen beyitlerinin de bu eserde bulunmasıdır. Bu eserde olup diğer eserlerinde olmayan beyitleri genellikle konunun açıklama ve örneklemesinde kullanılmıştır.

Eserde olup Divanı'nda geçmeyen şiirleri tespit ederken *li-muharririhi* ibaresini ve *Şeyhi* mahlasını içerenleri Divan'ından taradık. Divanı'nda olmayıp bu eserinde geçtiğini tespit ettiğimiz 58 şiiri şunlardır:

S1-2a

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

ʿİzzetī kün lā-medāren maḳṣaden fī-küll-i seyr

Dīde vir yüzüñ (1) görem tā küll-i deyri küll-i ġayr

Muṭlaḳ mevcūd sensin çünki her mevcūdda

(2) Vāḥidüm sen baña manẓūr ol ḳamu maʿdūdda

ʿĀlemi bana beni ʿālemlere mir'āt ḳıl

(3) Leẕẕet-i şehd-i şuhūduñla şehīd it yā Celīl

ʿAynumı aç vechüñiçün ḳılmıyam (4) ġayra naẓar

Ḳurret-ul ʿayn it liḳāñı vir ḥaḳīḳatden ġaber

Vālih-i ḥayrān ḳıl ʿaşḳ (5) u hevāñ ile beni

Ben gidem ḳılam tecellī tā senüñ ile seni

Ey devā-yı ʿilletüm (6) keşf-i ġumūm u kürbetüm

Ẕevḳ urūḥ u rāḥatum Rabb-i mucīb-i daʿvetüm

Dünye (7) vü uḫrām sensin ʿizzetüm hem devletüm

Ey enīs-i vaḫşetüm sensin naʿīm ü cennetüm

(8) Ḳalb u dilden sür gider ẕikrüñden özüñe leẕẕeti

Bulmayam eglence hīç ʿaşḳuñla (9) bulam rāḥatı

Ḳıl beni zār u nizār pür-ḥanīn u pür-enīn

Vech-i sācid ʿayn-ı sāhir (10) demʿ-i sā'il küll-i ḥīn

Kimse ʿaybum örtemez kimse sınuḳum şaramaz

Çekmeseñ sen (11) kendülikle saña Şeyḫī varamaz

S1-4a

(Fāʿilātün/mefāʿilün/feʿilün)

Naẓmı anuñ çü ʿaḳd-i dürr ü leʾāl.

Siḥr-i muṭlaḳ (7) velī mübāḥ u ḥelāl.

Revzen-i dīdeye ẕiyā sözidür.

Ravẕaʿ-ı sinede ṣafā sözidür.

(8) Ḫasta-i cānımuñ necātı olan.

Mürde-i ḳalbimüñ ḥayātı olan.

S1-6b

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Ḳalbi ḫālī itmeyen (12) işitmedi āvāz-ı dost

Fāş ider bu maʿnāyı çeng u ney u mizmār-ı ʿaşḳ

S1-7b

(Fāʾilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Ḥubb-ı dünyā gitdi ise buġz-ı dünyā geldise

(10) Sehv u ġaflet ʿaskeri buldıysa maġlūbiyyeti

Ḫavf u yaḳẓān leşkeri żabṭ (11) itdi ise şehrüñi

Geldi ise daḫı ḳabż u basṭ vü üns ü heybeti

Cismüñe (12) ve cānuña tevḥīd-i Ḥaḳ vālī ise

Himmet-i süflī gidüp toġduysa ʿulyā kelmeti

(13) Ẓāhir u bāṭında teʾṣīr itse nūr-ı Ḫudā

Pādişāh olduysa rūḥuñ ġālibiyse (14) şevketi

Ṣafḥa-i sırr-ı kün okursun o demde bī-zebān

Kün fekān *(A27) dersi yazılmış (15) bulasın ol vuṣlatı*

Mihr-i ẕāta maṭlaʿ eyler ḳaldırur suḥben hemān

Evvel āḫir (16) ẓāhir u bāṭın ṭoġar ʿayniyyeti

Zülf idüp aʿyān-ı dilber yüze gizlenmiş ḳatī

(17) Şeyḫī'de var mı meger açar geçine ḥücceti

S1-7b

(Feʿilātün/ mefāʿilün/ feʿilün)

Muḫtelif yüzle keṣrete düşme

Cümle ***yusḳā bi mā'i vāḥidinā*** *(A28)*

S1--9a

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

Didi vaṣlumla ġam gitdi niçün eksük degül ahuñ

(17) Didüm göçdügi menzilde ḳomaz mı kārbān āteş

S1-10b

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Men neyem baña nevā Ḥaḳ'dan gelür

Men tefem baña ṣadā Ḥaḳ'dan (3)gelür

S1-11a

Beyt

(Mefāʿilün/Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün)

Vücūduñ (17) mescidinüñ çün şeyāṭīn aldı miḥrābın

Gerekse her mesācidde hezārān iʿtikāf (18) eyle

S1-11b

(Mefāʿilün/Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün)

Anuñçün āşinā vü ṭaşradan bigāne (2) semtin ṭut.

ʿAceb zibā revişdür ʿāḳil ol divāne resmin ṭut

S1-12a

(Fāʿilātün/mefāʿilün/fe'ulün)

Neye baḳsa cemāl-i yāri göre

Hecr içinde viṣāl-i (12) yāri göre

S1-13b

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Leyse fī'd-dīr şey'in illā hū

Aç gözün (3) cānuñı uyar yā Hū

S1-15a

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

Çün ḥaḳīḳat ẕāt-ı ġaybī bāṭınimiş hū direm

Vaṣfile ẓāhir (17) iken hāẕā dimez Settār-ı ʿaşḳ

Pādişeh ṣūret degişmiş gösteren maġżūb olur

Görmez ü (18) bilmezlenürler gösterenler bār-ı ʿaşḳ

S1-19a

(Mef'ūlü/ mefāʿīlü/mefʿūlü/mefāʿilün)

Laʿl-i leb-i gülgūnı reng virdi ḳamu kevne

(19) Ḳızıl delüdür ḥattā ol meygededen mey-nāb

S1-19b

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

Cemre-i ʿaşḳ-ı ezelden āteş aldı çün baḥār

(2) Oldı yer ḫoş-reng ü ḫoş-bū mīvedār u gül ʿizār

S1-35a

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

Nūş (4) ḳıldum nām-ı maḥbūbile ḫamr-ı bī-ḥumār

Yaradılmadın devek serḫoşı idüm bī-ḳarār

S2-30a-30b, S3-30b

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

ʿĀḳil oldur ʿaḳldan ʿuryān ola
Ṣūreti terk ide ʿayn-ı cān ola

Düşmen ola aña cism ü nār ʿār
Aradan ḳalḳa ḥicāb-ı iʿtibār

S1-29a-13-14

(Feʿilātün/ mefāʿilün/feʿilün)

Çünki cümle cihān geldi gider

Gidecek mülki ḳoyma ḳalbe gider

Ḥāl-i ʿālem miṣāl-i (14) vāḳıʿadur

Sen de gördüm ṣay ol ḫayāli peder

S2-45b-46a, S3-64a-64b

Hep ḳaṭe-i İslāmiyete ve ṣıfat-ı selāmet üzeredür. Li-muḥarririhi el-faḳīr Şeyḫī ʿafā ʿanhu

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün)

Ādemī şeklüm diyu oyalama daʿvā-yı meni
ʿAyn-ı maʿnādur hemān mevcūd-ı bāḳīsi meni

Ḥarf u lafẓa vü cild u kāġıd ẓarf-ı āletdür añа
Vaṣf-ı Ḥaḳ maʿnā-yı Ḳur'āndur fehm ḳıl bāṭını

Ḫāk u aṣl u ḫār u berg reng-i būyi güllerüñ
Aya ṭābiʿdür ḳamusı cümleden ṣudur ġanī

Mīve-i ḫoş-bū vü ḫeş-leẕẕet u ḫoş-reng aṣlı hem
Māye-i ḳudretdür ḳatdı irdi

Ādını ḳūl u fiʿil seme u ʿilm hem baṣar ḳuvvet-i kemāl
Feyż ġaybīden dürür bil Şeyḫīnā ebādini

S1-29b

(Feʿilātün/ mefāʿılün/ feʿilün)

Baḳuben ṭaşa ṭaşa ṭaş dimegil

(15) Ki çıḳar nicesinden āb-ı ḥayāt

Cevher-i sīm ü zer var içinde

Ṭaşa baḳma içinde (16) gör ḥālāt

Ṭaġ u ṭaşa Ḫudā didi evtād

Ḫāneye ṭaş u ṭopraḳ oldı ḳanat

(17) Ḫāke alçaḳ naẓarla baḳma gözüm

Güneş aña yüzin sürer evḳāt

Olmasa āb u āteş olmazdı

(18) Pāklik daḫi niʿmet ü leẕẕāt

Ḳadrüñi bil ḫalīfe bir ḫalef ol

Şeyḫiyā niçe şaṭḥile ṭāmāt

S2-50a, S3-71b

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

Dīne baḳ ṭīnün görüp nāḳış görinme ādemi

Āb-ı gülden her seḥer ṭoġar cihāna āfitāb

S1-33a

(Mefāʿilün/ mefāʿilün/ feʾūlün)

Yitüren yoġı öz varını buldı

Sözin kesdi (9) vü siñdi rāḥatı var

Bıraġup muṭlaḳı ḳayda düşenüñ

Kitāb-ı ʿaşḳda eydür reddeti (10) var (bu beyit 115a'da yine geçer)

S1-35a

(Feʾilātün/ mefāʿilün/ feʿulün)

Var odur belki nefs-i emrde hemān

Daḫi (13) mülk-i ʿademdedür bu cihān

Var odur kim vücūdı ẕātīdür

Dü cihān maẓhar-ı ṣıfātıdur

S1-35b

(Mefāʿilün/ mefāʿlün/ mefāʿlün/ mefāʿlün)

Gönül bir derde ṭuş oldı (14) devāsın istemez aṣlā

T-218b *ʿAcebdür düşdi bir dāme ḫalāṣın istemez aṣlā*

S2-56b, S3-80b *Āyine yüz ise velī yüz ḫāneye girdi şems ġayr oldı.*

S2-57b-58a, S3-44b-45a

Aḥvāl nice bir Şeyḫī saṭḥ eyle ṭāmāt pes

Bu īmān-ı ḥaḳīḳi cümle īmānların cānıdur

S3-119b

(Fāʿilātün/Mefāʿīlün/Fāʿilün)

Cūş-i deryāyla çün sāḥil farḳa düşdüñ

ʿAyn-ı deryā olagör maḥv olasın

S1-69a

(Mefʿūlü/ fāʿilātü/ me fāʿilü/ fāʿilün)

Geçdi ḫıṭāda nāfe gibi ʿömr-i nāzenīn

Mūy-ı sefīd ẓāhir (11) ü ḳalb-i siyāhımız

Yā Rabbi Kaʿbe ḥaḳḳı maḥiv it sevābitin

Her sūda tā ki vechüñ ola ḳıblegāhımız

T-264b, İÜ-155a, İ-57b, S1- 75a

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün)

Saña nefsüñden (1) artuḳ mı ḳılur ḍarb

Ki nefsüñ bī-nihāye ḳıbleti var

Dimāġdan sedd-i kibri feṯḥ ider (2) şeyḫ

Ḳoḳu almaz anuñ ki zekmeni (?) var

S1-98a

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

Her ki ḳoya kendüzin yāra olur āşinā

Her kim aradan (17) çıḳar ṣāfī müselmān olur

S1-99b

(Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Mefʿūlü/ Fāʿilātün)

Dimiş bu egri eksük ṭoġru vü ḳāmilüm ben

(12) Bāṭıl sözi ḥaḳimiş noḳṣānda ḳāmilimiş

S1-100b

(Fâʿilâtün/ Fâʿilâtün/Fâʿilün)

Ḳomaʿırfānile dānişden nişān

Bī-nişān ol maḥv içinde (6) bul nişān

Nūr-i Ḥaḳḳ ṭutdı cihānı bi't-tamām

Göz gerek açup göresin ey hümām

S1-100b

(Fâ'ilâtün/ Fâ'ılâtün/Fâ'ilün)

(7) Güft ü gūyı şeyḫiyā kūtāh ḳıl

İ-77a Şeyḫīliḳsüzʿazm-i rāh-ı şāh ide.

Kendüni maḥv iden ebdāl (8) ü gedā

Cümle şeyde seyrider nūr-i Ḫudā

Dīde-i bāṭın eger bīnā ola

Gizlü añladuḳlaruñ peydā (9) ola

Ṭālibā gel bu vücūddan pāk ol

Rāh-ı ḥaḳda yek-dil ü çālāk ol

Bir gönül biñ (10) ārzū müşkil durur

Ārzūyı bir iden ʿāḳil durur (bu beyit 115ada yine geçer).

S1-100b

El-ḫumūl emān mine'ẕ-ẕebūl ve'l-ufūl (A546)

S1-101a

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Tecrübe (2) kerdem mürekkeb mī-neviştem āh u āh

Nīst mā rā tecrübe cüz zaḫm-ı zülfet āh u āh

S1-104a

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Ey (2) Kerīm ü Rāḥim ü Raḥmān Vehhābu'l-ʿaṭā

Raḥmetüñüñ ġarḳıdur şāh u gedā

Baḥr-ı cūduñ (3) ġāyeti yoḳ baḫşişüñ bī-imtinān

Ey ʿivażsuz hem ġarażsuz eyleyen luṭfın feşān

Mā bikum min niʿmetin *(A573) (4) ḳaṭʿ itdi ki sensin hemān*

Niʿmet ü raḥmet viren hem ḥamde lāyıḳ bī-gümān

(5) Zeyd ü ʿAmrı ālet-i ʿirfān u iḥsān eyleyen

Yoḳları var eyleyen cānsuzları cān eyleyen

(6) Der-ḥaḳīḳat yoḳdurur münʿim sivallāhu'l-eḥad

Mübdi' ü mubdiʿ durur yoḳ kudretine ʿadd ü sedd

(7) Mümkin ü maḫlūḳ cūd itse diler añaʿivaż

Yā ṣevāb yā medḥdür yoḳise bir ġayrı ġaraż

(8) Yoḳsa raḥm eder faḳīre ḳalbde vardur riḳḳati

Yā taʿalluḳdur ki ẓillet ḳaddini bükmüş ḳatı

(9) Yā ḫasīs ü nā-kes adından utanur cūd ider

Ḳalmaya yā ḳalb evinde ḥubb-ı dünyādan keder

(10) Bu Şeyḫīnüñ yine ẕerre eksük etmez rızḳını

Cūd-ı Ḥaḳḳ'a ḫādim ü āletdür ancaḳ ol ġanī

(11) Niʿmet ü cümle vücūda aṣl-ı evvel Ḥaḳḳ durur.

Niʿmeti vü menʿimi ḫalḳ iden ol muṭlaḳ durur

(12) Hem bizümdür ḳıllet ü ʿilletle ẕilletle cefā

Bī-vefāt u bī-ʿazildür ol ʿazīz ü ol Ḫudā

(13) Ẕāt-ı vaṣf u ḥikmetindeʿaḳl-ı kāmil pür-cünūn

İÜ-178a ʿĀlimūn ḥayretdedür Şeyḫī ne bilsün cāhilūn

S1-110b

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

Leyse fī'd-deyr şeyyu'l-illā huve

Fetḥu'l-ʿayni key terā (12) yā hevā **(A604)**

S1-111a

(Mefāʿilün/ mefāʿılün/ feʿūlün)

Yitüren yoġı öz vārını buldı

Sözin kesdi vü şekvā rāḥatı var

(3)Söz ancaḳ Ḥaḳḳ sözidür dār-ı dilde

Öz anuñ yüz anuñʿayniyyeti var

Olan Mecnūn-ı Leylā-yı ḥaḳīḳat

(4) Ḥaḳīḳat Leylā Mecnūn ṣūreti var

Vücūd-ı aṣlı gören ferʿi yaḳdı

Yoġı (5) varı seçipdür vaḥdeti var

Gözüñle baḳma baḳ nūr-i Ḥaḳḳ-ile

Şaşar şaşı baḳanuñ şirketi (var)

S1-111a

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Cān-ı Şeyḫī saña bundan özge irşād olmaya

İşidür İnnā enallāhi maḥv iden ünsiyyeti

S1-111b: *Li-muḥarririhi mim.*

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün)

ʿAşḳa Cālīnūs maraż dimiş (16) marīż olduġiçün

Cāna ṣıḥḥatdür ölüler dirgürür dārū-yıʿaşḳ

İrmek isterseñ (17) eger dār-ı şifāya ḫasta ol

Ṭuymamış ṣaġ ṣıḥḥati ḳapmış ḳamu ṣayru-yıʿaşḳ

Meskenümdür (18) manẓarumdur ʿabherümdür ʿanberüm

Kūy-ı ʿaşḳ u rūy-ı ʿaşḳ u mūy-ı ʿaşḳ u būy-ı ʿaşḳ

S1-112a

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Dü cihān perverişi nuṭḳ-ı Muḥammedden alur

S1-112a

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Ḥükemā cümle virür şerbetine (1) cān u teni

S1-114a

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

ʿĀşıḳuñ ger sīnesi tennūr (3) ola

Evvelā cān ṯāniyā ten nūr ola

Nūr-ı vaḥdet ḳablayup külliyetin

Geh Cüneyd ola gehī Ṭayfūr ola

S1-114a

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿĀşıḳ oldur kendi maḳṣūdın (15) ṣala

Dost murādın iḫtiyār ide ala

Varlıġından şol ki ol bī-zār (16) ola

Vuṣlat-ı yār ile ber-ḫurdār ola

Görme yoḳdur şübhesüz (17) ruḫsār-ı yār

ʿĀşıḳ olan nefsi içün ḳılsa kār

Sen günehsin senden (18) istiġfār ḳıl

ʿAzm-i sūy-ı cānib-i ġaffār ḳıl

S1-114b

(Feʿilātün/ mefāʿilün/ feʿilün)

Meşreb-i Aḥmedi çü buldı (13) göñül

Varluġum oldı dīde vü dīdār

S1-116b

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Āb u gildür mürdedür (6) nā-merddür ʿaşḳsuz kişi

Ẕikr ü fikrüñ ʿaşḳ gerek hem ḫ ʿāb ʿaşḳ bīdār ʿaşḳ

S1-117a

(Feʿilātün/ mefāʿīlün/ feʿilün)

ʿAşḳ-ı ʿummānī oldıçün (12) mevvāc

Oldı mir'āt u maẓharı emvāc

Mevc ü deryā ḥaḳīḳāten birdür

Şaşı baḳan (13) şaşup şanur ezvāc

S1-117b

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Keyf-i bī-keyfiyyedür (5) fetvā kitāb irmez aña

Her dile düşmek yazıḳdur eyleme inkār-ı ʿāşḳ

S1- 120b

Naḳd-ı vücūdı Şeyḫī ʿaşḳa degişmek ister

Geçmezligine baḳma bir kerre ide bāzārı

S1-121b

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Aṣl olan ḳalbi viren maḥbūbına

Sāyir (2) aʿẓā da gider maṭlūbına

Fehm ḳıl ḳulluḳda ʿużvuñ bir yeder

Añlayana bu simāʿuñ sır yeder

S1-122a

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Yazmamışlardur kitāba hīç ʿaşḳuñ sırrını

Seyr ider ḳalbden (2) ḳulūba bir güherdür ḳıymeti

S1-122a

Şāfiʿ (13) Nuʿmān ve Aḥmed mālik ān dersi ne-kerd

Līki ān dürr-i behāyī her yeki der-sīne-kerd

S1-141a

Ey cümle baş tācı ẕerreñ cihān ḫarācı

İÜ-195a *(4) Şeyḫī düşübdür acı acuñdur etmek ister*

S1-129b

Ṣafā vü ʿilm (11) ü ḥüsnüñ muḳsimidür

Şu kim bü'l-Ḳāsım ile künyeti var

S1-131b

(12) Men ʿaşḳ-ı hezār nāmem geh bülbül ü geh gülven

Geh ʿāşıḳ u geh maʿşūḳ geh serḫōş u geh mülven

(13) Li-muḥarririhi

Var yār u libāsveş aġyār

Ġayra varlıḳ ḳomadı ġayret-i yār

S1-132a

Şeyḫī ḫalāṣ key küned dil-rāz (7) sekr-i ʿaşḳ

Meyḫāne ḫām piyāle sebū vü gendūy-i mest (F)

S1-132b

(13) Dimişken ceddimiz ***Veccehtu vechiyye*** *(A804)*

Niçün nefsüñ sivāya vecheti var

T-331a, 102b, İÜ-199b: +

Bıraġup muṭlaḳı ḳayda düşenler

Ṭarīḳ-i ʿaşḳdan anuñ reddeti var

Odur vāṣıl-ı ḫayālün bir ḳalbdür

Hayāl-i nefs yakmış ḫırḳatı var

Ḥaḳ ḳatında ḳıymeti var

Ḳo inkārı şaşuben şaşı baḳma

Me'āle baḳ ḥaḳīḳat vaḥdeti var

Velī kendün görenler Ḥaḳḳı görmez

Yitür kendün ki Ḥaḳ cemʿiyyeti var

S1-133b

Li-muḥarririhi Taḫmisā lil-Ḥāfiẓ (16) ḳuddise sırrıhu

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ṣarf u bī-noḳṭā beved çün ḫaber-i vaḫdet-i dost

Şod mücerred dilem (17) ez-ġayr-ı külāh u cer-i post

Ṭıfl-ı dil-rā sebaḳ ser u ḳadeş ʿāt u ḫūst

İÜ-200b *Nīst ber levḥ-i dilem cüz (18) elif ḳāmite dost*

Çünkim ḥarf-i dīger yār nedād üstādem

S1-133b

(Müfteʿilün/ müfteʿilün/ fāʿilün)

Festeḳim'uñ elfi durur ol elīf

(19) Elf-i ilāh ile olupdur elīf

Ṭoġrı yolı anuñ ile vardılar

S1-134a

Vaḥdeti bu ḥabli ṭutup (1) buldılar

Ḥabl-i Ḫudādur ṭutana ʿāḳıbet

Ḥadd-i eḥad mesken olur bī-cihet

Vuṣlat u ʿilm (2) ü şeref ü faẓl u cūd

T-333a *ʿAşḳ u muḥabbetle taḳarrüb sücūd*

Sāye sürūrında ḳazandı ḳamu

İ-104a *Ḳıldılar (3) aña dükeli ser-fürū*

Şāhid-i sāṭıʿ dileriseñ dilā

Ḳaṭʿ ider iki elif-i enbiyā

Evvel ü āḫirde (4) olan kāmilān

Benden alupdur heme ʿilm-i ʿıyān

Bī ki maʿiyyet sırınuñ rāzıdur

Yesmuʿ bī (5) yunṭaḳubī (A814) *nāzıdur*

Virmese Aḥmed aña bī remzini

Kim ṭuyadı maḥv ile ney remzini

İki elif bu sıra (6) iki ʿimād

Aña nebī tekyelenüp buldı ad

Biri ezel biri ebed elfidür

Biri yüzi biri anuñ (7) zülfidür

Lafẓ-ı nebī aña işāret ider

Olmasa bī nūn nedür ey püser

Dā'ire-i şeş cihet olan (8) cihan

Ẓāhiri ḫalḳ bāṭını sırr-ı nihān

Noḳṭa-i nūn sırr-ı bīnüñ şāhidi

Rūḥ-i iżāfīye gider (9) rāh-idi

Keşrete düşürdi sözi cāhilān

Cāhil içün söz uzadur ʿālimān

Şeyḫī de (10) var mı gele ġammāz ola

Reml añа remmāl ola remmāz ola

S1-139a

(Müstefʿilün/ feʿūlün/ müstefʿilün/ feʿūlün)

Ey maḫzen-i feżā'il elṭāf-ı Ḥaḳḳa maẓhar

Ey mecmaʿ-ı ḫaṣā'il mecmūʿ-ı ḫalḳa (15) rehber

Ey menbaʿ-ı mürüvvet ey maʿden-i fütüvvet

Ey aṣl-ı feyż-i raḥmet cūd-ı vücūd-perver

(16) Ḫulḳuñ ḳamudan ekmel ḫalḳuñ ḳamudan efḍal

Rūḥuñ ḳamudan evvel cismüñ ḳamudan enver

(17) Ey ẓulmetüñ żiyāsı ey ḫastalar şifāsı

Ey ġamlular ṣafāsı luṭfuñ ṣayar mı diller

Ey dürr-i baḥr-i vaḥdet (18) mühr-i nigīn-i ḳudret

Mihr-i semā-i ʿizzet serdār olanlara ser

Cismüñde sır şerīʿat (19) rūḥuñda hem ṭarīḳat

Sırruñ hüve'l-ḥaḳīḳat hem ḫānesin ü hem der

S1-139b

Ey ṭūtī-i ḥaḳāyıḳ (1) ey bülbül-i daḳāyıḳ

Ẕātuñ ḳamuya fāyıḳ dīnüñ ḳamudan aẓher

Ey dürr-i baḥr-i tevḥīd iḳlīm-i ʿaşḳ-ı ferīd

Ey ḥışn-ı şehr-i ümmīd müşkil senüñle eyser

Ṣıdḳ u ṣafāya ṣuffe mihr ü vefāya ḳubbe

Rūyuñ diler eḥibbe ey ḥabb-ı hubbe beyder

Ey Muṣṭafā-yı raḥman ey murtażā-yı insān

(4) Ey muḳtedā-yı her cān ʿallām-ı sırr-ı ester

Ey şemʿ-i ṣurḥ-ı ḫaḍrā mişkāt-ı bezm-i aʿlā

Miftāḥ-ı nūr-ı eclā (5) miṣbāḥ-ı ḳalb-i ḥayder

Ḳānūn-ı dīni vāżıʿ aʿlām-ı ʿilmī rāfiʿ

Ey her belāyı dāfiʿ (6) ʿarş-ı ḫudāya dilber

Ey rāfiʿ-i ḍalālet ey dāfiʿ-i cehālet

Müştāḳ-ı ber-cemālet aʿrāż u cümle (7) cevher

İ-109a *Ey seyyid-i civān-baḫt şāh-ı cihān felek-taḫt*

Cān-baḫş u hem cihān-raḫt (8) her zerre anı söyler

Keşşāf-ı sırr-ı evṣāf ʿaşkuñla ṣāf her ṣāf

Ḳāfı muḥīṭ olan (9) ḳāf ʿanḳā-yı ḳudret-āver

Ey raḥmetüñ nesīmi ey cennetüñ naʿīmi

Ey yoḳlayan yetīmi şefḳat (10) eline dāver

Ṭıbb-ı ḳulūb-ı eşbāḥ ṣabb-ı ṣabā-yı- fettāḥ

Feyż-i feżā-yı ervāḥ cümle saña musaḫḫar

(11) Ey seyyid-i memālik ey mānīʿ-i mehālik

Ey mürşid-i mesālik ey reh-revāne rehber

Işlāh-ı her (12) fesādī miftāḥ-ı her murādī

Sulṭān-ı ʿadl ü dādī mennāʿ-ı ṣanʿat-ı şer

Sulṭān-ı her sipāhī (13) ey cümlenüñ penāhı

Eşyā' turā kemāhī aşlile oldı manẓar

Destān-serā-yı sulṭān ey (14) bülbül-i ḫoş-elḥān

Şāhīn-i dest-i ḥannān ṣayyād-ı hem-dilāver

Ne varsa ẓāhir ü ġayb nūruñdan oldı (15) bī-reyb

Ḥūr u cinândaki zeyb senden durur muḳarrer

Ey ʿālemīne raḥmet nūr-ı hüdā-yı ümmet

(16) Ey reh-nümā-yı vuṣlat esrār-ı hinde-server

Olunca rūz-ı maḥşer nefsi oḳuya her ser

Ṭutıla cümle (17) diller ancaḳ hemān o söyler

Ey mihr-i ʿālem-i dil ey pīşvā-yı menzil

Ey naḳş-ı ḥātim-i kül (18) senden ḳamu muṣavver

Ey rūḥı cümle cismüñ ey genci her ṭılısmuñ

Ḳassāmı cümle ḳısmuñ bu'l-ḳāsım-ı (19) seḫāger

Ṣarrāf-ı dürr-i ʿirfān ʿarrāf-ı sırr-ı subḥān

Vaṣṣāf-ı ʿaşḳ-ı raḥmān sulṭān-ı baḥr hem ber

S1-140a

(1) Ey şāh-ı sırr-ı vaḥdet salār-ı cümle millet

Şehbāz-ı dest-i ḳudret ṣayyād-ı heft kişver

ʿUnvān-ı (2) naṣr-ı fursat mihmān-ı Rabb-ı ʿizzet

Çevgān-ı ṭūb-ı devlet ey dü cihāna mefḫar

Ḳapuñda cümle sā'il (3) baġladı saña maḥmil

ʿArż ide geldi müşkil cümle velī peyġamber

ʿAşḳuñla döner eflāk nūruñla (4) gül olur ḫāk

Biter senüñle her çāk ey her şikeste şeh-per

Ey mevc-i baḥr-i bī-ḥad sırr-ı vücūd-ı (5) ebced

Mürseller içre Aḥmed ey cümle başa efser

Ey aṣl-ı lafẓ u maʿnā biḩ-i dıraḫt-ı ṭūbā

(6) ʿİlm-i ledünne dānā çeşm-i cihāna gevher

Ey aṣl-ı ʿaşḳ u ġavġā maḥbūb-ı leyl-i isrā

Pāyüñde ʿarş-ı aʿlā (7) kemter gedāsı mihter

İ-109b *Ey ʿāṣiyāne eşfaʿ luṭfuñ ḳamuya maṭmaʿ*

Ey mühr-i ʿayn-ı maṭlaʿ (8) ḳapuñda mihr çāker

Feyyāż-ı ʿilm-i raḥmān miftāḥ-ı genc-i ʿirfān

Ey ḫastegāna Loḳmān ġassāl-ı her (9) mükedder

Yā seyyidu's-seriyye yā eşrefu'l-beriyye

Yā melbesu'l-ʿariyye ḳassām-ı ḥavż u kevŝer

Yā (10) muʿṭīyu'l-mevāhib yā mürşidu'l-merātib

Yā fātiḥu'l-muṭṭālib ʿālem-terā musaḫḫir

Şevḳī ileyke ġālib demʿī (11) ledeyke sākıb

Yā nūr-ı necm-i s̱āḳıb hem māh u mihr-i envār

Rūy-ı tū ḳıble'-i dil gūy-ı tū niʿam-ı menzil

(12) Ḥallāl-ı cümle müşkil ey bī-bedel saḥuntūr

Ey ḳatre'-i tū yem būd ʿummān hemçü nem būd

Bī-tū cihān (13) ʿadem būd ʿālem zi-tū münevver

ʿAr şest pāye'-i kem der-sīret ey mükerrem

Levḥ-est māye'-i kem (14) yek kāġıdī zi-defter

ʿAllām-i ʿilm-i esmā ey ism ān mnüsemmā

Fettāḥ-ı sırr-ı Mevlā keşşāf-ı remz-i her der

(15) Serçeşme'-i meʿārif ser-rişte'-i ʿavārif

Serdār-ı cümle ʿārif ey aṣl-ı māye vü ner

Şerʿüñ durur (16) mü'ebbed z̤ātuñ durur mü'eyyed

Yapduñ binā müşeyyed muḥkem durur musevver

Sırr-ı cemāl ü ʿizzet (17) remz-i celāl ü heybet

Ġamz-ı kemāl-i ḳudret cümle saña muḳarrer

Feyżüñden aldı ʿİsā mevtāyı ḳıldı (18) iḥyā

Beyżā yed oldı Mūsā nūruñ ile ser-ā-ser

Ez-kaḥal ḫāk ān pāy çeşm cümle ācid cümle ẕīrā'ī

Ez-nuṭḳ-ı şekker-efẕ-yı pür mışr dīn be-sükker

Ez meger çeşmet āhū der-kūh güfte yā hū

S1-140b *(1) Ez zülf-i tū siyeh rū üftāde misk-i muʿaṭṭar*

Ḳāvs-ı ḳāżā-yı ebrū ḳurulıdur be-her sū

Ol (2) mūy-ı ʿanberīn-bū ʿaḳl alur ādem avlar

Yek-dāne ḫāl-i dil-cū anuñla dām iken mū

Der (3) nezd-i cādū ṭūp ḳażā-yı kemter

Ey ṣāḥib-i meṣānī Yūsuf ola mı ṣānī

Kim ola (4) saña ṣānī maḥbūb-ı Rabb-i ekber

ʿĀşıḳ aña Züleyḫā saña cemīʿ-i eşyā

Belki Ḫudā teʿālā ey (5) enbiyāya server

Olmasa idi nūruñ ḥüsni olmazdı ḥūruñ

Ey aṣlı her sürūruñ cümle (6) ṣafāya maṣdar

Ey rūy ki żaḥī dem nīkām benezed tū kim

Şeb zülfüñe göre ḫam nūr-ı celāle (7) maẓhar

İ-110a

Ey muḳtedā-yı ervāḥ ey nūr-ı ẓıll u eşbāḥ

Ey muġleḳāta miftāḥ ey kāyināta mihter

(8)Görmese bunda rūyuñ görmez ḥaşirde būyuñ

Ṭutmasa güft ü gūyuñ yoldan azar (9) melekler

ʿİlmüñ ḳadar ilāhī taʿẓīm ḳıl kemāhī

Ol şāh cümle şāhī ki_ oldur cemāle maẓhar

(10) Aṣḥāb necm-i hādī bulsun bi-külli nādī

Rıḍvānile murādı olunca rūz-ı maḥşer

Lā-siyyemā (11) ol aʿlām ol çār rükn-i islām

Bulsun hezār ikrām yā Rabb bi-külli maḫżar

Ṣıddīḳ-i (12) yār-ı gāruñ hicret yolunda yāruñ

Ol şāh-ı nāmdāruñ ḳıl ravżasın muʿanber

Fārūḳ-ı dīnī (13) yā Rabb ḳapuñda ḳıl muḳarreb

Ḳıl ravżasın müheẕẕeb ʿizzet vir aña berber

ʿOṯmān-ı (14) ẕü'l-ḥayāyı ol maʿden-i vefāyı

Ol maḫzen-i ṣafāyı nūruñla eyle eẕher

Ol ehl (15) ehl-i atāyı ol ḥāmilü'l-livāyı

Ol menbaʿ-ı seḫāyı ʿizzetle eyle berter

O mecmaʿ-ı ṣafāyı (16) serdār-ı lā-fetā'yı

Bula ebed rıżāyı Ḥayyı der tevḥīdi

Derdile yanmışidi cāndan uṣanmışidi

(17) Hem fānī olmuşidi der ḥayy-ı bāḳī Ḥaydar

Ḳanın ḳurıtmışidi cismin çürütmüşidi

Yaġın (18) eritmişidi diri diriydi Ḥaydar

Yā şāfiʿu'l-muʿāṣī işfaʿ vekn-i münāʿṣī

Ezi ya'ḥazu'nevāṣī (19) ʿabdi żaʿīf efḳar

Mücrim ḳatı düşüpdür yolın daḫi şaşupdur

S1-141a *Ḥadden günāh aşupdür (1) ḳaldı ḥaḳīr ü mużṭar*

Ṣınḳun dil ü şikeste zencīr-i ġamla beste

Süst ü naḫīf ü ḫaste ḥayrān (2) u deng ü serser

Bir ḳatre aña kāfī belkı cihāna vāfī

Yā şāfī yā muʿāfī ḥastañdur ey şifāger

(3) Ey cümle başın tācı zerreñ cihān ḫarācı

Şeyḫī düşüpdür acı acuñdur etmek ister

(4) ***Ḳaṣīde-i āḫirī li-muḥarririhi***

(Feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilün)

Ey ḥabīb- iʿArabī nūr-ı ilāhī medenī

Seg-i bābuñ şeh olur her ne (5) ḳadar olsa denī

ʿAşkuñ ile evliyā ḫayline şāh olmadı mı

Olmuşiken rāʿī-yi üştür Üveys (6) el-Karanī

Toz toprag̈ile yollarda döner bād-ı ṣabā

Ḫāk-i pāyuñ dileyü saña ḳılur (7) devresini

İ-110b *Sāḥanuñ ṭaşınaʿāşıḳ ʿAdenüñ içi ṭaşı*

Bu ḥayādan surḫreng oldı ʿaḳīḳ-i (8) Yemenī

Şāhlıḳ bendeligüñde idügin ṭuyduġiçün

Şerʿüñe cān ile ḫıdmetler ider şāh seni

(9) Çöpçe gelmez sensüzin serv-i çemen gözlerime

Maḳṣadım bu merḥabā ide muġaylān dikeni

Dü cihān (10) perverişi nuṭḳ-ı faṣīḥüñden alur

Ḥükemā cümle virür şerbetüñe cān u teni

Saña virildi ḳemāl ile (11) maʿallāh ṣıfatı

İrāde ṣıġmadı kes cümle kesüpdür süḫanı

Eṣerüñ şemm idenüñ şemm iden āṣārından

(12) Şāmmesi ṭuymaz anuñʿanber ü misk-i Ḫoteni

İsteyüp ḥabl-i metīn ile dilā ḥışn-ı ḥaṣīn

Rāh-ı ʿaşḳına (13) girüp boynuma ṭaḳdım reseni

Ẕillet ü ḳılletile ḳaldım ayaḳda kerem it

Yerde ḳalsun mı (14) sevenler seni ey şāh seni

*Ḳıl cemālüñle müşerref vir beḳā baʿde f*enā

Ol ḥayāt-ı dil ü cānı ḳuluna (15) göstereni

Menbaʿ-ı ʿilm ü kerem mecmaʿ-ı ʿirfān u edeb

Maḫzen-i ḥüsn ü şiyem keştī-i dīnüñ dümeni

(16) Maʿden-i faẓl u kemāl maẓhar-ı nūr-ı müteʿāl

Māhī-i ẓulm-i ẓalem ehl-i ʿināduñ reseni

Ḥāmī-i dīn-i metīn (17) māḥī-i küfrān-ı ḍalāl

Ṣādıḳu'l-ḳavl ü emīn bāġ-ı cihānuñ semeni

Bende-i cūd u seḫāsı (18) dü-cihān ḫalḳı ḳamu

Ḳuvvet ü faḫr-i cihān oldı anuñ āmedeni

Maṭar-ı raḥmeti ṭā'irdür anuñ aḳṭārda

(19) Sırr-ı ʿaşḳile Ḫudā nūr ider anı seveni

Bāʿiṯ-i ʿaşḳ-ı Ḫudā vāsıṭa-i ḫalḳ-ı cihān

S1-141b *Merkez-i devr-i vücūd (1) kān-ı vefā baḫr-i ġanī*

Ẕıll-ı Ḥaḳḳ şems-i hüdā şaʿşaʿa-i nūr-ı Ḫudā

Ḫulḳı ḫoş ẕātı güzel leb ṣadef (2) ü diş ʿAdenī

Luṭfı çoḳ ṭatlu dili maẓhar-ı ḳudretdür eli

Müẕnibe ʿafv u ḫarābātaʿimāret vaṭanı

(3) Müflise luṭf idici daḫi yetīme şefḳat

Düşmüşüñ destin alan dāfiʿ-i ġamm u miḥenī

Senlügüñ (4) ḥaḳḳı ki maḫlūḳa odur aṣl-ı uṣūl

Virdi bu Şeyḫī ḳuluñ sende fenā eyle beni

Şerhte örnekleme tekniği yalnızca farklı metinlerden yapılan alıntılarla karşımıza çıkmaz. Aynı zamanda farklı öğelerin birbirine benzetilerek örneklenmesi de yaygındır. Bu örnekler verilirken önce '*Temsîl*' ibaresi kullanılmış ardından örnekleme yapılmıştır. Örneğin;

S1-14a*… Temṣīl bu nicār rūḥ-i*

T-190b *āteş gibidür. Ḳalb fitilidü ġıdā yaġıdur.*

S1-14b *(1) Yaġ dökününce çerāġ söyündügi gibi ġıdāsuz ḥayvān da helāk olur.*

Eser içerisinde kimi yerde soru cevap tekniği karşımıza çıkar. Şarih karşısında biri varmış da ona soru yöneltmiş gibi *'sual'* yazmış soruyu vermiştir. Cevap ibaresiyle de soruları cevaplamıştır. Bu şekilde şerhte dört farklı bölümde bu teknik kullanılmıştır. Metinde sual ve cevap kelimeleri kırmızı renkte yazılarak vurgulanmıştır.

S1-13b Suʿāl *ḥażret-i Seyyidü'l-ʿārifīn* ***Allāhümme işġulenā beka ʿamn-ı sevāk*** *(A67) niçün (4) dedi çün sivā yoḳdı.*

İ-6b *Cevāb kāf-ı ẕātdan kināyetdür. Sivādan murād ṣıfāt u efʿāldür …*

S1-59a*…. **Su'āl** eger ʿāriflik ḥāli ḳalbīdür.*

S1-59b *(1) Ṣūretle*

İÜ-145a *bilinmez anlarla nice olayın dersen cevāb her kimüñle ki muṣāḥib ü hem-meclis (2) olduḳda ḳalbüñden hevā-yı dünyā vü şehevāt-ı fāside çıḳa yerine fikr-i*

āḫiret ü muḥabbet gele (3) ḳīllerüñ yumuşaya göñül ʿalāyıḳdan paklana böylelerle ol ve ayrılma ki bunlar (4) mis-i ḳalbüñe iksīr-i aʿẓam u kimyā-yı ekberdür.

Abdülmecid Sivasî eser boyunca yalnızca açıklayıcı ve öğretici olmakla kalmamış aynı zamanda tartışmacı bir üslup sergilemiştir. Kadızadelilerle yaşamış olduğu çatışmayı Abdülmecid Sivasî'nin hayatını anlatırken detaylıca anlatmıştık. Bu eseri boyunca bir kez bile Kadızadelilerin adını kullanmamıştır. Bunun yerine bazı hükema, bazı ulema, bazı vaizler gibi belirsiz ifadelerle yetinmiştir.

Eserde Kadızadeliler ve yandaşlarına karşı savunduğu düşüncelerin izleri bulunmaktadır. Tartıştıkları konu başlıklarını Abdülmecid Sivasî'nin hayatını aktarırken sıralamıştık. Bu konuların bazılarını incelediğimiz bu eserde de ısrarla açıklamıştır.

Kadızadeler ve Sivasîlerin tartıştıkları konulardan biri Miraç'ın ne şekilde ve kaç kez olduğudur. Miraç sırasında Hazreti Muhammet (sav) Allah (cc)'ı görmüş müdür? Görmüş ise bunu beden gözü ile mi görmüştür? Miraca bedeni ile mi yükselmiştir gibi bir çok soru bu eserde de tartışılmıştır. Öncelikle Abdülmecid Sivasi'ye göre Hazreti Muhammet bedenen ve ruhen Miraca yükselmiştir. Allah'ı da üç gözü (ruh, beden ve kalp gözleri) ile görmüştür.

S1-12b *Tekmile ehl-i şühūd dimişler ki*

İÜ-106b *insānuñ üc gözi vardur. Cān gözi (6) göñül gözi baş gözidür. Dīdār-ı Ḥaḳḳı evvelā cān gözi görür ṯāniyen göñül gözi (7) görür ṯālişen baş gözi bunlar vāsıṭalığıyla görmege lāyıḳ olur. Sālik Beytullāh'dan (8) seyf-i ʿaşḳile aṣnām-ı keşreti sürmegin üc göz bir nūr olup anuñla ẕāt-ı muḥīṭüñ* ***Ve huve meʿakum eyne mâ kuntum*** *(A61) idügin cihāt-ı sittede bī-cihet ü bī-reng seyr ider. (10) Buradan İbn-i ʿAbbās ve kümmel-i ʿArabuñ risālet-penāh ḥażret-i Ḥaḳḳuñ cemāl-i bī-çūnını bu gözle (11) gördi diyü ḳasem itdükleri ve ehl-i fetvānuñ ḫilāf idüp insānuñ maḫlūḳa olan şemse (12) baḳmağa ḳādir olmayup ḳamaşan bizden göz ve görmesi kendüze mevḳūf olan (13) gice görmeyen ḥażret-i* ***nūru's-semāvāt ve'l-***

ʿarżı *(A62) görmek nice ḳābildür ve elvān ü eşkāli ve (14) keyfiyātı vesāṭet-i şemsle gören reng ü şekl*

T-188a *ve keyf ü kemden münezzeh olan ẕāt-ı (15) bī-çūnı nice görür didüklerine cevāb ü taṭbīḳ daḫi ẓuhūr etdi kim ḥadīṯde buyurur ki (16) ḥażret-i ʿaleyhi's-selām miʿrāc gicesi ben Allāh'ı baş gözi ile gördüm didükde bī-cism ü bī-heyʿet (17) ü bī-cevher ü bī-ʿarż u bī-mekān olanı baş gözi nice görür didiler ḥażret-i (18)ʿaleyhi'-selām cevāb buyurdı ki Sidre'ye varduḳda Cebraʿīl anda ḳalup Refref'e bindüm (19) yetmiş büñ nūrdan ḥicāb geçdüm pes cenāba irişdüm bāña didi ki* ***Teḳaddüm teḳaddüm vaḥīd muḥabbetī***

S1-13a *(1)* ***Muḥabbu ve maḥbūb ve sāʿātihi ḫalvet (A63).*** *Yaʿnī berü gel yā meydān-ı muḥabbetümde bir olan. Yaʿnī ʿaşḳ u (2) muḥabbetümde varlığın yile virüp ḳaṭresin baḥr-ı ṣıfat-ı vaḥdetümde ġarḳ idüp benümle birlige (3)*

İ-6a *düşen Aḥmedüm berü gel didükde ol nidādan bi'l-külliye ẓāhir ü bāṭın-ı vücūdum nūr-ı maḥż (4) olup cān u ḳalb ü ten gözleri birbirine üleşüp ney gibi ilişük gitmekle yetmiş biñ (5) ḥicāb-ı ẓulmānī ve yetmiş biñ ḥicāb-ı nūrānīden ten ü ḳalb u rūḥ arasında mū deñlü perde (6) ḳalmayup ten gözi ḳalb gözine gözlük gibi düşüp andan içeri baḳdı.*

Hazreti Muhammet, Miracı hem bedenen hem ruhen yaptı. Bu konuyu iki varak boyunca hadisler ve çeşitli kitaplardan alıntılar ile açıklar.

S1-17a *Geldük baʿżı ʿulemā-i rabbāniyye ḥażret-i Muḥammed miʿrācı hem cism (14) ü hem rūḥ ile itdi diyüp ve ḥażret-i ʿĀyişe'nüñ* ***Mā feḳade cesedu Muḥammeden leyletu'l-Miʿrāc velākine*** *(15)* ***ʿurucu be-rūḥihu*** *(A88) ḥadīṯinde ol ʿālem te'vīl idüp (16)* ***Mā feḳade cesedu ʿanu'l-rūḥ bil kān maʿu rūḥihi*** *(A89) dimekdür didi. Ve baʿżı ʿulemāda te'vīl-i mezbūruñ taʿassüfün gösterüp miʿrāc-ı cismānī didüklerinden (17) murād yine rūḥānīdür. Zīrā rūḥ cism-i laṭīfdür.*

Tartışılan bir diğer önemli konu ruh ile bedenin arasındaki ilişkidir. Ruhun bedene sirayeti var mıdır? Ruh bedenin neresinde bulunur gibi sorular bu eserde de karşımıza çıkmaktadır. Sivasi insanın bedenden ibaret olmadığını aslının ruh olduğunu açıklayarak ruhun yüceliğini vurgular. Ruhun bedene etkisi vardır diyerek bu etkiyi gül içindeki gül yağına, süt içerisindeki tereyağına benzetir. Ruh-ı hayvaninin yerini ise kalp olarak belirtir. Ruhun bedenden ayrılışı ile de ölüm gerçekleşir.

S1-13b *Pes ḥükm-i żarūretle herkesüñ Enā dedügi*

S3-17b *insān bu ḳālib degüldür. Zīrā (18) insān* ***Min ḥayṯu hū*** *(A68) evvel-i*

S2-20b *ʿömründen āḫirine dek bāḳī nesnedür ve ʿālem-i ʿanāṣırdan degildür. Belki ʿālem-i (19) emr ü melekūt ve ʿālem-i ervāḥdandur. Ḫafī degildür ki bir ḫālde bāḳī ve ber-ḳarār olmayan cesed bāḳī*

S1-14a *(1) olanuñ ġayrıdur ki ol bāḳī rūḥdur ki cism-i laṭīf-i nūrānī bāṭını derler. Lākin (2) cesedle taʿalluḳ-ı tāmmı ve cesede sirāyeti vardur. Nāruñ kömürde gülābuñ gülde yaġun südde sirāyeti gibi.(3) Pes bilindi ki ol eczāʿ-i laṭīfe-i cismāniyenüñ ḫaḳīḳati bu heykele muḫālifdür. Belki heykel (4) ten ilikmen gibidür. Bu rūḥ-i insānī ki ʿālem-i ʿulvīdendür cevherlik cinsindendür. Ol ilikmenüñ (5) nūrı gibidür ve bu heykel ile rūḥ arasında bir nicār-ı laṭīf vardur ki rūḥ-i ḥayvānī dirler. (6) Cümle canlularda vardur. Maḥali yürekdür. Ecsām-ı ʿunṣuriyyede*

T-190a *olan aḫlat-ı erbaʿa ki ḳan u balgam (7) u ṣafrā vü sevdādur ki aṣlları nār u āb u hevā vü turābdur. Bu rūḥ-i ḥayvānī bu meẕkūrātuñ (8) birbiriyle imtizācından ḥāṣıl olur. Bir ġāyet ile ismi nicārdur ki yürege varup bişüp andan (9) baʿżı ṭamarlarına irişüp andan dimāġa çıḳar ve çıḳmaġla bir miḳdār ṣovuyup iʿtidāl bulur. Baʿdehu (10) bu nicār ev ortasında ḳonulan çerāġ*

S3-18a *gibi żiyāsı yaʿnī rūḥ-ı ḳudsīsinüñ āṣārı bedene (11) yayılup eṭrāfa ṭoḳuna. Gözde baṣar ḳulaḳda semʿ lisānda ẕevḳ ü tekellüm burunda şemm (12) ve ġayrı aʿżāda daḫı mādde-i ḳuvvet ü taṣarruf ola. Lākin nicāruñ aṣlı ʿilm ü fehm ü ḳudret (13) ü taṣarruf maʿdeni olan yürekde olduġiçün yürek müftī-i bāṭın olup ḳule-i serde ḳuʿūd (14) iden ʿulemā ḫavāss-ı ḫamse-i ẓāhireye vü bāṭınaya ʿilm ü idrāk andan ṣīt oldı. Belkı emīr-i (15) cuyūş olup cümle aʿżā ḳudreti vü taṣarrufı andan aldı ki meşhūrdur ḳalbinde ḳuvvet olmayan ḫaṣmına (16) maġlūbdur ve ḥükemā ḫavf-ile ādem öldügün*

S2-21a *ve göz görmeyüp ḳulaḳ işitmeyüp ʿamelden ḳaldıġın (17) yazmışlardur ve niçe ḳavī baḥādırları żaʿīfler ḥīle ile ḳorḳıdup maġlūblamışdur. Tafṣīli (18) onuncı baḫṣde gelse gerek inşāʿallāhu teʿālā. Gelelüm bu rūḥ-i ḥayvānīnüñ gerçi maḳāmı ḳalbdür. Ammā (19) żiyāsı cümle aʿżāya sārī*

İ-7b *vü muḥarrikdür. Temṣīl bu nicār rūḥ-i*

T-190b *āteş gibidür. Ḳalb fitilidür ġıdā yaġıdur.*

S1-14b *(1) Yaġ dökününce çerāġ söyündügi gibi ġıdāsuz ḥayvān da helāk olur.*

Ruh ile bedenin arasındaki ilişkiyi, ruhun bedendeki yerini ve nefsin tanımı ve safhalarını da ele alır:

S1-22a… *insānuñ bir ẓāhiri var ten dirler ki (7) ʿālem-i ḫalḳdandur misāḫa vü miḳdār u kemiyyetsüz olmaz. Bir daḫi maʿnā-yı bāṭınīsi vardur ki (8) nefs ü cān dirler ve dil dirler ʿālem-i emrdendür misāḫa vü miḳdār u kemiyyeti yoḳdur.* ***Ḳāle e'r-rūḥ min (9) emr-i Rabbī*** *(A119) budur. Bundan daḫi aḫfā-yı sır vardur ki*

İÜ-116a *rūḥ-i iżāfī dirler. Gerçi bu dördi (10) bi'l-iʿtibār muġāyirdür ammā ḥaḳīḳatde birdür. Evvelā gerçi ḳalb yesār-ı ṣadrdur ki laḥm-ı ṣanavberidür ki (11)*

cevfindeki ḳaraca ḳan menbaʿ-ı rūḥdur ammā ḥaḳīḳatde bir laṭīfe-i rabbāniyedür ki ḥaḳīḳat-i insāndur

S2-34b *(12) ve muḫāṭab u meṣāb ve muʿātıb u muʿāḳıb olan budur ki ol laṭīfenüñ cesedle taʿālluḳı (13) vardur.*

T-202a *Aʿrāżuñ ecsāma evṣāfuñ ẕāta mekīnüñ mekāna taʿalluḳı gibi ṣāniyen rūḥ gerçi (14) cism-i laṭīfdür menbaʿı ol laḥm-ı ṣanevberinüñ içidür. Yaʿnī nicār-ı laṭīf-i nūrānīdür. Anı ol laḥm-ı ṣanevberinüñ (15) ḥarāreti bişürmüşdür. Kemā merre ammā ḥaḳīḳatde laṭīfe-i ʿālimedür. Yine ḳalbdekidür. (16) Ṣāliṣen nefis aḫlāk-ı ẕemīmeyi cāmiʿ bir maʿnādur.*

İ-15a *Ammā ḥaḳīḳatde laṭīfe-i meẕkūredür. Eger emr-i Ḥaḳḳa (17) boyun ṣunup çalınmadan muʿārıżadan ḳurtulur muṭmaʿinne dirler. Gāh ġāfil olup (18) lākin taḳṣīri içün kendüni levm ü siyāset ü mücāhede iderse levvāme olur.* ***Ve'ẕ-ẕunūbihim ḫaletū (19) ʿamelen ṣāliḥan ve āḫara seyyien ʿasāllāhu en yetūbe***

S3-36b ʿaleyhim *(A120) bu maʿnādur. Bunuñ ʿöẕr ü iʿtirāfi ḥażret-i*

S1-22b *(1) Ḥaḳḳa ḫōş gelür ki ḥattā aña ḳasem ider ki* ***Fe lā uḳsimu bi'l-nefsi'l-levvāmeti*** *(A121) ammā şehvet ü (2) hevāya maġlūb olursa ol laṭīf muẓlim olur emmāre olur. Rābiʿan ʿaḳldan gāh ṣıfat-ı (3) ʿilm dilenür. Maḥalli ḳalbdür. Ḥāll ü maḥallüñ başḳalıġı muḳarrerdür. Gāh ʿulūmı idrak iden dilenür. Pes (4) ḳalbdür ki laṭīfe-i meẕkūredür. Evvel* ***Mā ḫalaḳullāhu'l-ʿaḳl*** *(A122) den murād budur, ʿilm degüldür. Zīrā (5) ʿilm ʿarażdur. Maḥalsüz evvel-i maḫlūḳ olamaz. Ve ḥadīṣdeki ʿaḳl ḫiṭābına yaramaz. İmdi (6) bu ḳalb-i cismānī-i keṣīf ve rūḥ-i cismānī-i laṭīf ve nefs-i şehevānī ve ʿaḳl-ı ʿilmīnüñ bi'l-ʿtibār (7) farḳı vardur. Ammā cümlenüñ ḥaḳīḳatleri laṭīfe-i müdrikedür. Bir ādem ṭıflken mekteb uşaġı (8) olur, büyür sūḫte olur. Baʿde dānişmend, baʿde mülāẓım, baʿde müderris ü ḳāḍī vü (9) defterdār olur. Gerçi evṣāfları muġāyirdür ammā ḥaḳīḳatleri ol bir ādemdür. Evṣāfına (10) göre emmāre vü levvāme vü mülhimme vü muṭmaʿinne vü rāżıyye vü marżıyye vü kāmile dirler.*

Ruh konusunda üzerinde durduğu bir başka nokta ise ruhun mahiyetidir. Ruh nasıl bir varlıktır, nerededir gibi konuları tartışır:

S1-16bFaṣl *baʿżı ehl-i keşf şühūdla didi ki (3) melekūtī olan rūḥ-i ḳudsī arunuñ bebegi*

T-195a *şeklinde bir beyāż canlu nesnedür. Hem bu ʿilm ü (4) fehm ü ḳudret ü taṣarruf anuñdur ḫilāfet-i Ḥaḳ ile cesed-ḫānesinüñ ṣāḥibidür ve şenligidür. (5) İnsānuñ dimāġında olur burundan çıḳup gidince ādem uyur.*

Allah'ın varlığının yaratılmışlarla münasebeti ve ihatası nasıldır? Bu konu da tartışılan bir diğer önemli konudur. Zaten Sivasî de hükema ile sufilerin bu konuda tartıştıklarını bu eserinde belirtmiştir:

S1-27a *…. Bu maḥal ḥażret-i Bārīnüñ vücūdı*

S1-27b *(1) ve eşyāyla keyfiyete ve eşyāyı iḥāṭası bilinmege mevḳūfdur. Bilgil ki mümkinüñ vücūdı ḥaḳīḳatinüñ (2) ġayrıdur ve ḥaḳīḳatine ʿāriżdur. Meṣelā Zeyd taṣavvur-ı ẕihnde bir ḥaḳīḳatdür ʿalā'l-ḳavleyn-i ṭāʿifetān ḥaḳīḳat (3) yā rūḥ-i iżāfī ki bir vücūd-ı ḫāricīdür ol ḥaḳīḳat-i ẕihniyye inżimāmla vücūd virmişdür. (4) Pes ḥaḳīḳatde mebdeʿ-i āṯār olan bu vücūd ʿārıżīdür. Ol ẕihni bunuñ vāsıṭasıyla (5) mebdeʿ-i āṯār olmuşdur. Vücūd-ı vācib ḫod kendü ḥaḳīḳatinüñ ʿaynıdur*

T-208b *ve bilā-inżimām mebdeʿdür. (6) Geldük ḥükemā ile ṣūfīye iḫtilāf etmişler ki mebdeʿ-i āṯār olan vücūd ne vücūddur (7) ekṯer-i ḥükemā ve baʿżı ṣūfīye Ḥaḳḳuñ bir ṣıfatıdur ki aña feyż-i vücūdī ve vücūd-ı ʿām u nefs-i raḥman (8) dirler. Ammā şeyḫ-i ekber*

İ-19b *ve ekṣer ṣūfīye ve baʿżı ḥükemā mebdeʿ-i āṣār olan Ḥaḳḳuñ vücūdıdur ki (9) ʿayn-ı ḥāḳīḳatidür ġayrı degüldür dediler. Pes cümle mümkināt*

S3-60b *vücūd-ı vācib ile mevcūdlardur. (10) Yaʿnī ẕātuñ eşyāya ʿalāḳa-i maʿiyyeti vardur. Ammā ol maʿiyyetüñ keyfiyeti mechūledür istiʿdādı (11) ḳadar muṭṭaliʿ olanlara daḫi rūḥ ḳıṣṣası gibi keşfe şerʿüñ ruḫṣatı yoḳdur.*

Kadızadeler ve Sivasîler arasında tartışılan konulardan biri de kabir ziyaretleridir. Kadızadeleliler kabirlerin ziyaret edilmesine ve ölmüşlerden yardım istenilmesine karşı çıkarak kabir ziyaretlerini caiz bulmuyor mezarlar üzerine türbeler inşa edilmesine izin vermiyorlardı. Varolan türbelerin yıkılması gerektiğini savunarak halkın bu türbe ve kabirleri ziyaret etmesini engellemek istiyordu. Sivasî ise kabir ziyaretlerini savunarak özellikle tarikat büyüklerinin öldükten sonra da insanlara hizmet ettiklerini söylemektedir:

S1-66b *... Anlar anlardur ki öldükden ṣoñra rūḥları nūr-ı muṣavver olup ḫalḳa ḳarışup (4) ḫıdmet iderler dirken bunları inkār idüp ölü ṣanup ölüden ne (5) feyż olur diyü maḥrūm olurlar. Ḥaḳīḳat-i insāniyeye cehllerinden ve insān bu ṣūret (6) ṣanduḳlarından kemā-merre fī-baḥṣu'r-rūḥ. Pes* ***Ḫatemallāhu ʿalā ḳulūbihim*** *(A358) āyetine maẓhar olup (7) eşḳıyā zümresine żamm olurlar. Bilmezler ki sālik fenāfillāh olunca kendü evṣāfı (8) gider nefsüñ cehli yerine ḳudretullāh gelür. Pes beḳābillāh olanlaruñ taṣarrufı (9) kesildi dimek taʿṭīl-i ṣıfātullāh'a çıḳar ve kemāl-i ḥumḳlarından dimezler ki fülān (10) velīnüñ mezārına birḳaç gün tecrübeten bārī iʿtiyād ideyin ve rūḥı içün baʿżı (11) evrād u żiyāfāt ideyin*

İ-51a *yāḫūd kāmiller kitāblarınuñ her beytini aḳdāḥ-ı ilāhī (12) idüp şarāb-ı maʿānī ṭoldurmuşlar. Birḳac gün kitāblarını eglence ideyin derūnuma (13) ol mezārdan yā kitābdan bir zerre ẕevḳ gelürse muʿtād olayın olmazsa yine inkār (14) ḥāżır nesnedür dimez. Ḥattā ḥażret-i şeyḫ ḳuddise sırruhu vefātlarından*

muḳaddem feyżi aṣl (15) bizden şimden geri isteñ ki ḥayātımda ehl ü evlād u keṣretle taḳayyüdüm var idi. (16) Ḳaçan ki murġ-ı cānum ḳafeṣ-i bedenden

T-255b *ve āşiyān-ı tenden uça rūḥ-ı ḳudsīmüñ nūrı (17) ʿamelle bile gider dest-i ḳudretde olurum. Siz benden isteyince ben de vehhābü'l-ʿaṭādan (18) isterim irāde* ***Vebteġū ileyhi'l-vesīlete*** *(A359) ṭıbaḳınca vesīle olup teslīm ü iʿtiḳādıñuz (19) ḳadar size feyż resān olurum didi. Yine şāhidüm Allāh'dur el-ān öyle oldı.*

S1-67a (1) *Zinhār böyle münkirlerüñ vaʿẓların ṭutmayasuz. Zīrā kāmil ölmez. Belki (2) tevḥīd-i esmā vü ṣıfātı maḥv u ṭams idüp tevḥīd-i ẕātda ḳarār ṭutanlar ẕāt-ı Ḥaḳla (3)ḳā'im ü dā'im olup olʿālemüñ ve bu ʿālemüñ mevcūdātını muḥīṭ ü ḳābıż u bāsıṭ (4) olurlar. Lākin beşeriyyetleriyle degül*

İÜ-150b *nitekim evvelden beşeriyyetleri yoġdı. Yine nār-ı vaḥdetile (5) yoḳ idüp nām u nişānlar vücūdı resminden geçüp ḥayāt-ı ḥayy-ı ḳayyūm ile bāḳī ve mutaṣarrıf (6) olurlar.*

Bunların dışında Abdülmecid Sivasî, zikrin sesli mi sessiz mi yapılması gerektiği semanın caiz olup olmadığı gibi birçok konuda tartışmacı bir üslup sergilemiştir.

S1-96a*… Anuñiçün sālike ẕikr-i ḫafī evlādur didiler hem cehrde*

S1-96b *(1) riyā gelse iḫfā farżdur ki āvāzı ṭaşra çıḳanlar ṭabl u ṭanbūr gibi içi boşlardur didiler. (2) Ḥālā ki refʿ-i ḫavāṭır-ı sivāda cehr-i aḳvā vü enfaʿdur ki Ṭībī Ḥāşiye'sinde (3)* ***V'eẕkur Rabbeke (3) fī nefsike (A527)*** *tefsīrinde cehrüñ niçe fevāyid ü rücḥānın yazar. Cümleden biri cehrī ẕikrde vesvese (4) olmaz ki müşāheddür dir*

Sonuç olarak, Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinde bir yandan bir eğitimci gibi okurun eseri daha iyi kavrayabilmesi için çeşitli açıklamalarda ve örneklendirmelerde bulunurken bir yandan da yaşadığı çatışmanın etkisiyle tartışmacı bir üslup sergilemiştir.

4.3. Şerh Tekniği

Bir metnin şerh tekniğinden bahsedebilmek için öncelikle şerh teknikleri nelerdir bunların bilinmesi gerekir. Atabey Kılıç, şerh tasnifi üzerine yapmış olduğu çalışmasında şerh eserlerini metoduna göre üçe ayırır: Geleneksel şerh metodu, Hall-i Müşkilât ve benzeri veya tercümeye yakın şerhler, modern şerhler (Kılıç, 2007, 363-369).

İsmail Güleç, Kılıç'ın şerh tasnifine şerhlerin manzum-mensur oluşlarına, yazıldıkları dile, muhataplarının kim oluşuna, amacına, şerhin düzenli veya düzensiz (seçmece) yapılıp yapılmadığına, şarihin tarikatına ve içeriğe göre olmak üzere yeni başlıklar eklemiştir (Güleç, 2009, s. 213-230).

Her iki araştırmacının da tasnif çalışmalarına baktığımızda Sivasî'nin bu eseri ilk olarak mensur, düzensiz (seçmece) ve geleneksel şerh metoduyla yazılmıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Mesnevî'nin tamamına değil seçmece beyitlerden oluşan Cezîre-i Mesnevî üzerine yazılan bir eser olduğundan düzensiz yani seçmece bir eserdir. Eser beyitler üzerine yani nazım üzerine yazılmış mensur bir eserdir.

Geleneksel (klasik) şerhlerde önce şerh edilecek metin verilir. Ardından okurun anlayamayacağı düşünülen kelime ve ibarelerin anlamları ve gramer yapıları açıklanır. Açıklamaların ardından metnin anlamı verilir. Bu açıklamalar sırasında şarihin kültürel altyapısı ve yorumları şerhin temelini oluşturur. Bu kısımda verilmek istenen mesaj aktarılır.

Sivasî'nin Farsça, Türkçe ve Arapça dilleri üzerine derin bilgisi, aldığı tasavvuf kültürü ve ilmî alt yapısı şerhin içeriğini belirlemiştir. Bu eserde Sivasî'nin klasik şerhlerde uygulanan metodu uyguladığına şahit oluruz.

Sivasî'nin şerh metoduna baktığımızda ilk olarak *Mesnevî* beytinin aslını verdiğini görürüz. Bu beyitleri metnin genelinden ayırmak için beyitler mavi veya kırmızı renkte yazılmıştır. Farsça yazılmış olan *Mesnevî-i Manevî*'yi şerh ederken şarih, Farsça dilbilgisine ait bir çok konuyu da kelimeleri incelerken aktarmıştır. *Mesnevî* beytinin hemen ardından muhatabın anlayamayacağı düşünülen kelimelerin gramer yapısı incelenmiştir. Kelimenin masdar, mazi, muzari, emir ve nefy oluşu gibi bilgiler verilmiştir. Bazı kelimelerin yapısına benzer farklı kelimelerden '*kıyas, kıyasen'* gibi kelimelerle örneklendirilmiştir.

S1-10a Sīne ḫˇāhem şerḥa şerḥa ez-firāḳ

(9) Tā begüyem şerḥ-i derd-i iştiyāḳ (C1/3)

Ḫˇāsten maṣdar Ḫˇāst māżī (10) mużariʿ Ḫˇāhed gelür vāv-ı resmī ile. Ammā oḳunmaz. Sin hāya dönmek

T-185a ḳāʿidedür. (11) Pes mużāriʿ-i ḳıyāsidür. Ḫˇāhem nefs-i mütekellim vaḥdesidür. Güften maṣdar (12) güft māżī güyed mużāriʿ şāzdur. Ḳıyās güyed idi. Bā-i muvaḥḥide ile zīrā tānuñ (13) mā-ḳabli fā olsa ḳāʿide bāya dönmekdür. Rübed reften gibi. Güyem nefs-i mütekellim-i vaḥdedür

Kelimelerin gramer yapısını inceledikten sonra anlaşılamayacağını düşündüğü kelimelerin anlamlarını vermiştir. Kelimelerin anlamları verilirken Sivasî'nin bir ilim adamı gibi kaynak göstermesi ilgimizi çekmiştir. Özellikle Kara Hisarî, Ahterî ve Nimetullah'ın sözlüklerinden yararlanmıştır. Hatta incelediği bu kelimelerin Farsça ve Arapça sözlüklerde farklı anlamları varsa onlar da okurla paylaşmıştır.

S1-46b... Pes bed ān ki ṣūret-i ḫūb nikū

(14) Bā-ḫiṣāl-i bed nīrezed yek tesū (C2/ 1018)

Dānesten maṣdar dāned mużāriʿ bedān emrdür. Erzīden bahāya (15) degmek erzed mużāriʿ nīrezed

T-231b aṣlı ne erzeddür. Mużāriʿüñ nefyidür. Tesū feṯḥ-i tā ve żamm-ı sīnle (6) bir menfūr ve iki çekirdek aġzı dimekdür Niʿmetullāh. Maʿnā pes bil ki ṣūret ḫūb u (17) laṭīf ü mevzūnda

İ-35b olursa içi yaramaz ḫaṣletlü olsa bir pul degmezdür. Yaʿnī gönül (18) oġlı Ḥaḳḳ-şināş u ḫūb-ḫulḳ u ḫōş-sīret olmayınca fā'idesüz ṣūretdür bī-naẓīr de olursañ

Sözlükte birden fazla anlama gelen kelimelerin anlamlarını verdikten sonra anlam karmaşasının yaşanmaması için beyitte kastedilen anlamını yani bağlamsal anlamını '*murad, burada murad, ...den murad*' gibi ibarelerle açıklamaktadır.

S1-54a… Ger girān u ger şitā bende beved

ʿĀḳıbet cūyende yā bende beved (C3/ 978)

S1-54b *(1) Girān kesr-i kāf-ı ʿAcemile aġır dimekdür. Burada murād aġır yorıcı ve yabca idici dimekdür.*

Şarih, seçtiği kelimelerin veya terkiplerin gramer yapılarını ve anlamlarını açıkladıktan sonra *'mana'* başlığı altında şerh ettiği beyti Türkçe 'ye çevirmiştir.

S1-90b ***Ger beved çūpīn be-rev dīger ṭalep***

Der beved elmās pīş-i ābā ṭaraf (C1/ 715)

Be-rev emrdür. Beved (15) vavuñ feṭḥi ile sükūn-ı vavla olan

İÜ-147a *būd'uñ mużāriʿidür. Ṭalep kon dimekdür. Bā (16) āmeden lafẓınuñ emridür. Beyā daḫi gelür. Bāyla kesr-i ḫāṭıriçün āmed'üñ elifi bāya (17) döner. Maʿnā eger cānuñ ḳılıcı aġacdan ise*

S3-123b *yüri bir ġayrısın iste. Eger elmāsdan (18) ise ilerü meydāna gel ṣafā vü ṭarābile.*

Beytin Türkçe anlamını verdikten sonra şerh kısmına geçer. Şerh kısmını genellikle *'yani'* bağlacıyla bağlar.

S1-62b… Tīġ-i der zerrād ḫāne-i evliyāst

Dīden-i īşān (7) şümārā kīmyāst (C1/ 716)

Zered ʿArabca muḥarriket zırh didükleri demir gömlekdür. Zerrād zırh (8) düzici zerrād

S3-124a *ḫāne zırh düzecek yer Aḫterī. Maʿnā vü cān ḳılıcı evliyānuñ (9) cebeḫānesindedür. Yaʿnī ḳalbindedür himmet iderlerse aġacuñ cevheri demir olur ve (10) demirüñ ḳılıc olur. İmdi anlar ṣoḥbetinden ayrılma ki anları görmek size kimyādur ki (11) aḫlāḳ-ı zemīme-i beşeriyyeñüz baḳırın altun iderler ve mis-i nābuñuzı cevher-i nā-yāb (12) iderler ve ḥarāmīlerden ṣaḳınuñ ki naḳd-ı gözi daḫi żāyiʿ iderler ammā evliyāya ḫıdmet (13) iki cihānda zaḫmet ü ḍalālden ḫalāṣdur. Cümle kümmel bu sözde müttefiḳlerdür.*

Şerh sırasında Sivasî, ayet ve hadislerden deliller getirir. Kendinden önce yazılan *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'yi bu konuda eleştirdiğini daha önceki bölümlerde aktarmıştık. Sivasî şerh sırasında 318 ayeti 536 kez vermiş ve 116 hadis-i şerif aktarmıştır. Bu kadar ayet ve hadis vermesi anlamları hatta râvileri hakkında aktardığı derin bilgiler bize şarihin naklî ilimlerdeki bilgisini göstermektedir.

Kuran ve hadisin dışında şerh sırasında dönemin önemli eserlerinden mensur ve manzum alıntılar yapmıştır. Şerhini Arapça, Farsça ve Türkçe beyitlerle, bazen satırlarca süren Arapça alıntılarla, ünlü sözlerle genişletmiştir. Abdulgani Nabgusi, Abdülmecid Şirvani, Alaeddin Abizi, Amidi, Şeyh Bahaiddin, Bahrul Kelam Şerhi, Bahrü'l-Garaib (Lütfullah Halimi), Beyazıd-ı Bestami, Beydavi, Bezzazi, Buhari, Celaleddin Rumi'nin Mesnevî ve Divan-ı Kebir eserleri, Cevahirul Erfkar, Cürcani , Derviş İlmi, Ebu Hanife, Ebu Talib Mekki, Ebu's-Suud, Ebu'd-Derda, Ebu Bekir Verraka, Eflatun, El-İci, Fudayl Bin Iyad, Füsus Şerhi, Gazali, Hafız, Hamdi Çelebi, Harakani, Hasan Basri, Hatem, Hazreti Ali, Hazreti İbrahim, Hazreti Nuh, Hisari (Kara Hisari), Hz Meryem, Hz. İsa, Hz. Ayşe, Hz. Hızır, Hz. İdris, Hz. Musa, İbn-i Abbas, İbn-i Arabi Fususul Hikem, İbn-İ Ethem, İbni Farid-Hamriyye, İbni Farid-Kaside-i Taiyye, İbn-İ Kayyim El-Cevziyye, İbn-i Kemal (Kemalpaşazade), İbn-i Sina, İbnül Cevzi, İmam Rabbani, İmam Şafii, İsfehani, Kanuni (Muhibbi), Karun, Kasımi, Kaside-i Büride-Muhammed Busiri, Kaşani, Keşşaf (Zemahşerinin Eseri), Kurtubi, Latifi, Malik Bin Dinar, Mansur, Medyen, Mesabih, Minhac (Nevevi-Sahih-i Müslim Şerhi), Mir Hüseyin (Hüseyni), Molla Cami, Muhammed Makdisi, Muhyi Çelebi (Fenerizade), Muhyi'd-Dìn El- Arabi, Mütenebbi, Nesimi, Nimetullah, Nizami, Ömer El-Faris El- Mısri, Reşehat, Risale-İ Şeyhi, Sa'di, Sadrü'd-Dìn Konevi, Sehl-İ Tüsteri, Senai, Seyyidül Iraki, Sıhah, Suyuti, Sühreverdi, Süllemi, Sünen-İ Kebir-Beyhaki, Şah Şüca El-Kirmani, Şemseddin Sivasî, Şems-i Tebrizi, Tefsir-i Kebir, Tibi-Haşiye, Vasıf Bin Berhiya, Verrak, Vitri, Yahya Çelebi,

Yazıcıoğlu Muhammed ve Yunus Emre gibi bir çok isim ve eser geçmektedir. Kimi zaman bu eserlerden alıntı yapıp eser sahibi hakkında bilgi verilmemiştir. Bu durumla karşılaştığımızda alıntılanan metni araştırarak sahiplerine ulaştık. Bu eserler ve içerikleri hakkında daha sonra daha detaylı bilgi verilecektir. Abdülmecid Sivasî beyitlerin şerhi sırasında bu kadar çeşitli konuda ve çok sayıda eserden alıntılar yaparak edebî ve kültürel alt yapısının ne kadar güçlü olduğunu da gözler önüne sermektedir.

Kimi zaman da Sivasî, şerh sırasında muhatabın aklında oluşabilecek soruları da *'sual'* kelimesi ile vererek onu cevaplandırmıştır:

> ***S1-39b*** *… Su'āl (12) maʿrifetullāhuñ nişānı nedür? Cevāb nevāziʿ-i beşeriyyeden ḳalbüñ emīn ü sākin olmasıdur.*

Tüm beyitlerin şerh kısmı aynı uzunlukta değildir. Hepsinde yukarıda bahsettiğimiz inceleme metotlarının tamamı da kullanılmamıştır. Kimi beyitlerde kelimelerin yalnızca gramer incelemesi yapılırken kelimelerin anlamları verilmemiştir. Kimi beyitlerde ise kelime incelemesi hiç yapılmadan beytin anlamı verilerek şerhe geçilmiştir. Bu durumda bazı beyitler sayfalarca şerh edilirken bazı beyitler birkaç satırla şerh edilmiştir. Mesela aşağıda paylaştığımızın şerhi üç satırdan oluşmaktadır:

> ***S1-41a Pāk kon dü çeşm-i rā ez-mūy-i ʿayb***
>
> ***Tā bebīnī bag̱-ı servistān-ı g̱ayb (C2/1944)***
>
> *Pāk (8) it iki gözüñi ʿayb ḳıllarından. Tā g̱ayb servistānınuñ bāg̱ın göresin. Yaʿnī kimse (9) ʿaybına baḳmadan gözüñi arıt. Ve illā ʿayb-bīn g̱ayb-bīn olmaz ki gözünde ḳıl biten yolmayınca (10) żaʿf-ı başardan ve yaşarmadan*
>
> ***İ-30b*** *ḳurtulmaz.*

Yukarıda bahsettiğimiz tüm metotlara baktığımızda Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî eserinde kullandığı şerh tekniğini şöyle sistematize edebiliriz:

1. Mesnevî'den seçilen beytin aslı verilir.
2. Beyitten seçilen kelimelerin gramer yapısı incelenir.

3. Seçilen kelimelerin sözlük anlamları verilir.
4. Kelimelerin beyit içerisinde kastedilen bağlamsal anlamı verilir.
5. Manâ diyerek beytin tercümesi yapılır.
6. Yani diyerek beytin şerhine geçilir.
7. Şerh sırasında kimi zaman soru-cevap tekniği ile açıklamalar yapar.
8. Şerh sırasındaki yorumlarını ayet, hadis, şiir, nesir alıntıları ile destekler.

Sonuç olarak baktığımızda Abdülmecid Sivasî *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinde mensur, seçmece ve geleneksel (klasik) şerh metodunu kullanmıştır. Tüm beyitlerin şerhine baktığımızda hepsinde *Mesnevî*'den seçilen 359 beytin aslının ve tercümelerinin verildiğini görürüz. İncelenen 359 beytin 273'ünde ayet, hadis, şiir ve dönemin ünlü eserlerinden alıntılar yapılarak verilen bilgilere bu eserler şahit gösterilmiştir. Ama özellikle kısa bilgi verilen beyitlerde sadece beytin tercümesinin verilmesiyle yetinilmiştir. 145 beyit incelenirken seçilen kelimelerin gramer yapısı tahlil edilmiştir. 136 beyitte seçilen kelimelerin sözlük anlamları okurla paylaşılmıştır. Bunların 15 tanesinde kelimenin beyit içerisindeki bağlamsal anlamı da verilmiştir. 23 beyitte soru cevap tekniği ile beyitte anlaşılması zor noktalar aydınlatılmıştır. Şerh metodunu tablo üzerinde şu şekilde özetleyebiliriz:

Mesnevî Beyti
Beyitten seçilen kelimenin gramer incelemesi
Seçilen kelimelerin sözlük ve bağlamsal anlamlarının kaynak gösterilerek verilmesi
Beytin tercümesi
Beytin şerhi

Tablo 2: Şerh Tekniği

4.4. Şerhin Kaynakları

Eser içinde bir çok alıntıya rastlanmıştır. Kimi zaman bu alıntıların kaynakları belirtilmeden '*kümmel, ulema, hükema'* gibi çoğul kelimelerle belirsiz ifadeler kullanılmıştır.

S1-95b*... Kümmel dimişler ki kendülügin ve tedbīrin ḳoyup murāḳabei ḥaḳ etmek (7) bāʿiṣ-i ḳurb olmaḳda nefy ü iṣbātdan aʿlādur ve ḫavāṭıra ıṭlāʿ*

T-288a *ve mülk ü melekūtda (8) taṣarruf-ı murāḳabe ile bilünür ve bulunur ışṭılāḥda buña cemʿ ü ḳabūl dirler*

Farklı şairlerin şiirlerinden beyitler, sözler, kitaplardan alıntılar, sözlüklerden kelime anlamları, tefsirlerden âyet yorumları, hadis kitaplarından alıntılar gibi farklı parçalar eseri süslemektedir. Kimi zaman bu alıntılanan eserlerin kaynakları belirtilerek açık alıntılama yöntemi uygulanırken kimi zaman ise kaynak belirtilmeden gizli alıntılama uygulanmıştır. Kaynak belirtilmeden paylaşılan alıntılar hakkında araştırılma yapılarak kimlere ait olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Eser sahiplerinin isimlerine göre alfabetik sıra ile okurla paylaşılacak bu kaynak eserlerin nasıl alıntılandığı da okurun bilgisine sunulacaktır.

4.4.1. Abdullah Ensarî

Mutasavvıf bir âlim ve şair olan Abdullah Ensarî'nin soyu, kabri İstanbul'da bulunan büyük sahabe Eyyüp El-Ensarî'ye uzanır. İyi bir eğitim almış olan Ensarî, çok sayıda eser vermiştir. Daha çok mutasavvıf kimliği ile tanınır (Yazıcı, 2000, s. 222-226).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de insanlara nasıl davranılması hakkında Ensarî'ye ait bir söz alıntılanmıştır. Bu söze göre Allah'a sadakatle, halka insaflıca, nefsimize öfkeyle tüccara saygıyla, alimlere alçakgönüllükle ve sessizce, şeyhlere kalpten teveccüh ve teslimiyetle, ebeveyne saygıyla, arkadaşlara nasihat yoluyla, dervişlere yumuşaklıkla ve cahillere susarak yaklaşmak gerekir.

S2-69b-70a, S3-89b-90a*: + Ve aḫlāḳda söz çoḳdur tafṣīle taḥammül yoḳdur hele ʿamel murād kimse bu yeter ki ʿAbdullāh Enṣārī buyurur Bā Ḥaḳ teʿalā be-ṣıdḳ bā-ḫalḳ be-inṣāf bā-nefs be-ḳahr bā bezirgān be-ḥurmet bā ʿālimān be-tevāżuʿ u sukūt bā meşāyiḫ be-teslīm u teveccüh -i ḳalb bā peder u māder be-aġrār u ḥürmet bā-dūstān be-naṣīḥat bā-dervīşān (S3-90a) bā-nermī vü seḫāvet bā cāḥilān be-ḫāmūşī.*

4.4.2. Abdülganî E'n-Nablusî

Künyesi Abdülganî bin İsmail bin Abdülganî bin İsmail bin Ahmed bin İbrahim E'd-Dimaşkî E'n-Nablusî'dir. Abdülganî E'n-Nablusî, Kudüs'ten göç ederek Şam'a yerleşen bir ailenin çocuğudur. 1050/1641 yılında Şam'da doğmuştur. Babası da âlim olan Nablusî, ilk eğitimini babasından almıştır. Şam'ın tanınmış alimlerden ders alarak medrese tahsilini tamamlamıştır. Türkçe ve Farsça konusunda derin bilgisi bulunan Nablusî tasavvufla da ilgilenmiştir. Önce Kadirî tarikatı şeyhlerinden Abdürrezzâk bin Şerafeddin Geylânî'ye bağlanmış daha sonra Nakşıbendi tarikatına bağlanmıştır. Şeyh olduktan sonra Abdülganî Nablusî, Kâdiriyye, Sühreverdiyye ve Nakşibendiyye tarikatlarını ve Ekberiyye kolunu Şam'da temsil etmiştir. Kadılık ve müderrislik görevleri de yapan Nablusî döneminin sevilen şair ve düşünürlerindendir.

Nablusî'nin, üç yüzü aşkın eseri olduğu düşünülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: *El-Mecâlisu'ş-Şâmiyye fî mevâ'izi ehl-i bilâdi'r-Rûmiyye, et-Tahrîrü'l-hâvî bi şerh-i Tefsîri'l-Beyzâvî, Kenzü'l-hakki'l-mübîn fî ehâdîs-i Seyyidi'l-Mürselîn, Şerhu Tarîkati'l-Muhammediyye li'l-Birgivî, Leme'âtü'l-berki'n-necdî fî şerh-i tecelliyâtı Azîz Mahmud Efendî, Miftâhü'l-mâiyye fî şerhi Risaleti'n-Nakşbendiyye, Envârü'ssülûk fî esrâri'l-mülûk, el-Fütûhâtü'l-medeniyye fi'l-hazarâti'l-Muhammediyye, el-Kavlü'l-Âsım fî kırâati Hafs an Âsım, Dîvânü gazeliyyât, Kifayetü'l-müstefîd fî ilmi't-tecvîd, Reddü'l-metîn alâ muntakısi'l-Ârif Muhyiddin, et-Tuhfetü'n-nablusiyye fi'r-rihleti't-Trablusiyye, Manzûme fî mulûk-i benî Osman* (Kavak, 2016, s. 1125-1128).

Nablusî'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz Arapça beyte S1 nüshasında rastlanmamış olmasına rağmen S2 ve S3 nüshasında tespit edilmiştir. Beyit alıntılanıp şairi verilmeyerek gizli alıntı yöntemi uygulanmıştır.

S2-43a, S3-60b: + ve vücūd-ı vācibüñ teʿayyināt̤ıdurlar.

El-baḥr baḥr-i ʿalā mā ki'enne fī'l-ḳadem

İnne't- ḥavādiṣ enhār u emvāc *(DA137).*

4.4.3. Abdülkadir Bedran

Abdülkadir bin Ahmed bin Mustafâ ed-Dûmî ed-Dımaşkî adlı Şamlı edip, tarihçi ve din adamıdır. İbn-i Bedran adıyla da anılmaktadır. *Cevahirü'l-Efkar ve Meadinü'l-Esrar* adlı tefsir eseri metinde geçmektedir. Eser hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır.

Eserde metin veya yazar hakkında bilgi verilmeden alıntı yapmıştır:

S1-79a*...* ***İnnellāhi şerāben a'de'l-evliyā'(A417)****'dan ṭuymayup şarāb-ı ʿaşḳ-ı ilāhīye (7) ki anuñ mey-ḫānesi ḳulūb-ı ʿārifāndur ve anuñ içmesi meẕheb-i ʿuşşāḳda farżdur.*

Alıntılanan Arapça bu sözün anlamı: Allah'ın evliya için hazırladığı bir şarap vardır. Yaptığımız incelemede bu sözün Cevahirü'l-Esrar'dan alıntılandığı bilgisine ulaştık. (Bknz. Cevâhiru'l-Esrar, s. 302, e-kitap).

4.4.4. Abdülmecid Sivasî

Şerh- Cezîre-i Mesnevî'nin şarihi olarak ele alıp daha önceki bölümlerde hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi paylaşmış olduğumuz Abdülmecid Sivasî, aynı zamanda Şeyhî mahlasıyla şiirler yazan önemli bir şairdir. İncelediğimiz eserde kendine ait bir çok şiire rastlanmıştır. Sadece *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* içerisinde geçen şiirleri üslup özelliği olarak ele alınarak *Üslup Özellikleri* başlığı altında incelenmiştir.

Fakat bu eserde Abdülmecid Sivasî'nin aynı zamanda *Divanı*'nda geçen eserlerine rastlanmıştır. Bir sanatçı farklı sanatçıların eserlerinden alıntı yapabileceği gibi kendi yazdığı metinlerden de yapabilir. Abdülmecid Sivasî'nin Divan'ı üzerine birden fazla çalışma yapılmıştır. Biz bu karşılaştırma için yapılan çalışmalar arasında en fazla şiiri kapsadığından Alper Ay'ın yüksek lisans tezini kaynak olarak seçtik (Ay, 2014). İki eser arasında ortak üç şiire rastlanmıştır.

S1-7b'de bu karşımıza çıkan ilk şiir *Divan*'da sayfa 179'da ikinci şiir olarak verilmiştir. İki metin arasında sadece birkaç kelime farklılığı bulunmaktadır:

S1-7b*…. Li-muḥarririhi*

(Fā'ilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Ḥubb-ı dünyā gitdi ise buġz-ı dünyā geldise

(10) Sehv u ġaflet ʿaskeri buldıysa maġlūbiyyeti

Ḫavf u yaḳẓān leşkeri żabṭ (11) itdi ise şehrüñi

Geldi ise daḫı ḳabż u basṭ vü üns ü heybeti

Cismüñe (12) ve cānuña tevḥīd-i Ḥaḳ vālī ise

Himmet-i süflī gidüp toġduysa ʿulyā kelmeti

(13) Ẓāhir u bāṭında te'sīr itse nūr-ı Ḫudā

Pādişāh olduysa rūḥuñ ġālibiyse (14) şevketi

Ṣafḥa-i sırr-ı kün okursun o demde bī-zebān

Kün fekān *(A27) dersi yazılmış (15) bulasın ol vuṣlatı*

Mihr-i ẕāta maṭlaʿ eyler ḳaldırur suḥben hemān

Evvel āḫir (16) ẓāhir u bāṭın ṭoġar ʿayniyyeti

Zülf idüp aʿyān-ı dilber yüze gizlenmiş ḳatī

(17) Şeyḫī'de var mı meger açar geçine ḥücceti

Tespit ettiğimiz ikinci şiir esas nüsha olan S1 nüshasında geçmez fakat, S2 ve S3 nüshalarında yer alır. Bu şiir Divan'ında 89. şiir olarak verilmiştir:

S2-45b-46a, S3-64a-64b*: + Hep ḳaṭe-i İslāmiyete ve ṣıfat-ı selāmet üzeredür. Li-muḥarririhi el-faḳīr Şeyḫī ʿafā ʿanhu*

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Ādemī şeklüm diyu eyleme daʿvā meni
ʿAyn-ı maʿnādur hemān mevcūd-ı bāḳīsi meni

Ḥarf u lafẓa cild u kāġıd ẓarf-ı āletdür añа
Vaṣf-ı Ḥaḳ maʿ nā-yı Ḳur'āndur fehm ḳıl bāṭını

Ḫāk u aṣl u ḫār u berg reng-i būyi güllerüñ
Āba ṭābiʿdür ḳamusı cümleden ṣudur ġanī

Meyve-i ḫoş-bū vü ḫoş-leẕẕet u ḫoş-reng aṣlı hem
Māye-i ḳudretidür ḳatub ayırdı adını

Ḳavl ü fiʿil semʿ u ʿilmiyle başar ḳuvvet-i kemāl
Feyż-i ġaybīden dürür bil Şeyḫīnā ebādini

Tespit edilen üçüncü şiiri Divanı'nda 43. şiir olarak kaydedilmiştir:

S1-64b: *… (15) Li-muḥarririhi*

Aldanma iltifāta gözetme ṣadr-ı ʿālī

Mīzānda keff-i ḫālī bālāya mā'ilimiş

4.4.5. Abdülmecid Şirvânî

Abdülmecid Sivasî'nin babasının ve amcasının şeyhi olan Abdülmecid Şirvanî'nin tam adı Abdülmecîd bin Veliyyüddîn İbni Alâüddîn Şirvânî'dir. İsminden de anlaşıldığı üzere Şirvan'da doğmuştur. Babası da alim olan Abdülmecid Şirvani genç yaşta ilim öğrenmeye başlamıştır. Hem alim hem de sufi bir karaktere sahip olan Abdülmecid Şirvanî, Anadolu'da bir çok Halvetî şeyhini yetiştiren önemli bir şeyhtir. Kabri Tokat'tadır. *Hediyyetü'l-İhvan*'da bir çok kerametinden bahsedilen Şeyh Abdülmecid Şirvanî şarihimiz için de çok önemli bir isimdir. Babası, Abdülmecid Sivasî'ye şeyhi Abdülmecid Şirvanî'nin adını vermiştir. İncelediğimiz eserde Abdülmecid Şirvânî bir çok kez karşımıza açık alıntılama şeklinde çıkar. İlk olarak dua bölümlerinde amcası ve şeyhi Şems-i Sivasî ile beraber anılmıştır.

S1-17b'de keramet örnekleri sayılırken Abdülmecid Şirvanî'nin adı anılarak bir dağdan diğerine uçtuğu bildirilmiştir:

S1-17b*… Ve ḥażret-i Şems'imüzüñ şeyḫi ʿAbdü'lmecīd eş-Şirvānī ḳaddese sırruhumā ḫıṭṭa-i (7) Şirvān'da bir ṭaġdan bir ṭaġa ṭayerān iderlerdi ki meşhūrdur…*

S1-10b'de şiiri şairin ismi belirtilerek alıntılanmıştır. Bu şiirin ilk beyti şairin ismiyle T-206b, İ-18a derkenarda, S2-54a, S3-77a'da ve İÜ-119a'da tekrar şairin ismiyle birlikte verilmiştir.

S1-10b… *Li-şeyḫinā ʿAbdülmecīd (9) e'ş-Şirvānī ḳuddise sırruhu*

(Müstefʿilün/ müstefʿilün/ müstefʿilün/ müstefʿilün)

Men bu ile garīb geldüm kimse ḥālüm bilmez menüm

Men söylerem men (10) diñlerem kimse dilüm bilmez menüm

Menüm elüm dost elidür menüm dilüm dost dilidür

T-185b (11) Dostum güldür men bülbülem gülistānum ṣolmaz menüm

4.4.6. Âyetler

Abdülmecid Sivasî bu eserin yazılış nedenini açıklarken kendinden önce *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* yazanların yeterince ayet ve hadis örneği getirmediklerini eleştirmiştir. Bu nedenle de kendisi hemen hemen her beytin şerhinde en az bir ayet kullanmıştır. 302 ayeti 318 kez kullanan Sivasî, ayetlerin tamamını vermek yerine bir kısmını alıntılamıştır. Bu alıntılamaların bir kısmında alıntının ayet olduğu belirtilmiştir. Çoğunlukla ise hiçbir kaynak gösterilmemiştir. Fakat ayetlerin hepsi üstü çizili olarak verildiğinden kaynak belirtilmese de bu biçimsel özellikle ayet oldukları vurgulanmış olur.

Alıntılanan ayetlerin özellikle bazı surelerden seçilmesi dikkatimizi çekmiştir. Bakara Suresi'nden 29 ayet, Âl-i İmrân'dan 19, A'râf'tan 13, Necm Suresi'nden 11 ve Fussilet'ten 10 ayet alıntılanmıştır.

Bazen de Kuran'da birden fazla ayette geçen ibareler kullanılmıştır. Bu ibarelerin de üzeri çizilerek ayet olduğu belirtilmiştir. *Arapça İbareler* bölümünde bu ibarelerin geçtiği tüm ayet numaraları ve anlamları okura sunulmuştur. Örneğin;

A27. Anlamı: Ol der ve olur. (Kuran-ı kerim'de bu ifade 9 ayette geçer. Bunlar:2/Bakara-117,3/Âli İmrân-47,3/Âli İmrân-59, 6/En'âm-73,16/Nahl-40,19/Meryem-35,25/Furkân-7,36/Yâsîn-82,40/Mu'min-68).

4.4.7. Baha'eddîn Nakşıbendî

Nakşıbendi tarikatının isim babası da olan Bahaeddin Nakşibend Buhara şehrinde yaşamış, gençliğinde nakkaşlıkla ilgilenmiştir. Diğer tarikatlardan farklı olarak silsilesini Hazreti Ali'ye değil Hazreti Ebu Bekir'e dayandırmaktadır. Medrese kültürüne daha yakın olan tarikat sessiz zikri uygular. Bahaeddin Nakşıbendî müritlerine sık sık orta halli olmayı, ifrata kaçmamayı tavsiye eder (Ceyhan, 2015, s. 611-613).

Şeyh Baha'eddîn'in adı da anılarak bir sözü verilmiştir:

S1-100b … *Şeyḫ Bahā'eddīn buyurur: Bizde bu ḳadar ʿulūm u aḥvāl-i ẓāhir olmaġa sebeb cefā-yı ceheleye (4) ṣabr u taḥammül etdügümüzdür ve buyurur ki mollā olma, ṣūfī olma, müslümān ol ve muvaḥḥid ol.*

Şeyh Baha'eddîn eserde Hoca Baha'eddîn olarak da anılmıştır:

S1-63a *… Ḫōca Bahā'eddīn (2) buyurur dā'imā*

T-251a *ehlullāh ile muṣāḥabet ʿaḳl-ı meʿādı arturur ve ṭarīḳe taḳlīd ile (3) giren iḫlāṣ u cehdle ider elbette taḥḳīḳa irer mütekeffilim dirdi.*

4.4.8. Begavî

Ferrâ Begavî, on ikinci yüzyılda yaşamış olan muhaddis, müfessir ve ünlü bir Şafiî fakihidir. İncelediğimiz eserde onun ünlü hadis eseri *Mesâbîhu's-Sünne'den* açık alıntılama yöntemiyle alıntılar yapılmıştır:

S1-*100b* *… Ve Meṣābiḥ'üñ bāb-ı riyāda yazar kiʿan Enes (11) raḍıallāhu ʿanhu bi-ḥasbi emren mine'ş-şerr en yeşār ileyh bi'lā ṣābiʿ fī dīn ev dunyā 'l-emn (12) ʿaṣmehullāh.*

Yaʿnī kişiye şerr ü fitne yeter barmaḳla gösterüldügi dīni eger dünyevī umūrda meger Allāh'a (13) ṭayanup Allāh'uñ ṣaḳladuġı ḳul ola.

***S1-134b**… Nitekim Meṣābiḥ'üñ El-mu'minu'l-ḳavī ḫayrun mine'l-mu'minu'ż-żaʿīf (A817) (3) ḥadīṯinde mü'min-i ḳavī cānından geçüp illeri ḳayurandur dediler.*

4.4.9. Beyazıd-ı Bestami

Kaynaklarda ismi Tayfur bin İsa künyesi ise Ebu Yezid olarak verilen Beyazıd-ı Bestami 803'te İran'da Bestam (bazı kaynaklarda Bistam olarak verilmiş) kasabada dünyaya gelmiştir. İlimle yoğrulmuş bir aileden gelen Beyazıd-ı Bestami ilim ve ibadetle meşgul olmuş tarihi efsanevi bir mutasavvıftır. Menkıbeleri, hikmetli sözleri ve kerametleri ile ünlüdür. Fakat en ünlü olduğu kıssası sekr halinde Halllac-ı Mansur'un '*Ene'l-Hak'* (Ben Hakk'ım) demesi gibi '*Sübhanî*' yani kendimi tesbih ederim, yüceltirim demesi hakkındadır. Şerrî olarak bu söz ancak Allah için kullanılırken Beyazıd kendisi için kullanmıştır. Mutasavvıflar bu sözü sekr hali fenafillah rütbesi içinde değerlendirirken şeriat ehli dinden çıkma olarak görmüştür.

İncelediğimiz eserde Beyazıd-ı Bestami ilk olarak tasavvuf öncüleri arasında sayılmıştır:

***S2-15b**, S3-11a/11b: Beṣṭāmī vü Cüneyd u Ḫaraḳānī vü Muḥyi'd-dīn ʿArabī vü Mollā Celāleddīn gibi.*

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de zikrin açıktan mı (Cehri) yoksa gizli mi (hafi) yapılması tartışılmış her ikisini de kabul ederek buna şahit olarak da Beyazıd-ı Bestami'nin eseri gösterilmiştir:

S1-96a *Naḳşibendiyyeden bir kāmil daḫi aña mektūb yazmış ki ṭarīḳimüzüñ (8) esāsı iḫfā üzere iken işitdük ki cehr iderimişsüz anlar da cevāb yazmışlar ki işitdük ki (9)*

İ-74a *biz daḫi sizi iḫfā iderimişsüz. İntihā yāʿnī cemīʿ-i ṭuruḳ-ı hidāyetde iştihār u sumʿa ve riyādan (10) ḥaẕer gerek. Çünki işidildi cehr ü iḫfā bir oldı yaʿnī bir ṣıfata girdi belki cehrüñ (11) riyāsı yigce oldı ki etmedügimüz vaḳt ẕākirlik daʿvāsında bārī degülüz. Ammā (12) şāriḥ-i faḳīrüñ ġarażı ıṭlāḳan cehr ü iḫfāyı birbirine tercīḥ degüldür. Zīrā mürşidimüz ve ʿammümüz (13) Şemseddīn ṭābe ṣerāhu meşrebe göre hem Naḳşibendiyyenüñ iḫfāsından hem Ḫalvetiyyenüñ cehrinden (14) irşād iderdi ve tercīḥde tecrübe iden meşrebe rücūʿ iderlerdi. Ol ki ṭabʿı ʿaşḳī (15) ve şedīd ve ġażabnākdür cehrle emr iderdi. Şol ki ẕāhid-i yābis ü sākin-mizācdur (16) iḫfā ile emriderdi. Amma delā'il-i cehr ü iḫfānuñ tafṣīlin isteyen Ḫażret-i Besṭāmī'nüñ (17) Kevkeb-i Dürrī kitabına baḳsun erbāb-ı ḳalbe ḥall-i meşkle bu yazılan kāfīdür.*

Bir başka yerde ise hem sözü vermiş hem de bu sözlerin Beyazıd-ı Bestami'ye ait olduğunu bildirmiştir:

S1-50b ***Ve subḥānī mā aʿẓam şānī (A429)*** *ve* ***Enā uḳli min rabbi bītīn (A430)*** *ki Bāyezīd buyurmuşdur…*

Bu kaynak bildirerek alıntılamalardan başka Beyazıd-ı Bestami'ye ait olduklarını yaptığımız araştırmalar ile öğrendiğimiz sözleri de Arapça olarak ve sözlerin sahibini bildirmeyerek gizli alıntılamıştır. Örneğin; Beyazıd'a atfedilen 'Allah'ın velileri gelinler gibidir. Benim velilerim kubbenin altındadır' sözünü Arapça olarak vermiştir (Kuşeyri, 1991,s. 428):

S1-23b *(9)* ***El-evliyā' ʿarāyisullāh ve evliyā'ī taḥte ḳabābī*** *(A127).*

Paylaşılan bir diğer sözü ise 'Suyun rengi kabının rengidir' manasına gelir:

S1-54a *(17)* ***Levnu'l-mā' levnü inā'ihi (A315).***

Beyazıd-ı Bestamî Tayfur lakabıyla da şerhte anılmıştır:

S2-42b, S3-59a: *+ Li-şeyḫinā ḳuddise sırrıhu*

Dem-be-dem ṭoġmaḳdadur sırr-ı resūl
Anı ḳaṭʿ oldı ṣanur her bir fuḍūl

Gāhī Şiblīden gehī Manṣūrdan
Geh Cüneydden geldi geh Tayfūrdan

4.4.10. Beydavî

Kadı Beydavî (Beyzavî) olarak anılan ünlü alimişn tam adı Abdullah bin Ömer bin Muhammed bin Ebu'l-hayr (Ebu Said) Nasiruddin El-Beydavî'dir. Şraz yakınlarında bulunan Beyda kasabasında doğmuştur. Eğitimi ve hayatı hakkında teferruatlı bilgi bulunmayan Beydavî fıkıhtan mantığa, edebiyattan tarihe, hadisten tefsire kadar çeşitli ilim dallarında bir çok eseri vardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

1. Minhâcu'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl: Fıkıh üzerinedir.
2. Şerhü'l-Matâli' fi'l-Mantık : Mantık hakkındadır.
3. El-Gâyetü'l-Kusvâ: Şafii fıkhı üzerinedir.
4. Şerhu'l Mesâbihu's-Sünne (Tuhfetü'l-Ebrâr): Hadisler üzerinedir.
5. Tevâliu'l-Envâr min Metâli'l-Enzâr: Kelâm hakkındadır.
6. Lubbu'l-Elbâb fi İlmi'l I'râb: Kafiye üzerinedir.
7. Nizâmü't-Tevârih: Farsça tarih.
8. Risâle fi Mevzuati'l-Ulum ve Teârifiha: İlimlerin tanımlanması ve sınırlandırılması hakkındadır.
9. Envâru't-Tenzil ve Esrârutu't-Te'vil: Beydavî Tefsiri adıyla anılan meşhur tefsiridir.

Kadı Beydavî'nin birçok eseri olmasına rağmen ona asıl şöhreti kazandıran üzerine şerhler yazılmış olan *Envâru't-Tenzil ve Esrârutu't-Te'vil* adlı tefsiridir (El-Beydavi,

1988). Şarih de hak dostlarını anlamadan karşı çıkanların kalplerinin kararacağını hatta belki dinden çıkacaklarını açıklarken bu tefsirden alıntı yaparak fikrini destekler:

S1-78a*… muʿānid ü sefīh (7) daḫi ḥaḳ söyleyen dostını ve düşmenini bilmez ḥaḳ sözi yüksünür. Belki Ḳur'ān u ḥadīṯi (8) istiḫfāfla kāfir olur. Ol küfre sen sebeb düşersin. Yāḫūd nuṣḥuñı başına ḳıla kimse (9) ṣuçundan āḫer ṣorulmaz diyü ḥüccetleşür. Ancaḳ anı rūzgār uṣladur nāgāh (10) doḳunduġın ḫastaya mevt yaḳın olunca ʿılāc müfīd olmaz tiryāk da virseñ ẕehr-i ḳātil (11) olur ve ṭabīb-i ḥāẕıḳ marīżüñ nabżını dutup eṯer-i mevt görünce ʿılāc daḫi (12) etmez. Bu meşhūrdur ki ḳara ġayrı boya almaz ve ṣabunla aġarmaz. Fesaḳaya ki hevā (13) ʿādet ola ʿādet ṭabīʿat-ı ḫāmisedür. Egri büyümüş aġac gibi ṭoġrulması mümkin olmaz. Añа vaʿẕ (14) ḫaṭādur ḥużūr ol fāriġ bālüñ ki iştiġāl-i ʿavām añа ḳayd olmaya zīrā ẕātında olmayana (15) enbiyā daḫi*

T-268a *īmān viremez Bū Cehl ü Bū Leheb gibi. Beyḍāvī raḥmetullāh ʿaleyh* ***Eḥāṭat bihi ḫaṭī'etuhu (A412) (16)*** *tefsirinde dimiş ki bir günāhdan ḳul tevbe etmese bir günāha daḫi çeker ʿādet olur. Ḥattā (17) ḳalbini ḳablar ve ḳalbi bed-fiʿlin begenür ve andan*

İÜ-157b *özge leẕẕet yoḳ iʿtiḳād ider menʿ (18) idene buġż ider ʿāḳıbet küfr ü tekẕīb ile o nūr gider.*

Eserde yine kişinin cahil olmasına rağmen tefsirle uğraşmasını eleştirirken Beydavî'nin tefsirine gönderme yapar:

S1-110a *Sen ulü'l-ebṣārdan (4) degül iken re'y-i rekīk-i beşeriyyetle ve fehm-i şekīk-i nefs-i cāhile ile ḥażret-i Ḳur'ānı tefsīr (5) ider geçinürsin. Bilmezsin ki Beyḍāvī ile ḥaḳīḳat-i Ḳur'āniyye*

İ-84b *beyāża çıḳup maḥecca-i beyżā-i ṭarīḳat (6) vāżıḥ olmaz ve Keşşāfla ʿayn-ı şuhūd ve dīde- i yaḳīn ve çeşm-i maʿrifet münkeşif (7) olmaz.*

4.4.11. Beyhakî

Ebu Bekir Ahmed bin El-Hüseyin bin Ali El-Beyhakî, on birinci yüzyılın önemli muhaddis ve fakihlerindendir. Küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim alan Beyhakî, hayatı boyunca eserler yazmış, öğrenciler yetiştirmiştir. Şafiî fıkhı üzerine yazdığı eserleri ile tanınmıştır. Hadis konulu yazdığı *E's-Sünenü'l-Kübrâ (E's-Sünenü'l-Kebîr*) adlı eseri çok beğenilmiştir.

İncelediğimiz eserde Beyhakî*, Sünenü'l-Kebîr*'den bir alıntı ile anılmıştır:

S1-128a*... Ḥattā Kebīr'de Beyḫakī'den naḳlen buyurup Muḥammed ʿaleyhi's-selām (17) peyġamberlere daḫi cin ü melegüñ daḫi peyġamberidür. Yaʿnī anlaruñ da ḫabercisidür. (18) Tedebbür ve evvel ü āḫir maḥkeme-i şerʿüñ ḥākimi oldur. Enbiyā tevvābıdur…*

4.4.12. Bezâzî

Hanefî fıkıh âlimi olan Bezzâzî, Harezm'de dünyaya gelmiştir. Dönemin birçok Müslüman âlimi gibi o da Moğollardan kaçarak Anadolu'ya gelmiş, Mekke'de vefat etmiştir. İyi bir eğitim almış olan Bezzâzî, dönemin Moğol zulmü karşısında bir âlim olarak tepkisini ortaya koymuş, Timurlenk'in küfrüne dair fetva vermiştir. Çok sayıda eser (Özel, 1992, s. 113-114).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Bezzâzî'den bir kez alıntı yapılmıştır:

S2-81b, S3-108b-109a: *Bezzāzī'de eydür ʿAbdullāh bin Mübārek vāḳıʿada ṣordılar saña ne muʿāmele oldı buyurdı ki yetmiş yıl Ḫudā teʿalā bir mevḳıfda beni alıḳoydı. Bir mübtedʿüñ yüzine bir kere gülebaḳdıġum içün meger bir ẓālimüñ maġlūbı olup şerrinden ḫavfā yüzüne gele*

4.4.13. Buhârî

Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmâîl bin İbrâhîm el-Cu‘fî el-Buhârî’dir. Tanınmış muhaddistir. En güvenilir hadis kitabı olan *el-Câmiʿu’ṣ-ṣaḥîḥ* adlı eseriyle tanınmış büyük muhaddistir. Buhara’da doğmuştur. Hadisleri toplayabilmek için çok seyahat etmiştir. Eserleri şunlardır: *Câmiʿu’ṣ-ṣaḥîḥ, Târîḫu’l-kebîr, Târîḫu’l-evsaṭ, Târîḫu’ṣ-ṣagīr, Kitâbü’ḍ-Ḍuʿafâʾi’ṣ-ṣaġīr, Mecmûʿ fi’ḍ-ḍuʿafâʾ ve’l-metrûkîn, Kitâbü’l-Künâ, Târîḫ fî maʿrifeti ruvâti’l-ḥadîṯ ve naḳaleti’l-âṯâr ve temyîzi ṣiḳātihim min ḍuʿafâʾihim ve târîḫi vefâtihim, Tevârîḫ ve’l-ensâb, el-Edebü’l-müfred, Ḫalḳu efʿâli’l-ʿibâd, Refʿu’l-yedeyn fi’ṣ-ṣalât, Kitâbü’l-Ḳırâʾati ḫalfe’l-imâm, ʿAḳīde* (et-Tevḥîd), *Aḫbârü’ṣ-ṣıfât, Ḳażâya’ṣ-ṣaḥâbe ve’t-tâbiʿîn, Tefsîrü’l-kebîr, Kitâbü’l-ʿAtîḳ, Eşribe, Hibe, Vuḥdân, Mebsûṭ, ʿİlel, Fevâʾid, İʿtiṣâm, Kitâbü Aṣḥâbi’n-nebî, Esmâʾü’ṣ-ṣaḥâbe, Kitâbü’l-Îmân, Birrü’l-vâlideyn, el-Câmiʿu’ṣ-ṣaġīr, el-Câmiʿu’l-kebîr* (Azamî, 1992, s. 368-372).

Buhari, eserde güvenilir bir muhaddis olarak anılır:

S1-47a *Nitekim Buḫārī ḥadīṯlerindendür…*

Metinde Buhari’nin ünlü eseri *Tefsir-i Kebîr* de bir delil olarak sunulmuştur:

S1-15a *… Maẓharı ʿālem-i (9) sükūn u ʿaḳldur ceberūt ʿālemindendür. Yaʿnī esmā vü ṣıfāt ʿālemindendür. Bu beden ve nicār-ı (10) meẓkūr maḫlūḳeyn-i fānīyeyndür. Ne ezelī ve ne ebedīdürler.*

S3-20a *Ammā ol cism-i laṭīf ki rūḥ-i ḳudsīdür (11) ezelī degildür. Zīrā maḫlūḳdur. Ammā ebedīdür fānī olmaz. Fenā bulur dimek küfürdür ehl-i sünnet meẓhebinde. (12) Tefsīr-i Kebīr ve Ḳurṭubī ve Ġazālī yazmışlardur ve ammā ol cevher-i naẓīf ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyedür sır didükleridür…*

4.4.14. Bûsîrî

Hazreti Muhammed'e yazdığı kasidelerle ünlenen Muhammed bin Saîd Bûsîrî'nin künyesi Ebû Abdullah Şerefüddîn Muhammed bin Saîd bin Hammâd bin Muhsin El-Bûsîrî'dir. Bûsîrî hayatı boyunca hazreti peygamberin ahlakını ve yaşamını öven şiirler yazmıştır. En ünlü eseri tüm İslam dünyasını etkilemiş olan *Kasidetü'l-Bürde* (*Kaside-i Bürde*) adlı şiiridir. Kasidenin asıl başlığı, *El-Kevâkibu'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye* şeklindedir. Rivayete göre bir dönem felç olan şair, bu kasidesi sayesinde hastalığından kurtulmuştur. Bu nedenle bu şiire Kaside-i Bür'e de denilmiştir. Felç olan Busiri bu şiiri yazar ve rüyasında Resulullah'ı görür. Rüyasında hazreti peygamber onun vücudunu eliyle sıvazlar ve bürdesini (hırkasını) üzerine örter. Uyandığında şair, bu amansız hastalıktan kurtulduğunu görür. Bu rivayet yayıldıkça şiirin adı da Kaside-i Bürde olarak anılmıştır (Yücel, 2016, s. 86-97).

Bu şiir, Türk Edebiyatında da çok sevilmiştir. Defalarca tercüme edilmiş, şerhler yazılmıştır. Y. İbrahim Yücel, *Kaside-i Bürde* üzerine yaptığı çalışmasında Türk Edebiyatında bu eserin üzerine yüzden fazla eser verildiğini belirtmiştir. Şiir, Farsça ve Rumca'ya da çevirilmiştir. Günümüzde hala çok sevilen bu eser günümüz Türkçesine çevrilmeye devam edilmektedir (Yücel, age, s. 86-100).

Metnin Türkçe anlamı ve beyit numaraları tespit edilirken İlhan Armutçuoğlu'nun eseri esas alınmıştır (Amutçuoğlu, 2012).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Abdülmecid Sivasî bu kasideden sekiz kez yedi farklı beyti (43. beyti iki kez kullanmış) alıntılamıştır. Şarih genellikle hiçbir kaynak belirtmeden bu eserden beyitler sunmuştur. Kaside-i Bürde'nin 11. beyti bu yöntemle alıntılananlara örnektir:

S1-121b *(3) Anuñiçün*

Maḥaḍtenī'n-naṣḥu lâkin leste esmaʿuhu

İnne'l muḥabbeʿani'l-ʿaẕẕāli fī ṣamemi (A661)

Buyurdılar.

Kimi zaman da şarih, kaynak belirterek eserden alıntılar yapmıştır. Örneğin; Kaside-i Bürde'nin 43. beytini bu yöntemle alıntılayan şarih, aynı zamanda beytin Türkçe anlamını da okurla paylaşmıştır:

S1-18a *Ḳaṣīde-i Bürīde ṣāḥibinüñ*

Daʿmeddaaʿthu'n-naṣārā fī nebiyyihim

(12) Vaḥkum bi mā şi'te medḥan fīhi vaḥtekemi (A95)

Buyurduġı mışdāḳınca yaʿnīʿİsā'ya naṣārā didügin (13) dime bāḳī ne ḳadar ögsek lāyıḳdur ve çoḳ degildür.

4.4.15. Cafer-i Sadık

Künyesi Ebû Abdullah Cefer bin Muhammed El-Bakır bin Ali Zeyni'âbidin'dir. Soyu baba tarafından Hazreti Ali'ye anne tarafında Hazreti Ebu Bekir'e uzanır. İsmailiyye'nin beşinci imamı ve Caferî fıkhının kurucusudur. Şii ve Sünni alimlerce saygıyla anılmıştır. Cafer-i Sadık iyi bir eğitim almış ve çok sayıda eser yazmıştır. Mustafa Öz onun yüzlerce eseri olduğunu bildirmektedir. Bunlardan günümüze kadar ulaşanlar kısaca şöyle sıralanabilir:

1. Misbâhu'ş-şerîa ve miftâhu'l-hakıka
2. Tefsîrü'l-Kurân
3. Kitâbü'l-Cefr. el-Hâfiye fi'l-cefr
4. İhtilâcü'l-azâ
5. Heyâkilü'n-nûr (es-Seba)
6. Esrârü'l-vahy
7. Havâssü'l-Kurâni'l-azîm
8. Kitâbü't-Tevhîd ve'l-ihlîlce
9. Risâletü'l-vesâyâ ve'l-fusûl
10. Duâü'l-cevşen
11. Menâ'iu süveri'l-Kurân
12. Kitâb fî isbâti's-sâni (Öz, 1993, s. 1-3).

Şerh-i Cezire-i Mesnevî'de Cafer-i Sadık'tan bir söz alıntılanmıştır:

S1-122b*… Bilmediklerinden degül belki iẓhārla me'mūr olmaduḳları içün ḳalbleri ol ʿilmi ṣaḳladılar ki Caʿfer-i Ṣādıḳ (12) buyurur* ***İnnā lā ekteme min ʿilmī cevāhirahu kī lā-yurāhi ẕū vecheke fīfetnunā (A668)***

4.4.16. Cevherî

İsmail bin Hammâd El-Cevherî on birinci yüzyılda yaşamış ünlü sözlükçüdür. Ünlü Arapça sözlüğünün tam adı *Tacü'l-luga* ve *Sıhahu'l-Arabiyye* olmasına rağmen genellikle kısaca *e's-Sıhah* anılmıştır. Çok sevilen bu sözlük birçok dile çevrilerek yayınlanmıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de incelenen beyitteki anlaşılamayacağı düşünülen kelimelerin Arapça anlamları konusunda Sıhah'tan yararlanılmıştır. Bu eserden on beş kez alıntı yapılmıştır. Kimi zaman bu alıntılar Arapça verilmiştir:

S1-108a*… Aḫterī'de eydür ʿArabiyyet luġatlerinde cülf kesr-i cimle boş küpe dimişler ve ẓarfa (15) yaʿnī ḳaba ve ḳabuġa dimişler ve ḳalem yonḳasına dimişler ve Ṣıḥāḥ'da eydür* ***ʿArabbiyyun cilfun (16) ey cāfun (A592)…***

Kimi zaman ise alıntılanan kısmın anlamı verilirken kaynak olarak *Sıhah* gösterilmiştir:

S1-53a*… ʿArabī Ṣıḥāḥ'da eydür cidd*

T-239a *kesr-i cim ile (14) cidd yeciddden saʿy maʿnāsınadur…*

4.4.17. Cürcânî

Ebü'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî adlı Seyyid Şerif Cürcânî; kelâm, Arap dili ve edebiyatı, felsefe, mantık, astronomi, matematik, mezhepler tarihi, fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf gibi dinî ve aklî ilimlerin hemen

hemen hepsine dair telif, şerh ve hâşiye türünde eserler veren çok yönlü bir alimdir. Dönemin büyük alimlerinden ders aldığı gibi kendisinden sonra yetişecek bir çok alime de ders veren önemli bir müderristir. Çok yönlü bir alim olarak yüzün üzerinde eser vermiştir. Bunları konu başlıklarına göre sınıflandıracak olursak:

A) Kelâm hakkında vermiş olduğu eserler:

1. Şerhu'l-Mevâkıf: El-Îcî'nin el-Mevâkıf adlı eserine yaptığı şerhtir.

2. Şerhu'l-Akâʾidi'l-Adudiyye

3. Şerhu esmâʿi'l-hüsnâ

4. Risâle fî beyâni'l-firkati'n-nâciye

5. Hâşiyetü't-Tecrîd: Nasîrüddin et-Tûsî'nin akaid kitabına Şemseddin el-İsfahânî tarafından yapılan şerhe yazdığı haşiyedir.

6. Hâşiye ʿalâ Metâliʿi'l-enzâr şerhi Tavâliʿi'l-envâr: Şemseddin el-İsfahânî'nin Kādî Beyzâvî'ye ait Tavâliʿu'l-envâr'a yaptığı şerhe yazdığı haşiyesidir.

B) Felsefe, Mantık ve Astronomi Hakkındaki Eserleri:

1. Hâşiye ʿalâ Şerhi Hikmeti'l-ʿayn: Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin eserine Muhammed b. Mübârekşah tarafından yapılan şerhe yazdığı haşiyedir.

2. Hâşiye ʿalâ Şerhi Hidâyeti'l-hikme: Esîrüddin el-Ebherî'ye ait kitaba Muhammed b. Mübârekşah'ın yaptığı şerhe yazdığı hâşiyedir

3. Hâşiye ʿalâ Levâmiʿi'l-esrâr şerhi Metâliʿi'l-envâr: Hâşiye ʿalâ Şerhi Metâliʿi'l-envâr adıyla da bilinen kitap, Sirâceddin el-Urmevî'nin eserine Kutbüddin er-Râzî tarafından yapılan şerhe yazdığı haşiyedir.

4. Risâle fi'l-mantık.

5. Şerhu'l-Mülaḫḫaṣ fi'l-heyʾe: Çağmînî'nin astronomi hakkındaki eserine yaptığı şerhtir.

C) Arap Dili ve Edebiyatı:

1. *Et-Taʿrîfât:* Terimler sözlüğü.

2. Şerhu'l-İzzî: Zencânî'nin eseri üzerine yaptığı şerhtir.

3. Hâşiye ʿalâ Şerhi'l-Kâfiye: Radıyyüddin el-Esterâbâdî'nin el-Kâfiye adlı eserine yaptığı şerhe yapılmış haşiyedir.

4. Şerhu'l-Kâfiye: İbnü'l-Hâcib'in el-Kâfiye'sine yapılan Farsça bir şerhtir.

5.Hâşiye ʿale'l-Mutavvel: Hatîb el-Kazvînî'nin Telhîsü'l-Miftâḥ'ına Teftâzânî'nin yaptığı şerhin haşiyesidir.

D) Fıkıh hakkında verdiği eserleri:

1. Ḥâşiye ʿalâ Şerḥi Muḫtaṣari'l-müntehâ. İbnü'l-Hâcib'in fıkıh usulüne dair yazdığı eserine el-Îcî'nin yazdığı şerhe yaptığı hâşiyesidir.

2. Ḥâşiye ʿale't-Telvîḥ: Sadrüşşerîa Ubeydullah b. Mes'ûd el-Buhârî'nin Tenḳiḥu'l-uṣûl adlı eserine Teftâzânî'nin yaptığı şerhin hâşiyesidir .

3. *Şerḥu'l-Ferâʾizi's-Sirâciyye:* Secâvendî'nin eserine yaptığı şerhtir.

E) Tasavvuf hakkında yazdığı eserler:

1. Risâle-i Şevkıyye

2. Risâletü'l-Bahâiyye

3. Talîka ʿalâ ʿAvârifi'l-maʿârif

F) Tefsirleri:

1. Hâşiye ʿale'l-Keşşâf: Zemahşerî'nin ünlü eseri Keşşâf'ın Fâtiha ve Bakara suresinin ilk yirmi beş âyetine yapılmış bir haşiyedir.

2. Hâşiye ʿala Tefsîri'l-Beyzâvî: Beyzâvî Tefsirine yazmış olduğu haşiyedir.

3. Tefsîrü'z-zehrâveyn: Bakara ve Âl-i İmrân sureleri tefsiridir.

4. Tercümânü'l-Ḳurʾân: Kur'an'daki bazı kelimelerin Farsçasını vermiştir.

G) Hadis konulu iki eseri vardır:

1. *Dîbâcü'l-müzheb*

2. Hâşiye ʿalâ Hulâsati't-Tîbî (Cürcani, 2015).

S1-15a'da uzun Arapça bölümde hem El-İcî'nin *Mevakıf* adlı eserinden hem de Seyyid Şerif Cürcani'nin bu eser üzerine yazmış olduğu şerh eseri *Şerh-i Mevakıf*'dan bahseder. Bu bölümde hem eserin hem de yazarın adı verilerek alıntı yapılmıştır (bkz. A84).

Alıntılanan bu bölümün anlamı şöyledir: *Mevakıf* adlı kitabın sahibi El-'Îcî şöyle demiştir: *Allah bedenin bütün parçalarını yok edip sonra yeniden mi var eder ya da bedenin parçalarını birbirinden ayırır da sonra bir araya mı getirir. Gerçek şu ki bu konu ispatlanmış değildir. İki yoldan her biri için kesin delil yoktur. Allah teâlâ'nın 'Onun zatından başka her şey yok olacak (Kasas 28/88).' 'Yeryüzünde bulunan her canlı fânidir (Rahman 55/26).' Ayetleri insan bedeninin tamamen yok olmasına dalalet etmez. Zira her şeyin helaki ve fenası asli sıfatlarının dışına çıkması manasınadır. Bu vücudun cüzlerinin birbirinden ayrılması şeklinde olabilir.* İbn-i Kemal Paşa *Haşru'l-Ecsad* adlı risalesinde şöyle demiştir: *Bedenin yeniden dirilmesi meselsinde herhangi bir bedenin yaratılması esastır. İlk bedenin aynıyla var edilmesi şart değildir.* Seyyid Şerif Cürcanî *Şerhü'l-Mevakıf*" adlı eserinde şöyle dedi: *Bedenin fenası cüzlerin birbirinden ayrılmasından ibarettir diyenlerin nazarında cismin yeniden diriltilmesi yok olan şeylerin yeniden yaratılması ile ilgilidir. Yok, olanların iadesi haşr meselesinin haşr meselesinin başlangıcı ile alakalı değildir. Bu açıklamalara göre yeniden dirilmeyi inkâr edenlerin şayet bir insan…*

Tûsî münkirlerin durumunu açıklama sadedinde şöyle demiştir: *Bir şeyin arasına yok olan bir şeyin aynıyla hulul etmesi imkânsızdır. Zira hululun gerçekleşmesi için farklı iki organın olması gerekir. Bu durumda yoktan var edilen önceki varlığın aynısı olmaz. Yeniden var edilene başlangıcın aynı olmayınca benzeri olur. Yani çokluk tekliği nefyeder. Şayet yok olan şey aynıyla iade edilse o şeyin bizzat Allah teala'nın 'Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın onların benzerini yaratamaya gücü yetmez mi (Yasin, 36/81).' sözü bizim muradımızı ortaya koyar ve bedenin aynıyla yeniden diriltilmesi sözünü geçersiz kılar."*

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de ruh konusu açıklanırken *Hâşiye-i Metâli*'den alıntı yapılmıştır:

S1-17b Faṣl *baʿżı ehl-i keşf şühūdla didi ki (3) melekūtī olan rūḥ-i ḳudsī arunuñ bebegi*

T-195a *şeklinde bir beyāż canlu nesnedür. Hem bu ʿilm ü (4) fehm ü ḳudret ü taṣarruf anuñdur ḫilāfet-i Ḥaḳ ile cesed-ḫānesinüñ ṣāḥibidür ve şenligidür. (5) İnsānuñ dimāġında olur burundan çıḳup gidince ādem uyur. Ve Ḥāşiye-i Meṭāliʿde (6) bu rūḥ-i revāndur dir…*

4.4.18. Derviş İlmî

Yusuf Sîneçâk'ın *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserine ilk şerh yazan Derviş İlmî hakkında çalışmamızın daha önceki bölümlerinde ayrıntılı bilgi verilmişti (Bknz. Bölüm IV). Asıl adı Molla Hüseyin Ferahşâd olan Mehmed İlmî Dede, Bağdadlıdır. *Müretteb Divanı, İman ve İslam risalesi, Risale-i fi'l-Fıkh, EI-Nazm- Fi- 'İlme'l-Akâid,Fatiha şerhi, Tercüme-i Ferâiz-i Sîrâciye, Ferâiz Manzumesi ve Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserleri vardır (Mengüç, s. 25-29).

Abdülmecid Sivasî, hiç kuşkusuz Derviş İlmî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî adlı eserini görmüş ve bir kaynak olarak onu kullanmıştır. Eserde Derviş İlmî, Dibacede dua kısmında saygıyla anılır:

S1-4b *… gurūh-i ervāḥ-ı muḳaddeseye żamm olalar ve baḳiyye-i selef-i meşāyiḫ (5) naḳibe-i ḫalef-i ehlü'l- maḳāmü'ş-şeyḫ selefu'l-aḫlāf ve ḫalefü'l-eslāf Derviş ʿİlmī (6) Maḳdesī'den de*

S3-5b *Allāh teʿālā rāżı ola ki …*

İlmî Dede'nin şerhi varken neden yeni bir şerh yazdığını da eserde açıklar:

S1-4b *Anuñ daḫı Ḥażret-i mübtedilü'l-ʿayān fesādın ṣalāḥa kesādın revāc u necāḥa (17) döndüre ki mesfūr ʿİlmī muḳaddesi ḥażretleri ḳaddessallāhu sırrahu baʿżı maḥallī tafṣīl (18) ve baʿżısın īcāz idüp ve herkesi kendü nefs-i nefsiyyelerine ḳıyās ile iẕmār itmişlerdi. (19) Ammā bu lāl-i pür-kelāl yine himmetleri lisānı ile tavżīḥ idüp bu cevāhir-i girān māyelerüñ*

S1-5a *(1) nāmları nedür? Vücūdları ḳanḳısıdur? Ve ʿummān-ı muḥīṭ-i Ḳurāndan her nevʿī (2) ḳanḳı cānibüñ dürr-i yetim-i bī-mānendindür ve mecmuʿau'l-baḥreyn eḥādīṣüñ ḳanḳı adasınuñ (3) ney-i pür-ḳandīdür ʿayān eyledüm.*

Abdülmecid Sivasî, eserinin son bölümünde yine eserini yazma nedenini belirtirken İlmî Dede'den farkını açıklar:

S1-124a… *Pes feresle (18) cüz'īce münāsebetümüz olduġı eclden ḫāṭıra oldı ki baḥr-i Meṣnevīde birḳac beyt (19) iḫrāc idüp terceme itdüm ve münāsebetiyle āyāt u eḥādīṣüñ kütüb-i siyerde olan*

S1-124b (1) *muʿcizātuñ ṣaḥīḥü'l-münaḳ ṣemīnü'l-bahālarından iḫrāc idüp tercemeye żamm itdüm. Baʿde nazar idüvem (2) gördüm niçe kimseler ḳaddesallāhu sırruhu'l-ʿazīz Meṣnevī-i Şerīfī iḫtiṣār idüp ebvāb-ı fuṣūl (3) ile fihris-me'āl ḫuṣūṣan Sīne-çāk ḥażretleri bir laṭīf nüsḫa intiḫāb idüp baʿde Derviş (4) ʿİlmī ḥażretleri şerḥ etmişler ve iki üc nüsḫa-i muḫtaṣıra daḫi gördüm. Her biri bir semtile (5) intiḫāb etmişler. Lākin bu iki baḥrīler bi'l-ḳaṣd-ı derd-i sırr-ı vaḥdet-i Muḥammediyyeden daḫi bir miḳdār iḫrāc (6) idüp ʿaḳd-ı mesfūra żamm etmediler. Naẓm-ı Meṣnevī'de murād ḫod taṣavvufdur.*

4.4.19. Ebu Bekir Verrak

Ebu Bekir Muhammed bin Ömer bin Fazıl El-Verrak El-Hakim E't-Tırmizi, ilk sufi müelliflerdendir. Tasavvuf hakkında eserler de kaleme alan Verrak kendinden sonra gelen mutasavvıfları da düşünceleri ile etkilemiştir. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de şiirlerinden ve sözlerinden örnekler verilmiştir:

S1-126b *… ḥażret-i Verrāḳ'uñ mim.*

(11) Ẓunūnī bi-Rabbī muẕ medaḥtu ḥabībi

Yusāmiḥu ʿabden lem tufidduhu el-mevāʿaẓi (A730)

S1-130b … Verrāk buyurur

Eymeḍu min iṣnā illā lehuteneffüsehu

ʿAleyhi (8) fekeyf el-meḍ min baʿd neyşen (A776)

T-195b, İÜ-111b: *... Bu maʿnāya muḳābil bu āyetüñ tefsīründe maḫluḳ degildür dir. Ebū Bekir Verraḳa buyurur ki* ***E'r-rūḥ lā-yedḫul taḥteẕulken*** *(DA76) ḥāṣılı.*

4.4.20. Ebu'd-Derdâ

Ebu'd-Derdâ Uveymir bin Kays bin Zeyd El-Hazrecî, Kuran öğretmesiyle meşhur sahabedir. Suriye kadılığı da yapan Ebu'd-Derdâ'nın dervişler hakkında bir sözü alıntılanmıştır:

S2-49b-50a, S3-70a-70b*: + Kemāmerr su'āl abdaluñ abdāllıkları ve ẓulmet-i beşeriyyetleri nūr-ı vaḥāniyyete abdāl olmasa ne ʿamel ile olur cevab aḫbārda Ebū'd-Derdā ḥażretleri buyurdu ki Abdāl enbiyānuñ ḫulefāsıdur anlar arżın evtādıdur yaʿnī mıḫlarıdur ki yerüñ gögüñ ḳıyāmı ve niʿmeti ve ḫalḳuñ taʿişi anlar sebebi iledür…*

4.4.21. Ebu Haşim

Metinde farklı bir isimle karıştırılmasını önlemek amacıyla Mutezile'den Ebu Haşim olarak anılan Ebu Haşim, Mutezile'nin büyük imamlarından biridir. Dokuzuncu yüzyılda Basra'da dünyaya gelen Ebu Haşim iyi bir eğitim alarak devrinin büyük imamlarından biri haline gelmiştir. Yüzden fazla eseri olduğunu bildirilen Ebu Haşim'in hiçbir eseri günümüze ulaşamamıştır (İlhan, 1994, s. 146-147).

Eserde bir kez ondan alıntı yapılmıştır:

S1-16a*… (18) Cevāb Muʿtezilīden Ebū Hāşim ʿaynı gerek dedi. Ehl-i sünnet ve cemāʿat eydür ikisi de (19) ʿaḳlen cāʿizdür*

4.4.22. Ebu's-Su'ud

Osmanlı döneminin belki de en ünlü şeyhülislamı olan Ebu's-Su'ud Efendi, Hicrî 896 (Miladî 1490) yılında İstanbul yakınlarında Meteris köyünde dünyaya gelmiştir. Babası da ünlü alimlerinden olan Ebu's-Su'ud Efendi iyi bir eğitim almıştır. Müderrislik, kazaskerlik ve şeyhülislamlık yapmıştır. Çok yönlü bir alim olan Ebu's-Su'ud Efendi üretken bir yazardır.

A) Tefsir konulu eserleri:

1. *İrşâdü'l-ʿakli's-selîm*

2. Maʿâkıdü't-tarrâf fî evveli sûreti'l-Feth minel-Keşşâf.

3. Tefsîru sûreti'l-Furkān

4. Tefsîru sûreti'l-Müʾminîn

5. Risâle fî bahsi îmâni'l-Firʿavn

B) Hukuk hakkındaki eserleri:

1. *Fetâvâ-yı Ebüssuûd Efendi*

2. Ma'rûzât

3. Arâzî-yi Harâciyye ve Öşriyye Hakkında Kanun ve Fetvâlar

4. Risâle fî vakfi'l-menkūl ve'n-nukūd

5. Bidâʿatü'l-kadî li'htiyâcihî fi'l-müstakbel ve'l-mâzî.

6. Fetâvâ Kâtiblerine Tenbih

7. El-Fetva'l-müteallika bi-beyâni'l-vakti'l-mu'tebere li'l-hasâd ve istihkāki'l-gallât

8. Gamezâtü'l-melîh fî evveli mebâhisi kasri'l-ʿâmm mine't-Telvîh.

9. Sevâkıbü'l-enzâr fî evâʾili Menâri'l-envâr

10. Hasmü'l-hilâf fi'l-mesh ʿale'l-hifâf.

11. Risâle fî vakfi'l-arâzî ve baʿzı ahkâmi'l-vakf.

12. Risâle fî tescîli'l-evkaf

13. Risâle fî vakfi't-tavâhîn ʿale'l-arzi'l-mevkufe li'l-gayr.

14. Öşür Hakkında Risâle.

C) Dil ve Edebiyat Konulu Eserleri:

1. *Galatât-ı Ebüssuʿûd (Galatât-ı ʿAvâm).*

2. *El-Kasîdetü'l-mîmiyye*

3. *El-Kasâʾidü'l-ʿArabiyye.*

4. Kasîde fî risâi's-Sultân Süleymân.

5. Münşeât-ı Ebüssuûd (Düzenli, 2005, s. 441-476).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Ebu's-Su'ud Efendi Anadolu'nun büyük düşünürlerinden biri olarak anılmıştır:

S1-8b *... Ḫuṣūṣa Rūmī̄ mufaḫḫirlerinden İbn-i Kemāl ve Ebu's-Suʿud…*

4.4.23. Eflatun

Eflatun (Platon), İslam felsefesi üzerine büyük etkisi olan Antik Yunan filozofudur. Atina'da doğup büyüyen Eflatun, ünlü filozof Sokrat'ın (Sokrates'in) öğrencisidir. Akademi olarak anılan okulu kurmuş ve önemli düşünürlerin hocası olmuştur. Ömrü boyunca ders vermiş, kitaplar yazmıştır. Bilgi felsefesi, varlık, siyaset ve devlet yönetimi üzerine düşünceleri tüm dünyayı etkilemiştir. İslam dünyasında özellikle Akdeniz havzasında büyük bir etkisi vardır. Eserleri Arapça 'ya çevrilmiştir, bu eserler üzerine şerhler yazılmıştır. Özellikle Yeni Eflatuncu akımı üzerine etkileri açıktır. Birçok İslami dönem eserine bakıldığında Eflatun'un kitaplarından alıntılar, ünlü sözleri,

diyalogları karşımıza çıkar. Özellikle büyük mutasavvıf İbnü'l-Arabî'nin ayan-ı sabitelerinde Eflatun'un idelerinin etkisi bulunmaktadır. Eflatun'un Devlet ve ideal toplum anlayışı Farabî ve İbn-i Sinâ'nın kitaplarında İslam ile yoğrulmuştur (Olguner, 1994, s. 469-470).

İncelediğimiz metinde Eflatun genellikle Câlinûs ile birlikte akıl sembolü olarak anılmışlardır:

S1-87a *Eflāṭūn ve Cālinūs daḫi olsañ eşribe ki cām-ı fenāya vü maʿācīnüñi (3) semūm u belāya degişdürür…*

S1-111b *Ve illā bu seyrleri ḳılmaziseñ (14) niçe yüz biñ fenn ü ṣanʿatüñ ve ṣaḥrā ṭolusı kitābuñ ve Eflāṭūn (15) ve Cālinūṣ ḳadar ḥikmetin de olsa bī-fā'idedür…*

Metinde Eflatun'a ait olduğu belirtilen Arapça bir beyit de verilmiştir:

S1-105b *Eflāṭūn beyt*

İẕā cāʿatu'n-nufūs ṣāritu'l-cessām ervāḥā

Ve iẕā eşbaʿat (4) ṣāritu'l-ervāḥ ecsāmen (A581).

4.4.24. Fudayl bin İyâz

Tam olarak adı Ebû Ali el-Fudayl bin İyâz bin Mesûd e't-Temîmî el-Yerbûî'dir. Horasan'ın ilk büyük mutasavvıflarındandır. Fazla yeme, uyuma ve konuşmanın kalbe zarar verdiğini düşünen Fudayl bin İyâz'a göre içtenlikle ve temiz vicdanla Allah'a yönelmek gerekir. İyi bir eğitim almış olan Fudayl bin İyâz, hadis üzerine yoğunlaşmıştır. İbnü'l-Cevzî onun hakkında bir menakıpname kaleme almıştır (Türer, 1996, s. 208-209).

.

Metinde Fudayl bin İyâz'ın adı verilerek açık alıntılama yöntemiyle sözleri Arapça olarak paylaşılmış, hemen ardından bu sözlerin Türkçe manası verilmiştir:

S1-107a *Ḳāle Fuḍayl (9) ḳuddise sırruhu* ***Ḫaṣeltān yefsudu'l-ḳalbve yemīituhu keṯrate'l-ekl ve keṯrate'n-nevm (A587). P****es çoḳ yiyen içer (10) içen uyur. Uyuyan maḥcūb u baʿīd ü maṭrūd olur ve buyurur ki* ***El-cuʿ ṭaʿāmu'l-evliyā' (11) yaḥyā bihi abdāni'ṣ-ṣıddīḳīn (A588)*** *ṭıbaḳınca cūʿ velīler ġıdāsıdur ve egerçi ṭāʿat mūcib-i cennetdür (12) ve ṭāʿatde edeb mūcib-i ḳurbetdür. Ammā cūʿla ḳalb küdūrāt-ı beşeriyyeden taṣfiye olmayınca ʿamel-i ṣāliḥ (13) daḫi mūcib-i buʿd olur.*

4.4.25. Gazalî

İmam Gazali'nin künyesi Hüccetü'l-İslam Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed el-Gazali e't-Tûsî'dir. Eşarî kelamcısı, Şafii fakihi ve ünlü mutasavvıftır. 1058 yılında İran'ın Horasan bölgesinde bulunan Tus kasabasında dünyaya gelmiştir. Bazı araştırmacılar ismini iki 'z' ile Gazzalî şeklinde kaydetmiştir (Çağrıcı, 1996, s. 489-505). Şerî ilimlerde iyi bir eğitim alan Gazalî daha sonra tasavvufa yönelmiştir. Kelam, tasavvuf, Batınilik ve fıkıh hakkında çok sayıda vermiştir. Bunlar arasında en bilinenleri şunlardır:

A) Fıkıh hakkında olanlar:
    1. *El-Menḫûl fi'l-uṣûl*
    2. *El-Basîṭ fi'l-fürûʿ*
    3. *El-Vasîṭ*.
    4. *Fetâvâ*.
    5. *El-Vecîz*.
    6. *Müstasfâ fi ʿilmi'l-uṣûl*
    7. *Hulâsatü'l-Muhtasar ve nukâvetü'l-muʿtaṣar*
    8. *Gâyetü'l-gavr fî dirâyeti'd-devr*
    9. *Taʿlîka fî fürûʿi'l-mezheb*
    10. *Meʾâhizü'l-hilâf*.
    11. *Tehzîbü'l-usûl*.
B) Mantık ve Metodoloji Hakkında olanlar:

1. *Miʿyârü'l-ʿilm*.
2. *Mihakkü'n-nazar fî ʿilmi'l-mantık*
3. *Şifâʾü'l-galîl*
4. *El-Kıstâsü'l-müstakîm*
5. *Lübâbü'n-nazar*
6. *Tahsînü'l-meʾâhiz*
7. *El-Mebâdî ve'l-gâyât*

C) Kelam hakkında olanlar:

1. *Fedâʾihu'l-Bâtıniyye*
2. *El-İktisâd fi'l-iʿtikâd*
3. *El-Maksadü'l-esnâ fî şerhi esmâʾillâhi'l-hüsnâ*
4. *Faysalü't-tefrika beyne'l-İslâm ve'z-zendaka*
5. *El-Kânûnü'l-küllî fi't-teʾvîl*
6. *Risâle ilâ Ebi'l-Feth Ahmed b. Selâme* (*er-Risâletü'l-vaʿzıyye*)
7. *E'd-Dürretü'l-fâhire fî keşfi ʿulûmi'l-âhire*
8. *İlcâmü'l-ʿavâm ʿan ʿilmi'l-kelâm*
9. *Kavâʿidü'l-ʿaKâʾid*
10. *Hüccetü'l-hak*
11. *Mufassılü'l-hilâf*
12. *E'd-Dürcü(ed-Dercü)'l-merkum bi'l-cedâvil*

D) Felsefe Hakkında:

1. *Makâsıdü'l-felâsife*
2. *Tehâfütü'l-felâsife*
3. *El-Madnûn bih ʿalâ ġayri ehlih*.
4. *El-Madnûn bih ʿalâ ehlih*
5. *E'r-Risâletü'l-ledünniyye*
6. *Mişkâtü'l-envâr*
7. *El-Münkız mine'd-dalâl*

E) Tasavvuf ve Ahlak konulu eserleri:

1. *Mîzânü'l-ʿamel*
2. *El-Maʿârifü'l-ʿakliyye*
3. *İhyâʾü ʿulûmi'd-dîn*
4. *Bidâyetü'l-hidâye*
5. *Cevâhirü'l-Ḳurʾân*

6. *Kimyâ-yı Saʾâdet*
7. *Eyyühe'l-veled*
8. *Nasihatü'l-mülûk*
9. *El-İmlâʾ ʿalâ müşkilâti'l-İhyâʾ* (*el-İmlâʾ ʿalâ işkâlâti'l-İḥyâʾ*)
10. *Sırrü'l-ʿâlemîn*
11. *Minhâcü'l-ʿâbidîn* (Dönmez, 1996, s. 518-530).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Gazalî sözleri ve eserleriyle anılmıştır:

S1-15a *Fenā bulur dimek küfürdür ehl-i sünnet meẕhebinde. (12) Tefsīr-i Kebīr ve Ḳurṭubī ve Ġazālī yazmışlardur ve ammā ol cevher-i naẕīf ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyedür sır didükleridür…*

İmam Gazalî'nin ismi verilerek sözlerinden alıntı yapılmıştır:

S1-65b *Anuñçün İmām Ġazālī ḳuddise sırruhu'l-ʿālā ümmī mürşid olmaḳ yoḳdur. (8) Meger maʿnā-yı Ḳur'ānı keşf etmege mālik ola buyurur.*

Abdülmecid Sivasî özellikle İmam Gazali'nin *Kimya-yı Saadet* eserinden alıntılar yapmıştır.

S1-97a *İmām Ġazalī ḳuddise sırruhu Kimyā'da eydür devr iden ṣūfīnüñ ḳalbine ġayra göstermek (4) gelse şirkdür ʿaẓīm ḫaṭarı vardur. Pes bizüm ṭā'ifenüñ ṣūfīlere niçün naʿra ḳılmazsın (5) didügimüzde ḳalbimüzi ol dem ne hevādadur yoḳlamaḳ gerekür. Eger iḫlāṣ u (6) selāmet-i ḳalb bize gerekse ve ṭarīḳimüz ḫod temeli oldur…*

S1-16b *Kimyā'da eydür baʿiṣde iʿādenüñ şarṭı (15) ʿaynı ile ol ḳālıb olmaḳ lāzım degildür. Zīrā ādemden maḳṣūd ʿāṣī eger muṭīʿ rākibdür merkeb degildür…*

S1-59b *Kimyā'da eydür baḫl yaramaz marażdur ʿilāc olmaz (18) illā riyāyla ve istiḥyāya taḳlīdle. Pes hemān tek ṣuleḥāya taḳlīd ile żarar virmez. Ṣoñı (19) taḥḳīḳe çıḳar...*

S1-97a *İmām Ġazalī ḳuddise sırruhu Kimyā'da eydür devr iden ṣūfīnüñ ḳalbine ġayra göstermek (4) gelse şirkdür ʿaẓīm ḫaṭarı vardur. Pes bizüm ṭā'ifenüñ ṣūfīlere niçün naʿra ḳılmazsın (5) didügimüzde ḳalbimüzi ol dem ne hevādadur yoḳlamaḳ gerekür…*

S1-60b *Kimyā'da eydür baḫl yaramaz marażdur ʿilāc olmaz (18) illā riyāyla ve istiḥyāya taḳlīdle. Pes hemān tek ṣuleḥāya taḳlīd ile żarar virmez…*

Abdülmecid Sivasî'nin kaynak olarak gösterdiği bir başka Gazali eseri *Acayibü'l-Kulub*'dur:

S1-22b *Tafṣīlī Ġazālī'nüñ (11) ʿAcāyibü'l-ḳulūb'da meẕkūrdur…*

4.4.26. Hacı Bektaş-ı Veli

Bektaşilik tarikatının kurucusu olan Hacı Bektaş Veli'nin asıl adı Bektaş'tır. Hacı Bektaş Veli'nin hayatı hakkındaki bilgiler daha çok menkıbelere dayanır. İncelediğimiz metinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin ismi geçmez fakat onun sözlerinden biri olduğunu saptadığımız bir söz alıntılanmıştır:

S1-30a *Dediler ki dervīşlik (5) elenmiş ve cüzʿī ṣu sepilmiş ḫākdür. Ne başan ayaġ incine ne tozlana. Yaʿnī cefā çeke cefā (6) itmeye.*

Bu söze Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Kitabü'l-Fevaid* adlı eserinde rastlanmıştır (Velî, 1959, s. 41).

4.4.27. Hadisler

Hazreti Muhammed'in (sav) sözleri ve davranışlarını ifade eden hadis terimi aynı zamanda bu konuyu inceleyen ilim dalının da adı olmuştur. Kuran-ı Kerim'den sonra Müslümanlar için en önemli yol gösterici olan hadislerin sahihliği üzerine bir çok ilim adamı çalışma yapmıştır. Çünkü hadisler ihtilafa düşülen konularda Müslümanları aydınlatan, onlara yol gösteren çok önemli delillerdir. Hazreti peygamber yaşamı ve sözleriyle Kuran'ı en iyi anlayan ve uygulayandır. Bu uygulamaları anlamak için de Müslümanlar onun yaşamına ve sözlerine başvururlar. Hazreti peygamber hayattayken bir çok sahabe onun hadislerini ezberlemiş ve kaydetmiştir.

Abdülmecid Sivasî, eserini kaleme alma sebeplerinden biri olarak kendinden önce Cezîre-i Mesnevî şerhi yazanların yeterli hadis ve ayet kullanmamasını sunar. Bu nedenle de beyitlerin şerhi sırasında birer delil olarak hadislere sıkça başvurmuştur. Şerh içerisinde 96 hadisin 116 kez kullanıldığını tespit ettik. Bunlardan bazılarının hadis olduğu metinde belirtilirken çoğunlukla böyle bir bilgi okurla paylaşılmamıştır. Kimi zaman ise hadisin aslı ile beraber anlamı da şarih tarafından verilmiştir.

***S1-75a**... Ve inne'l-yeḫulu (12) e'r-recli'l-ḳabr ve'l-cemel (A389) ḥadīṣince yaramaz*

***T-265a** göz ādemi ḳābre deveyi çölmege ṣoḳar. (13) Ammā dimişler ki kişinüñ kendüye gözi ziyāde deger ki kendüsin gören kişiler Allāh'a (14) tekebbür ve ʿaẓamet çekişendür.*

4.4.28. Hafız

Hafız-ı Şirazi, on dördüncü yüzyılın başında Şiraz'da doğmuştur. Şerî ilimlerde ve felsefede de kendini yetiştirmiş büyük bir şairidir. İranlı büyük şair Hafız, Klasik Türk şiirini çok etkilemiştir. Şairler onun şiirlerine nazireler yazmışlar, onun şiirlerinin benzerlerini hatta daha iyisini yazmaya çalışmışlardır. Farsça yazmış olduğu Divanına şerhler yazılmıştır. Hatta Hafız Divanı'nın fal için kullanıldığı da bilinmektedir (Yekbaş, 2009, s. 478).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de şarih de Hafız'a yaptığı tahmisi paylaşmıştır. Bu eserde en çok beyti verilen şairlerden biri de Hafız-ı Şirazi'dir. Abdülmecid Sivasî ona olan

saygısını kimi zaman isminden önce kullandığı Hazret hitabıyla kimi zaman da isminden sonra kuddise sırrıhu diyerek ortaya koymuştur.

Hafız'ın beyti verilirken adı da anılarak açık alıntılama yapılmıştır:

S1-20b *Ḥāfiẓ*

Verāy-ı ṭāʿat-ı dīvāngān zi mā maṭlab

(11) Ki şeyḫ-i meẕheb-i māʿāḳilī güneh dānist

S1-30a *Ḥāfiẓ buyurur beyt*

Çenān ẕīm ki eger ḫāk reh şevm kes rā

Ġubār ḫāṭırī ez-rehgüzār mā-neresed

S1-30a *Ḥāfiẓ ḳuddise sırruhu. Beyt*

(8) Ġubār ġam berūd ḥāl-i ḫoş şūd Ḥāfiẓ

Tū āb-ı dīde der īn rehgüzār derīġ müdār

S1-30a *Ḥāfiẓ beyt*

Münʿam künī zi-ʿaşḳ u mey ey müftī-i zemān

Maʿzūr dārmet ki (16) tū ū rāne dīde

S1-31a *Ḥāfiẓ beyt*

Ḫayra ān ki dīde ki āb-eş nebered girye-i ʿaşḳ

(12) Tīre ān dil-der u şeme-i muḥabbet nebū

S1-35b *Ḥāfiẓ ḳuddise sırruhu beyt*

(15) Eger be-lüṭf-ı beḫ ̌ānī mezīdü'l-leṭāf-est

Ve eger be-ḳahr-ı birānī derūn māṣāf-est

S1-84b *Ḥāfiẓ ḳuddise sırruhu*

(Fāʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/ feʿūlün)

Pederem ravża'-i cennet be-dū gendun be-fürūḫt

Men çerā (15) bāġ-ı fenā-rā be-cevī nefirūşem

S1-101a … *Ḥāfiẓ*

İḫtiyārī nīst bed nāmī men

Żıllnī (17) fī'l-ʿaşḳ min yehdī's-sebīl (…)

S1-112b *… Ve Ḥāfiẓ buyurur ki*

Maʿşūḳ ʿayān mī-guzer (14) dīv tū ve likin

Aġyār bependārī ez-īn site niḳābest

S1-118a… *ḥażret-i Ḥāfiẓ'uñ*

Māder-i piyāle (10) ʿaks-i ruḫ-i yār dīdeyem

Ey bī-ḫaber zi-leẕẕet şurb-ı müdām-i mā

S1 nüshasında şairin adı paylaşılmadan bir beyit alıntılanmıştır, bu beytin Hafız'a ait olduğu bilgisine diğer nüshalardan (T-243a, İÜ-142b, İ- 43a) ulaşılmıştır.

S1-56b *Eyyām-ı teng destī der-ʿayş u nūş u mesti*

Kīn kimyā-yı hestī (6) Ḳārūn koned gedā-rā

4.4.29. Hamdî Çelebi

Hamdî, Akşemseddin ailesinden olup Hamdullah Hamdî veya Hamdî Çelebi olarak anılmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in ünlü hocası ve danışmanı Akşemseddin'in oğlu olan Hamdî, Bolu'nun Göynük kasabasında Hicrî 853 (Miladî 1449-1450) yılında dünyaya gelmiştir. Babası büyük bir alim ve mutasavvıf olan Hamdî küçük yaşlardan itibaren dinî-tasavvufî eğitime başlamıştır. Kendisi de alim olan Hamdî müderrislik yapmıştır. İbrahim Tennurî'ye intisap ederek inzavaya çekilmiştir. Üretken bir şair olan Hamdî'nin çok sayıda eseri vardır. Öncelikle Klasik Türk edebiyatında şairler arasında çok önemli olan hamse sahibi olma sıfatına sahiptir. Bu hamsesini oluşturan beş mesnevisi şunlardır:

1. *Yusuf u Züleyha:* Hazreti Yusuf'un kıssasına dayanan bu aşk konulu mesnevi Hamdî'nin en meşhur eseridir.
2. *Leylâ vü Mecnûn*
3. *Ahmediyye:* Bu eser bazı kaynaklarda Mevlid olarak verilmiştir.
4. *Tuhfetü'l-uşşâk*
5. *Kıyafetnâme:* Kıyafet ilmi konusunda Türkçe verilen ilk eser olması açısından önemlidir.

Hamsesinin dışında tüm şiirlerini topladığı Divan'ı, tefsir konulu Mecâlisü't-Tefâsir'i, tasavvufî konuları ele aldığı Risâle'si, Fıkıh konularını ele aldığı Risâle'si ve mektupları bulunmaktadır (Özyıldırım, 1995, s. XI-XXIV).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Abdülmecid Sivasî şairin adını anarak bir beytini paylaşmıştır:

S1-31a *Ḥamdi Çelebi ḳuddise sırruhu*

Nāra ḥaṣr etmeseydi (6) nūr-ı racīm

Sāye-i Ādeme ḳılurdı sücūd

4.4.30. Harakanî

Ebu'l-Hasan Harakanî, Anadolu'nun müslümanlaşmasında çok önemli rolü olan önemli mutasavvıflardan biridir. Onuncu yüzyılın sonu ile on birinci yüzyılın başlarında yaşamış olan Harakanî, İran'ın Horasan bölgesinde dünyaya gelmiştir. Kerametleri ile ünlüdür. Eserleri hakkında detaylı bilgiye ulaşamadığımız Harakanî'nin bilinen tek nüshası bugün British Museum'da bulunan *Nûru'l-Ulûm* adlı eseri vardır (Can, 2014, s. 33-48). Farklı kaynaklarda farklı eserleri olduğuna dair bilgiler varsa da eserlere ulaşılamamıştır. Kendisinden sonra yetişen bir çok sûfiyi, alimi ve devlet büyüğünü etkileyen Harakanî'ye Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de de rastlarız.

İlk olarak Hallac-ı Mansur'un anlaşılmayıp kınanmasını eleştirirken diğer büyük mutasavvıflar sayılmış bunlar içinde Harakanî'ye de yer verilmiştir:

S1-8b *Bunuñ mānendi ḥażret-i (3) Ebā Yezīd u Ḫaraḳānī ve ġayri meşāyiḫ ḳuddise sırr-ı edhum ḥażretlerinüñ sözleri heb (4) bu maʿnādır. Pes sulṭānu'l-muvaḥḥidīn Muhyi'd-dīn el-ʿArabī ve sulṭānu'l-fenān (5) ʿÖmer El-Fāriḍ el-Mısrī ve Sadrü'd-dīn Ḳonevī ve ġayri kāmiller ki ḳuddise (6) esrārehum sözlerin ḥāl aydaġyup añlamaduġumuz suç yeterken ṭaʿna (7) ḥarāmdır.*

Ebu'l-Hasan Harakani'nin "*Sufi yaratılmamıştır"* sözü Arapça aslı ile iki yerde paylaşılmıştır:

S1-34a *Ḥaḳīḳatleri (15) vaṣf-ı Ḥaḳḳa tebdīl olup beḳābillāh olmuşlardur ki Ebū'l-Ḥasan Ḫaraḳānī ḳuddise sırruhu* ***E'ş-şūfī ġayr-ı maḫluḳ (A191)*** *(16) dimişler.*

S1-80b ***Ve'ş-sūfī ġāyr-ı maḫlūḳ*** *(A431) (10) Ebu'l-Ḥasan Ḫaraḳānī buyurmuşdur.*

4.4.31. Hasan Basri

Hasan Basri, Hicretin on ikinci yılında dünyaya gelmiştir. Anne ve babası Ensar'ın kölelerinden olup azat edilmişlerdi. Çocukluğu büyük sahabelerin yanında geçen Hasan Basri, zühd ve takva ehliydi. Çocukluğu sahabelerle ve peygamber eşleri arasında geçen Hasan Basri önemli bir çok hadisi de aktarmıştır. Onun düşünceleri ve yaşam şekli kendinden sonra gelenleri etkiledi. Bir çok tarikat silsilesinde onu selefleri olarak anmıştır. Kendisinin yazdığı çok sayıda eseri olduğu fakat ölüm döşeğinde bunların hepsini yaktırdığı rivayet edilmektedir. Abdullah Aydınlı, Hasan Basri'nin hadis ilmindeki yeri hakkında yazdığı makalesinde on altı eserden bahsetmiştir (Aydınlı, 1988, s. 91-111).

Abdülmecid Sivasî incelediğimiz eserinde bu büyük sûfinin iki sözüne yer verilmiştir. Bunlardan ilkinde sözün kime ait olduğu açıkça belirtilmiştir:

S1-92a *Ḥasan Baṣrī raḍiyallāhu ʿanh buyurur:* ***Yā ʿacebān küllü'l-ʿacbi min ḳavmi emr a ve ebālizādi ve ḳūdū bi'r-raḥīli (4) veḳad ḥabese evvelehüm li-eḫḫarahum ve hum yelʿabūn (A508).***

İkinci sözün kime ait olduğu verilmemiştir:

S1-93b *... **Levlā e'l-ḥumḳā (8) li-ḫarabetu'd-dünya (A516).***

4.4.32. Hazreti Â'işe

Hazreti Muhammed'in eşi ve Hazreti Ebu Bekir'in kızıdır. Peygamber eşlerinden olduğu için müminlerin annelerindendir. Hazreti Muhammed'in en çok onu sevdiğine dair hadisler bulunmaktadır. Hazreti A'işe'nin de onu çok sevdiği ve kıskandığı hakkında anlatılara rastlanmıştır. Hazreti A'işe'nin İslam dünyasında sıkça anılmasının temel sebeplerinden biri onun güçlü hafızası ile bir çok hadis ve sünneti aktarmasıdır.

İncelediğimiz metinde miraç mevzusu anlatılırken Hazreti Muhammed'in hem bedenen hem de ruhen miraca çıktığına delil olarak Hazreti A'işe'nin rivayet ettiği hadis verilmiştir:

S1-17a *Geldük baʿżı ʿulemā-i rabbāniyye ḥażret-i Muḥammed miʿrācı hem cism (14) ü hem rūḥ ile itdi diyüp ve ḥażret-i ʿĀ'işe'nüñ* ***Mā feḳade cesedu Muḥammeden leyletu'l-Miʿrāc velākine*** *(15)* ***ʿurucu be-rūḥihu*** *(A88) ḥadīṯinde ol ʿālem te'vīl idüp (16)* ***Mā feḳade cesedu ʿanu'l-rūḥ bil kān maʿu rūḥihi*** *(A89) dimekdür didi. Ve baʿżı ʿulemāda te'vīl-i mezbūruñ taʿassüfün gösterüp miʿrāc-ı cismānī didüklerinden (17) murād yine rūḥānīdür. Zīrā rūḥ cism-i laṭīfdür.*

4.4.33. Hazreti Ali

Hazreti peygamberin amcasının oğlu olan Ali bin Ebu Talip, bizzat peygamberin himaye ve terbiyesinde yetişmiş daha sonra da onun damadı olmuştur. Halife-i Raşidin'in dördüncü ve ilk Müslüman olan sahabelerden olan Hazreti Ali, İslam tarihinin önde gelen isimlerinden bir olmasının yanında ondan başka hiç kimseye nasip olmamış bir takdisin konusu olmuştur. Hayatı hakkındaki bilgiler tarihi olduğu kadar efsanevi ve mitolojik öğelere de dayanır. Bugünkü mezhep ayrılığının temelinde Hazreti Ali'nin Allah'ın velisi ve peygamberin vasisi olarak ele alınması konusundaki çatışmalar vardır. On iki imam düşüncesine sahip Şiilerce kutsal hatta mitolojik bir karakter sayılmıştır. Hazreti Muhammed'in amcası oğlu olması aynı zamanda damadı oluşu, mu'âhât töreni (kan kardeşlik töreni) sırasında peygamberin onu seçmesi, ilmin kapısı olarak tanımlanması

gibi birçok nedenle Hazreti Ali bazı çevrelerce peygamberin vasisi olarak görülmüştür. Peygamberin vefatının hemen ardından Dört Halife döneminde yaşanan bir çok çatışmanın temelinde bu tez vardır. Daha da ileri giderek ilk İsmaililer imamcı geleneklerine göre Hazreti Ali ve ailesine özel bir din yetkisi isnad etmişlerdir (Ocak, 2014, s. 57).

Melikoff'a göre Bektaşi-Alevilerde Hazreti Ali'nin kutsanması tanrısallaştırma boyutundadır. Melikoff, Bektaşi şairlerin şiirlerinde güneş, aslan, zümrüd-ü anka ve turna ile simgelenen Hazreti Ali'nin gökle ve hava olaylarıyla ilgili bağlantısını örneklendirmiştir (Melikof, 2014, s. 77-79).

Yalnız Şii kökenli tarikatlar değil Halvetilik gibi sünni inanca bağlı birçok tarikat da silsilesini Hazreti Ali'ye dayandırır. Sünni Müslümanlarca da Hazreti Ali ilk Müslümanlardan oluşu, cennetle müjdelenmesi, peygamberle münasebeti, ilmi, savaşlardaki cesareti, adaleti ve yiğitliği ile çok değerlidir. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de Hazreti Ali'nin sözlerine yer verilmiştir.

S1-28b *ʿAli kerremallāhu veche buyurur* ***Lev keşfu'l-ġıṭā' mā dedet yaḳīnī (A150).***

Kimi zaman ise bu sözlerin anlamları da verilmiştir:

S1-77b *Pes bu söyleyen il ʿaybı saña da Ḥaḳ ṭarafından āyine-i ʿibret-nümādur tā ʿayb-ı digerāna (17) taḳayyüd ü naẓardan emīn olasın*

İ-59b *ne an ki ġayra uyup ġıybet idesin ve dimişler ki dīn (18) ḳardaşına ḫalḳ içinde niçün fülān etdüñ dime. Zīrā ḥażret-i ʿAli keremallāhu vecḥehu*

T-267b *keşretde (19) nuṣḥ başa ḳakmaḳdur dedi. Fitnesi nefʿinden artuḳdur.* ***E'n-naṣīḥati beyne'l-melā'i tefrīʿa (A409)***

S1-78a *(1) ve cāhil-i pelīd ü muʿānide nuṣḥ tenhāda daḫi cā'iz degüldür. Bī-nefʿ vaʿẓ żāyiʿdür.*

Hazreti Ali'ye isnad edilen bir şiir de alıntılanmıştır:

S1-94a *… ḥażret-i ʿAli kerremallāhu vechehu ola ki buyurur ḳıṭʿa*

Faḳīru küllü ẕī ḥaraş ġannī küllü (9) men yeḳneʿu (A520)

4.4.34. Hikâyeler

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de alıntılama sırasında herhangi bir isim veya kaynak verilmeden paylaşılan birçok hikaye bulunmaktadır. Hikâyet başlığı ile paylaşılan bu hikayeler Hazreti Ömer ile Şeytan, İskender ve derviş, Sultan Mahmut ve Ayas gibi meşhur kişiler üzerine olabileceği gibi belirli bir kişi belirtmeden de verilmiştir. Örneğin bunlardan biri kula rızkın verilişi hakkındadır:

S1-102b Ḥikāyet *bir ʿārif (11) bana rızḳ*

T-296a *ister misin didi. Ben didüm isterüm. ʿĀrif eyitdi vaḳtinden evvel mi ṣoñra (12) mı vaḳtinde mi? Eger evvel ise ʿömrüñi żāyiʿ idüp bedenüñe zaḥmet virme. Ṣoñra ise senüñ (13) degülmüş ulaşmaz. Vaktinde ise diseñ dimeseñ gelür.*

4.4.35. Hisârî

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Hisârî kimi zaman da Kara Hisârî olarak anılan ünlü sözlük yazarının tam künyesi Muslihiddin Mustafa bin Şemseddin Karahisârî Ahterî'dir. *Ahterî-i Kebir* adlı Arapça-Türkçe sözlüğüyle ünlenen Muslihiddin Mustafa, Ahterî mahlasıyla bilinir. Afyonkarahisar'da dünyaya geldiği için Karahisârî olarak da anılmıştır. Tüm ömrü boyunca ilim öğrenen Ahterî'nin mezarı Kütahya'dadır.

İncelediğimiz metinde şerh edilen beyitlerdeki kimi kelimeler açıklanırken kelimelerin anlamları ve yazılışları hakkında açıklamalarda Karahisârî'nin sözlüğü kaynak olarak yirmi üç yerde belirtilmiştir. Genellikle Nimetullah ile beraber verilir.

S1-11a *(1)…Üftān ü ḥayrān gibi düşüci ḳalıḳcı dimekdürve cüft żamm-ı cimle enīs ü (2) muḳārin maʿnāsınadur. Niʿmetullāh ve Ḥişārī'de muṣarruḥdur.*

S1-23b *(1) ḳılmaḳ maʿnāsınadur. Pes ʿAcemīle olmaḳ maʿnāsınadur Ḥişārī'de eydür güng żamm-ı kāf-ı ʿAcemile (2) faṣīḥdür żamm-ı ʿArabī ile ġalaṭdur.*

S1-25a *(1) Ḳufl ʿArabī lügat kitāblarında ve Farsdan Niʿmetullāh ve Ḥişārī vaʿīzlerde ittifāḳan kilid maʿnāsına dimişdür.*

S1-30b *Hemān şöyle (12) ve ancaḳ maʿnāsına Ḥişārī'de mesṭūrdur.*

S1-33b *(5) Zenbūr feṭḥ-i zāyla ism-i ʿāmdur. Bal*

T-216a *ve merkeb arısına şāmildür. Niʿmetullāh ve Ḥişārī'de (6) mesṭūrdur. Ammā ʿArabī luġat kitāblarında żamm-ı zāyladur*

S1-40a *Niʿmetullāh'da rīş ṣaḳaldur (9) dir ammā Ḥişārī'de yüñe ve bıyıḳa ve baş tüyine ʿāmdur dir.*

Bunlar gibi birçok örnekte sözlük olarak kaynak gösterilen Hisârî, ayrıca S2 ve S3 nüshalarında diğer sözlüklerle beraber sayılmıştır:

S2-33b-34a, S3-35a-35b : *+ Ger eger maʿnāsına edāt-ı şarṭdur tū edāt-ı ḫiṭābdur rā edāt-ı mefʿūldür künc ẓımm-ı kāf-ı ʿArabīyle bucaḳdur. Kencīden sıġmaḳ ve küncāyīden Ṣıḥāḥda yāyla küncāyīden nunla Baḥru'l-ġarā'ib'de ṣıġırmaḳ bu iki ḥarf müteʿaddede kāʿidedür kezāfī Niʿmetullāh bu cümle Niʿmetullāh'da Ṣıḥāḥ'da Ḳara Ḥişārī'de Baḥru'l-ġarā'ibde cümle kāf-ı ʿArabīyledür. Hem bucaḳla sıġmaḳ münāsebeti ẓāhirdür. Pes baʿzı ʿAcemün kāf-ı ʿAcemī oḳuması muʿteber olmaz. ʿArabda ve ʿAcemde ʿitibār lüġāt kitāblarınadur. Hem künc kāf-ı ʿAcemiyle güzādum dimekdür.*

4.4.36. İbn-i Abbas

Tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde ünlü bir sahabe olan İbn-i Abbas'ın künyesi Abdullah bin Abbas bin Abdulmuttalib bin Haşim bin Abd-i Menaf El-Kureyşi El-Haşimî'dir. Hazreti Muhammed'in amcasının oğludur. İncelediğimiz metinde de Miraç'ta Hazreti Muhammed'in Allah'ı nasıl gördüğü tartışılırken hadis rivayet eden alimlerden biri olarak anılmıştır:

S1-12b*... (10) Buradan İbn-i ʿAbbās ve kümmel-i ʿArabuñ risālet-penāh ḥażret-i Ḥaḳḳuñ cemāl-i bī-çūnını bu gözle (11) gördi diyü ḳasem itdükleri…*

4.4.37. İbn-i Fariz

İbn-i Fariz, İbn-i Farid veya İbnü'l-Fariz olarak anılan Ebu Hafs (Ebu'l-Kasım) Şerefüddin Ömer bin Ali Mürşid E's-Sa'di El-Hamevî El-Mısrî çok sevilen ünlü mutasavvıf şairdir. Divanı torunu tarafından düzenlenip neşredilmiştir. Türk Edebiyatında *Kaside-i Tâiyye* ve *Kaside-i Hamriyye* kasideleri sevilmiş, tercüme ve şerhleri de yapılmıştır. Abdülmecid Sivâsi de İbn-i Fariz'in bu kasidelerini şerh etmiştir. Yusuf Yıldırım, Abdülmecid Sivasî'nin *Kaside-i Hamriyye* tercümesi üzerine yazdığı makalesinde Abdülmecid Sivasî'nin eserdeki şathiye türündeki beyitleri şerh etmekten kaçındığını ve şarap üzerine yazılmış bu şiiri tasavvufi olarak şerh ettiğini belirtir (Yıldırım, 2015, s. 151-175).

İncelediğimiz metinde İbn-i Fariz, büyük mutasavvıflar arasında anılıp onları anlamayanların onları kınaması eleştirilmiştir:

S1-8b *... Pes sulṭānu'l-muvaḥḥidīn Muhyi'd-dīn el- ʿArabī ve sulṭānu'l-fenān (5) ʿÖmer El-Fāriḍ el- Mısrī ve Sadrü'd-dīn Ḳonevī ve ġayri kāmiller ki ḳuddise (6) esrārehum sözlerin ḥāl aydaġyup añlamaduġumuz suç yeterken ṭaʿna (7) ḥarāmdır.*

S1 nüshasında İbn-i Fariz'in *Kaside-i Hamriyye*'sinden beyit alıntılanmazken S2 ve S3 nüshasında bu eserden bir beyte rastlanmıştır. Bu beytin kaynağı eserde belirtilmemiştir:

***S2-54a, S3-77a**: +*

Şarabnā ʿalā ẕikri'l-ḥabībi müdāmeten

Sekr-i nā-behā min ḳable en yuḫlıḳa'l-kermu (DA203)

Kaside-i Taiyye, İbn-i Fariz'in çok sevilen eserlerinden biridir. İncelediğimiz metinde *Kaside-i Taiyye'den* üç şiir alıntılanmıştır. Bunlardan birinde şairin ve metnin adı açıkça verilmiştir:

***S1-139a** .... sulṭānu'l-ʿuşşāḳ ʿÖmer E'l-Fāriḍ el-Mışrī'nüñ (8) Tā'iyye'sinde*

Velā tekemmumun ṭayyişet durūsehu

Bi-ḥayṣi istaḳarati ʿaḳlihi ve istiḳallet

Feẕümme verā'e'n-naḳl ʿaḳl yudaḳa ʿan

Madārek (9) ġāyātu'l-ʿuḳūlu's-selīmet (A866)

İbn-i Fariz sultanu'l-uşşâk olarak anılmıştır. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de paylaşılan beyitlerden kimi, zaman yalnızca şairin bu lakabı anılarak eserin kaynağı verilmemiştir:

***S1-79a** (1) nice mededci olur kendü yolın yetüren ġayra nice reh-nümā olur ve başın ḳurtaramayan (2) fāsıḳ eli nice ḳurtarur ṣāliḥ ider. Ġālibā böyle diyenler ḥażret-i sulṭānu'l-ʿuşşāḳuñ (3) mim.*

Ve ḳālū beşraytu'l-iẕme kalā ve innemā

Şeribtü'lleti fī terkihā ʿinde'l-iẕme (A416)

S1-112b *…* sulṭānu'l-ʿuşşāk daḫi buyurur mim.

Velev ḫaṭrat lī fī sevāki (13) irādetun

ʿAlā ḫāṭırī sehven fażiyyetu biriddetī (A619)

4.4.38. İbn-i Hibban

Künyesi Ebu Hatim Muhammed bin Hibban bin Ahmed El-Büstî'dir. Bugünkü Afganistan topraklarında doğan ünlü hadis ve fıkıh alimidir. Hadis ve fıkıh üzerine birçok eser yazan El-Hibban, incelediğimiz eserde isim olarak anılmasa da *'Ahmağa verilecek en iyi cevap susmaktır'* anlamında ona isnad edilen meşhur bir söz paylaşılmıştır.

S1-46a *düşmen*

İÜ-135a *saña düşnām etse cevāb virme. (9)* ***Cevābu'l-aḥmaḳ ile's-sukūt*** *(A244) ile ʿamel it…*

4.4.39. İbn-i Kayyim El-Cevziyye

Künyesi Ebu Abdullah Şemsüddin Muhammed bin Ebu Bekir bin Eyyûb E'z-Züraî E'd-Dımaşkî El-Hanbelî'dir. Bu ünlü Hanbelî alimi, incelediğimiz metinde bir sözü verilerek hatırlatılmıştır:

S1-121b *Ve taʿrifle bilünür şanup eṭibbā ḫasta-dil olduḳlariçün (12) maraż didiler ve ḥükemā ʿaşḳ bir cevher-i mücerreddür naẓar u simā'la artar cimāʿla gider didiler.*

-317b *(13) ve kimi de* ***Nār-ı taḥrīḳ māsivāyu'l-maḥbūb (A663).***

İbn-i Kayyim El-Cevziyye'ye ait sözün tamamının anlamı şu şekildedir : Aşk, kalpte bulunan ve sevgiliden başka herşeyi yakan bir ateştir.

4.4.40. İbn-i Kemal (Kemalpaşazade)

Osmanlı şeyhülislamı, tarihçisi, yazarı, şairi ve şarihi olan İbn-i Kemal, II. Beyazıd'ın lalası olan Kemal Paşa'nın torunu olduğundan Kemalpaşazede veya İbn-i Kemal olarak anılmıştır. Asıl adı Şemseddin Ahmed'dir. Eğitimli bir aileden gelen İbn-i Kemal, erken yaşlarda eğitime başlamıştır. Arapça ve Farsça dillerini tercümeler yapacak kadar iyi bilen İbn-i Kemal aynı zamanda dönemin beğenilen şairlerindendir. Özellikle *Tevarih-i Âl-i Osman* adlı tarih kitabıyla ünlü olan İbn-i Kemal çok sayıda eser vermiştir. Eserleri içerisinde edebiyatla ilgili olanları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. *Tevârîh-i Âl-i Osmân.*

2. Divan

3. Kasîde-i Bürde Tercümesi

4. Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsi

5. El-Felâh şerhu'l-merâh

6. Resâ'ilü İbn-i Kemalpaşa el-lugaviyye

7. Risâletü meziyyetü'l-lisâni'l-Farisî

8. Risâle fî tahkiki ta'ribi'l-kelimâti'l-Acemiyye

9. E't-Tenbîh alâ galati'l-câhil ve'n-nebîh

10. Risale-i kafiye

11. Dekâkıku'l-hakaik

12. Nigaristan .

13. Sema ve raks konulu risaleleri (Dalkıran, 1997)

Bunlardan başka fıkıh, tefsir ve tasavvuf gibi bir çok konuda eseri vardır. İncelediğimiz metinde İbn-i Kemal Anadolu'nun önde gelen alimlerinden biri olarak sunulmuştur. Örneğin;

S1-8b *Ḫuṣūṣa Rūmī̄ mufaḫḫirlerinden İbn-i Kemāl ve Ebu's-Suʿud ḳuṣūs (8) ḫuṣūṣunda ṣāḥibü'l-ʿilmeyndür diyü muʿterif olmışlardır.*

4.4.41. İbn-i Sinâ

Büyük tıp bilgini ve İslam kelamcısı olan İbn-i Sinâ'nın künyesi Ebu Ali El-Hüseyin bin Abdullah bin Ali bin Sinâ'dır. 980 yılında Buhara yakınlarında bulunan Afşana kasabasında dünyaya gelmiştir. Dil, edebiyat, akaid, fıkıh, kelam, musiki, matematik ve elbette tıp derin bilgiye sahiptir. Akılcı, deneyci ve gözlemci olan İbn-i Sinâ genç yaşta devlet büyüklerinin ilgisini çekmiş, Buhara Sultanının bir hastalığını iyileştirmesi de ününü artırmıştır. Birçok devlet büyüğünü iyileştiren İbn-i Sinâ devlet idaresinde görev almıştır. Fakat bir ara gözden düşerek hapse girip çıkmıştır. 1037 yılında vefat etmiştir (Çubukçu, 2014, s. 15)

İbn-i Sinâ hem Doğu hem Batı dünyasında efsanevî kişiliklerdendir. Aydın Sayılı, İbn-i Sinâ üzerine yaptığı çalışmasında Dante'nin *İlahi Komedya* adlı eserinde ona yer verildiğini belirtmiştir (Sayılı, 2014, s. 9).

İbn-i Sinâ'nın sayısız eseri arasında ismiyle özdeşleşmiş olan en meşhur eseri *El-Kanûn fi't-Tıb'dır*. Nasıl Mesnevî kelimesi Mevlânâ'nın eseri ile özdeşlemiş ise *Kanûn* kelimesi ile de İbn-i Sinâ özdeşleşmiştir.

Ömer Mahir Alper İslam Ansiklopedisi (DVİA) İbn Sînâ maddesinde ayrıntılı olarak eserlerini tanıtmıştır (Alper, 1999, s. 337-345). Bu eserler arasında *el-Kanûn* gibi tıp kitapları olduğu *Salaman u Absal* gibi aşk konulu mesneviler, *El-musikâ* gibi musiki üzerine risaleleri tefsirler, kelam üzerine eserler, yüzlerce kitap ve risaleler bulunmaktadır.

İncelediğimiz metinde ruh ve beden ilişkisi anlatılırken İbn-i Sinâ bir kez anılmıştır:

S1-15b *… mevtüñ maʿnāsı rūḥuñ inʿidāmı degildür. Zīrā bu rūḥ-ı insānī̄ ebedī̄dür. (19) Ancaḳ bedenden ḳudreti ve taṣarrufı münḳaṭıʿ olmaḳdur. Güneş ṭolanmaḳla fenā bulmaz ancaḳ āfāḳ ḳarañu*

S1-16a, İÜ-110a (1) *olur rūḥ münʿadim olmadığıçün ṣıfat-ı ʿilm bilesincedür irilmez. Ol ʿilmle ʿaẕāb u tenʿīmi ḳabrde (2) ṭuyar geh ḥufre vü geh ravża olur ki İbn-i Sīnā taḥḳīḳ etmişdür.*

Burada Abdülmecid Sivasî, İbn-i Sinâ'yı kaynak olarak gösterip S1-16a derkenarda kaynak eserin ismi de paylaşmıştır: *Ta'rifü'l-'ilm*. Yaptığımız araştırmalarda bu isimli bir eserine rastlanmamıştır.

4.4.42. İbnü'l-Arabî

Şeyhü'l-ekber unvanına sahip Muhyiddün İbnü'l-Arabî 1165'te Endülüs'te dünyaya gelmiştir. İbnü'l-Arabî âlim bir aileden gelir ve genç yaşta İslamî ilimleri öğrenmeye başlar. Uzun bir süre zahirî ilimlerle uğraşan İbnü'l-Arabî daha sonra maneviyata yönelir (Cebecioğlu, 2008,s. 10-12). Afrika ülkelerine, Mekke ve Medine'ye, Kudüs'e, Musul'a, Anadolu'ya seyahat etmiş dönemin önemli mutasavvıfları ve âlimleri ile tanışmıştır. İbnü'l Arabî hayatı boyunca öğrenmiş, öğretmiş ve eserler kaleme almıştır. Bu nedenle de çok sayıda eseri bulunmaktadır. Cebecioğlu onun üzerine yazdığı makalesinde tespit edebildiği 285 eseri listelemiş yine de ulaşamadığı daha birçok eseri olabileceğini vurgulamıştır (Cebecioğlu, 2008, s. 17-25).

İncelemekte olduğumuz *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserde bu büyük mutasavvıfın *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserinden bir söz alıntılanmış fakat kaynağı gösterilmemiştir. Yaptığımız araştırma sonucu ayan-ı sabite hakkındaki Arapça alıntılanan bu sözün anlamı ve kaynağı tespit edilmiştir (Bknz. A362). *Füsûsu'l-Hikem'in* şerhleri de ayrıca kaynak olarak gösterilmiştir:

S1-131b *(1) ki Aḥmedlik ṣıfat-ı ḥaḳdur ṣıfat ise ẕātdan ġayrı degüldür ki ṣūfiyye bu mes'elede (2) Eşʿarī mezhebin iḫtiyār etmişlerdür ki Füṣūṣ şerḥlerinde mesṭūrdur.*

İncelediğimiz metinde İbnü'l-Arabî, Muhyiddin El-Arabî olarak ve *Füsûs* adlı ünlü eseri ile anılmıştır:

S1-10a: *Muḥyi'd-dīn ʿArabī ʿArabca Füṣūs'unda ve Molla Ḥudāvendigār ʿAcemce Meṣnevī'de (3) ve Yūnus Emre Türkce Dīvānçe'sinde yazdıġı söze nāẓır oldum. Gördüm (4) üçi birle bir maḳāmdan söylemişler ve bir semtde imişler.*

İbnü'l-Arabî, büyük evliyalar arasında sayılmıştır:
S1-66b *(1) evliyā'ullāh dimişken ve bu mefhūma eḍādīṣ āṣār bī-ḥad iken ve ḥażret-i Ebū Medyen (2) Muḥyiddīnü'l-ʿArabī ve Ebū Ṭālib-i Mekkī gibi sulṭānlar*

4.4.43. İbnü'l-Cevzî

Künyesi Ebu Muhammed (Ebu'l-Mehâsîn) Muhyiddîn Yusuf bin Abdurrahman bin Ali E't-Teymî El-Bekrî'dir. Hanbelî fakihi ve devlet adamı olan İbnü'l-Cevzî 1258 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Alim bir aileden gelen İbnü'l-Cevzî küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim aldı, genç yaşta fıkıh dersleri ve vaazlar vermeye başladı. Önemli devlet görevlerinde bulunan İbnü'l-Cevzî Moğol saldırıları sonucu Bağdat'ta vefat etmiştir. Hayatı boyunca ilimle uğraşan İbnü'l-Cevzî iki medrese ve bir camii yaptırmıştır. Bir çok eser veren İbnü'l-Cevzî şair, âlim ve büyük bir devlet adamıdır (Kallek, 1999, s. 542-543).

İncelediğimiz metinde İbnü'l-Cevzî iki şekilde ele alınmıştır. İlk olarak ona ait olduğunu tespit ettiğimiz bir beyit gizli alıntılama yöntemi ile paylaşılmıştır. Yaptığımız araştırma sonucu bu beytin *Bustanu'l-Vaizîn* adlı eserinden alıntılandığını tespit ettik:

S1-82b*...*

Tercū'n-necāti ve lem tesleke mesālikühā

(19) İnne's-sefīnetuhu lā-tecrī ʿale'l-yebsu ***(A453)***

Daha sonra Abdülmecid Sivasî hem eserin hem de sahibinin adını vererek Arapça bir alıntıda İbnü'l-Cevzî'nin *Fi'l-Vücûh* adlı eserinden açık alıntılama yöntemiyle bir bölüm paylaşmıştır. Tağut kelimesini açıklarken diğer eserlerin yanında *Fi'l-Vücûh*

eserinin de bu konuda yaptığı açıklamayı ele alarak "*Vücuh'da İbnü'l Cevzî, tağut hakkında şöyle demiştir: Kâfir ve sihirbaz ve put ve şeytan ve tüm insan ve cinnin devi*" diye açıklamıştır.

4.4.44. Îcî

Ebu'l-Fazl Adudüddin Abdurrahman bin Ahmed bin Abdulgaffar El-Îcî, büyük kelâm ve dil âlimlerindendir. Babası da kadı olan Îcî, küçük yaştan i,tibaren iyi bir eğitim almış İlhanlı devlet adamlarının himayesini görmüş kadılık, müderrislik ve elşçilik yapmıştır. Önemli eserler kaleme alan Îcî'nin en ünlü eseri *El-Mevakıf Fi'l-Kelâm* adlı eseridir. Çok sayıda şerhi ve tercümesi olan eser kelam üzerinedir.

İncelediğimiz eserde Îcî, *Mevakıf* adlı eserinden çok uzun bir alıntı yapılarak anılmıştır : **Ve ḳāle ṣāḥibü'l-Mevāḳıf** …. (A84).

4.4.45. İmam-ı Rabbanî

Künyesi Ebu'l-Berekât Ahmed bin Abdulehad bin Zeynelâbidîn El-Fârûkî Es-Sirhindî'dir. Nakşıbendiye tarikatının önemli şeyhlerindendir. Eğitimine Kadiriyye şeyhi olan babasının gözetiminde küçük yaşlarda başlayan İmam-ı Rabbanî, döneminin ilimlerini öğrenir. Birçok eseri bulunan İmam Rabbanî özellikle fikirlerini ortaya koyan Mektubat'ı ile tanınmıştır.

İncelediğimiz metinde İmam-ı Rabbanî'ye ait bir söz kaynak bildirilmeden alıntılanmıştır. Nakşibendilere ait bir söz olarak aktarılan bu özdeyişin açıklaması da yapılmıştır:

S1-98b *…. Ammā Naḳşibendīlerüñ ḫalvet der-encümen (10) buyurduḳları oldur ki* ***Ṣūfī kāyin bāyin (A539)*** *ṭıbaḳınca görinişde ẓāhirüñ ḫalḳla āşinā (11) Ḥaḳla bī-gāne gösteresin. Ammā bāṭınuñ Ḥaḳla āşinā ḫalḳla bī-gāne ola ve ḥaḳīḳatde ẓāhirüñ de (12) bāṭınuñ da Ḥāḳla ola.*

4.4.46. İmam Şafiî

Şafiî mezhebinin imamı olan İmam Şafiî'nin künyesi Ebu Abdullah Muhammed bin İdris bin Abbas E'ş-Şafiî'dir. 767 yılında Gazze'de dünyaya gelen İmam Şafiî, büyük İslam âlimlerindendir. Hadis, fıkıh gibi ilimlerle meşgul olan İmam Şafiî dil ve edebiyata da büyük önem vermiştir. Şiirleri çeşitli eserlerde dağınık olarak bulunmuş ölümünden sonra bir çok araştırmacı tarafından toplanmıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de İmam Şafiî'nin şiirlerine ve bir sözüne yer verilmiştir. Bu beyitlerden ilki ilmin değeri hakkındadır:

S1-24a *... Ve min meneḥa'l-cehhāli ʿilmen eżāʿahu (5)*

Ve min meneʿa'l- müstevcibīne feḳād ẓulmu (A128)

Paylaşılan bir diğer beytin de kaynağı belirtilmemiş fakat anlamı okur için açıklanmıştır:

S1-44b *... İẕā hebbet riyā ḥuke fā-ġtenimhā*

Fe'inne likülle ḫāfifetün (14) sükūn (A232)

Ḥükmünce nefs yilcegizi vücūduñ bāġında eserken ġanīmet bil.

T-229a *Ve bahār yilcegizi gibi (15) ḥarāret-i tevḥīdle esdiregör tā*

S3-86b *ḳalbüñ gülzār-ı ḥaḳīḳat ve eşcār-ı mīve-i maʿrifet maḥalli ola tā cehl (16) ile nām-ı* ***k'el-enʿāmi*** *(A233)'den ḳurtulup ebedī ol salṭanatda muḳīm ü cāvidān olasın…*

İmam Şafiî'nin paylaşılan sözü ise kaynak bildirilerek açık alıntılama yöntemiyle paylaşılmıştır:

S1-98a *(1) yā taʿẕīr-i lisānla ʿırżın yıḳasın ḥaddin bildüresin. Bu daḫi bir ʿamel-i ṣāliḥdür ki Tengri düşmenine (2) güle baḳmaḳ maʿṣiyyetdür. Ḥaḳḳı seven düşmenlerin sevmez. İmām Şāfiʿī ḥażretlerinüñ* ***Men estaġżab (3) velem yaġżeb feḥimārun(A538)*** *didügi budur.*

4.4.47. İsmail Hakkı Bursevî

On altıncı yüzyılın önemli isimlerinden olan İsmail Hakkı, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Aydos'ta dünyaya gelmiştir. Bir süre Bursa'da yaşadığı için Bursevî, bir süre Üsküdar'da kaldığı için Üsküdârî ve Celvetî tarikatına mensup olduğu için Celvetî lakapları ile anılmıştır. İyi bir eğitim alan İsmail Hakkı yaşadığı dönemde padişahlara danışmanlık yapmıştır. Yüzden fazla eseri olduğu düşünülen İsmail Hakkı'nın tüm eserlerine ulaşılamamıştır. Bir mutasavvıf, şair, şarih ve âlim olan İsmail ilahilerini bestelemiştir (Namlı, 2001, s. 102-106).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de İsmail Hakkı'ya ait olduğunu tespit ettiğimiz " Vudu ki mâsivâdan infisâl, salât ki Hakk'a ittisaldir" (Bursevi, 1997, s. 62) anlamına gelen meşhur sözü alıntılanmıştır.

S1-19a*… El-vuḍū' infiṣal (A102) ṭıbaḳınca buna vuḍū'-i bāṭınī derler*

4.4.48. Kanunî Sultan Süleyman

Osmanlı tarihinin en güçlü hükümdarlarından olan I. Süleyman, iyi bir devlet adamı ve Muhibbî mahlasıyla şiirler yazmış güçlü bir şairdir. On altıncı yüzyılın önemli şairleri arasında sayılan Kanuni Sultan Süleyman, Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır.

İncelediğimiz metinde şairi hakkında bir kaynak gösterilmeden Kanunî Sultan Süleyman'ın ünlü beytinden bir dize gizli alıntılama yöntemiyle paylaşılmıştır:

S1-17b*… Ḳıṭʿa*

Yārsuz ḳalur cihānda ʿaybsuz yār (5) isteyen

4.4.49. Kâsımî

Kâsım-ı Envâr olarak da anılan Kâsımî, İranlı mutasavvıf şairdir. Künyesi Muînüddîn Ali bin Nasîr bin Harun bin Ebu'l-Kâsım-ı Hüseynî'dir. On beşinci yüzyılın önde gelen mutasavvıf şairlerinden olan Kâsımî, şiirlerini Farsça olarak kaleme almıştır, Türkçe yazılmış beyitlerine de rastlanmaktadır. Eserleri şunlardır: *Divan, Enîsü'l-âşıkîn, Beyân-ı Vâkı'â-i Emir Timur, Enîsü'l-ârifîn, Rîsale der-beyân-ı ilm, Rîsale-i suâl ü cevâb* (Karaismailoğlu, 2001, s. 542-543).

İncelediğimiz metinde Kâsımî'nin bir beyti birkaç kez alıntılanmıştır. Bu alıntılamaların ilkinde (21a) şairin mahlası verilirken diğerlerinde verilmemiştir:

S1-21a*… (17) Ḳāsımī̄*

Esī̄r-i leẕẕet-i ten mānde ü ger ne terāçe

ʿAyşhā ki der mülk-i cān müheyyā nī̄st

4.4.50. Kâşânî

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de tefsiriyle anılan Kâşânî'nin künyesi Kemâlüddin Abdürrezzak bin Ebu'l-Ganâ'im Muhammed El-Kâşânî'dir. İran'da dünyaya gelmiş olan Kâşânî iyi bir eğitim görmüştür. Felsefe ile de ilgilenen Kâşânî özellikle İbnü'l-Arabî'nin görüşlerine getirmiş olduğu yorumlarla tanınmıştır. Eserleri arasında en büyük ünü *Te'vîlâtü'l-Kur'ân, Te'vîlü'l-Kur'ân, Te'vîlü'l-âyât* veya *Te'vîlât-ı Kâşâniyye* olarak anılan tasavvufî tefsiridir (Uludağ, 2002, s. 5-6).

Abdülmecid Sivasî, Kâşânî'nin tefsirini kaynak olarak okurlara önererek sunduğunu fikirlere de bir delil oluşturmuş olur:

S1-133b *(1)* ***Ve mā ḳalā (A808)*** *yaʿnī zindān-ı mü'min olan dār-ı dünyāya ve sicn-i beşeriyyyete seni getürdügüm ġażabımdan anlama. (2) Belki zindānīlerüñ aḥvālin görüp raḥm idüp serāy-ı cennet ve cemālime ve ṣarḥ-ı raḥmet-i viṣālime (3) anlara da mürşid olasın ki raḥmet-i ʿālemiyānsın dir Tefsīr-i Ḳāşānī ve Süllemī'de mufaṣṣaldur.*

4.4.51. Kurtubî

Tefsir, hadis ve fıkıh üzerine eserleriyle tanınan Kurtubî'nin künyesi, Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Ebu Bekir bin Ferh El-Kurtubî'dir. Günümüzde Cordoba olarak bilinen Kurtuba'da dünyaya gelmiştir. Fakat İspanyollar tarafından ele geçirilen şehri genç yaşta terk etmek zorunda kalmıştır. En ünlü eseri El-Câmi Li-Ahkâmi'l-Kur'ân adlı eseridir (Altıkulaç, 2002, s. 455-457).

İncelediğimiz metinde Kurtubî ismi başvurulabilecek kaynak olarak iki yerde anılmıştır:

S1-15a *... Ammā ol cism-i laṭīf ki rūḥ-i ḳudsīdür (11) ezelī degildür. Zīrā maḫlūḳdur. Ammā ebedīdür fānī olmaz. Fenā bulur dimek küfürdür ehl-i sünnet meẕhebinde. (12) Tefsīr-i Kebīr ve Ḳurṭubī ve Ġazālī yazmışlardur ve ammā ol cevher-i naẕīf ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyedür sır didükleridür…*

S1-122b *... (15) Zīrā tārīḫ-i ḳıyāmete ḥad vardur ḥad ḳanı anda ki vaṣf-ı Ḥaḳ*

T-319a *ola. Zīrā (16) ḳıyāmetüñ ḥaddini baʿżılar delā'il-i iḳnāʿiyye ile yazmışlardur. İmām Suyūṭī (17) ve ġayrı gibi ve baʿż ʿalāyim-i ẓāhiresi daḫi vardur ki niçesi (18) mevcūd olmuşdur tafṣīli Meṣābīḥ ve Ḳurṭubī'de ve ġayrıda meẕkūrdur.*

4.4.52. Latifî

On altıncı yüzyılın ünlü şair ve tezkire yazarı Latifi de Şerh-i Cezire-i Mesnevî'de yer bulan kaynaklardandır. Latifi'nin en ünlü eseri şairleri genellikle Kastamonulu olarak tanıtmasıyla ünlenen tezkiresidir. Tezkiretü'ş-Şuara, on altıncı yüzyılın önemli kaynaklarındandır. Kütüphanelerde yüzden fazla nüshasına rastladığımız eser çok sevilmiştir. Evsâf-ı İstanbul adlı risalesinde İstanbul'un özelliklerini anlatmıştır. Diğer eserleri şunlardır: Fusûl-i Erbaa, Nazmü'l-Cevahir, Subhatü'l-Uşşâk, Enisü'l-Fusahâ, Evsâf-i İbrahim Paşa, Esma-i Süveri'l-Kur'ân (Sevgi, s. 111-112).

Farsça bir beyti alıntılanan şairin mahlası da verilmiştir:

T-213a, İÜ-123a: … *Laṭīfī*

Rāhem zi-dey u luṭf be-mūdī be-dilberī

Aḫer çe şod ki ez- sırr-ı sin bāz şet'i

4.4.53. Lütfullah Halimî

Lütfullah bin Ebu Yusuf El-Halimî'nin ailesinin Sivaslı olduğu bilinmektedir. Fakat kendisi Amasya'da yaşamıştır. On beşinci yüzyılın alimlerinden olan Halimi, Sivas kadısı iken iftira sonucu hapse atılır. Suçsuzluğu ortaya çıktığında ise bu duruma duyduğu üzüntü ile Sivas'a dönmeme kararı alır. İyi bir eğitim almış olan Halimî, Arapça ve Farsçayı iyi bilir. Döneminin sevilen şairlerindendir. Aynı zamanda hattattır. Mustafa Erkan Halimî'nin on bir eserinden söz eder:

1. *Bahrü'l-Garaib:* Lügat-ı Halimî adıyla da anılan bu sözlük manzum olarak yazılmıştır.
2. *Kitâbü Tâ'iyyeti'l-Halimî:* Arapça bir kasidedir.
3. *Gülşen-i Zîbâ:* Farsça yazılmış tıb konulu eseridir.
4. *Farsça Kuran Tercümesi*
5. *Muhtasaru'l-Eşkâl ve Şerhehu:* Feraiz-i Halimi olarak da tanınır.

6. *Haşiyetü'l-Halimi ale'l-Hayalî:* Hayalî'nin Nesefi'nin eserine yazdığı haşiyeye yazılmış haşiyesidir.
7. *Musarrihatü'l-Esmâ:* Arapça isimlere Türkçe bazen de Farsça karşılıklar yazdığı isimler sözlüğüdür.
8. *Tuhfe-i Mukaddimetü'l-Luga:* Farsça-Türkçe manzum sözlük.
9. *Mirâtü't-Tayyibîn:* Tövbe konulu Farsça yazılmış risalesidir.
10. *Risâle fî beyâni kavâidi'l-muammâ:* Farsça muamma kurallarını açıklayıp örneklendirdiği risalesidir.
11. *Rîsale fî tecnîsât ve't-teşbîhât ve'l-mecâzât:* Cinas, teşbih ve mecaz açıklanmıştır (Erkan, 1997, s. 341-343).

Lütfullah Halimî, *Bahrü'l-Garaib* adlı ünlü sözlüğü ile Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'ye kaynaklık etmiştir.

> ***S2-31b, S3- 32a:*** *+ żımm-ı kāf- ʿAcemī ve imāle ile üç maʿnāya gelir. Evvelā ṭop ki çevgānla çalarlar ve her nesne ki ṭop gibi yumrı ola añа dirler. İkinci güften lafẓından sīġa-i emrdür. Söyle dimekdür. Üçünci vaṣf-ı terkībīdür. Est gū durūġ gū dirler. Ammā żımm-ı kāf-ı ʿArabī ile ḳatī dimekdür. Ve maḥalle maʿnāsına da gelür. Kezā fī Baḥru'l-ġara'īb ve Ṣıḥaḥ'da ider emr-i ḥāżır oluna. Yā aḫrine gū getirmekle emr-i ġāyib olur. Gūbegun dirlerdi. Üstün dimekdür. Gū be kenīd bekun gū bekenīd kūd dirler.*

> ***S2-33b-34a, S3-35a-35b :*** *+ Ger eger maʿnāsına edāt-ı şarṭdur tū edāt-ı ḫiṭābdur rā edāt-ı mefʿūldür künc ẓımm-ı kāf-ı ʿArabīyle bucaḳdur. Kencīden sıġmaḳ ve küncāyīden Ṣıḥāḥda yāyla küncāyīden nunla Baḥru'l-ġarā'ib'de ṣıġırmaḳ bu iki ḥarf müteʿaddede kāʿidedür kezāfī Niʿmetullāh bu cümle Niʿmetullāh'da Ṣıḥāḥ'da Ḳara Ḥiṣārī'de Baḥru'l-ġarā'ibde cümle kāf-ı ʿArabīyledür. Hem bucaḳla sıġmaḳ münāsebeti ẓāhirdür.*

Kimi zaman eserin ismi sadece *Bahr* olarak da bahsedilmiştir:

S2-49a, S3-42b-43a: *+ Ber ʿalā maʿnāsına lebeşde ki żamīr her ki lafẓına (S3-43a) rāciʿdür ḳıfl kiliddür ki ḳapu bağlarlar Niʿmetullāh ve Baḥr'de.*

4.4.54. Mâlik bin Dînâr

İlk zahitlerden olan Ebu Yahya Mâlik bin Dînâr, Basra'da dünyaya gelmiştir. Her günahın temelinde dünyaya aşırı sevgi beslemek olduğuna inanan Mâlik bin Dînâr, hayatı boyunca sıkça seyahat ederek zühde yönelmiştir. Verdiği öğütlerle insanları hırstan ve dünya sevgisinden Allah'a samimiyete çağırmıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de ismi anılarak dünya malına meyletmenin zararına dair bir sözü aktarılmıştır:

S1-42a *… Mālik bin Dīnār eydür (3) Ḳaçan ḳalbüñde ḳasāvet bedenüñde żaʿaf rızḳuñda ḍıyḳ görürüseñ bil ki mālā yaʿnī muʿtād (4) imişsin. Ve dediler ki ḫāṭıra-i ġayruña ḳalbi bağlar ḫayr eger şer ḥicāblıkda birdür .*

4.4.55. Meâlî

On altıncı yüzyılın önemli şairlerinden olan Meâlî, dönemin önemli ailelerinden birine mensuptur ve iyi bir eğitim görmüştür. Nükteli şiirleriyle ünlü olan Meâlî'nin bilinen tek eseri Divanıdır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Meâlî'nin bir beytine yer verilmiştir:

S1-88b*… Beyt*

Me'ālī şerr-i aʿdādan ḫalāṣ olmaġa ʿālemde

(13) Ferāġat ʿālemi içre ḳanāʿatca ḥiṣār olmaz.

4.4.56. Mevlânâ Ali

Mevlânâ Ali bin Safiyüddin, on beşinci yüzyılın önemli mutasavvıflarındandır. *Reşehat* adıyla bilinen eseri ile ünlüdür. Nakşibendi şeyhlerinin biyografilerinden oluşan bu eserin tam adı *Reşehât-ı Aynü'l-Hayat*'tır. Farsça kaleme aldığı eserinde şeyhlerin hayatlarını, kerametlerini, çocuklarını ve önde gelen müritlerini tanıtmıştır. Bu eserin kütüphanelerde çok sayıda nüshasına rastlanmıştır. Eserin çevirileri yapılmış, zeyiller yazılmıştır. Necip Fazıl Kısakürek eseri sade bir dille çevirerek günümüz okurunun hizmetine sunmuştur (Mevlânâ Ali bin Hüseyin, 1983).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Reşehat adlı bu eserden alıntılar yapılmıştır:

S1-56a *... Reşaḫāt'de eydür ṭālib-i ḥaḳ cümleden elṭafdur Allāh…*

S1-106b *(1) ḥālüñde ṣaḳınmaḳ gerek yimek yerken ve söylerken. Pes ṭālibe ḥelāl olan ḥarām olunca (2) ḥarām idügin bilüp ḳaçmayanlar Ḥaḳḳı isterüm ve severüm dimek yalāndur. Ḥattā Reşaḫāt'da eydür (3) ḫamırı yoġuran abdestsüz yoġursa sālike ḥelāl ise de şübhelü gibidür, tenezzül etdürür…*

Mevlânâ'nın bir kıssası da Reşehat kaynak gösterilerek aktarılmıştır:

S1-60a *Reşaḫāt'da eydür ḥażret-i Mevlānā buyurur kim bir gün (6) melūl u ġamgīn idüm defˁ idemedüm nā-gāh bir kimse çıkageldi eydür….*

4.4.57. Mevlânâ Celaleddin Rûmî

Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi paylaşmış olduğumuz Mevlânâ Celaleddin Rûmî, incelediğimiz metinde Mevlânâ olarak üç kez, Mollâ diyerek ise elli beş kez anılmıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Mesnevî'den seçilen bazı beyitlerin şerh edilmesi esasında yazılan bir eser olduğunda Mevlânâ temel eserin sahibi olarak büyük bir saygı görür. Şerh edilen beyitlerin dışında *Divan-ı Kebir'den* ve *Mesnevî-i Manevî'den* alıntılar yapılmıştır.

Metnin giriş bölümünde (S1-4b) ismi anılarak kendisine dua edilen Mevlânâ, şiirleri ve kıssalarıyla eser içerisinde sıkça anılmıştır.Örneğin S1-60a'da hem Mevlânâ'dan bir anekdot hem de *Divan-ı Kebir'den* bir beyit paylaşılmıştır:

S1-60a *… ḥażret-i Mevlānā buyurur kim bir gün (6) melūl u ġamgīn idüm defʿ idemedüm nā-gāh bir kimse çıkageldi eydür. Beyt*

ʿĀşıḳlar ile (7) yār ol ḳıl ʿaşḳı iḫtiyār

Her kim kiʿāşıḳ olmaya olma anuñla yār

Ve didi ki (8) bu beyt ileʿamel iden bir saʿādet bula ki ebedī şeḳāvet görmeye ve bu maʿnāya Mollā buyurur ki

Min kāne lehuʿāşḳ fe'l-meclis-i miṣvāh

Min kāne lehuʿaḳl eyyāh u eyyānā (Divan-ı Kebir, 267,3)

Mesnevî-i Manevî beyitleri seçilerek şerh edilmiştir. Şerh sırasında seçilen bu beyitlerin daha iyi anlaşılabilmesi için yine Mesnevî-i Manevi 'ye başvurularak bir çok beyit alıntılanmıştır.

T-187b, İ-5b, İÜ-106a*: … Beyt*

Māniden illallāh bāḳī cümle reft

Şād-bāş ey ʿaşḳ şirket sūz-reft (C1/5936).

Bunlar gibi bir çok alıntı yapılan Mevlânâ kimi zaman Hazret-i Mevlânâ, Hazret-i Molla veya Molla Hüdavendigar kaddese sırruhu gibi saygı sözleriyle beraber anılır. Bu sözler şarihin ona duyduğu saygı ve hayranlığı göstermektedir.

4.4.58. Mir Hüseynî

İranlı mutasavvıf şair olan Hüseynî, Afganistan'ın Gûr kentinde doğduğundan Hüseynî sâdât El-Gûrî olarak da anılmıştır. Eserlerinden iyi bir eğitim aldığı anlaşılan Hüseynî Osmanlı şairleri tarafından da çok sevilmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Zâdü'l-müsâfirîn* (tasavvufî düşünceleri kıssalarla açıklamıştır), *Nüzhetü'l-ervâh* (manzum-mensur karışık), *Kenzü'r-rumûz* (tasavvufî mesnevi), *Sînâme* (tasavvufî aşk mektupları), *Penc Genc.*

İncelediğimiz metinde açık alıntıla yöntemiyle şairin adı belirtilerek beş farklı beyit alıntılanmıştır. Örneğin;

S1-48a*... Mīr Ḥüseyin*

S1-48b *(1) ḳuddise sırruhu. Mim*

Ey bülbül-i ravża-i muḳaddes

Murdār maḥbūy-ı hemçü kerkes

4.4.59. Molla Câmî

Künyesi Nureddin Abdurrahman bin Nizamedin Ahmed bin Muhammed El-Câmî'dir. Nakşibendi'ye tarikatına mensup İranlı büyük mutasavvıf şair, Horasan'ın Câm şehrinde doğduğundan Câmî olarak tanınır. Eserlerinde iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Eserlerini Farsça yazan Câmî'nin Arapça'dan çeviriler yapmasından bu dile de hakim olduğu anlaşılmaktadır. Klasik Türk Edebiyatı şairlerince çok sevilen ve sıkça anılan Câmî'nin eserleri Türkçe' ye çevrilmiş ve şerh edilmiştir. Molla Câmî'nin eserleri şunlardır:

A) Manzum Eserleri:

1. *Divanları:* Hayatının farklı dönemlerinde yazdıklarını kapsayan üç farklı Divanı vardır.
2. *Heft Evreng: Silsiletü'z-zeheb, Selâmân ü Ebsâl, Tuhfetü'l-ahrâr, Subhatü'l-ebrâr, Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Hırednâme-i İskenderî* şeklinde yedi mesneviden oluşan bir eserdir.
3. *Hadis-i Erbaîn:* Kırk hadisin Farsça manzum tercümesidir.
4. *Risale-i terceme-i Kelimat-ı Kudsiyye*: Hazreti Ali'nin kimi sözlerinin manzum tercümesidir.
5. *Muamma risalesi*

B) Mensur Eserleri:

1. *Nefahatü'l-Üns:* Sufilerin hal tercümelerini içerir.
2. *Nakdü'n-nüfûs fî Şerhi Nakşi'l-Fusûs*: Muhyiddin Arabî'nin Fusûsu'l-Hikem eserine yazdığı şerhidir.
3. *Şerhu Fusûs'l-hikem*
4. *Eşi'atü'l-Leme'ât:* Fahreddin Iraki'nin Leme'ât adlı eserine yaptığı şerhtir.
5. *Levâ'ih*
6. *Risâle-i Telhiyye:* kelime-i tevhid hakkında yazılmış bir risaledir.
7. *Sühânân-ı Hâce Pârsâ:* Muhammed Pârsâ'nın sözlerini derlemiştir.
8. *Risâle-i fi'l-vücûd:* İsbat-ı vacip üzerine yazdığı üzerinedir.
9. *Ser-rişte-i tarik-i hâcegân:* Zikir konulu risalesidir.
10. *Tefsîrü'l-Kurân:* Kısa bir tefsirdir.
11. *Rîsale-i Şerh-i Hadîs:* Bir hadisin şerh edildiği risalesidir.
12. *Baharistan* (Macit, 1991, 519-528).

Bunların dışında kütüphanelerde Molla Câmî adına kayıtlı daha bir çok esere rastlanmıştır. İncelediğimiz metinde Molla Câmî'nin şiirlerinden alıntılar yapıldığı gibi eserlerinden *İdhatü'l-Üns'den* de alıntı yapılmıştır. Bu eserinde Mevlânâ'nın kerameti aktarılmıştır:

S1-17b *... Ve Nefeḥāt'de ṣāḥib-i Meṣnevī (8) Mollā Ḫudāvendigār beş*

İÜ-112a *yaşında iken eṭfālle ṣıçraşurken hüner göge ṣıçramaḳdur diyü (9) göge ṣıçradı.*

Açık alıntılama yapılan dokuz beyitte şairin adı okura sunulmuştur:

S1-20b *... Cāmī*

ʿAḳl-ı cüzʿī der men neşīmen keseb

(10) Be-her ādāb-ı bende kīst feḥaseb

Kimi zaman da şairin adı esas nüshada verilmeden gizli alıntılama yöntemi ile beyitler paylaşılmıştır. Diğer nüshalarda genellikle şair bilgisine rastlanmıştır.

S1-58b *... idüp saña necm-i Hüdā olur.*

Nefs dīv-est pür-necm-i (16) Hüdā

Recm dīv-est kār-ı necm-i bālā

Esas nüsha olan S1 nüshasında Molla Câmî'nin *Baharistan* adlı eserinden alıntı yapılmamış fakat diğer nüshalarda rastlanmıştır:

S2-52b-53a, S3-74b-75a:… *Kezā fī Bahāristān Cāmī ḳuddise sırrıhu e's-sāmī eḳūlu: Eyyuhā e'ṭ-ṭālib livetaḥriket nefsike ilā muṭālihā li-fāniyyetu'l-fāsidet ve vesāveshā el-ḫayāliyye..*

Bazen de Molla Câmî'ye ait olan beyit verilmiş fakat hiçbir nüshada beytin sahibi ile bilgi verilmemiştir. Bu durumda yaptığımız araştırma sonucu şairin kimliğine ulaşılmıştır:

S1-92b *... (13) Mim.*

Perde-dārī mīküned der-ṭāḳ-ı Kisrā ʿankebūt

Būm nevbet mīzened der-ḫāne'-i Efrāsiyāb

4.4.60. Muhammed Makdisî

Künyesi Hasan bin Ali El-Makdisî'dir. *Bahrü'l-kelâm Şerhi* ile incelediğimiz eserde anılmıştır. Eserinin tam ismi *Gâyetü'l-merâm fî şerh-i Bahrü'l-kelâm*'dır. Ebu'l-Muîn E'n-Nesefî'nin akaide dair bir eseri olan *Bahrü'l-kelâmın* şerhidir. Şerh sırasında Matûridi ekolüne uygun olarak kelâm ilminden yararlanmıştır (Yavuz, 1991, C.4, s. 516).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Miraç mevzusunu açıklamak için bir kez açık alıntılama yöntemiyle verilmiştir:

S1-18a*... Muḥammed Maḳdisī̄*

İ-11b, T-197a *Baḥru'l-Kelām şerḥinde buyurur ki ḥażret-i risāletüñ* ***Esrā biʿabdihi leylen*** *(A100) āyeti ile s̱ābit olan leyle'-i vāhide de Mekke'den*

S1-18b *(1) Beyt-i Muḳaddes'e dek bi-şaḥṣıhi isrāsını naṣṣ-ı ḳāṭıʿ olduġıçün Muʿtezilī̄ de inkār etmez (2) ve münkiri kāfirdür. Ammā arżdan semaʿ-i saʿbiʿa dek bi-şaḥṣıhi miʿrācı delī̄l-i meşhūr ile s̱ābitdür.*

4.4.61. Muhyî Çelebi

On altıncı yüzyılın sevilen şairlerinden olan Fenerizâde Muhyiddin Çelebi, Molla Fenâri'nin torunlarındandır. Eğitimli bir aileden gelen Muhyî Çwelebi de küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almış, müderrislikten kadılığa, kazaskerliğe ve son olarak da şeyhülislamlığa dek yükselmiştir. Şeyhülislamlık görevinden yaşlılığı nedeniyle kendi isteğiyle ayrılmıştır. Şiirlerinin toplandığı Divan'ı, fıkıh konulu *Sadü'ş-Şerî'a'ya* dair risaleler, Hanefî mezhebi hakkında yazmış olduğu *Hidâye'ye Dâir* adlı eseri ve *Şerh-i Miftah*'a yazmış olduğu haşiyesi vardır (İpşirli, 1995, C. 12, s. 339-340).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Muhyî Çelebî'nin beyitleri alıntılanırken şairin mahlası da verilmiştir:

S1-98b*... Ḫuṣūṣan*

T-291a *zemānede āşinā ṣūretinden dürişe sırrın söyledüp maʿzūl iderler yāḫūd (8) rüsvāy iderler. Ebyāt-ı Muḥyī Çelebi. Mim*

(Feʿilātün [fāʿilātün]/ feʿilātün/ feʿilün)

Delüye beñzer o şeyḫ-i bed-i kār

Ki üşer başına ṣıgār u kibār

(9) Anda kim ola vilāyetden eṣer

Kendüni cān gibi pinhān eyler

4.4.62. Mütenebbî

Ünlü Arap şairi Mütenebbî'nin künyesi Ebu't-Tayyip Ahmed bin El-Hüseyin bin Hasan bin Abdissamed El-Cu'fî El-Kindî El-Mütenebbî'dir. Tasavvufî şiirler de yazan Mütenebbî hayatının bir kısmında isyanlara katılmış ve hapse düşmüştür. Üstün gördüğü Araplar'ın Türkler ve diğer milletlerce yönetilmesini eleştirmiştir. Saray şairliği yapmıştır fakat aşırı gururlu oluşu nedeniyle sarayda da uzun süre tutunamamıştır (Durmuş, 2006, s. 195-200).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de şairin adı verilmeden bir beyti paylaşılmıştır:

S1-53b… Yaʿnī beyt

Velem edafī ʿuyūbi'n-nās (15) şeynen

Kenaḳṣi'l-ḳādirīne ʿale'l-kemāl (A300)

4.4.63. Nevevî

Künyesi Ebû Zekeriyâ Yahyâ bin Şeref bin Murî E'n-Nevevî'dir. On üçüncü yüzyılda yaşamış olan Nevevî önemli bir hadis ve fıkıh âlimidir. İyi bir eğitim alan Nevevî, çok sayıda eser yazmıştır. Abdülmecid Sivasî, onun Minhâc eserini kaynak olarak işaret etmiştir. Sahih-i Müslim şerhleri içinde en önemlilerinden olan hadis konulu bu eserin tam adı *El-Minhac fî şerh-i Sahîh-i Müslim bin Haccâc*'dır (Kandemir, 2007, s. 45-49).

S1-128b… *Ḳaçan ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām peyġamber oldı şimden giru maḥbūbuma (10) ḥıẕmet itdüñ ḳahrumdan emīn ol dedi ve İsrāfīl Muḥammed Muṣṭafā'dan ġayrıya inmedi (11) ki Minhāc'da meẕkūrdur.*

4.4.64. Nimetullah

Sofyalı Nimetullah Efendi'nin künyesi; Nimetullah bin Ahmed bin Mübarek E'r-Rûmî'dir. On altıncı yüzyılda yaşamış olan Nimetullah, Farsça-Türkçe hazırlamış olduğu lügati ile ünlenmiştir. Nimetullah Efendi, İstanbul'da Emir Buhari Tekkesi'nin kütüphaneciliğini yapmıştır. Hayatı hakkında teferruatlı bilgilere rastlayamadığımız Nimetullah Efendi'nin bu eserinin kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası bulunmasından sevilen bir eser olduğunu anlıyoruz. Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmış olan eserin genel düzenlenişine baktığımızda önce fiiller, sonra Farsça kurallar ve son bölümde de isimlerin ele alındığını görürüz. Mensur olarak kaleme alınmış olan bu sözlük içinde kelimeler açıklanırken örnek beyitler de verilmiştir (Nimetullah Ahmed, 2015).

Lügat-ı Nimetullah, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'nin* en çok kullandığı kaynaklar arasındadır. 56 kez ismi anılan eserden Farsça kelimelerin anlamları verilmiştir. Şarihin şerh metodunu açıklarken Mesnevî'den seçilen beyitlerde anlaşılmayacağını düşündüğü

kelimelerin anlamlarını verdiğini belirtmiştik. Bu anlamları sıklıkla Nimetullah sözlüğünü kaynak olarak göstererek verir.

S1-24a *… Niʿmetullāh eydür behmen ḳış ayıdur…*

S1-38a *(1) Sere baş ve tamām ve ulu maʿnāsına gelür. Niʿmetullāh ve ġayrīde meẕkūrdur…*

4.4.65. Nizami

İran Edebiyatının en ünlü mesnevi şairlerinden olan Nizami-yi Gencevî, ilk hamse sahibi şair olarak da kabul edilir. Gence'de dünyaya gelen ve iyi bir eğitim alan Nizami, Türk şairler tarafından da çok sevilmiş şiirleri ezberlenmiş onun eserleri örnek alınmıştır. Araştırmacılar, eserlerini Farsça kaleme alan şairin Türk olduğu konusunda hemfikirdirler. Hamid Araslı, Nizami'nin Farsça yazdığını fakat Türkçe düşündüğünü vurgular (Araslı, 1968, s. 31). Kendisinden sonra yetişen birçok şairi etkilemiş olan Nizami'nin bir *Divan*'ı ve beş mesneviden oluşan oldukça hacimli bir hamsesi vardır. Bu hamseyi oluşturan mesneviler şunlardır:

1. *Mahzeü'l-Esrar*
2. *Hüsrev ü Şirin*
3. *Leylî vü Mecnûn*
4. *Heft Peyker*
5. *İskendernâme* (Akalın, 1998, s. 67-91).

Nizami, Şerh-i Cezire-i Mesnevî'de iki beyti ile yer almıştır. İlk beyti vermeden önce anlamını açıklamıştır. Kaynak göstermediği bu beytin *Mahzenü'l-Esrar* adlı mesnevisinden olduğunu tespit ettik:

S1-85b*… Rūzgār-ı muḫālifle sen de ṣolarsın. İmdi igen zīnet-i fenāya aldanma.*

Ḫavişten arā-yı meşū çün bahār

Tā ne-küned ber tū ṭamaʿ rūzigār

Bunlardan ikincisinin *Hüsrev ü Şirin* adlı mesnevisinden olduğunu tespit ettik. Şarih bu Farsça beyti verdikten sonra anlamını da okura sunmuştur:

S1-90b*... Çe baḫşed merd-rā īn sefle eyyām*

Ki yek yek bāz nestāned serencām

(3) Ve kişinüñ ḫayl u ḫadem ü aḥbābı delü gibi başına ne ḳadar üşerse

T-282b *ʿāḳıbet-i ʿömrde biri yile gitmeyüp (4) ḫāk-i tīreye bī-ʿaşiret ü tek ü tenhā gider.*

4.4.66. Sa'dî-i Şirazî

Künyesi Ebu Muhammed Sa'dî Müşeriffüddîn Muslih bin Abdullah bin Müşerrif Şirazî'dir. Fars edebiyatının büyük şairlerinden olan Sa'di, on üçüncü yüzyılda Şiraz'da doğmuştur. İyi bir eğitim almış olan Sa'dî eserlerini Farsça kaleme almıştır. Türk edebiyatında da çok sevilmiş olan Sa'dî çok sayıda eser kaleme almıştır. Sa'dî'nin manzum eserleri şunlardır:

1. *Bostan*
2. *Kasâyid-i Arabî*
3. *Kasâyid-i Farsî*
4. *Merâsî*
5. *Gazelliyât-ı kadim*
6. *Terci'ât*

Mensur eserleri şunlardır:

1. *Gülistan*
2. *Takrir-i Dîbâce*
3. *Nasîhatü'l-Mülûk*
4. *Risale-i aşk u akl*

5. *Risale-i enkiyânû*
6. *Mec3alis-i pencgâne*
7. *Risâle-i selâse* (Zavotçu, 2009, s. 47-58).

Bunlardan başka kütüphanelerde Sa'dî adına kayıtlı birçok esere rastlanmaktadır. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'nin Tire nüshasında Sa'dî'den bir beyit alıntılanmıştır:

T-243b *derkenār: beyt*

Ebr u bād u meh ḫūrşīd u felek der-kārend

Tā tū nāfī be-güf arī ve ġāflet neḫūrī

Saʿdī.

4.4.67. Sadreddin Konevî

Ebu'l-Meâlî Sadrüddin Muhammed bin İshak bin Muhammed bin Yusuf Konevî, önde gelen mutasavvıflardandır. İbnü'l-Arabî'den sonra vahdet-i vücud fikrinin önde gelen savunucularındandır. Babası önemli bir devlet görevlisi olan Konevî, küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almıştır. Tasavvuf hakkında birçok eser kaleme almıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de önemli tasavvuf büyükleri arasında sayılmıştır:

S1-8b*… Pes sulṭānu'l-muvaḥḥidīn Muhyi'd-dīn el-ʿArabī ve sulṭānu'l-fenān (5) ʿÖmer El-Fāriḍ el- Mısrī ve Sadrü'd-dīn Ḳonevī ve ġayri kāmiller ki ḳuddise (6) esrārehum sözlerin ḥāl aydaġyup añlamaduġumuz suç yeterken ṭaʿna (7) ḥarāmdır.*

4.4.68. Sehl Tüsterî

Ünlü bir mutasavvıf ve müfessir olan Sehl Tüsterî'nin künyesi, Ebu Muhammed Sehl bin Abdullah bin Yunus bin İsa bin Abdullah bin Refî E't-Tüsterî'dir. Dokuzuncu yüzyılda İran'da dünyaya gemiştir. Hayatı konusunda bilgiler daha çok menkıbelere dayanır. Öğrencileri arasında en bilineni Hallac-ı Mansur'dur. Ondan fazla eseri olan Tüsterî'nin en meşhur eseri Kuran tefsiridir.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de bir sözü alıntılanmıştır:

S1-105a *Sehl Tüsterī (16) buyurdı ki abdāl dört nesne ile kemāl buldılar cūʿ ü seher ü ṣamt u ʿuzlet.*

4.4.69. Senâî

Senâî, İran'ın ilk büyük mutasavvıf şairi olarak kabul edilir. On ikinci yüzyılda Gazne'de dünyaya gelen Senâî iyi bir eğitim görmüştür. Eserleri şunlardır:

1. *Divan*
2. *Hadikatü'l-Hakika ve Şariatü'l-tarika*
3. *Kârnâme-i Belh*
4. *Seyrü'l-İbâd İle'l-Meâd*
5. *Tahrîmetü'l-Kalem*
6. *Aşkname*
7. *Aklname*
8. *Mekâtib*
9. *Bağ-ı İrem*
10. *Tarîku't-tahkîk*
11. *Senâ'î-âbâd* (Savi, 2009, s. 502-503).

*Şerh-i Cezire-i Mesnevî'*de Senâî'nin bir beyti kaynak gösterilmeden paylaşılmıştır:

S1-136b… *Beyt*

Āferinīş niṣār farḳ tuvāned

Ber meçin çün ḫussān niṣār ez-rāh

4.4.70. Seyfettin Âmidî

Bugünkü Diyarbakır'da (Amid) dünyaya gelen Seyfeddin Âmidî iyi bir eğitim almıştır. On üçüncü yüzyılın önemli alimlerindendir. Kelam ve fıkıh üzerine yazdığı sayısız eserle tanınır. Yirmiden fazla eseri olan Âmidî'nin en meşhur eseri *Ebkârü'l-Efkâr* adlı kelâm hakkında olan eseridir. Kütüphanelerde çok sayıda nüshası bulunmaktadır.

Ebkârü'l-Efkâr, incelediğimiz esere kaynaklık eden eserler arasındadır. Şarih ölüm sırasında ruh ve beden münasebetini açıklarken bu eserden alıntı yapmıştır:

S1-16a *… (14) Belki rūḥa bir ḳalıb virilmekdür ki rūḥ nevbet-i ṯāniyyede anda taṣarruf ide ki Āmidī Ebkārü'l-Efkār'da (15)*

İ-9b *suʿāl ḥaşr-i ecsād cesedi ĭcāddan ṣoñra iʿdām mıdur yāḫūd bedenüñ eczāsı ṭaġılduḳdan (16) ṣoñra ictimaʿ mıdur? Cevāb Ḥaḳ budur ikisi de mümkindür. Ḥāleynden birin muḫaṣṣaṣ (17) delĭl yoḳdur…*

4.4.71. Seyyidü'l-Irâkî

Künyesi İbrahim bin Büzürcmihr bin Abdulgaffar-ı Hemedânî olan Irâkî daha çok Fahreddin Irâkî olarak tanınır. Eserde Seyyidü'l-Irâkî olarak ele alındığından bu isim altında incelenmiştir. On üçüncü yüzyılda yaşamış olan ünlü mutasavvıf şair, *Lemâ'at* adlı eseri ile tanınır. İncelediğimiz eserde bir beyti verilmiştir:

S1-87b… ***Beyt li's-Seyyidü'l-ʿIrāḳī***

Cümle yek nūr-est (16) lākin reng-hā-yı muḫtelif

İḫtilāfī der-miyān ĭn u ān endāḫte (F)

4.4.72. Sîneçâk-ı Rûmî

Yusuf-ı Sîneçâk, Vardar Yenicesi'nden yetişmiş önemli şairlerdendir. Mevlevî olan şair Mesnevî-i Manevî'den seçilen beyitlerle oluşturduğu *Cezîre-i Mesnevî* adlı eseriyle ünlüdür. Abdülmecid Sivasî bu eseri şerh ederek eserini oluşturmuştur. Bu temel eserin sahibi olan Sîneçâk eserde saygıyla anılır. Eserin yazımını anlatırken temel eser ve sahibi hakkında bilgi verir:

S1-5b*... şerḥe vü tavżīḥe şurūʿ idüp müntehāb-ı Sīne-çāk tamām (9) oldıḳda ḥāżır bulduġumuz Meṯnevī cildlerin tefaḥḥuṣ idüp medḥ-i maʿhūd ḫuṣūṣunda (10) her cildden birer ḳaç beyit alınup her cildüñ ebyātını birbirine münāsib bulup (11) muttaṣıl ḳıldıḳ…*

S1-124b (1) *muʿcizātuñ ṣaḥīḥü'l-münaḳ ṯemīnü'l-bahālarından iḫrāc idüp tercemeye żamm itdüm. Baʿde nazar idüvem (2) gördüm niçe kimseler ḳaddesallāhu sırruhu'l-ʿazīz Meṯnevī-i Şerīfi iḫtiṣār idüp ebvāb-ı fuṣūl (3) ile fihris-me'āl ḫuṣūṣan Sīne-çāk ḥażretleri bir laṭīf nüsḫa intiḫāb idüp baʿde Derviş (4) ʿİlmī ḥażretleri şerḥ etmişler ve iki üc nüsḫa-i muḫtaṣıra daḫi gördüm. Her biri bir semtile (5) intiḫāb etmişler*

Sineçak dua kısmında da saygıyla anılmış, hakkında bilgi de verilmiştir:

T-320b-321a-321b, İ-95b-96a-96b, İÜ-192b-193a: *+ Ve ol şuʿle-i şems-i ʿirfān taḫalluḳ-ı aḫlāḳ-ı Raḥmān ṣaḥibu't-temkīn ve'l-ıṭminān maẓhar-ı ʿAlleme'l-beyān* ***Sīne-çāk Rūmī*** *ki Vārdār Yenicesi dinmekle mülaḳḳab ḳaṣabadandur. Anlaruñ da ʿālem-i ünsünde iġtināmun dā'im ide ki sırr-ı Mevlānā ile ṣadr-ı maṭlaʿ-ı bedrleri münşeriḥ olup ol ḥażret-i Celālüñ (İ: Ḫudevendigāruñ) saṭır-ı miskinleri ẓulmātında yaʿnī rāh-ı āb-ı ḥayātında bulduḳları dürr ü cevāhirün envaʿını ve ġurer (T-321a) u zevāhirüñ aṣnāfınuñ müteferriḳātün cemʿ etdi.*

4.4.73. Suyûtî

On beşinci yüzyılda yaşamış olan Suyûtî önemli İslam âlimlerindendir. Tefsir, hadis, fıkıh ve Arap dili ve edebiyatı üzerine birçok eser kaleme almıştır. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Allah'ın cebr etmeyeceği düşüncesi açıklanırken Suyûtî'nin eserleri de gösterilen kaynaklar arasında yer almıştır:

S2-80b-81a, S3-107b-108a: *… Lākin bu yeter ki cebr ṣarf cemīʿ nuṣūṣ u kütübi inkārdur ve iki vecihden küfrdür. Biri budur ki* ***Ve mā kānallāhu li yuʿaẕẕibehum*** *(DA358) āyeti inkārdur. Zīrā cebr ẓulm çıḳar. İkinci taʿṭīl-i esmādur. Cümleden El-ḥükmu'l-ʿadl isimlerinüñ iḳtiżāsı budur ki ḥażret-i Feyyāż her kişiye gūşuş u istʿdādına göre faẓlın vire. Pes cebr dimek (S2-81a) ḥākim ʿādil degil dimekdür ve maʿẕallāh cebr olsa Ḫudā fāʿil-i muḫtār olmazdı. Pes cebr yapanda olan delā'il hem az ve hem ışlāḥ-ı dīn içün tāvīl itmişlerdür iḫtiyār u saṭrah olan delā'il-i naṣdur ve hem çoḳdur. Bu bābda Suyūṭī ve Bahā'iddīn ve İbn-i Kemāl ve Ebū's- Suʿūd risale yazmışlardur…*

4.4.74. Sühreverdî

Ebû Hafs Şehabüddin Ömer bin Muhammed bin Abdullah bin Ammuye El-Kureyşî El-Bekrî E's-Sühreverdî künyesidir. Sühreverdiyye tarkatının kurucusu olan Sühreverdî, müfessir ve muhaddistir. On üçüncü yüzyılda yaşamış olan Sühreverdî'nin düşünceleri kendinden sonra gelen birçok mutasavvıfı etkilemiştir.

Hasan Kamil Yılmaz, İslam Ansiklopedisi'nde yazmış olduğu maddede Sühreverdî'ye ait olan eserlerin içerikleri hakkında geniş bilgiler de vererek eserlerini şöyle sıralamıştır:

1. ʿAvârifü'l-maʿârif

2. Nuğbetü'l-beyân fî tefsîri'l-Kurʾân.

3. Reşfü'n-nesâʾihi'l-îmâniyye ve keşfü'l-fezâʾihi'l-Yûnâniyye.

4. İrşâdü'l-mürîdîn ve mecdü't-tâlibîn

5. İʿlâmü'l-hüdâ ve ʿakîdetü erbâbi't-tükâ.

6. E'r-Rahîku'l-mahtûm li-zevi'l-ʿukul ve'l-fühûm.

7. Risâletü's-seyr ve't-tayr.

8. Vesâyâ.

9. Cezbü'l-kulûb ilâ muvâsalâti'l-mahbûb

10. Evrâdü's-Sühreverdî

11. Sünûhu'l-fütûh bi-zikri'r-rûh

12. Fütüvvetnâme.

13. El-Makâmâtü's-sûfiyye

14. ʿİdâletü'l-ʿiyân ʿale'l-burhân (Yılmaz, 2010, s. 40-42).

İncelediğimiz metinde Sühreverdî'ye ait olduğunu saptadığımız bir şiir paylaşılmıştır:

S1-129b *... Fenā bulmayanlara andan söz söylemeyüp (3) metāʿı ucuz ṣatmaḳ ve*

İÜ-197a *ziyān-ı bāzārdur. Ḳıṭʿa*

Ve men meneḥa'l-cehhāl ʿilmen iżāʿahu (A765)

4.4.75. Sülemî

Ebû Abdurrahman E's-Sülemî, fıkıh, hadis, tefsir, lügat ve tarih konusunda on birinci yüzyılın büyük âlimlerindendir. Mutasavvıf bir aileye sahip olan Sülemî, küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almıştır. Eserleri içerisinde en meşhuru *Tefsir-i Hakayık* adlı eseridir. Tasavvufî bir tefsir olarak yorumlanmıştır. Bazı âlimler bu eseri tefsirden çok

tevil olarak tanıtmışlardır. Mutasavvıflarca çok sevilen bu tefsirin yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde birçok nüshası bulunmaktadır.

İncelediğimiz eserde Sülemî, güvenilir bir kaynak olarak tefsiri ile anılmıştır:

S1-133b *(1)* ***Ve mā ḳalā (A808)*** *yaʿnī zindān-ı mü'min olan dār-ı dünyāya ve sicn-i beşeriyyyete seni getürdügüm ġażabımdan anlama. (2) Belki zindānīlerüñ aḥvālin görüp raḥım idüp serāy-ı cennet ve cemālime ve ṣarḥ-ı raḥmet-i viṣālime (3) anlara da mürşid olasın ki raḥmet-i ʿālemiyānsın dir Tefsīr-i Ḳāşānī ve Sülemī'de mufaṣṣaldur…*

S1-136a… *Anuñiçün ʿAbdurraḥman es-Sülemī ḳuddise sırruhu Ḥaḳāyıḳ tefsirinde (18)* ***Ve mā kānallāhu li yuʿaẕẕibehum (A839)****'de buyurur ki mā-dām ki ümerā ve ḳużāt şerʿ-i Muḥammedīye riʿāyet ideler ilā (19) yevmi'l-ḳıyāme ʿadüvleri maġlūbdur. Ümmet emāndadur lākin ʿadli ẓulme, sünneti bidʿate tebdīl etseler muntaẓır*

S1-136b *(1) olsunlar belāyā vü fiten ü mihnet dir*

4.4.76. Şa'bî

Tâbiinden olan Şa'bî'nin künyesi Ebu Amr Âmir bin Şerâhil bin Abdullah El-hemdânî E'ş-Şa'bî'dir. Devrinin önde gelen hadis âlimlerindendir. Sahip olduğu bilgi ve yeteneklerle devlet yönetiminde üst düzey görevlerde bulunmuştur. Birçok eser kaleme aldığı rivayet edilmiştir (Kandemir, 2010, s. 217-218).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Şa'bî'den bir kez alıntı yapılmıştır.

S2-73a-73b, S3-95a-95b: *Şaʿbī ḥażret-i ʿAlīden rivāyet ider ki ḳul ḥaḳdan ġayrıdan oḳımasın günāhından (S2-73b) ġayrıdan ḳorḳmasın ve bilmeduġin ögretmeden ʿārlanmasun ve bilmedigin ṣorsalar bilmem dimekden ʿarlanmasun. Ve ḥadīṯ-i ḳudsīde eydür bir ḳavm bir ḳavme benim girīh gördügüm iş üzere iken tevbe itseler nefislerine*

güc geleni anlardan giderem ve murādların virem. Tevbe itmezlerse istemedikleri belāyı musallaṭ idem ve ḥażretlerin ve rızıḳların ḳaḥṭ eyleyenüm.

4.4.77. Şeyh Şaban-ı Velî

Halvetiyye'nin Şabaniyye kolunun kurucusu olan Şeyh Şaban-ı Veli, on altıncı yüzyılın önemli mutasavvıflarındandır. Kastamonu'da dünyaya gelmiştir. İstanbul'a gelerek irşad faaliyetlerine burada devam eden Şaban Efendi, Halvetiyye'nin İstanbul'daki ilk büyük temsilcisi olmuştur (Göktaş, 2011, s. 133-163).

Abdülmecid Sivasî, şerhinde Şaban Efendi'nin büyük mutasavvıflar olan Muhyiddin Arabî, Mevlânâ ve Yunus Emre hakkındaki yorumunu aktarmıştır:

S1-9b*... Ḳastamonī şeyḫü'l-meşāyiḫ*

S1-10a *(1)berzaḫü'l-berāziḫ ḳāṭınu'l-makāmü'l-meşāyiḫ Şaʿbān Efendi ḳuddise sırrıhumdan mervīdür ki (2) buyurmuşlardur: Muḥyi'd-dīn ʿArabī ʿArabca Füṣūs'unda ve Molla Ḥudāvendigār ʿAcemce Meṣnevī'de (3) ve Yūnus Emre Türkce Dīvānçe'sinde yazdıġı söze nāẓır oldum. Gördüm (4) üçi birle bir maḳāmdan söylemişler ve bir semtde imişler*

4.4.78. Şemseddin Sivasî

Abdülmecid Sivasî'nin amcası ve şeyhi olan Şemseddin Sivasî, onun hayatında büyük bir etkiye sahiptir. Bu etkinin izlerini *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de de açıkça görürüz. Bu eserde en çok anılan ve eserlerinden, sözlerinden alıntı yapılan kişi Şemseddin Sivasî'dir. Eser boyunca ondan saygıyla bahsedilir.

Şemseddin Sivasî, on altıncı yüzyılın önde gelen mutasavvıflarındandır. Şarihimiz gibi o da Tokat'ın Zile kasabasında doğmuştur. Fakat asıl şöhretini Sivas'ta kazandığından Sivasî olarak anılmıştır. Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunun kurucusudur. Bugün Sivas Camii'nin bahçesinde kabri bulunan Şems-i Sivasî, bir süre İstanbul'da da müderrislik yapmıştır. Hayatı boyunca ilimle ve tasavvufla meşgul olan Şemseddin Sivasî

bir çok eser kaleme almıştır. Kara Şems ve Şems-i Sivasî olarak da anılan Şemseddin Sivasî'nin en ünlü eserleri; *Menakıb-ı İmâm A'zam, Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn, Heşt-Behişt, Süleyman-nâme, Gülşen-âbâd, Divân ve Mevlid'dir* (Aksoy, 2005, s. 1-43).

Eserin giriş kısmında '*şeyhimiz ve amcamız'* diyerek şarih saygıyla ondan bahseder. Kimi şiirlerini paylaşırken yine şarih, onun amcası ve şeyhi olduğunu vurgulamıştır:

S1-83b*…. Li-şeyḫinā ve ʿammināŞemseddīn*

S1-84a *(1) ḳuddise sırruhu*

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Yerġabu'l-aşrār fī leẕẕātihi ḥayyu'l-ḥarām

Yerġabu'l-aḫyār ʿan leẕẕātihi ḥayyu'l-mübāḥ (A457)

S1-9a*… Li-şeyḫinā vü ʿammināŞemse'd-dīn E's-Sivāsī ḳaddesallāhu sırrıhu.*

Şemsīnüñ ḫūbdı ḥāli ol ezel bāġında

(14) Bu ʿufūnet aña bu köhne-serādan oldı

Ṭıfl-ı cān mehd-i ʿamā deydi elestden

İlerü uyanup aġlaması aña belādan oldı

Ondan yapılan alıntılar kimi zaman "Li-Şemsinâ" olarak vurgulanır. Bu şekilde on iki farklı yerde verilmiştir. Örneğin;

S1-15a *… Li-Şemsinā ḳuddise sırruhu*

(Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün)

Bu miṣāli gör ki gide iştibāh

(7)Nūr-ı āteşden olur dūd-ı siyāh

Kimi alıntılarda ise "*Li-Şeyhinâ*"' demekle yetinilmiştir:

S1-43b*… (4) Li-şeyẖinā ḳuddise sırruhu*

(Fāʿilātün/ mefāʿilün/ fāʿul)

Matbaẖ-ı feyżinüñ ẕübābıdur

Ehl-i ferş ile ʿarş-ı aʿlāsın

Ben niçün (5) ḳaṭʿ idem recā andan

Oldı çün ẕübb-i āba maʿnāsı

Kimi zaman da kaynak verilmeden paylaşılmıştır. Mahlasından Şems-i Sivasî'ye ait olduğunu anlarız:

S1-86a*…. (Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)*

Her çerāġa dil virüp devr eylemegil Şemsiyā

Çün ezel ḥaḳ şemʿine (9) pervānesin pervānesin

Ondan sık sık "*Hazreti Şemsimiz*" diye bahsedilmiştir:

S1-138b*… Zīrā andan (9) mevlid-i bāṭınī sırr-ı Aḥmedī ṭoġup sırr-ı Muḥammed ādemi ẖalīfetullāh etdügi gibi anı da kendüye ẖalīfe ider (10) bi-ḥamdillāh ḥażret-i Şemsimiz de*

bu maʿnāyı kerrātla uyanıḳla meʿāniye etdügidi ġarażım evliyāya iʿtiḳād (11) etdürmekdür. İnanmayan kendü bilür. Niçe defʿa ṣūreten mestlikle ẓuḥūrdan ġayrı vāḳıʿada (12) ḥażret-i risālet Şemsimüz ḳuddise sırruhu ṣūretinde görüldügi çoḳdur.

Eserlerinden de alıntılar yapılmıştır. *Mevlid-i Şerif'ten* kaynak gösterilerek beyit alıntılanmıştır:

S2-62b-63a, S3-52a-52b *… bu maʿnā ḥażret-i Şemsimiz Mevlid-i Şerīflerinde beyānen buyurur*

İllā yā (S3- 52b) eyyuhā'l-müştāḳ gözet ruḥsār-ı sulṭānı

Ki ol yüzden göresin sen bu yüzde vech-i subḥānı

Ammā gāh olur ki bu ṣayḳal-i ẕikrle gāh istimāʿ-i ẕikrle ve şenīden-i kelimāt-ı pür-nikāt u meʿārif-i meşāyiḫle olur. Yaʿnī gāh ḳalbe ṣayḳal dilden gāh ḳulaḳdan girer. Zīrā ḳalbüñ bu cümle pencereleridür ki buyurur.

İbretnümâ adlı eserinden de manzum bir parça kaynak gösterilerek paylaşılmıştır:

S2-78b, S3-103b… *Li-şeyḫinā min kitābetu'l-müsemmā be-ʿİbret-nümā*

Gel ey ʿāşıḳ geçinen merd lafı çü yārüñ yoḳ degülsin

Merd-i ṣāfī yolunda kim çeker yārüñ cerāḥat

Ṣarar merhem bulur āḫirde rāḥat

Ḫaber ṣorarsañ bu rāhuñ ḫavcegānı

Maġīlān içre bulmuş niçe kānı

Bunı ister pes istiġnā-yı Leylā

Niyāz içre ola Mecnūn-ı şeydā

İrer mi kimse hīç gülzār-ı yāre

Teʿahhüd itmeyince zaḫm-ı ḫāre

Ḥarīm Kaʿbede olmadı mihmān

Yolunda çekmeyen ḫār maġīlān

Girilmez rāygānı bostāne

Mülāzım olmayınca bāġbāne

Musallaṭ etmedi her bī- Temīzi

Ḥabībi bulmadı naṣr-ı ġarīzi

Ṣaḥabe olmadın dārından iḫrāc

Dimadı ṣadıḳūn anlara vehhāc

Beli ʿāşıḳ olanlar yüce şāne

Belā tīrine oldılar nişāne

Velī bu sırrı ṭuyanlar yemez ġam

Ṣarılur burasına tāze merhem

Ṣınuḳlar ṣarıcıdur çünki Cebbār

Gel imdi münkesir ol ṣarıla yār

Rahmetullāhi ve ḳuddise sırrıhu meşāyiḫ kümmel ġam gelince dā'im sevenlerimiş…

Şems-i Sivasî'nin şiirleri gibi sözleri de eserde geçmektedir. Örneğin vahdet makamını açıklarken onun sözüne yer verir:

S1-81a*… Amma vücūd-ı Ḥaḳḳı ʿaynen ü ḥaḳḳan şühūd iden ehl-i dil ki ʿayne'l-yaḳīn ve (7) ḥaḳḳe'l-yaḳīn ṣāḥibidür bu ikiden ḳurtulup vücūdı maġz-ı ḥaḳīḳat ve lübb-i vaḥdet olmuşdur. (8) Maḳām-ı vaḥdetde bu küfr ü īmān yeri yoḳdur bu iki ol lübbüñ ḳışrı ve rengi yerine düşmüşdür. (9)*

İÜ-159b *ʿAzīzimiz Şemseddīn bu semte düşdügümüzde kemīne kemterine bu mestlükde istiʿāẕe (10) etme. Ayuḳlanmayınca ki ʿālem-i mestlikde şeyṭān yoḳdur dediler…*

4.4.79. Şiblî

Ebu Bekir Şiblî ilk sufilerdendir. Abbasî sarayında yetişmiş, iyi eğitim almıştır. Eğitimli bir aileden gelen Şiblî, zühd ehli Türk mutasavvıflardandır. Ünlü mutasavvıf isimlerle bağlantılıdır. Cüneyd-i Bağdadî onun bağlandığı şeyhlerden biridir. En yakın arkadaşlarından biri ise bir diğer ünlü mutasavvıf olan Hallac-ı Mansur'dur. Kadirî,

Mevlevî ve Rifaî gibi birçok tarikat silsilesinde ona yer vermiştir (Okudan, 2007, s. 211-234).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Şiblî ismine ilk olarak şarihin kendi şiirinde rastlanır:

***S2-42b, S3-59a**: + Li-şeyḫinā ḳuddise sırrıhu*

Dem-be-dem ṭoġmaḳdadur sırr-ı resūl

Anı ḳaṭʿ oldı ṣanur her bir fuḍūl

Gāhī Şiblīden gehī Manṣūrdan

Geh Cüneydden geldi geh Tayfūrdan

S1 nüshasında Şiblî'nin bir sözü bir insan-ı kâmil diyerek alıntılanmıştır:

***S1-41b**… Ve bir kāmil buyurdı ki ḥarr-ı şedīdde (19) nefsime ṣavm teklīf etdüm ḳabūl etdi. Gerekmez kelām terk eyle diyü teklīf etdüm götürmedi*

***S1-42a (1)** bildüm ki ḥicābım oldur ve dimişler bir ḳuluñ çoḳ mevāniʿi olsa ḳanḳısın ki gidermek (2) güc ise anı ḳaldırsın bāḳīsi ḳalḳar ki cümlenüñ köki oldur*

Bu sözün Şiblî'ye ait olduğu diğer nüshalarda belirtilmiştir:

***S2-64a, S3-54a:** + Bunları kesmege miḥnet-i kāmile ḥükmünce sulūk açılmazdur Reşeḥāt'de mesṭūrdur ḥażret-i Şiblī ḳuddise sırrıhu eydür.*

4.4.80. Tîbî

On dördüncü yüzyılın önemli isimlerinden olan Şerefüddin E't-Tîbî, tefsir, hadis, meânî ve beyan alanında bir çok eser vermiştir. Bunlar arasında en ünlüsü kısaca Haşiye

olarak anılan *Haşiyetü'l-Keşşâf'tır*. İncelediğimiz eserde Tîbî'nin bu eserinden alıntı yapılmıştır:

S1-96b *(1) riyā gelse iḫfā farżdur ki āvāzı ṭaşra çıḳanlar ṭabl u ṭanbūr gibi içi boşlardur didiler. (2) Ḥālā ki refʿ-i ḫavāṭır-ı sivāda cehr-i aḳvā vü enfaʿdur ki Ṭībī Ḥāşiye'sinde (3)* ***V'eẕkur Rabbeke (3) fī nefsike (A527)*** *tefsīrinde cehrüñ niçe fevāyid ü rüchānın yazar. Cümleden biri cehrī ẕikrde vesvese (4) olmaz ki müşāheddür dir…*

4.4.81. Vitrî

Ebu Abdullah Mecdüddin Muhammed bin Ebu Bekir El-Vitrî El-Bağdadî, on üçüncü yüzyılda peygamber efendimize yazdığı naat ile ün kazanmış şairdir. *El-Kasâ'idü'l-Vitriyyât (Vitriyye)* adlı bu naatı o kadar sevilmiştir ki Mescid-i Nebevî'nin duvarlarında beş beyti yer alır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Vitrî'nin adı anılmadan *Vitriyye* adlı ünlü na'tından beyitler paylaşılmıştır:

S1-128a *…. (9) mim*

Te'ennes binā heẕā el-viṣāl ve ẕā lilḳā'i

Cüzzu'l-ḥucub ḫallu'l-ḫalḳ ve Aden li-ʿizzetī (A751)

4.4.82. Yahya Çelebi

Hakkında bilgi bulamadığımız şairin şiirine eserde yer verilmiştir:

S1-77a… *Yaḥyā Çelebi raḥimehu buyurur:*

Eyleme ḳubbe-i ʿālemde ṣadā

Söz gelür (14) kişiye andan zīrā

Ṣābır u sākin olur puḫte müdām

Ṭoldurur ʿālemi āvāze-i ḫām

(15) Mim

Kūşe-i ḫānede ḫum ki ola boş

Sözüñi ḳarşular olmaz ḫāmūş

4.4.83. Yazıcızâde Mehmed

Bazı kaynaklarda ismi Yazıcıoğlu Muhammed olarak da kaydedilmiştir. On beşinci yüzyılın önemli isimlerinden biri olan Yazıcızâde, *Muhammediyye* isimli siyer konulu eseri ile meşhurdur. Babası kâtip olduğundan yazıcı olarak anılmıştır. Eğitimli bir aileden gelen Yazıcızâde, çocukluğundan itibaren iyi bir eğitim almıştır. Kardeşi Ahmed-i Bîcan da kendisi gibi sevilen bir sanatkârdır. Mutasavvıf bir şair olan Yazıcızâde Hacı Bayram Veli'ye intisap etmiştir.

Yazıcızâde birçok eser kaleme almıştır:

1. *Megâribü'z-Zaman:* Arapça mensur bir eserdir. Eserde kâinatın yaratılışı, peygamberler, âyetler, kıyâmet gibi dinî konular ele alınmıştır.
2. *Şerh-i Füsûsuu'l-Hikem:* Muhyiddin bin Arabi'nin ünlü eseri Füsûsu'l-Hikem'e yapmış olduğu şerhidir.
3. *Sure-i Fatiha Tefsiri:* Fatiha suresine yapmış olduğu tefsiridir.
4. *Kitâb-ı Muhammediye fi Kemâlât-ı Ahmediyye:* En ünlü eseridir. Bu eserin kültür tarihimizdeki yeri ve önemi üzerine Ahmet Akkuş yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Akkuş, 2010)

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de de Yazıcızâde'nin *Muhammediye* adlı eserinden alıntı yapılmıştır:

S1-19a*... Ḳulı Mevlā'sına ulaşdurur. Nitekim ṣaḥib-i Muḥammediyye mestāne buyururlar:*

(Mefāʿīlün/mefāʿīlün/feʿūlün)

Yā sen maḥcūb (14) yā ben maḥcūbum ey yār

Kūyın aġzım içüñde ḳalmasun bār

Yazıcızâde'nin bir sözü de alıntılanmıştır:

S1-113a*... Zīrā Ḥaḳ ġayretlüdür dilemez (19) ki ḳulı bir nefes ḳalbi ṣıfāt-ı ẕāt içün müşāhedesinden taḥvīl*

S1-113b *(1) ide belki ṣābit ü dā'im ve vaḳtinde ḥāżır ister ki Yazıcızāde merḥūm buyurur ḳuddise sırruhu (2) dedi ʿāşıḳ aña dirler ki başında anuñ sevdā ebed hīç (3) gitmeye ḳaṭʿa ve illā ol ola ḳallāb ve dediler ki īmān ḳalbi üzmekdür (4) sivādan, ulaşdurmaḳdur Ḥaḳḳa. Buña taṣfiye dirler bī-ḫodluk muḳaddimesidür*

4.4.84. Yunus Emre

Tasavvufî Türk Edebiyatının büyük ismi Yunus Emre'nin hayatı hakkında kesin bilgiler elde bulunmamaktadır. Hayatı hakkındaki bilgiler daha çok menkıbelere dayanmaktadır. On üçüncü yüzyılda gezici bir derviş olduğu düşünülen Yunus Emre'nin kabrinin dahi tam olarak nerede olduğu bilinmemektedir. Fakat bu çok sevilen şairin birden fazla şehirde kabri olduğu iddia edilmiştir. Eğitimli olsun olmasın herkesin anlayabildiği sade bir dille yazan Yunus Emre, Türk insanının gönlünde yer etmiştir. Kullandığı dil, şiirlerindeki anlam boyutları, anlattığı ahlaki ilkeler ve edebi sanatlar gibi birçok yönden Yunus Emre'nin şiirleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de araştırmacıların dikkatini çekmektedir.

Risaletü'n-Nushiyye adlı eseri öğretici (didaktik) özellikler taşıyan mesnevisi ve şiirlerinden oluşan bir *Divan*'ı vardır. Derin ve anlaşılması zor konuları kolaymışçasına sade bir Türkçe ile söyleyen Yunus Emre, incelediğimiz eserde de saygıyla anılır. Özellikle eserlerini Türkçe vermesi vurgulanmıştır:

S1-10a *(1)berzaḫü'l-berāziḫ ḳāṭınu'l-makāmü'l-meşāyiḫ Şaʿbān Efendi ḳuddise sırrıhumdan mervīdür ki (2) buyurmuşlardur: Muḥyi'd-dīn ʿArabī ʿArabca Füṣūs'unda ve Molla Ḥudāvendigār ʿAcemce Meṣnevī'de (3) ve Yūnus Emre Türkce Dīvānçe'sinde yazduġı söze nāẓır oldum. Gördüm (4) üçi birle bir maḳāmdan söylemişler ve bir semtde imişler …*

Yunus Emre'nin tasavvufu Türkçe anlatmasını Abdülmecid Sivasî '*Türkîce kiçeye sarmak'* olarak ifade ederek bir şiirden alıntı yapar:

S1-101b *(1) ṣavup Ḥaḳla bāḳī vü dā'im olurlar ve Yūnus ḥażreti bu maʿnī-i cevher-i bī-ḳıymetin Türkīce (2) kiçeye ṣarup dir ki*

Yūsufum yitürdüm Kenʿān (3) içinde

Bulundı Yūsufum Kenʿān bulunmaz

4.4.85. Zemahşerî

On birinci yüzyılın büyük İslâm âlimlerinden olan Mahmud bin Ömer E'z-Zemahşerî, Zemahşer'de dünyaya gelmiştir. Devrin ileri gelen âlimlerinden dersler alan Zemahşerî, genç yaşta büyük ilim sahibi olmuştur. Hayatını ilim öğrenmeye ve öğretmeye vakfeden Zemahşerî, çok sayıda eser kaleme almıştır. Cerrahoğlu bu konuda yazdığı makalesinde 67 eserden bahsetmektedir (Öztürk, 2013, s. 235-238). Bu eserleri arasında en ünlüsü hiç şüphesiz tefsiridir. Kısaca *El-Keşşâf* adıyla bilinen bu tefsirden Abdülmecid Sivasî de şerhi sırasında yararlanmıştır:

S1-110a *… Sen ulü'l-ebṣārdan (4) degül iken re'y-i rekīk-i beşeriyyetle ve fehm-i şekīk-i nefs-i cāhile ile ḥażret-i Ḳur'ānı tefsīr (5) ider geçinürsin. Bilmezsin ki Beyḍāvī ile ḥaḳīḳat-i Ḳur'āniyye*

İ-84b *beyāża çıḳup maḥecca-i beyżā-i ṭarīḳat (6) vāżıḥ olmaz ve Keşşāfla ʿayn-ı şuhūd ve dīde- i yaḳīn ve çeşm-i maʿrifet münkeşif (7) olmaz…*

4.5. Dilbilgisi Terimleri

Abdülmecid Sivasî, *Mesnevî-Manevî*'den seçtiği beyitleri açıklarken anlaşılması zor olacağına kanaat ettiği kelime ve ibareleri açıklamıştır. Bu kelime ve ibareleri açıklarken de sıkça dilbilgisi terimlerine başvurmuştur. Bu bölümde eserde tespit edilen dilbilgisi terimleri alfabetik sıra okurla paylaşılacaktır.

Bā-i ʿAcemī: P harfini tanımlamak için kullanılmıştır. Şerhte 11 kelimenin açıklaması sırasında bu açıklama yapılmıştır.

S1-35b.. bā-i ʿAcemiyledür…

Bā-i ʿArabī: B harfinin tanımını yapmak için kullanılmıştır. Yedi kelimenin tanımlanması sırasında bu açıklama yapılmıştır.

S1-88b*… biş̄ kesr-i bā-i (16) ʿArabīle ziyāde maʿnāsına gelür.*

Cemʿ: Çokluk hali. Eserde üç kelimenin çokluk hali okura sunulmuştur.

S1-71a*… Dāred mużāriʿ emri (8) dār cemʿi dārīd gelür*

Cemʿ-i māżī: Geçmiş zamanın çokluk halidir. Eserde iki kez karşımıza çıkar.

S1-24b*… (16) Dūḫtend cemʿ-i māżīdür müteʿaddīdür…*

Edāt-ı cemʿ: çokluk edatı. Şerhte dört kez bu açıklama görülmüştür:

S1-58a*… Hā edāt-ı cemʿdür.*

Edāt-ı ḫaber: Eserde dört kez *est* ekini açıklamak için kullanılmıştır.

S1-71b*… Est edāt-ı ḫaberdür.*

Edāt-ı ḥāl: Hal ekidir. Şerhte iki kez kullanılmıştır:

S1-29b*… Mī edāt-ı ḥāldür.*

Edāt-ı ḫitāb: Seslenme edatıdır. Şerhte bir yerde görülmüştür.

S2-33b-34a, S3-35a-35b : *+ Ger eger maʿnāsına edāt-ı şarṭdur tū edāt-ı ḫiṭābdur.*

Edāt-ı mekān: Yer, mekan bildiren edattır. Farsçadaki *'-geh, - gâh'* ekini açıklamak üzere bir kez geçer:

S1-120a… *Geh gāh edāt-ı zamān da olur (14) gāh edāt-ı mekān da olur ḫ̔ābgeh gibi. Ammā zamānīliği meşhūrdur.*

Edāt-ı mefʿūl: meful edatı. Farsçadaki *'ra'* ekini açıklamak üzere şerhte üç yerde geçmektedir.

S1-63a… *Merdānet aṣlı merdān tū-rā (5) idi. Rā ki edāt-ı mefʿūl idi ḥaẕf olundı*

Edāt-ı nefy: Olumsuzluk edatıdır. Farsçada bulunan '*ne*' ön ekini açıklamak üzere şerhte bir kez geçer.

S2-18b, S3-15b *Nīst aṣlı ne estdür. Ne edāt-ı nefʿīdür*

Edāt-ı şarṭ: Şart edatıdır. Farsçadaki '*ger, eger'* kelimelerini açıklamak üzere şerhte iki yerde geçmektedir.

S1-44b… *(7) zīrā ger edāt-ı şarṭdur.*

Edāt-ı tafḍīl: Türkçede '*daha*' ve '*en*' şeklinde kullanılan karşılaştırma edatlarıdır. Farsçada ise; kelimenin sonuna '*ter*' ve '*terîn*' ekleri getirilir. Eserde '*ter*' ekini açıklamak için iki yerde kullanılmıştır.

S1-35a*… Ter lafẓı edāt-ı tafḍīldür.*

Edāt-ı teşbīh: Benzetme edatıdır. İki kez *çü* ve *çün* kelimelerini açıklamak için kullanılmıştır:

S1-27a*…(11) Çü ve çün edāt-ı teşbīhdür.*

Edāt-ı zamān: Zaman bildiren edattır. Şerhte *'-gâh, -geh'* ekini açıklamak üzere bir kez bahsedilmiştir:

S1-120a… *Geh gāh edāt-ı zamān da olur (14) gāh edāt-ı mekān da olur ḫ ʿābgeh gibi. Ammā zamānīliği meşhūrdur.*

Edāt-ı ẓarf: Eklendiği kelimeye zarf görevini yükleyen edattır. Şerhte *'der'* ekini açıklamak üzere üç yerde geçmektedir.

S1-37b*… Der lafẓı (11) edāt-ı ẓarf olup fażla olduġiçün ve naẓm içün düşdi.*

Emr: Bünyesinde hitap barındıran ve bir eylemin yapılmasını buyuran fiil kipleridir. Eserde fiil çekimleri verilirken 25 fiilin emir çekimi de paylaşılmıştır:

S1-81a*…(19) Giriften ṭutmaḳ gīred mużāriʿ şāẕdur kemā-merre begīr emr…*

Fiʿl: Eylem. İş, oluş ve hareket bildiren kelimelerdir.

S1-98a*… Her ki yāḫūd eger yā ger yā er lafıẓlarından ṣoñra (19) fiʿl gelse istimrār murād olur dediler.*

Ḥarf-i nidā: Ya, ey, ya gibi harflerle isme eklenen harf, ünlem. Şerhte bu terim iki kez kullanılmıştır:

S1-58b*… Gül kaf-ı ʿAcemīle nādān (5) ve yoġun ve tā ṣalaḳ ve ḳaba ādemdür. Ḥarf-i nidā maḥẕūfdur.*

İsm-i ʿaded: Sayı adları. Şerhte bir kez geçmektedir.

S1-48b… *(10) dih kesr-i dālile daden lafẓından emrdür. Māżīʾ dād mużāriʿ dehed gelür ʿinde'-l-baʿż şāẕdur (11) dehedüñ dāl-ı ṣāniyesi gidince feṭḥ-i dālla dih ḳalur ʿīş maʿnāsına olan ism-i ʿadede (12) mülebbes olmasun içün kesr-i dālle dih bedeh*

İ-37a *dinildi*

İsm-i ʿāmm: cins isim. Şerhte bir kez geçmektedir:

S1-33b*… (5) Zenbūr feṯḥ-i zāyla ism-i ʿāmmdur.*

İsm-i cins: cins isim. Eserde bir kez geçmektedir.

S2-73b, S3-96a*: + Merkeb ism-i cins māyerkebdür*

İsm-i fāʿil: Türemiş sıfat durumunda olup Türkçedeki *+an* ekiyle yapılan sıfat-fiiline karşılık gelerek anlamlı kelimeler türetir. Ayrıca geçici nitelikleri anlatan sıfatları karşılarlar ve sadece etken çatılı fiillerden yapılabilirler (Yüceol Özezen, 2015, s. 105). Şerhte dokuz kez kullanılmıştır:

S1-57a… *Ḫāften uyumaḳ ḫafte ism-i mefʿūldür. İsm-i fāʿil ḫʿābende gelür.*

İsm-i işāret: Kendisiyle muayyen bir şeye işaret olunan kelime. Bu, şu, o gibi. İncelemiş olduğumuz şerhte Farsça *'în'* kelimesini açıklamak üzere bir kez geçmektedir.

S1-32a*… Īn ism-i işāretdür.*

İsm-i masdar: Mastarın anlamını ifade eden isim, mastar ismidir. Bu ifade şerhte üç kez geçmektedir.

S1-51a….*(4) Ḫande ḫandīden lafẓından ism-i maṣdardur. Yaʿnī güliş.*

İsm-i mekān: yer, mekan ismi yapan ek. Şerhte '*gâh'* eki açıklanırken bir kez kullanılmıştır:

S1-37a*… Gāh lafẓı*

S2-58b *kāf-ı ʿAcemī ile vaḳt ü zamān (9) ve taḫt u sened ve ism-i mekān olur. Burada murād ism-i mekāndur seyrāngāh gibi naẓar maḥallindedür (10) dimekdür.*

İsm-i mefʿūl: Türkçedeki geçmiş zaman sıfat-fiiline ya da edilgen çatıdaki geniş zaman sıfat-fiiline karşılık gelmektedir (Yüceol Özezen, age, s. 111). Şerhte bu terim 28 kez kullanılmıştır.

S1-23a … *Keşende ism-i fāʿıldür ism-i mefʿūli keşīde (3) gelür.*

İsm-i mefʿūl-i menfi: İsm-i mef'ulün olumsuzu olarak tanımlayabileceğimiz bu terim şerhte bir kez geçmektedir:

S1-68a… *Keşte ism-i mefʿūl-i menfīdür yigit olmuş olmadın dimekdür.*

İsm-i taṣġīr: küçültme adları. Şerhte bir kez bahsedilmiştir:

S1-98a*… Eger Murġ ġonce bāşī keved kān terā ber konend'de kāf taṣġīr çündürür. (11) Murġ-kān ism-i taṣġīrüñ cemʿidür.*

İsm-i zaman: zaman adları. Şerhte bir kez geçmiştir.

S1-101b*… Gāh lafẓı burada ism-i mekāndur taht-gāh gibi. Gāh ism-i zamān daḫi (5) olur. Bu da ḳābildür.*

İstimrār: süreklilik. Fiil-i istimrârî: süreklilik fiili. Şerhte bu terim bir kez geçmektedir:

S1-98a*… Her ki yāḫūd eger yā ger yā er lafıẓlarından ṣoñra (19) fiʿl gelse istimrār murād olur dediler.*

İşbāʿ: Arap nazmında, kafiye veya vezin zaruretinden dolayı kelimeye bir harf ilâve etme anlamına gelen işbâ' terimi de şerhte altı kez karşımıza çıkmaktadır:

S1-6a… *Ve emr bişi gerekdi küned lafẓından (10) kün gibi. Anuñçün şinev ve şenūd şāẕdur didiler. Ammā kütüb-i lüġatde şenivīden (11) şenīden de lüġatdür didiler. Pes ikisi de bu taḳdīrce ḳıyāsīdür. Çün işbāʿla nice ve nite (12) maʿnāsınadur keyf dimekdür…*

Kāf-ı ʿAcemī: G sesi için kullanılmıştır. Kelimelerde okuma yanlışlarını önlemek için 28 kez belirtilmiştir.

S1-54b *(1) Girān kesr-i kāf-ı ʿAcemile aġır dimekdür.*

Kāf-ı ʿArabī: K sesi için kullanılmıştır. Metinde 34 kez belirtilmiştir.

S1-22a*… Küncā ṣıġırmaḳ ve segirmek (4) ve haẓm maʿnāsına ki bucaḳ maʿnāsına olan kāf-ı ʿArabī ile küncdendür.*

Ḳıyāsī: Genel kurala uygun olan, tatbik veya benzetme ile olanlardır. Eserde genel kurala uygun anlamında 17 kez kullanılmıştır.

S1-19a *(1) Dāşten ṭutmaḳ dāşed ṭutdı muẓāriʿi dāred ḳıyāsīdür*

Maṣdar: Bir dilbilgisi terimi olarak mastar, kişi ve zaman çekimi olamadan bir işe veya duruma işaret eden kelime demektir (Tamkoç, 2013, s. 37). Şerhte incelenen 69 kelimenin mastar halleri de okurla paylaşılarak çekimler sırasında oluşan değişimleri açıklanmıştır.

S1-49b*… (3) Āverden maṣdar āverd ve ārednı muẓāriʿleridür vāvuñ ḥaẕfi ve iṣbātıyla ārend cemʿ (4) ārednı.*

Maşdariyye: Masdara aitlik, masdara ait , masdarla ilgili demek olan masdariyye fiilin isimleştirilmesi anlamında dilbilgisi terimi olarak şerhte *yâ* kullanımını açıklamak için 17 kez kullanılmıştır.

S1-51a *... (13) Ṣayḳalīde yā maṣdariyyedür. Yaʿnī ṣayḳālcılıḳ dimekdür.*

Māżī: Bir işin geçmiş zamanda yapıldığını belirten fiil, geçmiş zaman. Eserde incelenen 32 fiillin mazileri de okurla paylaşılmıştır:

S1-35b*... Dūḫten (5) dikmek ve dūḫt māżī..*

Mechūl: edilgen. Metinde bu terim 12 kez verilmiştir.

S1-40b… *Kerded ʿArabī kāfla ider dimekdür ammā kāf-ı ʿAcemile burada (18) kāf-ı ʿArabile olanuñ mechūlidür .*

Meftūḥ: Fethalı (üstünlü) okunan harf anlamına gelir. Metinde bu terim beş kez geçmektedir.

S1-70b… *Peyġamber berden-i peyġam'dan (11) terkībdür. Ḫaber iletici ve risālet ṣaḥibi dimekdür. Ber lafẓı meftūḥ oldı.*

Meksūr: Kesre ile, esre ile yani i sesi ile okunacak harf anlamına gelir. Şerhte iki yerde geçmektedir.

S1-44b… *Be-cüst māżīdür maḳām-ı mużāriʿde (7) zīrā ger edāt-ı şarṭdur. Ve kelimeye bā dāḫil olsa kelimenüñ evveli mażmūm ise yā (8) ḥārf-i şefe ise bā mażmūm olur ve illā meksūr olur.*

Muḫaffef: Kolay telaffuz edilebilmesi için bir hecesi veya harfi kısaltılmış ya da uzun ünlüsü kısaltılmış sözcük için kullanılır. Eserde bu terim altı yerde geçmektedir.

S1-23a… *er eger lafẓından muḫaffefdür.*

Muẓāf: İsim tamlamasında asıl unsur olan '*tamlanan'* öğesidir. Ana nüsha olarak belirlediğimiz S1 nüshasında bu terime rastlanmazken diğer nüshalarda 11 kez geçmektedir.

S2-75a, S3-98a*: + Nemī dānī nefī mużāriʿdür. Yā ḫiṭābdur kem feṭḥ-i kāfla az dimekdür şīr kem dehedüñ mefʿūlidür. Fāʿili dāyedür ki dāyegāne mużāfdur.*

Mużāri: Arapça'da geniş zaman ve şimdiki zamanı karşılayan fiil kipidir. Şerh sırasında fiillerin mastar ve mazilerinin paylaşılmasından sonra bu çekimi de okurla paylaşılmıştır, çekim sırasında meydana gelen değişimler de açıklanmıştır. Eserde 40 kez geçmektedir.

S1-6a*… (14) Küned kerd kelimesinüñ mużāriʿdür rā nuna mübeddeldür…*

Müfred: tekil, çokluk bildirmeyen. Bu terim şerhte iki kez kullanılmıştır.

S1-38b*… Ṣıḥāḥ'da eydür iḳlīm eḳālīm-i sebʿānuñ müfredidür.*

Münādā: Nida harfinden sonra bir kişiye seslenme ve çağırmayı ifade eder (Özdoğan, 2015, s. 33). Şerhte bu terime bir kez yer verilmiştir.

S1-21b*… (18) Ey ḥarf-ı nidā münādā muḫāṭab-ı ʿām maḥẕūf, dirīġā aḫirindeki elif elif-i nüdbedür. Taḥassür (19) ü taḥazzün maḥalinde istiʿmāl olunur.*

Müştaḳ: türeme, türeyiş. Bu terim metinde kelime kökleri hakkında bilgi verilirken beş kez geçmektedir.

S1-9a … *Pes bürīde nālīde ism-i mefʿūllerdür ve Farsuñ ism-i (4) mefʿūli ʿammeten māżīden müştaḳdur.*

Nefs-i mütekellim-i vahde: birinci tekil şahıs, ben. Bu terim şerhte beş kez geçmektedir.

S1-10a*… Ḫʿāhem nefs-i mütekellim-i vaḥdesidür.*

Nefy-i istiḳbāl: gelecek zamanın olumsuzu. Eserde bu terime bir kez yer verilmiştir.

S1-21b*… der neyābed (10) nefy-i istiḳbāldür.*

Nefy-i māżī: Geçmiş zamanın olumsuz halidir. Şerhte üç kez bu terime yer verilmiştir.

S1-57a*… Me-dān nefy-i māżīdür*

Nefy-i mużāriʿ : Geniş zamanın olumsuz halidir.

S1-25b… *(14) Negūyed, güftenden nefy-i mużāriʿdür. Nerīzed*

S2-41a *raḫtīn'den nefy-i mużāriʿdür.*

Rābıṭa: bağlaç. Şerhte '*ki*' bağlacını açıklamak için üç kez kullanılmıştır.

S1-24b… *(4) Kez aṣlı ki ezdür. Ki rābıṭadur.*

Vaṣf-ı terkībī: sıfat tamlaması. Şerhte bu terim 17 yerde kullanılmıştır.

S1-20a… *Demsāz(9) sāzende-i demden vaṣf-ı terkibīdür.*

Vāv-ı resmī: ū, ü veya o sesini karşılayan vav harfi. Şerhte bu terime on kez yer verilmiştir.

S1-6a… *Çün işbāʿla nice ve nite (12) maʿnāsınadur keyf dimekdür meṣel maʿnāsına daḫı bundandur. Yaʿnī ne miṣāl ve ne güne (13) ḥikāyet ammā işbāʿsız vāv-ı resmī ile taʿlīlçündür çünki maʿnasına.*

Vāv-ı resmī ġayr-i melfūz: okunmayan vav harfi. Şerhte iki kez bu terim kullanılmıştır.

S1-38b…*(19) Ḫʿīşten vāv-ı resmī-i ġayr-i melfūẓ ile kendü dimekdür.*

Yā-i nisbī (yā-i nisbet): Bir yer, bir varlık veya bir işle ilgiyi ona aidiyeti bildiren nispet '*y*' si veya '*i*'sidir. Bu terim şerhte iki kez kullanılmıştır.

S2-68a, S3-87a: *+ Ādemī de yā vaḥdet yā-i nisbetçündür.*

Yā-i vaḥdet: Birlik yâsı, ismin sonuna gelen '*y*' harfi '*bir*' sayı sıfatı anlamına da gelmektedir.

S2-60b, S3-48b-49a: *+ Evvelki şin żamīr māye-i ẓuhūr-ı vücūd olan (S3-49a) rūḥ-ı Muḥammediye rāciʿdür. İkinci ḫālıḳī gider ḫālıḳī de yā-i vaḥdetdür ve insānīde yā maṣdariyyedür dānīde ḫiṭābdur.*

Żamīr: İsmin yerini tutan isim soylu kelimelerdir, adıl. Şerhte bu terim sekiz kez kullanılmıştır.

S2-27b, S3- 26b-27a: *+ Cūşeş ḳınayış dimekdür. Bilgil maʿnā-yı maṣdar gāh şenīden aḫez olur. Saniʿen emr ol sebeble ism-i maṣdar olur. Rāneş pürūreş rūş gibi. Biliş besleyiş gidiş dimekdür. Ammā bu şınuñ māḳabli müdām-ı meksūr olur. Bu şınla farḳ içün isim fiʿle üleşen şın żamīrüñ māḳabli meftūḥ olur.*

Żamīr-i mütekellim: Konuşanın yerini tutan zamir, birinci tekil şahıs, ben. Şerhte bu terim bir kez geçmektedir.

S2-30b-31a, S3- 31a-31b: *… Mā biz dimekdür. Naḥf maʿnāsına żamīr-i mütekellim menʿü'l- ġāyrdür. Rūz gündüz hā edāt-ı cemʿdür. Bī-ḥarf-i nefʿīdür.* ***(S2-31a)*** *Bī-cān cānsuz dimekdür. Gāh vaḳitdür. Bī-gāh vaḳitsüz dimekdür. Bā māʿ maʿnāsınadur. Bile dimekdür. Sūẓ suḫten lafẓından ism-i maṣdar burada ve sıġā-i emrde olur. Yan ve göyün dimekdür.* ***(S3-31b)*** *ve vaṣf-ı terkībi de olur.*

Żamīr-i ġā'ib: üçüncü tekil şahıs, o zamiri. Şerhte bu terim bir kez kullanılmıştır.

S2-32a, S3- 32b-33a: *+ Küll-i men maʿnāsına cüz-i ġayr maʿnāsına. Māhī balıḳdur. İşde şīn żamīr-i ġāyibdür. Cüz'e ʿā'iddür.* ***(S3-33a)*** *zāb u seyr şod dimekdür. Ammā balıġa ʿā'id olmaḳda muḥtemeldür. Yaʿnī balıḳuñ ġayri olanlar balıkuñ muḥtāc ileyhisi olan ṣudan ve şīn ism-i maṣdar ʿalā mātā olup bānuñ kesri muḥtemeldür. Yaʿnī ki balıḳdan ġayridür. Açluḳdan ṭoḳdur.*

4.6. Şerhte Tespit Edilen Unsurlar

4.6.1. Dinî Bilgiler

4.6.1.1. Allah'ın İsimleri

Kuran-ı Kerim'de ve hadislerde Allah'ın birçok ismi geçmektedir. En güzel adlar anlamına gelen *Esma-i hüsnâ* veya *Esmaü'l-hüsnâ* bir terim olarak Allah'ın adları anlamına gelmektedir. Bu terim Kuran-ı Kerim'de birçok ayette geçmektedir. Örneğin; Araf suresi 180. ayette bu terim şu şekilde geçmektedir: *"En güzel isimler (el-Esmâü'l-Hüsnâ) Allâh'a mahsustur. O'na o isimlerle duâ ediniz...*" (Karaman, 1997).

Kuran-ı Kerim'de en güzel isimlerin (el-Esmâü'l-Hüsnâ) Allah'a mahsus olduğu belirtilmektedir ama bir sayı belirtilmemiştir. Bir hadiste ise bu isimlerin 99 adet olduğu

verilmiştir. Bu hadis-i şerif meşhur hadis kitaplarında anılmıştır: Buhârî, Sahîh, Tevhîd, 12; Şurût, 18; Daavât, 83; Müslim, Sahîh. Tevhîd, 5; Tirmizî, Sünen. Daavât, 83; İbn-i Mâce, Sünen, Duâ, 10. Bu hadise göre kişi bu isimlerin anlamlarını düşünerek ezberlerse cennete gider : "*Şüphesiz Allâh'ın doksandokuz ismi vardır. Kim onları ezberleyip, manasını düşünerek sonun kadar sayarsa, cennete girer"* (Yılmaz, 1998, s. 10).

Bu ayet ve hadislerin ışığında Allah'ın isimlerini anmak ve anlamlarını aktarmak Klasik Türk Edebiyatı sanatçıları için büyük bir önem taşır. Tevhid, münacaat, naat gibi şiir türlerinde bu isimler üzerinde durdukları gibi sadece bu isimleri anlatan eserler de kaleme almışlardır. *Esmaü'l-hüsnâ* veya *Esma-i hüsnâ* olarak adlandırılan bu eserler ve bu eserler üzerine yazılan şerhler, yazma eser kütüphanelerinde oldukça fazla sayıda bulunmaktadır.

Esmâü'l-Hüsnâ adlı bir eseri de olan Abdülmecid Sivasî bu şerhinde de Allah'ın 37 ismine yer vermiştir. Metinde tespit edilen bu isimlerin anlamları ve metinde kaç kez anıldıkları bilgileri alfabetik sıralama aşağıda ile okura sunulmuştur.

Adl: Şerhte El-Adl olarak anılan Allah'ın bu ismi mutlak adalet sahibi demektir. Şerhte bir kez geçmektedir:

S1-44a*.... Hem Esmā'-i ḥüsnā şerḥinde El-'Adl isminde yazmışlar ki ḳābiliyyet-i ezeliyyeye (17) ḳābiliyyet-i kesbiyye ġālibedür.*

Allâh: Yaratıcının özel ve en kapsamlı ismi olan Allah şerh boyunca 121 kez anılmıştır.

S1-8a*... (8) Allāh Allāh didiler heybetle maḥv-ı ẕāt-ile*

Kendü gider yaʿnī Ḥaḳ söyler çü ṭoġar ʿaẓmeti

Bârî: Hiçbir örnek olmadan tüm canlıları yaratan anlamına gelen bu isme şerhte bir kez rastlanmıştır:

S2-68a-68b, S3-88b: *+ Beyt*

Ṣıfāt-ı Bārī sende ʿāriyetdür

Basîr: Sonsuz görücü; her şeyi gören, bilen demektir. Eserde bir kez geçmektedir.

S1-72a *(1) īmān ve Muḥīṭ u Semīʿ vü Baṣīr u Raḳīb esmālarına īḳān getürdün.*

Cebbâr: Her durumda iradesini yürüten, yaraları saran anlamına gelen bu isim şerhte 6 kez geçmektedir.

S1-102a*… Ḥaḳḳuñ bir adı Cebbār'dur. Ṣınuḳlar ṣarıcı dimekdür.*

Celîl: Azamet sahibi anlamına gelen bu isim eserde 2 kez geçmektedir.

S1-132b*… (12) Lā uḥubbu'l-āfilīn didi Ḫalīl*

Hīc ḳasem ider mi maḫlūḳa Celīl

Cevâd: Sınırsız cömertlik sahibi olan ve çok çok ihsan eden anlamına gelen bu isme eserde iki kez rastlanmıştır.

S1-52a*… ḥażret-i Cevād-ı kerīm aña yüz biñ cihetden feṭḥ-i bāb (18) eyler .*

Ehad: Bir olan anlamına gelen bu isme eserde bir kez rastlanılmıştır.

S1-57a*… Eyle yoldāş (3) ki hem-nefes ü hem-dil ü hem-derd ola. Tā ḥażret-i Eḥadi bulasın.*

Ehadiyyet: Allah'ın bütün esması ile her bir varlıkta isimlerinin yansıması. Eserde bir kez kullanılmıştır:

S1-35a*… (5) Yaʿnī ʿālem-i buṭūn u ezelde ʿālem-i ẕātullāh da cevelānda iken ḥażret-i Eḥādiyyet tecellī idüp (6) bī-keyf ü bī-taʿayyün mestlikler etmişlerdür.*

Feyyâz: Feyiz, bereket ve bolluk veren anlamına gelen bu isim şerhte 3 kez kullanılmıştır.

S1-140a*… Feyyāż-ı ʿilm-i raḥmān miftāḥ-ı genc-i ʿirfān*

Ey ḫastegāna Loḳmān ġassāl-ı her (9) mükedder

Gaffâr: Affı bol olan, günahları affeden anlamına gelen bu isim şerhte iki kez tespit edilmiştir.

S1-49b*… Tā ḫażret-i Ġaffār ol ḳuluñ ṣuçın baġışlayup (8) ʿafv etmeyince sākin olmaz.*

Ganiy: Allah'ın isimlerinden olan Ganiyy, muhtaç olmayan, ihtiyaçtan uzak olan, kendi başına ayakta durabilen, ikamet eden, hayatını devam ettiren anlamlarına gelmektedir. Şerhte bu isim bir kez geçmektedir.

S1-102b*… Yā intiḳām-ı dünyevī ile ġınā (17) bulamaz. Faḳrdan ḳurtulmaz. Ḥırṣ istisḳā marażı gibidür ṣāḥibi ḳanmaz ġālibā ac gözlüler (18) ḫażret-i Ġanīy Rezzāḳa sū'-i ẓann etdükiçün iller*

Hakim-i Mutlak: Mutlak güç ve hikmet sahibi anlamına gelen bu isim eserde bir kez anılmıştır.

S1-78b*… Belki nefslerin ve ġayrılarını da ıṣlāḥa çalışurlardı (6) ḥakīm-i Muṭlaḳ celle şānühü*

Hakk: Var ve gerçek olan anlamına gelen bu isim eserde 17 kez anılmıştır.

S1-132b*… Anuñiçün ki nūr-ı vech-i Muḥammedī nūr-ı vech-i Ḥaḳḳun inʿikāsıdur.*

Hâlık: Yaratan anlamına gelen Allah'ın bu ismine metinde bir kez rastlanılmıştır.

S1-38b *(1) Maʿnā girü ʿālem-i ḥayvāndan ʿālem-i insān cānibine çekdi ol bir Ḫālıḳ ki (2) anı bilürsin yoḳları var ve varları ḥālden ḥāle döndürücidür.*

Hannân: Kullarına çok merhamet eden anlamına gelen eserde bir kez anılmıştır.

S1-139b… *Destān-serā-yı sulṭān ey (14) bülbül-i ḫoş-elḥān*

Şāhīn-i dest-i Ḥannān ṣayyād-ı hem-dilāver

Hayy: Sonsuz hayat sahibi demek olan bu isim incelediğimiz şerhte 16 kez geçmektedir. Metinde 10 kez sadece Hayy olarak geçerken 6 kez Hayy-ı Kayyum olarak verilmiştir:

S1-45a*… Pes mücāhede ile ve (17) teslīm ile anı mülk etmeyen öldükde ol maʿnā çıḳar gider ki ol maʿnā ḥaḳīḳat-i ḥayātdur. Yaʿnī (18) ṣıfat-ı Ḥayy-ı Ḳayyūmdür.*

Hû: Arapça ‘o’ anlamına gelen Hû Allah’ın isimlerinden biri olarak eserde sekiz kez geçmektedir.

S1-13b … *li-muḥarririhi*

Leyse fī’d-dīr şey’in illā Hū

Aç gözün (3) cānuñı uyar yā Hū

Hudâ: Allah’ın isimlerinden olan Hudâ, şerhte 164 kez geçmektedir.

S1-134a*… Ḥabl-i Ḫudādur ṭutana ʿāḳıbet*

Ḥadd-i eḥad mesken olur bī-cihet

Kahhâr: Her zaman yenen, kahreden anlamına gelen bu isim şerhte iki yerde tespit edilmiştir:

S1-39a *…. Pes tā’ib (18) żaʿīf ve şeyṭān ḥīlede ḳavī olunca tā’ib mużṭar olur ḳurtulabilmez bir ḳavī (19) ẓahīr ü muḥkem ḥiṣār olmayınca ol*

T-222b *ḳavī arḳa ise Allāh Celīl Şedīd Ḳahhārdur.*

Kayyum: Her şeyin idaresi ona bağlı olan ve tüm kainatı idare eden anlamına gelen bu isim şerhte tek başına geçmemektedir. Hayy-ı Kayyum olarak 6 kez tespit edilmiştir:

S1-45a*... Pes mücāhede ile ve (17) teslīm ile anı mülk etmeyen öldükde ol maʿnā çıḳar gider ki ol maʿnā ḥaḳīḳat-i ḥayātdur. Yaʿnī (18) ṣıfat-ı Ḥayy-ı Ḳayyūmdür.*

Kerîm: Kerem sahibi, faziletlerin hepsine sahip olan anlamına gelen bu isim metinde bir kez geçmektedir:

S1-104a *(1)… Li-muḥarririhi*

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Ey (2) Kerīm ü Rāḥim ü Raḥmān Vehhābu'l-ʿaṭā

Raḥmetüñüñ ġarḳıdur şāh u gedā

Mâlikü'l-mülk: Mülkün sahibi, herşeyin sahibi anlamına gelen bu isim şerhte bir kez geçmektedir:

S1-94a …. *(3) ḥażret-i Mālikü'l-mülk ḳatında der-i ḥācet-i ʿāliyyeye lāyıḳ olmayup belki esfel-i sāfilīnde ḳalup…*

Mevlâ: Kuran-ı Kerim'de Allah'ın isimlerinden bir olarak geçen Mevla ismi seven, koruyan, sahip, efendi anlamlarına gelmektedir. Şerhte bu isim yedi kez geçmektedir.

S1-140a…

ʿAllām-i ʿilm-i esmā ey ism ān müsemmā

Fettāḥ-ı sırr-ı Mevlā keşşāf-ı remz-i her der

Muhît: Eşsiz ve benzersiz kuşatan anlamına gelen bu isim eserde bir kez geçmektedir.

S1-72a *(1) īmān ve Muḥīṭ u Semīʿ vü Baṣīr u Raḳīb esmālarına īḳān getürdün.*

Mu'îz: İzzet veren yücelten anlamındaki bu isme eserde bir kez rastlanmıştır.

S1-95a… *ḥażret-i Muʿizz (16) u mütekebbirüñ ʿādeti evc-i ʿizzetde teʿazzüz idenleri ḥażīż-i meẕellete düşürmekdür.*

Rab: Genellikle 99 isimle sınırlı olan Esmaü'l-Hüsnâlarda bu isme yer verilmemiş olsa da Rab, Kuran-ı Kerim'de ve Hadis-i şeriflerde sıkça geçen Allah'ın isimlerindendir. Abdülmecid Sivasî de eğiten, yetiştiren ve terbiye eden anlamına gelen bu isme eserinde sıkça yer vermiştir. Şerhte 72 kez geçen bu isin çoğunlukla '*Rabbu'l-cinne'* gibi tamlamalar içinde verilmiştir.

S1-64a*… (5) Kendüde yoḳ ne baġışlar ve kendü ʿırż u dīnin ṣaçup ṣavuran senüñ (6) dīn ü ʿırżuñı ṣıyānet ḳıla mı? Öz nefs ü Rabbin bilmeyen pelīd saña ne taʿlīm ider.*

Rahmân: Acıyan, koruyan, sonsuz merhametiyle kullarına lütuf ve ihsanda bulunan anlamına gelir. Eserde dört kez Allah bu ismiyle anılmıştır.

S1-47b… Cān u dilüñ ḳadri (5) pertev-i Raḥmāndandur.

Râhîm: İnananlara merhametli davranan anlamına gelir. Bu ismine şerhte yalnızca bir kez besmele sırasında rastlanılmıştır.

S1-1b, S3-1b *(1) Bismillāhi'r-Rahmāni'r-Rāḥīm*

Ra'uf: Allah'ın şefkatini anlatan bu ismi şerhte bir kez geçmektedir.

S1-2b*… (2) Ṣāḥibü'l-ḥaḳḳu'l-ʿaẓīm ve menbaʿu'l-muʿcizātu'l-ʿacībe E'r- Raʾufu'r-Raḥīmu'l- ḫalāyıḳ …*

Rezzâk: Herşeyin ve herkesin rızkını yaratan ve veren anlamına gelen bu isim metinde yalnızca bir kez geçer:

S1-30b*… (10) rızḳ ṭutarlar ki nihāyeti yoḳ anuñiçün Reẕẕāḳ-ı Ẕü'l-celāle dil baġlamışlardur.*

Semî: Sonsuz işiten, her şeyin işiten ne demektir. Eserde bir kez geçmektedir.

S1-72a *(1) īmān ve Muḥīṭ u Semīʿ vü Baṣīr u Raḳīb esmālarına īḳān getürdün.*

Tevhîd: Birlik, bir olan anlamına gelen bu isme şerhte bir kez yer verilmiştir.

S1-39b… *her gice vü gündüz aña (8) şeyṭān yol bulamaya. Ḥāṣılı ḥażret-i Tevḥīde muʿtād olan kimse (9) ʿāḳıbet-ı nūr-ı tevḥīd ile maḳām-ı ilhāma varup kendü ẕāt u ḥaḳīḳatin bilüp*

Vahîd: Tek olan anlamına gelen bu isim şerhte aynı Arapça alıntı ile iki kez geçmektedir.

S1-9a*…* ***Teḳaddüm teḳaddüm yā Vaḥīd muḥabbetī muḥabb u maḥbūb u sāʿat-i ḫalvet*** *(A39).*

Vedûd: Çok seven, çok sevilen anlamına gelen bu isim şerhte bir kez geçmiştir:

S2-28b, S3-28a: *Ḥażreti Vedūd.*

Vehhâb: Karşılık beklemeden bolca veren anlamına gelen bu isme şerhte bir kez yer verilmiştir:

S1-104a *(1)… Li-muḥarririhi*

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Ey (2) Kerīm ü Rāḥim ü Raḥmān Vehhābu'l-ʿaṭā

Raḥmetüñüñ ġarḳıdur şāh u gedā

Zü'l-Celâl: Azamet sahibi anlamına gelen bu isim incelediğimiz şerhte dört kez geçmektedir:

S1-30b*... (10) rıẕḳ ṭutarlar ki nihāyeti yoḳ anuñiçün Reẕẕāḳ-ı Ẕü'l-celāle dil baġlamışlardur.*

4.6.1.2. Hazreti Muhammed ve Diğer Peygamberler

On yedinci yüzyılın önde gelen mutasavvıflarından olan Abdülmecid Sivasî, şerhinde bir çok peygambere ve onların kıssalarına yer vermiştir. Kimi zaman bu kıssaları aktarırken kimi zaman da muhatabının daha önceden bildiğini farz ettiği bu kıssalara göndermeler yapmıştır. Tüm bu peygamberlerin arasında en özel yeri hiç kuşkusuz İslam dininin peygamberi olan Hazreti Muhammed kapsar.

Eserin hem giriş bölümünde hem de sonunda uzun uzun Hazreti Muhammed'i över. Hatta Dibacede bildirdiği naatlara eserin sonunda yer verir. Kendi naatlarından başka Hazreti Muhammed'e yazılmış ünlü naatlar olan *Kaside-i Bürde'den* yedi, *Kaside-i Taiyye*'den iki ve *Kaside-i Vitriyye*'den iki beyit aktarır.

Hazreti Muhammed, vahyin mahzeni, peygamberlik göğünün güneşi, yüceliğin göğü, insanlığın en yüksek noktası, peygamberlerin ilki ve sonuncusu, Allah'ın sevgilisi, yardımların kaynağı, din gül bahçesinin papağanı ve daha birçok güzel sıfat ile hem dua kısımlarında hem de şerh boyunca anılır. Özellikle Hazreti Muhammed'in peygamberlerin ilki ve sonuncusu olmasını hadis-i şeriflere dayanarak sıkça vurgulamıştır. Hazreti Muhammed'in nurunun (bazı hadislerde ruhunun) ilk yaratılan varlık oluşu, Hazreti Adem daha su ile balçık arasında iken onun nebi oluşu eserde verilmiştir.

Son peygamber olan ve Kuran-ı Kerim ile insanlığı aydınlatan Hazreti Muhammed, şerhte Muhammed, Muhammed Mustafa gibi isimleri ve habibullah, resulullah, seyyidü'l-ârifîn, âleyhisselâm, hazret-i risâlet gibi sıfatlarıyla anılır. Hazreti Muhammed, Muhammed ismiyle eserde 240 kez anılmıştır, 14 kez ise Muhammed Mustafa olarak geçmektedir, 21 kez Ahmed olarak geçmektedir. Allah'ın sevgilisi (habib, habibullah) olan Hazreti Muhammed bu sıfatıyla 36 kez anılır. Resul kelimesi her ne kadar kitap verilmiş peygamberlerin tümünü kapsasa da İslamî edebiyatta özellikle Hazreti Muhammed'i işaret eden bir sıfat olarak kullanılmıştır. İncelediğimiz eserde resul ve resulullâh olarak Hazreti Muhammed 31 kez anılmıştır. Arap adetlerine göre ilk oğlunun adıyla da Ebu'l-Kasım olarak da anılmıştır.

S1-139b*… Ey rūḥı cümle cismüñ ey genci her ṭılsmuñ*

Ḳassāmı cümle ḳısmuñ Bu'l-Ḳāsım-ı (19) seḫāger

Anılmasının dışında Hazreti Muhammed'in hadislerine de sıkça yer verilmiştir. Dibacede kendisinden önce bu konuda şerh yazan İlmî Dede'yi yeterince ayet ve hadis vermediği ve eserinde Hazreti Muhammed'i anmadığı için eleştiren Sivasî, şerhi sırasında sıkça hadislere başvurmuştur. 96 hadisi alıntılayan Abdülmecid Sivasî kimi zaman bu hadislerin kaynaklarını da belirtmiştir (Örneğin; Buharî).

Hazreti Muhammed'in ayın yarılması, Cebrail'in inmesi, su fışkırması, taşın şahitliği, ağacın secdesi, sırtlanın konuşması, ölülerle konuşması gibi çok sayıda mucizesinden bahseden Şarih, özellikle Miraç üzerinde durmuştur. Miraç nasıl gerçekleşti, Hazreti Muhammed miraca bedenen mi ruhen mi yükseldi? Miraçta Allah'ı beden gözü ile mi gördü? Gibi birçok soruyu irdeleyen Abdülmecid Sivasî bunları ayet ve hadislerle delillendirmiştir. Siyer kitaplarında Hazreti Muhammed'in üç binden fazla mucizesinin olduğu bilgisini de okurla paylaşır:

S1-18a… *üc biñden ziyāde ḫārıḳ-i ʿāde (8) muʿcizātı siyer kitāblarında yazılan sulṭānuñ*

İÜ-112b *bu ʿurūc-ı bi-cesedihi daḫi muʿcizātından olmaḳ baʿīd (9) midür?*

Şarih, eser boyunca Hazreti Muhammed'in dışında on bir peygambere daha yer vermiştir. Bunlar; Hazreti Adem, Hazreti Davud, Hazreti İbrahim, Hazreti İdris, Hazreti İsa, Hazreti Lut, Hazreti Musa, Hazreti Nuh, Hazreti Süleyman, Hazreti Şit ve Hazreti Yusuf'tur.

Hazreti Adem

İlk yaratılan insan, insanlığın babası ve ilk peygamber olan Hazreti Adem incelediğimiz şerhte 34 kez anılmıştır. Topraktan yaratılması, isminin aynı zamanda insan anlamında kullanılması, Allah'ın onu bizzat eğitmesi, tüm meleklerin ona Allah'ın emriyle ona secde etmesi fakat Şeytan'ın ona secde etmeyerek lanetlenmesi, yasak yiyeceği yemesi sonucu cezalandırılarak cennetten çıkarılması ve özellikle Hazreti Muhammed'in nurunun ondan da önce yaratıldığı eserde vurgulanan özellikleridir.

S1-137a*... Yaʿnī nūrü'l-envār vāṣılu'l-ervāḥ olup ādemüñ alnındaġı nūr-ı rūḥumdan (19) olup ve ol nūrda ṣıfat-ı Ḥaḳ olduġiçün tenler aṣlı olan ādeme melā'ike vü ervāḥ*

S1-138a *(1) secde etdiler ve benim pertev-i nūrum anuñ alnında lemeʿān urduġiçün maḳāmı cennāt-ı ʿāliyye oldı. (2) Ammā Ādemüñ cennetden ḫurūcı beşeriyyet ve ṣūret-i aḥvālinden idi yine menim nūrumuñ ḥāmili olduġiçün (3) tevbesi ḳabūl oldı.*

Hazreti Dâvud

İsrailoğullarına gönderilmiş peygamberlerden olan Hazreti Dâvud'a Zebur adlı kutsal kitap verilmiştir. İslamî kaynaklarda Calut'u öldürmesi, Zebur verilmesi, hükümdar peygamberlerden oluşu, kuşların ve dağların onunla beraber allah'ı tespih etmeleri ve hiç kuşkusuz güzel sesi ile anılmaktadır. İncelemekte olduğumuz Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de şarih de Hazreti Dâvud'u bu özel sesi ile 18 kez anmıştır.

S2-32a*...* ***S3-72a*** *Ki muḥaḳḳıḳ Dāvud gibidür. Muḳallid ṣadāsı gibidir. Ṣadā-yı Dāvud gibidür. Ṣadā-yı Dāvud'uñ*

İ-23b *(17) Dāvudsuz ḳıyāmı muḥāl olduġı ve vücūdı olmadıġı gibi muḳallid daḫi muḥaḳḳıḳ ile hem-nefes (18) olmayınca Dāvudī nefes olmaz.*

Hazreti İbrahim

Semavî dinlerin ortak atası kabul edilen Hazreti İbrahim, Tevrat'ta, Kuran'da ve İncil'de sıkça anılmıştır. Kuran-ı Kerim'de babasının adının Azer olduğundan ve putperest olmasından bahsedilmiştir. Hazreti Muhammed ondan dedem olarak bahsederek onun soyundan geldiğini belirtmiştir.

Edebiyatımızda Hazreti İbrahim ve kıssaları geniş bir yer tutar. Onun doğumu ve doğumu sonrası yaşanan olaylar, aklıyla geçici olan güneş, ay ve yıldızlara tapmayı reddedişi ve Allah'a iman etmesi hakkında anlatılan en meşhur kıssalardan biridir. Nemrut ile mücadelesi ve sonunda bir mancınıkla ateşe atılması bir diğer önemli kıssadır. Eşi Sare ve cariyesi Hacer arasında oluşan kıskançlık sonucu Hacer'i ve oğlunu çöle bırakması, Allah'ın emriyle oğluyla beraber Kabe'yi inşa etmesi, duaları, oğlu İsmail'i Allah'a kurban etmeye teşebbüsü ve sonucunda gelişen kurban ritüeli, Allah'ın emriyle tıldığı büyük ateşin Hazreti İbrahim'i yakmaması, ateşin gül bahçesine dönüşmesi ve oradan soğuk su çıkması gibi motifler ile Klasik Türk Edebiyatında sıkça anılır. Allah'ın dostu (Halilullah) sıfatıyla anılan Hazreti İbrahim hakkında Klasik Türk edebiyatında bir çok eser vardır. Bunlar arasında en meşhuru Abdülvâsi Çelebi'nin *Halilnâme* adlı eseridir. Bu eser üzerine Ayhan Gültaş bir doktora tezi hazırlamıştır (Gültaş, 1985).

Abdülmecid Sivasî, *Mesnevî-i Manevi*'den şerh ettiği beyitte geçen Nemrud kelimesi üzerine Hazreti İbrahim ile Nemrud arasındaki çekişmeyi ve Hazreti İbrahim'in ateşe atılması kıssasını aktarmıştır:

S1-79b ***Z'āteş-i İbrāhīm-rā nebūd ziyān***

(15) Her ki Nemrūd-est gū mī teres ez-ān (C2/3310)

Gū eger begū güften'den emrdür kemā-merre. Maʿnā İbrahīm (a.s)'a (16) oṭdan ne ziyān. Her ki Nemrūd ṭabʿdur vey āteşden ol ḳorḳsun. Ḥażret-i İbrahīm'den (17) eṣer ḳalmayup varın ṣıfat-ı ḫulletde maḥv etdükiçün ve nār-ı beşeriyyeti nūr-ı ḥaḳīḳate tebdīl etdükiçün (18) āteş-i Nemrūduñ ḥaḳīḳati tebdīl olup nārken āb-ı revān oldı. Zīrā her fiʿli Ḥaḳ'dan bilüp (19) aña teslīm olup irādetin murād-ı Ḥaḳ'da fānī ḳılmışdı ki Nemrūd anı mancınıḳ ile oda atduḳda

S1-80a *(1) Cibrīl irişüp* ***Elk ḥācet (A421)*** *didükde ḥażret-i İbrāhīm*

T-270a ***Ammā ileyke felā (A422)*** *dedi yaḳīni kāmil olduġıçün (2) rıżā-i Ḥaḳ'dan ġayrın istemedi ve sivāya iltifāt etmedi. Pes āteşe indükde* ***berden ve (3) selāmen*** *(A423) buyuruldı. Yaʿnī çün dostum irāden çıḳdı ve ṭabāyıʿ-i ʿanāṣıruñ teʾsīri irādetin (4) ile olup ḥaḳāyıḳuñ varlıġı teʾsīri ẓuhūr-ı ṣıfatıma mevḳūf idügin ṭuydı ve biʾż-żarūrī (5) varluġundan geçüp cefāmı vefāmı bir gördi ve işini baña ṣaldı. Ben daḥi nār-ı cehennem ile (6) nār-ı dünyāyı ḳorḳıdup yā nār İbrahīm ḳulumuñ bir ḳılın yaḳarsañ seni nār-ı caḥīme yaḳarum dedi. Ol dem (7) Ḫalīl'üñ önünden āteş vaḥşī gibi ḳaçardı ve gilistān gülistān olurdı.*

Metinde Hazreti İbrahim'in ay, güneş ve yıldızlara tapmayı onların geçici oluşlarına bağlamayıp Allah'ı akıl ile bulması kıssası da aktarılmıştır:

S1-132b *Ḥażret-i İbrahīm de ṣabāvetinde necm ü ḳamer (15) ü şems görüp nūr-ı ẕāt ẓan idüp ṭolanduġın*

İ-103a *görünce* ***Lā uḥubbu'l-āfilīn (A805)*** *dedi. Yaʿnī ben*

T-331b *(16) ṭolananları sevmezim dedi.*

Hazreti İbrahim eserde Halil olarak da anılmıştır:

S1-80a*... Ol dem (7) Ḫalīl'üñ önünden āteş vaḥşī gibi ḳaçardı ve gilistān gülistān olurdı. Ḥāṣılı bir ʿārif ki (8) āteş-i şehvetini ve nār-ı ġażabını degişüp cismi rūḥ ide. Ḫalīl-āsā nār-ı şehevāt u ḫarābāta da (9) girse nūrunuñ ḳuvveti ṭabʿ-ı nārı bozup zehri tiryāk olur.*

Hazreti İdris

Kuran-ı Kerimde ismi geçen peygamberlerden olan Hazreti İdris, kalemle yazı yazan, elbise diken, hesap ve yıldız ilmiyle ilgilenen ilk insan olarak bilinir. Klasik Türk

Edebiyatı'nda özellikle göğe yükselmesi ile anılır. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de iki yerde anılan Hazreti İdris göğe yükseltilmesi ile ele alınmıştır:

S1-17b *... Ammā İdrīs ve ʿĪsā ʿaleyhümā's-selām (10) ḳıṣṣasında tafṣīli vardur.*

S1-117b *… Ḫākden murād cism-i evliyā vü enbiyādur ki (19) ḥażret-i Muḥammed miʿrāca cismiyle çıḳdı tā sidreye dek ve ḥażret-i ʿĪsā cism ile*

S1-118a *(1) bir rivāyetde felek-i ṯānīye ve birinde rābiʿaya ʿurūc etdi ve Ḫażreti İdrīs (a.s) (2)ke-ẕālik ve velīyy-i kāmilde daḫi ol ḳudret ḥāṣıldur ki ḥażret-i Mollānuñ ṭıfl iken göge (3) ʿurūcı evvel-i kitābda geçübdür.*

Hazreti İsa

Hazreti Meryem'den babasız olarak dünyaya gelen Hazreti İsa, Mesîh olarak da adlandırılır. Kutsal kitaplardan İncil ona verilmiştir. Babasız olarak dünyaya gelmesi, daha beşikte bir bebekken konuşması, hastaları iyileştirmesi, körlerin gözünü açması, ölüleri nefesiyle diriltmesi, su üstünde yürümesi ve daha birçok mucizesi ile annesi Hazreti Meryem ve Ruhu'l-Kudüs ile beraber Klasik Türk Edebiyatında vazgeçilmez mazmunlardandır. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de Abdülmecid Sivasî, ahmaklarla konuşmanın vakit kaybı oluşunu ve kişiye zarar verişini Hazreti İsa'nın bir kıssasını aktararak vermiştir:

S1-64a *Ḥikāyet (12) ḥażret-i ʿĪsā (a.s) ṣaḥrāda giderken bir aḥmaḳ görüp ḳaçdı.*

T-252b *Ḳavminden bir kimesne*

İÜ-148b *eyitdi neden (13) ḳaçarsın? ʿĪsā eyitdi bir aḥmaḳa rastgeldüm andan ḳaçaram. Ol kes eyitdi*

İ-49a *mevtāları iḥyā ve (14) aʿmāları baṣīr idersin bir aḥmaḳı ʿāḳil idemez misin? ʿĪsā eydür söyleşdüm gördüm ki (15) ḳatʿan insāniyyete ḳābil degül benden aña fā'ide yoḳ*

anuñ bed-nefsinden bana żarar bārī (16) olmasun diyü ḳaçaram ki maraża şifā buldum ammā aḥmaḳa firārdan ġayrı çāre bulımadum.

Hazreti Lut

Kuran-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerdir. Sapkın kavmine karşı son noktasına kadar nasihat etmesi, hanımının onu dinlemeyip taş kesilmesi, misafirlerini ağırlaması, halkın tehditlerine rağmen bu misafirleri koruması ile Klasik Türk Edebiyatında anılır. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Lut peygamberin ismi bir kez geçmektedir.

S1-83b*... Āḫiretüñe çāre dīn-i Muṣṭafā'dan ve Ḫudā vü merd-i Ḫudādandur azġunluḳdan ve Lūt (9) putdan degüldür*

Hazreti Musa

Tevrat kitabının verildiği Musa Peygamber Klasik Türk Edebiyatı'nın önemli motiflerindendir. Firavun 'la olan mücadelesi, Firavun 'un bir kehanet sonucu doğan tüm erkek çocuklarını katletmesi ve annesinin Hazreti Musa'yı suya bırakması, Hazreti Musa'nın Firavun'un sarayında yetişmesi, Tûr dağında Allah ile konuşması (Kelîmullah oluşu), gençliğinde yaşadığı bir olay sonrası Mısır'ı terk etmesi ve bu süreçte yaşadıkları, halkına gösterdiği sabır, Kızıldeniz'i geçişi, Hızır'la maceraları ve Firavun 'un son nefesinde iman etmesi gibi bir çok kıssası eserleri süsler.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Hazreti Musa ile Firavun arasında geçen Hazreti Musa'nın asasını atıp yılan olması bunun üzerine Firavun 'un sihirbazlarının da illüzyonla yılanlar ortaya çıkarması, Musa peygamberin yılanının diğer tüm diğer sahte yılanları yemesi kıssası tek cümleyle hatırlatılmıştır. Bu kıssayı bilen okur bu iki metin arasındaki bağlantıyı kurarak metnin anlamı tamamlayacaktır.

S1-64a *(1) sārīdür ki ʿābid-i pāk-dili ṣoḥbet-i müfsid-i nā-pāk fāsid ider ve burc-ı ḳalbdeki (2) şems-i aşḳ u māh-ı muhabbete küsūf u ḫusūf irgüren ẓulme meclis-i nā-cinslerdür ki (3) seni kendü boyaġlarına boyayup ṣıbġatullāhdan maḥrūm iderler ki ḳara*

bir daġa aḳ (4) şu ḳoysañ şuyı ḳara gösterür. Pes kendü münkir olan saña iʿtiḳād mı bağışlar? (5) Kendüde yoḳ ne bağışlar ve kendü ʿırż u dīnin şaçup şavuran senüñ (6) dīn ü ʿırżuñı şıyānet ḳıla mı? Öz nefs ü Rabbin bilmeyen pelīd saña ne taʿlīm ider. İmdi (7) anlara ḳarışup mezbeleye aḳan ṭāhir şu gibi murdār olma ve dīn ü dünyāñı pür-żarar itme (8) ve yil bir pāk nesne iken cīfeye uġrasa bed-rāyiḥa getürür nice fersaḥ esüp savurmayınca (9) kurtulmaz. Pes günehkāra vü şaḥib-i inkāra ve bī-ʿaḳl u bī-ʿāra ve iki yüzli yāre muṣāhib (10) olma ki eyü iseñ seni de kem ider şıfatına döndürür kem iseñ iki kemden bir eyülük mi (11) olur. Pes ḥażret-i Mūsā'ya taḳlīd iden Firʿavn masḫarası saña kāfīdür.

S1-135a *Nitekim sehere-i Firʿavn kendülerinden yuḳarı siḥr yoġ idügine kemāllerinden yaḳīn etdükleriçün (15) ʿaṣā-yı Mūsānuñ taṣarrufını muʿcize idügin ḳaṭʿen bilüp īmān getürdiler. Bularuñ da kimi īmāna (16) geldi. Kimi* ***Ve ceḥadū bihā vesteyḳanethā enfusuhum ẓulmen ve ʿuluvvā (A831)*** *ṭıbaḳınca islāma ʿār idüp celā'-i vaṭan (17) etdiler ve kimi daḫi biz yuḳarı oturalım anlar yerinden gitsünler…*

Metinde Hazreti Musa'nın Allah ile konuşması mucizesine de hatırlatmalar yapılmıştır:

S1-10b *(1) ke-ennehu buyurur ki benüm kelāmum maʿnen kelām-ı Ḥaḳdur. Men ḥażret-i Mūsā'ya ṣadā iden tecellī (2) aġacı gibi ālet-i Ḥaḳḳ'um.*

S1-111a *Gerçe ḥażret-i Ḫıżr Mūsā'ya* ***İnnenī enallāhu (A611)*** *ṣadāsı gelen aġac gibi ḳalıbları (8) görinür…*

S1-114b *ḥażret-i Mūsā* ***Rabbi erinī enẓur ileyke (A625)*** *didügünde* ***Len terānī (A626)*** *denildi. (10) Yaʿnī senlüġüñi Mūsālukuñı ḳaldur ki beni Mūsā gözi göremez. İmdi (11) ʿayn-ı vaḥdetle baḳ Mūsā ve Ṭūr u yār bir olsun*

İÜ-185b *tā cümle eşyā saña hem yüz hem (12) göz ola ḥaḳīḳātüñi ḥaḳīḳatüñle göresin…*

S1-114b *Mūsā vü Ṭūr u yārı bir (14) görene gösteremez.* ***Erinī enẓur (A627)*** *dimek nice kār*

T-309b *ki kişi kendüne vuṣūl ḳaydında olmaz. Lākin (15) riyāżetle sāye-i beşeriyyet ve seḥāb-ı inniyyet ḳalḳmayınca şems-i vücūd tābın (16) gösteremez…*

S1-118a … ḥażret-i ʿaşḳuñ tecellīsinden kūh-ı Mūsā

İ-90b pāre pāre (6) oldı…

Hazreti Musa, Allah ile konuşmasından dolayı kelîm sıfatı ile de anılır:

> ***S1-125b*** *(1) ve ʿurefāya ḫafī degüldür ki ḥażret-i Kelīmün ʿaleyhi's-sellem…*

Hazreti Musa özellikle Hazreti Hızır ile olan macerası ile anılmıştır. Eserde sık sık bahsedilen bu macera ve nasıl ele alındığı Hızır başlığı altında incelenecektir.

Hazreti Musa'nın doğarak zulmüne son vereceğini öğrenen Firavun, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'*ye göre seksen bin erkek bebeği öldürmüştür.

S2-85a, S3-114b: *… āyeti üzere seksen biñ oġlan ḥażret-i Mūsāya ḳurbān oldı*

Hazreti Musa'nın mucizelerin yed-i beyzâ (Beyaz el) mucizesi de hatırlatılmıştır:

S1-140a*… Feyżüñden aldı ʿĪsā mevtāyı ḳıldı (18) iḥyā*

Beyżā yed oldı Mūsā nūruñ ile ser-ā-ser

Hazreti Nuh

Hazreti Nuh, kendisine inanmayan halkın tufan ile helak olduğu bilinen ve insanlığın ikinci atası sayılan peygamberdir. Klasik Türk edebiyatında daha çok tufan ve uzun yaşamı ile konu edilmiştir. İnsanları Allah'a iman etmeye davet etmiş fakat kavminin büyük çoğunluğu ona inanmamıştır. Bu durumda tufan ile helak edileceklerini bildirmesine rağmen kendisi, eşi ve oğulları ile eşleri dışında insanlar inşa ettiği devasa gemiye binmemiştir. Hayvanlarda gemiye bindikten sonra günlerce süren yağmur sonrası tufan oluşur. Oğullarından biri de gemiye binmeyen münkirler arasındadır. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'* de Hazreti Nuh inanmayan oğlu ile ele alınır. Abdülmecid Sivasî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'* de insanların soyuyla yargılanmaması gerektiğini önemli olanın kişilikleri (içlerindeki cevher) ve terbiyesi olduğunu belirtirken Hazreti Nuh'un oğlunu örnek verir:

S1-44a *Pes böyle (9) şāhīn-meşreb ü ḥümā-maṭlabuñ ṣūretine baḳma ki maʿnāsından maḥrūm olursun. Ve dime ki bunuñ aṣlı kāfir (10) veyā fāsıḳ veyā Türk veyā cāhildür. Hemān ʿulüvv-i himmete baḳ ki dimişler ki aṣālet āb-ı vecdden (11) degüldür. Belki ḥüsn-i cevherdendür ki sirişt-i pāk ü ḳaṭre-i selīme dedükleridür bu ḫod maʿlūmdur (12) terbiyetle niçe ṣūristāndan şekker ve niçe ḫāristāndan gül-i ter dirülmüşdür ve niçe (13) sengistān bāġ-ı mīvedār olmuşdur. Ammā bu cevher olmayan bed-aṣldur peyġamber-zāde ise de ki ḥażret-i Nūḥ (14) oglı içün* ***Leyse min ehlike (A229)*** *ḫiṭābı senüñ cevherüñden degüldür dimekdür. Pes er oġlı er olmaz.*

İÜ-133b *(15) Babası yolına girüp şerīʿati muḥkem ṭarīḳati mü'essis olmayınca. Ammā er oġlı er olmayan ceddile (16) er olur.*

Hazreti Süleyman

Hazreti Davud'un oğlu olan Hazreti Süleyman hem bir hükümdar hem de peygamberdir. Hazreti Süleyman rüzgara, cinlere ve ifritlere hükmetmesi, mührü, hayvanlarla konuşması, karınca ve hüthüt kuşu ile kıssaları, Sebe melikesi Belkıs ile

kıssası, veziri Asaf bin Berhiya, sahip olduğu büyük güç ve zenginlik ile vazgeçilmez mazmunlardandır. Atasözlerimize bile zenginlik ve güç sembolü olarak girmiştir.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Hazreti Süleyman dokuz kez geçmektedir:

S1-94b*... Pes anuñla ġurūr ṭaşraluḳuñdandur (8) ve ḥaḳīḳatde ṣadr-ı ṣafā bir pāk göñüldür ki dāreynde aña cülūs iden Süleymān peyġamber gibi (9) mutaṣarrıf olup zīr-i nigīninde mevcūdāt musaḫḫar u ferman-ber ola ol ṣuleḥā ḳalbdür.*

Hazreti Şit

Hazreti Adem'in üçüncü oğlu olan Şit peygamberin babası Adem'e indirilen suhufu topladığı rivayet edilmiştir. Hazreti Adem'in oğullarından Habil'in soyunun olmadığı, Habil'in soyunun ise Nuh tufanında ortadan kalktığı rivayet edilmektedir. Rivayetlere göre Hazreti Adem'in soyu Şit ile devam etmiştir (Gündüz, 2010, s. 214-215).

S1-65a*... Ne ḥaḳḳānī rāyiḥa var anda ne ẹ̄ser lākin daʿvāsı (14) Şīt ü ʿĀdem'den artuḳ ʿaleyhimā's-selām.*

Hazreti Yusuf

Hazreti Yakup'un oğlu olan Hazreti Yusuf, İsrailoğullarına gelen peygamberlerden biridir. Kuran-ı Kerim'de Yusuf suresinde de kıssası anlatılmaktadır. Klasik Türk Edebiyatında güzellik sembolü olarak anılan Hazreti Yusuf, babası tarafından çok sevilir. Bu sevgiyi kıskanan kardeşleri tarafından kuyuya atılıp babasına öldüğü bildirilir. Hazreti Yakup bu acıyla uzun yıllar ağlar, gözleri görmez olur. Hazreti Yusuf ise kuyudan köle tacirlerince kurtarılır. Kardeşleri köle tacirine onu köle olarak satar. Mısır Azizi tarafından satın alınıp yetiştirilir. Fakat Hazreti Yusuf büyüyünce Azizin karısı Züleyha ona aşık olur. Bu tutkulu aşka cevap bulamayan Züleyha, Hazreti Yusuf'u zindana attırır. Sonunda Züleyha pişman olsa da artık elinden bir şey gelmez. Dönemin hükümdarının rüyasını zindanda tabir eden Hazreti Yusuf, zindandan kurtulur.

Mısır'a Aziz olur. Kardeşlerine ve babasına türlü badireler sonunda ulaşır, babasının gözleri onun terli gömleğini sürülmesiyle açılır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Hazreti Yusuf'un zindana atılması kıssasına gönderme yapılarak can, vücut zindanındaki Yusuf'a benzetilmiştir.

S1-114b *(1) ve Yusūf-ı cān zindān-ı tenden ṭaşra olmayınca ve resm-i çün ü çerā ve nām (2) u nişāndan geçmeyince yaʿnī rūḥ fenā bulmayınca ʿaşḳuñ mevhibesine ve esirgemesine (3) kimse lāyıḳ olmaz.*

4.6.1.3. Melekler

Allah'ın emirlerine kayıtsız şartsız itaat eden ve iyi niteliklere sahip olan nurani varlıklar olarak tanımlanan melekler incelemekte olduğumuz şerhte sıklıkla anılmaktadır. İnsanlar yaratılmadan daha önce de var olmaları, Allah'ın emri ile Adem'e secde etmeleri, Allah'ın emirlerine uymaları ve iyi olmaları ile okura örnek olarak sunulurlar.

> ***S1-108b*** *... melek gibi tesbīḥ-i Ḥaḳḳı ġıdā ḳıl tā (12) anlar gibi żarar u ziyāndan ḳurtulasın. Yaʿnī hemm ü ġamm u tażarrur u vecaʿ ve incinmek cismāniyyetdendür (13) sen ki ġıdā-yı tesbīḥüñle miʿrāc-ı rūḥāniye ʿurūc saʿyindesin melek gibi dünyā ziyānından ve (14) ṣıḳlet-i bedenden necātdasın bunuñ muḳaddimesi ʿaşḳdur ki şarāb-ı ʿaşḳ teni ve ḳalbi uyuşdurup (15) ten acıkıcı fehm etmeden ve ḳalb*
>
> ***T-303a*** *ġam*
>
> ***İ-83b*** *ṭutmaḳdan ḳal…*

Eserde genel olarak tüm melekleri kast ederek melek, melâ'ike kelimeleri verildiği gibi Cebrail ve İsrafil gibi büyük melekler de anılmıştır.

Cebrâ'il

Allah'ın emirlerini peygamberlere ileten vahiy meleği olan Hazreti Cebrâ'il Cibrîl olarak da anılmıştır. Şerhte Hazreti İbrahim ateşe atılırken gidip onunla konuşması, Miraç'ta Hazreti Muhammed'e eşlik etmesi ve özellikle bir noktadan sonra ilerleyememesi gibi kıssalara göndermeler yapılmıştır. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Cebrâ'il dört kez anılmıştır.

S1-12b*... ḫażret-i ʿaleyhi's-selām miʿrāc gicesi ben Allāh'ı baş gözi ile gördüm didükde bi-cism ü bi-heyʿet (17) ü bi-cevher ü bi-ʿarż u bi-mekān olanı baş gözi nice görür didiler ḫażret-i (18)ʿaleyhi'-selām cevāb buyurdı ki Sidre'ye varduḳda Cebraʿīl anda ḳalup Refref'e bindüm (19) yetmiş büñ nūrdan ḫicāb geçdüm pes cenāba irişdüm…*

İsrâfil

Dört büyük melekten biri olan İsrâfil, Kıyamet günü sûra üflemekle görevli olan melektir. Şerhte bu göreviyle ve peygamberlerden yalnızca Hazreti Muhammed'e inmesiyle anılmıştır.

S1-128b*... Ḳaçan ki ḫażret-i ʿaleyhi's-selām peyġamber oldı şimden giru mahbūbuma (10) ḫıẕmet itdüñ ḳahrumdan emīn ol dedi ve İsrāfīl Muḥammed Muṣṭafā'dan ġayrıya inmedi (11) ki Minhāc'da meẕkūrdur.*

Rıdvan

Cennetin kapısında beklediği düşünülen muhafız melektir. Eserde cennet ve mahşer günü ile olan ilgisi ile bir kez anılmıştır.

S1-140b*... (10)Aṣḥāb necm-i hādī bulsun bi-külli nādī*

Rıḍvānile murādı olunca rūz-ı maḥşer

4.6.1.4. Kutsal Kitaplar

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Allah'ın peygamberlere vermiş olduğu kutsal kitaplardan da bahsedilmiştir. Bahsedilen bu kitapların başında Kuran-ı Kerim gelir. *Şerhin Kaynakları* başlığı altında metinde geçen ayetler hakkında bilgi verilmiştir. Bunların dışında Kuran-ı Kerim metinde 65 kez geçmektedir. Kuran, Kuran-ı metin, Kuran-ı Kerim, Kuran-ı şerif ve Hazreti Kuran şeklinde anılmıştır.

Hazreti İsa'ya verilmiş olan İncil ve Hazreti Musa'ya verilmiş olan Tevrat eserde bir kez Arapça alıntı içinde verilmiştir.

> ***S1-135b (1)*** *ḥażretüñ muḳābilesinde biz oturalım bize naẓar etsün ve yüzüne biz baḳalım didükde* ***Ve's-sābiḳūn e'l-evvelūn (A833) (2)*** *ṭıbaḳınca pes ḳademler muḳaddemdür. Gözdeki daḫi anlar ayırduġuña rāżı degülüm didi ki (3) buyurur* ***Ve lā taʿdu ʿaynāke ʿanhum (A834)*** *ve baʿde* ***Turīdu zīnete'l-ḥayāti'd-dunyâ (A835)*** *ʿibāretinde ḥabībine nāz-engīz (4) ve ʿitāb-āmīz semt daḫi var.* ***Eḳulū*** *lemmā iṣṭafāhullāh veceʿale'-insü ve'l-cinnü ve'l-melekü (5) ve sā'iri el-maḫluḳāti min rūḥihi ceʿale'l-cemʿ ṭafīlen ve daḫīlen müştāḥen ve miḳra li-nübüvvetihi (6) ve ṣāhidü'r-risāletihi ḥattā aḫberahü'l-enbiyā'i fī kütübihim ve ṭalebū en yekūnū min ümmetihi(7) mine'l-ʿulemā'i mine'l-aḥbār ve'r-ruḥbān ke'l-Kaʿbe ve'l-vehbu veʿAbdullāh İbni Selām ve ġayrihüm (8) ismihü ve ḥilyetü'ş-şerīfe fī'l-İncīl ve't-Tevrāt ve'ṣ-ṣuḥufi ve ṣebti.*

Bunların dışında Hazreti Adem'e verilmiş olan suhuf da bir kez anılmıştır.

> ***T-325a-b, İÜ-195b****: … Nitekim ṣuḥuf-ı Ādemde*

4.6.1.5.Dört Halife

Hazreti Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlara liderlik etmiş olan Hazreti Ebubekir, Hazreti Osman, Hazreti Ömer ve Hazreti Ali dönemi Dört Halife (Hulefa-i raşidîn) dönemi olarak anılmıştır. Şerhte büyük bir saygıyla *çâr-yâr-ı sadık* (sadık dört dost) ve *hulefâ-i râşidîn* (dört halife) gibi sıfatlarla anılmışlardır.

S1-2b… Lā-siyemmā ol çār-yār-ı ṣādıḳ-ı pür-kerāmet çār (14) kūşe-i ḫāne-i nübüvvet çār dervāze-i medīne-i fütüvvet üzerine olsun ki…

S1-122a*… ḫulefā-i rāşidīn ve e'imme-i müctehidīn gelüp haẓret-i Ḳur'ān ve (9) ḥadīṣi tefsīr ü tenḳīr idüp iʿtiḳādāt u ʿibādāt ʿilmleri ve vaʿd u ʿıydı bildürdiler ve ṭarīḳ-i ehl-i sünneti (10) farḳ-ı ḍālle şübehātından arıtdılar …*

Yukarıda bahsedildiği gibi Dört halifenin hepsi tek başlık altında anıldığı gibi her birinin isimleri de tek tek şerhte anılmıştır.

Hazreti Ebu Bekir

Dört halife döneminin ilk halifesi olan Hazreti Ebu Bekir, Hazreti Muhammed'in en yakın arkadaşı ve ona ilk iman edenlerdendir. Peygamberin eşlerinden olan Hazreti Ayşe'nin de babası olması hasebiyle peygamberle akrabalığı da vardır. En ünlü lakabı en sadık anlamına gelen Sıddîk'tır. Miraç başta olmak üzere Hazreti Muhammed'in gaybla ilgili bildirdiği her konuda tartışmasız ona inandığı için bu lakap verilmiştir. İslam Edebiyatında *yâr-ı gâr* (mağara dostu) olarak da sıkça anılmaktadır. Hazreti Muhammed ile Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde peşlerine düşen müşriklerden korunmak için Sevr mağarasına sığınırlar. Müşrikler mağaranın girişine kadar geldiklerinde telaşlanan Hazreti Ebu Bekir'i peygamber, Allah'ın onlarla olduğunu söyleyerek sakinleştirmiştir. İncelediğimiz metinde bu mağara hatırasına gönderme yapılmıştır.

S1-58a*… reh-şināsuñ emn-i pākine ṣıdḳ u ḫıdmetle yapışup (13) varluġuñı ve vesāvisüñi anda fānī ḳılagör tā saña ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ Ebū-Bekr Ṣıddīḳa (14) virdügi*

S3-116a Lā taḥzen innallāhe meʿanā *(A327) beşāretin vire ve her ḥālüñde hevādār-ı vefadār u ḳafadāruñ (15) ola.*

Hazreti Ebu Bekir metinde Sıddîk oluşu ile de verilmiştir.

S1-140b*…* *Ṣıddīḳ-i (12) yār-ı gāruñ hicret yolunda yāruñ*

Ol şāh-ı nāmdāruñ ḳıl ravżasın muʿanber

Hazreti Ömer

Dört Halifenin ikincisi olan Ömer bin Hattab, ilk iman eden sahabelerdendir. Kızı Hazreti Hafsa peygamberimizin eşlerindendir. Baba tarafından Kureyş ailesine ait olan Hazreti Ömer bu evlilik ile de peygamberle akrabalığını pekiştirmiştir. Ölmeden evvel cennetle müjdelenen on kişiden (aşere-i mübeşerreden) biridir. Büyük komutanlardan biri olan Hazreti Ömer adaletiyle meşhurdur. Adil olması nedeniyle *Faruk* (doğru ile yanlışı ayırt eden) lakabı ile anılmıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Hazreti Ömer bir kıssa ile anılmıştır:

S1-80a*… Pes rabbānīlerüñ yoḳluġa bāʿiṣ olan*

T-270b *inkisārı miḥrāb-ı ḥaḳīḳīden bī-ḫaber olan ʿavām-ı hevāmuñ (19) taḳlīdle ʿibādetinden yigdür ve mervīdür ki şeyṭān ḥażret-i ʿÖmer'i fecr içün uyadup*

S1-80b *(1) ḥażret-i ʿÖmer kimsin dedi iblīs muhibbinim dedi. ʿÖmer eyitdi sende muḥib sīmāsı yoḳ iblis eyitdi (2) şeyṭānum. ʿÖmer eyitdi yā ʿacabā Allāh teʿālā saña ʿaduvv-ı mübīn dimişdür ḫulūṣ u muḥabbet daʿvāsı nedür (3) diyü ilḥāḥ idicek iblīṣ eyitdi vallāhi*

yā ʿÖmer ṣalāt-ı fecr fevt olunca ol ḳadar aġlayasın ki edādan (4) daḫi ziyāde mertebe bulasın diyü korkumdan uyardum dedi.

Hazreti Ömer, eserde *Faruk* lakabıyla da anılmıştır:

S1-140b*... Fārūḳ-ı dīnī (13) yā Rabb ḳapuñda ḳıl muḳarreb*

Ḳıl ravżasın müheẕẕeb ʿizzet vir añā berber

Hazreti Osman

İlk Müslümanlardan ve Hulefa-i raşidîn'in üçüncüsü olan Hazreti Osman, Müslüman olan ilk on kişiden biridir. Peygamberin kızı Rukiye ile evlenmiş, ilk olarak Habeşistan'a daha sonra Medine'ye hicret etmiştir. Eşi Hazreti Rukiye vefat edince peygamberin diğer kızı olan Ümmü Kulsüm (Ümmü Gülsüm) ile evlenmiştir. Peygamberin iki kızıyla evlenmiş olmasından *Zü'n-nureyn* lakabı ile anılmıştır. Kuran okurken şehit edilmiştir. Onu şehit edilmesi Müslümanlar arasında kargaşaya neden olmuştur. Yumuşak huyluluğu ve hayası ile tanınmıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî' de Hazreti Osman'ın adı bir kez geçmektedir:

S1-140b*... ʿOṣmān-ı (14) ẕü'l-ḥayāyı ol maʿden-i vefāyı*

Ol maḫzen-i ṣafāyı nūruñla eyle eẕher

Hazreti Ali

Hazreti Muhammed'in amcası oğlu ve damadı olan Hulefa-i raşidîn'in dördüncüsü Hazreti Ali, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'*de en çok bahsedilen halifedir. Şerh

boyunca onun sözlerine ve şiirlerine yer verilmiştir. Bu alıntılar nedeniyle Hazreti Ali, *Şerhin Kaynakları* başlığı altında ayrıntılı olarak okura sunulmuştur.

4.6.1.6. Mezhepler

Gidecek yer ve yol anlamına gelen mezhep, terim olarak dinin inanç esaslarının veya ibadetler ve insan ilişkilerinin dayandığı delilleri bulan ve bunlardan hüküm çıkarıp yorumlamakta otorite sayılan âlimlerin ortaya koyduğu görüşlerin tamamı veya belirledikleri sistem olarak tanımlanabilir. Bu tanım açısından Üzüm, mezhepleri siyasi mezhepler (Haricîler, Şia, vb) ve itikadî mezhepler (Mu'tezîle, Eşâriyye vb) olarak ikiye ayırmıştır (Üzüm, 2004, s. 537-542).

İncelediğimiz şerhte mezhep kelimesi izlenen yol anlamında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır:

> ***S1-40a…*** *Bu yeter ki ʿālim gerçi ṣuçlu olur ammā iʿtiḳād u meẕhebi*
>
> ***S1-40b*** *(1) muḥkemdür mülḥid olmaz. Cāhiller daḫi ʿālimi öz gözinden yig sevmek gerek ki cāhiller (2) ṭārīḳ-i islāmı ʿālim ile görür. Zīrā ʿālim güm-rāhlara yol gösterir yöni yabāneleri (3) meşʿāl-i Ḳur'ān ile yol azmada ḳurtarup Allāh'a döndürür.*

Mezhepler, itikad açıdan Ehl-i sünnet ve ehl-i bid'at olmak üzere iki grupta da ele alınmıştır. En yaygın tanımı ile Ehl-i sünnet, Hazreti Muhammed ve ashabının dinin temel konularında takip ettiği yolu benimseyenlerdir. Ehl-i bidat denilen diğer grup ise şer'î bir delile dayanmaksızın farklı görüşler ileri sürenlerdir (Üzüm, age, s. 538). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de* ehl-i sünnet mezhebi dört kez anılmıştır.

> ***S1-15a****… Maẕharı ʿālem-i (9) sükūn u ʿaḳldur ceberūt ʿālemindendür. Yaʿnī esmā vü ṣıfāt ʿālemindendür. Bu beden ve nicār-ı (10) meẕkūr maḫlūḳeyn-i fānīyeyndür. Ne ezelī ve ne ebedīdürler.*

S3-20a *Ammā ol cism-i laṭīf ki rūḥ-i ḳudsīdür (11) ezelī degildür. Zīrā maḫlūḳdur. Ammā ebedīdür fānī olmaz. Fenā bulur dimek küfürdür ehl-i sünnet meẕhebinde*

Eş'ârî kelimesi metinde bir kez karşımıza çıkar:

S2-22a, S3-19b*… Eşʿārī meẕhebin ṭutmuşlardur.*

Mu'tezile ise eserde iki yerde anılmaktadır:

S1-18b *(1) Beyt-i Muḳaddes'e dek bi-şaḥṣıhi isrāsını naṣṣ-ı ḳāṭıʿ olduġıçün Muʿtezilī de inkār etmez (2) ve münkiri kāfirdür.*

4.6.1.7.Tarikatlar

Yaşamı boyunca tasavvuf ve tarikatlara karşı savaşanlarla mücadele etmiş olan Abdülmecid Sivasi, bu eserinde de tarikatlara yer vermiştir. Kendisi de Halvetiliğin bir kolu olan Şemsiyye'ye bağlı bir şeyhtir.

Halvetiyye

Abdülmecid Sivasi, yaşadığı yüzyıl boyunca Halvetiliğin önemli şeyhlerinden biri olmuştur. Fakat eserde bu tarikatın adı iki kez aynı yerde anılmaktadır. Bu bölümde açıktan zikrettiklerini ve semâ yaptıklarını okura bildirmektedir. Halvetilik hakkında ayrıntılı bilgi Abdülmecid Sivasî'nin hayatı merkezinde okura daha önceki bölümlerde sunulmuştur (bknz. Bölüm III).

S1-96b*… Herkes (18) sebaḳın alur inkārı ḳaldurur ve bil ki bizim ṭarīḳimizde yaʿnī Ḫalvetiyyede ṣoḳaḳlarda ve daʿvetlerde (19) ki cehrle ẕikr iderüz ve ḫalḳa ortasında ki semāʿ iderüz ḫaṭardan ḫālī degüldür ḫalḳai*

S1-97a *(1) bir uġurdan döndürmek de ḫuṣūṣan sāde-rū ḳarışmış ola żarar-ı ʿaẓīm vardur.*

Nakşıbendiye

İslam dünyasında oldukça yaygın olan Nakşıbendî tarikatı Bahaeddin Nakşıbend tarafından kurulmuştur. Eserde sessiz (gizli) zikir yaptıkları bilinen bu tarikata mensup bir şeyhin açıktan zikir yapması hakkında bir kıssa paylaşarak cehrî (açıktan) zikir yapmanın bir sakıncası olmadığı vurgulanmıştır. Şerhte bu tarikat sessiz zikir yapmaları ile dört kez geçmektedir :

S1-96b *Ḥikāyet Naḳşibendiyyeden bir kāmil ṣūfīleri ile (7) cehrle ẕikr etmege muʿtādimiş Naḳşibendiyyeden bir kāmil daḫi aña mektūb yazmış ki ṭarīḳimüzüñ (8) esāsı iḫfā üzere iken işitdük ki cehr iderimişsüz anlar da cevāb yazmışlar ki işitdük ki (9)*

İ-74a *biz daḫi sizi iḫfā iderimişsüz. İntihā yāʿnī cemīʿ-i ṭuruḳ-ı hidāyetde iştihār u sumʿa ve riyādan (10) ḥaẕer gerek.*

Mevlevilik

Mevlânâ Celaleddin Rûmî'ye isnat edilen tarikattır. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled döneminde sistemleşmiştir. Mevlânâ ve soyuna büyük saygı duyulan tarikat, yıllar boyunca yönetici sınıf arasında da oldukça popüler olmuştur. Sema törenleri özellikle Şeb-i arus ayinleri ile dünyaya tanınmıştır.

Eserde bir kez Mevleviler sema etmeleri ile anılmıştır:

S1-117a… *(7) Göklerüñ devrānı ʿaşḳ mevcinden bil eger ʿaşḳ olmaya idi cihān ṭoñardı. (8) Yaʿnī Mevlevīler gibi eflāk devr etdüren ḫum felekdeki ḫamr-ı ʿaşḳuñ temevvüc (9)*

ü cūşişidür ve ʿaşḳ ṭabāyiʿ ü ʿanāṣıra imtizāc virüp andan maẓhar-ı esmā (10) vü müsemmā olan insān oldı.

4.6.1.8.Dinler

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de İslamiyet'in dışında diğer semavî dinler olan Hıristiyanlık ve Yahudilikten bahsedilmiştir.

İlk olarak bu dinlerden kendilerine gelen kutsal kitaplara muhalefet etmeleri ve rahiplerin halktan kaçmaları sonucu dinden sapmaları ile bahsedilmiştir:

> ***S1-11a*** *… Keşretden firār etmemek (6) gerek ki ümem-i sālifenüñ reḫābines maġaralara ḳaçdıḳlarıçün Yehūd u Neṣārā (7) ḳavmi kendü kitāblarına muḫālif aḥvāl u evżāʿ ḳatup tefriḳaya düşdiler (8) ve nicesi pütperest oldular*

4.6.2. Tarihî-Efsanevî Kişiler

*Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'*de birçok isim geçmektedir. Bu isimlerden kimileri tarihi şahsiyetlerken kimilerinin yaşadığı hakkında kesin bilgiler bulunmayan efsanevî isimlerdir. Şerhte tespit edilen bu kişiler ve onlar hakkındaki bilgiler alfabetik sıralama ile aşağıda okura sunulmuştur.

4.6.2.1. Âsaf bin Berhiyâ

Hazreti Süleyman'ın veziri olarak anılan efsanevî kişidir. İncelediğimiz eserde Sebe melikesi Belkıs'ın tahtını Hazreti Süleyman için getirtmesi ile anılmıştır:

> ***S1-17b…*** *(12) Ve Āṣaf bin Berḫiyā cānsuz ve keşīf olan ʿarş-ı Belḳīs'i ism-i aʿẓam ḳuvvetiyle göz açup yumunca (13) getürmege ḳādir ola sultān-ı enbiyā ism-i aʿẓamla Kābe-ḳavseyne ṭarfetü'l-ʿaynda varmaḳ aceb midür (14) ve ṭāyife-i cinden bir*

S3-24a *ifrīt ḫabīṯ-i ġayr-ı mükerrem iki aylık yerden bī-rūḥ olan ʿarş-ı Belḳīsi (15) bu ḳadar vüsʿat ü ṣıḳletle getürmege ola Allāh teʿālānuñ ḥabībi Mescid-i Ḥarām'dan Mescid-i Aḳṣā'ya dek (16) isrāsı naṣla ṣābit iken ve ḳırḳ günlük ḳadar menzili bir sāʿatde ḳaṭʿ itmiş iken ve daḫi (17) öteye olan isrāsıçün ḫaber-i meşhūr variken ġayr-ı mümkin dimekde*

İ-11a *fesād-ı dimāġ rāyiḥāsı (18) vardur ve rūḥānīdür cismānī degildür dimek mefhūm-ı naṣṣ-ı şerīfe muḫālifdür ki* ***Esrā bi ʿabdihi (A92)*** *(19) didi. ʿUbūdiyetde cesed ü şaḥṣiyyet mutaṣavvirdür*

4.6.2.2.Ashab-ı Kehf

Ashab-ı kehf, bir mağarada mucizevi bir şekilde yıllarca uyuyan bir grup gençtir. Kehf suresinde de anlatılan bu mucizevi olay, Allah'a iman eden bir grup gencin putperestlerin tehditlerinden korkarak bir mağaraya sığınmaları ve uzun yıllar uyumaları konusundadır. Yanlarında bir de köpek olan bu gençlerin sayısı hakkında çeşitli tartışmalar vardır. Kimilerine göre yedi kişiydiler ve köpek sekizinci idi. Kimileri ise altı genç olup yedincinin köpek olduğunu savunur. Fakat sayıları kesin olmasa da Türkçe 'de Yedi Uyurlar olarak meşhur olmuşlardır. Klasik Türk Edebiyatı'nda bu köpekten de Kıtmîr olarak söz edilir. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'*de bir kez anılmıştır:

S2-56b-57a, S3-80b-81a-81b (+S3-44a): *+ biñ (S3-81a) bir araya geldikde idecekleri taṣarruf u muʿāmele yine oldur ve taḥḳīḳi Ḳāşānī tefsīrinde eydür ki aṣḥāb-ı kehf ḥaḳīḳi şol sebʿa kümmeldür emr-i Ḥaḳla dā'imā ḳā'imlerdür ve dünyā ve māfiyā anlarla ḳā'imdür. Ve zamān anlardan ḫālī olmaz. Anlar kevākib sebʿa seyyāre ʿaded nicedür.*

4.6.2.3. Ayas ve Sultan Mahmut

Has Ayas, Melik Ayas veya Ayaz olarak da anılan Ayas'ın bir köle olduğu ve iyi davranışlarıyla kısa sürede Gazneli Mahmud'un iltifatına mazhar olmasına dair birçok kıssa Klasik Türk Edebiyatında anılmaktadır. Şerhte de bu kıssalardan biri *hikayet* başlığı altında okura sunulmuştur:

S1-99a *(1) geldi niyāzdan ʿaşḳ yolunda Ayaz'a miḥrāb.* ***Ḥikāyet*** *ḫāṣ Ayas'uñ bir ḫāṣ ḥücresi (2) varıdı. Bir ferdi aña ḳomazdı bir gün kübrā-i ehl-i dīvān*

T-291b *Sulṭān Maḥmūd'a didiler kim Ayaz'ı (3) bende-i ṣāfī vü ṣādıḳ buyurursuz ḫazāyinüñizi alup fülān ḥücereye yıġmışdur. Ḳaṭʿan kimse ḳomaz. Sulṭān (4) Maḥmūd taʿaccüb etdi. Ammā Ayaz'uñ ṣadāḳatin kerrātla ṣınamışdı. Pes ʿacele itmeyüp ġammāzāna varuñ ol (5) ḥücre'i başup yaġmaluk sizüñ olsun didükde bunlar şād olup otuz miḳdār aġa ḳapusın (6) bozup baḳdılar gözükür*

İÜ-174a *yoḳ illā bir köhne ḥaṣīr ve kürk ve çaruḳ aṣılmış didiler ki bu ḥīledür (7) māl medfūndur. Pes cevānibin ḳazdılar nişān bulamayup ʿāciz ḳaldılar ʿāḳıbet-i ḫacālet ve (8) şermsārlıkla Ayaz'uñ yanına düşüp ʿöẕr ü zārī kıldılar. Ayaz da ḳabūl idüp günehlerinden (9) geçdi ve ḥāllerin şāha bildürdi. Pādişeh de cezāların Ayaz'a ḥavāle ḳılup nice bilürseñ (10) eyle it dedi Ayaz da* ***Ve'l-kāẓimīne'l-ġayẓa ve'l-ʿāfīne ʿani'n-nās (A541)*** *ile ʿāmil olup bağışladı (11). Baʿde pādişeh Ayaz'a bu tenhā ḥücrede sır nedür dedi. Ayaz eyitdi pādişāhum ol dem ki beni (12) dārü'l-ḥarbdan getürmişlerdi bu kürk arḳamda bu çaruḳ ayaġumda idi. Ġayrı nesnem yoġdı (13) yoḳluḳla gelmişdüm. Pādişehüm sāyesinde āṣaf-ı devrān gibi bī-ḥad luṭfa irişdüm. Her gün (14) dīvāndan ḳurtulunca bu iki köhne nesneme ʿarż iderüm ve dirüm ki nefsüm serkeş olma kim (15) vezir-i aʿẓam oldun seni bu ikiden ġayra ḳādir degülken.*

4.6.2.4. Behlül-i Dânâ

Deli görünüşlü olup hikmetli sözler söylemesiyle ünlü olan Behlül-i Dânâ hakkındaki bilgiler daha çok menkıbevi bilgilere dayanır. Yalnızlığı seven, halktan kaçan hatta kimi zaman çocuklar tarafından taşlanan biri olarak anlatılan Behlül-i Dânâ, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de* bir kıssası ile anılır:

> ***S1-105b Ḥikāyet*** *(16) Behlül'e ṣordılar ki iki degirmen ṭaşı ḫıdmetde müşterek iken biri ser-geşte ve (17) ser-gerdān olup pergār-ı rūzgār gibi dönmekdedür ammā altındaġı rāḥatdur.*

4.6.2.5. Cafer-i Tayyar

Cafer-i Tayyar tam ismiyle Ebû Abdillâh Ca'fer b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib el-Hâşimî, Hazreti Muhammed'in amcasının oğludur. Hazreti Ali'nin erkek kardeşidir. Peygambere ilk iman eden sahabelerdendir. Savaş sırasında şehit olmadan önce iki kolunu da kaybetmiştir. Peygamber, hadislerinde Allah'ın Cafer'in kesilen iki koluna karşılık iki kanat ihsan ettiğini bildirir. Bu sebeple kendisine Tayyar yani uçan lakabı verilmiştir (Önkal, 1992, s. 548-549).
Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Cafer-i Tayyar'ın uçmasına atıfta bulunulmuştur:

> ***S1-17b*** *aḥkām-ı ṭabīʿatden ḳurtulup ol (3) veled-i ṯānī ki ışṭılāḥ-ı meşāyiḫde aña vücūd-ı maʿnevī dirler. Bu cism-i keṯīfe cenāḥ düşüp (4) istedügi ʿāleme uçurur. Anuñla ṭayy-ı mekān ider. Ve Şems'imüz ḳuddise ṣırruhu buyurdı ki mevlūd-ı (5) maʿnevī sırr-ı resūlüñ bir vücūddan ṭoġmasıdur. Buña iren cāmiʿü'l-kirāme olur ve Caʿfer (6) Ṭayyār ve ġayrı meşhūrdur.*

4.6.2.6. Câlinûs

Câlinus İslam kültürünü özellikle tıp alanında etkilemiş büyük düşünürdür. Asıl adı Galenos olup İslam literatüründe Câlinus olarak tanınmıştır. Özellikle ahlat-ı erbaaya dayalı hümoroloji Müslüman düşünürleri etkilemiştir. Bu ahlat-ı erbaanın yoğunluğu, renk ve birbirleriyle ilişkilerine göre dört mizaç belirlemiştir. Ahlat-ı erbaanın arasındaki dengenin bozulmasıyla da hastalıkların hatta ölümün gerçekleştiğini belirtmiştir. Eserleri Arapça'ya çevrilmiş, bu eserler üzerine tekrar tekrar şerhler yazılmıştır (Kutluer, 1993, s. 32-34).

İncelediğimiz metinde Câlinûs genellikle Eflatun ile beraber akıl sembolü olarak anılmışlardır:

S1-87a *Eflāṭūn ve Cālinūs daḫi olsañ eşribe ki cām-ı fenāya vü maʿācīnüñi (3) semūm u belāya degişdürür…*

S1-111b *Ve illā bu seyrleri ḳılmaziseñ (14) niçe yüz biñ fenn ü ṣanʿatüñ ve ṣaḥrā ṭolusı kitābuñ ve Eflāṭūn (15) ve Cālinūṣ ḳadar ḥikmetin de olsa bī-fā'idedür…*

4.6.2.7. Cemşid

Klasik Türk Edebiyatında sık sık anılan efsanevî İran hükümdarlarından biridir. Cem ve Cemşîd olarak anılır. Tanrı olduğunu iddia etmiştir. Nevruz, şarap, kadeh ve zenginlikle anılmıştır (Albayrak, 1993, s. 279-280) .

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de gurur ve dünyaya düşkünlüğü ile anılmıştır:

S1-92b*…Nice Cemşīd ü ḫāḳān u faġfūr (11) gibi şehler senüñ gibi ġurūrla ḫayālī daʿvāda idi. Şimdi kiminüñ turābı fuḳarāya ḫuşk-ı dīvār (12) ve kiminüñ maḥall-i mezbele olup zīr-i pāde fenāda ḳalup ġırbālle aransa ġubārları seçilmez*

4.6.2.8. Cessas

Künyesi Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî'dir. Onuncu yüzyılda İran'da dünyaya gelen Cessas, Hanefî fakih ve müfessirlerindendir. Ömrü boyunca ilimle uğraşan Cessas, birçok eser kaleme almıştır. Bunlar :

1. Ahkâmü'l-Kurʾân: Hanefîlerce çok sevilen tefsiridir.

2. Usûlü'l-fıkh: Fıkıh konulu eseridir.

3. Muhtasaru İhtilâfi'l-fukahâʾ

4. Şerhu Muhtasari't-Tahâvî: Tahâvî'nin Muhtasar adlı eserine yapmış olduğu şerhtir.

5. Şerhu Edebi'l-kâdî: Hassâf'ın Edebi'l Kâdî adlı eserine yaptığı şerhtir.

6. Şerhu Câmiʿi'l-kebîr: Muhammed bin Hasan E'ş-Şeybânî'nin el-Câmiʿu'l-kebîr adlı eserine yaptığı şerhidir (Güngör, 1993, s. 427-428).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de bu büyük İslam âlimi bir kez anılmıştır:

S1-18b *(1) Beyt-i Muḳaddes'e dek bi-şaḫṣıhi isrāsını naṣṣ-ı ḳāṭıʿ olduġıçün Muʿtezilī de inkār etmez (2) ve münkiri kāfirdür. Ammā arżdan semaʿ-i saʿbiʿa dek bi-şaḫṣıhi miʿrācı delīl-i meşhūr ile ṣābitdür. (3) Meşhūrda Ceṣṣāṣ ḳavli üzere mütevātir ḳısmındandur ḳaṭʿī ifāde ider. Ceṣṣāṣuñ (4) ġayrı didiler ki ḳaṭʿī müfīd degildür. Lākin ẓandan yuḳarı yaḳīnden aşaḳı ḥükmi müfīddür (5) didiler*

4.6.2.9. Cüneyd-i Bağdadî

İlk devir sufilerinden olan Cüneyd-i Bağdadi'nin tam adı Ebü'l-Kāsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî'dir. Bağdad'da doğup yaşayan Cüneyd'in ailesi cam ticaretiyle uğraşmıştır. Kendisi de ipek ticaretiyle ilgilendiğinden Hazzâz lakabıyla da tanınmıştır.

Küçük yaştan itibaren eğitime yönelir. Öncelikle şerî ilimleri öğrenen Cüneyd daha sonra tasavvufa yönelmiştir. Kerametleri ile ünlü bu sufi bir çok tarikat silsilesinde anılır (Ateş, 1993, s. 120).

Eserde önemli sufiler arasında adı anılarak onun bir kıssası aktarılmıştır:

S2-15b, S3-11a/11b: *Besṭāmī vü Cüneyd u Ḫaraḳānī vü Muḥyi'd-dīn ʿArabī vü Mollā Celāleddīn gibi. Cüneyd-i Baġdādī eydür murāḳabe dersin kediden aldım.Nā-gāh (15) bir gün bir fāre delügin gözedüp şikārına eyle teveccüh etdi ki ḳılın ḳımıldadmadı ʿāḳıbet avladı (16) ol dem sırruma nidā geldi ki ey dūn-himmet ben saña maḳṣūd olmaḳda bir fāreden eksük (17) degülüm. Sen insān-ı mükerrem iken kediden dūn olmaḳ ġayret midür*

4.6.2.10. Ebu Cehil

İslam'a düşmanlığı nedeniyle bu lakap verilmiştir. Asıl adı Amr'dır. Hayatı boyunca servetini ve nüfusunu kullanarak Müslümanlara zulmetmiştir. Bedir savaşında Müslümanlarca öldürülmüştür. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'*de dört kez anılan olumsuz bir karakterdir.

S1-78a*... Egri büyümüş aġac gibi ṭoġrulması mümkin olmaz. Aña vaʿẓ (14) ḫaṭādur ḥużūr ol fāriġ bālüñ ki iştiġāl-i ʿavām aña ḳayd olmaya zīrā ẕātında olmayana (15) enbiyā daḫi*

T-268a *īmān viremez Bū Cehl ü Bū Leheb gibi.*

4.6.2.11. Ebu Hanife

Hanefî mezhebinin imamı ve büyük bir müctehid olan Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit bin Zûtâ bin Mâh, İmam-ı azam olarak şöhret kazanmıştır. Arap asıllı olmadığı bilinen Ebu Hanife'nin Fars veya Türk asıllı olabileceği tartışmalıdır. Ehl-i sünnet

anlayışının gelişmesinde öncülük etmiştir. Devrinin önde gelen alimlerinden ders almıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır:

1. El-Müsned: Öğrencileri tarafından Ebû Hanîfe'den rivayet edilen hadislerin toplandığı eseridir.
2. El-Fıḳhü'l-ekber. Akaid hakkındadır.
3. El-Fıḳhü'l-ebsat: Akaidle ilgilidir.
4. El-ʿÂlim ve'l-müteʿallim: Ehl-i sünnet hakkındadır.
5. E'r-Risâle
6. El-Vaṣıyye
7. El-Ḳaṣîdetü'n-Nuʿmâniyye (Uzunpostalcı, 1994, C. 10).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Ebu Hanife müctehid oluşu ile dua kısmında anılır:

S1-3a *(1) ve'l-uṣūldurler. Lā-siyyemā ḥażret-i seyyidu'l-müctehidīn vāriṣ-i zübde-i ʿulūm-ı seyyidü'l- (2) mürselīn ṣāḥibu'ẕ-ẕihnü'l-viḳād ve'r-re'yü'ṣ-ṣāyib-i ẕü'ṭ-ṭabʿu'n-naḳḳād*

S2-10a *(3) ve'l-fikru'ṣ-ṣāḳıb-ı sirācü'l- ümme mubṭıl-i ehlü'l- bidʿa ḥüccetü'l-ḥaḳḳı ʿalā'l-ḫalḳ (4) el- mürşidü li ehli'ḍ-ḍalāl veʿz-zalaḳ Ebū Ḥanīfe Nuʿmān bin Ṣābit El-Kūfī üzerine(5) rıḍvān-ı ebedī luṭf-ı ser-medī olsun kianuñla gümrāhlıḳdan emīn ve saʿādet-i dāreyne (6) ḳamīn olduḳ…*

4.6.2.12. Ebu Leheb

İslam'ın azılı düşmanlarından olan Ebu Leheb, peygamberimizin amcasıdır. Aynı zamanda Hazreti Muhammed'in kızları Ümmü Gülsüm ve Rukiyye, Ebu Leheb'in oğulları ile evlidir. Hem kan bağı hem evlilik bağı ile Hazreti Muhammed'in yakını olmasına rağmen peygamberin ve Müslümanların düşmanıdır. Karısı da kendisi gibi peygambere eziyet etmekten geri kalmazdı. Onun ve karısının cehenneme gideceği ve Allah tarafından lanetlendiği hakkında Tebbet suresi nazil olmuştur. Surenin gelişiyle

Ebu Leheb oğullarına zorla gelinleri olan peygamber kızlarının ikisini de boşatmıştır. Onun ölümünden sonra iki oğlu ve kızı Müslüman olmuştur (Kapar, 1994, s. 178-179) *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de olumsuz bir karakter olarak iki kez anılmıştır.

> ***S1-78a…*** *Egri büyümüş aġac gibi ṭoġrulması mümkin olmaz. Aña vaʿẓ (14) ḫaṭādur ḥużūr ol fāriġ bālüñ ki iştiġāl-i ʿavām aña ḳayd olmaya zīrā ẕātında olmayana (15) enbiyā daḫi*
>
> ***T-268a*** *īmān viremez Bū Cehl ü Bū Leheb gibi.*

4.6.2.13. Ebu Medyen

Medyeniyye tarikatının kurucusu olan Ebu Medyen, on ikinci yüzyılda bugünkü Sevilla kentinde dünyaya gelmiştir. İlim öğrenmek için genç yaşta seyahat etmeye başlayan Ebu Medyen, döneminin önemli isimlerinden dersler almıştır. Şeyhü'ş-şüyûh, üstadü'l-evliya veya sultanü'l-vârisîn gibi unvanlarla anılan Ebu Medyen, büyük mutasavvıflardan biri olarak kabul görmüştür.

İncelediğimiz eserde de Ebu Medyen büyük mutasavvıflar arasında sayılmıştır:

> ***S1-66b*** *(1) evliyā'ullāh dimişken ve bu mefhūma eḥādīṣ āṣār bī-ḥad iken ve ḥażret-i Ebū Medyen (2) Muḥyiddīnü'l-ʿArabī ve Ebū Ṭālib-i Mekkī gibi sulṭānlar …*

4.6.2.14. Ebu Talip El-Mekkî

Ebû Tâlib Muhammed bin Alî bin Atıyye el-Mekkî el-Acemî, İranlı ünlü mutasavvıflardandır. Hadis eğitimi alan El-Mekkî, *Kutu'l-kulub* adlı eseriyle ünlüdür (Saklan, 1994, s. 239-240).

Eserde El-Mekkî, önemli mutasavvıflar arasında anılmıştır.

S1-66b *(1) evliyā'ullāh dimişken ve bu mefhūma eḥādīṣ āṣār bī-ḥad iken ve ḥażret-i Ebū Medyen (2) Muḥyiddīnü'l-ʿArabī ve Ebū Ṭālib-i Mekkī gibi sulṭānlar…*

4.6.2.15. Firavun

Eski Mısır hükümdarlarının ünvanı olan Firavun kelimesi İslam Edebiyatı'nda Hazreti Musa ile savaşan inatçı, zalim ve kendini tanrı ilan eden Mısır hükümdarına ad olmuştur. Bir kehanet sonucu İsrailoğullarından birinin kendi iktidarına son vereceğini öğrenen Firavun yüzlerce çocuğu katleder. Fakat hanımı Asiye'nin suda bulup evlat edindiği Musa'yı kendi sarayında yetiştirir. Hazreti Musa'ya peygamberlik gelmesiyle Firavun'u dine davet etmesi üzerine aralarındaki savaş başlamış olur. Ne kadar mucize görürse görsün inkar eden ve peygamberi sihirbazlıkla suçlayan Firavun sonunda bu savaşı kaybederek Kızıldeniz'de boğulur. Son anda iman edip secdeye kapandığına inanılan Firavun 'un imanının kabul edilip edilmediği de birçok İslam alimi gibi Kadızadeliler ile Sivasilerin de tartıştığı önemli konulardan biri olmuştur.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Firavun, Hazreti Musa ile kıssalarına göndermeler yapılarak dört kez anılmıştır.

S1-135a*… (14) Nitekim sehere-i Firʿavn kendülerinden yuḳarı siḥr yoġ idügine kemāllerinden yaḳīn etdükleriçün (15) ʿaṣā-yı Mūsānuñ taṣarrufını muʿcize idügin ḳaṭʿen bilüp īmān getürdiler. Bularuñ da kimi īmāna (16) geldi.*

4.6.2.16. Hallac-ı Mansur

Tam adı Ebu'l-Muğis Hüseyin bin Mansur El-Hallac El-Beyzavî'dir. İran'da doğmuş olan Mansur ünlü mutasavvıflardandır. Asıl ününü artıran '*Ene'l-Hak'* (Ben Hakk'ım) demesi sonucu öldürülmesi olmuştur. Bu ölüm ve uğradığı işkenceler onu mutasavvıflar gözünde bir aşk şehidi haline getirmiştir. Kerametleri ve öldürülmesi ile Klasik Türk şiirinde de önemli mazmunlardan biri haline gelmiştir.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Mansur, sekr halinde Ena demesi ve anlaşılmaması üzerine anılır:

> ***S1-8a*** *Manṣūr vaḥdet yüzüni (4) kendü ḫaḳīḳi göziyle görüp istiġrāḳda dili ḫaḳīḳati ile bir olup muṣṭalaḥ-ı meşāyiḫ (5) olan lisān-ı cemʿle Enā didügi bu cism-i ḫarābī vü ẓıll-ı türābī içün degil (6) belki ḫaḳīḳat-i Manṣūr ki eniyyetin alup kendü kendüni tevḥīd itdi*

> ***S1-80b*** *… lisān-ı cemʿle Manṣūruñ (9)* ***Enā (A428)*** *didügi.*

> ***S1-111a*** *… Manṣūr enā ve Bāyezīd subḥānī dediler…*

Fenafillah mertebesinde bu 'Ena' sözünü söyledikleri vurgulanarak şu şekilde açıklamıştır:

> ***S1-111a*** *Ammā burada Manṣūr u Cüneyd ü Bāyezīd yoḳdur. Ḳaṭre-i vücūdları*
>
> ***İÜ-183a*** *baḥr-i eḥadiyyetde (9) ġarḳ olup ʿayn-ı baḥr olurlar ve kendüler yoḳ olup ḳaṭre-i vücūdları baḥre düşmekle (10) yine evvelden var olan*
>
> ***T-305b*** *baḥr ḳalur ki ẓulmet-i mümkinātuñ ve aʿyānuñ beḳāsı şems-i ḥāḳīḳatüñ (11) eşrāḳına deger. Ḥāṣılı bunlar ʿinān-ı vücūd ve ḥabl-i taṣarrufın bi'l-külliyye Ḥaḳ eline (12) virüp hemān söyleyen ve işiden ve gösteren ve gören Ḥaḳ olur.*

4.6.2.17. Hâtem

Hâtem-i Tâi, Cahiliye döneminde yaşamış olan cömertliğiyle meşhur şairidir. Cömertlik timsali olarak edebiyatta anılan Hâtem, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de bir kez anılmıştır.

S1-56… *Pes* ***Ve'steʿīnū bi'ṣ-ṣabri ve'ṣ-ṣalāt (A320)*** *ʿāmil olup (3) zārlıḳla namāza dürüş az demde ḥażret-i kārsāz bu inkisār u ıżṭırārla olan niyāzuñı incibār (4) u vüsʿate döndüre ki niçe gedālar daḫi sāye-i saʿādetüñde muġtenim olalar ve Ḥātem ü Ḳārūn'a (5) daḫi minnet ü iltifātuñ olmaya.*

4.6.2.18. Hızır

Hazreti Hızır, Klasik Türk Edebiyatında efsanevî-dinî bir motiftir. Birçok ünlü mutasavvıfın onunla görüştüğü üzerine menkıbeler bulunmaktadır. Hazreti Hızır, kıyamete dek yaşaması, insanlara yardım etmesi, farklı görünüşlere bürünmesi, darda kalanların imdadına yetişmesi, Hazreti İlyas ile buluşması (bu buluşma çevresinde gelişen Hıdırellez inançları) ve elbette Hazreti Musa ile yaşadıkları Türk Edebiyatının vazgeçilmez mazmunlarındandır. Yalnızca bir mazmun olarak ele alınmamış, sadece Hazreti Hızır'ı konu edinen müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Kuran-ı Kerim'de Hazreti Hızır ve Hazreti Musa'nın kıssası Kehf Suresinde ele alınmıştır. Hazreti Musa Hazreti Hızır ile tanışır ve onun ilminden yararlanmak ister, fakat Hazreti Hızır onun kendisinin yaptıklarına sabredemeyeceğini bildirip bu arzudan vaz geçmesini söyler. Hazreti Musa'nın ısrarı sonucu Hazreti Hızır'ın işine karışmama ve soru sormama şartıyla onunla bir yolculuğa çıkarlar. Fakat yol boyunca Hazreti Musa yapılanlara anlam veremez her seferinde söz vermiş olmasına rağmen sorular sorar. Kıssanın sonunda yaptıklarının nedenini açıklayan Hazreti Hızır bu kerametleri anlamayacağı ve sabredemeyeceği için Hazreti Musa ile yoldaşlık edemeyeceğini bildirir.

İncelediğimiz metinde Hazreti Musa ile Hazreti Hızır'ın kıssasına göndermeler yapılmıştır. Bunlardan ilki Hazreti Hızır'ın Hazreti Musa'dan istediği gibi mürşidin de müridinden sorgusuz sualsiz itaat etmesini istemesi ve sabredemezsin demesi üzerinedir:

> ***S1-19b*** *… Belki sen benimle olamazsın, cevrime doyamazsın (14) diyü nāz u bahāne ider. Ḥażret-i Ḫıżr'uñ ḥażret-i Mūsā ʿaleyhümā's-sellām ile mābeyninde olan aḥvāl (15) ve Ḫıżr'uñ nāzla* ***İnneke len testeṭīʿa maʿiye sabran*** *(A106) didügi gibi kāmil de ṭālibden iḫlāṣla bunı (16) ister.*

Metinde şerh edilen beyitte geçen "*Musa gibi Hızır'ın hükmü altına gir*" anlamını açıklarken de kıssaya gönderme yapılmış kaynak olarak da Kuran-ı Kerim gösterilmiştir:

S1-69b *Yaʿnī Mūsā (a.s)*

İ-53b *Mecmaʿu'l-baḥreynde (11) Ḥıżr'a buluşduḳda saña tābiʿ ü ḫādim olayın Ḥaḳḳuñ ögretdügi ʿilm-i ledünnīden (12) bana da ögret dedi. Ḥıżr didi ki uyamazsın ʿamelime taḥammül idemezsin. Zīrā bilmedügüñe (13) iʿtirāż idersin. Mūsā*

İÜ-152b *didi ki ṣabr iderüm. Ḳıṣṣa Ḳur'ān-ı şerīfde mesṭūrdur. (14) Pes sen de ṭālibseñ bir baḥriyye yaʿnī ʿilm-i ẓāhire ve bāṭına mecmaʿ düşen ḫıżr-ı vaḳte teslīm (15) ol emrine çün çerā dime tā Mūsāveş keşf-i ġayba iresin.*

4.6.2.19. İbrahim İbn-i Edhem

Künyesi Ebu İshak İbrahim bin Edhem bin Mansur olan ünlü mutasavvıf İbn-i Edhem, Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Türk Edebiyatında tarihi-efsanevî bir kişi olarak ele alınan İbn-i Edhem hakkında çeşitli menkıbeler vardır. Eserlerde mutasavvıf bir kişi, Allah aşkı için dünyadan el etek çekmenin sembolü olarak anıldığı gibi, sadece onu konu alan menakıpnameler de kaleme alınmıştır. Zahit bir mutasavvıf olan İbrahim bin Edhem hakkında en bilinen kıssa onun bir devlet yöneticisi iken bir gece bir sesle uyanması ve çatısında gezen bir adama orada ne yaptığını sorması hakkındadır. Adam kaybolan develerini aradığını söylediğinde şaşırıp devenin damda aranmayacağını söylediğinde Allah aşkının da rahat yatakta ve atlas kıyafetler içerisinde aranmayacağı cevabını alır. Bunun üzerine kıssaya göre tüm servetini ve makamını terk ederek seyahate çıkar. Bu ve buna benzer bir çok hikaye mensur ve manzum menakıpnamelere, hikayelere konu olmuştur. Sibel İzzi Gedikoğlu, İbrahim bin Edhem üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Gedikoğlu, 1998).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de İbrahim Edhem, Allah aşkı için dünya zenginliği terk etmesi yönüyle anılır:

S1-89a *… Nitekim İbrahīm İbn-i Edhem tir-i ecele ve seyf-i mevte ve elbise-i fāḫire ve ḫazā'in-i zāḫire ve ḥişārāt-ı ḳavīyye*

S1-89b *(1) ve burūc-ı müşeyyede mānīʿ ü siper olmadığın bilüp fenāyı ḳomayınca beḳāya yol bulmadı. (2) Sen de ṭālibseñ bıraġacak mülki sen muḳaddem bıraḳ tā muḥabbet sebebi ile maḥbūba ulaşasın.*

S1-96a *… Ḥāḳ saña ittifāḳī (11) efendilik bağışlaya ki ḫaşm u iḫtilāfı ve ʿāriyetīligi olmaya yaʿnī İbn Edhem ve ġāyrı (12) fenāya düşen şehler gibi rıżā-i Ḥaḳḳ içün ʿāriyet ve sivāyı ḳo tā bī-zevāl ü bī-ʿazl (13) şehliḳ bulasın.*

4.6.2.20. İskender

İskender veya Sikender olarak anılan efsanevî-tarihî kişiliktir. Tarihi eserlerden şiire, Klasik Türk Edebiyatı'nda sıkça anılan bir mazmun olarak karşımıza çıkan İskender'in maceraları İskendernâme türüne de konu edinilmiştir. Makedonyalı İskender'in hayatı ve Kuran-ı Kerim'de anlatılan Zülkarneyn'in özellikleri edebiyatımızda İskender motifinde iç içe geçmiştir. Klasik Türk Edebiyatında İskender veya İskender-i Zülkarneyn olarak geçer. İskender genellikle; âyine-i İskender, sedd-i İskender ve âb-ı hayat gibi kelimelerle beraber anılır. İskender güçlü ve şanlı bir komutan olduğu gibi hikmetli düşüncenin de sembolü olmuştur.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de İskender ile bir dervişin kıssası '*hikayet'* ibaresi ile aktarılmıştır. Dünyaya bağlılığın eleştirildiği hikayede derviş, zengin ve şanlı İskender'i umursamaz ve onu kulunun kulu olarak nitelemiştir. Çünkü dünyayı umursamayan derviş için dünya malı ancak gerekli olan bir kuldur. Ama dünyada zenginlik ve şöhret için çabalayanlar, bu kula kul olmuşlardır. Bu hikmetli sözü dinleyen İskender başındaki tacı atarak dervişin hizmetine girmek ister. S1-92a/19'dan S1-93b/13'e kadar elli iki satır boyunca anlatılan hikaye hadis ve ayetlerle süslenmiştir.

S1-92a*… Ḥikāyet bir gün Sikender-i devrān*

S1-92b *(1)ʿasākiri ile giderken nāgāh bir ḫarābeden*

T-284b *bir pīr göründi. Sikender (2) eyitdi eyā kimdir bu maḳām-ı mūḥişde olan delü midür diyü imtiḥānen üzerine geldi. Dervīş (3) ḳaṭʿan Sikender'e iltifāt etmedi. Sikender ḫışmnāk olup dedi ki bana niçün ḥürmet (4) etmezsin ve ḳadrümi bilmezsin ben Sikender-i ʿālemüm bu devrde ʿāleme arka ve yüz menüm didükde (5) pīr ḥayḳırup dedi ki ādem eñ ṣoñ cüdāluḳ mevtle muḳarrer olunca baña ḫalḳla āşināluḳdan ne aṣṣı (6) ʿāḳil ü dūr-bīn oldugum çün gelecegi de geçmişe ṣayup ʿuzlet-i ḫalḳla bu ḫarābede (7) üns-i ẕāt-ı muṭlaḳdayum ve didi ki delü sensin ki iki arpa degmez daʿvā idersin….*

4.6.2.21. Kârun

Hazreti Musa döneminde yaşayan Kârun, çok büyük bir servete sahiptir. Kuran'da da bahsedilen Kârun zenginliğiyle meşhur olmuştur. Kârun kadar zengin deyimiyle dilimizde de kendine yer bulan servetine rağmen zekat vermeyi kabul etmeyen Kârun bu cimriliği nedeniyle Allah'ın gazabına uğrayarak tüm servetiyle beraber yok olmuştur.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de bu zengin cimri iki kez anılmaktadır:

S1-56b*… Pes* ***Ve'steʿīnū bi'ṣ-ṣabri ve'ṣ-ṣalāt (A320)*** *ʿāmil olup (3) zārlıḳla namāza dürüş az demde ḫażret-i kārsāz bu inkisār u ıżṭırārla olan niyāzuñı incibār (4) u vüsʿate döndüre ki niçe gedālar daḫi sāye-i saʿādetüñde muġtenim olalar ve Ḥātem ü Ḳārūn'a (5) daḫi minnet ü iltifātuñ olmaya. Mim*

Eyyām-ı teng destī der-ʿayş u nūş u mesti

İÜ-143a *Kīn kimyā-yı hestī (6) Ḳārūn koned gedā-rā*

4.6.2.22. Kenan

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Hazreti Nuh'un asi oğlu olarak anılmıştır. Babasının tebliğ ettiği dine inanmayarak tufanda helak olmuştur. Şarih bu örneği önemli olanın soy olmadığını vurgularken bir kez vermiştir:

> ***S2-35b, S3-37b:*** *… Görmesen ḥażret-i Ādemün baʿż-ı evlādı ḥażret-i Nūḥuñ ṣablī oġlı Kenʿān terbiye küfre ve ṣoḥbete fecre ile mürebbi olup maʿnāsını dīn u vesvese ġıdāsını anlardan içdigçün*

4.6.2.23. Leylâ ile Mecnûn

Doğu Edebiyatının en ünlü aşk hikayesi olan Leylâ ile Mecnûn, mesnevilere konu olurken bir yandan da mazmunlaşarak eserlerde yer almıştır. Aslen bir Arap aşk hikayesi olan bu hikaye Türk ve İran edebiyatında da çok sevilmiştir. Kays adlı bir genç Leylâ'ya duyduğu aşk nedeniyle çılgınca davranışlar sergiler ve Mecnûn (deli, çılgın) lakabını alır. Zamanla gerçek adı unutulup bu lakapla anılır.

Türk edebiyatında bu konu ilk olarak Gülşehri'nin *Mantıku't-tayr* adlı eserinde ele alınmıştır. Başlı başına mesnevilere konu olan Leyla ve Mecnun aşkı, birçok şair tarafından kaleme alınmıştır. Fakat tüm bu şairler arasında en meşhuru Fuzuli'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevisidir. Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn aşkını kaleme alan diğer şairler şunlardır: Hamdullah Hamdi, Ahmed Rıdvan, Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi, Sevdâî, Hakîrî, Kadîmî, Hâmidîzâde Celîlî, Lârendeli Hamdî, Celâlzâde Sâlih, Halîfe, Atâyî, Fâizî, Örfî Mehmed, Andelîb, Nâkâm (Pala, 2003, s. 162) .

Gerçek aşkın, sadakatin ve çılgınlığın sembolü olan Leylâ ile Mecnûn eserde üç farklı yerde geçer:

> ***S1-111a****… Olan Mecnūn-ı Leylā-yı ḥaḳīḳat*
>
> *(4) Ḥaḳīḳat Leylā Mecnūn ṣūreti var*

4.6.2.24. Lokman

Kuran-ı Kerim'de adı geçen, peygamber olup olmadığı hakkında kesin bilgiler bulunmayan Hazreti Lokman, Klasik Türk Edebiyatında hastalıklara deva bulan bir hekim olarak anılagelmiştir. İncelediğimiz şerhte hastalara deva olması ile Hazreti Lokman bir kez anılmıştır.

S1-140a*... Feyyāż-ı ʿilm-i raḥmān miftāḥ-ı genc-i ʿirfān*

Ey ḫastegāna Loḳmān ġassāl-ı her (9) mükedder

4.6.2.25. Mehmed bin Murad Han

III. Murad'ın oğlu olan III. Mehmed, on üçüncü Osmanlı padişahıdır. Sancaktan yetişen son Osmanlı padişahı olan III. Mehmed Adlî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Şerh-Cezîre-i Mesnevî'de eserin yazılış tarihini belirtirken onun hükmettiği dönemde yazıldığı vurgulanmıştır:

S1-6a *(1) Sulṭān Meḥemmed bin Sulṭān*

S3-7a *Murād*

S2-12b *sāye-i devletinde idi..*

4.6.2.26. Meryem

Hazreti İsa'nın annesi olan Hazreti Meryem, iffet ve Allah'a sonsuz itaatin sembolü olmuştur. Kuran'da ismi geçen birkaç kadından biridir, bir sure onun adıyla adlandırılmıştır. Hazreti Musa'nın soyundan olan Hazreti Meryem, bakire iken Allah'ın bahşetmesiyle hamile kalmış ve Hazreti İsa'yı dünyaya getirmiştir. İncelediğimiz metinde de Hazreti Meryem bu özelliği ile anılmıştır:

S1-7a … *kāmil beni enfās-ı ḳudsiyyesine maẓhar idüp (6) ḥażret-i Meryem ʿaleyhi's-selām ol nefḫa-i rūḥiyye-i rūḥāniyye-i ilāhiyye vāsıṭasıyla (7) bikrken ḥażret-i Rūḥullāh ʿĪsā ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selām gibi veled-i (8) müẓhiru'n-nūr ve maẓharu'ẕ-ẓuhūra mālik olup…*

S1-132a *Buldı Meryem bikrken bir şemme (19) nūruñdan eṣer*

Anuñiçün ṭapdılar ʿĪsā'ya çendīn māh u sāl

4.6.2.27. Nemrud

Hazreti İbrahim ile mücadelesiyle anılan Nemrud, kendisini tanrı ilan eden inatçı ve zalim bir hükümdardır. Hazreti İbrahim'in doğarak ve zulmüne son vereceği kehanetini öğrenen Nemrud, yüzlerce çocuğu katleder. Annesinin çabasıyla kurtulan Hazreti İbrahim, gök cisimlerine ve putlara tapmayı reddeder. Peygamber olup halkı imana davet edince Nemrud onu büyük bir ateşe mancınıkla atmaya kalkışır. Fakat ateşe serin olması emredilir. Divan şairleri bu ateşe atılma ve ateşin gül bahçesine dönüşmesini sıkça anarlar. Nemrud bir sivrisinek tarafından öldürülür. Nemrud'un topal bir sivrisinek ile öldürülmesi de mazmunlaşmıştır. Nemrud kelimesi hükümdar adı olduğu gibi huysuz, inatçı ve hatta kâfir anlamlarında da kullanılmıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Nemrud, Hazreti İbrahim ile olan savaşı konu edilerek dört kez anılmıştır:

S1-79b*… Her ki Nemrūd ṭabʿdur vey āteşden ol ḳorḳsun. Ḥażret-i İbrahīm'den (17) eṣer ḳalmayup varın ṣıfât-ı ḫulletde maḥv etdükiçün ve nār-ı beşeriyyeti nūr-ı ḥaḳīḳate tebdīl etdükiçün (18) āteş-i Nemrūduñ ḥaḳīḳati tebdīl olup nārken āb-ı revān oldı. Zīrā her fiʿli Ḥaḳ'dan bilüp (19) aña teslīm olup irādetin murād-ı Ḥaḳ'da fānī ḳılmışdı ki Nemrūd anı mancınıḳ ile oda atduḳda…*

4.6.2.28. Nesîmî

Hurufîliği savunan şiirleriyle tanınan Seyyid Nesîmî'nin doğum yeri ve tarihi hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Fazlullah Hurufi'ye bağlanarak onun halifesi olmuş tüm şiirlerinde de onun düşüncelerini işlemiştir. Timur tarafından idam ettirilen Seyyid Nesimî, mutasavvıf olsun olmasın şairlerce bir aşk şehidi olarak değerlendirilip anılmıştır. Özellikle işkenceye uğrayarak öldürülmesi üzerine bir çok menkıbe kaleme alınmıştır. Eserlerini Türkçe kaleme alan Nesimî, Türk edebiyatının önemli isimlerinden biridir. *Türkçe Divanı* ve *Farsça Divanı* bulunmaktadır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Hallac-ı Mansur gibi sekr halinde söylediklerinin halkça anlaşılmadığı için katledilişi ile anılmıştır:

> ***S2-45b-46a, S3-64a-64b:*** *Manṣūr Nesimī ḥażretleri işitdigün nāmaḥreme ġammāzlık itdikleriçün ber-dār etdiler. Hem şarāb-ı ḥaḳīḳatüñ müdminlerinüñ müşerrib-i ḳā'ideleri ve iḳtiżā-i taḥassür u incizābları böyledür ki bu deme irişenler sefk demlerin isterler. Ehl-i şerʿ gördüm diyenüñ gözin uyarlar. Ehl-i şuhūd u baṣīret ise görmedüm diyenüñ gözin oyarlar.*

4.6.2.29. Şems-i Tebrizî

Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin sohbet arkadaşı olan Şems-i Tebrizî'nin asıl ismi Muhammed'dir. Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Gezici bir derviş olduğundan Şems-i perende (Uçan Şems) olarak da anılmıştır. Dönemin ilimlerinde de bilgili olan bu derviş ile Mevlânâ'nın dostluğu toplum tarafından hoş görülmemiştir. Saatler süren sohbetleri ve aralarındaki muhabbet bağı Mevlânâ'nın en yakınları tarafından bile kıskanılmıştır. Şems-i Tebrizî bu olumsuz tepkilerden uzaklaşmak için birkaç kez Mevlânâ'nın yanından ayrılıp farklı şehirlere gitmişse de Mevlânâ'nın ısrarıyla geri Konya'ya dönmüştür. Makalat adlı eseri de bulunan Şems-i Tebrizî'nin suikast sonucu öldürüldüğü

düşünülmektedir. Ölüm yılı ve sebebi hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. (Ceyhan, 2010, s. 511-516).

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Şems-i Tebrizî, dört kez anılmıştır. Eserde Mevlânâ'nın sohbet arkadaşı oluşu ve halkın tepkisi gözler önüne serilmiştir:

> ***S1-121b*** *… **Ḥikāyet** ḥażret-i Mollā Şems-i Tebrīz (4) ḳuddise sırruhumā ile mülāḳāt olup Mollā şūriş ü ġavġāyla meşhūr*
>
> ***İ-93b*** *olduḳda baʿż ʿulemā nuṣḥ (5) itdiler ʿaḳluñı devşür semtüñi niçün bıraḳduñ dediler. Mollā da her birin ḥaḳīḳatle ilzām etdi velī (6) inkār u himmete lāyıḳların ceẕb idüp tevbekār ve hem-derd oldılar.*

4.6.2.30. Ümmü Hânî

Hazreti Ali'nin kız kardeşi ve Hazreti Muhammed'in amcası kızıdır. Miraç gecesi Hazreti Muhammed'in kendi evinde bulunduğunu bildirmiştir. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de bir kez Miraç olayı anlatılırken ismi verilmiştir.

> ***S1-128b*** *… Ammā sulṭānımız (3) ʿaleyhi's-selām Ümmü Hānī ḫānesine istirāḥatde iken miʿrāca ve rü'yet-i cemāle (4) daʿvet olundı*

4.6.2.31. Veysel Karanî

Yemenli bir zahid olan Veysel Karani veya Üveys El-Karanî, Klasik Türk Edebiyatında peygamberi ziyaret etme isteğiyle anılır. Medine'ye gidip Hazreti Muhammed'i ziyaret etmek ister fakat hasta annesi ona kısa süreliğine izin verir. Ne yazık ki Medine'ye geldiğinde peygamber evde değildir, verdiği sözü tutmak için hemen evine geri döner. Rivayete göre Hazreti Muhammed ona hırkasını göndermiştir (Tosun, 2013, s. 74-75) .

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de bir kez anılmıştır.

S1-141a*… ʿAşkuñ ile evliyā ḫayline şāh olmadı mı*

Olmuşiken rāʿī̇-yi üştür Üveys (6) el-Karanī̇

4.6.2.32. Yezid

Sahabelerden Hazreti Muaviye'nin oğlu ve Emevî halifesidir. Bedevî kültürüyle büyümüştür. Oyun ve eğlenceye düşkünlüğü nedeniyle halk tarafından eleştirilmiştir. Halifeliği soya dayanmaktadır. Hazreti Muaviye oğlunu veliaht tayin etmeye karar verince sahabelerden birçoğu bu düşünceye karşı çıkmıştır. Yezid'in halife olmasıyla İslam dünyasındaki ilk çatışmalardan biri ortaya çıkmıştır. Peygamberin torunu Hazreti Hüseyin Kufe halkı tarafından davet edilmiştir. Bu yolculuk Kerbela'da Emevî ordusu tarafından kuşatılmaları ile durmuştur. Hazreti Hüseyin ve ailesi toplam 72 kişi Kerbela'da feci şekilde öldürülmüştür. Kerbela vakası ile Yezid'in adı İslam Edebiyatında korkunç şekilde lekelenmiştir (Kılıç, 2013, s. 513-514).

Olumsuz bir karakter olarak *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de anılmıştır.

S1-66a*… Maʿnā ḫurde ṭutar sözde Bāyezī̇d üzerine (7) ammā anuñ derūnundan Yezī̇d ʿār ṭutar. Yaʿnī̇ ol nāḳış u müteşeyyiḥ egerçi ḳāl u ḳī̇lde (8) Bāyezī̇d'üñ*

İ-50b *eksügin ṭutup kendüzini rāciḥ gösterür ve maḳām-ı ḥālde Cüneyd-i devrāna (9) şühūd telḳī̇n etmek ister. Ammā derūnuna baḳsañ ḥubb-ı riyāset ü ṭaleb-i dünyā vü şehevāt (10) u iştihā ẕevḳiyle ṭolmuşdur ki Yezī̇d yezḍlikle pür-heves ḳalbinden ʿār idüp kendü (11) küfrüne ışınur.*

4.6.2.33. Züleyha

Yusuf u Züleyha aşk mesnevisinin kadın kahramanı olan Züleyha (Zeliha), Mısır azizin karısıdır. Kuran-ı Kerim'de bu kıssaya yer verilirken Züleyha'nın ismi geçmemektedir. Mesnevîlerde anlatılan hikaye kısaca; Hazreti Yakup'un oğulları

arasında Hazreti Yusuf'u çok sevmesi ve kardeşlerinin bu sevgiyi kıskanarak onu bir kuyuya atmaları, köle tacirlerinin eline düşen Hazreti Yusuf'u Mısır Azizinin satın alması fakat zamanla büyüyen Hazreti Yusuf'a Züleyha'nın tutkuyla aşık olması üzerinedir. Züleyha putperest, tutkulu, güzel ve ısrarcı bir aşık tipi çizmektedir.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de Züleyha ismi iki kez karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak bir mesneviden alıntı yapan Şarih, beytin konusunu okura verirken Züleyha'dan bahsetmiştir.

S1-111a*... (18) Ve Züleyḫā ḫuṣūṣunda dimişler ki*

Gördügin bilse olmasa ġāfil

Ol dem olurdı ʿārif-i vāṣıl

Hatimetü'l-kitâb bölümünde Şarih verdiği kendi şiirinde Züleyha'yı bir aşık olarak anmaktadır:

S1-140b… ʿĀşıḳ aña Züleyḫā saña cemīʿ-i eşyā

Belki Ḫudā teʿālā ey (5) enbiyāya server

4.6.3. Kültürel Unsurlar

Her sanatçı bir toplumun içinden yetişir. Bu nedenle de yetiştiği toplumun inançlarından, adetlerinden, bakış açısından kısacası kültürel unsurlarından metnine ipuçları taşır. Abdülmecid Sivasî de yaşadığı dönemin kültürel unsurlarını eserinde yansıtmaktadır.

4.6.3.1.Ölünün Tespiti

*Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'*de dönemin kültürüne ait bir çok uygulamaya rastlanmıştır. Bunlardan biri de kişinin ölüp ölmediğinin tespitine dair yapılan uygulamalardır.

İlk olarak öldüğünden şüphelenen kişinin ağzına ayna tutulmaktadır. Eğer ayna buharlanırsa hasta yaşıyor demektir:

S1-14b*… Üstād āyineyi aġzına ṭutup bilür ve ol ecsām-ı laṭīfe (16) rūḥ-i*

İ-8a *ḳudsīdür vaḳt-i vefātda cesedden ayrılup saʿīd ise semavāta çıḳar şaḳī vü ṭāliḥ ise caḥīme (17) vü āfāta varur.*

Hastanın ayağının duruşuna göre de sağ olup olmadığı tespit edilmektedir:

S2-21b, S3-19a*: … ayaġınuñ ṭuruşuna baḳar dek ṭurursa bilür ki saġdur.*

Bir diğer ilginç uygulama ise eline kına yakılmasıdır. Eğer ölmüşse kına tutmayacaktır:

S2-21b, S3-19a: *… yā eline ḳına sürer boya ṭutmazsa ölmüşdür dirler*

4.6.3.2. Sütannelik

Sütü olmayan annelerin bebeğini beslemek için başvurmuş olduğu sütanneliğin tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Bir bebek için temel besin kaynağı olan anne sütünü alabilmesi için oluşturulan bu müessesede çocuk annesi olmayan bir kadın tarafından, belirlenen bir ücret karşılığında emzirilmektedir. İslam dininde bebeğin anne sütü

almasına büyük önem verilmiş, bu müesseseye ayet ve hadisler ışığında düzenlemeler getirilmiştir. Kan bağı ve evlilik yoluyla akrabalık kurulduğu gibi süt anne ve süt kardeşlik şeklinde de kurulmuştur.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de sütannelikle ilgili ilginç bir inanışa da yer verilmiştir. Sütanne seçiminin önemini vurgulayan Şarih, sütannenin çocuğun görünüşünü dahi etkileyebileceğini söyleyerek mesela Habeşli bir cariyenin emzirdiği mavi gözlü bebeğin göz renginin sütannesinin göz rengi olan siyaha dönebileceğini bildirir:

S2-35b, S3-37b: *… Yaʿnī rıżāʿ bī-dāye ḫalḳıyla ve marżiʿā ṣıfatıyla muttaṣıf ider ana ata ṣıfatından çıḳar meṣelā bir kebūd çeşm ṭıfluñ marżiʿası Ḥabeş cāriye olsa siyāh çeşm oldı baʿż-ı kütübde taṣrīḥ olunmuşdur.*

Esere göre sütanneliğin etkisi insanda olduğu gibi hayvanlarda da etkilidir. Manda (camız) sütü ile beslenen tay, suya girdiğinde sütannesi gibi davranmaktadır:

S2-35b, S3-37b: *… bundan da ẓāhirdür ki ṭay iken cāmūṣ südi içen at ṣuya girdikde anası tarafı balçıġla ṣu ile māyūs olduġçün ṣuya yatmaġı ʿādet edindiği gibi*

4.6.3.3. Karakoncolos

Karakoncolos veya koncolos kelimesi ilk kez Evliya Çelebi'nin ünlü eseri *Seyahatnâme* adlı eserinde görülmektedir. Korkunç ve tehlikeli olan Karakoncolos bir tür masal canavarıdır. İnsanlara sorular sorduğunda ona hep kara kelimesiyle başlayan cevaplar verilmesi gerektiğine inanılır (Şişmanoğlu Şimşek, 2018, s. 184-197).

*Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'*de Farsça *gûl* kelimesi açıklanırken bu kelimeye yer verilmiştir. Karakoncolus'un sesini duyanların aklını yitireceği inancı da verilmiştir:

S2- 86b, S3-116b: *+ Ġūl żamm-ı ġaynla dīv beyābāndur dir Niʿmetullāhda. Amma Baḥr ve Ḥişārī dīv beyābānī tefsir idüp dir ki cubidos (?) ve ḫırtlebos (?) ve ḳaraḳoncolos ve gene mencelos (?) didikleridür dir ve istimāʿolur ki ṣadāsın işden ʿaḳlını yitirür.*

Metinde devlerin sesini duyanların da aklını kaybedeceği bildirilmiştir.

S1-58b*… (9) seni dīvler āvāzı çoḳdan ḥayrān iderdi*

4.6.3.4. Saç Beyazlamasına Dair İnanış

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'ye göre alimler saç beyazlaması vücuttaki balgam ve soğukluktan meydana gelmektedir.

S1-68a*… Ve illā ḥükemā ḳıl aḳlığı bürūdet (4) ü balġamdan olur dirler. Hīç balġamdan nūr-ı Ḥaḳ ṭoġar mı*

4.6.3.5. İlm-i Simya

Kimi değersiz metallerden altın elde etmeyi amaçlayan bir uğraşıdır. Bir tür gizli ilim veya sihir uğraşıdır. Eski ilimlerden sayılan ilm-i simya kimi zaman kimya ile karıştırılarak ilm-i kimya olarak da anılmıştır. Abdülmecid Sivasi, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'*de ilm-i kimya diyerek metallerden altın yapma uğraşı olan ilm-i simyayı vermektedir. Şarihe göre evliyalar insanlığın bakır olan ahlakını altına çeviren simyacıdırlar.

S1-62b*… İmdi anlar ṣoḥbetinden ayrılma ki anları görmek size kimyādur ki (11) aḫlāḳ-ı zemīme-i beşeriyyeñüz baḳırın altun iderler ve mis-i nābuñuzı cevher-i nā-*

yāb (12) iderler ve ḥarāmīlerden ṣaḳınuñ ki naḳd-ı gözi daḫi żāyiʿiderler ammā evliyāya ḫıdmet (13) iki cihānda zaḫmet ü ḍalālden ḫalāṣdur. Cümle kümmel bu sözde müttefiḳlerdür.

4.6.3.6. Satranç Terimleri

İki kişinin karşılıklı oynadığı savaş taktiklerinin karelere bölünmüş özel bir tahta üzerinde ve belirli taşlarla uygulandığı oyundur. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de insanın gelişimi anlatırken örnek olarak satranç oyunu ve terimleri kullanılmıştır.

S1-93a*… Şaṭranc aġacınuñ büyücegi gibi (16) keşret ile mihnete ve şöhret ile āfete düşüp bāliġ geçinürken uşaḳ oyuncaġı ve ġaflet ü ẓulmet āleti (17) olmuşsın. Gerçi fīl ü ferez ü piyāden var. Ammā (…) meydānuñ ẓāhir bu muḫtelif ü muḫteliṭ (18) ḥareketden ise ṣırāṭu'l-müstaḳīme ve nehc-i ḳavīme sülūk idüp bu sāḥa-i mażāyık ve bu meydān-ı ʿavā'iḳuñ (19) alāyişinden ḫalāṣ olsañ olmaz mı hīç ṣadā-yı şehmāt ḳulaġuña ṭoḳunmadı mı?*

4.6.4. Mekânlar

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de geçen mekan isimleri alfabetik olarak şunlardır:

Aden: Yemen'in başkenti olan Aden şehri, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de Yemen ile birlikte anılmıştır. Yarı değerli taşlardan akiğin en kıymetlileri Yemen'de çıkmaktadır. Burada bu bilgiye de gönderme yapılmıştır.

S1-140b*… Sāḥanuñ ṭaşınaʿāşıḳ ʿAdenüñ içi ṭaşı*

Bu ḥayādan surḫreng oldı ʿaḳīḳ-i (8) Yemenī

Akarsular: Şerh- Cezîre-i Mesnevî'de Şat, Ceyhun ve Fırat ırmakları anılmıştır. Fırat ve Dicle Türkiye topraklarında doğarak Irak topraklarında birleşen akarsulardır. Şat diğer ismiyle Şattülarap, Fırat ile Dicle nehirlerinin birleşmesiyle oluşan akarsudur. Eserde bu üç akarsu üç farklı yerde beraber anılmıştır.

S1-109b*... Şaṭṭ u Ceyḥūn u Fırāt ırmaġın (19) Yaʿnī ey merāret-i nefs-i emmāre ve taḳlīd acısında ḳalmış nādān ve bī-ḫaber ü muḳallid ü ebter*

Hoten: Bugün Çin sınırları içinde yer alan Hoten şehri, misk kokusu ile ünlüdür. Eserde de bu açıdan bahsedilmiştir.

S1-140b…

Eṣerüñ şemm idenüñ şemm iden āṣārından

(12) Şāmmesi ṭuymaz anuñʿanber ü misk-i Ḫoteni

Kâbe: Allah'ın evi de olarak da anılan Kâbe şerhte 20 kez anılmıştır. Beytullâh olarak da 20 kez anılmıştır:

S1-15b *(1) giren Mescid-i Aḳṣā'ya belki Kaʿbe-i ʿulyāya yaʿnī ḳalb-i ḥaḳīḳi Muḥammed Muṣṭafā'ya girüp dāreynde elemden (2) emīn olur*

Kulzüm: Kızıldeniz demektir. Eserde dört kez anılmıştır:

S1-79b*... Ḳulzüm bir deñiz ismidür.*

Mecmau'l-bahreyn: İki denizin birleştiği yer anlamına gelen bu kelime *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de Hazreti Musa ile Hazreti Hızır'ın buluşma noktası olarak geçmektedir:

S1-69b*… Yaʿnī Mūsā (a.s)*

İ-53b *Mecmaʿu'l-baḥreynde (11) Ḫıżr'a buluşduḳda saña tābiʿ ü ḫādim olayın Ḥaḳḳuñ ögretdügi ʿilm-i ledünnīden (12) bana da ögret dedi. Ḫıżr didi ki uyamazsın ʿamelime taḥammül idemezsin. Zīrā bilmedügüñe (13) iʿtirāż idersin*

Mekke: Arap yarımadasının kuzeyinde bulunan Mekke şehri, Kabe'nin bulunduğu ve hac ile umre ibadetlerinin yapıldığı yer olarak her zaman Müslümanlarca kutsal görülmüştür. Metinde Hazret-i Muhammed'in Miraç yolculuğuna başladığı yer olarak üç kez anılmıştır:

S1-18a*… leyle'-i vāhide de Mekke'den*

S1-18b *(1) Beyt-i Muḳaddes'e dek bi-şaḫṣıhi isrāsını naṣṣ-ı ḳāṭıʿ olduġıçün Muʿtezilī de inkār etmez (2) ve münkiri kāfirdür*

Mescid-i Aksa: Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i Aksa, Kudüs'tedir. Müslümanlarca kutsal kabul edilen ve ziyaret edilen üç mescitten biri olan Mescid-i Aksa, hazret-i Muhammed'in Miraca yükseldiği nokta olması nedeniyle de Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de sıkça anılan yerlerdendir. Metinde beş kez bu mekandan bahsedilmiştir:

S1-15b *(1) giren Mescid-i Aḳṣā'ya belki Kaʿbe-i ʿulyāya yaʿnī ḳalb-i ḥaḳīḳi Muḥammed Muṣṭafā'ya girüp dāreynde elemden (2) emīn olur*

Mescid-i Haram: Bu tanımlama Kabe'nin çevresinde bulunan mescit için kullanılmaktadır. Eserde bir kez Miracı anlatırken geçmektedir:

S1-17b… *Allāh teʿālānuñ ḥabĪbi Mescid-i Ḥarām'dan Mescid-i Aḳṣā'ya dek (16) isrāsı naṣla ṣābit iken ve ḳırḳ günlük ḳadar menzili bir sāʿatde ḳaṭʿ itmiş iken ve daḫi (17) öteye olan isrāsıçün ḫaber-i meşhūr variken ġayr-ı mümkin dimekde.*

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu çalışmada bugüne kadar üzerinde çalışılmamış olan Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinin metni karşılaştırmalı olarak transkripsiyon alfabesi ile düzenlenmiştir. Metin düzenlenirken şarihin vermiş olduğu Arapça ve Farsça alıntıların hepsinin okunuşu da okura kolaylık olması amacıyla transkripsiyon alfabesi ile yazıya geçirilmiştir. Arapça ibarelerin anlam ve kaynakları araştırılarak *Ekler* bölümünde okurun bilgisine sunulmuştur.

Çalışmamızda kaynak metin olarak *Mesnevî-i Manevî* ve Mevlânâ Celaleddin Rûmî hakkında kısaca bilgi verilmiştir. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, bu ölümsüz eser üzerine yazılan bir seçmece şerhin şerhi olduğundan Mesnevî üzerine yapılmış diğer tercüme ve şerhler hakkında da bilgi verilmiştir. Yusuf-ı Sineçâk'ın *Mesnevî* beyitlerinden seçerek oluşturduğu *Cezîre-i Mesnevî* adlı eseri tanıtılarak tıpkı elimizdeki şerh metni gibi bu eser üzerine yapılmış diğer şerhler de incelenerek Abdülmecid Sivasî'nin eserinin önemi ve kendinden sonra yazılan *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'lere etkisi incelenmiştir. .

Abdülmecid Sivasî, on yedinci yüzyılın fikir ve kültür dünyasının temel taşlarından biridir. Araştırmamızda şarihin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Öncelikle Abdülmecid Sivasî'nin hayatından, ailesinden, eğitiminden ve düşüncelerinden bilgi verilmiş ardından yaşadığı dönemde oynadığı büyük role değinilmiştir. Abdülmecid Sivasî, on yedinci yüzyılda yaşanan tekke-medrese çatışmasında tekke kültürünün savunucusu haline gelmiştir. Kadızadeliler ile yaşanan bu çatışmayı hayatı boyunca ilmî düzeyde tutmuştur. Ne yazık ki onun ölümünden sonra bu çatışma şiddet olaylarına dönüşmüştür. Eserleri hakkında da kısaca bilgi verilen Abdülmecid Sivasî'nin yalnız bağlı olduğu Halvetiliği değil Mevlevilik gibi diğer tarikatları da savunduğu gözlemlenmiştir. Çok sayıda eseri olan Abdülmecid Sivasî hem bir âlim hem şair hem de şarihtir. Çalışmamızda Abdülmecid Sivasî'nin Kadızadelilerle olan çatışmasının izleri tespit edilmiş, tartıştıkları konular hakkında bilgi verildikten sonra eserde bu konuların nasıl ele alındığı da irdelenmiştir. Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de bir kez bile Kadızade adını anmamasına rağmen "bazı hükema, bazı ulema" sözleri ile üstü

kapalı şekilde tartıştıkları temel konulara değindikçe onları uzun uzun eleştirdiği tespit edilmiştir.

Şerhin kütüphane kayıtlarına farklı farklı isimlerle kaydolunmuş yedi nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan en eski tarihli ve en geniş içeriğe sahip olan S1 nüshası ana nüsha olarak belirlenerek diğer nüshalarda bulunan tüm farklılıklar dipnotta belirtilmiştir.

Metnin dilini incelediğimizde yazıldığı dönem olan on yedinci yüzyılın dil özelliklerini yansıttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca metinde tespit edebildiğimiz arkaik kelimeler, deyimler ve atasözleri alfabetik sıralama ile anlamları ve şerhte geçtikleri yerler belirtilerek okura sunulmuştur. Metinde iki farklı dil kullanımı gözlemlenmiştir. Dibace ve Hatime bölümlerinde ağır bir dil kullanılırken metnin asıl kısmını oluşturan şerh bölümünde Türkçe kelimelerin ağırlıkta olduğu, kurallı cümlelerin kullanıldığı bir dil bulunmaktadır.

Şerhin üslubu üzerinde durulurken öncelikle bu tür eserlerde üslup çalışmalarında daha çok anlatım teknikleri üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de açıklayıcı- öğretici, örneklendirme, soru-cevap, şiir ve tartışmacı üslup özellikleri tespit edilmiştir.

Abdülmecid Sivasî'nin bu eserini yazarken bir akademisyen gibi araştırma ve alıntı yaptığı gözlemlenmiştir. Sivasî; Türkçe, Arapça ve Farsça birçok kaynaktan alıntılar yapmıştır. Şarihin şerh sırasında kullandığı 85 kaynak tespit edilerek alfabetik sıralama ile okura sunulmuştur. Bu kadar çok eserin şerhi beslediğini görmek, şarihin bir âlim olarak bilgi altyapısına işaret etmektedir. Bu eserlerin bazıları açık alıntılama yoluyla kaynak gösterilerek metinde alıntılanırken bazılarının kaynağı belirtilmemiştir. Bu kaynağı belirtilmeyen alıntıların kaynakları da uzun uğraşlar sonucu tespit edilmiştir.

Abdülmecid Sivasî eserini kaleme alma sebebi olarak kendinden önce bu eser üzerine şerh yazan İlmî'nin yetersizliklerini göstermektedir. Şarih, eserde Farsça bilmeyen okurun Mesnevî'yi daha iyi anlayabilmesi için de bu şerhi yaptığını bildirmektedir. Şerhin amaçlarından biri de Farsça öğretimi olduğundan şerh boyunca *Mesnevî* beyitlerinde geçen ve anlaşılması zor olduğu düşünülen kelimeler ele alınarak anlam ve yapıları açısından incelenmiştir. Abdülmecid Sivasî, kelimelerin gramer yapılarını incelerken birçok terimi de kullanmaktadır. Şarihin dil konusunda bilgisini gözler önüne seren bu *Dilbilgisi Terimleri* tespit edilerek anlamları ve şerhte kullanışları ile okura sunulmuştur.

Bunların dışında şerhte dönemin sosyo-kültürel dünyasına ışık tutacak birçok unsur da tespit edilmiştir. Dini bilgiler olarak Allah'ın adları, peygamberler ve kıssaları, melekler, kutsal kitaplar, mezhepler, tarikatlar ve dinler ele alınmıştır. Şerhte tarihî-efsanevî 33 isim tespit edilmiştir. Sütanneliğe dair inançlar, karakoncolos ve devler, ölünün tespiti gibi bir çok kültürel öge de şerhe renk vermektedir. Satranç terimleri ve şerhte anılan mekanlar da tespit edilebilen diğer unsurlardır.

Sonuç olarak Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eserine baktığımızda karşımızda devasa bir edebî ve ilmî bir çalışma görürüz. Bu eser basit bir eğitim kitabı değildir. Ama okuru eğitmek hedefleri arasındadır. Okuruna Farsça kelime anlamlarını ve gramer yapılarını öğretir. Bu eser bir kaynak eser olarak da kaleme alınmamıştır. Fakat bugünün araştırmacıları gibi düşüncelerini kaynak göstererek destekler. İçinde muazzam bir ilmî birikim barındırır. Sivasî'nin bu eseri *Mesnevî*'nin birkaç beytini ele alıp açıklayan bir eserin ötesinde büyük bir birikimin ürünüdür. Çalışmamızda ilk olarak üzerinde daha önce çalışılmamış bu metnin karşılaştırmalı olarak ortaya koyma hedeflenmiştir. Metnin incelenmesi ile barındırdığı ilmî, kültürel ve edebî bilgiler tespit edilerek okurun bilgisine sunulmaya çalışılmıştır.

5.2. Öneriler

Yaşadığı dönemin önde gelen isimlerinden olan ve çok sayıda eser kaleme alınan Abdülmecid Sivasî'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* üzerine yaptığımız bu çalışma sırasında fark ettik ki şerh dünyası büyük bir okyanustur. Fakat bu eserlerin içerdiği muazzam bilgi ve Arapça ve Farsça alıntılar, şerhlerin dilinin ağır olması veya şiir metinlerinde metnin çözülmesinde büyük bir ipucu olan vezinlerin nesirde bulunmaması gibi birçok nedenden şerhler üzerine yeterince çalışma yapılmamıştır. İlk adım olarak *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'lerin üzerine çalışmalar yapılarak, aynı beyitlerin şerhleri yapılırken aynı kelimeler üzerinde durulup durulmadığı incelenebilir. Hatta incelenen bu kelimelere şarihlerin verdikleri anlamlar karşılaştırılarak bir *Şerh-i Cezîre-i Mesnevîler* sözlüğü hazırlanabilir. Nüsha araştırmalarımız sırasında Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Mesnevî adlı eserinin de nüshalarına rastladık. Özellikle ilk on sekiz beytin şerhinin her iki eserde de büyük oranda benzerlik gösterdiğini tespit ettik. Fakat Abdülmecid Sivasî'nin Mesnevî üzerine yaptığı tüm şerhler tespit edilerek aralarındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durulabilir.

KAYNAKÇA

Abdel-Maksud, B. (2000). İbnü'l-Fâriz ve İsmail Ankaravî'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.

Acar, T. ve Sema Akıncı (Edit.) (2007). *Mevlana Bibliyografyası*, Ankara: Kültür ve Turizm Başkanlığı Yay.

Aclûnî, İ. M. (2000). *Keşfü'l-hafa.* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, *C. I-II*.

Ak, M. vd. (2014). Mevlana Penceresinden Bilişsel Terapiler, *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi, 3,* 133-141.

Akalın, E. (2014). Duacı Bir Baba Olarak Mevlânâ ve Mektupları. *Electronic Turkish Studies,9(3).* http://isamveri.org/pdfdrg/D03262/2014_3/2014_3_AKALINE.pdf Erişim tarihi: 25. 05. 2015.

Akalın, N. (1998). Nizami-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri, *Bilig, 7 (Güz),* 67-91.

Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük.* Ankara: TDK Yayınları.

Akar, M. (2002). *Su Kasidesi Şerhi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Akar, M. (1999). ve*led Çelebi İzbudak.* Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Akçay, M. (2005). Abdülahad Nuri'ye Göre Hz. Peygamber'in Ebeveyninin Dini Konumu, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9*, 125-160.

Akdağ, M. (2017). Celali isyanlarının başlaması, *DTCF Dergisi, 4(1),* 23-50.

Akdoğan, B. (2009). *Mevlevîliğin din anlayışında mûsikî (Huccetü's-semâ').* Ankara: Bilge Ajans ve Matbaası.

Akkaya, H. (2003). Şemseddin Sivasî'nin İrşadü'l-'avam İsimli Mesnevisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VII / 2*, 1-30.

Akkaya, N. (2011). Mesnevi'den Seçme Hikâyelerin Eğitim Yönünden İncelenmesi. *Kültür Evreni*, 122-132.

Akkuş, A. (2010). Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserinin Kültür Tarihimizdeki Yeri. Yüksek Lisans Tezi. Rize Üniversitesi SBE, Rize.

Akkuş, M. (1998). *Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yay.

Akpınar, M. R. (2009). Kadızadeliler ve Sivasiler Arasındaki Fıkhî Tartışmalar. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.

Akpınar, S. (2011). Modern Türk Romanında Şems-i Tebrizî ve Mevlâna Celaleddin-i Rûmî, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Bahar, 14*, 7-26.

Aksoy, H. (2005). Şemseddin Sivasi, Hayatı, Şahsiyyeti, Tarikati, Eserleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9 (2),* 1-43.

Aktün, H. (1974). Mevlâna ve Mevlevîlik Hakkında Türkiye'de Çıkan Basma Eserlerin Bibliyografyası, Kitap-Makale. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Lisans Tezi), İstanbul.

Albayrak, N. (1993). Cem, *TDVİA, C. 7,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Alkaya, Y. (2018). Cevrî, Hall-i Tahkîkât ve 'Aynü'l-Füyûz İnceleme- Metin (1b-36b), Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli.

Alkış, A. (2011). Mesnevi'nin İnşâsında ve Mevlevîliğin Müesseseleşmesi Sürecinde Çelebi Hüsameddin'in Rolü. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13 (2),* 1-40.

Alp, F. (1997). Divan-ı Kebir (tasvir-mukayese-index). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, , Konya.

Alper, Ö. M. (1999). İbn Sînâ, *TDVİA, C. 20*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Alpyağıl, R. (2017). Çağdaş Felsefede Onto-Teoloji Eleştirisi, Mevlâna ve Nâzım'ın Bir Rubaisi, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik – Bildiriler*, 423-434.

Altıkulaç, T. (2002). Kurtubî, *TDVİA, C. 26,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Altun, K. (1997). *Tezkire-i Mucib.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

Alzyout, H. (2013). Kaside-i Münferice ve İsmail Ankaravi'nin Hikem-i Münderice Fi Şerhi'l-Münferice'si. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi SBE, İstanbul.

Arabi, İ. ve Muhyiddin, E. B. (2000). Lübbü'l-Lübb Özün Özü (I-III), Çev. İsmail Hakkı Bursevî, İstanbul: Bahar.

Araslı, H. (1968). *Gülşehrî ve Genceli Nizamî.* Ankara: TTK Basımevi.

Araz, N. (1985). *Aşk Peygamberi.* İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Araz, Ö. F. (2016). Rabbâni Gelenekte Rabbi Yişmael'in Tevrat Tefsiri İçin Oluşturduğu On üç Yorum Kuralı, *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 51.*

Arıcı, R. (2006). Salâhî'nin Tasavvufî Şiir Şerhleri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.

Armutçuoğlu, İ. (2012). *Kaside-i Bürde.* İstanbul: Erkam Yayınları.

Arpaguş, S. (2005). Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı), 6 (14),* Ankara.

Asım, M. (2013). E'ş-Şerh, *El-Okyanusu'l-Basît Fî-Tercemet-İ Kamûsi'l-Muhît,* Derleyen: Eyüp Tanrıverdi, Mustafa Koç, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Yayınevi.

Asrar, N. A. (2000). Pakistan ve Mevlana Celaleddin Rumi, Uluslararası Mevlana Bilgi Şöleni Bildiriler içinde, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Aşkar, M. (1999). Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39 (1),* 535-563.

Aşkun, V. C. (1948). *Sivas Şairleri.* Sivas: Kamil Matbaası.

Aslantürk, M. (1996). Şerh-i Cezire-i Mesnevî (İnceleme-Transkripsiyon-İndeks). Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş.

Ateş, A. (1953). Mesnevî'nin On Sekiz Beytinin Manası, *60. Doğum Yılı Münasebeti ile Fuad Köprülü Armağanı* içinde, Ankara: DTCF Yay.

Ateş, S. (1993). Cüneyd-i Bağdâdî, *TDVİA, C. 8,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Avşar, Z. (2011). *Aşk Meclisi*. Yozgat: Kün Yayıncılık.

Ay, A. (2014). Abdülmecid Sivâsî Divanı (İnceleme-Metin). Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas.

Ayan, G. (1994). Esrar Dede Tezkiresinde Mevlana Sevgisi. *Selçuk Üniversitesi 7. Milli Mevlana Kongresi Bildirileri* içinde, Konya.

Aydar, H. (2017). 17. Asır Osmanlı Tefsir Hareketine Panoramik Bakış. *Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler -XVII. Yüzyıl, Tebliğler* içinde, İstanbul.

Aydın, Ş. (2015). *Molla Abdurrahman Camî İle İlgili Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar*. https://www.academia.edu Erişim tarihi: 10.08.2015.

Aydınlı, A. (1988). Hasan Basri: Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8,* 91-111.

Aynur, H. (2000). *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Tezler, Yayınlar, Haberler* (Vol. 10), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.

Aytaç, G. (2009). *Genel Edebiyat Bilimi.* İstanbul: Say Yayınları.

Aytekin, Ü. (2002). Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerh. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.

Azamî, M. M. (1992). Buhârî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 6*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay., 368-372.

Babür, Y. (2015) . Şeyh Galib'in Şerh-i Cezire-i Mesnevi'sine Dair Bazı Tespitler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 54*, 303-312.

Bahaeddin, M. (1997). Şerh, *Yeni Türkçe Lügat*, Ankara: Akçağ Yay.

Baki, Y. (2012). Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Yer Alan Menkıbeler. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 12*, İstanbul.

Bâkî (1994). *Bâkî Dîvânı.* Hazırlayan: Sabahattin Küçük, Ankara: Akçağ Yay.

Banarlı, N. S. (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: MEB Yay.

Bankır, M. M. (2004). Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî (Metin-İnceleme-Sözlük). Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.

Bardakçı, M. N. (2005). Mevlânâ Perspektifinden Gençlik Problemleri ve Çözüm Yolları. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi (Mevlana Özel Sayısı), VI (14),* Ankara.

Barışta, Ö. (1996) . İşlemelerde Bazı Mevlevî Sembolleri (XIX. ve XX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Dönemi). *Sakarya Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2,* Konya.

Bark, C. (2003). *The Book of Love, Harper.* Newyork: Collins Publisher.

Baş, S. (2008). Birlik Denizinde Kaybolmanın Zamanı: Can Ateşinde Kanatlar (Mevlânâ). *Erdem (Mevlana Özel Sayısı), 50,* Ankara.

Baş, N. (2006). *Mana ve Mefhumlarıyla Mesnevî'den Parıltılar*. Konya: Meram Belediyesi Yay.

Başbuğ, M. ve Fatih Başbuğ (2007). *Mevlana ve Mevlevîlik Felsefesinin Resim Sanatına Etkisi*. *Türk Kültürü. Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik – Bildiriler* içinde, 487-506.

Baştürk, Ş. (1997). Şerh-i Dibace-i Gülistan. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa.

Baştürk, Ş. (2009). Rüşdî'nin Şerh-i Dibâce-i Gülistan'ında XVI. Yüzyıl Türkçesinin Söz Varlığı. *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları: Prof. Dr. Cem Dilçin Adına 4*, *6*, 22-38.

Baz, İ. (2017). Dinde Tasfiyeci Zihniyetin On Yedinci Yüzyıldaki Temsilcisi Kadızadeliler, *Sahn-ı Semân'dan Darülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XVII. Yüzyıl* içinde, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yay.

Bektaş, E. (2009). *Muhammed Nazmî-i Halvetî Sırr-ı Ma'nevî (İnceleme-Metin).* Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay.

Bektaş, Ö. (1993). Rusûhî İsmâîl Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Bilkan, A. F. (2005). XVII. Yüzyılda Medrese ve Tekke Mücadelesinin Osmanlı Şiirine Yansıması. *Osmanlı Araştırmaları, S. 26,* 119-132.

Birışık, A. (2010), Kuran, *TDVİA,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Bozaslan, S. Uysal (2016). Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-İ Mesnevi'si (Metin-İnceleme) ve Yûsuf-ı Sîneçâk'in Cezîre-i Mesnevi'sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma-Sadeleştirilmiş Ortak Metin). Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Trabzon.

Bölükbaşı, A. (2011). Türkiye'de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlana ve Mevlevîlik Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.

Budak, A. (2014). Halvetî Tarikatının Osmanlı Toplum Yapısıyla Sosyo-Politik ve Kültürel Etkileşimi (XV. Yüzyıl Amasya Şehri Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi SBE, Çorum.

Bursevî, İ. H. (1997). *Kitâbü'n-Netice II.* Hazırlayanlar: Ali Namlı - İmdat Yavaş, İstanbul: İnsan Yay.

Bursevî, İ. H. (2004). *Mesnevî Serhi Rûhu'l-Beyân,* Haz. İsmail GÜLEÇ, İstanbul: İnsan Yay.

Bursevî, İ. H. (2012). Ruhu'l-Beyân Tefsiri (I-II). Terc. Ö. Faruk Hilmi, İstanbul: Tuğra Neşriyat.

Can, A. (2014). Ebu'l-Hasan Harakî'nin Hayatı ve Eserleri. *Harakani Dergisi, 1,* 33-48.

Can, H. (1975). Tasavvufi Musikisi. *Musikî Mecmuası, 308.*

Can, Ş. (2005). *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi.* İstanbul: Ötüken Yay.

Canan, İ. (1988) Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi (18 Cilt), Ankara: Akçağ Yay.

Canpolat, H. (2006). Sa′dî′nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir.

Cebecioğlu, E. (2005). Psiko-Tarih Açısından Farklı Rûhî Tekâmül Mertebelerinin Mevlânâ'nın Anlaşılmasındaki Rolü-Metodolojik Bir Yaklaşım. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,* 29-54.

Cebecioğlu, E. (2008). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı, 9,* 10-25.

Cebecioğlu, E. (2009). Halvet, *Tasavvufi Terimler ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Yay.

Cerrahoğlu, İ. (1983). *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yay.

Ceyhan, S. (2005). İsmâil Ankaravî ve Mesnevi Şerhi. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa.

Ceyhan, S. (2010). Şems-i Tebrizî, *TDVİA, C. 32,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Ceyhan, S. (edit.) (2015). *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür.* İstanbul: İSAM Yay.

Ceylan, Ö. (2000). *Tasavvufi Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Coşkun, A. (2015). Naima'nın Din ve Toplum Görüşü. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 4*, s. 51-79.

Cunbur, M. (2012). Mevlana'nın Eserlerinde Türklük Bilinci. *Türk Yurdu, 300.*

Cürcânî, S. Ş. (2014). Ta'rîfât. Çev. Abdülaziz Mecdi Tolun ve Abdurrahman Acar, İstanbul: Litera Yay.

Cürcânî, S. Ş. (2015). *Şerhu'l-Mevâkıf: Mevâkıf Şerhi.* Çev. Ömer Türker, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.

Çağrıcı, M. (1996). Gazzali, *TDVİA,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Çakıcı, B. (2008). Mehmed Şakir'in Manzum Mesnevi Tercümesi. *Erdem (Mevlana Özel Sayısı), 50,* Ankara.

Çakıroğlu, T. Onat (2012). İsmail Hakkı Bursevi'nin 'Şerh-İ Pend-i Attar' (Attar'ın Pendnamesi'nin Açıklaması) Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme ve Attar'ın Pendname'si İle Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara.

Çapan, P. (2007). Recai-zade İbrahim Şefik Divanında Mevlana ve Mevlevîlik. *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik – Bildiriler* içinde, 1-43.

Çavuşoğlu, A. (2004). *Yusuf-ı Hakîkî, Tasavvuf Risalesi ve Metaliu'l-İmân, İnceleme ve Metin.* Ankara: Akçağ yay.

Çelebi, K. (2008). *Mîzânü'l-Hakk fî ihtiyâri'l-ehakk.* Ter. Süleyman Uludağ, İstanbul: Kabalcı Yay.

Çelebioğlu, A. (1978). XIII-XV. Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri, *Mevlâna ve Yaşama Sevinci* içinde, Konya.

Çelebioğlu, A. (1989). Yunus'un Şiirleriyle İlgili Şerhler. *Türk Edebiyatı Yunus Emre Özel Sayısı, 193,* 28-30.

Çelebioğlu, A. (1990). Mesnevi'nin ilk On Sekiz Beytinin Manzum Tercümesi. *Türk Edebiyatı, 195.*

Çelik, A. F. (1998). Sürûrî'nin Hâfız Dîvânı Şerhi'nin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Çelik, İ. (2001). Abidin Paşa (1259/1843-1324/1906)'nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

Çelik, İ. (2005). Klasiklerimiz/XIII. Mesnevî-i Manevî. *Tasavvuf, Mevlânâ Özel Sayısı, 14.*

Çelik, İ. (2007). *Abidin Paşa'nın Mesnevî Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri.* İstanbul: vefa Yay.

Çetin, A. (2014). Ahmed-i Dai'ye Atfedilen Yüz Hadis Tercümesi Üzerine. *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, 18.*

Çetin, N. (2014). Sivâsî Tekkesi ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(2),* 19-39.

Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir.* Ankara: Akçağ Yay.

Çınar, F. (2008). Hüseyin Vassaf Bey'in, Sefîne-i Evliyâ Adlı Eserinde İsmi Geçen, Sivas'ta İkâmet Eden ve Sivaslı Olan Sûfîler. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XII/1,* 389-408.

Çınar, F. (2012). Receb-i Sivasî ve Risâle Fî Usûli'l-Halvetiyye Adlı Eser. *Sûfî Araştırmaları, 6,* 81-100.

Çiçek, M. (2011). Nisâ Sûresi 65. Âyete Dair Abdülmecîd Sîvâsî'nin Bilinmeyen Bir Risalesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XV, 1,* 293-317.

Çoban, A. (2015). Mihnet Dönemi Sûfîliğinde Savunma Amaçlı Akaid Yazıcılığı: XVII. Yüzyıl Osmanlı'sında İki Sûfî İki Eser. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, 36,* 1-30.

Çubukçu, İ. A. (2014). İbn-i Sînâ'nın İslam Felsefesindeki Yeri. *İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı* içinde, Der. Aydın Sayılı, Ankara: TTK Yay., 15-25.

Dağlar, A. (2009). Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri.

Dalkıran, S. (1997). *İbn-i Kemal ve düşünce tarihimiz* . Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Damar, Ü. (2011). Mevlana'nın Divan-ı Kebir'inde Geçen Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Daşdemir, M. (2007). XIV. Yüzyıla Ait Türkçe Manzum Bir Şatibî Şerhi: Keşfü'l-Me'ânî. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 35.*

Demirci, M. (1999). Dinle Neyden. *Kubbealtı Akademi Mecmuası, 28/3,* 36-47.

Demirel, Ş. (2005). Abdülbâki Gölpınarlı'nın Kendi Sesinden Mesnevî Şerhi. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, VI/14,* 365-382.

Demirel, Ş. (2005). Şeyh Rızaeddin Remzî Er-Rıfâî'nin Tasavvuf Dergisi'ndeki Mesnevî Şerhi. *Tasavvuf, VI/14.*

Demirel, Ş. (2007). Mevlana'nın Mesnevi'si ve Şerhleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 5/ 10.*

Demirel, Ş. (2009). *Dinle neyden: Mesnevi'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri.* Elazığ: Manas Yayınları.

Deniz, S. (2008). Kadızâde Mehmed İlmî'nin Sultan IV. Murad İçin Yazdığı Manzum Duânâme'si. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 1,* 9-40.

Derman, U. (1974). Mevlevîlikte Sanat. *Mevlâna Güldestesi* içinde, Ankara.

Develi, H. (1998). *İstanbul'a Dair Risâle-i Garîbe.* İstanbul: Kitabevi Yay.

Dilek, K. (2005a). *Mevlânâ Vadisinde Ahlak ve Marifet: Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Seçme Bölüm ve Hikâyeler.* İstanbul: İhvan Yay.

Dilek, K. (2005b). *Bir Aşk Hikâyesi.* İstanbul: İhvan Yay.

Dilek, K. (2006). *Mesnevî'den Öyküler ve Ney.* İstanbul: A&D Yay.

Direkçi, B. (2010). Hızır bin Yakub'un Cevâhir'ül-Me'ânî Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 28.*

Divlekçi, C. (2008). Tarihsel Süreç çerisinde Üslûba ilişkin Tanım Çabaları ve Bir Tanım Denemesi (II). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 49/ 1,* Ankara.

Doğan, M. N. (1999). Metin Şerhi Üzerine. *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler* içinde, Haz. Mehmet Kalpaklı, İstanbul: YKY.

Doğmuş, L. (2002). Türkiye'de XVII. Yüzyıldaki Dini Çatışmalara Sosyolojik Bir Bakış. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir .

Dönmez, İ. K. (1996). Gazzali. *TDVİA*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Dörtbudak, M. V. (2010) . Tarihten Günümüze Manisa Mevlevîleriyle Bir Yolculuk, Dünyada Mevlâna İzleri. Konya: *SÜMAM Yayınları: 5 / Bildiriler Serisi: 2.*

Durgun, S. (1993). Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Durmuş, İ. (2006). Mütenebbî. *TDVİA, 32,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Duru, N. F. (2003). Mevlevî Şeyhi Ağâ-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytini Şerhi. *Tasavvuf, 11.*

Duru, N. F. (2004). Türkiye Üniversitelerinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Eserleri ve Mevlevîlikle İlgili Yapılmış Doktora ve Yüksek Lisans Çalışmaları. *Nüsha-Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, 4*, 41-52.

Duru, R. (1998). İsmail Hakkı el-Bursevî'nin Şerh-i Pend-i Attâr'ı. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir.

Düzenli, P. (2005). Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi: Bibliyografik Bir Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 5.*

Eflâki (2006). *Ariflerin Menkıbeleri.* Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Kabalcı Yay.

El-Beydavî, N. K. (1988). *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-tevil*. İstanbul: Matbaatü'l Osmaniyye.

Elmalı, H. (2002). İbnu'n-Nahvi, El-Kasidetu'l-Münferice'si ve Tercümesi. *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVI,* İzmir.

Elmas, N. (2007). Mektuplardaki Mevlâna. *Mevlânâ Celâleddin Rûmî 800. Yıl Gelibolu'da Mevlâna Günleri Bilgi Şöleni-Bildiriler* içinde, İstanbul: Türkiye Yazarlar Birliği Yay.

El-İsfehânî, E. N. (1974). Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ, C. I- II, İstanbul: Ocak Yay.

El-Zein, A. (2010). Amerika Birleşik Devletleri'nde Ruhâni Tüketim: Rumi Fenomeni. Çev. Mustafa Özbaş, *Sufî Araştırmaları* içinde*, 1/1,* Manisa.

E'n-Neysâburî, H. (1992). El-Müstedrek alâ's-Sahîhayn, Ter.: Mustafa Abdulkadîr Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye,

Eraydın, S. (1994). Tasavvuf ve Tarikatlar. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No: 82.

Erbilî, M. E. (2010). *Kenzü'l-irfan Din ve Dünya Saadetine Ulaştıran 1001 Hadis*. Çev. Murat Albayrak, İstanbul.

Erdoğan, M. (1997). Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1,* 286-293.

Erdoğdu, Ş. (2012). Mesnevi Çevirilerinde İzlenen Çeviri Yöntemlerinin Çeviri Kuramı Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya.

Ergin, O. (1939). *Maarif Tarihi*. İstanbul.

Ergin, R. (2007). İslam Düşüncesinde Zahir-Batın Ayrımı Açısından Kadızadeliler Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Ergüner, K. (2003). *Ayrılık Çesmesi Bir Neyzenin Yolculuğu.* İstanbul: İletişim Yay.

Erkan, M. (1997). Lütfullah Halimî. *TDVİA, 15,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Ersoylu, H. (2009). *Türk Dilinde Mevlana ve Mevlevî kelimeler*.
http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=517
Erişim Tarihi: 10.15.2015.

Esrar Dede (2000). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye.* Haz. İlhan GENÇ, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

Eyduran, A. (2009). Biyografi Kaynaklarında Şehir, Kültür, İlişkisi ve Bunun Kınalızade Hasan Çelebi Tezkeresi'ndeki Görünüşü. *Bilig, 12.*

Füruzanfer, B. (1997). *Mevlana Celaleddin.* Çev. Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul: Milli Eğitim Yay.

Gazalî, İ. (2016). *İhya'u Ulumu'd-dîn (3 Cild)*. Terc. Sıtkı Güle, İstanbul: Huzur Yay.

Gedikoğlu, S. S. İzzi (1998). Kıssa-i İbrahim b. Edhem. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Geylani, A. (1968). *Sırrü'l Esrar*. Çev. A. Akçiçek, İstanbul: Rahmet Yay.

Gökalp, H. (2005). Divan Şairlerinin Gözüyle Mevlevî Mekanları. *Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi, 14 /2,* 281-298.

Gökalp, H. (2009). *Mevlana Methiyeleri*. İstanbul: Kriter Yay.

Göktaş, V. (2011). Halvetiyye'nin Şâbâniyye Ekolü ve Kolları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 133.*

Gölpınarlı, A. (1930). Mevlana'nın Doğumu ve Anadili. *687. Yıldönümünde Mevlana,* Konya.

Gölpınarlı, A. (2004). *Mevlana Celaleddin (Hayatı, Eserleri, Felsefesi).* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gölpınarlı, A. (2009). *Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Güleç, İ. (2004). Türk Edebiyatında Cezire-i Mesnevî Şerhleri. *Osmanlı Arastırmaları: The Journal of Ottoman Studies, XXIV.*

Güleç, İ. (2007). Mesnevi'de Geçen Taassup Yüzünden Hıristiyanları Öldüren Yahudi Padişahın Hikâyesi'ndeki vezir, Aziz Pavlus mudur? *Essays in Momery of Hazel E. Heughan, ed. Ismail Erunsal vd., Edinburgh: Hazel E. Heughan Educational Trust.*

Güleç, İ. (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri.* İstanbul: Pan Yay.

Güleç, İ. (2009). Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı. *Electronic Turkish Studies, S.4/6, Sonbahar.* https://www.academia.edu/2501207/_DAĞILMIŞ_İNCİLERİ_TOPLAMAYA_YARDIM_ETMEK_ŞERH_TASNİFİ_MESELESİNE_KÜÇÜK_BİR_KATKI Erişim Tarihi: 18.10.2014.

Güleç, İ. (2014). Mesnevî-i Şerîf'in Üçüncü Beytine Farklı Bir Şerh Denemesi. *Türkiyat Mecmuası, 24/2* , 59-71.

Güllüce, H. (1998). Mevlana ve Kuran Tefsiri Açısından Mesnevi. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

Gültaş, A. (1985). Abdülvâsi Çelebi ve Halilnâmesi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.

Gümüş, Z. (2009a). Mesnevî'ye Cevrî'nin Manzum Şerhi: Hall-i Tahkîkât. *Turkish Studies, 4/6,* 231-250.

Gümüş, Z. (2009b). Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (III. ve IV. Cilt)) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri.

Gündoğdu, C. (1998). Şeyh Muhammed Nazmi'nin Kâtip Çelebi'yi Tenkidi Üzerine Bir Mülahaza. *EKEV Akademi Dergisi 1/ 3,* 189-205.

Gündoğdu, C. (2000). Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid Sivasî Hayatı ve Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Gündoğdu, C. (2004). XVII. Yüzyıl'da Eyüp Sakini Bir Halveti Şeyhi: Abdülmecid Sivasi Hayatı, Hizmet ve Misyonu. *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan*

Sempozyumu VIII. – Tebliğler içinde, 278-293. İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları.

Gündoğdu, C. (2005). Mevlana'nın Mesnevi'sinin Türkçe'ye Şerh Geleneği ve Halvetî Şeyhi Abdülmecîd-i Sivâsî'nin Mesnevi Üzerine Çalışmaları. *EKEV Akademi Dergisi, 9/ 25,* 103-123.

Gündoğdu, E. (1997). Divan-i Salih Çelebi ve Dürer-i Nesâyih. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum

Güngör, M. (1993). Cessas. *TDVİA, 7, (* 427-428), Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Güntan, Z. (2009). XIX. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Muhammed Murad Nakşbendî ve Hülasatüş'-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beytin Tahlili. Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Gündüz, S. (2003). *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Seçme Hikâyeler.* İstanbul: Zerâfet Yay.

Gündüz, Ş. (2010). Şit. *TDVİA, 39,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Gündüzalp, S. (2005). *Mevlânâ, Mesnevî Seçme Öyküler*. İstanbul: Zafer Yay.

Güner, G. (2003*).* İlk Türkçe Gramer: Müyessiretü'l-Ulûm. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(15).*

Gürbüz, A. (2009). Hz. Peygamber (SAV)'den Müslümanlara Öğütler. İstanbul: İkidünya Yay.

Gürtunca, M. F. (1963). *Aslı, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî.* İstanbul.

Güven, M. S. (2012). Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin Mektupları Üzerine Bir Değerlendirme. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19,* 105-142.

Hacer, İ. E. A. Fethu'l-Bârî Sahih-i Buharî Şerhi (15 Cilt). Terc. Beşir Ersoylar, Halil Aldemir, Soner Duman, İshak Aktepe, İstanbul: Karınca-Polen Yay.

Hacıoğlu, N. (2016). Osmanlı Döneminde Neşredilmiş Türkçe Hadis Eserleri Üzerine. *Hadis Tetkikleri Dergisi, 14.*

Hacıtahiroğlu, A. Ö. (1972). *Mesnevî (Kendi vezniyle Manzum Tercüme)*. İstanbul: Ötüken Yay.

Hâdimî, E. S. M. M. (2016). Berîka Mahmûdiye fî şerhi Tarîkati Muhammediyye ve şerîati nebeviye fî sîreti Ahmediyye (Tarîkat-ı Muhammediyye Şerhi) (5 Cilt). Çev. Bedreddin Çetiner, İstanbul: Kahraman yay.

Halıcı, F. (Çev.) (1982-1986). *Mesnevî (İlk 1001 Beyit), Manzum*. Konya.

Hanbel, İ. ve Ahmed, E. A. (1992). el-Müsned. Terc. Rıfat Erol ve Süleyman Sarı, C. I-II, Konya.

Haral, H. (2014). Osmanlı Minyatüründe Mevlana'nın Yaşam Öyküsü: Menakıbü'l-Arifin ve Tercüme-i Sevakıb-ı Menakıb Nüshaları. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE, İstanbul.

Hârezmî, K. H. (1384). Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr, haz. Muhammed Cevâd Şeriat, Tahran.

İdiz, F. (2015). Kâtip Çelebî'nin Mîzânü'l-Hakk Adlı Eseri Bağlamında Kâdızâdeliler-Sivasîler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8/ 39*, 1052-1063.

İhramcızade, İ. H. (2016). İbnu'l- Farid Kaside-i Taiyye.

İlhan, A. (1994). Ebu Haşim, *TDVİA, 10,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

İnal, M. K. (1955). *Son Hattatlar*. İstanbul.

İpşirli, M. (1995). Fenerîzâde Muhyiddin Çelebi. *TDVİA, 12,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Kadri, H. K. (1943). *Büyük Türk Lügati.* İstanbul.

Kahraman, A. (2012). Türk Edebiyatında Üslûp. *TDVİA*, 42, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Kalemci, İ. (1990). *Mevlana'nın Divan-ı Kebir'inde Büyük Tarihi Olaylar ve Yorumları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Kallek, C. (1999), İbnü'l-Cevzî. *TDVİA, 20,* Ankara: Diyanet Vakfı yay.

Kalın, İ. (2016). Kâtip Çelebi ve Orta Yol Bulma Sanatı. *Mîzânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi, 1,* 21-24.

Kanar, M. (2005). *Mesnevî'den Seçmeler*. İstanbul: Serhat Yay.

Kandemir, M. Y. (2007). Nevevî. *TDVİA, 33,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Kandemir, M. Y. (2010). Şâ'bî. *TDVİA, 38,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Kapal, M. N. (2013). 17. Yüzyıl Divanlarında İsmi Geçen Şair ve Eserlerin Beyitlere Yansıması. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kapar, M. A. (1994). *Ebu Leheb. TDVİA, 10,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Kara, M. (2005). *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları (Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler).* İstanbul: Dergâh Yay.

Kara, M. (2006). Doğumunun 800. Yılında Mevlana ve Mevlevîlik. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15/ 1.*

Kara, M. (2017). Kâtip Çelebi'nin Kadızade ve Sivâsilere Bakışı ve Şemseddin Mısrî'nin Bir Risalesi, *Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* içinde, İzmir, 51-75.

Karadağ, S. (2018). Türk Edebiyatında Manzum Mesnevî Tercümeleri ve Mehmed Şâkir Efendi'nin Mesnevî Tercümesi (İnceleme-Metin). Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Karahan, A. (1954). *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis: Toplama, Tercüme ve Şerhleri.* İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yay.

Karahisarî, A. (2009). *Ahterî-yi Kebir*. Haz.: Yusuf Sancak, Ahmet Kırkkılınç, Ankara: TDK Yay.

Karaismailoğlu, A. (2001). Kasım-ı Envar. *TDVİA, 20,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Karaismailoğlu, A. (2001). *Mevlâna ve Mesnevi.* Ankara: Akçağ Yay.

Karaismailoğlu, A. (2004). Mevlâna Kongrelerinde Sunulmuş Olan Tebliğler. *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi Bildiriler* içinde, Konya: Selçuk Üniversitesi Yay.

Karaismailoğlu, A. (2005). Mesnevî Hikâyelerinde Şekil ve İçerik. *Nüsha, Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, V/ 17,* Ankara.

Karaismailoğlu, A. vd. (2006). *Mevlâna Bibliyografyası*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay.

Karakoç, S. (1999). *Mevlana.* İstanbul.

Karaköse, Ş. (2007). *Dünyada Mevlana Etkisi.* İstanbul: Yediveren Yay.

Karaman, H. vd. (1997). Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay.

Karga Göllü, B. (2018). Hâkim'in Şerh-i Divân-ı Şevket'i (İnceleme- Karşılaştırmalı Metin). Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Kavak, A. (2016). Şeyh Abdülganî En-Nablusî'nin (Ö. 1143/1731) Mevlevîlik Müdafaası: El-ukûdü'l-Lü'lüiyye Fî Tarîki's-Sâdeti'l-Mevlevîyye Adlı Eseri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], 56,* 1125-1151.

Kaval, M. (2006) . Schimmel'in Mevlana'ya Bakışı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.

Kaya, İ. (2008). Şerh-i Divan-ı Hafız (Sûdî) Kelimeler-Remizler-Kavramlar. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya.

Kaya, M. (2015). Osmanlı İlim Geleneğinde Şerh ve Hâşiye Yazıcılığı-Ahmed el-Karamânî'nin Tefsiri/Zemahşerî Şerhi Örneği. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi 1,* 9-32.

Kayaalp, İ. (2005). *Mevlânâ'dan Seçmeler.* İstanbul: Metropol Yay.

Kendî, İ. A. (1953). *Mevlânâ ve Ruhu Mesnevî.* Konya: Yeni Kitap Basımevi.

Kesîr, İ. (2012). Tefsîr. Terc. Beşir Eryarsoy, Savaş Kocabaş. İstanbul: Polen Yay.

Keyik, S. E. (2001). XVI. yy. Sanatçılarından Şem'î'nin Şerh-i Pendnâme'si. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir.

Kılıç, A. (2007). Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi. *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klasik Edebiyat Sempozyumu* içinde, İstanbul.

Kılıç, M. (2005). Ebu'l-Hayr Abdulmecid b. Muharrem E's-Sivasi (971-1049/ 1563-1639)'nin Fatiha Tefsiri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.

Kılıç, Ü. (2013). Yezid I. *TDVİA, 43*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Kırlangıç, H. (2010). *Mevlânâ Celaleddin Rumi Yedi Meclis (Mecalis-i Seb'a)*. İstanbul: Kurtuba Yay.

Kızbaz, K. (2008). Mevlana Felsefesi ve Türkiye'deki Mevlana Belgesellerinin Karşılaştırmalı İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.

Kızıler, H. (2013). XVII. Yüzyılda Yaşayan Bir Sufi'nin Tasavvuf Karşıtlarına verdiği Cevaplara Dair Bir Örnek: Ömer Fuadi'nin Türbename Risalesi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 137-145.

Koçoğlu, O. (2009). Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (V. ve VI. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri.

Koçoğlu, T. (2009). Şem'î Şemullâh Şerh-i Mesnevi (II. Cilt)) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri.

Koner, M. M. (2005). *Mesnevi'nin Özü (IV-V-VI).* Konya: Tablet Kitabevi.

Konuk, A. A. (2009). *Mesnevi-i Şerif Şerhi*. İstanbul: Kitabevi.

Konuk, A. A. (2015). *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî Fîhi Mâ Fîh*. Haz. Selçuk Eraydın, İstanbul: İz Yayıncılık.

Korkmazer, G. (2017). Kadızadeliler-Sivasiler Çatışmasının Hadis Şerhlerindeki Tezahürleri (Bidatü'l-vaizin ve Mecalisü'l-Ebrar). *Sahn-ı Semân'dan Darülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XVII. Yüzyıl* içinde, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 367-378.

Kortantamer, T. (1994). Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 8.*

Koyuncu, Z. (2007). On Dokuzuncu Asır Şairlerinden Mehmet Fâzıl'da Mevlâna ve Mevlevîlik Etkisi. *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik – Bildiriler* içinde, 111-121.

Koyuncu, Z. (2009). Hüsn ü Aşk'ta On Sekiz Sayısı Üzerine. *Turkish Studies, 4/7.* https://docplayer.biz.tr/59723577-Husn-u-ask-ta-on-sekiz-sayisi-uzerine.html Erişim Tarihi: 12. 10. 2015.

Köksal, M. F. (2009). Nesir ve Seci. *Klâsik Dönem Osmanlı Nesir Metinleri*. Haz.: Cihan Okuyucu, Ahmet Kartal, M. Fatih Köksal. İstanbul: Kriter Yay.

Köksal, M. F. (2012). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori.* İstanbul: Kesit.

Köse, D. (2008). Molla Murâd ve Dîvanı. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul.

Köse, F. (2012). *İstanbul Halvetî Tekkeleri.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yay.

Kudret, C. (1980). Üslûp. *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.

Kuntman, O. K. (1980). *Mevlana, Mesnevi'den Hikâyeler: Üç Şehzade Hikâyesi*. Konya.

Kuşeyri, A. (1991). *Kuşeyri Risalesi*. Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay.

Kut, G. (2014). Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf ve'l Kalem Sahipleri). *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, (*9), 161-178.

Kutluer, İ. (1993). Calinus. *TDVİA, 7,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Küçük, O. N. (2001). Fihi Ma Fih Ekseninde Mevlâna Celaleddin Rumi`nin Tasavvufi Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Küçük, S. (2007). İstanbul Mevlevîhanelerinin Türk Sanat ve Edebiyat Hayatına Katkıları (XIX. Asır). *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik – Bildiriler* içinde, 507-528.

Küçükdağ, Y. (1999). Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri. *Osmanlı I,* Ankara: Yeni Türkiye Yay.

Latacz, J. (2001), *Homeros: Batı'nın İlk Ozanı*. Çeviren: Devrim Çalış Sazcı, İstanbul: Homer Kitabevi.

Macit, M. (1991). Molla Câmî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri-I. *Erdem, 7(20),* 519-528.

Mazıoğlu, H. (1973). Mesnevi'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri. *Bildiriler, Mevlana'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısı ile Uluslararası Mevlana Semineri* içinde, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Mazıoğlu, H. (2017). *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri.* Ankara: TDK Yay.

Melikoff, I. (2014), Bektaşi-Aleviler'de Ali'nin Tanrısallaştırılması. *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali* içinde, haz. Ahmet Yaşar Ocak, 53-77.

Mengüç, H. T. (2005). İlmi Dede'nin Cezîre-i Mesnevî Şerhi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul.

Merhan, A. (2007). Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr (Kuş Dili) Mesnevisinde Mevlâna Etkisi. *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik – Bildiriler* içinde, 101-110

Mermer, A. vd. (2009). *Osmanlı Şiirinde Mevlana Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Mevlânâ (1945). *Mesnevî.* Ter. Feyzullah Sacid Ülkü, İstanbul: Türkiye Yay.

Mevlânâ, Ali B. H. (1983). *Reşahat: Can Damlaları*. Özleştiren: Necip Fazıl Kısakürek, İstanbul: Kamer Neşriyat.

Muallim Nâci. (1987). *Lûgat-ı Nâci.* İstanbul: Çağrı.

Naima (2014). *Tarih-i Naima.* Haz. Mehmet İpşirli, Ankara: TTK Yay..

Namlı, A. (2001). İsmail Hakkı Bursevî. *TDVİA, 23,* Ankara. Diyanet Vakfı Yay.

Nevevî, M. (1972). Riyazü's-Salihin. Ter. Hasan Hüsnü Erdem ve Kıvamuddin Burslan, Ankara: DİB Yay.

Nicholson, R. A. (2014). *İslam Sufileri.* Çev. Mehmet Dağ vd., İstanbul: Büyüyen Ay Yay.

Nimetullah, A. (2015). *Lügat-ı Ni'metullah.* Haz. Adnan İnce, Ankara: TDK Yay.

Ocak, A. Y. (1983). XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızadeliler Hareketi. *Türk Kültürü Araştırmaları: Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Hâtırasına Armağan,* Ankara.

Ocak, A. Y. (2011). *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar, Makaleler-İncelemeler.* İstanbul: Timaş Yay.

Ocak, A. Y. (Edit) (2014) *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler.* Ankara: TTK Yay.

Ocak, A. Y. (Edit.) (2014) *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali.* Ankara: TTK Yay.

Okudan, R. (2007). Ebû Bekr Şiblî: Hayatı ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri. *Tasavvuf İlmî ve Araştırma Dergisi, 8/ 19,* 211-234

Okuyucu, C. (2009). *İçimizdeki Mevlâna.* İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Olguner, F. (1994). Eflâtun. *TDVİA,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Önder, M. (1971). *Mesnevî'den Hikâyeler.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

Önder, M. (1974). *Mevlana, Hayatı ve Eserleri.* İstanbul: Tercüman Yay..

Önder, M. , İsmet Binark ve Mustafa Nejat Sefercioğlu (1974). *Mevlana Bibliyografyası I: Basmalar (Kitap-Makale); II: Yazmalar,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Önkal, A. (1992). Ca'fer bin Ebû Tâlib. *TDVİA, 6,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Öntürk, T. (2017). Türk Edebiyatında Mu'amma ve Sürûrî'nin "Şerh-i Mu'ammeyât-ı Mîr Hüseyin" Adlı Eseri. *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, (11),* 222-243.

Öz, M. (1993). Cafer E's-Sadık. *TDVİA, 7,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Özbay, A. (2007). *Mevlana'nın Ceo'su.* İstanbul.

Özcan, N. (2015). Seyyid İbrahim Hanif'in Siyer-i Nebî'sinde Mevlana ve Mevlevîlik. *Akademik Araştırmalar Dergisi, 63.*

Özçelik, İ. (2017). Kâtip Çelebi'nin Penceresinden Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatına İlişkin Bazı Düşünceler. *Ulakbilge, 5/ 9,* 1-28.

Özdemir, H. A. (2005). Son Peygamber'in (SAV) Son Mesajı Olarak vedâ Hutbesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 5(4),* 95-112.

Özdemir, M. (2016). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. *Turkish Studies, 11/20,* 461-502.

Özdemir, M. (2016b). *Dervîş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi.* İstanbul.

Özdemir, M. (2017). Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın Türkçe Divan'ının Sonunda Bulunan Mesnevî'nin On Sekiz Beyit Şerhi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(1),* 368-382

Özdemir, M. (2017b). Bosnalı Abdullah Efendi'nin Şerh-i Beyt-i Mesnevi'si. *JASSS, 62,* 171-181.

Özdil, H. (2009). Hulâsatü'ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 108-214 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul.

Özel, A. (1992). Bezzâzî. *TDVİA, 6,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Özezen, M. Yüceol (2015). *Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri.* Ankara: Karahan Kitabevi.

Özkan, H. (2013). *Ayrılık Hikâyesi - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi.* İstanbul: Kurtuba Yay.

Özkul, Y. (2009). Lübbü'l-Lübâb (Manzum Mesnevi Tercümesi). Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya.

Özmen, H. (2006). Ebû'l-Hasen El-Mâverdî'nin Hadis Anlayışı -Edebü'd- Dünyâ ve'd-Dîn İsimli Eseri Özelinde. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.

Özön, M. N. (1954). *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü.* İstanbul.

Öztahtalı, İ. İ. (1997). Lami'i Çelebi: Şerh-i Dibace-i Gülistan (İnceleme-Metin). Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa.

Öztekin, N. (2000*). Mevlânâ'nın Mesnevi'sindeki Hikâyelerin XIII-XV. Yüzyıl Anadolu Mesnevîlerine Etkisi*. İzmir.

Öztürk, M. ve M. Suat Mertoğlu (2013). Zemahşerî. *TDVİA, 44,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Öztürk, Ş. (2007). Şem'î'nin Mesnevi Şerhi. Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi SBE, İstanbul.

Özyıldırım, A. E. (1995). Hamdullah Hamdî'nin Divanı'nın Tenkitli Metni. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Paksoy, K. (2007). Şerhu Gazeliyyâtu's-Sultân Murâdu's-Sâlis. *Electronic Turkish Studies, 2(3).* http://turkishstudies.net/sayilar/sayi5/paksoykezban.pdf Erişim tarihi: 10.09.2015.

Pala, İ. (2003). Leyla ve Mecnun. *TDVİA, 27,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Perhiz, E. N. (1939). *Kıssalardan Dinî, Ahlâkî, İlmî Hisseler.* İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya.

Peseschkian, N. (1998). *Doğu Hikâyeleriyle Psikoterapi.* Çev. Hürol Fışıloğlu, İstanbul: Beyaz Yay.

Pilav, S. ve Hüseyin Yazıcı (2015). Türkçe Ders Kitaplarında Yesevilik, Bektaşilik ve Mevlevîlik Unsurları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş veli Araştırmaları Dergisi*, *73,* 105-127.

Ramazanoğlu, M. S. (1999). Kader Sırrı. *Altınoluk Dergisi, 163*, 27-29.

Ran, N. H. (1993). Kuvayı Milliye. *Şiirler 3,* İstanbul.

Recâizâde, M. E. (2011). *Ta'lîm-i Edebiyat*. Haz. Murat Kacırolu,Sivas: Asitan Yay.

Redhouse, S. J. W. (1996). Şerh. *A Turkish and Lexicon, Türkçe- İngilizce Sözlük*, Beyrut.

Rıfâî, K. (1973). *Şerhli Mesnevî-yi Şerîf.* Ankara: Hülbe Yayınları.

Rûmî, M. C. (1969). *Fîhi Mâ Fîh.* Çev. Meliha Anbarcıoğlu, İstanbul.

Rûmî, M. C. (1965). *Mevlana, Mecalis-i Seb'a: Yedi Meclis.* Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya: Konya Turizm Derneği.

Rûmî, M. C. (2007). *Dîvân-ı Kebîr*. Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Rûmî, M. C. (1967). *Mesnevî-yi Serif: Manzum Nahîfî Tercümesi*. Ter. Süleyman Nahîfî, Haz. Âmil Çelebioglu, İstanbul: Sönmez Nesriyat.

Sakaoğlu, S. (1985). Mesnevi'deki Hikâyelerin Kaynakları ve Tesirleri. *I. Milli Mevlana Kongresi (3-5 Mayıs 1985) Tebliğler* içinde, Konya.

Sakarya, S. (2018). Cevrî ve 'Aynü'l- Füyûz İnceleme- Metin (37a-70b). Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli.

Saklan, B. (1994). Ebû Tâlib el-Mekkî. *TDVİA, C. 23,* Ankara. Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Salâhi, M. (1895). *Kamus-i Osmanî*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.

Sâmî, Ş. (1987). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.

Saraç, M. A. Y. (2006). Şerhler. *Türk Edebiyatı Tarihi* içinde, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Sarıalioğlu, K. (2004). *Mesnevî'den Seçmeler.* İstanbul: Dünya Kitapları.

Sarıoğlu, L. A. (2014). XV. Yüzyıl Mutasavvıflarından Cemâl-i Halvetî'nin Mesnevilerinde Mesnevî Kaynaklı Hikâyeler. *Türkiyat Mecmuası, 24.*

Savi, S. İ. (2009). Senâî. *TDVİA, 36,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Savran, Ö. (2009). Mehmed Râsim'in Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı. *Turkish studies, 4/6,* 386-406

Saygın, O. (2009). *Mevlana Işığında Düşünce Yönetimi.* İstanbul.

Sayılı, A. (2014). İbn Sînâ ve Bin Yıllık Yaşantının Dile Getirdikleri. *İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, Ankara: TTK Yay., 1-15.

Schimmel, A. (1999). *İslam'ın Mistik Boyutları.* Çev. Ergun Kocabıyık, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Schimmel, A. (2000). *Sayıların Gizemi*. İstanbul: Kabalcı Yay.

Sepetçioğlu, M. N. (1990). Mevlânâ Celaleddin Rûmî'de Hikâye. *II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi Bildiriler* içinde, 35-45, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay.

Serin, R. (1984). *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*. İstanbul: Petek Yay.

Sevgi, A. (2003). Latifî. *TDVİA, 27,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Sonuş, D. (2012). Âsafî Dal Mehmet Çelebi'nin Cezîre-i Mesnevîsi (İnceleme-Metin). Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

Sönmez, K. (1968). *Açıklamaları ile Mesnevî Ummânından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler.* Ankara.

Suyûtî, İ. (2013). *El-Câmiu's-sağîr*. Terc. Hüseyin Yıldız ve Zekeriya Yıldız, C. I-V. İstanbul: Ocak Yay.

Şahidî İbrahim Dede (1967). *Gülşen-i Tevhid Hicrî VIII. Yüzyıl.* Çev. Midhat Baharî Beytur, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri.

Şahin, E. S. (1997). Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara.

Şahin, E. S. (2007). Keçeci-zade İzzet Molla'nın Eserlerinde Mevlevîlik ve Şairin Yayımlanmamış Bir Na't-ı Mevlânası. *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik – Bildiriler* içinde, 87-99, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay.

Şanlı, İ. (2010). Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1,* 21-32.

Şenel, N. (2004). Attar'ın Pendnâmesi'nin Türkçe Şerhi. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli.

Şensoy, S. (2010). Şerh. *TDVİA, CXXXVIII,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Şentürk, A. A. ve Ahmet Kartal (2012). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Dergâh Yay.

Şeyh Ahmed (1961). Gülzâr-ı Sofiyye Kasîde-i Taiyye Şerhi. Çev. Abdullah Develioğlu, İstanbul: Kitsan Basım Yay.

Şeyh Gâlib (2007). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî.* Haz. Mehmet Atalay – Turgut Karabey, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yay.

Şimşek, Ş. Şişmanoğlu (2018). Türkçe ve Yunanca Kaynaklarda Karakoncolos/ Kalikancaros İnancı. *Millî Folklor, 120*, 184-197.

Şimşekler, N. (1992). Abidin Pasa ve Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Şimşekler, N. (1998). Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı (Tenkitli Metin- Tahlîl). Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya.

Taberani, E. K. (2019). *El-Mucemu's-Sağir* (3 Cild). Çev. İshak Doğan, İstanbul: Hüner Yay.

Tahir'ül Mevlevî (1963). *Mesnevi.* Konya. Selam Yay.

Tamkoç, F. (2013). *Manastırlı Mehmet Rıfat Mükemmel Osmanlı Sarfı.* Ankara*:* TDK Yay.

Tan, H. (2006). Abdülmecid Sivasi'nin Mesnevi Sözlüğü (İnceleme-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Tanyıldız, A. (2008). Mesnevi'de vezin ve Kafiyenin İmla'ya Etkisi. *Turkish Studies, 36*.

Tarlan, A. N. (2017). *Fuzuli Divanı Şerhi.* Ankara: Akçağ Yay.

Taşdelen, S. (2002). *Mevlâna ve Mevlevîlik Bibliyografyası.* Konya.

Taştan, A. (1999). Bir Şârih Olarak İsmail Hakkı Bursevî ve Edebî Şerhleri. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa.

Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

TDK (2003). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yay.

TDK Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü (online).
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas

TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (online)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri

TDK Tarama Sözlüğü (online)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&arama=kelime&guid=TD

TDK Derleme Sözlüğü (online)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas

Tebrizî, Ş. M. (1974). *Makalât-ı Şems-i Tebrizî.* Çev. M. Nuri Gencosman, İstanbul: Hürriyet Yay.

Tek, A. (2008). Süleyman Uludağ ile Mesnevî Dersleri. *Süleyman Uludağ Kitabı* içinde, 433-444, Haz. Mustafa Kara, İstanbul: Dergâh Yay.

Tekin, M. (2007). Mevlana Bibliyografyası. *İstem, 10,* 345-398.

Telkenaroğlu, M. R. (2012). Zileli Muharrem Efendi (X.-XVI. Asır) ve Hediyyetü's-Su'luk Adlı Eseri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVI/ 2,* 303-333.

Temizel, A. (2009). *Mevlana, Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler.* Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Yay.

Tokyay, N. (2010). *Tebriz'in Kış Güneşi*. İstanbul: Pan Yay.

Top, H. H. (2008). *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi: İlk 1001 Beyit*. İstanbul: Tablet Yay.

Topal, A. (2009). Âsafî'nin Cezire-i Mesnevî Adlı Eseri ve Bu Eserde Yer Alan Mesnevinin İlk On Sekiz Beytinin Tercümesi. *Electronic Turkish Studies, 4(7).* http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi20/topalahmet1831.pdf Erişim tarihi: 10.12.2015

Topal, A. (2006). Adnî Receb Dede, Nahl-i Tecellî (İnceleme, Metin). Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

Toparlı, R. (1984). *Abdülmecid Sivasî Divanı*. Sivas.

Topkaya, H. G. (2002). *Gökyüzüne Merdiven: Mesnevi'den Seçmeler*. İstanbul: Om Yay.

Toprak, M. (2003). *Hermeneutik (Yorum Bilgisi) ve Edebiyat.* İstanbul: Bulut Yay.

Tosun, N. (2013). veysel Karani. *TDVİA, 43*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Tüfekçioğlu, Z. (2011). Sufism in Turkish Crime Fiction: the Mystery of Shams-i Tabrizi in Ahmet Ümit's Bab-ı Esrar. European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey, 13. https://journals.openedition.org/ejts/4532 Erişim Tarihi: 08.12.2014.

Türer, O. (1996). Fudayl b. İyaz. *TDVİA, 13*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Türer, O. (2005). *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat, Halvetîlik Örneği, Mehmet Nazmî Efendi, Hediyyetü'l-İhvan.* İstanbul: İnsan Yay.

Türkmen, E. (2007). Mevlânâ Mesnevî'sinin Evrenselliği. İstanbul: *Nüve Kültür Merkezi Yayınları,* 9-10.

Uludağ, S. (2002), Kâşânî Abdürrezzak. *TDVİA, 25,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Uzunpostalcı, M. (1994). Ebû Hanîfe. *TDVİA, 10,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Ünal, M. A. (2015). Kâtip Çelebi ve Kadızâdeliler Zihniyeti. *Uluslararası Katip Çelebi Sempozyumu-Bildiriler* içinde, 51-74, İzmir: Katip Çelebi Üniversitesi Yay.

Ünver, İ. (1983). *Ahmedî İskender-nâme (İnceleme-Tıpkıbasım).* Ankara: TDK Yay.

Ünver, İ. (2008). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Turkish Studies, 3/6,* 1-45.

Ürekli, B. (1997). Dördüncü Murad Devrine Dair Kadızade'nin Bir Manzumesi. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, 11,* 277-300.

Ürkmez, A. (2000). Kadızadeliler-Sivasiler Tartışmalarının Hadis İlmine Etkisi ve İdraku'l-Hakîka Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Ürkmez, M. (2005). *Gönül Bahçesinde Mevlâna.* Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay.

Üzüm, İ. (2004). Mezhep. *TDVİA, 29,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Vanlıoğlu, M. (1991). Ulu Ârif Çelebi ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

Vaux, C. D. (1979). Şerh. *İslam Ansiklopedisi, 11,* İstanbul: MEB Yay.

Veli, H. B. (1959), *Kitâbü'l-Fevâid*. İstanbul. Dizerkonca Matbaası.

Yaltkaya, M. (1934). *Mevlânâ'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler*. *Türkiyat Mecmuası, 4*, 112-168.

Yavuz, K. (2007). *Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si*. Konya: Konya, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay.

Yavuz, Y. Ş. (1991). Bahrü'l-Kelâm. *TDVİA, 4,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Yaylagül, Ö. (2010). Elif Şafak'ın Aşk' ı Üzerine Göstergebilimsel Bir Çözümleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(10).*

Yazar, S. (2011). Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Şerh ve Tercüme Geleneği. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.

Yazıcı, T. ve Süleyman Uludağ (2002). Abdullah El-Ensari. *TDVİA, 17,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Yazıcıoğlu, M. S. (1980). XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreselerinde İlm-i Kelam Öğretimi ve Genel Eğitim İçindeki Yeri. *Ankara Üniversitesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, IV.*

Yazoğlu, R. (2002). Hümanizm ve Mevlana. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 20,* Erzurum.

Yekbaş, H. (2009). Divan Şairlerinin Penceresinden Acem Şairleri. *Turkish Studies*, 464-490.

Yetik, E. (1992). *İsmail Ankaravî'nin Hayatı ve Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri.* İstanbul: Seha Neşriyat.

Yeniterzi, E. (2007). Klasik Türk Edebiyatı Ahlâki Mesnevilerinde Türk Kültürü, *Edebiyatı ve Sanatında Mevlana ve Mevlevîlik- Bildiriler* içinde, 11-27, Konya: SÜMAM Yay.

Yeniterzi, E. (2010). *Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlâna*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Yeniterzi, E. (2014). Mevlana'nın Mesnevi'sinde Zekâ Değerleri. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması-Bildiriler,* Eskişehir.

Yeşil, Ş. (1962). *Mesnevî'den Hikâyeler.* İstanbul: Hüsnühattat Matbaası.

Yıldırım, Y. (2015). Abdülmecîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi. *İstem, 25*, 151 – 175.

Yılmaz, A. (1998). Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i Îsâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2*, 1-34.

Yılmaz, A. (2012). 2007 UNESCO Mevlana'yı Anma Yılında Mevlana ve Mevlevîlik ile İlgili Yayımlanmış Türkçe Eserler Bibliyografyası. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 27*, 225-240.

Yılmaz, H. K. (2010). Sühreverdî, Şehabeddin. *TDVİA, 38,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Yılmaz, O. (2004). Hamdi Efendi'nin Manzum Münacat ve Arz-ı Hacat-Manzum Esma-i Hüsna Şerhi Adlı Eseri: İnceleme-Metin. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta.

Yılmaz, O. (2014). Toprak Başa, Baş Toprağa Tarihî Bir Türk Kargışının Klasik Türk Şiiri'ne Yansımaları. *Milli Folklor, 26 (101).*

Yılmaz, S. (2011). Mesnevi'de Geçen Hayvan Metaforlarının Tasavvufî Yorumu. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

Yılmaz, Y. (2001). Müstakimzade'ye Göre Bazı Manzumelerin Şerhleri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul.

Yılmazer, Z. (2006). IV. Murad. *TDVİA, 31,* Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Yurdaydın, H. (1962). Türkiye'nin Dini Tarihine Umumî Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD), IX* , Ankara.

Yücebaş, H. (1959). *Edebiyatımızda Mevlana*. İstanbul: Yeni Matbaa.

Yücel, Y. İ. (2016). Kaside-i Bürde Üzerine Son Dönemde Yapılan İlmî Çalışmalar. *İslamî Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1,* 86-106.

Zavotçu, G. (2009). Sa‘dî, Düşüncesi ve Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *16* (40), 47-58.

Zeren, M. (2004). *Hz. Mevlânâ'nın En Büyük Eseri Mesnevî'de Geçen Bütün Hikâyeler.* İstanbul: Semerkand Yay.

Zerrinkub, A. (2007). *Nasrullah Pürcevâdi, Mevlânâ'nın Dünyası.* Çev. Ertuğrul Ertekin, Ankara: Birleşik Yay.

Zuhayli, V. (2014). E't-Tefsirü'l-Münir (10 Cilt). İstanbul: Risale Yay.

NÜSHA TAVSİFİ

Araştırmamız sırasında Abdülmecid Sivasî'nin on yedinci yüzyılda kaleme aldığı *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'nin yedi nüshasına ulaştık. Müellif hattına ulaşılamayan eserin en eski tarihli ve en kapsamlı içeriğe sahip olan nüshası, S1 nüshası olarak belirlenmiştir. Ulaştığımız nüshalardan üçü Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde, iki nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde, biri İzmir Milli Kütüphane'de ve bir diğeri ise Tire (İzmir) Necip Paşa Kütüphanesi'ndedir. Nüshaların isimleri kütüphane kayıtlarında birbirlerini tutmayarak *Şerh-i Mesnevî* (İ, İÜ2), *Şerh-i Müşkilât-ı Mesnevî* (İÜ, T) ve *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* (S1, S2, S3) şeklinde kaydedilmiştir. Eserin içeriğine bakıldığında en uygun başlığın *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* olması gerektiği kanaatine varılmıştır.

1. İ Nüshası

İzmir Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda 657 arşiv numarasına kayıtlıdır. Demirbaş numarası 21258'dir. Şarihin ismi Abd el-Mecîd Ahmed Sivâsî olarak kaydedilmiştir. Eser *Şerh-i Mesnevî* olarak kaydedilmiştir.

Yaptığımız inceleme ile bu eserin Mesnevî şerhi olmadığı, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* olduğu anlaşılmaktadır. İstinsah tarihi Hicri 1047 (Miladî 1637) ve müstensihi Ömer İbnü'l-Hac İlyas Sivasî olarak saptanmıştır. Eserin boyutları 235x175 milimetredir. Yeşil mukavva cilt içinde düzenlenmiş olan eser, 111 yapraktan oluşmaktadır. Nüsha genellikle 21 satırdan meydana gelmiştir. Nesih yazıyla kaleme alınmıştır. Nüshanın ilk iki sayfası (1b-2a) varaklı çerçeve içine alınmıştır. Nüshada varak numaraları belirtilmemiştir.

Eser genellikle siyah mürekkeple kaleme alınırken şerh edilecek Mesnevî beyitleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Alıntılanan ayetlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilerek vurgulanmıştır. S1 nüshasına göre kısaltılmış bir nüshadır.

Baş: *Bismillaḥi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve minkü'l-ʿavn Rabb temmem bi'-ẖayr*

Bişnev ez-ney çün ḥikāyet mī-küned

Ez-cüdāyihā şikāyet mī-küned

Ḳāʿide şeniden (2) māżī şenīd gelür ve mużāʿrī şīned gelüp emr bişin gerek idi.

Son: *… Ve ḳad u ḳaʿu'l-ferāġ min tarīḫ heẕā e'şerḥu'l-şerīf el-müşāyiḫ el-kāmil el-ʿārif e'r-rabbānī ve'l mürşidu'l-muḥaḳḳıḳ e'ṣ-ṣammedānī E'ş-şeyḫ ʿAbdu'l-mecīd E'ş-şehīr bi's- Sivāsī ʿalā yedu'l-ʿAbdu'l-faḳīr ilā el-mülkü'l-ḳadīr ʿAmr ibnu'l-Ḥāc İlyās E's- Sivāsī leyyunullāh ḳālbihi el-ḳāsī fī ev-āḫir ẕī'l-ḳaʿdetü'l-minselk min şehūr sene sebʿā ve erbaʿīn ve elf min hicret min lehu el-ʿizz u e'ş-şeref ve ketebet bā mir şeyḫīnā el-mārr ẕikre ṭāvvelullahi ʿasrihi*

2. İÜ Nüshası

İÜ nüshası olarak adlandırdığımız nüsha, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmaları 194 numaraya kayıtlıdır. Eserin ismi Kütüphane kayıtlarında *Şerh-i Müşkilât-ı Mesnevî* olarak yazılmıştır. 102b-205a arasında bulunan bu eser ortalama 25 satırdan oluşmaktadır. Mesnevî beyitleri kırmızı, diğer kısımlar siyah mürekkeple olmak üzere nohudî beyaz bir kâğıda nesih hatla yazılmıştır. Nüshanın cildi, Kahverengi meşin kaplıdır. Yaldızlı zencerekli, şemseli ve mıkleblidir

Eserin sonunda temmet tarihi Hicrî Ramazan 1119 (Miladi Aralık 1707) olarak verilmiştir. Müstensihi Mahmud bin İsmail'dir.

Baş: *Ḥaẕret-i Mevlānā mir'at-i cemāl olmaġla Yaʿḳūb-ı vaḳt olup Yūsūfını muʿaniyyede meşhūd murād idüp* ***innemā eşkū bessî ve ḫuznî ilâllâhi*** *didigine iḳtifā semtinde şikāyet şekli gösterip buyurur.*

Son: *Ḳad veḳaʿa min taḥrīri hezihu el-nüsḫatüʿş-şerīfe fī vaḳtü'l-maġribi fī yevmü'l-erbā'i ellezī kāne e's-sābiʿu ve 'l-ʿ ʿüşrūne min şehr-ı Ramażān ellezī kāne senetü't-tāsiʿa ʿöşr ve mā'ite ve elfin min el-hicretü'l-nebī ʿaleyhi's-selām fī yed-i Maḥmūd bin İsmāʿīl ġafarullāh lehu ve vālideyhumā ve aḥsen ileyhi ve ileyhumā ʿafāʿanhu.*

3. İÜ2 Nüshası

İÜ2 nüshası İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmaları 196 numaraya kayıtlıdır. Eserin müstensihinin ismi temmet kaydında Ömer İbnü'l-Hâc İlyâs E's-Sivasî olarak bildirilmiştir. Müstensih bu eserini şeyhinin isteği üzerine Hicrî 1047 zilkadesinin son günlerinde kaleme almıştır. Bu ferağ kaydına göre Ömer İbnü'l Hac İlyâs Sivasî, bu eseri 1638 yılında 6-15 Nisan tarihleri arasında kaleme almış olmalıdır. 115 yapraklık bu yazmada 3b-115b arasında eser kaleme alınmıştır. Yazma eserin boyutları 200 x150, 145x85 milimetredir. Bu eser ortalama 21 satırdan oluşmaktadır.

*Mesnevî'*den seçilip şerh edilen beyitler kırmızı diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nohudî beyaz bir kâğıda nesih hatla yazılmıştır. Kütüphane kayıtlarında eser ismi yanlışlıkla *Şerh-i Mesnevî* olarak kaydedilmiştir.

Eser, İzmir Milli Kütüphane (İ) nüshası ile hemen hemen aynıdır. İki nüshanın da temmet kaydından anladığımız üzere aynı müstensihe aittirler. Müstensih bir yıl arayla eseri iki kez kaleme almış olabilir. Eser besmele ile başlayıp temmet kaydıyla sonlanmıştır.

Baş: Bismillāḥi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm minke'l-ʿavn yā muʿīn temmem bi'l-ḫayr

Bişnev ez-ney çü ḥikāyet mī-küned

Ez cüdāyihā şikāyet mī küned

Son: Sene-i sebʿa ve erbaʿīn ve elf min hicreti min lehu'l- ʿizzeti ve't-teşrīf ketebtehu bi-emr-i şeyḫinā el-mārr ẕikrehi ṭuvalellāh ʿömrihi menneʿanā be-ṭuvalī ḫāyātehu Allāhümme erḥamu min naẓar ve duʿā li-mü'ellifehu ve kātibehu āmīn.

4. S1 Nüshası

S1 nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 2453 numaraya kayıtlıdır. Nohudî beyaz kâğıt üzerine yazılmıştır. Ortalama 19 satır olarak kaleme alınmıştır. Nesih hatla yazılmıştır. Boyutları 198x127 milimetredir. Nüsha 141 varaktan meydana gelir.

Nüsha genellikle siyah mürekkeple yazılmıştır. Fakat Mesnevî'den seçilen beyitleri vurgulamak için beyitler, 91b'ye kadar mavi mürekkeple, bu sayfadan sonra ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Metin içinde vurgulamak istediği açıklamalardan önce 'yani, mana, haza, matlab' gibi kelimeleri de kırmızı veya mavi mürekkeple yazmıştır. Metin içindeki besmeleler kırmızı mürekkeple vurgulanırken ayetlerin üzeri çizilmiştir. Diğer nüshalarla karşılaştırıldığında derkenar sayısı daha fazladır.

Temmet kaydına göre nüshanın müstensihi Hasan bin Şemseddin Kızılcavî'dir. Müellifin eserini kaleme almasından (Rabiülevvel Hicrî 1011/ Miladî Ağustos-Eylül 1602) hemen hemen 3 ay sonra (Cemaziyelahir Hicrî 1011/ Miladî Kasım-Aralık 1602) müstensih bu nüshayı kaleme almıştır. Nüshada varak numaraları belirtilmiştir.

Ulaştığımız nüshalar arasında en geniş içeriğe sahip olan ve en eski tarihli olan bu nüshadır. Bu nedenle metin oluşturulurken ana nüsha olarak belirlenmiştir.

Baş: *(1) Bismillāhi'r-Rahmāni'r-Rāḥīm*

(2)Ḥamd-i nā-maʿdūd ol ḥażret-i mebdaʿ-i bedāyiʿa lāyıḳ ve senaʾ-i nā-maḥdūd (3) ol ẕāt-ı muḫteriʿ-i ṣanāyiʿa muvāfıḳdur ki her ẕerre-i mevcūd u her (4) dāḫil-i dā'ire-i vücūd anuñ vücūb-ı vücūduna delīl-i ḳātıʿdur

Son: *Ve ḳad u ḳaʿu'l-ferāġ (18) min kitābetihi heẕā el-kitāb min yed-i Ḥasan bin Şemse'd-dīn el-Ḳızılcavī fī belde-i Amasyā fī medrese'-i ʿAbdu'llāh (19) pāşā fī vaḳtu'l-ʿāşā'i ev-āḫir cemāziye'l-āḫir min tārīḫ eḥad ʿaşr ve elf min hicreti'n-nebeviyyeti ʿaleyhi'ṣ-ṣalava ve's-selemtum.*

5. S2 Nüshası

S2 nüshası olarak adlandırdığımız nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 2527/2 numaraya kayıtlıdır.

Beyaz kâğıda nesih hatla yazılmıştır. Nüsha ortalama 21 satır olarak düzenlenmiştir. Ebatları 206x150, 155x95 milimetredir. Nüsha 8b-92b sayfaları arasındadır. İlk sekiz sayfada farklı bir eser kaleme alınmıştır. Bu eserin başlığı 'Hazā maʿzü'l-esrār' olarak verilmiştir. Eser eksik bir nüshadır. Mesnevî'den seçilmiş olan beyitlerin yalnız 170 tanesinin şerhini içerir. Bu nedenle okuma sırasında 92b'den sonra metnin oluşturulmasında kullanılamamıştır.

Diğer nüshalarda gördüğümüz şerh edilecek Mesnevî beyitlerinin vurgulanması tekniği burada da gözlemleriz. Mesnevî'den seçilen beyitler kırmızı mürekkeple yazılarak siyah mürekkeple yazılan şerh metninden ayrılmıştır. Müstensihi ve temmet tarihi belli değildir. Nüshada kimi sayfalar nemlenmiş, mürekkep dağılmıştır. Bazı sayfalarında da yıpranmadan delinmeler oluştuğundan kimi kelimelerin okunması zordur. Fakat nüsha S3 nüshası ile hemen hemen aynıdır. Nüshada varak numaraları verilmiştir.

Baş: *Ḥamd-i nā-maʿdūd ol ḥażret-i mebdaʿ-i bedāyiʿa lāyıḳ ve senaʾ-i lā-maḥdūd ol ẕāt-ı muḫteriʿ-i ṣanāyiʿa muvāfıḳdur ki her ẕerre-i mevcūd u her dāḫil-i dā'ire vücūb-ı vücūduna delīl-i ḳātıʿdur*

Son: *… ḫaberdārān ekṣer zebānlarına şamar urmuşlardur. Pes ḥażret-i ʿAlī kerremullāhi vechehunuñ aḥẕeru'd-denī keylā yuʿdīke ṭabʿa'd-denī ve ḫaḳahu'ẕ-ẕemīm temmet.*

6. S3 Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizâde 327 numaraya kayıtlı bu nüsha S3 nüshası olarak belirlenmiştir. Nohudî beyaz kâğıt üzerine nesih hatla yazılmıştır. Nüsha 1b-126a varakları arasında kaydedilmiştir. Eser ortalama 17 satır olarak düzenlenmiştir. Ebatları 158x115, 120x80 milimetredir.

S2 nüshası gibi eksik bir nüsha özelliği gösterir. Bu nüshada da S2 nüshası gibi Mesnevî'den seçilip şerh edilen beyit sayısı 170'tir.

Mesnevî'den seçilip şerh edilen beyitler ve başlıklar kırmızı mürekkeple yazılırken şerh kısmı siyah mürekkeple yazılmıştır. Şerh içinde vurgulanmak istenen 'nazm, beyt,' gibi kelimeler de kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayetlerin üzeri çizilmiştir. Unutulan kısımları eklemek için derkenarlar ve ek kağıtlar (örn. 8b, 9b) kullanılmıştır. Kimi sayfaları nemlenmiş, mürekkebi dağılmıştır. Müstensihi ve tarihi belli değildir.

Baş: *Şerh-i Meşnevī ve bihī nestaʿīn Bismillāhi'r-Rahmāni'r-Rāḥīm*

Ḥamd-i nā-maʿdūd ol ḥażret-i mebdaʿ-i bedāyiʿa lāyıḳ ve senaʾ-i nā-maḥdūd ol ẕāt-ı muḫteriʿ-i ṣanāyiʿa muvāfıḳdur ki her ẕerre-i mevcūd u her dāḫil-i dā'ire-i vücūb-ı vücūduna delīl-i ḳāṭıʿdur

Son: *buyurduḳları üzere ḫaberdārān ekṣer zebānlarına şamar urmuşlardur. Pes ʿAlī kerremullāhi vechehunuñ* ***aḫẕeru'd-denī keylā yuʿdīke ṭabʿa'd-denī ve ḫaḳahu'ẕ-ẕemīm*** *temmet.*

7. T nüshası

Tire Necip Paşa Kütüphanesi 312 numarada kayıtlı harekeli bir nüshadır. Kütüphane kayıtlarına *Şerh-i Müşkilat-ı Mesnevî* adıyla kaydedilmiştir. Eser beyaz kâğıda nesih hatla yazılmıştır. Nüsha 181b-337a varakları arasında 19 satır olarak kaleme alınmıştır. boyutları 189x135, 126x70 milimetredir. Eserin cildi ebruli mukavvadır.

Eserin müstensihi ve istinsah tarihi hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır.

Nüshada şerh metni ve şerh edilecek beyitler siyah mürekkeple yazılmıştır. Fakat şerh edilecek beyitler vurgulanmak için üzeri kırmızı çizilmiştir. Başlıklar ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayetler siyah mürekkeple kaleme alınmış üzerine siyah çizgi çekilmiştir. Nüshanın sonunda '*Tercüme-i ḥaḳīḳatü'l-yaḳīn ve zi'lfetü'l-mekīn biʿAbdülbāḳī Laʿlīzāde Efendi'* başlıklı bir eser vardır. Yaptığımız araştırma sonucu Lalizade Abdülbaki Efendi'nin on sekizinci yüzyılın önemli Melami şeyhlerinden biri olduğunu öğrenmiş bulunduk. İçeriğine bakıldığında İ, İÜ ve İÜ2 nüshasıyla büyük oranda aynıdır.

Baş: *Bismillahi'r-Raḥmani'r-Raḥīm*

Ḥaẕret-i Mevlānā mir'at-i cemāl olmaġla Yaʿḳūb-ı vaḳt olup Yūsūfını muʿaniyyede meşhūd murād idüp ***innemā eşkū*** *(DA3) didigine iḳtifā semtinde şikāyet şekli gösterip buyurur.*

Son: *… dībācede īmā itdüğümüz üzere ve āḫir kitābda medḥe sulṭān-ı enbiyā enseb olup ve bu zaḥmetimüñ ḳabūlüne bā'iṯ-i ḳavī olmaḳ ricāsına bir ḳaṣīde-i çār-ṣıfat naẓm u żamm oldı.*

NÜSHA ŞECERESİ

İncelediğimiz yedi nüshanın hiç birinde müellif hattı olduğuna dair bir kayda rastlanmamıştır. Fakat bu yedi nüshanın okumaları ve karşılaştırmaları yapılarak kaynak metne en yakın metin kurulmaya çalışılmıştır.

Metin kurulumu için ilk olarak nüshalar belirlenmiş ve ulaşılan bu metinlerden hangisinin ana nüsha olacağına karar vermeden önce hepsi genel bir okumadan geçirilmiştir. Bu okumalar sonucu bu nüshalardan bazılarının eksik veya özetlenmiş şerhler olduğu kanaatine varılmıştır. S2 ve S3 nüshalarında şerh edilen beyit sayısının diğerlerinden az olduğu ve sık sık şerhi verilen beyitlerde de şerh metninde kısaltmalara

gittiği gözlemlenmiştir. S1, İ, İÜ, İÜ2 ve T nüshaları ise aynı sayıda beytin şerhini kapsayan nüshalardır. S2, S3 ve T nüshalarının istinsah tarihi ve müstensih bilgileri verilmemiştir. İ ve İÜ2 nüshaları ise aynı müstensihe aittir.

Metin kurulumu için incelediğimiz nüshalardan birini ana nüsha olarak belirlenmesi gerekir. Bu nüsha seçilirken bazı özellikler üzerinde durulur. Ana nüshanın seçimi yapılırken Köksal'a göre nüshanın istinsah tarihinin eskiliği, metin sağlamlığı (nüshanın dil ve imlâ bakımından metnin telif edildiği döneme uygunluğu), metnin hacmi (manzume/beyit/sayfa sayısı) gibi özellikler etkilidir (Köksal, 2012, s. 17). Bu açıdan bakıldığında S2, S3 ve T nüshalarının istinsah tarihi belli değildir. S1 1602, İ 1637, İÜ2 1638 ve İü 1707'de kaleme alınmıştır. Müellif nüshasına en yakın tarihli (yaklaşık üç ay sonra kaleme alınmış) olan S1 nüshasıdır. Dil Özellikleri başlığı altında bu nüshanın dönemin dil özelliklerini vurguladığı da açıklanmıştı. Bunların yanında içerik açısından en zengin olan da S1 nüshası olduğundan bu nüsha ana nüsha olarak belirlenmiştir.

Ana nüshanın dışında diğer altı nüshanın da kendi içinde ortak özellikler barındırdığını söyleyebiliriz. Öncelikle İ (İzmir) nüshası ve İÜ2 nüshası aynı müstensihe aittir. Temmet tarihinden anladığımız kadarıyla bir yıl arayla müstensih bu iki nüshayı kaleme almıştır. İki eser birkaç kelime farklılığı dışında tamamen aynıdır.

Diğer nüshaları da incelediğimizde ilginç benzerlikler dikkatimiz çekmektedir. S2 ve S3 nüshası genellikle birbirinin aynıdır. Her iki nüsha da eksiktir. Aynı şekilde başlayıp aynı beytin şerhin sonunda bitmektedirler.

İ, İÜ, İÜ2 ve T nüshaları ise bir diğer grubu oluşturmaktadır. İ ve İÜ2 aynı müstensihe aittir. İÜ ve T nüshaları da bu iki nüshadan birkaç kelime farklılığı dışında hemen hemen aynıdır. Bu durumda yedi nüshayı üç grupta incelemek mümkündür. Müellif nüshası elimizde olmadığından ona x dersek ilk grubu S1 nüshası oluştururken ikinci grubu İ, İÜ, İÜ2 ve T nüshaları oluşturur. Son grup ise eksik nüshalar olan S2 ve S3'ten meydana gelir.

METİN KURARKEN DİKKAT EDİLEN ÖZELLİKLER

1. Eser, çeviri yazıya aktarılırken Oktay New Transkripsiyon fontu kullanılmıştır.
2. Metinde geçen Arapça, Farsça kelime ve eklerin bitişik ya da kısa çizgi ile yazılmasıyla ilgili Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* adlı makalesi temel alınmıştır (Ünver, 2008, s. 1-45).
3. Nüsha ve varak numaraları metnin sol kısmında belirtilirken metin bu numaralardan bir boşluk içerden yazılmıştır.
4. Ana nüshanın satır numaraları metin boyunca parantez işareti '( )' içerisinde gösterilmiştir.
5. Metinde okunan fakat emin olunamayan kimi kelimelere rastlanmış bunların yanına parantez içinde soru işareti (?) konulmuştur. Örneğin;

   S2- 86b, S3-116b: + Ġūl żamm-ı ġaynla dīv beyābāndur dir Niʿmetullāhda. Amma Baḥr ve Ḥişārī dīv beyābānī tefsir idüp dir ki cubidos (?) ve ḫırtlebos (?) ve ḳaraḳoncolos ve gene mencelos (?) didikleridür dir ve istimāʿolur ki ṣadāsın işden ʿaḳlını yitirür.

6. Ana nüshada okunması mümkün olmayan (delinmiş, mürekkebi dağılmış) kelimelerin okunuşları için diğer nüshalara başvurulmuştur. Eğer diğer nüshalarda bu kısım yoksa üç nokta (…) ile gösterilmiştir.
7. İncelediğimiz 7 nüshanın hepsinde şerh edilecek *Mesnevî* beyitleri kırmızı veya mavi mürekkeple yazılarak şerh kısmından farkı vurgulanmıştır. Metnin bu özelliğini çalışmamıza taşımak için şerh edilen *Mesnevî* beyitleri koyu punto ile yazılmıştır.
8. Nüshaların hiçbirinde Mesnevî beyitlerinin cilt ve beyit numaraları verilmemiştir. Bu bilgiler beyitlerin sonunda parantez içinde okura sunulmuştur. Örneğin; (C1/18).

9. Metinde şerh edilen *Mesnevî* beyitlerinde nüsha farklılığı oluşmuşsa ana nüsha olan S1 nüshası esas alınmıştır. Diğer nüshalarda görülen farklılıklar dipnotta bildirilmiştir.

10. Tüm *Mesnevî* beyitlerinin vezin kontrolü yapılıp vezin gereği beyitte olması gerekip de S1 nüshasında olmayan kelimeler köşeli parantez içerisinde verilmiştir.

11. S1 nüshasında *Mesnevî* beyitlerinde geçen fakat vezin gereği fazla olan ve diğer nüshalarda bulunmayan kelimelere rastlanmıştır. Bu beyitler okunurken ana nüsha olan S1 nüshasına bağlı kalınmış fakat dipnotta bu kelimelerin vezin gereği fazladan olduğu bildirilmiştir.

12. Nüshalarda âyet alıntılarını vurgulamak için üzeri çizili olarak verilmiştir. Bu özelliği çalışmamıza taşımak için ayetler koyu punto ile yazılmıştır.

13. Eserde *Mesnevî*'den seçilen beyitlerin dışında kimi kelimeler de vurgulanmak için mavi veya kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu özelliği metnimize taşımak için bu ibareler de koyu punto ile yazılmıştır.

    S1-3b… 18) ***Eşer-i ḫāzā*** *ol seyyār-ı ṣaḥrā-yı dīn ve seyyāḥ-ı bādiye-i tefrīd*

14. Eser içinde çok sayıda Arapça ve Farsça alıntı bulunmaktadır. Bu alıntıların hepsinin okunuşu çeviri yazı ile okura sunulmuştur.

15. Ana nüsha olan S1'de geçen Arapça ibarelerin okunuşu çeviri yazı ile verilerek parantez içinde numaralandırılmıştır. Örneğin; A1, A2 vb. Numaralandırılan bu ibarelerin anlamları ve kaynakları '*Arapça İbareler'* başlığı altında verilmiştir.

16. Bilinen ve eserde vurgulanmayan besmele ve salavat gibi Arapça ibarelerin anlamları verilmemiştir.

17. Derkenarlar dipnotta gösterilmiştir.

18. Diğer nüshaların ana nüshadan farklı olan tüm bölümleri dipnot aracılığıyla yazılmıştır. S1 nüshasında var olup diğer nüshalarda olmayan kelime veya tamlamalar dipnotta eksi (-) işareti ile gösterilmiştir. Örneğin; -S2, S3. Eğer ana nüshada olup diğer nüshalarda olmayan kısım kelime veya tamlamadan uzun ise

olmayan kısmın sonuna dipnot işareti konularak başlangıç kelimesi ve üç nokta ile nereden oraya kadar nüshada olmadığı belirtilmiştir.

19. Ana nüshada olmayıp diğer nüshalarda olan kısımlar dipnotta varak ve satır numara verildikten sonra artı (+) işareti ile vurgulanmıştır. Örneğin; S2-3b: + ve.
20. Bu dipnotlarda geçen Arapça ibareler de numaralandırılarak (DA1, DA2 vb.) '*Derkenar ve Dipnotlarda Geçen Arapça İbareler'* başlığı altında anlam ve kaynakları sıralanmıştır.
21. Eserde önce *Mesnevî*'den seçilen beyit verilmiş daha sonra şerh metni eklenmiştir. Bu düzene uymaya çalışılmıştır. Önce şerh edilecek beyit koyu punto şeklinde çeviri yazı ile bir tab içerden yazılarak verilmiş daha sonra şerh kısmı iki yana yaslanarak ve sola yaslı olarak düzenlenmiştir.
22. Metin içinde geçen bir çok nazım vardır. Bunlar da beyit düzeninde ve şerh metninden bir tab içerde olacak şekilde düzenlenmiştir.
23. Şerhte alıntılanan manzum parçaların vezni bulunarak parantez içinde okura sunulmuştur.
24. Metin içinde geçen özel isimler büyük harfle başlatılmış ve gelen ekler ayrılmıştır. Örneğin; Şemseddīn'e
25. Metnin anlaşılırlığını kolaylaştırmak için noktalama işaretlerinden sadece nokta (.), kesme işareti (') ve soru işareti (?) kullanılmıştır.
26. Metinde 'için', 'çün' gibi edatlar kimi zaman bitişik kimi zaman ayrı yazılmıştır. Bu durumda ana nüsha olan S1 nüshası esas alınarak metinde yazıldığı şekilde çalışmamıza aktarılmıştır.
27. Metinde terkipler varaklar arasında bölünüyorsa bölmemek için önce terkip verilip sonra numaralandırılmıştır.

Transkripsiyon Alfabesi

ا (آ)	a, ā	ص	ṣ
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ż, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	s̱	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ڭ	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẕ, d̲	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ى	y, ı, i, ī
		ء	’

Not: Vav-ı ma’dûle (okunmayan vav) ˘ işareti ile gösterilmiştir. Örneğin; ḫ˘ān gibi.

5.4. TENKİTLİ METİN

S1-1b, S3-1b (1) [1]Bismillāhi'r-Rahmāni'r-Rāḥīm

S2-8b [2](2)Ḥamd-i nā-maʿdūd ol ḥażret-i mebdaʿ-i bedāyiʿa lāyıḳ ve senaʾ-i nā-maḥdūd (3) ol ẕāt-ı muḫteriʿ-i ṣanāyiʿa muvāfıḳdur ki her ẕerre-i mevcūd u her (4) dāḫil-i dā'ire-i [3]vücūd anuñ vücūb-ı vücūduna delīl-i ḳāṭıʿdur (5) ve sipās-ı bī-ḳıyās ol Rabb'ul-cinne ve'n-nāsa sezādur ki terk-i mümkināt (6) u niẓām-ı mevcūdāt anuñ vaḥdet-i ẕātına[4] burhān-ı sāṭiʿdur bir ẕatdur[5] ki (7) ẕevāta benzemez ki keyf u kem[6] ve īn u infiʿālden müberrā[7] ve cevher-i neyyīr (8) u ʿarżıyyete ve ittisāl u infisālden muʿarrādur[8] ʿaḳl-ı dūr-bīn ufḳ-ı ẕerre vü kemālini (9) göremez Ve ṣıfatı ġayr-ı ṣıfata mānend olmaz Vehm tīz-serādıḳ-ı celāline[9] iremez (10) hümāhā-yı bī-hemtā-yı ḫavāṭır-ı pür[10]-hümem bir dem[11] hevā-yı rubūbiyetinde per açup uçamaz (11) ve ṭāvūs-ı pür-ġayret u nāmūs[12] olan ādemī[13] ḳāmūs-ı ceberūtunda seyāḥat[14] (12) idemez ve ḫumāmat-ı kerrūbiyyūn ḳażā-yı lāhūtında[15] seyāhāt idemez[16] İlahī sırr-ı vaḫdetüñ (13) ve sāʿat-i ḫalvetüñ ḫaḳḳıçün ve subuḥāt-ı celālüñ ile münevver olan kulūb-ı (14) ʿāşıḳānçün ve nefeḥāt-ı viṣāliñle

---

[1] S3-1b: + Şerh-i Meṣnevī ve bihī nestaʿīn

[2] S2-8b,S3-1b: + Lā-maḫdūd.

[3] S2-8b, S3-1b: + pür-kār.

[4] S2-8b, S3-1b: + sezādur ki ʿalā kenende ruʿs ʿālemīn ʿāmelīn ve vāfī kenendeʾ-i kūvves ʿārifīn kâmilīn-ver ve medḥ u ṣenāʾ-i birīn ve şükr-i şükrīn bāsir u devvānīn u niʿam u ḫīn ḳabūliyet ḳamīn ve ẕevḳ-i ayn cümle nīstān ḳavālib u revā nihā-yı ḳavābilden ol sāḥaʾ-i tefrīd ve ṣahrā-yı tevḫīd şāhibeʾ-i şāzdur ki terākib-i cümle mümkināt u taṣarrufāt erbāb-ı cezbāt ve himem anın aḫadiyetine ve vaḥdet-i ṣıfātına.

[5] S2-8b,S3-1b: Bir ẕāt-ı ezelī ve ebedīdür.

[6] S2-8b, S3-1b: Kem u keyf.

[7] S2-8b, S3-1b: + dur ve bir vücūd-ı muṭlaḳ ve ḫaḳīḳidür ki vücūdāt (S3-1b: + mevcūdāt)-ı ẓılliye vü ḫayāliyye ve iʿtibādiyye vü mütelāṣiyeye şüphe olmaz ki.

[8] İttiṣālden… : - S2, S3.

[9] S2-8b, S3-1b-2a: dūr-bīn u tīz-revzirve-i kemālde iken hāmūn (S3-2a)ʿirfānınuñ mebdeʾ-i meydānınuñ taḥayyüline ṣad ḫayāl kehāset ve hezār ferāset ferāsetle.

[10] S2-8b, S3-2a: erbāb.

[11] S2-8b, S3-2a: sāḥa-i sezādıḳ-ı celālinüñ.

[12] S2-8b, S3-2a: nāmūs-ı ḫamiyyet.

[13] S2-8b, S3-2a: insān-ı kāmil.

[14] S2-8b, S3-2a: seyāḥat u seyerān.

[15] S2-8b, S3-2a: + per açup.

[16] S2-8b-9a, S3-2a: + ve ṭayerān idemez ve faḥl-i ḍayfım olan her mücāhid verilir ve tīz-şimşīr u pür-sitem-i kūh-ı celāletinde ve bürye-i ʿuzmetinde ḫareket u cerāʾat ve daʿvā-yı şiddet u ḳudret ṣatamaz.

muʿaṭṭar[17] olan enfās-ı ṣādıḳançün (15) ve imtiḫānāt-ı ḍarbuña boyun sunan[18] erbāb-ı derd içün maḥvıla secdeye[19] düşen (16) rūy-ı zerd[20] içün **Naẓm**

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

ʿİzzetī kün lā-medāren maḳṣaden[21] fī-küll-i seyr

S1-2a Dīde[22] vir yüzüñ (1) görem tā küll-i[23] deyri küll-i ġayr

Muṭlaḳ mevcūd sensün çünki her mevcūdda

(2) Vāḥidüm sen baña[24] manẓūr[25] ol ḳamu[26] maʿdūdda

ʿĀlemi bana beni ʿālemlere mir'āt ḳıl

(3) Leẕẕet-i şehd-i şuhūduñla şehīd it yā Celīl

ʿAynumı aç vechüñiçün ḳılmıyam (4) ġayra [27] naẓar

Ḳurret-ul ʿayn it liḳāñı[28] vir ḥaḳīḳatden ḫaber

---

[17] S2-9a, S3-2a: ve nefemāt-ı ehl-i cemālinle muʿaṭṭar u müʾessir.
[18] S2-9a, S3-2a: ve zaḫmhā ve imtihānātūñı teslīm-i gerden iden.
[19] S2-9a, S3-2a: maḥv u fenā secdesinde istifrā ḳıla ḥayrete.
[20] S2-9a, S3-2a: + pür-ġam.
[21] S2-9a, S3-2a: dāʾimen.
[22] S2-9a, S3-2a: ʿayn.
[23] S3-2a: ġayr.
[24] Sen… : - S2, S3.
[25] S2-9a,S3-2a: manẓūrum.
[26] S2-9a,S3-2a: her keşrette.
[27] S2-9a, S3-2a: vechüñe yum ġayrden.
[28] S2-9a, S3-2a: cemālüñ.

Vālih[29]-i ḥayrān ḳıl ʿaşḳ (5) u hevāñ[30] ile beni

Ben gidem ḳılam tecellī tā senüñ ile seni

Ey devā-yı ʿilletüm (6) keşf-i ġumūm u kürbetüm

Ẕevḳ u[31]rūḥ u rāḥatum Rabb-i mucīb-i daʿvetüm

Dünye (7) vü uḫrām sensün ʿizzetüm hem devletüm

Ey enīs-i vaḫşetüm sensün naʿīm ü cennetüm

(8) Ḳalb[32] u dilden sür gider ẕikrüñden özge leẕẕeti

Bulmayam eglence hīç ʿaşḳuñla (9) bulam rāḥatı

Ḳıl beni zār u nizār (u) pür-ḥanīn u pür-enīn[33]

Vech-i sācid ʿayn-ı sāhir (10) demʿ-i sāʾil küll-i ḥīn[34]

Kimse ʿaybum örtemez kimse sınuḳum[35] ṣaramaz

---

[29] S2-9a, S3-2a: ve.
[30] S2-9a, S3-2a: ẕevḳ u ṣafān ile.
[31] - S2,S3.
[32] S2-9a, S3-2b: cān.
[33] S2-9a, S3-2b: Ver baña zārī terārī ġam u derdinle enīn.
[34] S2-9a, S3-2b: yā Maʿīn.
[35] S2-9a, S3-2b: Hem inkisārum.

Çekmeseñ sen (11) kendülikle saña Şeyḫ̄ varamaz[36]

Ve[37] salavāt-ı nāmiyāt-ı bī-ġāyet[38] u bī-intihā (12) ol sürūr-ı serīr-i ʿālem[39]-i Hüdā ol ṭūṭī-i ḫoş-ṣadā **Ve mā yentiḳu ʿan-il-hevā** (A1) (13) ol bülbül-i pür-nevā-yı feraḥ- fezā[40] **Feʾevḥā ilā ʿabdihi mā evḥā** (A2) o[41] sitāre-i saʿd-baḫt[42] **Veʾn-necmi** (14) **iẕā hevā (A3)** ol āfitāb-ı pür żiyā-yı saḥrā **Veʾş-şemsi[43] ve ḍuḥāha (A4**) ve[44] müşāhid-i meşāhid (15) **Mā kezebeʾl-fuʾādu mā raʾā (A5)** Ġayāhib-i ʿālem[45]-i ġayy u cehlüñ ẓiyāsı dil-i ḫastegān (16) u bī-çāregānuñ şifāsı ve ṣaffahā-yı ṣudūr-ı aṣfiyānuñ ṣafāsı [46] ve serīrhā-yı (17) sīnehā-yı ṭāʾife-i süniyye-i seniyyenüñ[47] senāsı cevāhir-i ʿirfān u ʿulūmuñ maʿdeni (18)

S2-9b nuḳūd-ı vaḥyüñ[48] maḥzeni mihr-i āsumān-ı nübüvvet u risālet āfitāb-ı semā-yı ʿizzet u celālet[49](19) żābıṭ-ı ʿālem[50]-i melekūt u ceberūt muḳtedā-yı heme-ʿālem [51] şehbāz-ı[52] meydān-ı lāhūt

S1-2b (1) ve murtażā-yı nevʿ-i beni ādem delīl-i rāh[53]-ı kemşūdegān ḳulavuz-ı ḳāfile-i māndegān (2) ṣāḥibüʾl-ḥaḳḳuʾl-ʿaẓīm ve menbaʿuʾl-muʿcizātuʾl-ʿacībe[54] Er- Raʾufuʾr-Raḥīmuʾl- ḫalāyıḳ

---

[36] S2-9a, S3-2b: Cezbeñ olmaz ise Şeyḫ̄ saña her giz varamaz. Ġabbeẕā.
[37] - S2, S3.
[38] S2-9a, S3-2b: ṣalavāt-ı dāʾimen.
[39] S2-9a, S3-2b: yer cihān (S2: + bedī).
[40] S2-9a, S3-2b: bülbül-i nīk-nevā-yı serv u serāy-ı ferāh-fezā-yı fāviḥi.
[41] - S2,S3.
[42] S2-9a, S3-2b: baḫt-ı nūr-baḫş.
[43] Ol… : - S2,S3. S2-9a, S3-2b: + maẕiʾ-i şems-i żiyā-baḫş.
[44] - S2,S3.
[45] - S2,S3.
[46] S2-9a, S3-2b: cehlüñ nūrı ve dil-i ḫastegān u dermāned kānuñ şekā vü sūrı.
[47] S2-9a, S3-2b: sīnehā-yı seniyyenüñ.
[48] S2-9a, S3-2b: ḥīk ḥayy-i ilāhī.
[49] Mihr… : - S2, S3.
[50] S2-9b,S3-2b: mülk.
[51] S2-9b,S3-2b: ceberūt-ı imām-ı enbiyā.
[52] S2-9b,S3-2b: ʿāli pervāz.
[53] Nevʿ-i… : - S2, S3. S2-9b,S3-2b: + aṣfiyā ve leyl ü henmā.
[54] S2-9b,S3-2b: ʿacībe-i semmī.

S3-3a ve (3) maʿdenu'l[55]- esrāru'l- ġarībe imām-ı enbiyā[56]-i ʿiẓām ve şifā-yı marażā-yı cehālet (4) hümām-ı evliyā[57]-i kirām ve muḥyī-i emvāt-ı ḍalālet ḫātemü'l- nebiyā ve'l-mürselīn[58] (5) seyyidü'l-evvelīn ve'l-aḫirīn muṣliḥu'l-fesādāt bāʿiṣ-i vuṣūlu'l-murādāt[59] Muḥammed Muṣṭafā (6) ʿaleyhi mine'ṣ-ṣalavāt ezkāhā ve mine't- teslimāt innemāhā cenāb-ı şefḳat-me'āblarına[60] (7) olsun ki anuñ şeref-i vücūdı ile ḳulūb-ı ʿulemā[61] būstān-ı pür-bahār-ı[62] şeriʿāt oldı (8) ve dilhā-yı[63] ʿurefā anuñ[64] luṭf-ı vücūdı ile cinān-ı pür-eẕhār[65]-ı ṭarīḳat[66] oldı ve anuñ (9)[67] feyż u mededi ve [68] himem-i bī-ʿadedi ile ʿālem āyine-i nümāyende[69]-i rūy-ı ḥaḳīḳat oldı ve ṣad (10) hezār āṣār-ı rūḥ u reyḥān[70] ve nesīmāt-ı marāż-i ḥażret-i Ḥannān ẕī'l- enʿām[71](11) aṣḥāb-ı kirām[72] u aḥbāb-ı fiḫām üzerine olsun ki her biri ḥāfıẓān[73]-ı kemālāt-ı pür-nikāt-ı (12) Muḥammediyye ve nāṣırān[74]-ı din-i metīn-i[75] pür-berekāt-ı Aḥmediyye ve bāġbānān-ı gülzār-ı nübüvvet (13) ve rāz-dārān-ı esrār-ı fütüvvetdürler lā-siyyemā ol çār-yār-ı ṣādıḳ[76]-ı pür-kerāmet çār- (14) kūşe-i ḫāne-i[77] nübüvvet çār dervāze[78]-i medīne-i fütüvvet[79] üzerine olsun ki (15) Naẓm

---

[55] S2-9b,S3-2b: ve mecmaʿu'l- esrār.
[56] S2-9b,S3-3a: muḳtedā-yı resūl-i.
[57] S2-9b,S3-3a: muḥabbetī ekmel.
[58] ḫātem… : - S3.
[59] S2-9b,S3-3a: seyyidü'l- evvelīn ve aḫirīn ḫatemü'l- evliyā ve'l-müslimīn.
[60] S2-9b,S3-3a: meʾab-i şefāʿat.
[61] S2-9b,S3-3a: eyāblarına.
[62] S2-9b,S3-3a: ezkiyā ve dilhā-yı etḳıyā bahāristān.
[63] S2-9b,S3-3a: cinānhā.
[64] - S2, S3.
[65] - S2, S3.
[66] S2-9b, S3-3a: ve gülistān-ı maʿrifet.
[67] S2-9b, S3-3a: nūr.
[68] S2-9b, S3-3a: şaʿşaʿa.
[69] ʿĀlem… : - S2, S3. S3-3a, S2-9b: + vech-i ʿālem-i āyine.
[70] S2-9, S3-3a: reyḥān-ı müdām.
[71] S2-9b, S3-3a: ẕu'l-enʿām.
[72] S2-9b, S3-3a: ʿaẓām.
[73] S2-9b, S3-3a: Ḥaḳṭan ḥāfıẓān-ı kelimāt.
[74] - S2, S3.
[75] S2-9b, S3-3a: beḳā āyīn.
[76] S2-9b, S3-3a: ṣādıḳ-ı aṣār.
[77] S2-9b, S3-3a: ḫulūṣ-ı işār.
[78] - S3.
[79] S2-9b: mürüvvet.

(Fāʿilātün/ mefāʿilün/fāʿilün)

Her çār āfitāb-ı cūd u hümem
Baḥr-ı ṣıdḳ u ḥayā vü ʿadl u kerem

Dirler baʿdehu (16) ol e'imme-i erbaʿa üzerine rıḍvān dāʾim olsun ki her biri müçtehidin-i fi'd-dīn (17) olup şeriʿāt-ı Muḥammediye'i iẓhāriçün[80] çār çerāġ-ı münevver[81]-i millet meṣābiḥ-i ḫānedān-ı (18) hidāyet şümūs-ı semāu'l- ʿirfān büdūr-ı leyāliyü'z-zamān menābiʿ-i meʿārif-i rabbāniyye (19) ve meʿāden-i leṭāʾif-i subḥāniye ʿavālümu'l-maʿḳūl ve'l-menḳūl e'immetü'l- ʿulūmu'l-fürūʿ

S1-3a (1) ve'l-uṣūldürler[82]lā-siyyemā [83] ḥażret-i seyyidu'l-müctehidīn vāriṣ-i zübde-i ʿulūm-ı seyyidü'l- (2) mürselīn[84] ṣāḥibu'z-zihni'l-vaḳḳād ve'r-re'yü'ṣ-ṣāyib-i zü'ṭ-ṭabʿu'n-naḳḳād

S2-10a (3) ve'l-fikru'ṣ-ṣāḳıb sirācü'l- ümme[85] mubṭil-i ehlü'l[86]- bidʿa[87] ḥüccetü'l-ḥaḳḳı ʿalā'l-ḫalḳ (4) el[88]- mürşidü li ehli'ḍ-ḍalāl veʿz-zalaḳ Ebū Ḥanīfe Nuʿmān bin Ṣābit El-Kūfī üzerine[89](5) rıḍvān-ı ebedī luṭf-ı ser-medī olsun ki[90]anuñla gümrāhlıḳdan emīn ve saʿādet-i dāreyne[91] (6) ḳamīn olduḳ[92]müctehidīn ve erbāb-ı tercīḥe ve muḥaddeṣīn ve aṣḥāb-ı (7) taṣḥīḥe ve müfessirīn-i Ḳur'ān-ı metīn ve muvażżıhīn-i sırr-ı ilm-i yaḳīn olanlara (8) rıḍvān-ı daʿīm olsun ki[93]ṣad zaḥmetle ümmete[94] rehnümā oldılar ve sāʿir

[80] Her… : - S2.
[81] S2-9b, S3-3a: Şemʿ-i münevver.
[82] Muṣābiḥ... : - S2,S3. S2-9b, S3-3a: + çār çerāġ-ı ḫandān-ı hidāyetdürler.
[83] S2-9b, S3-3a/ 3b: Ol ḳarn-ı adūluñ aʿdili ve ḥażret-i Ṣāfiʿnüñ üstādınuñ üstādı ekmeli ve aṣḥāb-ı kirāmuñ nicesinden bi'z-zāt muḥaddiṣ olan tābeʿynüñ ezhedü efḍali şems-i rūz-ı ʿirfān bedr-i şeb-i aḫir-zamān seyyidü'l-müctehidīn ve ʿālem-i ʿulemāu'l- maʿḳūl ve'l-menḳūl vāriṣü'l-fürū ve'l-uṣūl.
[84] Ḥażret… : - S2, S3.
[85] S3-3b: sirāc-ı muḥāfilu'l-ümmet.
[86] S2-10a, S3-3b: erbāb.
[87] S1 Derkenār: hādi-yi rāh-ı hidāyet ve pişvā-yı reh-nümā-ı ṭarīḳ-i şeriʿat olup. Ṣaḥḥ.
[88] - S2, S3.
[89] S2-10a, S3-3b: üzerine olsun.
[90] Rıḍvān… : - S2, S3.
[91] S2-10a, S3-3b: saʿdābediyye.
[92] S2-10a, S3-3b: ve bāḳī.
[93] S2-10a, S3-3b: müctehīdīn u müteḥaddīn u muṣṭaḥḥīn üzerine olsun ki.
[94] - S2, S3.

şerrāḥ u (9) muḥaṣṣiyyīn-i cemʿī ʿulūmuñ maḳāmāt-ı rāfiʿa ve raḥmet-i vāsiʿa ile iġtināmları ziyāde ola[95](10) ġıbbe hāẕā şol erbāb-ı ḳulūb ki bevāʿiṣ-i feyż-i süyūb-ı ġuyūb (11) pādişāhān-ı[96] pür-şevket-i mülk-i ġayb ḳāhirān-ı ʿasākir-i muẕlime-i şükūk u cümle rayb[97] (12) ṭabībān-ı dil-i ḫastegān nāẕımān-ı enfās-ı nüfūs-ı müteferriḳa[98] vü dem-i bestegān[99] (13) Elest şarābınuñ[100] mestleri nistlik ʿāleminüñ[101] hestleri ʿaşḳ meyḫānesinüñ[102] (14) pirleri ʿasākir-i ḳudsiyyenüñ mīrleri sāʿid-i saʿādetüñ (15) şehbāzları[103] sürʿāt-i seyrde[104] burc-ı suʿduñ[105] mümtāzları ġumūm-ı ʿāşḳuñ[106](16) mesrūrları ehl[107]-i ḫarābāt u fenānuñ[108]maʿmūrları melekūt iḳlīminüñ[109] sāyirleri (17) ceberūt hevāsınuñ[110]ṭā'irleri dil-menşūrınuñ nāẕım ve münşīleri ve göñül (18) kitābınuñ şāriḥ u muḥaṣṣīleridür Allāhu teʿalā anlardan daḫi rāżı olup eḥibbā (19) eger nām-ı emvātta olanlarınuñ[111] sırların muḳaddes ve ʿālem-i ünsünde muġtenim ve ṣāhib-i[112] velāyetlerin[113]

S1-3b (1) dā'im ü bāḳī [114] ve ḳā'im idüp[115]ʿazl u reddinden ve ḥicāb u ʿitāb[116] u seddinden (2) maṣūn idüp[117]

---

[95] Ve sāʿir… : - S2, S3.
[96] S2-10a, S3-3b: şehān.
[97] S2-10a, S3-3b: cenūd şek virüp.
[98] - S2, S3.
[99] S2-10a, S3-3b: cāmeʿān-ı aḥvāl-i nüfūs müteferrit ve meşūşe muṣaḥḥan-ı fesāvāt ṣad u rehūşe.
[100] S2-10a, S3-3b: meyinin.
[101] S2-10a, S3-3b: cihānınuñ.
[102] S2-10a, S3-3b: ḫumḥāne-i ʿaşḳuñ.
[103] S2-10a, S3-3b: şāhinleri ve bāzları.
[104] - S2, S3.
[105] S2-10a, S3-3b: seriʿu's-seyr u.
[106] S2-10a, S3-3b: ġumūm-ı derd-i aşḳuñ.
[107] - S2, S3.
[108] S2-10a, S3-3b: fenā ʿāleminüñ.
[109] S2-10a, S3-3b: melekūtuñ.
[110] S2-10a, S3-3b: ceberūtuñ.
[111] Allah… : - S2, S3.
[112] Ve… : - S2, S3.
[113] S2-10a, S3-3b: ḳavilleri.
[114] S2-10a, S3-3b: bāḳī olup.
[115] - S2, S3.
[116] - S2, S3.
[117] S2-10a: olup.

S3-4a ḳurbların ebedī vü bāḳī ve ṭalebeye dest-i maẕhar-ı yedullāhların[118] (3) sāḳī ide[119] ve daḫi ol ḫażret-i[120]mübāriz-i meydān-ı mücāhede

S2-10b ve ḥāżır-ı eyvān-ı[121]müşāhide[122] (4) rāmi sehmu'l-himme ve dāfiʿu'l-ġumme ḥāmī-i ḥemāu'ṭ-ṭalebe sāmī-i semāu'l-ġayret āfitāb-ı asumān-ı (5) taḫḳīḳ ve mihr-i semā'-i tedḳīḳ[123] ṣaḥib-i ṣıdḳu'l- firāse vāriṣ-i ʿilmu'l-verāṣe (6) ve'l-firaset el-fāżıl fī-ṣāḥatu'd-dirāse Kaʿbetu'l-ʿamel ve'l-ʿilm ḳıbletu'l-veraʿ ve'l- (7) ḥilm[124] ṣāḥib-i yaḳīn-i bī-gümān ḫalvet-nişīn-i bī-nişān şemʿ-i meḥāfil-i ʿāşıḳān (8) ṣubḥ-ı şebistān-ı ṣādıḳan ḥażret-i şeyḫinā ve ʿammünā[125] Şemse'd-dīn Es-Sivāsī

S3-4b (9) El-muṭahhar ʿan küll-i ẕemīme ve şīn ve ḳalb-i ḳāsī ve dāfiʿ küll-i rīn ve ẓulmetu'l[126]-vesvāsī(10) min külli nās[127] ḥażretlerinden Allāh[128] teʿālā rāżı olup maḳām-ı bī-maḳāmda ḳāṭın (11) ve cemʿu'l-cemʿde mümekkin eyleye ki ḥayret baḥrine ġark olanlaruñ[129] elin alıcı ve ḍalālet (12) vādīsinde düşenleri[130]ḳaldırıcı azmışlara[131]yol gösteren az isteyenlere (13) bol gösteren serāy-ı maʿrifetullāhuñ ḳapucısı ve vīrān gönül-ḫānelerinüñ yapucısı (14) **Cezallāhi teʿālā ʿannā ḫayru'l-cezā ve ṣebetnā becāhehu fi'l-muḥaccet-ül beyẓā(A6)** Şiʿir [132]

(15) Felevlā yā ʿAbdu'lmecīd le-ṭaḥte

---

[118] S2-10a, S3-4a: yed-i maẕhar-ı ilāhiyyeleri pür-żaʿīflere.
[119] S2-10a: ola.
[120] - S2, S3.
[121] S2-10a, S3-4a: nāẓır-ı münāẓır.
[122] S3-4a: müşāhide ki.
[123] Asumān… : - S2, S3.
[124] Vāris… : - S2, S3.
[125] Şemʿ… : - S2, S3. S2-10b, S3-4a: + ṭāvus-ı gülistān-ı feẕā'il ṭūtī-yi şekeristān-ı fevāzil el-ḫācc-ul ġāzī fī küll-i maḥāc ve maġāzī āfitāb-ı sipihr-i himmet ve sipihr-i āfitāb-ı merḥamet ḥażret-i ʿammünā ve şeyḫinā.
[126] S2-10b, S3-4b: Muṭahhiru'l-ḳulūb ʿan küll-i fikr-i ḳāsī ve mezkeyy-üṣ-ṣadr her ʿan-ı küll-i rīn u şīn.
[127] S2-10b, S3-4b: ve ḥavfī zemāna aḳvi'n-nās.
[128] S2-10b, S3-4b: Ḫudā.
[129] S2-10b, S3-4b: düşenlerin.
[130] S2-10b, S3-4b: ve üftādkān-ı be-vādī-yi ḍelāleti.
[131] S2-10b, S3-4b: aza ḳāniʿlere.
[132] S2-10b, S3-4b: gösterür. Kef-i deryā gibi kef-i kāfīve yed-i ʿālā eyādī ṣāḥibi idi. Ki tenüñ ḥabliyetini kāhʿāsā-yı Mūsā kāh sehm-i pür- Sitem fenā idüp şeyāṭīn üns ü cinne şehāb-ı ṣaḳıb varur zū cefā iderdi. **Cezallāhi teʿālā ʿannā ḫayru'l-cezā ve sebetnā becāhe fi'lmuḥaccet-ül beyẓā** (DA1) naẓm.

Fī bivādī nifāḳā ebbivādi el-kebāyir (A7)

Allāhümme (16) bi-sırrı limen duʿā lehu el-ʿāḳıbet-ül ḥusnā velā beyyinā muḥarremu'l-muṣnafi fī'd-dīni ve'l-ʿumminā (17) ve'l-iḫvāninnā ve's-sā'iri e'ṣ-ṣuleḥāi ve limen ḳara'e lil-fātiḥāti lihazā'l-ʿācizi velehum cenāni ve'l-me'vā (A8)[133](18) **Eṣer-i ḥāzā** ol seyyār-ı ṣaḥrā-yı dīn[134] ve seyyāḥ-ı bādiye-i tefrīd ve ol ṭayyār-ı semā'-ı[135] (19) yaḳīn ve sebbāḥ-ı baḥr[136]-ı tevḥīd gevher-i ḳılıc[137]-ı ʿilm u maʿrifet zīver-i rūy-ı şāhid-i ḥaḳīḳat

S1-4a (1) maşrıḳu'ş-şemsu'l-ezelī ve ehl-i ʿaşḳuñ maḥbūbı ve[138] güzeli şehbāz-ı ʿālī-māḳām[139]-ı (2) dest-i Aḥmedī

S2-11a Ṭāvūs-ı ḫoş-ḫırām-ı ṣaḥrā-yı[140] Muḥammedī ki gevher[141]-i kelimātı zīnet-i rūy-ı (3) cāndur ve aḳdāḥ-ı ebyātı ẓurūf-ı mey-i ʿirfāndür āgāh-ı esrār-ı ʿilm-i dil ve mübeddil-i evsāf-ı (4) āb u

S3-5a gildür ki muʿaşırlarından meşāyiḫ-i ʿiẓām[142]ve kümmel-i kirām anuñ āteş-i şevḳinüñ (5) pervāneleri ve muḥabbeti derdinüñ avāreleri idi[143] ve ġamı bāzārınuñ ḫarīdārları (6) ve sülūkı rāhınuñ sebük-bārları idi[144]

(Fāʿilātün/ mefāʿilün/ feʿilün)

Naẓmı anuñ çü ʿaḳd-i dürr ü le'āl

---

[133] S2-10b, S3-4b: Er-raḥim ebānā el-faḳıyyu'l-müfessiru'l-massaf ve ceddinā ve ʿamminā ve uṣūlinā ve furuʿinā veʿat limen ve ʿālihim ve lehzā el-mezneb bi'l-fātiḥātu'l-ʿāfiyetu'l-ḥesnā.
[134] S3-4b: ol sipār-ı ṣāḥa-yı dīn.
[135] S2-10b, S3-4b: āsumān.
[136] S2-10b, S3-4b: muḥīṭ.
[137] S2-10b, S3-4b: tāc.
[138] S2-10b, S3-4b: muḥābīb-i ilāhiyyenüñ.
[139] S2-10b, S3-4b: sāmī pervāz-ı.
[140] S2-11a, S3-4b: ve pür-nāz-ı gülzār-ı.
[141] S2-11a, S3-4b: cevāhir.
[142] - S2, S3.
[143] S2-11a, S3-5a: mestāneleridür.
[144] Ve… : - S2.

Siḥr-i muṭlaḳ (7) velī mübāḥ u ḥelāl[145]

Revzen-i dīdeye ẕiyā sözidür

Ravżaʿ-i sīnede ṣafā sözidür

(8) Ḫasta-i cānumuñ necātı olan

Mürde-i ḳalbimüñ ḥayātı olan

Ḥażret-i Ḫıżr biñ (9) Celāl'eddīn Er-Rūmī ḳuddise Es-sāmī[146] cenāb-ı ḳurbet-me'āblarınuñ Allāh teʿālā (10) sırların muḳaddes eylesün ki[147]cevāhir-i aṣdaf[148]-ı Muḥammediyenüñ ḫazīnedār u[149]emīni (11) olup ʿarāyis-i ḳulūb[150]-ı ʿuşşāḳı zīb[151]u zīvere ġarḳ etdi ve ṣūret güzellerine (12) güşād virüp bāṭını ẓāhirden ḫaḳīḳati ẓılldan[152] farḳ itdi ve ol şuʿle-i şems-i (13) ʿirfān müteḫalliḳ-i aḥlāḳu'r-Raḥmān ṣaḥibu'l-mekīn ve'l-ıtmīnān[153] maẓhar-ı sırr-ı ʿilmü'l-beyān (14) Sineçāk-i Rūmī ki Vardār Yeñicesi dimekle maʿrūf ḳaṣabadandur anlaruñ (15) ʿālem-i ünsde iġtināmın dā'im ide[154] ki sırr-ı Mevlānā ile ṣadr-ı maṭlaʿ-ı bedirleri (16) münşeriḥ olup ol Ḫıẕr-ı Celāl'üñ saṭr-ı miskīnleri ẓulümātında yāʿnī rāh-ı āb-ı (17) ḥayātında bulduḳları dürer u[155] cevāhirüñ envāʿını ve ġurer u zevāhirüñ aṣnāfınuñ (18) müteferriḳātın[156]cemʿ etdi ve ol muḥīt

[145] Ve… : - S3.
[146] S2-11a, S3-5a: ḳuddise sırrahu e's-sāmiʿ nüñ ḳurbı ziyāde ola ki.
[147] Cenāb… : - S2,S3.
[148] - S2, S3.
[149] - S2, S3.
[150] S2-11a, S3-5a: dilhā-yı.
[151] S2-11a, S3-5a: zer.
[152] S2-11a, S3-5a: ẓıllı ḫaḳīḳatden ve ḫayāli vücūddan.
[153] Müte… : - S2, S3.
[154] Ki... : - S2, S3. S2-11a, S3-5a: Rūminüñ de sırrı muḳaddes ola.
[155] - S2, S3.
[156] Ki… : - S2, S3. S2-11a, S3-5a: u derd günā günī.

cāmiʿu'l-biḥārdan[157] enhār aḳıtdı (19) tā maḥbūbān-ı ilāhīden[158] bu ḳılāde teḳallüd idenler[159] cümān-ı taḳlīdi bıraġup[160] ḥüsn-i bī-behāyı taḥḳīḳ ṣāḥibi[161]

S1-4b (1) olalar ve ol enhārdan niçe ṭarīḳat yunmalıları ṭahāret iḳtibās idüp (2) mā vü men daʿvasından yaʿnī ʿucb u kir ḫabāṣetinden arınalar tā ki **İnnellāhe yuhibbu't** (3) **tevvâbîne veyuhibbu'l mutetahhirîn (A9)** ḥükmünce ʿayn-ı cürm olan vücūdlarından rücū idüp[162] **ve yuhibbu'l mutetahhirîn (A10)** (4) müzdīn bulalar ve gurūh-i ervāḥ-ı muḳaddeseye[163] żamm olalar ve baḳiyye-i selef-i meşāyiḫ (5) naḳibe-i ḫalef-i ehlü'l-maḳāmü'ş-şeyḫ[164] selefu'l-aḫlāf ve ḫalefü'l-eslāf[165] Derviş ʿİlmī (6) Maḳdesī'den[166] de

S3-5b Allāh teʿālā rāżı ola ki ekṣerūn ḫuṣūṣā ḳavm-i Zile **Ḥamiyyet ehlihā (7) ʿan'ul-feṭḥ ve'l ḫīle (A11)** bu cevāhir-i ḳudsiyye muʿāmele ve murābaḥasından bī-ḫaberler idi eyle (8) beyān eyledi ki bī-minnet-i pā her ṭālib-i ticāret[167] sevād-ı aʿẓām ve meṣā cāmiʿ[168] olan insān-ı (9) kāmilüñ[169] ḳalbi şehrine ṣad zaḥmet ü hezār ḫıḍmetle girüp cevāhirger aġaya alup (10) aṣṣı içün iflāsların sermāye vü fenāların māye idüp kerīm ile bāzār olduġçün (11) yoġı virip var alup bīʿat-ı rābiḥata ve küffet-i rāciḥa saʿādetin bulalar añıla (12) aşḳı bāzārında müflis añladı müflisüñ[170]

S2-11b sermāyesidür ve yubūset-i zühdle ḫuşk (13) u pejmürde ḳalan dil bāġları ṣulanup maʿmūr ola[171]baʿde bu dellāl-ı bī-nevā vü pür-melāl (14) ve ḳalīl u ʿalīl-i pür-ibtiẕāl[172]

---

[157] S2-11a, S3-5a: muḥītden.
[158] S2-11a, S3-5a: muʿallidīn.
[159] S2-11a, S3-5a: taḥḳīḳ-i muḳallīd idüp.
[160] S2-11a, S3-5a: kerden ammā rikāne bıraġalar ve enhār-ı mesfūreden nice beşeriyyet cenebleri mā vü men cenābetinden yunup.
[161] - S2, S3.
[162] Olalar… : - S2, S3.
[163] S2-11a, S3-5a: ḳudsiyyeye.
[164]meşāyiḫ… : - S2, S3.
[165] S2-11a, S3-5a: ḫalef'ül eslāf ve selef'ul aḫlaf ḫilāf-ı mevlāna ve evlāna ve.
[166] S2-11a, S3-5a,5b: muḳaddesinüñ daḫı Ḫudā sırrın muḳaddes ideler ki bu cevāhirüñ muʿāmelesini bilmeyenlere ve kānbā ṣayup bīʿan-ı rāyiḥa taʿlīm itdi.
[167] Allah… : - S2, S3.
[168] Ve… : - S2, S3.
[169] S2-11a, S3-5b: Kāmil ile bāzār -ı sitemin tefhim itdi tā ṭālibin iflāsların sermāye idüp kūfe rāciḥa bulalar. Naẓm Añıla ʿaşḳı bāzārında derviş añladı yoḳların.
[170] kāmilüñ... : - S2, S3.
[171] Ve… : - S2,S3.
[172] Ve… : - S2,S3.

ki ʿAbdu'lmecīd el-mülaḳḳab be-Şeyḫī İbn-i Ebu'l-Leyş[173] Muḥarrem e'z-Zilī (15) el-**muḥtācīn ilā raḥmete'l celīl'ul ʿallā[174] El-mevḳūf saʿādet-hümā ilā'l-lüṭf El-ḫafī ve'l-celle[175] (A12)** dür (16) anuñ daḫı Ḥażret-i[176] mübtedilü'l-ʿayān fesādın ṣalāḥa kesādın revāc u necāḥa (17) döndüre ki mesfūr ʿİlmī Maḳdesī ḥażretleri ḳaddessallāhu sırrahu baʿżı maḥallī tafṣīl (18) ve baʿżısın īcāz idüp ve herkesi kendü nefs-i nefsiyyelerine ḳıyās ile iẕmār itmişlerdi (19) ammā bu lāl-i pür-kelāl yine himmetleri lisānı ile tavżīḥ idüp[177] bu cevāhir-i girān māyelerüñ[178]

S1-5a (1) nāmları nedür? Vücūdları[179] ḳanḳısıdur? Ve ʿummān-ı muḥīṭ[180]-i Ḳurāndan her nevʿī (2) ḳanḳı cānibüñ dürr-i yetim-i bī-mānendindür[181] ve mecmuʿau'l-baḥreyn eḥādiṣüñ[182] ḳanḳı adasınuñ[183] (3) ney-i pür-ḳandīdür ʿayān eyledüm ve şerḫ şurūʿdan evvel[184] tebyīn-i luġat ve ṣoñra taḫḳīḳ (4) u taṭbīḳ yollarından ḫār-ı engārı ve ḫāşāk-ı şübehātı giderüp mecrālara nişān (5) eyledüm yaʿnī her beytüñ maʿnāsı ile taḫḳīḳ ve vicdān-ı sālike ne semtden ḳābildür (6) bildügüm ḳadar ʿayān eyledüm ve izdivāc-ı sırr-ı Muḥammedī ile bu mevlūd-i maʿnevī ki ṭoġdı (7) ve sırr-ı şems-i ḥaḳīḳat ki ṭulūʿ itdi Eḥade ʿaşere ve elf rabiʿu'l-evvelīnüñ evāsıṭında (8) idi. Kemākān-ı mevlūdü'l-cismānī ʿaleyhi's-selām ve daḫı bu iki baḥrīler mezkūr (9) olan ebvāb u fusūl-ı enhārınuñ aṣlı ve ʿummānı ve fihris-i mecmaʿınuñ[185] muḥīṭ-i (10) bī-kerānī ki ġavvāṣ[186] -ı baḥr-ı meʿānī maʿden-i sırr-ı sebʿu'l- meṣānī ḥulāṣā-i kevneyn nūru'ṣ-(11) ṣeḳaleyn mefḫar-i

---

[173] S2-11b, S3-5b: bin.
[174] El-… : - S3.
[175] S2-11b, S3-5b: el-ʿalā.
[176] S2-11b, S3-5b: da fesādı ṣalāḥa ki muḫtaṣır Bosnevī'nin e's-sene-i selātin mezkūre ve hemim şāhān mezbūre ile şerḫ idüp.
[177] ʿayān… : - S2,- S3.
[178] S3 derkenar: şāriḥ.
[179] S2-11b, S3-5b: ve'l-luṭfları.
[180] - S2, S3.
[181] S2-11b, S3-5b:bī-mānendīdür.
[182] S2-11b, S3-5b: baḫr-ı eḥādiṣden.
[183] S2-11b, S3-5b: edānuñ.
[184] S2-11b, S3-5b: ġālibā.
[185] Ṣonra… : - S2, S3. S2-11b, S3-5b: maʿnā-yı muḫtaṣır ve mufaṣṣıl ile beyān eyledüm ve gerçi baʿż-ı maḥalde lā-tā'il taḫta sözler uzatdum. Ammā murādum nuṣḥdur vesālike taʿlīm itdüm ve ḫafī olmaya ki bu iki baḥrīler nice ebvāb ẕikr itdiler lākin bu enhār-ı ebvābın aṣlı ve.
[186] - S2, S3.

enbiyā[187] Muḥammed Muṣṭafādur[188] bu cümle-i mucirāt aḫlāḳ-ı ḥasene-i enbiyā (12) anuñ ḫulḳ-ı ʿaẓīmi deryāsından[189] ḳatre ve şiyem-i pür-kerem-i evliyā anuñ şems[190]-i tabʿından ẕerre (13) iken muḫtaṣar mezbūruñ evvelinde [191]

S3-6a ol sulṭānuñ ki şānında denildi **Külli nebiyyu** (14) **fī'l-enāmu faẓīletü ve cümletehā mecmuʿatü lil-Muḥammedī (A13)**

(Mefʿūlü/ mefāʿilū/ mefāʿilū/ fāʿilün)

Mā an medaḥtü Muḥammeden bi maḳāleti

Ve lākin(15) medaḥtü maḳāleti bi Muḥammedin (A14)

Li-külli evsāf-ı ḥüsnāsından ve kemālāt-ı ʿulyāsından birḳac (16) beyitle beyān evlā vü elzem ve aḥrā ve āḥtem iken ḥāl-i ān ki rūḥāniyet cihetinden (17) ol sulṭān cümleden muḳaddem olduġıçün evvel-i kitābda midḥatinden bir miḳdār (18) getürmek gerekken anmadılar yā bārī āḫir-i muḫtaṣarda ḥatemü'l-enbiyā mihrü'l-aṣfiyā (19) oldıġı ḥasebi ile[192] ẕikr aṣveb u elyāḳ ve enseb u eḥaḳ (15)[193] iken ẕikr olunmadı[194]

S1-5b (1) Lā-cerem ol maḥbūb-ı Hüdānuñ evṣāf-ı kerīmesinden ve aḫlāḳ-ı ʿaẓīmesinden[195] (2) niʿām gūn-ā-gūn[196] anuñ [197] ʿuşşāḳ u dervīşānī ve zevvāḳ[198] u dil-rīşānī meclisine[199] gelmemek[200] (3) ve bu ḫˇān-ı raḥmet u rıḍvāna ālā-i midḥat-i maḥbūb-ı raḥmān

---

[187] meʿāni… : - S2,S3. S2-11b, S3-5b: -ul meşānī.
[188] S2-11b, S3-5b: Muṣtafā'dur ki muʿcīzāt-ı ʿulūm-ı enbiyā ve aḫlāḳ-ı evliyā anın meʿārif ve ḫıṣālī baḥrinden ḳatre.
[189] Bu… : - S2,S3.
[190] S2-11b, S3-5b: mihr.
[191] S2-11b, S3-5b-6a: teḳaddüm-i neş'e (S3-6a) rūḥāniyyesi ḥasebiyle muḳaddemāyā ḫatem-i enbiyā oldıġçün mu'ḫarānuñ evṣāfından.
[192] Ol sulṭan… : - S2, S3.
[193] S2-11b, S3-6a: ve eḥaḳ ve enseb u elyaḳ.
[194] S2-11b, S3-6a: itmediler.
[195] Ol… : - S2,S3. S2-11b, S3-6a: anuñ.
[196] - S2, S3.
[197] S2-11b, S3-6a: evṣāfından.
[198] S2-11b, S3-6a: müştāḳ.
[199] S2-11b, S3-6a: mecālisine.
[200] S2-11b, S3-6a: çekilmemek.

düşünmemek mütteḳī-i (4) ḳalbimüñ marżīsi ve müftā-bih olmayup[201] ḥulviyyātsız mecālis[202]-i żiyāfet-i ekābir-i[203]ʿ iẕām (5) ve şarāpsūz[204]-ı maḥāfil-i[205]ʿ uşşāk-ı ẕevi'l-ḳadr u uli'l-iḥtirām ʿadem-i żiyāfetle müsāvī (6) olup belki cümlenüñ leẕẕeti ve kemāli ve muḥabbet ve cemāli andan olmaġın ansuz kelām[206] (7) ṭuzsuz ṭaʿām gibi olmaġın bi'ż-żarūrī göñül oġlı[207]ṣad żaʿafla ve hezār[208]ʿ aczle (8) maġlūb-ı ḥükm-i vaḳt olup şerḥe vü tavżīhe şurūʿ idüp müntehāb-ı Sīne-çāk tamām (9) oldıḳda ḥāżır bulduġumuz Meṣnevī cildlerin tefaḥḥuṣ idüp medḥ-i maʿhūd ḫuṣūṣunda (10) her cildden[209] birer ḳaç beyit alınup her cildüñ ebyātını birbirine münāsib bulup (11) muttaṣıl ḳıldıḳ ve ḫafī olmaya ki bu taʿbīrātdan murādumız ḥāṣā selefimize iʿtirāz ola (12) **Kefā biʿllāhi şehidā (A15)** yine ḫıdmeti ben anlaruñ sırr u himmetinden bilürin belki yine şuhūdumda (13) anlaruñ rūḥāniyyetinüñdür nihāyet **Külli emri merhūne ʿalā vaktihi (A16)** ṭıbakınca ṭuluʿ-ı [210] mevlūd-i maʿnevīleri bu tārīḫe mevḳūfmuş ki anlaruñ ḳābiliyeti[211] bu ḳālīb-i nā-ḳābilde[212]ẓuhūr (15) etdi **Fesubhane mine'l-emḥali li-fiʿlihi ve cemīʿu'l-umūru'l-müşkületi Eysera ledeyhi ve iẕā erāde (16) en yeẓheru yeẓheru fī külli şey'in illā ve hūve mir'āten vechehu celālen em cemālen (A17)** [213]

S2-12 Ve bu saʿadet ki (17) el virdi[214] yümn-i devlet-i sulṭān-ı efḫām[215] ḫakan-ı ekrem[216] ḥāmiyu'l-bilād māḥiyu'l-fesād[217]

---

[201] Müttekī… : - S2,S3.
[202] S2-11b, S3-6a: muḥāfil.
[203] żiyāfet… : - S2,S3.
[204] S2-11b, S3-6a: meysiz.
[205] S2-11b, S3-6a: mecālis.
[206] żiyāfet… : - S2, S3. S2-11b, S3-6a: emrād-ı ikrām belki mecāmiʿde.
[207] S2-11b, S3-6a: müftī ḳalbimin bahā olmayup.
[208] - S2, S3.
[209] Şerḫ… : - S2, S3. S2-11b, S3-6a: mufaṣṣıl Meṣnevīnüñ bulduġumuz cildlerinden.
[210] Cildin… : - S2,S3. S2-11b, S3-6a: tebāmetin Sīneçāḳ'a ẕamm ve baʿdehu şerḫ idüp anların.
[211] Bu… : - S2,S3.
[212] S2-11b, S3-6a-8: ġayr-ı ḳābilde.
[213] S2-11b-12a, S3-6a: fesubhāne men zuhrun fi külli şey'in velā meḥāl lefʿale ve ḳaṣaba-i Zilede eṣnā ʿaşr ve elf Şaʿbānī ev aḫirinde (S2-12a) izdivāc-ı sırr-ı Muḥammedī ile bu mevlūd-i maʿnevī ki ṭoġdı.
[214] Bu… : - S2,S3.
[215] S2-12a, S3-6a: ekrem.
[216] S2-12a, S3-6a: efḫām.
[217] S2-12a, S3-6a-6b:ʿumād-ı ʿulemāyu'l-ʿibād iʿtiẓād ve ẕaʿifā el-fevād el-ʿadl el-uḳūmu'l-aḳdem ẓābıt-ı ḳavānīn. El-memālik ve dāfiʿu'l-ʿayyen ve'l-mehālik maẓhar ḳavā'idü's-selef ḳaṭb-i melā'ik ul-ebhiyye ve's-

S3-6b (18) basaṭe'l-bāsiṭ ḫilāfeti ʿalā'l-basīṭu ebeden behhid fevḳa farḳ-ul farḳ bin mihād (19) taʿrifi sırr-ı medā Kesemmeyehu Muḥammed ṣalli ʿaleyhi ve's-sellem bi sırr-ı ḳuvveti yedehu el-Ḳābizu'l-bāsiṭi dā'imen[218]

S1-6a (1) Sulṭān Meḥemmed bin Sulṭān

S3-7a Murād[219]

S2-12b sāye-i devletinde[220] idi **Edāmullahi teʿālā bi'l-ʿadl ve'l-teyaḳḳuẓ (2) ve'l-iclāl ve efāẓin ʿale'l-müslimīn bi e's-saʿādeti ve defʿi ve bihi envāʿu'l-iḫtilāli Allāhummensūr (3) men naṣre'd-dīn vaḫtül men ḫazele'l-müslimīn Allāhümme lā tecʿal lil-kāfirīne ve'l-mülḥidīne (4) ʿale'l-müʿminīne sebīlā Allāhümme lā-tecʿalnā mine'l-ġāfilīn ve amennā ʿan şerri eşrār yā Ekreme'l-ekrāmin (5) ṣümme innī lā etevekkelü illā ʿalā'l-Ḥayyu'l-Ḳayyum El-ʿAlīmu'l-Ḥalīm Ḳaʿilen muʿarrifen bi'enne lā-ḥavle velā ḳuvvete illā**

---

saṭūt fehmu'l-ḫalef-i Mevlā el-enām humūmu'l-ʿaṭıyye ve dāfiʿu'l- virṭat ve'l-elem (S3-6b) mevlāu'l- ilā ve'l-niʿam ve külli lā'e niʿam.

[218] bāsiṭ… : - S2,S3. S2-12a, S3-6b-7a: Mevlāu'l-illa'i ve'n- niʿām ve külli lāne niʿam dībāce-i kitābu'l-emin ve ṣaḥāyif. El-ʿadl ve'l-ṣavāb ve ʿunvān-ı efānīnu'l-fikru'd-daḳīḳ ve ḳavānīni't- Tedbīr fī-ġufānu'ş-şibāb. Naẓm (…)

Lā-siyyemā ʿalā ʿulemā-ul memalik. Naẓm

Mīr-i leşker keş-i düşmen (seken ü : - S3)mülk-arā

Şeref-i mülk ü nevāzde-i her mīr-i gedā.

Duʿā besṭā libāset bessāt. Ḫilāfete ʿalā-ul besīṭ. İbdā ve ḳabẓ aʿdā-i taḫt iḳdām. Efrāscinde ve ceʿalihüm fi'l-besīt ser-meden ve lā-zālitu'd-dünyā maʿmūre bedvām teyaḳḳuẓ ve devlet ve mā burc-ı aʿdāvet-i maġmūret. Taḫt baṭşa ve şiddete mā ʿann fi's-semā-i necm ve māmaṭıl mene's- siḥāb secm ve ḫarratihe ḫadūd-ı emrā'i illā ṭarāf ve mulūku'l- ḥudūd dā'imā meşāmu'l- ḫalḳ bervāyiḫ ʿadle ki'l-ʿavd. Allahümme bi's-serellezī ve bīnüñ ve bini Muḥammed ve sā'ir ʿuşşāḳuñ aẓrabʿaleyhe serādıḳ be-ḥayş lā tehteke e'r-riyāḥ velā taḥrīḳa e'r-ramāḥ ve zed-i tefṭine fī aḥvālu'l- berāyā bi'l-fikr e'ş-şāḳıb ve'r-rā'y-uş-ṣāyib ve ecel şitābe fi'z-zel ve'ṣ-ṣıfār ve udūmu'ṣ-ṣıyāb ʿinā bi'l-memdūḥu'l-med ʿavlihi bi's-sinnetu'l-ʿulemā ve'ş-ṣuleḥā ellezī levlā ẓuhūr rāḥte illeti hevāu'l-yedu'l-beyẓā (S3-7a) li-raḥat raḥatu'd-dünyā ve'l-mātūce ʿābid be-ḥuẓūru'l-ḳalb ilā el-cānibu'l-aʿlā e's-sulṭān Aḥmed bin.

[219] S2-12a/12b, S3-7a: Murād ḫān eyyāmında.

[220] - S2, S3.

billāhi'l-ʿaliyyu'l-aẕīm [221]**(A18)** Pes ḥażret-i Mollā ḫüdevendigār[222] ḳaddese sırrıhu'l-Celīlu'l-Cebbār bi-Muḥammedu'l-muḫtār[223] buyurur ki

İ-17b, İÜ2-19b, T-181b Bismillahi'r-raḥmani'r-raḥīm[224]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[225]**Bişnev ez-ney çü ḥikāyet mī-küned**

(8) Ez-cüdāyīhā şikāyet mī-küned (C1/1)

[226]şenīden[227] maṣdardur maṣdaruñ nunı giderince[228] (9) māżī olur ki[229] şinīddür[230]. Pes[231] mużārī şenīd.[232] Ve emr bişi[233] gerekdi küned lafẓından (10) kün gibi. Anuñçün şinev ve[234] şenūd [235]şāẕdur didiler. Ammā kütüb-i lüġatde[236] şenivīden (11) şenīden de[237]

---

[221] edāmullāhi… : - S2,S3. S2-12b, S3-7a: **Allahümme eraḥ küll-i ḳalīlin ve ʿalīlin taḥt-ı ẓillihi e'-ẓ-ẓalīl bikera mike'l- celīl ve lā tecʿal lil-kāfirīn ve'ẓ-ẓālimīne ʿalā müslīmine sebīlā. Şümme innā lā etū küll-i ʿalāyu'l-Ḥayyu'l-ʿalīm. Ḳā'ilā lā ḥavle velā ḳuvvete illā ʿalāyu'l-Ḥayyu'l-ʿalīm** (DA2).

[222] S2-12b,S3-7a: niʿmet-i ḫāne'-i şīm pür-kereminden maḥfil erbāb-ı esvāḳa basṭ-ı besāṭ sekriyyāt vü semāt-ı ḥuluviyyāt murād idüp muḳaddemā ṣafā-yı meclis ve teşvīḳ-i mecālisüñ içün Naẓm

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ṣāḳiyā virmek dilersen meclise ger intiẓām.

Öñ ġam-ı dildāruñ añ evvel ṭaʿām andan kelām.

Buyurduḳları üzere derd u ḥāletüñ iẓhār içün ʿumūm-ı ḳāniyeye fenā virici ney-i aḥẓār idüp.

[223] Ḳaddese... : - S2,S3.

[224] İ-1b, İÜ2-3b: Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm ve mine'l- avnī yā maʿinī Rabbi temmim bi'l-ḫayr.

[225] T-181b, İÜ-102b: Ḥaẕret-i Mevlānā mir'at-i cemāl olmaġla Yaʿḳūb-ı vaḳt olup Yūsūfını muʿaniyyede meşhūd murād idüp **innemā eşkū (İÜ: + bessî ve ḫuznî ilâllâhi**)(DA3) didigine iḳtifā semtinde şikāyet şekli gösterip buyurur. S2-12b, S3-7a: ḳālellahu teʿālā ḫikāyete ʿan Yaʿḳub **innemā eşkū bessī ve ḫuznī ilāllāhi ḳāle** (DA4)ʿaleyhi'sselām **ḫubbu'l vaṭān mine'l- īmān** (DA5)

[226] T-181b: ḳāʿide.

[227] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: lafẓından.

[228] S2-12b, S3-7a: maṣdaruñ muṭlaḳa nūnı ḥazef olınca.

[229] S2-12b, S3-7ab: şenīdedür. Meṣelā ve elbette mażīde ictimāʿ-ı sākīneyn yā ṣeliş-i sevākin şarṭdur. İllā imdūşed ve bedūzed lafẓları degül bunlar şādlardur ve burada (S3-7b) yāyı gidersek muẓāriʿ olur. Teġayyür olmaz ve her yerde muẓāriʿüñ aḫrinüñ māḳabli meftūḥ gerek pes bu ḳāʿide üzere muẓāriʿ vāvsız şenid ve dāl gidüp emr şin ya bişin gerekdi kün lafẓından bekün gibi anuñçün baʿẓılar şinev ve bişnev.

[230] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: māẓī şinīd gelür ve.

[231] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: ve.

[232] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: şined gelüp.

[233] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: bişin.

[234] Küned… -İ,T, İÜ. T-181b, İ-1b, İÜ2-3b: ammā.

[235] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: geldügi. Şinīd… : - S2.

[236] -İ, T. T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b:baʿżılar. S2-12b, S3-7b: baʿż-ı kütübde.

[237] S2-12b, S3-7b: daḫı.

lüġatdür didiler. Pes ikisi de bu taḳdīrce ḳıyāsīdür. Çün işbāʿla nice[238] ve nite (12) maʿnāsınadur keyf dimekdür[239] meṣel maʿnāsına daḫı bundandur. Yaʿnī ne miṣāl ve ne güne (13) ḥikāyet [240]ammā işbāʿsız vāv-ı resmī ile taʿlīlçündür çünki maʿnasına. Murād evvelkidür[241]. (14) Küned kerd kelimesinüñ mużāriʿdür rā nuna mübeddeldür[242]. ʿAlā ġayru'l-ḳıyās[243] maʿnā[244] Diñle ḳamuşdan (15) ne güne[245] ḥikāyet ider. Ayrılıḳlardan şikāyet ider. Yaʿnī **Ve ceʿale lekumu's- semʿa ve'l- ebsâra** (16) **ve'l-efʿidete**[246] **(A19)** āyet-i kerīmesinde[247] güş çeşm ü ḳalbe[248] taḳdīmde buyurduḳları[249] gibi ḥażret-i (17) Mollā ḫüdāvendigār[250] **Ḳuddise sırrıhu'l-Ġaffār**[251] **ve ebḳā eṣārihüm be-ḥürmeti Muḥammedu'l-muḫtār** (A20) īmā buyururlar (18) ki ṭālibīn-i ʿālem-i viṣālüñ ve rāġibīn-i cennet[252] ü cemālüñ her birinüñ[253] büyūt-ı ḳalbi[254] münfetiḥ (19) ve ṣadrı[255]

S3-8a münşeriḥ olmaġa miftāḥ[256]-ı fātiḥu'l-muġlaḳāt ve mıṣbāḥ-ı dāfiʿ-i ẓulumāt-ı müşkilāt[257]

---

[238] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: Şinevīden daḫı lüġat olduġuçün şineved geldi. Ḳıyāsīdir ve çün lafẓı imāle ve işbaʿla yenice.
[239] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: maʿnāsına.
[240] Misl… : - T, İ, İÜ.
[241] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: burada murād keyf maʿnāsınadur.
[242] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: tebdīl olmuşdur.
[243] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: tafṣīl isteyen Ḳavāʿid-i Farsī muḥīṭ olan risālelere baḳsın dimekdür ki. İkisi de… : - S2, S3. S2-12b13a, S3-7b: şāz olmaz ez-men maʿnāsınadur. Nice dimekdir. (S3: + ammā işbāʿsuz meṣel maʿnasına ve taʿlīldir.) Mī mużāriʿdür ālet-i ḥāldir yā ālet-i istiḳbāldir mī küned beküned dirler kerd kelimesinin mużāriʿdür ʿalā ġayru'l-ḳıyās didiler. Baʿżılar kenīden lüġatdür didiler pes şāz olmaz. Cüdā ayru yā maṣdariyyedür. Cüdā ayruluḳ (S2-13a) dimekdir. Hā edā-yı cemʿdür esmā ve maṣdara dāḫil olur esmānihā ve kerdenihā dirler.
[244] - T, İ, İÜ.
[245] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: nice.
[246] Ve'l… : - S3.
[247] S2-12b, S3-7b: āyetinde.
[248] Güş… : -İ,T, İÜ. T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b, S2-13a, S3-7b: ḳulaġı göze ve ḳalbe.
[249] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: taḳdīm itdügi.
[250] -İ, T, İÜ.
[251] - S2, S3.
[252] S2-12b, S3-7b: cihān.
[253] El- Ġaffār… : -İ,T, İÜ. T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: ḳuvvet-i sāmiʿadan nāşī olan işitmegi taḳdīm itmekle īmā ider ki ṭālibüñe.
[254] S2-13a, S3-7b: Rihā-yı müfliḳa-ı buyūt-ı ḳulubleri.
[255] S2-13a, S3-7b: ḫucceb-i ṣudūrları.
[256] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: evvel miftāḥ.
[257] Fātiḥ… : - T, İ, İÜ.

S1-6b (1) **Fe'stemiʿū lehu ve enṣıtu (A21)** ṭıbaḳınca[258] sükūt ve[259] ḥüsn-i istimaʿ dur[260] ve semt-i inṣātdur[261]. (2) Bu emr-i vācibu'l-imtiṣālde tek[262] nāṭıḳdan degül[263] belki[264] gūş-ı dilüñ[265] süddelerin (3) neyvār[266] tīġ-i āteşīn-i tevḥidle delüp

T-182a açup[267] aġaç u ṭaş u ḳamuş gibi[268] (4) bī-cān ve bī-zebānlaruñ[269]yel ṭoḳunmaḳla ḥareketinde[270] peydā olan ṣīt[271] ve ṣadālarından (5) daḫı diñlesün ki ʿālemde māye-i ṣıfāt-ı Ḫudādan[272] māyelenmedük nesne yoḳdur hep (6) maẓhar-ı ḳudretullāh ve mir'at-ı vechullāhdur[273]. Pes[274] **Ve teʿıyehā uzunun vāʿiyeh (A22)** nuṭḳunca[275] olur. (7) Ḳulaḳıyla[276] işidene[277] maʿnāsız sadā daḫı[278] yoḳdur. Aṣvāt-ı vuḥūş ve naġmāt-ı ṭuyūr (8) ve ṭanīn-i meges[279] gibi[280]. Belki[281] ḳapu ṣadāsı ve ḳaya yanḳusı ve mīşe ẕırıldusı[282]

---

[258] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: maṣdaḳınca. S2-13a, S3-8a: ḫükmünce **Ve'ş-şamt ḥükmün** (DA6) ḥadīṣi üzere.
[259] - T, İ, İÜ, S2, S3.
[260] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: ve sükūndur.
[261] - T, İ, İÜ.
[262] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: belki hemān vücūb-ı istimaʿ.
[263] S2-13a, S3-8a: daḫı **Es-saʿīdi men vaʿiẓ be-ġayrih (**DA7) ḥadīṣinüñ ʿumūmı üzere nāṭıḳdan istimāʿa maḫṣūṣ degül.
[264] S2-13a, S3-8a: ney-veş.
[265] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: özün ḳalbüñ. S2-13a, S3-8a: hūşuñ.
[266] T-181b, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: ney gibi. - S2, S3.
[267] - S2, S3.
[268] S2-13a, S3-8a: ḳamuş u ṭaş u aġaç.
[269] T-182a, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: dilsüzlerüñ. S2-13a, S3-8a: fariʿ nefes-i Raḥman olan.
[270] S2-13a, S3-8a: vāsıṭasıyla.
[271] S2-13a: ses.
[272] S2-13a, S3-8a: ṣıfātullāh māyesinden.
[273] Hep… : - S2,S3. S2-13a, S3-8a: Naẓm
Maẓhar-ı vaṣfdur anın çe vü çün.
Ḥüsn-i mücellāsıdur birūn u derūn.
[274] māye… : - T, İ, İÜ.
[275] T-182a, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: ḥükmünce.
[276] İ-1b, İÜ2-3b: ḳulaġıyla.
[277] S2-13a, S3-8a: dinlene. T-182a, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: ne hiç.
[278] - T-182a, İ-1b, İÜ2-3b, İÜ-102b: maʿnāsuz ses.
[279]S3-8a: bekes.
[280] T-182a, İ-1b, İÜ2-3b: ṭanīn-i zebāb.
[281] S2-13a, S3-8a: bi'l cümle.
[282] T-182a, İ-1b, İÜ2-3b: müşebbeḥ ḫırıldusı bile. S2-13a, S3-8a: iñildisi bile.

(9) sırr-ı[283] tevḥīdi ifşā ider[284] ve elbette bir miḳdār içi ḫāli olanda[285] bir naġme-i mü'esṣere (10) vardur[286] ve ḳulaġı ḫālī olanda naġmāt-ı bāṭın-ı evliyā istimāʿı da ḳābildür[287]. (11)

S2-13b Ṭolu ve muṣammetden[288] degmede ṣadā çıḳmaz ve ṣafā vü te'ṣīr olmaz[289]. Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Ḳalbi ḫālī itmeyen (12) işitmedi āvāz-ı dost[290]

Fāş ider bu maʿnāyı çeng u ney u mizmār-ı ʿaşḳ[291]

(13) İmdi[292]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Faʿul)

Sırr-ı ū der zebān-ı her ẕerre

Ḫˇod tū bişnev ki men nīm ġammāz

Buyurduḳları gibi. (14) Cümleden saña ḳamuş düdügi[293]

İÜ-103a zebān-ı ḥālle dir ki ben āb u gil içinde (15) neşv u nemāda[294]

---

[283] İÜ-102b: tevḥīd-i ḳudret-i.

[284]S2-13a, S3-8a: naẓm

Sırr-ı ū der-zebān-ı her-ẕerre

Ḫˇod tū bişnev ki men nīm ġammāz

[285] Ve… : - S2, S3. S2-13a, S3-8a: imdi **Ve enne ilā Rabbike'l-müntehā** (DA8) ṭıbaḳınca cümle vücūd u kemālāt-ı maḫlūḳāt-ı ḳābiliyye müntehi olur. Ḳābiliyyet ḳudretden nāşidir ḫuṣūṣa içi boş olanda.

[286] S2-13a, S3-8a: ḫālī degüldür. Anuñçün ḳarnı aç olan duʿāsı ḳabūl olur didiler.

[287] ḫāli… : - S2,S3. S2-13a, S3-8a8b: ġıybet ve çalġu semāʿından baʿīd olan naġmāt-ı derūn-ı evliyāyı belki secce-i melā'iketi ve enīn-i (S3-8b) semā'i işitmek ḳābildür didiler.

[288] S2-13a, S3-8a: nesne ṭoġmaz.

[289] Degmede… : - S2, S3.

[290] İşitmedi… : - S2,S3. S2-13b, S3-8b:sır sözlerin gūş idemez.

[291] Maʿna… : - S2,S3. S2-13b, S3-8b:müşkili ve meyi ve mizmār u def. Pes **feʿtebirū yā ūlī'l-ebṣar** (DA9) ṭıbaḳınca **ve ʿavvede ḳulūbiküm e'r-riḳḳa ve ekṣir** (S3: **ve el-bükā'i velā ibādetün kemā) ve't tefekkür** (DA10) ḫādīṣi üzere herşeyden gūş iʿtibār ile dinle cümleden biri sükkān düdügi.

[292] Ve elbet… : - T, İ, İÜ.

[293] Buyurduḳları… : - T, İ, İÜ, S2, S3. T-182a, İ-1b, İÜ2-3b, T-182a, İÜ-102b: İmdi saña ḳamuş dut ki.

[294] S2-13b, S3-8b: hezār nāz u naʿimle ṣafāda.

İ-2a, İÜ2-4a idüm kökümle taḳayyüdüm[295] ve yapraḳ u ṭalumla taʿalluḳum[296] vardı. Dehr-i denīnüñ (16) fitne vü fenāsınuñ[297] ve rūzgār-ı zūrkāruñ elem ü[298] cefāsından emīn[299] u bī-ḫaber[300] (17) kesb-i hevāda[301] iken[302] nāgāh[303] ḳażāyla menşe' vü[304] aṣlumdan[305] ve ʿālem-i vaṣlumdan[306] ayırdılar. (18) Başumı ve ayaġumı kesdiler[307]. Cigerimi ve baġrumı ṣad cefā-yı āteşīn ile[308] deldiler[309]. (19) Ser-tā-pā[310] ilişür ḳomadılar baʿde ḥażret-i Ḥaḳ[311] ve feyyāż-ı muṭlak[312] zaḥmetimi raḥmet[313]

S1-7a (1) ve ḥasretimi vuṣlat[314] ve āb u gilden ḫāṣıl olan ṭūl-ı emel ve tefrīḳa (2) vü keşretimi vaḥdete tebdīl idüp aġāz-ı ḥāl şer u şūr-ı vücūdda iken encāmum (3) ḫayr u nūr-ı feyż-i vücūda lāyıḳ olup[315] bir üstād eline düşüp ṣad ḫıdmet (4) ve hezār zaḥmetle hem-sır u[316]

---

[295] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: teʿallüfüm (İÜ: + zeban-ı ḥālle).
[296] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: teḳayyudum.
[297] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ḳatına. S2-13b, S3-8b: fenāsından.
[298] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ve rüzgārın cefāsından. S2-13b, S3-8b: esip.
[299] - S2, S3.
[300] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ve emīn.
[301] S2-13b, S3-8b: idüm. (S2: + bu televvün ü teṭāvül ü tekeyyürüm) ve cevānibe ḫoş gelmeyüp.
[302] - S2, S3.
[303] S2-13b, S3-8b: nāgāh (S3'te, ekkâgıtta, Saḥḥ: + be ḥasbu'l- irādetu'l- ezeliyyetu'l- ḳudretullāh nāme-i cāveş-i ilahī ileyhi) ve tebettuli tebdīlā emri velā temedden ʿayniyeki nehyi ve'l ʿazameti revā'ī ve'l kibriyā'i izārī femennāz ʿanā fīhimā edḫallete nārı ile muʿavven ḫaber hā'il gelüp bu vücūd-ı müstearu'd-dünyā ḥalev-i ḫızır u ẓıll u zā'il ile aldanup ḥaḳīḳati ferāmuş itmek neden diyü evvelā tīġ-i).
[304] - T, İ, İÜ.
[305] S3-8b, derkenār: nebātında gözüm vardur andan biter.
[306] Ve… : - T, İ, İÜ. S2-13b, S3-8b: öz ḥaḳīḳatüñi ve seninle ḳalacaġı ser u pāyım kesüp.
[307] Başımı… : - S2,S3.
[308] Ve… : - S2,S3. S2-13b, S3-8b: deldiler gerekmez mey-i āteş-zene etdiler.
[309] Cigerimi… : - T, İ, İÜ. T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: Baġrım deldiler cigerime ṣad cefā ile āteşīn dağlara urdılar.
[310] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: başımdan ayaġıma.
[311] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: Feyyāż.
[312] Ve… : - T, İ, İÜ. S2-13b-14a, S3-8b-9a: ʿafv-ı cürmden ṣoñra faṣl-ı kerem ʿādeti olmaġın **Fe'inne meʿal usri yusran (**DA11) āyeti ve **El-mevt kefāretü külli müslim** (DA12) ḫadīṣi üzere ḫasret ve zaḫmeti raḫmet ve ʿa'işe-i (s3-9a)müneyye ve mütemmā ḥayāt-ı iydiyye ve teslim u tefvīżim içün zinde-nām u lisān-ı ṣıdḳ u ṣāḥib-i enfās-ı ṭayyibe itdi ve ṭūl-i emel u tefriḳa ve keşretimi ʿālem-i vāḥidiyyete ercāʿ idüp āz-ı ḫālim bu ḫayāli vücūduñ şer u şūrı ile ibtilāda iken encāmım ḫayr u nūr-ı feyż ve ẓuhūra müntehā olup bu ḫalvet u hicret ve tebettül u inḳıṭāʿım sebebi ile culūs-ı mecālis-i ʿuşşāḳ-ı ilahiyye ve vaḥdeti fi'l-keşreti maḳāmı lāyıḳ (S2-14a) görilip **Men inḳaṭaʿ ilāllāhi kefāhullahu mü'minu ve rızḳuhu min ḥaysulā yaḥtesib** (DA13)ḥadīṣi üzere ḥażret-i üstād elinle beni bir ḫalīfezāde mükerremi deste ṣunup biḥamdiḳa şimdilik aña hem-ser u hem-nefes oldum ve ol kāmil-i maẓhar-ı nefs-i ilahi **Er-rīh min nefesü'r-Raḥmān** (DA14) enfās-ı ḳudsiyyesine beni maẓhar idüp.
[313] - S2, S3.
[314] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: + idüp.
[315] Ve... : - T, İ. T-182a, İ-2a, İÜ2-4a: encām u ʿāḳıbetim ḫayra teveccüh idüp.
[316] ṣad… : - T, İ, İÜ. T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: anuñla.

hem-nefes[317] olup **Er-rīḥ min nefesü'r-Raḥmān** (A23) ḥadīṯ-i şerifi (5) mışdāḳınca[318] ol kāmil beni enfās-ı ḳudsiyyesine maẓhar idüp (6) ḥażret-i Meryem ʿaleyhi's-selām[319] ol nefḫa-i rūḥiyye-i[320] rūḥāniyye-i ilāhiyye[321] vāsıṭasıyla (7) bikrken ḥażret-i Rūḥullāh[322] ʿĪsā ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selām[323] gibi veled-i (8) müẕhiru'n-nūr ve maẓharu'ẕ-ẕuhūra[324] mālik olup ol veled[325] **İnnī ʿabdullahi atānāye'l-** (9) **kitābe** (A24) ḥükmünce[326] ṭarīḳ-i ʿubūdiyyeti ve şükr-i niʿmeti [327]ẕākir u [328]müẕekkir olup ṣabī (10) iken mürşid-i kāmil[329] ve muḥyi'l-ervāḥ ve'l-eşbāḥ[330] olduġı gibi[331]

T-182b ben daḫı bir ḳamuş (11) pāresi iken[332] **Ve nafaḫtü fīhi min rūḥi** (A25) iżāfetine[333] lāyık olup[334] meclis-ārā vü[335] maḥfil-güşā (12) ve bülbül-i būstān-ı Hüdā[336] ve hezār[337]-ı dāstān-serāy-ı dost-nümā[338] (13) oldum dir[339]. Ḫuẕu hiẕā lākin ḫaḳīḳatde

[317]T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ve muṣāḥib olup.
[318] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ḥadīṯ-i şerīfince.
[319] - T, İ, İÜ.
[320] - S2.
[321] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ol nefḫa-i ilāhiyye.
[322] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ʿİsā.
[323] Rūḥullah… : - S2,S3. S2-14a, S3-9a: ʿİsā.
[324] - T, İ, İÜ.
[325] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ḥāṣıl idüp.
[326] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: minvālince ol veled.
[327] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: + hem.
[328] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: + hem.
[329] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: mürşid.
[330] T-182a, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: muḥyi'l-eşbāh ve'l-ervāḥ.
[331] Veled… : - S2, S3. S2-14a, S3-9a: bir rūḥ-ı mücerred muḥyi'l- ervāḥ ve'l- eşbāḥ iẓhār idüp ṭuruġı yirde **min ʿindallāhi niʿam ledīnī ileyh (DA15)** ile oldıġı gibi.
[332] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: + āb-ı ḥayāt-ı muḥabbet ve ṣafāya ve rūḥ-ı revān.
[333] S2-14a, S3-9a: teşvīḳine.
[334] S2-14a, S3-9a: görilüp şimdi muṭrib.
[335] S2-14a, S3-9a: naġme-gū.
[336] Ve… : - S3.
[337]- T, İ, İÜ.
[338] S2-14a, S3-9a: ferāḥ-fezā-yı gülzār-ı Hüdā ve bāṭına eger ẓāhir emḥal-i naʿmā ve maḫv-ı alā.
[339] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ḫod Hüdā ve rāsitān- Serā dost-nümā oldum diye.

S3-9b neyden murād ẕāt-ı şerīf-i[340] Ḥażret-i Mollā (14) ve anuñ emṡāli[341] vücūd ḳatresin[342] baḥr-ı hüviyyetde ve deryā[343] ṣıfatda maḥv idendür[344]. (15) Bu[345] baʿżı nüsḫada[346] Bişnev īn ney yazıldıġı da gösterir ki murād şol mürşid[347]-i kāmillerdür (16) ki ney gibi ṭūl u dırāz u ṣaġ u ṣola meylden kesilüp ancaḳ ḫāneleri ile (17) muḳayyed olup ḫāne[348]-i derūnların[349] ḥicebāt-ı vesāvis[350]-ı ġıll u ġışdan[351] ve bend-i hevā[352] (18) vü ʿalāḳa-i sivādan ḫalāṣ[353] u azād olup[354] sāyelerin ẕātlarına ve ḫayāllerin[355] (19) ḥaḳīḳatlerine ulaşdırdılar[356] .

S2-14b Yaʿnī[357] evveli ve aḫiri vü ẓāhiri bāṭını bir itdiler[358].

S1-7b (1) Pes varlıḳları yaʿnī kendüleri reʾsen vücūd ṣandıḳları ḫayālüñ ʿadem ve emr-i iʿtibārī (2) idügin ṭuyup ol ḫayāli[359] dest-i ḳudrete teslīm[360] itdikleri çün[361] ẓāhirleri ile (3) Ḥaḳ

---

[340] - S2, S3.
[341] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: emsālleridür ki.
[342] Ve… : - S2, S3. S2-14a, S3-9b:gibi ẕāt-ı şerīflerdür ki ḳatrāt-ı vücūdların.
[343] S2-14a, S3-9b: yem.
[344] - S2, S3. S2-14a, S3-9b: ġarḳ itmişlerdür ve biri de ʿibāreti ile münḳatiʿ müsebbiline īmā iderdi ve neyden murād Muḥammed ʿaleyhi's-selāmdur diyenler ġālibā **tebettel ileyhi (DA16) ve ṭahhir beytiyā** (DA17) āyeti kerimelerinden aldı evlā fi'l-ḥaḳīḳati neyde inḳıtaʿ ve ḫulūcuf ḫod muḳarrerdür ki ve **nefaḫtü fīhi min rūḥī** (DA18) buyurdı. Neyde ḳābiliyyet-i nefes nefḫ-i ḫod muḳarrerdür. Pes dünyā ve aḫretde mūṣeru'l-kelām ve maḳbulu'ş- şefāʿatün net devāhınuñ ḥażret-i Muḥammed Muṣtafādur ʿaley'isselām (S2: + ve bu baʿẕ-ı nüsḫada Bişnev īn ney yazıldıġıda gösterir ki murād) kendüdür ve kendü emṡāli ṭūl u ʿarza ve yemn u şimāle meyl u ḥareketden **Eş-şibāb şuʿbetun mine'l cünūn (DA19)** ḥadīṡi üzere safāhat u cünūn buraḳları kesilüp aşaġı yuḳarı ḥareket u cānım beşeriyyetden (S2: + çalınmada) ḳurtulup sekine vü ıṭminān ṣaffetine girüp ancaḳ teṭahhīr-i buyūt-ı ḳalbleri ile muḳayyed olup derūnların.
[345] Bu… : - T, İ, İÜ.
[346] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: baʿżısınca da.
[347] - T, İ, İÜ.
[348] Ki… : - T, İ, İÜ.
[349] Maḥv… : - S2, S3.
[350] S2-14a, S3-9b: ḥased.
[351] S2-14a, S3-9b: arıdup.
[352] S2-14a, S3-9b: sevdādan ḳurtulup.
[353] - T, İ, İÜ.
[354] Ve… : - S2, S3.
[355] S2-14a, S3-9b: ḫayālātın.
[356] S2-14a, S3-9b: ulaşdıranlardur.
[357] sāye… : - T, İ, İÜ.
[358] S2-14b, S3-9b: idüp. S1 derkenār: yaʿnī el-ḳıyās. Müstensih. T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: evveli āḫire ezeli ebede ẓāhiri bāṭına ulaşdırdılar.
[359] - T, İ, İÜ. T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ve vārlıḳlarına.
[360] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: teslīm-i dest-i ḳudret.
[361] - S2, S3.

olup bāṭınları nefes-i Rahmān[362] ve naġme-i sulṭān[363] oldı. Nitekim[364] neyden (4) neyzensüz ṣadā muḥāl olduġı[365] gibi **Küntü lehu semʿan ve baṣaran** (A26) ḥadīṯi semtince[366]

S3-10a kümel ü ʿurefānuñ da[367] (5) söylemesi işitmesi görmesi ve cümle evṣāfı ve aḥvāli[368] Ḥaḳla oldı.[369] Kendülikleri (6) gitdi belki ıṭlāḳa düşdi[370] ki muḥaḳḳaḳ Ḥaḳdan ġayrıya var dimek şirkdür. (7) Enbiyā ve evliyānuñ vücūdı hep birdür. Ol daḫı Ḥaḳḳuñdur[371]. Ḥaḳīḳat-ı vücūdda hīç (8) müşterek yoḳdur. Muṭavvelāt-ı kelām ile ḥamāsesi olan ṭuyar bāḳīsi (9) şühūda ışmarlanmışdur. Li-muḥarririhi

(Fāʾilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Ḥubb-ı dünyā gitdi ise buġz-ı dünyā geldise[372]

(10) Sehv u ġaflet ʿaskeri buldıysa maġlūbiyyeti

Ḫavf u yaḳẓān leşkeri żabṭ (11) itdi ise şehrüñi

Geldi ise daḫı ḳabż u basṭ u üns ü heybeti

Cismüñe (12) vü cānuña tevḥīd-i Ḥaḳ vālī ise

Himmet-i süflī gidüp toġduysa ʿulyā kelmeti

---

[362] S2-14b, S3-9b: olanlardur zīrā.
[363] Ve… : - T, İ, İÜ, S2, S3.
[364] - T, İ, İÜ.
[365] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: neyzensüz ses gelmedigi.
[366] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ḥükmünce. S2-14b, S3-9b: üzere.
[367] Kümel… : - T, İ, İÜ, S2, S3. T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: taḥammülünde. S2-14b, S3-10a: kāmilinüñde.
[368] Ve… : - S2, S3.
[369] S2-14b, S3-10a: olur. Yaʿnī dilleri ḳulaḳları ẓuhūr-ı sıfātullaha ālet olur.
[370] itlāḳa… : - T, İ, İÜ. T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-102b: ol oldı.
[371] T-182b: Ḥaḳdandur.
[372] S1'de burada Li-muḥarririhi ibaresi tekrar verilmiştir. Şiirin akışını bozduğundan metne eklenmemiştir.

(13) Ẓāhir u bāṭında te’sīr itse nūr-ı Ḫudā

Pādişāh olduysa rūḥuñ ġālibiyse (14) şevketi

Ṣafḥa-i sırr-ı kün okursun o demde bī-zebān

Kün fekān (A27) dersi yazılmış (15) bulasın ol vuṣlatı

Mihr-i ẕāta maṭlaʿ eyler ḳaldırur suḥben hemān

Evvel āḫir (16) ẓāhir u bāṭın ṭoġar ʿayniyyeti

Zülf idüp aʿyān-ı dilber yüze gizlenmiş ḳatī

(17) Şeyḫī’de var mı meger açar geçine ḥücceti

Lākin fehm-i murād anda ne miṣāl bu yeter ki (18) biñ mūmuñ[373] ẕiyāsı bir mūmdandur fitil ve yaġ ayruysa da.[374]

İÜ-103b Ṣu birdir çeşmeler (19)

S2-15a bināsı ayruysa da[375]. Li-muharriribi beyt

(Feʿilātün/ mefāʿilün/ feʿilün)

Muḫtelif yüzle keṣrete düşme

Cümle **yusḳā bi mā’i vāḥidünā** (A28)[376]

[373] Ḥaḳīḳat-i vücūdda… : - T,-İ, İÜ.
[374] Kendülikleri gitdi… : - S2, S3. T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-103a: muḫtelif çeşme bināların.
[375] S2-15a, S3-10b:ayru ġayrıysa da ırmaḳ birdür dolab bardaḳları ġayrı ise de.
[376] Li-Muhariririhi… : - T, İ, İÜ, S2, S3.

(20) Bu

S3-10b şems-i vücūd[377] birdür dīvār u bīnā vü cisimler[378] ayru gösterir[379]. **Meşelu nūrihi ke mişkātin** (A29)

S1-8a (1) ṭıbaḳınca bu nūr-ı ṣıfat ki vücūd-ı ʿāmmdur cümle yoḳlar yoḳluḳ ẓulmetinden bunuñla (2) ḫalāṣ bulup vücūd bulmuşlardur ve taʿayyün giymişlerdür ve ol māyei rıżāda (3) ḳullanan rıżā bulur ve illā maġẕūb olur[380] ve bilgil ki[381]

İ-2b, İÜ2-4b Manṣūr vaḥdet yüzüni[382] (4) kendü ḫaḳīḳi göziyle görüp istiġrāḳda dili ḥaḳīḳati ile bir olup muṣṭalaḫ-ı meşāyiḫ (5) olan[383] lisān-ı cemʿle Enā didügi[384] bu cism-i ḫarābī vü ẓıll-ı türābī içün degül[385] (6) belki[386] ḥaḳīḳat-i Manṣūr ki eniyyetin alup[387] kendü kendüni[388] tevḥīd itdi[389].

---

[377] S2-15a, S3-10b: güneş.
[378] Şems… : - T, İ. T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-103b: Bu ṣıfat-ı vücūd ve bu āfitāb-ı cūd birdir. Cism u revzen u cidār.
[379] Dīvār… : - S2, S3. S2-15a, S3-10b: rūznāmeler żiyāsın müteferriḳ gösterirse de.
[380] Ṭıbaḳınca… : - S2, S3.
[381] Mesele… : - T, İ, İÜ.
[382] S3-derkenār: cümleden berī Manṣūr idi.
[383] İstiġrāḳ… : - T, İ, İÜ. Dīvār… : - S2, S3. S2-15a, S3-10b: ālet olup.
[384] S2-15a, S3-10b: ḥāṣā.
[385] İçün… : - S2, S3. S2-15a, S3-10b:den ibāret degüldür.
[386] S2-15a, S3-10b: ḥażret-i.
[387] S2-15a, S3-10b: maḥv idüp.
[388] S2-15a, S3-10b: nūr-ı ṣıfatı münʿakis olup zebān-ı Manṣūrı ālet idüp ol nūr-ḫānede Ḫaḳ kendü ḫaḳīḳatin.
[389] S2-15a, S3-10b: + yaʿnī mevcūd-ı muṭlaḳ u dā'im u bāḳī benim senin Manṣūrluġuñ inʿaḳası ʿāriyetdür bu maʿnā neden ṣoñra ẓuhūr ider dersin bu şiʿir-i fakiri ḫod Şeyḫī diñle Li-muharirihi

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)
Meyl-i dünyā ḳalḳuben gelse dile buġẕiyyeti
Sūd-ı ġaflet ʿaskeri hem bulsa maġlūbiyeti

Cism u cāna rūz u şeb ḥākim ise tevḥīd-i Ḥaḳ
Himmeti süfli gidüp ṭoġdıysa ʿulya kelimeti

Ẓāhir u bāṭında teʾṣīr itdiyse nūr-ı ezel
Pādişāh oldıysa rūḥuñ ġālibiyse şevketi

Ṣafḥa sırrında oḳursuñ odumda bī-zebān
Kün fe kān (DA20) dersi yazılmış gel bula bu devleti

Mihr-i ẕāta maṭlaʿ olur gider ebr-i hevā
Evvel aḫir ẓāhir bāṭın ṭoġar ʿayniyyeti

Ebyāt[390]

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

(7) Ḳaydı ḳoyan gā'ib oldı[391] ʿālem-i ıṭlāḳda

ʿĀlem-i ḳayd içre görinür egerçi ṣūreti[392]

(8) Allāh Allāh didiler heybetle maḥv-ı ẕātile[393]

Kendü gider yaʿnī[394] Ḥaḳ söyler çü ṭoġar ʿaẓmeti

(9) Çoḳ namāz ḳılduñ begüm[395] bir kerre tekbīr itmedüñ

Ḥaḳ diliyle söyleyüp[396] nefy itmedüñ (10) keyfiyyeti[397]

Degşürüp külliyetüñ ḳāblar dilā[398] nūr-ı mūḥīṭ

ʿĀynı ʿaynuñ semʿi semʿüñ ḳuvvetüñ (11) ḳuvveti

Cān-ı Şeyḫī saña bundan özge irşād olmaya[399]

Ze'l-fā'id Rabb-i aʿyān dilber yüzi gizlenmiş fenā
Şeyḫī kimdür ve er midür açar geçine ḥucubbeti
Emṣāl biñ mūm żiyāsından yaḳarlar fitil yaġ ayru ise de.

[390] S2-15a, S3-10b: li-muḥarririhi el-faḳīr ʿaffaʿini.
[391] S2-15a, S3-10b: olur.
[392] S2-15a, S3-10b: kendüni görmez olur netsün bu ḳanı ṣūreti.
[393] S2-15a, S3-10b: żāfiyle.
[394] S2-15a, S3-10b: anda.
[395] S2-15a, S3-10b: nidem.
[396] S2-15a, S3-10b: söyleseñ.
[397] S2-15a, S3-10b: didin eniyyeti.
[398] kābili… : - S2, S3. S2-15a, S3-10b:ḳılar idi.
[399] Saña… : - S2, S3. S2-15a, S3-10b: tuyaduñ irşādımı.

İşidir İnnā inallāhi (12) nefy ider eniyyeti[400]

Pes[401] iẕn-i ilāhi bulmayan[402] ve ḥaḳīḳat-i Manṣūriyye ṭoymayanlar[403] v**e fe lā** (13) **yusrif fī'l-ḳatli innehu kâne menṣūrā** (A30) remzini şühūd[404] etmeyenler[405] ol ṣadā-yı **Ene'l-Ḥaḳ**[406](A31)-ı Ḥaḳḳānī (14) ve[407] nefes-i Raḥmānī[408]

T-183a bu ẓıll-ı zāyil ve ḫayme-i ḫarābı ve libās-ı türābī vü[409] ġurūrı ve[410] ḳafeṣ-i (15) manṣūriyyenüñ[411] ṣanup ol rūḥ-ı iẕāfīnüñ[412] ḳafeṣin şikeste ḳılup **El-mevt** (16) **tuḥfetü'l-mu'min (A32)** ḥadīṣince[413] Manṣūruñ rıḳḳıyyet-i cismden ve bend-i tenden[414] ḫalāṣına[415] (17) ve ol bāz-ı ilāhinüñ[416] yine[417] sāʿid-i sulṭāna[418] vüṣūluna[419] nuṣret etdiler[420] ve[421]

---

[400] İder… : - S2, S3. S2-15a, S3-10b: iden nefs-i butī. Bu maḳāma (S3: + ḳadem ḳadem) başan sālik mülk u melekūti ḳadem-i ṣıdḳ-ı ʿaşḳla ve cenāḥ-ı müşāhide (S2: mücahide) ile geçüp Elest ḥumrından mest olup mestāne kendü ḫayāli vü arlıġın ve evhām-ı ṣıfātın aḥdiyyet ḳumārḫānesinde oynayup ve oturup ʿālem gözine bir ḫayāl görinür (S3: pes) maẓhar-ı ʿulūm-ı ilāhiyye ve aḫlāḳ-ı nübüvvetiyye olur. Zīrā ġarḳ-ı baḥr-ı ḥüviyyet olur. Anuñçün baḥrden ġayrısın görmez ve ḥaḳīḳat güneşi ẓulmet-i beşeriyyetin maḥv idüp kendü görünmez. Nitekim gündüz gökde güneş yılduzları maḥv idüp yılduz görinmez ve hem kendü de vücūd ancaḳ āyine idi āyine iʿtibārın aradan ḳaldırınca şāhid ve meşhūd bir olur ve bu rūḥda fenā oldıġçün ḥażret-i kerim ḫilʿat (S3: -i bekā)giderip ḫalifetullāh olur. Bu maḳām ehline benim ve buyurdum ve eyitdim (S2: etdim) dimek benlik degüldür. Belki odur ve buyurdı ve eyitdi (S2: etdi) dimekdür. Anlamayanlar ḥulūl u itḥād deyü (S3-11a) cāmiu'l- ʿilmeyn olan sulṭānlara bühtān itdiler. Ḥāṣā ki (S2: + ʿumūm-ı ledünyā) imkān u cūbī farḳ itmeyeler. Eger vaḥdet dimek nedür dirseñ vücūd Ḥaḳḳuñdur. Muḳayyed anın vücūd-ı ḥaḳīḳisi yoḳdur. Belki iẓmāmı ve müsteʿādur dimekdür ki maṭlūbāt-ı kelāmda ḥāḳīḳāt-i vücūdda (S2-15b) müşterek yoḳ didikleri maʿlūmdur. Pes gūş hūşa mālik olmayanlar ve ḫār ḳulaġını üzn-i insāniyyeye degişmeyenler ve ḥaḳīḳa-i Manṣūrı bilmeyenler.

[401] İçün… : - T, İ, İÜ. T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-103b: zebānı ile degül idi.

[402] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-103b: bulmayanlar.

[403] Pes… : - S2,S3.

[404] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-103b: fehm.

[405] Ney… : - S2, S3. S2-15b, S3-11a: remz ve ḳafını ṭuymayanlar.

[406] - T, İ, İÜ.

[407] T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-103b: ki. Ene'l… : - S2, S3.

[408] T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: idi.

[409] Bu… - T, İ, İÜ. T-182b, İ-2a, İÜ2-4a, İÜ-103b: Bu libās.

[410] Bu… : - S2, S3.

[411] S2-15b, S3-11a: manṣūrınuñ.

[412] T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: libāsın çāk idüp ve. Ol… : - S2,S3.

[413] S2-15b, S3-11a: ḥadīṣi üzere ḥażret-i.

[414] Ve… : - T, İ, İÜ.

[415] T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: āzādlıġına.

[416] T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: bāzuñ.

[417] Rıḳıyyet… : - S2, S3. S2-15b, S3-11a: bāz-ı rūḥınuñ riḳḳıyyet-i bedeninden ve zencīr-i cismden ve ḳafes-i tenden çıḳup yine geldigi.

[418]T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: ve dost-ı Raḥmāna.

[419] S2-15b, S3-11a: çünki.

[420] T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: bāʿis oldılar.

[421] - T, İ. T-183a, İ-3a, İÜ2-5a: uşte Manṣūr.

henüz manṣūr[422] (18) oldı. Anuñçün cenāb-ı mecmaʿu'l-baḥreyn ve mūftīyyu'l-ʿilmeynlerinden ehl-i Baġdād (19) istiftā idüp böyle diyene ne lāzım gelür dinilecek[423] **vecebe ḳatlehu bilā emhāl**[424] (A33) didiler[425].

S1-8b (1) Ve eḥibbālar yine[426] **eḳatlūnī bi'eṣḳātī. Fe'inne fī ḳatlī ḥayātī** (A34) didiler[427] ve mervīdür ki (2) **Allāhumme aġfiri liḳatlinā fe'innehum lā yaʿrufūnī** (A35)[428]. Bunuñ mānendi[429] ḥażret-i (3) Ebā Yezīd[430] u Ḫaraḳānī ve ġayri meşāyiḫ ḳuddise sırr-ı edhum ḥażretlerinüñ sözleri heb (4) bu maʿnādur. Pes sulṭānu'l-muvaḥḥidīn Muhyi'd-dīn el-ʿArabī ve sulṭānu'l-fenān (5) ʿÖmer El-Fāriḍ el- Mısrī ve Sadrü'd-dīn Ḳonevī ve ġayri kāmiller ki ḳuddise (6) esrārehum sözlerin ḥāl aydaġyup añlamaduġumuz suç yeterken ṭaʿna (7) ḥarāmdur. Ḫuṣūṣa Rūmī mufaḫḫirlerinden İbn-i Kemāl ve Ebu's-Suʿud ḳuṣūs (8) ḫuṣūṣunda ṣāḥibü'l-ʿilmeyndür[431] diyü muʿterif olmışlardur[432]. Su'al[433] Neyden (9) murād mürşid[434]-i kāmil didüñ[435] ve aṣl-ı firḳatden nice şekvā ider[436]? Cevāb Şekvā (10) aṣılları[437] butūn-ı vaḥdetde nūr-ı muṭlaḳ[438] iken[439] libās-ı beşeriyye-i ẓulmāniyye[440]

---

[422] S2-15b, S3-11a: nām-ı ṣādıḳ.

[423] Anuñçün… : - T, İ, İÜ. T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: hem yine Ḥażret-i Manṣūr cāmiʿu'l-ʿilmeyn ve müftīyu's-sebīlīn ve mecmuʿatü'l-baḫreyn oldıġçün kendülüginden ibāret bir kimse ana dise ne lāzım gelür deyü istiġnā etdiklerinden.

[424] T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: **velā beʿūḍeten e't-tāḫir** (DA21) .

[425] T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: buyurdılar. Anuñçün… : - S2, S3. S2-15b, S3-11a: ve hem kendüleri müftī oldıġçün bişnev Ene'l Ḥaḳ ve sır ne lāzım olur diyü su'āl olındıḳda çün ḳalem bir dest-i ġaddāvī bu dilā cürm-i manṣūrlar vārı **be-ḳatl velā yehmelū** (DA22) buyurdılar.

[426] T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: buyurdılar. S2-15b, S3-11a: eḥibbāsına.

[427] S2-15b, S3-11a: **Allahümme aġfiri liḳatlinā fe'innehum lim-yeşāhid** (DA23) vāv ammā şāhidet buyurdılar.

[428] T-183a, İ-3a, İÜ2-5a: ḳaddesallāhu sırrahu ve raḫmi ḳatlehu.

[429] S2-15b, S3-11a: emṣāli.

[430] S2-15b, S3-11a/11b: Besṭāmī vü Cüneyd u Ḫaraḳānī vü Muḥyi'd-dīn ʿArabī vü Mollā Celāleddīn gibi sulṭānların (S3-11b) nice kelimātları vardur ve Muhyi'd-dīn ʿArabī ḥaḳḳında Kemālpaşazāde'nüñ fetvā-yı mübdeḥat remīzi meşhūrdur.

[431] S1 derkenār: Ve fetvā-ı ʿArabī vermişlerdir. Murād iden bulur. Müstensih.

[432] Ve Ḫaraḳānī… : - S2,S3.

[433] Bunuñ mānendi… : - T, İ, İÜ. T-183a: yaʿnī sen ḫod şeḳvā iden.

[434] - T.

[435] Şod… : - S2, S3. S2-15b, S3-11b: ve aṣıldur didik.

[436] Ve… : - T, İ, İÜ. T-183a: + ve ehil olmayan ḫod mürşid ol ḳaddesallāhu ilāhunā sırrahu ve raḫmi ḳatellāhu. (İÜ-103b) Eger dinilirse vāṣıl ayrılıḳdan nice şikāyet eder.

[437] Şekvā… : - S2, S3. S2-15b, S3-11b: şekvāları.

[438] -İ. T-183a, İÜ-103b: + ve baṭn-ı vaḥdet. S2-15b, S3-11b: baḫr-ı nūrda.

[439] S2-15b, S3-11b: çıḳup.

[440] - S2, S3.

giydükleri (11) içündür. Yaʿnī gāhīce ḫayālāt-ı bedeniyye ḳaydından muẓṭarib olub[441] **Ḥubbu'l-** (12) **vaṭān mine'l- īmān** (A36) ṭıbaḳınca geldikleri ʿālem-i tecerrüdde taḥassür çekdiler[442]. Li-şeyḫinā vü ʿamminā[443] (13) Şemse'd-dīn Es-Sivāsī[444] ḳaddesallāhu sırrıhu[445].

Şemsīnüñ ḫūbdı ḥāli ol ezel bāġında

(14) Bu ʿufūnet aña bu köhne-serādan oldı[446]

Ṭıfl-ı cān mehd-i ʿamā deydi elestden

İlerü uyanup aġlaması aña belādan oldı

T-183b Anuñçün ḥażret-i Mollā şekvā (16) idüp buyurur[447] ki

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

K'ez neyistān tā merā bübrīde end

---

[441] Gāhīce… : -İ,T, İÜ, S2, S3. T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: + ẕāt ʿālemine maḥfī ve bāṭın iken düşünür ṣıfatla ẓuhūra gelüp bu ḳālibde ḥāb u ḫayālāt muẓṭarib olup gelikleri ʿālem-i tecerrüdi. S2-15b, S3-11b: + bedenden ḥaẓ itmeyüp.

[442] Geldikleri… : - T, İ, İÜ. T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: + arzulayup iştiyāḳ u taḥassür çekerler. Bīşīn.

[443] - T, İ, İÜ. Geldikleri… : - S2, S3. S2-15b, S3-11b: + ʿālem-i ervāḥa müteḫassür çekerler ki nuṣret Şeyḫimiz.

[444] - S2, S3.

[445] Es- Sivāsī… : - T, İ, İÜ. T-183a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: ve ẕiyāu's-sebīlīn. S2-15b, S3-11b: buyurur.

Cān mehd-i ʿamā deydi elestden
İlerü uyanup aġlaması aña belādan oldı

Şemsīnüñ ḫubdı ḥāli ol ezel bāġında
Bu ʿufūnet aña bu köhne serādan oldı

[446] T, İ, İÜ: ikinci beyit olarak verilmiş.

[447] T-183b, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: Pes ḥazret-i Mollā bu şekvāyı tafṣīlān buyurup dir ki. S2-15b, S3-11b: yāḫūd murād şekvā degül uluṣul olan şeḳvāların mübtediyye levvāmelik taʿlīmi içün ḥikāyet beyān ola yaḫūd bu beyt maẓmūnı ola ki dimişler Naẓm

Ericek vaṣluña ʿāṣıḳ ġam-ı cān gitmez
Yāre gerçi ögilür līkī nişānı gitmez

Diger Mim

Didi vaṣlımda ġam gitdi niçün eksik degül āhuñ
Didim göçdigi menzilde ḳomaz mı kārbān āteş

Pes bu üç cevaba müşāmil bir beyitle cevaba ḥażret-i Mollā buyurur ḳaddesallāhu sırrıhu.

(17) Ez nefīrem merd ü zen nālīde end (C1/2)

Ki lafẓ-ı[448] ʻArabī ve ḥā-yı (18) ġayr-ı melfūẓa ile bir kelime-i aḫere rabṭ içün[449]

S3-12a ve taʿlīlçün[450] de gelür[451]. Aṣlı[452] ki ez (19) idi.[453] Ez men maʿnāsınadur[454]. Tā[455] ḥarfdür ḥattā maʿnāsına taʿlīl içün gelir[456].

S1-9a, İ-3a, İÜ2-5a [457](1) Burīden[458] ve nālīden[459]

İÜ-104a iñlemekdür. Māżīleri burīd ü nālīddür[460]. Māżīde (2) ictimāʿ-ı sākinīn yā ṣülüṣ-i sevākin-i Fars'da lāzımdur. Nitekim mużāriʿ üñ āḫirinüñ (3) mā-ḳablinüñ fetḥi lāzımdur. Pes bürīde nālīde ism-i mefʿūllerdür ve Farsuñ[461] ism-i (4) mefʿūli ʿammeten māżīden müştaḳdur[462]. Ammā ism-i fāʿil mużāriʿ üñ dalına fetḥa[463]daldan (5) evvel nūn-ı sākine getürmek ile olur büred[464] bürende nālid[465] nālende[466] gibi. Ḫuẕ-haẕā[467](6) nefir borı[468]ve

---

[448] T-183b, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b: kāf-ı.

[449] S2-16a, S3-11b: içündür ve burada ez men ma'nasınadur. Ney ḳamuş sitān lafẓı burada ism-i mekāndur isim aḫerine lā-ḥaḳ olur kesret ḍalālet (S3-12a) gülistān niḫalistān gibi ḳamuşluḳ dimekdür.

[450] - T, İ, İÜ.

[451]Lafẓı… : - S2, S3. S1 derkenār, T-183a, İ-3a, İÜ2-5a: Ki lafẓı şaḫs maʿnāsına da gelir. Nitekim çe ve ṣaf ve ḥāl ve ne ve nice maʿnāsına geldigi gibi ama burada rabıṭaçündür. (müstensih).

[452] S2-16a, S3-11b: aṣlından.

[453] S2-16a, S3-11b: ki lafẓ-ı ʿArabī ve hā-yı ġayr-i melfūẓa ile bir ṣıfatı aḫir ve rabṭ içündür burada.

[454] Ve… : - S2.

[455] S2-16a, S3-12a: burada edāt-ı taʿlīldür lām çāre maʿnāsına ʿAcemdür ki em dem tā terbiyetem künā pes nālideye müteʿalliḳ olur. Merāmım mütekellim ile āḫer kelimeye edāt-ı mefʿūliyet içün lā-ḥaḳ olan rādan mürekkebdür.

[456] S1 altta: Ve nā ḥarfdir şarṭ ve devām maʿnāsına da gelir. Ammā burada taʿlīle maʿnāsıdur. Ḥarfdür… : - S2,S3.

[457] T-183b, İ-2b, İÜ2-4b, İÜ-103b: ve şarṭ maʿnāsına ve devām maʿnāsına da gelür. Ammā burada lām (-İÜ) taḳlīline maʿnāsınadur. Burīde ve nālīde ism-i mefʿūldür.

[458] S2-16a, S3-12a: kesmekdür.

[459] T-183b, İ-3a, İÜ2-5a, İü-103b-104a: lafẓından alınan (İÜ-104a) māżīdür. Yaʿnī burīd ve nālid lafẓından müştaḳdur pes ism-i mefʿūl ʿumūman māżīden müştaḳdur. İ-derkenār: yaʿnī sen ḫod şekvā idenlerden murād mürşid-i kāmil didik vāṣıl olmayan mürşid olamaz.

[460]S2-16a, S3-12a: bürīde nālīde ism-i mefʿūlleridür. ʿAcemüñ.

[461] māżīde… : - S2, S3.

[462] S2-16a, S3-12a:māżīye birhā'-i resmī ġayr-ı melfūẓ getürmekle. İñlemekdür… : - T, İ, İÜ.

[463] S2-16a, S3-12a, İ, T, İÜ: ve.

[464] - T, İ, İÜ.

[465] - T, İ, İÜ.

[466] S2-16a, S3-12a: sāzed sāzende.

[467] - S2,S3,T, İ, İÜ. T-183b, İ-3a, İÜ2-5a, İü-103b-104a: Kesici iñleyici dimekdür. Pes ism-i fāʿil ʿumūman mużāriʿden müştaḳdur. Her geldikçe unutmayasın.

[468] - S2,S3.

feryād maʿnāsına gelür. Burada feryād maʿnāsınadur. Ammā ney münāsebetiyle (7) borıdaki baʿīd degüldür[469] tedebbür[470] end[471] lafẓı edāt-ı cemʿ dür[472] gerek[473] müştāḳda[474] kerde-end (8) ve kerdende gibi gerek cevāmiʿ de bed end bih-end[475]gibi. Maʿnā[476] beni ḳamışlıḳdan[477] maḳṭuʿ (9) etdikleri içün iñildümden merd ü zen[478] iñlemişlerdür[479]. Yaʿnī[480] ney-i vücūd ki rūḥdur[481](10) Allāh tebāreke[482] ve teʿāla anı[483] ʿālem[484]-i ervāḥdan[485] kesmişdür[486] iñildisinden ʿaḳl-ı küll ki mevcūdātuñ (11) babası ve nefs-i küll ki anasıdur iñlemişlerdür[487]. Ḥāṣılı uşda cānsuz[488] ney (12) aṣlın bilüp iftirāḳından şekvā ider ve aṣla ulaşan evliyā ve enbiyā[489].

T-184a Beyt[490]

(Feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/fāʿul)

(13) Ericek vuṣlata ʿāşıḳ ġam-ı cānı gitmez

---

[469] S1 derkenār: Yaʿnī ben iñledüm ṭurmasun benüm ḥarāretüm buraya teʾṣīr idüp andan bile er u ʿavrat iñlemişlerdür. Ben mazhar-ı nefesullāh ve borı benim nefesime mazhar iken. Münāsebetiyle… : -İ, İÜ, T. T-183b, İ-3a, İÜ2-5a, İü-103b-104a: maʿnāsıyla borı maʿnāsına da müstebʿed degüldür.

[470] Ve… : - S2, S3. –T, İ, İÜ.

[471] S2-16a, S3-12a: eger ned.

[472] S3-12a, derkenār: ney şekvā idüp iñildisi içinde ḥāliyle dir ki.

[473] - T, İ, İÜ.

[474] S2-16a, S3-12a: ve.

[475] - S2.

[476] S2-16a, S3-12a: mefhūm. T-183b, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: Yaʿnī.

[477] T-183b, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b-104a: kesdikleri içün ve.

[478] S2-16a, S3-12a: er ü avrat.

[479] S3-derkenār: hem yine raḳīḳu'l-ḳalb u nerm-dil olanlar ve derd-i firḳat çekenler canlı ekṣer-i cemādde esr-i iftirāḳ u enin u iştiyāḳ u ḫīn ṣūreti gördükçe gelirler. Meṣelā ṭaş yerinden ḳoparup ḳaldurup yuvarlamaḳda sadā iderken aġacı kesmege başladıḳda iñlerken ehl dir ve yanınca bile iñlerler. Taḥḳīḳā budur ki nāy-ı vücūd ki.

[480] - S2, S3.

[481] S2-16a, S3-12a: ki anı. T-183b, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b-104a: ki.

[482] - S3.

[483] Allah… : - T, İ, İÜ.

[484] - S3.

[485] T-183b, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-103b-104a: anı Allāh teʿāla.

[486] S2-16a, S3-12a: kesüp ayırup buraya göndermişdür.

[487] S2-16a, S3-12a: Pes ḥażret-i Mollā dir ki ben aşlımdan dūr olmaġın ol tecerrüd ẕevḳini yitürüp pür-derd olmuşum dersinde bu derdden ḫabīr veyā müstaḫber iseñ yitükli ol.

[488] Ḥāṣılı… : - S2,S3.

[489] T-183b-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: vāṣıla vāṣıl olan enbiyā ve (T-184a) evliyā.

[490] S1 derkenār: Cümle mevcūdāta vāsıt eyle feyż ir gör ki bu ikisidür ʿaḳl-ı küle ādem maẓhar olmışdur. Nefs-i küle hevā ānuñçün cümleye āb u em düşmüşlerdür.

Yāre gerçe oñılur lī̇ki nişānı gitmez

(14) maʿnāsınca cümle iḫtirāḳ u iştiyāḳ ʿarż iderler ḥattā ḥayretlerinden ṭayy-ı mekānla[491] (15) maḳṣūdlarına ulaşup sülūka muḥtāc degüller iken **İhdinā'ṣ-ṣıraṭe'l-mustaḳī̇m (A37)** (16) terānesin ururlar[492]. Beyt[493]

(Mefāʿī̇lün/mefāʿī̇lün/mefāʿī̇lün/mefāʿī̇lün)

Didi vaṣlumla ġam[494] gitdi niçün[495] eksük degül ahuñ

(17) Didüm göçdügi menzilde ḳomaz mı kārbān āteş

ḥattā sulṭānu'l-vāṣılī̇n (18) Muḥammed Muṣṭafā[496] **ʿAleyhi mine't-taḥiyyāti ezkāhā ve mine't-teslī̇māt ebḳāhā** (A38)[497] miʿrācda (19) cenāb-ı ʿizzetden[498] **Teḳaddüm teḳaddüm yā Vaḥī̇d muḥabbetī̇ muḥabb u maḥbūb u sāʿat-i ḫalvet** (A39)[499]

S1-9b (1) ṣadāsın işidüp şühūd u rü'yet belki taḥaḳḳuḳ-ı vaḥdete vāṣıl olmuşken (2) **Lā aḥṣā mā ʿarefnāke ve mā ʿabednāke** (A40) buyurur. Pes bir[500] żaʿf u ʿacz[501] u illetle ve[502] cehl ü (3) inkisār u cürm[503] ü ḳasvetle yolumuz ṣaʿb ve belālu başımuza[504] gelecege vāḳıf (4) degülken ve daḫı **Ve emtāzu'l-yevme (**A41) gününde ḳanḳı[505] gürūhdan olmamıza[506] ʿārif (5) degülken geregümizi ve maṣlaḥat-ı lāzımemizi tedārik itmek[507] ne sefāhatdür

[491] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: ḥācetleri ḳalmamış.
[492] Terāne… : - T, İ, İÜ. T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: ile naʿra zenān münācāt ve zārī ḳılurlar.
[493] İÜ-104a: **teḳaddüm teḳaddüm yā Vaḥī̇d** (DA24).
[494] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a: ney.
[495] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a: çün.
[496] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: ʿaleyḥi's-selām.
[497] ʿAleyhi min... : - İÜ, İ, T.
[498] T-184a, İÜ-104a: beyt.
[499] S1-altta: kezā fī manẓūme el-varaḳ… mim.
[500] Buyurur… : - T, İ, İÜ. T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: terānesin iderler yā sen.
[501] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a: ʿāciz.
[502] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: isyān
[503] inkisār u cürm: - T, İ, İÜ.
[504] Yolımız… : - T, İ, İÜ. T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: başuñ belālu ve yolun saʿb ve başuña.
[505] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: ḳanġı.
[506] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: olacaġuña.
[507] Geregümizi… : - T, İ, İÜ. T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: kendü lāzımuña tedārik itmemek.

ve cemʿ-i (6) ekber-i[508] maḥşerde aḥvālimüz[509] açılup nāme-i cerāyimimüz oḳunursa ne fażāhatdür? Pes ney (7) dir ki sen[510] mest-i ḫamr[511]-ı fenā ve ḥayrān[512]-ı … hoş-ribā olup fāsidü'ṭ-ṭābʿ muḫtelü'l-(8) muḥtācü'l-ʿilāc olmuşsun[513].

İ-3b, İÜ2-5b Bu derdine[514] devā **Kemā'in enzelnāhu mine's-semā'i** (A42) mefhūmunca (9) ḳulaḳuñ arḳını[515]

T-184b, İÜ-104b maṭar-ı raḥmet-i Kurāniyye[516] mecrā eyle v**e inne fî ẕâlike leẕikrâ limen kâne** (10) **lehu ḳalbun ev elkā's-sem'a ve huve şehīdun** (A43) maʿnāsınca[517] eşribe[518]-i maʿānī ve ḥumūr-ı maʿārifi (11) dehen-i gūşdan[519] nūş idegör[520] tā vücūduñ bāġınuñ yubūseti gidüp ezhār-ı maʿārif[521] ü (12) eşmār-ı leṭāyifle[522] ḥayāt-ı ṭayyibe bulup[523] rūḥūn[524] ʿaṭşān[525] u pür-ḥarāretken (13)[526] mışr-ı vücūdda[527] melik-i reyyān[528] mesrūr u ḫandān ola be-şarṭ-ı ān ki[529] teşne āba (14) ḥāriṣ olduġı gibi[530]. Mürşidlerüñ sözin ḳabūliyle cānla

---

[508] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: ekberde yaʿni.
[509] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: aḫvālüñ.
[510] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: imdi.
[511] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: maḫmūr.
[512] T-184a, İ-3a, İÜ2-5a, İÜ-104a: + cām-ı dünyā-yı.
[513] Olup… : - T, İ, İÜ. T-184a, İ-3a, İÜ2-5a,-3b, İÜ-104a: + ile cāhil ve nābīnā olmuşsun. Elbette fāsid-ül mizāc ʿilāca (İ-3b, İÜ2-5b) muḥtācdur.
[514] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: derde.
[515] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: arḳalarını.
[516] T-184b, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104b: + mecmuʿa ve.
[517] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: kelāmınca.
[518] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: şarāb.
[519] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: gūş ile.
[520] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: içegör.
[521] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: meʿārifle.
[522] Ü… : - T, İ, İÜ.
[523] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: bula.
[524] T-184a, İÜ-104a: tā ki maḫrūr u.
[525] T-184a, İÜ-104a: + iken.
[526] U… : - T, İ, İÜ.
[527] T-184a, İÜ-104a: + mesrūr ve pür-ḥubūr.
[528] T-184a, İÜ-104a: + olasın zinhar amā.
[529] ḫāṣılı uşda cānsuz… : - S2, S3. Mesrūr… : -İÜ, T. Tā ki… : -İ.
[530] S2-16a, S3-11b: **El-ḥikmet ḍālletü'l-mü'min** (DA25) olan kelime-i ḥikmet derd-i emīr ü süḫan ʿaşḳ engīz külliyetüñle müteveccih ol.

diñleye[531]. Ṭoḳlanup müstaġnīlenmeye (15) ve gözi ḳulaġı[532] cümle[533] aña tevḥīde ide[534] ki[535]

S3-12b Reşehāt'de buyurur[536] kelimāt-ı ḳudsiyye-i (16) nūrāniyye-i mişkāt[537] ḳalb-i Muḥammedīden[538] muḳtebesdür[539]. Ḥaḳīḳatde[540] ʿayn-ı Ḳurān'dur[541]. **İn huve** (17) **illā vahyun yūhā (A44)** bunı iʿlāndur. Pes Ḳurān vaḥadiyyet gibi[542] taʿẓīm vācibdür ve[543] berḫūrdārlıḳ (18) ʿalāmetidür. Söz güherdür[544]. Her[545] ne dilce söylenürse ẓarfından (19) aña ʿār[546] olmaz[547]. Ḳıymet güherüñdür kīsenüñ degüldür[548] ve Ḳastamonī şeyḫü'l-meşāyiḫ

S1-10a (1)berzaḫü'l-berāziḫ ḳāṭınu'l-makāmü'l-meşāyiḫ Şaʿbān Efendi ḳuddise sırrıhumdan mervīdür ki (2) buyurmuşlardur Muḥyi'd-dīn ʿArabī ʿArabca *Füṣūs*'unda ve Molla Ḥudāvendigār ʿAcemce *Meṣnevī*'de (3) ve Yūnus Emre Türkçe *Dīvānçe*'sinde yazduġı söze nāẓır oldum. Gördüm (4) üçi birle bir maḳāmdan söylemişler ve bir semtde imişler raḥimehumullāh ḳuddise sırrıhum (5) ve bu ḥaḳīrüñ mücerrebidür ki[549] baʿż-ı maḥalde mürşidüñ bir sözi tālibüñ[550] nice süddelerin (6) ve yumuḳların açup niçe ḫandeḳ sıçradur

---

[531] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: Mürşidānın sözi ki Ḥaḳ sözidür cānıyla ḳabūliyle dinle.
[532] Ve… - T, İ, İÜ. T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: ve güzel ḳulaġuñ gönlüñ.
[533] -İÜ.
[534] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: teveccüh eyle.
[535] Mürşīdlerün… : - S2,S3.
[536] S3-12b, S2-16b: + ki.
[537] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: Müşgāh-ı Mescid-i Aḳsādan yaʿnī.
[538] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: Muḥammed Muṣṭafā çeraġından.
[539] S3-12b, S2-16b: + **Ve mā yentiḳu ʿanü'l-hevā** (DA26) ḥükmünce vahiyy u Ḳurān'dur.
[540] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: be-ḥasbü'l-ḥaḳīḳat.
[541] Ḥaḳīḳatde… : - S2,S3. T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: Ḳur'ān olduġuçün Ḳur'ān ve ḥadīṣ gibi.
[542] İn… : - T, İ, İÜ.
[543] S3-12b, S2-16b: dile ve taʿẓīmle istimaʿ itmek.
[544] S3-12b, S2-16b: cevherdür.
[545] - S2, İ.
[546] Ẓarfından… : - S2, S3. Kīsesine iʿtibār.
[547] S3-12b, S2-16b: İmdi zül ʿāleminden ayrıldığın ṭuyduñ ise ve ol iftirākdan derdin var ise neşāta evlādan saña söyleyem ammā derdle diñle diyü.
[548] T-184a, İ-3b, İÜ2-5b, İÜ-104a: degül ve mecz temizdür ki.
[549] Olmaz… : -İ, T, İÜ.
[550] T-184b, İÜ- 104b, İ-3b, İÜ2-5b: tālibüñ seddelerin açup nice hendek sıçradur ve niçe erbaʿin ve halvātinden enfaʿ olur. Ammā derdiyle diñlemek gerek. Kāle ḳadde'sallāhu sırrahu ki.

ve niçe berzaḫ geçürür ve niçe erbaʿ īnāt (7) enfaʿ olur. Ammā şarāb ve maʿcūn nūş itmeden teʾṣīr itmez. Söz de derdle (8) diñlenüp ḳalbe girmek gerek ki[551] buyurur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Sīne ḫˇāhem şerḥa şerḥa ez-firāḳ

(9) Tā begūyem şerḥ-i derd-i iştiyāḳ (C1/3)

[552]Ḫˇāsten maṣdar[553] Ḫˇāst māżī[554] (10) mużariʿ Ḫˇāhed gelür vāv-ı resmī ile. Ammā oḳunmaz[555]. Sin hāya dönmek

T-185a ḳāʿidedür. (11) Pes mużāriʿ-i ḳıyāsīdür[556]. Ḫˇāhem[557] nefs-i mütekellim-i vaḥdesidür[558]. Güften maṣdar (12) güft māżī gūyed[559] mużāriʿ şāzdur[560]. Ḳıyās gūyed idi. Bā-i muvaḥḥide ile[561] zīrā tānuñ (13) mā-ḳabli fā olsa ḳāʿide bāya dönmekdür. Rūbed reften gibi[562]. Gūyem nefs-i mütekellim-i vaḥdedür[563]. (14) Maʿnā[564] bir sīne isterim ki derd-i firāḳdan meşrūḥ[565]ola tā söyleyem[566] aña şerḥ[567]-i derd (15) ü iştiyāḳ[568].

---

[551] Ḳıymet… : - S2, S3. S2-16b, S3-12b: İmdi ezel ʿāleminden ayrıldığın ṭuyduñ ise ve ol iftirāḳdan derdüñ var ise neşāt-ı evlādan saña söyleyem ammā derdle dinle diyü.

[552] S2-16b, S3-12b: + Sīne ṣadrdur. Türkce gögüsdür. Murād ḳalbdür. Sīne anın ẓarfıdur. Şerḥ meşrūḥ dimekdür. Yaʿnī pārelenmiş murād maʿnā-yı lāzımīdür ki murād kalb idigini **İnne fī ẕālike le ʿibreten limen kāne lehu ḳalbu** (DA27) āyeti de gösterür. Müte'ellim ü muġtem ü münkir olmaḳdur. T-184b, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: + Bir sīne isterim ki derd-i firāḳdan şerḥālanmış ola tā söyleyem aña derd ve iştiyāḳ beyānını.

[553] S2-16b, S3-12b: istemek dilemek maʿnāsına.

[554] S2-16b, S3-12b: ḳıyāsen.

[555] Gelür… : - S2, S3, T, İ, İÜ.

[556] - T, İ, İÜ.

[557] Pes… : - S2, S3.

[558] S2-16b, S3-12b: vaḥde ḫˇāhem gelür. Cümle de vāv-ı resmī yazılur ammā oḳunmaz.

[559] T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: + gūyem.

[560] S2-16b, S3-12b: şāzdılar.

[561] ḳıyās… - S2, S3.

[562] S2-16b, S3-12b: + ḳıyās gūyed gerekdi bā-i muvaḥḥide ile. Baʿżılar gūyenden daḫı lūġatdür didiler pes şāz olmaz.

[563] S2-16b, S3-12b: + tā ḥattā maʿnāsınadur. Ḥattā uḳūl dimekdür. Şerḫ beyān maʿnāsına.

[564] Gūyem… : - T, İÜ, İ.

[565] S2-16b, S3-12b: pāre pāre. T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: şerḫlenmiş.

[566] S2-16b, S3-12b: diyem.

[567] - S2,S3, T, İ, İÜ.

[568] S2-16b, S3-12b T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: + beyānını.

S3-13a Yaʿnī [569] **limen kāne lehu ḳalbe** (A45) **ve ulī'l-elbāb** (A46) **li-ulī'l-ebṣār** (A47)[570] āyet-i kerīmeleri[571] (16) ṭıbaḳınca[572] cenāb-ı ʿİzzet buyurur ki[573] menüm[574] ḳudret ü ṣunʿum ve[575] kelāmum[576] u ʿibretlerüm[577] (17) ḳalbi münşeriḥ olup lübbi yaʿnī çekirdegi[578]saġ olanadur[579]. Ḳalbi mevtā vü mesdūd (18) olana ve lübbi çürük olana[580] nefʿ virmez ve eyle kimseye[581] teẕkīr eyleme ki tażayyuʿdur diyü[582]. **Fe ẕekkir in nefʿ ati'ẕ- ẕikrā** (A48) (19) didigi gibi[583] Ḥażret-i Mollā da[584] Reşeḥāt'den naḳlimüz[585] üzere[586]

S1-10b (1) ke-ennehu buyurur ki[587] benüm kelāmum maʿnen kelām-ı Ḥaḳdur. Men ḥażret-i Mūsā'ya ṣadā iden tecellī (2) aġacı gibi[588] ālet-i Ḥaḳḳ'um[589]. Beyt[590]

(Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün)

Men neyem baña nevā Ḥaḳ'dan[591] gelür

Men tefem baña ṣadā Ḥaḳ'dan[592] (3)gelür[593]

---

[569] S2-16b, S3-13a: + **inne fī ẕālike le 'ibreten** (DA28).
[570] Ve… : - S2, S3.
[571] T-184b, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: āyetleri.
[572] T-184b, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: ḥükmünce.
[573] - T, İİÜ. āyet… : - S2,S3. S2-16b, S3-13a: āyetindeki Ḥażret-i Ḫudā buyurur.
[574] T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: benüm.
[575] Ḳudret… : - T, İ, İÜ.
[576] - S2, S3.
[577] - T, İ, İÜ. S2-16b, S3-13a: + ulī'l-bāb ve'l-ebsār olup lübbi ve baṣīreti yaʿnī ḳālbi.
[578] - T, İ, İÜ.
[579] S2-16b, S3-13a: olana ve ṣadrı münşeriḥ olanadur. Mürde dillere ve mesdūr gönül ve ḳalbi çürük cüz gibi fesād ve ẓulmet (S2-17a) ve ḫarāba varanlara degül ki Ḥażret-i Mollā da.
[580] Lübbi… : - T, İÜ, İ.
[581] T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: + benüm kelāmum ile.
[582] Dur diyü: - T, İ, İÜ. T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: kelāmdur nitekim.
[583] Dedigi gibi: - T, İ, İÜ. T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: buyurdı pes.
[584] -İ, İÜ.
[585] T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: menḳūl olan.
[586] Ve eyle… : - S2, S3.
[587] Ke-ennehu… : - T, İ, İÜ.
[588] S2-17a, S3-13a: tecellī ve kelām-ı ẓāhir olan aġac.
[589] S2-17a, S3-13a: ḳudretüm.
[590] Men… : - T, İ, İÜ.
[591] T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b, S2-17a, S3-13a: andan.
[592] S2-17a, S3-13a: andan.
[593] Men tefem… : - İ, İÜ, T.

İ-4a, İÜ2-6a Men ancaḳ āletem ve tercemān-ı kelām-ı Ḥaḳ etmege ve emr-i ẕāt-ı muṭlaḳ etmege[594] bir[595] Farsī[596] (4) dellālem. Pes ḥaḳīḳatde vücūd u kelām anuñ olunca[597] ben de sözi söylemege ṣāfī vü (5) münşeriḥ ḳalb isterem. **Nāvemen menḥu'l-cehhāl ʿilmen iżāʿahi** (A49) ṭıbaḳınca mes'ūl u muʿātib (6) olmayam der[598] yaʿnī ben de[599]

İÜ-105a ʿālem-i ervāḥdan ayrulduġın bilüp[600] derdlenmiş[601] ādem[602] isterem (7) tā ki neye[603] uġradıġum bile ve[604] illā bī-derdler baña hem-nefes[605] olamaz ve naġmātumdan alamaz.(8) Ḳıṭʿa li-şeyḥinā[606]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün)

Dost niḳāb urdı deyü aʿmā-yı terhīb eyleme

Li-şeyḫinā ʿAbdülmecīd (9) e'ş-Şirvānī ḳuddise sırruhu[607]

(Müstefʿilün/ Müstefʿilün/ Müstefʿilün/ Müstefʿilün)

Men bu ile garīb geldüm kimse ḥālüm bilmez menüm

Men söylerem men (10) diñlerem kimse dilüm bilmez menüm

---

[594] Ve emr… : - İ, İÜ, T.
[595] Ve emr… : - T, İ, İÜ.
[596] T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: Farsīce.
[597] Ḥaḳīḳatde… : - T, İ, İÜ. T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: maʿnen söz Ḥaḳḳuñ olunca.
[598] T-185a, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: dimege işāret buyurur.
[599] - T, İ, İÜ. Ḥaḳīḳatde… : - S2, S3. S2-17a, S3-13a: pes ḥaḳīḳat süḫan anuñ olunca men daḫi söylemege ṣaġca leb ve ṣāfīce selimce ḳalb isterem. Naẓm
İn necm est ve ne raht u ne ḫarāb
Ve ḥayı Ḥaḳ u Allahu ʿālem bi'ṣ-ṣavāb buyurduġı bu maẓmūnı muḥaḳḳaḳdur. İmdi.
[600] T-185a, İÜ-105a, İ-3b, İÜ2-5b: + anuñ derdinden ṣadrın (-İ) münşeriḥ.
[601] -İ, İÜ, T.
[602] S2-17a, S3-13a: bir ḳalb.
[603] T-185a, İÜ-105a, İ-3b, İÜ2-5b: tā ki ol firāḳdan ne ḥāle.
[604] Neye… : - S2, S3. S2-17a, S3-13a: ḥāl ne imiş neye uġramışım hem-derd u hem-zebān ola ve.
[605] S2-17a, S3-13a: + hem-ser olamazlar ve anlara keşf-i sır żāyiʿ bil ki **ḳıtʿa ve men meneḥe'l-cehhāl ʿilmen iżāʿah** (DA29) mışdaḳınca taẓyīʿ ve ẓulm u isrāf u metābiʿat ola iḫtimāldir.
[606] T-185a, İÜ-105a, İ-3b, İÜ2-5b: ḳıtʿa-i Eş-Şemsinā ḳuddise sırrıhu.
[607] T-185a, İÜ-105a, İ-3b, İÜ2-5b: beytü'l-ʿAbdü'l-mecīd Şeyḫ-i şeyḫinā ḳuddise sırrıhumā.

Menüm elüm dost elidür menüm dilüm dost dilidür

T-185b (11) Dostum güldür men bülbülem gülistānum ṣolmaz menüm

Yaʿnī ʿālem-i ʿarşdan dünyāya ġarīb geldüm.(12) Ol ʿālem sözin söylerem bu ʿālem ḫalḳı anlamaz. Anuñçün Mollā buyurur ki[608]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(13)**Herkesī kū dūr mānend ez-aṣl-ı ḫ̌īş**

Bāz cüyed rūzgār vaṣl-ı ḫ̌īş (C1/4)

(14) [609]Her ki ırāḳ ḳaldı kendü aşlından gerü ister kendü ṣılā eyyāmını[610] cüsten ṭalep (15) etmek[611] cüst[612] māżī cüyed mużāriʿ-i ḳıyāsīdür[613]. Zīrā sin yāya mübeddel olmaḳ[614] ḳāʿidedür[615] resten rüyed şeşten şüyed (16) gibi[616]. Yaʿnī ʿālem-i ervāḥdan devr olan fürūʿ (17) u enhār[617] elbette[618] aṣl-ı vücūdlarına ve baḥr[619] u ser-çeşmelerine ṭālib olurlar ki ẓuḫurları (18) vü cereyān u sā'ir[620] umūrları aṣla muḥtācdur[621].

---

[608] Yaʿnī… : - İ, İÜ, T. Olamaz ve… : - S2,S3. T-185b, İÜ-105a: ḳale.

[609] S2-17a, S3-13a-13b: her isimdür kül maʿnāsına. Kes kişidür. Yā vaḥdetdür. Dūr ırāḳdur… sākineyn ile mā ṣudur. Sır lafẓı şarṭ maʿnāsına müteżımmın oldığıçün (S3-13b) mużāriʿ maʿnāsı virilür. Ḫ̌īş kendü maʿnāsınadur. Burada bāz burada kerd maʿnāsınadur.

[610] Her ki… : -İ, İÜ, T, S2, S3.

[611] Ṭalep… : - T. T-185b, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: + istemek.

[612] T-185b, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: + ṭaleb itdi.

[613] S2-17a, S3-13b: mużāriʿ dür ḳıyāsen.

[614] T-185b, İÜ-105a, İ-3b, İÜ2-5b, S2-17a, S3-13a: dönmek.

[615] S2-17a-17b, S3-13b: + Rüzgār cihān ve zamān maʿnāsına gelür. Burada ikisi de ḳābildür. Maʿnā herkes ki ırāḳ ola kendü aşlından girü ister. Kendü ʿālemini yā vaslı eyyāmını. Bilgil ki kes ʿibāreti ẕeviyyu'l-ʿuḳūlde müstaʿmeldür. Pes mefhūm budur ki ādem olan vaṭanın ister. Ammā ʿalāḳāt-ı bedeniyye-i fāniye aldanup ʿālem-i ervāḥ ve cenneti istemeyen ve taḥassür çeküp aña lāyıḳ ʿamel etmeyen Kālā niʿām belehum ażaldur insān degüldür belki īmān-ı ḥaḳīḳī ile mü'mīn degüldür. **Ḥubbu'l vaṭān mine'l- īmān (DA30)** ḥadīṣi bu maʿnādur ve illā kāfir de fānī (S2-17a) vaṭanın ister. Nice īmāndan olur. T-185b, İÜ-104b, İ-3b, İÜ2-5b: + her ki ırak oldı vaṭan aşlından gerü ister vaşlı eyyāmın.

[616] Resten… : -İ, İÜ, T.

[617] T-185b, İÜ-105a, İ-3b, İÜ2-5b: ırmaḳlar.

[618] T-185b, İÜ-105a, İ-3b, İÜ2-5b: + baḥr.

[619] - İ, İÜ, T.

[620] T-185b, İÜ-105a, İ-3b, İÜ2-5b: cümle.

[621] Resten… : - S2, S3.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Men beher cemʿiyyetī nālān şüdem

Cüft-i (19) bed-ḥālān u ḫ̬oş-ḥālān şüdem (C1/5)

[622]gāh ism-i fāʿil[623] nālān[624] vezninde gelür tābān gibi yıldırıcı

S1-11a (1) dimekdür[625]. Üftān ü ḥayrān gibi düşüci[626] ḳalıḳcı dimekdür[627]ve[628] cüft żamm-ı cimle enīs ü (2) muḳārin maʿnāsınadur[629]. Niʿmetullāh ve Ḥişārī'de muṣarruḥdur. Maʿnā[630] men[631] her cemʿiyetde[632](3) iñleyici oldum. Yaramaz ḥāllü ve eyü ḥāllülerle[633]hem-nişīn ve muṣāḥib[634] oldum. Yaʿnī[635] (4) eşḳiyāyla da ṣuleḥāyla da ḳarışdum[636]. Anları da iñletdüm[637]. Mollā[638] īmā ider ki[639] ṣāḥib-i (5) dil ve[640] ʿulemā vü ṣuleḥā[641] irşād içün ḥalḳa ḳarışmaḳ gerek[642]. Keşretden firār etmemek (6) gerek ki[643]

---

[622] S2-17b, S3-13b: + men ben dimekdür. Beher bā ẓarf içündür. Fī maʿnāsına. Yā vaḥdet içündür.
[623] - S2, S3.
[624] S2-17b, S3-13b: + ism-i fāʿildür.
[625]S2-17b, S3-13b: + ve.
[626] T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: düşürüci.
[627] S2-17b, S3-13b: + şud māżīdür. Şudem ikisi de mütekellim-i vaḥdesiyye.
[628] - S2, S3, T, İ, İÜ.
[629] S2-17b, S3-13b: dimekdür. T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: maʿnāsına.
[630] Ḥişārī… : - S2, S3, İ, İÜ, T.
[631] S2-17b, S3-13b: ben.
[632] S2-17b, S3-13b: her bir cemʿiyet içinde.
[633] S2-17b, S3-13b: eyü ḥāllü ve yaramaz ḥāllülerle muḳārīn ve muvānis.
[634] Hem… : - T, İ, İÜ. T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: cuft.
[635] S2-17b, S3-13b-14a: + **El-mu'min li'l -mu'minīn ke'l-büyāni (S3-14a) yeşudd baʿżuh baʿżen (DA31) ve lā ḫ̬ayr fimen lā ya'lef (DA32) ve'l mu'min ilfun me'lūfun (DA33) ve'l mu'min mine min ehli'l-īmān be-menzileti'r-ra's mine'l cesed (DA34) ve yedullah meʿā'l-cemāʿat (DA35) velā ruḥbāniyet fi'l-İslām** (DA36) eḥādiṣ-i ṣaḥiḥa-i şerīfeleri ile ʿamelen ḥaldan ḳaçdum belki berāy-ı irşād ve.
[636] T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: āşinā oldum.
[637] S2-17b, S3-14a: + **ve e'māṭ el-eẕī ʿan ṭarīḳu'l-müslimīn ketebullāh lehu ḥasenāt** (DA37) ṣevābını ricā'en ḳalbleri yolundan ḫ̬ārı inkārı ve ḫ̬āṣāḳ-ı vesvāsi vü şübhātı giderdüm. Ḥażret-i.
[638] S2-17b, S3-14a: + bu beytinde.
[639] S2-17b, S3-14a: + ʿuzlet u ḫ̬alvet mübtedīnüñdür. Ammā ʿālim ve.
[640] Molla… : - T, İ, İÜ. T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: (+T, İÜ: bu kelām işāretdür) beyitde işaret vardur.
[641] Ulemā… : - S2, S3.
[642] S2-17b, S3-14a: + ve erbāb-ı emmārenüñ ḳabl-i ḥulūlu'l-ecel mevt-i maʿnevīleri ve maḥv-ı fenāları içün seyf-i hilmle ve sehm-i esmā'u'l-ilahiyye ile mücāhide itmek gerek ki ʿaleyhi's-selām buyurur **Ve ʿaleyke bi'l cihād fe'innehu raḥbāniyyetu'l-ummetī** (DA38) pes keşretden… firar gerekmez mi?
[643] Keşretden… : - S2, S3.

ümem-i sālifenüñ reḫābinesi[644] maġaralara ḳaçdıḳlarıçün Yehūd[645] u Neṣārā (7) ḳavmi[646] kendü[647] kitāblarına muḫālif aḥvāl[648] u evżāʿ ḳatup[649] tefriḳaya düşdiler[650] (8) ve nicesi[651] pütperest oldular[652] ki **Lā ruḥbāniyeti fī'l-İslām (A50)** ḥadiṣince[653] yazmışlardur.(9) İmdi vücūdın maḥv[654] ve[655] ḳatresin[656] baḥr-ı vaḥdete[657] ṣalanlar[658] keṣretden[659] maḥcūb olmazlar[660] (10) belki[661] saña ve

İ-4b, İÜ2-6b baña keṣret ü ḥicāb olan[662] eşyā

T-186a aña merāyā[663] olup[664] izdiyād-ı[665] inkişāfa sebeb[666] olur ki āyine çoḳluġından bir güzel[667] çoḳ[668] olmaz. Belki her bir müşāhede de (12) görilüp[669] meşhūda şāhid çoġalur. Pes[670] şühūd vāżıḥ olur[671]. (13) Anuñiçün dimişler ki aṣl-ı[672] buʿddan[673]

---

[644] S2-17b, S3-14a: ruḥbāniyesi. T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: ʿulemā ve ruhbāniyesi.
[645]S3-14a: Yehuda.
[646] - S2, S3, T, İ, İÜ.
[647] S2-17b, S3-14a: öz.
[648] - S2, S3.
[649] S2-17b, S3-14a: peydā idüp.
[650] S2-17b, S3-14a: tefriḳa-i ebediyye ḳıldılar. T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: ṭaġınuḳ düşdiler.
[651] T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: + de.
[652] S2-17b, S3-14a: puta ṭaptılar.
[653] T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: + mufaṣṣalan.
[654]T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: + iden kişi.
[655] T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: + kendin.
[656] - T, İ, İÜ.
[657] T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: tevḥide.
[658] Ve ḳatre… : - T, İ, İÜ.
[659] lā ruḥbāniyet… : - S2, S3. S2-17b, S3-14a: ḳatre-i vücūduñ baḥr-ı vaḥdetde ġarḳ idenler ḫod keṣretle çendān.
[660] S2-17b, S3-14a, T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: olmaz.
[661] S2-17b-18a, S3-14a: + gāhī keṣret esbābı anlara mirāya-yı inkişāf-ı ṣıfāt olur ve her meşāhid-ı mir'āt (S2-18a)meşhūda (S3: müşāhide) şāhid olur ve şuhūd çoḳ olduḳça ḳażā-yı vuzūḥ bulur. Pes şuhūd ẓāhir olur.
[662] T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: viren.
[663] T-185b, İ-4a, İÜ2-6a, İÜ-105a: mir'āt.
[664] T-185b, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: + anın.
[665] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: + seyr-i.
[666]T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: baʿīs ve ḳavī.
[667] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: maḥbūb.
[668] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: çoġ.
[669] - T, İ, İÜ.
[670] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: ve müşāhid ceme-i müşahide daḫı.
[671] Saña ve baña… : - S2, S3.
[672] S2-18a, S3-14a: + ḳurb-ı Ḥaḳ.
[673] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: + ve redden.

S3-14b [674]ḫalāṣ ʿuzlet-i cismāniyyede[675] degüldür. Belki ʿuzlet (14) murāduñdan geçebilmekdür[676].

İÜ-105b Nitekim hicret günāhdan ḳaçmaḳdur[677]. Mādām ki[678] nefsüñ ḫayāline (15) uyasın[679] ẓāhirüñ ḫalvetde daḫi olsa (16) bāṭınuñ keşretdedür. Böyle vaḥdet yine[680] keşretdür[681].

(Fāʿilātün/ Mefāʿilün/ Fāʿul)

Keyy duʿā-yı tū müstecāb şūd

Ki beyek rūy-ı derd ü miḥrābı[682]

Beyt

(Mefāʿilün/mefāʿilün/ mefāʿilün/ mefāʿilün)

Vücūduñ (17) mescidinüñ çün şeyāṭīn aldı miḥrābın

Gerekse her mesācidde hezārān iʿtikāf (18) eyle

Pes[683] böyle vaḥdetden geçüp mecālis-i ʿuşşāk ve mecāmiʿ-i aṣḥāb-ı ezvāḳ (19) iḫtiyār itmek gerek. Ammā nefsinde aza ve köhne divāna[684] ḳanāʿat idene[685] keşret de

---

[674] S2-18a, S3-14b: + Ḥażret-i ʿāleyhi's-selāmuñ Ve**'l-hicret in tehcir mā nehy'ullāh ve'l-muhācir men hecer mā ḥarramullāh (DA39) Ve'l mücāhid min cihād nefsih fī ṭāʿatullāh** (DA40) buyurdugı üzere evlāyu'l-hicret ʿibādete meyl idüp ganāhdan ve erbābından firārdur ki.

[675] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: ḫalāṣ-ı cismānī-i ʿazlinde.

[676] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a, 105b: geçmekdür ve (İÜ-105b) vücūd-ı ḫayālinden ḫalāsdadur.

[677] Nitekim… : - S2, S3, T, İ, İÜ.

[678] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + se nefsüñe uymuşsun senlikde içünde ḫayālāt-ı vesvās ṭoludur ẓāhirüñ ḫalvetde ise ammā bāṭınuñla keşretdesin.

[679] S2-18a, S3-14b: uya.

[680] S2-18a, S3-14b: gine.

[681] S2-18a, S3-14b: + naẓm. T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: + Beyt. Nefsüñ… : - T, İ, İÜ.

[682]S2-18a, S3-14b: + Raḥman ve ʿarş-ı Ḥaḳ olan mescid-i vücūduñ şeyṭān yataġı olunca mescid-i ḫāricdeki iʿtiḳāfuñ saña neylesün? Pes ehl-i tefriḳa böyle vaḥdetden ḳātiʿ olup Ḥaḳla āşināca olana keşret vaḥdet birdür. Keşret mir'āt-i vech-i vaḥdet iden ḫod muḳarribīndendür. Naẓm

(Mefāʿīlün/mefāʿilün/ mefāʿilün/ mefāʿilün)
İçüñden āşinā ol ṭaşradan bigāne resmin ṭut
ʿAceb raʿnā gidişdür ʿākil ol dīvāne semtin ṭut.

[683] Pes… : -İ, İÜ, T.

[684] Ve… : -İ, İÜ, T.

[685] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + ve ḳalbinde vaḥdet olana.

S1-11b (1) vaḥdetdür. Keşreti mirʿāt iden ḥod müsellemdür[686].

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

Anuñçün[687] āşinā vü ṭaşradan bigāne (2) semtin[688] ṭut.

ʿAceb zibā revişdür ʿāḳil ol divāne resmin ṭut [689]

Anuñçün (3) buyurur tedebbür[690].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Herkesī ez-ẓan-ı ḫod şud yār-ı men

Ez-derūn-ı men ne-cüst esrār-ı men (C1/6)

(4) Herkes[691] kendü ẓannından baña yār oldı. İçimden aramadı sırlarumı[692] ki menüm ḥaḳīḳatüm (5) kimdür ve ḥaḳīḳatde kimüñle muṣāḥibem ve bāzārum kimüñledür nitekim ḥażret-i ʿaleyhi's-selām (6) buyurur **İnnemā enā beşerun miṣlikum yūḥā ileyye (A51)**. Yaʿnī suʿretüm sizüñ gibidür ammā içüm vaḥy-i rabbānī (7) vaṣf-ı şamedānīdür. Pes buyurur ki ẓāhirümle āşinā olan içümi ne bilsün[693] ben (8) ḥaḳīḳatde aṣlu'l-ervāḥü'l-ḳuddisiyyeyüm ve rūḥ-i iżāfīyem[694] ve[695] ẕāt-ı Ḥaḳḳuñ[696] ṣıfatı[697] (9) ve ism-i aʿẓamıyam ki **Ve nefahtu fīhi min rūḥī (A52)** de ki yā-i mütekellimden murād bunlardur. (10) Bu rūḥ-i iżāfī ġayr-ı maḥlūḳdur ki ṣıfatullāha ḳadīmāt iken maḫlūḳa dimek küfrdür[698]. Nitekim[699] (11)

---

[686] Kesreti… : - T, İ, İÜ. T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105a: + beyt.
[687] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: içinden.
[688] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: resmin.
[689] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + vallāhu'l-ḥamdi dā'imān.
[690] Beyt… : - S2, S3. Anuñçün… : -İ, İÜ, İÜ2, T.
[691] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + herkesī.
[692] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + aramadı. Yaʿnī.
[693] Ki menüm… : - T, İ, İÜ.
[694] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + yaʿnī ḥaḳīḳat-i Muḥammedīyeyem ki.
[695] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: ṣıfāt-ı.
[696]T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: Ḥaḳḳum.
[697] - T, İ, İÜ.
[698] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + maḫluḳa olan rūḥ-ı ḳudsiyyedür.
[699] T-186a, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: bu.

T-186b rūḥ-i ḳudsiyye ġayr-ı maḥlūḳ dimek küfrdür[700] ve (…) Pes benüm[701] cins ü faṣlumı ṭuymadın (12) beni taʿrīf etdüm ṣanup ve kendü evhām u ḫayālāt ve ẓulmāt[702] u mucibāt ve ẓunūn u (13) iḫtimālāt[703] içinde[704] ḫayrān u ġarḳken aṣluma vü müntehīme[705] cāhil olduḳlarından (14) kendülerin baña sırdāş ü muṣāḥib ṣandılar[706]. Benüm çekdügimi çekmediler anunçün (15) sırrumı ṭuymadılar[707] ki buyurur ḫālbuki[708]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S3-15b **Sırr[709]-ı men ez nāle'-i men dūr nīst**

(16) Līki çeşm u gūşrā ān nūr nīst (C1/7)

---

[700] T-186b, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + nitekim tafṣīl-i ervāḥ (–İ: -ı din)gelse gerek. Pes benüm ḫaḳīḳatüme vāḳıf olmadın.

[701] Pes… : - İ, İÜ, T.

[702] T-186b, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + ḫ̬āb u ihtimālāt ḥicubāt-ı ẓulmāniyye.

[703] ḫayālāt… : - T, İ, İÜ.

[704] T-186b, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: + iken nefislerin benim rūḥ-ı iẓāfime ḳıyās idüp aṣluma.

[705] ḫayrān… : - İ, İÜ, T.

[706] T-186b, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: ẓann itdiler.

[707] Herkes kendü… : - S2, S3. S2-18a-18b, S3-14b-15a: keşide yā vaḥdetdür. Necüstüñ ẓāmīr-i fāʿili kesīye rāciʿdür. Esrār mefʿūlidür. Yaʿnī her kişi ẓāhir ve bātınla benimle tamām-ı āşinā ve dostluḳ daʿvāsın etdi. İçimden sırlarımı aramadı. Yaʿnī ancaḳ zāhirümle bilişdiler. Sırr-ı derūnumı ve ḫālimi bilmek istemediler. Anuñçün **Ṭalebu'l ʿilm farīżat ʿalā külli müslimin (DA41)** ḥadīṣinde murād ʿilm-i ḫāldür buyurduḳları üzere kendü ḫallerüne vāḳıf olmadılar ve beni bilmek istemedükleriçün (S3-15a) bilmediler. Bilmedikleriçün iḫlāṣla bī-ġareż sevemediler. Ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ **Men serrah en yecud ṭaʿamu'l-īmān felyuḥibbu'l mer'u velā yuḥibbullāh** (DA42) mefhūmın añlayamadılar. Pes benüm (S2-18b) ʿirfān u vicdānuma ve lezzet-i ṣafāma iremediler. Hem böyledür ki Ḥażret-i risāletüñ yüzin görüp bir maḥalde olanlar belki āşinā ve aḳrabā geçinenler bir maḥalde olanlar belki āşinā ve aḳrabā geçinenler ḫulūsları olmaġın ʿayn-ı başīretleri aʿmā ḳalup Ḥażretüñ vech-i maʿnevīsini göremediler. Anuñçün anlara **ve terāhum yenzurūne ileyke ve hum lā yubsırūn** (DA43) denildi. Pes vādi-yi cehālet u ʿummānda żāyiʿ vü helāk oldılar. Bu mażmūna ḫabībine buyurur ki **Kul innemā ene beşerun miṣlukum yūḥā ileyye** (DA44). Yaʿnī ṣūretüm sizüñ gibidür gerçi ammā baṭınum Rabbānī vaṣf-ı Ṣamedāni yüzidür. Ẓāhirüme aldanup **Ve ḳālū māli hāzā'r-resūli ye'kuli't- Taʿāme ve yemşī fī'l-esvâk (DA45)** diyüp ḫaḳīḳat-i ẓāta mir'āt olan vechim müşāhidesinden dūr olmayasuñ Mollā Ḥażret de buyurur ki niceler ṣūretüm görüp cinsimi ve faṣlımu ṭuymadın beni taʿrīf itdüm kendüni benim ḫaḳīḳatime ulaşdum ṣanır. Benüm çekdügim zaḥmeti mādām çekmeyeler vechim niḳābı olan ṣūretüm görmekle beni göremezler. Nişānımdan daḫı fehm idemezler. Ḥāl-i ān ki **men kāne lehu serīrih ṣāliḥatun use'et neşrullāh ʿaleyhi min yaʿrif bih** (DA46)ḥükmünce benüm āh-ı pür-derdüm ve demʿ-i sā'il u rūy-ı zerdüm ḫālime şāhid iken.

[708] - S2, S3.

[709] S3-15a: Esrār.

[710]Benüm sırrum[711] iñlemeden[712] ırāḳ degüldür. Lākin (17) hem-ṣoḥbetlerümüñ[713] gözinde ḳulaġında ol nūr-ı rūḥ-i iżāfī[714] yoḳ tā[715] ḥaḳīḳatüm[716] göreler[717].(18) Zīrā cānı[718]

İ-5a, İÜ2-7a ten gözi görmek muḥaldür ve naġmāt-ı bāṭına-i evliyāyı ten[719] ḳulaġı işitmek (19)

S2-19a mümteniʿ ü'l-iḥtimāldür ki rū-yı cānı görmege[720] çeşm[721]-i cān[722] gerek ve bī-ḥarf ü bī-ṣadā olan

S1-12a (1) kelimātı[723] işitmege semʿ-i raḥmānī gerek. Lākin[724] muḳaddimesi[725] çeşm-i beşeriyeti evvelā nā-māhreme[726] naẓardan (2) diküp ṣāniyen **Ve lā temuddenne ʿayneyke** (A53) ḥükmünce arāyiş-i dünyāya[727] vü ṣafrā vü beyżāya[728] nigerān[729] (3) olmaḳdan[730] mehmā emken çeşmin[731] kesüp[732] ve perīşān ṣoḥbetlerde müteferriḳ[733]

---

[710] S2-18b, S3-15b: Nīst aṣlı ne estdür. Ne edāt-ı nefīdür. Est edāt-ı ḫaberdür. Līk ve līki lāmuñ fetḥi ve kesri ve hā'-i ġayr-ı melfūże ile lakin maʿnāsına olan ḥarf-i istidrākdur. Yaʿnī benüm gizlü ḫāletüm ve bāṭınum derd u ḫrāretüm.
[711] Benüm… : - S2,S3.
[712] T-186b, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: iñildimden.
[713] S2-18b, S3-15b: muṣāḥib geçünenlerüñ.
[714] T-186b, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b: +nūrundan nūrları. S2-18b, S3-15b: (- S3: rūḥ.-ı) nūr-ı rūḥānī.
[715] S2-18b, S3-15b: ki anuñla.
[716] S2-18b, S3-15b: + yüzin.
[717] S2-18b, S3-15b: + ve ḫaḳīḳatüm ṣadāsın işideler.
[718] S2-18b, S3-15b: + rūy-ı.
[719] S2-18b: beden.
[720] S2-18a, S3-15b: seyr itmege.
[721] T-186b, İ-4b, İÜ2-6b, İÜ-105b:ʿayn.
[722] S2-19a, S3-15b: ruḥānī.
[723] T-186b, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-105b: +-ı pür-nefaḫātü'l-ilahiyye.
[724] S2-19a, S3-15b: +bu çeşm u gūş-ı bāṭınī ṭālibe virilmek sebeb evvelā.
[725] - S2,S3.
[726] S2-19a, S3-15b: + ḥarām.
[727] S2-19a, S3-15b: + vü iʿtibār-ı raġnāya.
[728] S2-19a, S3-15b: + teveccüh-i külliye ile.
[729] T-186b, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-105b: muḥabbetden.
[730] - T, İ, İÜ.
[731] T-186b, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-105b: naẓarın.
[732] mehmā… : - S2,S3. S2-19a, S3-15b: + saḳınup.
[733] Ṣoḥbet... : - S2,S3. S2-19a, S3-15b: + muṣaḥibden ve.

kelimāt-ı süflī[734] (4) istimāʿ ından ḳulaġın degmek gerek[735] tā **küntü lehu semʿan ve başaran** (A54) müzdine revā[736] olup[737] (5)

İÜ-106a kendü semʿ ü başarını muḫālifden[738] ṣaḳındıġıçün[739] semʿ i[740] semʿ -i Ḥaḳda ve başarı[741] başar-ı Ḥaḳda (6) maḥvola[742] ve ẓāhir ü bāṭında[743] semʿ -i Ḥaḳla semīʿ başar-ı Ḥaḳla baṣīr

T-187a ola[744] ve ol inżımāmı (7) semʿ le istimāʿ -ı daḳāyıḳ-ı Ḳurāna ve ol başarla **Feṣemme vechu'llāhi** (A55) şühūdına[745] lāyıḳ ola[746] (8) ḫāṣılı yine ḥażret-i Ḥaḳḳuñ sözin işitmege ve yüzin görmege ḳulaġı gözi yine andan[747] (9) olmaḳ gerek ve illā fānī göziyle bāḳī görünmez ve fānī ḳulaḳla ḥarfsiz ve ṣadāsız[748] nesne[749] (10) işidilmez. Ammā[750] bu ḥāle varan odur ki[751] ẕāt-ı Ḥaḳḳuñ **Bikülli şey'in muḥīṭ** (A56) ḥükmünce (11) mülk-i cāna iḥāṭasın görür[752]. Beyt

(Fāʿ ilātün/Mefāʿ ilün/Feʿ ülün)

---

[734] - S2,S3.

[735] S2-19a, S3-15b: + **Ḳulillāhu sümme ẕerhum** (DA47) maʿ nāsınca muṭma'in oluncaya dek sevādan ḳaçmaḳ gerek.

[736] S2-19a, S3-15b: + lāyıḳ.

[737] S2-19a, S3-15b-16a: + ḳaranuñda görür göz ve ıraḳdan işidür ḳulaḳ ṣāḥibi ola. Tā ki tesbīḥāt-ı eşyāyı ve maḥfiyāt-ı esrārı işidüp göre. **Taḥḳīḳu'l- hüviyyet tezhibu bi's-semʿan ve'l-başāran** (DA48)ḥadīṣinüñ maʿ nā-yı taḥḳīḳ (S3-16a) ṭālib-i muḫliṣ Cenāb-ı Ḥaḳdan hediyye-i ʿ aşḳ vāṣıl olunca **İnnallāheşterā** (DA49)remzince ʿ āşıḳuñ gözini alup yerine başar ḳudretin virir. Gāh ḳulaġın alır semʿ in virir. Bu emāneti başar ve semʿ le ʿ ālem-i bātın-ı melekūt seyr olunur ve tesbīḥ-i melā'ike işidilir. Belki bu başarıyla seyr-i ceberūta ve **fe ṣemme vechullāh** (DA50) şuhūduna ve bu ḳulaġla semāʿ -ı deḳāyıḳ-ı ẕāta ve cümle eşyādan semāʿ -ı ḫayr-ı irfāna mālik olur. **El-mu'min** (+S2: **yenẓar) bi-nūrullāh** (DA51) ve **El-mu'min mir'āt-ul mu'min** (DA52)budur ki ṣıfātullāh-i ʿ abd mü'mine mir'āt olur. Anuñla ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı seyri der.

[738] T-186b, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: ḫilāf-ı rıżādan.

[739] T-186b, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: ṣaḳınmaḳ ile.

[740] T-186b, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: semʿ in.

[741] T-186b, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: başarın.

[742] T-186b, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: maḥvetmektür ki āḳıbeti ve Huve's-semʿ un isminden māyelenüp.

[743] Ve… : - T, İ, İÜ.

[744] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a:olup yine olʿ āriyyeti.

[745] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: ṭıbaḳınca ru'yet-i vech-i Raḥmāna.

[746] T-187a, İÜ-106a: oladur.

[747] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: Ḥaḳdan.

[748] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: ṣadāsuz ve ḥarfsüz.

[749] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: lafẓ.

[750] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: ḫāṣılı.

[751] Odur ki: - T, İ, İÜ.

[752] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: + bilür.

Neye baḳsa cemāl-i yāri göre[753]

Hecr içinde viṣāl-i (12) yāri göre[754]

Belki kendüsi[755] ve cümle eşyā müstaġraḳ-ı hüviyyet[756] evvelā gāh kendülügin[757] eşyāda[758] (13) gāh eşyāyı kendüde görüp ṣāniyen eşyā da ve kendü de maḥv olup vücūd-ı Ḥaḳdan (14) ġayr kimse ḳalmaz ve Kaʿbe vü putḫānede ve cemʿiyyet ü keṣretde şühūdı Ḥaḳ olup bāṭını[759] (15) **ṣemme vechullāhi** (A57) görinüp cümle şey[760] ṣāḥib-i Kaʿbe olup ẓātı miḥrāb idüp ḳayd-ı cihetden (16) ḳurtulur. F**e ṣemme vechullāhi** (A58) budur[761]. Bu tecellī-i ẓātīde mihr ü ẓerre ve baḥr u ḳaṭre bir olur. (17)**Ve innī vecehtu vechiyye** (A59) remzi ṭuyulur[762] teveccüh-i ıṭlāḳa olur[763]. Zīrā ḳuyūd naẓardan ḳalḳar[764].(18) Burada ṣūfinüñ[765] ḥaḳīḳati güneşi āḫir ʿālemde bulunur[766]. ʿĀlem-i imkān fenā bulduġıçün[767] ve şems-i (19) ḥaḳīḳatden ġayr nesne görmedigiçün[768] ammā evvel-i[769] sülūkda ẓulmet-i imkānuñ vücūdı şems-i ẓātuñ[770]

S1-12b (1) ʿadem-i ẓuhūrundan kināyet[771] imiş ve māsivānuñ var göründügi ẓāt-ı Ḥaḳḳuñ El-bāṭın

İ- 5b ismiyle (2) tecellīsinden

---

[753] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: görür.
[754] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: görür.
[755] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: kendü.
[756] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: müsteġrāḳ-ı baḥr-ı hevā olup.
[757] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: kendüyi.
[758] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: + ve.
[759] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: + ḥasebiyle. **Fe eynemā tuvellu** (DA53).
[760] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: + Kaʿbe belki.
[761] Ḳurtulur… : - T, İ, İÜ, İÜ.
[762] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: ṭuyulup. Ḳuyūddan ḳatʿ-ı naẓar ve ḫalāsıyla.
[763] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: olursa lākin.
[764] zīrā… : - T, İ, İÜ.
[765] - T, İ, İÜ.
[766] āḫir… : - T, İ, İÜ.
[767] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: maḥv olduġuçün āḫir ʿālemde bulur ve gör ki.
[768] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: yoġımış nihāyet ibtidā-i.
[769] Ammā… : -İ, İÜ, T.
[770] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: ḥaḳīḳatün. (5) kendü semʿ ü… : - S2,S3.
[771] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: ʿibāret.

T-187b ʿibāret[772] imiş ki şeyḫ-i ekber buyurır **İn keşfu felā ġayru ve in setri fe külli ġayr** (A60) (3) murād[773] tecellī-i ẓāhir ü tecellī-i bāṭındur. Pes nūrla ẓulmetüñ ictimāʿı[774] bi'l-aṣāle iken vücūd (4) iṣbāt etmek mümteniʿ[775] ü muḥaldür[776]. Meger biri aṣl ve biri erʿ ola ferʿüñ[777] de[778] aṣılsuz vücūdı (5) mümteniʿdür[779]. Tekmile ehl-i şühūd dimişler[780] ki[781]

İÜ-106b insānuñ üc gözi vardur. Cān gözi (6) göñül gözi baş gözidür[782]. Dīdār-ı Ḥaḳḳı evvelā[783] cān gözi görür[784] ṣāniyen[785] göñül[786] gözi[787] (7) görür ṣāliṣen[788] baş gözi[789] bunlar[790] vāsıṭalığıyla görmege lāyıḳ olur. Sālik Cebbār'dan (8) seyf-i ʿaşḳile aṣnām-ı keṣreti sürmegin[791] üc göz bir nūr olup[792] anuñla ẕāt-ı muḥīṭüñ[793] **Ve huve meʿakum eyne mâ kuntum** (A61) idügin cihāt-ı sittede[794] bī-cihet ü bī-reng[795] seyr ider[796]. (10) Buradan İbn-

---

[772] T-187a, İ-5a, İÜ2-7a, İÜ-106a: kināyet.
[773] T-187b, İ-5b, İÜ2-7b, İÜ-106a: + bundan.
[774] T-187b, İ-5b, İÜ2-7b, İÜ-106a: + emr-i muḥāldür ve.
[775] T-187b, İ-5b, İÜ2-7b, İÜ-106a: mümteniʿdür.
[776] - T, İ, İÜ.
[777] T-187b, İÜ-106a: fürūʿuñda.
[778] - T, İ, İÜ.
[779] ʿadem… : - S2,S3. T-187b, İ-5b, İÜ2-7b, İÜ-106a: muḥāldür. Nitekim tafṣīli
Men çü ḫurşīdem derūn-ı ġarḳ
beytinde gelse gerek. Beyt
Māniden illallāh bāḳī cümle reft
Ṣād-bāş ey ʿaşḳ şirket sūz-reft (C1/5936).
[780] S2-19a, S3-16a: dirler. S1 derkenār:
Men çü ḫurşīdem derūn-ı ġarḳ
beytinde gelse gerek.
[781] S3-16a:şuhūdı.
[782] T-187b-Derkenar: + baḥs üç göz.
[783] S2-19a, S3-16a: evvel.
[784] S2-19a, S3-16a: ider andan.
[785] - S2,S3.
[786] - T, İ, İÜ.
[787] T-187b, İ-5b, İÜ2-7b, İÜ-106a: + andan.
[788] Görür… - T, İ, İÜ. S2-19a, S3-16a: + be-veṣāṭathümā
[789] S2-19a, S3-16a: +ider.
[790] T-187b, İ-5b, İÜ2-7b, İÜ-106a: anlar.
[791] S2-19a, S3-16a: nefs-i tezkiye ile rūḥ ṣıfatın baġlayup rūḥda fenā bulunca bu.
[792] S2-19a, S3-16a: olur.
[793] Anuñla… : - S2,S3.
[794] - S2,S3.
[795] - S2,S3. S2-19a, S3-16a: + sırrın bī-keyf.
[796] S2-19a, S3-16a: olunur.

i ʿAbbās ve kümmel-i ʿArabuñ[797] risālet-penāh[798] ḥażret-i Ḥaḳḳuñ[799] cemāl-i bī-çūnını bu gözle (11) gördi diyü[800] ḳasem itdükleri ve ehl-i fetvānuñ ḫilāf idüp insānuñ maḫlūḳa olan şemse[801] (12) baḳmaġa[802] ḳādir olmayup ḳamaşan[803] bizden göz ve görmesi kendüze mevḳūf olan (13) gice görmeyen ḫażret-i **nūru's-semāvāt ve'l-ʿarżı** (A62) görmek nice ḳābildür ve elvān ü eşkāli ve (14) keyfiyātı vesāṭet-i şemsle gören reng ü şekl[804]

T-188a ve keyf ü kemden münezzeh olan ẕāt-ı (15) bī-çūnı nice görür didüklerine[805] cevāb ü taṭbīḳ daḫi ẓuhūr etdi kim ḫadīṣde buyurur ki (16) ḫażret-i ʿaleyhi's-selām miʿrāc gicesi ben Allāh'ı baş gözi ile gördüm didükde[806] bī-cism ü bī-heyʿet (17) ü bī-cevher[807] ü bī-ʿarż u bī-mekān[808] olanı baş gözi nice görür didiler ḫażret-i (18)ʿaleyhi'-selām cevāb[809] buyurdı ki Sidre'ye[810] varduḳda[811] Cebraʿīl[812] anda[813] ḳalup Refref'e bindüm (19) yetmiş büñ nūrdan ḫicāb[814] geçdüm pes[815] cenāba irişdüm[816] baña didi[817] ki **Teḳaddüm teḳaddüm vaḥīd muḥabbetī**

[797] S2-19a, S3-16a: ġayrunuñ.
[798] S2-19a, S3-16a: + ḥażret-i resūl.
[799]S2-19a, S3-16a: Ḥaḳḳı. Ḥażret… : - T, İ, İÜ.
[800] S2-19a-19b, S3-16a: didikde güneşe dönmeyüp (S2-19b)cihetden baḳan söze bī-cihete ve bī-keyfe nice göre didikleri taṭbīḳ eglendi. Ḥażret mirācdan ṣordıḳlarında.
[801] Olan… : - T, İ, İÜ.
[802] T-187b, İ-5b, İÜ2-7b, İÜ-106a: + ḳamaşup ru'yete ḳādir olmayup neyyire vü ḫayra ve ḫayr olan.
[803] Ḳadir… : - T, İ, İÜ.
[804] T-187b, İ-5b, İÜ2-7b, İÜ-106a: reng ü şekl.
[805] T-187b, İ-5b, İÜ2-7b, İÜ-106a: didiklerinde.
[806] - T, İ, İÜ.
[807] - T, İ, İÜ.
[808] - T, İ, İÜ.
[809] Ḳasem… : - S2,S3.
[810] S2-19b, S3-16a: Sidrede.
[811] - S2,S3.
[812] S2-19b, S3-16a: Cibrīl.
[813] - S2,S3.
[814] Nūrdan… : - S2.S3. S2-19b, S3-16a: ḫücceb-i nūrānī.
[815] - S2,S3.
[816] S2-19b, S3-16a: irdikde.
[817] - S2,S3.

S1-13a (1) **Muḥabbu ve maḥbūb ve sāʿātihi ḫalvet**[818] **(A63).** Yaʿnī berü gel yā meydān-ı muḥabbetümde bir olan. Yaʿnī ʿaşḳ u (2) muḥabbetümde varlıġın yile virüp ḳaṭresin baḥr-ı ṣıfat-ı vaḥdetümde[819] ġarḳ idüp benümle birlige (3)

İ-6a, İÜ2-8a düşen Aḥmedüm berü gel[820] didükde[821] ol[822] nidādan[823] bi'l-külliye[824] ẓāhir ü bāṭın-ı vücūdum[825] nūr-ı maḥż[826] (4) olup cān u ḳalb ü ten gözleri birbirine üleşüp[827] ney gibi ilişük gitmekle yetmiş biñ (5) ḥicāb-ı ẓulmānī ve yetmiş biñ ḥicāb-ı nūrānīden ten ü ḳalb u rūḥ arasında mū[828] deñlü perde (6) ḳalmayup[829] ten gözi ḳalb gözine gözlük gibi[830] düşüp andan içeri baḳdı. Ḳalb

S3-16b gözi de (7) cān gözine baḳdı. Cān gözi ki ʿayn-ı bī-başardur[831] anuñla[832] bī-keyf[833] ḥażret-i Allāh'ı[834] gördi[835].(8) Bu üc göz bir oldı burada **Ennallāhe yeḥūlu beyne'l-mer'i ve ḳalbihi (A64)** ḥāleti ẓuhūr idüp[836] Ḥaḳ (9) ḥabībinüñ kendüyle ḳalbi arasında

T-188b maʿiyyet-i bī-keyfiyyet ile bilā-ḥulūl velā ittiḥād dāḫil olup (10) ḥażretüñ nefsi vü ḳalbi cān içinde yaʿnī vaṣf[837]-ı raḥmān içinde müstaġraḳ u maḥv (11) olmaġın cān-ı mülkünde[838] cānānı gördi. Pes bu göz gördi

---

[818] Muḥabbu… : - S2,S3.
[819] T derkenār: ḳıṣṣa-i Mirāc.
[820] Yaʿnī… : - S2,S3.
[821] S3-16a: didi.
[822] S2-19b, S3-16a: bu.
[823] S2-19b, S3-16a: nidāyla.
[824] - S2, S3.
[825] S2-19b, S3-16a: bāṭınum bi'l-külliye.
[826] S2-19b, S3-16a: nūr.
[827] S2-19b, S3-16a: üleşdi ve andan şuhūd itdüm. Yaʿnī dimişler ki.
[828] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-106b: bu.
[829] Ney… : - S2,S3.
[830] S2-19b, S3-16a: vār.
[831] S2-19b, S3-16b: başar-ı ilāhīdür ʿayn-ı bī- yubṣārdur.
[832] - S2, S3.
[833] - T, İ, İÜ.
[834] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-106b: Allāh'a baḳup bī-keyf.
[835] S2-19b, S3-16b : + Şeyḫinā ḳuddise sırrıhu.
[836] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-106b: + ḥażret-i ẕāt.
[837] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-106b: ṣıfat.
[838] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-106b: cān içinde.

İÜ- 107a didükleri vesāṭetle (12) gördi dimek oldı. Li-şemsinā[839] ʿaynı ʿayne'n-nūrınuñ meşhūdı Ḥaḳ olduġını (13) āyet-i **māżāġ (A65)** inkār ehline tabaṣṣur ider[840]. Ammā[841] görmedi didükleri[842] bi'ẕ-ẕāt göremez zīrā ṭāḳati (14) yetmez dimekdür[843] ki gözsüz gözlük[844] görmedigi ʿayāndur[845]. Cāmī ḳuddise sırruhu Es-Sāmī[846] buyurur (15) rubāʿī[847]

(Mefūlü/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Fāʿ)

Der dīde ʿayān tū būde vü men ġāfil

Der sīne nihān tū būde vü men ġāfil

(16) Ez-cümle cihān nişān-ı nev mīcüstem

Ḫod cümle cihān tū būde vü men ġāfil

(17) Burada[848] görür ki ẓāhir[849] u bāṭında mevcūd[850] hemān[851] cemāl-i muṭlaḳmış ġafletinden[852] kendüñi[853] (18) başḳa vücūd añlayup şirk-i maʿnevīde imiş. Bilmez imiş ki[854] ḥaḳīḳat-i ẕātıyla[855] tecellī itse (19) ol kimse[856] cümle mevcūdātuñ ẕevāt u ṣıfāt u efʿālini Ḥaḳḳ'uñ ẕāt u ṣıfat u fiʿlinde

---

[839]T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: + ḳuddise sırrıhu

[840] Li-şems… : T-188a derkenarda. Bu üç... : - S2, S3.

[841] S2-19b, S3-16b : + bu göz kör.

[842] S2-19b, S3-16b: dimek.

[843] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: dimek oldı. S2-19b, S3-16b : + ancaḳ ol göze çeşmüñ gibidür gözlük.

[844] S2-19b, S3-16b: nesne.

[845] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: + burada Mollā. S2-19b, S3-16b : +bu tecellīde cümle mevcūdāt-ı vücūd-ı muṭlaḳ iken de meşelā şey' olup sālik ḫˇāb-ı ʿademde Lā-meʿallāhi vaḳtinde **Maḳʿadi sıdḳın (DA54)** ḳādemi iḫlāṣla başup anda.

[846] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: + ḥażretlerinüñ.

[847] Buyurur… : - T, İ, İÜ.

[848] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: + buyurduġı ẓuhūr idüp.

[849]T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: ẓāhirde.

[850] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: evvelān ve āḫiren.

[851] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: + var.

[852] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: kendü ġāfil olmaġın.

[853] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: kendüsin.

[854] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: + şems.

[855] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: + bir kimseye.

[856] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: kes.

S1-13b (1) mütelāşī bulup o dem ḫˇāb-ı ʿ ademden baş ḳaldırup **Lā- meʿ allāhi**[857] (A66) maḳad-ı ṣıdḳına (2) ḳadem-i iḫlāṣla ayaḳ başup görürimiş[858] ki li-muḥarririhi

(Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ)

Leyse fī’d-dīr şey’in illā Hū[859]

Aç gözün (3) cānuñı uyar yā Hū[860]

Suʿ āl ḥażret-i[861] Seyyidü’l-ʿ ārifīn **Allāhümme işġulenā beke ʿ amn-ı sevāk** (A67) niçün (4) didi çün sivā yoḳdı.

İ-6b, İÜ2-8b Cevāb[862] kāf-ı ẕātdan kināyetdür. Sivādan murād ṣıfāt u efʿ āldür. (5) Yaʿ nī[863] şühūd-ı ẕātı ile tecelliyāt-ı esmāʿ iyye vü ṣıfātiyye

T-189a vü efʿ āliyyeden[864] ḳurtar ve menzil-i lāhūta (6) irgür dimekdür ki sālik her ḳonaḳ[865] ki geçerler gerü ḳalan[866] ḳonaḳ ilerü ḳonaġa[867] göre buʿ d (7) ve tenezzül ü mekrdür. Nitekim[868] ẓāhir misāfirüñ[869] ḥāli oldur[870]. Pes gerçekler cānı sefer-i bāṭınī[871] (8) ile menzil-i cānāna ve meydān-ı cāna[872] varmayınca şühūd idemediler. Yaʿ nī[873] var

---

[857] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: lā-meʿ allāhi vaḳtün.
[858] Cāmī… : - S2,S3.
[859] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: nīst derd u ridā illā hū.
[860] Aç… : - S2,S3. S2-19b, S3-16b: Eftāḥü’l-ʿ ayn teʿ arrifike yā hū seyri ẓuhūr ider. Ḥażret-i ʿ aleyhi’s-selāmuñ bu maḳāmdur ki buyurdı.
[861] T-188a, İ-6a, İÜ2-8a, İÜ-107a: + ṣallallāhu ʿ aleyhi ve’s-selām.
[862] suʿ āl… : - S2,S3. S2-19b, S3-16b: + burada ġayr yoḳdur lākin.
[863] T-188a, İ-6b, İÜ2-8b, İÜ-107a: +bizi.
[864] S2-19b, S3-16b: esmāʿ iyye vü efʿ āliyye vü ṣıfātiyyeden.
[865] S2-19b, S3-16b: menzil.
[866] S2-19b, S3-16b:ol geçilen.
[867] S2-19b, S3-16b: ilerüye.
[868] - S2,S3.
[869] T-188b, İ-6b, İÜ2-8b, İÜ-107a: ehl-i seferün.
[870] S2-19b, S3-16b: böyledür. Riyāżetle öz cān u ḥaḳīḳatinden geçmeyen ḫaḳīḳatini bulamaz ve bu sözleri fehm idemez ki.
[871] - T, İ, İÜ.
[872] T-188b, İ-6b, İÜ2-8b, İÜ-107a: meydān-ı cān ve menzil-i cānāna.
[873] - T, İ, İÜ.

ṣanduḳları ḫayāllerin (9) bu seferde maḥv etmeyince ve kendülüklerinden geçmeyince öz ḥaḳīḳatlerine iremediler. Anuñçün[874] (10) buyurur[875]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ten zi-cān [u] cān zi-ten mestūr nīst

S2-20a **Līk kesrā dīde-cān destūr nīst** (C1/8)

(11) [876]Ten cāndan cān tenden örtülü[877] degüldür. Lākin[878] (12) başḳa vücūd geçinen ve kendülügi ile keslik[879] daʿvā idene[880] cānı görmege destūr[881] yoḳdur. Meger kimsesüzler kimsesi[882] kimseligin[883] (13) maḥv ide ve didiler[884] ki güneş vāżıḥca[885] ṣuda vü[886] āyinede[887] görüldügi gibi cān da ancaḳ mirʿāt-ı (14) cism ile görilür. Zīrā nūrdur ve bu rū' niçün bu ʿālem[888]-i beşeriyyet libāsına girdi[889].

---

[874] Pes… : - S2,S3.

[875] T-188b, İ-6b, İÜ2-8b, İÜ-107a: dir ki.

[876] S2-20a, S3-16b: + maʿnā. T-188b, İ-6b, İÜ2-8b, İÜ-107a: + gāh māżī maṣdarına yine gelür. Naẓm ve neşirde istiʿmāl ʿAcemde vardur. Yaʿnī dīden-i cān dimekdür.

[877] T-188b: uzaḳlu.

[878] S2-20a, S3-16b-17a: + kimseye cānı görmege destūr yoḳdur. Ez lafẓınuñ (S3-17a)Elifün giderüp gāh zi dirler. Dīd māżī ṣūretindendür maṣdar maʿnāsınadur. Māżī ve emr ẕikr olunup maṣdar delinmek Farsda meşhūrdur. Güft gūy gibi. Söylemek dimekdür ve zedgīr gibi. Urup ṭutmaḳ dimekdür. Terkīb maḥalinde ve ḥazef (…) kaʿidedür. Lā-siyyemā naẓmda keẕā fi'ṣ-ṣaḥāḥ ve ġayre nīst. Bilgil ki nūn-ı nāfiye nefī delindigi demde māżīye mużāriʿe maṣdara ism-i fāʿile ve ism-i mefʿūle vesāʿir esmāʿ-imüştaḳa ve cāmide lā-ḥaḳ olur ve bunuñ gāh aḫrine Elif lā-ḥaḳ olur. Nādān nāmerd dirler. Ebleh ve muḥanneṣe gāh hā'-i ġayr-ı melfūẓ lāyıḳ olur. Ne est dirler. Gāh bī-terkīb ẕikr olunur. ʿAcem fülān çizer añardı diyince ne dirler? Gāh yā getürürler nī diler gāh aḫrine rabṭ getürürler nīṣt dirler. Aṣlı nī estdür. Kesrle ve bunun kesri cā'izdür. Mā baʿdi yā olunca neyāmed neyābed gibi. Keẕā Fi'ṣ-ṣıḥāḥ ve ġāyrı. Maʿnā cān tende ilḫ. Yaʿnī kendüni kes görüp vücūd daʿvā idüp ʿamā-gīr u remed-i beşeriyetle maʿlūl-ı ʿayn olana.

[879] T-188b, İ-6b, İÜ2-8b, İÜ-107a: kimselik.

[880] Başḳa… : - S2,S3.

[881] S2-20a, S3-17a: iẕn u icāzet.

[882] S2-20a, S3-17a: + nār –ı tevḥīd ile anuñ ḫayātī vārlıġun yaḳup.

[883] - S2, S3.

[884] S2-20a, S3-17a: dirler. T-188b, İ-6b, İÜ2-8b, İÜ-107a: yaḫūd dimişler.

[885] - S2,S3, T, İ, İÜ.

[886] T-188b, İ-6b, İÜ2-8b, İÜ-107a: +hevā.

[887] S2-20a, S3-17a: vāżıhca.

[888] Ve… : - S2.S3. S2-20a, S3-17a: Anuñçün.

[889] S2-20a, S3-17a: girildi. Cān da… : - T, İ, İÜ. T-189a-189b, İ-6b, İÜ2-8b, İÜ-107a-107b: + ten mirʿātsuz cānı görmek mümkün olmaz. Eger olsaydı bu ʿāleme gelinmege muḥtāc olunmayup (İÜ-107b) ʿālem-i ervāḥda (İ: melekūtda) yaʿnī melekūtda (İ: ervāḥda) görine idi. Pes rūḥ ten sebebi ile görünmekçün bu ʿālem-i beşeriyyete geldi. Yaʿnī nefs vücūd o ʿālemden sefer idüp ʿaḳl-ı külden küle andan eflāke andan nücūma andan ʿanāṣıra andan cemāde andan nebāte andan ḫayvāna ḫayvāndan insāna seyr idüp baʿdehu seyrū sebḳa'l muḳarridūn

Faṣl-ı (15) **Fī tafṣīl-i rūḥ mine'ṭ[890]-tefāsīr ve'l-eḥādīs ve'l-mekāşifīn**[891]

Bilgil ki insānuñ (16) ẓāhiri beden-i keşīf-i ẓulmānīdür ki gāhī nāḳış u ġāhī kāmil gāh semiz ü iri

İ-7A gāh ince (17) vü[892] aruḳ olur. Pes ḥükm-i żarūretle herkesüñ[893] Enā dedügi

S3-17b insān bu ḳālib degüldür. Zīrā (18) insān **Min ḥayşu hū** (A68) evvel-i

S2-20b ʿömründen āḫirine[894] dek bāḳī nesnedür ve ʿālem[895]-i ʿanāṣırdan degüldür. Belki ʿālem-i (19) emr ü melekūt ve ʿālem-i ervāḥdandur[896]. Ḫafī degüldür[897] ki bir ḫālde bāḳī ve ber-ḳarār[898] olmayan[899] cesed[900] bāḳī

S1-14a (1) olanuñ ġayrıdur ki ol bāḳī rūḥdur ki cism-i laṭīf-i nūrānī bāṭını[901] derler[902]. Lākin[903] (2) cesedle taʿalluḳ-ı tāmmı[904] ve cesede[905] sirāyeti vardur[906]. Nāruñ kömürde gülābuñ gülde yaġun südde sirāyeti[907] gibi[908].(3) Pes[909] bilindi ki[910] ol eczāʿ-i laṭīfe-i

---

maṣdaḳınca tekrār gerü dönüp ol seyr-i münʿakis ile gerü gelürken giydigi libās-ı ẓulmātı ve ḥucemātı dökerek riyāżat u terbiyet-i mürşid ile yine aṣlına ḳavuşdı. (T-189b) (T, İÜ: +Ve küntü lehu semʿan ve başaran devletine ire.) Ol dem ten cāndan cān tenden mestūr olmaz. Ezel ebed ve bāṭın ẓāhir olup cümle şey Ḥaḳḳı görmege hem dīde hem dīdār olur. Zīrā (T, İÜ: +aṣl-ı) rūḥ-ı insānī ki (T, İÜ: + aṣl-ı ṣıfatına keşret yaʿnī) ṣıfat-ı Ḥaḳdur (T, İÜ: + fenā ile) āyine daḫī aña tebdīl olup ol Ḥaḳḳa ulaşır. lākin beşeriyyet ḥükmünce gāh ḫalḳlave rūḥāniyyet ḥükmünce gāh Ḥaḳḳla olur.

[890] S2-20a, S3-17a: mine'l kitābü'l-eḥādis vü.
[891] S2-20a, S3-17a: ve'l kelām u ahāliyu'l-keşf.
[892] İri… : - S2,S3. S2-20a, S3-17a: gāh.
[893] S2-20a, S3-17a: kişinüñ.
[894] S2-20b, S3-17b: āḫir ʿömrüne.
[895] S2-20b, S3-17b: + mülk ü.
[896] Belki… : - S2,S3. S2-20b, S3-17b: emr u melekūt u ervāḥ ʿālemindendür.
[897] T-188b, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b: Pes.
[898] - T, İ, İÜ.
[899] S2-20b, S3-17b: + yaʿnī.
[900] S2-20b, S3-17b: beden.
[901] T-189b, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b, S2-20b, S3-17b: bāṭınīdür.
[902] - T, İ, İÜ.
[903] S2-20b, S3-17b: + bu rūḥuñ.
[904] S2-20b, S3-17b: tācı.
[905] S2-20b, S3-17b: + ḥarāret ü.
[906] S2-20b, S3-17b: maʿlūmdur.
[907] S2-20b, S3-17b: ʿalāḳası ve çaḳmaḳ ṭaşındaki āteş.
[908] S2-20b, S3-17b: + lā-mekān u pinhāndur.
[909] - T, İ, İÜ.
[910] - İ, İÜ, T.

cismāniyenüñ[911] ḥaḳīḳati bu heykele[912] muḫālifdür. Belki heykel[913] (4) ten[914] ilikmen gibidür. Bu rūḥ-i insānī ki ʿālem-i ʿulvīdendür cevherlik[915] cinsindendür[916]. Ol ilikmenüñ (5) nūrı[917] gibidür ve bu heykel ile rūḥ arasında bir nicār-ı laṭīf vardur ki rūḥ-i ḥayvānī dirler. (6) Cümle canlularda vardur. Maḥali yürekdür. Ecsām-ı ʿunṣuriyyede

T-190a olan aḫlat-ı erbaʿa ki ḳan[918] u balgam[919] (7) u ṣafrā[920] vü sevdādur[921] ki aṣlları nār[922] u āb[923] u hevā[924] vü turābdur[925]. Bu rūḥ-i ḥayvānī bu meẕkūrātuñ (8) birbiriyle imtizācından ḥāṣıl olur. Bir ġāyet ile ismi[926] nicārdur ki yürege varup bişüp andan (9) baʿżı ṭamarlarına irişüp andan dimāġa çıḳar ve[927] çıḳmaġla[928] bir miḳdār ṣovuyup iʿtidāl bulur. [929]Baʿdehu (10) bu nicār ev[930] ortasında ḳonulan çerāġ

S3-18a gibi żiyāsı yaʿnī rūḥ-ı ḳudsīsinüñ āṣārı bedene (11) yayılup eṭrāfa ṭoḳuna. Gözde baṣar ḳulaḳda semʿ lisānda ẕevḳ ü tekellüm burunda şemm (12) ve ġayrı aʿżāda daḫı mādde-i ḳuvvet ü taṣarruf ola. Lākin nicāruñ aṣlı ʿilm ü fehm ü ḳudret (13) ü taṣarruf maʿdeni olan yürekde olduġiçün yürek müftī-i bāṭın olup ḳule-i serde ḳuʿūd (14) iden ʿulemā ḥavāss-ı ḫamse-i ẓāhireye vü bāṭınaya ʿilm ü idrāk andan ṣīt[931] oldı. Belki[932] emīr-i (15)

---

[911] S2-20b, S3-17b: laṭīfenüñ.
[912] T-189b, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b: + yaʿnī bedene.
[913] - S2, S3.
[914] - T, İ, İÜ.
[915] T-189b, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b, S2-20b, S3-17b: cevheri melek (İ, İÜ, T: + ve cins-i feriştedendür.).
[916] - T, İ, İÜ.
[917] S2-20b, S3-17b: yaġı.
[918] T satır altında: 1.
[919] T satır altında: 2.
[920] T satır altında: 3.
[921] T satır altında: 4.
[922] T satır altında: 1.
[923] T satır altında: 2.
[924] T satır altında: 3.
[925] T satır altında: 4.
[926] S2-20b, S3-17b: işi.
[927] T-190a, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b: + dimaġa.
[928] Bir… : - T, İÜ. T-190a, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b-108a: + ekl olan ġıdānun lātīfi yüregün (İÜ-108a) içine gide ki aña süveydā dirler ve ol ḳanuñ ḥarāretünden bir nicār çıḳup ṭamarlar sebebi ile ten ol nicārda cebennūş u ḥar ki taḥsīl ider ve dimāʿa çıḳdıḳda ḥarāret muḳassidle ḫavās-ı ḫamse olur. Yaʿnī bu nicār ḳaṣāʿudla.
[929] S2-20b, S3-17b: + tā ki.
[930] S2-20b, S3-17b: ḫāne.
[931] S2-20b, S3-18a: + feyż.
[932] S2-20b, S3-18a: ve.

cuyūş olup cümle aʿżā ḳudreti[933] vü taṣarrufı andan aldı ki meşhūrdur ḳalbinde ḳuvvet olmayan[934] ḫaṣmına (16) maġlūbdur[935] ve ḥükemā ḫavf-ile[936] ādem öldügün

S2-21a ve göz görmeyüp ḳulaḳ işitmeyüp[937] ʿamelden ḳalduġın (17) yazmışlardur[938] ve niçe ḳavī baḥādırları[939] żaʿīfler ḥīle ile ḳorḳıdup maġlūblamışdur[940]. Tafṣīli[941] (18) onuncı[942] baḥṣde[943] gelse gerek inşāʿ allāhu teʿālā[944]. Gelelüm[945] bu rūḥ-i ḥayvānīnüñ gerçi maḳāmı ḳalbdür. Ammā (19) żiyāsı cümle aʿżāya sārī

İ-7b, İÜ2-9b vü muḥarrikdür. Temṣīl[946] bu nicār rūḥ[947]-i

T-190b āteş gibidür. Ḳalb fitilidür[948] ġıdā yaġıdur.

S1-14b (1) Yaġ dökününce[949] çerāġ söyündügi gibi ġıdāsuz ḥayvān da helāk olur. Meger ḥażretüñ **Ubeytu ʿandi (2) Rabbī** (A69) ḫūnına[950] mihman olmuş sulṭānlar[951] ola[952] ki ḳuvvetü'l-ḳulūbde[953] farḳ-ı kevnde bir ġıdālanur kimseler (3) yazmış[954]. Küldeñ[955] ilikmenüñ yaġı lāyıḳdan ziyāde olsa fitili başup ġālibā söyündürür. Ke-ẕālik (4) keṣret-

---

[933] - S2, S3.
[934] S1 derkenārda.
[935] S2-20b, S3-18a: maġlūb olur.
[936] S2-20b, S3-18a: ḫavfdan.
[937] S2-21a, S3-18a: + ḥavass.
[938] - T, İ, İÜ.
[939] T-190a, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b-108a: + ednā.
[940] T-190a, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b-108a: maġlūb etmişdür ve niçe… : - T, İ, İÜ.
[941] T-190a, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b-108a, S2-21a, S3-18a: bu taṣīl (S2, S3: + maʿrifet-i nefs gelür ki).
[942] S1 derkenar, T-190a, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b-108a: (S1: + yaʿnī fī) maʿrifetu'l- nefs.
[943] T-190a, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b-108a: baḫsünde. S2-21a, S3-18a: bābdur ve.
[944] T-190a, İ-7a, İÜ2-9a, İÜ-107b-108a: inşāllāh gelse gerek.
[945] Gelse… : - S2, S3.
[946] S2-21a, S3-18a: meṣelā.
[947] T-190a, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108a: rūḥa.
[948] Ḳalb… : - T, İ, İÜ.
[949] S2-21a, S3-18a: dökündükde.
[950] S2-21a, S3-18a: semāṭına.
[951] S2-21a, S3-18a: mürşid-i kāmiller.
[952] S2-21a, S3-18a: maʿlūmdur.
[953] T-190b, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108a: + ve iḥyāda ḳırḳ günde bir ġıdā imiş. Meşāyiḫ çoḳdur.
[954] Farḳ… : - T, İ, İÜ.
[955] Ḳuvvet… : - S2, S3.

i ṭaʿām beden ü miʿde’[956] -i imtilādan[957] ṣaḳīl ü żaʿīf ider[958] ya öldürür ve rūḥ-i ẓulmānī olup (5) andan ḥayāt-ı ṭabʿıyye-i rūḥāniyye fevt olur. Anuñiçün[959] kefere ḫaḳḳında **Yā kemā te’kulu’l-enʿāmu**[960] (A70) (6) ve bir maḥalde[961] **inneke lâ tusmiʿul mevtâ** (A71) buyurdı[962]. Ammā yaġ muʿtedil olsa nūr muʿtedil olur ġıdā da (7) muʿtedil olsa rūḥ-i kesīf meʿānīye[963] lāyıḳ olur[964] ve[965] bil ki gerçi nūruñ[966] çerāġa tābiʿligi[967] gibi[968] (8) rūḥ-i insānī[969]

İÜ-108b rūḥ-i ḥayvānīye tābiʿ degüldür. Zīrā rūḥ-i insānī aṣldur. Meṣelā rūḥ-i ḥayvānī (9) aña merkeb ü āletdür. Merkeb olup ālete paralanmaḳla rākib ü ṣānīʿ żāyiʿ[970] olmaz. Nihāyet tācire merkebsüz (10) ticāret kāmile olmadıġı gibi bu rūḥ-i ḥayvānī[971] ol rūḥa lāzım[972] ḫādimdür. Tā ki[973]

S2-21b taḥṣīl-i ʿaşḳ u irfān (11) ve kesb-i raḥmet-i Raḥmān anda[974] anuñçün[975] müntehī[976] ʿārifler[977] bu ālete bārgirān olup rūḥ-i ḥayvānīden(12) murād olan maṣlaḥatları

---

[956] Beden… : - S2, S3.
[957] S2-21a, S3-18a: imtilāyla bedeni.
[958]S2-21a, S3-18a: + ve ḳalbi ẓulmānī ider. Bedeni de öldürür. Pes.
[959] Ya öldürür… : - S2, S3.
[960] S2-21a, S3-18a-18b: + ve **inneke lâ tusmiʿul mevtâ** (DA55)buyurduġı ve ḥadīṯ-i şerif de **El-mu’min ye’kul fī meʿā vāḥidin ve el-kāfir yā’kül fī sebʿāt emʿā’in** (DA56) buyurduġı (S3-18b) bu maʿnādur.
[961] İ-7b, İÜ2-9b: + mevtā ki dinildi.
[962] Ve bir… : - S3, S2.
[963] Rūḥ… : - S2, S3. S2-21a, S3-18b: + rūḥ keşf ḥaḳāyıḳa.
[964] S2-21a, S3-18b: + Anuñçün meşāyiḫ risālelerinde cūʿ-ı metūsaṭdan öte mübtedīye żarūr dimişler.

Ferubbe maḫmaşatin şerrun mine’n-necm (DA57)

bu maʿnādur. İmdi (…) girmeyecek ḳadrimüñ ve yidügüñ erḳād-ı behā bilüp işlemek girmek eger Ḥaḳ emrinde nefsüñ saña uyarsa bal yidir ve ḳatun gider. Uymazsa ṭaş da virme yiyecek. Çul da virme giyecek.

Ve raʿihā vehiye fi’l-aġmali sā’imetün (DA58)

budur. Bu vasaṭ ḥāl āc u żāʿīf u bī-mecāl baṭṭal olmaḳdan yigdür.
[965] - T, İ, İÜ.
[966] T-190b, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108a: Nūr çerāġa tābīʿdür ol. S2-21a, S3-18b: nūr.
[967] T-190b, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108a, S2-21a, S3-18b: tābīʿ olduġı.
[968] S2-21a, S3-18b: + bu.
[969] S2-21a, S3-18b:insānīyede.
[970] - T, İ, İÜ.
[971] T-190b, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b: Bu ḥayvān cānı.
[972] - S2, S3.
[973] T-190b, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b, S2-21a, S3-18b: + ol rūḥ-ı ḳudsī bu (T, İ, İÜ: + vāṣıta ile) .
[974] T-190b, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b: ide.
[975] S2-21a, S3-18b: + kesb-i tekmil iden.
[976] S2-21a, S3-18b: müntehilere.
[977] - S2, S3. T-190b, İÜ-108b: ʿālimlere.

yetdigiçün ḳafeṣ ḳuşı gibi[978] ḳafeṣüñ[979] üşenmesine ve murġ-ı rūḥuñ boşanmasına (13) çāre ararlar **Ve'ḳtuluni[980] yā eşḳāti[981]** (A72) dirler[982]. Gelelim[983] ḳaçan ṭamarlara ṣovuḳ eger[984] yil eger balġam eger ḫām-aḫlāt (14) südde olup imtizāc-ı ṭabāyiʿ bozulsa ol ecsām ḥareketden ḳalur meflūc olur südde ḳābilse[985] (15) sekte olur ḥāẕıḳ olmayan[986] öldi ṣanur[987]. Üstād[988] āyineyi aġzına[989] ṭutup[990] bilür[991] ve ol ecsām-ı laṭīfe[992] (16) rūḥ[993]-i

İ-8a, İÜ2-10a ḳudsīdür vaḳt-i vefātda[994] cesedden ayrılup saʿīd[995] ise semavāta çıḳar şaḳī vü ṭāliḥ[996] ise [997]caḥīme (17) vü āfāta varur. Ḥāṣılı çünki rūḥ u taʿalluḳı bilinmeyince mevt bilinmedi ise bilgil ki insān[998] (18) cesedi ile ḥayvāndur mülk ʿālemindendür. Ammā cism-i laṭīfi[999] ile yaʿnī rūḥı ile melekūt ʿālemindendür[1000]. (19) Buña rūḥ-i ḳudsī dirler maẓharı bāṭın-ı ʿālem[1001]-i ḥareket ü ḥayāldür. Yaʿnī ʿālem-i emr ü[1002] ʿālem-i ervāḥdur.

---

[978] S2-21b, S3-18b: + beden.
[979] T-190b, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b: ḳafesde.
[980] T-190b, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b: + Bi't-tefāki inne fī ḳatl-i ḥayātī (C3/3839).
[981] - T, İ, İÜ.
[982] T-190b-191a, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b: + Ve **El-mevt tuḥfet'ül mu'minūn** (DA59)ḥadīṣ-i şerifi bu maʿnādur. (T-191a) Ve ḥażret-i ʿalehi's-selām **Min beşrinī bi-ḫurūcu'ṣ-ṣaġar-ı beşerit bi'l-cennet** (DA60) ḥadīṣ-i şerīfī bu mefhūmdur ki bāz-ı rūḥ-ı sāʿid-i Raḥmān'a vāṣıl olacaġun ve nūr-ı nübüvvetle mübārek rebiʿ ü'l-evvelde ulaşacagun bildiler idi. Maʿnen Min beşerefī be-vaṣlı'r-Raḥmān (DA61)… dimek oldı.
[983] T-191a, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b: + izimize.
[984] S2-21b, S3-18b: ger.
[985] Südde… : - S2, S3. S2-21b, S3-18b-19a: eḥāṭa (S3-19a) irerse.
[986] ḫāẕıḳ… : - S2, S3. S2-21b, S3-19a: bilmeyen.
[987] T-191a, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b: deyü defni der.
[988] S2-21b, S3-19a: + ayaġınuñ ṭuruşuna baḳar dek ṭurursa bilür ki saġdur yā aġzına.
[989] - T, İ, İÜ, S2, S3.
[990] T-191a, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b: + saġ ise nefesi āyine ṭondurdıḳdan. S2-21b, S3-19a: ṭutar ṭonarsa.
[991]S2-21b, S3-19a: + ki saġdur yā eline ḳına sürer boya ṭutmazsa ölmüşdür dirler.
[992] T-191a, İ-7b, İÜ2-9b, İÜ-108b: + ki.
[993] S2-21b, S3-19a: ervāḥ.
[994] S2-21b, S3-19a: memātda.
[995] T-191a, İ-8a, İÜ2-10a, İÜ-108b: + ve sāliḥ.
[996] - S2, S3.
[997] T-191a, İ-8a, İÜ2-10a, İÜ-108b: + ʿālem.
[998] T-191a, İÜ-108b: + ile.
[999] S2-21b, S3-19a: + ile rūḥ-ı ḥayvānī ile.
[1000] İle… : - S2, S3.
[1001] S2-21b, S3-19a: ʿālem-i bāṭın.
[1002] - T.

S1-15a (1) **Ḳuli'r-rūḥu min emri Rabbī (A73)** budur[1003]. Ḥaddi ʿanāṣırdan ṭaşradur vücūdı müddet ü maddeye mevḳūf (2) degüldür. Belki sebebsiz[1004] vāsıṭasız Kün emri ile mevcūd olmuşdur[1005].

İÜ-109a Taḳvīm u kerremnāhu[1006] aḥsen[1007] bunuñ içündür[1008]. (3) Nihāyet teveccühün Ḥaḳḳ'a[1009] itmeyen[1010] **s̱ümme radednāhu esfele**

S2-22a sāfilīn (A74) semtinde ḳalur[1011]. Fikri ve ḳalbi kelimāt-ı (4) süflī ve levāzım-ı beşeriyyet vesvesesi ile ṭolar. Loḳma vü libāsın[1012] ḥarām ider[1013]. Yolın ve erkānın önüñde[1014] (5) ḥavās[1015] ü ḳalbin yābāna döndürüp[1016] penceresüz ev[1017] gibi ẓulmānī olur[1018]. Dest-i tevḥīdle boşalmayınca (6) yerine muḥīt[1019] emīri ḳonup Beytullāh olmaz. [1020]Li-Şemsinā ḳuddise sırruhu[1021]

[1003] Ḳul… : - T, İÜ. S2-21b, S3-19a: bunuñ.
[1004] S2-21b, S3-19a: sebeb.
[1005] T-191a-191b, İÜ-108b: + mevcūd olmuşdur. Ezelī degüldür lākin bāḳī ve ebeddendür. **Fe şāʿiḳa men fi's-semāvāti ve men fi'l-arḍı illā men şa'allāhu** (DA62) da dāḫildür. Fenā bulmaz ve **Ḥaleḳa'l-ervāḥ ḳable'l-ecsād bi elfi ʿām** (DA63)de dimişler ki her bir günü dünyā yıllarında büñ yılcadur. Pes ki ne zamāndur kimse idrāk (T-191b) idemez dimekdür didiler.
[1006] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: kerremnāhu vü taḳvīm.
[1007] Taḳvīm…- S2,S3. S2-21b, S3-19a: libās-ı ahsen-i taḳvīm.
[1008] S2-21b, S3-19a: tekeline virilmişdür ve tāc-ı keremnā bunuñ sır-ı maʿdene ḳonulmuştur. Bu rūḥ ki cemʿī ecsām-ı beşeriyyetde vārdur. Küll-i fıṭrat-ı İslām üzere yazılmışdur. Nitekim ʿaleyhi's-selām buyurur **Külli mevlidin yūled ʿalā fiṭrati'l-İslām** (DA64) lākin teveccühün ḫāk-i beşeriyyete ve ẓulmet-i şeyṭanete ḳılup ve erbāb-ı ḍalālet ve aṣḥāb-ı nāsivet ile muṣāḥib olan.
[1009] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: Ḫālikine.
[1010] Nihāyet… : - S2, S3.
[1011] S2-22a, S3-19a-19b: + ki āḫir ḥadīs̱de ve'ṣ-ṣoḥbeti'l- muʿaşeret buyurur ve İllā… budur ve bir ḥadīs̱de **Ve'ṣ-ṣoḥbet** (S3-19b) **mü'essiret** (DA65) buyurur ve muṭavvelāt -ı kelāmiyye'de mesṭūrdur ki Ḫudā-yı teʿālā baʿżınuñ hidāyetin ve baʿżınuñ delāletin fülān muṣāḥibe ulaşup fülāndan kesilmege mevḳūf itmişdür. Pes muṣāḥib siyāsı şey ile.
[1012] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: libās.
[1013] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: idüp.
[1014] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a,S2-22a, S3-19b: unıdup.
[1015] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: ḥavāsını yābāna baḳdırup.
[1016] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: döndürdügçün.
[1017]S2-22a, S3-19b: ḫāne.
[1018] S2-22a, S3-19b: + eger mürşid-i kāmilin veṣātı ile kimse (S2: + ẕikrle) taḫliye olup arınmazsa kelbḫāne belki ḫınzır yataġı olur. Ḥāṣā ki muḥabbet sulṭānına ve şāh-ı ʿaşḳa böyle mülevveṣ mekān sarāy ola. Beyt-i laṭīf Li-Şeyḫinā Şemse'd-dīn Es-Sivāsī rūḥ-ı ḳudsī iken nice mülevveṣ olur dirlerse cevābdur.
[1019]T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: muḥabbet.
[1020] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: + Beyt.
[1021] Dest… : - S2, S3.

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün)

Bu miṣāli gör ki gide[1022] iştibāh

(7) Nūr-ı āteşden olur dūd-ı siyāh

Ammā[1023] ʿālem-i kevn ü fesāddan[1024] pāk olan cevher-i naẓīfi ile insāndur[1025]. (8) Yaʿnī ṣıfat-ı Raḥmāndur. **El-insānu ve'l-Ḳur'ānu tev'emāni** (A75) ḥadīṯ-i şerīfi bunı[1026] iʿlāndur[1027]. Maẓharı ʿālem-i (9) sükūn u ʿaḳldur[1028] ceberūt[1029] ʿālemindendür. Yaʿnī esmā vü ṣıfāt ʿālemindendür. Bu beden ve nicār-ı (10) meẕkūr[1030] maḫlūḳeyn-i fānīyeyndür[1031]. Ne ezelī[1032] ve ne ebedīdürler[1033].

S3-20a Ammā[1034] ol cism-i laṭīf ki rūḥ-i ḳudsīdür[1035] (11) ezelī degüldür. Zīrā maḫlūḳdur. Ammā ebedīdür fānī olmaz[1036]. Fenā bulur dimek küfürdür ehl-i sünnet meẕhebinde. (12) *Tefsīr-i Kebīr* ve Ḳurṭubī ve Ġazālī[1037] yazmışlardur ve ammā[1038] ol cevher-i naẓīf

---

[1022] S2-22a, S3-19b: gitsün.
[1023] S2-22a, S3-19b: bilgil ki bu insān.
[1024] T-191b, İÜ-109a: + maʿnā mülk ü aʿnāṣırdan belki ervāḥ u melekūtdan ʿārī ve. S2-22a, S3-19b: fesād u ʿufūnetinden.
[1025] S2-22a, S3-19b: insān-ı ḥaḳīkīdür.
[1026] S2-22a, S3-19b: budur. Ebu'l-Ḥasan Ḫaraḳānī 'nüñ **Es-sūfī ġāyr-ı maḫlūḳ** (DA66) didügi ve baʿżı kerāmet üñ Enā didügi ve Sübḥānā didügi hep bu rūḥ-ı iżāfīden ʿibāretdür. **Lā-ġāyr-i ṭarīḳat meşāyiḫā ṣıfatih ẕātik ʿaynī** (DA67) dimişdür. Eşʿārī meẕhebin ṭutmuşlardur. Bunuñ.
[1027] - S2, S3.
[1028] S2-22a, S3-19b: + bu.
[1029] S2-22a, S3-19b: ceberūtdur ki ẕikr olundu imdi.
[1030] - T, İ, İÜ, S2, S3.
[1031] - S2, S3.
[1032] S2-22a, S3-19b: ezelīdür.
[1033] S2-22a, S3-19b: + belki maḫlukeyn ve fānidür.
[1034] S2-22a, S3-20a: Lākin.
[1035] S2-22a, S3-20a: ḳudsī didüñ idi.
[1036] S2-22a, S3-20a: + meger **Küll-i şey'in ḫālikun illā vechehu (DA68)** didükleri gibi taḥḳīḳ-i fenā-i sivā içün ṭurfet'ül-ʿaynda yoḳ ola yine vār ola ol rūḥ-ı (S2-22b) iẓāfī olan.
[1037] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: + ve ġayrılar kitāblarında taṣrīḥ itmişlerdür.
[1038] Yazmışlardur… : - İ, İÜ, T. Fenā bulur… : - S2, S3.

ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyedür[1039] sır didükleridür[1040]. (13) **Ve'l ḫulḳu minnī** (A76) ṭıbaḳınca[1041] ḥaḳīḳat-i insāniyyedür[1042].

T-192a Ve nefaḫtu fīhi min rūḥi (A77)[1043] de[1044] yā-i mütekellim ḥükmünce[1045] bu rūḥ-ı (14) iżāfīdür[1046]. **Ḳuli'r-rūḥ min emr Rabbî** (A78) ʿāleminde[1047] olan rūḥ-i ḳudsīsin ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyede[1048] fenā ḳılmayup[1049] (15) ʿaḳl-ı külle irişmeyen bunı bilemez ve[1050] melekūtdan[1051] ceberūta[1052] ulaşamaz[1053] ve kitābda[1054] daḫi[1055] yazılmaz[1056]. Zīrā[1057] şerʿüñ[1058] (16) iẓhāra[1059] ruḫṣatı yokdur. Li-muḥarririhi[1060]

(Fāʿilātün/Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün ḥaḳīḳat ẕāt-ı ġaybī bāṭınimiş[1061] hū direm

Vaṣfile ẓāhir (17) iken hāẕā dimez Settār-ı ʿaşḳ

Pādişeh ṣūret degişmiş gösteren maġżūb olur

[1039] S2-22b, S3-20a: + ḫafī didükleridür.
[1040] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: + ve ḫafī didiklerinüñ ṣıfatıdur. Sır… : - S2,S3.
[1041] T-191b, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: maṣdāḳınca. S2-22b, S3-20a: ḥükmünce.
[1042] S2-22b, S3-20a: insaniye budur.
[1043] T-192a, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: + de ki.
[1044] S2-22b, S3-20a: + ki.
[1045] - S2, S3.
[1046] S2-22b, S3-20a: rūḥdur.
[1047] T-192a, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: maẕharı.
[1048] S2-22b, S3-20a: ḥaḳīḳatde.
[1049] S2-22b, S3-20a: ḳılmayan ʿālem.
[1050] - T, İ, İÜ.
[1051] S2-22b, S3-20a: baʿżı.
[1052] S2-22b, S3-20a: ceberūtı.
[1053] S2-22b, S3-20a: olamaz.
[1054] T-192a, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a, S2-22b, S3-20a: kitāblarda.
[1055] -İ.
[1056] T-192a, İÜ-109a, İ-8a, İÜ2-10a: yazılmaz. S2-22b, S3-20a: + ve tefehhümi mümkin de degüldür.
[1057] T-192a, İÜ-109a, İ-8a-8b, İÜ2-10a-10b: bilen de sır ile me'mūrdur (İ-8b, İÜ2-10b) beyāna.
[1058] S2-22b, S3-20a: şerḫüñ.
[1059] - T, İ, İÜ, İÜ2.
[1060] S2-22b, S3-20a: + Şeyḫī.
[1061] S2-22b, S3-20a: bāṭınīdür.

Görmez ü (18) bilmezlenürler gösterenler bār-ı ʿaşḳ[1062]

Beyt

(Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Fāʿul)

Dili pür-maḥzen-i esrārdārum[1063]

Ve lākin der zebān-i mismārdārum

Beyt

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿul)

(19) Ger ḫaberdārī zi hayyu'l-lā-mevt[1064]

Ber-zebān ḫodbine mihr-i sükūt[1065]

Ve ol[1066] rūḥ-i iżāfī ḫānesine

S1-15b (1) giren[1067] Mescid-i Aḳṣā'ya belki Kaʿbe-i ʿulyāya yaʿnī ḳalb-i ḥaḳīḳi Muḥammed Muṣṭafā'ya girüp[1068] dāreynde elemden (2) emīn olur[1069]. **Femen daḫalehu kāne āminā (A79)[1070]** ḥāṣılı[1071] bu rūḥ-i ḥayvānī bedene cāndur[1072] rūḥ-i ḳudsī bunun[1073] (3) cānıdur rūḥ-ı iżāfī rūḥ-i ḳudsī cānıdur. Şöyle ki bu ḳudret-i iżāfiye ve nūr-ı ẕāt-ı raḥmāniye (4)

[1062] Görmez… : - S2, S3.
[1063] Dili… : - S2, S3.
[1064] T-192a, İÜ-109a-109b, İ-8b derkenar, İÜ2-10b: + yaʿnī El-Ḥayy bi'l-ḥayāti'ṭ- ṭayyibu'l-hiyyet kemāḳāle el-mu'min ki lā-yemevtūk ve fī hüve'l-teḥayy bi'l-ḥaṣari ellezī ḥaṣalemun taʿrīfuʿl (İÜ-109b) cezā īmā'un illā hezā Li- muharirririhi Şeyḫī.
[1065] Ger… : - S2, S3.
[1066] S2-22b, S3-20a: bu.
[1067] S2-22b, S3-20a: dāḫil olan.
[1068] S2-22b, S3-20a: girer ʿaleyhi's-selām.
[1069] Dāreynden… : - S2, S3.
[1070] T-192-a, İ-8b, İÜ2-10b, İÜ-109b: + beyt
Gel gönül Kaʿbesin ṭavāf eyle
Ki bu ḥaccuñ ṣafāsı ʿömre sürer.
[1071] T-192-a, İ-8b, İÜ2-10b, İÜ-109b: pes ancaḳ anı bil ki.
[1072] T-192-a, İ-8b, İÜ2-10b, İÜ-109b: + ammā.
[1073]T-192-a, İ-8b, İÜ2-10b, İÜ-109b: anuñ.

münʿakis[1074] olmasa bu üçüñ hiç birinüñ[1075] vücūdı olmaya idi[1076] manṭıḳiyyīn vücūdda eşḫāṣ[1077] (5) envāʿa

T-192b tābiʿdür envāʿ ecnāsa

S3-20b ecnās da cins-i ʿālīye[1078] mevḳūf[1079] olup[1080] cins-i ʿālīsüz bu cümlenüñ (6) vücūdı muḫāl[1081] olup[1082] zeyd-i insāniyete insāniyet de maʿnā-yı ḥayvāniyete ḥayvāniyet de cisme ol da[1083] (7) cevhere mevḳūf olduġı[1084] gibidür. Te'emmel ammā bi-ḥasebi'ẓ-ẓuhūr mādāmki nicār-ı meẕkūr ten ile rūḥ-i (8) insānī arasına ʿalāḳalıḳ[1085] ṣāliḥ ola beden daḫi[1086] ṣaġdur[1087]. Söyünüp fesāda dönerse (9) rūḥ bedenden çıḳar aña mevt dirler. Nitekim[1088] **Ve lā- tulḳū bi'eydīkum ile't-tehluketi** (A80) mażmūnunca bu (10) rūḥ-i ḥayvānīyye ṭıbbla ḥayāt-ı fānīyede bir ḳac[1089] bendelik

S2-23a ḥiẕmeti[1090] içün ḥıfẓ lāzım[1091] ise[1092] (11) bu[1093] şeş ḫāne-i cismüñ[1094] ve[1095] ḥişār-ı bedenüñ[1096] içi ki Beytullāhdur[1097]. Anda[1098] sākin rūḥ-i insānī[1099] nām (12)

[1074] Şöyle ki… : - S2, S3. S2-22b, S3-20a: Şöyle nūr-ı rūḥ-ı iżāfīnüñ inʿikās eṣeri.
[1075] T-192-a: birinde.
[1076] S2-22b, S3-20a: olmazdı. Meṣelā.
[1077] - T, - İ, İÜ.
[1078] S2-22b, S3-20b: + tābiʿ ve.
[1079] S2-22b, S3-20b: mevḳūfdur.
[1080] - S2, S3.
[1081] S2-22b, S3-20b: muḥāldür.
[1082] - S2, S3.
[1083] Ol da : - S2, S3. S2-22b, S3-20b: cism daḫi.
[1084] Mevḳūf… : - S2, S3. S2-22b, S3-20b: alaḳalıġı.
[1085] S2-22b, S3-20b: mevḳūfdur didükleri.
[1086] S2-22b, S3-20b: de.
[1087] S2-22b, S3-20b: + eger.
[1088] S2-22b, S3-20b: + **El-mevt ḫurūcu'r-rūḥ ʿan'ul-beden (DA69). Fe maʿnā ḫulḳu'l-mevt ḫakkun ẕālike'l-maʿnā ʿandi min ḳāle inne arḍ (DA70).**
[1089] T-192b, İ-8b, İÜ2-10b, İÜ-109b, S2-22b, S3-20b : + gün.
[1090] S2-23a, S3-20b: ḳuvvet.
[1091] S2-23a, S3-20b: lāzımdur.
[1092] S2-23a, S3-20b: kezālik.
[1093] S2-23a, S3-20b: + ḫişār.
[1094] S2-23a, S3-20b: bedenüñ.
[1095] T-192b, İ-8b, İÜ2-10b, İÜ-109b: + bu.
[1096] ḫişār… : - S2, S3.
[1097] S2-23a, S3-20b: Beytullāh ve maḫzen-i Ḫudā'dur.
[1098] - S2, S3.
[1099] S2-23a, S3-20b: + ve nefs.

Ḫalīfetullāhdur[1100] ki[1101] maḫzen-i īmān ve menbaʿ[1102]-ı ʿirfān olan ḫāne-i Ḥaḳḳı[1103] ḥırrās ervāḥ-ı ḳudsiye ṣoḥbeti (13) ile bekleyüp ve riyāżet ü ḫalāṣ[1104] ü ʿilm aḫlāḳla ʿamel idüp buṭlān[1105] u ḫüsrāndan ve cehl (14) ü tālāndan[1106] ṣaḳınmaḳ gerek ta[1107] içi çürük ḳalaylı ceviz gibi lübbi[1108] fāsid[1109] olmaya ve[1110] Allāh'ı unudup (15) unudulmaya. Ḫānesinüñ içi mezbele iken arıtmayup ṭaşını

İ-9a, İÜ2-11a ṣıvayup zīnetleyen aḥmaḳ gibi (16) olmaya[1111]. Dimişlerdür ki ervāḥ-ı fısḳa daḫi gerçi bāḳiyedür. Lākin[1112] iç[1113] gözi kör[1114] olduġıçün (17) ḳıyāmetde **Yevme tuble's-serā'ir (A81)** ṭıbaḳınca[1115] içi ṭaşına devrilüp eşḳā vü aʿmā ḳoya. Netīce bir[1116] muḳaddemāt-ı

T-193a (18) mufaṣṣala üzere bil ki[1117] mevtüñ maʿnāsı rūḥuñ inʿidāmı degüldür. Zīrā bu rūḥ-ı insānī[1118] ebedīdür. (19) Ancaḳ[1119] bedenden ḳudreti ve taṣarrufı münḳaṭıʿ olmaḳdur. Güneş ṭolanmaḳla fenā bulmaz[1120] ancaḳ[1121] āfāḳ ḳarañu

---

[1100] S2-23a, S3-20b: Ḫalīfetullāh vārdur.
[1101] S2-23a, S3-20b: + anda ola īmān ve ʿirfān ḫazīnesi ḥiṣār erleri ve ḳalʿa dīdebānları ve cevāsis-i ḳulub olanervaḥ-ı ḳudsīye hemtā ile bekleyüp ve aʿded-i iḫlāṣ u riyāżet-i iḫlaṣ-ı ḥesnā elden ḳomayup cehl ü buṭlān u vesvese u ḫazelān ʿaskerinüñ tuhem u talān u ʿaẕab.
[1102] T-192b, İ-8b, İÜ2-10b, İÜ-109b: maʿden.
[1103] T-192b, İÜ-109b: + **Fe'l-mudebbirāti emren** (DA71) āyetinde yazdıḳları özde.
[1104] T-192b, İÜ-109b: iḫlāṣ.
[1105] Maḫzen-i īmān… : - S2, S3.
[1106] Ve cehl… : - S2, S3.
[1107] S2-23a, S3-20b: + ḫazīne-i bāṭın olup.
[1108] T-192b, İÜ-109b: ḳābiliyeti. S2-23a, S3-20b-21a: + yevm-i tengşifā el-kesā'ir mes'ūl (S3-21a) u rüsvā.
[1109] - S2, S3.
[1110] S2-23a, S3-21a: + gör kāfirān gibi **Yevme tuble's-serā'ir** (DA72)de ṣāḥib-i ḫazā ile (…) olmaya bu maʿnāya.
[1111] Allāh'ı… : - S2, S3.
[1112] S2-23a, S3-21a: + men kāne faḳad aʿmā maẓmūnundan içerü.
[1113] - S2, S3.
[1114] T-192b, İÜ-109b, S2-23a, S3-21a: aʿmā.
[1115] T-192b, İÜ-109b: ḥükmünce. Yevme… : - S2, S3.
[1116] T-192b, İÜ-109b: ve.
[1117] T-193a, İÜ-109b: bile ki.
[1118] S2-23a, S3-21a: ḳudsī.
[1119] T-193a, İÜ-109b, S2-23a, S3-21a: belki (S2,S3: + mevt rūḥuñ) .
[1120] S2-23a, S3-21a: + ve yoḳ olmaz.
[1121] S2-23a, S3-21a: + muḫtefī olmaġın.

S1-16a, İÜ-110a (1) olur rūḥ münʿadim olmadığıçün ṣıfat-ı ʿilm bilesincedür[1122] irilmez. Ol[1123] ʿilmle ʿaẕāb u tenʿīmi[1124] ḳabrde (2) ṭuyar geh ḥufre[1125] vü geh ravża[1126] olur ki[1127] İbn-i Sīnā[1128] taḥḳīḳ[1129] etmişdür. Suʿāl[1130] insān[1131] mevtle[1132] (3) maʿdūmluġı[1133] fıḳh[1134] ve baʿżı kütüb-i kelāmda[1135] meṣṭūrdur[1136] . Cevāb[1137] şühūd[1138] u başīret ṣāḥibleri didiler ki (4) mevtle beden daḫi yoḳ[1139] olmaz. Ancaḳ eczāsı müteferriḳa olur[1140]. Nitekim fuḫūl-ı ehl-i kelāmdan[1141] naḳli[1142] (5) ʿArabīce[1143] gelse[1144] gerek fekeyfe suʿedā ervāḥı ḥaḳḳında[1145] buyurur ki[1146] **Ve lā taḥsebenne'l-leẕīne kutilū fī sebīlillāhi (6) emvātā**

S2-23b bel aḥyā'un[1147] (A82) ḳutilūdan ṣoñra iḥyā[1148] lafẓı[1149] tamām ehl-i kāfīdür[1150] ve eşḳıyā ervāḥı

[1122] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: bilincedür.
[1123] T-193a: + ki.
[1124]- T, İ, İÜ.
[1125] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: ravża.
[1126]T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: ḥufre.
[1127] Ol ʿilmle… : - S2, S3. S2-23a, S3-21a: Eger münʿadim olsa ʿilmüñ ḳıyāmı anuñla muḥāl olup tenʿīm-i ḳabr ve taʿẕīb-i ḳābri ṭoymaḳ münteniʿü'l-iḫtimāl olurdu.
[1128] S1 derkenar: alā Taʿrīfü'l-ʿilm risālesinde. S2-23a, S3-21a: + Taʿrīfü'l-ʿilm kitābında maʿnāyı taṣrīḥ.
[1129] - S2, S3.
[1130] Ki İbn… : - T, İ, İÜ. T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: (İ: + ki) tecride müteʿallaḳ taʿliḳatında Kemālpaşāzāde taḥḳīḳ etmişdür ve eger.
[1131] S2-23a, S3-21a: insānuñ.
[1132] S2-23a, S3-21a: mevti ile.
[1133] S2-23a, S3-21a: maʿdūm olması.
[1134] - S2, S3. T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: kelām.
[1135] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: fıḳıh kitāblarında.
[1136] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: dirsek biz eyderüz ki.
[1137] - T, İ, İÜ.
[1138] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: meşhūd.
[1139] S2-23a, S3-21a: münʿadim.
[1140]Müteferriḳa olur: - T, İ, İÜ, S2, S3. T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: ayrılur. S2-23a, S3-21a: ṭaġılur.
[1141] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: kitāb-ı fuḫūlden.
[1142] - T, İ, İÜ.
[1143] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: Arapça tafṣīli.
[1144] Fuḫūl… : - S2, S3. S2-23a, S3-21a: mutavvelāt-ı kütüb-i kelāmdan tafṣīl itse yüz.
[1145] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: + Allāh Teʿāla.
[1146] Buyurur ki: - S2, S3.
[1147] S2-23b, S3-21a: + **inde Rabbihim yurẕeḳūn (DA73)** didi.
[1148] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: be'l-ehyā'un ibāretinüñ maʿnāsı.
[1149] - T, İ, İÜ. S2-23b, S3-21a: + ve iḥyādan ṣoñra yurẕeḳūn ʿibāreti ehl-i ʿilme kāfidür ki eṭrāfa baḳmaġā mecāl ḳomaz.
[1150] Tamām… : - S2, S3.

S3-21b ḥaḳḳında[1151] (6) delīlimiz bu[1152] ki[1153] resūl[1154] ʿasm[1155] emvāt[1156]-ı kefere üzerine ṭurup adlu adıyla bir bir[1157] çaġırup dirdi[1158] yā fülān[1159] baña Rabbim vaʿad etdügi[1160] nuṣreti[1161] buldum. Siz de vaʿīd[1162] olan ʿuḳūbeti ve ʿaẕābı bulduñuz mı didügünde[1163] (9) aṣḥāb eyitdiler mevtā nice işidür ve nice söyler[1164]? Ḥażret-i ʿasm[1165] eyitdi[1166] anlar sizden daḫi işidicilerdür. (10) Lākin cevāba ḳādir degüllerdür.

T-193b Pes mevtādan[1167] ḳudret giderse[1168] ʿilm ḳalduġına bu şāhiddür[1169]. (11) ʿİlm ḫod[1170] ḥayātsuz muḥāldür mevtā ḥaḳḳında olan aḫbārı[1171] tefaḥḥuṣ idene delā'il[1172] çoḳdur. (12) Ve[1173] şerʿde mevtānuñ ṣıfatı tebdīl olmaz[1174] ancaḳ menāzili tebdīl olur ki **El-ḳabru ravżatun min riyāżu'l-cenne (13) ev ḥufretün ilḥ** (A83) dir[1175]. Pes ḥaşr u baʿṯuñ maʿnāsı ʿademden ṣoñra vücūd degüldür. (14) Belki rūḥa bir ḳalıb virilmekdür ki rūḥ nevbet-i ṯāniyyede anda taṣarruf ide ki Āmidī Ebkārü'l-Efkār'da[1176] (15)

[1151] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: + daḫī.
[1152] S2-23b, S3-21b: budur.
[1153] S2-23b, S3-21b: + bugün.
[1154] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: resūlüllāh ṣallallahu ʿaleyhi ve's-sellem. S2-23b, S3-21b: + ekrem.
[1155] - T, İ, İÜ.
[1156] S2-23b, S3-21b: ḳubūr.
[1157] Bir bir : - S2, S3.
[1158] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: eydürdi ki.
[1159] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: + ben fülān.
[1160] S2-23b, S3-21b: buyurduġı.
[1161] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: nuṣret u fırṣatı.
[1162] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: vaʿād.
[1163] - S2, S3.
[1164] S2-23b, S3-21b: cevāb virür.
[1165] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a, S2-23b, S3-21b: ʿaleyi's-selām.
[1166] T-193a, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: + şol Allāh ḥaḳḳı ki Muḥammed'üñ nefsi anuñ yed-i ḳudretindedür.
[1167] S2-23b, S3-21b: + ʿ ilm gitmez imiş.
[1168] S2-23b, S3-21b: gider imiş.
[1169] T-193b, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: şāhid ve. ʿİlm… : - S2, S3.
[1170] S2-23b, S3-21b: + eṣer.
[1171] muḥāldür… : - S2, S3. S2-23b, S3-21b: ḳıyāmı mümteniʿdür.
[1172] T-193b, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: + ḳatī. S2-23b, S3-21b: bu maʿnāya iḫbār.
[1173] - T, İ, İÜ. S2-23b, S3-21b: + şerḥ.
[1174] T-193b, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a: olunmaz.
[1175] - T, İ, İÜ. S2-23b, S3-21b: buyurur.
[1176] T-193b, İÜ-110a, İ-9a, İÜ2-11a, S2-23b, S3-21b: efkār kitābında (S2, S3: + buyurur ki) .

İ-9b, İÜ2-11b suʿāl[1177] ḥaşr-i ecsād cesedi īcāddan ṣoñra iʿdām[1178] mıdur yāḫūd bedenüñ eczāsı ṭaġılduḳdan (16) ṣoñra ictimaʿ[1179] mıdur? Cevāb[1180] Ḥaḳ budur ikisi de[1181] mümkindür. Ḥāleynden birin muḫaṣṣaṣ (17) delīl yoḳdur. Suʿāl[1182] İʿāde olan dünyādaki eczānuñ ʿaynı mıdur āḫer terkīb midür? (18) Cevāb[1183] Muʿtezilīden Ebū Hāşim ʿaynı gerek didi. Ehl-i sünnet ve cemāʿat[1184] eydür ikisi de (19) ʿaḳlen cāʿizdür[1185]. Taʿyīnine naṣ[1186] semʿi yoḳdur. Ḥadīṣde evvelki

S3-22a heyʿetde ḥaşr olurlar

S1-16b **(1)** didigünden bi-ʿaynihi evvelki[1187] olmaḳ lāzım gelmez. Bi-miṣlihi olmasını mānīʿ olmaz. Pes ittifāḳ-ı ehl-i (2) Ḥaḳ meʿād-ı cismānīyedür muṭlaḳā taʿyīn yoḳdur v**e ḳāle ṣāḥibü'l-Mevāḳıfu hel yaʿdumu'llāhu'l-eczā'i'l-bedeniyyeti (3) ṣümme yūcedehā**

S2-24a yuferriḳuhe ṣümme yu'elfehā'l-Ḥaḳḳu innehu lem yeṣbit ẕālike velā delīle ʿalā şey'in (4) mine'ṭ-ṭarīḳine ve ḳavluhu teʿalā 'Külli şey'in

İÜ-110b hālekun illā vechehu ve külli men ʿaleyhā' fe'inne'l-ebde li'enne ʿale'l-aʿdām (5) eẕ-helāke külli şey'in ve fenā'uhu ḫurūcehu ʿan ṣıfātihi ve haẕā ḳad yekūnu bi-tefrīḳa eczā'ihu ve ḳāle İbn-i (6) Kemāl fī risāletihi ḥaşru'l-Ecsādi'l-lāzimi fī'l-meʿādi'l-cismānī

T-194a vücūdu beden mālā vücūdu'l-beden el-evvelu (7) biʿaynihi ve ve ḳāle Es-seyyīdu fī Şerḥi'l-Mevāḳıfu'l-meʿadi el-cismānī yeteveffuḳa ʿalā eʿādeti'l-maʿdūm ʿinde men yeḳūlī (8) bienne fenā'ihā ʿibāreten ʿan teferraḳa eczā'ihā fā'idet u'l-meʿadūm leyse min mübādi me'eletü'l-ḥaşri fiʿili haẕā (9) e't-taḥḳīḳ lā-yettecehu mā ḳāle'l-münkeri

---

[1177] T-193b, İ-9a, İÜ2-11a: Sin (kısaltma).
[1178] T-193b: ittiḥād.
[1179] T-193b, İÜ-110a, İ-9b, İÜ2-11b: müctemiʿ olmaḳ.
[1180] T-193b, İ-9b, İÜ2-11b: Cim (kısaltma).
[1181] İkisi de : - S2, S3.
[1182] T-193b, İÜ-110a, İ-9b, İÜ2-11b: Sin (kısaltma). S2-23b, S3-21b: + diger.
[1183] T-193b, İÜ-110a, İ-9b, İÜ2-11b: Cim (kısaltma).
[1184] Ve… : - T, İ, İÜ, S2, S3.
[1185] S2-23b, S3-21b: + dirler ve.
[1186] T-193b, İÜ-110a, İ-9b, İÜ2-11b: delīl.
[1187] T-193b, İÜ-110a, İ-9b, İÜ2-11b: + eczā.

lil-meʿād bi'ennehu levā külli insānen āhu ve ḳāle'l-fāżılu (10) e'ṭ-ṭūsī fī taʿlīli'l-münkerine lā seḫāleti teḥallelu'l-ʿademe beyne şey'un vāḥidi biʿaynihi iẕlā budde li't-taḫallūli mine'ṭ-ṭarafeyni (11) müteġāyirīne feyekūne'l-vucūd'l-aʿdeme'l- ʿademe ġayru'l-vücūd elleẕīne ḳablihi fe'iẕā lā-yekūne'l-meʿādi ʿayne'l- mebde'i (12) bel yekūne miṣlehu yaʿnī lā-şukke inne't-teʿaddidi yünāfī'l-vaḥdeti fulū aʿbdü'l-maʿdūmi

S3-22b biʿaynihi lizmun teḳaddüm (13) e'ş-şey'in ʿalā nefsihi velā neḫfā in ẓāhiri ḳavluhu. Eveleys elleẕīne ḫalḳa's-semevāti ve'l-arża bi-ḳādirinʿalā ey yeḫluḳa (14) muṣlehum (A84) yeṣbitu murādinā ve yenfā ḳavluhum bā ʿadetu'l-maʿdūm biʿaynihi (A85). Kimyā'da[1188] eydür baʿṣde iʿādenüñ şartı (15) ʿaynı ile ol ḳālıb olmaḳ lāzım degüldür. Zīrā ādemden maḳṣūd ʿāṣī eger muṭīʿ rākibdür merkeb degüldür. (16) Geh atlu yayaḳlamaḳla başīr iken aʿmā olmaz ve kātib iken debbāġ olmaz[1189]. Bu semt üzere

İ-10a, İÜ2-12a insān (17) insānı yise ol cüz ākil ile mi ḥaşr olur[1190] me'kūl ile mi[1191] ve ḥayvānuñ etin yā südin[1192] yiseler meni (18) olsa velede dönse[1193] ana ile mi ḥaşr olur veled ile mi ve İʿāde-i maʿdūm[1194] bi-ʿaynihide[1195] olan[1196] (19) şübehāt[1197]-ı felāsefenüñ delāʿili kökünden dürilüp ecvibe zaḥmetine daḫi düşülmez

T-194b ve[1198] Ḳur'ānda

S1-17a (1) **Alā en yaḫluḳa miṣlehum** (A86) dirken[1199] iʿāde miṣli degüldür[1200].

[1188] S2-24a, S3-22b: Kimyā-i saʿādet'de.
[1189] S2-24a, S3-22b: + pes.
[1190] - S2, S3.
[1191] S2-24a, S3-22b: + ḥaşr olur.
[1192] S2-24a, S3-22b: yaġun.
[1193] S2-24a, S3-22b: veled olsa.
[1194] S2-24a, S3-22b: maʿdūmda böyle vārid.
[1195] - S2, S3.
[1196] - T, İ, İÜ.
[1197] T-194a, İ-10a, İÜ2-12a, İÜ-110b: + kesilüp.
[1198] T-194b, İ-10a, İÜ2-12a, İÜ-110b: zīrā.
[1199] T derkenar: baḥs-i rūḥ üçdür.
[1200] Felāsefenüñ… : - S2, S3, T, İ, İÜ. S2-24a, S3-22b, T-194b, İ-10a, İÜ2-12a, İÜ-110b: + farḳ-ı żālihi kesilüp cevāp ḳaydı lāzım gelmez. Pes miṣlihüm diren.

Bi-ʿaynihi[1201] dimek iltizām-ı mā-lem-yelzem ve irtikāb ve mā-lem- (2) yüṣbit ile başı[1202] ġavġaya

S2-24b düşürmekdür. **Faṣl** baʿżı ehl-i keşf şühūdla didi ki[1203] (3) melekūtī olan rūḥ-i ḳudsī arunuñ bebegi[1204]

T-195a şeklinde[1205] bir beyāż canlu nesnedür. Hem[1206] bu ʿilm ü (4) fehm ü ḳudret ü taṣarruf [1207]anuñdur ḫilāfet-i Ḥaḳ ile cesed-ḫānesinüñ ṣāḥibidür[1208] ve şenligidür. (5) İnsānuñ dimāġında olur burundan çıḳup gidince[1209] ādem uyur[1210] ve Ḥāşiye-i Meṭāliʿde (6) bu[1211] rūḥ-i revāndur[1212] dir. Zīrā[1213] sülūkünde maḳāmına göre

S3-23a miʿrāc-ı rūḥānī idüp[1214] seyrānında düşler (7) görür[1215]. Bu rūḥuñ nūrınuñ bir ucı tene münʿakis olduġıçün[1216] ṣafālı vāḳıʿa ile beden daḫi[1217] (8) ṣafālanur. Bu müşār elemli düş[1218] ile elemlenür ve żaʿīf ü ḫaste olur. Güneşüñ nūrı yere (9) ṭoḳunup ısıcaḳ ve

---

[1201] S2-24a, S3-22b: + dir.
[1202] Ve irtikāb… : - S2, S3.
[1203] T-194b, İÜ-110b-111a: + rūḥ üçdür. İki ʿālem ḫalḳdandur. Rūḥ-i ḥayvānī melek ʿunṣurdan rūḥ-ı melekūtī semā ve ʿarṣdandur. Üçünci ṣurūnīdür. ʿĀlem-i emirdendür. Maḫluḳat degüldür. Pes rūḥuñ biri ḥayvāniyyedür ki ġıdānun laṭīfi ḳalbde bir dem olur ki süveydādur. Anuñ buḫārı ḥamām ḳubbesi gibi ṣuʿūd idüp ḫavaṣṣ ḫamse ṭamarlarına ve saʿire ḥavāṣṣe ṣāyiʿ (İÜ-111a) olur. Ammā ḥükemā dir ki miʿdede sekirde dört ṭamar vardur. Ṭaʿam ḳaynarken ol Beyne'l-arżı ve's-semā'il…(?) Güher-i muḳaddem olduġu gibi miʿdede evvel ṣafra gelir. Ḳaynayaraḳ ʿurūḳuñ birinden ṭalaḳa gider. Dem ḳalur. Ammā raḳīḳ olduġuçün ṭuramaz tā ḳuvvet ola. Pes miʿde dibinde Ḫallaḳ-ı ʿālem bir süzek yaratmış. Ḳanlı ṣuyı cigere çeker. Pes bu ṭabāyiʿ irgör. ʿAnāṣır-ı erbāʿa mizācından ḥarāret ve burūdetde ve yubūsetde ve rutūbetde o iʿtidāl virir. Eger dimāʿ ṣovuḳ olmasa insān ṣoġur ḥarāretden yanardı. Üşde bu dört ḥükm ḥiẓmetdedür. Ebeden eger bu curūfdan birine südde olsa meşelā ṣafra bedene ḥavāle olur. Taḥtında yüzden ziyāde maraż vardur ve hem aġrıyan maḥalline ulaşamaz. Aḫlāt yine ḥavāle olur. Kezā sā'iru'l- aḫlāt eṭıbbānuñ südde-i erbaʿa yazduḳları.
[1204] T-194b, İÜ-111a, İ-10a, İÜ2-12a: begi.
[1205] S2-24b, S3-22b: + ṣūret-i ādemde.
[1206] - S2, S3.
[1207] T-195a, İÜ-111a, İ-10a, İÜ2-12a: + hem.
[1208] S2-24b, S3-22b: - dür
[1209] T-195a, İÜ-111a, İ-10a, İÜ2-12a: gider ve.
[1210] S2-24b, S3-22b: + Yimegi çoḳ yiyince tütüni aña çıḳup elemlenüp çıḳup gider. Çoḳ yiyince çoḳ uyumaḳ anuñçündür.
[1211] S2-24b, S3-22b: + ki.
[1212] S2-24b, S3-22b: revān dirler dir revān gidici dimekdür. Yaʿnī rūḥ seyrān ider.
[1213] Dir… : - S2, S3.
[1214] S2-24b, S3-23a: + seyrānī ḳālıba vaḳıʿa düşer.
[1215] seyrān… : - S2, S3.
[1216] S2-24b, S3-23a: + beden daḫī.
[1217] Beden… : - S2, S3.
[1218] T-195a, İÜ-111a, İ-10a, İÜ2-12a: vāḳıʿa.

ışıḳundan yir eṣerlendügi gibi beden ḫāki de böyle müte'eṣṣir olur. Ammā rūḥ-i (10) iżāfī ki nūr-ı ilāhīdür aṣl-ı ḥayātdur ancaḳ mevtde[1219] gider. Ol beden ile rūḥ-i insānī arasındaki (11) nicār fāsid olunca bu nūr daḫi **Ve ileyhi'l-merciʿu (A87)** ḥükmünce aṣla gider. Mumuñ fitili çürüyüp (12) yaġ döküldükde[1220] żiyāsı ġāʿib olduġı gibi ve pencereyi ve ḳapuyı[1221] yumduḳda

İÜ-111b güneşüñ nūrı (13) görünmeyüp ḫāne muẓlim olduġı gibi. Geldük[1222] baʿżı ʿulemā-i rabbāniyye ḥażret-i Muḥammed[1223] miʿrācı hem cism[1224] (14) ü hem rūḥ ile[1225] itdi diyüp ve ḥażret-i ʿĀ'işe'nüñ[1226] **Mā feḳade cesedu Muḥammeden leyletu'l-Miʿrāc velākine** (15) **ʿurucu be-rūḥihu** (A88) ḥadīṣinde olʿālem[1227] te'vīl idüp[1228] (16) **Mā feḳade cesedu ʿanu'l-rūḥ bil kān maʿu rūḥihi** (A89)[1229] dimekdür didi ve baʿżı ʿulemāda[1230] te'vīl-i mezbūruñ taʿassüfün gösterüp[1231] miʿrāc[1232]-ı cismānī didüklerinden (17) murād yine rūḥānīdür. Zīrā rūḥ cism-i laṭīfdür.

T-195b Ḳabrde ʿaẕāb ü tenʿīm de añadur ki insān[1233] (18) cesedi[1234] ile ḥayvāndur[1235] maẓharı[1236]

S2-25a ʿālem-i ḥareketüñ[1237] ẓāhiridür[1238]

[1219] T-195a, İÜ-111a, İ-10a, İÜ2-12a: ölünce.
[1220] S2-24b, S3-23a: dökününce.
[1221] T-195a, İÜ-111a: ḳapusı.
[1222] S2-24b, S3-23a: taḥḳīk-i münāsib.
[1223] T-195a, İÜ-111a, İ-10a, İÜ2-12a: risālet-penāh. S2-24b, S3-23a: + ʿaleyhi's-selām.
[1224] T-195a, İÜ-111b, İ-10a, İÜ2-12a: + ile. S2-24b, S3-23a: cesedi.
[1225] T-195a, İÜ-111b, İ-10a, İÜ2-12a: + miʿrāc.
[1226] T-195a, İÜ-111b, İ-10a, İÜ2-12a: + rivāyet itdügi. S2-24b, S3-23a: + raḍıʿallāhu ʿanha.
[1227] Ol… : - S2, S3.
[1228] Te'vīl idüp: - T, İ, İÜ.
[1229] T-195a, İÜ-111b, İ-10a, İÜ2-12a: + diyü te'vīl itdiklerinde İbn-i Kemāl Pāşā raḥmetullāh olʿālimüñ te'vīllerinüñ teʿattifün bildirüp.
[1230] S1 derkenar: yaʿnī İbn-i Kemāl Pāşā e'r-Rūmī ḳuddise sırrahu Es-Sāmī.
[1231] Dimekdür… : - T, İ, İÜ.
[1232] - S2, S3.
[1233] Anadur... : - T, İ, İÜ.
[1234] T-195b, İÜ-111b, İ-10a, İÜ2-12a: cesedüñ.
[1235] T-195b, İÜ-111b, İ-10a, İÜ2-12a: ḥayvānsın.
[1236] T-195b, İÜ-111b, İ-10a, İÜ2-12a: + yeryüzidür. S2-25a, S3-23a: + ẓāhir.
[1237] S2-25a, S3-23a: ḥareketidür.
[1238] - S2, S3. ʿĀlem… : - T, İ, İÜ.

İ-10b, İÜ2-12b diyü ṭaʿn etdiler[1239] bu söz ẓāhiren[1240] ʿaḳla (19) muvāfiḳdur. Lākin[1241] evliyāyı kirāmuñ ve ehl-i kelāmuñ kütübleri meşḥūnadur ki[1242] cümle kerāmāt-ı evliyādan

S1-17b (1) birisi[1243] cism-i sālik

S3-23b kemāl-i riyāżetle keşāfet-i beşeriyetden ḳurtulup[1244] ḥażret-i ʿĪsā[1245] ʿalā nebīyinā ve[1246] ʿaleyhi's-selāmuñ[1247] **Lene yelecu melekūtu's-semevāt min lem yūled merrateyn (A90)** (2) buyurduġı ḥükmünce[1248] aḥkām-ı ṭabīʿatden ḳurtulup ol (3) veled-i ṯānī ki ışṭılāḥ-ı meşāyiḫde[1249] aña vücūd-ı maʿnevī[1250] dirler. Bu cism[1251]-i keşīfe cenāḥ düşüp (4) istedügi ʿāleme uçurur. Anuñla ṭayy-ı mekān ider[1252] ve[1253] Şems'imüz ḳuddise ṣırruhu[1254] buyurdı ki[1255] mevlūd[1256]-ı (5) maʿnevī sırr-ı resūlüñ[1257] bir vücūddan ṭoġmasıdur[1258]. Buña iren cāmiʿü'l-kirāme olur[1259] ve Caʿfer (6) Ṭayyār[1260] ve ġayrı meşhūrdur[1261] ve ḥażret-i Şems'imüzüñ[1262] şeyḫi ʿAbdü'lmecīd eş-Şirvānī ḳaddese

---

[1239] T-195b, İÜ-111b, İ-10b, İÜ2-12b: buyurdılar.
[1240] Bu… : - T, İ, İÜ. T-195b, İÜ-111b, İ-10b, İÜ2-12b: Sözleri.
[1241] S2-25a, S3-23a: + keşf-i meşhūrdur ki.
[1242] Ve ehl… : - S2, S3.
[1243] T-195b, İÜ-111b: + nebī.
[1244] T-195b, İÜ-111b: + beden rūḥ-ı ḳudsīde ol da rūḥ-ı iżāfīde fenā bulmaḳdur. Yaʿnī **Nefaḫtu fīhi min rūḥi** (DA74) rūḥ-i iżāfīyi **Ḳuli'r-rūhu min emr-i Rabbī** (DA75) üzere ʿālem-i emirdendür. Ezelī ebedīdür. Bu maʿnāya muḳābil bu āyetüñ tefsīründe maḫluḳ degüldür dir. Ebū Bekir Verraḳa buyurur ki **Er-rūḥ lā-yedḫul taḥteẕulken** (DA76) ḥāṣılı.
[1245] S2-25a, S3-23b: ʿĪsā'nuñ.
[1246] ʿAlā… : - T, İ, İÜ, S2, S3.
[1247] - S2, S3.
[1248] S2-25a, S3-23b: ṭıbaḳınca.
[1249] S2-25a, S3-23b: muṣṭalaḥda.
[1250] T-195b, İÜ-111b: + bu iki rūḥuñ ol rūḥ-ı iżāfīde fenāsıdur. Yaʿnī fenāfillāh olmaḳdur.
[1251] S3'de iki kez yazılmış.
[1252] T-195b, İÜ-111b, İ-10b, İÜ2-12b: + Nitekim ʿazīzimiz.
[1253] S2-25a, S3-23b: + ḥażret.
[1254] Ḳuddise… : - S2, S3.
[1255] Ve Şems'imiz… : - T, İ, İÜ.
[1256] S2-25a, S3-23b: + sırr.
[1257] S2-25a, S3-23b: Muḥammed'üñ.
[1258] S2-25a, S3-23b: ẓuhūr iderse maẓhar-ı irādet u ḳudret olur. Camīʿu'l-ʿuḳūla muhāl olan aña iḫvān olur.
[1259] Buña… : - S2, S3.
[1260] S2-25a, S3-23b: Ṭayyār'ın ḳıṣṣası.
[1261] Ve… : - S2, S3. Buña… : - İ, İÜ, T. T-195b, İÜ-111b, İ-10b, İÜ2-12b: + Bu mevlūd-ı bāṭınī ḳıyāmete dek bāḳīdür. Bu mevlūde inen cümle kerāmeti cāmiʿ olmaġa ḳādir olur ve mürşide muḥtāc olmaz dirlerdi ve Caʿfer-i Ṭayyar gibi.
[1262] S2-25a, S3-23b: şeyḫimizüñ.

sırruhumā[1263] ḫıṭṭa-i (7) Şirvān'da[1264] bir ṭaġdan bir ṭaġa ṭayerān[1265] iderlerdi ki[1266] meşhūrdur[1267] ve Nefeḥāt'de ṣāḥib-i Meṣnevī (8) Mollā Ḫudāvendigār[1268] beş

İÜ-112a yaşında iken eṭfālle ṣıçraşurken hüner göge ṣıçramaḳdur diyü (9) göge[1269] ṣıçradı[1270] ḫayli demden ṣoñra[1271] indi Kāne

T-196a ünsiyyen mülkiyyā (A91) didiler. Ammā[1272] İdrīs ve ʿİsā ʿaleyhümā's-selām (10) ḳıṣṣasında[1273] tafṣīli vardur[1274]. Pes nūr-ı velāyet[1275]-i ümmet çerāġ-ı nübüvvetden muḳtebes iken ümmetde (11) bulunan leṭāfet enbiyālarında[1276] ḫuṣūṣan faḫr-ı enbiyāda bulunmamaḳ cāyiz mi ve bulunması müstebʿad mi? (12) Ve Āṣaf bin Berḫiyā[1277] cānsuz[1278] ve keşīf olan ʿarş[1279]-ı Belḳīs'i[1280] ism-i aʿẓam ḳuvvetiyle[1281] göz açup yumunca[1282] (13) getürmege ḳādir ola sultān-ı enbiyā ism-i aʿẓamla[1283] Kābe-ḳavseyne ṭarfetü'l-ʿaynda[1284] varmaḳ aceb[1285] midür (14) ve ṭāyife-i cinden bir

[1263] Ḳuddise… : - S2, S3.
[1264] Ḳuddise… : - İ, İÜ, T. T-195b, İÜ-111b, İ-10b, İÜ2-12b: + gibi.
[1265] T-195b, İÜ-111b, İ-10b, İÜ2-12b: ṭayerānı naḳl-i muʿtemed ile ṣābit oldı.
[1266] İderlerdi ki: - S2, S3.
[1267] İderlerdi… : - T, İ, İÜ. S2-25a, S3-23b: + Buña diriyā-ı ṣūfīyānuñ keşīşlerinüñ ṭayerānı meşhūrluġla müşebbehdür ve Menāḳıb-ı Evliyā'da ḥażret-i Mollā.
[1268] S2-25a, S3-23b: ʿāliye.
[1269] - T, İ, İÜ. S2-25a, S3-23b: ṭayerānları.
[1270] S2-25a, S3-23b: ʿurūc itdi yine.
[1271] Ḫayli… : - S2, S3.
[1272] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b, S2-25a, S3-23b: ḫażret.
[1273] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b, S2-25a, S3-23b: ḳıṣṣası maʿlūmdur.
[1274] Tafṣīl… : - T, İ, İÜ, S2, S3.
[1275] S2-25a, S3-23b: kerāmet.
[1276] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b: faḫr-i enbiyāda.
[1277] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b: + ʿunṣurı olan.
[1278] S2-25a, S3-23b: bī-cān.
[1279] - S3.
[1280] S2-25a, S3-23b: + göz açup yumunca.
[1281] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b: ile.
[1282] Göz… : - S2, S3.
[1283] Sulṭān… : - S2, S3. S2-25a, S3-23b: + ḥażret-i ṣāḥibu'l-ism-i (S2: + ʿaẓam) ḥabībini ṭarafetu'l-ʿaynda.
[1284] - S2, S3.
[1285] S2-25a, S3-23b: müstaġrī.

S3-24a ifrīt ḫabīṣ[1286]-i ġayr-ı mükerrem iki[1287] aylıḳ yerden bī-rūḥ olan[1288] ʿarş-ı Belḳīsi (15) bu ḳadar vüsʿat ü ṣıḳletle[1289] getürmege[1290] ola Allāh teʿālānuñ[1291] ḥabībi[1292] Mescid-i Ḥarām'dan[1293] Mescid-i Aḳṣā'ya dek[1294] (16) isrāsı naṣla[1295] ṯābit iken ve[1296] ḳırḳ günlük ḳadar menzili[1297] bir sāʿatde ḳaṭʿ itmiş iken ve daḫi (17) öteye olan isrāsıçün[1298] ḫaber-i meşhūr[1299] variken ġayr-ı mümkin dimekde

İ-11a, İÜ2-13a fesād-ı dimāġ[1300] rāyiḥāsı (18) vardur ve rūḥānīdür cismānī degüldür dimek mefhūm-ı naṣṣ-ı şerīfe muḫālifdür ki **Esrā bi ʿabdihi (A92)** (19) didi. ʿUbūdiyetde cesed ü şaḫṣiyyet mutaṣavvirdür. Zīrā ḥafī degüldür ki rūḥ cismsüz ḳul[1301]

S1-18a (1) olsa bedene iḥtiyāc olunmazdı ve subḥānehu ʿibāreti tenzīh içündür[1302]. Cümle tenzīhden biri ʿaczden ve (2) żaʿfdan ve efʿālinde ṣuʿūbet ü istiḥālet[1303] olmaḳdan tenzīhdür[1304] ʿulemāya īmā vardur ki (3) bi-cesedihi miʿrāc ʿaḳlıñuza güc ve muḥāl gelür. Ammā benüm ḳudretüm de muḥāl olmadan ben münezzehüm (4) dimekdür[1305] ki inkāruñ mefhūmı bi-cesedihi miʿrāc etdiremez dimekdür. Pes[1306] Subḥāne'lleẕī

[1286] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b: + ki ʿifrītüñ maʿnāsında ḫabāṯet vardıġun müfessirūn yazmışdur. Pes ol cin.
[1287] - S3.
[1288] Bī-rūḥ… : - S2, S3.
[1289] Bu… : - S2, S3.
[1290] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b, S2-25a, S3-24a: + mālik.
[1291] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b: teʿāla.
[1292] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b: ḫabībini.
[1293] Ola… : - S2, S3.
[1294] S2- 25a, S3-24a: + ḳırḳ günlügi bir günde.
[1295] S2-25a, S3-24a: naṣṣ-ı Ḳur'ānla ve sidreye dek belki semā'-i sābiʿaya dek eḥādiṯ-i muṣaḥḥiḥa ile.
[1296] S2-25a-25b, S3-24a : + **Bi ʿabdihi** (DA78) ʿibāretinde (S2-25b) ki ʿubūdiyetden cism lāzım iken inkār fāsiddür.
[1297] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b: yeri.
[1298] T-196a, İÜ-112a, İ- 10b: isrāsında.
[1299]T-196a, İÜ-112a, İ- 10b: + da.
[1300] T-196a, İÜ-112a, İ- 11a: küfre ḳarīb.
[1301] Ḳırḳ günlük… : - S2, S3.
[1302] Olsa… : - T, İ, İÜ. T-196a, İÜ-112a, İ-11a, İÜ2-13a: olmaz ve şecān ʿibāretinde ki tenziye vardur.
[1303] T-196a, İÜ-112a, İ-11a, İÜ2-13a: muḥāliyyet.
[1304] T-196a, İÜ-112a, İ-11a, İÜ2-13a: münezzehdür dimekdür. Pes bunda.
[1305] T-196a, İÜ-112a, İ-11a, İÜ2-13a: dimege īmā vardur.
[1306] - T, İ, İÜ.

T-196b ben ʿuḳūl-ı (5) ḳāṣıranuñ böyle iʿtiḳādından şānumı taḳdīs iderim[1307]. Heẕā ġayr-i beʿayad[1308] ve bir ḳuş[1309] vāsıṭa-i (6) cenāḥla maṭlab u mehrebinde ṭayerān ide ʿaşḳ-ı ilāhī-nām cenāḥü'l-ebrār ve sırru'l-esrār ol nūru'l-envāra (7) cenāh düşüp maḳām[1310]-ı ḳavseyne il itse müstaġrib midür ve üc biñden ziyāde ḫāriḳ-i ʿāde (8) muʿcizātı siyer kitāblarında[1311] yazılan sulṭānuñ

İÜ-112b bu ʿurūc-ı bi-cesedihi daḫi muʿcizātından olmaḳ baʿīd (9) midür? Lā-siyyemā İbn ʿAbbās ve niçe kümmel miʿrācda **ʿĀyen Allāhi cehezzehü** (A93) diyü ḳasem etmiş olalar kemā merre (10) ve'l-ḥāṣıl munṣıfa besdür ki **Lā ʿıṭri baʿd-i ʿarūs velākin likülli libūs fe'inne'l-ʿilm ve'l-aʿyān (11) ve ʿani'l-naḳli ve'l-īḳā (**A94) Ḳaṣīde-i Būrīde ṣāḥibinüñ

Daʿ ma edatehu'n-naṣārā fī nebiyyihim

(12) Vaḥkum bi mā şi'te medḥan fīhi vaḥtekemi (A95)

Buyurduġı mışdāḳınca yaʿnī ʿĪsā'ya naṣārā didügin (13) dime bāḳī ne ḳadar ögsek lāyıḳdur ve çoḳ degüldür. Belki aşlı ve **Enā min'allāhi** (A96) minvālince rūḥ-i (14) iżāfī olan sulṭāna bu maḳūleleri daḫi azın sunmaḳ gerek ve daḫi bir mes'ele ḥaḳḳında ʿulemādan (15) dimiş ola. Ol daḫi sulṭānu'l-enbiyā muʿallim-i dergāh-ı Ḫudā el-muḫāṭıb bi-kelāmi **Senuḳri'uke felā tensā** (A97) (16) bi-mektebi **Ḳābe ḳavseyn ev-ednā** (A98) ḥażretinüñ[1312] medḥi ḫuṣūṣunda ola. Āḫiretde ednā-yı ümmetine (17) **Ve leküm fīhā teştehī enfusuküm** (A99) diyen ol sulṭān dünyāda ṭayerān murād eylese niçün virilmeye ve (18) ḳanḳı duʿāsı red oldı ki bu ola[1313] ve kütüb-i kelāmda[1314] ve[1315] Muḥammed Maḳdisī

[1307] T-196b, İÜ-112a, İ-11a, İÜ2-13a: + dimege īmā var denilse (T: din) ki baʿīd degüldür. T derkenār: Māʿnā-yı Subḥāne'lleẕī.
[1308] Heẕā… : - T, İ, İÜ.
[1309] T-196b: ḳuşı.
[1310] T-196b, İÜ-112a, İ-11a, İÜ2-13a: + ḳāb.
[1311] İ-11a, İÜ2-13a, Derkenar: Maṭlab ʿaded-i muʿcizāt-ı resulullāh sallallāhu ʿaleyhi ve's-sellem.
[1312] T-196b, İÜ-112b, İ-11a, İÜ2-13a: ḥażretlerinüñ.
[1313] T-196b, İÜ-112b, İ-11a, İÜ2-13a: + ve maḫfī degüldür ki.
[1314] T-196b, İÜ-112b, İ-11a, İÜ2-13a: kelāmiyyede muṣarruḥdur. Ḫuṣūṣan.
[1315] - T, İ, İÜ.

İ-11b, İÜ2-13b, T-197a Baḥru'l-Kelām şerḫinde[1316] buyurur[1317] ki ḥażret-i risāletüñ **Esrā bi'abdihi leylen** (A100) āyeti ile ṣābit olan leyle'-i vāhide de Mekke'den[1318]

S1-18b (1) Beyt-i Muḳaddes'e dek bi-şaḫṣıhi isrāsını naṣṣ-ı ḳāṭı' olduġıçün Mu'tezilī de inkār etmez (2) ve münkiri kāfirdür. Ammā arżdan sema'-i sa'bi'a dek bi-şaḫṣıhi mi'rācı[1319] delīl-i meşhūr ile ṣābitdür. (3) Meşhūrda Ceṣṣāṣ ḳavli üzere mütevātir ḳısmındandur ḳaṭ'ī ifāde ider. Ceṣṣāṣuñ (4) ġayrı didiler[1320] ki ḳaṭ'ī müfīd degüldür. Lākin[1321] ẓandan yuḳarı yaḳīnden aşaḳı ḥükmi müfīddür (5) didiler[1322]. **Ṣümme[1323] limā[1324] rubūti ẕalike's-sāmi'u's-sābıḳu[1325] min ṣaḥīfetu'l-ḫāṭıra bi'l-feyżu'l-ḳāṭıru min (6) ṭarafe'l- ḳadr[1326] ilāheni Allāhu bi-muṭāli'atu'l-kütübi'l kelāmiyyeti fī'l-mi'rāci ferā'itu en heẕā'l-inkārı (7) innemā hüve lil-Mu'tezileti. Ḳāle 'Ömer En-Nesefī iḥtecetu'l-Mu'tezileti li-nefyu'l-mi'rācıye'l-cismānī bi'ennallāhe te'ālā (8) ḫalaḳa Ādeme 'alā ṣūreti keṣīfetü tayi'ba e's-sufūlu ve'l-hubūṭi ve'l cevābu en kāfire ḳadīrā nefsehu fī'l (9) menāmı unnehu fī's-semā'i ve innemā yeẕheru taḫṣīṣu e'n-nebiyyu (asm)**

İÜ- 113a **ennī lev kāne ẕālike fi'l-yeḳẓabu ey bi-cismihu (10) tedbiru ve ammā ḳavluhum men ṭab'ahā'l-ḳāvle ḳānā ne'ām velākinne innemā ya'ricu bi'esrā ḥayṣu lemye bellāhu bi-nefsehu (11) ilā yer'a inne'l- ḥaceru ve'l-medera men ṭab'aha'-ḳavlu ve ma'heẕā iẕā ramāhemā insāni yeṣ'adu'l-hevā'u (12) fi'n-nebiyyi (asm) iẕā kāne'l-burāḳ merkebe ve Cibrīle sābeḳuhu v'allāhi hediyye evlā enne yeṣ'udu's-semā'i (13) ve kezā meni't-teḫaze ḳavsen yumkunu enne yumhi bihi e's-sehm**

T-197b fī'l-hevā fi'n-nebiyyu ke's-sehm ve'l-isrā' ḳavsehu (14) vecāẕibihi Cebra'īle fe'evlā en yecāvize's-semevāti intihā ve ḳāle Maḥmūd En-Nesefī fi'l- 'umdeti ve'l mi'rāc (15)

[1316] Baḥr… : - T, İ, İÜ.
[1317] T-197a, İÜ-112b, İ-11b, İÜ2-13b: buyumuşlar.
[1318] Olsa bedene… : - S2, S3.
[1319] T-197a, İÜ-112b, İ-11b, İÜ2-13b: + ḳāṭı' degüldür ammā.
[1320] - T, İ, İÜ.
[1321] T-197a, İÜ-112b, İ-11b, İÜ2-13b: ammā.
[1322] Beyt-i muḳaddes… : - S2, S3.
[1323] T-197a, İÜ-112b, İ-11b, İÜ2-13b: felillahi'l-ḥamd innī. S2-25a, S3-24a: ḥamd.
[1324] S2-25a, S3-24a: limen vaḳfı re'ayā bārā'ü's-selef lānā.
[1325] S2-25b, S3-24a: + ve'l fecru'ṣ-ṣādıḳa.
[1326] S2-25a, S3-24a: 'and'ül-ḳādir ṣümme ba'de'l- Te'līf ve ḫālet ilā ḳıṣṣa ve enme'au'l-vezīru'ṣ-ṣehīr.

bi-şaḫṣihi fī'l-yaḳaẓetu ḥaḳḳu ammā men Mekke ilā Beytu'l-Muḳdīsi febi'n-nāṣ ve ilā's-semā'i ve ilā (16) ḥayṣu'l ṣā'e'llāhu fe'l-aḫbāru ve'l-cevāzu istiʿbādu ṣuʿūdi'l-beşerü'l-cāzi istibʿād nuzūli'l-melek (17) ve hüve yu'eddi ilā inkāru'n-nübüvveti intihā (A101). Pes[1327] ṣābit oldı ki miʿrāc-ı cesedi inkārda(18) żarar-ı ʿaẓīm ḫavfı[1328] var[1329] iḳrārda[1330] taʿẓīm ve ḥüsn-i iʿtiḳād[1331] var.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(19) Āteş est īn bāng-i nāy nīst bād

Her ki īn āteş nedāred nīst bād (C1/9)

S1-19a (1) [1332]Dāşten ṭutmaḳ dāşed ṭutdı[1333] mużāriʿi dāred ḳıyāsīdür[1334]. Zīrā yā'-i maṣdariyenüñ[1335] māḳābili (2) şın[1336]

İ-12a, İÜ2-14a olsa rā'-ı mühmileye dönmek ḳāʿidedür. Enbāşten

S2-27a enbāred kāşten kāred gibi. Maʿnā[1337] (3) āteşdür bu nāyüñ āvāzı bād degüldür. Her ki bu āteşi ṭutmaz yoḳ olsun. Yaʿnī[1338] mü'min[1339] (4) olanda[1340] iki ḥālden biri gerekdür[1341].

[1327] S2-26b, S3-25b: baʿż-ı eḥādiṣ ile semā sādisse ve baʿż-ı eḥādiṣ de sābiʿa meşhūrlukla ṣābit iken meşhūr-ı ḫˇod ʿalā ḳavlu'l-Ceṣṣāṣ mütevātürüñ bir ḳısmı iken ve Ceṣṣāṣ'dan ġayrılar ḳatında ẓandan yuḳarı yaḳīnden aşaġı ḥükmi muḳayyed iken miʿrāc-ı cesediyyeti.

[1328] ʿAẓīm… : - T, İ, İÜ.

[1329] T-197b, İÜ-113a, İ-11b, İÜ2-13b, S2-26b, S3-25b: vardur (S2-26b, S3-25b: + Filā ʿAṭṭar baʿd-i ʿurūṣ. **Allāhümme lā- tecʿalnā min ehlu'n-naẓaru'l-ḳāsir velā min aṣḥabu'l-ʿaḳlu'l-fātir** (DA78).

[1330] T-197b, İÜ-113a, İ-11b, İÜ2-13b: + ḥażret-i ʿaleyhisselāma.

[1331] Ve ḥüsn… : - T, İ, İÜ.

[1332] S2-26b, S3-25b- S3-26a: + Est edāt-ı ḫaberdür. Īn esmā-i işāretdür. Hezā gibi bu dimekdür. Bāng avāzdur. Nāy ve ney birdür ki ḳāmūşdur. Evvelki bādīyledür. İkinci olsun dimekdür ki burada ẓātdan ʿibāretdür. Kimse dimekdür. (S3-26a)Yine kim çe vaṣfdan ʿibāretdür. Nedür ve nicedür dimekdür. Āteş oddur.

[1333] S2-26b, S3-26a: māżīdür.

[1334] S2-26b, S3-26a: ḳıyāsen.

[1335] - S2, S3: maṣdaruñ tā'nuñ

[1336] T-197b, İÜ-113a, İ-12a, İÜ2-14a: +muġceme.

[1337] - T, İ, İÜ.

[1338] S2-27a, S3-26a: mefhūm budur ki ṭālibden.

[1339] T-197b, İÜ-113a, İ-12a, İÜ2-14a: mü'minde. - S2, S3.

[1340] - T, İÜ, İ, S2, S3.

[1341] S2-27a, S3-26a: istenür.

Yā āteş-i ʿaşḳ ile[1342] ʿayn-ı günāh olan vücūd-ı ḫayālīsini[1343] vesāvis-i hevā'iyi (5) ve ḫavāṭır-ı sivā'iyi[1344] yaḳup[1345] maḥv itmek gerek[1346]. Yoḳsa kendü ʿaybın[1347] görüp ḳuṣūr u (6) küsūrına ve ḫ̌āb u ḫūrdla ḥayvānīyete[1348] iʿtirāf idüp insān olmadım diyü[1349] inkisār[1350] (7) ve yoḳluḳ ṣuyı ile ʿāriyetī varlığından el yumaḳ gerek ki **El-vuḍū' infiṣāl** (A102) ṭıbaḳınca[1351] (8) buña vuḍū'-i bāṭınī[1352] ve tahāret-i maʿneviye[1353] dirler. Bu ikisi de

T-198a olmasa[1354] anuñ vücūda[1355] gelmeginden[1356] (9) gelmemek[1357] yigdür[1358] ki hele mükellef ü me'mūr olup[1359] ʿāṣī olmuş[1360] olmazdı[1361]. Nitekim[1362] ṭuyanlar (10) didiler[1363]. **Leytenī lem aḫlaḳu[1364] ve leytu ümmī lem teldenī**

[1342] S2-27a, S3-26a : + yaʿnī cürm olan cürm-i keşīfi eridüp nefsüñ vāsıṭa-i ẕikr u riyāżetle.
[1343] T-197b, İÜ-113a, İ-12a, İÜ2-14a: vücūdunı ve benligi ḫayālini yaḳmaḳ gerek ve. S2-27a, S3-26a: ḫayālini ve.
[1344] S2-27a, S3-26a: sivā'iyyesün.
[1345] T-197b, İÜ-113a, İ-12a, İÜ2-14a: ve zīnet-i ḫayāliyye-i fāniyye.
[1346] S2-27a, S3-26a-26b: Ammā bu **Maḥven ṭūbā limen ḫāliṭ ehlü'l- fıḳıh ve'l-ḥikmet ve cānib-i ehlü'z-zel ve'l-māşiyet** (DA79) ḥadīşi üzere bu kānūn-ı vücūdı ölçer ve bu cevher-i kīmyāyı bişürür üstādlara ġıll u ġışīn yaḳar giderür. Kāmil-i kīmyā kirlerle muṣāḥibet gerek (S2: + ve ʿakışdan) bī-ḫaber ehven-i yārda ṣāḥiblerinden firār gerek tā anlaruñ hevāsı āteşīn söyündürüp çig ve bī-ḳāl ve bī-ṭahāret ḳalmaya **Ve'n-nāḳid başīrun** (DA80) ḥadīşi üzere yevm-i tebli's-serā'irde yoḳlanup yuḳarı çıḳup **Fe veylun lil kâsiyeti kulûbuhum min zikrillâh** (DA81) maẓmūnı ve **ḳāle hel nunenbi'eküm bi'l-aḫserīn (DA82)** aʿmālan **Ellezīne ḍalle saʿīhüm fī'l- ḥayātü'd-dünyā** (DA83) mefhūmı ẓuhūr iden nār-ı cehīm ve āteş-i saʿirle imtihān ve ḳāle olmaya iḫtiyāc olunmaya fe'emmā bu maʿnā bulunmazsa bārī kendü vücūdı (S3-26b) bī-ṭaharet ve bī-ḳāl u ḫām itdigün görüp.
[1347] Yoḳsa… : - S2, S3.
[1348] S2-27a, S3- 26b : + levvāmelikle.
[1349] S2-27a, S3- 26b : + **el-cennet ḥufet bi'l-mekārih (DA84)** ḥādīşi üzere nefse intiḳāmla ervā'u'l-ʿilāc-ı bi'z-zaduñ ucublarını ve yābislerini mekāreni iḫtiyār idüp cūʿu ʿaṭşla ve ġam u inkisār dibāġatı ile medbūġ olup ʿāḳıbet.
[1350] - S2, S3.
[1351] S2-27a, S3- 26b: semtince.
[1352] S2-27a, S3- 26b: vużāʿat-ı ḳalbiyye.
[1353] S2-27a, S3- 26b: ṭahr-i maʿneviyye o ġusl-ı bāṭıniyye.
[1354] S2-27a, S3- 26b: olmazsa.
[1355] S2-27a, S3- 26b: vücūdı żāyiʿ olup.
[1356] T-198a, İÜ-113a, İ-12a, İÜ2-14a, S2-27a, S3- 26b: gelmesinden.
[1357] T-198a, İÜ-113a, İ-12a, İÜ2-14a, S2-27a, S3- 26b: gelmemesi.
[1358]S2-27a, S3- 26b: yig olur.
[1359] S2-27a, S3- 26b: olmuşken ve ʿişān u cehlle gidüp ḳahr u ʿazāba lāyıḳ olmaz. Bu semti.
[1360] T-198a, İÜ-113a, İ-12a, İÜ2-14a: olmaḳ degüldür.
[1361] - T, İ, İÜ.
[1362] ʿāṣī… : - S2, S3.
[1363] - S2, S3.
[1364] Leytenī… : S2, S3.

S2-27b ve leyteni̇̄ künte nebtete fenfeʿu ve leyteni̇̄ künte (11) kebşete fāẕbeḫu ve yenfeʿu[1365] celedi̇̄

İÜ-113b ve'l-ḥamā ve ġayr-i hazā[1366] (A103) ve[1367] ʿurefā dimişlerdür ki[1368] ḳul ile Allāh arasında (12) ʿaẓi̇̄m ḥicāb ruṭūbet-i beden ve balġamdur. Ḥarāretle ol[1369] gitse[1370] yerine nār-ı muḥabbet gelür. Ol nār-ı ḥicābātı (13) yaḳar. Ḳulı Mevlā'sına ulaşdurur. Nitekim[1371] ṣaḥib-i Muḥammediyye mestāne[1372] buyururlar

(Mefāʿi̇̄lün/Mefāʿi̇̄lün/Feʿūlün)

Yā sen maḥcūb (14) yā ben maḥcūbum ey yār

Kūyun aġzum içüñde ḳalmasun bār

(Fāilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(15)Āteş-i ʿaşḳest k'ender ney fütād

Cūşiş-i ʿaşkest k'ender mey fütād (C1/10)

[1373]ʿAşḳ āteşdür[1374] ki (16) ney içine düşdi.

[1365] S2-27b, S3- 26b: +didiler. Beyt:
Āh i̇̄n çe terānimi̇̄ zaḫm-ı men
ʿÖmr ni̇̄st ki cān hemi̇̄ kenim men (S2: menem).

[1366] celedā… : - S2, S3.

[1367] S2-27b, S3- 26b: + baʿż-ı.

[1368] S2-27b, S3- 26b: + māye-i rutūbete ve şiklet u ġaẓi̇̄b u şehūterdür. Eger ḥarāret -iʿaṭş u nār-ı ẕikr'ullāhla anı maḥv itse yerine ʿaşḳ u muḥabbet nārı gelüp ḥicābāt-ı māsi̇̄vāyı ve ḫāk-i beşeriyet lāzım olan hevāları ol daḫi efnā ider. Bu mefhūma.

[1369] T-198a: + kimse.

[1370] - T, İÜ, İ.

[1371] ḥarāretle… : - S2, S3.

[1372] S2-27b, S3- 26b: ḥażretleri i̇̄mā mestlik ḥālinde.

[1373] S2-27b, S3- 26b-27a: + K'ender aṣlı (S3-27a) ki enderdür. Üftād māżi̇̄dür gāh elif gider fütād ḳalur. İkisi de lüġatdür. Cūşeş ḳınayış dimekdür. Bilgil maʿnā-yı maṣdar gāh şeni̇̄den aḫez olur. Saniʿen emr ol sebeble ism-i maṣdar olur. Rāneş pürūreş reveş gibi. Biliş besleyiş gidiş dimekdür. Ammā bu şınuñ māḳabli müdām-ı meksūr olur. Bu şınla farḳ içün isim fiʿle üleşen şın żami̇̄rüñ māḳabli meftūḥ olur. Maʿnā.

[1374] S2-27b, S3- 27a: āteşidür.

ʿAşḳ ḳaynamasıdur ki mey içine düşdi[1375] ve illā ḳamuşda (17) ne vardı ki ʿİsī-nefes olup aḥcār-ı ḳāsiye gibilerde[1376] ḥālet ve ḥareket virür ve üzüm (18) şırasında[1377] ne vardı ki ādem esīridür. [1378]Li-muḥarririhi

(Mefʾūlü/ Mefāʿīlü/Mefʿūlü/Mefāʿilün)

Laʿl-i leb-i gülgūnı reng virdi ḳamu kevne

(19) Ḳızıl delüdür ḥattā ol meygededen mey-nāb

yaʿnī[1379] her şey'üñ ḥareket ü cünbişi vü ḥarāreti

S1-19b (1) ve cūşişi elbette[1380] ʿaşḳ iledür yaʿnī nār-ı muḥabbet iledür[1381]. Li-muḥarririhi[1382]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cemre-i ʿaşḳ-ı ezelden āteş aldı çün baḥār

(2) Oldı yer ḫoş-reng ü ḫoş-būy[1383] mīvedār u gül ʿizār[1384]

[1375] S2-27b-28a, S3- 27a-27b: + ʿaşḳ muḥabbet-i müfriṭıyye dirler. Ammā ıṣṭılaḥ-ı kemmelde ʿaşḳdur. Murād maʿşūḳ ve vücūd-ı muṭlaḳdur. Pes bu maʿnāya Ḥażret-i Mollā **küllün min ʿindi'llāhi** (DA85) āyetini ve Ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ **vā ʿlem inne'l-ḫalāyıḳa levicteme'ū ʿalā en ya'ṭūke şey'en lem yuridullāhi en yu'aṭīk lem yaḳdirū a'leyhi ve yuşrifū şey'en erādu'llāh en yuşībuke bihi lem yaḳdirū ʿalā ẕalike fe'iẕā su'ilet fās'elullāh ve iẕā esta'net fe'ste'in billāh** (DA86) buyurduġı beyānen buyurdu ki ney gibi iñildi ve mey gibi cünbüş u ḥareket u sürūr u ġam cümle bir meykededen ve bir kübḫānedendür. Żurūf –ı mevcūdātda (S2-28a) tevezzüc de vārsa yaʿnī cümle meyḫāne lāhūt żarfundan gönderilmiş ve żımm olmuş neş'edür. Lā-ġayr imdi vācib olan her ḥālde aña teveccüh ve tevekkül eyle ve acı ve ṭatlu gelene rıżā (S3: rāżı) (S3-27b) vir ve maʿşūḳuñ ġayrına vücūd virme. Elbette acı şarābuñ ʿaḳābince bir ṭatlu ḥāleti muḳārrerdür. Pes şarābuñ acısı ḥelāliyyeti ve şafāsı cemāliyyeti ve nīk şevk ile egledisi celāleti ve sāmiʿane virdügi defʿ-i ġam cemāliyeti ve bu ḥubṣda dāḫil olan envāʿ-ı ġām u ṣafā cümle maʿşūḳdur.

[1376] S2-28a, S3-27b: gibi ġāliz ādemlere ġam u derd u.

[1377] S2-28a, S3-27b: şırası meşhūr ṣudan ṣorulmuş iken ne madde ḳātıldı ki ġamuma sem-i ḳātil olup.

[1378] T-198a, İÜ-113b, İ-12a, İÜ2-14a: + beytü'l.

[1379] S2-28a, S3-27b: pes.

[1380] S2-28a, S3-27b: + nār-ı muḥabbetle derdḫā yeḥabbühüm yeḥabbüne ṭıbaḳınca ṣıfat-ı ḳadīme-i ilāhiyedür. Ammā her şey'üñ ʿaşḳı mertebesine göre başḳa ḥālet gösterür. (+ S2: te'emmül) beyt

Ez-cām-ı gül ḫarab mest-end cümle ʿālem
Mest-est cān Ḳāsım ez-cām-ı Ḥaḳ teʿālā

Yaʿnī belā ve (…) -ġayr bi'ẕ-ẕāt maḥbūb-ı muṭlaḳdan mestim. Gerçi gül-i ḫarab u heme gürūh andan mestdir. Ammā merātib u vesātaṭla derd yimekdür.

[1381] ʿAşḳ… : - S2, S3.

[1382]S2-28a, S3-27b: + Şeyḫī.

[1383] T-198a, İÜ-113b, İ-12a, İÜ2-14a: ḫoş-būy u ḫoş-reng

[1384]S2-28a, S3-27b: lāle-zār.

Ammā her şey'üñ ʿaşḳı (3) mertebesine göredür lā-ġayr.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ney ḥarīf-i[1385] her ki ez yārī burīd

S3-28a **Perdehāyeş perdehā-yı mādirīd** (C1/ 11)

(4) [1386]Ki şaḫṣ maʿnāsınadur.

T- 198b Nitekim Çe vaṣf maʿnāsına olduġı gibi. Ḥarīf ḥarfetdendür. Ṣanʿat (5) maʿnāsına.

İ-12b, İÜ2-14b Pes ḥarīf hem ṣanʿat u meʿāmīl maʿnāsınadur. Yaʿnī[1387] ney yoldāşı[1388] ve muṣāḥibidür anuñ ki (6) yārinden kesilmiş ola ve ol neyüñ naġmeleri perdeleri bizüm Allāh'la aramızda olan perde (7) vü[1389] ḥicāblarumızı yırtdı. Yaʿnī ḥaḳīḳatden ayrıldığın bilüp iftirāḳ derdine düşene mürşid-i kāmil (8) muṣāḥib olur. Nitekim Allāh Teʿālā ḥażreti[1390] Dāvud'a[1391] vaḥy etdigüm[1392] **İẕā er āyetu lī ṭāliben** (9) **fekün lehü ḫādimen (A104)** yāḫūd ney muṣāḥib ve hem-muḥlis olmaz. İllā ḥużūrını zaḥmete[1393] ʿizzetini[1394] ẕillete (10) degişüp me'lūf u[1395] muʿtād olduġı yārinden yaʿnī[1396] nefsinden ve murādātından iḫtiyārıyla[1397] ayrılana[1398] (11) dost olur ki[1399] **Min ẕelle ṭāliben feḳad**

[1385] S2-28a, S3-27b: taḥrīf.

[1386] S2-28a-28b, S3-28a: + yārīde yā tenkīr içindür ki yā-i tenkīr aḫr-i esmāya mülḥaḳ olur. Niʿmetullāh ve ġayride muṣarraḥdur. Evvelki perde burada ṭanbūr perdesidür. Şīn žāmīr-i ġayībdür ki ifāde-i maʿnā mužāf-ı ileyhdür. İkinci perde ḥicāb dimekdür. (S2-28b) Perdehāyeş perdehāyideki yā (…) iżāfete şübke ve taḥsīn içündür. Burīd mažīdür. Kesdi dimekdür. Dirīd māžīdür. Yaratdı maʿnāsına dimekdür. Ḥarīf ḥarfetdendür. Ṣıfat maʿnāsına. Pes ḥarīf ṣıfat ve muʿāmel ve iştā maʿnāsınadur. Maʿnā.

[1387] Ki… : - S2, S3.

[1388] S2-28b, S3-28a: yoldaşıdur.

[1389] Perde… : - S2, S3.

[1390] Allāh… : - S2, S3. S2-28b, S3-28a: Ḥażreti Vedūd.

[1391] T-198b, İÜ-113b, İ-12b, İÜ2-14b: + ʿaleyhi's-selām. S2-28b, S3-28a: Dāvūd peyġambere.

[1392] T-198b, İÜ-113b, İ-12b, İÜ2-14b: eyitdi.

[1393] S2-28b, S3-28a: + keşret ve.

[1394] S2-28b, S3-28a: + ʿuzlet ve.

[1395] S2-28b, S3-28a: + me'nūs.

[1396] S2-28b, S3-28a: + murādāt.

[1397] Ve… : - S2, S3.

[1398] S2-28b, S3-28a: + dimekdür … ḥadīṣi üzere mevt ve aḫret ġamı ḳalbinde mümkün olmaġın ve ġumūm u dünyeviyyeden ḳanaʿat ve terkle ayrılana yār olur ki.

[1399] Dost… : - S2, S3.

ʿizzezi maṭlūben (A105) didiler[1400]. İmdi[1401] nefs-i emaresine[1402] (12) ḫıdmet aġularun ṣunmayınca[1403] olmaz. Ṣabr u teslīm ü taḥammmül-i cefā ile ġassāl elinde meyyit gibi olmayınca (13) kişi kendü[1404] nā-pāk aḫlāḳından arınmaz[1405]. Belki[1406] sen benümle[1407]

İÜ-114a olamazsın cevrüme doyamazsın (14) diyü nāz u bahāne ider[1408]. Ḥażret[1409]-i Ḫıżr'uñ ḥażret-i Mūsā[1410] ʿaleyhümā's-sellām ile mābeyninde olan aḥvāl (15) ve Ḫıżr'uñ nāzla[1411] **İnneke len testeṭīʿa maʿiye sabran** (A106) didügi[1412] gibi[1413] kāmil de ṭālibden iḫlāṣla bunı (16) ister[1414]. Cān u başum[1415] ḳurbālıġa lāyıḳ[1416] görilürsem[1417] yoluña olsun[1418]. Ocaḳum düşmeni[1419] ve ʿadüvve-i mahbūba (17) olan nefsümden tek[1420] benüm dādumı al. Ekl ü şurb u nevmden[1421] geçdüm ve[1422] işāretüñe ḥāżırum (18) ve murādıña mürīdüm[1423] **Seteciduni**

T-199a inşā'allāhu ṣābiran ve lā aʿṣī leke emren (A107)[1424].

[1400] S2-28b, S3-28b: buyurdılar.
[1401] S2-28b, S3-28b: pes mürīd olan.
[1402] S2-28b, S3-28b: emmāreye.
[1403]T-198b, İÜ-113b, İ-12b, İÜ2-14b: + nefes.
[1404] Kişi… : - S2, S3.
[1405] S2-28b, S3-28b: + Anuñçün ṭuyanlar mübtediye bir miḳdār ṭālibde aḥkāmın ve mürşide teslimin imtiḥān içün.
[1406] - S2, S3.
[1407] S2-28b, S3-28b: + bu belālı yolda gidemezsin vücūʿ ve ʿaṭş u… cefāsına taḥammül idemezsin.
[1408] S2-28b, S3-28b: iderler.
[1409]- T, İ, İÜ.
[1410] S2-28b, S3-28b: Mūsā'ya.
[1411] - T, İ, İÜ. İle… : - S2, S3.
[1412] S2-28b, S3-28b: buyurduġı.
[1413] T-198b, İÜ-114a, İ-12b, İÜ2-14b: + pes. S2-28b, S3-28b: + ammā imtiḥāndan murādları iḫlāṣla.
[1414] kāmil… : - S2, S3.
[1415] S2-28b, S3-28b: + ve mā mülkümyoluña Ḫudāya.
[1416] S2-28b, S3-28b: + degülsem senüñ gibi ʿārifʿāṣıḳına ḳurbānım.
[1417] Ḳurbanlıġa… : - T, İ, İÜ.
[1418] Yoluna… : - S2, S3.
[1419] S2-28b, S3-28b: + ve ḳalp (+S3: Beytullāh) süpründüsü.
[1420] S2-28b-29a, S3-28b: nefsimi aldur. (S3-29a)Dād eyle murādātımdan geçdüm.
[1421]T-198b, İÜ-114a, İ-12b, İÜ2-14b: uyḳudan.
[1422] Benim… : - S2, S3.
[1423] T-198b, İÜ-114a, İ-12b, İÜ2-14b: + diye. Nitekim ḥażret-i Mūsā Ḫıżr'a.
[1424] S2-29a, S3-28b: + diye. Yaʿnī inşallāh nefsim istedigin virmem ve nefsim ḫilāfına ve cefāna ṣabr iderim.

Tek beni[1425] hemrāhıña ḳabūl ḳıl[1426] (19) diyü[1427] niyāz[1428] u zārī ḳıla[1429] tā ney[1430] aña[1431] niçün geldigin bildire. İmdi[1432] **İẕā taḥayyürtüm fī'l-umūmı feste'inu**

S1-20a (1) **min ehli'l-ḳubūr** (A108) ḥadīṣ-i şerīfinüñ[1433] maʿnā-yı enfüsīsi[1434] üzere[1435] ḳaçan işlerüñüzde müteḥayyir olsañuz ve (2) bī-çāre ḳalsañuz ölmeden ölüp bedeni cāna maḳbere düzen ʿāriflere ḫıdmet idüñ daḫi[1436] (3) **Vebteġū ileyhi'l-vesīlete** (A109) ṭıbaḳınca[1437] anları[1438] vāsıṭa idüñ. Tā Allāh ile arañuza sebeb olup murādıñuz (4) ḥāṣıl ideler[1439] ve[1440] vücūdıñuz şehrin emn ü emān u selāmet-i īmān ve emtiʿa-i ʿilm ü ʿirfān ve (5) ʿaşḳ-ı vicdānla ṭolduralar[1441] ve levlā el-murabbī māʿurfet Rabbī ḥükmünce[1442] mecmaʿü'l-baḥreyn olan[1443] (6) yaʿnī ʿilm[1444]-i ẓāhiri vü bāṭını[1445] cemʿ idüp[1446] iki ḳanadlu olan[1447] ḥarem gügercinlerinüñ ḳurbınca[1448] (7) var[1449]. Ḳanadı altına[1450] siñeler[1451]. Gün ola[1452] ḥaḳīḳat Kaʿbesinde

---

[1425] S2-29a, S3-28b: + rāh-ı vaṣla.
[1426] S2-29a, S3-28b: eyle.
[1427] Tek… : - T, İ, İÜ. T-199a, İÜ-114a, İ-12b, İÜ2-14b: + didi bu daḫi.
[1428] - S2, S3.
[1429] S2-29a, S3-28b: ide.
[1430]S2-29a, S3-28b: + daḫı.
[1431] S2-29a, S3-28b: + neye geldügin ve.
[1432] S2-29a, S3-28b: imdi.
[1433] S2-29a, S3-28b: ḥadīṣinüñ.
[1434] T-199a, İÜ-114a, İ-12b, İÜ2-14b: bāṭınīsi. S2-29a, S3-28b: + ḥaḳīḳati.
[1435] T-199a, İÜ-114a, İ-12b, İÜ2-14b: ṭıbaḳınca. S2-29a, S3-28b: + bir almadın olub bedeni cāna ḳabr düzen ʿārife ḫidmet idigine.
[1436] Ḳaçan… : - S2, S3.
[1437] T-199a, İÜ-114a, İ-12b, İÜ2-14b: ḫükmünce Allāh ile aranıza vāsıṭa olalar. S2-29a, S3-28b: emriyle.
[1438] S2-29a, S3-28b-29a: anlaruñ vesāṭına muḥtācsız tā sebeb-i vuṣūl olup murāduñıza (S3-29a) ulaştıralar.
[1439] vāsıṭa… : - S2, S3.
[1440] Ṭıbaḳınca… : - T, İ, İÜ.
[1441] S2-29a, S3-29a: + pes ṭālib bir.
[1442] Ve levlā… : - S2, S3.
[1443] - S2, S3.
[1444] - S2, S3.
[1445] S2-29a, S3-29a: bāṭın ʿilm ile.
[1446] Cemʿ… : - S2, S3.
[1447] - S2, S3.
[1448] - S2, S3.
[1449] - S2, S3.
[1450] S2-29a, S3-29a: ḳarınca-vār sinmek gerek.
[1451] - S2, S3.
[1452] S2-29a, S3-29a: + menzil ḳatʿ ideler.

İ-13a, İÜ2-15a bulunduḳların[1453] ṭuyalar[1454].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(8) Hem çü ney zehri vü tiryāḳī ki dīd

S3-28a **Hem çü ney demsāz müştāḳī ki dīd (C1/12)**

[1455]Demsāz(9) sāzende-i demden vaṣf-ı terkibīdür[1456]. Ney gibi bir zehri

S2-29b kim gördi[1457] münkirler aġulamaġa (10) yā[1458] ṭālibüñ[1459] nefs-i emmāresin[1460] öldürmege[1461] ve bir tiryāḳī[1462] kim gördi[1463] iʿtiḳādı pāk ʿāşıḳa (11) ve rūḥ-i insāna[1464] ḥayāt-ı ṭayyibe virüp[1465] emrāż-ı ḳalbden ḳurtarmaġa[1466] ve ney gibi müştāḳlaruñ (12) demin düricisi kim gördi[1467]. Yaʿnī müteferriḳ-i efkārda[1468] ve perīşān hevāda[1469] nefes żāyiʿ (13) idüp ʿömrin[1470] geçürenüñ içeri giden nefesin **Lā ilāhe** ṭaşra nefesin **İllāllah** lafzına düzüp (14)

[1453] S2-29a, S3-29a: bulunduġun.

[1454] S2-29a, S3-29a: ṭuya deryāyı nice geçdügin bilmeye ve ṭoymaya.

[1455] S2-29a, S3-29a: + hemçü kelime-i teşbīhdür. Miṣl maʿnāsına. Gāh hemçün olur gāh hemçünīn dirler. Aṣlı hemçün īndir buncalayın dimekdür. Gāh hemçinān dirler. Aṣlı hemçün āndur. Ancılayın dimekdür. Zehr aġu dimekdür. Tiryāḳ zehrin żararın defe iden maʿcūn yā otdur. ʿArabīdür. Zehri ve tiryāḳideki yā lev-i maṣdariyye ve tenkīriyye olmaḳda ḳābildür. Müştāḳī de daḫı iledür. Şaḫṣdan ʿibāretdür. Be ṭarīḳü'l-istifhām dīd rāy maʿnāsınadur. Zehr bir mefʿūlidür ve bir mefʿūlī hemçüdür.

[1456] Demsāz… : - T, İ, İÜ. S2-29a, S3-29a: + müştāḳuñ nefesin düzüci dimekdür. Bizim nüsḫalarımızda demsāz müştāḳīye mużāf yazılmışdur. Maʿnā.

[1457] S2-29b, S3-29a: + yaʿnī.

[1458]S2-29a, S3-29a: yāḫūd **iẕā būyiʿa li-ḫalīfeteyn fe'eḳtelū'l-aḫār minhümā** (DA87) ḥadīṯ-i şerifi üzere.

[1459] S2-29a, S3-29a, 29b: + şehr-i vücūdunda telven u levvāmelik ḥükmi yüriyüp gāh bu insān żāʿif ḳuvvet kelām ḳudsī ile kelime ʿulyā ṣāḥibi (S3-29b) olup aʿlāya meyl ve gāhi esfele meyl ile kelime-i süfli ṣāḥibi olmasa arada bāʿiṣ fesād olan.

[1460] S2-29a, S3-29b: emmāre müfsedīn ḳatle meyl gibi. Bir şişe zehrdārı.

[1461] - S2, S3.

[1462] Ve… : - S2, S3.

[1463] S2-29a, S3-29b: + **Ve mā enzelellāh min dā'e illā enzele lehu şifā'en** (DA88) ḥadīṯi üzere ṭālibüñ emrāż-ı ḳalbiyyesi ne ki aḫlāḳ-ı żımmiyedür. ʿĀlem-i ʿalādan nāzil olmuş kelime-i ʿulyā ve nūr-ı hemtā ile merkeb bir tiryāḳī kim gördi ki iʿtiḳādī muḥkem ʿāşıḳa ṣaḫt-ı ebediyye ve.

[1464] İʿtiḳad… : - S2, S3.

[1465] S2-29a, S3-29b: vire.

[1466] emrāz… : - S2, S3.

[1467] T-199a, İÜ-114a, İ-13a, İÜ2-15a: + Demsāz sāzende-i demden vaṣf-ı terkibīdür.

[1468] T-199a, İÜ-114a, İ-13a, İÜ2-15a: müteferriḳ-i hevāda. S2-29a, S3-29b: + dil-fikār u perīşān hevālarda tārumār olup nefsin.

[1469] T-199a, İÜ-114a, İ-13a, İÜ2-15a: efkārda ve… : - S2, S3.

[1470] S2-29a, S3-29b: + ʿömrin.

T-199b anuñla **Men ceʿale hemmehu hemā vāḥiden ekfāllāhu sā'iru humūmehu** (A110) ṭıbaḳınca[1471] bir ḳalbi[1472] bir Allāh'a bağlayup cemʿiyyet-i ḫāṭır (15) ile teveccühün[1473] cenāb-ı Ḥaḳḳa ḳaṣr etdigiçün[1474] dāreynde ġamdan ḫalāṣ bulup[1475] ʿāḳıbet[1476] cemʿü'l-cemʿ (16) maḳāmına[1477] lāyıḳ ola. Hem[1478] ẓāhirde daḫi żāyiʿ[1479] olan nefesler ve[1480] ṣoluḳlar ney içine girse[1481] (17) uṣūle muṭābıḳ naġmeler ṭoġup[1482] nefes

İÜ-114b intiẓām bulur[1483].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ney-i ḥādīṣ rāh-ı pür-ḫūn mīküned

S3-30a **(18) Ḳıṣṣahā-yı ʿaşḳ-ı Mecnūn mīküned** (C1/13)

[1484]Bu ney ḳanla ṭolmuş yolun ki ʿaşḳ yolıdur ḫaberin (19) eyler[1485]. Mecnūn ʿaşḳınuñ ḳıṣṣaların söyler[1486] velī bu yolda[1487] ḳanı ile oynayan ʿāşıḳ[1488]

[1471] T-199b, İÜ-114a, İ-13a, İÜ2-15a: ḥükmünce. S2-29a, S3-29b: ḫadīṣi ile ʿamelen.
[1472] T-199b, İÜ-114a: ḳalbini.
[1473] S2-29a, S3-29b: teveccüh-i ḳalbi.
[1474] S2-29a, S3-29b: ider ve maḳām-ı cemʿul-cemʿe ulaşdurur. Bir maẓhar-ı ism-i cāmiʿ kim gördi ḫafī degüldür ki.
[1475] Ġamdan… : - T, İ, İÜ. T-199b, İÜ-114a, İ-13a, İÜ2-15a: ġamından ḳurtula.
[1476] T-199b, İÜ-114a, İ-13a, İÜ2-15a: + ʿaḳıbet.
[1477] - T, İ, İÜ.
[1478] Dāreynde… : - S2, S3.
[1479] Daḫı… : - S2, S3.
[1480] Nefesler… : - S2, S3.
[1481] S2-29a, S3-29b: girüp müctemiʿ olmayınca.
[1482] S2-29a, S3-29b: ẓuhūr idüp.
[1483] S2-29a, S3-29b: bulmaġla bāʿiṣ-i ʿaşḳ u ḥālet ve cemʿiyyet olmaz. Pes kāmil ḳalbine girmek gerek. Tefriḳadan ḫalāṣ isteyen ve alā nüfūs hālüñe ve enfās żāyiʿa ṣāḥibleri olurlar. **Allāhümme erḥum min fehüm ḥaḳīḳatu'l-ḥal** (DA89).
[1484] S2-29b-30a, S3-30a: + mīküned ḥadīṣ lafẓı münāsebeti ile mīküned kıṣṣahāyı de ki yā iżāfete ʿamād olmaḳ içündür. Rāh pür-ḫūn rāhī ki pür-ḫūnest dimekdür. Bedir ḳıṣṣa (S2-30a) ism daḫı olur. Maḳṣūṣ ve mümkin maʿnāsına ve maṣdar daḫı olur rivāyet maʿnāsına. Maʿnā.
[1485] S2-30a, S3-30a: söyler.
[1486] S2-30a, S3-30a: + yaʿnī **İnnellāh iẓā erāde bi ḳavmin ḫayrun ibtilāhüm** (DA90) **ve İnne'l-meʿūnet baḳī abdi minallāh ʿalā ḳadri'l-me'unet** (DA91) ḥadīṣleri üzere bunı bu yolda belā ve töḥmet ve mücāhide ve muḫālefet nefs u ṣābr-ı ʿalāyu'l-mekkāre ile başı meydāna ḳoyup.
[1487] Velī… : - S2, S3.
[1488] S2-30a, S3-30a: ʿāşıḳuñ.

S1-20b (1) ṣoñı[1489] maʿ ṣūḳa ulaşır belki maʿ ṣūḳ olur. Rubāʿ ī[1490]

(Mefʿ ūlü/ Mefʿ ūlün/ Mefʿ ūlün/ Fāʿ)

Ḥīn seḥr Mecnūn mī-güft īn süḫen

(2) Men kīm Leylī vü Leylī kīst men[1491]

Mādūr u ḥīm āmede der-yek beden

Men kīm Leylī vü Leylī kīst men[1492]

(3) üşde sāliküñ baʿ de fenā'ül-fenā beḳāsı vü sırr-ı vaḫdeti[1493] budur[1494].

(Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün)

(4) **Maḥrem-i īn hūş cüz bī-hūş nīst**

Mer zebān rā müşterī cüz gūş nīst (C1/ 14)

(5) [1495]Bu ʿ aḳluñ maḥremi ʿ aḳılsuzlıkdan ġayrı degüldür.

S3-30b Taḥḳīḳ[1496] dile ḳulaḳdan ġayr[1497] müşteri yoḳdur[1498]. (6) Mer lafẓı İnne taḥḳīḳiyye maʿ nāsına gelür.

[1489] T-199b, İÜ-114b, İ-13a, İÜ2-15a: ʿ aḳıbet. S2-30a, S3-30a: ʿ aḳıbet zaḥmeti raḥmet ve belāsını şafā olacaġın bildirir ve Mecnūn-vār ʿ aḳlı ʿ aşḳa degişenüñ ʿ aḳıbet tefriḳası vaḥdetetebdīl olduġun söyler. Beyt.

[1490] T-199b, İÜ-114b, İ-13a, İÜ2-15a: beyt.

[1491] S2-30a, S3-30a: + veyā nūnı rūḥa rūḥı rūḥa men re'y-i ʿ āşıḳān fī'l-beden. Pes bu mażmūnı taḥḳīḳen ḥażret-i Mollā buyurur.

[1492] Mādūr… : - T, İ, İÜ, S2, S3.

[1493] Vü… : - T, İ, İÜ.

[1494]T-199b, İÜ-114b, İ-13a, İÜ2-15a: + ki sırr-ı vaḥdet tāmadur. Üşde… : - S2, S3.

[1495] S2-30a, S3-30a: + her çün yaʿ nī miṣl maʿ nāsına gelür. An taḥḳīḳa maʿ nāsına da gelür. Burada ikisi de münkindür. Ammā miṣl maʿ nāsına ercaḥdur.

[1496] S2-30a, S3-30b: + nitekim.

[1497] S2-30a, S3-30b: ġayrı bir nesne.

[1498] Bu… : - T, İ, İÜ. S2-30a-30b, S3-30b: degüldür yāḫūd taḥḳīḳan dile ḳulaḳdan müşteri yoḳdur. Yaʿ nī bu ʿ aḳl-ı küllün maḥremi ve ḥaremi Kaʿ be-i aṣl-ı küllüñ maḥremi ve cennet ʿ aşḳuñ lāyıḳı **İnne ekşer ehlü'l-cennet ebleh** (DA92) ḥadīṣi üzere ʿ aḳl-ı cüzʿ ini ʿ aşḳa degişendür. **Yubeddilullāhu seyyi'ātihim ḥasenāt ve kānallāhu** (DA93) maʿ nā-yı taḥḳīḳisi budur ki ʿ aḳl-ı cüz'īsiyyedür. ʿ Ārif ḳatında ki ancaḳ ʿ ār u nāmūs ve aʿ tārāt-ı ʿ ālem nāmūs içindür. Melekūt ceberūta ḥükmi yoḳdur. Pes bu ʿ aḳl-ı külli ki ʿ aşḳdur anı ʿ aḳl-ı cüzʿ īsi olmayan ister. Zīrā ʿ aşḳ ʿ ār u nāmūsuñ żıddıdur. ʿ Aḳl-ı cüzzʿ iyenüñ ise añladuġı ve maṭlūbı ancaḳ ḳayd-ı ṣūret ve iʿ tibārāt nām u melbes **(S2-30b)** ve hey'etdür. Li-muḥarririhi

ʿ Āḳil oldur ʿ aḳldan ʿ uryān ola

Taḥsīn-i lafẓ içün evvele dāḫil olur. Murād maʿnā'-i evveldür[1499]. (7) Şānīde ḳābildür[1500]. Yaʿnī ʿaşḳa mensūb olan ʿaḳl ʿaḳılsuzlukdur ki[1501] ʿaḳl-ı meʿāşuñ (8) gitmesidür ki bu ʿaḳl-ı cüz'ī ʿavāmundur. ʿAşḳa maḥrem olmaz[1502] zīrā bu ʿaḳl ḳālıb-ı insānuñ (9) murādāt-ı fāniyesi ḳulıdur ve bendeligiçündür. Cāmī[1503]

(Fāʿilātün/Mefāʿīlün/ Fāʿīlün)

ʿAḳl-ı cüzʿī der men neşīmen keseb

(10) Be-her ādāb-ı bende kīst feḥaseb

İ-13b, İÜ2-15b, T-200a Ḥāfıẓ

(Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Fāʿul)

Verā-yı ṭāʿat-ı dīvāngān zi mā maṭlab

(11) Ki şeyḫ-i meẕheb-i mā ʿāḳilī güneh dānist

Pes dile ḳulaḳ müşterī olduġı gibi ʿaşḳ da (12) ʿaḳl-ı küle müşterīdür ve birbirine lāyıḳ u muvāfıḳdur[1504]. Ḥāṣılı ṭālibe[1505] bī-ḫodluk gelmeyince[1506] vāṣıl (13) olamaz. Amma[1507] bī-ḫodlugun muḳaddimesi ḫāmūşluḳdur[1508] ki sükūt vesāvisi giderür vesvese (14)

Ṣūreti terk ide ʿayn-ı cān ola

Düşmen ola aña cism ü nār ʿār
Aradan ḳalḳa ḥicāb-ı iʿtibār

Pes bu ʿavāmuñ murādāt-ı fāniyyesi için olan ʿaḳl-ı cü'ī ʿaşḳa nāmı mıdur setr-i ʿaşḳa fehm itmek muḫāldür. Serçe ʿanḳa loḳmasını haẕm idemez. Beyt.

[1499] T-199b, İÜ-114b, İ-13a, İÜ2-15a: maʿnā-yı evvel murāddur.

[1500] T-199b, İÜ-114b, İ-13a, İÜ2-15a: bu aḳluñ maḥremi ʿaḳılsuzluḳdan ġayrı degüldür. Taḫḳīḳ-i dile ḳulaḳdan ġayrı müşteri yoḳdur.

[1501] T-199b, İÜ-114b, İ-13a, İÜ2-15a: yaʿnī.

[1502] T-199b, İÜ-114b, İ-13a, İÜ2-15a: degüldür.

[1503] T-199b, İÜ-114b, İ-13a, İÜ2-15a: + beyt. Mer… : - S2, S3.

[1504] - T, İ, İÜ. Ḥāfıẓ… : - S2, S3.

[1505] S2-30b, S3- 30b: + riyāẕet ve inḳıṭaʿ ve iştiġāl ve ḳanaʿat sebebi ile bir miḳdār.

[1506] S2-30b, S3- 30b-31a: + ve ḫalḳ aña ne ḫoşca ādem idi delürdi dimeyince maṭlūbına ulaşamaz. Ḳāle ʿaleyhi's-selām **Len yesteḳīm īmān eḥadiküm ḥattā yeḳūlu'n-nās (S3-31a) Ene lemcunūn vedūdī inne lemrā'** (DA94) vāṣıl bu.

[1507] vāṣıl… : - S2, S3.

[1508] S2-30b, S3- 31a: + ve ḳalble ẕikirdür.

gidince yerine ʿirfān u muḥabbet gelür ve[1509] her kelimātdan[1510] söylense[1511] vesvese ṭoġar ve meydān-ı dilde[1512] (15) südde vü ḥā'il ẓāhir[1513] olur[1514]. ʿİlāc-ı icāzetle ẕikr ve[1515] mürşidüñ[1516] ḫayālde[1517] ḫāṭıra getürmekdür[1518]. (16) Eger[1519] mündefiʿ olmasa[1520] dimāġında bir nesne çıḳar gibi üç kerre ḳuvvetle nefesin yuḳarı çeke andan (17) tevḥīde meşġūl ola. Yine gelürse[1521] cürmünden[1522] yılup inkisār u nedāmetle üç kerre ḫālişen **Estaġfiru'llāh min (18) cemīʿ mā kere hellāhu ḳavlen ve fiʿlen ve ḫāṭıren ve nāẓıran ve sāmiʿan ve lā ḥavle velā ḳuvvete illā (19) billāh** (A111) diye[1523].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Der-ġam-ı mā rūzhā bī-gāh şod

Rūzhā bā-sūzhā hemrāh şod (C1/ 15)

[1509] S2-30b, S3- 31a: + ekṣer-i laġviyāt idene.
[1510] S2-30b, S3- 31a: kelimātda bir.
[1511] - S2, S3.
[1512] S2-30b, S3- 31a: ḳalbde.
[1513] S2-30b, S3- 31a: ẓuhūr ider.
[1514] - S2, S3.
[1515] S2-30b, S3- 31a: + gāhī.
[1516] S2-30b, S3- 31a: + cemālin.
[1517] S2-30b, S3- 31a: ḫayāl u.
[1518] S2-30b, S3- 31a: itmekdür.
[1519] S2-30b, S3- 31a: + bununla.
[1520] S2-30b, S3- 31a: olmazsa.
[1521] Yine… : - S2, S3. S2-30b, S3- 31a: ol eger gerü ẓuhūr iderse.
[1522] S2-30b, S3- 31a: cerāmından.
[1523] T-200a, İÜ-114b, İ-13b, İÜ2-15b: + ḳāle ḳuddise sırrıhu. S2-30b, S3- 30b: + Reşeḥat'de mesṭūrdur.

S1-21a (1) [1524]Bizüm ġamumızda gündüzler[1525] gice oldı[1526] ve gündüzler[1527] āteşle[1528] yandılar. Yaʿnī bizüm[1529] ġamumuz ve[1530] çekdigümiz[1531] (2) elem ḥüznümüz[1532]

İÜ-115a berekātında[1533] **Enā ʿinde'l-münkesireti** (A112) müzdin bulup ẓāhir ve bedenümiz eyyāmı vü aḥvāli (3) bozulup cismümüz ruḥumuz u bāṭınumuz ṣıfatın giydi. Pes gündüzümüz ġayb-ı hüvviyet gicesine yaʿnī (4) ṣıfat[1534]-ı Ḥaḳḳa tebdīl oldı yaʿnī **Yubeddil'ullāhi seyyi'ātihim ḥasenāt** (A113) ṭıbaḳınca[1535] beşeriyyetümiz Ḥaḳ varlıġına (5) döndi. Ẓahirlerümiz yaʿnī ḳuvā-yı

T-200b nefsāniyemiz ḳuvā-yı rūḥāniyemiz nārına[1536] yandıġıçün yāḫūd (6) bizüm inkisār u maʿiyyetümiz nūrı yanında mürşidler ve zamānumız şeyḫleri ḫalḳa gündüzlük idemediler. (7) Belki[1537] vech-i rūḥānimüz şemʿine pervānemiz olup yandılar. **Tenbīh** Mollā ḳuddise sırruhu (8) īmā ider ki biz bu rūḥ-i iżāfī nūrını ḥüzünle ḳazandıḳ ki ḥüzün

---

[1524] S2-30b-31a, S3- 31a-31b: + dergāh ḳapu maʿnāsına ve gāh fī maʿnāsına żarfiyyet içün gāh efʿāl ve meṣādur evvellerinde taḥsīn lafẓ içün gāh ve gāh dirīden lafẓından ṣıġā-i emr u vaṣf terkībi olur. Perdeder gibi. Burada murād żarfiyyetdür. Mā biz dimekdür. Naḥf maʿnāsına żamīr-i mütekellim menʿü'l- ġāyrdür. Rūz gündüz hā edāt-ı cemʿdür. Bī-ḥarf-i nefʿīdür. (**S2-31a**) Bī-cān cānsuz dimekdür. Gāh vaḳitdür. Bī-gāh vaḳitsüz dimekdür. Bā māʿ maʿnāsınadur. Bile dimekdür. Sūẓ suḫten lafẓından ism-i maṣdar burada ve sıġā-i emrde olur. Yan ve göyün dimekdür. (**S3-31b**) ve vaṣf-ı terkībi de olur.

[1525] S2-31a, S3- 31b: + bī-vaḳt ve.

[1526] S2-31a, S3- 31b: oldılar.

[1527] S2-31a, S3- 31b: + yanmaḳlarla ya.

[1528] S2-31a, S3- 31b: āteşlerle yoldāş oldular. Ġālibā rūzdan murād ẓāhir beşeriyyet ve muḫālaṭa-i keşret ola ve bī-gāhlıktan murād şeb-i ḫalvet ve leyl-i rūḥāniyet ola. Yaʿnī rāh-ı sülūkda.

[1529] T-200a, İÜ-114b, İ-13b, İÜ2-15b: + sulūkumuzda.

[1530] Yandılar… : - S2, S3.

[1531] S2-31a, S3- 31b: + ḥüzn ü ġām ẓahmet u derd u elemlerimiz.

[1532] Elem… : - S2, S3.

[1533] T-200a, İÜ-115a, İ-13b, İÜ2-15b: ḳatında. S2-31a, S3- 31b: + **ve inne'llāhe meʿa'ṣ-ṣābirīn** (DA95) maʿiyyeti ẓuhūr idüp aḥkām u vesāvis beşeriyyet ve ḫayālāt ʿūnṣuriyyet fenāya varup yerine meʿāna ve maʿrifet ve ʿaşḳ ve rūḥāniyet geldi. Yaʿnī rūz gibi ẓāhir olan cismimüz şeb gibi ġaybu maḫfī olan ḳalbimiz ṣıfatına girdi. Aḥvāl-i beşeriyetden teḳaddüs-i kesb itdik. Külliyetimiz ve ḳalb u ḳālibimiz rūḥāniyet oldı. Yaʿnī ʿālem şehādet seyrinden ve ʿālem-i ẓāhirle teḳayyüdden ʿālem-i ġāyb-i hüviyyet gicesine ileten bizi ġāmumuz oldı. **El-faḳr sevādu'l-vech fi'd-dāreyn** (DA96) bu mażmūndur. Bu maʿnāya kümmel didiler ki.

[1534] T-200a, İÜ-115a, İ-13b, İÜ2-15b: ṣanʿat.

[1535]T-200a, İÜ-115a, İ-13b, İÜ2-15b: + varlıġımız ve.

[1536] T-200b, İÜ-115a, İ-13b, İÜ2-15b: āteşlerine.

[1537] T-200b, İÜ-115a, İ-13b, İÜ2-15b: lākin.

ʿömrüñ zekātıdur. Bī-ġam ādem (9) olmaz ve[1538] bişmeyen ḫāmlıḳdan ḳurtulmaz ve meşāyiḫ dimişler ki[1539] feṭḥ-i ṭarīḳ ġālibā ḥüzn ü endūh (10) ṣūretinde ẓahir olur[1540].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Rūzhā ger reft gū rev bāk nīst

Tū bimān ey ānki çün tū pāk nīst (C1/16)

(11) Gū[1541] güftenden

İ-14a, İÜ2-16a emirdür. Begū dimekdür. Edāt-ı emr-i maḥrūfdur. Yaʿnī[1542] gündüzler gitdiyse di gitsün. (12) Ġam yoḳ. Sen ḳal ey ol ki sencileyin pāk yoḳdur. Yaʿnī **Mūtū ḳable ente mūtū (A114)** ḥükmünce[1543] yiyüp (13) yatmaḳ ve alup virmek[1544] ve zīb ü zīnet[1545] ẕevḳ ü ṣafāsından[1546] ḳuvā-yı nefsānīye geçdiyse (14) ġam yoḳ ki **Ed-dünyā cīfetun** (A115) ḥükmünce[1547] anuñ ʿāḳıbeti köhne vü murdār olacaḳdur[1548]. Sen ḳal ey şāhīn[1549]-i dest[1550]-

---

[1538] T-200b, İÜ-115a, İ-13b, İÜ2-15b: + ġamla.

[1539] Müzdin… : - S2, S3.

[1540] T-200b, İÜ-115a, İ-13b, İÜ2-15b: + ḳāle ḳuddise surrıhu. S1 derkenār: … ādem olan bī-ġam olmaz.

Anuñçün bī-ġam olan ādem olmaz. S2-31a-31b, S3- 31b-32a: + ve ḫüzn ʿömrüñ zekātıdur. Bī-ġam kemāl bulamaz veyā yanmayan bişmez ve puḫtelik nār-ı ġamla olur. Mürūr-ı eyyāmla ve keşret-i dersle olmaz. Ḳāle ʿaleyhi's-selām **İnnā'llāh yuḥibbu külli ḳalb ḥazīnin ve eẕā eḥabbu'llāh ʿabden ceʿalleh ḳalben ḥazīnen** (DA97) . Pes ḥadīṣin şerifin ṭıbaḳınca ġamluca (S3-32a) ve ṣunucaḳ olmaḳ maḥbūbluḳ ʿalāmetidür. Yāḫūd bizim inkisār u ḳurbımız nūrı yanında kimse zamānınımızda gün gibi ḥalḳa reh-nümā ve mürşitlik ve gündüz ide mürīdler belki anlaruñ nūrı benim Şems-i Tebrīzī'den alduġum ziyā yanında gice gibi oldı. (**S2- 31b**)Nitekim gün ṭoġunca ay ve yıldızlar mürşid ve reh-nümā olmadıġı gibi anlar da tāb-ı taṣarrufı iẓhār idemediler. Bi'ż-żarūrī ḳarañuda ḳalmamaḳ içün benim irşād u taṣarrufum şemʿinden āteş ve rūḥāniyyetim güneşden ziyā iḳtibās idüp pervānemiz oldılar. Pes bu söz ḳuṭbiyetlerine īmā oldı.

[1541] S2-31b, S3- 32a: + żımm-ı kāf- ʿAcemī ve imāle ile üç maʿnāya gelir. Evvelā ṭop ki çevgānla çalarlar ve her nesne ki ṭop gibi yumrı ola aña dirler. İkinci güften lafẓından sīġa-i emrdür. Söyle dimekdür. Üçünci vaṣf-ı terkībīdür. Est gū durūġ gū dirler. Ammā żımm-ı kāf-ı ʿArabī ile ḳatī dimekdür ve maḥalle maʿnāsına da gelür. Kezā fī Baḥru'l-ġara'īb ve Ṣıḥaḥ'da eydür emr-i ḥāżır oluna. Yā aḫrine gū getirmekle emr-i ġāyib olur. Gūbegun dirlerdi. Üstün dimekdür. Gū be kenīd bekun gū bekenīd kūd dirler. Maʿnā.

[1542] Güften… : - S2, S3.

[1543] S2-31b, S3- 32b: ṭıbaḳınca emvāt gibi aḥkām-ı ẓāhire-i beşeriyye vesāvis-i nefsaniye ki.

[1544] S2-31b, S3- 32b: ṣatmaḳ.

[1545] S2-31b, S3- 32b: + hevāsından.

[1546] Ẕevk… : - S2, S3.

[1547] S2-31b, S3- 32b: + bu cümlenüñ müntehāsı muṭʿam ve melbese çıḳār muṭʿam ve melbesüñ ʿāḳıbeti murdār ve köhnelik ve jendelikdir. Yāḫūd ẓāhir eḥibbā ve yārān ehl-i dünyādan alāḳamız kesildi ise ve muṣāḥiblerimiz sitemimiz uymayup bizden bī-zār olup ayrıldı ise ġam yoḳdur.

[1548] Anuñ… : - S2, S3.

[1549] S2-31b, S3- 32b: bāz.

[1550] S2-31b, S3- 32b: + ḳudret.

i Ḫudā (15) olan rūḥ-i iżāfī muḳaddes ki senüñ gibi pāk yoḳdur[1551]. Ṣafā da senüñ ṣafāñdur. (16) ʿĀḳıbetüñe fenā ṭārī olmaz ve çürimezsin ve ʿaşḳla ölmez dirlik ve ḥayāt-ı ṭayyibe senüñdür. (17) Ḳāsımī[1552]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Esīr-i leẕẕet-i ten mānde ü ger ne terāçe

ʿAyşhā ki der mülk-i cān müheyyā nīst

(18) yāḫūd rūzlardan murād mürşidler ola. Yaʿnī zamānumızdan niçe şeyḫler vefāt etdiyse ġam degül. (19) Ey Şems-i Tebrīzī sen ḳal ki senüñ gibi ẓāhir[1553] u muṭahhir

T-201a yoḳdur ki[1554] beşeriyetden bizi arıtdı[1555].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S1-21b (1) **Her ki cüz māhī zi'ābeş sīr şod**

Her ki bī-rūzīst rūzeş dīr şod (C1/17)

[1551] S2-31b-32a, S3- 32b: + maʿşūḳunuñ ḥüsnüne ġāyete ve senüñ ʿāşḳuña nihāyet yoḳdur ve sen ebedīsin. Saña fenā ṭārī olmaz. Yāḫūd bimān dimek mecāzāsın yetersin baña ey Ḥayy u Ḳayyum ki ḫāne-i ḳalbimde yār-ı pinhānımsın ve ġam zamānında müştāḳ-ı hevādārım. (**S2-32a**) ve belā zamānında refīḳ ḳafadārımsın. Her maṣlaḥatım seninle biter baña maḫluḳāt yār olmaz dimek ola yāḫūd zamānımızda nice şeyḫ ve mürşidler intiḳāl itdiyse uġurları ḫayr ve mekānları maḳʿa ṣadaḳ olasın. Ḳāle Ey Şems-i Tebrīzī ki senüñ gibi ṭāhir ve muṭahhar yoḳdur ki sen ışbiʿī Raḥmandan münferic olmuş sā'-i muṭlaḳsın bizi aḥdāṯ beşeriyyetden ve cenābete kibr u riyā ve ḫabāset āb u gilden arındı.

[1552] T-200b, İÜ-115a, İ-14a, İÜ2-16a: beyt-i Ḳāsımī ḳuddise sırrıhu.

[1553] T-200b, İÜ-115a, İ-14a, İÜ2-16a: ṭāhir.

[1554] T-201a, İÜ-115a, İ-14a, İÜ2-16a: + levs.

[1555] T-201a, İÜ-115a : + arıtduñ ammā bu maʿar Şems-i Tebrīzī ḥalā saġ oldına ol ta'mil. Ṣafā… : - S2, S3.

(2) Her ki [1556]balıḳdan ġayrıdur[1557] ṣuya ṭoḳdur. Her ki naṣībsizdür güni uzaḳdur. Māhīden murād (3) ehl[1558]-i vaḥdetdür[1559] ki ʿizzile ve ẕikrile[1560] baḥr-ı tevḥīde ġarḳlardur. Ṣuya ḳanmazlar ayrılsa[1561] helāk olur[1562]. (4) Pes o[1563]l ṣuyuñ

İÜ-115b ḳadrin[1564] ol baḥrdan[1565] behre vü naṣībi olan bilür[1566]. Naṣībsüzler[1567] bilmezler. Anlar ki eyyām-ı vuṣlatları[1568] (5) ıraḳdur ol gün anlar giç ṭoġar. Zīrā ʿaşḳ nāzludur. Ṭālib-i ṣādıḳ[1569] ister. (6) Çelebī meşreb ve ḥayvānī maṭlablar[1570] aşı[1571] degüldür[1572].

Heniyy en lā-rubābi'l-naʿīmi naʿīmuhüm

Ve lilʿāşıḳu'l-miskīni (7) mā-yettecerʿu (A116)

[1556] S2-32a, S3- 32b-33a: + Küll-i men maʿnāsına cüz-i ġayr maʿnāsına. Māhī balıḳdur. İşde şīn żamīr-i ġāyibdür. Cüz'e ʿā'iddür. (**S3-33a**) zāb u seyr şod dimekdür. Ammā balıġa ʿā'id olmaḳda muḥtemeldür. Yaʿnī balıḳuñ ġayri olanlar balıkuñ muḥtāc ileyhisi olan ṣudan ve şīn ism-i maṣdar ʿalā mātā olup bānuñ kesri muḥtemeldür. Yaʿnī ki balıḳdan ġayridür. Açluḳdan ṭoḳdur. Rūzī duzaḳdur. Rūz gündür. Der rūzeş de ki żamir bī-rūzīye rāciʿdür. Dīr gec maʿnāsınadur. Maʿnā her ki.

[1557] T-201a, İÜ-115a, İ-14a, İÜ2-16a: balıḳ degüldür.

[1558] S2-32a, S3- 33a: + firāġ ve erbāb.

[1559] S2-32a, S3- 33a: ve aṣḥāb-ı ʿuzletdür.

[1560] ʿizzile… : - S2, S3.

[1561] T-201a, İÜ-115a, İ-14a, İÜ2-16a: ayrılsalar.

[1562] T-201a, İÜ-115a, İ-14a, İÜ2-16a: olurlar.

[1563] Ṣuya… : - S2, S3.

[1564] S2-32a-32b, S3- 33a-33b: āb-ı ṣafādan ayrılmaz diger… erbāb-ı ṣu rū-i nuḳūṣa ḳarışmazlar. Ol baḥrlerden çıḳup ḥāḳ-i keṣīf-i beşeriyyet ṣāḥiblerine ḳarışsalar ol demi redd u helāk ʿadd iderler. Pes mezkūr.

[1565] S2-32a, S3- 33a: baḥrde şināver olup anda maḳām ṭutanlar bilür ve ol āb-ı ẕindegīden ḥayāt-ı ṭayyibe yolun ḥūtlar bilür. Bu deryāya balıḳ olmayan ḳurı yir ḳurbaġaları baḥr-i mezbūruñ ḳadrin bilmez. Ṭoḳdur ve her kimin ki balıḳ ġıdāsından ġıdāsına ve şarāb-ı ʿaşḳa mālik olmayanlaruñ günleri dil-i teng ve ʿayş-ı żannuñ ile (S2-32b) geçer. Devlet-i vuṣlat güni anlara gec gelür. Beyt

Esīr-i lezzet-i ten (**S3-33b**) mānde ve kerimnā terā
Çe ʿayşhā hest ki der mülk-i cān mehyā nīst

Zīrā ḥażret-i maḥbūb-ı ʿaşḳ ḥüsn-i bī-mānend ve cemāl-i bāḳī ṣāḥibi olduġçün nāzludur. Niʿmet ve şerbete muḥabbete lāyıḳ.

[1566] T-201a, İÜ-115b, İ-14a, İÜ2-16a: + ammā.

[1567] T-201a, İÜ-115b, İ-14a, İÜ2-16a: + anuñ ḳadrin.

[1568]T-201a, İÜ-115b, İ-14a, İÜ2-16a: viṣāli.

[1569] S2-32b, S3- 33b: + ve ʿāşıḳ-ı muvāfıḳ ister ve dil-i pür-ġam ve dīde-i pür-ġam ve rū-yı zeri ve ehl-i derd.

[1570] S2-32b, S3- 33b: + maṭlab olanlaruñ nāsib ve.

[1571] T-201a, İÜ-115b, İ-14a, İÜ2-16a: ġıdāsı.

[1572] T-201a, İÜ-115b, İ-14a, İÜ2-16a: + beyt. S2-32b, S3- 33b: + beyt.

(8) [1573]Yāḫūd [1574]ṭālibler mürşidlerle[1575] ġavvāṣlıḳ etmek[1576] gerek ve[1577] ṣuṣuz gerek ve illā şeyḫsüzüñ[1578] yolı ve eyyām-ı viṣāli ıraḳdur[1579].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Der neyābed ḥāl puḫte hīç ḫām

(9) **Pes süḫan kūtāh bāyed ve's-selām** (C1/18)

Der yāften maṣdar der yābed māżī der yābed mużāriʿ der neyābed (10) nefy-i istiḳbāldür. Der zāyed maḳḥamdur[1580] bāyesten gerek olmaḳ bāyest (11) gerek oldı bāyed gerek olur. Mużāriʿ-i ḳıyāsīdür zīrā tādan evvel sin sākin gelse yāya (12) döner. Bişmiş ḥalin ḫām bulamaz. Pes söz ḳıṣa gerek ki işlemeksüz

İ-14b, İÜ2-16b dimekden (13) dimeksüz işlemek yigdür. Yaʿnī niçe yıllar mücāhede ile yanup yaḳılup cüst ü cū iden[1581] (14) derdmendüñ ḫālini mübtedī fehm idemez[1582]. Pes bilmeyede[1583] taṭvīl ne fāʿide ve's-selām. (15) Yaʿnī ṭuyanlaruñ selāmına[1584] ve devām-ı ḳurb[1585] u beḳā'-i münāṣib velāyetlerine[1586]

T-201b duʿā[1587] eyle tā[1588] (16) himmetlerine ulaşasın. **İẕā lem terā el-hilāl fesellem lā-ḳavāme irāde bi'l-başārun** (A117) (17)

[1573] S2-32b, S3-33b: + bu taḳdīrce… żamīri Ḫudā teʿālāya gider. El-meşhūr k'el mezkūrdur.
[1574] S2-32b, S3-33b: + mürşidsiz olanın güni ıraḳdur. Yaʿnī eyyām-ı visāli ıraḳdur. Yaʿnī ṭālib müteʿataş gerek ve mürşidlerden.
[1575] Ṭālibler… : - S2, S3.
[1576] S2-32b, S3-33b: ögrenüp ẕikr geçmek.
[1577] S2-32b, S3-33b: + illā menzil-i tevḥīd ḳaradan uzaḳdur. Alınmaz bu taḳdīr üzere her ki bī-rūzīst de ki yā'-i vaḥdetdür. Yine gündüz dimekdür. Mürşidden ʿibāretdür. Her kimin ki bir mürşidi olmaya dimekdür. Hem sülūk iki mürşidle el virmez. Belki mekr olur.
[1578] T-201a, İÜ-115b, İ-14a, İÜ2-16a: şeyḫsüzlerün.
[1579] Ve… : - S2, S3.
[1580] Der… : - T, İ, İÜ.
[1581] - T.
[1582] T-201a, İÜ-115b, İ-14b, İÜ2-16b: añlamaz.
[1583] T-201a, İÜ-115b, İ-14b, İÜ2-16b: pelīde.
[1584] T-201a, İÜ-115b, İ-14b, İÜ2-16b: selāmetine.
[1585] T-201a, İÜ-115b, İ-14b, İÜ2-16b: ḳurbuna.
[1586] T-201a, İÜ-115b, İ-14b, İÜ2-16b: münāṣib velāyetde devāmlarına.
[1587] T-201b, İÜ-115b, İ-14b, İÜ2-16b: duʿālar.
[1588] T-201b, İÜ-115b, İ-14b, İÜ2-16b: ola ki.

Der[1589]-bī-derkī-i müstemiʿān

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey dirīġā ger turā goncā yedī

Tā zi-cānem şerḫ-i dil peydā şodī (C1/2381)

(18) Ey ḥarf-ı nidā münādā muḫāṭab-ı ʿām maḥẕūf dirīġā aḫirindeki elif elif-i nüdbedür. Taḥassür (19) ü taḥazzün maḥalinde[1590] istiʿmāl olunur. Bu da ḳāyildür ki elif āmeden lafẓından emr ola lafẓ-ı

S1-22a (1) dirīġā[1591] mürekkeb olmuş evvelā āṣlı ey dirīʿā olañ ʿArabuñ[1592] yā veylī didügünde maʿnen **Yā veylī (2) teʿala fehaẕā ve inneke (A118)** dedükleri gibi[1593] dirīġ ḫayf u taḳṣīr ü āh eylemek[1594]. Yaʿnī ey benüm taḥassürüm (3) ve enīn ü bükām gel ki zamānuñdur ki ḫiṭāba muvāfiḳ yār bulamadum. Küncā ṣıġırmaḳ ve segirmek (4) ve haẓm maʿnāsına

---

[1589] İ-14b, İÜ2-16b: + beyān.

[1590] T-201b, İÜ-115b, İ-14b, İÜ2-16b: maḳāmında.

[1591] - T, İ, İÜ. S2-33b, S3-35a : + dimekdür. Ehl-i lüġate.

[1592] Mürekkeb… : - S2, S3. S2-33b-34a, S3-35a-35b : + Ger eger maʿnāsına edāt-ı şarṭdur tū edāt-ı ḫiṭābdur rā edāt-ı mefʿūldür künc ẓımm-ı kāf-ı ʿArabīyle bucaḳdur. Kencīden sıġmaḳ ve küncāyīden Ṣıḥāḥda yāyla küncāyīden nunla Baḥru'l-ġarā'ib'de ṣıġırmaḳ bu iki ḥarf müteʿaddede kāʿidedür kezāfī Niʿmetullāh bu cümle Niʿmetullāh'da Ṣıḥāḥ'da Ḳara Ḥiṣārī'de Baḥru'l-ġarā'ibde cümle kāf-ı ʿArabīyledür. Hem bucaḳla sıġmaḳ münāsebeti ẓāhirdür. Pes bażı ʿAcemün kāf-ı ʿAcemī oḳuması muʿteber olmaz. ʿArabda ve ʿAcemde ʿitibār lüġāt kitāblarınadur. Hem günc kāf-ı ʿAcemiyle güzādum dimekdür. Pes esmā vü mesādirde iḫtilāf (S3-35b)ve ġayre iştiyāh lāzım gelmesi içün kāf-ı ʿArabī gerekdür tā ḥattā maʿnāsınādur ve lām-ı taʿlīliyye ḳābildür. (S2-34a) Ḥattā **Yuẓhir li-şerḫu'l-ḳālb av ve yuẓhir min rūḥ** (DA98) dimektür. Beydā āşikāredür. Bedi ve şodīnüñ yāları sābıḳā bir ḥaletüñ keynūnetine delālet etmekçün lā-ḥaḳ olur ḳıṭʿa

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger bereftī ey nigār men ḫ̱ʿīş ḳurbān ger demī

Gibi ve bilgil ki maʿżī maṣdar maʿnāsına geldiği beyān olmuşdı. Burada daḫı küncā lafẓından murād rivāyetin üzere küncāyīden yā-i küncānīden maʿnāsınadur ki müteʿāddīdür. Yaʿni senüñ yanında selām ile geçdigüm ve bezl-i maʿārif u īşār-ı ḥaḳāyıḳ li-dünyā etmedüm ki cehlimden sanma. **Fe'eḥabbet an uʿrefa** (DA99) maẓmūnunca maʿrūfluḳ isteyen maḥbūbı taʿrīfe ben daḫı ḥarīṣüm u hem **Fulyubelliġu'ş-şāhidu'l-ġā'ib (**DA100) ḥadīṣi üzere biz ki ehl-i şuhūduz perde-i ġaybda ḳalanlara ḫaber-i yaḳīni iblāġā me'mūruz. Ammā ḥayf u āh neyleyin ṭaḳṣīr senüñ ṭarafındañdur ki eger sende ṣıġırmaḳ ve haẓm olaydı tā cānumdan ḳālbüñ beyānı ẓāhir olur ki Ḥāfıẓ buyurur

(Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/Fāʿ)

Be zülf-i siyāh-ı tū dest-i mā neresed

Günāh-ı baḫt-ı perīşān u dest kūteh māst

Lākin mā ḥadīṣ-i recl be-ḥadīṣ-i lā yefhūmuna illā kāne fitne ʿaleyhum ve ḳāvlū ḫayran (…) eḥadīṣ-i ṭayyibeleri üzere anlamayan sözden (S3-36a) fitne vü żaʿaf-ı ḳalb u şiret ḳopar ve defʿine nice iʿtizāre muḥtāc olunur bilgil ki insānuñ bir ẓāhiri vardur ki bedendür.

[1593] Didigünde… : - T, İ, İÜ. T-201b, İ-14b, İÜ2-16b, İÜ-115b: + yaʿnī.

[1594] Dirīġ… : - S2, S3.

ki bucaḳ maʿnāsına olan kāf-ı ʿArabī ile küncdendür. Yaʿnī eger sende (5) vāsiʿ-i ḳalb olaydı tā cānumdan ḳalbuñ beyānı āşikār olaydı. Lākin herkes sırr-ı Ḥaḳḳı (6) fehm idemez. ʿAnḳā loḳmasını hażma serçe taḥammül etmez ki insānuñ bir ẓāhiri var ten dirler[1595] ki (7) ʿālem-i ḫalḳdandur misāḥa vü miḳdār u kemiyyetsüz olmaz. Bir daḫi maʿnā-yı bāṭınīsi vardur ki (8) nefs ü cān[1596] dirler[1597] ve dil[1598] dirler ʿālem-i emrdendür misāḥa vü miḳdār u kemiyyeti yoḳdur. **Ḳāle e'r-rūḥ min (9) emr-i Rabbī** (A119) budur[1599]. Bundan daḫi aḫfā-yı sır vardur ki

İÜ-116a rūḥ-i iżāfī dirler[1600]. Gerçi bu dördi (10) bi'l-iʿtibār muġāyirdür ammā ḥaḳīḳatde birdür. Evvelā gerçi[1601] ḳalb yesār-ı ṣadrdur ki laḥm-ı ṣanavberidür ki (11) cevfindeki ḳaraca ḳan menbaʿ-ı rūḥdur[1602] ammā ḥaḳīḳatde bir laṭīfe-i rabbāniyedür ki ḥaḳīḳat-i insāndur[1603]

S2-34b (12) ve muḫāṭab u meṣāb ve muʿātıb u muʿāḳıb olan[1604] budur ki[1605] ol[1606] laṭīfenüñ cesedle taʿālluḳı (13) vardur.

T-202a Aʿrāżuñ ecsāma evṣāfuñ ẕāta mekīnüñ mekāna taʿalluḳı gibi ṣāniyen rūḥ gerçi (14) cism-i laṭīfdür menbaʿı ol laḥm-ı ṣanevberinüñ içidür. Yaʿnī nicār-ı laṭīf-i nūrānīdür[1607]. Anı ol laḥm-ı ṣanevberinüñ (15) ḥarāreti bişürmüşdür. Kemā merre ammā ḥaḳīḳatde laṭīfe-i ʿālimedür. Yine ḳalbdekidür[1608]. (16) Ṣāliṣen nefis[1609] aḫlāk-ı ẕemīmeyi cāmiʿ bir maʿnādur.

[1595] Yā veylī… : - S2, S3.
[1596] - T, İ, İÜ.
[1597] - S2, S3.
[1598] S2-34a, S3-36a: + ʿaḳl.
[1599] Ḳāle… : - S2, S3.
[1600] S2-34a, S3-36a: + ve.
[1601] - S2, S3.
[1602] S2-34a, S3-36a: + didük idi.
[1603] T-201b, İÜ-116a: insān. S2-34a, S3-36a: insāniyyedür.
[1604]S2-34b, S3-36a: + ādem.
[1605] - S2, S3.
[1606] S2-34b, S3-36a: ve.
[1607] S2-34b, S3-36a: + ki.
[1608] S2-34b, S3-36a: ḥaḳīḳat-i ḳalbdür.
[1609] S2-34b, S3-36a: + ki.

İ-15a, İÜ2-17a Ammā ḥaḳīḳatde laṭīfe-i meẕkūredür. Eger[1610] emr-i Ḥaḳḳa (17) boyun ṣunup çalınmadan muʿārıżadan ḳurtulur[1611] muṭmaʿinne dirler. Gāh ġāfil olup (18) lākin taḳṣīri içün[1612] kendüni levm ü siyāset ü mücāhede[1613] iderse levvāme olur v**e’ẕ-ẕunūbihim[1614] ḫaletū (19) ʿamelen ṣāliḥan ve āḫara seyyien ʿasāllāhu en yetūbe**

S3-36b ʿaleyhim (A120)[1615] bu maʿnādur. Bunuñ ʿöẕr ü iʿtirāfı ḥażret-i

S1-22b (1) Ḥaḳḳa ḫōş gelür ki ḥattā aña ḳasem ider ki **Fe lā uḳsimu bi’n-nefsi’l-levvāmeti** (A121) [1616]ammā şehvet ü (2) hevāya maġlūb olursa[1617] ol laṭīf[1618] muẕlim[1619] olur emmāre[1620] olur[1621]. Rābiʿan ʿaḳldan gāh[1622] ṣıfat-ı (3) ʿilm dilenür[1623]. Maḥalli ḳalbdür. Ḥāll ü maḥallüñ başḳalığı muḳarrerdür[1624]. Gāh ʿulūmı idrak iden[1625] dilenür. Pes[1626] (4) ḳalbdür[1627] ki laṭīfe-i meẕkūredür. Evvel **Mā ḫalaḳullāhu’l-ʿaḳl** (A122) den[1628] murād budur, ʿilm degüldür. Zīrā (5) ʿilm ʿarażdur. Maḥalsüz[1629] evvel-i maḫlūḳ[1630] olamaz ve[1631] ḥadīṣdeki[1632] ʿaḳl[1633] ḫiṭābına[1634] yaramaz[1635]. İmdi (6) bu ḳalb-i cismānī-i keṣīf[1636]

[1610] T-202a, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116a: + Nihāyet.
[1611] T-202a, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116a: + san. S2-34b, S3-36a: + sa.
[1612] -İ.
[1613] Ü siyāset… : - T, İ, İÜ.
[1614] Gāh… : - S2, S3. S2-34b, S3-36a: + eger ve’l-lezīne.
[1615] S2-34b, S3-36b: Maẕmūnunca ki ṣalāḥ fısḳda olursa tevvāmedür ṣalāḥ cānib-i rāciḥ olursa mülhimedür.
[1616] Bunuñ… : - T, İ, İÜ. Bu maʿnādur… : - S2, S3.
[1617] S2-34b, S3-36b: başulursa.
[1618] S2-34b, S3-36b: + e.
[1619] S2-34b, S3-36b: + e.
[1620] S2-34b, S3-36b: + dür.
[1621] - S2, S3.
[1622] S2-34b, S3-36b: eger andan.
[1623] S2-34b, S3-36b: murād olunursa ki.
[1624] Ḥall… : - S2, S3. S2-34b, S3-36b: + Ġayri olur.
[1625] S2-34b, S3-36b: + nesne.
[1626] S2-34b, S3-36b, T-202a, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116a: + yine (S2-34b, S3-36b: + ḥaḳīḳat).
[1627]T-202a, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116a: ḳalb olur.
[1628] S2-34b, S3-36b: ḥadīṣinden.
[1629] S2-34b, S3-36b: + maḫlūḳ.
[1630] S2-34b, S3-36b: evvel.
[1631] - T, İ, İÜ.
[1632] S2-34b, S3-36b: ḥadīṣ-i ḳudsīdeki.
[1633] S2-34b, S3-36b: ʿaḳla iḳbal u edebbür u ḳām u.
[1634] S2-34b, S3-36b: + daḫı.
[1635] T-202a, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116a: muḫāṭab olamaz.
[1636] Kesīf: - T, İ, İÜ.

ve rūḥ-i cismānī-i laṭīf[1637] ve nefs-i şehevānī[1638] ve ʿaḳl-ı ʿilmīnüñ bi'l-ʿtibār (7) farḳı vardur. Ammā cümlenüñ ḥaḳīḳatleri laṭīfe-i müdrikedür[1639]. Bir ādem ṭıflken mekteb uşaġı (8) olur büyür[1640] sūḫte olur. Baʿde[1641] dānişmend baʿde[1642] mülāẕum baʿde[1643] müderris ü ḳāḍī vü (9) defterdār olur. Gerçi[1644] evṣāfları muġāyirdür ammā ḥaḳīḳatleri[1645] ol bir[1646] ādemdür[1647]. Evṣāfına (10) göre[1648] emmāre vü levvāme vü mülhimme vü muṭmaʿinne vü rāżıyye vü marżıyye vü kāmile dirler.

T-202b Tafṣīlī Ġazālī'nüñ (11*) ʿAcāyibü'l-ḳulūb*'da meẕkūrdur[1649]. Pes ḥaḳīḳa[1650]-i insāniye budur didügi fi'l-ḥaḳīḳa bir maʿnādur[1651]. (12) Bu reh-güẕāra ġarīb

S2-35a gelmişdür[1652]. Bu ḥaḳīḳātüñ yürek didükleri et pāresi merkebidür (13) ten ḫānesidür ve bu ḥaḳīḳat pādişāhdur[1653]. Ḥavāss u aʿżā ṭabʿ u [1654]ʿasākir ü ḫıdmetkārlarıdur (14) ve teklīf

S3- 37a ü ḫiṭāb buñadur ve saʿādet ü[1655]

İÜ-116b maḥcūbiyyet ü müşāhide[1656]-i cemāl ü āşinālıḳ[1657] bunuñdur. (15) Bunı bilmek maʿrifetullāhuñ miftāḥıdur. Ammā bunuñ ḥaḳīḳate vü ṣıfata ḫāṣṣasını şerḥe şeriat (16)

[1637] Laṭīf: - T, İ, İÜ.
[1638] S2-34b, S3-36b: + ẓulmānī.
[1639] S2-34b, S3-36b: + meṣelā.
[1640] S2-34b, S3-36b: baʿde.
[1641] Olur… : - S2, S3.
[1642] - S2, S3.
[1643] - S2, S3.
[1644] - T, İ, İÜ.
[1645] S2-34b, S3-36b: yine.
[1646] -İ.
[1647] S2-34b, S3-36b: nefsüñde.
[1648] S2-34b, S3-36b: adına.
[1649] T-202b, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116a: + İnsān budur yir cāmiʿ-i şaḥsa muḥtaṣırdur.
[1650] T-202b: ḥaḳīḳatde.
[1651] Tafṣīl… : - S2, S3. S2-34b, S3-36b: ammā cümlesinüñ aṣlı ve serçeşmesi ḥaḳīḳat-i mezkūredür ki bu ḳadar evṣāfuñ ẕātiyyedür. Bu laṭīfe-i aṣlıyye cāmiʿ.
[1652] S2-35a, S3-36b: + ve.
[1653] Ve bu… : - S2, S3.
[1654] S2-35a, S3-36b: + cevāḥir u tabʿ u.
[1655] S2-35a, S3-36b, T-202b, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116a: + şeḳāvet ü.
[1656] S2-35a, S3-36b: ʿirfān u ʿaşḳ u şuhūd.
[1657] Ü… : - S2, S3. S2-35a, S3-36b: cümle.

ruḫṣat virmemişdür[1658] . Ne cism ü ne ʿarażdur[1659]. Hem mübtedī sālike bunı bilmek[1660] lāzum da degüldür. (17) Zīrā ʿaḳl bunuñ meydānına varmaz[1661]. Ammā sāliküñ[1662] ḥavṣalası[1663] sülūkla vüsʿat taḥṣīl itse (18) ḳalbi şühūd ider[1664] vāsıṭa[1665] ile[1666] Allāh'ı ʿilmen ve ʿaynen bulur. Pes[1667] **kellimi'n-nāse ʿalā ḳadri ʿukūlihim** (A123) (19) ṭıbaḳınca[1668]

İ-15b, İÜ2-17b ʿaḳl-ı cüz'iye[1669] fenā virüp ḳalbi bilmege lāyıḳ ʿaḳl-ı küll ḳazanmayınca[1670] hażm[1671] mümkin olmaz diyü

S1-23a (1) taḥassür idüp dir ki Ey derīġā[1672] ger terā küncā yedi[1673] .

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

K'īn süḥan şīr-est der-pistān-ı cān

(2) Bī-keşende ḫ'oş ne-mī gerd ü revān (C1/2420)

[1658] T-202b, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116b: + ve ḥażret-i ʿaleyhi's-selām beyān da itmemişdür. **Ḳuli'r-rūḥ min emr-i Rabbī** (DA101) ki.
[1659] Ammā… : - S2, S3. S2-35a, S3-37a: + Pes **men ārefe nefsihu** (DA102) deki nefsden murād bu ḥaḳīḳat ve bu laṭīfedür. Cism ve ne ʿārażdur ve ṣıfat-ı ḫāṣṣasını şerḥe ruḫṣāt şerʿen yoḳdur.
[1660] T-202b, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116b: bilmesi.
[1661] Bunuñ… : - T, İ, İÜ. T-202b, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116b: + añladuġı nesne degüldür.
[1662] T-202b, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116b: sālik.
[1663] Sālik… : - S2, S3. S2-35a, S3-36b: + ḥavāṣla ṭālib.
[1664] Taḥṣīl… : - S2, S3.
[1665] S2-35a, S3-36b: + sı.
[1666] S2-35a, S3-36b: + ḥażret.
[1667] S2-35a, S3-36b, T-202b, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116b: imdi (- S2, S3) ḥażreti Mollā. S2-35a, S3-36b: + ḳuddise sırrıhu.
[1668] T-202b, İ-15a, İÜ2-17a, İÜ-116b: maṣdaḳınca.
[1669] S2-35a, S3-36b: + sine.
[1670] S2-35a, S3-36b: kesb etmeyince.
[1671] S2-35a, S3-36b: + u fehm.
[1672] S2-35a, S3-36b: + ve buyurdu ki.
[1673] Ger… : - S2, S3.

Keşende ism-i fāʿildür ism-i mefʿūli keşīde (3) gelür. Kemā merre[1674] maʿnā bu söz süddür. Cān emciginde çekicisüz ḫōş aḳıcı olmaz[1675]. İnsān-ı kāmilüñ (4) ṣadr-ı vāsiʿi[1676] maʿārif ü meʿānī südünüñ baḥridür. Ṭalib ü ṣādıḳ emicidür. Pes[1677] mürīd[1678] (5) ṣusuz olup[1679] iştihāʿ-i bāṭınī vec lābe tażarruʿ

T-203a ve ḫıdmet[1680] ile çekmeyince ol ḳalb-i ḳāmilden[1681] şīr-i ʿirfān (6) aḳmaz[1682]. Şarṭı cāndan diñlemekdür ve iḫlāṣla ve iʿtiḳād u maḥabbetle teveccühdür dimişler[1683].(7) **İnne fī ẕālike le-ẕikrā limen kāne lehu ḳalbun ev elḳā’s- semʿa ve huve şehīdun** (A124) yaʿnī ḳalb sırr-ı vaḥdetdür (8) ve rūḥ-i iżāfīdür. Ḥāḳīḳat[1684]-i ḳurʿāniyedür ve buyurur **Ve’l-insān ve’l-Ḳur’ān tev’emāni (A125)** ḥadīṣinüñ mefhūmın[1685] (9) ol maḳām-ı ʿirfāna

---

[1674] Keşende… : - S2, S3. S2-35a, S3-37a-37b: + Ki taʿlīl içündür ve maʿlūl ile ʿillet arasında rābıṭādur burada zīrā īn saḫn dimekdür. Beyt-i evvel ki merbūṭdur Şīr kesr-i şarīḥ ile süddür leben maʿnāsına ammā imāle ile aṣlan maʿnāsınadur bostān kesr-i bā-ı ʿAcemiyle emcik cāndan murād gönüldür. Bī-ḥarf-i nefīdür. Keşende ism-i fā’ildür keşiden keşīd māżī keşed keşende püser ism-i mefʿūl keşide gelür kemāmerr el-aṣl kerden etmekdür kerd māżī kerded mużāriʿ maʿlūm bu cümle kāf-ı ʿArabīyledür. Ammā (S3-37b) kerded burada kāf-ı ʿAcemiyledür mechūl mużāriʿdür nemi nun-ı nāfiyedür mī lafẓı ile cemʿ olunca kerded nefī ḥāl olur reften gitmek reft māżī reved mużāriʿdür revān ism-i fāʿildür devān gibi ki bilici dimekdür.

[1675] S2-35a-35b, S3-37b: + Yaʿnī sende maʿden-i ḳalbi imtilā-i hevā-i sivādan bir miḳdār taḫliye gerekdür ve (…) gögüsdür (S2-35b) tā ki iḳtiżā ve iştihā ḥāṣıl ola zīrā bu maʿārif südi.

[1676] S2-35b, S3-37b: + ünden gelür.

[1677] Maʿārif… : - S2, S3.

[1678] S2-35b, S3-37b: + ki ṣabī-i ṭarīḳatdür.

[1679] S2-35b, S3-37b: + **Uṭlubu’l-ḫāyr dehreküm** (DA103) ḥadīṣi üzere ʿömri olduḳca ḫayr u saʿādet emciğinden maʿnā südini.

[1680] S2-35b, S3-37b: + ü żirāʿatle.

[1681] S2-35b, S3-37b: kāmilüñ ḳalbünden.

[1682] S2-35b, S3-37b: + ve mürīd rīb kendü ṣıfatundan maḥv olup mürşid ü mürebbisi ṣıfatına girmez ki ḥażret-i ʿaleyhi’s-selām **Er-rıżāʿ yuġayyeru’ṭ-ṭabāʿ** (DA104) buyurur. Yaʿnī rıżāʿ bī-dāye ḫalḳıyla ve marżiʿā ṣıfatıyla muttaṣıf ider ana ata ṣıfatından çıḳar meṣelā bir kebūd çeşm ṭıfluñ marżiʿası Ḥabeş cāriye olsa siyāh çeşm oldı baʿż-ı kütübde taṣrīḥ olunmuşdur. Ammā **tuḫalluḳū bi-aḫlāḳullāh** (DA105) ḥadīṣinde teʿaḳḳūl bābında olan benā-i tekellüf üzere sad zaḥmetle cezb gerek tā ʿulemā-i rabbāniye ḫalḳına girile ve ġāliba el-ʿarḳ-ı cezzāb didikleri (S3-38a) bu ṭamardur ata ana ṣuyı dimek degüldür zirā ṭamardaki ḳan yemekden ve südden olur ve nīk ve bed ḫalḳlar loḳma vāsıṭāsıyla bāṭından ẓāhire neşr olur. Pes yürekdeki ḳan ki ḥelāl eger ḥarām loḳmadandur. Ol loḳmanuñ ṣıfatun bağlu andan ʿurūḳ vāsıṭāsıyla ʿażā ve ḳalbe ḥükmin ṭağıdur. Görmesen ḥażret-i Ādemün baʿż-ı evlādı ḥażret-i Nūḥuñ ṣablī oğlı Kenʿān terbiye küfre ve ṣoḥbete fecre ile mürebbi olup maʿnāsını dīn u vesvese ġıdāsını anlardan içdigçün **Leyse min ehlike** (DA106) buyuruldı enbiyā ʿaleyhi’s-selām ferāşterī zinādan müberrā idi ki ḫod mezheb-i ehl-i sünnet der-rīb yoḳdur ve bundan da ẓāhirdür ki ṭay iken cāmūş südi içen at ṣuya girdikde anası tarafı balçıġla ṣu ile māyūs olduġçün ṣuya yatmaġı ʿādet edindiği gibi terbiyesi ḥarām loḳma ve libāsla olan ḳurb u rūḥāniyet bulmaz. Buñā delā’il çoḳdur. Pes ṭālibe lāzımdur ki ʿulemā vü mürşidler sözini iḫlāṣla cāndan dinleye ve iki ḳulaġıyla iki (S2-36a) ṭutup (…) ḥālī olmaya ki.

[1683] Şarṭı… : - S2, S3.

[1684] T-203a, İ-15b, İÜ2-17b: ḥaḳīḳatde.

[1685] Ve rūḥ… : - S2, S3.

ḳadem başmayan ẕikri ṣaḥibi olmaz. Meger göñlin ḥāżır u teslīm idüp (10) ḳulaḳı ḳalbile[1686] diñleye ki[1687]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Müstemiʿ çün teşne vü cüyende şod

Vāʿiẓ er mürde (11) şūd güyende şod (C1/ 2421)

S3-38b Çün ḳaṣr ile taʿlīl içündür[1688]. Cüyenden cüyende lafẓından (12) ism-i fāʿildür[1689]. Güften[1690] güyende[1691] lafẓından[1692] er eger[1693] lafẓından muḫaffefdür. Gāh elifi ḥaẕf idüp (13) ger dirler gāh kāfı giderüp er dirler[1694]. Maʿnā[1695] diñleyici[1696] çünki[1697] zülāl-i Ḳurʿān u ḥadīṣe ve āb-ı (14) ḥayāt-ı kelimāt-ı meşāyiḫ ki lübb-i Ḳurʿān u ḥadīṣdür. Añā[1698] ṣuṣuz ve[1699] ṭālib ola vāʿiẓ ü nāṣıḥ (15) meyyit ise daḫi[1700] söyleyici olur. [1701]**İnnallāhi yelḳā'l-ḥikmeti ʿale'l-sünneti'l-vāʿiẓine bi-ḳadrihimü'l- müstemiʿīne (A126)**[1702] (16) ḥadīṣ-i şerīfi ṭıbaḳınca Allāh teʿālā[1703] nuṭḳ ḥikmeti ki acı[1704] ve ġam-

[1686] T-203a, İ-15b, İÜ2-17b, İÜ-116b: cānla. S2-36a, S3-38a: + bir olup cemʿ-i himmetle.
[1687] T-203a, İ-15b, İÜ2-17b, İÜ-116b, S2-36a, S3-38a: + buyurur.
[1688] S2-36a, S3-38b: + çünki maʿnāsına dir Baḫru'l-ġarā'ibde cüsten ṭāleb etmek żımm-ı cīm-i ʿArabīyle cüst māżī cūyed mużāriʿ.
[1689] T-203a, İ-15b, İÜ2-17b, İÜ-116b S2-36a, S3-38a: fāʿil. S2-36a, S3-38b: + cüste ism-i mefʿūldür güft māżī gūyed mużāriʿ.
[1690] - S2, S3.
[1691] S2-36a, S3-38b: + ism-i fāʿil güfte ism-i mefʿūl.
[1692] - S2, S3.
[1693] S2-36a, S3-38b: + Şod şūd maʿnāsına zīrā mażmūnda şarṭ vardur ki ḫafī degüldür.
[1694] Lafẓından… : - S2, S3.
[1695] - T, İÜ.
[1696] S2-36a, S3-38b: + **külli ṣāḥib-i ʿilm ʿirfān ilā ʿilmun** (DA107) ḥadīṣi üzere.
[1697] S2-36a, S3-38b: + müstemiʿ.
[1698] - S2, S3.
[1699] S2-36a, S3-38b: gibi ḥarāretle.
[1700] S2-36a, S3-38b: de.
[1701] S2-36a, S3-38b: + ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām buyurur.
[1702] S2-36a, S3-38b: + yaʿnī.
[1703] Ḥadīṣ-i şerif… : - S2, S3.
[1704] S2-36a, S3-38b: + ağızlı.

ġīn göñülleri şīrīn ü mesrūr (17) ider ve vāʿiẓüñ ḳalbine ilhām ve lisānına icrā ider. Anuñçün[1705] buyurur[1706] ki[1707]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(18) **Müstemiʿ çün tāze āyed bī-melāl**

Ṣad zebān kerd ü be-güften güng ü lāl (C1/2422)

Kerded (19) cim-i ʿAcem ile gerden lafẓı cim-i ʿArabile kerdenüñ meçhūlidür. ʿArabile kerden etmek

S1-23b (1) ḳılmaḳ maʿnāsınadur. Pes[1708] ʿAcemīle olmaḳ maʿnāsınadur Ḥişārī'de eydür güng żamm-ı kāf-ı ʿAcemile (2) faṣīḥdür żamm-ı ʿArabī ile ġalaṭdur[1709]. Maʿnā[1710] diñleyici ki tāze dil ola. Yorġun olmaya. Peleng (3) ü dilsüz vāʿiẓ[1711] yüz dil

İÜ-117a, S2-37a olur. Pes[1712] ṭālib yaġlı çerā gibi yanmaġa ve żiyālanmaga[1713] müheyyā (4) gerek[1714] ve illā meşhūrdur[1715] ki ḳoltuḳı şovumuş

[1705] Ve vāʿiż… : - S2, S3. S2-36a, S3-38b: + tā ki ḳalb-i vāʿiẓ ṭāleb miḳdārı ilḳā vü feyż ider ki.
[1706] T-203a, İÜ-116b: dir.
[1707] Maʿnā… : -İ. Ki: - S2, S3.
[1708] T-203a, İÜ-116b: ammā.
[1709] T-203a, İÜ-116b: ḫaṭādur.
[1710] Kerend… : - İ.
[1711] Kerded… : - S2, S3. S2-36a, S3-38b-39a: + Tāze Niʿmetullāh'da her şey'üñ evvelidür dir mezādigi ṭaleb u yorġun dimekdür ve meydāna süstlügüyle gelmeye ki'enne bī melāl anuñ ṣıfatı kāşifesidür kerūd yine mechūlidür kāf-ı ʿArabīyle olan kerdedüñ kemāmerr ātıfen bā ẓarfiyyetçündür güften söylemekdür künk Baḥru'l-ġarā'ibde żamm-ı kāf-ı ʿArabīyle dilsüz maʿnāsınadur yaʿnī aḫras dimekdür ammā Ḳara Ḥişārīde faṣīḥ żamm-ı kāf-ı ʿAcemīdür żamm-ı ʿArabī ġalaṭdur dir lāl daḫı dilsüz maʿnāsına (S3-39a) ʿaṭf-ı tefsīrdür yaʿnī dinleyici ḳutlu ve ḳulaḳıyla keskin ṭālib gelürse meydāna melāmetsüz.
[1712] S2-36b, S3-39a: söylemekde her dilsüz imdi.
[1713] S2-36b, S3-39a: + ḥāżır u.
[1714] S2-36b, S3-39a: + tā (…) kendüñce nūr-ı ḳālbüñ ve ʿilm u ṣalāḥuñ ve ḥażreti Ḥaḳḳa ḳurbuñ ve ḳatında maḳbūliyyetüñ arta dāreynde mesʿūd olasın.
[1715] - S2, S3.

İ-16a, İÜ2-18a ṣūfī[1716] yedi ṭamu ḳızdıramaz. Eyle ṣūfīden (5) ṣāfī dil[1717] levend tevbekār olsa[1718] evlādur. Zīrā[1719] yaş[1720] kömür yaḳmaḳ[1721] güçdür[1722].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

T-203b (6) **Çün der āyed maḥrem dūr ez kürend**

Ser küşāyed ān setīrān rūy-ı pend (C1/ 2424)

(7)[1723]Kürend żamm-ı kāf-ı ʿAcemile żarar u ziyān dimekdür[1724]. Setīr faʿīl ṣīġasıdur mestūr maʿnāsına. (8) Yaʿnī[1725] żarar u ziyānsuz maḥrem gelürse[1726] mestūreler[1727] yaʿnī[1728] muḫadderāt-ı ebkār-ı maʿānī[1729] örtülerin açarlar[1730]. (9) **El-evliyā' ʿarāyisullāh ve evliyā'ī taḥte ḳabābī** (A127) ḥükmünce velīler mā-sivāullāhı (10) nā-maḥrem bilüp ḳalb[1731] ki Beytullāh[1732] ve ḥarem-i ḫāṣṣ-ı Ḥudādur. Aña muḥabbetullāhdan ġayrısın

---

[1716] T-203a, İ-16a, İÜ2-18a, İÜ-117a: ṣūfīyi.
[1717] S2-36b, S3-39a: + taze ḫātır pakce.
[1718] S2-36b, S3-39a: mürşidler ḳatında ḥad mertebe.
[1719] S2-36b, S3-39a: + ocaḳ ölçürenlere.
[1720] - T, İ, İÜ.
[1721] S2-36b, S3-39a: + aş-bāzlara küflenmiş ālet ile acı yaġ ile ve ḳabūl etmez paşlanmış ḳazġanla ṭaʿam bişürmek belādur ve mümkin degüldür ḫafī degüldür ki meşāyiḫ ḫāmlar oldurucı ve çiğler bişüricidür.
[1722] - S2, S3.
[1723] S2-36b, S3-39a: + Çün yine ḥarf-i taʿlīl çünki maʿnāsınadur. Āmeden içerü gelmekdür dūr ırāḳ dimekdür.
[1724] S2-36b, S3-39a-39b: + Bir yemiş ve sīne ve naṣīb ve ʿalā ve ʿand maʿnāsına ve berūn lafẓından emr u vaṣf-ı terkībidür ve taḥsīn lafẓ içün efʿāl u muṣādır evvelllerinde gelür gelmese żarar virmez burada murād budur güşāden ve güşūden lüġatdür açmaḳ maʿnāsına ikisinden bile mużāriʿ küşā'id cemʿi küşāyind gelür zīrā maṣdarda elif olsa ḫod dālla araya yā getürüp küşāyid dirler ve o da olsa ellife ḳalb olmaḳ ḳāʿidedür (S3-39b) rebūden rebāyid fersūden fersāyid gibi ān żamīr ġāyetdür hū maʿnāsına setir ʿArabīdür fiʿil be-maʿnā mefʿūldür mestūr ve muḫddere maʿnāsına taʿaccüm idüp elif ve nunla cemʿidüp setīrān dimişdür Niʿmetullāh'da rūy-bend yaşmaḳ ve niḳāb dir vaṣf-ı terkībi der-bend künende-i rūydan maʿnā çünki.
[1725] Setīr… : - S2, S3.
[1726] S2-36b, S3-39b: ki içerü gelse.
[1727] S2-36b-37a, S3-39b: + ṭavāḳı yaşmaḳı açarlar yaʿnī ḥażret-i Cāmī ḳuddise sırıhu Es-sāmī
(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)
ʿArūs ḥażret-i Ḳur'ān niḳāb-ı ānki ber-enzāred
Ki dāru'l-mülk (S2-37a)-īmān rā mücerred (…) ġavġā
buyurduġı gibi ḳalb-i selim u dil-i ṣāfī ṣāḥibi muḥbbet ile gelürse setr sebʿu'l-meṣānī.
[1728] - S2, S3.
[1729] - T, İ, İÜ.
[1730] T-203a, İ-16a, İÜ2-18a, İÜ-117a: + Yaʿnī. S2-37a, S3-39b: + bilgil ki.
[1731] S2-37a, S3-39b: + şerīfleri.
[1732] - S2, S3.

ḳomazlar. (11) Anlar Allāh'uñ[1733] gelinleri gibidür[1734]. Beşeriyet örtüsi[1735] ve beden dīvārı içindeki ḳubbe-i ʿişmet ü ḫamūldan (12) mestūrlardur ve[1736] ḳalbe efkār-ı ġayruñ[1737] duḫūli[1738] ḫavfından göz penceresin[1739] nā-maḥreme (13) naẓardan ve dil ḳapusın[1740] gerekmez sözden[1741] ve[1742] aġzı[1743] ḥarāmdan ve ḳulaḳı diñlemesi ḥarām olandan (14) yummuşlardur[1744]. Tā bu ebvāb u medāḫilden hevā vü şehvet yaġmacısı[1745] girüp naḳd-i īmān (15) ve[1746] ʿaşḳ-ı ʿirfānı tālān etmeye. Beyt

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey tehī ger de şikem ger ʿāḳilī

S3-40a Dil tehī kün īn būde'ṣ-ṣavmlī

(16) Pes[1747] anlaruñ sırrın kimse ṭuyamaz illā iḫlāṣ u teslīm ü muḥabbet ü ḫıdmetle[1748] kendülere maḥrem (17) olanlara ḳubbeden baş gösterüp felek muḥīṭi muḥīṭ olan[1749] sırr-ı maʿnālaruñ[1750] açarlar. Yaʿnī (18) sırr-ı ḳalbi bildürürler[1751] ammā münkirlere vü baṭṭāllara açmazlar. Anuñçün buyurur[1752]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[1733] S2-37a, S3-39b: bilā şebiyye ḫāne-i ʿismet-i ilāhiyyede.
[1734] S2-37a, S3-39b: + her yüzde göz her gözde yüz açmazlar ḥaḳīḳatleri ṣūret.
[1735] S2-37a, S3-39b: setr ile.
[1736] - T, İ, İÜ.
[1737] S2-37a, S3-39b: efkār-ı māsivā ḥarāmīsi dāḫil ola diyü.
[1738] - S2, S3.
[1739] Göz… : - S2, S3. S2-37a, S3-39b: revzene-i çeşmi.
[1740] Dil… : - T, İ, İÜ. T-203b, İ-16a, İÜ2-18a, İÜ-117a İÜ-116b: bāb-ı dil. Naẓar… : - S2, S3. S2-37a, S3-39b: + ve der-i zebānı.
[1741] S2-37a, S3-39b: söz duḫūlunden.
[1742] S2-37a, S3-39b: + bi'l-cümle.
[1743] S2-37a, S3-39b: + ḳulaḳı.
[1744] Ve ḳulaḳı… : - S2, S3. S2-37a, S3-39b: + ḥarām yuyup içüp ḥarām diñlemekden baġlamışlardur.
[1745] S2-37a, S3-39b: + ḳal ḫānesine.
[1746] S2-37a, S3-39b: + mülk.
[1747] S2-37a, S3-40a: ḥāṣılı.
[1748] Ü… : - S2, S3.
[1749] S2-37a, S3-40a: + ḳāf u ḳahr u ḳudret.
[1750] S2-37a, S3-40a: sırların.
[1751] Ammā… : - S2, S3. S2-37a, S3-40a: + vech-i ṭıfl maʿnāların ve duḫter-i sırr-ı maḫfīlerin mir'āt-ı mücellā içinde iẓhār iderler.
[1752] T-203b, İ-16a, İÜ2-18a, İÜ-117a: + ki.

Çünki nā-maḥrem der-āyed ez-derem

Perde der pinhān şevend ehl-i ḥarem (C1/ 2423)

S1-24a (1) Ez-derem ez-dermerā dimekdür. Edāt-ı mefʿūl maḥẕūfdur. Perde aṣlı[1753] der[1754] perdedür. Naẓmiçün (2) muḳaddem muʿaḫḫer oldı. Maʿnā[1755] ḳaçan ḳapumdan nā-maḥrem gele perdede[1756] gizlenür. Ḥarem ehli yaʿnī ben ki (3) ʿarūs-ı Ḫudāyum[1757] muʿcib ü münkirlere[1758] ve ʿayb

T-204a arayıcı[1759] olan münkirlere ḳuvā-yı rūḥānīyem

S2-37b ve esrār-ı ḳudsīyem[1760] (4) gizlenür. Cemāl göstermez[1761]. Ammā müstaḥaḳlardan örtülmez[1762].

(Mefāʿilün/ Mefʿūlün/ Mefāʿīlün/ Mefʿūlün)

Ve min meneḥa'l-cehhāli ʿilmen eżāʿahu (5)

Ve min meneʿa'l- müstevcibīne feḳād ẓulmu[1763] (A128)

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çünki zāġān ḫayme ber behmen zedeng

(6) Bülbülān ḫāmeş şodend ü ten zedeng (C2/40)

[1753] - S2, S3.

[1754] S2-37a, S3-40a: + Niʿmetullāhda ḳapu perdesidür dir iḥtimāldür perde der ʿibāretinde teḳaddüm u teʾaḫḫur var ola der perde dimek ola perde içinde maʿnāsına pinhān gizlidür şūned şūdek cemʿidür.

[1755] - T, İ, İÜ. Perdedür… : - S2, S3. S2-37a, S3-40a: + yaʿnī.

[1756] S2-37a, S3-40a: perdesinde.

[1757] S2-37a, S3-40a: ʿāşıḳ-ı bīḫod-ı Ḫudā-nümā vü maḥbūb-ı dil-güşā vü dil-āsāyım.

[1758] T-203b, İ-16a, İÜ2-18a, İÜ-117a: mütekebbir.

[1759] S2-37a, S3-40a: cū ve ʿayb-bīn.

[1760] T-204a, İ-16a, İÜ2-18a, İÜ-117a: + yüzleri.

[1761] Gizlenür… : - S2, S3. S2-37b, S3-40a: + yüzüni ki mir'āt-ı maḥbūb-ı ḫaḳīḳiyimdür göstermezem.

[1762] T-204a, İ-16a, İÜ2-18a, İÜ-117a: + beyt.

[1763] Ve min meneḥal… : - S2, S3.

[1764] Niʿmetullāh eydür behmen ḳış ayıdur[1765]. (7) Çün ḳarġalar[1766] orta ḳış ayına[1767] çadır[1768] ḳuralar.

İÜ-117b Bülbüller [1769]ebsem dilsüz[1770] olurlar. Yaʿnī[1771] (8) meydāna nā-maḥrem gelse maḥremān-ı ilāhī

İ-16b, İÜ2-18b ʿirfān sözin söylemezler ve metāʿ-ı ʿaşḳ ü vicdānī[1772] (9) ucuz ṣatmaġa ḳorḳarlar ki kelb boynuna[1773] cevher[1774] ḳılāde ṭaḳmaḳ ẓulmdür[1775]. Pes her ġurāb (10) ü ercīfe

---

[1764] S2-37b, S3-40b: + Zaġ ḳarġa ve ḳuzġun Baḥru'l-ġarā'ib ve Niʿmetullāh. Ḫayme ʿArābīdür hem işʿār u lüġatde Fārsīde daḫı mezkūrdur ber ʿalā maʿnāsına ḳābildür ki ẓarfıyyetdür Baḥru'l-ġārā'ibde (T-204a, İ-16a, İÜ2-18a, İÜ-117a: +) Behmen orta (S3-40b)ḳış ayıdur Niʿmetullāh.

[1765] Niʿmetullāh… : - T, İ, İÜ, S2, S3. S2-37b, S3-40b: + zeden urmaḳdur. Ḫāmūş şoden ve ḫāmuş şoden ve ḫamūş şoden ebsem u sākin olmaḳ Baḥru'l-ġarā'ib tem zeden ve ten zeden ikisi de ebsem olmaḳ mim ve nunla luġatdür Baḥru'l-ġārā'ib maʿnā.

[1766] S2-37b, S3-40b: + ya ḳuzġunlar orta güz ya.

[1767] S2-37b, S3-40b: ayı üzerine ya orta güz ayında.

[1768]T-204a, İ-16a, İÜ2-18a, İÜ-117a: ḫayme.

[1769] S2-37b, S3-40b: + sākin u.

[1770] - S2, S3.

[1771] S2-37b, S3-40b: + ġurāb-vār murdār-ḫˇār u ḥarām-endūāz u pelīd işām olanlar ṭūṭiyān-ı şekr-ġıdā vü bülbülān-ı naġme- Serā vü ṣefā-efzālarla maḥremlerdür. Anuñçün sāḥa-i bostāna anlaruñ ḳadem-i mūriş ġamı ve ḳudūm-ı bāʿiş elemi iḳdām bāṭıl bī-münāsebetle teḳaddüm etse meyādın vāsiʿa-i besātīn bülbülān-ı ṣafā āyīne (…) e's-sücūd mecāliset el-ażdād maẓmūnı olur. Anuñçün sükūt iderler ki mescūn u maḥbūsuñ sukūt ḳā'ide-i lāzımesidür. Ḳaddesallāhu sırrahu

(Fāʿilātün / Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Āh baġ-ı ten içre ḳonup nefsle hemcā oldum
Ṭūṭi bülbül eğledi naġme-serā būm u ġurāb

Beyt li-Ḫāfıẓ

(Fāʿilātün / Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Sezdār-ı cevāhir-i behmen ki çemen bekerīm
Ṭarb-ı āşiyān-ı bülbül beniger ki zāġ dāred

Pes meşāyiḫ pāk-bāzān ki ṭūṭiyān-ı gülzār-ı Ḳur'ān u ʿandelibān-ı murġzār-ı ʿirfāndurlar. Anlar meydānına ḫabāṣet-i cerā'im ile muḫabbeṣ u cenābet ʿucb-ı beşeriyyet ile mülevveṣler gelse ol nā-maḥremlere melekūt sırrın ifşā etmezler. Zīrā nā-ehle ḫayr-ı ehllullahı (S3-41a) söylemek gerden-i kelbe mücevher-i zerrin ḳılade ṭaḳmaḳ gibidür. Li-şeyḫinā ḳuddise sırrahu

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
Vaʿaẓ iderum (S2-38a) ḫocā māla didi ehl-i ḥużūr
Ne revādur ki yaḳarsın seg-i mürdeye buḫūr

Pes **Lā-yedḫulu'l-melek beyten fīhi kelb** (DA108) maʿnāsı üzere ol ḳalbe ki melek ilham girmeye melekūt ḥaberini agāh ḫāl gücdür ve ẓulmdür.

[1772] Ü… : - T, İ, İÜ.

[1773] T-204a, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: gerdenine.

[1774] T-204a, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: mücevher.

[1775] T-204a, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: gibidür dirler.

civār[1776] ve ḥarām kesblülere sükker-i muḥabbetullāhı ṣunmazlar ki ol pāk kesb ü pāk-bāz (11) ṭūṭīyān-ı bāġ-ı Ḳurʿān ve bülbülān-ı gülzār-ı ʿirfān[1777] loḳmasıdur[1778].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Müstemiʿ ḫafte-est ve kūteh kon ḫiṭāb

(12) Ey ḫaṭīb īn naḳş kem zen tū ber āb (C4/ 1094)

[1779]Ḫafte ism-i mefʿūldür. İsm-i fāʿil ḫˇānīd gelür. (13) Kūteh kūtāh[1780] meh māh şeh şāh reh rāh gibi. Ḥaẕf-ı elif ve iṣbāt[1781] cāʿizdür[1782]. Zeden[1783] zen lafẓından[1784] (14) emrdür. Ur dimekdür[1785]. ʿAlā ber maʿnāsınadur[1786]. Maʿnā[1787] diñleyici[1788] uyumuşdur ḫiṭābı[1789] ḳıṣa[1790] ḳıl ey vāʿiẓ[1791]. (15) Bu naḳşı az ur ṣu üzerine. Yaʿnī[1792] maḳām-ı ıṭmīnān u temkīne[1793] ḳadem başmayup telvīn ü bī-ḳarārlıḳda (16) ḳalup[1794] ṣu gibi[1795] her esefle meyl[1796] idüp[1797] bir arḳda ṭurmayan[1798] sālike ve ṣıbġatullāh (17) ile yaʿnī ṣıfat-ı

[1776] Ü… : - İ, İÜ, T. T-204a, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: gibi cife-ḫˇār.
[1777] Ve… : - İ, İÜ, T.
[1778] Meydāna… : - S2, S3.
[1779] S2-38a, S3-41a: + Müstemiʿ burada dinleyecek dimekdür ḫaften yatmaḳ ve uyumaḳ ḫaft māżī ḫˇāyed mużāriʿ ḳıyāsīdür.
[1780] T-204a, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: + cā'izdür. S2-38a, S3-41a: + uñ elifi ḥazefledür bu ḥazef-i meşhūrdur.
[1781] Ve… : - İ, İÜ, T.
[1782] Ḥaẕf… : - S2, S3. S2-38a, S3-41a: + Hiṭab maḳāblada rū-be-rū söyleşmekdür. Ḫaṭīb muḫāṭıb maʿnasınadur kesr-i ṭāyla mefāʿil maʿnāsına gelen fiʿil-i ṣıġalaındandur ve ḫuṭbe oḳuyucı ve vaʿaẕ idici ve belīġ maʿnāsına daḫı gelür cemʿi ḫuṭben gelür. Kün kerden etmek kerd māżī küned muẕāriʿ kün emrdür kem feṯḥ-i kāf-ı ʿArabiyle az ve eksikdür.
[1783]S2-38a, S3-41a: + urmaḳ zed urdı zened urdur.
[1784] - S2, S3.
[1785]S2-38a, S3-41a: + Tū ḫiṭābdur.
[1786] S2-38a, S3-41a: + āb ṣudur.
[1787] Zeden… : - T, İ, İÜ.
[1788]S2-38a, S3-41a: + kişi.
[1789] S2-38a, S3-41a: sözi.
[1790] S2-38a, S3-41a: + ve muḫtaṣır.
[1791] S2-38a, S3-41a: ḫāṭib.
[1792] S2-38a, S3-41a-41b: + ol müslümān ki perde-i ġaflet dīde-i ḳalbini aġşā vü aʿmā ve çeşm-i yaḳīnini nūr u aġşā idüp birden gözi baḳarken (S3-41b) uyuya ve ol mü'min ki.
[1793] S2-38a, S3-41b: maḥall-i ıṭmināna.
[1794] Telvīn… : - S2, S3.
[1795] S2-38a, S3-41b: + ʿālem-i telvīn u cihān-ı ıżṭırābda.
[1796] S2-38a, S3-41b: + le cereyān u cünbişde.
[1797] - S2, S3.
[1798] T-204a, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: ṭurmayup. S2-38a, S3-41b: ṭurmaya böyle.

muḥabbet ve ʿilmullāh ile boyanmayup her çanaḳdan ve her gördügi ẓarfdan bir reng ü pās u (18) jeng alup her āteş ile ḳaynayan ve her yil ile ırġanan ve her türāb ile bulanan ṭālib ki gözi (19) baḳarken uyur[1799] ḫ̬ābа dümüşdür. ʿAlem-i esrārı görsede[1800]

T-204b düşde[1801] görür añа[1802] maḳām-ı şühūddan[1803]

S1-24b (1) ḫaber söylemek ṣuya yazu yazmaḳ gibidür añlanmaz[1804] ve ḳarār ṭutmaz. Tā sevdā-yı sivādan yunmuş (2) ders diger yazılmaġa ḳābil sāde vü muʿteḳid levḥ-i dil ḳazınmayınca buyurur[1805]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(3)ʿĀrifān kez cām-ı Ḥaḳ nūşīde-end

Rāzhā dāniste vü pūşīde-end (C5/ 2239)

[1806](4) Kez aṣlı ki ezdür[1807]. Ki rābıṭadur. Kemā-merre[1808] (5) nūşīde[1809] dāniste pūşīde ism-i mefʿūldür[1810]. İsm-i fāʿilleri nūşende dānende pūşendedür[1811]. ʿĀrifān ki cām-ı ḥaḳīḳatden[1812] içmişlerdür[1813].

[1799] T-204a, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: uyanmaz.
[1800] T-204a, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: ancaḳ.
[1801] T-204b, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: düşünde.
[1802] Sālike ve… : - S2, S3.
[1803] S2-38a, S3-41b: + ve ıṭmināndan.
[1804] - S2, S3.
[1805] İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: Der beyān-ı kitmān-ı sırr. T-204b Derkenār: Fī-ẕikr-i kitmān-ı sırr. Tā… : - S2, S3. S2-38a, S3-41b: + Pes **Fezekkir innefeʿati'z-zikrā** (DA109) ḥükmünce **ve't-taʿlīmu's- sufahā ki't- taṣvīr fī'l-mā'i** (DA110) maṣdāḳınca raḥmet żāyiʿdür. Kitmān-ı sırr ol sāyir-i meydān serāser eşyār-ı sāḥa remz esri buyurur ki.
[1806] S2-38a-38b, S3-41b: + ʿĀrifʿarabīdür ān ile ceme-i taʿcimīdür. Aṣl ʿārif ḥaḳāyıḳ (S2-38b) eşyāyı mir'āt-ı ḳalbinde görüp bilenlerdür ḳuddise sırrıhum.
[1807] S2-38b, S3-41b: + Cām ʿArabīdür ʿAcemīde daḫı müstaʿmeldür Niʿmetullāh'da cām boş ḳadeḥe ve ṭolu ḳadeḥe dirler dir. Ammā burada zikr maḥl arada ḥāl olsa ḫ̬ūbdur pes cāmdan murād şarāb-ı ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳīdür Ḥaḳ ʿibādeti anı gösterür ki şarāb-ı bāṭıl ve hemi gönle gelmeye.
[1808] - T, İ, İÜ. Ki… : - S2, S3.
[1809] S2-38b, S3-41b-42a: nūşīde maṣdar nūşīd māżī nūşid mużāriʿdür nūşīde ism-i mefʿūldür ism-i fāʿili nūşīdedür rāz sırdur hā edāt-ı cemʿdür ki cānı olmayanda ve … māżī olmayanda ve aʿżā' maḫlūḳātdan ve esmān u evḳāt u zamān olmayanda (S3-42a) hā'ildür.
[1810] S2-38b, S3-42a: + bilmiş ve örtmüşlerdür bu cümlenüñ.
[1811] S2-38b, S3-42a: + maʿnā.
[1812] S2-38b, S3-42a: şarāb-ı ʿaşḳ.
[1813] -dür: - S2, S3.

Sırları (6) bilmişler ve gizlemişlerdür[1814]. Cām[1815]-ı Ḥaḳdan[1816] murād[1817] ʿaşḳ-ı vücūd-ı muṭlaḳdur ve[1818] bī-ġaraż muḥabbetdür[1819] ki[1820] (7) dünyevī vü uḫrevī ḫavf u recā[1821] ḳarışmaya[1822] belki[1823] cümle şeyden olan āṯār-ı cemāli görüp[1824] bi'ż-żarūrī[1825] seve ḳalbin yenemeye. Beyt[1826]

(Fāʿilātün/ Mefāʿilün/ Fāʿul)

ʿAşḳ kim anda olmaya telbīs

Fi'l-meṯel oldı hemçü (9) mıḳnāṭīs

[1827]didükleri gibi her ki buña maẓhar ola dü-cihān esrārına ve ʿilm-i ledünnīye ʿālim olur (10) lākin ḳubbelerde örtülülerdür[1828]. Beyt[1829]

İ-17a, İÜ2-19a (Fāʿilatün/ Fāʿilatün/ Fāʿilatün/ Fāʿilün)

Ṭālibān telbīs ü tezvir ned ü ehl-i dil nīned

[1814] S2-38b, S3-42a: örtmüşlerdür.
[1815] S2-38b, S3-42a: aṣl-ı ḥaḳīḳatde ʿaşḳ.
[1816] T-204b, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: Ḥaḳ.
[1817] - T, İ, İÜ.
[1818] T-204b, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: yaʿnī.
[1819] - S2, S3.
[1820] T-204b, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: + sevmek de ġarez-i.
[1821]S2-38b, S3-42a: + u telbis u riyā olan ṣāfī muḥabbetdür ki sālik.
[1822] T-204b, İ-16b, İÜ2-18b, İÜ-117b: maḫlūṭ olmaya.
[1823] Ḳarışmaya… : - S2, S3.
[1824] S2-38b, S3-42a: + ḳalbin żabṭ edemeyüp.
[1825] S2-38b, S3-42a: + mü'sserini sevmekdür ve ḫidmetdür. Ḥikāyet Faż̄il bin ʿİyāża ṣordılar ki alçaḳ ve ednā kimdür cevab buyurdıki Ḫudā teʿalāya ḫavf u recāyla ḳulluḳ ide didiler ki sen nice ḳulluḳ idersin didi ki ol muḫabbetle ki zencīr muḥabbeti beni keşān bekeşān çeküp ḫizmet etdirür etmeme ki ḳādir degülüm ḳıṭʿa sır birdür.

Tū be-ḥükm-i ʿaşḳem ne be-mezed
Zīn der (…) ṣabūr ne-tuvānem būd

[1826] Seve… : - S2, S3.
[1827] S2-38b, S3-42a: + Yaʿnī ʿāşıḳ ṣādıḳı meydān ḫıdmete çeken zencīre ʿaşḳ u mıḳnāṭıs muḥabbetdür beşer demir gibidür. Ammā bu ʿaşḳuñ fātiḥi ve muḳaddemesi ve miftāḥı ḫıdmetde iḫlāṣa saʿī ve riyādan ḥazerdür vemā emru'l-yuʿbedüllāhdan ṣoñra muḫāṣ̄in buyurduġı budur.
[1828] Didükleri… : - S2, S3.
[1829] S2-38b, S3-42a: + (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ṭaʿat bī-derd-rā hergiz nebāşed cāşenī
Nāle-i mestān u ser-gerdān u bī-samān kücā-est

V’er ne ḥūbān/ (11) ez niyāz-ı /ehl-i dil ġāfil nīned

Beyt

İÜ-118a ʿĀşıḳ ki şod yār be-ḥālis naẓar ne-kerd

Ey ḫˇāce derd (12) nīst u ger ney ṭabīb hest[1830]

Beyt[1831]

Ṭaʿat-i bī-derd-rā hergiz nebāşed cāşenī

Nāk-mestān (13) u ser-gerdān u bī-samān kücā-st[1832]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her gerā esrār-kār āmūḫtend

(14) Mühr kerdend [vü] dehāneş dūḫtend (C5/ 2240)

[1833]Ki burada kes maʿnāsınadur. Āmūḫtend lāzım u müteʿaddīde (15) gelür. Burada müteʿaddīdür. Fiʿl-i māżīnüñ cemʿidür[1834]. Kār

[1830] Ṭālibān… : - S2, S3.

[1831] S2-38b-39a, S3-42a-42b: + (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Ṭālibān telbīs (S3-42b) ü tezvir ned ü ehl-i dil nīned
V’er ne ḥūbān (11) ez niyāz ehl-i dil ġāfil nī-ned

(S2-39b) Ehl-i dil nīsend ve’r ne ḫūbān ez-niyāz
Ehl-i dil ġāfil nīsend
Beyt
ʿĀşıḳ ki şod yār mecālis naẓar ne-kerd
Ey ḫˇāce derd (12) nīst u ger ney ṭabīb hest

[1832] Ṭaʿat… : - S2, S3.

[1833] S2-49a, S3-42b: + Esrār setrüñ cemʿidür.

[1834] Ki burada… : –S2, S3.

T-205a kāf-ı ʿArabīyle ṣanʿat u iş ü maṣlaḥatdur[1835]. (16) Dūḫtend cemʿ-i māżīdür müteʿaddīdür[1836]. Maʿnā[1837] her kime bu işüñ esrārın ögretdiler mühr[1838] (17) urdılar[1839] aġzın dikdiler[1840]. Yaʿnī ʿaşḳ u [1841]şühūd[1842] esrārını dile getürmege rıżā virmediler. (18) Meger ḥaḳīḳat gevherine ṣadef olmaḳa lāyıḳ ṣadef bula[1843] ol vaḳt destūrdur ve [1844]sükūtdan (19) muʿātib olurlar[1845].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ber leb-eş ḳıflest u der dil rāz-hā

Leb ḫamūş u dil pür-ez-āvāz-hā (C5/ 2238)

S1-25a (1) Ḳufl ʿArabī lügat kitāblarında ve Farsdan[1846] Niʿmetullāh ve Ḥişārī vaʿīzlerde [1847] ittifāḳan kilid maʿnāsına[1848] dimişdür[1849]. Ḫāmiş u ḫāmūş u ḫamūş ebsem (2) dimekdür. Maʿnā[1850] ol ʿārifüñ[1851] lebi üstünde (3) kilidi vardur ve[1852] ḳalbi ḫazīnesinde bī-ḥad sırlar

---

[1835] S2-49a, S3-42b: + murād kār sülūk ve aḥvāl-i taṣavvufdur āmūḫten ve āmuḫten ögrenmek ve ögretmekdür burada müteʿadīdür āmūḫten māżī.

[1836] S2-49a, S3-42b: mużāriʿi amūzden gelür ḳıyāsīdür sūḫten sūzed bāḫten bāzed bīḫten bīzed gibi. Ḫa zāya dönmek ḳānūndur. Mühr seke urmaḳ dehān dehen aġızdur. Duḫten dikmekdür dūḫt dūḫtend dūzed āmūḫten gibidür.

[1837] - T, İ, İÜ.

[1838] S2-49a, S3-42b: + ledüler.

[1839] - S2, S3.

[1840] T-205a, İ-17a, İÜ2-19a, İÜ-118a: + Beyt

Dilī pür maḥzen-i esrār dārem
Velīkin dū zebān mismār dārem .

[1841] S2-49a, S3-42b: + vaḥdet u.

[1842] S2-49a, S3-42b: + u taḥḳīḳ.

[1843] T-205a, İ-17a, İÜ2-19a, İÜ-118a: +lar.

[1844] Ṣadef… : - S2, S3. S2-49a, S3-42b: + ṣadr-ı ṭalebe-i ilḳā ideler aña destūrdur ve anlara.

[1845] Ve… : - T, İ, İÜ. S2-49a, S3-42b: + **Ve min menʿu’s-setūcīn feḳad ẓulm ve min nehcu’l-cehhāl ʿulemā iżāʿa** (DA111)şiʿir

Ḳad efāliḥu’s-sākit e’ṣ-ṣamūt
Kelām rāʿī el-kelām ḳuvvet (DA112).

[1846] T-205a, İ-17a, İÜ2-19a, İÜ-118a: ʿAcemī kitāblardan.

[1847] T-205a, İ-17a, İÜ2-19a, İÜ-118a: ve ġayrılarda.

[1848] - T, İ, İÜ.

[1849] T-205a, İ-17a, İÜ2-19a, İÜ-118a: dimekdür.

[1850] - T, İ, İÜ. Ḳıfl… : - S2, S3. S2-49a, S3-42b-43a: + Ber ʿalā maʿnāsına lebeşde ki żamīr her ki lafẓına (S3-43a)rāciʿ dür ḳıfl kiliddür ki ḳapu bağlarlar Niʿmetullāh ve Baḥr’de. Ammā aṣlı ʿArabīdür cemʿī iḳfāl gelür bir dil pür burada ʿand ve ẓarfdur ḳalb içinde dimekdür pür ṭoludur avāz ṣadādur hā cemʿidür yaʿnī.

[1851] S2-39a, S3-43a: + ki esrār öğretmişlerdi.

[1852] - T, İ, İÜ.

vardur[1853] ammā[1854] leb ebsemdür ḳalbleri naġamāt[1855]-ı bāṭına (4) ile ṭoludur[1856]. Yaʿnī sır ögretdüklerinüñ aġzın yumdular tā harem-i sırrın ḥarāmīye açmayalar[1857].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(5) Sırr-ı ġayb ān rā sezed āmūẖten

K'ū zi-güften leb-tūvāned dūẖten (C3/ 3387)

Sezed sezīden'den (6) mużāriʿdür. Yaʿnī yaraşur ve lāyıḳ olur. Āmūẖten ve dūẖten müteʿaddīlerdür[1858]. Kū (7) aşlında ki odur. Ze aşlında ez'dür. Elifi ḥaẕf olmuş[1859]. Tūvāned tūvānesten lafẓından (8) ḥaẕf-ı sinle mużāriʿdür ḳıyāsīdür[1860]. Dānesten'den dāned gibi[1861]. Tevānīden lafẓından (9) alınınca hīç ḥaẕf da yoḳdur[1862]. Maʿnā[1863] ʿālem-i ġayb sırrın aña ögretmek lāyıḳdur ki sözde[1864] (10) ṭuṭaġın dikmege güc yetire[1865].

S3-43b Yaʿnī[1866] riyāżet ü nevāfil ile ḳazanduġı sırruñ her birin ṣadrı (11) ṣanduḳında ṣaḳlayup sırr-ı āẖer ḳazanmaġa dürüşe. Nitekim ḥażret (asm)

[1853] T-205a, İ-17a, İÜ2-19a, İÜ-118a: Var. S2-49a, S3-43a: doludur anuñçün.

[1854] - S2, S3.

[1855] S2-39a, S3-43a: + uṣūl.

[1856] S2-39a, S3-43a: + ehl-i ḥaramuñ ḥāl u maḳāmātundan ḥarāmilere açmazlar. Beyt

Nice sen keşf-i sır serden çıḳardı
Ki serdār yedi efserden çıḳardı

(S2-39b) **Ve fī cemʿu'l-cevāmʿ istiʿnivā ʿale'l-ḥācu'l-ḥavāciḥ bi'l-kümmān fe'inne li-külli niʿmet maḥsūdet ve ḳīl ṣudūru'l-aḥrār ḳabūlu'l-esrār** (DA113). Pes sır ögretdüklerinüñ aġızlarun yegitdiler zīrā ki.

[1857] Yaʿnī… : - S2, S3.

[1858] Amūẖten… : - S2, S3.

[1859] Ze… : - S2, S3.

[1860] S2-39b, S3-43a: + ḳıyāsen.

[1861] S2-39b, S3-43a: + kemāmerr dūẖten (…) dikmek maʿnāsına.

[1862] Tevānīden… : - S2, S3.

[1863] - T, İ, İÜ.

[1864] S2-39b, S3-43a: söylemekdür.

[1865] S2-39b, S3-43a: + Ḳāle ʿaleyhi's-selām **e'ş-ṣamt ḥikmet** (DA114) ve ḳāle **lā-yestekmel eḥadiküm ḥaḳīḳatu'l-īmān ḥattā yaḥzine lisānehu (DA115) ve āle aẖzen-ı lisānıke'l-emn ẖayrin fe'inneke bezlik taġlebu'ş-şeyṭān (DA116)** ve ḳāle **Üstür ẕehebek ve ẕihābek ve meẕhebek** (DA117).

[1866] S2-39b, S3-43b: + ey sālik.

T- 205b Ester ẕehābek (12) ve ẕehebek ve meẕhebek didi. Yaʿnī[1867] ʿaşḳ ki altun gibi pas ṭutmaz[1868] sırdur[1869] ve ẕehāb ki (13) ṣūfīliḳ yolıdur[1870] ve meẕheb ki[1871] vaḳāyiʿ ve süyūr u aḥvāldür.

İ-17b, İÜ2-19b Ört ṭā şeyṭān (14) ḫırsuzı ve ṭarīḳ ḥarāmīsi arduna uyup seni ʿucb u riyā

İÜ-118b buçaġıyla boġazlamaya[1872].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(15) **Gūş enkes nūşed esrār-ı celāl**

K'ū çü sūsen-ṣadr-zebān üftād lāl (C3/21)

(16) Ol kesik ḳulaġı ḥażret-i Ḫıżır biñ Celāleddīn Rūmī'nüñ ebyātı[1873] ākdāḫından (17) sırlar şarābın içer ki[1874] sūsen gibi yüz dili de olsa lāl düşe[1875] yaʿnī[1876] anuñ[1877] lebin sırrın (18) ṭıfl-ı ebkem[1878]

[1867] Ḳazandugı… : - S2, S3. S2-39b, S3-43b: + kesb itdügüñ.
[1868] S2-39b, S3-43b: + dur.
[1869] - S2, S3.
[1870] Ṣufīlik… : - S2, S3. S2-39b, S3-43b: sırr u sülūkuñdur.
[1871] S2-39b, S3-43b: + anda muẓahhin olduġuñ semtüñdür. Bu üçüni setr eyle tā ünsi vü cinni ṭarīḳat-ı şeyṭānları ve rah-ı maʿrifet ḥarāmīleri arad ki uyup seni ʿucb u riyā seti ile ḳahr u mekesüñ tālān etmeyeler ve ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ **İnnallāh yuḥubbu'l-ebrāru'l-aḫfiyā el-etḳıyā'** (DA118) buyurduġı ve **İnne'l-külli şey'in maʿdenā, ve maʿdenu't-taḳvā ḳulūbu'l-ʿārifīn** (DA119) buyurduġı bu mażmūndur.
[1872] Vaḳāyi… : - S2, S3.
[1873] -İ.
[1874] Ol… : - S2, S3. S2-39b, S3-43b: + nūşedüñ fāʿili gūşdur esrar mefʿūlidür mużāfdur celāl ʿibāret aṣlında gū çü sūsen be-ṣad ẕebān üftād lāl ola bu taḳdīrce üftaduñ fāʿili gūdur yāḫūd muḫtemeldür ki ṣad ẕebāneş ola bu taḳdīrce üftāduñ fāʿili ṣad zebāndur. Sūsen kesrle ola ṣad ẕebāna mużāf ola bu taḳdīrce fāʿili yine gūdur bu üç taḳdīrde bile lāl üftāk mefʿūlidür. Ol ki muʿtemed-i vech üzere maʿnā anuñ gūşı içre esrār-ı Celāle'd-dīn Rūmī ki.
[1875] İ-17b, İÜ2-19b: ṭuta. S2-39b-40a, S3-43b: yüz dille ebsem ola fekeyf (S2-40a) bir dille ikincide sūsen gibi yüz dili ebsem ola üçüncide yüz dille sūsen gibi lāl ola dimekdür.
[1876]S2-40a, S3-43b: + ḥażret-i Mollānuñ.
[1877] - S2, S3.
[1878] S2-40a, S3-43b: + ler.

S3-44a içer[1879]. Pes mecālis-i meşāyiḫde ṣāfī ḳulaḳ olmayan maʿnā alamaz ve[1880] ṭıfl-veş[1881] (19) bī-ebkār[1882] u bī[1883]-iʿtirāż[1884] olmayan[1885] eṭfāl[1886]-i dāyegān ṭarīḳ[1887]-i Muṣṭafā'nuñ[1888] ʿirfānı[1889] südiyle

S1-25b (1) mürebbīliġe[1890] lāyıḳ olmaz. Gerek ol mürebbī[1891] ḥayātda ola gerekse ʿālem-i ervāḥa geçmiş ola ḳabirlerin (2) ziyāret ve kitābların müṭālāʿa ve rūḥlarına duʿāyla feyż alınur. Lākin ṭālib anlaruñ (3) ṣıfatların ne ḳadar añlamışsa ve teveccüh ü teslīm ü iʿtiḳād ne mertebe ise o deñlü feyż alur[1892]. (4) Egerçi[1893] teveccüh[1894] cānib-i Ḥaḳḳa gerek[1895] ammā[1896] ol[1897] velīnüñ rūhānīsin[1898] teveccühe vāsıṭa ḳılmaḳ[1899] lāzımdur[1900]. Beyt[1901]

(Mefʿūlü/ Mefāʿilün/ Feʿūlün)

(5) ʿUşşāḳ[1902]-ı Ḫudā Ḫudā ne-bāşend

Likin zi-Ḫudā cüdā ne-bāşend

[1879] - S3. S2-40a, S3-43b: + ġamz-ı inkār.
[1880] T-205b, İ-17b, İÜ2-19b, İÜ-118b: imdi.
[1881] T-205b, İ-17b, İÜ2-19b, İÜ-118b: ṭıfl gibi ḳalbinde ve dilinde bī-iʿtirāż bī-inkār.
[1882] Pes… : - S2, S3.
[1883] - S2, S3.
[1884] Ṭıfl… : - T, İ, İÜ. S2-40a, S3-44a : + mālik.
[1885] S2-40a, S3-44a: olmaya zīrā.
[1886] - S2, S3.
[1887] S2-40a, S3-44a: ṭarīḳat.
[1888] S2-40a, S3-44a : + eṭfāl-i ṭarīḳi lebün.
[1889] S2-40a, S3-44a:ʿirfānla terbiye iderler ta kemal-i recālden oluncaya dek ve bilgil ki. S3-44a: + **Rusulu faḍḍalnā baʿdehum alā** (DA120) āyetün taḥḳīḳ maʿnāsına tatbīḳ buyurur. (Buradan İÜ-127b'ye kadar S3 yok).
[1890] T-205b, İ-17b, İÜ2-19b, İÜ-118b: terbiye olunmaġa.
[1891] T-205b, İ-17b, İÜ2-19b, İÜ-118b: + ler.
[1892] Südiyle… : - S2, S3.
[1893] T-205b, İÜ-118b: + ṭālibüñ.
[1894] S2-40a, S3-55b: + Ḫudāyadur.
[1895] Cānib… : - S2, S3.
[1896] T-205b, İÜ-118b: + **Vebteġū el-vesīlete** (DA121). S2-40a, S3-55b: + ṭālib teveccüḥ-i ḥaḳīḳī-i sırrını ṭuyuncuya dek ḥayatda eger memātda bir.
[1897] - S2, S3.
[1898] S2-40a, T-205b, İ-17b, İÜ2-19b, İÜ-118b: rūḥāniyetüñ. S2-40a, S3-56b: + **Vebtuġū ileyhi'l-vesīlete** (DA122) ṭıbaḳınca.
[1899] S2-40a, S3-55b: etmek.
[1900] S2-40a, S3-55b: gerek ki **Levlā el-mürebbī māʿareftu rabbi** (DA123) buyurulmuştur.
[1901] - S2.
[1902]S2-40a, S3-55b: merdān.

[1903]**Vehem lā mānaʿu limā aʿṭā ve lā maʿṭā (6) lemā menʿa (**A129) ḥükmünce ehl-i tevḥīd dünyevī meşāliḥde ḥalḳa bölünse ḫalḳ meẓāhir olduġıçün (7) ẓāhir ve cismin anlara

T-206a yönelde ammā bāṭının muʿṭā muṭlaḳa döndürmek lāzımdur. Nitekim[1904] (8) Kaʿbeye varan ḥācc edāsını[1905] niyyet etmek[1906] gerekdür dimişler[1907] ki sālike çoḳ[1908] cehd gerekdür[1909]. (9) Ammā bir aḳrab yol vardur[1910] ẕikr ü riyāżet[1911] şarṭın edādan ṣoñra eyü ḫalḳa[1912] ṭoġruluḳla yā ḫıdmetle (10) mürşidüñ ḳalbine giresin

S3-56a naẓargāh-ı Ḥaḳḳa [1913]girmiş olursın[1914]. **Femen daḫalehu kāne āminen** (A130) ṭıbaḳınca[1915] (11) Beytullāh-ı ḥaḳīḳīye[1916] giren şeḳvedārından ve insī ü şeyṭānī aʿdādan maḥfūẓ (12) olur. Zīrā anlaruñ ḳalbine ḥażret-i Ḥaḳ her dem bī-ḥad naẓar ider vāsıṭa ile sen de (13) manẓūr olursın[1917].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tā ne gūyed sırr-ı sulṭāñ-rā bek

Tā ne-rīzed ḳand-i rā piş-i[1918] meges (C3/ 20)

[1903] S2-40a, S3-55b: + pes **Ve duḫulū'l-buyūte min ebvābihā** (DA124) mefhūmı budur ki her müridüñ bir ḳapusı vardur ve bir illeti vardur dünya dar imtiḥāndur ol illete teveccüḥ gerek ve illeti ḳulullansa yaʿnī Ḫudāya daḫı tażarruʿ ve zārī gerek bu meşāyiḫüñ ḳalbi Beytullāhdur gerçi.

[1904] Vehem… : - S2, S3.

[1905] İ-17b, İÜ2-19b: + itmege.

[1906] S2-40a, S3-55b: ider ammā eve ne ḳadar teveccüḥ ve ṭavafı ziyāde etse ol ḳadar ṣāḥib-i ḫānenüñ maḳbūli olur bu maʿnāya Reşeḥāt'de buyurur.

[1907] Gerekdür… : - S2, S3.

[1908] S2-40a, S3-55b: + saʿī vü.

[1909] -Dür: - S2.

[1910] S2-40a, S3-55b: + yol oldur ki ṭarīḳ-i vasaṭ üzere riyāżet u sukūt ile.

[1911] Ü… : - S2.

[1912] T-206a, İ-17b, İÜ2-19b, İÜ-118b: ḫalḳla.

[1913] S2-40a, S3-56a: + eyü ḫulḳla ve istiḳāmetle ve teslim u ḫıdmetle mürşidüñ ḳalbine gire göresin pes naẓargāh- Ḥaḳḳa.

[1914] S2-40a: + ve her bār-ı naẓar-ı Ḫudā el ḳalbe ṭoḳındıḳca sen de manẓūr olursun.

[1915] S2-40a: + şaḳavet-i dareynden ẓāhir u bāṭın düşmenden emīn olursın ve o naẓardan ḳazanduġuñ sırrı ṣaḳlarsun bī-ʿazl-i pādişāh ve bī-redd-i ḳabūl bulursun ki buyurur.

[1916] T-206a, İ-17b, İÜ2-19b, İÜ-118b: Beytullāh'a.

[1917] Beytullāh… : - S2, S3. T-206a, İÜ-118b: + mim.

[1918] T-206a, İ-17b, İÜ2-19b, İÜ-118b: ḳand-i sırr-ı.

(14) [1919]Negūyed güftenden[1920] nefy-i mużāriʿ dür. Nerīzed

S2-41a raḫtīn'den nefy-i mużāriʿ dür[1921]. Mużāriʿ de ḫā zā'ya (15) tebdīl ḳāʿ idedür. Bīḫten bīzed sūḫten sūzed bāḫten bāzed gibi[1922]. Maʿ nā[1923] tā sulṭān (16) sırrın kimseye dimeye tā ḳandı[1924] dökmeye[1925] sinek öñüne. Yaʿ nī[1926] ḥażret-i Mollā ḳuddise sırruhu[1927] dir ki (17) **Cā'e'l-Ḥaḳḳu ve zeheḳa'l-batılu** (A131)

İ-18a, İÜ2-20a ṭıbaḳınca[1928] beşeriyetim[1929] ḫayālātını ve kendü varlıḳumı[1930] maḥv idüp mekānuma (18) sırr-ı celāl-i ilāhī gelmişdür.

İÜ-119a Ol sırrı benüm ḳadeḥimden[1931] içmege[1932] dilsüz gerek[1933] tā esrār-ı sulṭānı (19) kimseye dimeye ve sinek gibi her ṭāmaʿ ü cife-ḫ ̌ār u nā-pāk u bī-himmet gerekmez çalu budaġına

S1-26a (1) ḳonanılmaz[1934] sükker-i ʿirfānı dökmeye[1935]. Beyt

(Mefʿ ūlü/ Mefāʿ īlü/ Fāʿ ul)

Ey ez- tū kemān-ḫalḳ pes dūr

Ḥalvā-yı tū ez-pür-mekes dūr

[1919] S2-40a S3-56a: + tā ḥattā maʿ nāsınadur müteʿ alluḳdur üftād kelimesine ki.
[1920] - S3.
[1921] S2-40b S3-56a: ḳıyāsen kemāmerr fāʿ ili yine īnkesdür (…) mefʿ ūlüdür.
[1922] Mużāʿ ride… : - S2.
[1923] - T, İ, İÜ.
[1924] - S2.
[1925] S2-40b S3-56a: + ḳandı.
[1926] S2-40b S3-56a: ve ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ **Teḫayyerū li-nuṭafikum** (DA125) buyurduġı **Enẓar fī ey nişāb teżʿ ar lidek fe'inne'l-ʿırḳ desās** (DA126) buyurduġı taḥḳīḳisi bu mefhūmdur yaʿ nī degme bir ṭālibüñ sırr-ı vaḥdet nuṭfesin raḥm-ı ḳalbvine ilḳā eylemek tamām-ı tecrübe etmeyince şāyed ṣaḳınmayup ve ṣaḳlamayup vesāvis-i dünyenüñ ikmāl-i naḳliyesi yaʿ nī ḳalbini aġrıdup ve duşūd-ı vāḳıʿ a ola emegüñ żāyiʿ ola ammā tecrübe gizde ṣaḳlayup beslemesine lāyıḳ olana himmet idüñ dimekdür muḥaṣṣılā.
[1927] Ḳuddise… : - S2, S3.
[1928] S2-40b S3-56a: + ben.
[1929] S2-40b S3-56a: + varlıġını.
[1930] Kendü… : - T, İ, İÜ. T-206a, İ-18a, İÜ2-20a, İÜ-118b: kendiligüm. Ḫayālātı… : - S2, S3.
[1931] Benim… : - T, İ, İÜ.
[1932] S2-40b, S3-56a: içmek dileyenler.
[1933] S2-40b, S3-56a: + ve mübtedī serḫoş gibi içdügin ḳī etmemek gerek ki bu aylaḳdur ve ẕebāb gibi her ṭamaʿ kār u cife-ḫ ̌ār u nā-pāk gerdār-ı bī-himmete ve her çaluya ḳonup çalınanlara.
[1934] T-206a, İ-18a, İÜ2-20a, İÜ-119a: ḳonanlara. Tā esrār… : - S2, S3.
[1935] S2-40b, S3-56a: dökmek isrāfdur.

Beyt[1936]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(2) Ṭūṭiyān der-şekeristān kāmir enī mī-küned

Ez-taḥayyür dest-ber-dest mī zened miskin (3) mekes[1937]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Der-ḫˇor-i deryā ne şod cüz murġ-ı āb

Fehm kün vāllāhu aʿlemi'ş-şavāb (C3/ 3388)

Ḫorşīden (4) ve der ḫorşīden vāv-ı resmīyle[1938]

T-206b lāyıḳ olmaḳ maʿnāsına[1939] ḫˇor ve der ḫˇor lafẓı[1940] lāyık maʿnāsınadur[1941]. (5) Yaʿnī deryāya[1942] lāyıḳ degüldür. Murġ-ābdan[1943] ġayrı fehm eyle ṣavābı Ḫudā yig bilür. Yaʿnī (6) ṣu ḳuşlarından[1944] ġayrı ḳuş deryāyā[1945] yaḳın olamadıġı[1946] gibi baḥr-i ḥaḳīḳate[1947] ancaḳ ehl-i ḥaḳīḳat (7) lāyıḳdur ve illā[1948] ol baḥre ve ol[1949] meydāna[1950] ḥaḳīḳatden ḫabersüzler[1951] uġrayamaz belki ḳaçar[1952].

[1936] - S2, S3. T-206a, İ-18a, İÜ2-20a, İÜ-119a: + münāsib.
[1937] T-206a, İ-18a, İÜ2-20a, İÜ-119a: + mim.
[1938] S2-40b, S3-56a: vāv-ı resmī ġayr-ı melfūẓla.
[1939] S2-40b, S3-56b: + dur esmāda yine.
[1940] - S2, S3.
[1941] S2-40b, S3-56b: dimekdür neşod nefī māżīdür cüz fāʿilidür.
[1942] S2-40b, S3-56b: deryā-i ṣefāsına.
[1943] S2-40b, S3-56b: ṣu ḳuşundan.
[1944] Ġayrı… : - S2, S3.
[1945] S2-40b, S3-56b: deryādaʿ ayş idemedigi.
[1946] Yaḳın… : - S2, S3.
[1947] S2-40b, S3-56b: + daḫı.
[1948] - S2, S3.
[1949] Ve ol… : - S2, S3.
[1950] S2-40b- S3-56b: meydānına.
[1951] S2-40b, S3-56b: ḫabersüz ehl-i mecāz.
[1952] İllā… : - T, İ, İÜ. T-206b, İ-18a, İÜ2-20a, İÜ-119a: + nā-maḥrem ḥaḳīḳatden ḫaber bilmez. Anuñçün ol meydāna uġramaz belki ḳaçar. S2-40b, S3-56b-57a: + Pes ḫāk-i beşeriyyetde ḳalanlar deryāyī olamazlar Der-ẕāt-ı pāk-pīr ḥażret-i baḥru'l-ḥaḳāyıḳ şümme'l-deḳāyıḳ ṣāḥibu'ş-şāḳu'ş-şāmiḫ ve'l-mülk el-bāẕiḫ maẓhar-ı aṣnāḳu'l-

(8) Der-kemāl-i ẕāt-ı pāk-ı pīr[1953]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Mā heme murġ-ābīyānīm ey ġulām

Baḥr-i yān dāned zebān-ı mā tamām (C2/ 3779)

(9) [1954]Biz dükeli murġ-ābların ve[1955] ḥaḳīḳat baḥrınuñ ġavvāṣlarıyuz[1956]. İsterseyüz[1957] ṭalaruz isterseyüz (10) çıḳarız. Ey oġul bizüm dilümizi bi-tamāmihi deryā-yı ḥaḳīḳat yüzgücleri bilür. Yaʿnī Mollā dir ki (11) biz cemʿü'l-cemʿ makamındayuz[1958] ḥalḳı Ḫaḳ ile maʿan müşāhede ideriz. Bizüm dilümizi[1959] bu[1960] şühūd ehli bilür[1961].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(12) **Ḫalḳ-ı mā ber ṣūret-i ḫod kerde Ḥaḳ**

Vaṣf-ı mā ez- vaṣf-ı ū gīred sabaḳ (C4/ 1194)

---

cevāhir u etvāʿu'd-dürer (S2-41a) ve'l-mercān illeti (S3-57a) lem (…) ins ḳablehum velācinne cenābe e's-sāmī münteciġu'l-muḳāṣıd ve'l-emān u ḫıdmetu'l-ʿālī muḥīṭu'l-ricālu'r-recāl-i ʿayn-ı insānu'l-meşāyiḫ hū insān-ı ʿaynu'l-kibr (…) ẕātu'l-cemʿu'l-cemʿ ve'l-aʿtinā'i ʿanḳā-i ḳāf-ı ḳudret muhtāru'l-mutaṣarruf fī muḥīṭu'lcebbār u ʿummān El-ġuffār terġīben lil-ṭālibīn ve taḥdīṣen li-niʿmetu'l-Rabbu'l-ʿālemīn ḥallerin ʿayān idüp buyururlar ki.

[1953] T-206b derkenār: Fī-ẕikr-i kemāl-i ẕāt-ı pīr. Der… : - S2, S3.

[1954] S2-41a, S3-57a: + Mā nefs-i mütekellim meʿa'l-ġarīb ẓamīridür meʿa'l-ġarīb edātıdur tamām ʿibāreti bi't-Tamām yāʿalā't- Tamām dimekdür maʿnā mī dānede müteʿalliḳdür yaʿnī.

[1955] S2-41a, S3-57a: bizüm dilimizi kemāletiyle yā kemāl üzerine ancaḳ deryā bilür yaʿnī biz.

[1956] S2-41a, S3-57a: yüzgücleriyüz.

[1957] İ-18a, İÜ2-20a: ister.

[1958] Ey… : - S2. S2-41a- S3-57a: + biz maḳām-ı cemʿu'l-cemʿde.

[1959] S2-41a, S3-57a: + ancaḳ baḥr bilür yaʿnī Ḫudā bilür ya ṣıfat-ı Ḥaḳḳa girmiş.

[1960] - S2, S3.

[1961] S2-41a- S3-57a: + ki ḳarelerin baḥre ulaşdurup yine ʿayn-ı baḥr olmuşlardur. T-206b, İ-18a, İÜ2-20a, derkenār, İÜ-119a: + Şeyḫ Şirvānī

Men bu ile ġarīb geldüm kimse dilüm bilmez menim
Men söylerüm men diñlerüm kimse dilim bilmez menim.

(13) [1962]Gīred giriftenden mużāriʿdür. ʿAlā ġayru'l- ḳıyās. Ḳıyās kerbed idi yā-i muvaḥḥid ile reften revīd gibi[1963]. (14) Mıṣrāʿ-ı evvel[1964] tercüme-i ḥadīṯdür. Mıṣrāʿ-ı ṯānī tefsīr-i maʿnā-yı ḥadīṯdür[1965]. Yaʿnī[1966] bizüm ḫilḳatümizi[1967] ṣūreti (15) üzere yaratdı[1968]. Ḥaḳ[1969] bizüm vaṣfumız[1970] anuñ ṣıfatından sebaḳ ṭutar[1971]. Yaʿnī[1972] **İnnallāhu ḫaleḳā Ādem ʿalā (16) ṣūretihi** (A132) ḥadīṯinüñ maʿnāsı ʿalā ṣıfatıhi dimekdür ki cismüñ yaradılışı rūḥuñ ṣıfat üzeredür (17) ki rūḥ-i ḳudsī arudan büyücek ṣūret-i ādemde bir beyāż ṣāfī nesnedür ve[1973] rūḥuñ (18) neyse ṣıfatı ṣıfatullāh üzeredür. Zīrā[1974] her sebaḳı ve semʿ ü baṣarı ve ṭaṣarrufı[1975]

T-207a ṣıfat-ı Ḥaḳdan alur[1976].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(19) **Cism-i mā rū-pūş-i mā şod der-cihān**

Mā çü deryā-i zīrīn ki der-nihān (C4/ 823)

[1962] S2-41a, S3-57a-57b: + Halḳ yāya mużāfdur ber ʿalā maʿnāsına ṣūreṯhā da mużāfdur Ḥaḳ (S3-57a) kerdek fāʿilidür evvelki vaṣf-ı māye ikinci ūya mużāfdur. Ūdan murād Ḫudādur sebaḳ kerdek mefʿūlidür fāʿili vaṣf-ı mādur.

[1963] Yā… : - T, İ, İÜ. T-206b, İ-18a, İÜ2-20a, İÜ-119a: + Bu. S2-41a, S3-57b: + Ḳāle ʿaleyhi's-selām **İnnāllāh ḫaleḳ ādeme ʿalā ṣūretih** (DA127) maʿnāyu'l-beyt.

[1964] T-206b, İ-18a, İÜ2-20a, İÜ-119a: evvele tefsir u şerḥdür.

[1965] Tercüme… : - İ, İÜ, T.

[1966] Mıṣraʿ-ı evvel… : - S2, S3.

[1967] S2-41a, S3-57b: + Allāh teʿalā.

[1968] S2-41a, S3-57b: etdi.

[1969] - S2, S3.

[1970] S2-41a, S3-57b: ṣıfatımuz.

[1971] S2-41a-41b, S3-57b: + Beyt-i şerīfüñ mıṣrāʿ-ı evveli tercüme-i maʿnā-yı ḥadīṯ-i şerīfdür. Mıṣrāʿ-ı ṯānīsi tefsir-i maʿnā-yı ḥadīṯdür. Yaʿnī dir ki ʿalā ṣūretihi dimekden murād müşkil dimek degüldür belki teḫalluḳ (S2-41b) bi-aḫlāḳullāh ve't-tiṣāf bi-ṣıfātullāhdur miṣālen ve hüve's-semʿu'l-baṣar āyetinüñ beyānı üzere elif lām iḳtiżā iderken ki ṣıfata seme u baṣar Ḥaḳa mefṣūrdur **Feceʿalnāhu semīʿan baṣīran** (DA128) buyurur. Pes mütteṣafan bi-ṣıfātiy'ul-ḫāṣṣatihi dimek oldı kezālik irādetinden irādet ʿilminden ʿilm ḳudretinden ḳudret cūdetinden cūdet ḥilminden ḥilm celālinden ġażab ve ḳas ʿalā hezā. Pes ḥażret-i Ḥaḳ ḳulına bu ṣıfatlardan (…) ḳatmışdur ve ḫulḳtan bu ṣıfatlarla mülemmaʿ eylemişdür ve maḫlūṭ itmişdür yā senüñ ṣuretüñ nedür dimek geldi idi cevaben buyurur.

[1972] T-206b, İ-18a, İÜ2-20a, İÜ-119a: dimek ister ki.

[1973] -İ.

[1974] - T, İ, İÜ.

[1975] T-206b derkenār: Allah Teʿalā sıfattan münezzehdür.

[1976] Yaʿnī… : - S2, S3.

S1-26b, S3-58a (1) Rūpūş pūşende-i rū'dan vaṣf-ı terkībīdür[1977] yüz örtüci

İ-18b, İÜ2-20b dimekdür[1978]. Maʿnā[1979] cismümüz (2) yüz[1980] örtüsidür beşeriyet[1981] ʿāleminde[1982] biz deryā gibi bu ṣaman çöpinüñ altında gizliyüz[1983]. Yaʿnī (3)

İÜ-119b bizüm[1984] yüzümüz bu[1985] degüldür[1986]. Bu görünen[1987] bizüm niḳābumız u ḥicābumızdur[1988]. Eger[1989] bu olaydı (4) ḥażret-i resūl[1990] ḥaḳḳında **Yenẓurūne ileyke ve hüm lā yubṣırūne** (A133) dinilmeye[1991] idi[1992].

(Mefʿāīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Fāʿ)

Eger ḥicāb-ı Muḥammed bedder dār yek-şāḫ

(5) Hezār rāhib u ḳasīs ber derd-i zünnār

Yaʿnī cism rūḥ[1993] ḳatında deryāya nisbet ṣaman (6) çöpi gibidür. Yaʿnī[1994] bizüm sırrumız u ḥaḳīḳatümiz deryāsı ten çöpi altında gizlidür ẓāhirümize (7) baḳan göremez[1995].

[1977] S2-41b, S3-58a: + ki.

[1978] S2-41b, S3-58a: + Pes maʿnā yüz örtüsi dimekdür der fī maʿnāsınadur zīrīn der zīrīn dimekdür ki gāh ikisi de kāf-ı ʿArabīyle ṣamāndur der nihān nihān gizlü ve bāṭın dimekdür.

[1979]- T, İ, İÜ.

[1980] S2-41b, S3-58a: + ümiz.

[1981] - S2, S3.

[1982] S2-41b, S3-58a: ʿālemde.

[1983] S2-41b, S3-58a: gizlüdeyüz yaʿnī muḫtefīyüz. .

[1984] S2-41b, S3-58a: + ḥaḳīḳat.

[1985] S2-41b, S3-58a: senüñ bu cism u ḥayvānīyle baḳup gördügüñ ṣūret-i hālike.

[1986]S2-41b, S3-58a: belki.

[1987] S2-41b, S3-58a: + Sūret bizüm muḫadderat-ı maʿneviyyemizüñ ṭavāḳı ve niḳābımuzdur.

[1988] Bizim… : - S2, S3.

[1989]S2-41b, S3-58a: + aṣl yüz.

[1990] S2-41b, S3-58a: ḥażret-i risālet.

[1991] S2-41b, S3-58a: dinilmez.

[1992] T-207a, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: + Beyt. S2-41b, S3-58a: + Ḥāl ān ki ṣūret-i Muḥammediyye cümle miskin görmüşlerdi. Beyt.

[1993]S2-41b, S3-58a: + ḥaḳīḳī.

[1994] S2-41b, S3-58a: ve.

[1995] S2-41b, S3-58a: + beyt

Ten ġılāf u cān şemşīr-est derū
Kārār-ı şemşīr āyed ne ez-ġılāf.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Kān-ı ḳandem-i neyistān sekkerem

Hem zi-men mī-revīd ü men mī-ḫūrem (C2/ 2428)

(8) Revīden ve resten bitmek revīd mużāriʿ-i ḳıyāsīdür[1996]. Şüsten şevīd gibi[1997]. Ḳand (9) kānıyın

S3-58b şekker ḳamışlığıyın[1998] yine benden biter[1999] ben yerim. Yaʿnī beşeriyetüm ḳamışlığı mīşe gibi ẓāhiren[2000] (10) keşret[2001] gösterür. Ammā biz[2002] vaḥdet sükkerinüñ[2003] kānıyuz ki ʿilm-i ledün ve ʿaşḳ-ı vicdān u (11) keşf ü ilhām[2004] benden ṭoġar. Ben yerin ḳamışumız çoġsa da sükkeri[2005] bir māyedendür. (12) Pes[2006] benüm maʿārifümi añlayan bendendür ve[2007] ol benüm[2008] nūrumdandur. Bu ṣūret ü keşret (13) ʿāleminde olan ḳamuşlar heb māye-i sükkeri benden aldılar[2009]. Ḥaḳīḳatde anlar benüm ve ben (14) anlarum ve[2010] anlaruñ yemesi[2011] benüm yememdür benden ġayrıya

T-207b yaʿnī benüm[2012] ṣıfatuma girmeyene[2013] naṣīb[2014] degüldür. (15) Bu söze lisānü'l-cemʿ dirler[2015]. **Ḳul küllün min indillāhi** (A134) maʿnāsıdur[2016] ve daḫı **Senurīhim āyātinā fī'l-**

[1996] Revīden… : - T, İ, İÜ. T-207a, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: + revīd mużāriʿdür revīden lafẓından biter demekdür. Destenden daḫī olmaḳ cā'izdür.

[1997] S2-41b-42a, S3-58a: maʿnā (S2-42a) **İnne li-külli şey'in maʿ denün ve maʿ deni't-taḳvā ḳulūbu'l-ʿārifīn** (DA129) ḥadīṣi mażmūnunca.

[1998] T-207a, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: + biten.

[1999] T-207a, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: + yine.

[2000] İ-18b, İÜ2-20b: ẓāhir.

[2001] T-207a, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: ekṣeret.

[2002] - T, İ, İÜ.

[2003] S2-42a, S3-58b: şekerinüñ.

[2004] T-207a, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: ilhāmāt.

[2005] S2-42a, S3-58b: şekeri.

[2006] T-207a, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: imdi.

[2007] - S2, S3.

[2008] S2-42a, S3-58b: + ʿālem-i cemʿüm.

[2009] T-207a, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: + pes.

[2010] Bu ṣūret… : - S2, S3. S2-42a, S3-58b: + pes.

[2011] T-207a, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: yedügi.

[2012] S2-42a, S3-58b: ben.

[2013] S2-42a, S3-58b: girmeyenlere.

[2014] S2-42a, S3-58b: lāyıḳ.

[2015] S2-42a, S3-58b: + yine.

[2016] S2-42a, S3-58b: + muḥabbet-i rūḥda cins-i ʿālī mes'elesi yazılmışdı isteyen oraya baḳup fehm itsün.

āfāku (16) ve fī enfusihim ḥattā yetebeyyene leh'ium ennehu'l-Ḥaḳḳu (A135). Ey ḥaḳīḳati māfī el-afāḳ ve'l-enfes Hū el-Ḥaḳ[2017]. Beyt

(Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün)

(17) Zi Hū cevher çe mī-cūnī ki ū deryā vü tū cūnī

Civān-muṭrib benīgūyī velevlā hū (18) limā künā

Mebḥaṣ[2018]-i rūḥda cins-i 'ālī olmasa envā' u eṣnāf u eṣḫāṣ vücūd bulmazdı (19) dinildi. İmdi[2019]

(Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün)

Tā [ki][2020] ne-firībed şümā rā şekl-i men

Naḳl-i men nūşīd piş ez-naḳl-i men (C2/ 1177)[2021]

S1-27a (1) Neferīd ferīften lafẓından nefy-i mużāri' dür[2022] ḳıyāsen ve lāzım u müte'addī gelür. Burada müte'addīdür (2) ḫud'a ya'nī aldamaḳ[2023] ma'nāsına şümārā mef'ūlidür[2024]. Evvelki naḳl ḥażret-i Mollānuñ[2025] ebyāt-ı şerīfeleridür[2026] (3) . İkinci naḳl[2027] vefāt ma'nāsınadur[2028]. Ma'nā[2029] tā benüm şeklüm[2030] sizi aldamaya naḳlüm şarābın[2031]

[2017] T-207b, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: + baḥīṣ levlem lemā kāṣī.
[2018] T-207b, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: ki baḥṣ.
[2019] Ve daḫı… : - S2, S3.
[2020] Vezin gereği fazladır.
[2021] Bu beyit S3-58b derkenarda verilmiştir.
[2022] Neferīd… : - S2, S. S2-42a, S3-58b: + Feriften aldamaḳ ve aldatmaḳ ferīft māżī ferībed mużāri' dür.
[2023] Ya'ni… : - S2, S3.
[2024] S2-42a, S3-58b: + şekl-i fā'ildür.
[2025] - T, İ, İÜ.
[2026] S2-42a, S3-58b: + Menḳūl ma'nāsına güft men didi naḳl-i men yerine ki'enne söz ilhām-ı Ḫudādur ben nāḳilem dimegi ebhām ider.
[2027] S2-42a, S3-58b: + maṣdardur.
[2028] S2-42a, S3-58b: + Ya'nī murġ-ı rūḥlarınuñ āşiyān-ı ezele intiḳāli murāddur.
[2029] - T, İ, İÜ.
[2030] S2-42a, S3-58b: ṣūretüm.
[2031] S2-42a, S3-58b: ki şarāb-ı 'aşḳdur ve her beytüm anuñ ḳadeḥidür.

içüñ[2032] (4) ben dünyādan naḳl etmedün[2033]. Yaʿnī keferenüñ ḥażret içün[2034] ṣūret-bīnler **māli hāẕā'r-resūli ye'kuli'ṭ- ṭaʿāme**

İ-19a, İÜ2-21a (5) ve yemşī fī'l-esvāḳ (A136) dedükleri

S3-59a gibi[2035] ẓāhir-bīn[2036] olup şeklüme[2037] aldanup sırr-ı bāṭınumdan[2038] (6) maḥrūm olmañ. Belki **Ḳul innemā ene beşerun miṯlukum** (A137) āyetinüñ aḫirinde[2039] **yūḥā ileyye** (A138) sırr u vaḥdetine (7) nāẓır oluñ ki Ḥabībullāh[2040] da

İÜ-120a olan sırr-ı rūḥ-i iżāfī ve vaḥy-i ġaybī- i rabbānī ve mevlūd-ı maʿnevī (8) ki ẓuhūr-ı veled-i ʿilm-i ledünnīdür[2041]. Şimdi bende[2042] ḳonmuşdur. Ḳalıbdan çıḳup ben[2043] ẓahiriken bāṭın (9) olup

S2-42b gizlenmedin ve vaṭan-ı aṣluma[2044] gitmedin nuḳl-i maʿārifümi içüñ[2045].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(10) Men çü ḫurşīdem miyān-ı nūr ġarḳ

Mī netānem gerd-ḫ ̌īş ez-nūr ġarḳ (C3/ 2408)

[2032] - S2.
[2033] S2-42a, S3-58b: + anı içün.
[2034] T-207b, İ-18b, İÜ2-20b, İÜ-119b: + ʿaleyhi's-selām. Ḥażret… : - S2, S3.
[2035] S2-42a, S3-59a: + ey dervişler siz de.
[2036] S2-42a, S3-59a: ẓāhirine ve şeklüne.
[2037] Olup… : - S2, S3.
[2038] T-207b, İ-19a, İÜ2-21a, İÜ-119b: bāṭınum sırrumdan.
[2039] T-207b, İ-19a, İÜ2-21a, İÜ-119b: ṣoñına.
[2040] S2-42a, S3-59a: ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā.
[2041] S2-42a, S3-59a: + Aña mütevecciḥ u mütenaẓar olun ki.
[2042] S2-42a, S3-59a: ol sır bu devrde bizde.
[2043] - S2, S3.
[2044] S2-42b, S3-59a: vaṭan-ı ezeliye.
[2045] T-207b-208a, İ-19a, İÜ2-21a, İÜ-119b: + ol ki nuḳl fetiḥledür żammla cā'izdür (T-208a) ve mümkindür. S2-42b, S3-59a: + Li-şeyḫinā ḳuddise sırrahu

Dem-be-dem ṭoġmaḳdadur sırr-ı resūl
Anı ḳaṭʿ oldı ṣanur her bir fuḍūl

Gāhī Şiblīden gehī Manṣūrdan
Geh Cüneydden geldi geh Tayfūrdan

Dā'imā ṭoġmaḳdadur her kūşede sırr-ı ḫatem-i enbiyā bu devrde bu beytle ḥażret-i Şemsimüz kendi devrlerine īmā ider ḳuddise sırrıhu.

(11) Çü ve çün edāt-ı teşbīhdür[2046]. Ḫūr vāv-ı ġayr-ı melfūẓ-ı resmī ile ve şīd[2047] ikisi de güneşdir (12) ve[2048] terkīb ile ḫūrşīd de dinür[2049]. Netānem nevānesten ve tevānīden'dendür ki güc yetirmek[2050] ve (13) ḳādir olmaḳdur vāvların giderüp tāya ḥareke-i fetḥa virilmişdür. Taḥfīf içün[2051]. Maʿnā[2052] ben[2053] güneş (14) gibi nūr içinde ġarḳum. Gücüm yetmez[2054] kendümi nūrdan farḳa[2055] ẓīrā[2056] benüm vücūd-ı ẓıllī ve ḳālıb-ı ḫayālīmi var (15) gösteren[2057] **şümme reş ʿileyhim min nūrihi**[2058] (A139) mışdāḳınca ol nūrdur ki ṣıfat-ı ẕātdur yā ʿayn-ı ẕātdur (16) ki tafṣīli gelse gerek. Yaʿnī ṣūreten sizüñ şekliñüzdeyüm lākin bende[2059] **Fe evhā ilā abdihī mā evhā**[2060] (A140) (17) nūrı vardur ol nūr-ı ṣıfat ẓulmet-i beşeriyyetüm maḥv idüp ẓahir ü bāṭınumda ṣıfat-ı Ḥaḳ ḳaldı (18) belki hemān aṣlı ol oldūġı gibi şimdi yine ġayrı ṣıfat oldu. İmdi beni beşer

---

[2046] Çü… : - S2, S3.

[2047] T-208a, İ-19a, İÜ2-21a, İÜ-119b: + ve ḫūrşīd güneş demekdür.

[2048] S2-42b, S3-59a: + gah terkīb idüp güneşe ıṭlāḳ iderler ḫūrşīd dirler miyān meyān kesr u fetḥle ortadur.

[2049] İkisi… : - T, İ, İÜ. Terkīb… : - S2, S3.

[2050] S2-42b, S3-59a: + dür.

[2051] Vāvların… : - S2. S2-42b, S3-59a: + Tevānest tevānibed māżīdür tevānid tābed mużāriʿdür netevāned netāned taḥfīfiyle nefī mużāriʿdür kerd māżī ṣūretidür maṣdar maʿnāsına ḫˇīş ḫˇīşrā dimekdür.

[2052] - T, İ, İÜ.

[2053] T-208a, İÜ-119b: men.

[2054] Gücüm… : - S2, S3. S2-42b, S3-59a: ḳādir degülüm.

[2055] S2-42b, S3-59a: farḳ itmege.

[2056] S2-42b, S3-59a: yaʿnī.

[2057] Benim… : - S2, S3. S2-42b, S3-59b: + (S3-59b) bāṭınumda ḳonılan **Allāh nūru'- semevāti ve'l arḍu** (DA130).

[2058] S2-42b, S3-59b: + **ve'l mü'min yenẓar nūrullāh** (DA131)şaʿşaʿsı.

[2059] Mışdāḳınca… : - S2, S3.

[2060] S2-42b-43a, S3-59b-60a: + ve yūḥā illā żiyāsı ki bāṣıfat-ı ẕātdur bi'l-ḥasebu'l-ḥaḳīḳat-i ẕātuñ kemāli anuñla olduġçün ʿayn-ı ẕātdur ẓāhirimi daḫı iḥāṭa idüp ṣıfatı beşeriyyemi ve ẓulmet-i ʿunṣuriyyemi maḥv u mütelāşī ḳılup o nūrla **El-mu'min mir'ātu'l-mu'min** (DA132) maṣdāḳınca ṣūretüm daḫı mir'āt-ı Ḥaḳ oldı. Yaʿnī beni beşer ṣanmañ ben **Vaʿbud rabbeke ḥattā ye'tiyeke'l-yaḳīn** (DA133) meydānında **ve lāyezāl el-ʿabdī ḳarib illā ḥattā iḥata fe'iẕā aḥbebteh küntü lehu semʿan ve başaran** (DA134) ṣaḥrāsında varlıġımı nūr-ı yaḳīne ve żiyā'-i evṣāf-ı ilāhiyye degişdüm **Eṣ-ṣalavat nūru'l-mü'min ve beşeru'l-meşā'in fī ẓulmu'l-leylī bi'n-nūru't-tām ve min keşr-i ṣalāt bi'l-leyl-i ḥusn-i vechehu bi'n-nehār** (DA135) maṣdāḳınca (…) nūr-ı ḳalbüm ḳalbüne urdı. Pes ẓāhir u bāṭınum nūr oldı.

Raḳḳa'z-zücācu ve riḳhatu'l-ḫamr
Feteşabehā feteşā kel e'l-emren
Feke'ennehā ḫamrun velā ḳadeḫ
Ve ke'ennehā ḳadeḫun ve lā ḫamr (DA136)

(S2-43a) taḥḳīḳ mezkūr ol münāsebetle yazıldı ki beyt- şerīfüñ tevżīḥi ḥażret-i Ḫudānuñ vücūdını ve eşyāyla keyfiyyet meʿasī ve eşyāyı keyfiyyet-i iḥāṭasını bilmege mevḳūfdur pes ecmālen muṭavvilāt kelām ve (S3-60a) mufaṣṣılāt-ı kütüb-i meşāyiḫ naḳl olındı ġaflet eyleme ḳatī bilmesi lāzımdur.

ṣanup (19) nūrumdan maḥrūm olmañ ben ḥaḳīḳatde beşer degülüm. Bu maḥal ḥażret-i Bārīnüñ vücūdı

S1-27b (1) ve eşyāyla keyfiyete ve eşyāyı iḥāṭası bilinmege mevḳūfdur. Bilgil ki mümkinüñ vücūdı ḥaḳīḳatinüñ (2) ġayrıdur ve ḥaḳīḳatine ʿāriżdur. Meṣelā Zeyd[2061] taṣavvur-ı ẕihnde bir ḥaḳīḳatdür[2062] ʿalā'l-ḳavleyn-i ṭāʿifetān ḥaḳīḳat (3) yā rūḥ-i iżāfī ki[2063] bir vücūd-ı ḫāricīdür ol ḥaḳīḳat-i ẕihniyye inżimāmla[2064] vücūd virmişdür[2065]. (4) Pes ḥaḳīḳatde[2066] mebdeʿ-i āṣār olan bu vücūd[2067] ʿārıżīdür. Ol[2068] ẕihni[2069] bunuñ vāsıṭasıyla (5) mebdeʿ-i āṣār olmuşdur. [2070]Vücūd-ı vācib ḫod kendü ḥaḳīḳatinüñ ʿaynıdur

T-208b ve bilā-inżimām mebdeʿdür[2071]. (6) Geldük[2072] ḥükemā ile ṣūfīye iḫtilāf etmişler ki[2073] mebdeʿ[2074]-i āṣār olan vücūd ne vücūddur (7) ekṣer-i ḥükemā ve baʿżı ṣūfīye[2075] Ḥaḳḳuñ bir ṣıfatıdur ki[2076] aña feyż-i vücūdī[2077] ve vücūd-ı ʿām u nefs-i raḥman (8) dirler. Ammā şeyḫ-i ekber

İ-19b, İÜ2-21b ve ekṣer ṣūfīye ve baʿżı ḥükemā mebdeʿ-i āṣār olan Ḥaḳḳuñ vücūdıdur ki (9) ʿayn-ı ḥāḳīḳatidür ġayrı degüldür didiler[2078]. Pes cümle mümkināt

---

[2061] - S2, S3.
[2062] S2-43a, S3-60a: + ve ol nūr ki ʿale'l-iḫtilāf ṣıfat eger ẕātdur.
[2063] ʿAle'l-ḳavleyn… : - S2, S3.
[2064] S2-43a, S3-60a: müneżżim olmaḳla.
[2065] S2-43a, S3-60a: + ve ol ẕihnīde bu nūrla mevcūd olmazdan evvel emr-i iʿtibārī bir ḫayāliydi. Beyt
ʿAdem-i iʿtibāre vāḳıf olan
İʿtibār-ı ʿademden urmadı dem.
[2066] S2-43a, S3-60a: ḥaḳīḳat-i ḥālde.
[2067] S2-43a, S3-60a: + inʿikāsı.
[2068] S2-43a, S3-60a: + vücūd.
[2069] S2-43a, S3-60a: + daḫı.
[2070] S2-43a, S3-60a: + vücūd-ı muṭlaḳ ki.
[2071] S2-43a, S3-60a: mebdeʿ-i aṣārdur.
[2072] S2-43a, S3-60a: + tafṣīl-i iḫtilāfa.
[2073] T-208b derkenār: ḳāvl-i ḥükemā ve ṣūfiyye.
[2074] - T, İ, İÜ.
[2075] S2-43a, S3-60a: + didiler ki ḥażret.
[2076] -İ.
[2077] S2-43a, S3-60a: + dirler.
[2078] S2-43a, S3-60a: buyurdılar.

S3-60b vücūd-ı vācib ile mevcūdlardur[2079]. (10) Yaʿnī ẕātuñ eşyāya ʿalāḳa-i maʿiyyeti vardur. Ammā ol maʿiyyetüñ keyfiyeti mechūledür istiʿdādı (11) ḳadar muṭṭaliʿ olanlara daḫi rūḥ ḳışşası gibi keşfe şerʿüñ ruḫṣatı yoḳdur v**e naḥnu aḳrabu ileyhi minkum ve lākin lā-tubṣirūn** (A141) **ve naḥnu (12) aḳrabu ileyhi min**

İÜ-120b ḥabli'l-verīd (A142) ve huve meʿakum eynemā kuntum (A143). (13) [2080]Meşnevī iṭṭişāl[2081] bī-ḳıyās hest Rabbu'n-nās rābācān nās. Baʿżı ehl-i ẓāhir (14) **vallāhu bi-külli şey'in muḥīṭ** (A144)'de[2082]

S2-43b iḥāṭa-i ʿilmiye murāddur v**e enne'llāhe ḳad eḥaṭa bi külli şey'in ʿilmen** (A145) mışdāḳınca (15) dirler. Ammā iʿtiḳād-ı muḥaḳḳaḳīn[2083] budur ki murād iḥāṭa-i ẕātiyyedür. Pes[2084] ḥażret-i Ḥaḳḳuñ īḥāṭası (16) ve eşyāyla maʿiyyeti ikidür[2085]. Biri maʿiyyet[2086]-i ẕātiyye ve biri maʿiyyet-i ṣıfātiyyedür[2087]. Ẕātiyye daḫi ikidür. (17) Evvelki ẕātuñ bī-kem ü keyf-i ʿumūm vechiyle cümle ẕerrāt-ı mevcūdātla maʿiyyetidür v**allāhu bi-külli şey'in (18) muḥīṭ (A146)** budur. İkinci iḫtişāṣī bir maʿiyyetdür ki ʿilm-i ḳudret ü sāyir ṣıfāt-ı ulūhiyyet (19) ḥasebiyledür. **İnnallāhe ʿalā külli şey'in ḳadīr** (A147) **ve enne'llāhe ḳad eḥaṭa bi külli şey'in ʿilmen (A148)** budur.

T-209a Ḥāṣılı[2088] ḥażret-i

S1-28a (1) Mollā eydür[2089] ki kendümi nūrdan nice farḳ ideyin ay u āteş u yıldızlar güneşden nūr iḳtibās (2) idüp başḳa bir vücūd-ı ṣūrī giymişlerdür. Ḳaçan gündüz olsa güneş anlaruñ[2090] nūrın

---

[2079] S2-43a, S3-60b: + ve vücūd-ı vācibüñ teʿayyinātıdurlar.
El-baḥr baḥr-i ʿalā mā ki'enne fī'l-ḳadem
İnne't- ḥavādiṯ enhār u emvāc (DA137).
[2080] S2-43a, S3-60b: + taḫḳīḳī şühūda ışmarlanmışdur egerçi çoḳ yazılmışlardur.
[2081] S2-43a, S3-60b: + bī- Teklīf u.
[2082] S2-43a, S3-60b: + āyetinde.
[2083] T-208b derkenār: iʿtiḳād.
[2084] S2-43b, S3-60b: ḥāṣılı.
[2085] S2-43b, S3-60b: iki cihetle oldı.
[2086] S2-43b, S3-60b: ḥaḳīḳat.
[2087] S2-43b, S3-60b: + mā'iyyet.
[2088] S2-43b, S3-60a: te'emmül pes.
[2089] S2-43b, S3-60a: dir.
[2090] Kendümi… : - S2, S3. S2-43b, S3-60a: + güneş kevākeb.

S3-61a maḥv (3) etdigi gibi benüm de beşeriyetüm[2091] nūr-ı ulūhiyyetde maḥv oldı ve ḳaṭre-i vücūdum ol baḥrde ġarḳ (4) oldı ve ol nūr-ı ʿālem bu ḫayālī̇ vücūdumı ḳablayup maḥv etdi ve cümle eşyāyı daḫi maḥv etdi. (5) Ẓuhūra gelmeyüp vücūdını görmedigüm[2092] nesneye nice var diyeyin yalan mı söyleyeyin güneşsiz (6) şems ü ḳamer ü nār var olmadıġı gibi benüm de varlıġum ol nūrladur[2093]. Belki ol nūruñ ʿaynıdur ki ol (7) olmasa bu ʿadem ʿāleminde ḳalurdı[2094].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Reftenem sū-yı nemāz u ān ḫalā

(8) Behr-i taʿlī̇m-est reh-i ber[2095] ḫalḳ-rā (C3/ 2409)

[2096]Namāz[2097] u ḫalvete[2098] gitdügüm[2099] ḫalḳa[2100] yol[2101] bildürmek[2102] içündür. Yoḳsa (9) ben[2103] ṣūret ʿāleminden çoḳdan ḳalḳdum. Lākin size yol göstermek içün maḥbes-i tenden (10) ṣūret gösterdüm tā ki sizi de irşād idüp zindān-ı āb u kilden[2104] taḫlī̇ṣ

İ-20a, İÜ2-22a idüp (11) miʿrāc-ı rūḥānī̇ etdürem[2105].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[2091] S2-43b, S3-61a: + ve ḫavass-ı bedenüm.
[2092]T-209a, İ-19b, İÜ2-21b, İÜ-120b: görmedüm.
[2093] T-209a, İ-19b, İÜ2-21b, İÜ-120b: nūr iledür.
[2094] Ḳatre… : - S2, S3. S2-43b, S3-61a: + benligümden nesne ḳalmadı yine ol vücūd ʿārızı ḳaldı ki vücūd ḫayālime manżum olmuşdı yaʿnī̇ sırr-ı rūḥ-ı iżāfī̇ ḳaldı beden ve rūḥ-ı ḥayvānī̇ aḥkāmı gitdi anuñçün baʿżı su’āle cevaben buyurur ki.
[2095] S2-43b, S3-61a: mer.
[2096] S2-43b, S3-61a: + mer inne taḥḳī̇ḳiye maʿnāsınadur yaʿnī̇.
[2097]S2-43b, S3-61a: + a.
[2098] U… : - S2, S3.
[2099]S2-43b, S3-61a: + ṭāʿatçün ve ḫelāya gitdügüm ṣaḳī̇l-i ṭaʿāmı defʿ şeklinde.
[2100] S2-43b, S3-61a: + ṭahāret u ṭāʿat.
[2101] S2-43b, S3-61a: + un.
[2102] S2-43b, S3-61a: taʿlī̇m.
[2103] S2-43b, S3-61a: + nūr-ı muṭlaḳ ve nūr-ı cāmdan oldum ḳuyūd-ı ṣūrī̇den ve aḥkām-ı ecsāmdan çoḳdan ḳalḳdum ammā ḫalḳa bu ḫayme-i tenden ve saḫn-ı bedenden gün-a-gün ṣūr-ı ḳuyūd ve ʿālem-i beşeriyyet şekli ile göründügüm ḫalḳı da āb u gil zindānından.
[2104] Ṣūret ʿāleminden… : - S2, S3.
[2105] S2-43b, S3-61a: etdürmek ḫıdmeti içündür ve illā vuṣūlden ṣoñra gerü gelmezdüm ve buṭūndan ṣoñra ẓuhūr etmezdüm.

Ḫˇāb mī-bīnem velī der-ḫˇāb nī

Müddeʿī hestem velī keẕẕāb nī (C6/ 4066)

(12) Ḫaften[2106] yatmaḳ ve uyumaḳ manāsına da gelür. Mużāriʿi ḫafted gelür. Ammā ḫˇābīden vāv-ı resmīyle (13) yatmaḳ ve uyumaḳ ve[2107] düş görmek maʿnāsına da gelür. Ḫˇāb dīden gibi. Ammā dīden lafẓınuñ (14) mużāriʿi ʿālā ḫilāfu'l-ḳıyās bīned gelür. Bīnem anuñ mütekellim-i vaḥdesidür. Hest olmaḳ

S3-61b hestīden (15) gibi. ʿAcemüñ velīkin velī didügi ʿArabuñ[2108] istidrāk içün

S2-44a olan lākin

T-209b yerine müstaʿmeldür. Maʿnā[2109] düş (16) gördüm uyḫuda degülüm. Müddeʿī oldum velī[2110] yalancı degülüm. Düşden murād ʿālem-i miṯāl ve āḫiretdür (17) ve ʿālem-i ervāḥ u melekūtdur[2111]. Ekṯer ḫalḳa[2112] ḥavāss-ı ẓāhire ile görülmez. Belki ṣuleḥā uyumaḳla (18) düşde gördüler. Zīrā ḥavāss-ı ẓāhire ki

İÜ-121a ancaḳ ẓahirī derk ider. Ol yumulunca[2113] ḥavāss-ı bāṭına (19) revzenleri açılup melekūt ʿālemi[2114] düşde görilür. Zīrā nāyüm[2115] o[2116] ʿālemde bulunur.

S1- 28b (1) Nitekim emvāt[2117] bi'l-külliye raḫtı[2118] o[2119] ʿāleme çekdügi gibi ki buyurur[2120] **Ennevm iḫvānu'l-mevt** (A149) dur[2121].

[2106] S2-43b, S3-61a: + ḫˇābīden uyumaḳ ve ḫˇābīden.
[2107] Yatmaḳ… : - S2, S.
[2108] ʿAcemüñ… : - T, İÜ.
[2109] - T, İ, İÜ.
[2110] S2-44a, S3-61b: lākin.
[2111] S2-44a, S3-61b: melekūti seyr etmekdür ki bu ʿālemlerden kimi kāmille. .
[2112] Ekṯer… : - S2, S3.
[2113] - S2, S3.
[2114] - S2, S3.
[2115] S2-44a, S3-61a: nevmde rūḥ-ı ḳudsī.
[2116] S2-44a, S3-61a: ol.
[2117] S2-44a, S3-61a: zamān-ı mevtde emvāt-ı rūḥaniyyeti.
[2118] - S2, S3.
[2119] S2-44a, S3-61a: ol.
[2120] - S2, S3.
[2121] S2-44a, S3-61b: ḥadīṯi budur.

Ammā (2) ḥażret-i Mollā[2122] dir ki[2123] uyḫuda gördügüñ ʿālem-i ġaybı ben ẓāhir ü bāṭınum[2124] bir ḳıldıġum içün (3) āşikāren gördüm[2125]. ʿAli kerremallāhu veche buyurur[2126] **Lev keşfu'l-ġıṭā' mā dedet yaḳīnī** (A150)[2127] bil[2128] ki (4) ḥażret-i Mollānuñ[2129] bu daʿvāları evvelā taḥdīṣ-i niʿmetdür ki **Ve immā bi-niʿmeti Rabbike fe-ḥaddiṣ** (A151) ile ʿameldür[2130]. (5) Ṣāniyen[2131] sālikini ġayret ü ḥarārete[2132] düşürmekdür[2133] ki bu fenā ʿālemine meyl ile[2134] baḳan ḥavāṣ u aʿżāyı (6) sālik keṣret-i ʿalāḳa vü iḫtilāṭ ve ekl ü şürbden yaġınca ol ʿālemi gören[2135] ḥavāss-ı bāṭına-i ḫayāliye-i mülhime (7) açılur. ʿİlme'l-yaḳīn iken ʿāyne'l-yaḳīne tebdīl olur. Meṣelā ḳulaġın

---

[2122] S2-44a, S3-61b: ḳuddise sırrahu **Eş-şāhid yerā mālā yerā'l-ġāyib** (DA138) ṭıbaḳınca buyurur ki sen ʿālem-i meleke ve beşeriyyetde ḳalduġun içün sen saña melekūt-ı ġaybī düşde görürsün ammā ben miʿrāc-ı rūḥānī ile oraya ʿurūc idüp varup ʿālem-i ġaybī ʿayn-ı bī-ʿayn ile şühūd etdüm pes saña bāṭın ismi ile tecelli iden baña ẓāhirle tecelli etdi ki.

[2123] T-209b, İ-20a, İÜ2-22a, İÜ-121a: + senüñ.

[2124] T-209b, İ-20a, İÜ2-22a, İÜ-121a: bāṭın u ẓāhirüm.

[2125] T-209b, İ-20a, İÜ2-22a, İÜ-121a: + nitekim.

[2126] Dir… : - S2, S3.

[2127] T-209b, İ-20a, İÜ2-22a, İÜ-121a: + buyurur. S2-44a, S3-61b: + ḥażret-i ʿAlī kerremullāhi vechehu buyurdu bu şuhūddur su'āl cevāb.

[2128] S2-44a, S3-61b:bilgil.

[2129] S2-44a-44b, S3-61b-62a-62b: + ġalebe-i sekr ʿaşḳla mestāne olmaġın maʿzūrdur. Zīrā **Eṭ-ṭaruḳ ilāllāh** (DA139) (S3-62a) ṭıbaḳınca erbāb-ı tevḥīdüñ meşrebleri gün-ā-gündur kimi riyāżet u terk-i leẕẕet u nefī şuhūd ve mücāhide ile ʿālem keşfe düşüp ḳaldılar kimi daḫī iḳdām-ı yaḳīn u ʿuluvv-i himmet ile yürüyüp iḳdāmla ḥucb kūyine rūy-ı ḥaḳīḳatden ḳaldırup seyrleri diyār-ı ġaybe vecihān-ı rūḥ-ı iżāfiye ve ʿālem-i ṣıfata düşdi. Bunlar rūḥları ile ʿarş ve şeyḫ u ḳalbleri ferşīdürler ḳalble semāvī ve nefsle arżīdürler v**e'ş-şūfī ki'enne bāyen** (DA140) feḥvāsınca bunlaruñ ẓāhirleri ḫalḳla bāṭınları Ḥaḳladur ve kimi daḫı tekmīl muḥabbetle ekvāndan ve kendüliklerinden geçüp cām-ı şühūduñ ve kās-ı tecelli ẕātınuñ bikrisi olup mestāne ḳadeḥ-i keremlerinden muvāḥīdlerin lisān-ı ẕevḳ u işāretle **ve'l-arżı min kāsu'l-kirām naṣīb** (DA141) (S2-44b) maẓmūnunca yollarında ḫāk olan ṭāliblere ṣundılar bu selāṭīn-i mesfūre sekkārı ve ḫayyārıdurlar. Selebātla maġlūblar ve ġalebātlar meslūbdurlar. Yaʿnī ḥażret-i şehinşāh-ı muʿaẓẓam Rabbu'l-ʿālemīnüñ maḳām-ı lāhūtı meczūblarıdur. Bunlara su'āli Ḫudā daḫı etmez meydān-ı basaṭda ʿinānları muṭlaḳdur ifṣā-i sırlarda lisānları (…) maġfūr olurlar. Perde yırtarlarsa maʿzūr olurlar ḥażret-i Mollā ḳuddise sırrahu bu ṭā'ife-i celīletu'l-ḳadrdendür ve sulṭānu'l-ʿuṣṣāḳ ʿÖmer el-Fāriḍ (S3-62b) el-Mıṣrī ḥażretleri daḫı tā'ifesinde maġlūb ḫükm-i ʿaşḳ olmaġın maʿzūrluklarını beyānen buyurur ki **İlā kem vāḫiyu'ş-şehr-hā ḳad hetket** (DA142) ve.

[2130] Evvelā… : - S2, S3.

[2131] S2-44b, S3-62b: + taḥdīṣ-i niʿmet içündür ki **Ve immā bi-niʿmeti Rabbike fe-ḥaddiṣ** (DA143) emri ile ʿamelen iẓhār-ı rābitdılar ṣālişen.

[2132] Ü… : - T, İ, İÜ.

[2133] S2-44b, S3-62b: düşürmek içün etdiler eger keşf ne ile bulunur dirseñ müsveddede mufaṣṣıl yazmışdum delā'il-i mufaṣṣıla ile ammā ṣadāʿ virmemek içün bir aḳdām muḫtaṣırısı budur ki ʿaşḳdan bī-ḫaber muṣāḥiblerden ḳaça ṣāliḥler ise de ve dilin ve ḳulaġın gözin aġzın ḥarām sözden ḥarām diñlemekden ḥarāma baḳmaḳdan ḥarām yemekden mehmā emken ṣaḳına ḳaçanki bu aʿżā-yı żabṭ u ġavġā ḳuyūd-ı keṣretden kesile nūr-ı vaḥdet inʿakāsına lāyıḳ olur baʿde tevḥīde yā Allāh ismine vaḳf-ı nefs idüp bir ḳaç gün medāvimet etse riyāżet vāsıṭa ile elbette keşfe ve ʿilm u rāṣite yetişüp.

[2134] Meyl… : - İ, İÜ, T.

[2135] ʿAlem… : -İ, İÜ, T.

ġıybet (8) ü kiẕb ü çalġulardan yıġan ilhāmāt ü maʿārif ü neġamāt-ı bāṭın-ı evliyā vü tesbīḥ-i melāʿike işidür. (9) Dilin gerekmezden yıġan ẕikrle kelimāt-ı hikmet ve zemzem-i maʿārif belki āb-ı ḥayāt-ı ʿaşḳ-ı çāh-ı ḳalbinden (10) aḳup dile gelür. Firāseti ḫaṭā etmez. Aġzın ḥarāmdan yıġan aġdiye-i ruḥāniye **Ebyatu ʿinde Rabbī yeṭʿamnī ve yesteḳīnī (**A152)

T-210a (11) ḫ̌ān u şarābına lāyıḳ olur. **Keẕā līde ve'r-racül ü ġayr-ı hemā** (A153) (12) ve eger riyāżetle mirʿat-i ḳalb ġażab u şehvetden ve ḥased ü ʿadāvetden ve riyā vü kibrden (13) ve levāzım-ı dünyevīye ve ġavġā-yı aġyārdan ḫālī vü mücellā olsa ve himmet-i ḳalb daḫi

İ-20b, İÜ2-22b muʿallā (14) olsa ol ḳalb levḥ-i maḥfūẓa muḳābil olmuş olur. Pes ʿalem-i ġayb uyanıḳla (15) āşikāren şühūd ider ve gelecekde ne olacaḳdur. Bār-ı ḳaḍāullāh bilür ve görür. Kemā-ḳāle **Fe-lā (16) yuẓhiru ʿalā ġaybihī eḥaden (A154). İllā menirtedā min resūlin** (A155)[2136]. Allāh ismini devām-ı iştiġālle ḳalbe düşüren (17) kimseye[2137] bī-ḫodluk gelüp veyā[2138] bāṭınī[2139] revzeneler[2140] açılup ṣūret-i melāʿike vü peyġamber anı (18) görür ve anlardan feyż alur. Bil ki İbrāhīm-vār melekūt-ı semevāt ve ʿarżı tamām (19) seyr ider. Ammā **Tebettel ileyhi (A156)** ḥükmünce ḳalbini ḥubb-ı fenādan üzüp ve ẕikr ü ṭāʿatle

S1-29a (1) ve siḥrle varlıḳı Ḥaḳḳa tevcīh idüp tedbīrāt[2141]-ı dünyevīye taḳdīr-i Ḥaḳ mülāḥaẓasına degişüp **Rabbu'l-meşrıḳ ve'l-maġrib lā ilāhe illā (2) huve fe't-teḫıẕhü vekīlā (A157)** ḥükmünce vekīl-i muṭlaḳa ṭayanup (3) kāmillerüñ **İn künte lā budde müdebbiran fedebbir en tudebbür (A158)** buyurduḳları gibi ḫalḳa ḳarışmayup tedbīrden (4) de uṣanup **İllā ʿalā'llāhi rızḳuhā** (A159) vaʿde vü iltizāmına iʿtiḳādla arḳa virüp aġa ḳulın (5) ḫōş besler diyü iḫlāṣla denilen ḫıdmete meşġūl

---

[2136] Kemā… : - T, İ, İÜ.
[2137] T-210a, İ-20b, İÜ2-22b, İÜ-121a: kimse bī-ḫaber ü.
[2138] - T, İ, İÜ.
[2139] T-210a, İ-20b, İÜ2-22b, İÜ-121a: + Bī-ḫaberlere.
[2140] - T, İ, İÜ.
[2141] T-210a, İ-20b, İÜ2-22b, İÜ-121a: tedbīr.

İÜ-121b olmaḳ gerek ki[2142] dimişlerdür. Daʿimā (6) kefeytu ve'ctehdi fīmā's tekfeytu (A160) yā cismi ḥażret-i Ḳurʿān'a cild düşüp[2143] **ṣumme evreṣnā'l-kitābe'l-leẕīn (7) aṣṭafeynā** (A161)[2144] iṣṭifāsına **Ve'l-ʿulemā'i vereṣetu'l-enbiyā'i** (A162) ictibāsına maẓhar düşüp

T-210b (8) bu ʿilm-i tevrīṣīden ḳitābda bulunmaz. Sebaḳ ala ki ʿulūm-ı tedrīsiyye anuñ muḳaddeme vü mebdeʿi (9) ve ʿulemāsı ol vārişlerüñ tilmīẕ-i ebced-ḫᵛān ve mübtedīsi[2145] olalar. Ḥāṣılı bu ʿālem-i fenā (10) ol ʿālem-i ḥaḳīḳate göre vāḳıʿa vü ḫayāl ve ẓıll olduġı gibi ol ʿālem-i ḥaḳīḳatde bunda[2146] (11) ḫalḳa düşle görilür. Ammā ʿāriflerüñ ʿayn-ı ḳalb ile ʿayn-ı cesed arasındaki bendleri ney (12) gibi gitdügiçün iki göz bir olup on sekiz biñ ʿālemi uyanuḳla şühūd iderler. (13) Li-muḥarririhi

(Feʿilātün/ mefāʿilün/feʿilün)

Çünki cümle cihān geldi gider

Gidecek mülki ḳoyma ḳalbe gider

Ḥāl-i ʿālem miṣāl-i (14) vāḳıʿadur

Sen de gördüm ṣay ol ḫayāli peder[2147]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S3- 63a **Nezd-i ān ki lem yeẕuḳ daʿ vīst īn**

[2142] T-210a, İÜ-121b: + ger.
[2143] Ki bu fenā ʿālemine… : - S2, S3.
[2144] S2-44b, S3-62b: + müzdine irişür hem ṭarīḳ-i Mevlānanuñ ve naḳş (…) isimleri lafẓ-ı Celāledür. Hūş-ı derdüm u vaḥdetdür encümen şarṭları ile pes ḥażret-i mollā bu şerā'iṭ ile tamām muḳayyed olduḳlarıçün bizüm düşde gördüklerim ʿālemi uyanıḳla şuhūd etdiler anuñçün mücāhide ile bu ẕevḳi ṭuymayanlara **Teşnīʿan** (DA144) buyurdu ki.
[2145] T-210b: mübtedī.
[2146] T-210b, İ-20b, İÜ2-22b, İÜ-121b: bu.
[2147] İṣṭifāsına Ve'l… : - S2, S3.

Nezd-i sükkān ufḳ-ı maʿnīyest īn (C2/ 3566)

(15) Yaʿnī Der nezd-i ān ki

S2-45a [2148]daʿvīyest ve maʿnīyest daʿvā est ve maʿnā est der edāt-ı ḫaberdür. (16) Maʿnā[2149] anuñ ḳatında ki ṭatmamışdur. Daʿvādur bu söz. Ammā ufuḳda[2150] sākin[2151] olanlar[2152] ḳatında (17) maʿnādur. Yaʿnī[2153] āb u gil-i beşeriyetden ve [2154]baṭālet ü ġafletinden ve müzeyyen ʿunṣuriyyetden ʿūlüvv-i himmetle

İ-21a, İÜ2-23a (18) vü ġayretle baş ḳaldırup cenāh[2155]-ı ṭāʿat ü ʿaşḳla maʿnā gögüne ulaşup anda maḳām (19) ṭutmuşlaruñ[2156] ḳatında[2157] sözüm maʿiyyetdür. Ammā bī-ġayret ü bī-ehliyyet[2158] yanında daʿvādur[2159].

S1-29b (1) **Der-naṣīḥat-i münkirān[2160]**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün tu-rā ān çeşm bāṭın bīn nebūd

Genc-i mī-pindār ender her vücūd (C2/ 2155)

[2148]S2-45a, S3-63a : + sükkān żımm-ı sinle sākenüñ cemʿidür ufḳ gök kenārıdur murā semā maʿiyyetin ve ʿālem-iʿulüvvdür nezd burada ʿand maʿnāsınadur ʿand daḫı iʿtiḳād maʿnāsına ve mezheb maʿnasınadur hezā ʿand ilā ḥanīfe gibidür.

[2149] - T, İ, İÜ.

[2150] S2-45a, S3-63a: -da

[2151] S2-45a, S3-63a: + leri.

[2152] - S2, S3.

[2153] S2-45a, S3-63a : + **lem yezuḳ lem yaʿrif** (DA145) feḥvāsınca (…) bī-himmet ve bī-ġayret u zebūn u dūn ḳatında ve nā-ehl u baṭṭāl cāhil-meşreb ve ʿāṭıl mezheb iʿtiḳādında daʿvīdür bu sözüm ki kişi bilmedügüne dögüne düşmendür ammā tevbe ve fenāyla.

[2154] S2-45a, S3-63a: + ḫāk.

[2155] - S2, S3.

[2156] S2-45a, S3-63a: ittiḫāz iden.

[2157] S2-45a, S3-63a: + maʿnādur bu.

[2158]T-210b, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-121b: nā-ehl.

[2159] Maʿiyetdür… : - S2. S2-45a : + bil ki ol cevher-şinās olup ḳadr-i cevher bilen cevherīlere **Niʿamu'l-hediyyetu'l-kelim min kelāmu'l-ḥikmet** (DA146) ḥadīṣi üzere tuḫfe-i kerāmet ve hediye-i hidāyetdür ve maʿnevī sükkeri żiyāfetdür.

[2160] T-210b derkenār: fī-naṣīḥat-ı münkirān. S2-45a, S3-63a-63b: + Ol tiryāḳ-ı mesmūmīn erbab-ı teslīm ol zehr-i münāfıḳīn ve ehl-i ḳalb-i seḳīm ol şāh-ı mārān genç-i ḥaḳīḳat efʿī imārkān (S3-63b) vādī ṭarīḳat yār-ı ġār ṭālibān-ı maʿrifet derbān-ı devānize-i şerif bu ebvāb erbaʿa dāḫillerine iḳrāruñ münāfiʿ ʿẕīmesin ve inkāruñ muẓārr elīmesin beyānen buyurur ki.

(2) [2161]Bāṭın-bīn bīnende'-i bāṭından[2162] vaṣf-ı terḳībīdür. Pindāşten bāʿ-i ʿAcemīnüñ fetḥi veyāḫūd kesri ile (3) ẓannetmek yaʿnī ṣanmaḳdur[2163]. Mużāriʿi ḳıyāsen pindāred gelür dāşten[2164] gibi. (4) Burada [2165]pindār emrdür. Mī

T-211a edāt-ı ḥāldür mużāriʿe dāḫil olmuş[2166] ender ve der fī (5) maʿnāsınadur. Maʿnā[2167] çün senüñ[2168]

S2-45b içeri görici gözüñ yoḳdur[2169]. Bārī her vücūdda[2170] genc (6) ẓann eyle[2171] hīçbir[2172] vücūda ḫor baḳup inkār etme[2173]. Ḳıṭʿa[2174]

Hīç sırrī nīst ki derū-yı sırrī (7) nīst

[2175]ṭıbaḳınca cümle maḫlūḳ Ḫudādur[2176]. **Mā terā fī ḫalk'ır-rahmāni min tefāvut (A163)[2177].** Yaʿnī (8) [2178]ḫalḳ-ı raḥmānda ḳuṣūr göremezsin ki Ḥaḳ anı ṣūreti üzere yaʿnī māye-i ṣıfatı[2179] üzere yaratmışdur. (9) Ve ḥaḳīḳaten varlıḳları ol māyedür. Ansuz vücūdları yoḳdur[2180].

[2161] S2-45a, S3-63b: + Çün ḳaṣrla taʿlīl içündür çünki maʿnāsına.
[2162] S2-45a, S3-63b: binende-i bāṭın lafẓından.
[2163] S2-45a, S3-63b: + pindāşet māżī.
[2164] S2-45a, S3-63b: + dāred.
[2165] S2-45a, S3-63b: + mī.
[2166] Mī edāt… : - S2, S3-63b. S2-45a, S3-63b: + Fāʿili enetdür muḫāṭıbdan ʿibāretdür mefʿūl ketecdür.
[2167] - T, İ, İÜ.
[2168] S2-45a, S3-63b: + gizlü ve.
[2169] T-211a, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-121b: yoḳ.
[2170] Bārī… : - S2, S3.
[2171] S2-45b, S3-63b: + bārī her vücūdda yaʿnī **ḥüsnu'ẓ-ẓann mine'l-īmān** (DA147) ve **innā ʿinde'l-münkesret ḳulūbihum** (DA148) ṭıbaḳınca genc ẓann eyle her bir vücūdda naḳdür münkesr u bī-rāḥat ve pür-elem-i cerāḥat ve gönli ṣınuḳ beñzi bozuḳ ve dil-i ġam-gīn ve dīde-i hem-gīn ise de.
[2172] - S2, S3.
[2173] T-211a, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-121b: + ve ḫor baḳma ki.
[2174] - T, İ, İÜ.
[2175] S2-45b, S3-63b: + dirler ḫuṣūṣan cümle gördügüñ ḫalaḳullāhdur.
[2176] Ṭıbaḳınca… : - S2, S3.
[2177] S2-45b, S3-63b: + buyurdılar.
[2178] S2-45b, S3-63b: + mecmuʿa.
[2179] Ki Ḥaḳ… : - S2. S2-45b, S3-63b-64a: + görürsen ḳuṣūr kendü baṣar u baṣīretüñe ʿā'iddür kāmilüñ ṣanʿatında ne żarar ednā bīşeh gerek (S3-64a)ʿilmen pesend itmesen ben ḳadar bīdāne ḳādir ol andan beğenme dir İn nīst kilk ṣanʿ ki ḫaṭ-ı ḫıṭā keşd. Pes geçen baḥsde buyurduġı gibi Ḫudā teʿālā insānı ṣıfatı.
[2180] S2-45b-46a, S3-64a-64b: + Hep ḳaṭre-i İslāmiyete ve ṣıfat-ı selāmet üzeredür. Li-muḥarririhi el-faḳīr Şeyḫī ʿafā ʿanhu

Ancaḳ tefāvut (10) revīşde ve aḥvālde ve ḳavl ü fiʿldedür ḫilḳatde degül. Lākin bu maʿnā-yı şühūda ʿayn-ı maʿnā gerek[2181] (11) anuñçün[2182] buyurur[2183]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger tu-rā bāz-est ān dīde[2184] yaḳīn

Zīr-i her sengī yeki serheng bi-bīn (C2/ 2347)

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Ādemī şeklüm diyu eyleme daʿvā meni
ʿAyn-ı maʿnādur hemān mevcūd-ı bāḳīsi meni

Ḥarf u lafẓa cild u kāġıd ẓarf-ı āletdür aña
Vaṣf-ı Ḥaḳ maʿ nā Ḳur'āndur fehm ḳıl bāṭını

Ḫāk u aṣl u ḫār u berg-i reng-i būyi güllerüñ
Āba ṭābiʿdür ḳamusı cümleden ṣudur ġanī

Meyve-i ḫoş-bū vü ḫoş-leẕẕet u ḫoş-reng aşlı hem
Māye-i ḳudretidür ḳatub ayırdı adını

Ḳavl ü fiʿil semʿ u ʿilmiyle başar ḳuvvet kemāl
Feyż-i ġaybīden dürür bil Şeyḫīnā ebādini

Ve cümle eşyā bu sırrı söyler ve cümle Ḫudā teʿalānuñ ʿilm u ḳudret u taṣarrufunuñ meẓāhir u şāhidleridür ḳanḳısın ḫor görürsün ki ṣāḥib-i māyeye cefa itmiş olmayasın ve üzn u aʿyesi gūş hūş olanlar her dem her kūşede ve her şeyde bu ṣadāyı işidür. Beyt-i laṭīf

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Der-ezel ḥarfī şenīd-est ez-dehānet ehl-i rāz
Her kücā ger dem (S2-46a) tecessüs (S3-64b)men henūz ān guft u gūy-est

Manṣūr Nesimī ḥażretleri işitdigün nāmaḥreme ġammāzlık itdikleriçün ber-dār etdiler. Hem şarāb-ı ḥaḳīḳatüñ müdminlerinüñ müşerrib-i ḳā'ideleri ve iḳtiżā-i taḥassür u incizābları böyledür ki bu deme irişenler sefk demlerin isterler. Ehl-i şerʿ gördüm diyenüñ gözin uyarlar. Ehl-i şuhūd u başīret ise görmedüm diyenüñ gözin oyarlar. Ḥażret-i ʿAlī keremullāhi teʿālā vechehünüñ **lem aʿbüdü Rabben lem arāhu** (DA149) buyurduġı bu sırdur bunı iẓhār mümkin olmaz ve keyfi ve kemmī vü aynī degüldür. ʿAyān olunmaz. Görmeyen taḥassürde gören mestlikde taḥayyurdedür. Beyt

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Dilberüm aʿyānī çünkim yüzüne zülf eylemiş
Daḫı çaḳmaḳ cā'iz olmaz muḫtefī olmuş ḳatī

Hemān bu ḳadar iẓhār yeter ki çeşm-i ḥayvānī zümre-i ḥayāt-ı dünyāya ve eşkāl-i muḥābīb-i bī-himmettāya naẓardan yuman ʿayn-ı fenā ve ʿayn-ı maʿnā ve dīde-i rūḥāniye mālik olur ve anuñla görür.

[2181] Ancaḳ tefāvut… : - S2, S3.
[2182] S2-46a, S3-64b : + ḥażret-i Mollā ḳuddise sırrıhu.
[2183] Lākin… : - İ, İÜ, T.
[2184] T-211a, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-121b: çeşm.

(12) Bāz[2185] küşāde vü rūşen[2186]

İÜ-122a maʿnāsınadur[2187]. Maʿnā[2188] eger[2189] yaḳīn gözi açuḳsa sen de[2190] herbir ṭaş altında (13) bir çāvūş gör[2191]. Yaʿnī gözüñ[2192] küḥl-i tevḥīdle açarsañ her ẕerrede bir maʿnā görürsün ki seni (14) uyarmaḳda her biri bir ḫudāyī[2193] çāvūş[2194] olur. Li-muḥarririhi[2195]

(Fāʿilātün/ mefāʿilün/ feʿilün)

Baḳuben ṭaşa ṭaşa[2196] ṭaş dimegil[2197]

(15) Ki çıḳar nicesinden āb-ı ḥayāt

Cevher-i sīm ü zer var içinde

Ṭaşa baḳma içinde (16) gör ḥālāt

Ṭaġ u ṭaşa Ḫudā didi evtād

[2185] S2-46a, S3-64b: + burada.
[2186] S2-46a, S3-64b: açuḳ.
[2187] S2-46a, S3-64b-65a: dimekdür ālet-i ḫaberdür elifi gitmiş çeşm-i yaḳīnden murād çeşm-i ḳalb u dīde-i baṣīretdür ki ẓuhūrı saliküñ debbesinde olur. Bir dāne kördür sālik ol gözi bulur (S3-65a) ve anuñla cihānı seyri der. ʿAyn-ı yaḳīn saliküñ debbesinden görünmesi vü ẓuhūrı oradan olması ḫayāli-yi selāk ve ehl-i keşfüñ mucerribleridür. Kütübden naḳl degüldür. Zīrā şifā taḥt maʿnasına segī ve yekīde yā tenkīrdür kemāmerr serheng āteş üzerine ḥavāle olanlardur çeribaşı ve yayabaşı ve çāvūşbaşı ve azʿād üzerine ṭuran muʿtemed ve bunun emṣāli. Bīn-dīden maṣdar bīned mużāriʿ bīn emrdür mużāriʿ de emrde ʿalā ġayru'l-ḳıyāsdur kemāmerr.
[2188] T-211a, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-122a: ammā.
[2189] -İ, İÜ, T. S2-46a: + sende açukmuṣṣa ol.
[2190] Açuḳsa… : –S2, S3.
[2191] S2-46a-46b, S3-65a: + Eşiġi ki ṭaş ṭaşra ẓāhir görme (S2-46b) dimekdür. Çeşm-i yaḳīnle bāṭın-bīn ol dimekdür.
[2192] S2-46b, S3-65a: baṣīretiñi.
[2193] - T, İ, İÜ.
[2194] T-211a, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-122a: çāvuş-ı ilāhī.
[2195] T-211a, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-122a: + Şeyḫī.
[2196] S2-46b, S3-65a: ṭaşı.
[2197] S2-46b, S3-64b: görme.

Ḫāneye ṭaş u ṭopraḳ[2198] oldı ḳanat[2199]

(17) Ḫāke alçaḳ naẓarla baḳma gözüm

Güneş aña yüzin sürer evḳāt

Olmasa āb u āteş olmazdı[2200]

(18) Pāk-bāzi daḫi[2201] niʿmet ü leẕẕāt

Ḳadrüñi bil ḫalīfe bir[2202] ḫalef ol

Şeyḫiyā[2203] niçe şaṭḥile ṭāmāt[2204]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S3-65b **(19) Kār-ı derv̄iş̄ vü rāy-ı fehm-ı tust**

Sūy-ı derv̄iş̄ān münker mest mest (C1/ 2352)

[2198] T-211a, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-122a: ṭorubraḳ.
[2199] S2-46b, S3-65a: ṣebāt.
[2200] T-211a, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-122a: olmaz idi.
[2201] S2-46b, S3-65a: vü.
[2202] -İ, İÜ, S2, S3.
[2203] S2-46b, S3-65a: şeyḫinā.
[2204] T-211a'da bu mısra derkenārda verilmiştir.

S1-30a, T-211b (1) [2205]Verā burada[2206] ʿArabīdür[2207] eżdād[2208] luġatlerdendür[2209]. Burada[2210] murād[2211] öte dimekdür[2212].

Ammā ʿAcemde[2213] verā lafẓı (2) ora dimekdür ve andan muḫaffefdür yaʿnī āna ve anı dimekdür[2214] bu maḥalle yaḳışmaz[2215].

İ-21b, İÜ2-23b Nekerīden nekeresten (3) baḳmaḳdur. Nekerd mużāriʿ[2216] menker nehy-i ḥāżırdur[2217]. Maʿnā[2218] dervīşlik maṣlaḥatı[2219] senüñ[2220] fehmüñden[2221] (4) öte[2222] ve ıraḳdur[2223]. Anlar ṭarafına ḫor baḳma[2224] ṣuc istersen bilmedigüñ yeter. Dediler ki dervīşlik (5) elenmiş ve cüzʿī ṣu sepilmiş ḫākdür. Ne başan ayaġ incine ne tozlana. Yaʿnī cefā çeke cefā (6) itmeye ki Ḥāfıẓ buyurur beyt

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Fāʿul)

Çenān ẕīm ki eger ḫāk reh-i şevm kes rā

[2205] S2-46b, S3-65b: + Dervīşīde yā maṣdariyyedür.
[2206] - S2, S3. T-211b, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-122a: bu.
[2207] T-211b, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-122a: lafẓ-ı Arabīde.
[2208] T-211b, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-122a: eżdāddandur.
[2209] - T, İ, İÜ. S2-46b: + ve öteye şāmildür.
[2210] - S2, S3.
[2211] - T, İÜ, İ.
[2212] S2-46b, S3-65b: + Sū ve sūy cihet u cānib maʿnāsına ki terkībde bekā dirler bānuñ ḥazef u iṣbātı müstaʿmeldür cū cūy bū būy şū şūy gibi.
[2213] T-211b, İÜ-122a: ʿAcemīde.
[2214] Ve andan… : - T, İ, İÜ.
[2215] Ammā… : - S2, S3. T-211b, İ-21a, İÜ2-23a, İÜ-122a: münāsib degüldür.
[2216] T-211b, İ-21b, İÜ2-23b, İÜ-122a: mużāriʿdür.
[2217] S2-46b, S3-65b: + Sū yumuşaḳ ve gevşek ve żaʿīf maʿnāsına.
[2218] - T, İÜ, İ.
[2219] T-211b, İ-21b, İÜ2-23b, İÜ-122a: işi. S2-46b, S3-65b: ṣıfatı.
[2220] - S2, S3.
[2221] T-211b, İ-21b, İÜ2-23b, İÜ-122a: egleñmeñden.
[2222] T-211b, İ-21b, İÜ2-23b, İÜ-122a: ötedür.
[2223] Ve… : - T, İ, İÜ.
[2224] S2-46b, S3-65b: + Yaʿnī çonki bilmedügüñ pīşe vü işledügüñ ṣanʿat degüldür bari anlaruñ köhnece kirlüce libāslarına ve buzucaḳ benizlerine ve yeryüzünde mevtā gibi żaʿīfāne gezişlerine ve ḥużūrda bilinmeyüp ġaybetde añılmayup iltifāt olunmaduġına nekrān olup anlara ḫor baḳma ṣuçlu olmaḳ ġarsuñ ise sırların bilmedigüñ cehl-i günāhı saña yeter ki ol ḫırḳa-i jende içinde şāhid-i cevher-i her maʿrifet ve der-ʿaşḳ u muḥabbet belki ḳalb beytaullāh olmaġı sulṭān ḥaḳīḳat gizlidür yetmez mi ki sulṭān-ı enbiyā ehl-i terk ḥāli ile tefaḫḫur idüp **El-faḳr faḫrī** (DA150) didi ve **Allāhumme aḥibbenī miskīnen ve emitnā miskīnen ve aḥşurnī fī zümretu'l-mesākīn** (DA151) buyurdı bilgil ki.

Ġubār ḫāṭırī ez-rehgüzār mā-neresed

(7) Lākin ḫāk-i beşeriyyetüñ ġubārı gözyaşı ile fenā bulmayınca olmaz. Ḥāfıẓ ḳuddise sırruhu[2225]. Beyt

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Fāʿul)

(8) Ġubār-ı ġam berūd ḥāl-i ḫoş şūd Ḥāfıẓ

Tū āb-ı dīde der īn rehgüzār derīġ müdār

Ammā ḥaḳīḳatde dervişlik **Ḳuli'llāhi şümme ẕerhum** (A164) ḥükmünce tevḥīd yilleri ile[2226] sivā seḥābların (10) ṭaġıdup naẓarı şems-i ẕātdan ayırmamaḳdur ve fikren ü ẕikren Ḥaḳla olmaḳdur ki bu ḳulı (11) ʿālemler[2227] şeyṭān olsa üzemez. Nitekim buyurur **Ve men yuslim vechehu ilāllāhi ve huve muḥsinun (12) feḳad istemseke bi'l-ʿurveti'l-vuṯḳā (A165)** ḥāṣılı dervīşlik ki evveli ʿālem-i (13) terk ü fıḳdāndur. Ṣoñı maʿiyyet ü vicdāndur. Anı bulmayan bilmez ve kişi bilmedigine (14) inkār etmek daḫi ʿaceb olmaz. Anlar ḳatındaki kerīmlerdür bilse etmezdi bilmedigi (15) bilā-ḫod[2228] aña yeter dirler Ḥāfıẓ[2229] beyt[2230]

(Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Mefʿūlün/ Fāʿilātün)

Münʿam künī zi-ʿaşḳ u mey ey müftī-i zemān

Maʿzūr dārmet ki (16) tū ū rāne dīde

Lākin ḥırmāna bāʿiṯ olur ve didiler ki[2231] dervīşlik beş

[2225] Ḳuddise… : - T, İ, İÜ.
[2226] - T.
[2227] T-211b, İ-21b, İÜ2-23b, İÜ-122a: ʿalem.
[2228] T-211b, İ-21b, İÜ2-23b, İÜ-122a: belā.
[2229] - T, İ, İÜ.
[2230] - İÜ. T-211b'de derkenār olarak verilmiştir.
[2231] Dediler ki: - T, İ, İÜ. Ṣuc istersen… : - S2, S3.

S2-47a şarṭla olur. (17) 1[2232] Ṭarīḳat muṣāḥibine[2233] teslīm ü muḥabbet[2234] 2[2235] Ve devām-ı vüżū 3[2236] taḳlīl-i loḳma-i ḥelāl

T-212a,S3-66a 4 (18) Ve[2237] ẕikr-i dāʿim iḫlāṣ

İÜ-122b ü teveccühle 5 Ve nevāfili ve teheccüd ü işrāḳ u evvābīn namāzını[2238] (19) ṭarīḳatde[2239] farż bilmek[2240] gerek sümme[2241] ve illā ḳābiliyyetle olmaz[2242] ḳābiliyyet saʿyla çift olmayınca[2243].

S1-30b (1) beyt[2244]

(Mefʿūlün/ Mefāʿīlün/ Fāʿilātün/ Fāʿul)

Der-ḫidmet-i muḥabbet peş edīb-i ʿaşḳ hān

Ey piser be-gūş ki rūzī peder şevi

[2232] S2 ve S3de rakamla değil yazıyla verilmiştir.
[2233] Ṭarīḳat… : - S2. S2-47a, S3-65b: kāmile.
[2234] Lākin… : - İ, İÜ, S2, S3.
[2235] - S2, S3.
[2236] - S2, S3.
[2237] - S2, S3.
[2238] T-212a, İ-21b, İÜ2-23b, İÜ-122b: üzerine. S2-47a, S3-66a: namāzlarını.
[2239] S2-47a, S3-66a: erbāb-ı ṭarīḳatüñ nefslerine.
[2240] T-212a, İ-21b, İÜ2-23b, İÜ-122b: + dür. S2-47a, S3-66a: gibidür bu şarā'iṭ olmasa.
[2241] Gerek… : - T, İ, İÜ, S2, S3.
[2242] İllā… : - S2, S3.
[2243] T-212a, İ-21b, İÜ2-23b, derkenār, İÜ-122b: + (-İ: zīrā) ḳābiliyyet ḳurı sermāyedür innallāh eseri bāzārında mālın ḥarcamaz. Faḳr-ı Muḥammedī mevālicesini kesb itmez. S2-47a, S3-66a: olmazsa żāyiʿ olur beyt-i Meşnevī

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Aṣl-ı ḫod ḫarb-est lakin ḫˇāce bāş
Kārgen mevḳūf ān cezbe mebāş (C6/ 1477)

Ve ḫıdmet-i mürşidde dünyevī ġarażdan riyādan ṣaḳınup söylemekde baḳmaḳda yemekde ve cümle ḥālde ḳalbüñ riyā vü ḫulūs yoḳlamaḳ gerek. Beyt.
[2244] - T, İ, İÜ.

Pes resmī ṭāʿatle (2) iş bitmez ḳullıġa muḥkem bil bağlayup söylemekde ve baḳmaḳda ve yemekde ḥużūr-ı Ḥaḳda (3) idügin bilüp edeb-i iḫtiyāṭ gerek[2245] ve ḫıdmetde ġaraż-ı fāsidden ziyāde ṣaḳınmaḳ gerek (4) ki edeb budur[2246].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿul)

Eddebu'n-nefs innehā'l-ecbāb[2247]

Ṭariku'l-Ḥaḳ küllehā edeb (A166)

[2248]Yaʿnī Ḥaḳ yolunda (5) edebsüzlük yoḳdur

[2245] T-212a, İ-21b, İÜ2-23b, derkenār, İÜ-122b: **Fe'eynemā tevellū feşemme vechullāhi** (DA152) **Ve hüve meʿakum eynemā kuntum** (DA153) budur. Ḥażret-i Ḥaḳ ḥabībine muraḳabe taʿlīm idüp buyurur **Mā tekūnu fī şe'nin ve mā tetlū minhu min Ḳur'ānin ve lā tāʿmelūne min ʿamelin illā kunnā ʿaleykum şuhūden** (DA154). Taʿmelūne lafẓında efrāddan cemʿe telvīn ḫiṭāb seyyid-i enbiyānuñ dā'imen müstemirran teveccühde olup murād bize taʿrīz idigün īmādur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Ger ne hercā'ī cemāl-i ḫod nemūd
Ve hüve meʿakum eynemā kuntum çi būd.

[2246] Beyt… : - S2, S3.

[2247]S2-47a, S3-66a: eyyuhā'l-aḥbābu.

[2248] S2-47a-47b, S3-66a-66b: + Dediler ki dervīşlik yer elenmişce şu sepilmiş ḫākdür. Ne başan ayaġ incinür ne kimseye toz ḳonar. Yaʿnī cefā çekmekdür cefā itmemekdür. Ḥāfıẓ

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)
Çenān ẕīm ki eger ḫāk reh şevm keş rā
Ġubār ḫāṭırī ez-rehgüzār mā-neresed

Ve ol sebīlüñ şu gözyaşıdur ki ġubāret-i beşeriyet anuñla gider maḥv olur. Ḥāfıẓ

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/Fāʿul)
Ġubār ġam berūd ḥāl-i ḫˇoş şūd Ḥāfız
Tū āb-ı dīde der-īn rehgüzār derīġ müdār

Ḳuli'llāhi şümme ẕerhum (DA155) āyetinüñ taḥḳīḳi budur ki zīrā ḳūluñ başına toz ḳoparsa dareynde hep beşeriyyetden ve nefsinden ḳopar. Pes salik cānundan bīzār olup aġlamaġla fenā vü terk-i taḥṣīl ider ki ṣūret faḳad anda ġayr-ı vicdāndur. Baʿde ʿaşḳ yilleri seḥāb-ı sevānı (S3-66b) ṭaġıtdup müdām saliküñ meşhūdı şems-i ḥaḳīḳat olur bu maḳāmda fikri vü ẕikri vü nūrı Ḥaḳḳa muḥaṣṣar olur ġaflet u iştihā vü şehvet u ḥırş ḳalḳar v**e men yuslim vechehu ilāllāhi ve huve muḥsinun fe ḳadistemseke bi'l-ʿurveti'l- vuṯḳā** (DA156) ḥāleti ẕuhūr ider. Burada meger şeyṭān u ḥīle nefs maḥv olur. **Cā'e'l-ḥaḳḳu ve zeheḳa'l-bāṭıl** (DA157) ḥükmi üzere ıṭmınānla viṣāle (…) olunur. Bu derdi ṭuymayanları bī-derd olmaġın ehl-i derde inkār iderler. Beyt

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)
Gehi aġlamalıdur ḥāline geh gülmelidür
Ehl-i ʿaşḳ etdigi feryād fiġāna göknek

Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
İrmek isterseñ eger (S2-47b) dārü'ş-şifāya ḫaste ol
Derd yedür ʿaynı şifā ṭuymamış ammā ṣaġlar

Ammā ʿuṣṣāḳ daḫı anlaruñ görmedügi yeter diyü merḥamet idüp bed-duʿā etmemek gerek inṣāf budur ki Ḥāfıẓ buyurur

ve edebsüz Ḥaḳ yolunda degüldür[2249].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Z’ān ki dervīşān u rāy-ı mülk māl

(6) Rūzī dārend jerf ez ẕü’l-celāl (C1/ 2353)

İ-22a, İÜ2-24a [2250]Dārend dāred lafẓınuñ cemʿidür[2251]. Jerf jā-i (7) ʿAcemile derīñ yaʿnī ʿamīḳ dimekdür[2252] ve çuḳur ve tārīk maʿnāsına gelür[2253] murād evvelkidür[2254]. (8) Maʿnā[2255] anuñçün dervīşlik mülk ü māl muḥabbetinden öte geçilmişdür[2256]. Dünyā vü mā-fīhāyı (9) arda atmışlardur[2257] v**e rızḳu Rabbike ḫayrun ve ebḳā** (A167) kānında[2258] **Ve naḥnu nerẕuḳuke** (A168)

T-212b [2259]ḫˇānındadur ki[2260] (10) rıẕḳ ṭutarlar[2261] ki nihāyeti yoḳ

Münʿam künī zi-ʿaşḳ u mey ey müftī-i zemān
Maʿzūr dārmet ki tū ū rāne dīde

Ammā inkār-ıḥırmāna bāʿiṣ olur ʿa’iẕubillāh.

[2249] Yaʿnī… : - S2, S3.

[2250] S2-47b, S3-66b-67a: + Z’ānki zi men maʿnāsına ān żamīr-i ġāyib hū maʿnāsına ki rābıṭadur. Pes üç kelimeden mürekkebdür dervīşān dervīşüñ cemʿidür. Rūzīde yā nefs kelimedendür rızḳ maʿnāsına pes ze’ī kesr-i zā ve hemze ve yāyla (S3-67a)yazılmaḳ gerek.

[2251] Dāred… : - S2, S3.

[2252] T-212a, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-122b: maʿnāsına. S2-47b, S3-67a: + laṭīfe māla māl didiler ṣāḥibinden meyl u aʿrāżı muḳarrer olup bāḳī olmadıġçün zīrā ikiden biri muḳarrerdür ki yā ṣāḥibi olur māldan ayrılur yā bir ḥādiṣle māl ṣāḥibinden ayrılur ki beşer mālu’l-be-ḫayli’l-ḥādiṣ vāriṣ-i ḥādiṣdür.

[2253] T-212a, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-122b: + ammā.

[2254] Ve çuḳur… : - S2, S3.

[2255] - T, -İ, -İÜ.

[2256] T-212a, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-122b: geçmişler ve.S2-47b, S3-67a: geçmişlerdür Ḫudādan dilsūz ve nihāyetsüz rızḳ ṭutarlar yaʿnī.

[2257] S2-47b, S3-67a: itüp müteveccihleri ancaḳ vechullāha olduġçün.

[2258] S2-47b, S3-67a: ḫˇānunda.

[2259] T-212b, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-122b: + kānından ve **Naḫnu nerzuḳuke** (DA158).

[2260] - S2, S3.

[2261] S2-47b-48a, S3-67a-67b: + ve zīnet-i ekābiri ve zeḥārif-i ġāfilīni görüp teḥassür u teḥāsidden ʿārīlerdür ve ḥażret-i ʿaleyhi’s-selāmuñ **Evlā teẕummen eḥaden aʿlā mā lem yuztiḳullāhu fe’inne rızḳullāh lā yesūḳuhu ileyke ḫareşa ḫarīşin velā kerāhet kārihun** (DA159) ḥadīşi ile ʿāmellerdür ve ḥażret-i ʿaleyhi’s-selāmuñ **Men aṣbeḥ muʿāf fī beden emnā fī serbeh ʿindeh ḳūt yevmih feki’ennemā cīzet lehu’d-dünyā bi-ḫaz fīrihā** (DA160) buyurduġı üzere niʿama baḳup ve ʿamellerinüñ ḳuṣūrın görüp dāhı dünyāda ki ednā niʿmet behā olmaz deyü ḫāyıf u minkesr u …lerdür bunlar (S2-48a) libās-ı faḳrde itḳıyā vü iḫtimā (S3-67b) sulṭānlarıdur. Ḫāṣılı dervīş dimek faḳr dimekdür. Faḳīr dimek maḳsūma rāżı ve ṭamaʿ-tārīk olup tevekkül u ḳanāʿat etmekdür. Belki lāyıḳ degülüm deyü ḫavf u ḥicābla münkesr olmakdur ve nice münkesr olunmaya ki aġniyā ḥaḳḳında ḥażret-i ʿaleyhi’s-selām buyurur **Elā Rabbi nefsin ṭāʿimetün nāʿimetün fī’d-dünyā cā’iʿatün ʿāriyyetün yevme’l-ḳıyāmet** (DA161) didi ve aġniyānuñ

anuñiçün Reẕẕāḳ-ı Ẕü'l-celāle dil bağlamışlardur[2262].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tū hemān dīdī ki iblis-i laʿīn

Güft men ez āteşem Ādem zī-ṭīn (C3/ 2299)

Hemān şöyle (12) ve ancaḳ maʿnāsına[2263] Ḥişārī'de mesṭūrdur[2264]. Dīdī yā ḫiṭābiyle[2265] Dīd lafẓınuñ muḫāṭabıdur[2266]. Hemān (13) hem ān lafẓından mürekkeb olmaḳda muḥtemeldür. Hemān dīdī[2267] anı gördüñ dimek olur. (14) Evvelki maʿnā üzere[2268] sen ancaḳ eyle[2269] gördüñ ki şeyṭān[2270] Ādem'üñ ṭīnin görüp dīnin ve maʿnāsın görmedi[2271]. Ṣūret-bīn olup[2272] ben ḫayrum[2273] oṭṭanum[2274] Ādem balçıḳdandur didi[2275]. (16) Bilmedi ki āteş celāle maẓhardur[2276] yaḳıcı ve varı yoḳ idicidür[2277]. Ḥāk cemāle maẓhardur tevāżuʿ (17) ile yüz süren[2278]

---

muḥassenāt u müzeyyinātla teḳayyudleri ḫuṣūṣunda **Elā Rabbi mükerrimun li-nefsihi ve hüve lehā müheyyimūn** (DA162) didi ve daḫı **Elā Rabbi şehvetü sāʿatün evraşte ḫazenen ṭavīlan** (DA163) didi ve faḳr anuñ terk-i niʿmet u nefi-i ʿizzet u terk-i ḳayd-ı ṣūret itdikleri ḫuṣūṣunda **Elā Rabbi mehīnin li-nefsih ve hüve lehā mükrimun** (DA164) buyurdu ki Mollā buyurur.

[2262] Ki nihāyeti… : - S2, S3.

[2263] S2-48a, S3- 67b: dimekdür Ḳara.

[2264] - S2, S3.

[2265] - S2, S3.

[2266] S2-48a, S3-67b: + ʿibāretüñ tafṣīli budur bu.

[2267] T-212b, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-122b: sen.

[2268] Hemān… : - S2, S3. S2-48a, S3-67b: + Ṣūret dīdi ki iblis-i laʿīn dīd āzadum ve güft men el-ḥac yaʿnī.

[2269] S2-48a, S3-67b, T-212b, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-122b: şöyle.

[2270] S2-48a, S3-67b: iblis-i laʿīn ile gördi yaʿnī şeyṭān gibi ẓāhirden.

[2271] Ādem… : - S2, S3.

[2272] S2-48a, S3-67b-68a: + ol Ādemüñ ṭīnüñ görüp dinen maʿnasın görmedügçün fażīletün añlamayup secde taʿẓīm u tenezzül (S3-68a) etmedügi gibi.

[2273] - S2, S3.

[2274] S2-48a, S3-68a: āteşdim ḫayrlu ve gālibüm ṭoprağa diyü ʿuluvvle tekebbür u ʿuluvvv ṣatduġu gibi.

[2275] Ādem… : - S2, S3.

[2276] S2-48a, S3-68a: maẓhar vücūdı maʿdūm idicidür.

[2277] Yaḳıcı… : - S2, S3.

[2278] Yüz… : - S2, S3. S2-48a, S3-68a: + ayaġı altına baş ḳoyan.

İÜ-123a dānelerüñ[2279] birin biñ idicidür ve cümle toḫumlarda olan ḳuvvet ü ḳābiliyyeti (18) ẓuhūra getürüp ḫoş-reng ve ḫoş[2280]-rāyiḥa ve leẕīẕ idicidür. Pes bendeye düşen (19) ḫıdmetin görüp ṭavrından geçmeyüp dīvān-ı pādişāhīde ketḫudālıḳın gidermek iken

S1-31a (1) İblīs pādişeh[2281] işine ḳarışup lākin[2282] **Yefʿalu mā yeşā'u (A169)** ve **Lā yus'elu ʿammā yefʿalu** (A170) olan şehenşāh-ı muʿaẓẓama (2) iʿtirāż etdigiçün merdūd-ı süddei saʿādet oldı. Ḥāṣılı şeyṭān Allāh'uñ (3) birligin münkir degüldi[2283]. Lākin[2284] **Ve kāne mine'l-kāfirīn (A171)** dinildigi evvelā ḥażret-i Ḥāk celle vü ʿalā insānı kerremnā ile mükerrem ḳılup mescūdluga lāyıḳ gördükde muḳābele-i naṣda rā-yı fāsid ile ḳıyās-ı muḫālif etdigiçün idi ve daḫi[2285] ḫākde olan ṣıfat-ı cemāli setr ü inkār (4) idüp ancaḳ nārda olan ṣıfat-ı celāli iṣbāt etdigiçün idi ki esmā vü evṣāfından (5) birin inkār ṭarīḳ ü şerʿ de küfrdür. Ḥamdi Çelebi[2286] ḳuddise sırruhu[2287]

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿilün)

Nāra ḥaṣr etmeseydi (6) nūr-ı racīm[2288]

Sāye-i Ādeme ḳılurdı sücūd[2289]

[2279] S2-48a, S3-68a: dāne-i mevcūdenüñ.
[2280] T-212b, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-123a: ḫūb.
[2281] T-212b, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-123a: pādişāh.
[2282] -İ, İÜ, T.
[2283] T-212b, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-123a: degülken.
[2284] -İ, İÜ, T.
[2285] Evvelā… : S1 derkenarda verilmiş. Buraya eklenmesi için işaretlenmiş. Bu satıra eklenmezse anlam bozuluyor bu nedenle yukarıda gösterdim. - İ, İÜ, T.
[2286]T-212b, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-123a: + buyurur.
[2287] Ḳuddise… : - T, İ, İÜ ve cümle toḫum… : - S2, S3. S2-48a, S3-68a: + ve añlamayup ki Ādemde sırr-ı Ḫudā vardur. Anuñçün **İnnā ceʿālnāke ḫalīfeten** (DA165) ṭıbaḳınca ḫalīfetullāh oldı nārda celāl varsa ḫākde cemāl vardur. Beyt.
[2288] S2-48a, S3-68a: nūr-ı raḥīm.
[2289] T-212b derkenār: Ḥamdī Çelebī. S2-48a-48b, S3-68a-68b: + İmdi sen de şeyṭān ünsi olup Ādem vardı nice nār ṭapancaları ve nice zaḫme-i cefā ve nice redd u ḳabūl görmüş (S2-48b) ve celālī cemālī cümle maḳāmları seyr u sulūkun tekmīl etmiş mürşid-i kāmile inkār idersin bilmezsin ki belā çeken niʿmet ve zaḫmet çeken raḥmet ider ve niçe yıllar niyāzda olayın meydān-ı nāza irüp maḳbūl u maḥbūb olmaz ve bendeye düşen ḫıdmetün görüp ṭurandan geçmeyüp ketḫudālıġı muvāfıḳ iken iblis **Yefʿalu mā yeşā** (DA166) diyüp emr-i ilahiye ḳarışdıġçün merdūd sedde-i saʿādet oldı anuñçün **Ve kāne mine'l-kāfirīn** (DA167) dinildi şeyṭān Ḫudānuñ vaḥdāniyetün bilürken kerremnā ile mükerrem olan Ādemi Ḫudā teʿalā mescūdluk lāyıḳ görmüşken muḳābile-i emr-i manṣū (…) muʿteriż idüp ḳıyāsla bu iş (S3-68b) yerinde değil iʿtiḳād etdügçün pes.

Ḥażret-i Mollā bunı ī̇mā’en[2290] dir ki[2291]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çend bīnī ṣūret-i āḫer-i (7) çend çend

T-213a Çeşm-i iblīsān-rā yek-dem bebend (C3/ 2300)

Bīnī (8) diden lafẓından mużāriʿ olan bīned lafẓınuñ muḫāṭabıdur[2292].

Besten[2293] baġlamaḳdur[2294]. Mużāriʿi bended gelür ʿalā ġayri’l-ḳıyās baʿżı[2295] (9) şāẕ degüldür ḳıyāsīdür bendīden daḫi luġat olduġıçün didiler. Pes[2296] bebend[2297] emrdür[2298]. Maʿnā[2299] (10) niçe görürsin ṣūreti niçe niçe. Nefsī ve iblīsī

İ-22b, İÜ2-24b olan bezden[2300] gözüñi bir dem baġla[2301] (11) ve rūḥānī gözüñi açagör[2302].

[2290] Ḥażret… : - T, İ, İÜ. T-212b, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-123a: Bu maʿnāya binā’en.

[2291] Bunı… : - S2, S3. S2-48b, S3-68b: + buyurur.

[2292] T-213a, İÜ-123a: + ve. Bīnī… : - S2, S3. S2-48b, S3-68b: + Aḫer lafẓı Fārsīde ṣaḥīḥdür ki taʿrīż u teʿaccüb maḳāmında istiʿmāl olunur. Laṭīfī

Rāhem zi-dey u luṭf be-mūdī be-dilberī
Aḫer çe şod ki ez-sırr-ı sin bāz şet’i

Baḥru’l-ġarā’ib çend ʿadedden su’āldür ḳac dimekdür yā miḳdār maʿnāsınadur çend ceviz dirler bir nice ḳoz ḳadar dimekdür Baḥru’l-ġara’ībb.

[2293] S2-48b, S3-68b: + u bendīden maṣdardur tā yine ḳıyāsla.

[2294] - S2, S3.

[2295] T-213a, İ-22a, İÜ2-24a, İÜ-123a: +lar.

[2296] ʿAlā… : - S2, S3.

[2297] S2-48b, S3-68b: benīd.

[2298] S2-48b, S3-68b: + İblīsān iblīsüñ cemʿidür teʿaccümle yek bir dem saʿāt yek feth̤-i bāyla aṣldur kesrde luġatdür Baḥr.

[2299] -İ, İÜ, T.

[2300] Nefsī… : - S2, S3. S2-48b, S3-68b: + şeyṭānlar gözüni.

[2301] S2-48b, S3-68b: + Yaʿnī sanā ḥażret-i Şems Ḳur’ān yolı göstermişken ve iżāḥ itmişken **Aʿmā el-ʿamā e’ḍ-ḍelālet baʿde’l-hüdā** (DA168) ḥadīṣi üzere taʿāmı yeter olmadığı gele bu nefs-i şeyṭānī olan bezden gözüñi bir dem baġla.

[2302] S2-48b-49a, S3-68b-69a: + Ki bu bezden gözün ziyāde żararı ve ʿaẓīm tāṣīri vardur ki ḥadīṣde El-ʿaynu’l-Ḥaḳ buyurduġunuñ taḥḳīḳisi **Ve İnne’l-ʿayn tudḫilu’r-recl e’l-ḳabr ve’l-cemel e’l-ḳadr** (DA169) buyurduġınuñ tedḳīḳisi budur. Yaʿnī kendü ṣūreti (…) ile muḳayyedlerüñ gözi şeyṭān gözidür. (S2-49a) Ẓāhirde cāna ebed ana tāṣīr iderse bunun (S3-69a) semūmiyyesi sāliküñ īmānına tāṣīr ider ve ḳalb ölür ḳalb maḳbere olur. Bişmiş loḳma yudmaḳ gibi anı iḍlāl şeyṭāna āsān gelür hem kişi ẓāhirāniyye ki muḥabbet itse gözün aġusı ikāzyāda ṭoḳınur cümleden ziyāde maḥbūbı kişinüñ ḫod nefsidür. Şeyṭānuñ gözi āteşine degdi ziyāsı söyündi bī- nūr ḳaldı. Anuñçün ṣuleḥānuñ gözi degmez dirler ṣıfat-ı şeyṭaniyyetleri fenā bulduġçün göz oldur ki kendüni cümleden kem u ḫod göre ve ḫorluġundan utanup aġlaya.

Ḥāfıẓ[2303] beyt[2304]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḫayra ān ki dīde ki āb-eş nebered girye-i ʿaşḳ

(12) Tīre ān dil-der u şeme-i muḥabbet nebūd

Ve illā bunda ṣūretle muḳayyed olan bunda ve anda (13) aʿmā olur. Beyt[2305]

Min medd-i be ṭarafu'l- cehl ṭarafā maḫva hevā

Aġḍā ʿalā el-ḥaḳḳı yevemā ve hüve ḫaẕiyān (A172)

[2306]**Ve men kāne fī hāẕihi aʿmā fe-huve fī'l-āḫırati aʿmā (A173)**[2307] maʿlūmdur[2308].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Kār ez-īn vīrān şod-est ey merd-i ḫām

S3-69b (15) Ki beşer dīde mer īn-hā-ra çü ʿām (C3/ 2298)

[2309]Mer inne[2310] maʿnāsınadur yāḫūd megerden muḫaffefdür[2311]. İn (16) ism[2312]-i işāretdür heẕā maʿnāsına. İnhā cemʿidür[2313]. Maʿnā[2314] iş bundan yaʿnī şunuñçün[2315]

[2303] - T, İ, İÜ.
[2304] - S2, S3.
[2305] Ve illā… : - S2, S3. S2-49a, S3-69b: ʿalā ey ḥāl-i mü'mine ḫuṣūṣan sālike ṣūretle teḳayyüd ḥarāmdur gerek kendü ṣūretine gerek ẕekūr u inās hevālara baḳmaḳ.
[2306] S2-49a: + Bundan ʿamā ḳalb ḥāṣıl olur ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām **Ve innemā el-ʿamā ʿamāyu'l-ḳalb** (DA170) buyurur ve ḳıyāmetde.
[2307] S2-49a: + ḳopan ḳısmından biri bunlardur didiler gerekse kendü ṣūret ʿamel-i ṣāliḥine baḳmaḳ ḥażret-i ʿaleyhi's-selām buyurur **Lā tuʿcebū bi-ʿamel ḥattā tenẕurū imā yuḫtem lehu** (DA171).
[2308] - S2.
[2309] S2-49a, S3-69b: + Şodest şode est elf gibi hā-i resmī de maḥzūfdur.
[2310] S2-49a, S3-69b: + taḥḳīḳiyye.
[2311] S2-49a, S3-69b: + ol.
[2312]S2-49a, S3-69b: esmā.
[2313] Bu iki cümle İ, İÜ ve T nüshasında yer degiştirmiştir.
[2314] - İ, İÜ, T.
[2315] Yaʿnī… : - S2, S3.

yıḳıldı. Ey[2316] ḫām[2317] kişi[2318] (17) ḫavāṣṣı ʿāvām[2319] göziyle baḳup beşer[2320] gördüñ. Yaʿnī bilmek ve cennet ü cemāle lāyıḳ (18) olmaḳ maṣlaḥatı içün ḫalḳ olan özüñi zāyiʿ ü ḫarāb etdüñ ve ʿirfān u ʿaşḳ (19) bāzārı içün virülen[2321] sermāye-i ʿömrüñi[2322] hīç ü yabān etdüñ evliyā-i fuḳarāyı[2323] ʿavāma ḳıyās

S1-31b (1) idüp[2324] merdān-ı Ḫudā'nuñ himmet ü mededinden maḥrūm olduñ.[2325]

Der-muḳallidān ki ḫˇīş-rā be-kāmilān[2326]-ı (2) ḳıyās künend[2327]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cümle ʿālem z'īn sebeb gümrāh şod

Kim kesī z'abdāl-ı Ḥaḳ agāh şod (C1/ 264)

(3) Gümrāh

İÜ-123b günende-i rāhdan terkībdür. Yol yitürici dimekdür.

S3-70a Kem eksük ve az ve ednā maʿnāsınadur. (4) [2328]Ḫalḳ anuñçün yolın

---

[2316] S2-49a, S3-69b: binā-i taṣavvuf ey olmadıḳ bişmedik.
[2317] - S2, S3.
[2318] - T, İ, İÜ. S2-49a, S3-69b: + ki taḥḳīḳan.
[2319] S2-49a, S3-69b: + gibi gördüñ yāḫūd cenk olduġuñ neden ola meger ḫavāṣı ʿavām.
[2320] Göziyle… : - S2, S3.
[2321] Yaʿnī… : - S2, S3. S2-49a, S3-69b: + Ve ʿavām-ı iʿtiḳād etdüñ ola anlaruñ bāṭınuñ görmeyüp aḥvāl-i ẓāhirelerin ḥicāb etdüñ ola anuñçün heykel tevḥīd u ṣarḥ taṣavvuf olan binā-i vücūduñı ḥarmānla ḫarāb itdün.
[2322] T-213a, İ-22b, İÜ2-24b, İÜ-123a: sermāyeñi. S2-49a-49b, S3-69b: + ki bāzār-ı muḥabbet içün virilmişdi żāyiʿ vü nebāt itdüñ be belā saña miʿmār ḳılup (S2-49b) ve nūr-ı vücūd olan fuḳara-i evliyāyı kemāl.
[2323] Hīç… : - S2, S3.
[2324] S2-49b, S3-69b: etdigünden oldı ki himmetleri desti ile maʿmūr u nūr-ı feyżleri ile münevver u sürūr olmaḳdan ḳalduñ.
[2325] Merdān… : - S2, S3.
[2326] Bu tamlama S1 derkenarda verilmiş.
[2327] S2-49b, S3-69b: mī küned. Ol muḥḳīḳ-i ḥaḳāyıḳ taḥḳīḳ-i ḥaḳīḳ-i maʿcūn-ı Ḥaḳḳa tevfīḳ īṣār ile merżā-yı ḳulūba ʿilācen buyurur.
[2328] S2-49b, S3-70a: + maʿnā.

T-213b azdı ki az kimse ricālullāhı[2329] ṭuydı[2330] ki anlaruñ vücūdları mir'āt-i mücellādur. (5) Her[2331] maġrūr[2332] anlara baḳup kendünüñ çirkin[2333] aḥvālinüñ ve egri[2334] iʿtiḳadınuñ ṣūretinüñ inʿikāsı[2335] (6) ol pīr-i rūşen-żamīrde görinür[2336]. Aḥmaḳlar[2337] ol pas u iʿvicācı āyinenüñ ṣanup inkār ider. (7) Ammā selīmü'l-ḳalb olanlaruñ[2338] muḥabbet ve ḥüsn-i iʿtiḳādları münʿākis olup baḳdıḳca cemāl ü kemāl görüp (8) muḥabbet[2339] ü teslīmleri[2340] ziyāde ve īmānları[2341] dürüst olup mürşidüñ ḳalbine

girmekle[2342] ḳābil-i feyż ü lāyıḳ-ı (9) naẓar-ı Ḥaḳ[2343] olur[2344] v**e men daḫalehu kāne āminā** (A174) müzdin[2345] bulur[2346].

[2329] S2-49b, S3-70a: abdālu'l-ḥaḳ.
[2330] S2-49b, S3-70a: + anuñçün dikme kesme ṭuymazlar.
[2331] T-213b, İÜ-123b: + kim.
[2332] S2-49b, S3-70a: + u ḫod-bīn.
[2333] S2-49b, S3-70a: + ve egri.
[2334] Ve… : - S2, S3.
[2335] - S2, S3.
[2336] T-213b, İ-22b, İÜ2-24b, derkenār, İÜ-123b: + zīrā **Eẕ-ẓıllu'l-ʿavec ʿavec** (DA172) dimişlerdür. S2-49b, S3-70a: + münʿakis olur.
[2337] T-213b, İ-22b, İÜ2-24b, İÜ-123b: -lar.
[2338] S2-49b, S3-70a: + mir'ātde ṣalāḥ ve.
[2339] - S2, S3.
[2340] S2-49b, S3-70a: ve īmānları.
[2341] - S2, S3.
[2342] S2-49b, S3-70a: girerler pes.
[2343] T-213b, İ-22b, İÜ2-24b, İÜ-123b: -Ḥaḳ.
[2344] T-213b, İ-22b, İÜ2-24b, İÜ-123b, S2-49b, S3-70a: + lar.
[2345] - T, İÜ.
[2346] T-213b, İ-22b, İÜ2-24b, İÜ-123b: + lar. Müzdin… : - S2. S2-49b-50a, S3-70a-70b: + Kemāmerr su'āl abdaluñ abdāllıkları ve ẓulmet-i beşeriyyetleri nūr-ı vaḥāniyyete abdāl olmasa ne ʿamel ile olur cevab aḫbārda Ebū'd-Derdā ḥażretleri buyurdu ki Abdāl enbiyānuñ ḫulefāsıdur anlar arżın evtādıdur yaʿnī mıḫlarıdur ki yerüñ gögüñ ḳıyāmı ve niʿmeti ve ḫalḳuñ taʿişi anlar sebebi iledür. Mādām bunlar bāḳīdür ḳıyāmet ḳopmaz ʿiyāẕenbillāh bunlar dökünüp yerlerine bunlar ḫalḳı ile müteḫalliḳ ḳā'im maḳām bulunmaya kārḫāne ṣāḥibi **İẕā'ş-şemsu kuvvirat** (DA173) ve **iẕā's-semā'u kuşitat** (DA174), **ve iẕā'l-arḍu müddet** (DA175) mefhūmunca arż u semāyı yıḳar ve neyrātı döker ve anlar (S3-70b) ne çoḳ ṣavm u ne çoḳ ṣalātla bu maḳāma yetişürler belki Seyyid **El-ʿamel el-veraʿ** (DA176) ḥadīşi üzere ḳula ve fiʿlen ve muṭaʿmen ve mülebbesen ḥarām u şübheli nesnelerden perhiz ve veraʿla yetişürler ve nefsüñ iştihā ve (S2-50a) telezzez u şehevātını ferāġ u ḳanāʿat ve ḥırṣı terk ile yetişürler. Li-şeyḫinā Şemse'd-dīn Es-sivāsī ḳuddise sırrahu **Yurġabu'l-aḫbār ʿan lezzātih ḥattā el-mubāḥ yurġabu'l-eşrār fī leẕẕātih ḥattā el-ḥaram** (DA177) ve ḥālleri her işde iḫlāṣ u ḥüsn-i niyyet u selāmet ṣadr u ḫalḳa nuṣḥdur. Anlar ḳırḳ kimsedür ṣıddıḳlardur hīç bir nesneye laʿn u ṣıddıḳlardur hīç bir nesneye laʿn u ṭaʿn u cefā vü ḥareket şenīʿā vü ḥased u ḥaḳāret u tefāḫir etmezler ve anlar gāh ġafletde ve gāh ḫāşiyetde olmazlar. Nufūsları muṭmaʿinedür ve bir ḥālde ṣābit u ber-ḳarārdurlar. Anlar Ḫudā teʿālānuñ ʿaskeridür. (…) **Ḥizbullāhi e lā inne ḥizballāhi humu'l-muflihūn (**DA178) rāvī etdi. Yā Ebā'd-Derdā baña daḫı anlar ṣıfatına irmek olur mı ḥażret-i Ebā'd-Derdā eydür olmaz meger dünyāya buġż idesin ki ḥubb-ı dünyā cümle ḫaṭānuñ başıdur ve buġż-ı dünyā cümle devletüñ başıdur yaʿnī bu saʿadetüñ muḳaddemesi maḥv u terk u fenādur dimek ister ki şarṭ-ı ʿaẓīm-i sālik budur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ān dili kez āsumān-hā ber-terā-st

(10) **Ān dil abdāl veyā peyġamber-est** (C3/ 2248)

[2347]Ber ʿalā maʿnāsınadur.

S3-71a Ter añа[2348] tafṣīldür[2349]. Peyġamber[2350] berden[2351]-i peyġam'dan (11) terkībdür[2352]. Ḫaber iletici ve risālet ṣaḥibi dimekdür. Ber lafẓı meftūḥ oldı. Berīden (12) lafẓınuñ mużāriʿi[2353] ẓan olunmasun[2354] içün[2355].

Maʿnā[2356] ol bir göñül ki göklerden daḥi[2357] yücerekdür. (13) Ol abdāl veyā peyġamberler göñlidür ki levḥ-i maḥfūẓ ve beytü'l-maʿmūrdur. Göklerden[2358] ve ʿarşdan[2359] (14) yücedür[2360]. Belki ʿarş-ı aʿẓam anlaruñ

İ-23a, İÜ2-25a ṣaḥrā-yı ḳalbi kūşesinde bir küçük dānedür. Yāḫūd[2361] (15) eflāk bir kāhdur ki enfās-ı ṭayyibesi riyāḥı ile devr ü gerdiş eyler[2362].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḳaṣd-ı (16) ceng-i enbiyā mī dāştend

Cism dīdend Ādemī pendāştend (C3/ 3113)

[2347] S2-50a, S3-71a: + Dilī de yā vaḥdetdür kez aṣlında ki ezdür āsumānhā āsumānuñ cemʿidür.
[2348] - S2, S3.
[2349] S2-50a, S3-71a: ālet-i tafṣīldür.
[2350] S2-50a, S3-71a: + ve peyġamber.
[2351] S2-50a, S3-71a: berende.
[2352] S2-50a, S3-71a: vaṣf-ı terkībdür.
[2353] T-213b, İ-22b, İÜ2-24b, İÜ-123b: (T, İÜ: + olmaḳ) iḫtimālin def.
[2354] Ẓan… : - T, İ, İÜ.
[2355] Ber… : - S2, S3.
[2356] - T, İ, İÜ.
[2357] - S2, S3.
[2358] S2-50a, S3-71a: saḳf-ı merfūʿdan.
[2359] S2-50a, S3-71a: ʿarş-ı aʿẓamdan.
[2360] S1: yucādur şeklinde yazılmış.
[2361] T-213b, İ-23a, İÜ2-25a, İÜ-123b: Yā.
[2362] Yāḫūd… : - S2, S3. S2-50a, S3-71b: + **Mā ve siʿanī ʿan şey' velā semāṣī velākin ve siʿanī ḳalbu'l-ʿabdi'l-mü'min** (DA179) ve bunlaruñ gibi delā'il çoḳdur.

S3-71b (17) Dāşten ṭutmaḳ dāşet ṭutdı dāştend cemiʿidür[2363]. Pendāşten ṣatmaḳ pendāşet ṣatdı pendāştend (18) cemʿidür[2364]. Mużāriʿleri pendāred[2365] dāred gelür[2366]. Enbiyāya ceng ḳaṣdın ṭutdılar. (19) Ḳālıbı görüp ādem ṣandılar[2367]. Yaʿnī münkirlerüñ gözi[2368]

S2-50b bī-nūr

T-214a u aʿmā[2369] olmaġın cism[2370]-i evliyā vü enbiyā ki

S1-32a (1) keşāfet-i beşeriye ṭavrından çıḳub rūḥ ṣıfatına girüp bī-küdūret virürdi ve hem **lā yunṣarūn** (A175) ṭıbaḳınca ol nūrı görmeyüp[2371] ancaḳ ṣūretin görüp kendülere ḳıyās etdiler. Beyt

Ḫurşīd-rā ki hīç (3) nebāşed ḫaffāş līk

Ḫaffāş-rā bedīden[2372] füted mecāl

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Güfte īnek mā beşer (4) īşān beşer

Mā vü īşān beste-i ḫˇābīm ü ḫor (C1/ 266)

[2363] T-213b, İ-23a, İÜ2-25a, İÜ-123b: cemʿ-i mażīdür kezālik. S2-50a: + ikisi de mużāriʿdür.
[2364] - T, İ, İÜ. Pendāşten… : - S2.
[2365] S2-50a, S3-71b: nīdared.
[2366] S2-50a, S3-71b: + maʿnā.
[2367] S2-50a, S3-71b: + Li-muḥarririhi
Dīne baḳ ṭīnün görüp nāḳış görinme ādemi
Āb-ı gülden her seḥer ṭoġar cihāna āfitāb.
[2368] S2-50a, S3-71b: gözleri kör ve.
[2369] U… : –S2.
[2370] S2-50b: ṣıfat-ı rūḥa giren keşāfet-i beşeriyyetden çıḳan ecsām-ı.
[2371] Ki… : - S2, S3.
[2372] T-214a, İ-23a, İÜ2-25a, İÜ-123b: + ū keyy.

[2373]İnek buncağız dimekdür. İn ism-i işāretdür. (5) Kef[2374] ālet-i taṣġīrdür[2375] ve uşda ve şimdi maʿnāsına[2376] da gelür[2377]. Enīkim uştayum enīkīm (6) uştayuz. Enīkest

İÜ-124a uştadur[2378]. Beste ism-i mefʿūldür. Mā nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayr żāmīridür[2379]. (7) İşān żamīr-i ġāyibüñ[2380] cemʿidür[2381]. Maʿnā[2382] didiler[2383] ki uşda biz de beşer anlar da. Biz de bunlar da uyḳu ve yemek (8) esīri[2384] bunlaruñ[2385] **Ebeyte ʿande Rabbī yeṭaʿmanī ve yesteḳīnī (A176)** ḫ̆ānundan yedükleri ġıdā-yı rūḥānīlerin (9) görmeyüp ancaḳ ḳālıb u ḳāftan u ḫaymelerine[2386] yaʿnī[2387] tenlerine baḳdılar[2388].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İn ne-dānistend (10) işān ez-ʿamī

Hest farḳī der-meyān bī-müntehā (C1/ 267)

[2389]Bilmediler bunlar körlüklerinden[2390] (11) ki[2391] arada bī-ġāyet fark vardur. Cehllerine ne bāʿiṣ bunda ne maṣlaḥata geldiklerin unudup (12) sermāye-i ʿömrlerin ve himmetlerin rūḥ-i ḥayvānī maʿāşına ḫarcadıḳları oldı ve bir bilüre sormadılar (13) ki

---

[2373] S2-50b, S3-71b: + Güfte burada güfte āned dimekdür zīrā yuḳarıda dāştend bendāştend cemʿidür.
[2374] S2-50b, S3-71b: kāfʿAcemde.
[2375] T-214a, İ-23a, İÜ2-25a, İÜ-123b: tasġīr āletidür.
[2376] T-214a, İ-23a, İÜ2-25a, İÜ-123b: maʿnālar da ḳābildür.
[2377] Da… : - T, İ, İÜ.
[2378] S2-50b, S3-71b: + dimekdür.
[2379] T-214a, İ-23a, İÜ2-25a, İÜ-124a: - dür.
[2380] S2-50b, S3-71b: ān lafẓınuñ.
[2381] S2-50b, S3-71b: + ki żamīr-i ġayibdür.
[2382] - T, İ, İÜ. S2-50b, S3-71b: + inne **Ente illā beşerun miślunā** (DA180) ve **İnne hüve raculun** (DA181) mefhūmunca dimişler.
[2383] - S2, S3.
[2384] S2-50b, S3-71b: + dür.
[2385] S2-50b, S3-71b: + cisimleri nūr-ı cāmid idügün ve ġıdaları vü şerbetleri.
[2386] T-214a, İ-23a, İÜ2-25a, İÜ-124a: olan.
[2387] - T, İ, İÜ.
[2388] Yedükleri… : - S2, S3. S2-50b, S3-71b: + idügün bilmezler ki buyurur ki.
[2389] S2-50b, S3-71b: + **Vehum lā yubṣarūn** (DA182) ṭıbaḳınca **Ve lākin taʿamī el-ḳulūb** (DA183) ḫükmünce.
[2390] S2-50b, S3-71b: ʿayn-ı başīretleri kör olmaġın.
[2391] - T, İÜ, İ.

ṭuyalardı ki ʿāriflerüñ rūḥ-i ḳudsīsinüñ ednā menzili ʿālem-i ervāḥdur ve anlaruñ muʿāmelesi (14) Ḥaḳla olmaġın her nefes Ḥaḳ ile vaḥdetdedürler[2392].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ez-muḥaḳḳaḳ tā muḥallid farḳ-hā-st

K'īn çü (15) Dāvud-est u ān diger ṣadā-st (C2/ 493)

Tā intihā[2393] maʿnāsınadur[2394]

T-214b illā gibi[2395]. K'īn aṣlı ki īn'dür. [2396]Muḥaḳḳıḳdan (16) muḳallide çoḳ[2397] farḳ vardur[2398].

S3-72a Ki muḥaḳḳıḳ Dāvud gibidür. Muḳallid ṣadāsı gibidir. Ṣadā-yı Dāvud gibidür. Ṣadā-yı Dāvud'uñ

İ-23b, İÜ2-25b (17) Dāvudsuz ḳıyāmı muḥāl olduġı ve vücūdı olmadıġı[2399] gibi muḳallid daḫi muḥaḳḳıḳ ile hem-nefes (18) olmayınca[2400] Dāvudī nefes olmaz. Yaʿnī[2401] nefesi bī-ṣafā vü bī-maʿnādur mü'eṣṣir olmaz[2402]. Eṣvāt-ı ḥayvānāta (19) mülḥaḳ olur[2403]. Yaʿnī ehl-i taḥḳīḳ Dāvud gibi vücūd-ı Ḥaḳla mevcūd olup ve ḥayāt-ı ṭayyibe-i bāḳīye

S1-32b (1) ḳazanup ve vücūd-ı ʿārıżīsin fenāya virüp beḳā-bi'llāh ḳazanup ḫalīfetullāh olmaġa revā olmuşdur[2404]. (2) Ammā muḳallid bī-vücūd u żāyiʿdür. Yil gibi her ṭarafa esüp[2405]

[2392] Ṭuyarlardı… : - S2, S3. S2-50b, S3-71b: + ʿilm ḥāle mālik olalardı ḥüsn-i semtle ʿilm idelerdi.
[2393] S2-50b, S3-71b:illā.
[2394]T-214a, İ-23a, İÜ2-25a, İÜ-124a: içündür. S2-50b, S3-71b: + Yaʿnī intihā içündür.
[2395] T-214b, İ-23a, İÜ2-25a, İÜ-124a: maʿnāsına. İllā… : - S2, S3.
[2396] S2-50b, S3-71b: + maʿnā.
[2397] - S2, S3.
[2398] S2-50b, S3-71b: + çoḳ.
[2399] T-214b, İ-23b, İÜ2-25b, İÜ-124a: + (T-214b, İü-123b: + ve) vücūdu olmadıġı.
[2400] T-214b, İÜ-124a: + **Er-rīḥ min nefesi'r-Raḥmān** (DA184) ṭıbaḳınca ḫalīfetullāh olan Dāvud gibi kelām-ı nefes-i Raḥmān ve mü'eṣṣer u cāzib olmaz. **İnne enkera'l-aṣvāt** (DA185) olan ḥamār ṣavtı aña sāmiʿ ṣafā virmez. Bil ki elem virir bir daḫı Dāvud cevherdür nefesi ʿarıżdur cevherüñ ʿarıżsız ḳuʿūd u ḳıyāmı olmadıġı gibi ʿavāmuñda evliyāsız kām yoḳdur. Belki vücūda gelmesi yeg idi.
[2401] İ-23b, İÜ2-25b: ve.
[2402] Bī-maʿnādur… : - İ. İ-23b, İÜ2-25b: bī-maʿnā olur. Dāvūdī nefes… : - T, İÜ.
[2403] Ṣadā-yı Dāvud gibidür… : - S2.
[2404] Vücūd-ı Ḥaḳla… : - S2, S3. S2-50b, S3-72a: + **İnnā ceʿalnāke ḫalīfeten fī'l-arḍı** (DA186)mażmūnunca revā görülmüştür.
[2405] Bī-vücūd… : - S2. S2-50b, S3-72a: + bī-intiẓam ḳurı ṣadādur neyzensüz ney gibi nefesi duḫūl u ḫurūc ider ve zāyide yere eser.

ṣavurur bir gün ṣadāsı işidilür. (3) Bir gün[2406] mevtle[2407] sesi[2408] batarsa[2409] söyebilüp ḥaḳīḳate ulaşmadığı içün ḫayrla ḫalḳ dilinde (4) meẕkūr ve zinde nām olmaz. Ancaḳ bir ḳac gün merkeb çākine meşġūl olup aldandığı gibi maġrūrluġı (5) kendüye ḳalur ṣoñı hīç olur[2410].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Kāfir u mü'min Ḫudā güyend līk

Der- (6) meyān-ı her dū farḳī hest nīk (C2/ 497)

Güyend güyed lafẓınuñ cemʿidür velīkin

İÜ-124b velīke ve līk (7) cümle kesre-i lām ile istidrāk[2411] içündür[2412]. Lākin maʿnāsınadur[2413]. Maʿnā[2414] ikisinüñ de dilinden Allāh ṣadāsı (8) çıḳar velī arada[2415] farḳ var[2416] ki kāfirüñ ẕikri şirkle[2417] ve inkār-ı resūlledür[2418]. Ḥaḳīḳāt-i insān[2419] (9) olan ḳalbe uymadığıçün ḳaya yanḳusı gibi bī-maʿnā vü bī-fā'idedür[2420]. Kefere ḥaḳḳında **Yekûlûne bi efvâhihim**

[2406] Bir gün… : - S2, S3.
[2407] S2-50b, S3-72a: mevt irüp.
[2408]S2-50b, S3-72a: ṣadāsı.
[2409] S2-50b, S3-72a: batar ʿindellāh u ʿindelḫulḳ (S2-51a) münşi olur ammā ṣadā-yı Dāvuduñ Dāvudsuz ḳıyāmı muḥāldür. Pes muḳallid intiẓām-ı ḥāl isterse muḥaḳḳaḳla hem nefes olsun ve bād gibi żāyiʿ enfāsīn ol nefes nefes-i Dāvudī de fenā ḳılsun tā her naġmesi mü'esṣer u maḳbūl u daʿveti müstecāb ola aṣvāt-ı ḫayvānāta mülḥaḳ olmaya.
[2410] Söyebilüp… : - S2, S3.
[2411] T-214b, İ-23b, İÜ2-25b, İÜ-124b: ḥarf-i istidrākdur.
[2412] -İ, İÜ, T.
[2413] İ-23b, İÜ2-25b: -dur. Güyend… : - S2, S3. S2-51a, S3-72a: **+ Her dū beyn külli vāḥidun mine'l-mü'min ve'l-kāfir** (DA187) dimekdür farḳī yā vaḥdet içündür yā tenkīrde cā'izdür.
[2414] T-214b, İ-23b, İÜ2-25b, İÜ-124b: yaʿnī.
[2415] İkisinüñ… : - S2, S3. S2-51a, S3-72a: + Kāfir u mü'min ikisi de Allāh dirler lakin bu ikinüñ arasında.
[2416] T-214b, İÜ-124b, S2-51a, S3-72a : + dur.
[2417] S2-51a, S3-72a: -le.
[2418] S2-51a, S3-72a: + lisānı.
[2419] S2-51a, S3-72a: + iyesi.
[2420] S2-51a, s3-72a: + ki.

mâ leyse fî kulûbihim (A177) (10) budur[2421]. Yaʿnī **Yeḳūlune begū ileyhüm māleyse fī ḥaḳīḳatihüm** (A178)[2422] . Pes ẕātı (11) zişt ādeme ḳāftān[2423] u ḫayme[2424] vü ḫāne güzelligi

T-215a müfīd olmaz ṣāḥib-i ḫāne güzel olmayınca. Ammā (12) ikisi de güzel olsa ne söz ki mü'minüñ ẕikri īmān u muḥabbet ü iḫlāṣladur ẓāhiri de (13) maʿmūr[2425] bāṭını de ḳışrı da ṣaġdur

S3-72b lübbi de. Ḥāṣılı[2426] maṭlūbı isteyen yolundan istemek gerek ve ẕākir[2427] (14) saʿy idüp teveccüh-i ḳalble dilin[2428] çift etmek gerek[2429] ve illā Kaʿbeye giden ardın gitse buʿdı artar. (15) Pes rıżā-yı Ḥaḳ isteyen mürşidüñ rıżāsında bulur. Dāvud içine giren yil Dāvud ṣadāsın (16) gösterir ve vuṣlat-ı Ḥaḳ isteyen pīr Dāvud nefesüñ ḳalbine girer. Pes[2430] Beytullāha girüp[2431] Allāh'a (17) ulaşup ḫalīfetullāh olur görülmez mi ki Ḥaḳ ẓāhir ü bāṭında ḳuluñ aḥvāline nāẓır ve baṣīr ü semīʿ (18) iken ṭaġ başında biñ kerre manṣıb isteseñ virmez. Zīrā **ve't-tūl buyūt min ebvābihā (A179)** dimişdür ve her manṣıb içün[2432]

İ-24a, İÜ2-26a bir ḳapu ḳomışdur. İmdi menāṣıb-ı maʿneviyye devlet-i ebediyye ve ʿizzet-i dā'imedür.

[2421] T-214b, İ-23b, İÜ2-25b, İÜ-124b: bu maʿnādur. S2-51a, s3-72a: buyrulduġu budur.
[2422] Yaʿnī… : T, İ, İÜ.
[2423] T-214b, İ-23b, İÜ2-25b, İÜ-124b: + güzelliği.
[2424] U… : - İ, İÜ, T.
[2425] Yaʿnī… : - S2, S3. S2-51a, S3-72a: + Ammā mü'minüñ ẓāhir dilinüñ ẕikri bāṭın u ḫaḳīḳati ile müttefiḳdür. Yaʿnī īmān u muḥabbet u iḫlāsen ẓāhirīn maʿmūrdur.
[2426] S2-51a, S3-72b: tenbīh.
[2427] Ve… : - S2, S3.
[2428] S2-51a, S3-72b: zebānın.
[2429] S2-51a, S3-72b: + Tañrı raḥmetin isteyen iḫlāṣla Kaʿbeye varup beytine ṭavāf ider vuṣūl-i ẕātullāh isteyen mürşidler eṭrāfına ṭolaşur ki Kaʿbe-i ḥaḳīḳī anlaruñ ḳalbidür Ḫudā teʿalā ḳuluñ ẓāhir u bāṭınına nāẓir iken ṭaġ başında manṣıb isteyene virmez muḳassem münāṣibse varmayınca zīrā her murāda Ḫudā teʿalā.
[2430] - T, İ, İÜ.
[2431] T-215a, İ-23b, İÜ2-25b, İÜ-124b: girer ve.
[2432] Ve illā… : - S2, S3.

S1-33a (1) anı dileyen şeyḫ istegine[2433] mülāzım gerek. Şöyle ki şeyḫüñ[2434] reddini redd-i Ḥaḳ ḳabūlini ḳabūl-i Ḥaḳ bilmeyen[2435] (2) ṣaḥib-i mertebe olamaz[2436].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ān gedā gūyed Ḫudā ez-behr-i nān

Müttaḳī gūyed Ḫudā ez-ʿayn-ı cān (C2/ 498)

(3)[2437]Ol[2438] gedā Ḫudā[2439] dir etmek içün[2440] ammā müttaḳī ve perhīẕ-kāruñ Ḫudā dimesi

S2-51b [2441]ḫālişen derūn-i dildendür. (4) [2442]Yaʿnī ḥażret[2443]-i Mollā ḳuddise sırrıhu[2444] buyurur[2445] ki[2446] baʿżı dervīş ālem-i faḳr u terk ü[2447] fenāya[2448] Allāh'ı[2449] bulmaġa[2450] girer. (5) Māsivā dilemez[2451]. İki cihāna tenezzül etmez v**e hümā ḥaramān ʿalā ehl'ullāh** (A180)'dur. Muḥaḳḳiḳūn[2452] didiler[2453] ki ẕikr-i ḳalbden (6) murād[2454] māsivā fikrin

S3-73a ve kendü özin ve ḫavāṭırın[2455] lā ile nefy ü refʿ idüp

---

[2433] T-215a, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-124b: eşigine.
[2434] T-215a, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-124b: anuñ.
[2435] İ-24a, İÜ2-26a: bilmez.
[2436] İ-24a, İÜ2-26a: olmaz. İmdi… : - S2. S2-51a, S3-72b: + **Ve'd-duḫlū'l-buyūte min ebvābihā** (DA188)dimişlerdür. Pes devlet-i maʿneviyye-i ebediyye vü ʿizzetu'l-bāṭıniyye -i sermediyye ve ṣafā-i bī ġam u ʿayş-i bī-elemu saʿd dileyen ve sürūr-ı menzilin manṣıbı meşāyiḫ ḳapusından taḳsīm olunur.
[2437] S2-51a, S3-72b: + maʿnā.
[2438] S2-51a, S3-72b: + faḳīr.
[2439] - S2, S3.
[2440] S2-51a, S3-72b: + müttaḳī Ḫudā dir candan yaʿnī **Āfetü'd-dīn el-hevā** (DA189) ḥadīsi üzere ol aç ve müflis Ḫudā dir hevā-yı nefsle ve ġareż-i riyāyla.
[2441] S2-51b, S3-72b: + **Aḫlişā'l-ʿamel fe'inne'nāḳıd başīr** (DA190) ḥadīşi ile ʿameldür.
[2442] S2-51b, S3-72b: + pes.
[2443] - T, İ, İÜ.
[2444] Ḳuddise… : - T, İ, İÜ.
[2445] T-215a, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-124b: dir.
[2446] Ḥażret… : - S2, S3.
[2447] S2-51b, S3-72b: + maḥv u.
[2448] S2-51b, S3-72b: + maḥżā.
[2449] S2-51b, S3-72b: + bilmek ve bulmaḳ niyetine.
[2450] - S2, S3.
[2451] Māsivā… : - S2, S3. S2-51b, S3-72b: + ve **Hümā ḥarāmān ʿalā ehlu'llāh** (DA191) ḥadīşi ile ʿamelen.
[2452] T-215a, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-124b: bunı taḥḳīḳan.
[2453] T-215a, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-124b: dimişler.
[2454] - T, İ, İÜ ve hümā… : - S2, S3. S2-51b, S3-72b: + Fā'ide-i ẕikr ḳalble olunur yaʿnī.
[2455] Ve… : - S2, S3.

T-215b illāllāh (7) mevcūd-ı muṭlaḳı iṯbāt idüp[2456] ġayrı ḫayālinden yoḳ olmaḳla[2457] var olmaḳdur[2458] ve ḳalbini ʿaşḳ ile ṭoldurup ġayra yer[2459] ḳomamaḳdur. Li-muḥarririhi[2460]

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Fe’ūlün)

Yitüren yoġı öz varını buldı

Sözin kesdi (9) vü siñdi[2461] rāḥatı[2462] var

İÜ-125a Bıraġup muṭlaḳı ḳayda düşenüñ

Kitāb-ı ʿaşḳda eydür reddeti (10) var

Nitekim müfessirūn **ve’ẕkurullāhe ẕikrun**[2463] **keşīran** (A181)’da **Be-ḳūlūbiküm li’eblisāniküm (A182)** dimişler[2464]. Lākin (11) mübtedāsı[2465] dille müdāvemetdür ki dil bevvābdur[2466] ḳalb beyt-i ḫāṣṣ-ı pādişāhīdür. Anuñçün[2467] (12) **ṭahhir beytiye** (A183) emrin etdi[2468]. Lākin[2469] ḳapucıyla[2470] buluşmayan[2471] pādişāha giremez. **ʿAcemüñ ẕikr fikr averd (13) fikr maʿnā-yı bikr āverd** didükleri budur. Ammā [2472]fikr-i mülk olduḳdan ṣoñra ẕikr-i lisānı ḥicāb (14) düşer[2473]. Bevvāba iḫtiyāc[2474] olunmaz. Kilidüñ kimisi[2475]

[2456] S2-51b, S3-73a: + lāda.
[2457] T-215b, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-124b: + vārla. Yoḳ… : - S2, S3. S2-51b, S3-73a: + fenā bulmaġla illāda ḫālet-i tevḥīdle mevcūd olmaḳdur. .
[2458] Var… : - S2, S3.
[2459] S2-51b, S3-73a: mekān.
[2460] T-215b, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-124b: + ʿafāllāhu ʿanh.
[2461] S2-51b, S3-73a: deşikdi.
[2462] T-215b, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-124b: ru’yeti. S2-51b, S3-73a: ḫāleti.
[2463] Bu kelime ayetin aslında yoktur.
[2464] S2-51b, S3-73a: buyurmuşlardur.
[2465] S2-51b, S3-73a: bu netice-i ʿaẓmīnüñ muḳaddemesi evvelā nice eyyam.
[2466] S2-51b, S3-73a: bevvāb gibidür.
[2467] S2-51b, S3-73a: gerçi.
[2468] S2-51b, S3-73a: buyurdı.
[2469] - T, İ, İÜ. S2-51b, S3-73a: ammā ġālibā.
[2470] S2-51b, S3-73a: bevvābla.
[2471] S2-51b, S3-73a: görüşmeyen yol bulup.
[2472] S2-51b, S3-73a: + sulṭān.
[2473] Ẕikr… : - S2, S3.
[2474] S2-51b, S3-73a: muḥtāc.
[2475] Kilid… : - S2, S3. S2-51b, S3-73a: baʿżı dervīşde.

ʿacz ü żarūret ü baṭāletinden dervīş olur. (15) İḫtiyārī dervīş ile bunuñ mertebesi[2476] bir degüldür. Kāfir ü mü'minüñ ve gedā vü müttaḳīnüñ ẕikri (16) gibi[2477]. ʿUrefādan birine ṣordılar ki ẓulm nedür eyitdi[2478] **Vażiʿ e'ş-şey'in fī ġayr-i mevżūʿāti** (A184) (17) eyitdi[2479] bir kāmil[2480] göñül Ḥaḳḳı sevicek yerdür. O maḥalle ġayrı ḳomaḳ ẓulmdür öz cānına ve didiler[2481] ki

S3-73b(18) ʿaşḳuñ fātiḥası edeb ü iḫlāṣdur[2482]. Yaʿnī[2483] **El-iḥsānu'l- müfessirubān taʿbudullāh ke'inneke (19) terāhi** (A185). Pes edeb odur ki[2484] Allāh'uñ semīʿ ü baṣīr ü ʿalīm idügin bilmegin dilin ḥālin fiʿlin

S1-33b (1) ḳalbin gerekmezden ṣaḳınmaḳdur[2485]. Ḫuṣūṣan ẕikr ü ṭāʿatden evvel nedāmetle tevbe vü ṣalavāt getürüp (2) andan[2486] başlamaḳdur **Fe veylun lilḳāsiyeti ḳulūbuhum[2487] (A186)** tefsīrinde[2488] ẕikri edebsüz idenler[2489] kendüleri (3) ḥużūr-ı Ḥaḳda bilmedükleriçündür.

İ-24b, İÜ2-26b, S2-52a[2490] Pes ʿivażları ḳasāvet-i ḳalbdür ve ġılẕet ü ẓulmdür[2491] didiler[2492].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[2476] S2-51b, S3-73a: + bilā şey'e kāfir mü'min ḳıṣṣası gibidür fā'ide.
[2477] Bir… : - S2, S3.
[2478] S2-51b, S3-73a: buyurdı kim e'ẕ-ẓulm.
[2479] - S2, S3.
[2480] S2-51b, S3-73a: + anda ḥāżır idi eyitdi ki pes lisān-ı Ḫudāyı añacaḳ ve.
[2481] T-215b, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-125a: dimişler.
[2482] T-215b, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-125a: iḫlāṣ u edebdür.
[2483] O maḥalle… : - S2, S3. S2-51b, S3-73b: + Dille mesāvī vü ġıybet ḳalble muḥabbet ġayri ẓulm-i ṣarīḥdür pes ʿaşḳuñ fātiḥası.
[2484] Pes… : - T, İ, İÜ. T-215b, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-125a: + ṭıbaḳınca.
[2485] Pes… : - S2, S3. S2-51b, S3-73b: + mefhūmunca ḫidmetde edeb-i iḫlāṣdur.
[2486] Ṭaʿatden… : - S2, S3. S2-51b, S3-73b: + ṣalāta başlamadın mezkūr u maʿbūduñ ʿaẓmetin fikr idüp tevbe vü inkisār u nedm ile.
[2487]S2-51b, S3-73b: + min ẕikru'llāhi.
[2488] T-215b, İ-24a, İÜ2-26a, İÜ-125a: de. S2-51b, S3-73b: + eydür murād.
[2489] S2-51b, S3-73b: +dür.
[2490] S2-51b, S3-73b: + Göñül bābında dil deprenmedeolmaġla bunlaruñ.
[2491] S2-51b, S3-73b: ẓulet-i ḳālbdür.
[2492] S2-51b, S3-73b: dimişler.
(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)
ʿAşḳ bāzān dīgerend u ʿaşḳ sāzān dīgerend
Ānçe ez-Ferhādī āyed ne ḥadd Ḥüsrevet

(4) Her dü gün zenbūr-ı ḫordend ez-maḥal

Līki şod z'īn niş ü zʿān dīger ʿasel (C1/268)

(5) Zenbūr feṭḥ-i zāyla ism-i ʿāmmdur. Bal

T-216a ve merkeb arısına şāmildür. Niʿmetullāh ve Ḥişārī'de (6) mesṭūrdur. Ammā ʿArabī luġat kitāblarında[2493] żamm-ı zāyladur[2494]. Maʿnā[2495] her bir[2496] dürlü arı[2497] yaʿnī merkeb (7) arısıyla bal arısı[2498] bir çiçekden[2499] yediler ve bir ṣudan içdiler[2500]. Birinden nīşter[2501]

S3-74a ve birinden[2502] (8) bal oldı. Yaʿnī[2503] **Ve'slukī subule Rabbiki ẕululen** (A187) ṭıbaḳınca[2504] nefsi[2505] Ḥaḳ yola yollayan[2506] naḥl gibi[2507] (9) her şeyden bir ḫaber-i[2508] ʿirfān alup ḳalb ḫānesinde ḳoyduġı tevḥīd[2509] çiçekleri ḥalāvet-i īmān (10) u [2510]münācāta ve leẕẕet[2511]-i ṭāʿāta tebdīl olup fenā ġamınuñ acıları ḳalḳar. Belki[2512] niçeleri (11) de şīrīn dehen ider. **El-mümin hulu ahibbu'l- hulu** (A188) budur[2513]. Ammā baʿżınuñ[2514]

[2493] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125a: da.

[2494] Bal… : - S2, S3. S2-52a, S3-73b: + cemʿ arılara iṭlāḳ olunur dir Ḥalīmī ve Ḥişārī amma Niʿmetullāh bal arısıdur ʿArabca naḥldür dirler ammā Ṣıḥāḥ ve ḳamūsunda zenbūr ve zenbār żımm-ı zāyla Aḫterī'de arı didikleri siñekdür dir nī burada arınuñ diken ve neşīretidür.

[2495] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125a: yaʿnī.

[2496] Her… : - S2, S3. S2-52a, S3-73b: + iki.

[2497] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125a: + bir maḫalden yediler.

[2498] Yaʿnī… : - S2, S3.

[2499] S2-52a, S3-73b: yerden.

[2500] Ve bir ṣudan… : - T, İ, İÜ, S2, S3. S2-52a, S3-73b: + lākin.

[2501] S2-52a, S3-73b: nişter.

[2502] S2-52a, S3-74a: bir āḫiründen.

[2503] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125a: + baʿżılar. S2-52a, S3-74a: + Ḥadīṣde **Miṣlu'l-mü'min miṣlu'n-naḫlet lā te'eklu'l-aṭībā velā taż'u'l-aṭıyyinā** (DA192) buyurduġı üzere merkeb arusıyla bal arusı bir çiçekden yediler ve bir ṣudan içdiler lākin birinden ṣāfī nīşter ve birinden bal oldı pes.

[2504] S2-52a, S3-74a: buyurduġı üzere.

[2505] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125a: nefsini.

[2506] Nefsi… : - S2, S3.

[2507] S2-52a, S3-74a: + nefsi ḫıdmet ṭarīḳine yollayan.

[2508] - T, İ, İÜ.

[2509] S2-52a, S3-74a: ʿamel u tevḥīd.

[2510] S2-52a, S3-74a: + iḫlāṣ.

[2511] S2-52a, S3-74a: + ḫidmet u.

[2512] S2-52a, S3-74a: + El-mü'min ḥulū ḥadīṣi üzere.

[2513] - T İ, İÜ. El… : - S2, S3.

[2514] S2-52a, S3-74a: baʿżı dervīşüñ.

deheninde[2515] ḫabāṯet (12) ve niyyetinde[2516] dünyevī ġaraż-ı fāsid ve ḫıyānet[2517] olmaġın meḥek-i sülūkla[2518] baḳır çıḳup (13) [2519]ḥıḳd u nifāḳı ve ẓulm ü ḥasedi[2520] artırup[2521] irdügini ṣoḳar bir ʿaḳreb-i pür-zehr[2522] olur (14) çıḳagelür.

İÜ-125b Ve[2523] kiminüñ maʿdeni vü aṣlı pāk olduġıçün[2524] nār-ı tevḥīḍle yanduḳda[2525] ḫulūṣ (15) ve[2526] altunluḳı ẓāhir olur[2527].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her dü gün āhū giyā ḫordend u āb

Z'īn yeki serkin şod (16) u z'ān müşk nāb (C1/269)

Nimetullāh'da[2528] giyā ve giyāh ḳurı otdur[2529]. Serkīn kesr-i sīn ve kāf-i ʿArabīyle (17) tezekdür[2530]. Sirḳīn[2531] miṯlehu[2532] müşk-i nāb ḫāliṣ müşkdür[2533]. Maʿnā[2534] her iki dürlü geyik bir otdan (18) yediler ve bir ṣudan içdiler. Birinden kemre ve birinden müşk oldı. Kemā-ḳāle[2535]

[2515] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125a, S2-52a: nihādında.
[2516] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125a: niyyet ve ḫıdmetinde.
[2517] Fāsid… : - T, İ, İÜ.
[2518] S2-52a, S3-74a: + ve āteş-i tevḥīdle.
[2519] S2-52a, S3-74a: + ḥased u.
[2520]S2-52a: şeḳāḳı.
[2521] S2-52a, S3-74a: + ʿaḳreb olur.
[2522] Pür… : - T, İ, İÜ.
[2523] Bir… : - S2, S3.
[2524] Maʿdeni… : - T, İ, İÜ.
[2525] - T, İ, İÜ.
[2526] Ḫulūṣ… : - S2, S3. S2-52a, S3-74a: + zer-i ḫāliṣ gibi.
[2527] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125b: belirür maʿdeni pāk olduġçün.
[2528] - T, İ, İÜ. S2-52a: + eydür.
[2529] S2-52a, S3-74a: + Ammā Baḥru'l-ġarā'ib'de eydür giyā ki kesr-i kāf-ı ʿAcemī ile giyāhdan maḫfufdur otdur muṭlaḳā nebāt maʿnāsına.
[2530] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125b: -dür. S2-52a-52b, S3-74a: + ve muṭlaḳ kemreye daḫı dirler Niʿmetullāh ve taʿrīb idüp (S2-52b) serḳīn dirler Ḥalīmī.
[2531] - S2, S3.
[2532] - S2, S3.
[2533] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125b, S2-52b, S3-74a: müşk dimekdür Niʿmetullāh (S2-52b, S3-74a: + taʿrīb idince kesr-i mim ve sin mühemmile ile müşk dirler Ḥalīmī yaʿnī).
[2534] - T, İ, İÜ, S2, S3.
[2535] S2-52b, S2-74a: ki buyurur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S3-74b **İn ḫored (19) kerded pelīdī z'ū cüdā**

V'ān ḫored kerded heme nūr-ı Ḫudā (C1/272)

[2536]Bu yer[2537] nūr-ı Ḫudā[2538] olur. Nitekim

S1-34a (1) ḥadīṯ-i şerīfde buyurur **El-mü'minu ki'n-naḥletu lā ye' küllü ṭayyiban lā-yeşneʿu e'ṭ-ṭayyiban (A189).** Yaʿnī (2) erbāb-ı iḫlāṣ u saʿy u teslīm ve aṣḥāb-ı mücāhede ve ḳalb-i selīm yedügi nūr olur. Ammā[2539] (3) ṣūret-i ṣūfīleri ki ʿibādetde

T-216b kāhil ü ṭalebde kāsil yedügi[2540] murdār olur. Ancaḳ (4) kemāli[2541] ve maḥṣūl-i ʿömri yiyüp bıraḳmaḳ[2542] olur mīvesüz aġaca[2543] döner[2544].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her kişi kim iḫtiyār (5) ide kesel

ʿÖmri bāġında yemeyeser ʿasel

Sen aña ādem dimek cā'iz degül

Gā ve ḫarīrine (6) ṣayarsuñ maḥal

[2536] T-216a, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125b: + Bu yer kemre olur ḫelāya gider. S2-52b, S2-74b: + Pelidīde yā tenkīr içündür yaʿnī.
[2537] S2-52b, S2-74b: + murdār olur kendüden ayrılur ol yer cümle.
[2538] S2-52b, S2-74b: nūr-ı Ḥaḳ.
[2539] Nitekim… : - S2, S3. S2-52b, S2-74b: + yaʿni.
[2540] ʿİbādetde… : - S2, S3. S2-52b, S2-74b: + ḫıdmet u mucāhide de mütekāsil ola yedügi żāyiʿ ve.
[2541] Ancaḳ… : - S2, S3.
[2542] S2-52b, S2-74b: dökmek.
[2543] S2-52b, S2-74b: aġac gibi ḫaṭb-i cehennem olmaḳdan ġayre lāyıḳ olmaz. Ammā erbāb-ı iḫlāṣ u saʿy u teslim u aṣḥāb-ı mücāhide vü ḳalb-i selim yedügi nūr olur ve maʿrifet u muḥabbet u ʿaşḳ-i ilāhī olur.
[2544] T-216b, İ-24b, İÜ2-26b, İÜ-125b: + beyt.

Der-ẕāt[2545]-ı pāk-i pīrān[2546]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İ-25a, İÜ2-27a Çün mübeddel geşte-end el-Ḥaḳ

Nīstend (7) ez-ḫalḳ ber-gerdān varaḳ (C6/ 3192)

Geşte-end ism-i mefʿūlüñ cemʿidür[2547]. Şod end maʿnāsına[2548] ber gerdān (8) gerdānīden lafẓınuñ emridür. Gerdān dönmek gerdānīden döndürmekdür. İkisi de (9) kāf-ı ʿAcemiledür. Tafṣīli Risāle-i Şeyḫī'de mesṭūrdur[2549]. Maʿnā[2550] çün mübeddil oldılar Ḥaḳḳuñ (10) abdālları

S3-75b anlar[2551] ḫalḳdan degüllerdür varaḳı döndür. Yaʿnī abdāl Ḥaḳḳuñ[2552] **yubeddilu'llāhu (11) seyyi'ātihim ḥasenātin** (A190) ṭıbaḳınca[2553] vücūd-i beşeriyyeleri[2554] ve ḫayālāt-ı dünyevīye[2555] vü ḫavāṭır-ı nefsānīyeleri[2556] (12) maḥv u tebdīl[2557] olup ḫalḳ añladuġından

---

[2545] İ-24b, İÜ2-26b: beyān.

[2546] T-216b-derkenār: + fī ẕikr-i ẕāt-ı ʿārifān. S2-52b-53a, S3-74b-75a: + Ḳāle ʿaleyhi's-selām **ʿinde ẕikri'ṣ-ṣāliḥīn tenzili'r- raḥmet** (DA193) ve ḳāle Allāhu teʿālā li-ḥabībihi ve külli naḳṣun ʿaleyke min enbiyā'i e'r-resul mā neṣebbetiye fu'edeke ḳāle Cüneyd el-Baġdādī ḥikāyāt el-meşāyiḫ Cüneyd min cenūdullāh. Yaʿnī meşāyihüñ ʿilm u maʿrifet u muḥabbet ḫuṣūṣunda buyurduḳları kelimāt u aḥvālları rāsiḫ u ṣābit leşkerdür cend-i ilāhīden her göñül velāyetine ki ol ʿasker ʿinād ʿazīmeti tevcih ide nefs u hevā düşmenleri münhezem u münkesir ideler. Beyt

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/Mefāʿīlün)
Eger şod menzile-dilet zi-cünbüş ṭabʿ
Be-şerḫ ḳıṣṣa ṣāḥib-dilān ṣebātiş dih

Kezā fī Bahāristān Cāmī ḳuddise sırrahu e's-sāmī eḳūlu: Eyyuhā e'ṭ-ṭālib livetaḥriket nefsike ilā muṭālihā li-fāniyyetu'l-fāsidet ve vesāveshā el-ḫayāliyye. (S3-75a) El-kāsidetu fīʿlike be-ḥikāyātu'l-muvaḫḫidīn. Fe'innehā yezīli bulūnu'n-nefsu'l-levvāme ve yaġīdu'l-ıṭmīnānu'l-ḳalbī. Kemā yuḥṣal hezā el-maʿnā be-ẕikrullāh ve tevḥīd ḫayṣu… **(DA194)**

[2547] Geşte-end… : - S2, S3. S2-53a, S3-75a: + Geşte-end kāf-ı ʿAcemī ile ism-i mefʿūldür en dest lafẓınuñ cemʿidür pes.

[2548] S2-53a, S3-75a: + dur.

[2549] Gerdānīden… : - S2, S3. S2-53a, S3-75a: + urmaḳ fāʿili muḫātıb-ı ʿāmdur varaḳ mefʿūlüdür.

[2550] - T, İ, İÜ.

[2551] - T, İ, İÜ.

[2552] Abdāl… : - S2, S3. S2-53a, S3-75b: + anlar.

[2553] T-216b, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-125b: ḥükmünce. S2-53a, S3-75b: maṣdāḳınca nefsle bile olan seyyi'āt u vesāvis beşeriyye.

[2554] - S2, S3.

[2555]S2-53a, S3-75b: + lerin.

[2556] T-216b, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-125b: nefsiyyeleri. S2-53a, S3-75b: + n riyāżet u ẕikr u sukūtla.

[2557] T-216b, İÜ-125b: + beşeriyyetleri nefs-i Muḥammedī ile maḥv. S2-53a-53b, S3-75b-76a: saʿī itdükleriçün ḥażret-i Allāh māyişā ve yuṣebbit bunlaruñ ẓulmet-i evṣāf-ı meẕkūresin nūr-ı ḥaḳīḳatde maḥv idüp Ḥaḳla bāḳī ve

ġayrı bir vücūd ḳazanmışlardur. Riyāżet ü ceẕbeyle (13) melekūtī olmuşlardur. Anlar sen añladuġın ḫalḳdan degüllerdür[2558] kendüñe ḳıyāsla dil uzadup (14) raḥmetden dūr olma yāḫūd anlar rūḥ-i iżāfī ṣāḥibleri olmuşlardur. Ḥaḳīḳatleri (15) vaṣf-ı Ḥaḳḳa tebdīl olup beḳābillāh olmuşlardur ki Ebū'l-Ḥasan Ḫaraḳānī ḳuddise sırruhu[2559] **Eṣ-ṣūfī ġayr-ı maḫluḳ (A191)** (16) dimişler[2560]. Bu sırları ṭuymaduġuñ yeter münkir daḫi[2561] olma ve murād bu maʿnā olduġına bu siyāḳda (17) gelen[2562] beyt şāhiddür ki[2563] buyurur[2564]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cism-i şān-rā hem zi-nūr esrişte-end

İÜ-126a **Tā zi-rūḥ (18) u ez-mülk begozeşte-end** (C3/ 8)

Serişte ve esrişte[2565] luġatdür. Rūḥ bir ulu melekdür dirler[2566] (19) baʿżılar[2567] Cibrā'il'dür dirler[2568]. Begozeşte ism-i mefʿūldür[2569].

T-217a Gozeşte lafzından[2570]. Maʿnā[2571] anlaruñ

---

vucūd-ı Ḥaḳla mevcūd oldılar **Velā taḥsebennelleẕine ḳutilū fī sebīlillāhi emvāten bel-aḥyā'un (DA195) …** taḫḳīḳi bu maʿnādur ve ziyārāt-ı ḳubūr-i evliyā ḫuṣūṣunda **İẕā taḥayyertum fī'l-umūr fe'estaʿīnū min ehlu'l-ḳubūr** (DA196) ḥadīṣinde Kemālpāşāzāde merhūm yaʿnī evliyālullāh dimişdür zīrā mevtādan istiʿānet olmaz. Pes bu veliler sen bildügüñ ve anladuġuñ ṭa'ife degüllerdür. Kendü fehmle ḳıyāsla dil uzadup zīnhār ġażāblarına muẓahhar olup ḫamme-i Ḥaḳdan dūr olma ki bunlar vücūd-ı ḥaḳānī ile mevcūd yaʿnī libās-ı ṣıfātullāh ile mütelebbis ve ḫilye-i āsmāullāh ve ḫulḳullāh ile müteḫalliḳ ve mütezeyyin olmuşlardur. Ṣıfāt-ı Ḫudā teʿālā anlara ālet-i vārlıḳ düşmüşdür buyurdu ki **Küntü lehu semʿan ve başaran** (DA197) budur ṣıfatullāh ise ḳadīmāt u muṣavvināt (S2- 53b) e'z-zevāldur. Pes bunlar ol nūr-ı ṣıfatla (S3-76a) mutteṣaf olmuşlardur. Anuñçün maḫlūḳ dinilmedi ki buyurur.

[2558] T-216b, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-125b: degüldür.
[2559] Ḳuddise… : - T, İ, İÜ.
[2560] T-216b, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-125b: dimişdür.
[2561] T-216b, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-125b: de.
[2562] Siyāḳ… : - T, İ, İÜ.
[2563] T-216b, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-125b: + Ḥażret-i Mollā ḳuddise sırrıhu.
[2564] Olup ḫalḳ… : - S2, S3.
[2565] Serişte… : - S2, S3. S2-53b, S3-76a: + Serişten elifsüz ve esrişten elifle.
[2566] T-216b, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-126a: dimişler. S2-53b, S3-76a: didiler.
[2567] T-216b, İÜ-126a: ve.
[2568] S2-53b, S3-76a: didiler.
[2569] S2-53b, S3-76a: ism-i mefʿūlüñ cemʿidür kemāmerr.
[2570] Gozeşte… : - S2, S3. T-217a, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-126a: Zīrā rūḥ u melekden geçen ʿālem-i ervāḥ u melekūtı geçmiş olur. Kendü enām u ṣıfātından geçüp esmā vü ṣıfāt-ı ilāhiyye ʿālemine girmiş olur. Yaʿnī aṣlı oldı ve **enne ilā Rabbike'l-müntehā** (DA198) ḥükmünce yine aṣlına ḳāvuşmuş olur.
[2571] T-217a, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-126a: + beyt budur ki.

S1-34b (1) cismin yed-i ḳudret nūrla yoġurmuşdur tā anlar rūḥ u[2572] melekden öte geçmişdür. Yaʿnī[2573] ʿālem-i ervāḥ (2) u melekūtı öte geçüp ceberūta yaʿnī[2574] esmā vü ṣıfāt[2575] ʿalemine[2576] girür[2577]. Kendü[2578] nām (3) u sıfatından[2579] geçdügiçün[2580] **Ve enne ilā Rabbike'l-muntehā (A192)**[2581] **ḥ**ükmünce ṭālibüñ aṣl ü[2582] menşe'i (4) vü merciʿ ü maṣīri[2583] yine ʿālem-i ṣıfātdur. Pes sülūkla vaṭan-ı aṣlīsine ḳavuşmuş olur[2584]. Be-şart-ı ān ki (5) Mollā Cāmīnüñ **Ṣūfī çü fiġān-est mine'l-ayn īn nükte ʿayān-est mine'l-ʿilm (6) ale'l-ʿayn mā el-ḥāṣıl fī el-ayn çü ḫ̌āhī seferī kün er-ḫuẓr beḫ̌īn lehzār mecmuʿa be ḥarīn** (7) buyurduġı üzere[2585] bu çürük kārbān-serāya niye geldigin bilüp edīb-i ʿaşḳ öñünde **İllā liyaʿbudūne** (A193) (8) dersini[2586] yaʿnī[2587] ʿirfān sebaḳın[2588] oḳuyup şeyḫi ḥayātda ise naẓarında (9) ḫıdmetle göçdi ise kitābında ṣāḥibin ḥāżır bilmekle yaʿnī ṣāḥibinüñ ẕātı kendü (10) ʿilmi idügin añlamaḳla[2589] emrin ṭuta ki ḥażret-i Mollā bir maḥalde buyurur ki[2590] beni görüp[2591] (11) manẓūrum ve maḥall-i esrārum[2592] olmaḳ[2593]

[2572] - S2, S3.

[2573] S2-53b, S3-76a: **El-ḫulḳ minnī ve enā minallāh** (DA199) ḥadīṣi dimekdür ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām nūr-ı ḥaḳdan vesā'ir enbiyā vü evliyā nūr-resūldendür. **Ḥicābehu'n-nūr** (DA200) ḥadīṣi üzere ol nūr ṣıfata vücūd-ı muṭlaḳdur yaʿnī şems-i ẕātınuñ ṣıfatıdur ve ṣıfatı ise ẕātınuñ perdesidür ḥāṣılı anlar.

[2574] S2-53b, S3-76a: + cihān.

[2575] S2-53b, S3-76a: +a.

[2576] - S2, S3.

[2577] S2-53b, S3-76a: +ler.

[2578] S2-53b, S3-76a: + evsāflarından.

[2579] Nām… : - S2, S3.

[2580] S2-53b, S3-76a: geçdükleriçün.

[2581] S2-53b, S3-76a: + ḥaḳīḳatine vāṣıl.

[2582] Ḥükmünce… : - S2, S3.

[2583] S2-53b, S3-76a: +ne vāṣıl olup ol nūr-ı ṣıfatına girerler belki ʿayn-ı nūr muẕkūr olurlar bir maḥalde ḥażret-i Mollā dir ki ben ḥükm-i ṣūretden çıḳdum ẕātum ʿilmüm ve māʿnām oldı ve ẓurūfum ḥurūf oldı.

[2584] Yaʿnī… : - T, İ, İÜ. T-217a, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-126a: + bu maʿnā her sālike daḫı olur.

[2585] T-217a, İÜ-126a: + bunlar kendüliklerin.

[2586] - T, İ, İÜ.

[2587] T-217a, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-126a: + **illā li yaʿbudūn** (DA201) dersin.

[2588] ʿİrfān… : - T, İ, İÜ.

[2589] Yaʿnī… : -İ, İÜ, T.

[2590] Yine ʿālem… : - S2, S3.

[2591] T-217a, İ-25a, İÜ2-27a, İÜ-126a: + söyleşmek.

[2592] S2-53b, S3-76a: maḥall-i himmetüm.

[2593] Manẓūrum… : -İ, İÜ, T.

dileyen beni[2594] beytümde[2595] bulsun[2596] ki men ʿālem-i ṣūretden çıḳdum[2597] (12) maʿnā ʿālemine girdüm. Beni naẓm u[2598] beytümde[2599]

S3-76b bulamayan[2600] beytüme[2601] gelse daḫi[2602] bulamaz. Pes kāmillerüñ kütibine (13) ʿamel niyyetine müṭālaʿa iden[2603] ceẕbelerine maẓhar düşüp maḳʿad-ı ṣıdḳ erbābına[2604] ḳarışup[2605] (14) menbaʿ-ı tecellī olur ve bāṭınlarınuñ nūrı ẓāhirlerin daḫi Ṣıbġatullāh'a boyar ve üc (15) meʿānīye miʿrāc[2606] idüp rūḥ u melekden geçer[2607].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Der-dil-i engūr-i mey-rā dīde-end

Der- fenā-yı maḥż-ı şey-rā dīde-end (C2/ 182)

Ol abdāllar üzüm

T-217b dānesi içinde mey görmüşlerdür[2608] (17) ve yoḳluḳ içinde Ḥāḳḳ ile varlıḳ bulup mevcūd-ı muṭlaḳı ve ḥaḳīḳatü'l-ḥaḳāyıḳı görmüşlerdür[2609].

[2594] -İ.

[2595] T-217a, İ-25b, İÜ2-27b, İÜ-126a: beyt u naẓmımda. S2-53b, S3-76a: + yaʿnī naẓmumda.

[2596] S2-53b, S3-76a: + şöyle.

[2597] T-217a, İ-25b, İÜ2-27b, İÜ-126a: çıkup.

[2598] Men… : - S2, S3.

[2599] Naẓm… : - T, İ, İÜ. T-217a, İ-25b, İÜ2-27b, İÜ-126a: + nuṭḳımda.

[2600] S2-53b, S3-76b: yoḳlamayan.

[2601] S2-53b, S3-76b: + daḫı.

[2602] - S2, S3.

[2603] T-217a, İÜ-126a: şerā'it-i sülūk ile ʿamel itmekle.

[2604] T-217a, İÜ-125b: erbābıyla vaṭan-ı lāhūta ulaşa ve.

[2605] - T, İ, İÜ.

[2606] Üc… : -İ, İÜ, T. T-217a, İ-25b, İÜ2-27b, İÜ-126a: miʿrāc-ı evc-i meʿānī.

[2607] Pes… : - S2, S3. S2-53b, S3-76b: + Bu taḥḳīḳ ṭālibe yeter ki ʿilm aṣlında ṣıfatullāhdur cümle beşeriyyet gidince ṣāfī ʿilm ḳalur te'emmel.

[2608] S2-53b-54a, S3-76b: + maḥv-ı muṭlaḳda şe'i görmüşlerdür. Yaʿnī māye-i ḳābiliyyet u ḳudretle ẓuhūr idecek nesne bir ḳālibde daḫı tebdīl ile ẓuhūra gelmedin daḫı ʿālem-i ġayb u buṭūn cihan-ı kevnde iken nūr-ı çeşm-i ʿibretle ve żiyā-i başīretle tebdīl olacağı semti (…)müşlerdür. Meşelā cigerüñ içinde üzüm u ḳavūn ve ḫarpūz seyr itmişlerdür. Ḫalḳ-ı cihān ḳaṣrīn görürken ḥażret-i şeyḫimüz ve ʿammūmuz Şems'eddīn Sivāsī ḥażretleri buyururlardı ki her kāmil taṣavvūfa taʿrīf (S2-54a) dimişler bize feṭḥ olan cümlesinüñ teʿārifini cāmiʿdür ve **hüve inne'ş-şūf maʿrifet ḳāle külli şey'in ve merci'e külli ḥāmid-i vaḥyün** (DA202) ve bu ṭā'ife yoḳluḳ içinde Ḥaḳla varlıḳ bulup Evvelū ile'l-bābdan olmaġı her ḳışrde lübb u lebābi ve her ḳuyūdda vücūd-ı muṭlaḳı ve her ḥaḳīḳatde ḥaḳīḳātu'l-ḫaḳāyıḳı görmüşdür fā'ide.

[2609] Ve yoḳluḳ… : - S2, S3.

(18) Bilgil ki fenā bāṭın-ı [2610]ʿabde[2611] Ḥaḳ varlıġınuñ istīlāsı ile[2612] māsivāya şuʿūrı ḳalmamaḳdur.

S3-77a (19) Ammā maḥż-ı fenā fenādan da fenā olmaḳdur[2613]. Yaʿnī[2614] fenāsına da şuʿūrı olmamaḳdur. Zīrā ṣıfat-ı

S1-35a (1) fenā ve anuñla ittiṣāf daḫi[2615] māsivāllāh ḳabīlindendür[2616] aña şuʿūr maḥż-ı fenāya münāfīdür[2617].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(2) Pīşter ez-ḫilḳat-i engūr-hā

Ḫorde mey-hā vü nümūdeşūr-hā (C2/ 180)

[2618]İlerü berg[2619]-i üzüm yaradılmaḳdan

İÜ-126b (3) yaʿnī daḫi üzüm yaradılmadın[2620] anlar meyler içüp şūrişler göstermişlerdür. Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Nūş (4) ḳıldum nām[2621]-ı maḥbūbile ḫamr-ı bī-ḫumār

[2610] S2-54a, S3-76b: + bāṭın.
[2611] T-217b, İ-25b, İÜ2-27b, İÜ-126a: : bendeye.
[2612] S2-54a, S3-76b: + bendenüñ.
[2613] S2-54a, S3-77a: olup.
[2614] - S2, S3.
[2615] S2-54a, S3-77a: da.
[2616] T-217b, İ-25b, İÜ2-27b, İÜ-125b: + pes.
[2617] S2-54a, S3-77a: + Ḳıṭʿā
Bu ḳuş dilidür bunı Süleymān bilür
Ancaḳ şeyḫ ʿAbd'ul-mecīd Şirvānī
Menüm elüm dost elidür menüm dilüm dost dilidür
Bunda ġarīb geldüm kimse ḥālüm bilmez menüm.
[2618] S2-54a, S3-77a + Pīş kesr-i (bâ-ı)ʿAcemī ile ilerü dimekdür. Burada ve ter edāt-ı tafḍīldür ilerürek dimekdür dimekdür ḫūrde ism-i mefʿūldür yemiş ve içmiş dimege ʿāmildür. Şūr ġavġā ve fitnedür. Ḥālāt mestāndan ʿibāretdür maʿnā.
[2619] - S2, S3.
[2620] Yaʿnī… : - S2, S3.
[2621] T-217b, İ-25b, İÜ2-27b, İÜ-126b: ẕikr.

Yaradılmadın devek serḫoşı idüm bī-ḳarār[2622]

(5) Yaʿnī ʿālem-i buṭūn u ezelde ʿālem-i ẕātullāh da cevelānda iken ḥażret-i Eḥādiyyet tecellī idüp (6) bī-keyf ü bī-taʿayyün mestlikler etmişlerdür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ber-ter-end ez-ʿarş u kürsī vü ḫalā

(7) Sākinān-i maḳʿad-ı ṣıdḳ-ı Ḫudā (C1/ 3499)

[2623]Ber ʿalā maʿnāsınadur[2624]. Ter lafẓı edāt-ı tafḍīldür. Efʿal'ünün hemzesi (8) gibi. Bunlar[2625] ʿālī- şānlardur[2626]. ʿArş u kürsī vü ḫalādan yaʿnī ʿālem-i ʿademden ve bu abdāl da[2627] (9) maḳʿad-ı ṣıdḳa[2628] sākinānlardur[2629]. **Zādihümu'llāhi ḳurbā ve taḥḳīḳan ve beḳā' ve efnānen becāhihüm.** (A194)[2630] Yaʿnī[2631] bunlar ʿālem-i vaḥdet

S2-54bu şühūddurlar[2632]. Ḥaḳdan[2633] ġayrı nesne görmezler. Zīrā (11) aʿyān-ı ṣābite ḳāmil ḳatında ve ʿārif naẓarında[2634] teḳāżā-yı esmā'[2635]-i ilāhiye ile mertebe-i ẓuhūra gelmiş ve (12) libās-ı imkānī içinde gizlenmiş şu'ūn-ı ilahīdür. Beyt[2636]

(Fe'ilātün/ Mefāʿilün/ Feʿulün)

[2622] Li-muḥarririhi… : - S2, S3. S2-54a, S3-77a: +
Şarabnā ʿalā ẕikri'l-ḥabībi müdāmeten
Sekr-i nā-behā min ḳable en yuḫlıḳa'l-kermu (DA203)

[2623] S2-54a, S3-77a: + ber-ter-end üç lafẓdan mürekkebdür ʿālem ḫulāmilānuñ żıddıdur ʿālem ʿadem dimekdür.

[2624] T-217b, İ-25b, İÜ2-27b, İÜ-126b: -dur.

[2625] T-217b, İ-25b, İÜ2-27b, İÜ-126b + dervişān.

[2626] Efʿāl… : - S2, S3. S2-54a, S3-77a: + En dest lafẓınuñ cemʿidür kemāmerr maʿnā yüksekdür (…)ʿālem.

[2627] Yaʿnī… : - S2, S3.

[2628] S2-54a, S3-77a: + Ḫudā.

[2629] S2-54a, S3-77a-77b: sākinleri yaʿnī ol ābdāl ki maḳāmları fī (S3-77b) maḳʿad-ı ṣıdḳ-ı ʿabd-ı melik muḳteddür. Yaʿnī ʿālem-i ḳudret u cihān-ı ceberūtdur. Bunlar melekī ve melekūtī degüllerdür.

[2630] Yaʿnī… : - T, İÜ.

[2631] S2-54a, S3-77b: ḥāṣılı.

[2632] S2-54a, S3-77b: + şuhūdda olurlar.

[2633] S2-54a, S3-77b: beḥasebu'l-ḳalb ve'r-rūḥāniyyet-i Ḫudādan.

[2634] Ve… : - İ, İÜ, T.

[2635] - S2, S3.

[2636] - T, İÜ. S2-54a, S3-77b: ebyāt.

Var odur belki nefs-i emrde hemān[2637]

Daḫi (13) mülk-i ʿademdedür bu cihān

Var odur kim vücūdı ẕātīdür

Dü cihān maẓhar-ı ṣıfātıdur

(14) Pes **El-ʿayānu mā-şimmet rāyiḥatu'l-vücūd** (A195) ḥükmünce[2638]

T-218a kendülükleriyle maʿdūmlardur

İ-26a, İÜ2-28a (15) ve her şeyde ve herkesde görinen kemālāt-ı celāliyye vü cemāliyye cümle nisbī[2639] vü iżāfīdür ḥaḳīḳati ḥaḳāyıḳ-ı ilāhiyyedür (16) ki ol vücūd ṣūret-i ʿilmiyye-i ezeliyye muḳteżāsınca bi-ḥasebi'l- merātib ẓuhūr etmişdür. Beyt[2640]

Mıṣrāʿ (17) der heme serāy ez heme ʿārī

Beyt

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/Fāʿul)

Vücūd ender kemāl ḫūyeş sārīst

[Ve] taġbihā umūr iʿtibār-īst [2641]

Beyt

S3-78a (18) El-baḥr baḥr-i ʿalā[2642] kān fī'l-ḳadem

[2637] S2-54a, S3-77b: cihān.
[2638] S2-54a, S3-77b: buyurduḳları üzere aʿyan.
[2639] S2-54a, S3-77b: hep.
[2640] -İ, İÜ, T, S2, S3.
[2641] S2-54a, S3-77b: + ʿAdem-i iʿtibāre vāḳıf olan iʿtibār-ı ʿademden urmadı dem. Beyt
(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Bu vücūd ve bu dil bu cān-ı tamam
Ẕāt-ı Ḥaḳḳuñ pertevidür ve's-selām.
[2642] S2-54a, S3-78a: + mā.

Ene'l-teʿaddüd enhār u emvāc (A196)

İmdi[2643] müteʿayyināt[2644]-ı ẕevāt[2645] (19) ve ṣıfātları kendülüklerinden degüldür. Pes [2646]rūḥ-i iżāfīye ve ism-i aʿẓam-ı cāmiʿa

S1-35b (1) vāṣıl olan[2647] ʿārifler[2648] ẕātuñ ġayrı degüldür[2649] ve cümle ʿālem[2650] ḫalā vü melādan ʿālī[2651] vü münezzehdür[2652].

(2)Der-taḳsīm-i merātib-i evliyā ḳuddiset esrārehum ve übḳiyet āṣārehüm[2653]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(3) **Z'evliyā ehl-i duʿā ḫˇod diger-end**

Gāh hemī dūzend gāhī mey direnḍ (C3/ 1879)

Ḫˇod vāv-ı resmī (4) ile ve

S3-78b melfūẓ ile de gelür ve rābıṭa[2654] olur[2655]. Yaʿnī söz söygisidür[2656]. Dūḫten (5) dikmek ve dūḫt māżī dūzed mużāriʿ[2657] dūzend cemʿ[2658]-i mużāriʿ dür[2659]. Derīden yırtmaḳ[2660] Dired

---

[2643] S2-54a, S3-78a: pes.
[2644] S2-54b: +uñ.
[2645] İmdi… : - T, İ, İÜ. T-217b, İ-26a, İÜ2-28a, İÜ-126b (-İ: pāk) ẕāt.
[2646] S2-54a, S3-78a: + maḳām.
[2647] S2-54b: + lar.
[2648] - S2, S3.
[2649] Pes… : - T, İÜ.
[2650] Cümle… : - S2, S3.
[2651] S2-54b, S3-78a: + lerdür. Nihāyet ṣūret-i teʿayyünleri ġayridür.
[2652] Vü… : - S2, S3.
[2653] T-217b derkenār: fī taḳsīm-i merātib-i evliyā. S2-54b-55a, S3-78a: + Ol sulṭān **Sālikīn rāh-ı Muḥammedī mevżuʿ-ı mesālik ṭarīḳ-i Muḥammedī lā-yaʿrufu'l-faḍlu'l-aduvvuh** (DA204) ḥadīṣi üzere ʿayn-ı bī-baṣīr ile kendü mir'ātinde ṣuhūd etdigi evtāddur ve bālānuñ ve esāṭīn-i arż u semānuñ ve selātīn-i maḳām o ednānuñ ṭarīḳ u revişlerin beyān idüp anuñ… ṭaraḳullahi teʿāla baʿd ve enfāsu'l-ḫalāyıḳ ḥadīṣi üzere rāha nihāyet u esmā ve evṣāf-i ilāhiyye ġāyet olmadıġçün aṣnāf u envāʿ sālikīnuñ (S2-55a) meşārıbına nihāyet u ʿaded olmayup ḥasenatu'l-ebrār setī'ātu'l-muḳarribīn ḥadīṣi üzere baʿżı gürūhuñ ḥesnāsı baʿżıya siyeh olduġun iẓhāran buyurur ki.
[2654] S2-55a, S3-78b: + dur.
[2655] - S2, S3.
[2656] S2-55a, S3-78b: - dür.
[2657] S2-55a, S3-78b: + dür.
[2658] S2-55a, S3-78b: + dür.
[2659] - S2, S3.
[2660] S2-55a, S3-78b: + dur ḫarḳ maʿnāsına.

mużāriʿ[2661](6) derend cemʿ idür[2662]. Maʿnā[2663] evliyādan ehl-i duʿā ḫod ġayrılardur ki[2664] gāh dikerler gāh (7) yırtarlar. Yaʿnī taṣarruf ḳuvvetiyle gāh ḫayr duʿā idüp[2665] maʿmūr iderler gāh bed-duʿāyla[2666] ḫarāb (8) iderler. Kendülüklerin Ḥaḳda[2667] fenā ḳılduḳlariçün her murādları murādullāh[2668] olur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(9) Ḳavm[2669]-i dīger mī-şināsem z-evliyā

Ki dehān-şān beste bāşed ez-duʿā (C3/ 1880)

Evliyādan[2670] (10)

İÜ-127a bir ḳavm daḫi[2671] bilürin[2672] ki aġızları[2673] baġludur duʿādan[2674] ḥalḳa[2675] taṣarruf destin[2676] uzatmazlar (11). Ḳażā[2677] vü belāya teslīm ü[2678] boyun[2679] uzadırlar. Belki belāda ẕevḳ-i ḫāṣ bulmuşlardur[2680]. Ki ḫalāṣ (12) istemek anlara küfrdür. Luṭf u ḳahri ġayr-ı vaḥdetle bir görürler. Birbirine tercīḥ etmezler. (13) Hemān tek yoklamada bulunsunlar. Yā vechi kāne[2681]. Beyt

---

[2661] S2-55a, S3-78b: + dür.
[2662] Derīden… : - T, İ, İÜ. T-217b, İ-26a, İÜ2-28a, İÜ-126b: Derend derīden lafẓınun cemiʿ dür.
[2663] - T, İ, İÜ.
[2664] - S2, S3.
[2665] S2-55a, S3-78b: ile.
[2666] S2-55a, S3-78b: + münkesir u.
[2667] S2-55a, S3-78b: haḳ vücūdunda.
[2668] T-217b, İ-26a, İÜ2-28a, İÜ-126b: murād-ı Ḫaḳ. S2-55a, S3-78b: Allāh murādı.
[2669] S2-55a, S3-78b: Ḳısm.
[2670] S2-55a, S3-78b: Şināḫten bilmek şināşed mużāriʿ dür ḳıyāsen vehm şināsīden de lüġatdür maʿnā.
[2671] S2-55a, S3-78b: āḫir.
[2672] S2-55a, S3-78b: evliyādan.
[2673] S2-55a, S3-78b: + anlaruñ.
[2674] S2-55a, S3-78b: + Ḫudānuñ ḫalḳına.
[2675] - S2, S3.
[2676] S2-55a, S3-78b: elin.
[2677] S2-55a, S3-78b: + ya eyle.
[2678] Vü… : - S2, S3.
[2679] S2-55a, S3-78b: + şunup teslim olmuşlardur ki.
[2680] Uzadırlar… : - S2, S3.
[2681] Luṭf… : - S2, S3. S2-55a-55b, S3-78b-79a-79b: + **Ve men inḳıṭaʿ ilallāh kefāhullāh külle menūnetin (DA205) ve men şaġleh ẕikrī ʿan mes'eletī aʿṭıyeteh efḍal mā aʿṭī's-sā'ilīn** (DA206) ḥadīşi üzere ve **ḳulāllāhu şumme zerhum** (DA207) **Ve tebettel ileyhi tebettīlan** (DA208) āyeti üzere ol mertebe ẕikr-i Ḥaḳḳa ʿale'd-devām müstaʿriḳlerdür ki murād-ı nefs istemeğe laḥẓā-i saʿāt bulamazlar ve hem nefslerine iʿtibār-ı naẓarı

(Mefāʿilün/ Mefāʿlün/ Mefāʿlün/ Mefāʿlün)

Göñül bir derde ṭuş oldı (14) devāsın istemez aṣlā

T-218b ʿAcebdür düşdi bir dāme ġalāṣın istemez aṣlā

Ḥāfıẓ ḳuddise sırruhu beyt[2682]

(Mefāʿilün/ Mefāʿlün/ Mefāʿlün/ Fāʿul)

(15) Eger be-lüṭf-ı beẖ̆ānī mezīdü'l-leṭāf-est

Ve eger be-ḳahr-ı birānī derūn māṣāf-est

kesmişlerdür. Levāzım-ı nefsāniyede ḥażret-i Ḥaḳḳuñ **İllā ʿala'llāhi rızḳuha** (DA209) kifāyeti üzere eyle müktefīlerdür ve ḥaḳīḳatde (S3-79a) kendülerin görmekden ḳalmışlardur ve hem duʿā itmege ḳorḳarlar zīrā ḥażret-i ḥasīb-i muṭlaḳ u muḥtesib kāmilüñ her işinde el-ḥükmü'l-ʿadl ismi üzere muḥkem ile şühūd idüp bilmişlerdür ki ʿaksi olsa ḥükmüne muḫālif ve gerekmez u żarar idügin tamām şuhūd itmişlerdür. Anuñçün defʿine duʿā itmegi ḥükmüne iʿtirāż belki evlā ve enfaʿ ve marażī anuñ ḳażāsı (S2-55b) iken firār (…) ve iḥtirāz ʿadd iderler. Gurūh-ı evvel **Ḳāle rabbukumudʿūnī estecib lekum** (DA210) gibi o emr ile daḫı mu'eşşer olmış ve bu ḫıdmetide ḳılmış olalım dirler bunlarñda murādı laḥża ve iʿtirāz degüldür. Ḥāşā belki ḳalblerin cenāb-ı maḳlebe teslim idüp duʿa ṭarafına sulūk u tevcihi daḫı aña ışmarlamışlar ve irādetlerin irādet-i Ḥaḳḳa tevfīḍ itmişlerdür ve rıżāyı muḳaddeme oldıġçün muḳaddemen elden ḳomazlar. Dili de ḳalbi de anuñ dest-i ḳudretine virirler ve ḳafnā lemā be-ḥubbu terżī ve veccehnā medīn rıżā bunlaruñ vird-i dā'imleridür. Pes bu teveccüh ṣāḥiblkerinüñ ḳalblerini ṭaraf-ı Ḥaḳdan duʿāya taḥrīk ḳoparsa **Yemḥū'llāhu mā yeşā'u ve yuṯbitu** (DA211) āyeti ve **Lāyerudu'l-ḳażā illā e'd-duʿā** (DA212)ḥadīṣi üzere kitāba ve maḥvı redd u iṯbātı anuñ ḳalbi taḥrīkinden ve taḳlībinden bilürler ve duʿā iderler. Pes bunlaruñda murādı yine rıżā oldı ḳuṣūra ḥaml idüp (S3-79b) ḳuṣūr-ı meʿāriflerinden ve şuḫūd-ı inkār-ı meʿānilerinden maḥrem olmayagör nihāyet rāh-ı rıżā herkese meslekden feṯḥ olmuşdur. El-ṭaraḳu'l-ilāllāhidür. Cümle Ḫudāya ulaşur. Lākin her meşreb Ḥaḳ şurbunı ezelden taʿyīn olan çeşmeden içer. Pes ikisi de **Leyse beşādıḳ fī ḥubb-ı mevlā min lem yetelẕeẕ yaḍrab-ı mevlā** (DA213)maṣdāḳınca belāya rāżılardur ve ġalāṣ etmek anlara küfr gelür. Zīrā luṭf u ḳahr ʿayn-ı vaḥdetle bir görürler tercīḥ itmezler. hemān tek biri bāyy-ı vech-kān bulmaḳda bulunsunlar belki kendüliklerinden geçdükleriçün öz murādlarından ṣafā bulmaḳdan ḳalmışlardur ve ḥażret-i Maḥbūbı ile ḳābūl ile sevmişlerdür ki ḳażāsında belāsında daḫı leẕẕet-i kāmile vü ẕevḳ-i ḫāṣ bulmuşlardur.

[2682] Ḳuddise… : - İ, İÜ, T.

Bu ṭā'ife evtād-ı arżdur[2683]. (16) Bunlar olmasa kār-ḫāne ṣaḥibi bu ʿālem-i esfeli[2684] yıkardı. Ki ḥadīṣ-i ḳudsīde (17) buyurur[2685] **Levlā muḥabbetu'l-abdāl lā-ḫilḳatu'l-arż (A197)**[2686] yaʿnī muḥabbete ricāl olmasa arżı yıḳa[2687] idüm[2688].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(18) **Ḳavm-i dīger saḫt-i pinhān mī-revend**

Şöhret-i ḫalḳān ẓāhir key şevend (C3/ 3104)

Pinhān (19) feṭḥ-i bā-i ʿAcemiyledür[2689]. Şöhret żamm-ı şīn ile meşhūr dimekdür. Ḫalḳ burada maḫlūḳ dimekdür[2690].

S1-36a (1) Ān edat-ı cemʿ dür[2691]. Taʿaccüm[2692] idüp

İ-26b, İÜ2-28b ḫalḳan didiler. Yaʿnī[2693] bir ḳavm daḫi var[2694] ki[2695] ḳatī gizlü giderler. (2) Bu[2696] ẓāhirīlere[2697] ḳaçan meşhūr olurlar ki[2698] anlar **evliyā'i taḥte ḳabābī lā-yaʿri fehüm ġayrī** (A198) sirdābında (3) aḫfiyālardur[2699]. Ehl-i ʿilm[2700]-i ẓāhir olanlar anları bilemez ve

---

[2683] S1 derkenar: maṭlab.

[2684] Ḫāfıẓ… : - S2, S3. S2-55b-56a, S3-79b-80a: + Anuñçün ehl-i fenāya rūşendür ki bu ṭā'ife güleç yüzlidür. **Bessām min ġayri ḍıḥk (**DA214) ḫulḳındadur ve bunlar kendü nefislerin ortaya getürüp ġālibā kendüleri içün (S2-56a) duʿā ve ʿarż-ı ḥācet idemezler zīrā her ne murād-ı Ḥaḳ eylese anı maṭlūb idünürler. Baḳarlar görürler niʿmet ḳarāvān iş maḥallinde tedbīr yerinde murād ḳalmamış hep ḥāṣıl olmış. Pes olmış bitmiş duʿāanlara taḥṣīl ḥāṣıl gibi ʿaceb gelür (S3-80a). Ammā ġayri içün duʿā lāzım gelse ḳalbi Ḥaḳḳa müteveccih idüp ḥareket ḳoparsa **Men yeşfaʿ şefāʿaten ḥaseneten** (DA215) **Ve ud'ūnī estecib lekum** (DA216)gibi delā'il ile ḫıdmet niyyet iderler bunlar olmasa Ḫudā ḳıyāmeti ḳoparur yaʿnī ʿālemi.

[2685] Ḥadīṣ… : - İ, İÜ, T.

[2686] T-218a, İ-26a, İÜ2-28a, İÜ-126b: + buyurur.

[2687] T-218a, İ-26a, İÜ2-28a, İÜ-126b: yıḳar.

[2688] Muḥabbete… : - S2, S3. S2-56a, S3-80a: + yıḳar ḫarāb ide idüm ve's-selām ʿalā ẕeviyyu'l-efhām.

[2689] S2-56a, S3-80a: ʿAcemiyle gizlü dimekdür.

[2690]S2-56a, S3-80a: maʿnāsınadur.

[2691] S2-56a, S3-80a: cemʿle.

[2692] S2-56a, S3-80a: + dur maʿnā.

[2693] İdüp… : –S2, S3.

[2694] S2-56a, S3-80a: + dur.

[2695] Bir ḳavm… : - T, İÜ.

[2696] - T, İÜ.

[2697] S2-56a, S3-80a: ẓāhirī maḫluḳlara.

[2698] S2-56a, S3-80a: yaʿnī.

[2699] sirdāb… : - İ, İÜ, T. T-218b, İ-26b, İÜ2-28b, İÜ-127a: ġayri sermāyedendür.

[2700] - T, İ, İÜ.

sözlerini añlayamaz. Zīrā (4) anlar meydān-ı ʿayn-ı cesedīden ve ṣaḥrā-yı ʿaḳldan ötedürler[2701].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Hem kerāmet-şān hem īşān der-ḥarem

(5) Nām işān-rā ne-şinūned abdāl (C3/ 3106)

S3-80b Hem kerāmetleri hem kendüleri ḥarem-i ḫāṣ-ı ilāhīde[2702] gizlüdürler. (6) ʿArūsān gibi[2703] anlaruñ nāmların abdāl daḫi işitmez. Yaʿnī abdālān anlaruñ nām u nişānların (7) bile işidüp[2704] göremez ẓātların ḳanda fehm iderler[2705]. Meger anlar keremlerinden[2706] kendüleri bildürmek (8) murād ideler ehl-i ẓāhir ḫod daḫi[2707] ṭaşradur bu ṭā'ife ṣıfat-ı bāṭın-ı Ḥaḳḳa maẓharlardur anuñiçün[2708] (9) ʿālem-i bāṭında pinhānlardur[2709] ġayrı velīler bunlaruñ ẓāhirleridür[2710] ki ehl-i ḫafī degüldür[2711].

(10)[2712] **Fī- ittiḥādü'l-evliyā'ü'l-fiḫām**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger z'īşān[2713] müctemiʿ bīnī dū yār

[2701] Zīrā… : -İ, İÜ, T. Ehl-i ʿilm… : - S2, S3. S2-56a, S3-80a: + Bilgil ki ḳabābı lafẓınuñ ve evliyānuñ cemʿ ölmesi **Muḳabiletu'l-cemʿ bi'l-cemʿ taḳtaḍ enḳısāmu'l-eḥād ʿale'l-eḥād** (DA217) mes'elesinden eglenür ki her velīnüñ bi ḳabası vardur. Kimi ṣūret-i melāmet altında gizlenür kimi ẓāhirā dünyāsı çoḳdur. Ammā faḳīr iken fenā bulmuşdur. Pes dünyā ḳalbine girmez. Ḫalḳ ise dünyāsına baḳar inkār ider anlar da ol ṣervet-i niʿam-ı dünyā altında muḫtefī olmuşlardur.

[2702] S2-56a, S3-80b: + dür yaʿnī.

[2703] T-218b, İ-26b, İÜ2-28b, İÜ-127a: + gizlidürler.

[2704] Yaʿnī… : - S2, S3.

[2705] T-218b, İ-26b, İÜ2-28b, İÜ-127a: añlarlar.

[2706] - T, İ, İÜ.

[2707] Meger… : –S2, S3. S2-56a, S3-80b: + Pes cesed ḥükmünden geçmeyen ve meydān-ı ʿaḳl melekūtīden öte geçmeyen ʿulemā-i ẓāhirī ve ṣūretbīnler anları görüp bilmek iḥtimāldür ki anlar ḳatī.

[2708] - T, İ, İÜ.

[2709] Anuñiçün… : - S2, S.S2-56a-56b, S3-80b: + ʿĀlem-i kevnde mesken u buṭūnda (S2-56b) vaṭan ṭutmuşlardur.

[2710] S2-56b, S3-80b: + Bunlar añlaruñ bāṭınlarıdur meger kendüler keremlerinden kendüleri iẓhār murād ideler pes ẓāhir olur.

[2711] Ki ehl… : - T, İ, İÜ, S2, S3.

[2712] T-218b, İ-26b, İÜ2-28b, İÜ-127a: + te'emmül.

[2713] S2-56b, S3-80b: ez-īşān.

Hem yeki bāşend hem (11) şeş ṣad hezār (C2/ 184)

Bīnī dīden lafẓından mużāriʿ olan[2714] bīned[2715] kelimesinüñ[2716] muḫāṭabıdur. Yā ḫiṭāb (12) içündür[2717]. Bāşend bāşed[2718] kelimesinüñ[2719] cemʿ idür[2720]. Maʿnā[2721] eger bunlardan iki yāri

T-219a bir arada (13) görseñ hem bir olurlar hem altı yüz biñ. Yaʿnī[2722] ikisi bir yere[2723] gelse[2724] altı yüz[2725] biñi de (14) orada ḥāżır bulunurlar. Zīrā ḥāḳīḳatde altı yüz biñ de birdür ve bu ikinüñ taṣarrufı (15) ve ḳabż u basṭ u himmeti ḫalḳuñ altıyüz biñinden ziyādedür[2726].

[2714] Dīden… : - S2, S3.

[2715] S2-56b, S3-80b: + üñ.

[2716] - S2, S3.

[2717] ḫiṭāb… : - T, İ, İÜ. T-218b, İ-26b, İÜ2-28b, İÜ-127a: + yā'-i ḫiṭābdur.

[2718] T-218b, İ-26b, İÜ2-28b, İÜ-127a: bāşedüñ.

[2719]- T, İ, İÜ.

[2720] Yā… : - S2, S3.

[2721] - T, İ, İÜ.

[2722] S2-56b, S3-80b: Hem be-ḥasebu'r-rūḥu'l-iżāfī ve'l-ḥaḳīḳatu'l-insāniyye ve… vāḥiddür. Ammā **Ḫalaḳakum min nefsin vāḥidetin** (DA218) āyetinüñ taḥḳīḳi üzere be-ḥasbu't- Taʿyin… illeti hey muẓāhiru'l-ḥaḳīḳatu'l-vāḥidet ve merāyā el-vechu'l-vāḥid birdür. Li-muḥarririhi

Āyine yüz ise velī yüz ḫāneye girdi şems ġayr oldı

Pes.

[2723] S2-56b, S3-80b: araya.

[2724] S2-56b, S3-80b: gelince her ne muʿāmele itseler.

[2725] -İ.

[2726] Biñi de… : - S2, S3. S2-56b-57a, S3-80b-81a-81b(+S3-44a): + biñ (S3-81a) bir araya geldikde idecekleri taṣarruf u muʿāmele yine oldur ve taḥḳīḳi Ḳāşānī tefsīrinde eydür ki aṣḥāb-ı kehf ḥaḳīḳi şol sebʿa kümmeldür emr-i Ḥaḳla dā'imā ḳā'imlerdür ve dünyā ve māfiyā anlarla ḳā'imdür ve zamān anlardan ḫālī olmaz. Anlar kevākib sebʿa seyyāre ʿaded nicedür. Cümle ʿālem maʿnānuñ niẓāmı ve niẓām-ı ṣūretüñ tekmili bunlarladur ḥażret-i ḳuṭb-ı Şemse müntesibdür. Cümle sebʿanuñ ṣıfāt u ḫavāṣ u muʿānīlerīn cāmiʿdür. Pes ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ **Buʿiştu'l-utemmem mekārime'l-aḫlāḳ** (DA219)buyurduġı ḳuṭb-ı enbiyā olmasını muḥaḳḳaḳdur. Zīrā nücūm u ḳamerüñ nūrı güneşdendür. Belki be-ḥasebu'l-maʿnā ve'l-ḥaḳīḳat yine güneşdür. Pes ḳuṭb-ı ʿayn-ı sebʿa ve ḥażret-i ʿaleyhi's-selām ʿayn-ı enbiyādur. Dā'ire-i vücūduñ ve pür-kār-ı aʿyānuñ noḳṭasıdur ve cümle mevcūde olan esrāru'l-ḥaḳīḳatünüñ nüktesidür ve cümle muḳaddemātdur. Netīcesidür ve cümle ẓuhūruñ medārīdür. Heme mevcūdātuñ vücūdı anuñ üzere devri der ve devr-i meselsel-i eflāk anuñ ẓuhūr-ı maḥṣūl-ı vücūdı içündür. Ṣūreti ṣoñ geldiyse rūḥı ki lafẓ ṣūretünüñ maʿnāsıdur ve ḥaḳīḳat-ı vücūdıdur. Cümlenüñ babasıdur. Pes haḳīḳatde ḥażret-i ʿaleyhi's-selām cümle kemlik beni (S3-81b) eger velī eger (S2-57a) mülk-i aṣl rāsiḫi merkez-i ṣābiti ve cümle mevcūdātınuñ māye-i vücūdıdur. Nihāyet ebedāne teʿalluḳda ol aṣl-ı rāsiḫüñ maẓharına göredür cāt-ı kemāli müteferriḳ u maʿnābu ẓuhūr itdi. Mebdā evvelde her teʿayyun libās giyecek maẓharuñ istiʿdād (…) ezelī üzere bu maʿnāya ḥażret-i ʿaleyhi's-selām **En-nās kemaʿādini'l-ẕehebu'-fiḍḍet** (DA220) buyurdı. Amma mertebe-i fenā vü tevḥīd-i ẕātīde Muḥammed ʿaleyhi's-selām ʿayn-ı ādem belki ʿayn-ı külldür. Aṣl-ı vücūd-ı küll olduġçün ki **El-ḫulḳu minnī** (DA221) buyurdı ve el-ān cümlenüñ ṣıfātını cāmiʿ oldıġçün ol sebebden ʿayn-ı küll oldı. Ḥikāyet ḥażret-i Bāyezīd ḳuddise sırrıhuya su'āl etdiler ki sen sebʿa ve nemsin. Buyurdu ki enā e's-sebʿa yaʿnī ben sebʿa kendüyem. Pes tafṣīlimüz üzere ḥażret-i Bāyezīd kendü zamānınuñ ḳuṭbı idiklerin eşʿār buyurmuşlardur. İmdi ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ **Evvel mā ḫalaḳullāh rūḥī ve küntü nebiyyen ve Ādem beyne'l-mā ve'ṭ-ṭīn** (DA222) buyurdıḳları taḥḳīḳ ider ki türbe-i maʿneviyyede ve şeref

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ber-miṣāl-i mevc-hā (16) aʿdād-i şān

İÜ-127b **Der ʿaded āverde başed bād-i şān (C2/ 185)**

Ber ʿalā maʿnāsınadur[2727]. Āverde ism-i mefʿūldür[2728] Bādīşān rā (17) dimekdür. Edat-ı mefʿūl ki rā'dur[2729] maḥẕūfdur[2730] fazla olduġıçün[2731]. Maʿnā[2732] mevcler (18) gibidür anlaruñ[2733] ṣaġışları ki yil anları maʿdūd gösterür[2734] deryā mevcin gösterdiġi gibi[2735] (19) yaʿnī[2736] bedenler[2737] mevcin ḥaḳīḳat yilinüñ[2738] tecellisi ʿadede getürmüşdür

S2-57b, S1-36b (1) ve egerçi ecsām[2739]-ı ʿavām daḫi rūḥ-ı ḥaḳīḳī baḥrinüñ mevcleridür. Ammā deryādan ḳalḳup[2740] ġayriyyet (2) ü taʿayyür bulduḳda bir cism-i keṯīf ü cemād olup menşe'inden döner. Ṭabīʿat ġalebe etmekle ol (3) mevc-i nūrken ẓulmete tebdīl olur[2741]. Eger sebaḳ-ı ḥüsnā[2742] ve taḳdīm-i ʿināyet[2743] imdād[2744] irgürse (4) yine cemād iken[2745]

---

u faẕīletde sulṭānımuz cümleden muḳaddemdür zamānda mu'aḫḫir ise de. Pes Muḥmmed ʿaleyhi's-selām ʿaynu'l-külldür sırr-ı vaḥdet-i ẕātiyye ve rūḥ-ı iżāfī ve ism-i aʿẓam oldıġı iʿtibārla ki ṭuyanlara maḫfī degüldür **yā hū**. Pes kemlik rūḥen ve ve nefsen ve ḳalben iḫtilāf u tebāyünleri (S3-82a) ittiḥād-ı ḥaḳīḳatleri münāfī degüldür ve ezmine ile iftirāḳları ezelde ve ebedde ve ʿaynu'l-cem ʿāleminde muʿayyenlerini münāfī degüldür.(+S3-44a burdan devam ediyor) **Tilke'r-rusulu faḍḍalnā** (DA223) ile **Lā nuferriḳu beyne eḥadin min rusulih** (DA224) āyetinüñ taḥḳīḳ-i maʿnāsınuñ taṭbīḳi budur.

[2727] S2-57a, S3-44a: maʿnāsına mevchā muʿcemdür mevcüñ cemʿīdür aʿdād ʿadedüñ cemʿīdür.

[2728] T-219a, İ-26b, İÜ2-28b, İÜ-127b: + bād-i şān aṣlı.

[2729] Ki… : - S2, S3.

[2730] S2-57a, S3-44a: + Bādişānrā dimekdür.

[2731] Fazla… : –S2.

[2732] - T, İ, İÜ.

[2733] S2-57a, S3-44a: - uñ.

[2734] Maʿdūd… : - T, İ, İÜ.

[2735] T-219a, İ-27a, İÜ2-29a, İÜ-127b: + maʿdūd gösterür. S2-57a, S3-44a: + Ḳıṭʿa **İnne't-teʿaddud-ı enhār u emvāc** (DA225).

[2736] T-219a, İ-27a, İÜ2-29a, İÜ-127b: pes.

[2737] S2-57a, S3-44a: + i.

[2738] -İ.

[2739] Ve… : S1de buraya kadar 2 kez yazılmıştır.

[2740]S2-57b, S3-44a: + ayrılup.

[2741] Döner… : - S2, S3. S2-57b, S3-44a: + ġālebe-i ṭabīʿat terbiye ile ayrılup bāşḳa kül aldıġçün murūr-ı eyyamla ḫāke söñüp ancaḳ ṭīn-i beşeriyyet ḳalur. Pes ol mevc-i ṭāhire muṭahhir bir nūr iken cihād u muẓlim olur.

[2742] T-219a, İ-27a, İÜ2-29a, İÜ-127b: ʿināyet.

[2743] S2-57b, S3-44a: taḳdīm-i ʿav-i ezel.

[2744] Ve… : - İ, İÜ, T. T-219a, İ-27a, İÜ2-29a, İÜ-127b: meded. - S2, S3.

[2745] Yine… : - S2, S3.

ṣumme ḳulūbihim[2746] (A199) mefhūmuna[2747] maẓhar olup[2748] keṣāfetden[2749] ḳurtulup[2750]

Ve ileyhi el-merciʿa (A200) (5) ḥükmünce yine aṣla[2751] ulaşup rāḥat[2752] olur. Ammā[2753] ʿārifler[2754] keṣāfet istemeyüp mevclerin (6) baḥre iletüp[2755] gāh baḥr ü gāh mevc olurlar. Cismāniyetleri[2756] rūḥāniyete[2757] döner. Kemā ḳale[2758]

S3-44b (7) **Er-revāḥnā eşbāḥenā eşbāḥenā ervāḥnā**[2759] **(A201).** Pes kemāl-i leṭāfetinden kāmilüñ cismi ṣūreten başḳa

İ-27a, İÜ2-29a ve rūḥı (8) başḳa iken cismi ṣafāyla[2760] rūḥ ḥaddine girer[2761]. Demür ḥarāretle[2762] ḳızarup[2763] (9) köz olduġı gibi ve ṣāfī ṣīşeye[2764] ṣāfī ṣu ḳoyılup yāḫūd ḳırmızı

T-219b ṣīşeye bāde (10) ḳoyılup iki ṭarafda bī-ġış olmaġın bir göründügi gibi.

Raḳḳu'l-cācu varaḳtu'l-ḫamru

(11) Feteşābuhā feteşākul e'l-emr[2765]

Feke'enemā ḫamr velā ḳadeḥ

Ve ke'enehā ḳadeḥ velā ḫamr **(A202)**

[2746] S2-57b, S3-44a: + ve culūdihum.
[2747] - T, İ, İÜ. S2-57b, S3-44a: müzdine.
[2748] S2-57b, S3-44a: + bāran-ı raḥmet u kerem nüzūli ile ḫāk.
[2749] S2-57b, S3-44a: kesāfetin yine.
[2750] - S2, S3.
[2751] T-219a, İ-27a, İÜ2-29a, İÜ-127b: ẕāt-ı yektāya.
[2752] S2-57b: raḥmet.
[2753] - S2.
[2754] S2-57b, S3-44a: ʿurefā.
[2755] Mevclerin… : - S2. S2-57b, S3-44a: + dā'imā baḥrde.
[2756] S2-57b, S3-44a: cisimleri.
[2757] S2-57b, S3-44a: rūḥ ḥükmüne.
[2758] T-219a, İ-27a, İÜ2-29a, İÜ-127b, S2-57b, S3-44a: + ʿaleyhi's- selām. S2-57b, S3-44a: + eşbāhunā.
[2759] S2-57b, S3-44b: + eşbāhunā.
[2760] - T, İ, İÜ.
[2761] Pes… : - S2, S3.
[2762] - T, İ, İÜ. S2-57b, S3-44b:āteş içinde.
[2763] - S2, S3.
[2764] S2-57b, S3-44b: + ki ḳırmızı ola şarāb ḳoyulduġı gibi ve bāde de ṣāf olmaġın bir göründügi gibi.
[2765] Ṣāfī ṣu… : - S2, S3.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Muġteriḳ şod (12) āfitāb-ı cān-hā

Der-derūn-ı revzen-i ebdān-hā (C2/186)

Revzen ve revzene pencere ve baca dimekdür. (13) [2766]**Fī'ş-Ṣıḥāḥ**[2767] **e'r-revzenet e'l-kevvet ve hemī muʿarribet ve keẕā fī lüġatu'l-cemel**[2768] (A203). **M**aʿnā[2769] cānlar güneşi taġuḳ (14) oldı. Bedenler penceresi içre[2770] yaʿnī ḫāne-i tende on iki revzen vardur ki ʿālem-i melekūta (15) açılmışdur[2771]. Rūḥ-i ḳudsīnüñ şuʿā'ı bu revzenlerden geçüp ḫāne-i cismi eyle ḳablamışdur (16) ki zerre ḳadar ḳablamaduġı yer yoḳdur. Ammā[2772] ʿavāmuñ[2773] ṭabiʿati ve[2774] aḫlāḳ-ı ẕemīmesi aḫlāṭı (17) ol revzenlere sedd ü perde[2775] düşer[2776] ẓulmetde ḳalurlar. Bāʿiṣi cümle aʿżāyı Mā ḫaleḳ'la (18) sene ṣarf itmeyüp gerekmeze ḳullanmaḳdur[2777].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Mü'minān maʿdūd velīk īmān yeki

(19)Cism-i şān maʿdūd likin cān yeki (C4/ 408)

Līk velī velīkin[2778] kesr-i lāmladur. Kemā-merre[2779] mü'minler

[2766] S2-57b, S3-44b: + keẕā fī lüġatu'l-Acem ve.
[2767] S2-57b, S3-44b: + el-ʿArabiyye.
[2768] T-219b, İ-27b, İÜ2-29b, İÜ-127b: + ve Aḫterī.
[2769] - T, İ, İÜ.
[2770] S2-57b, S3-44b: içinde.
[2771] Ki… : - S2, S3.
[2772] Revzenlerden… : - S2, S3. S2-57b, S3-44b: + revzenlere muḥīṭ u me'eṣṣer u münevverdür lākin.
[2773] S2-57b, S3-44b: + ḳasvet.
[2774] S2-57b, S3-44b: + ẓulmet.
[2775] T-219b, İ-27b, İÜ2-29b, İÜ-127b: perde vü sedd.
[2776] S2-57b, S3-44b: virüp ṣāḥibi.
[2777] Cümle… : - S2, S3. S2-57b, S3-44b: + kim muṣāḥib u ḥarām loḳma vü nā-maḥreme naẓar ve bāḳī revzenleri ḫelāḳ rıżāullāha ḫarcamakdur.
[2778] Velī… : - T, İ, İÜ.
[2779] Līk… : - S2, S3. S2-57b, S3-44b: + Yekīlerde ki yālar tenkīr içündür maʿnā.

S1-37a (1) egerçi[2780] ʿadedlenmişdür[2781] ve çoġalmışlardur. Ammā nūr-ı īmān birdür. Tenler ṣaġışladur[2782]. Yaʿnī (2) keşret ṣūretdedür. Cān yaʿnī[2783] rūḥ-i ḥaḳīḳī birdür[2784].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tefriḳa der-rūḥ-ı ḥayvānī beved

(3)Nefs-i vāḥid rūḥ-i insānī beved (C2/ 188)

İÜ- 128a Ṭaġuḳluḳ ve perīşānlıḳ[2785] rūḥ-i ḥayvānīdedür. (4) Ammā[2786] nefs-i vāḥid olan[2787] rūḥ-i insānīdür. Nitekim geçdi[2788] rūḥ-i ḥayvānīnüñ[2789] mekānı[2790] yürekdür (5) ki yürek ḳandīl gibidür ve rūḥ-i ḥayvānī yaġı gibidür. Rūḥ-i insānī nūrıdur. Ol nūruñ (6) żiyāsı ʿāḳl u nuṭḳdur[2791] ve īmāndur[2792]. **Allāhu nūru's-semāvāti** (A204) yaʿnī

[2780] - S2, S3.

[2781] S2-57b, S3-44b: -dür.

[2782] S2-57b, S3-44b: + lākin cān birdür.

[2783] Cān… : - S2, S3.

[2784] S2-57b-58a, S3-44b-45a: +Kemāmerr enfen bu beyt işāretdür ḥaḳīḳat-i īmān-ı vaḥdet-i vücūda īmāndur ve tevḥīd-i ẕāta īḳāndur. Yaʿnī īmān-ı kāmil (S2-58a) cümlesinüñ münşāyin u mübtediyyün ve aṣlın ve menbaʿ u muʿaddiyyun (S3-45a) bilüp furūʿ-ı eşyānuñ vücūd u ẓuḥūrı aṣlına tābiʿ itdügin fehm idüp ḳalellāhu ṣümme ẕerhum (DA) ṭıbaḳınca aṣlı tefrīd bi'ẕ-ẕikr ve iḥtilāṭ ẕikr-i ġayriden tecrīd idüp naẓarı aña ḥaṣr itmekdür. Li-muḥarririhi Bu ṭarāvet bu reng-i gūn-a-gūn ḥusn şekl u revāyiḥ vü leẕẕāt-i cümle yusḳā bemā'in vāḥidi nā-leys Fī'd-deyr ġayrihu bi'ẕ-ẕāt-ı şaḥṣuke bi'ẕ-ẕāt çün vücūdı nevʿiñden cins-i ʿālīde nevʿ oldı ḳanāʿat cism-i cevherle oldı çün mevcūd cümlesinüñ kemāli oldı ḥayāt nuṭḳ u ʿilm u meʿārif-i ṣanʿat Ḥayy-ı Ḳayyūmla buldı cümle seyyimāt Ḥayy-ı Ḳayyūm vücūd-ı muṭlaḳdur yapış ıṭlāḳa ḳaydı ḳo heyhāt ḳali ḳokıldan incedür

Aḥvāl nice bir Şeyḫī saṭḥ eyle ṭāmāt pes
Bu īmān-ı ḥaḳīḳi cümle īmānları cānıdur

Zīrā tevḥīdüñ aṣlı vaḥdet u mürīdüñ aṣlı mücerreddür. Pes keşret u muḫālıṭa ki māniʿ cemʿiyyet-i ḳalbdür ṣoñradan gelmişdür ki buyurur.

[2785] Ve… : - S2, S3.

[2786] - S2, S3.

[2787] - S2, S3.

[2788] Nitekim… : - S2, S3. S2-58a, S3-45a-45b: + Bu beyt-i şerif **Ḫalaḳahum min nefsin vāḥidetin** (DA226) āyetinüñ tefsīridür. Ḳāşānī eydür Ḥ**ayyu'n-nefsu'n-nāṭıḳatu'l-külliyetün ḥayy-i ḳalbu'l-ʿālem ve ḥayy-ı ādemu'l-ḥaḳīḳi ve ḫalaḳ minhāz vechā ey e'n-nefsu'l-ḥayvāniyyetü'n-nāşi'et minhā** (DA227) pes nefs-i (S3-45b) vāḥideden murād ʿaḳl külliyedür ve rūḥ-i iżāfīdür. Maʿnā perīşānlıḳ rūḥ-ı ḥayvānīdedür. Ammā nefs-i vāḥide olan rūḥ-i insānīdür.

[2789] S2-58a, S3-45b: - nüñ.

[2790] - S2, S3.

[2791] S2-58a, S3-45b: - dur.

[2792] S2-58a, S3-45b: + ve nūr-ı rūḥ-ı insānī çerāġı ẕātullāhdan yaḳar.

T-220a Nūr nūru'l-insānī ʿuluvv ve'l-arżın (A205) yaʿni **Nūru'l-rūḥu'l-ḥayvānī (7) lāne süfli (A206)**[2793].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ez-naẓar-gāh-est (8) ey muġz ü vücūd

İḫtilāf-ı mü'min u gebr u yehūd (C3/ 1258)

Gāh lafẓı[2794]

S2-58b kāf-ı ʿAcemī ile[2795] vaḳt ü zamān (9) ve taḫt u sened[2796] ve[2797] ism-i mekān[2798] olur[2799]. Burada murād ism-i mekāndur[2800] seyrāngāh gibi[2801] naẓar maḥallindedür (10) dimekdür. Maʿnā[2802] naẓargāhdandur[2803]. Ey vücūduñ[2804] zübdesi mü'min ü kāfir ü cehūduñ (11) birbirine muḫālif olduḳları[2805] yaʿnī bu iḫtilāf[2806] maẓhara göredür. Cümle şeyde celālen ve cemālen

İ- 27b (12) ṣıfatıyla ẓāhir olan vücūd-ı vāḥid[2807]-i ḥaḳīḳīde[2808] degüldür. Pes mü'min[2809]

[2793] S2-58a, S3-45b: + Ḥāṣılı bu nūr birdür. **Külli mü'min uḫuvvet** (DA228) āyeti **ve'l-ḫulḳu minnī** (DA229) ḥadīṣi bu taḥḳīḳidür.
[2794] Gāh… : - S2, S3.
[2795] S2-58b, S3-45b: gāh lafẓı burada.
[2796] T-220a, İ-27a, İÜ2-29a, İÜ-128a: mesned.
[2797] Vaḳt… : - S2, S3.
[2798] S2-58b, S3-45b: + dur.
[2799] - T, İ, İÜ, S2, S3.
[2800] Burada… : - S2, S3.
[2801] T-220a, İ-27a, İÜ2-29a, İÜ-128a: + maʿnā. S2-58b, S3-45b: + maġz bīnī (…) ve her nesnenüñ üzerine ve içine ve ḫulāṣa ve zübdesine dirler. Niʿmetullāh kebir oda ṭapan kāfir muṭlaḳa kāfir maʿnāsına gelür. Kāf-ı ʿAcemiyledür Baḥru'l-ġarā'ib burada āteş-perest ve naṣrāniyye ʿām gerek idi ki yahūd ʿaṭf ola fetāmmil maʿnā.
[2802] T-220a, İ-27a, İÜ2-29a, İÜ-128a: yaʿnī.
[2803] Dimekdür… : - S2, S3.
[2804] S2-58b, S3-45b: + özi ve.
[2805] S2-58b, S3-45b: + Bu beyt su'āl-i muḳaddere cevābdur.
[2806] Bu… : - İ.
[2807] - S2, S3.
[2808] T-220a, İ-27b, İÜ2-29b, İÜ-128a: - ḥaḳīkī.
[2809] S2-58b, S3-45b: + kāmil.

S3-46a oldur ki (13) ḳulluġla[2810] muḥabbet ḳazanup cenāh-ı[2811] ʿaşḳ[2812] u muḥabbetle[2813] merātib kesüp tecellī-ṣıfāta yaʿnī[2814] (14) rūḥ-ı iżāfīye[2815] ulaşup[2816] anuñla tecellī-i ẕāta lāyık olup esrār-ı ḥaḳāyıḳı şühūd ideler[2817]. Ammā[2818] (15) ol nūra ulaşmayup[2819] ẓulmete küfr ü nifāḳ ve leyālī[2820]-i şükūk u evhāmda ḳalanlar ḥaḳīḳatden (16) maḥcūb olup ve[2821] ʿālem-i cismānīde maḥbūs olup ʿaḳl-ı cüz'īleriyle[2822] sübül-i helāke sālik (17) oldılar. Dütün gibi nūrdan ayrılup ẓulmetde ḳaldılar. Yāḫūd naẓargāhdan (18) murād herkesüñ adı şühūdına göredür dimekdür[2823]. **El-mü'minu yenẓuru benūru'llāhi** (A207) ḫükmünce mü'min her şey'e nūr-ı Ḥaḳ ile[2824] baḳdı[2825] (19) her şey'üñ olduġı gibi ḥaḳīḳat-i vücūdın ve aṣlın gördi[2826].

[2810] S2-58b, S3-46a: ʿibādetle yaḳīn u.
[2811] S2-58b, S3-46a: + ʿirfān u.
[2812] S2-58b, S3-46a: + la meydān alup.
[2813] U… : - S2, S3.
[2814] Tecellī… : - S2, S3.
[2815] S2-58b, S3-46a: + yaʿnī külli ṣıfata.
[2816] T-220a, İÜ-128a: + ẓulmeti ṣūreti anda maḥv idüp.
[2817] -ler: İ, İÜ, T.
[2818] T-220a, İÜ-128a: + sülūkla.
[2819] S2-58b, S3-46a: ulaşmayanlar.
[2820] T-220a, İ-27b, İÜ2-29b, İÜ-128a: ẓulūmāt.
[2821] T-220a, İÜ-128a: + naẓargāh.
[2822] Leyālī… : - S2, S3. S2-58b, S3-46a: + şeb-i evhām u sulūk ẓunūnda ḳalup görene.
[2823] Dütün… : - S2, S3. S2-58b, S3-46a: + Ve saḫn-ı āb u gilde ḳayd u betdāyla baġlanup ve maḥbūs olup seyr-i ceberūt u vuṣūl-i ḥaḳīḳatden maḥcūb oldılar yāḫūd naẓargāhdan murād her kesüñ sulūkunda maḥall-i şühūdı murād ola. Yaʿnī her kesüñ manẓūr ileyhi ve müteveccihi ve fikr u ḳaṣdı ve maʿlūmı ve nuṣb-ı ʿaynı ne ise ismi de aña göredür mü'min eger kāfir pes.
[2824] S2-58b, S3-46a: + ve naẓar-ı ʿibretle.
[2825] S2-58b, S3-46a: baḳar evvel naẓarda.
[2826] S2-58b, S3-46a: görür.

S1-37b (1) Sırr-ı vaḥdete erdi[2827]. Kāfir[2828] keşret[2829] göziyle[2830] baḳup[2831] āyine çoḳluḳundan bir güzeli çoḳ ṣanup (2) hevāsını maʿbūd idündigi yeterken cemādāt u[2832] aṣnāmı[2833] ilāh ittiḫāẕ etdiler[2834].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Der meʿānī teczī (3) vü efrād nīst

S3-46b **V'ān ki şod maḥcūb ebedān der-şekīst (C1/ 681)**

T-220b Meʿānī içinde (4) ayruluḳ

S2-59a ve başḳa merd ferdlik[2835] yoḳdur[2836] ve ol ki keşret-i ebdāndan rūḥü'l-ervāḥı çoḳ ṣandı. (5) Ẓulmet-i şek[2837] içinde ḳaldı. Bir bāġçenüñ mīve vü sebze vü ezhārı keyfen ve kemmen ve hey'eten (6) muḫālif iken **Yusḳā bimā'in vāḥidin (A208)** ṭıbaḳınca aṣlı mā'-i vāḥid idügin bilürken bāġ-ı fenāda ki (7) eşcār-ı ebedān çeşme-i Ḥayy-ı Ḳayyūm

İÜ-128b ile ḳā'im olduġın bilüp ikilikden ve şirkden ḳurtulmamaḳ (8)ʿaḳl işi degüldür. Meger şehvet ü dünyā ser-ḫōşı ola[2838] teşbīh-i maʿḳūl bi'l-maḥsūs ʿukalānuñ (9) delīl-i ḳavīsi[2839] iken

---

[2827] S2-58b, S3-46a: irer eyle kesmeye ḥażret-i Vāḥid kendüden ṭaḳup mü'min didi ammā.
[2828] S2-58b, S3-46a: + hevāsın maʿbūd idindigi yeterken çeşm-i beşeriyyetle ve ʿayn-ı.
[2829] S2-58b, S3-46a: + le.
[2830] - S2, S3.
[2831] T-220a, İÜ-128a: + naẓargāh-ı keşretden.
[2832] Hevāsını… : - S2, S3. S2-58b, S3-46a: + nice nice.
[2833] S2-58b, S3-46a: aṣnām-ı cāmideyi.
[2834] S2-58b, S3-46a: + Aña kāfir dinildi mümkin u vācibi ve mir'āt-i ẕātı farḳ etmedügçün ki bu mefhūmı eşʿāren buyurdular ki.
[2835] Başḳa… : - S2, S3. S2-59a, S3-46b: + ferdāluḳ.
[2836] S2-59a, S3-46b: + Bedenlere maḥcūb olan şekeddedür yaʿnī **Faḳihā min şekk fī īmānu feḳad küfr** (DA230) buyurduḳları üzere pes mü'min maḥcūb daḫı **Ḥasenātu'l- ebrār seyyi'ātu'l-muḳarrebīn** (DA231)ṭıbaḳınca ṭarīḳat küfründedür. Yaʿnī ṭīn-i beşeriyyet ile ve deḫān-ı bedenle şems-i ḥaḳīḳati setr itmekdedür. **Allāhumme ʿayn-ı ʿaynen ḥattā nuru'l-ʿayn… ve basarīnen ʿayniyan ḥattā nuru'l-ʿayniyan vāḥid…** (DA232). Yaʿnī meʿānī içinde ayrıluḳ ve merd-i ferdlik yoḳdur.
[2837] S2-59a, S3-46b: ẓulmet-i tenüñ.
[2838] S2-59a, S3-46b: + ḫaberden fehm itmeye ḥāl ān ki.
[2839] T-220b, İ-27b, İÜ2-29b, İÜ-128b: delīl-i ẓāhir. S2-59a, S3-46b: delīl-i kāfī vü ḥüccet-i ḳavī.

Der-menāzil-i ḫilḳat-i ādemī[2840]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Münbasiṭ būdīm yek gevher heme

Bī-ser u (10) bī-pā būdīm ān ser heme (C1/ 686)

Ser heme aṣlı der ān ser heme idi. Der lafẓı (11) edāt-ı ẓarf olup faẕla olduġiçün ve[2841] naẓm içün[2842] düşdi.

Maʿnā[2843] ʿālem-i ezelde dükelimiz (12) yek-pāre[2844] bir[2845] güher idük. Başsuz[2846] ve ayaḳsuz[2847] dükeli ol başda[2848] idük. Yaʿnī şeyḫ (13) Muḥyi'd-dīnü'l-ʿArabī ḳuddise sırruhu **Künā şu'ūnu ẕātike fī vaḥdetü'l-buṭūni ṣırruna sivāke (14) ḫīn teḳāllibeti fī'ş-şu'ūn** (A209) buyurduġı gibi ezelde[2849] ʿalem-i ẕātda idük irādet ü[2850] tecellī yili baḥr-i (15) tevḥīdi cūşa getürüp emvācumız[2851] yaʿnī[2852] ṣūretümiz taʿāyyün-i āḫer gösterdi[2853].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[2840] T derkenār: Fī ẕikr-i ḫilḳat-i Ādemī. S2-59a, S3-46b-47a: + Ḥażret-i maẓhar-ı sırr-ı aḥsen-i taḳvīm ḥāvī ṣunūf-ı feżā'il beni ādem elleẕī ḳadd-i ʿömretu'ṭ-ṭālibīn … merḥamet u şemelethum sevāyiġ mekremet u ber inkiseret şevket (S3-47a) imārātu'n-nufūs ve aḫraḳat eşvākühā ve entefet-i şekvet aṣḥābu'l-bu'us ve'ẕ-ẕulm be-Ser-iseyfhā ve meşkāthā ve nüksetle re'isu'l-ferāġat ve'ş-şeyāṭīn fāḥiraḳ ẕevātu'n-nār be-himmet-i erbābu'ṭ-ṭīn zübde-i ʿulemā-i ʿulūmu'ṣ-ṣūr ve'l-meʿānī ve ekmel-i kemlā faḍılā'u'l-müntehā ve'l-mebānī –i merātib vücūdı ve sırr-ı vaḥdeti fehm mübtedī ḳadr-beyān idüp buyurur.

[2841] edāt… : - T, İ, İÜ.

[2842] T-220b, İ-27b, İÜ2-29b, İÜ-128b: + ve edāt-ı ẓarf olup fazla olduġçün. Ser… : - S2, S3. S2-59a-59b, S3-47a: + İki maḥalde bile heme bu dimek fāʿilidür menbaṣ ve basīṭ mücerred u ṣāfī dimekdür mürekkeb u muḥteliṭuñ żıddıdur. ʿİbāret münbaṣ būdīm ve yek gevher būdīm hemedür gevher ehl-i ḥikmet ıṣṭılāḥında kendü ẕātıyla ḳā'im olup ġayrı nesne ile ḳā'im olmayandur. Maʿdenī cevherdür ki ʿarażuñ żıddıdur. ʿAraż ġayrı nesne ile kā'im olandur. Aḳluḳ ḳaraluḳ gibi Baḥr. İkinci bū dīmde vāv oḳınmaz. (S2-59b) Belki ġālibā yazılmaz da bud şod gibi yazılur. An ser aṣlında der an ser idi. Edāt-ı ẓarf olup naẓm içün ve faẕla olduġçün.

[2843] - T, İ, İÜ.

[2844] S2-59b, S3-47a: bir mücerred bī-reng.

[2845] - S2, S3.

[2846] S2-59b, S3-47a: bī-ser.

[2847] S2-59b, S3-47a: bī-pā.

[2848] Dükeli… : - S2, S3.

[2849] Şeyḫ… : - T, İ, İÜ.

[2850] Yaʿnī… : - S2, S3. S2-59b, S3-47a: + Ol öte başda cümlemüz yaʿnī ʿālem-i ezelde ẕātda idük ve ʿālem-i lāhūtda şu'ūne ẕātullāh idük ve buṭūn-ı vaḥdetde idük.

[2851] S2-59b, S3-47a: -ımız.

[2852] - S2,S3.

[2853] S2-59b, S3-47a: libās giydi.

Yek güher būdīm (16) hemçün āfitāb

S3-47b **Bī-güre būdīm u ṣāfī hem-i āb (C1/ 687)**

Güre dügüm ve bend maʿnāsınadur.

İ- 28a (17) Hemçü ve hemçün ve çü ve çün vāv-ı melfūẓa ile edāt-ı teşbīhdür keẕā fī Niʿmetullāh[2854]. (18) Maʿnā[2855] āfitāb gibi basīṭ ve yek-pāre bir[2856] güher idük ṣu gibi ṣāfī idük senlik ve benlik[2857] muġāyeretī[2858] arada yoḳdı[2859].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün be-ṣūret āmedān nūr-ı sere

Şod ʿaded çün sābitā-yı küngüre (C1/ 688)

S1-38a (1) Sere baş ve tamām ve ulu maʿnāsına gelür. Niʿmetullāh ve ġayrīde meẕkūrdur[2860]. Burada üçi de ḳābildür. (2) Kemā lā-yaḫfī

T-221a sere lafẓındaki hā[2861] naẓm içündür ve ismiyette ʿudūl içün hā-i resmī duḫūli (3) ʿāde-i Farsdur.[2862] Künküre żamm-ı kāfile[2863] kāf-ı evvel[2864] ʿArabī ve kāf-ı ṯānī[2865] ʿAcemīdür. Türkçe[2866] (4) ḥiṣār bedenī[2867] dimekdür ki yuḳarı ayru ve köki vü temeli birdür[2868].

[2854] Hemçü… : - S2, S3.
[2855] Keẕā… : - T, İ, İÜ.
[2856]S2-59b, S3-47b: + mücerred.
[2857] -İ. S2-59b, S3-47b: menlik mā vü men.
[2858] S2-59b, S3-47b: + ve ġavġası.
[2859] S2-59b, S3-47b: + lākin.
[2860] Niʿmetullāh… : - T, İ, İÜ.
[2861] Lafẓındaki… : - T, İ, İÜ.
[2862] Sere baş… : - S2, S3. S2-59b, S3-47b: + Çün taʿlīldür çünki maʿnāsına bu ṣūretde bā ilā maʿnāsına sere hā-i ġyr-ı melfūẓ ile ve feṯḥ-i sinle her nesnenüñ maḳbūli ve ulusıdur burada.
[2863] S2-59b, S3-47b: żamm-ı kāfın ile.
[2864]S2-59b, S3-47b: evvelki.
[2865] S2-59b, S3-47b: ikincisi.
[2866] - S2, S3.
[2867] S2-59b, S3-47b: + dür bārū üzerine yaparlar.
[2868] Dimekdür… : - S2, S3.

Maʿnā[2869] çün ol ʿālī[2870] nūr (5) bu ṣūret ʿāleminden[2871] geldi. Küngüreler yaʿnī[2872] burclar gölgesi gibi ṣaġış oldı yaʿnī (6) ol nūr yek-pāre[2873] bir nūr[2874]-ı ferd-i mücerred idi. Lākin beden burcları her biri bir gölge[2875] (7) olup ol nūrı ayru[2876] gösterdi ṣu yüzündeki ḥabāb gibi ki[2877] ḳabarmaḳla başḳa (8) bir vücūd göründi[2878]. Ammā āyn-ı ābdur[2879]. Pes ḥaḳīḳatde mü'minüñ rūḥı ve bedeni (9) birdür ayru degüldür. Ancaḳ seyrāngāhından bilünür ki[2880] buyurur[2881]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Āmede evvel be-iḳlīm-i cemād

(10) Ve'z-cemādī der-nebātī ū fitād (C4/ 3637)

Ol güher ol ʿālemden evvel cemādlık vilāyetine (11) geldi. Cemādlıkdan nemā vü[2882] nebātīlige düşdi[2883]. Yaʿnī ibtidā[2884] ʿalem-i ervāḥa geldi (12) andan eflāke vü nücūma andan[2885] ʿanāṣıra andan cemāda andan nebāta[2886] geldi[2887].

[2869] Künküre… : - T, İ, İÜ.
[2870] S2-59b, S3-47b: + ve maḳbūl ve ulu.
[2871] S2-59b, S3-47b: ʿālemine.
[2872] Küngüreler… : - S2, S3.
[2873] Ol… : - S2, S3. S2-59b, S3-47b: + nitekim bedenlerüñ yuḳarusı ayru ve köki ve temeli birdür ol nūr-ı yek-pāre daḫī.
[2874]S2-59b, S3-47b: cevher.
[2875] S2-59b, S3-47b: sāye.
[2876] S2-59b, S3-47b: ayrı ayrı.
[2877] T-221a, İ-28a, İÜ2-30a, İÜ-128b: + ṣu üzerinde.
[2878] T derkenār: ḥabāb feṯḥ-i ḥā ile ṣu ḳābarcıġı. S2-59b, S3-47b: gösterdi.
[2879] S2-59b, S3-47b: + Lākin vücūdı iʿtibārī ve bināsı beyt-i ʿankebūtdan ehvendür ednā hevāyla yıḳılur maʿdūm olur ḫayālse döner. Pes bu māye-i vücūd birdür meẓāhiri gelür gezer ve aṣla gider.
[2880] Pes… : - S2, S3.
[2881] Ancaḳ… : - T, İ, İÜ.
[2882] Ol… : - S2, S3. S2-59b, S3-47b-48a: + Ve üftāden üftādin fitāden elif vāvla ṣāfī elifle (S3-48a) ve elifsiz lüġatdür cemādi nebātī yāları maṣdariyyedür. Maʿnā ol nūr maḳbūl ol cemādlik vilāyetine geldi andan.
[2883] T-221a, İÜ-128b: ḳoşdı. S2-59b-60a, S3-48a: + Yaʿnī ki mülk-i min ʿilm-i merātibu'l-vücūd fe hū seyyid-i nevʿu'l-insān (S2-60a)el-kāmil buyurduġı üzere ḥażret-i Mollā tekmīl nāḳışīn içün merātibi taʿlīmen buyurur ki.
[2884] S2-60a, S3-48a: + ki ḳalem-i ʿalādur ve rūḥ-ı mücerrediyedür ki evvel taʿyīndür mertebe-i ʿuḳūl ve nufūsa geldi andan.
[2885] S2-60a, S3-48a: + ṭıbāʿiye andan.
[2886] S2-60a, S3-48a: + andan ḥayvāna merātibe.
[2887] S2-60a, S3-48a: + Pes ḥażret-i ʿAlī kerremullāhi vechenüñ **En-nās sefratin** (DA233) buyururduġunuñ ḥaḳīḳati ẓāhir oldı ve ālan iḳāmet vehm u taṣavvurundayuz lākin bu tevehhüm-i taṣavvur-ı sāric ve ḫayāl-i ḫˇāb u fikr-i muḫāldür. **Ed-dünyā ẓıll-ı zā'il** (DA234) dür bir şey'üñ ẓıllına yapış ẓātını żabt idebilür mi vücūd bāḳī ve

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ve’z nebātī çün (13) be-ḥayvānī fütād

Nāmedeş ḥal-i nebātī hīç yād (C4/ 3639)

Üftāden ve fütādeş düşmek (14) fütād māżīdür[2888]. Nāmedeş[2889] şīn żamīr-i mefʿūldür. Nāmedeş ḥāl-i nebātī

S3-48b hīç yād (15) ūrā dimekdür. Yād añmaḳ ve ḫāṭırda ṭutmaḳ ve ezberlemekdür. Maʿnā[2890] nebātdan çün[2891] (16) ʿālem-i ḥayvāna düşdi

İÜ- 129a hīc nebātlık ḥāli yādına gelmedi[2892]. Her[2893] ʿālemden ki geldi bir ʿāleme daḫi (17) geldükde ol evvel geldigi[2894] ʿālem fikrinden[2895] giderdi hīc fehm etmezdi aṣlın (18) unutmuşdı[2896].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bāz ez-ḥayvānī sūy-i insāniyeş

Mī keşid ān Ḫālıḳī ki dāniyeş (C4/ 3646)

ẕāt-ı ḥaḳīḳī aḫiret ʿāleminüñdür. Bu taṣavvur nice taḥḳīḳ yeter ki nefs nefes-i ʿadem cānına yaḳīn olmaḳdayuz. Hemān ʿilmullāhda maʿdūde olan enfāsımuz intihāsına muntaẓırdur ḥāl-i ʿālem miṣāl vāḳıʿadur. Sen de gördüm ṣāy ol ḫayālī peder.

[2888] İftāden… : - S2, S3.

[2889] S2-60a, S3-48a: + aṣlı ne āmedeşdür.

[2890] - T, İ, İÜ. S2-60a, S3-48b: + çün.

[2891] - S2, S3.

[2892] S2-60a, S3-48b: + Ve ol ḥālden eṣer ḫaber ḳalmadı zīrā ḥażret-i mübeddilu’l-aʿyān evvelki ḥāli **Yemḥüllāhi mā yeşā** (DA235) ṭıbaḳınca maḥv idüp ve yuṣbet feḥvāsınca yerine ḥāl-i āḫir-ẕāt āḫir-iṣbāt itdiyse ḥāli evveli nisyan münseyyan oldı ve bunuñ.

[2893] S2-60a, S3-48b: + ne.

[2894] Bir… : - S2, S3. S2-60a, S3-48b: + göçdügi.

[2895] T-221a, İ-28a, İÜ2-30a, İÜ-129a: yādından.

[2896] Giderdi… : - S2, S3. S2-60a-60b, S3-48b: + gitdi. Pes aṣlın unutdı. Anuñçün muḥaḳḳaḳīn fe-ẕikru āyetinüñ tefsirinde dimişlerdür. Yaʿnī ḥabībüm insāna ẕikr etdür ve fikr etdür mebde’i vü menşe’i vü aṣlın ve ḳandan geldügin ve ḳanda gidecegin ve bunda ne maṣlaḥat geldigin ve Elestde itdügi ʿahd u mīṣāḳını zīrā teẕkīr (…) unutduġun uñutdurmaḳdur ve ʿahd-i sābıḳı gönle getürmekdür kemā ḳāle **E lem aʿhad ileykum yā benī ādeme en lā taʿbudū’ş-şeyṭān** (DA236) ve **illā Nesūllāhe fe nesihum** (DA237) ṭıbaḳınca ḳullarum beni ve benüm murād u emrimi (S2-60b) unudunca ben daḫı anları unudurum buyurur temṣīldür. Yaʿnī mensī gibi terk u ihmāl iderem. Raḥmetle tefaḳḳud itmezem dimekdür.

(19) İnsāniyeş insāniyī-i ūrā dimekdür. Dāniyeş dānī ūrā dimekdür bu iki de şīn żamīr-i mefʿūldür[2897].

S1-38b (1) Maʿnā[2898] girü ʿālem-i ḥayvāndan[2899] ʿālem-i insān[2900] cānibine çekdi[2901] ol bir Ḫālıḳ ki (2) anı bilürsin yoḳları[2902] var ve[2903] varları ḥālden ḥāle döndürücidür. Zīrā ḥayvānı[2904] (3) ġıdā-yı insān idüp andan nuṭfe olup ana raḥmine düşüp ṣūret-i insānīye[2905] (4) giyüp

İ-28b, İÜ2-30b bu dükeli ʿālemi seyr iderken merkez- i ḫāke ḳondı[2906].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Hemçünīn iḳlīm tā iḳlīm reft

(5) Tā şod iknūn ʿāḳil u dānā-yı zeft (C4/ 3647)

Hemçün böyle ve bunculayın[2907] hemçünīn eyle ve ancılayın (6) ikisi de mürekkebdür. Aṣılları hemçünān idi heẕā īn (7) dimekdür. Hū ān dimekdür. Ṣıḥāḥ'da eydür[2908] iḳlīm eḳālīm-i sebʿānuñ müfredidür[2909]. Ammā burada murād (8) merātib-i sābıḳadur. Tā alā maʿnāsınadur. Zeft feṯḥ-i zā-i ʿArabīyle yumrı ve yoġun ve endāmsuz (9) kūbed[2910] kimse[2911] dimekdür[2912]. Murād cism-i keṣīf[2913] dimekdür ve aṣlsuz[2914] maʿnāsına da (10)

[2897] S2-60b, S3-48b-49a: + Evvelki şin żamīr māye-i ẓuhūr-ı vücūd olan (S3-49a) rūḥ-ı Muḥammediye rāciʿdür. İkinci ḫālıḳī gider ḫālıḳī de yā-i vaḥdetdür ve insānīde yā maṣdariyyedür dānīde ḫiṭābdur.
[2898] -İ, İÜ, T.
[2899] S2-60b, S3-49a: ʿālem-i ḥayvānlıkdan.
[2900] S2-60b, S3-49a: insānlık.
[2901] S2-60b, S3-49a: çeker ol mādde-i vücūdı.
[2902] S2-60b, S3-49a: ki.
[2903] - S2, S3.
[2904] Döndüricidür… : - S2,S3. S2-60b, S3-49a: + serkeşte vü giftār idicidür ve bir ʿaynı ʿayn-ı āḫre tebdīl anuñ şānıdur ḥayvānī yā ḥayvāndan ḥāṣıl olan niʿamı.
[2905] T-221b, İ-28a, İÜ2-30a, İÜ-129a: insān ṣūretinden.
[2906] Düşüp… : - S2, S3. S2-60b, S3-49a: + ki nuṭfe ile cemʿ olup andan ʿalaḳa andan mużġa andan ve insaniye bu ḳadar ʿālemi gezerek merkez-i ḫāke ḳondı ki buyurur.
[2907] Hemçün… : - S2, S3.
[2908] İkisi de… : - S2, S3. S2-60b, S3-49a: + dimekdür.
[2909] S2-60b, S3-49a: vaḥdetidür.
[2910] S2-60b, S3-49a: + ve taṣalıḳ.
[2911] S2-60b, S3-49a: + dür Niʿmetullāh ve ġayride muṣarraḥdur burada.
[2912] - S2, S3.
[2913] S2-60b, S3-49a: + ṣāḥibi oldı ʿālem-i leṭāfetden gezerek.
[2914] S2-60b, S3-49a: + nā-ḫulḳ.

gelür. Ammā züft żamm-ı zā-i ʿArabīyle bed-baḫt u bed- ḫū vü baḫīl maʿnāsınadur[2915]. Bu cümle[2916] tevcīḥ (11) ile ḳābildür. Kemā lā yaḫfī[2917] maʿnā yine bunun gibi iḳlīmden iḳlīme[2918]

S3-49b seyr idüp[2919] gitdi[2920]. (12) Tā ussuz[2921] gelüp ʿāḳil oldı ve[2922] ādemüñ kemāli ne iledür ve tamāmunuñ[2923] fā'idesi nedür (13) ve neye geldi ve niçün geldi[2924] ve ḳanda gider ve gerü[2925] geldigi cihāna[2926] yüz aḳlıḳı ile[2927] varmaġa (14) ne[2928] gerek yaraḳlana ve ḥāżır[2929] ola insānlık ḳulluḳdur didügin ṭutup nehyinden (15) ḥaẕerdür v**e illā[2930] kerremnā (A210)** ve **aḥseni taḳvīm** (A211) nāmına mā-ṣadaḳ u[2931] lāyıḳ olmaz ve ʿirfān (16) olmayınca[2932] ḥayvāndan mümtāz olunmaz belki[2933] berāberdür v**'emtāzū'l-yevme** (A212) gününde mücriminden ayrılamaz. (17) Zīrā insān iştihā vü şehvet ve laḥm ü ʿaẓm ü maʿāş u ġażab ḫuṣūṣunda ḥayvānla (18) berāberdür[2934].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S2-61a **Ḫ ʿīşten neşnaḫt-i miskin ādemī**

Ez- füzūnī āmed ü şod der-kemī (C3/ 1000)

[2915] T-221b, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: maʿnāsına gelür.
[2916] Bu… : -İ, İÜ, T.
[2917] Ammā… : - S2, S3. S2-60b, S3-49a: + Burada babası Ādem ʿaleyhi's- selām ḥażretine ḫalef oldı aṣlını enkāhını unutdı ẓulūm u cuhūl oldı dimekdür.
[2918] S2-60b, S3-49a: + mertebeden mertebeye ḥareket u.
[2919] Seyr… : - T, İ, İÜ. S2-60b, S3-49b: idi.
[2920] - S2, S3.
[2921] S2-60b, S3-49b: henüz.
[2922] S2-60b, S3-49b: tā ki.
[2923] T-221b, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: ġamınuñ.
[2924] Ve niçün… : - T, İ, İÜ, S2, S3.
[2925] S2-60b, S3-49b: bu ḳadar merātibde gezmekden murādı ne seferdür ġurrā mıdur ticāret midür ve.
[2926] T-221b, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: cānibe. S2-60b, S3-49b: yere irecegi emri geldikde.
[2927] S2-60b, S3-49b: + ve ġanīmet u merābiḥe ile ol vaṭana.
[2928] S2-60b, S3-49b: + ʿamel.
[2929] T-221b, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: + u muheyyā.
[2930] Ḳulluḳtur… : -İ, İÜ, T. T-221b, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: + bunlardur. Bunlar olmasa.
[2931] nāmına… : -İ, İÜ, T. T-221b, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: maʿnāsına.
[2932] Ve…
[2933] T-221b, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: zīrā insān iştihā vü şuhūt u meʿāş ḫuṣūṣında ḥayvānla.
[2934] V'emtā… : -İ, İÜ, T ve ḥāżır ola… : - S2, S3.

(19) [2935]Ḫˇīşten vāv-ı resmī-i ġayr-i melfūẕ ile kendü[2936] dimekdür.

T-222a Ne- şināḫt ceḥd-i muṭlaḳdur

S1-39a (1) ve[2937] nefy-i māżīdür[2938]. Füzūnīdeki[2939] yā[2940] maṣdariyyedür. Şod burada reft maʿnāsınadur. Luġatde (2) daḫi ṣābitdür[2941]. Maʿnā[2942] miskīn ādemi kendüzin[2943] añlamadı ziyādelük cānibinden (3) gelüp noḳṣāna[2944] düşdi. Yaʿnī[2945] ʿālem-i ervāḥdan ki[2946] ẕevḳ ü ṣafā vü beḳā vü (4) ʿayş-ı rūḥānī vü vefā iḳlīmidür. Rūḥ-ı mecrūḥ[2947]

S3- 50a andan gelüp[2948] bu ḳafeṣ-ı cism-i pür[2949]-cefāya ve bu (5) köhne serāy-ı ʿināya ve bu der-bend-i belāya gelüp[2950] bunuñ ṣoñı[2951] cīfe[2952] olacaḳ ḫˇāb u (6) ḫayālinden ötüri yaʿnī merkeb-i nefs-i emmārenüñ āb u[2953] şaʿīr ve cülli vü şehveti[2954] (7) içün[2955] sermāye-i ʿömür

---

[2935] T-221b, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: + ḫū.
[2936]S2-61a, S3-49b: + zi.
[2937] T-222a, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: ki.
[2938] S2-61a, S3-49b: + **El-miskīnu mü'min lā şey' lehu ve'l-faḳīr men lehu māl dūnu'n-nişāb.** (DA238) burada naḳd-i ʿirfāndan eli boş ve māye renc-i ticāret-i uḫruviyyeden ʿārī ve ḫāli dimekdür ādemī de yā nisbetçündür.
[2939] S2-61a, S3-49b: -deki. S2-61a, S3-49b: + ve kimīde.
[2940] S2-61a, S3-49b: + lar.
[2941] Şod… : - S2, S3. S2-61a, S3-49b: + Burada ḥażret-i Mollā **Men ʿaref nefsehu feḳād ʿaref Rabbehu** (DA239) kelāmun gösterür.
[2942] Luġatde… : - İ, İÜ, T.
[2943] S2-61a, S3-49b: öz ḥaḳīḳatin.
[2944] Ziyādelik… : - S2, S3. S2-61a, S3-49b: + ışşıdan geldi ziyāna.
[2945] S2-61a, S3-49b: + kendin bilemedi ki Ḫudāyı bilmege bāʿiṣ olaydı ki andan efzūn-ı devlet yoḳdur. Pes **Leḳad ḫalaḳnā'l- insāne fī aḥseni taḳvīm** (DA240), **ṣumme radednāhu esfele sāfilīn** (DA241) buyurduġı gibi ziyadelik ʿalemi ki aḥsen-i taḳvīm u ʿirfān-ı ḥaḳīḳadan ḳāvīmdür andan geldi eksiklige alçaḳlıġa düşdi. **İllāllezīne āmenū ve ʿamilū's- sālihāti ve ḳalīlun mā hum** (DA2402). Ḥāṣılı rūḥ-ı mecrūḥ.
[2946]S2-61a, S3-49b: +ʿAlem u ṣafā vü ẕevḳ-i vefā cihānıdur.
[2947] Ẕevḳ… : - S2, S3.
[2948] - S2, S3.
[2949] Cism… : - İ, İÜ, T.
[2950] Ve bu… : - İ, İÜ, T. T-222a, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129a: + yaʿnī bu cesed-i fenāya girüp.
[2951] Bunuñ sonı… : - S2, S3. S2-61a, S3-50a: + ten nām bir merkebe ticāret emri içün binüp baʿde **Seyyirū sebaḳu'l-müferridūn** (DA243) ḥadīṣi üzere māmūr olan sefer-i hümāyūnı unıdup bıraḫur bir (…) ve bir ẓulumātda merkebiyle ikisi bir ḳazuḳda bir zencīr ile baġlanup iller ticāret u mirācda iken bu miskīn ḫarı ḫarīk āḫiri.
[2952] S2-61a, S3-50a: + ve ḫarāb.
[2953] Ḫˇāb u… : - S2, S3.
[2954] Vü… : - S2, S3.
[2955] S2-61a, S3-50a: + ʿabes yere.

İÜ-129b ki ṣāʿāti ʿālem-i diger ve bir demi cennet-i raḥmāna ḳıymet iken[2956] ʿabes sevdālara (8) ḫarcanup żāyiʿ idüp vücūd-ı maʿrifetin ḳazanmayup cehāletde ḳaldı. ʿĀḳıbet[2957] **Fe mâ rabiḥat ticāretuhum ve mā kānū mühtedin (A213)[2958]** maẓhar oldı[2959].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Der-terġīb-i maʿrifet (10) ḫod[2960]

Ey ḫunük ān-rā ki cān-ı ḫod şinaḫt

Ender-i emn sermedī ḳaṣrī (11) besāḫt (C5/ 3341)

[2961]Ḫunük muʿtedil ü āsān u baḫtlu dimekdür[2962]. Ṭūbīle (?) maʿnāsınadur[2963]. Murād (12) üçüncidür. Fī ender maʿnāsınadur[2964]. Emn eminlikdür. Sermed dāyim dimekdür. (13) ʿArabīdür.

İ-29a, İÜ2-31a Yā yā-i nisbīdür[2965] ḳāṣrī'nüñ yā-i[2966] vaḥdetdür. Maʿnā[2967] ey baḫt u saʿādet

S3-50b anuñ[2968] ki (14) kendü ẕātın[2969] u ḥaḳīḳatin[2970] anladı. Ebedī emn içinde kendüye bir serāy düzetdi. (15) Belki[2971] mü'min tevbekār olsa **İnne'ş-şeyṭāne lekumā ʿaduvvun** (A214) mışdāḳınca şeyṭānuñ ʿadāveti (16) artar. Dirler ki vesvese ile tevbesin maʿāşıyla

---

[2956] Ṣaʿati… : -İ, İÜ, T.
[2957] -İ, İÜ, T.
[2958] T-222a, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129b: + ʿitābına.
[2959] Ki saʿāti… : - S2, S3. S2-61a, S3-50a: + maʿhūd ve naḳd-i maʿdūdīn isrāf idüp tüccār-ı ḫoş-gerdār **Ve se nezīdu'l-muḥsinīn** (DA244) müzdin bulduḳda bu bīçāre **İnnellāhu (ayetin aslında: innehu) lā yuḥıbbu'l-müsrifin** (DA245)ruyın buldılar zīrā ʿömr sermāyesi ʿalem-i ẕikr ve bir demi cennet-i Raḥmāna belki dū-cihāna ḳıymet iken ḳullanmayup nufūs-ı żāyiʿadan olur.
[2960] T derkenār: Fī ẕikr-i maʿrifet-i ḫod. S2-61a-61b, S3-50a: + Ḥażret-i mübeyyuḍu'l-rūḥu'l-ḳulūbu'l-müsvedde ve mücellāyu'l-ervāḥu'l-ḳāsiyā ṣāḥibu'l-kemālu'l-cezīl ḫavīşten neşnāḥat buyurduḳdan ṣoñra ṭarīḳ-.şināḫınuñ (S2-61b) muḳaddime ve miftāḥını dest-i ṭalebeye ṣunup buyururlar ki.
[2961] S2-61b, S3-50a: + Ey ḥarf-i nidādur ey ṭālib dimekdür.
[2962] T-222a, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129b: + yaʿnī.
[2963] S2-61b, S3-50a, İ-28b, İÜ2-30b: - dur. T-222a, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129b: + burada.
[2964] Murād… : - S2, S3. S2-61b, S3-50a: +dāmen maṣdardur.
[2965] S2-61b, S3-50a: nisbetçündür.
[2966] Nüñ… : - S2, S3. S2-61b, S3-50a: + de.
[2967] T-222a, İ-29a, İÜ2-31a, İÜ-129b: yaʿnī.
[2968] S2-61b, S3-50b: + çün.
[2969] S2-61b, S3-50b: + ı bildi.
[2970] U… : - İ, İÜ, T.
[2971] T-222a, İ-28b, İÜ2-30b, İÜ-129b: bilgil ki.

ṣıya ki ol bir düşmendür ki tā'ibi (17) görür tā'ib anı görmez. **İnnehu yerākum huve ve ḳabīluhu min ḥayṯu lā- terevnehum (A215)** buyurur. Pes tā'ib (18) żaʿīf ve şeyṭān ḥīlede ḳavī olunca tā'ib mużṭar olur ḳurtulabilmez bir ḳavī (19) ẓahīr ü muḥkem ḥiṣār olmayınca ol

T-222b ḳavī arḳa ise Allāh Celīl Şedīd Ḳahhārdur[2972] ki

S1-39b (1) mü'minlere ḫiṭāb-ı tesliye ile[2973] buyurur[2974] **İnnemā ẕālikumu'ş-şeyṭān yuḫavvif evliyā'eh, fe lā teḫāfūhum (2) ve ḫāfūn in kuntum mu'minīn** (A216) ve buyurur şeyṭāna ḫiṭāben **İnne ʿıbādī leyse leke (3) ʿaleyhim sulṭānun** (A217) ve buyurur mü'minlere ḫiṭāben **Fe firrū ilāllāh** (A216). Geldük ol ḳāvī ḥiṣār (4) kelime-i Lā-ilāhe illallāh'dur ki ḳudsī ḥadīṯde buyurur[2975] **Lā ilāhe illallah ḥusnī femen deḫale ḥusunī emn min aẕābī (A219).** (5) Pes tā'ibe āzımdur ki devām-ı ẕikr ḳalʿasına gire. Ḫuṣūṣan Meşārıḳ'da (6) ve ġayrīde ṣābitdür ki bir kimesne her ṣabāḥ ve her aḫşām yüz kerre (7) **Lā ilāhe illallāh vaḥdeh lāşerīke leh lehu'l-mülkü ve lehu'l-ḥamdü ve hüve alā külli şey'in ḳadīr (A220)** dise her gice vü gündüz aña (8) şeyṭān yol bulamaya. Ḥāṣılı ḥażret[2976]-i Tevḥīde muʿtād olan[2977] kimse (9) ʿāḳıbet-ı nūr-ı tevḥīd ile maḳām-ı ilhāma varup kendü ẕāt u ḥaḳīḳatin bilüp **Elâ inne evlīyā'allāhi lā ḫavfun ʿaleyhim ve (10) lā hum yaḥzenūn (A221)** ṭıbaḳınca iki cihānuñ ḫavfından emīn olur (11) ve hem āḫiretde kendüyçün bir ḳaṣr-ı bī-ḳuṣūr yapar[2978] ki yıḳılmaḳdan müberrādur[2979]. **Su'āl** (12) maʿrifetullāhuñ nişānı nedür? **Cevāb** nevāziʿ[2980]-i beşeriyyeden[2981] ḳalbüñ emīn ü sākin olmasıdur. (13) Yaʿnī[2982]

[2972] - T, İ, İÜ.
[2973] Mü'min… : - İ, İÜ, T.
[2974] T-222b, İ-29a, İÜ2-31a, İÜ-129b: + mü'minlere ḫitāben.
[2975] Ḳudsī… : - İ, İÜ, T. T-222b, İ-29a, İÜ2-31a, İÜ-129b: + ḥadīṯ-i ḳudsīde ṣābitdür.
[2976] - T, İ, İÜ.
[2977] T-222b, İ-29a, İÜ2-31a, İÜ-129b: ʿādet iden.
[2978] T-222b, İ-29a, İÜ2-31a, İÜ-129b: yapdı.
[2979] Belki mü'min tevbekār… : - S2, S3. S2-61b, S3-50b: + Baʿżı nüsḫada ẕāt-ı ḫod şināḫat yazılmışdur maʿnā birdür ki ḥaḳīḳat-i insaniye cānı ve ḳalbidür laṭīfe-i ilāhiyyedür kemāmerr tafṣīle.
[2980] S2-61b, S3-50b: nevāziş.
[2981] S2-61b, S3-50b: + nefs-i muṭma'ine olmaġın.
[2982] S2-61b, S3-50b: meṣelā.

mecāmiʿ-i muḥāverātda[2983] dilin gerekmez ve zāyide sözden[2984] kesmege ve iştihā[2985] varken (14) elini ṭaʿāmdan kesmege ve ḫūb şekl gördükde ẕükūr eger inās̱ ola[2986] gözin

İÜ- 130a naẓardan[2987] (15) kesmege ḳādir ola[2988] ve ġażab deminde hażm-ı ʿadāvete ve keẓm-i ġayża ḳādir ola. (16) Ḥāṣılı riyā vü kibri ve ḥubb-ı dünyāyı ve murād-ı nefsi göñülden çıḳarabile. Ekli vü nevmi (17) ve giymesi ve kesbi żarūreten ola tezeyyün ile ve ḥırṣla olmaya

İ-29b, İÜ2-31b ve kendüni dāyim ḥużūr-ı Ḥaḳda (18)bilüp edeble murāḳabede ola ve şerīʿati yüzünde ḫalḳ ḳuṣūr

T-223a bulamayalar. (19) Ve dimişler ki bu ṣıfatlarla muttaṣıf olmayana maʿrifetde söz söylemek ḥarāmdur zīrā nā-bāliġ

S1-40a (1) bāliġ aḥvālin bilmez andan ne[2989] söyler ki buyurur[2990]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki maḥcub-est ū ḫod kūdek-est

Murād ān (2) bāşed ki birūn ez-şikest (C5/3344)

[2983] S2-61b, S3-50b: mecālis-i mecāveretde.
[2984] Gerekmez… : - T, İ, İÜ. T-222b, İ-29a, İÜ2-31a, İÜ-129b: kelimātdan.
[2985] Gerekmez… : - S2, S3. S2-61b, S3-50b: + kelāmdan ve iştihāsı daḫı.
[2986] Ẕükūr… : -İ, İÜ, T.
[2987] S2-61b, S3-50b: + ve laġviyyāt zamānında ḳulaġın istimāʿdan.
[2988] S2-61b, S3-50b: olmaḳdur. Bu ṣıfat olsa ʿārif nāmı cā'izdür. Ammā bu ṣıfat sükūt u ṣāliḥ-i muṣāḥib ve devam-ı ẕikrle eyyām ister ve müntehāsı ḥased u ġażab u riyā vü ʿucb maḳlūb itmekdür sulūk ve cümlenüñ başı terk-i dünyā ve ḥubb-ı dünyādan ehlinden baʿd u firārdur ve ekl u nevm u libās u kesbī kifāyet ḳadr itmekdür. İsrāf u ḥırṣ u tezeyyunden ḥaẕerdür. Bu ḥāl nūr-ı edeb ġalebe ider. Müdām kendüni ḥażret-i Ḥaḳda bilüp Ḥaḳḳuñ adın ṣaḳınur ve dimişler ki kimde bu ṣıfatlar olmaya ḫalḳ anuñ şerʿini yüzünde ḳuṣūr bulalar aña maʿrifet u ḥaḳīḳatden söz söylemek ḥarāmdur. Zīrā ana bāliġ aḥvālin bilmez nice.
[2989] Ve ġażāb… : - S2, S3.
[2990] Zīrā… : -İ, İÜ, T.

Ḫod lafẓı[2991] geh[2992] zāyid ü muḳḥem[2993] olur naẓmiçün[2994]. Kūdek (3) oġlan dimekdür[2995].

S3-51a Bīrūn ve berūn ṭaşra dimekdür. Est her yerde ālet-i ḫaberdür[2996]. (4) Maʿnā[2997] her ki maḥcūbdur ve ḫod[2998] uşaḳdur. Bāliġ oldur ki şekden[2999] ṭaşra[3000] çıḳup (5) meydān-ı yaḳīne ḳadem başmışdur. Yaʿnī nefsini bilüp ḥicābdan

S2-62a ḳurtulmayan pīr olsun (6) ʿālim olsun ṭıfl gibidür daḫi bed-terdür. Ammā merd-i meydān olanlar ḳaṭresin baḥre ulaşdırup (7) ʿayn-ı ilm-i baḥr olmuşlardur. İşte ādemlik budur ṣuret degül anuñiçün buyurur[3001]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger be-rīş u (8) ḫāye merdestī kesī

[Ḥar][3002] Büz berāriş ü mu başed besī (C5/ 3345)

Niʿmetullāh'da rīş ṣaḳaldur (9) dir[3003] ammā[3004] Ḥişārī'de yüñe[3005] ve[3006] bıyıḳa ve[3007] baş tüyine[3008] ʿāmdur dir[3009]. Hem kütüb-i Farsda ʿumūmla (10) müstaʿmeldür[3010]. Büz

---

[2991] S2-61b, S3-50b: kendü maʿnāsına gelür.
[2992]S2-61b, S3-50b: gāh dāḫı.
[2993] Zāyid… : - S2, S3.
[2994] - S2, S3.
[2995] S2-61b, S3-50b: maʿnāsına (S3: + dur).
[2996] Est… : - S2, S3.
[2997] T-223a, İ-29b, İÜ2-31b, İÜ-130a: yaʿnī.
[2998] Ve… : - S2, S3.
[2999] S2-61b, S3-51a: sāḫa-i şüpheden.
[3000] - S2, S3.
[3001] Anuñiçün… : - İ, İÜ, T. Ammā… : - S2, S3. S2-62a, S3-51a: + Zīrā ehl-i ḫaḳīḳat ḳātında bulūġ ḫurūc-ı meni degüldür. Belki menīden ḫurūc-ı ḫayvānda da vārdur insāna ṣıfat-ı mümeyyize gerekdür. Sāyir ḫayvāndan pes merdler ḳaṭre-i vücūdların baḫr-ı ʿazmetullāhda ġarḳ itmişlerdür ve ol baḫr-i ʿirfāna ʿayn düşmüşlerdür işte erimlemek bu maʿnādur muḥassenāt-ı ṣūr u aʿżā-i mevzūne degüldür ki buyurur.
[3002] Vezne göre fazladır.
[3003] -İ, İÜ, T, S2, S3.
[3004] S2-62a, S3-51a: + Baḫru'l-ġārā'ib'de ve.
[3005] S2-62a, S3-51a: kesr-i ṣaḥīḥ ile ṣaḳala.
[3006] - S2, S3.
[3007] - S2, S3.
[3008] S2-62a, S3-51a: + dir ki.
[3009] - S2, S3.
[3010] Hem… : - İ, İÜ, T, S2, S3.

żamm-ı bā-i ʿArabile ve sükūn-ı zā-i ʿArabile keçi dimekdür[3011]. Besī ve besā nice nice (11) dimekdür. Besyār maḥallinde müstaʿmeldür. Ḫāye ādemüñ eger ġayr ḥayvānuñ oṭ yeridür. Ḥişārī (12) ve Niʿmetullāh'da meẕkūrdur[3012]. Maʿnā[3013] eger ṣaḳal ile[3014] ve ḫāye ile kimse[3015] ādem olaydı[3016] keçilerde (13) daḫi niçe niçe[3017] bī-nihāyet ṣaḳal[3018] bıyıḳ[3019] vardur. Yaʿnī insāna insān adı[3020] (14) **ve Kerremnā (A222)** tācı[3021] ḥelāl olmaz. İllā[3022] ʿilm ü ʿirfānla ʿālimler mīvedār aġac gibi ẓıllı ve leẕẕeti ile (15) ṣafā baḫşeder. **Er-Rahmān. ʿAlleme'l- kur'ân. Ḫalaka'l- insān (A223)**'da müfessirūn ʿilm-i Ḳur'ānı taḳdīm etdi (16) ḫalḳ-ı insān üzerine ki ʿilm olmayınca insān denilmez dimege tenbīhen didükleri gibi insānuñ ḥayvānla (17) farḳı ʿilm ü ʿirfān ve ʿaşḳ-ı vicdānladur. Yoḳsa ġayrı ḥāl ḥayvānda daḫi vardur (18) ve ʿulemā

T-223b ʿālem-i ẓulmetüñ gördi. Gözi ve güneşi ve Allāhuñ ḫalīfeleri ve genc-i Ḳur'ānuñ kiliddār u (19) emīnleridür. Bu yeter ki ʿālim gerçi ṣuçlu olur ammā iʿtiḳād u meẕhebi

S1-40b (1) muḥkemdür mülḥid olmaz. Cāhiller daḫi ʿālimi öz gözinden yig sevmek gerek ki cāhiller (2) ṭārīḳ-i islāmı ʿālim[3023] ile görür. Zīrā ʿālim güm-rāhlara yol gösterir yöni yabāneleri (3) meşʿāl-i Ḳur'ān ile yol azmada ḳurtarup Allāh'a döndürür.

İ-30a, İÜ2-32a Ve cāhil anlara muṣāḥabetle (4) ẓulmet-i nifāḳ u merdūdiyetden ḳurtılur. Ammā ʿulemā cehl-i mürekkeb ṣāḥiblerine ve kendü murād (5) ve hevāsın maḳṣūd u maʿbūd idenlere[3024]

[3011] S2-62a, S3-51a: dir bes.
[3012] - S2, S3.
[3013] Ḥişārī… : - İ, İÜ, T.
[3014] S2-62a, S3-51a: ve bıyıḳ.
[3015] S2-62a, S3-51a: kişi.
[3016] S2-62a, S3-51a: + taḥḳīḳan.
[3017] Niçe… : - S2, S3.
[3018] S2-62a, S3-51a: + ve.
[3019] S2-62a, S3-51a: + ve tüy.
[3020] S2-62a, S3-51a: + ve aḥsen-i taḳvīm ve.
[3021] S2-62a, S3-51a: ṣıfatı.
[3022] T-223a, İ-29b, İÜ2-31b, İÜ-130a: ve.
[3023] T-223b, İ-29b, İÜ2-31b, İÜ-130a: anuñ.
[3024] Ve kendü… : - T, İ, İÜ.

İÜ-130b zinhār ḳarışmaya ki anlar boyaġına boyanup[3025] ve anlardan (6) bed-rāyiḥa alur. Muḥaṣṣılı insān dedükleri genc-i ḥaḳdur ve bāṭınī bir nesnedür[3026] ṣūretle (7) bilünür degüldür eger[3027] sen[3028] ḳadd ü şekle nāẓır iseñ ḥaḳīḳat-i insāniye[3029] ṭuyamazsın imdi[3030] (8) ṣūreti ḳoyup sīret ʿālemine giregör[3031] tā andan ne leẕẕet ü ṣafā var göresin Ḳāsımī[3032]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(9) Esīr-i leẕẕet-i ten mānde ü ger ne terāçe

ʿAyşhā ki der-mülk-i cān müheyyā nīst

(10) Ammā bu ʿāleme girmege taṣfiye-i ḳalb şarṭdur anuñiçün buyurur[3033]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pes çü āhen gerçi tīre heykeli

(11) Ṣayḳalī kon ṣāyḳālī kon ṣāyḳālī (C4/ 2469)

Āhen[3034] feṭḥ-i hāyla demirdür. Tīre bulanuḳ ve ḳarañudur. (12) Heykel ʿArabca şekl ü ṣūret dimekdür. Ammā ʿAcemce ḥamā'il dimekdür murād ʿArabīdür[3035]. (13) Ṣayḳalīde

[3025] T-223b, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b: boyanmaḳ ḳorḳudur imdi insān gencdür ve içdür.
[3026] Ve anlardan… : - İ, İÜ, T.
[3027] - T, İ, İÜ.
[3028] T-223b, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b: + ki.
[3029] T-223b, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b: ḥaḳīḳatden.
[3030] - T, İ, İÜ.
[3031] T-223b, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b: gir.
[3032] T-223b, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b: beyt.
[3033] Ammā… : - T, İ, İÜ. ʿİrfānla ālimler… : - S2, S3. S2-62a-62b, S3-51a-51b: + taḳvā vü ḥüsn-i ḫulḳla taḳvā vü hüsn-i ḫulḳda yine ʿilm tābiʿdür (S3-51b) ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām buyurur **Ḫıyyār ümmet ʿulemā'uhā ve ḫıyyār ḥamā'uhā (**DA246)ve buyurur **İnne ḳalīlu ʿamel meʿa'lʿilm-i keşīr ve keşīru'l-ʿilm meʿa'l cehl-i ḳalīl** (DA247) ve buyurur **El-ʿilm faḍil mine'l-ʿibādet** (DA248) ve buyurur **İnne likülli ʿābidin şirreten ve likülli şirretin fetretun ey likülli ʿābidin cāhilun kezā şerḥvāvu** (DA249) ve buyurur **İnne'l-fitnet tecī'i fitnesu'n-nās nesfā yuḥıbbu'l-ʿilm minhā beʿilmehu** (DA250) ve buyurur **ʿindellāhi beşey'in efḍal min fiḳhin fī'd-dīn (DA251)** ve buyurur **İnne ekşer mā yudḫılun'-nāse'l-cennet taḳvā Allāh ve ḫüsnü'l-ḫulḳ ve'l-aḫbār** (DA252) da ṣābitdür ki ʿālimüñ ʿārifüñ tefekkür ile nevmi nī-ʿilm u maʿrifet ṣuleḥānuñ ṭāʿatından yegdür ve ʿārifüñ bir kerre ẕikri ḫulḳuñ cümle ʿibādetünden yigdür. Pes insānuñ ṣūret degülmiş ve belki ʿilm u ʿurefādur (**S2-62b**) ve taḫalluḳu bā-ḫalāḳu'r-raḥmān imiş ve Taṭhīru'l-ḳalb ʿan vesāvisu'ş-şeyṭān imiş ki buyurur.
[3034] S2-62b, S3-51b: + medd-i elif ve.
[3035] Ammā… : - S2, S3. S2-62b, S3-51b: + yā ḫiṭābdur.

yā maṣdariyyedür. Yaʿnī ṣayḳalcılıḳ dimekdür[3036]. Maʿnā[3037] gerçi[3038] demir gibi[3039] (14) bulanuḳ ve paṣlu āyinesin ammā āyine-i ḳalbüñi ṣayḳal eyle ki ṣūret-i keṣāfetden pür-jeng ü (15) tīre olmuşdur. Bir ṣayḳalcı iki ḳanadlu ʿalemeyn ṣāḥibi mürşide teslīm eyle ve her emrin ṭut (16) tā riyāżetle mir'ātuñı ṣāf u mücellā ḳılasın[3040].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tā-dilet (17) āyine gerd ü pür-ṣuver

Ender u her melīḥī sīm-ber[3041] (C4/ 2470)

[3042]Kerded ʿArabī kāfla ider dimekdür[3043] ammā kāf-ı ʿAcemile burada (18) kāf-ı ʿArabile olanuñ mechūlidür. Pes ʿArabile kerden etmek

T-224a kerded etdi kerded ider dimekdür. (19) Ammā kāf-ı ʿAcemī ile gerden olmaḳ gerd oldı gerded olur dimekdür[3044]. Maʿnā[3045] tā göñlüñ

S1-41a (1) bir pür-ṣūret āyine ola ki[3046] andan her cānibden[3047] bir gümüş sīnelü cemāl-i bā-kemāl ve bir bāḳī[3048] güzel (2) seyridesin[3049].

[3036] Maṣdariyyedür… : - S2, S3. S2-62b, S3-51b-52a: + tenkīrdür yāḫūd vaḥdetdür. Ḳāle ʿaleyhi's-selām **Evvelu'l-ḳulūb taṣde kemā yeṣd'u'l-ḥadīd. Ḳīle fe mā celā'uhā yā resūlullāh. Ḳāle ẕikrullāh ve tilāvetu'l-Ḳur'ān** (DA253) v**e likülli şey'in (S3-52a) ṣaḳāletun ve ṣaḳāletu'l-ḳulūbi ẕikrullāh** (DA254).

[3037] - T, İ, İÜ.

[3038] - S2, S3.

[3039] S2-62b, S3-52a: + gerçi.

[3040] Ve paṣlu… : - S2, S3. S2-62b, S3-52a: + ḳalbsin ammā ṣayḳal ur. Ṣayḳal urmaya bir ṣayḳal ur. Cāmī

Ṣayḳal-i dil eger ne āgāh nīst
Cüzi lā ilāhe illallah

Yaʿnī jengār-i efgār-i ġayr u ẓulmet-i muṣāḥibān-ı gümrāhān. Beyt

Ḥaḳ olan ḳalbüñi pas eylemiş

Pes āyine-i ḳalbi ṣayḳal eyle idemezseñ riyāẕete ve sükūtla bir ṣayḳalcıya teslim eyle ki buyurur.

[3041] Āyine… : - S2, S3 (Her iki nüshada da tā dilet kısmı kırmızı ile yazılıp geri kalan kısım boş bırakılmış).

[3042] S2-62b, S3-52a: + Tā burada lām key maʿnāsınadur dilet dil-i tū dimekdür.

[3043] T-223b, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b: maʿnāsına olan.

[3044] ʿArabī… : - S2, S3. S2-62b, S3-52a: + kāf-ı ʿAcemīyledür. Ender aṣlı ender-ūdur ender ẓarf-ı vāv-ı żamīr-i ġaybdur.

[3045] - T, İ, İÜ.

[3046] S2-62b, S3-52a: ve.

[3047] S2-62b, S3-52a: cānib yaʿnī cānibde.

[3048] Cemāl… : - S2, S3.

[3049] S2-62b-63a, S3-52a-52b: göresin ve bir bāḳī cemal-i bā-kemāl seyridesin. Yaʿnī **ḳalbu'l-mu'min Beytullāh** (DA255) ṭıbaḳınca ḳaçan beyt-i ḳalb ġubār-ı aġyardan miknese-i tevḥīdle taḫliye olsa ve ṣayḳal-ı ẕikrullāhla

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Penbe-i vesvās-i bīrūn kon zi-gūş

Tā-be-gūşet āyed (3) ez-gerdūn ḫurūş (C2/1943)

[3050]Ḫurūş żamm-ı ḫāyla feryād u bāngdur yaʿnī āvāzdur girye ile[3051] ve gürüldi[3052] (4) maʿnāsına da gelür. Cümlesi burada iʿtibārātla ḳābildür[3053]. Maʿnā[3054] vesvās penbesin ḳulaġuñdan[3055] (5) ṭaşra ḳıl. Tā ḳulaġuña gele[3056] eflākden[3057] ṣadālar[3058]. Māsivā fikri ki vesvās[3059] dedükleridür[3060] anı (6) ḳulaġuñdan çıḳar tā seyr-i melekūt idüp gerdūnuñ ʿaşḳile ḫurūşın ve münācāt-ı [3061]ġaybesin (7) işide[3062].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

---

tecliyye olsa ṣūret-i rūḥ-ı iżāfī-i Muḥammedī yaʿnī cemal-i ilāhī anda münʿakis olup anuñla tecliyye olur **Min reānī feḳād re'āl-ḥaḳḳa** (DA256)bu daḳīḳadur ve bu maʿnā ḥażret-i Şemsimiz Mevlid-i Şerīflerinde beyānen buyurur

İllā yā (S3- 52b) eyyuhā'l-müştāḳ gözet ruḥsār-ı sulṭānı
Ki ol yüzden göresin sen bu yüzde vech-i subḥānı

Ammā gāh olur ki bu ṣayḳal-i ẕikrle gāh istimāʿ-i ẕikrle ve şenīden-i kelimāt-ı pür-nikāt u meʿārif-i meşāyiḫle olur. Yaʿnī gāh ḳalbe ṣayḳal dilden gāh ḳulaḳdan girer. Zīrā ḳalbüñ bu cümle pencereleridür ki buyurur.

[3050] S2-63a, S3- 52b: + Penbe panbuḳdur gerdūn kaf-ı ʿAcemīyle felekdür. Yaʿnī ki gök ṭurmadın döner ve felekīye daḫı gerdūn dirler Baḥru'l-ġarā'ib.

[3051] Girye… : - S2, S3.

[3052]S2-63a, S3- 52b: + dür Baḥr.

[3053] Maʿnāsına… : - S2, S3.

[3054] - T, İ, İÜ.

[3055] S2-63a, S3- 52b: ḳulaḳdan.

[3056] - S2, S3.

[3057] T-224a, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b: eflāk gerdūnuñ ḫurūşını.

[3058] - T, İ, İÜ.

[3059] T-224a, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b: + dur.

[3060] - T, İ, İÜ.

[3061] T-224a, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b: + kelimāt.

[3062]Ṣadālar… : - S2, S3. S2-63a, S3- 52b-53a: + ṣādā gele. Yaʿnī istiʿmā-ı kelimāt-ı muḥarremātdan tevbe ḳılup **Ev elḳā's-semʿa ve huve şehīdun** (DA257) ḥükmünce ḳulaġı ġayre işfādan pāk eyle ve istimāʿ-i naġmāt-ı bāṭıneye mehmā emken müheyyā ol tā ki ḳulaġuñ meleklerüñ tesbīḥ evtini ṣadāsı ve feleklerüñ gürüldüsi mesmūʿuñ ola kümmel dirler ki vesvese ḥadīṯ nefs u ʿucb u riyā cümle kelimātdan ṭoġar sükūt vesvese giderür bu mefhūma ḥażret buyurur **Yestekmil-i eḥadikum ḥaḳīḳatu'l-īmān ḥattā yaḫzen-i lisānehu** (DA258) ḥadīṯ-i ḳudsīde eydür Sükūt cūʿla cüft olsa (S3-53a) şeyṭānuñ ḥīlesi ṭoplar vesvese yerine maʿrifet u muḥabbet gelür. Bu meʿāniyedür. Reşeḥāt'de eydür Īmān-ı kāmil ḳalbi vesveseden taḫliyedür ve didiler ḳażāya īmān ġam-ı vesvese giderür. Kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām **El-īmān bi'l-ḳader yeẕheb allahümme ve lāyubleġu ʿabdun ḥaḳīḳatu'l-īmān ḥattā yaʿlemu inne eṣābehu lem yekun li'eḫṭınehu ve mā eḫṭa'ehu lm yekunlīşayeh** (DA259). Ḥāṣılı ḳalbüñ pencereleri olan ḥavās-ı ḫamse günāhdan ṣaḳın ve pāk ṭut tā seyr-i melekūt idüp gerdūnuñ ʿaşḳla gürüldüsi ve meleklerüñ münācātun işidesin ve her şey'üñ tesbīḥün işidesin ve bir penceresi de gözdür anı da ḥarāmdan ṣaḳın tā tecellī yüzin göresin ki buyurur.

Pāk kon dü çeşm-i rā ez-mūy-i ʿayb

Tā bebīnī bağ-ı servistān-ı ġayb (C2/1944)

[3063]Pāk (8) it iki gözüñi ʿayb ḳıllarından. Tā ġayb servistānınuñ bāġın göresin. Yaʿnī kimse[3064] (9) ʿaybına[3065] baḳmadan[3066] gözüñi arıt ve illā ʿayb-bīn ġayb-bīn olmaz ki gözünde ḳıl biten yolmayınca[3067] (10) żaʿf-ı başardan ve yaşarmadan

İ-30b, İÜ2-32b ḳurtulmaz[3068].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S3- 53b **Defʿ kon ez-maġz u ez-bīnī zükām**

Tā ki (11) rīḥullāh der-āyed der-meşām (C2/1945)

[3069]Maġz bīnīdür ve her nesnenüñ özi ve içi ve ḫulāṣası ve yaġı (12) ve ḳaymaḳıdur[3070]. Bīnī kesr-i bā ile burundur. Meşām feṭḥ-i mīmle[3071] ʿArabca[3072] burundur[3073]. Maʿnā[3074]

İÜ-131a defʿ eyle[3075] (13) burnuñdan dimāġı tā nefeḥāt-i ins ve revāyiḥ-i ḳuds[3076] dimāġıña gire. Yaʿnī ġayb-ı hüvviyet ve ṣıfat-ı ʿaşḳ

[3063] S2-63a-63b, S3-53a: + Sitān lafẓı edāt-ı ism-i mekāndur ismüñ aḫrine ilüşür ol yerde ism-i meẕkūruñ müsemmāsınuñ keṣretine delālet ider servistān ve dıraḫtistān (S2-63b) ve naḫılistān ve gülistān gibi Baḥr maʿnā.
[3064] S2-63b, S3-53a: + nüñ.
[3065] S2-63b, S3-53a: ʿaybı ile teḳayyüdden.
[3066] - S2, S3.
[3067] S2-63b, S3-53a: gidermeyince.
[3068] S2-63b, S3-53a: + Anuñçün tamāmca yaḳup göremez baʿde ḥażret-i Mollā pencerelerden birin daḫi beyānen buyurur.
[3069]S2-63b, S3-53b: + burada.
[3070] Bīnīdür… : - S2, S3. S2-63b, S3-53b: + başda ki bīnī ve ilikdür zekām dimāġuñ ʿilletīdür ammā.
[3071] -İ, İÜ, T.
[3072] T-224a, İ-30b, İÜ2-32b, İÜ-130b: ʻArabīdür feṭḫ-i mimle. S2-63b, S3-53b: ʿArabīdür yine.
[3073] T-224a, İ-30a, İÜ2-32a, İÜ-130b, S1 derkenār: (S1: + Meşām) aṣl burun içinde ḳoḳu idrāk idecek yire dirler. Ṣoñra muṭlaḳ burun da virildi. Aḫterī (S1+ : de mestūrdur. Müstensih).
[3074] - T, İ, İÜ.
[3075] S2-63b, S3-53b: + bīnüñden ve bīnüñden yaʿnī.
[3076] Nefeḥāt… : - S2, S3. S2-63b, S3-53b: + Allāh ḳoḳusı.

T-224b (14) u muḥabbet ü ḳurbet[3077] ḳoḳusın isteyen gerekmez ḳoḳulardan dimāġın arutsun ve dā'imā ol[3078] (15) ḳoḳuya muntaẓır[3079] olsun. Nitekim[3080] ḥażret-i ʿaleyhi's-selām[3081] **İnne li-Rabbiküm fī eyyāmi dehriküm nefeḥātü elā fe taʿruḍū lehā (A224). (16)** Yaʿnī Rabbiñiz çün[3082] sizüñ ʿömrüñüz eyyāmında ḳoḳular vardur ġāfil olmañ[3083] ʿömrünüz olduḳca (17) istişmāmda oluñ ola ki ecel irmedin ol[3084] ḥayāt-ı ṭayyibe ḳoḳusın[3085] bulasınız. Beyt

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿilātün/ Fāʿul)

Mā ne-dārīm (18) meşāmī ki tū enīm şenīd

Ve'r ne[3086] dem resed ez gülşen u ṣaleş nefeḥāt

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Hīç megüzār ez-teb (19) u ṣafrā eşer

Tā-beyābī der-cihān ṭaʿām-ı şeker (C2/1946)

Güzāşten ẕāl-ı mühmile ile ḳomaḳ güzaşed māżī

S1- 41b (1) [3087]Güzāred mużāriʿ be-güzār emr-i ḥāżır megüzār nehy-i ḥāżır[3088]. Maʿnā[3089]

[3077] Ġayb… : - S2, S3. S2-63b, S3-53b: + nefeḥāt-ı üns u revāyiḥ-i ḳuds u būy-ı ʿaşḳ u ḳurb-ı ġayb-ı hüviyyet.
[3078] S2-63b, S3-53b: + ḳudsī.
[3079] S2-63b, S3-53b: + münterḳıb.
[3080] S2-63b, S3-53b: ki.
[3081] İ-30b, İÜ2-32b, S2-63b, S3-53b: + buyurur.
[3082] S2-63b, S3-53b: içün.
[3083] Ġāfil… : - S2, S3.
[3084] S2-63b, S3-53b: + rāyiḥa-i mūrūṣet.
[3085] S2-63b, S3-53b: ve mevcubbe'ṣ-ṣaḥḥatu'l-ebediyye.
[3086] S2-63b, S3-53b: + her.
[3087] S2-63b, S3-53b: + Güẕāşten ẕāl-ı muʿcime ile ḳomaḳ ve ṣalıvirmek ve terk itmek ve geçmek rehā gerden maʿnāsına güẕeşten daḫı elifsiz geçmek maʿnāsınadur murūr maʿnāsına yine maʿnā ḳarībdür Ḥişārī kevāşten daḫı bi'l-vāv-ı maḳāmu'ẕ-ẕāl lüġatdür Ṣıḥāḥ güẕāşet māżī.
[3088] S2-63b, S3-53b: nehyidür.
[3089] -İÜ, İ, T.

S3-54a hīc isitmeden[3090] ve ṣafrādan (2) kendüñde[3091] eṣer ḳoma[3092] tā[3093] cihān[3094] içinde[3095] şekerüñ dadın bulasız. Zīrā ṣafrāvī olan (3) bal u şekeri daḫi acı[3096] bilmez ki merāret kendü aġzındadur[3097]. Yaʿnī leẕẕet-i muḥabbetullāha mānīʿ (4) olup semm-i firḳat ve zehr-i ḥasrete sebeb olan aḫlāḳ-ı ẕemīme[3098] ṣafrāların sirkengübīn ẕikrle (5) süregör[3099]. Mim[3100]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Lā ilahe ḥall illallāh yaḳīn

Enkebīnder enkebīnder enkebīn

Faṣl[3101] bilgil ki (6) ḳulıyla Mevlā arasında ḥicāb[3102] evvelā şerʿde ḥarām u günāh[3103] olanlardur ki maʿlūmdur ṯāniyen ṣuver-i kevniyye (7) göñülde münteḳış olup bu göñül[3104] perīşan ṣohbet ve müteferriḳ[3105] kelimāt ve gün-ā-gün (8) elvān u eşkāl[3106] ve ṣuver-i cemīle seyr etmekle ziyāde maḥcūb olur ve[3107] göñül büt-ḫānevār[3108] (9) ṣūret ocaġı olup[3109] maʿnā ḳaçar ḥicāb mütemekkin olur anı miḥnet-i kāmile

---

[3090] S2-63b, S3-54a: ḳoma istiʿmadan.
[3091] - S2, S3.
[3092] - S2, S3.
[3093] S2-63b, S3-54a: + bulasın.
[3094]S2-63b, S3-54a: + da.
[3095] - S2, S3.
[3096] T-224a, İ-30b, İÜ2-32b, İÜ-131a: + bulur.
[3097] Bulasız… : - S2, S3.
[3098] Olup… : - S2, S3. S2-63b, S3-54a: olan ḥarāret-i muḥabbet-i aġyār u murāret-i ġumūm māsivāyu'l- cebbār isteme ve.
[3099] S2-63b-64a, S3-54a: + Tā şükr-i ʿaşḳ (S2-64a) u meẕāḳ maʿrifeti kendü vücūduñ ʿāleminde bulasın ve illā istemeli tek aġzınuñ dadı olmaz ve ṣafralı ṭatluları eyü bulur aġzı acı oldıġçün.
[3100] T-224a, İ-30b, İÜ2-32b, İÜ-131a, S2-64a, S3-54a: beyt.
[3101] - S2, S3.
[3102] T-224a, İ-30b, İÜ2-32b, İÜ-131a: + lar. Ḳulıyla… : - S2, S3. S2-64a, S3-54a: + Dimāġı cānı acıdan vesveseler.
[3103] U… : - S2, S3.
[3104] Ki maʿlūmdur… : - S2, S3. S2-64a, S3-54a: + ikinci.
[3105] -İ, İÜ, T.
[3106] T-224a, İ-30b, İÜ2-32b, İÜ-131a: elvān u eşkāl.
[3107] Gün-a-gün… : - S2, S3. S2-64a, S3-54a: + zīnet u güzeller seyridür bunlarla.
[3108] S2-63b, S3-54a: -vār.
[3109] Ocaġı… : - S2, S3. S2-64a, S3-54a: + u ḫayāl olur.

T-225a ile sürmek gerek. (10) Ve müṭālaʿa-i kütüb-i resmī belāġat-āmīz sözler diyüp işitmek ve neġamāt u sāzlar[3110] ve (11) keşret-i ḍaḥk ve leẕẕāt u şehevāta muʿtād olmaḳ buʿd u ġaflet virür[3111]

İ-31a, İÜ2-33a iṭmīnāna ve ḳarāra[3112] ḳomaz. (12) Bir[3113] şeyḫüñ bir ṣūfīsi bir risāle yazardı[3114] ḳurtarup seyre yöneldi[3115]. Şeyḫ didi ki seyrden (13) ḫaẕ iderseñ Ḥaḳdan ġāfilsin ve illā yine gidersin risāle yazarsın ʿamel-i murāduñsa (14) bu söz yeter ki ḳavlen ü fiʿlen ü ḳalben Ḥaḳa meşġūl ol ve ġayrına yoḳ di cümle belādan (15) ḳurtulasın ve illā yine yazarsın ve didiler ki büyük mānīʿ söylemekdür. Anuñiçün didiler (16) sükūt kelāmdan enfaʿdur. Zīrā her sözden ḥadīṣ-i nefs-i vesvese ṭoġar.

İÜ-131b (17) Gerçi feyż-i ḥaḳ ḳuldan kesilmez. Lākin ḥadīṣ-i nefs feyże mānīʿ dür sālike ḥadīṣ-i nefsden büyük (18) musallaṭ yoḳdur ki teşvīş virür iştiġāle ve istiġrāḳa ḳomaz ve bir kāmil buyurdı ki[3116] ḥarr-ı şedīdde (19) nefsime ṣavm[3117] teklīf etdüm[3118] ḳabūl etdi. Gerekmez[3119] kelām[3120] terk eyle[3121] diyü teklīf etdüm götürmedi[3122]

S1-42a (1) bildüm ki ḥicābum oldur ve[3123] dimişler[3124] bir ḳuluñ çoḳ mevāniʿ i olsa ḳanḳısın ki gidermek[3125] (2) güc ise[3126] anı ḳaldırsın bāḳīsi ḳalḳar[3127] ki cümlenüñ köki oldur[3128]

[3110] Ḥicāb… : - S2, S3.
[3111] Ve leẕẕāt… : - S2, S3.
[3112] S2-64a, S3-54a: ḳarār u temkine.
[3113] T-224a, İ-31a, İÜ2-33a, İÜ-131a: + derviş bir risāle yazdı.
[3114]Şeyḫun… : - İ, İÜ, T.
[3115] T-225a derkenār: + ḥikāye.
[3116] Bir şeyḫüñ… : - S2, S3. S2-64a, S3-54a: + Bunları kesmege miḫnet-i kāmile ḥükmünce sulūk açılmazdur Reşeḥāt'de mesṭūrdur ḥażret-i Şiblī ḳuddise sırrahu eydür.
[3117] S2-64a, S3-54a: + ı.
[3118] Teklīf… : - S2, S3.
[3119]S2-64a, S3-54a: maḥallinde.
[3120] S2-64a, S3-54a: + ı.
[3121] S2-64a, S3-54a: itdüremedüm.
[3122] Diyü… : - S2, S3.
[3123] -İ, İÜ, T.
[3124] S2-64a, S3-54a: buyurdılar ki.
[3125] T-225a, İ-31a, İÜ2-33a, İÜ-131b: defʿ. S2-64a, S3-54a: + nefsine.
[3126] S2-64a, S3-54a: gelürse.
[3127] Ḳaldursın… : - S2, S3. S2-64a, S3-54a: + iḳdām ile ḳaldurabilürse sāyir ḥicābları da hep ḳalḳar.
[3128] S2-64a, S3-54a-54b: nefsine güç gelendür ve anı ḳaldurmaḳ nefsine ki'enne aġu yedirmekdür. Tā ola ḳurtulasın v**e ḥuffetu'l-cennet bi'l-mekārih** (DA260)ḥadīṣi (S3-54b) üzere aġusın yidüñ hemān balı biledür

ve[3129] Mālik bin Dīnār[3130] eydür[3131] (3) Ḳaçan ḳalbüñde ḳasāvet bedenüñde żaʿf rızḳuñda ḍıyḳ görürüseñ bil ki mālā yaʿnī muʿtād (4) imişsin ve didiler ki ḫāṭıra-i ġayruña ḳalbi bağlar ḫayr eger şer ḥicāblıkda birdür[3132] ve ḥażret-i Ḥaḳ (5) ḥabībine murāḳabe ögredüp buyurur **Ve mā tekūnu fī şe'nin ve mā tetlū minhu min ḳur'ânin ve lā ta'melūne**

T-225b min ʿamelin (6) illā kunnā ʿaleykum şuhūden (A225). Yaʿnī bu cümle ḥālüñde[3133] seni görürüm benüm ḥużūrumı bilüp[3134] adum gözet[3135] (7) beyt

(Fāʿilātün/ Mefāʿilün/ Fāʿul)

Yār her dem saña naẓar eyler

Seni ġāfil görüp güẓer eyler

Ḥāṣılı çünki her ne ḥicāb ola günāh ola. (8) Pes[3136] cismāniyyet ṣafrāsından ve şehevāt isitmesinden ḥavās u ḳalbüñde eṣer ḳoma tā (9) sükker-i ʿaşḳ ile dimāġuñ pür-meẓāḳ ola. Gerçi ṣafrālı ʿaseli acu bulduġı gibi vesveselü kimse (10) daḫi leẕẕet-i ṭāʿati ve ḥalāvet-i ẓikri ṭuymaz belki acı gelür. Ammā ẓikr ü nevāfil ve devām-ı vużūyla (11) ol acı sürilür[3137].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Künde-i ten rāz-i pāy-i cān bekün

Fe'inne meʿāl-ʿusri yusran (DA261)dur. Yaʿnī nefsüñ murādına muḫālif yüriyüp **Şāverūhun ve ḫalefūhun** (DA262)ḥadīṣi ile ʿamel itmekdür rūḥuñ murādı ki āşinālıḳdur ḥāṣıl olur.

[3129] - S2, S3.

[3130] S2-64a, S3-54b: + ḳuddise sırrıhu.

[3131] Tderkenār: maṭlab.

[3132] Ve didiler ki… : - S2, S3.

[3133] Bu… : - S2, S3. S2-64a, S3-54b: her ḥālde.

[3134] Ḫużūrumı… : - S2, S3.

[3135] S2-64a, S3-54b: + ve ḫaṭıra-i ġayr ki ḳalbi Ḥaḳdan alıḳor ḫayr eger şer ḥicābdur.

[3136] T-225b, İ-31a, İÜ2-33a, İÜ-131b: imdi.

[3137] Ḥāṣılı… : - S2, S3. S2-64a-64b, S3-54b: + burada emr-i murāḳabe ḥabībine maḫṣūṣ degüldür tekūne tetlevā müfred iken taʿmelūn ʿibāreti cemʿ olduġı ʿārife raḫme kāfidür. Reşeḥāt'de eydür Bir şeyḫüñ bir ṣūfīsi bir risāle yazarken seyre yöneldi. Şeyḫ eyitdi seyrden ḫaẓ iderseñ Ḥaḳdan ġāfilsin ve illā yine gidersin (S2-64b) ʿamel-i murāduñsa bu söz yeter ki ḳavlen ü fiʿlen Ḥaḳḳa meşġūl ol Ḥaḳḳuñ ġayrısına yoḳ di cümle belādan ve ġamdan ḳurtulasın ve illā yine yazarsın. Ḥāṣılı ḳalble eger ḥavāsla ḳayd-ı māsivā zencīr māniʿdür sülūkdan ve ayaḳ bağıdur ki buyurur.

Tā küned cevlān be-gīrdān-ı çemen (C2/ 1948)

Niʿ metullāh (12) eydür kende kāf-ı ʿ Arabīnüñ fetḥi ile ḫendeḳ ve ṣu bendi dimekdür[3138]. Ammā[3139] kāf-ı ʿ Arabīnüñ żammı ile (13) omca

S3-55a ve kelebce ki ṭutsaḳlaruñ[3140] ellerine urdular ve ṭoġanuñ ayaġı baġıdur. Burada żamm-ı kāfladur fetḥle de

İ-31b, İÜ2-33b mecāzen mümkin[3141] ise de[3142]. Ān çemen aṣlında[3143] der çemen'dür[3144] edāt-ı ẓarf maḥẕūfdur[3145]. Maʿ nā[3146] ten bāġını (15) cān[3147] ayaġından ḳurtar[3148]. Tā ol çemenüñ çevresine ṭolaşasın. Yaʿ nī taʿ alüḳāt-ı cismiyye (16) ve selāsil[3149]-i beşeriyye ve murādāt-ı nefsiyye ki murġ-ı cānuñ duzaġıdur ve hümā-yı rūḥ-ı ḳudsīsinüñ ayaġı (17) bağıdur cān u dilüñi andan ḳurtar. Tā arż-ı ḥaḳīḳatüñ çimenzārında ve ʿ ālem-i aḫiretüñ serāy u (18) gülzārında ervāḥ-ı muḳarrebīn ile ṭayerān idesin. **Tavżīḥ ü Beyān** burada[3150] ḥażret-i Mollā[3151] (19) maʿ rifet bābında ḳalbüñ ṣayḳalin emr idüp[3152] baʿ de

T-226a ḳulaḳ u göz ü burun u ağız ve sāyir aʿ żāyı

S1-42b (1) icmālen her birin bir beytde

[3138] - T, İ, İÜ.
[3139] Niʿ metullāh… : - S2, S3. S2-64b, S3-54b: + Künde.
[3140] S2-64b, S3-55a: + ayaḳlarına ve.
[3141] T-225b, İ-31b, İÜ2-33b, İÜ-131b: ḳābil.
[3142] Burada… : –S2, S3. S2-64b, S3-55a: + Bekün künden fetḥ-i kāf-ı ʿ Arabīyle ḳoparmaḳ ve bir nesne çıḳarmaḳdur burada kend māżī kened mużāriʿ bekün emr mekün nehi künde ism-i mefʿ ūl künende ism-i fāʿ ildür cümle de kāf-ı ʿ Arabī meftūḥdur küned żamm-ı kāf-ı ʿ Arabīyle kerdüñ mużāriʿ dür begīred ve gīred giriftenüñ mużāriʿ dür.
[3143] - S2, S3.
[3144] S2-64b, S3-55a: çemen dimekdür.
[3145] S2-64b, S3-55a: + begīrde müteʿ alliḳdur.
[3146] T-225b, İ-31b, İÜ2-33b, İÜ-131b: yaʿ nī.
[3147] - S2, S3.
[3148] S2-64b, S3-55a: ḳopar.
[3149] S2-64b, S3-55a: + levāzım.
[3150] Tavżīḥ… : - S2, S3. S2-64b, S3-55a: + taḥḳīḳ çünki.
[3151] T-225b derkenār: tavżīḥ.
[3152] T-225b, İ-31b, İÜ2-33b, İÜ-131b: sürüp.

İÜ-132a derc etmekde imā vardur ki ḳalbi bilmek dilin ve ṣayḳallamaḳ dilin (2) ʿasākir ü tevābiʿi[3153] bilmeyince ve tābiʿ etmeyince olmaz. İmdi[3154] cümle ʿasākirden[3155] ḳulaġı[3156] istimāʿ-ı kelime ḥükmüne (3) ḫarcayup gerekmezi dinlememek[3157] ve gözi ġayrete baḳdırup ḥarāmdan ṣaḳlamaḳ gerekdür ve ġayrı daḫi (4) ke-ẕālik. Lākin bu ālāt-ı ẓāhire maḥallinde ḳullanmaġa ḳalbe baʿżı ālāt-ı bāṭına gerek ki ḥavāss-ı ḫamse-i bāṭınadur (5) ki ḳuvvet-i ḫayāl u ḳuvvet-i tefekkür u ḳuvvet-i ḥıfẓ u ḳuvvet-i vehm u ḳuvvet-i teẕekkürdür. Bunlaruñ maḳāmı (6) dimāġdadur. Tafṣīli kelām kitāblarınuñ[3158] muṭavvelātındadur[3159] ve her birinüñ muʿayyen ḫıdmeti vardur. (7) Bu ālātuñ birine ḫalel gelse kār-ı insān muʿaṭṭal olur ve bu ʿasākirler ḳalbüñ taṣarrufuñdadur. Ḳulaḳa (8) iẕn virse işidür ve ġayrı ḥavāss-ı ḫamse-i ẓāhire[3160] böyledür. Meṣelā ḳalbüñ iẕni ile göz görür[3161] (9) el ṭutar ayaḳ yürür[3162] ve cümle aʿżā dile muṭīʿdür hīc muḫālefet idemezler melā'ike Ḥaḳa muḫālefet (10) idemedügi gibi tā bir ki gün teni ṣaḳlayup āḫiret ticāretin ide ve vaṭan-ı aṣlī seferine zād ide[3163]. (11) Pes bu ten dil[3164] memleketidür ve dest ü lisān[3165] u pā vü ġayrı[3166] aʿżā ehl-i ṣanāyiʿ gibidür ve (12) aḫlāḳ-ı nefsāniyyeden meṣelā şehevāt[3167]-ı ʿameldār gibidür. Ẓuhūr-ı insān[3168] u beḳā-yı nesliçün[3169] maḫlūkdur. Ġażab

[3153] Maʿrifet… : - S2, S3. S2-64b, S3-55a: + İsterseñ ṣayḳal eyle diyüp lāzım aʿżāyı birḳaç beyitle **Ceʿale lekumu's-semʿa ve'l-ebṣāre ve'l-ef'idete** (DA263) tertibi ile müleḫṣā beyān itmişdi ammā tavżīḥ olmadı tevżīḥi budur ki'ennehu ḥażret-i Mollā buyurur ki ḳalbi ṣayḳallamaḳ isteyen tevābiʿ u ʿasākirīn.

[3154] S2-64b, S3-55a: İmdi ṣayḳāl isteyen.

[3155] S2-64b, S3-55a: + biri ki.

[3156]S2-64b, S3-55a: + dur anı.

[3157] Ḥükmüne… : - S2, S3. S2-64b, S3-55a: + ḥikmet ḫıdmetine ḳullanup ġayb u vesāvīden ḥaẕerdür.

[3158] T-226a, İ-31b, İÜ2-33b, İÜ-132a: kitābdadur.

[3159] -İ, İÜ, T.

[3160] T-226a, İ-31b, İÜ2-33b, İÜ-132a: de.

[3161] T-226a, İ-31b, İÜ2-33b, İÜ-132a: + ayaḳ yürür.

[3162] Ayaḳ… : -İ, İÜ, T.

[3163] Ġayrete baḳdırup… : - S2, S3. S2-64b-65a, S3-55a-55b- S3-82a: + Naẕar-ı ʿibrete ḳullanup (S3-55b) zühre-i ḥayāt dünyāda ve ḥarāma medd itmekden ḥaẕerdür ve ḳalbi ḫayālāt-ı fāniye rāyiḥasından ṣafra-i ġam fāsid u vesvās-i kāsidden ṣaḳlayup dutmaḳ gerekdür. Zīrā ʿuḳalā ḳatında celb-i menfeʿatden defe-i mużarret maḳdem ve ulıdur ol teṭahhir levḥ andan kitābetdür (S3-82a) ve efḍal-i ʿibādet budur ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām buyurur (S2-65a) **İtteḳı'l-meḥārim tekun aʿbede'n-nās** (DA264) ve Ḥasan Baṣrī ḳuddise sırrahu buyurur **Miṣḳāl ẕerretun mine'l-veraʿ ḫayrun mine'l-elfun miṣḳāl mine'ṣ-ṣavm ve'ṣ-ṣalat** (DA265).

[3164] S2-65a, S3-82a: göñül.

[3165] -İ, İÜ, T.

[3166] Ve dest… : - S2, S3.

[3167] Meṣelā… : - S2, S3. S2-65a, S3-82a: + biri ki şehvetdür.

[3168] - S2, S3.

[3169] S2-65a, S3-82a: nesl-i insānçün.

(13) şaḫne-i şehrdür. Nefs ü şeyṭāna muḫālefet ve ʿinād u cihād[3170] çün maḫlūḳdur[3171]. Ammā[3172] şehvet ḥarīṣ ü (14) kezẕābdur vezīr-i ʿaḳla uymayup şehrde bildügin etmek ister. Ġażab ise müfsid ü (15) şerīr ü ḫūn-rīẕ[3173] ü tīzdür ḳahr u taḫrīb ister.

T-226b Eger pādişāh-ı ḳalb ʿaḳlı vezīr idinüp añā[3174] ṭanışup (16) bu ikiye ḳalb[3175] ʿaḳlı taslīṭ iderse şehr[3176] emīnlik ve düzenlik[3177] olup ḫıdmetlerin görüp (17) mesʿūd olurlar[3178].

İ-32a, İÜ2-34a Neʿūẕubillāh[3179] ʿaḳl[3180] bu iki ẓālime uyup anlara fesādda müttefiḳ olursa[3181] (18) memleket-i ḳalb[3182] ḫarāba varup pādişeh[3183] daḫi ʿadl ü żabṭ-ı memleket etmekiçün ḍāllin ü maġḍūbīnden (19) olur. Eger pādişeh[3184] eger vezīr[3185] iltizām-ı mā-lā-yelzem ve iʿtiyād[3186]-ı mālā yaʿnī ile[3187]

S3-82b luʿb u ṣayd ve seyr-i ṣaḥrāya[3188]

S1-43a (1) ve çalġulara[3189] muḳayyed[3190] olup[3191] aḥvāl-i lāzime-i pādişāhiyye[3192] unutsa ʿāḳıbet yer yerin[3193] ʿadüvler[3194]

[3170] Ve ʿinād… : -İ, İÜ, T.
[3171] S2-65a, S3-82a: + Ve ġażb şaḫne-i şehrdür nefs u şeyṭāna ʿinādla mücāhede vü muḫālefetçün maḫlūḳdur.
[3172] S2-65a, S3-82a: + ʿāmil.
[3173] - T, İ, İÜ.
[3174] ʿAḳlı… : - S2, S3. S2-65a, S3-82a: + vezīr ʿaḳla.
[3175] - S2, S3.
[3176] S2-65a, S3-82a: + vücūd.
[3177] Ve… : -İ,
[3178] Olup… : - S2, S3. S2-65a, S3-82a: olur.
[3179] S2-65a, S3-82a: + teʿālā.
[3180] S2-65a, S3-82a: + televvün ile.
[3181] Müttefiḳ… : - S2, S3. S2-65a, S3-82a: meyl iderse.
[3182] T-226b, İ-32a, İÜ2-34a, İÜ-132b: -ḳalb.
[3183] S2-65a, S3-82a: + ḳalb.
[3184] ʿAdl… : - S2, S3. S2-65a, S3-82a: + Mālikü'l-mülūk ṭarafından maṭrūd u ġayr-ı mu'eyyed olup vilāyeti ʿadv olur meṣelā ʿaḳl.
[3185] S2-65a, S3-82a: ḳalb.
[3186] -İ, İÜ, T.
[3187] Ve… : - S2, S3. S2-65a, S3-82a: + fikr u ḫāṭırayı yine düşer kevb u.
[3188] S2-65a, S3-82b: -ya.
[3189] S2-65a, S3-82b: naġmātla.
[3190] Ve… : -İ, İÜ, T. T-226b, İ-31a, İÜ2-33a, İÜ-132b: + meşġūl.
[3191] Muḳayyed… : - S2, S3.
[3192] S2-65a, S3-82b: aḥvāl-i vilāyeti.
[3193] Yer… : - S2, S3. S2-65a, S3-82b: kūşe be-kūşe.
[3194] - T. S2-65a, S3-82b: -ler.

(2) musallaṭ olup yine[3195] vilāyet[3196] ḫarāba varur. İkiden ḫālī olmaz yā uyanur tedbīr-i memlekete (3) başlar. Yoḳsa vilāyetden de geçüp[3197] memleket küfr ü fücūrla ṭolar yād u baġī musallaṭ (4) olur. İmdi pādişāh-ı rūḥ taʿalluḳāt-ı bedeniyye'i ḳoyup yaʿnī seyr-i kenār u taḳayyüd-i dīvārdan (5) fāriġ olup bu şehrüñ içinde ḳalb dirler bir taḫt-ı sulṭānī vardur ve anda īmān u (6) ʿirfān dirler maḫẓūn olmuş bir cevher-i raḥmānī ve tevḥīd dirler bir sikke-i yezdānī ve bir mihr-i sübḥānī (7) vardur. Beni aña pāsbān ḳodılar dīvār-ı teni aña ḥişār yapdılar[3198] diyü iḳdām gerek ve illā ḫāyindür. (8) Li-muḥarririhi

Merāder rāh-ı vaṣl-ı yār çü temkin çü ıṭmīnān

Ḥırs-ı efġān mīger dened Ḫudā bihter (9) be-menzilhā[3199]

Der-himmet-i ṭālibān[3200]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Murġ bā perm mī pered tā āşiyān

Per-i merdüm himmetest ey (10) merdmān (C6/134)

[3201]Per feṭḥ-i bā-i ʿAcemile ve rānuñ taḫfīfī[3202] ve[3203] teşdīdi ile müstaʿmeldür. Tā alā

[3195] - S2, S3.
[3196] S2-65a, S3-82b: mülk.
[3197] T-226b, İ-32a, İÜ2-34a, İÜ-132b: çıḳup.
[3198] - İ.
[3199] İkiden ḫāli olmaz… : - S2, S3. S2-65a, S3-82b: + Pādişeh de bu uyḳudan uyanup tedbire memlekete başlarsa ve mülhime vü muṭma'ine ṣıfatına terḳıyye iḳdām iderse fīhā ve illā taḥt-ı sulṭāniyyede maḫẓūn olan īmān u ʿirfān nām şeb-çerāġ-ı yezdānī ve cevher-i raḥmānī ve tevḥīd nām seke ve mihr-i subhānī şeyṭān eline düşüp Süleymān ḳalb maġżūb u vilāyet ḫarāb u maġṣūb olur.
[3200] S2-65a-65b, S3-82b-83a: + Ḥażret-i ẕātu'l-himem e's-sāmiyye ẕī e'ş-şeymu'l-ʿāliye …(S2-65b) el-ʿurefā'i fī külli evān sāmī semā'i ḥusnu's-semtu'l-hādī illā sebīlu'l-fikret ve's-samet ḥażret-i Mevlānā ve evlānā ḥıfẓ-aʿżāyla emrden ṣoñra ḳalbe duḫūl ḫıfẓ ḳālib mertebesinden ṣoñradur dimege īmādur… **innallāh yuḥibbun meʿāliyu'l- umūr ve eşrāfehā ve yekreh sefsāfehā ve ʿulū'l-himmet mine'l-īmān** (DA266) eḥādīṣi üzere (S3-83a) ḫıfẓ-ı şerīʿat bulunduḳdan ṣoñra cemīʿ merātib ṭarīḳat u maʿrifet ʿuluvv-ı himmetle irişilür dimek ister ve buyurur ki.
[3201] S2-65b, S3-83a: + Ḳāle ʿaleyhi's-selām **El-mer' yeṭīr be-himmet** (DA267).
[3202] T-227a, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-132b: + ile.
[3203] S2-65b, S3-83a: + yā.

T-227a maʿnāsınadur.(11) Merdmān lafẓ-ı merdümek cemʿidür[3204]. Maʿnā[3205] ḳuş ḳanadıyla uçar yuvasına[3206] dek. Ādemüñ[3207] ḳanadı[3208] (12) himmetdür ey ādemler[3209]. Yaʿnī āşiyān-ı ceberūta ve maḳām-ı lāhūta pervāz etmesi ve ḳurbı vü irtifāʿı (13) himmetine göredür ki himmet sāliki īmān-ı ġaybdan yaḳīne yaḳīnden ʿayāna ulaşdurur ve himmetsüz (14) baṭṭāl u ten-perver ḥayvān ḳabīlindendür[3210]. Hīmmetüñ maʿnāsı oldur ki istedügiñe kendüñi[3211] tereddüd[3212] ü şüphesüz[3213] (15) vāṣıl bilesiz[3214] ve tenüñde bir[3215] ḳıluñ daḫi[3216] bir ḥāliyle[3217] müte'eṣṣir olsa ol ḳıl ile birlesin. (16) Yaʿnī te'eṣṣṣür az ise de ḫor görmeyesin ve ol[3218] ser-rişte'i[3219] elden ḳoyup żāyiʿ etmeyesin ve ʿacūl (17) daḫi olmayasın. Ki yügürek at ivmekle yoldan ḳalur āheste giden aġsaḳ merkeb yolın (18) alur ve mücāhededе ḳuṣūr görmeyüp rūz şeb yorulmayup ṣābit olasın[3220] işüñi başa irgürmeyince (19) rāḥatlıḳa yüz ṭutmayasın ve[3221] imtiḥān u cefā ṣūreti gördükce yā nefsden olmaz

İ-32b, İÜ2-34b fikr ü vesāvisi

S1-43b (1) ḥareket itse derd ü[3222] taźarruʿuñ arturup ol cefā-yı ḫar-nefse ḳamçı[3223]

[3204] Merdmān… : - S2, S3. S2-65b, S3-83a: + Āşiyān ve āşiyāne ve āşiyā üçi de yuvadur.
[3205] -İ, İÜ, T.
[3206] S2-65b, S3-83a: yuvaya.
[3207] - S2, S3.
[3208] S2-65b, S3-83a: + Erüñ.
[3209] S2-65b, S3-83a: erler.
[3210] Āşiyān-ı ceberūta… : –S2, S3. S2-65b, S3-83a: + **Eş-şefīʿ cenāḥu'ṭ-ṭālib** (DA268) ḥadīṣinüñ bir maʿnāsı üzere dimekdür ki her kim cenāḥ himmete mülāḳī ola ol cenāḥ anı āşiyān ceberūta ve maḳām-ı lāhūta ve meydān-ı ġaybden yaḳīne yaḳīnden ʿiyān ve şuhūd u taḥaḳḳuḳa ulaşdurur.
[3211] İstegüñe… : - S2, S3. S2-65b, S3-83a: + maṭlūbıñā.
[3212] S2-65b, S3-83a: bī- Terddüd kendüñi.
[3213] Ü… : - S2, S3.
[3214] S2-65b, S3-83a: bilesin.
[3215]S2-65b, S3-83a: + ḥāletle.
[3216] S2-65b, S3-83a: da.
[3217] Bir… : - S2, S3.
[3218] Ol ḳıl… : - S2, S3. S2-65b, S3-83a: + anı.
[3219] S2-65b, S3-83a: + vāṣıl bilüp anı.
[3220] Ve ʿacūl… : - S2, S3. S2-65b, S3-83a: + Belki beṭāleti ḳoyup rūz şeb yorulmayup ol ḳıl ile yidirsin ve illā beṭālet göñli ḳarardur. Ḥażret-i ʿaleyhi's-selām **El-bıṭālet tuḳassī'l-ḳālb** (DA269)buyurur imdi ṭālibiseñ.
[3221] Raḥatlıġa… : - S2, S3. S2-65b, S3-83a: + sergerdālıḳdan ḫalāṣ ve zaḥmetden raḥāt istemeyesin.
[3222] Nefsden… : - S2, S3. S2-65b, S3-83a-83b: + vesāvis (S3-83b) geldikçe.
[3223] Cefā-yı… : - S2, S3. S2-65b, S3-83b: + cefā vü teslīṭi cüz nefse savṭ.

vü nīze bilüp meges-vār (2) her görüldükde edebsüzlük idüp[3224] ilerü depinesin tā ʿilmi maʿrifete zühdi ʿaşḳa zaḥmeti[3225] (3) raḥmete[3226] derdi ṣıḥḥate buʿdı vuṣlata[3227] irgürmeyince mıntıḳa[3228]-i cihādı miyān-ı himmetden[3229] çözmeyesin. (4) Li-şeyḫinā ḳuddise sırruhu

(Fāʿilātün/ Mefāʿilün/ Fāʿul)

Matbaḫ-ı feyżinüñ ẕübābıdur

Ehl-i ferş ile ʿarş-ı aʿlāsın

Ben niçün (5) ḳaṭʿ idem recā andan

Oldı çün ẕübb-i āba maʿnāsı[3230]

Ammā aṣl[3231]-ı himmetüñ maʿnāsı[3232] (6) sālik aġzı dadın yoḳlayup her gün meydān-ı ʿaşḳda[3233] teraḳḳīsin ve tenezzülin bilmekdür. Teraḳḳīde (7) şükrdür ve tenezzüli evḳātından tażyīʿ etdüginden bilüp istiġfār etmekdür.

T-227b Pes ʿömri ḳurb (8) u ḥużūrla mı geçer ve buʿd u ġafletle mi geçer bilmeyen yolın bulamaz ve düşe aldanmaḳ cā'iz (9) degüldür ki ḫayāliyle geçen ʿömr degüldür. Lākin

[3224] Görüldükde… : - S2, S3. S2-65b, S3-83b: + sürüldükçe yüzsüzlükle.
[3225] S2-65b, S3-83b: ḥicābı.
[3226] S2-65b, S3-83b: keşfe.
[3227] S2-65b, S3-83b: + ḫayāli ʿayāna.
[3228] S2-65b, S3-83b: kemer.
[3229] T-227a, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-132b: miyāndan.
[3230] Li-şeyḫinā… : - İ, İÜ, T.
[3231] Çözmeyesin… : - S2, S3. S2-65b-66a, S3-83b: + şaşmayasın ve tażarruʿda olasın. Sermāye-i iflāsuñu ālet-i ḥuṣūl-ı merām ve yoḳluḳuñı vāsıṭa-i ikrām ḳılasın. Beyt
Hīç gider mi gedā ḳapusından
(S2-66a) Bir kerīmüñ ki olmaya lāsī
Ve bu.
[3232] S2-66a, S3-83b: adını eşeri.
[3233] - S2, S3.

ṭavşine ve aġzı[3234] leẕẕetine[3235] naẓar[3236] gerek ve sālike (10) ṣalāt-ı nāfile ve ẕikrde şarṭ ʿaded ü tekṣīr degüldür. Hemān ḥużūr-ı ḳalb ve teveccüh-i tām gerek ki

İÜ-133a aña (11) vuḳūf-ı ḳalbī dirler[3237].

Fī ıṣṭılāḥātü'l-meşāyiḫ[3238]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bāz eger bāşed sefir ü bī-naẓīr

Çünki ṣaydeş (12) mūş bāşed şod ḥaḳīr (C6/ 136)

Bāz[3239] (13) ṭoġandur ve kesr-i sīn ile[3240] sefīd ve sepīd[3241] aḳ dimekdür.

Maʿnā[3242] ṭoġan ki beyāż[3243] u bī-miṣl ola şikārı sıçan olursa ḳıymetsüzdür[3244]. Yaʿnī himmetüñ (14) ṭoġanı ʿālem-i ceberūtda pervāz idüp maʿānī vü ḥaḳāyıḳ mürġların şikār

S3-84a idecek (15) iken dünyā-yı dūnuñ ḫabāyiṣi[3245] sıçanlarına taḳayyüd idüp[3246]

[3234] -İ, İÜ, T.
[3235] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-132b: leẕẕet u ṣafāsına.
[3236] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-132b: baḳmaḳ.
[3237] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-133a: + ḳāle. Teraḳḳīde şükürdür… : - S2, S3. S2-66a, S3-83b: + Ve aña göre tedārik ḳılmaḳdur tenezzül görürse istiġfār teraḳḳī görürse şükrdür. Burayı ṭuymayup vāḳıʿa yaʿnī düşe ṭayanmaḳ cehl u bī-nefʿ dür. İʿtibār ṭavşedür ve salike nāfile namāz ve ẕikr de ʿaded u tekṣīr şarṭ degüldür hemān şarṭ teveccühle ḳılmaġına saʿīdür buña Naḳşıbendiye vuḳūf-ı ḳalbī dirler.
[3238] Fī… : - İ, İÜ, T, S2, S3.
[3239] S2-66a, S3-83b: + burada.
[3240] Ve… : - S2, S3.
[3241] S2-66a, S3-83b: + kesr-i sinle.
[3242] -İ, İÜ, T.
[3243] S2-66a, S3-83b: sefīd.
[3244] S2-66a, S3-83b: ḳıymetsiz u muḥḳar u ẕelīldür.
[3245] S2-66a, S3-84a: ḫābāṣātı ṣaydını ve cīfeleri şikārını avlayup yimek dökmek ve yatmaḳ ve tefaḫarla giymek ve ḳazanup yaṣṣı ṭabān gibi güm itmek ḳaydına olup.
[3246] Sıçanlarına… : - S2, S3.

rūḥānī ṣayddan maḥrūm iderseñ[3247] (16) ṣūretā ḫūbda olursun[3248] maʿnāda ḫorsın[3249]. Li-şeyḫinā[3250] ḳuddise sırruhu[3251]

(Mefāʿilün/Mefāʿilün/Feʿūlün)

Ne deñlü çoḳ olursa dām u ḳayduñ

S2-66b Megesdür ancak ol dāmuñda ṣayduñ[3252]

S3-84b Bıraḳ bu dāmı[3253] şehbāza şikār ol

Müfīd olma ṣayda[3254] kāmkār ol[3255]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ve'r būd caġdī ve meyl- ū be-şāh

Ū çe (19) ṣad bāz-est me-niger der-külāh (C6/ 137)

[3247] S2-66a, S3-84a: olursa.

[3248] S2-66a, S3-84a: olursa.

[3249] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-133a: + mim. S2-66a, S3-84a: ḫordur. Bāzūsı pādişāha lāyıḳ bāz deġildür. Zīrā barak ġurāb ve kerkes cīfe-ḫˇār anla farḳı pak bāzlık idi eger pādişāhdan ḳorḳup **İnne ekramekum ʿindellāhi etḳākum** (DA270) ṭıbaḳınca pādişāhdan mekr-i mülk iteyüp ḥayf meyl itmeyüp ʿuluvv-i himmetle ṣayd-ı murġān-ı ʿirfān belki şikār hümā-yı ḥalḳ Raḥman isterse dest-i ḳudrete lāyıḳ bāz-i ilāhīdür ṣūret u ṣoyuna baḳma bu meydānda nice kimseler ʿuluvv-ı himmetle mülk-i ṣaffetin bulunca mülk-zāde ve evliyā nesilleri ki babaları mülk-i ḫūblu belki māliku'l-mülk ṣıfatlu idi **Feḫalefe min baʿdehum ḫalfun** (DA271) feḫvāsınca selefine nā-ḫalef ve ḫālefine ḫalef olup mekes-vār murdār-ḫˇār u bed-gerdār olup cīfe ve ser-ḳīn devvābda żāyiʿāndan olur. Beyt

Ṭūṭīyān der-şekeristān kāmrānī mī-küned
Ve'z-zencīr-i dest ber-ser mī-zīned miskīn mekes .

[3250] S2-66a, S3-84a: Li-Şemsinā.

[3251] Li… : -İ, İÜ, T.

[3252] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-133a: + mim.

[3253] Bıraḳ… : –S2, S3. S2-66b, S3-84b: + Yā şehbāz ol ya.

[3254] Müfīd… : - S2, S3. S2-66b, S3-84b: Ṣoñı yoḳ ṣaydı terk it.

[3255] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-133a: + mim.

[3256]V'er aṣlında egerdür kemā-merre[3257]. Cuġd żamm-ı cīmle bayḳuşdur ve öñi

S1-44a (1) ve yapalıḳ maʿnāsına da gelür[3258]. Niger seten baḳmaḳdur niger baḳar beniger baḳ me-niger[3259] baḳma dimekdür[3260]. (2) Külāh börk ve ṭaḳiyye ve muṭlaḳā başa giyecek nesne[3261]. Ammā burada murād[3262] ṣūretdür[3263] ki ṣūret[3264] libāsı (3) gibidür[3265]. Maʿnā[3266] ger[3267] bayḳuş olup meyli dest[3268]-i şāha olur[3269] ve **ʿİzzetü'l mü'min istiġnā'ühü ʿani'n-nās** (A226) (4) ḥadīṣi ṭıbaḳınca eyādī-i muḫtelifeden ʿār u istiġnā ideñ[3270] ol yüz ṭoġan gibidür[3271] ṣūretine baḳma. (5) Yaʿnī insānda ṣūretā ḫor olup

T-228a himmeti ve mücāhedesi ʿālem-i müşāhedeye olsa ḳudret bileginde (6) yuva ṭutmuş hümā gibi ʿālī ḥimmetdür esfele tenezzül etmez ve her daġa ḳonup[3272] yuvalıḳ nāmın ḳabūl etmez. Belki

İ-33a, İÜ2-35a (7) Ve men yuslim vechehu ilā'llāhi (A227) āyet-i kerīmesine imtiṣālen sivāya teveccühden ʿārlanup[3273] (8) ḳaṣdını cenāb-ı vāḥide ḳaṣr ider[3274] nitekim ḥażret[3275] buyurur[3276] **Min ceʿale himmet hemā vāhiden kefā'ullāh sā'ir humūmuh (A228).** Pes[3277]

[3256]S2-66b, S3-84b: + Baʿżı nüsḫada münkerdür külāh dimiş.
[3257] -i İÜ, T.
[3258] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-133a: + Niʿmetullāh.
[3259] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-133a: + nehy-i ḫāżırdur.
[3260] Niger seten… : - S2, S3.
[3261] S2-66b, S3-84b: + dür Niʿmetullāh.
[3262] -İ, İÜ, T.
[3263] S2-66b, S3-84b: ṣūret u heybetdür.
[3264] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-133a: cānun.
[3265] libāsı… : - S2, S3. S2-66b, S3-84b: + cānuñ kisvesidür.
[3266] - İ, İÜ, T.
[3267] S2-66b, S3-84b: eger.
[3268] - S2, S3.
[3269] T-227b, İ-32b, İÜ2-34b, İÜ-133a: olursa.
[3270] Ve ʿizzet… : -İ, İÜ, T. Olur ve… : - S2, S3. S2-66b, S3-84b: ise.
[3271] S2-66b, S3-84b: + andan ṣūret isteme ya.
[3272] İnsānda… : - S2, S3. S2-66b, S3-84b: + Bitmüş ṣūretinde mesken-i rūḥ olan bedeni vīrān vehiyyeti be beñzi bozuḳ ve şekli nā-maṭbuʿ ise. Ammā meyli dest-i şāha ve teveccühi ḥażret-i Allāha ise ʿuluvv-ı himmetle ve mücāhede ile ḳaṣdı ʿālem-i müşāhideye ise hümā-yı ʿālī-himmet u bāz-ı pür-ġayretdür yuvāsı dest-i ḳudretdür her budaġa ḳonup yuvalıḳ isteyen ve.
[3273] Āyet… : - S2, S3. S2-66b, S3-84b: + ṭıbaḳınca.
[3274]S2-66b, S3-84b: idüp ve.
[3275] T-228a, İ-33a, İÜ2-35a, İÜ-133a: ʿaleyhi's-selām.
[3276] Nitekim… : - S2, S3.
[3277] S2-66b, S3-84b: ḥadīṣinde müzd bulur imdi.

böyle (9) şāhīn-meşreb ü ḥümā-maṭlabuñ ṣūretine baḳma ki maʿnāsından maḥrūm olursun ve dime ki[3278] bunuñ aṣlı kāfir (10) veyā fāsıḳ veyā Türk veyā cāhildür[3279]. Hemān[3280] ʿulüvv-i himmete baḳ ki dimişler ki[3281] aṣālet āb-ı vecdden (11) degüldür. Belki ḥüsn-i cevherdendür ki sirişt-i pāk ü ḳaṭre-i selīme dedükleridür bu ḫod maʿlūmdur (12) terbiyetle niçe[3282] ṣūristāndan şekker ve niçe ḫāristāndan gül-i ter[3283] dirülmüşdür[3284] ve niçe (13) sengistān[3285] bāġ-ı mīvedār olmuşdur. Ammā bu cevher olmayan[3286] bed-aṣldur peyġamber-zāde ise de ki ḥażret-i Nūḥ (14) oglı içün[3287] **Leyse min ehlike (A229)** ḫiṭābı[3288] senüñ[3289] cevherüñden degüldür dimekdür. Pes er oġlı er olmaz.

İÜ-133b (15) Babası yolına girüp şerīʿati muḥkem ṭarīḳati mü'essis olmayınca. Ammā er oġlı er olmayan ceddile (16) er olur. Hem[3290] Esmā'-i ḥüsnā şerḥinde El[3291]-'Adl isminde yazmışlar ki ḳābiliyyet-i ezeliyyeye (17) ḳābiliyyet-i kesbiyye ġālibedür. Meṣelā ṣabīye pederinden biñ ḳırmuzı[3292] mīrāṣ düşse[3293] fısḳ u fücūra vü gerekmeze[3294] isrāf itse (18) ʿāḳıbet müflis olur. Ammā bir faḳīr-zāde saʿy u kesble[3295] ġanī olur ki meşhūrdur[3296].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[3278] Ki… : - S2, S3. S2-66b, S3-84b: + ve.
[3279] Kāfir… : - S2, S3. S2-66b, S3-84b: filān ẓālim yā fāsıḳ u fācir dime.
[3280] S2-66b, S3-84b: belki.
[3281] Ki… : - S2, S3. S2-66b, S3-84b-85a: + ve illa maḥrūm olursın fā'ide Reşeḥāt'de (S3-85a) eydür.
[3282] - S2, S3.
[3283] S2-66b, S3-85a: gül.
[3284] S2-66b, S3-85a: biter ḥāṣıl olur.
[3285] S2-66b, S3-85a: + u cengistān.
[3286] S2-66b, S3-85a: mesfūr bulunmayan.
[3287] Ḥażret… : - S2, S3. S2-66b, S3-85a: + Enbiyānun ferāşı zinādan maʿṣūm idi ki cümle kütübde muḳarrer iken oġlı Kenān içün İnnehu.
[3288] S2-66b, S3-85a: denildi yaʿnī.
[3289] S2-66b, S3-85a: + ṣoyuñdandur ammā.
[3290] Babası… : - S2, S3. S2-66b-67a, S3-85a: + Belki ol cevherle (S2-67a) ve ol cevheri żāyiʿ etmeyup mücāhide ticāreti ile er olur ve.
[3291] S2-67a, S3-85a: + ḥükm el.
[3292] T-228a: + altun.
[3293] S2-67a, S3-85a: + lākin.
[3294]S2-67a, S3-85a: mālāyaʿnīye.
[3295] S2-67a, S3-85a: + bir manḳırı yoġ iken.
[3296] S2-67a, S3-85a: + Pes iʿtibār-ı cevher u himmet olduġuna īmā'en ḥażret buyurur.

(19) ʿĀşıḳī ki ālūde şod bā ḫāyr u şer

Ḫayr u şer meniker tū der-himmet niker (C6/ 135)

Ālūde

T-228b bulaşmaḳ ālāyid

S1-44b (1) mużāriʿ idür ḳıyāsen fersūdend fersāyid, būdend bāyed gibi. Ālūde ism-i mefʿūldür

S3-85b ālāyinde (2) ism-i fāʿildür. Niker emrdür meniker nehydür[3297]. Maʿnā[3298] bir ʿāşıḳ ki ḫayra[3299] şerre[3300] ḳarışuḳ ola[3301] ḫayr u şerrine (3) baḳma himmetine baḳ[3302]. Eger himmeti ʿālī ise ḫayr u şer aña ḥicāb olmaz ve ol himmet anı şerde ḳomaz. Meṣelā geh (4) ʿibādetde ve geh baṭāletde olsa himmet anı şevḳ-i ilāhīye irgürüp ceẕb-i Ḥudāyı aña[3303] **Ceẕbete min (5) ceẕẕibāti'r-raḥmān tevāzā ʿamelü'ṣ-ṣeḳaleyn (A230)** ḥükmünce az demde ḳaṭʿ-ı merātib etdürür[3304].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger yeki mūrī (6) Süleymān be-cüst

Münkir-i ender-i cūsten ū-st süst (C3/ 1447)

[3297] Niker… : - S2, S3. S2-67a, S3-85b: + Şod māżīdür bāyiʿ maʿnāsına ḫayr u şer meniker ḫayr u şer o meniker dimekdür ve tū der-himmet-i ū niker dimekdür meniker nehīdür.

[3298] -İ, İÜ, T.

[3299] S2-67a, S3-85b: ḫayrla ve.

[3300] S2-67a, S3-85b: şerle.

[3301] S2-67a, S3-85b: + anuñ.

[3302] S2-67a, S3-85b: + Yaʿnī ʿāşıḳ ki ḳalbini maʿşūḳa virmişdür ḳālibinüñ ʿameli **Velleẕīne ḫaleṭū ʿamelen ṣāliḥan ve āḫara seyyi'en** (DA272) mefhūmunca eyü ʿamelle kim ʿameli ḳarışdurmış ola yāḫūd ḳalbi gāh ehl-i ḫayrla ve ṣaliḥāyla gāh ehl-i şerr u ġāfilinle mecālis u muḫteliṭ ola ʿamel-i maḫlūṭına ve ṣoḥbet-i maḫlūṭasına baḳma himmetine baḳ.

[3303] ʿĀlī… : - S2, S3. S2-67a, S3-85b: + Taṣfiye-i ḳalb u ıṣlāḥ-ı ʿamel ise ıṣlāḥ yār içün ḳarışursa himmet anı yābānda ḳomaz ve bu şeryā ehl-i aña ḥicāb olmaz belki ol cenāḥ himmet bir gün anı.

[3304] Ḥükmünce… : - S2, S3. S2-67a-67b, S3-85b-86a: + Meydānına ulaşdurur. Pes ʿuluvv-i himmet olunca ʿamelde ḳuṣūr-ı sehldür. Zīrā himmet anı ʿamel-i ḳāṣirede daḫi ḳomaz. Ammā ʿamel temām olup himmet ḳāṣire ve ḳalb yābānda yār yā ve semʿada yā ʿucb u ḫaḳda ve ḥased-i ġażab ḳaydında ola ḳatī gücdüğr degmedde ʿilāc peẕīr olmaz. Meger riyāżet u mücāhide ve ṣalāḥ-ı muṣāḥible ola. Zīrā himmetsizlik cehl merkebden nāşīdür. Cehl merkeb ṣāḥibi ḥayvāndur meydān-ı insān (S3-86a) mükerremde yeri yoḳdur.

[3305]Be-cüst māżīdür maḳām-ı mużāriʿde (7) zīrā ger edāt-ı şarṭdur ve[3306] kelimeye bā dāḫil olsa[3307] kelimenüñ evveli mażmūm ise yā (8) ḥārf-i şefe ise bā[3308] mażmūm olur ve illā meksūr olur[3309]. Maʿnā[3310] eger bir ḳarınca Süleymānlık isteye anuñ

İ-33b, İÜ2-35b (9) ṭalebine süst ü ḫor[3311] baḳma. Yaʿnī eksīr[3312]-i aʿẓam[3313] himmetdür[3314] ve mes-i beşeriyyetde te'ṣīri iledür ki ḳarınca (10) eżʿaf-ı maḫlūḳ[3315] iken aʿẓam[3316]-ı merātib-i enbiyādan Süleymānlıḳı kendüye himmet iderse himmetine baḳup[3317] baḳ (11) aġrına ve ḳaṣdına dime lāyıḳ olmasa ol himmeti etmezdi himmete hīc[3318] nesne ḥā'il olmaz ki ḥadīṣde buyurur ki (12) **Ḳaderü'l-mer'ü mā bi-himmeti** (A231). Yaʿnī herkesüñ mīḳdārı[3319] himmet etdügi nesnedür[3320]. İmdi ḥaḳīḳat sulṭānlıḳı ki ebedī (13) mülkdür himmetüñ varsa fırṣat eldeyiken beyt[3321]

İẕā hebbet riyā ḥuke fe'ġtenimhā

Fe'inne likülli ḫāfifetün (14) sükūn (A232)

Ḥükmünce nefs yilcegizi vücūduñ bāġında eserken[3322] ġanīmet bil.

T-229a Ve bahār yilcegizi[3323] gibi (15) ḥarāret-i tevḥīdle esdiregör tā[3324]

[3305] S2-67b, S3-86a: + Yekī mūrīnüñ yāyı tenkīrdür Süleymāñīnüñ maṣdariyyedür.
[3306] S2-67b, S3-86a: + belki.
[3307] S2-67b, S3-86a: + eger.
[3308] S2-67b, S3-86a: ki fe be me ve de ra be mażmūm.
[3309] S2-67b, S3-86a: + bekerden gibi.
[3310] -İ, İÜ, T.
[3311] S2-67b, S3-86a: + u süst.
[3312] T-228b, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-133b: himmet-i iksīr.
[3313] T-228b, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-133b: + sın.
[3314] - T, İ, İÜ.
[3315]S2-67b, S3-86a: eżʿāf-ı kā'ināt.
[3316] S2-67b, S3-86a: aḳvā-yı.
[3317] Himmetine… : - S2, S3.
[3318] - S2, S3.
[3319] S2-67b, S3-86a: + kendüye.
[3320] S2-67b, S3-86a: maḳām u mertebedür.
[3321] -İ, İÜ, T.
[3322] S2-67b, S3-86a: + ve bu rīḥ-i rūḥ-ı vücūduñ köşki taḫt-ı Süleymān gibi getürüp gezdürürken.
[3323] S2-67b, S3-86a: nesīmi.
[3324] S2-67b, S3-86a: + **şümme telīnu culūduhum ve ḳulūbuhum ilā ẕikrillāh** (DA273) mażmūnı ẓuhūr idüp.

S3-86b ḳalbüñ gülzār-ı ḥaḳīḳat[3325] ve[3326] eşcār-ı mīve-i maʿrifet maḥalli[3327] ola tā cehl[3328] (16) ile[3329] nām-ı **k'el-enʿāmi** (A233)'den ḳurtulup ebedī ol[3330] salṭanatda muḳīm ü cāvidān olasın ve Süleymān-vār (17) cümle eşyā[3331] muḥibb ü musaḫḫaruñ ola[3332] belki[3333] pādişāh-ı bī-ʿazl olasın[3334].

Der nehy-i dīden ṣuret ü terġīb-i be-maʿnā[3335]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çend ṣūret āḫer ey ṣūret-perest

İÜ-134a **Cān bī-maʿniyet ez ṣūret ne-rest (C1/1018)**

(19) Ṣūret-perest lafẓı[3336] perestende-i ṣūretden vaṣf-ı terkībdür. Cān bī maʿniyet aṣlında cān bī maʿnā-yı tūdur.

S1- 45a (1) Ne-rest[3337] feṯḥ-i rāyla ḫalāṣ olmaḳ maʿnāsına olan resten lafẓından ceḥd-i muṭlaḳdur (2) ḳurtulmadı dimekdür. Maʿnā[3338] niçe ṣūret ile taḳayyüd ey ṣūrete ṭapıcı[3339]. Maʿnāsuz cānuñ daḫi ṣūretden ḳurtulmadı mı (3) yaʿnī **Elem ye'ni lilleẕīne**

[3325] S2-67b, S3-86b: + ola ve vücūduñ.
[3326] - S2, S3.
[3327] - S2, S3.
[3328] T-229a, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-133b: + den ḫalāṣ bulup.
[3329] -İ, İÜ, T. Cehl… : - S2, S3.
[3330] S2-67b, S3-86b: ebedī insāniyet-i kāmile.
[3331] Cümle… : - S2, S3. S2-67b, S3-86b: İns ü cinn u ḥaş u ṭayr.
[3332] T-229a, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-133b: + lar.
[3333] - S2, S3.
[3334] S2-67b, S3-86b: olup ḥayāt-ı ṭayyibe ile lisān-ı ṣıdḳ u zinde fām ile ḳabrüñ mezār ola. İmdi ṣūreti ḳo bu seyret meẕkūreye mālik olagör tā hālik olmayasın ki buyurur.
[3335] S2-67b-68a, S3-86b: + Ḥażret-i ḫāsım ḫavāṭır-ı levāzımu'ṣ-ṣūret u efkāru'l-ecsām vāhibu'l-meʿānī el-cessām yā ẕü'l-mevāhibu'l-meʿārif filā yunḳıṣṣa mā aʿṭā ki'e'ş-şemsi ve'ḍ-ḍuḥā ʿādil fī muḥkemetu'l-enfes (S2-68a) ve kāsiru'l-cābirīn eẕā ḳażā ṣūret-i erbābu'ẕ-ẕevāhir ve'ṣ-ṣūr u isrāfīl ḫurūcu'l-ervāḥ ilā'l-merciʿ ve'l-mefrū (…) ḥaḳīḳat-ı tefhīmen buyurur ki.
[3336] -İ, İÜ, T, S2, S3.
[3337] S2-68a, S3-86b: resten.
[3338] -İ, İÜ, T.
[3339] T-229a, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-134a: perest.

āmenū en taḫşeʿa ḳulūbuhum li-ẕikrillāhi ve mā nezele mine'l-Ḥaḳḳı (A234) ṭıbaḳınca[3340] yaʿnī[3341] daḫi[3342] (4) zamān olmadı mı[3343] ki

S3-87a müslümān geçinenlerüñ ḳalbi ẕikr-i Ḥaḳḳile ve[3344] Ḳur'ānla[3345] ḫuşūʿ-ı ḳalbī bula[3346] taḳayyüd-i ṣūretden[3347] (5) ve taʿmīr-i cismden[3348] el çeke[3349]. Nitekim ṣūretle maʿnā bir yere gelmez. Ehl-i ṣūret ehl-i maʿnā olmaz. Tā[3350] ṣūretden (6) geçmeyince ʿālem-i maʿnā açılmaz[3351].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ẓāhirüñ zīnetine her ne ḳadar saʿy idesin

Ḳalbi maʿmūr etmedeñ vīrānesin vīrānesin

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger be-ṣūret ādemī insān būdī

Pes Muḥammed ve Bū Cehl yeksān būdī (C1/ 1019)

[3340] T-229a, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-134a: ḥükmünce. S2-68a, S3-86b: mażmūnunca.
[3341] -İ, İÜ, T, S2, S3.
[3342] - S2, S3.
[3343] S2-68a, S3-86b: + ve vaḳt gelmedi.
[3344] S2-68a, S3-87a: + tilāvet.
[3345] T-229a, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-134a: + ḫuşuʿa gele ve.
[3346] T-229a, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-134a: ile muḳayyed olup. S2-68a, S3-87a: maʿnāsın ḳazana ve bir miḳdār.
[3347]S2-68a, S3-87a: teḳayyüd-i cismden.
[3348] S2-68a, S3-87a: taʿmīr-i ṣūretden.
[3349] El… : -İ, İÜ, T. T-229a, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-134a: feraġāt ide. S2-68a, S3-87a: + zīrā.
[3350] T-229a, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-134a: + bi'l-külliye.
[3351] T-229a, İ-33b, İÜ2-35b, İÜ-134a: + mim. S2-68a, S3-87a: + Görülmez mi ki ḥavās-ı ẓāhire rūzenleri uyumaḳla mesdūd olmayınca rūḥ-ı revān-ı ḥavās-ı bāṭına ile ve ḳāyiʿ melekḥavās-ı bāṭına ile ve ḳāyiʿ melekūt seyr idemez. Beyt.

(8) [3352]Būdī iki maḥalde bile[3353] māżīdür[3354] mużāriʿ maʿnāsında zīrā İn şarṭiye maʿnāsına olan (9) ger lafẓı dāḫil olmuşdur[3355]. Maʿnā[3356] eger ādem[3357] ṣuretle[3358] insān olaydı[3359] Muḥammed'le

T-229b Bū[3360] Cehl'e yeksān

İ-34a, İÜ2-36a (10) ve berāber olaydı[3361]. Yaʿnī ḥaḳīḳat-i insāniyye ve ādemlik[3362] bir maʿnādur[3363]. Ḥaḳḳuñ ẕāt u ṣıfātı (11) ol maʿnāda mündericdür ve ol māye her ṣūret-i insānuñ ẕātında vardur. Ammā[3364] ḳuvvet ü (12) ḳābiliyyetle ve[3365] ʿāriyetendür[3366]. Ammā enbiyā vü evliyā bi'l-fiʿl etmişlerdür kesb ü sülūkle mülk[3367] (13)

S3-87b idüp mutaṣarrıf olmuşlardur ki Ve rebūd caġdī beytinde geçdi ki kesbsiz virilen feyż-i ezelī ve ḳābiliyyet-i ezeliyye[3368] (14) żāyiʿ olur[3369] ve ol māye-i insāna virdükleri ʿarż-ı meṭāʿ (15) ḳabīlindendür ki[3370] her başa elbette bir ḳac kerre muḥabbet[3371] ḫaberi ḥālīce[3372] ʿarż olur. Lākin[3373] ḳıymeti[3374] mücāhede (16) ve fenādur. Ol bahā[3375] virülürse

---

[3352] S2-68a, S3-87a: + Ādemī de yā vaḥdet yā-i nisbetçündür.
[3353] S2-68a, S3-87a: + ḥikāyet-i ḥāl.
[3354] S2-68a, S3-87a: + ki yā-i keynūnet dirler. Yeksān ve yeksen birdür … dimekdür ve yekūn ve yekūne daḫı budur yaʿnī dubdüz yeksān dimekdür Baḥru'l-ġārā'ib.
[3355] Mużāriʿ … : - S2, S3.
[3356] - İ, İÜ, T.
[3357] - S2, S3.
[3358] S2-68a, S3-87a: + ādemī.
[3359] S2-68a, S3-87a: + ḫāṣā.
[3360] S2-68a, S3-87a: Ebū.
[3361] T-229b, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-134a: olurdu.
[3362] S2-68a, S3-87a: ṣūret degüldür belki.
[3363] S2-68a, S3-87a: + ki.
[3364] S2-68a, S3-87a: + ʿavāmında da.
[3365] S2-68a, S3-87a: + inʿakāsla.
[3366] S2-68a, S3-87a: + **Küllü mevlūdin yūled ʿalā fiṭrati'l-islām** (DA274)bu maʿnādur.
[3367] S2-68a, S3-87a: ol ṣıfatı māye.
[3368] -İ, İÜ, T.
[3369] Ki ve rebūd… : - S2, S3. S2-68a-68b, S3-88b: + Beyt
Ṣıfāt-ı Bārī sende ʿāriyetdür
(S2-68b)Velākin maḥv olursun mülk iderseñ.
[3370] S2-68b, S3-88b: + **İnne li-rabbikum fī eyyām dehrikum nefeḥātin feteʿar ḍūlehā** (DA275) ḥadīṣi üzere elbette.
[3371] S2-68b, S3-88b: + aṣārı ve ʿaṣḳ.
[3372] -İ, İÜ, T. S2-68b, S3-88b: ḥāl cānibinden.
[3373] -İ, İÜ, T. S2-68b, S3-88b: bahāsın viren alur virmeyen ḳalur anuñ.
[3374] S2-68b, S3-88b: bahāsı.
[3375] Ol… : -İ, İÜ, T.

mülk olur ve illā āḫer müşterīye virürler. Pes mücāhede ile ve (17) teslīm ile anı mülk etmeyen öldükde ol maʿnā çıḳar gider ki ol maʿnā ḥaḳīḳat-i ḥayātdur. Yaʿnī[3376] (18) ṣıfat-ı Ḥayy-ı Ḳayyūmdür[3377]. Ammā mülk idenler ölmezler[3378]. **Fe le nuhyiyennehu hayâten tayyibeten** (A235) ve[3379] **El-mü'minūne lā-yemūtūne** (A236) (19) müzdin[3380] bulurlar[3381] ḳabrleri[3382] mezār olur[3383] ve ḫāki[3384] cevher olur. Zīrā ol nūr[3385] anuñ[3386] ḫāk-i ḳabrine münʿakis

S1-45b (1) olur vʿadin ḥālet bulur[3387]. Ammā baṭṭāluñ ḳabri ḳarañu olur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Şod ser şīrān-ı ʿālem cümle pest

(2) Çün seg-i aṣḥāb-rā dādend dest (C1/1022)

Şīrān şīr[3388] lafẓınuñ[3389] cemʿidür[3390]. Dādend kelimesi dād kelimesinüñ cemʿidür. Yaʿnī[3391] māżīnüñ (3) cemʿidür. Maʿnā[3392] ʿālem arslānlarınuñ başları

İÜ-134b alçaḳ oldı. Çünkü (4) seg[3393]-i Aṣḥāb-ı Kehfe el[3394] virdiler ve cennete ṣoḳdılar[3395] muḳārinleri ḥükmin giydi hīc ṣūret-i kelbīye[3396] mānīʿ olmadı (5) ḳarınca Süleymānlıḳ

[3376] Āḫer… : - S2, S3. S2-68b, S3-88b: + alana ṣatarlar sen varmamaḳla ol bāzāra kesād gelmez. Pes anlar ol maʿna mülk etmeyup dünyādan gidenlerdür ammā ol.
[3377] S2-68b, S3-88b: Ḥayy-ı ḳayyumı.
[3378] -ler: İ, İÜ, T.
[3379] S2-68b, S3-88b: + **Bel aḥyā'un ʿinde rabbihim yurzekūne** (DA276) ve.
[3380] S2-68b, S3-88b: ṣıfatın.
[3381] -lar: İ, İÜ, T.
[3382] T-229b, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-134a: ḳabri.
[3383] - S2, S3.
[3384] S2-68b, S3-88b: ḫākleri.
[3385] S2-68b, S3-88b: + uñ eṣeri.
[3386] - S2, S3.
[3387] Münʿakis… : - S2, S3. S2-68b, S3-88b: daḫı te'ṣīr ider.
[3388]S2-68b, S3-88b: + üñ.
[3389] - S2, S3.
[3390] S2-68b, S3-88b: + Arslan dimekdür pest bā-i ʿAcemīyle isimdür alçaḳ dimekdür.
[3391] Kelimesi… : - S2, S3.
[3392] - T, İ, İÜ. T-229b, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-134a, S2-68b, S3-88b: + cümle.
[3393] S2-68b, S3-88b: kelb.
[3394] S2-68b, S3-88b: yüz.
[3395] Cennete… : - S2, S3. S2-68b, S3-88b: + cennetlik yazdılar.
[3396] S2-68b, S3-88b: + duḫūl-i cennete.

himmeti gibi kemā-merre[3397]. İmdi ṣūretüñ ne deñlü kem ise ṣuleḥāya ḳarīn olursuñ vücūduñ (6) fenerine bir mumcaġız ḳorlar. Bedenüñ bezinden żiyāsı ṭaşra urup **Vecīhan fī'd-dunyā ve'l-āḫırati (A237)** olan (7) zümreden olup maḥbūbu'l-ḳulūb olursun ve ḳıyāmetde ḥūr u ʿayn

T-230a u ġılmāna güzellik ṣatarsın (8). Mim[3398]

Ānçe Celāleddīn dīdār naẓar Şemseddīn

Ṭaʿn dehed ber deh sencer küned ber çile

Ḥāṣılı[3399] (9) dimāġuñda kemāl hevāsı varsa ʿömrüñi żayāʿatdan ṣaḳın nā-ḫalef olma. Aṣluñ rūḥ-ı resūldür[3400] (10) meylüñi aña ḳıl. Sen fenā ehlüñ fenā mülküñ fenā iki çürük bir yere gelmekle ṣaġlıḳ olmaz[3401]. ʿİnād (11) u[3402] iʿtirāżı ḳoyup bilmege gelen[3403] cānuñı cehl ile hīc etme ve kendü[3404] kitābuñ[3405] öteye gör āḫir (12) muṣannifüñ[3406] taṣnīfine[3407] ḳanāʿat etme. Emānet kimseye mülk olmaz.

İ-34b, İÜ2-36b İl kīsesinüñ aḳcesiyle kişi ġanī olmaz[3408]. (13) Kendü bilgüñi bıraḳ ṣabīyy-i mekteb gibi sāde-levḥ ol. Elfullāh ile elīf olup elīfden (14) ḫaber-i vaḥdeti ve ṭoġruluġundan **F'esteḳīm (A238)** emrin[3409] ve bī-nuḳaṭ[3410] olmasından nuḳat-ı

[3397] Ḳarınca… : -İ, İÜ, T.

[3398] T-230a, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-134b: beyt.

[3399] Ḳarınca… : - S2, S3. S2-68b, S3-88a: + (S3-88a) Pes Kehf-i maʿrifet u ġār-ı ḥaḳīḳat ṣāḥiblerine bī-ʿavż u bī-ʿarż ḳarışagör ve anlaruñ naẓar-ı kimyā eṣerlerine manẓūr ol ve ḫāk-pāyları olmaġı özüñe ʿuluvv-ı himmet ve eşikleri ḫākini ser-i sevdā ki tāc-ı saʿādet bil. Ol ki anlaruñ ol cemal-i Ḥaḳ gören gözleri nūrundan yüziñe münʿakis olup veçhen fī'd-dünyā ve'l-āḫiret zemzemesinden olup dünyāda maḥbūbu'l-ḳalb olasın ve aḫretde ġılmān u ḫūrāna güzellik ṣatasın eger.

[3400] S2-68b, S3-88a: rūḥ-ı Muḥammediyedür aña teveccüh eyle.

[3401] Meylüñi… : - S2, S3.

[3402] S2-68b, S3-88a: + inkār u.

[3403] S2-68b, S3-88a: gönderilen.

[3404] S2-68b, S3-88a: + vücūduñ.

[3405] S2-68b, S3-88a: + oḳı.

[3406] Öteye… : - S2, S3.

[3407] S2-68b, S3-88a: + ṣāfī.

[3408] S2-69a, S3-88a: + (S2-69a)Ve kīmyā kitābın üstaddan ṣıfatın görmedin oḳımaġla kişi ġanī olmaz. Ḥāṣılı aṣḥāb-ı Kehf kelebi gibi bī-ẕebān u bī-aġrāż ol iḳtidā vu sulūkdan ġayrısın ḳo ki ṣūret ṣararmaz hemān sīret taʿiyyeti muḥkem ṭut ki buyurur.

[3409] T-230a, İ-34b, İÜ2-36b, İÜ-134b: ḫaberin.

[3410] T-230a, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-134b: noḳṭa.

ʿalāyıḳdan tecerrüd-i (15)ve lev noḳṭaten mücerred olup **ḳulillāhu ṣumme żerhum (A239)** ʿāmil olagör[3411]. Li-muḥarririhi taḫmīsān lil-Ḥāfıẓ ḳuddise sırruhu

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿul)

(16) Ṣarf u bī-noḳṭa būd çünez ḫaber u ḥadet dūst
Ṣod mücerred dilem ġayr-ı külāh u cüz pūst

(17) Ṭıfl-i dil-rā sebaḳ ser u ḳadeş ʿādet u ḫūş
Nīst ber- levḥ-i dilem cüz elif ḳāmet dūst

(18) Çü ki mez ḥarf-ı dīger yād-ı nedād imtādem

Ve mā rızḳullāhi ʿibādihi bişey'in mine'ṣ-ṣabru (A240) ḥadīṣince[3412] (19) ṣabrı ġıdā vü libās eyle ki cümle esbāb-ı ḳurbuñ esāsıdur ve vuṣūl-i seyr-i maʿallāha bā'iṣdür

S1-46a (1) ki **İnnallāhe meʿa'ṣ-ṣābirīn** (A241)'dür ve ṣabr-ı cemīl enbiyā ṣıfatı olduġiçün dünyā vü āḫiret belāsını defʿe (2) ṣabrdan yig ḳalḳan olmaz. Denüz dibinde ve ḫāk-i maʿdende ḥabse ṣabr idüp alçaḳlık iḫtiyār (3) iden ḳıymetī ṭaşlar ʿāḳıbet ser-i şāhānda dürretü't-tāc olur. Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Şeyḫinā çün gūd (4) kerdī ger der āh dilberān

T-230b ʿĀḳıbet yer farḳ şāhān cihāndārān nişin

Gerçi cefā vü mücāhede (5) zaḫmına ṣabr acıdur. **Ammā evvelü'ṣ-ṣabr emmerra mine'l-baṣal ve āḫer aḥlā mine'l-ʿasel (A242)** ḥükmünce ṣoñı (6) mihr-i vefā vü raḥmetdür. ʿAcele vü tizlik düşmeni ġālib ider. Fe-emmā düşmeni kişi ṣabrla baṣar yiñer (7) ve

[3411] ʿāmil… : -İ, İÜ, T. T-230a, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-134b: + ḫaberin oḳuyagör.
[3412] T-230a, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-134b: ḥadīṣ-i şerifince.

elbette tehevvür ṣāḥibini ḫaṣmına maġlūb etdügini ʿuḳalā ṣınamışdur v**e tevāsav bi'ṣ-ṣabrı** (A243) ile (8) ʿamel ḥiṣārına[3413] girene ʿadüvv[3414] bulmaḳ yoḳdur ve[3415] düşmen

İÜ-135a saña düşnām itse cevāb virme. (9) **Cevābu'l-aḥmaḳ ile's-sukūt** (A244) ile ʿamel it[3416] söz[3417] esnekdür. Sen ebsem ol mevc urma baḥr-i muḥīṭ gibi ol (10) ve kümmel-i evliyānuñ[3418] evvel mertebesi seḫā ikinci ṣabrdur didiler. Şeyṭānı üç kimse yiñer sākit[3419] (11) ü ṣāyim[3420] ü ṣābir[3421]. Yine bu ikisi[3422] ṣabra çıḳar ve ḥilm ü ḥayā vü edeb ve ḫalḳ içinde taʿazzüz ü (12) maḳbūliyyet gibi ḥaṣletler heb ṣabr evlādıdur. İmdi sen de ṣabrla mübteẕellik ḳabūl (13) it. Nām ü şöhret gibi ḫayālāt u yābis iḫtimālātı yabāna at. Bu ḳadar ʿilmle şeyṭān iştihār (14) u iʿtibārdan ne ḳazandı bildüñse sende ṣıbyānuñ mezābilde ḳalʿa benüm dedükleri gibi (15) mecālisde

İ-35a, İÜ2-37a yedine cāna dīne ʿirfāna fāyide virmeyen ṣadrı gözetme. Ṣaff-ı niʿālde ol[3423].

(16) Ve lev teṣadderat bilā ḥāletihi

Ceʿalet ṣadruke ṣaffu'l-niʿāl (A245)

ve ṣalāḥ zaḥmetine ṣabr idüp şerīʿat (17) kökini göñül bāġına muḥkem dikegör ve āb-ı tevḥīdle ṣuvarmasında süst ü baṭṭāl olma (18) ve mürşid ne emr iderse aġırlanup zinhār lā dime. Belki emrin emr-i Ḥaḳ bil ve evḳāt-ı ʿömrüñi tevzīʿ (19) eyle. Açlıḳ ve seher ḳıyāmı ile bükā vü derd ü nā-murādlıġa yapış ve ġamluca gez ve cümle maḫlūḳdan

S1-46b (1) özüñi ednā bil ve nefsüñüñ ʿuyūbını ve ocaḳ düşmeni idügini

---

[3413] T-230b, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-134b: ḳalʿasına.
[3414] T-230b, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-134b: + yol.
[3415] -İ, İÜ, T.
[3416] T-230b, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-135a: eyle.
[3417] T-230b, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-135a: + işi.
[3418] T-230b, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-135a: kümmel-i ehl-i velāyetüñ.
[3419] T-230b satır arası: 1.
[3420] T-230b satır arası: 2.
[3421] T-230b satır arası: 3.
[3422] T-230b, İ-34a, İÜ2-36a, İÜ-135a: cümle.
[3423] T-230b, İ-35a, İÜ2-37a, İÜ-135a: +beyt.

T-231a bildüñse (2) zinhār kimseye ḫor baḳma murādātuñı cefādan ṣafā sür çünki ġassāl elinde meyyit gibi böyle (3) teslīm olasın. Şeyḫ seni cenāb-ı beşeriyetden maḥv u fenā ṣuyı ile yur **İnnallāhe yuḥıbbu't-tevvābīne ve (4) yuḥibbu'l-muteṭahhirīn** (A246) zümre-i ḳudsiyyesine ḳatar ve maḥbūb-ı Ḥaḳ (5) olup teslīm ü ḳābiliyetüñ ḳadar ḥaḳīḳat-i Ḳur'āniyeye ḥoḳḳa olursun ve ʿulūm saña feṭḥ olup ḥavāssuñ ḥaḳ varlıġına tebdīl olup ʿaynı nūr (6) olasın. Pes bu cehdle bu merātibi bulana ṣūretden żarar yoḳdur anuñiçün ḳuddise sırruhu[3424] buyurur[3425]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(7) **Çi ziyānisteş ez-ān naḳş-ı nüfūr**

Çünki cāneş ġark şod der baḫr-ı nūr (C1/1023)

Aṣlı ziyān-est ū-rā (8) idi. Ū- rā yerine şīn-i żamīr geldi. Nüfūr ʿibāreti fuʿūl ṣīġasıdur mefʿūl maʿnāsına cāneş (9) cān-ū dimekdür. Şīn cānuñ mużāf-ı ileyhidür[3426].

S3-88b Maʿnā[3427] ne ziyān ol sālik-i mücāhide (10) ol menfūr[3428] ṣūretdendür. Çünki cānı nūr deryāsına ġarḳ ola[3429]. Yaʿnī kelb-i nefsüñ[3430] ṣūreti (11) bed ise de ne żarar[3431] ṣūret-i ādemī degüldür[3432] ādemīnüñ[3433] libāsı[3434] yā ḫaymesi ve dārıdur[3435] ḳara eger (12) ṣarı[3436] ki Cāmī[3437] buyurur[3438]

İÜ- 135b (Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿul)

[3424] Ḳuddise… : - İ, İÜ, T.
[3425] Kendü bilgini bıraḳ… : - S2, S3.
[3426] Aṣlı… : - S2, S3. S2-69a, S3-88a: + Çe ziyānist- ū-rā dimektür şin żamīr şek rāḥa ʿāyiddür naḳş şekl menḳūş maʿnāsınadur nuḳūş fuʿūldür mefʿūl maʿnāsınadur. Cāneş cān şine mużāfdur şin şeke ʿāyiddür.
[3427] -İ, İÜ, T.
[3428] Sālik-i mücāhide… : - S2, S3. S2-69a, S3-88b: + kelbe ol nefret olunmuş.
[3429] T-231a, İ-35a, İÜ2-37a, İÜ-135a: + pes. S2-69a, S3-88b:olmuş.
[3430] S2-69a, S3-88b: sāliküñ.
[3431] Yaʿnī… : -İ, İÜ, T.
[3432] S2-69a, S3-88b: + belki bu ṣūret.
[3433] T-231a, İ-35a, İÜ2-37a, İÜ-135a: ancaḳ.
[3434] T-231a, İ-35a, İÜ2-37a, İÜ-135a: + dur ḳara eger ṣarı andan ṣāḥibine żarar yoḳdur.
[3435] S2-69a, S3-88b: yāḫūt anasıdur.
[3436] yā… : -İ, İÜ, T.
[3437] T-231a, İ-35a, İÜ2-37a, İÜ-135a: + ḳuddise sırrahu e's-Sāmi.
[3438] T-231a, İ-35a, İÜ2-37a, İÜ-135a: + beyt rubaʿī.

Ṭaʿne ber men mizen-i be-ṣūret zişt

Ey tehi ez-faż̄ilet u inṣaf[3439]

(13) Ten ġılāf-est u cān şemş̄ir-est

Kār-ı şemş̄ir mī-küned ne ġılāf[3440]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pes bed ān ki ṣūret-i ḫūb nikū

(14) Bā-ḫiṣāl-i bed nī̄rezed yek tesū (C2/ 1018)

[3441]Dānesten maṣdar dāned mużāriʿ bedān emrdür[3442]. Erz̄iden bahāya (15) degmek erzed mużāriʿ nī̄rezed

T-231b aṣlı ne erzeddür[3443]. Mużāriʿ üñ nefyidür. Tesū feṭḥ-i tā ve żamm-ı sī̄nle (6) bir menfūr ve iki çekirdek aġzı dimekdür Niʿmetullāh. Maʿnā[3444] pes[3445] bil ki ṣūret ḫūb u (17) laṭī̄f ü mevzūnda[3446]

[3439] Ki Cāmī̄… : - S2, S3.
[3440] S2-69a, S3-88b: + Belki kişinüñ ḥaḳī̄ḳatde ẕātı tanrıdan gelen vücūdıdur. Yaʿnī̄ ʿilmi ve sāyir ṣıfātıdur seme u başar u irādet gibi ki hebʿilme tābiʿdür ehl-i tevḥīde rūşendür ki vücūdumuzʿilmimüzdür.
[3441] T-231a, İ-35a, İÜ2-37a, İÜ-135a: + bī̄dān.
[3442] Dānesten… : - S2, S3.
[3443] S2-69a, S3-88b: + Hemze-i şaḳī̄le taḫfī̄f olup yā oḳunur.
[3444] -İ, T, İÜ.
[3445] S2-69a, S3-88b: muḥaḳḳaḳ.
[3446] S2-69a, S3-88b: mevzūn-ı bed-ḫalḳlarla bir manḳıra degmez.

İ-35b, İÜ2-37b olursa içi yaramaz ḫaṣletlü olsa bir pul degmezdür[3447]. Yaʿnī göñül (18) oġlı Ḥaḳ-şināsı u ḫūb-ḫulḳ u ḫōş-sīret olmayınca[3448] fā'idesüz ṣūretdür[3449] bī-naẓīr[3450] de olursañ[3451]. Li-Şemsinā ḳuddise sırruhu

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün)

Naẓar ḳıl lām elif başında destār
Çü yoḳdur maʿnāsı çün şāḫ-ı bī-bār

S1-47a (1) Ne ḥāṣıl ide bu şekl-i ġarībi
Çü maʿnā yoḳ götürmüşdür ṣalībi

Ne virür (2) üstüne destār-ı pür-i bār[3452]

S3-89a Vücūdet nīst[3453] kon maʿnā bedest ār[3454]

[3447] Olursa… : - S2, S3.
[3448] S2-69a, S3-88b: + ṭışı.
[3449] T-231b, İ-35b, İÜ2-37b, İÜ-135b: + bī-fā'idedür.
[3450] S2-69a, S3-88b: güzel ise.
[3451] - S2, S3.
[3452] S2-69a, S3-88b: bu cübbe destār.
[3453] S2-69a, S3-88b: maḥv.
[3454] Li… : -İ, İÜ, T. S2-69a, S3-89a: + **Taḥḳīḳ** bu maʿnāya ḥażret-i Ḥaḳ celle şāne ḥaḳīḳāt-i insaniye ṣāliḥ ʿamele ḥaṣr idüp **Ve mā ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-inse illā li yaʿbudūni** (DA277)didi. Lākin ṣūret ʿamele daḫı iʿtibār itmeyüp illā ʿamāl ṣorar (…) el-iḫlāṣ ṭıbaḳınca (S2-69b) ḳabūluni iḫlāṣa ḥaṣr idüp **Ve mā umirū illā li-yaʿbudūllāhe muḫlisīne lehu'd-dīne** (DA278) didi. İḫlāṣda ʿamele tābiʿ idigi ḳatī rūşendür. Pes riyā ve semʿa ve sāyir aġrāżı fāside içün olan ṣūret ṣalvet u şekl sāyir ḥayrātda hīç nefʿ yoġmış içi çürük ḳalaylı ceviz gibi ve kāfir maḳberesi ve fāḥişeler zīneti gibi anuñçün ḥażret-i ʿaleyhi's-selām buyurur **Men semmʿa'n-nās baʿmelih semmeʿ Allāh bihi sāmiʿ ḫalḳıh ve ḥaḳḳar ve ṣaffer** (DA279) ve buyurur **Men aḥsen ṣalāt ḥīne yerāhu'n-nās, fetilke's-tihānetun estehān bihi rabbehu** (DA280) ve buyurur **Men lem yekun lehu veraʿun yuṣuddehu ʿan maʿṣıyet Allāh iẕāḫalā, lem yaʿbe'in Allāh bişey'in min ʿamel** (DA281) ve buyurur **Men lem tenheh ṣalātehu ʿani'l-faḥşā' ve'l-münker lem yezded minellāh illā buʿden** (DA282) ve ṣūret ʿilmüñ daḫı ṣūret ʿamel gibi fāyidesi olmaz zīrā ʿilmden murād edeb u ḫaşiyyetdür. **İnnemā yaḫşī Allāh min ibādihi'l-ʿulemā' deh imin ezdād ʿilmen muḥaḳḳaḳīn femen lem yaḫşi felīs beʿālim** (DA283) dimişler ve **Enā aʿlemkum billāhi aḫşākum** (DA284) bu maʿnādur ve buyurur **Menizdād (S3-89b) ʿilmen velem yezded hudā lem yezded minallāh illā buʿden** (DA285) bu tafṣīl cümle mażmūn beytdür ve bu eḥādīṣ cümle muṣḥacetu'r-rivāyātdur lā-teġafil.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Men nedīdem der-cihān cüst u cū

(3) Hīç ehliyyet be ez-ḫuy-ı nigū (C2/810)

Cüst[3455] māżīdür cū emrdür[3456]. İkisinden de[3457] murād maṣdardur cüsten ve (4)cüyīden dimekdür[3458]. Maʿnā[3459] men görmedim bu arayıcılıḳ[3460] ʿāleminde hīc ehliyyet[3461] gögcek (5) ḫūydan yig[3462]. Sülūkdan da murād **teḫaliḳū bi'aḫlakullāh** (A247) minvālince[3463] kişi aḫlāḳ-ı zemīme-i nefsāniyesin (6) ve vesāvis-i şeyṭāniyesin evṣāf-ı raḥmāniyye ve efkār[3464]-ı ʿirfāniyyeye degişmekdür (7) tā[3465] tecellīye lāyıḳ ola. Nitekim[3466] Buḫārī[3467] ḥadīṣlerindendür[3468] **Eṣḳale māyū żāʿ fī'l mīzān (8) ḥasene'l-ḫalk ve's-seḫā** (A248) ve **Ḳāle teʿalā ḫiṭāben li-resūlihi e'm[3469] in heẕā dīn er teżkiyetünin li-nefsī ve len (9) yaṣleḥ illā e's-seḫā' ve ḥusnu'l-ḫalḳ fākir mevih bi-hümā keẕā fī taḳīru'l-ʿālem[3470] (A249)**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḳıymet-i hemyān u kīse (10) ez-zerest

[3455] S2-69b, S3-89b: + aṣlında.
[3456] S2-69b, S3-89b: + ammā.
[3457] S2-69b, S3-89b: bile.
[3458] Cüsten… : - S2, S3. S2-69b, S3-89b: + Aramaḳ ve istemek maʿnāsıdur Niʿmetullāh.
[3459] -İ, İÜ, T.
[3460] S2-69b, S3-89b: teftiş u taleb.
[3461] S2-69b, S3-89b: +ki yigdür.
[3462] S2-69b, S3-89b: bil ki.
[3463] S2-69b, S3-89b: ḥadīṣi üzere.
[3464] S2-69b, S3-89b: ḫavāṭır.
[3465] S2-69b, S3-89b: + ḳalb.
[3466] S2-69b, S3-89b: ki.
[3467] S2-69b, S3-89b: +de.
[3468]S2-69b, S3-89b: eydür ḥażret-i ʿaleyhi's-selām buyurur.
[3469] Ḳāle… : - S2, S3. S2-69b, S3-89b: + tefsir-i meʿālde eydür ḥażret-i ʿaleyhi's-selām ḥażret-i Ḥaḳdan naḳl buyurur.
[3470] Keẕā… : - S2, S3. S2-69b-70a, S3-89b-90a: + Ve aḫlāḳda söz çoḳdur tafṣīle taḥammül yoḳdur hele ʿamel murād kimse bu yeter ki ʿAbdullāh Enṣārī buyurur Bā Ḥaḳ teʿalā be-ṣıdḳ bā-ḫalḳ be-inṣāf bā-nefs be-ḳahr bā bezirgān be-ḥurmet bā ʿālimān be-tevāżuʿ u sukūt bā meşāyiḫ be-teslīm u teveccüh -i ḳalb bā peder u māder be-aġrār u ḥürmet bā-dūstān be-naṣīḥat bā-dervīşān (S3-90a) bā-nermī vü seḫāvet bā cāḥilān be-ḫāmūşī.

Bī-zerī hemyān u kīse ebterest (C3/ 2534)

ʿArabca[3471] hemyān[3472] kesr-i hāyla altun[3473] aḳce (11) ḳoyacaḳdur Aḫteri vü ġayrihi. Ebter ʿArabca[3474] ḳuyruġı kesik ḥayvāndur ve ṣoñuna evlādı (12) ḳalmayan er ve baʿde'l-mevt adı añılacaḳ[3475] ḫayr u ḥasenātı olmayandur[3476]. Burada iltifāt (13) ü iʿtibār[3477] olunmaz

T-232a ve nefʿi yoḳ[3478] dimekdür mecāzen kemā lā-yaḫfā[3479]. Maʿnā[3480] tāgarcuġuñ ve kīsenüñ (14) ḳıymeti[3481] altundandur. Altunsuz hemyān u kīse ebterdür ḳıymet etmez. Altundan murād[3482] (15) niyet-i ḫayr u iḫlāṣ u ḫulḳ-ı ḥasendür[3483]. Hemyān u kīse beden-i ādemdür[3484]. Yaʿnī maʿnā-şināslıḳ ve (16) bāṭın-bīnlik ve[3485] ḥüsn-i ḫulḳı olmayan tenler[3486] ḥaḳīḳatde[3487] cānsuzdur[3488]. Anuñiçün ḥażret-i Ḥaḳ[3489] (17) küffār[3490] çün[3491] **Emvātun ġayr-i iḥyā'in[3492] (A250)** didi ve ʿārifler[3493] **El- cāhil meyyit ve inne lem yedfen bedenuhu ḳabrun şevabuhu (18) kefen (A251)** didi.

[3471] - S2, S3.
[3472] S2-70a, S3-90a: + ʿArabīdür.
[3473] S2-70a, S3-90a: + ve.
[3474] S2-70a, S3-90a: ʿArabīdür.
[3475] Adı… : - S2, S3. S2-70a, S3-90a: + ẕikr olacaḳ.
[3476] S2-70a, S3-90a: olmayanlara daḫı istiʿāre olunmuşdur.
[3477] İltifāt… : - S2, S3. S2-70a, S3-90a: murād yine iʿtibār u iltifat.
[3478] Ve… : -İ, İÜ, T.
[3479] Ve… : - S2, S3. S2-70a, S3-90a: + Zīrā aḫīri ve menfeʿati yoḳ bir nesne dimek olur.
[3480] -İ, İÜ, T. S2-70a, S3-90a: + altun aḳçe.
[3481] S2-70a, S3-90a: + içindeki.
[3482] Ebterdür… : - S2, S3. S2-70a, S3-90a: + ḫayırsuzdur. iltifāt olunmaz. Hemyān u kīseden murād vücūd-ı insāniyyedür altūn.
[3483] S2-70a, S3-90a: ḥüsn –i ḫulḳ u ʿaşḳ u maʿrifetdür.
[3484] Hemyān… : - S2, S3.
[3485] S2-70a, S3-90a: + iḫlāṣ.
[3486] S2-70a, S3-90a: + bedenler ehl.
[3487] -İ, İÜ, T. S2-70a, S3-90a: ḥaḳīḳat ḳatında.
[3488] S2-70a, S3-90a: mürdedür.
[3489] S2-70a, S3-90a: Ḫudā teʿālā.
[3490] T-232a, İ-35b, İÜ2-37b, İÜ-135b: küffāra.
[3491] -İ, İÜ, T.
[3492] Emvātun… : - S2, S3. S2-70a, S3-90a: + İḥyā'i ġayr-i emvāten.
[3493] S2-70a, S3-90a:ʿārifān.

İÜ-136a Ammā müslümānlar ḥaḳḳında **Li yunẕira men kāne ḥayyen (A252)**[3494] Ey ḥayyu'l-ḳālb pes[3495] (19) ḥayātdan murād ḳalb ṣaʿlıḳı[3496] imiş[3497] ki[3498] īmān u[3499] ʿirfānladur[3500]. **Ḥayatu'l-ḳalb ʿilm fe'ectelbih**

S1-47b Memātu'l-ḳalb (1) cehl fe'ectebnih (A253) anuñiçün buyurur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S3-90b Hemçünān ki ḳadr-i ten ez-cān beved

Ḳadr-i cān (2)ez- pertev-i Raḥmān beved (C3/2535)

Aṣlı hemçün ān ki'dür kemā merre[3501] pertev şuʿle-i āfitāb ve żiyā'-i āteş[3502] ve (3) muṭlak żiyā[3503] yaʿnī ışıḳ[3504] Niʿmetullāh. Ḳadr ʿArābīdür[3505] ʿizzet ü ḥürmet ü taʿẓīm maʿnāsına gelür. Ey[3506] (4) **Ve mā ḳaderūllāhe Ḥaḳḳa ḳadrihī (A254) mā ʿaẓẓemūhu[3507] (A255).** Maʿnā[3508] ancılayın ki tenüñ ḳadri cāndañdur. Cān u dilüñ ḳadri[3509] (5) pertev[3510]-i Raḥmāndandur.

[3494] T-232a, İ-35b, İÜ2-37b, İÜ-136a, S2-70a, S3-90a: + didi.
[3495] T-232a, İ-35b, İÜ2-37b, İÜ-136a: imdi. S2-70a, S3-90a: tafsīr etdiler yaʿnī cāndan.
[3496] T-232a, İ-35b, İÜ2-37b, İÜ-136a: ḥayātı. S2-70a, S3-90a: ṣaġılıdur.
[3497] - S2, S3.
[3498] S2-70a, S3-90a: + nūr.
[3499] S2-70a, S3-90a: + żū'.
[3500] S2-70a, S3-90a: + beyt.
[3501] Aṣlı… : - S2, S3.
[3502] S2-70a, S3-90b: + dür.
[3503] S2-70a, S3-90b: + dur.
[3504] S2-70a, S3-90b: + dur.
[3505] - İ, İÜ, T.
[3506] Gelür… : - İ, İÜ, T. - S2, S3.
[3507] S2-70a, S3-90b: + mā ʿaẓmūhu Ḥaḳ taʿẓīmehu dimekdür.
[3508] - İ, İÜ, T.
[3509] S2-70a, S3-90b: ḳadr-i inʿikāsı.
[3510] S2-70a, S3-90b: nūr.

İ-36a, İÜ2-38a Yaʿnī ṣıfat-ı ʿilm ü ʿirfāndandur[3511] ki (6) inʿikās-ı nūrullāhdur[3512] ve cān ol inʿikāsla[3513] ḳā'im ü ḥayy u mevcūddur ansuz olmaz ḳaṭʿa[3514] **Ve levlā hū lemā künnā (A256)[3515]**

S2-70b (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger budī cān zinde bī-pertev (7) künūn

Hīç güftī kāfirān-rā meyyitūn (C3/ 2536)

Künūn şimdi ve henüz ve uş maʿnāsınadur. Eknūn (8) lafẓından muḫaffefdür. Maʿnā[3516] eger cān-ı mü'min pertev-i Raḥmānsuz ṣaġ olaydı henüz[3517] hīç[3518] kāfirlere[3519] (9) meyyitler dir miydi[3520]? Bilindi ki cān-ı mü'min[3521] nūr-ı Raḥmāndan[3522] ve cān-ı kāfir

T-232b ḳahr u celāl ü heybet (10) āteşinüñ duḫānından imiş. Ol mü'min cānuñ[3523] ṣemeresi iḫlāṣ u yaḳīn ü şühūd imiş[3524]. (11) Cān-ı kāfirüñ şirk ü ẓulmet ü ḳasvet ü ġılẓet-i ḳalb[3525] imiş[3526].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S3-91a **Maġẓ-ı her meyve bih-est ez-pūsteş**

(12) **Pūst-dān-ı ten-rā vü maġz ān dūsteş (C3/ 3417)**

[3511] S2-70a, S3-90b: ʿirfāndan ve ʿaşḳ u ẕevḳ-i vicdāndur.
[3512] T-232a, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136a: Pertev-i nūr-ı Raḥmāndur.
[3513] T-232a, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136a: Pertev.
[3514] - İ, İÜ, T.
[3515] Ki… : - S2, S3.
[3516] - İ, İÜ, T.
[3517] S2-70b, S3-90b: + **Emvātun ġayr-i aḥyā'in** (DA286) ve **İnneke lā tesmeʿu'l-mevtā** (DA287) āyeti üzere ve **Men ḳatel ḳatīlen feleh selebuh** (DA288) ḥadīṣi üzere.
[3518] - S2, S3.
[3519] S2-70b, S3-90b: + Ḫudā ve resūli.
[3520] S2-70b, S3-90b: + pes.
[3521] Eger… : İ-36a, İÜ2-38a, derkenārda verilmiştir.
[3522] Ki… : - S2, S3. S2-70b, S3-90b: + ḥayvet-i mü'min Allāh nūru's-semevāt ve'l-arż ʿāleminden imiş müşgāh-ı vücūdunda ki züccāci'e ḳalbine münʿakis olmuş imiş.
[3523] T-232b, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136a: cānınuñ.
[3524]S2-70b, S3-90b: + ammā.
[3525] U ġılẓet… : - T, İ, İÜ.
[3526] S2-70b, S3-90b: + Pes nūr āteşden dūr olan dūd-ı siyāh olur.

Dān emrdür. Dānesten lafẓından mużāriʿi[3527] (13) dāned dālı giderseñ emr olur[3528]. Maʿnā[3529] her yemişüñ içi ṭaşından yigdür. Teni[3530] ḳabuḳ bil dostı (14) iç bil. Yaʿnī insān[3531] aġacınuñ[3532] ṣemeresinüñ ẓāhir mīve gibi içi vü ṭāşı vardur ve cānınuñ cānı (15) dostdur ki ten ü cānı vücūda getürmüşdür[3533]. Cāmī[3534]

(Mefʿūlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün)

Est maġz-ı cihān cihān heme pūst

(16) Ḫod çe maġz u çe pūst çün heme ū-st[3535]

Eger iç olmasa ḳabuḳ olmazdı ṣıfat-ı Ḥaḳ[3536] olmasa (17) bu fenā vü sivā vücūd bulmazdı[3537]. Evvel biz yoġidüḳ Ḫudā vardı ve ʿāḳıbet biz gidüp[3538] yine (18) Ḫudā ḳalsa[3539] gerekdür. Bir iki günden ṣoñra görüñ kimlerden ayrılup kime ulaşasıñuz gerekdür. (19) Pes lāyıḳdur ki şimdi daḫi Ḥaḳḳile yār olup her nesne ki sizüñle ḳabre varmaz lāyıḳdur ki andan

---

[3527] T-232b, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136a: + dur.

[3528] Dān emirdür… : - S2, S3. S2-70b, S3-90b: + Bih isimdür pek ve eyü maʿnāsınadur. Ṣīn-i evvel mīveye ṣīn-i ṣānī tene gider.

[3529] -İ, İÜ, T.

[3530] - S2, S3.

[3531] S2-70b, S3-90b: + ki.

[3532] S2-70b, S3-90b: şecer-i bāġ-ı vücūddur ḳalb ṣanavberinüñ.

[3533] T-232b, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136a: + Ferd.

[3534] Ẓāhir… : - S2, S3. S2-70b, S3-91a: + ṭaşı ḳabuḳıdur içi ḳalb-i Muḥammedīdür ve laṭīfe-i Rabbāniyye kemāmerr ve ten-i insān ki külliyeti ile dāḫil u ḫāric cesedde olana ʿāmdur pūstdur anuñ cānı ki cān-ı cān u rūḥu'r-rūḥdur. Ṣıfat-ı Ḫudādur ki ten u cānı vücūda getürmüşdür beyt.

[3535] S2-70b, S3-91a: + Beyt

Būd-ı gülī cihān der u mestūr
Ger deh-i der gül biẕẕāt ḫˇīş ẓuhūr

Der-gül-i ʿayn ūst ve ū der-gül
ʿAyn-ı gül hemçū āb ender-gül .

[3536] - S2, S3. S2-70b, S3-91a: + Ṣu olmasa gülde reng u şekl u rāyiḥa olmazdı. Görmez misin ki Çün belgiş bī-feşārī hīç çīz ezānse nümāned çenān ki mürde ve bed ānki taḥḳīḳ-i kelām **Ve ceʿalnā mine'l-mā'i kulle şey'in ḥayy** (DA289)

[3537] S2-70b, S3-91a: olmazdı.

[3538] T-232b, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136a: olmayup.

[3539] T-232b, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136a: olsa. S2-70b, S3-91a: ḳalur huve'l-evvel ve'l-āḫir.

S1-48a (1) cism ü ẓāhirüñiz kesilmedin[3540] ḳalbüñizi kesesiz tā ḳıyāmetde göñül çekirdegi ṣaġ buluna **İnne fī ẕālike (2) leʿibreten li ulī'l-ebsâr (A257)** anuñiçün buyurur[3541]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Maġz naġzī dāred āḫer ādemī

Yek-demī ān-rā ṭaleb kün (3) z'ān demi (C3/3418)

Maġz iç naġz[3542] laṭīf

İÜ-136b ü ḫūb[3543] dimekdür. Evvelki dem zamāndur. Ṣoñraki[3544] nefesdür[3545]. (4) Maʿnā[3546] eyü iç ṭutar ādemi bir dem anı iste ol demden yaʿnī[3547] ādemün içi[3548] nefes-i Raḥmāndur. **Er-rīḥ min nefesu'r-Raḥmān** (A258) bunı[3549] beyāndur. Ol[3550] iç cümle lüblerüñ ve maġẓlaruñ[3551] eşrefidür ki[3552] **El-insān (6) sırrī ve enā sırrıyu'l-insān (A259)**'dür[3553]. Ol demi ṭuymaġa[3554]

[3540] T-232b derkenār: Maṭlab.

[3541] Anuñiçin… : - T, İ, İÜ. Gerekdür bir iki gün… : - S2, S3. S2-70b-71a, S3-91a-91b: + **Ke'l-cinsu'l-ʿālā bi'n-nisbet (S2-71a) ilā'l-envāʿ ve'l-eşḫāṣ ve'l-cevāhir** (DA290) bu bir temṡīli sözdür (S3-91b) velākin beyt

Ber-ter-est īn saḫn-zeder ki fehūm
Key şod derk cüz be-terk sevm

[3542] S2-70b, S3-91a: + ḫūb u.

[3543] Ü… : - S2, S3.

[3544] T-232b, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136b, S2-71a, S3-91b: + dem.

[3545] S2-71a, S3-91b: + Maġzī ve ādemīnüñ yāları tenkīrdür damīnüñ vaḥdetdür ādemīnüñ yā-i nisbet olsa olur ḥażret-i Ādem murād olmaġla.

[3546] -İ, İÜ, T.

[3547] S2-71a, S3-91b: + **Er-rīḥ min nefesu'r-Raḥmān** (DA291) ḥadīṡi üzere.

[3548] S2-71a, S3-91b: bāṭını.

[3549] T-232b, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136b: anı.

[3550] Er-rīḥ… : - S2, S3. S2-71a, S3-91b: + Ve rūḥ-ı iżāfī-i ilāhiyedür bu.

[3551] S2-71a, S3-91b: + elṭafī ve.

[3552] S2-71a, S3-91b: ve ādemüñ sāyir vücūdı bunuñ ferʿīdür.

[3553] S2-71a, S3-91b: + imdi.

[3554] S2-71a, S3-91b: bulmaġa.

T-233a ṭaleb eyle ki **Lā-meʿallāh** (A260) vaḳtini[3555] bulmayanlar ḥaḳīḳatde (7) insān degüllerdür. Zīrā sırrı sırrını ṭuymamışdur[3556].

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Feʿülün[Fāʿul])

Yer ü gögi[3557] yaratdı ādemiçün

Bunca (8) ādem üretdi bir demiçün[3558]

Her ki ol demle pür-dem olmuşdur

S3-92a Seyyid-i her dü ʿālem olmuşdur

(9) Ve illā insāndan maḳṣūd olan ʿirfān

İ-36b, İÜ2-38b u şühūd bulunmayınca nām-ı insān yalān olur. **Ulāike ke'l-en'âmi** (A260)'dan (10) olur anuñçün[3559] buyurur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Āḫir-i ādem-zāde'i ey nā-ḫalef

Çend pendārī tū pestī-rā (11)şeref (C1/541)

[3555] S2-71a, S3-91b: vaḳt demidür ve sırr-ı vaḥdet u saʿāt-i ḫalvetdür ki burada muḥibb-i maḥbūbda fenā bulur. Pervāne yanup yine şeme ḳalduġı gibi ikisi bir ḳalur. Bu deme irmeyen insān-ı kāmil ve ādem-i ḥaḳīḳī degüldür ve kendü maġzını bilmez ve vücūd-ı laṭīfe-i rabbaniyesin ve münşā'in fehm eylemez. Zīrā sırrı serlerini ṭuymamışdur beyt.

[3556] zīrā… : -İ, İÜ, T. T-233a, İ-36a, İÜ2-38a, İÜ-136b: + beyt mim. Bulmayanlar… : - S2, S3.

[3557] S2-71a, S3-91b: bālā.

[3558] S2-71a, S3-91b: + beyt.

[3559] Ve illā… : - S2, S3. S2-71a, S3-92a: + Pes ḥaḳīḳat-ı Ādemiye ki budur bulmayanlara ṣūret-i ādemiyye netsün yalan daʿvā olur. Beyt

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Nesl-i ādemden olup dünyeye geldüm dimesün
İçmeyenler bu raḥīḳi dimesün insānum

Düşmeyen bu ayaḳa başa çıḳarmaz işini
Ayaḳ yoḳdur efendi dimesün ḥayvānum

Ki ḥażret-i Mollā tevbīḫan ve taḳrīʿan.

Pendāşten ṣanmaḳ pendāşet māżī pendāred mużāriʿ. Yā ḥiṭābiçündür[3560]. (12) Pestī bā-i ʿAcemile[3561] alçaklık maʿnāsınadur[3562]. Maʿnā āḫir ādem oġlısun

S2-71b ey atasına benzemez niçe şeref ṣanursın bu alçaklığı? Yaʿnī sen[3563] babañ ocaġından yaʿnī[3564] cennetden gelmişsindür vaṭan-i aṣlīñ[3565] ʿarşdur ve ṣūret-i Ḫaḳ[3566] üzere maḫlūḳsın. Niçün himmetüñ red olacaġuñ (15) **Esfeli sāfilīn** (A261)'e ṣarf idüp ululuk ṣanursın bu dūn-ı himmetle Ḥaḳdan dūr ve evliyādan (16) mehcūr olursın. İmdi **Kelimetullāhi hiye'l-ʿulyā (A262)** ḥükmünce dilüñi ve ḳalbuñi kelime-i ʿulyāya tevcīh (17) idüp alcaḳ ve fānī degerin ve fikrin sürüp ḫalīl-asā nevā-yı **Lā uḥıbbu'l-āfilīn** (A263) ile (18) **veccehtu vechiye lilleẕī faṭara's-semāvāti** (A264) ṣadāsın ḳalben ve ḳavlen gūyā olup **Ve men yuslim vechehu ilāllāhi (A265) (19)** ʿurve-i vuṣḳāsına yabışasın ki ʿālem şeyṭān olsa ol Ḥablullāhı üzemez. Mīr Ḥüseyin

S1-48b (1) ḳuddise sırruhu. Mim

Ey bülbül-i ravża-i muḳaddes

Murdār maḥbūy-ı hemçü kerkes[3567]

Ber pür ki ne[3568] menzil ḳarār-est

(2) V'īn āb u hevā ne sāz kār-est[3569]

[3560] Pendāşten… : - S2, S3. S2-71a, S3-92a: + Zāde ve pendārīde yālar ḫiṭābdur.

[3561] S2-71a, S3-92a: +Alçaḳdur yā maṣdariyye ile.

[3562] S2-71a, S3-92a: dimekdür ve āḫir lafẓı isimdür ve Fārsī ṣaḥīḥdür taʿrīż u teʿaccüb maḳāmında istiʿmāl olunur Baḥru'l-ġarā'ib.

[3563] S2-71b, S3-92a: ne ʿaceb ġaflet u ne ṭarafa ḥarmān u ḥasret u ne cenūn u sefahatdür bu ki sen ki be-ḥasebu'r-rūḥ.

[3564] S2-71b, S3-92a: ve.

[3565] S2-71b, S3-92a: aṣıl vaṭanuñ.

[3566] S2-71b, S3-92a: fıṭrat-ı islām u ḫilḳat-i selām yaʿnī ṣūret-i deyyu'l-niʿām u ṣıfat-ı ẕeyyu'l-ikrām.

[3567] Niçün himmetüñ… : - S2, S3. S2-71b, S3-92a: + beyt āh.

[3568] Ki… : - S2, S3.

[3569] S2-71b-72a, S3-92a-92b-93a-93b: + beyt
Ey bülbül-i ravża-i muḳaddes
Murdār maḥbūy-ı hemçü kerkes

Der-tevbe-i ʿuṣāt[3570]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger siyeh kerdi tū nāme ʿömr-i ḫ̬ˇīş

T-233b (3) Tevbe kon z'ān-hā ki gerdest tū pī (C5/ 2221)

Pes neden lāzım (S3-92b) geldi illete vaṣl-ı ʿalā olacaḳ himmetüñi esfele ḫarc idüp Ḫudā ve eḥibbāsından dūr olasın. Ataña secde iden meleklerden utanmaz mısın ve atana ve ḥażret-i risāleti utandurmaḳdan ḥayā etmez misin? Beyt

Terāz-ı künküre-i ʿarş mey-zenend ṣafīr
Nedānemet ki der-īn dām ki çe üftād-est

Beyt

Ki ey bülend-naẓar şāhbāz ṣadre neşīn
Neşīmen-i tū ne īn genç-i maḥnet ebād-est

Ey berāder naḥvī menüm gibi **şümme radednāhu esfele sāfilīne** (DA292) terkībini ġarīb aġrāb etdüñ. Ammā vücūduñı bu gürūhdan aġrāb idüp nefī kelime-i süfli ve aʿlā-i kelimetullāhi heyyu'l-ʿulyā ile illāllezīne āmenū istiṣnāsın taḥḳīḳ u gürūh-ı müsteṣnālara vücūduñı muḥaḳḳaḳ etmedüñ yevm-i teblī's-serā'irdür. İç ṭaşa devrilüp vücūduñda olan ṣūr-ı aḫlāḳ-ı ẕemiyye **Fete'tūne efvācen** (DA293) mażmūnunca ḥayvānātdan birinüñ ṣūretinde ẓuhūr iderse ve emtāz ve'l-yevme denilen muḥayvānātdan birinüñ ṣūretinde ẓuhūr iderse ve emtāz ve'l-yevme denilen muṭīʿ ehl-i ʿışyāndan ve insān ḥayvāndan ayrulduḳda illā min indillāhi be-ḳalb-i selim ṣāḥibleri **El-ḥaḳnā bihim ẕurriyyetehum** (DA294) minvālince atalarına ḫalef olduḳlarıçün anlarla bilice ṣefā menziline gidince senüñ benüm gibi ḥaste-dillerüñ ẓāhir mufaṣṣıl ḥāli maʿnā istiṣnā ve lübbu mefhūm illallāhdan ʿārī ve ḫālī ve muṭavvel mālı telḫīṣ (S3-93a) buyurulduḳda ḥaḳīḳatden eṣer olmamaġın mecāz ile mālı bulundursa ve anda defter-i ʿamel yoḳlanup ʿariyyet maʿdene ve mā aʿrab ʿan ḥacetehu dinilürse ve muḥaṣṣıl defter **ẓulumātun baʿḍuhā fevḳa baʿḍın** (DA295) üzere vesāvis-i müẕlime ise (S2-72a) kāfirden ne kifāyet-i maṣbāḥdan ne żiyā taḥṣīl etsüñ gerekdür. İmdi gel senle ḫalīl-āsā **Lā-uḥıbbu'l-āfilīn** (DA296) **İnnī veccehtu vechiye** (DA297) mażmūnuna kelime-i ʿulyā ki lā ilāhe illallah kelimesidür naṣb-i ʿayn idelüm ve ol seyfle kelimāt-ı süfli ʿaskerin ḳahr idelüm v**e men yuslim vechehu ilāllāhi ve huve muḥsinun** (DA298). Faḳad istemek **bi'l-ʿurvetil vusḳā** (DA299)ya yaʿnī ḥablullāha iʿtiṣām (S2-derkenārda +) ve şurāʿ-ı kelime-i ʿulyāya muḥkem temessük idelüm ki ʿālem şeyṭān olsa anı üzemez. Ola ki dāreynde nūr-ı tevḥīdle rāh-ı ṣevābı yitürmeyüz ve dāreynde müsteżī ve mehdi olayuz. **Mevʿiẓe ḳāle Allāh teʿalā İstaḥveẕe ʿaleyhimu'ş-şeyṭānu fe'ensāhum ẕikrallāh [1]. Ey bi'l-ġaflet ev e't-terk-i ʿuyūn. Ḳāle Şāh Şücāʿ El-Kirmānī İsteḥvaẕe'ş-şeyṭān ʿalā'l-ʿabdān yeşġale beʿimāreti ẓāhirehu mine'l-mā'i külli ve'l-meşārib ve'l-melābis ve yeşġale ḳalbehu ʿani't- tefekkür ve'l-merāḳıbet fīniʿamullāh ve şükrhā ve yeşġale lisān ʿan ẕikr-i rabb (S3-93b) bi'l-kiẕb ve'l-ġıybet ve'l-buhtān ve yeşġale betedbīrāt elleẕīnā ve cemʿihā bemenʿu'z-zekāt ve'ṣ-ṣadaḳat ve yeczetu ʿala eklu'l-ḥarām keẕā fī tefsīru'l-Ḫaḳāyıḳ li-şeyḫī el-kāmil ʿAbdu'r-raḥmān Es- Sülemī ḳuddise sırrahu (DA300)**. Pes tertīble ḥażret-i Mollā ʿaynımuz keşf etdikten ṣoñra rucūʿla emr idüp buyurur ki.

[3570] T-232a derkenār: fī ẕikr-i tevbe-i ʿuṣāt. S2-72a, S3-93b: + Ẕeneb u ḫod beşeriyetlerinden ve ḫayāl-i ʿunṣuriyyelerinden ḥażret **İnne ileynā iyābehum** (DA301) sevine āyet u cürm-i ṣaḥvdan ve ileyhi merciʿu ve'l-me'ab sekr u maḥv meyḫānesine tā'ib olan ḥażret-i Molla ḳuddise sırrahu buyurur ki.

Siyeh siyāh reh rāh meh māh şeh şāh gibi ḥaẕf (4) u iṣbātla ʿādet-i ʿAcemdür[3571]. Ḫ̆īş vāv-ı resmī[3572]-i ġayr-ı melfūẓla[3573] kendü dimekdür. Maʿnā[3574] eger ʿömrüñ[3575] (5) nāmesin ḳarartduñsa tevbe ḳıl muḳaddem etdüklerüñden[3576]. Yaʿnī ṣuçuñdan[3577] dön ve bir daḫi (6) etmek ḳaṣdın etme tā[3578] defter-i seyyi'āt levḥa-i vücūduñdan[3579] āb-ı tevbe ile yunup[3580]

S3-94a beyāż[3581]

S2-72b ola[3582] ki (7) dimişler eger geçen ḥāllerüñi[3583] Ḫudā bildügin bilürseñ peşīmān ol bilmezseñ müslümān (8) ol ki[3584] ʿalīm ü semīʿ[3585] ü baṣīr isimlerin[3586] inkār[3587] küfrdür[3588].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿÖmr eger be-güzeşt bī-ḫeş īn dem-est

(9) Āb tevbeş dih eger ū bī-nemest (C5/ 2222)

Güzeşt ve be-güzeşt māżīdür mużāriʿ maʿnāsına kemā merre[3589]

[3571] Reh… : - S2, S3. S2-72a, S3-93b: + sipeh sipāh āgeh āgāh gibidür.
[3572] S2-72a, S3-93b: + yle.
[3573] Ġayr… : - S2, S3.
[3574] - T, İ, İÜ.
[3575] S2-72a, S3-93b: -üñ.
[3576] Muḳaddem… : - S2, S3. S2-72a, S3-93b: + ol cürümlerinden ki etdüñdi sen muḳaddeman.
[3577] T-233b, İ-36b, İÜ2-38b, İÜ-136b: günehüñden. S2-72a, S3-93b: **Eẕ-ẓulm ẓulumātun yevme'l-ḳıyāmet** (DA302) ḥadīşine maẕhar olup nefse ẓulm etdüñse ẓulme cerā'im ile defterüñi ve ḳalbüñi ḳaraduñ ise.
[3578] S2-72a, S3-93b: ve levḥa-i vücūduñı.
[3579] S2-72a, S3-93b: etme ve ṣaḥīfe-i ṣadr u dībāce-i süveydāñı maḥall-i müsvedde-i sevdā māsivā-yı Allah etme eger etdüñse.
[3580] S2-72a, S3-93b: yu tā.
[3581] S2-72a, S3-94a: + ve ḫāliş
[3582] S2-72b, S3-94a: olup ḳıyāmet ẓulmetin çekmeyesin eger fesāduñı.
[3583] Ki… : - S2, S3.
[3584] T-233b, İ-36b, İÜ2-38b, İÜ-136b: + ḥażret-i Ḥaḳḳ'uñ. S2-72b, S3-94a: + muḥīṭ u semʿ u.
[3585] Ü… : - S2, S3.
[3586] S2-72b, S3-94a: + **Ve yaʿlemu mā fī enfusikum** (DA303)velā naḫfī ʿaleyhi ḫāfiye gibi āyātı.
[3587] S2-72b, S3-94a: + dur.
[3588] - S2, S3.
[3589] Gozeşt… : - S2, S3.

İÜ- 137a (10) dih kesr-i dālile daden lafẓından emrdür. Māżī dād mużāriʿ dehed gelür ʿinde'-l-baʿż[3590] şāẕdur[3591] (11) dehedüñ dāl-ı şāniyesi gidince feṯḥ-i dālla dih ḳalur ʿīş maʿnāsına olan ism-i ʿadede (12) mülebbes olmasun içün kesr-i dālle dih bedeh

İ-37a, İÜ2-39a dinildi[3592]. Maʿnā[3593] ʿömrüñ[3594] geçdiyse köki bu demdür (13) tevbe ṣuyın vir aña[3595] nemsüz ise. Yaʿnī[3596] ʿömrüñden bir sāʿat ḳaldıysa ol sāʿat[3597] ʿömrüñ (14) köki gibidür[3598] ġanīmet bil[3599] ṣu ver ḳuruyup ḥaṭeb-i cehennem olmayasın ve[3600] dıraḫt-ı ʿömrüñden bī-ḥāṣıl ḳalmayasın[3601] ki buyurur[3602]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bīḫ ʿömret-rā bedih āb-ı ḥayāt

Tā dıraḫt-ı ʿömr kerded bā-nebāt (C5/2223)

ʿÖmrüñ köküne (16) vir[3603] āb-ı ḥayātı[3604] tā ʿömr aġacı mīvedār[3605] ola[3606] ʿömr aġac gibidür özdeki köki nefsdür[3607].

[3590] S2-72b, S3-94a: baʿżılar.
[3591] S2-72b, S3-94a: şāẕ didi ve baʿżılar dehīden luġatdür bu iʿtibārla şāẕ olmaz didi.
[3592] Dehedüñ… : - S2, S3.
[3593] -İ, İÜ, T.
[3594] S2-72b, S3-94a: -üñ.
[3595]S2-72b, S3-94a: ol ʿömre.
[3596] S2-72b, S3-94a-94b: + Sen ʿilm u ʿirfān u ʿaşḳ-ı vicdan ehline baḳışılmaduġuñ içün başına bu yemiş işlenmeduḳ aġaç gibi şecer-i ʿömrüñ müteferriḳ kesret u tefriḳa ṭalları ṣalup ve fısḳa ve fecre ve ehl-i ġaflete cemʿ olduġun penc budaḳları bī-mīve zā'id çubuḳlar peydā etmegin peyveste yüz ṭutup evlādın besleyemez ḫatun gibi keṣret-i eṭfālden māder ḫāk anlara sevdin yeteremeyüp baʿż-ı eṭrāf u aʿżāda ḳurıluḳ el virdi ise mādām ki temām peyvest ve mevt irişmeye köki bu demdür. Tevbe ṣuyın virt ā ki nemlene. Eger nemsüz ise ve anı üstād ve aşıcıya teslim ile leẕẕetsüz ve emsüz ise ki Eflāṭūn buyurur **Be ḳıymet-i ʿömru'l-mer' (S3-94b) leys lehu ḳıymet bedrek bihi māfāt ve yaḥyā bihi mā emāt ve min żayiʿu'l-vaḳt fe'l-vaḳt lehu maḳat (DA304)** pes.
[3597] S2-72b, S3-94b: + üñ şecer.
[3598] S2-72b, S3-94b: + ol demi.
[3599] S2-72b, S3-94b: + üp.
[3600] Ḳuruyup… : - S2, S3. S2-72b, S3-94b: + gör ta ʿāḳıbetüñ nufūs żāyiʿadan olup.
[3601] S2-72b, S3-94b: + ve ḳuruyup ḥaṭeb-i cehennem olmayasın.
[3602] Ki… : -İ, İÜ, T.
[3603] - S2, S3.
[3604] S2-72b, S3-94b: + vir.
[3605] T-233b, İ-37a, İÜ2-39a, İÜ-137a: mīvelü.
[3606] Mīvedār… : - S2, S3. S2-72b, S3-94b: + nebātla ola yaʿnī mīveler bitüre yaʿnī.
[3607] S2-72b, S3-94b: + Mīveñ rūḥāniyetdür ve rūḥuñ da ṭāʿat u ʿaşḳla intifāʿı nefsledür rūḥa uyarsa imdi.

Tevbe (17) ṣuyı[3608] anı dirildüp envāʿ mīve-i raḥmet biter lā-yenḳaṭıʿ[3609].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cümle māżī-hā ezin nīgū şedend

(18) **Zehr-i bār yine ezin kerded çü ḳand** (C5/2224)

Gerded kāf-ı ʿAcemīle mechūlīdür kāf-ı ʿArabīle olan kerded'üñ (19) kemā merre[3610]. Pār bıldır

T-234a yaʿnī geçen yıl[3611] dimekdür Niʿmetullāh[3612]. Pes pārine dimekdür[3613] bıldırki[3614] ve yıllamış[3615]

S1-49a (1) dimekdür[3616]. Maʿnā[3617] cümle geçmişler bu tevbeden eyü oldılar. Geçen yıllıḳ[3618] eski zehr bundan[3619] ṭatlu oldı[3620] şeker gibi. Yaʿnī **yubeddilullāhu seyyi'ātihim ḥasenāt (A266)** ḥükmünce[3621] geçen ṣuçlaruñ tevbe ile yarlıġayup (3) eylüge döner ve meʿāṣī-i

[3608] S2-72b, S3-94b: +yla ol benüm mürde dirildegör. **Lā nuḫyiyennehu ḥayāten ṭayyibeten** (DA305) ve bel aḫyā'e ve lā yemūtune ṣıfatların (S2-73a) viregör tā illā hār-ı meʿānī ve eşmār meʿārife maẓhar ola bilgil ki tevbe maṣṭalaḥa etdügüne ḳalble temām pīşmān ve ḳalbinden bir daḫı etmemege ʿazm-i tām ve cürm-i ḳaṭʿīdür dille tevbe estaġfirullāh dimezse ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ **En-nedām e't-tevbetun** (DA306)buyurduġı ve **Kefāretü'ẕ-ẕeneb e'n-nedāmet** (DA307) buyurduġı **Ve min sā'retehu seyyiātün ġufira lehu in lem yestaġfir** (DA309) buyurduġı eḥādiṯ-i ṣaḥīḥa buña şāhiddür ve āyāt u eḥādīṯde ṣābitdür ki göñülsüz (S3-95a) dille tevbe münāfıḳ tevbesidür. İmdi ḳalbüñden rucūʿ ile bir daḫı etmemege ʿazm ile yā mīvesüz geçen ʿömrüñ żararı maḥv ola cürm yerine ṣevāb yazılsa ki buyurur.

[3609] Anı… : - S2, S3.

[3610] Gerded… : -İ, İÜ, T, S2, S3.

[3611] S2-73a, S3-95a: + dur.

[3612] -İ, İÜ, T. Dimekdür… : - S2, S3.

[3613] - S2, S3.

[3614] S2-73a, S3-95a: bıldıra mensūb.

[3615] Ve… : -İ, İÜ, T.

[3616] T-234a, İ-37a, İÜ2-39a, İÜ-137a: + Gerded kāf-ı ʿAcemīle mechūlīdür kāf-ı ʿArabīle olan kerded'üñ kemā merre.

[3617] -İ, İÜ, T.

[3618] Geçen… : - S2, S3. S2-73a, S3-95a: + yıllamış.

[3619] S2-73a, S3-95a: bu tevbeden.

[3620] S2-73a, S3-95a: olur.

[3621]S2-73a, S3-95a: ṭıbaḳınca.

māżīye ki yıllamış zehr gibi ḳattāldur tebdīl olur şekerden ṭatlu (4) olur ve zaḳḳūm aġacı nihāl-i sidreye döner kemāḳāle[3622].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Seyyi'ātet-rā mübeddel kerd Ḥaḳ

Tā heme ṭāʿat-i (5) şeved ān sebaḳ (C5/ 2225)

Seyyi'ātet-rā aṣlında seyyi'āt terā'dur. Kerd kāf-ı ʿArabīle etdi dimekdür. (6) Maʿnā[3623] günehlerüñi tebdīl etdi Ḥaḳ tā geçen ṣuçlar[3624] cümle ṭāʿat oldı[3625]. **İnnelleẕīne sebeḳat lehum minnā'l-ḥusnā[3626] (A267) (7)** ḥükmünce[3627] sebaḳ-ı ʿināyet-i ilāhiyye[3628] şeḳāveti döndürdi[3629].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tevbe erīd ü Ḥudā tevbe peẕīr

(8) Emr-ū gīrīd ū niʿme'l-emīr (C6/3624)

[3622] -İ, İÜ, T. T-234a, İ-37a, İÜ2-39a, İÜ-137a: + nitekim buyurur. Tebdīl… : - S2, S3. S2-73a, S3-95a: + ki rūḥaniyyeti yoḳ iderdi ṭatlu olup dimāġ-ı cāna leẕẕet-i ʿaşḳ virir.

[3623] -İ, İÜ, T. Seyyi'ātet… : - S2, S3.

[3624] Geçen… : - S2, S3.

[3625] S2-73a, S3-95a: + geçen ṣuçlar mıṣraʿ-ı ṣānī **Yubeddilullāhu seyyi'ātihim ḥasenāt** (DA309)āyetini bir tefsir beşrī āmīz ve beyān-ı şefā engīzdür ki bahā yetmez ve ʿālem deger **Febiẕālike felyefreḥū** (DA310) ve **fī ẕelike felyetenāfisi'l-mütenāfisūne** (DA311) taḥḳīḳ.

[3626] S2-73a, S3-95a: + **ulā'ike ʿanhā mubʿadūn** (DA312).

[3627] İnnelle… : -İ, İÜ, T. S2-73a, S3-95a: feḥvāsınca.

[3628] S2-73a, S3-95a: ezeliyye.

[3629] Şeḳāveti… : - S2, S3. S2-73a-73b, S3-95a-95b: + Gāh **Yemḥūllāhu mā yeşā'u ve yuṯbit** (DA313) ṭıbaḳınca şaḳīnüñ şeḳāvetin maḥv idüp saʿīd yazar. ʿAẕāb-ı ḳabr u cehīm ve ḳaṭʿiyyeden (S3-95b) ḫalāṣ ider. **Li-mü'ellifehu**

Bozulmaz yazılan dimek bozamaz ḫalḳ dimekdür
Yazar bozar Ḫudā destindedür ümmü'l-kitāb anuñ

Hemān sen meclis-i ʿaşḳda ciger ḳanın gözüñden iç
Ḳadeḥ anuñ şarāb anuñ dil anuñdur kebāb anuñ

Mevʿuẓa Ṣaʿbī ḥażret-i ʿAlīden rivāyet ider ki ḳul ḥaḳdan ġayrıdan oḳımasın günāhından (S2-73b) ġayrıdan ḳorḳmasın ve bilmeduġin ögretmeden ʿārlanmasun ve bilmedigin ṣorsalar bilmem dimekden ʿarlanmasun ve ḥadīṯ-i ḳudsīde eydür bir ḳavm bir ḳavme benim girīh gördügüm iş üzere iken tevbe itseler nefislerine güc geleni anlardan giderem ve murādların virem. Tevbe itmezlerse istemedikleri belāyı musallaṭ idem ve ḫażretlerin ve rızıḳların ḳaḫṭ eyleyenüm.

[3630]Tevbe getürüñ Ḥaḳ[3631] tevbe ḳabūl idicidür. Emrin ṭutuñ ki o (9) āmirler[3632] sulṭānıdur. Yaʿnī sizi ʿaẕābdan ṣaḳınup[3633] günehden nehy ü[3634] tevbe ile emr etdi tā mücāhede[3635] (10) vü[3636] ḥüsn-i ʿamel idüp[3637] **Hel cezā'u'l-iḥsāni illā'l-iḥsān** (A268) müzdine lāyıḳ olasız[3638].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Merkeb-i tevbe (11) ʿacāyib merkeb-est

S3-96a **Ber felek tāred bīk laḥẓa-i zişt (C6/ 464)**

[3639]Taḫten yilmek ve segirtmek tāred (12) mużāriʿidür ḳıyāsen[3640] baḫten bāred gibi. Maʿnā[3641] tevbe bendi ʿaceb benddür. Bir laḥẓada alçaḳdan (13) felege segirdür[3642]. Yaʿnī ṣaʿlıḳuñızda[3643] sülūk meydānların ve öldükde[3644] semevātı ve (14) ḥaşrde ṣırāṭı tevbe yıldırım[3645] gibi geçürür. Tā böyle cüst ü çābükdür tevbe merkebi.

[3630] S2-73b, S3-95b: + Tevbe peẕīr-est ve niʿme'l-emīr-est dimekdür. Ārīden āverden maʿnāsınadur ki getürmekdür maʿnā.
[3631] S2-73b, S3-95b: Ḫudā.
[3632] S2-73b, S3-95b: - ler.
[3633] S2-73b, S3-95b: + kereminden.
[3634] Nehy… : - S2, S3.
[3635] S2-73b, S3-95b: + ḫıẕmete ḳabūl olup.
[3636] - S2, S3.
[3637] S2-73b, S3-95b: ve mücāhede ile.
[3638] Müzdine… : - S2, S3. S2-73b, S3-95b: + müzdin bulasız. Ḳāle ʿaleyhi's-selām **İnnellāh yaḳbel tevbetu'l-ʿabd mālem yuġarrir** (DA314) ve ḳāle **Mā aṣara min istaġfir velev ʿādd fī'l-yevm sebʿīn merreten** (DA315).
[3639] S2-73b, S3-96a: + Merkeb ism-i cins māyerkebdür. ʿAcāyib cemʿ getürdigi ẕenūbuñ envāʿı olmaġın ve her nevʿüñ bir tevbesin olmaġındur meṣelā küfrüñ tevbesi tevḥīd-i Ḥaḳ ve īmān beʿumūm-ı nisvet-i Muḥammed u beḳā'i dine Ḥaḳ ʿabdüñ kendüsine eger öldüyse (…) virmekdür. Sāyir cerāyimüñ tevbesi tafṣīl idüñmez tevbedür geçen beytlerde yāḫūd Türk ve ʿAcem lisānında muṣṭālaḥ olan evlā efrād u cemʿden ḳaṭʿ-ı naẓar ki ʿAcem ʿacābiyib çīrest ve Türk ʿacāyib nesnedür dirler.
[3640] S2-73b, S3-96a: ḳıyāsīdür.
[3641] -İ, İÜ, T.
[3642] S2-73b, S3-96a: çıḳar. **Ṣumme radednāhu esfele sāfilīn** (DA316) de iken **Ellezîne āmenū ve ʿamilū'ṣ ṣāliḥāti** (DA317) gürūhuna żamm olur.
[3643] S2-73b, S3-96a: tevbe esb tāzısı ḥayātuñızda.
[3644] S2-73b, S3-96a: + rūḥuñuzda.
[3645] Tevbe… : - S2, S3. S2-73b, S3-96a: + buraḳ-ı ḥatīf.

İÜ-137b Fā'ide ʿavāma maʿṣīyyetden (15) ictināb ve[3646] tevbe nice lāzım ise ḫavāṣṣa daḫi[3647]

T-234b keṣret-i eklden[3648] ve etdügi ḳuṣūr u ġafletden (16) tevbe vü ictināb eyle lāzımdur ʿavāma cürmiçün ʿaẕāb gibi ḫavāṣa da ġafletiçün ʿitāb vardur[3649]. **Ḥasenātu'l-ebrār seyyi'āti'l-muḳarribīn (A269)** ve

İ-37b, İÜ2-39b El- muḫliṣūn ʿalā haṭrı ʿaẓīm (A270) maʿlūmdur (18) cümleden biri meşāyiḫ meclislerini selef gibi żabṭ etmese ġıybet ü mesāvī söylense (19) adı kendüye ḥarāmdur[3650] ve ḫalḳı kendüye çekemez ve her kim bir ṣanʿatde ḳanḳı ṣanʿat olursa

S1-49b (1) olsun rāsīhrek ise ġayrısında ceẕb ider ṣalāḥ eger fesādda. El-ġayret (2) Reşeḥāt'de mesṭūrdur[3651].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün berābend ez-pişīmānī enin

ʿArş lerzed ez-enīn el-muẕnibīn (C6/ 3625)

(3) Āverden maṣdar āverd ve ared mużāriʿleridür vāvuñ ḥaẕfı ve iṣbātıyla ārend cemʿ (4) ared. Lerzīden ditremek lerzed mużāriʿ. Maʿnā[3652] çün peşīmānlıḳdan iñildi getüreler (5) ʿarş ditrer ṣuçlularuñ iñüldüsine. Yaʿnī kişi ṣuçın añup derūn-ı dilden nādim (6) olup zārlıḳla ḥażret-i Ḥaḳḳa günāhın[3653] aġlasa sırr-ı Raḥmān ẓuhūr idüp[3654] ʿarş[3655] bile aġlar

---

[3646] Tā… : - S2, S3. S2-73b-74a, S3-96a-96b: + Pes baḳıyye şebāb elde iken ol merkeb ḫasbet burāḳ aṣār ve çabuk ṣabār fetāre binüp **El-arḍ tuṭvā bi'l-leyl** (DA318) maṣdaḳınca gicelerde binüp menzil al ve **Ve bil esḥārihum yestaġfirūn** (DA319)(S2-74a) ṭıbaḳınca ol merkebe tażarruʿ ve zārī ḥabersin ve ṭaḳup ve ḫarc-ı ṭāʿate ve maʿrifete elüñi ki alup ve üzerine binüp **Ve'l-muhācir men hecer mā nehyullāh** (DA320) ḥadīṣi üzere (S3-96b)bir ṣaḥra-yı raḥat-ı ābāda ve bir mürşid-i ṣāḥib-i dāda hicret ile tā ʿāḳıbet ticāret rāyiḥa ḳılup kefe-i raciḥa ṣāḥibi olasın ʿizz-i ʿavāma ẕenebçün.

[3647] - S2, S3.

[3648] S2-74a, S3-96b: keṣret-i ekl u nevm u żāyiʿ kelām u ışṭılāḥātla tezeyyun ve īrāt-ı fāsıḳuñ zināsı ḳadar ṣarardur ve bunlar ḥadīṣ-i nefsle muʿātıb olurlar.

[3649] Ve etdügi… : - S2, S3.

[3650] T-234b, İ-37b, İÜ2-39b, İÜ-137b: ḥelāl olmaz.

[3651] Maʿlūmdur… : - S2, S3. S2-74a, S3-96b: + Pes bu ṣıfatlardan ḫavāṣa tevbe gerek ve mecālisīn-i ġıybet ve müsāvīden żabṭ gerek Reşeḥāt.

[3652] -İ, İÜ, T.

[3653] Kişi… : - S2, S3. S2-74a, S3-96b: + derūndan zārlıḳla ḳul günehinden.

[3654] Sırr… : - S2, S3.

[3655] S2-74a, S3-96b: + aʿẓam.

(7) ve[3656] zārlıḳına döymeyüp berg[3657]-i ḫazān gibi ditrer. Tā ḥażret-i Ġaffār ol ḳuluñ ṣuçın baġışlayup (8) ʿafv etmeyince[3658] sākin olmaz. Pes mühim iñlemeñdür tā ʿarş[3659] senüñle hem-nevā olup saña meded (9) isteyeler[3660].

Ḳavāyid-i girye[3661]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Zārī vü girye ḳavī sermāye-est

Raḥmet-i külli ḳavīter (10) dāye-est (C2/1951)

[3662]İñlemek ve aġlamak ḳavī[3663] sermāyedür ve raḥmet-i küll[3664] ḳavīraḳ[3665] dāyedür. (11) Yaʿnī sermāye-i aʿmāl[3666] ki[3667] **Vaʿbud Rabbeke ḥattā ye'tiyeke'l-yaḳīn** (A271)[3668] āyeti ḥükmünce ʿilme'l-yaḳīn (12) ve ʿayne'l-yaḳīn ticāret ve mürābaḥası içündür[3669]. Ol sermāye ʿöẕr ü zārī ile iżʿāf olup

[3656] S2-74a, S3-96b: + ṣuçlunuñ.
[3657] - S2, S3.
[3658] Ol… : - S2, S3. S2-74a, S3-96b: + Anı yarlıġamayınca.
[3659] Mühim… : - S2, S3. S2-74a, S3-96b: + derd gerekdür ki ʿarş-ı aʿẓam ve melekler daḫı.
[3660] Meded… : - S2, S3. S2-74a-74b, S3-96b-97a: + **Rabbenā vesiʿte kulle şey'in raḥmeten ve ʿilmen faġfir lilleẕīne tābū ve't-tebeʿū sebīleke ve ḳıhim ʿaẕābe'l-caḥīm** (DA321) diyu tā'ib olup sebil ṭarīḳate sulūk etdügün içün duʿā tażarruʿ ideler ve ḳāle **Enīnu'l-muznebīn uḥubbu illā min tesbīḥu'l-musabbiḥīn der fevā'id-i girīhu** (DA322) (S3-97a) Ḥażret-i ṣāḥibu'n-nefsu'l-münkesretu ve rūḥu'l-müncīr (…) ġamdan ṭalebe muġtem olup emṭār-ı raḳt bāʿiṣ-i raḥmet cārī olmayınca besātīn kulūbları (S2-74b) perāẕ-hār ve mīvedār olmadıġı beyānen buyurur ki.
[3661] - S2, S3.
[3662] S2-74b, S3-97a: + Zārīde yā maṣdariyyedür maʿnā.
[3663] Ve… : - S2, S3. S2-74b, S3-97a: + ḳuvvetlü.
[3664] S2-74b, S3-97a: + iyedür.
[3665] S2-74b, S3-97a: ve ḳuvvetlü.
[3666] - S2, S3.
[3667] - S2, S3.
[3668] S2-74b, S3-97a: + ve **Ḳul mā yaʿbe'u bikum rabbī lev lā duʿāukum** (DA323) ṭıbaḳınca duʿā ki sermāye-i ticaret aʿmāl u maḫ-ı ʿibādātdur.
[3669] Āyeti… : - S2, S3.

T-235a (13) murādāt-ı dāreyni terbiye idüp besleyici ve büyüdüci ve çoġaldıcıdur kim didiler[3670] **Lisānu'l-muẕnibīne dumūʿahüm** (A272). Yaʿnī[3671] her dilencinüñ bir dili var ṣuçlı niʿmet bilmez acuñ[3672]

S3-97b dili gözi (15) yaşıdur[3673].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tā ne-giryed ebr key çend ü çemen

Tā ne-giryed ṭıfl key cūşed leben (C5/ 134)

Buluṭ aġlamasa ḳaçan güler çimen ṣabī[3674] aġlamasa (16) ḳaçan ḳaynar ṭaşar süd[3675]. Pes cennet ve dīdāristerseñ (17) istenmek[3676] nişānı zārī vü taẕarruʿdur ki elbette derdle niyāz idenüñ murādı ḥāṣıldur. **İnnellāhe yuḥibu'l-mülḥayyine fī'd-duʿa'i** (A273) ve ʿurefā **Lā yuḥıbbu'l-muʿtedīn** (A274) āyetinüñ maʿnāsı duʿāda (19) ḥadden tecāvüz ideni Allāh sevmez dimekdür. Derdsüz olan tecāvüzdür diyü[3677] āyet ile[3678]

S1-50a (1) ḥadīṣi taṭbīḳ iderler[3679]. Evvelā[3680] zīrā ʿaşḳ u derdile olan duʿāda ḥükm ʿaşḳuñ[3681] ve irādet-i (2) raḥmāniyyenüñ olur ve irāde ḳuluñ iḫtiyārī ḥāleti ḳadar selb olur[3682] bī-iḫtiyār mes'ūl (3) olmaz ve vallāhu ḫayru'l-fātiḥat ve illā derdsüz istenen murāda[3683]

[3670] Terbiye… : - S2, S3. S2-74b, S3-97a: + besler ve büyidür ve muẕāʿif ider. Nitekim dāye eṭfāli besler ve ḳuvvetlendürür ve ḳāle ʿaleyhi's-selām ʿ**āvvedū ḳulūbekumu'r-raḳat ve ekṣirū ve't- tefkir ve'l-bukā** (DA324).

[3671] S2-74b, S3-97a: pes.

[3672] T-235a, İ-37b, İÜ2-39b, İÜ-136b: müflisüñ.

[3673] S2-74b, S3-97b: + Li-Şeyḫinā ḳuddise sırrahu beyt
(Mefāʿilün/ mefāʿilün/ mefāʿilün/ mefāʿilün)
Verā-i perdeden yarub ne söyler iş bu maḥbūbuñ
Lisān-ı ʿarżı maḳṭūʿdur bilürsen ʿabd-i maʿyūbuñ .

[3674] S2-74b, S3-97b: ṭıfl.

[3675] S2-74b, S3-97b: leben baʿżı nüsḫada nūşdur. Yaʿnī ḳaçan içer leben.

[3676] Ve… : - S2, S3. S2-74b, S3-97b: cemāl istemenüñ.

[3677] Āyetinüñ… : - S2, S3.

[3678] S2-74b, S3-97b: + kümmel.

[3679] S2-74b, S3-97b: itmişler.

[3680] S2-74b, S3-97b: ki iʿtidād tecāvüzden murād göñül bābında olup derd u teveccühsüz duʿādur. Amma münkesirler duʿāsı tecāvüz degüldür.

[3681] S2-74b, S3-97b: + dur.

[3682] Ve irādet… : - S2, S3. S2-74b, S3-97b: + iḫtiyārī degüldür.

[3683] Vallāhu… : - S2, S3. S2-74b, S3-97b: + hem derdsüz duʿāya.

ʿārifler masḫaralıḳ dimişler (4) bī-netīcedür[3684]. **Ed-duʿā' üssu[3685]'ṭ-ṭāʿati ve muḫḫi'l-ʿibādet ve melce'ul-muẕṭar'īne ve melāẕi'l-muḥtācīne (5) ve selleme'l-muẕnibīne vallāhu teʿālā[3686] yuḥibbu'ẕ-ẕākiru ve'd-duʿā'i**

İ-38a, İÜ2-40a ve yebġaḍu tārekü'd-duʿā'[3687]

İÜ-138a ḳāle ʿaleyhi's-selām (6) se'lū'llāhe[3688] men faẕlihu fe'innehu yuḥibbe en yuş'ele ve ẕemillāhü ḳavmen lā yedʿūne feḳāle ve yeḳbiżūne (7) eydīhim les'elullāhe fenesīhüm ey[3689] lā-yemuddūnehe bi'd-duʿā' ileynā ve ḳāle Ḳul mā yaʿbe'u[3690] biküm Rabbī levlā (8) duʿāküm Ve ḳāle Rabbukum edʿūnî estecib lekum innelleẕīne yestekbirūne

S2-75a ʿan ibādetī ey ʿan (9) duʿā'ī

S3-98a seyedḫulūne cehenneme dāḫirīn[3691] bi-sebebi terkehüm e'd-duʿā ve ʿarażu'l-ḥācetü ve fī'l-āyāti (10) e'ṣ-ṣelāṣetu mā fīhā mine'l-beşārāt kemā lā-yaḫfā ʿalā men te'emmele (A275)[3692]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ṭıfl-ı yekrūze hemī dāned ṭarīḳ

(11) Ki be-giryem tā resed dāye şefīḳ (C5/135)

[3684] Evvelā… : - İ, İÜ, T. S2-74b, S3-97b: bī-netice dimişlerdür.
[3685] - S2, S3.
[3686] - S2, S3.
[3687] S2-74b, S3-97b: + ve.
[3688] S2-74b, S3-97b: + teʿālā.
[3689] S2-74b, S3-97b: mā yaḳbeżūne.
[3690] Ḳul… : - S2, S3.
[3691] S2-75a, S3-98a: ey.
[3692] Kemā… : - S2, S3. S2-75a, S3-98a: + Sırr-ı saḫn u sırr-ı her-tū ve köhn-i hemān derddür. Beyt
Ebr-i ġamdan gözlerüm aġlar eydür iʿlām-ı derd
Nefs sengin yumuşamaz yüm daḫı aḳsa dir ki nem.

Resīden maṣdar resed mużāriʿ[3693]. Bir günlük oġlancıḳ[3694] (12) bilür ve dir ki[3695] aġlayayın tā acıyup[3696] dāye gele diyü[3697]. Ammā dāye ġāfil olmaḳ var ġażūb (13) olmaḳ var ve yorulmaḳ ve uyumaḳ

T-235b var. Ammā Allāh teʿālā ʿallāmü'l-ġuyūbdur ġāfil olmaz ve[3698] ricā (14) idene kerīmdür ve cefā idene ṣabūrdur u ḥalīmdür[3699] ʿāṣī vü[3700] kāfir de olsa tevbe vü zārī (15) ḳılsa ḳabūldür ve[3701] **Lā te'ḫuzuhu sinetun ve lā nevm (A276)** uyumaz[3702] v**e mā messenā min luġūb** (A277) dur yorulmaz (16).

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tū nemi dānā ki dāye dāyegān

Kim dehed bī-girye şīr ū rāyegān (C5/ 136)

[3703]Bilmez misin ki ol dāyeler (17) dāyesi ve o Rabbü'l-erbāb aġlamaḳsız[3704] az virür aylaḳ[3705] südi[3706]. Yaʿni ʿāṣıḳuñ[3707] (18) murādınuñ[3708] derd ü iştiyāḳsız raygān ḥuṣūli degmede olmaz görme misin ki ṭıfluñ aġlaması (19) dāyenüñ şefkatine bāʿiṣdür pes mürebbī'l-merbūbīn ve'l-mürebbīn ki[3709] Ḥudādur şefḳat ü ʿināyeti

[3693] Resīden… : - S2, S3.
[3694] T-235a, İ-38a, İÜ2-40a, İÜ-137b: + sitemi. S2-75a, S3-98a: + uşaḳ semti.
[3695] Ve… : - S2, S3.
[3696] S2-75a, S3-98a: yetişe şefḳatlü.
[3697] Gele… : - S2, S3. S2-75a, S3-98a: dir.
[3698] Olmaḳ var ġażūb… : - S2, S3. S2-75a, S3-98a: + bulunur ve ġażaba gelür ve yorılur. Lākin ḥażret-i Ḫudā cevād raḥīmdür.
[3699] S2-75a, S3-98a: + ki.
[3700] S2-75a, S3-98a: eger.
[3701] De olsa… : - S2, S3. S2-75a, S3-98a: + tevbe ile istihdā itse ḳabūl ider.
[3702] S2-75a, S3-98a: dur aña ġeflet ve emr (…) gelmez.
[3703] S2-75a, S3-98a: + Nemī dānī nefī mużāriʿ dür. Yā ḫiṭābdur kem feṯḥ-i kāfla az dimekdür şīr kem dehedüñ mefʿūlidür. Fāʿili dāyedür ki dāyegāne mużāfdur dāyegān müft u mecānen dimekdür maʿnā.
[3704] Ve o… : - S2, S3.
[3705] S2-75a, S3-98a: aġlamaḳsuz.
[3706] S2-75a, S3-98a: + aylaḳ.
[3707] S2-75a, S3-98a: Rabb'ul-erbāb ve besleyiciler besleyicisi derd u iştiyāḳsuz müft kimseye degmegen.
[3708] S2-75a, S3-98a: murād virmez.
[3709] T-235b, İ-38a, İÜ2-40a, İÜ-138a: ve besleyiciler besleyicisi.

S1-50b (1) südini[3710] bī-pervā vü bī-niyāz[3711] baṭṭāllara[3712] az virür. Ammā ḳalbi[3713] sınuḳlara ve giryānlara mebẕūldür[3714].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(2) Güft-i ve'l-yebgū keşīrān gūş dār

Tā be-rīzed şīr-i fażl-ı kirdigār (C5/137)

Rīzed rīḫten'den (3) mużāriʿ dür[3715]. Maʿnā ve'l yebgū keşīrān didi ḳulaḳ[3716] ṭut tā döke südi fażl-ı kirdigār[3717] (4) **Fel yaḍḥakū ḳalīlen** (A278) yaʿnī az gülsünler ki bu fenāda gülecek nesne yoḳdur ve[3718] ḫandānluḳ yeri degüldür[3719]. Beyt

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün)

Çe baḫşed mer-i der īn süfle eyyām

Ki yek yek bāz-ı nestāned serencām

(6) Bilürsin ki ṭaşı başa urup ḥużūr ideyin diyü ne ḳadar çalışsan belā vü ġamuñ (7) ve ẓaḥmet ü bāruñ artar. Çūblükden ʿıṭr u bahār isteyen sefīh gibi cennete maḫṣūṣ olan (8) ṣafā-i bī-ġamı dünyāda istedügüñ içün çoḳ aġla ki[3720] yerüñ üsti dār-ı ġafletdür ve

İ- 38b (9) altı maḥall[3721]-i ḥasretdür. **Tenbīh** kümmel didiler ki ḳul ġam u zaḥm çeküp cebbārlık ṣıfatın

---

[3710] Derd ü… : - S2, S3.
[3711] S2-75a, S3-98a: + ve nā-sipāsmüft-ḫˇor.
[3712] S2-75a, S3-98a- 98b: + raḥmet u ʿavni (S3-98b)südin.
[3713] - S2.
[3714] S2-75a, S3-98b: + ki buyurur.
[3715] Rīzed… : - S2, S3. S2-75a, S3-98b: + Güft isimdür kelām ve söz dimekdür güft u gū dirler söz gelici dimekdür ve lībegū ekşīrā cümlesine mużāfdur.
[3716] Ḳulaḳ… : - S2, S3. S2-75a, S3-98b: + kelāmına gūş.
[3717] S2-75a, S3-98b: fażl-i Ḥaḳ yaʿnī **Semiʿullāhi limen ḥamideh** (DA325) de teḳāblullāh maʾnāsına buyurduġı gibi burada gūş-dār ḳabūl it Ḥaḳ kelāmına dimekdür.
[3718] S2-75a, S3-98b: + bu dünyā.
[3719] S2-75a-75b, S3-98b: +Velī begū ekşīran çün aġlan ki her gün mevte yaḳlaşursuz ve öñüñüzde ʿukbalar vardur. Mevt ve ḳabr su'āl u ḥesāb (S2-75b) u ṣırāṭ u ḥecīm gibi ve.
[3720] Beyt… : - S2, S3.
[3721]S2-75b, S3-98b: dār.

T-236a görmekden (10) murād zārī ve tevbe

İÜ-138b etsün diyüdür ve ol görmenüñ ṣıḥḥatine ʿalāmet münācāta (11) meyl idüp ḫarābātīlikden ve ḫarābātīlerden kesilmekdür. **Fe el-hemehā fucūrahā** (A279) ve nefsinde (12) rıżā bulursa şükr gerek. Şekvā vü saḫṭ bulursa tevbe vü tażarruʿ gerek ve ṭālibüñ maṭmaḥ (13) naẓarı sabıḳa-i ʿināyet-i ezelīye gerek ve ol ʿināyet-i bī-ʿilletden ricāsın bir laḥẓa kesmeyüp (14) istiġnādan ṣaḳınup ac dilenci gibi ḳapuda mülāẓım gerek ve Ḥaḳḳuñ azını çoḳ bilmek (15) gerek ki Ḳāsımī buyurur

(Mefʿūlün/ Mefāʿīlün/ Mefʿūlün/ Mefāʿīlün/Fāʿilün)

Destī vü dili dārem tehi ve'z-nār-ı ġam ḫˇāhem dehī

Dervīşem (16) ve şey'ullāhī çizi yedh-i derviş-rā

Yaʿnī elüm ve gönlüm boşdur. Bu iflās ġamından (17) beni ḳurtar. Şey'ullāh ide geldüm. Bir nesne vir ne olursa olsun hemān senden (18) olsun ve daḫi istiġnā-yı Ḥaḳdan ḳorḳup red ḫavfından ditremek gerek ve bunı düşünmek (19) gerek ki Allāh teʿālā ḳulun sevse aña ġaybını[3722] açar ve aġladur sevmedügine[3723] bildürmez. Pes cehl

S1-51a (1) ʿaybından[3724]

S3-99a büyük ʿayb olmaz. İmdi hīc aġlayacaḳ bulamazsa aġlayacaḳ bulmadığı (2) kendü ʿaybına körlügünden idügin düşünüp bu cehl ü ʿamā ile ölmek ḫavfından aġlamaḳ (3) gerek ki[3725]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[3722] Tenbīḥ… : - S2, S3. S2-75b, S3-98b: + Pes duʿā idüñ Ḥaḳḳa istiġnā ṣunmaḳ istiġnā-yı ḥaḳdan ḳorḳuñ ki ol ḳaḳırsa ne duʿā ne tevbe ne şefāʿat ve dimişler ki bir kişi duʿā itse ḳabūl olmasa ḳalb u maʿṣiyet-i keşretindendür merdūddur eyle giderse ʿāḳıbetinden ḳorḳsun ki īmānla ölmesi şüphe olur ve ḥadīşde eydür Ḫudā sevdügüne ʿayn.

[3723] S2-75b, S3-98b: sevmedügini ʿaynı kör ider ve ġurūr ile dā'im güldürür imdi te'emmel eyle ki baña ʿaybın görmekden ḳo bir ʿaybuñ görmedüñse körlükden.

[3724] Bildürmez… : - S2, S3.

[3725] İmdi… : - S2, S3. S2-75b, S3-99a: + Aġlamaġā gönlüñ vār ise bundan büyük maraż olmaz ki şeyṭānı merdūd iden bu idi ādemi maḳbūl-i ʿayn görüp ṭalemnā didigi idi.

Āḫer-i her girye ezīrā ḫande est

Merd-i āḫer-bīn mübārek bende est (C1/819)

(4) Ḫande ḫandīden lafẓından ism-i maṣdardur. Yaʿnī güliş[3726]. Āḫer-bīn binende-i āḫer'den (5) vaṣf-ı terkībīdür[3727]. Maʿnā[3728] her aġlamaḳ āḫiri gülmekdür[3729] ṣoñun[3730] gören[3731] mübārek ḳuldur. Pes (6) āḫiretde[3732] ḫurrem[3733] ü ḫandān[3734] olayın dirseñ[3735] bunda bükādan ayrılma[3736].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bāş çün dolāb-ı (7) her-dem çeşm-i ter

Tāz-i ṣahn-ı cān ber rūyed ḫażer (C1/821)

Bāşīden maṣdar bāşīd māżī bāşed (8) mużāriʿ

T-236b [3737]bāş ḥaẕf[3738]-ı dalla emrdür[3739]. Resten maṣdar revīden miṣl[3740] revīd mużāriʿ-i ḳıyāsīdür (9) şeşten şūyed gibi. Maʿnā[3741] dolāb gibi her dem çeşm-i ter ol ve[3742] dolāb-ı eşkle göñül bostānın (10) ṣuvar tā maʿānī mīvelerin ḳazanup dāreynde bahār u ṣafāda olasın[3743].

[3726] Yaʿnī… : - S2, S3.
[3727] S2-75b, S3-99a: + Ṣonuñ gözedici dimekdür dūr-bīn gibi ıraḳ gözedicidür.
[3728] -İ, İÜ, T.
[3729] S2-75b, S3-99a: + her işüñ.
[3730] S2-75b, S3-99a: +a.
[3731] S2-75b, S3-99a: baḳan.
[3732] S2-75b, S3-99a: dāreynde.
[3733] - S2, S3.
[3734] S2-75b, S3-99a: + u bī-ġam u ḫurrem u bī-elem.
[3735] Olayın… : - S2, S3.
[3736] Bükādan… : - S2, S3. S2-75b, S3-99a: + aġlayanlardur.
[3737] Maṣdar… : - S2, S3. S2-75b, S3-99a: + olmaḳdur.
[3738] - S2, S3.
[3739] S2-75b, S3-99a: + Ol dimekdür nālān ism-i fāʿildür nālīden inleyici dimekdür.
[3740] Maṣdar… : - S2, S3. S2-75b, S3-99a: + bitmek.
[3741] - İ, İÜ, T.
[3742] Gibi… : - İ, İÜ, T.
[3743] Her dem… : - S2, S3. S2-75b, S3-99a: + inleyici ve gözi yaşlı ol. Tā cānuñ ṣaḥrāsından sebzeler ürpere yaʿnī dolap ḳalbuñ maḳām ʿaşḳ u semāʿda ve baḥr-ı tevḥīd u yemm-i ḥayretde serkeşte vü sergerdān gerek tā kūz-hā-yı dideler ṭolmaġla vücūduñ bostānı ṣuvar eyle ammā ol ṭolmaḳ daḫı derd u riḳḳat u enin u ḥāl u

S2-76a **Der-mücāhede**[3744]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(11) Ān çü kārī bed-revī ān ān test

Ve'r ne īn bīdād bert ū şod derest (C3/2393)

Ān ān (12) luġatde[3745] anuñdur dimekdür[3746]. Kāşiden ve kārīden[3747] ekmek[3748] yaʿnī[3749] ḥarāṣet ü ẕirāʿat maʿnāsınadur[3750]. (13) Bedrevī dervīden'den[3751] mużāriʿdür[3752]. Bīdād ẓulm maʿnāsınadur. Ān tā senüñdür dimekdür[3753]. Maʿnā[3754] anı ki (14) ekersin biçersin ol senüñdür. Ekmezseñ bu ẓulm üzerine muḳarrerdür. Yaʿnī (15) **Ed-dünyâ mezruʿatü'l-āḫire** (A280) ḥükmünce eyyām-ı ẕirāʿati żāyiʿ ü ġafletle[3755] geçüren elbette ḥaṣād eyyāmında (16) peşīmān olur zīrā ekmedügin biçemez ve ḳazancsuz[3756] faḳīr ḳalur.

İ-39a, İÜ2-41a Meger[3757] ẓulmle biçerseñ[3758] pes (17) ẓālimliḳ ṣābit olur[3759].

---

seyrullāhda sürʿat u ḥareketden ġayr gāhī yüzi yere sürüp ḫālini ve kendüni pinhān idüp ʿuzlet u sırr-ı setr ister ki kūzehā-yı dolab (S3-99b) alçaḳlıġa iʿtirāfla yüzin sürüp pinhān olmayınca memlū olmaz. **El-ʿibāret tuşmir eşmaru'l-ʿizzet ve'l-leẕẕet ve'l-ġayret (DA326).**

[3744] S2-76a, S3-99b: + Ol mucāhide mucāhid ġazve-i kibri ol fāris meydān-ı ihtidā ve hudā ki'ş- şems u ve'ḍ-ḍuḥā ve'l-ḳamer aẕātlı ol müfteris fevārisu'l-fetn u ehl-i ilh setʿalā'i ve ḳātilu'n-nufūs e'ḍ-ḍālit ve misḳaṭ-i erbābu'l-hū-yı beşhābin ḳabsin ki'en-nucm eẕahū-yı leyşu'l-vaġī ġayşu'n-nidā el-manṣūr baʿdu'l-esmā-i cāʿil ʿaynu'l-aʿdā'i kelīletin kelileti ẓulumā'i (…) meyyit eẕr-i meyyit velkünnullāh Rūmī ḥażretleri nefs elinde maġlūb olanlara cihādla emr idüp buyurur.

[3745] S2-76a, S3-99b: ki ol ki ān kesrle mużāfdur lüġatdür.

[3746] S2-76a, S3-99b: + Ān tust senüñdür dimekdür est ḫaber āletdür.

[3747] S2-76a, S3-99b: + kāf-ı ʿArabiyle.

[3748] S2-76a, S3-99b: + dür.

[3749] - S2, S3.

[3750] S2-76a, S3-99b: - dur.

[3751] S2-76a, S3-99b: dervīden lafẓından.

[3752] S2-76a, S3-99b: mużāʿrinüñ muḫāṭıbıdur bā ālet-i istiḳbāldür.

[3753] Ān… : - S2, S3. S2-76a, S3-99b: + Ve'r ne eger ne kārī dimekdür.

[3754] -İ, İÜ, T.

[3755] Ḥükmünce… : - S2, S3. S2-76a, S3-99b-100a: + ḥadīṣi üzere kesb-i dünyā eger kesb-i ʿamel āḫireti ẕirāʿat gibi bil. Nitekim zamānında ekmeyüp eyyām-ı ḥarāṣeti (S3-100a)ġaflet u baṭṭālla.

[3756] S2-76a, S3-100a: ḳazanmazsa.

[3757] S2-76a, S3-100a: + ekmedügün.

[3758] S2-76a, S3-100a: biçe.

[3759] S2-76a, S3-100a: + Bunda ẓulm u fısḳ u fitne gibi bed-toḫmlar eken ʿāḳıbet anda aġūlu dikenlü otlar ve zaḳḳūm aġacları bitdigün ṭuyar. Zīrā ot toḫma çeker li-mü'ellifu

Āḫir alur dāmenüñi ol diken
Bī-cerāḥat ola mı diken diken

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Hīç kendem kārī vü cūber dehed

İÜ-139a **Dīde-i esbī ki kürre ġar dehed (C1/ 1646)**

Kāşten (18) kārīden kāf-ı ʿArabī ile ekmek ḥarāṣet ü ẕirāʿat maʿnāsına. Mużāriʿleri kārī kāred mużāriʿuñ (19) muḫāṭabıdur yā ḫiṭābiçündür. Maʿnā[3760] hīc buġday ekdüñ[3761] arpa virdi[3762] mi yā at gördün mi ki

S1-51b (1) merkeb[3763] şıpasın ṭoġura. Yaʿnī āḫiret ʿamelin ḳazanup[3764] ve ḫayr u seḫā etdüñse ʿivażı (2) **Ve rızḳu Rabbike ḫayrun ve ebḳâ**[3765] (A281)ʿamelüñden ṣad mertebe evlādur[3766] eger nefse eger ġayra[3767] ẓulm etdüñse cezāsı (3) muḥaḳḳaḳdur[3768] taġyīr ü tebdīl[3769] olmaz ve ʿamelüñe giriftār olup ayrılamazsın[3770].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey ḫanek ānkū cihādī (4) mī-koned

Ber beden zecr u dādī mī-koned (C2/ 2473)

Pes bu mażmūnı tevżīḥen buyurur.

[3760] -İ, İÜ, T. Kāşten… : - S2, S3.

[3761] S2-76a, S3-100a: eksek.

[3762] S2-76a, S3-100a: virür.

[3763]S2-76a, S3-100a: eşek.

[3764] S2-76a, S3-100a: + özüñe ve ġayre.

[3765] S2-76a, S3-100a: + dur.

[3766] ʿAmelüñden… : - S2, S3.

[3767] S2-76a, S3-100a: + buḫl u.

[3768] Cezāsı… : - S2, S3. S2-76a, S3-100a: + Cezā'il-ẓulm ʿindillāh nārdur.

[3769] Ü… : - S2, S3.

[3770] Olmaz… : - S2, S3. S2-76a-76b, S3-100a: + **İllā bā şiyet** (S2-76b) **ve't- tevbe ve li-külli ẕeneb tevbe** (DA327). Pes ʿamelüñle giriftār olursın imdi eñ ṣoñ dünyā zaḥmet evi olunca bāri zaḥmet levḥa ve ebedī menfeʿatlüce zaḥmet çekelüm ki nefsle ġazā vü cihāddur ki buyurur.

[3771]Ānkū aṣlında[3772] ān kū ū idi[3773]. Zecr[3774] menʿe dirler. (5) Dād[3775] ʿadle dirler. Maʿnā[3776]

S3-100b baḫtlu ol ki nefsle[3777] ġazā ide bedene zecr ü ʿadl[3778] ide. Yaʿnī[3779] (6) riyāżetle nefsi żaʿīf ve ṭabʿı maġlūb ide[3780]

T-237a ve ʿaşḳa ve ʿibādete[3781] bende[3782]-i muṭīʿ[3783] ide. (7) Nefsini[3784] seyf-i ʿaşḳile mürde ḳılup rūḥını dirgüre ḥayāt-ı ḥayy-ı ḳayyūm ile bāḳī dirlik (8) ḳazana ve rūḥāniyyet-i ʿaskerī leẕẕet-i nefsāniyye ve ṭabīʿat ḥişārın yıḳa[3785]. (9) Ve seyr **ve esbaḳa'l-muferridūn** (A282) ḥadīṣince ṭūl-i emel efsānesin muḫtaṣar eyleye ʿömr ipi uzalmadın (10) ḥabl-i metīn-i şerʿ-i mübīne muḥkem yapışa ve[3786] ayıḳa minnetsüz kendü derūnunda[3787] ḥaḳdan yaña sefer idüp[3788] (11) ol seferde ʿālemi seyr eyleye[3789].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[3771] S2-76b, S3-100a: + Mıṣraʿ-ı şānī evveli tefsīrdür.
[3772] S2-76b, S3-100a: üç lafẓdur.
[3773] S2-76b, S3-100a: dur.
[3774] S2-76b, S3-100a: + ʿArabcadur.
[3775] S2-76b, S3-100a: + ʿArabcadur.
[3776] -İ, İÜ, T.
[3777] - S2.
[3778] S2-76b, S3-100b: dād.
[3779] S2-76b, S3-100b: + beden u nefsuñ ḥāmili va ālet-i ṭaġyānīdür anı.
[3780] - S2, S3.
[3781] S2-76b, S3-100b: + ḫıẕmetinde.
[3782] S2-76b, S3-100b: ʿabd.
[3783] S2-76b, S3-100b: + ve bende-i münḳād.
[3784] S2-76b, S3-100b: ve hevālarını.
[3785] Mürde… : - S2, S3. S2-76b, S3-100b: + ve nār-ı tevḥīdle kesüp ve yaḳup rūḥı pür u selām-ı ıṭmınānla dirgöre. Yaʿnī ḥayāt ṭayyibe-i ezeliyye ḥayy-ı ḳayyum ile bāḳī dirlik bula ve ḳıyām billāhi şāḥibi ola ve ṭūl-ı emel efsānesin muḫtaṣır eyleye ḫabt ʿömr üzülmedin ḥabl-i metīn şerʿ mübeyyine pek yapışa.
[3786] Ḥadīṣince… : - S2, S3. S2-76b, S3-100b: + ḥadīṣine tābiʿ olup.
[3787] S2-76b, S3-100b: derūnı ḫānesinden.
[3788] S2-76b, S3-100b: ide ve.
[3789] T-237a, İ-39a, İÜ2-41a, İÜ-139a: + mim. Seferde… : - S2, S3. S2-76b, S3-100b-101a: + Sefer ide ve ol seyrde niçe elem seyr eyleye ve bilgil ki aṣl nefsle ġazā budur ki ʿumdet-i şerā'iṭ-i ṭaraḳullāh muḫālefetu'n-nefs maʿnāsı üzere nefsüñ ihmālle taẓīʿ evḳāt u isrāf-ı iḥyān etdügüñe muḫālefet idüp evḳāt maʿlūmasın ve infās-ı maʿdūdesin **Ḥasebū ḳable en yuḥāsebū** (DA328)ḥükmünce ṭāʿat u telāvet u ġayrı levāzıma tevzīḥ etmekdür ki bu maʿnāyı cemʿen sulṭān-ı enbiyā ʿaleyhi's-selam **El-mezkā ʿiġtenim ḫamsen ḳable ḫamsin şebābek, ḳable heramek ve ṣıḥḥatik, ḳable seḳamik ve ġınā'ik, ḳable faḳrık ve ferāġak ḳable şuġlik ve ḥayātek ḳable (S3-101a) mevtek, liyā heẕā'-ʿabd min nefsehu li-nefsehu ve min dünyāhu lā-ḫaratehu ve mine'ş-şebībet ḳable'l-kibr ve mine'l-ḥayāt ḳable'l-memāt femā baʿde'd-dunyā min dāru'l-cennet evveli nār** (DA329) ṣaḥīḥ rivāyetu'l-ḳażāʿī.

Ger tevekkül mī-konī der-kār kon

Keşt kon tekye-i ber-cebbār kon (C1/947)

(12) Keşten daḫi[3790] kesr-i[3791] ʿArabīle[3792] Kāşten ve ḳarīden maʿnāsınadur[3793] ẕirāʿat etmekdür[3794]. Tekye ʿucb[3795] ve (13) söykünmek[3796] maʿnāsınadur[3797]

S2-77a Ḥişārī'de ve Niʿmetullāh ve ġayrıda mesṭūrdur[3798]. Burada murād ṯābitdür. (14) Yaʿnī[3799] iʿtimād u istinād u ittikā dimekdür. Maʿnā[3800] tevekkül iderseñ ʿamel içinde eyle ekin ek (15) andan Cebbāra ṣıġın. Yaʿnī evvel ḳapu ṭalebdür sen mücāhede vü perhīz ile[3801] gönül tarlasınuñ (16) ḫār ḫāşāk u sengin gider baʿde[3802] ẕikr ü ṭāʿat toḫumın ek bitürmesin Ḥaḳḳa ṣal[3803]

[3790] - S2, S3.
[3791] S2-76b, S3-101a: + kāf.
[3792]S2-76b, S3-101a: + dür.
[3793] Kāşten… : - S2, S3.
[3794] S2-76b, S3-101a: maʿnāsına kārīden ve kāşten gibi.
[3795] S2-76b, S3-101a: ʿucbīdür söyke.
[3796] S2-76b, S3-101a: +dür.
[3797] - S2, S3.
[3798] Ḥişārī… : -İ, İÜ, T ve… : - S2, S3. S2-77a, S3-101a: + ammā.
[3799] Murād… : - S2, S3. S2-77a, S3-101a: + söykünmekdür.
[3800] -İ, İÜ, T.
[3801] T-237a, İ-39a, İÜ2-41a, İÜ-139a: + yaʿnī.
[3802] S2-77a, S3-101a: yaʿnī.
[3803] T-237a, İ-39a, İÜ2-41a, İÜ-139a: + mim. S2-77a-77b-78a-78b, S3-101a-101b-102a-102b-103a-103b: + ki **Eentum tezraʿūnehu em naḥnu'z-zāriʿūn** (DA330) buyurur zirāʿa burada bitürici dimekdür. **Taḥḳīḳ** görülmez mi ki ḥażret-i Meryeme kerāmet ṭurdığı yerden ḫurmā aġacı ḫalḳ iden Allāh arḳasını Meryem ʿaleyhi's-selāma ışmarladı **Ve huzzī ileyki bi ciz'ı'n-naḫleti tusāḳıṭ ʿaleyki ruṭaben ceniyyâ** (DA331) didi murād itse taḥrīksüz belki aġac vāsıṭa sensüz virürdi ve eḥādīṯ-i ṣāḥīḥ-i ḳudsīden **ʿAbdī ḥarek yeduk enzel ʿaleyke e'r-rızḳ (DA332)** buyurulan maẓmūn āyet-i kerime tefsīrdür (S3-101b) zīrā her lüġatde taḥrīk itmek ve silküp aġrıtmaḳdur (...) Tevbīḫāt bu tafṣīl üzere fenā mebġūż-ı Ḫudā ve pür-ibtilā olan dünyā ki ʿaduvv olan nefse ḫıẕmetçündür ol zaḥmetsüz el virmeyince murād-ı Ḥaḳ u maṭlūb maḥbūb muṭlaḳ ve ġıdā-i rūḥ olan ṣafā-i ʿirfān ve ẕevḳ-i ʿaşḳ u muḥabbet ve leẕẕet-i ḳurb-ı vicdān u kuşūf meʿānī ve ẓuhūr-ı ḥaḳīḳat tenbil ve ten perver-i ġāfillere ṣunulur mı mādām ki aġūsın yemeyesin balın ṣunarlar mı ya enbiyā ve evliyā da bela köprüsine uġramadın ve ġam zehrin ṭatmadın niʿmet-i vaṣla siyā-i nebāh u vilāyet velayetine ulaşmış var mı (S2-78a) ve bu dünyāda ḥıdmet u zaḥmetle biliş olmayana iltifāt ve iʿtibār itmezler aḫretde hīç olur mı zāyigān-ı ücret ve manṣıb alınur mı dünyā sevenlere ṣafā-i çendrūze içün ḥıdmet u meşḳat gerekse Mevlā sevenlere cefā ve ġam u muḥabbet gerek zīrā renc-i ebedîde renc mu'ted gerek kū-yı yāre ḳadem baṣayın ve ḥaḳīḳat Kaʿbesine iresin dir. ʿĀḳıbetden niçe rūzgār göz (S3-103a) yumup ḥużūr u selāmetden el yumaḳ gerek timār-ı vuṣl u merhem-i ṣuhūd isteyen ḳalb bir taḳlibi bir zamān yeter belāya hedef idüp cism-i nātüvān siper-i tīg zaḫmet u mucenn-i zaḫm u ḍarb itmek gerek. Li-şeyḫinā min kitābetu'l-müsemmā be-ʿİbret-nümā

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün[Faʿlün])

Gel ey ʿāşıḳ geçinen merd lafı çü
Yārüñ yoḳ degülsin merd-i ṣāfī

Yolunda kim çeker yārüñ cerāḥat
Ṣarar merhem bulur āḫirde rāḥat

Ḫaber ṣorsañ bu rāhuñ ḫavcegānı
Maġīlān içre bulmuş niçe kānı

Bunı ister pes istiġnā-yı Leylā
Niyāz içre ola Mecnūn-ı şeydā

İrer mi kimse hīç gülzār-ı yāre
Teʿahhüd itmeyince zaḫm-ı ḫāre

Ḥarīm Kaʿbede olmadı mihmān
Yolunda çekmeyen ḫār maġīlān

Girilmez rāygānı bostāne
Mülāzım olmayınca bāġbāne

Musallaṭ etmedi her bī- Temīzi
Ḥabībi bulmadı naṣr-ı ġarīzi

Ṣaḥabe olmadın dārından iḫrāc
Dimadı ṣadıḳūn anlara vehhāc

Beli ʿāşıḳ olanlar yüce şāne
Belā tīrine oldılar nişāne

Velī bu sırrı ṭuyanlar yemez ġam
Ṣarılur burasına tāze merhem

Ṣınuḳlar ṣarıcıdur çünki Cebbār
Gel imdi münkesir ol ṣarıla yār

Rahmetullāhi ve ḳuddise sırrahu meşāyiḫ kümmel ġam gelince dā'im sevenlerimiş. **Fe inne meal usri yusran** (DA333) maṣdāḳınca celāl (S3-103b) ve cemāl ṣıfatı cümle işyāde müteʿāḳıb olduġı üzere ṣoñı muḳarrer sürūrdur diyü ammā surūr gelince ġam çekerlerimiş surūr-ı mevreṣ-i ġurūr olduġçün ve ṣoñunda teʿāḳıb-ı celāl ḥükmünce elem muḳarrer olduġçün bāḳī raḥme dil şişesini ṣımazdı senüñ cūdla ḫoş gelmesiydi yāre bizüm inkisārımuz rubāʿī

Çün ber mār der-i vuṣl-ı beste mīdāred dost
(S2-78b) Cān-rā be-firāḳ ḫaste mīdāred dost

Men baʿd-i men u şekşekī ve der-dost
Çün dost dil şikeste mīdār dost

Dīger

Yār āmed u güft ḫaste mīdār dilet
Dā'im bāmīd beste mīdār dilet

Mār-ı īşgistān naẓar-hā bāşed
Mār ḫˇāhī şekiste mīdār dilet

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cehd mī-kon tā tuvānī ey kiyā

Der ṭarīḳ-i enbiyā vü evliyā (C1/ 975)

[3804]Cehd ḳıl[3805] gücüñ yetdükce (18) ey ulu[3806] enbiyā vü evliyā yoluna[3807] mehmā-emken[3808] tevḥīd[3809] miknesi[3810] ile göñül ḫānesinden[3811] (19) efkār-ı fāside[3812]'i süpür ve yoḳ olacaġı unıdagör[3813]. Levḥ-i fenāya terk ḳalemin çāl bām[3814]-ı cihāna resīd-i raḳamın

S1-52a (1) çal[3815] eger mevt ü ḫarāblıġını görüp dünyādan alımuñ alduñsa yaʿnī ḫaberüñ (2) ṭuyduñise tā enbiyā vü evliyā nūrı ile müstenīr olup dünyāda ve uḫrāda

İ-39b, İÜ2-41b anlarla olasın[3816].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(3) Kāfirem men ger ziyān kerdest kes

Der-reh-i īmān u ṭāʿat yek nefes (C1/ 977)

Kāfirim men eger (4) kimse[3817] ziyān

[3804] S2-78b, S3-103b: + Mī edātı gāh emre dāḫil olur kiyāfetiḥ kāf ile ʿanāṣırār baʿadur memleket pādişāhīdür ki ol memleketi ḳorır kesrle ʿanāṣırār baʿadan ġayrı meʿānasınada vār burada fetḥde kesrde cā'izdür maʿnā.
[3805] S2-78b, S3-103b: eyle tā.
[3806] Ey… : - S2, S3. S2-78b, S3-103b: + pādişehüm yāḫūd ey beşer-i żaʿīf ki ḫilāf terkībden yaʿnī ʿanāṣırdan merkebsin ḳuvvetüñ olduḳca çalış.
[3807] S2-78b, S3-103b: yolunda yaʿnī **Lā yukellifullāhu nefsen illā vusʿahā** (DA334)ṭıbaḳınca enbiyā ve evliyā yolı ki taḫliye-i ḳalb ellezī hüve Beytullāh ʿummā seviyullāhdur bu.
[3808] S2-78b, S3-104a: ḫıdmete.
[3809] - S2, S3.
[3810] S2-78b, S3-104a: + tevḥīd.
[3811] İle… : - S2, S3. S2-78b, S3-104a: + çalış ḫāne-i dilden.
[3812]S2-78b, S3-104a: efkār-ı māsivāyı.
[3813] S2-78b, S3-104a: unıt.
[3814] S2-78b, S3-104a: nām.
[3815] S2-78b, S3-104a: ur.
[3816] T-237a, İ-39b, İÜ2-41b, İÜ-139a: + mim. Mevt… : - S2, S3. S2-78b, S3-104a: + fenāyisen bildüñse ve niçe muṣā'in görüp ālemüñ alduñsa ve geçenler aḥvālinden başuña gelecegi bildüñse.
[3817] - S2, S3.

T-237b etdiyse[3818] īmān u ṭāʿat yolunda[3819] yaʿnī sen ölünceye dek ʿömrüñi[3820] ṭāʿate ṣarf (5) it[3821] bir nefesüñde[3822] ziyān

İÜ-139b bulursuñ ben[3823] Ḥaḳḳı örtmüşlerden[3824] olayın (6) **Ve'l-leẕīne cāhedū fīnā le nehdiyennehum subulenā (A283)'**daki[3825] mübālaġalar maʿlūm-ı ʿulemādur[3826].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Seng ber-āteş zedī āteş becüst

(7) Īn ne-bāşed v'er şebāşed nādir-est (C3/ 4786)

Zeden çalmaḳ[3827] zed māżī zedī muḫāṭabı[3828] zened mużāriʿi[3829] (8) ve cim-i ʿArabī ile[3830] cüsten[3831] ṣıçramaḳ cüst[3832] ṣıçradı becüst ṣıçramadı mużāriʿi cūyed gelür (9) ḳıyāsen ḫ̌āsten ḫāhed gibi. Maʿnā[3833] ṭaşı demire urdı[3834]

S2-79a od[3835] çıkmadı mı bu olmaz olursa da (10) azdur. Yaʿnī īmān u ṭāʿat[3836] ṭaş ile[3837] demir[3838] gibidür īmānsuz ṭāʿat

---

[3818] S2-78b, S3-104a: + bir kimse.
[3819] S2-78b, S3-104a: + bir nefes.
[3820] S2-78b, S3-104a: + īmān.
[3821] S2-78b, S3-104a: + eger.
[3822] S2-78b, S3-104a: nefes ẕikr u fikr u ṭaʿātüñde.
[3823] S2-78b, S3-104a: + kiẕb u bāṭıl söylemiş olayın ve.
[3824] S2-78b, S3-104a: örtenlerden.
[3825] S2-78b, S3-104a: āyetindeki mübālāġāt ve **innallāhe lā yuḍīʿu ecre'l-muhsinīn** (DA335) **Ve mā ene bi ẓallāmin lilʿabīd** (DA336) āyātı kāfīdür.
[3826] Mübalāġalar… : - S2, S3.
[3827] S2-78b, S3-104a: urmaḳdur.
[3828] S2-78b, S3-104a: + dur.
[3829]S2-78b, S3-104a: + dür.
[3830] Ve… : - S2, S3.
[3831] S2-78b, S3-104a: + feṯḥ-i cim-i ʿArabīyle.
[3832] S2-78b, S3-104a: + māżīdür.
[3833] -İ, İÜ, T.
[3834] S2-78b, S3-104a:urduñ.
[3835] S2-79a, S3-104a: āteş.
[3836] S2-79a, S3-104a: + uñ ictimāʿı.
[3837] S2-79a, S3-104a: ve.
[3838] S2-79a, S3-104a: + uñ ictimāʿı.

S3-104b ḳabūl olmaz (11) ṭāʿatsuz īmān ʿaẕābdan ḳurtarmaz. Yaʿnī[3839] ammā bu ikisi bir yere gelicek elbette (12) āteş-i ʿaşḳ u nūr-ı başīret ve żiyā'-i maʿrifet ẓuhūr etmese[3840] elbette eṣeri muḳarrerdür. (13) **İnnallāhe lā yaẓlimu'n-nāse şey'en ve lākinne'n-nâse enfusehum yaẓlimūn (A284) innallāhe lā yuḍīʿu ecre'l-muḥsinīn (A285).** (14) Meger nadir ola ʿamel-i mürā'ī gibi[3841].

Der-beyān-ı min ḳarʿı'l-bāb velc velc[3842]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḫod ki gūyed (15) īn der-i Raḥmet-niṣār

Ki ne-yābed der icābet ṣad hezār (C6/ 4239)

[3843]Ḫod[3844] bu raḥmet ḳapusın kim[3845] (16) çaldı dögdi ki yüz biñ icābet[3846] bulmaya[3847] yaʿnī[3848] kim ki Ḥaḳḳuñ ġufrān u ʿināyeti ve iḥsān (17) u hidāyeti bābın niyāz eliyle daḳ

[3839] -İ, İÜ, T, S2, S3.

[3840] S2-79a, S3-104b: + olmaz.

[3841] ʿAmel… : - S2, S3. S2-79a, S3-104b: + iḫlāṣla muḥkem çalmadıġçün riyāyla semʿa ile ʿamel iden gibi tedebbür.

[3842] S2-79a, S3-104b-105a: + Ṣāḥib-i īcāzu'l-vaʿad u īfā'u'l-ʿahd ve şerefu'l-aʿrāḳ u keremu'l-aḫlāḳu'l-muḫber besırr-ı ḳāv-i ḥayy ilā ʿabdehu mā evhā mefhūm ḳavlihi **innallāhe yuḥibbu'l-mulḥayn-i fī'd-duʿā** (DA337). Setru'l-ʿarş mesbūl ʿalā aḥabbā'ihu ḳale'llehtike'r-riyāḥ u serādıḳu'l-ġar-ı ma'ī lā-vedā'ihu taḫriḳa'r-ramāḥ besaṭullāhi ẕerāʿ-ı merḥametuhu linā ebeden ve ṭūl-i bāʿ-ı himmet ileynā sermeden ḥażretleri **İnnelleẕīne yubāyiʿūneke innemā yubāyiʿūnallāh** (DA338) remzince yed-i cemʿlerin cūd-ı cebbed ile vāfiye ve diden-i kifāyetlerin sūd-ı mevreṣ-i siyādetle kāfiye ḳılup ān lafẓı ile kendü ʿutbe-i ʿaliyyeleri bāb-ı raḥmet ālihi ve der-kerāmet me'abları mercie evlā ile nīyāde olmada işāret buyurup ve ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ **Men yedmenu ḳarʿu'l-bāb yūşik inne yufteḥ lehu ve inne (S3-105a) fī'ş-şiddet** (DA339) ḥadīṣlerini mefhūmen şerḥ u beşāret idüp buyurur.

[3843] S2-79a, S3-105a: + Gūften dökmek daḳ ve saḥaḳ ve ḳaraʿ ve ḍarb maʿnāsına kütüb-i lüġatde muṣarraḥdur Ṣıḥāḥda eydür gübīden güpīden bā-i ʿAcemī ve bā-i ʿArabīyle lügatdür raḥmet niṣār u ṣıfat terkībisidür derek der niṣār künende-i raḥmet dimekdür ḫod kendü maʿnāsına zā'id de olsa olur zīrā iḫtiyāc yoḳdur maʿnā.

[3844] S2-79a, S3-105a: kim çalar.

[3845] S2-79a, S3-105a: ki.

[3846] Çaldı… : - S2, S3.

[3847] S2-79a, S3-105a: + icābet ḳapusinda ṣad hezār.

[3848] S2-79a-79b, S3-105a: + ṣad hezār murād. Ḳāle ʿaleyhi's-selām **Ed-duʿā huve'l-ʿibādet** (DA340) ve ḳāle **İẕā se'elet fās'el Allah ve iẕāsteʿante fāsteʿin billāh** (DA341) ve ḳāle (S2-79b) **Leyse şey'un ekrem Allāh mine'd-duʿa'** (DA342) Zīrā ictināb ʿaẕmetine bir ḫıdmet layıḳ olmaz bāb-ı kerime lakin cerrārlık ve ʿarż ḳahr u müẕellet ve aʿlām iḫtiyāc-ı münāsibdür. Pes ve **Edḫulū'l-buyūt min ebvābihā** (DA343) ṭıbaḳınca ol duʿā ḳapusın ḳaḳ zīrā kerīmüñ ġufrān u ʿināyeti ve aḥsen u hidayeti bābın niyāz eliyle daḳ idenüñ murādı ḥāṣıldur ve niçe.

ide ḥażret-i Cevād-ı kerīm aña[3849] yüz biñ cihetden feṭḥ-i bāb (18) eyler[3850]. Gūften dögmek daḳ u saḥḳ u ḳarʿ u ḍarb maʿnāsına kütüb-i luġatde muṣarraḥdur (19) ve Ṣıḥāḥ'da gūpīden gūbīden bā-i ʿArabī ve bā-i ʿAcemīle ikisi de luġatdür dir. Pes mużāriʿi

S1-52b (1) gūped ve gūbed gelür ʿale's-sābıḳ. Raḥmet niṣār vaṣf-ı terkībīdür aṣlı (2) niṣār künende-i Raḥmet'dür ve der lafzı ḳapu maʿnāsınadur. Yāḫūd der-i mu'aḫḫer düşmüş olmaḳ da mümkindür (3) naẓm eger ġayriçün aṣlı der neyābed ola yāḫūd

T-238a maḫẕūf-vār ola ṣad hezār murād (4) u maḳāṣıd dimek ola[3851] vallāhu ʿālem ve bilgil ki ʿārifler ḳabūl-i duʿāya yüz ḳadar şarṭ (5) yazmışlar. Ammā Tefsīr-i Kebīrde cümlesin iki şarṭ cemʿ ider dimişler. Biri kendü ḳuṣūrın (6) ẕillet ü faḳr ve ʿubūdiyyet ü iḫtiyācla peşmānlıḳdur ve kendü ṣuçlı iken Ḥaḳ teʿālā (7) kendüni ḳahr etmeyüp yine niʿmet virdüginden utanup düşünmekdür ki eger yaġmur (8) yaġmasa ve nebāt bitmese yaġ u bal viren ḥayvānlar ḳırılsa ay u gün ṭoġmasa āteş yaġsa (9) ṣular acı ve çoraḳ olsa yāḫūd yaraġur itse Ḥaḳḳuñ ḳudretlerin gözün göremese

İ-40a, İÜ2-42a (10) dil söyleyemese ḳulaġuñ işitmeseʿ aḳluñ aluñsa ḳalbüñ ḳararsa öz ḫāliḳuñ unutsañ (11) ve añlayamasañ ve gūn-ā-gūn marażlara mübtelā olsan

İÜ-140a nice iderdüñ diyü ḫavf u ḥicābdur (12) ve nedāmetdür ki **Vemtāzū'l-yevme** (A286) gününde beni **Fe huve fī'l-āḫırati aʿmā** (A287) dinüldügi niʿmet kör olan (13) gürūha ḳatup şākirīnden seçerse ḥālüm nola diyü tedārikdür ve borcı varsa (14) ḥaḳ-ı Allāh'a eger ḥaḳ ʿibdād o istiḥlāline şürūʿdur ikinci şarṭ ʿizzet-i ulūhiyyete ve (15) ḳudret-i rubūbiyyete baḳup ʿacz ü meẕellet ü iẓhār-ı żaʿf u iḫtiyāc etmekdür ve ol cenābuñ (16) kesret-i deryā-yı raḥmeti maḫż-ı cūd u maġfireti mebẕūl olduġına ʿilmini bāʿiṣ-i ʿaṭā

[3849] Kim ki… : - S2, S3.
[3850] Ḫod… : - İ, İÜ, T. S2-79b, S3-105a: muḳarrerdür.
[3851] T-238a, İ-39b, İÜ2-41b, İÜ-139b: + Ḫod bu raḥmet ḳapusın kim çaldı dögdi ki yüz biñ icābet bulmaya yaʿnī kim ki Ḥaḳḳuñ ġufrān u ʿināyeti ve iḥsān u hidāyeti bābın niyāz eliyle daḳ ide ḥażret-i cevād-ı kerīm aña yüz biñ cihetden feṭḥ-i bāb eyler

(17) ḳılup[3852] **Udʿū Allāhu ve entum mūḳanūn bi'l-icābet (A288)** ve **Enā ʿandi ẓan ʿabdī (A289)**

T-238b ḥükmünce ḳabūline (18) ḳaṭʿī iʿtiḳād idüp **İnnelllāhi yuḥibbu'l-mülḥine fī'd-duʿā'i (A290)** ṭıbaḳınca el boşluġun ʿarż (19) idüp ilḥāḥ u iḳdām-ı tām ide ve bu arada bir miḳdār ṣalavāt virüp enbiyā vü evliyāya

S1-53a (1) bağışlayup anlaruñ rūḥāniyetin ve esmāʿ-i ḥüsnāyı vesile ḳıla tā **Edʿūnī estecib lekum** (A291) müzdine (2) ve maḳāmları berter ola[3853].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün der-i maʿnā zeni bāzet konend

Per-i fikret zen ki şehbāzet koned (C1/2870)

(3) Konend koned lafẓınuñ cemʿidür. Maʿnā[3854] çün maʿnā ḳapusın urasın anı saña açarlar[3855]. (4) Fikretüñ ḳanadın[3856] ur ki seni şehbāz-ı bülend-pervāz ve pür-cevelān[3857] ideler[3858]. Tā ki[3859] (5)

[3852] T-238a, İ-40a, İÜ2-42a, İÜ-140a: bilüp.

[3853] Güften dögmek… : - S2, S3. S2-79b, S3-105a-105b: + Meṣele sulūkumda nice kimse ʿayb-ı nefse muṭṭaliʿ olmaġın duʿādan yorġūn buldum anlardan birisi içün ʿacabā maḳām-ı rıżāda mıdur diyü ṣorduḳda aña lāyıḳ ḳulluġum yoḳ ücreti ne ağızla isteyin (S3-105b) didiler. Faḳīr eyütdüm ḫıdmete göre istense lā-aḥṣā ve māʿabednā ve mā-ʿurufnā ve rabbenā ẓulumnā dinilir ḫıdmetlerin nefī itmişken yine duʿā terk itmezlerdi **İnnellāhi yuḥibbu'l-mulḥayn fī'-duʿā** (DA344) ve **Udʿullāh ve entüm mūḳinūne bi'- icāb** (DA345) ḥadīṣleri delālet ider ki ḳul iseñ ġınā ve ʿizzet-i rubūbiyyeti ve faḳr u devlet ʿubūdiyyeti ḫāṭıra getürüp faḳruñ ṭaleb murāda māye ve iflāsın ki ʿarż-ı ḥāle sermāye idesin ve öñgülükle yüzsüzlükle elbette vir diyesin şol dilenci ki dervāze ider ʿarż faḳrdan ġayri sermāyesi yoḳ bābu'r-rabbu'l-kerīm ol muḥtācları ḳapusı ḳadar olmadı mı bu maʿnada meger rāyiḥa vardur **Yeẓunnūne billāhi ġayra'l-ḥaḳḳı** (DA346) **ve'ẓẓānnīne billāhi ẓanne's-sev'i** (DA347) āyetine maẓhariyet ḫavfī vardur hemān meydān senüñ iste yine iste didüm baʿde meger ol kimsenüñ bu ʿuḳba geçmesine bu żaʿīfüñ bu kelimātı ālet-i Ḫudā imiş ol kes tażarruʿla muḳarribīnden bir kimse oldı.

[3854] -İ, İÜ, T. Konend… : - S2, S3. S2-79b, S3-105b: + **Tefekkur sāʿatin ḫayran min ʿibādet senetin** (DA348).

[3855] S2-79b, S3-105b: **+ ve tefekkurū fī ḫalaḳallāhi** (DA349).

[3856] S2-79b, S3-105b: + meydān-ı efʿāl u ṣıfātda.

[3857] Ve… : - S2, S3.

[3858] S2-79b, S3-105b: + yaʿnī.

[3859] - S2, S3.

S3-106a āsmān-ı maʿrifete miʿrāc-ı rūḥānī ḳılup Ḥaḳḳ'uñ[3860] ṣanāyiʿ-i bedāyiʿin ve ḥikem-i ʿacāyibin[3861] seyr idesin[3862]. (6) Yaʿnī **Tefekkürü sāʿatin ḫayrin min ʿibādeti senetin (A292)** ṭıbaḳınca[3863] Ḥaḳḳ'uñ ḳudret ü niʿamında tefekkür ḳıl[3864] (7) ve ḫāṭırañı ulüvv-i himmetle kelime-i ʿulyāya ḥaṣr eyle efkār-ı nefsāniyye ve kelimāt-ı şeyṭāniyye ḫavāṭır-ı süflīsin (8) terk eyle tā ki āsmānvār[3865] neyyirāt-ı ḥaḳīḳiyye maẓhar olasın. Ammā[3866] kerkes ü ġurāb-vār[3867] cife-ḫˇārlık[3868] (9) ṭabʿın ḳoyup[3869] nā-pāke meylden arınagör[3870] tā **Yuḥibbu'l-muṭaharrīn (A293)** ḥükmünce[3871] naẓar-ı padişāha[3872] lāyıḳ (10) ve[3873] sāʿid-i sulṭāna murāfiḳ u muvāfiḳ olasın[3874] ve illā her mülevveṣ levṣ-i vücūd ve maḫbeṣ (11) ḫabṣ-i beşeriyyet ve ḥarīṣ ü pür-ḫabāṣet[3875] mā-dām ki murġ-āblar gibi fenā ṣuyına yunma[3876] yed-i ḳuddūsa[3877] (12) lāyıḳ olmaz. **Allāhümme be-ḥurmeti'l-muṭahhirīn ṭahhar nā bi-nūr maʿrifetike** (A294)[3878]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün ṭāleb kerdi becidd āyed naẓar

Cidd ḫaṭā nekned çünīn āyed ḫāber (C2/ 1697)

[3860] Miʿrāc… : –S2, S3. S2-79b, S3-106a: + humā-yı himem-i bī-hemtā-yı rūḥuñ cevelān idüp ḫallāḳ-ı ʿālemüñ.
[3861] S2-79b, S3-106a: + ḥalīl-āsa.
[3862] Tā ki… : - İ, İÜ, T.
[3863] T-238b, İÜ-140a, İ-40a, İÜ2-42a: maṣdaḳınca ḥażret-i.
[3864] T-238b, İÜ-140a, İ-40a, İÜ2-42a: eyle.
[3865] T-238b, İÜ-140a, İ-40a, İÜ2-42a: āsmān-ı maʿrifete miʿrāc-ı rūḥānī ḳılup.
[3866] İdesin… : - S2, S3. S2-79b-80a, S3-106a: + idüp aḳlebinden geçüp teveccühüñ vaḥdete ḥaṣr idesin ve kendü (S2-80a) nefsüñde olan ḳudretlerin ve niʿmetlerin görüp iltifātından utanup ḥażretüñ **Aḫfeẓullāh fī'l-ḥalvāt yaḫfezek fī'l-ġalevāt ve aḫfeẓillāh tecidhu emāmek** (DA350) buyurduġı üzere adın ṣaḳına (…) ve maʿṣūm olasın lākin bu devlet lāyıḳ olmaġa bir miḳdār.
[3867] S2-80a, S3-106a: ġurāb gibi.
[3868] S2-80a, S3-106a: + dan.
[3869] Tabʿın… : - S2, S3.
[3870] S2-80a, S3-106a: geçüp na-pākler ve ġāfiller ṣoḥbetinden ve ġayb ḫānelerden ḳaçmaḳ gerek.
[3871] S2-80a, S3-106a: ṭıbaḳınca.
[3872] S2-80a, S3-106a: bu maḥbūbiyete.
[3873] S2-80a, S3-106a: + bāzīr-i ġayret gibi.
[3874]S2-80a, S3-106a: - sın.
[3875] S2-80a, S3-106a: pür-ḫıyānet.
[3876] S2-80a, S3-106a: + ya.
[3877] S2-80a, S3-106a: yed-i vāsiye ve ʿālem-i ḳudse iremez.
[3878] Lāyıḳ… : - S2, S3.

ʿArabī Ṣıḥāḥ'da eydür cidd

T-239a kesr-i cim ile (14) cidd yeciddden[3879] saʿy maʿnāsınadur. Āmeden maṣdar āmed māżī şāẕdur. Zīrā māżīde (15) ictimāʿ-ı sākineyn lāzımdur.

İ-40b, İÜ2-42b Bundan ġayrı üc şāẕ daḫi vardur zed u şed bed (16) lafıẓlarıdur. Āmed'üñ mużāriʿi āyed gelür şāẕlıḳ ile lākin baʿżılar āyīden daḫi (17) luġat yazmışlar. Bu taḳdīrce āyed daḫi ḳıyāsīdür. Maʿnā çün[3880]

İÜ-140b isteyesin ciddile[3881] saña (18) naẓar gelür cidd ḫaṭā eylemez ḫaber[3882] böyle

S3-106b gelmişdür ki buyurur **V'ellezīne cāhedū fīnā le nehdiyennehum subulenā (A295). (19)** Pes Ḥaḳḳuñ liḳā vü rıżāsın isteyen cehdle elbette bulur[3883]. Ammā ḫalḳ ġāyet

S1-53b (1) ihmāl ü kemāl[3884] keselinden dirler ki yarın bir iş işleyen[3885] fikr etmezler[3886] ki bugün de dünki (2) günüñ yarınıdur. Bugün n'etdi ki yarın neyleye. Beyt

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/Feʿūlün)

Bugün ki işüñi ferdāya ṣalma

(3) Ṭabīʿat ḥīle eyler saña zinhār

[3879] S2-80a, S3-106a: yeciddnüñ maṣdarıdur.

[3880] Āmeden… : - S2, S3. S2-80a, S3-106a: + Āyed āmedüñ mużāriʿdür becidd ṭalebe müteʿalliḳdur bāmaʿ maʿnāsınadur yā istiʿānetdür yaʿnī çün saʿī belīġ ile.

[3881] - S2, S3.

[3882] S2-80a, S3-106a: + de.

[3883] Pes… : - S2, S3. S2-80a, S3-106b: + Ve bu ṭaleble māmūruz ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām buyurur **Eṭ-ṭalebū'l-ḫayr dehraküm ve tuʿriḍū linefeḥāti Allāhi fe'inne Allāhi teʿalā nefeḥātün min raḥmetihi ibādihi men yeşā'u men ʿabdihi** (DA351)ve meşāyiḫden himmet istemek ḥaḳḳında buyurur **Eṭ-ṭalebū'l-faẓl ʿinde'r-raḥmā' min ümmetī taʿīşū fī eknāfihim** (DA352) ve **Aṭlubū'l-ḫayr ḥasānu'l-vucūh** (DA353). Yaʿnī ḫayr u saʿādeti nūr ḳalbi fitr-vār ẓāhirlerine ṣūretlerine münʿakis olup mir'āt-ı Ḫudā olmış ve maḥbūbu'l-ḳulūb olmış ṣāliḥler ḳatında ve kāmiller ḫıdmetinde isteñ dimekdür.

[3884] - S2, S3.

[3885] S2-80a, S3-106b: işleyem.

[3886] Fikr… : - S2, S3. S2-80a, S3-106b: dimezler.

İmdi[3887] ẓāhir olan muḳadder olandur diyü dünyā (4) eger āḫiret ṭalebine terk-i saʿy u baṭālet cā'iz degüldür. Bendeye tefvīż ü teslīm mehmā-emken (5) lāzım olduġı gibi saʿy daḫi[3888] maḥallinde mühimdür. Lākin bu iki de ifrāṭ u tefrīṭ

S2-80b etmeye[3889]. (6) **Ve en[3890] leyse li'l-insāni illā mā seʿā (A296)**ya bakanlar saʿyi tevekküle tercīḥ (7) etdiler. Mebde'-i emre bakanlar teslīmi[3891] tercīḥ etdiler ṣudan geçmege gemi lāzım

S3-107a ammā gemici de āleti maḥallinde ḳullanmaḳ gerek ki maḳṣada ire. Şöyle (8) ki dümeni yabana ṭutsa bād-ı muvāfıḳ da olsa maḳṣada irgüremez. Belki (9) daḫi ırаḳlaşur ve mühlikeye düşer. Mübtedīye iḫtiyāruñ[3892] çoḳ ḥikmeti vardur ve saʿādet ü şaḳāvet (10) ve terakḳī vü tenezzülde iḫtiyārī meẕheb olmaḳuñ[3893] medḫal-i tāmmı[3894] vardur[3895]. (11) **Aʿmelū fe-külli müyesser lemā ḫalḳa lehu (A297)** ḥadīṯinde **Ey lemā ḫalḳı mine's-sāʿādet**

T-239b **ve'ş-şeḳāvet (A298)** dimişler. Lākin[3896] cebr yolın açmışlar[3897]. (12) Faḳīr eydürem mā ḫaleḳa lehu'dan murād ʿibādet ü ʿirfāndur daḫi ġayrısı murād olmaḳ cā'iz degüldür. (13) **Ve mā ḫalaḳtu'l- cinne ve'l-inse illā li-yaʿbudūni (A299)'**de mā ve illā ḥaṣr ve

[3887] S2-80a, S3-106b: pes.
[3888] S2-80a, S3-106b: u kesebde.
[3889] S2-80b, S3-106b: meẕmūmdur.
[3890] Ve… : - S2, S3.
[3891] S2-80b, S3-106b: + sa'ye.
[3892] S2-80b, S3-107a: iḫtiyār meẕhep olmaġla.
[3893] İḫtiyāri… : - S2, S3.
[3894] S2-80b, S3-107a: medḫal-i ʿaẓmeti.
[3895] S2-80b, S3-107a: + faʿīde.
[3896] Ey… : - S2, S3. S2-80b, S3-107a: + baʿż-ı şārih raḥmehumullāhi seyāḳ u sebāḳ ḳarīnesiyle ve daḫı **Ve leḳad ẕere'nā li cehenneme keşīran mine'l-cinne ve'l-insi** (DA354) ve raḥmet ḥuṣūṣunda **ve li ẕālike ḫalaḳahum** (DA355) maẓmūnı üzere kimi saʿādçün yār-ı dilmiş ve kimi şeḳāvet içün ʿamel ide her kişi saʿādet u şeḳāvetden ne içün yazıldı ise müyesserdür diyü tefsir idüp.
[3897] S2-80b, S3-107a: + Eḳūl.

ḫaleḳa ʿibāreti ki ḫulḳı[3898] anuñ (14) mechūlidür ve sibāḳ-ı ḥadīṣde[3899] ki aʿmelū[3900] lafẓı buña şāhiddür. Yaʿnī beyt

Velem edafī ʿuyūbi'n-nās (15) şeynen

Kenaḳṣi'l-ḳādirīne ʿale'l-kemāl (A300)

minvālince Allāh teʿālā ʿaḳl virdi ve kelāmın gönderdi (16) ḳulluḳla emr etdi ḳulluḳa lāzım el ve ayaḳ göz ḳulaḳ gibi āletleri yaratdı. Pes ʿibādetiçün (17) yaratduġı ḳula bu ḳadar ālāt virdi ḫilḳatinden murād olan ʿibādeti teysīr etdi ki ʿilm (18) ü ʿameldür. Zīrā evvel añlamaġa ḳudret-i semʿ ü baṣar virdi ve kulluġa bedenī ālet virdi. (19) Ṣāniyen bu māye-i mevhūbe'i nice ḳullanurlar ve bu yola nice giderler anı defter-i ḳadīmin

İ-41a, İÜ2-43a gönderüp

S1-54a (1) bildürdi. Hidāyet irādetül-ṭarīḳdür daḫi yol göstermek nice ola ki **Ve emmā ṣemūdu (2) fe hedeynāhum festeḥabbū'l-amā (A301) Ev teḳūle lev ennallāhe hedānī le kuntu mine'l-muttaḳīn (A302) Belā ḳad cā'etke āyātī fe kezzebte bihā (A303) (3)** gibi nice āyāt vardur. Bunı taḥḳīḳ ider[3901] ve mefessirūn (4) **Er-Rahmān. ʿAlleme'l-Ḳur'ān[3902]. Ḫalaḳa'l-insān** (A304) taḳdīminde daḫi bu mefhūmı buyurmuşlar ki[3903] insānuñ ḫalḳ olunmasından murād[3904] Ḳur'ān ve[3905] ʿameldür[3906]. Taḳdīm (5) anuñiçündür. Meger kişi insiyyet ḥükmüni bıraġa bu aʿżāyı maḥallinde

İÜ-141a ḳullanmaduġı içün **ke'l-enʿāmi (A305) (6)** ḳabīlinden ola. Ol zaman **Ve mā enā[3907] bi-ẓallāmin lil-ʿabīd (A306)** ḥükmünce Ḥaḳ kendüni ʿibādet ü raḥmetiçün yaratmış (7)

[3898] ʿİbādet…: - S2, S3. S2-80b, S3-107a: + saʿadet u şeḳāvet olmamaḳ gerek tā rāh-ı cebr sedd ola ve meẕhebimiz sedīd ola. Zīra **Mā ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-insi illā li-yaʿbudūne** (DA356) āyetinde olan mā ve illa ile ḥaṣr u ḫalaḳtu ʿibāreti ki ḥadīṣde ki ḫalaḳ daḫī.

[3899] S2-80b, S3-107a: + sābiḳ-i ḳarīb.

[3900] S2-80b, S3-107a: + lafẓıdur ve āyet-i kerimedeki yaʿbudūne.

[3901] Buña şāhiddür… : - S2, S3. S2-80b, S3-107a: + ki murād ʿamel-i ṣāliḥdür ḥadīṣ ḳudsīde **Küntü kenzen maḫfiyyen fe'aḥbebtü en uʿrafe feḫalaḳtü'l-ḫalḳa liʿaref** (DA357) buyurduġı.

[3902] S2-80b, S3-107b: + tefsīrinde.

[3903] Ḫalaḳa'l-insān… : - S2, S3.

[3904] S2-80b, S3-107b: + degüldür illā taʿlīm.

[3905] S2-80b, S3-107b: la.

[3906] S2-80b, S3-107b: + Anuñçün ʿalleme'l-Ḳur'ān ḫalaḳu'l-insāna.

[3907] Ayetin aslında bu kelime Rabbuke olarak verilir.

iken kendüni cehennem içün maḫlūḳa olan ġüruh-ı şeyāṭīne ḳatup **muḳarranīne fī'l-aṣfād (A307)** (8) olurlar

T-240a ve ol şeyāṭīn ṣıfatın giydükleri içün anlardan olurlar. **Şeyāṭīne'l-insi ve'l-cinni** (A308) (9) āyeti bunı gösterir. Pes **Ve leḳad ẕere'nā li-cehenneme keṯīran (A309)** āyeti ile iʿtirāż eyleme lākin bunı āyāt-ı (10) evlādaki ḥaşra ve bāḳī āyāta taṭbīḳ eyle ve raḥmet ḫuṣūṣunda **Ve li-ẕālike ḫalaḳahum** (A310) ve **E fe ḥasibtum ennemā ḫalaḳnākum ʿabeṯen (A311) (11)** gibi āyetlere naẓar eyle ve daḫi **Ve leḳad ẕere'nā (A312)'**dan ṣoñra istīnāfen[3908] **Lehum ḳulūbun lā-yefḳahūne bihā (A313)** ve **ulā'ike k'el-en'āmi** (A314) (12) buyurduġunda ve bunları cehennem ehli olan cinnīleriyle getürmekde ve ṣoñra getürüp ʿaṭfda (13) īmā vardur ki bunlar ol cennete girmelerinde İmām-ı aʿẓām sākit olup cennete duḫūllerinde (14) naṣṣ-ı ḳāṭıʿ olmayan cinnīler ṣıfatına ve şeyṭānīler ḫilḳatine girdiler. Bu aʿẓā-i meẕkūreyi ḳullanmaduḳları (15) içün ve insiyyet şükrüni bilmeyüp tenezzül ḳabūl etdükleriçün cinnīler taġlīb olunup inse taḳdīm (16) olundı ve ʿilm-i maʿlūma tābiʿ olup **Levnu'l-mā' levnü inā'ihi (A315)** dedükleri ehle maʿlūmdur (17) tedebbür velā teʿattür heẕā. Ammā müntehīye her ne maḳūle iḫtiyār ki ẓuhūr ide. Kesb ü tefvīżle anı (18) kendüden menʿ ide ve maḥv ḳıla ve bile ki Ḥaḳḳ'uñ aña iḫtiyār idüp lāyıḳ gördügi elbette (19) kendü iḫtiyārından nāfiʿdür[3909].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[3908] T-240a derkenār, İÜ-141a derkenār, İ-41a, İÜ2-43a, derkenār: (Ş: + fī-iḫiru'l-aʿrāf mim) istīnāf yaʿnī benim ʿilmimde bunlar bu işyānla ittişāfları ve aṣıl maḫlūḳla levī olan ʿibādeti ḳabūl etmedikleri maʿlūm olup anları ṣıfatda müşterek olduġı ṭā'ifeye ḳatdum dimekdür pes zerā'ina ʿibādeti teflīb olmaḳ da ḳābildür te'emmül.

[3909] Anuñçündür meger… : - S2, S3. S2-80b-81a, S3-107b-108a: + etdi didikleri ve bunun emṣāli āyāt u eḥādiṯ gösterür ki murād ʿamel idüñ ki Ḫudā ʿaḳl u aʿżā virdige ʿamel āsān oldı bu ālatla dimekdür. Bu maḥalde delā'il çoḳdur. Lākin bu yeter ki cebr ṣarf cemīʿ nuṣūṣ u kütübi inkārdur ve iki vecihden küfrdür. Biri budur ki **Ve mā kānallāhu li yuʿaẕẕibehum** (DA358) āyeti inkārdur. Zīrā cebr ẓulm çıḳar. İkinci taʿṭīl esmādur. Cümleden El-ḥükmu'l-ʿadl isimlerinüñ iḳtiżāsı budur ki ḥażret-i Feyyāż her kişiye gūşuş u istʿdādına göre fażlın vire. Pes cebr dimek (S2-81a) ḥākim ʿādil degül dimekdür ve maʿẕallāh cebr olsa Ḫudā fāʿil-i muḫtār olmazdı. Pes cebr yapanda olan delā'il hem az ve hem ıṣlāḥ-ı dīn içün tāvīl itmişlerdür iḫtiyār u saṭrah olan delā'il-i naṣdur ve hem çoḳdur. Bu bābda Suyūṭī ve Bahā'iddīn ve İbn-i Kemāl ve Ebū's- Suʿūd risale yazmışlardur. Geldük bu ġavġā nefsini aldurmayan mübtedīyedür. Ammā müntehī ki nefsini aldurmuş ve şeyṭānı seyf-i esmā ve ṭılsım-ı ism-i aʿẓām ile teshīr itmiş ola anlara her ne maḳūle iḫtiyār ki ẓuhūr ider kesb ve tefvīżle anı kendüden mene itmek gerek ve nefī ve maḥv itmek ki anlar Ḫudānuñ (S3-108a) maḥbūblarıdur. Pes ḥażret-i Ḥaḳḳuñ iḫtiyār idüp lāyıḳ gördügi anlara elbette kendü iḫtiyārlarından nāfiʿdür. Pes bu cebr nāḳışlaruñ ḳāndin ḳırar. Kāmillere cenāḥ düşer zīrā nāḳışlar cürmlerin Ḥaḳḳa isnād idüp merdūd olurlar. Ṣāliḥler ṣalāḥların Ḥaḳḳa nisbet idüp benlikden ḳurtulurlar nāḳışlaruñ ṣuçı nefsinden bile münkesir ve tā'ib ve mücāhid ola az eyyāmda kāmillerden olur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger girān u ger şitā bende beved

ʿĀḳıbet cūyende yā bende beved (C3/ 978)

S1-54b (1) Girān kesr-i kāf-ı ʿAcemile aġır dimekdür. Burada murād aġır yorıcı ve yabca idici[3910] dimekdür. Şitāften[3911] ivmek (2) şitāfet māżī şitābed mużāriʿ şitābende ism-i fāʿildür. Cüsten dilemek cüst (3) diledi cūyed diler cūyende yine ism-i fāʿildür[3912] ke-ẕālik yāften bulmaḳ yāfet yābend yābende (4) beved feṭḥ-i vāvla mużāriʿdür.

İ-41b, İÜ2-43b Zīrā mużāriʿ üñ

T-240b āḫirinüñ mā-ḳabli elbette meftūḥ gerek māżīde (5) iki sākin ya üc sākin gerekdür[3913]. Maʿnā[3914] eger aġır yürüci eger ʿacūl ola ʿāḳıbet arayıcı (6) bulucı olur hemān himmet-i ʿāliye gerek[3915] yorġunluḳ süstlük gerekmez ki ṭālibüñ rūḥı bir (7) beyżā-i nāsūtīdür ki[3916] içinde şāhbāz-ı lāhūtī vardur. Eger mü'min[3917] vaṭanın[3918] unıdup yuvaluḳ[3919] (8) idüp[3920] ten yuvasını taʿmīre muḳayyed olup rūḥ yumurdasını decāce-vār başup ṭurmazsa yiydin (9) olup maʿnā

S3-108b yavrısı fāsid ü żāyiʿ olur. Pes fetret-i ṭālibe ḳatı yaramazdur ki ṣavma vü dā'im[3921] dün (10) namāzına ve sükūtla devām-ı ẕikre müdāvemet gerek ve loḳması mümkin oldukça ḥelāl gerek ve muṣāḥibi (11) elbette ṣuleḥā gerek ḳıyāsın it ki bir

---

[3910] S2-81a, S3-108a: gidici.
[3911] S2-81a, S3-108a: şitāḫten.
[3912] Cūyende… : - S2, S3.
[3913] Zīrā… : - S2, S3. S2-81a, S3-108a: + Māżīsi sukūn-ı vāvla būd gelür būden maṣdardur.
[3914] -İ, İÜ, T.
[3915] S2-81a, S3-108a: + ve.
[3916] - S2, S3.
[3917] Eger… : - S2, S3. S2-81a, S3-108a: + eger ṭālib yuvalıḳla.
[3918] S2-81a, S3-108a: vaṭan-ı aṣlīsin.
[3919] - S2, S3.
[3920] - S2, S3.
[3921] Ki… : - S2, S3. S2-81a-81b, S3-108b: + Beyt
Rūḥ-ı tū beyżā-st nā sevtī
Ḥāmil-i şāhbāz lāhūtī
(S2-81b) Ṭālib de.

İÜ-141b kimse senüñ sevmedügüñ ile āşinā olsa ḥaẕ ider misin?[3922] (12) **Lā tecidu ḳavmen yu'minūne billāhi yuvāddūne men ḥāddallāhe ve resūlehu ve resûlehu ve lev kānū ābā'ehum** (A316) (13) āyeti ulemāya kāfīdür ki kişiyi yıḳan da yapan da muṣāḥibidür añlayana bu ḳadar (14) tefhīm yeter olsa ḥaẕ ider misin ki āyet ṭıbaḳınca müslümān[3923] olan[3924] Allāh[3925] düşmanı[3926] ile sevişmez imiş babası da olursa. (15) İmdi muḥabbetsüz mü'minle ve ṣāliḥle ḳarābet żāyiʿ ve ḳarābetsüz muḥabbet nāfiʿ imiş ki kāfirüñ (16) vāriṯ-i ḳarībi müslümān olsa yā müslümānuñ ḳarībi kāfir olsa ḳarābet-i muḳarrere iken mīrāṯdan (17) maḥrūm olur[3927].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün neşīnī her ser-i kūy-ı kesī

ʿĀḳıbet bīnī tu hem rūy-ı kesī (C3/ 4783)

Nişesten oturmaḳ (18) fetḥi ve kesri cā'iz olanlardandur. Mużāriʿi neşīnend gelür şāẕ dimişler[3928]. Ḥalīmī de eydür[3929] (19) gāh nūnı[3930] giderüp şenīd daḫi dirler[3931]. Dīden görmek māżīsi dīd gelür[3932]. Mużāriʿi bīned gelür[3933]

[3922] Namāzına… : - S2, S3. S3. S2-81b, S3-108b: + namāzı sukūt u ẕikr u ṣālaḥ muṣāḥib ve ṣabāḥ ile aşrāḳ ve ikindi ile aḫşām arası teveccühde bulunmazsa müddeʿī keẕẕābdur erbaʿīne girse de iʿtibār olunmaz dimişler ve sālik ġāfilden ḳaçmaḳ gerek ki tanrı düşmenidür. Ḳıyās it sen ʿaduvvuñla dost olana muḥabbet itmezsin. Ḳur'ānda buyurur ki.

[3923] Āyeti… : - S2, S3. S3. S2-81b, S3-108b: + yaʿnī müselmān.

[3924] S2-81b, S3-108b: + lar.

[3925] S2-81b, S3-108b: Ḥaḳ.

[3926] T-240b, İÜ-141b, İ-41b, İÜ2-43b: ʿaduvvı.

[3927] Babası… : - S2, S3. S2-81b, S3-108b-109a: + Bezzāzī de eydür ʿAbdullāh bin Mübārek vāḳıʿada ṣordılar saña ne muʿāmele oldı buyurdı ki yetmiş yıl Ḫudā teʿalā bir mevḳıfda beni alıḳoydı. Bir mübtedʿüñ yüzine bir kere gülebaḳdıġum içün meger bir ẓālimüñ maġlūbı olup şerrinden ḫavfā yüzüne gele ḳalbi yügrene bu maʿnaya ʿaleyhi'ş-selām buyurur inne'l-nikeşra ʿalā vucūh ḳavmi ve inne ḳulūbinā …) Ḥazāne ve ġayri yazmışlar ki bir ādeme secde ile yā kelime-i küfrle ikrāh bi'l-ḳatl itseler irtikāb cā'izdür. Mādām ki ḳalbi yerinde ola didiler kemā ḳāle illā ikrah ḳalbehu muṭma'ine bi'l-īmān ḥāṣılı seni (S3-109a) yābānda yaḳīnde muṣāḥibdür bir kimseye muṣāḥib ol ki dīnüñ maʿmūr ola ve'ş-selam.

[3928] Şāẕ… : - S2, S3. S2-81b, S3-109a: + Ḳıyāsen dānisten dāned gibi.

[3929] T-240b, İÜ-141b, İ-41b, İÜ2-43b: muṣarraḥdur.

[3930] S2-81b, S3-109a: nūn-ı evvelīyi.

[3931] Gāh… : - İ, İÜ, T. S2-81b, S3-109a: dimekde luġatdür.

[3932] - S2, S3.

[3933] - S2, S3.

S1-55a (1) şāẕdur. Bīnī[3934]

T-241a muḫāṭabıdur[3935] yā vaḥdetçündür kesī'de[3936]. Maʿnā[3937] çün bir kesüñ maḥallesinde oturasın (2) ʿāḳıbet bir kimsenüñ yüzin görürsün. İmdi kūy-ı cānānda muntaẓıran ṭālib olana[3938] dildār (3) dīdār gösterüp cān göziyle şühūd idersin. Kūydan murād **El-ḳalbu Beytullāh** (A317) ḥükmünce gönülde dā'imā ol (4) eve giren ve çıḳana gözci olup bekleyen ve nā-maḥremi ġayret-i īmānla süren bir gün ol ḫānede (5) cemāl-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳīyi görür [3939].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cennet-i kūyuñ yolın Firdevs-i aʿlādan geçer[3940]

Ẕāt-ı Ḥaḳḳı[3941] (6) isteyen dünyā vü āḫirden[3942] geçer

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün zi-çāhī mī-konī her rūz ḫāk

İ-42a, İÜ2-44a ʿĀḳıbet ender resī der-āb-i pāk (C3/ 4784)

(7) Koned kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥi ile ḳazmaḳ ve ḳoparmaḳ ve bir nesne'i çıḳarmaḳ mī mużāriʿde (8) edāt-ı ḥāldür[3943]. Konī koned kelimesinüñ muḫāṭabıdur. Resī resed kelimesinüñ muḫāṭabıdur. Bā burada (9) ʿalā maʿnāsına. Zīrā[3944] vaṣl kelimesi ʿArabīde

[3934] S2-81b, S3-109a: + mużāriʿnüñ.
[3935] S2-81b, S3-109a: + kesīde.
[3936] - S2, S3.
[3937] - İ, İÜ, T.
[3938] S2-81b, S3-109a: + elbette.
[3939] T-241a, İÜ-141b, İ-41b, İÜ2-43b: + beyt. Kūydan murād… : - S2, S3. S2-81b-82a, S3-109a: Taḥḳīḳu'l-ḳalb Beytullāh ṭıbaḳınca kūy gönüldür. Maḥalle nuzūl-i tecellīdür yaʿnī mürşidüñ ḳalbi reʿāyetiyle ve murādına teveccüh ile bir ḳac ḫıdmetinde olursun elbette (S2-82a) ol ḫānede saña bir güzel yüz gösterir. Beyt.
[3940] - S2, S3.
[3941] S2-82a, S3-109a: ḫāne isteyen.
[3942] T-241a, İÜ-141b, İ-41b, İÜ2-43b: aḫrādan.
[3943] Mī-… : - S2, S3.
[3944] S2-82a, S3-109a: + resī ʿArabca taṣl dimekdür.

alā ile taʿdiye ider ve bu ḳāʿide dā'im der ber gibilerde (10) ḳıyās ḳıl[3945]. Maʿnā[3946] [3947]bir ḳuyudan ki her gün ṭopraḳ ḳazasın ʿāḳıbet[3948] bir pāk ṣuya (11) irersin. Hem ḳanar ve hem yunarsın. Yaʿnī[3949] çāh-ı ṭabīʿatden[3950] ve[3951] ṭīn-i beşeriyyetden[3952] riyāżet-i tedrīciyye (12) ile geçüp ve[3953] ol ḫurd u āşām ṣıḳletine lāzım gelen ḫ̌ābdan ḳurtulup[3954] vücūduñ ḳuyusundan (13) bu āb u gili[3955] az az çıḳarırsañ ʿāḳıbet āb-ı pāk[3956] gibi[3957] bī-reng ü bī-keder olan rūḥ-i ḳuds-i muṭahhir (14) ü muṭahhara ulaşup ol āb-ı ḥayātla ʿömr-i dā'im bulursın[3958] ammā ʿacele ile[3959] defʿaten

T-241b ḳuyu ḳazılmaz tedrīcile[3960] (15) gerek.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İÜ-142a **Güft peyġamber ki çün kūpī deri**

ʿĀḳıbet ez-der berūn āyed seri (C3/ 4782)

[3961]Gūyed mużāriʿ(16) gūpī ḫiṭābīdür[3962] kemā merre. Berūn berūn ayed lafẓınuñ mużāriʿidür[3963]. Maʿnā[3964] peyġamber ʿaleyhi's-selām (17) didi ki çün[3965] bir ḳapuyı

[3945] Kelimesi… : - S2, S3. S2-82a, S3-109a-109b: kelimesinüñ (S3-109b) taʿdiyesi alā iledür.
[3946] -İ, İÜ, T.
[3947] S2-82a, S3-109b: + çün.
[3948] S2-82a, S3-109b: + irişesin.
[3949] İrersin… : - S2, S3. S2-82a, S3-109b: + Yaʿnī **El-mucāhid men nefsehu fī ṭāʿatillāh** (DA359) ḥükmünce beşeriyyet ḫākinden tevḥīd çabasıyla her gün bir miḳdār yābāna atagör ki elbette āb-ı ḥayāta irersin hem yunar hem ḳanarsın imdi.
[3950] S2-82a, S3-109b: çāh-ı beşeriyyetden.
[3951] S2-82a, S3-109b: + ḥükm.
[3952] S2-82a, S3-109b: tīn-i ṭabīʿatden.
[3953] T-241a, İÜ-141b, İ-42a, İÜ2-45a: yaʿnī.
[3954] Ve ol… : - S2, S3.
[3955] Bu āb… : -İ, İÜ, T. S2-82a, S3-109b: gil ʿunṣūrı.
[3956] - S2, S3.
[3957] - S2, S3.
[3958] Olan… : - S2, S3. S2-82a, S3-109b: + ve muṭahhir u maṭahhar bir rūḥ-ı ḳudsīye ulaşırsın ki seni hem arıdur hem ḥayāt-ı ṭayyibe baḫş ider.
[3959] - S2, S3.
[3960] S2-82a, S3-109b: pes riyāżetdür (…) ve işti̇ġāl tedrīci ve teṣeyyul u inḳıṭāʿ tedrīci.
[3961] S2-82a, S3-109b: + güften dökmek.
[3962] S2-82a, S3-109b: muḫāṭabıdur.
[3963] Kemā… : - S2, S3.
[3964] -İ, İÜ, T.
[3965] Peyġamber… : - S2, S3.

dögesin ʿāḳıbet[3966] bir baş görürsün[3967]. Yaʿnī ʿālem-i ḳalb ki (18) melekūtīdür[3968] bāb-ı melekūta[3969] ulaşuḳdur cidd ile urdusañ[3970] ol ḳapudan ʿālem-i lāhūt Ḳāfınuñ[3971] ʿAnḳā-yı lā-mekānı[3972] (19) baş çıḳarup ṣaḥrā-yı cānda cevelān itse gerek[3973].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Der-ṭaleb zen dā'imā tū her dū dest

Ki ṭāleb der-rāh-i nīkū rehber-est (C3/ 979)

S1-55b (1) Zeden urmaḳ zed māżī[3974] zened

S2-82b mużāriʿ şāẕdur didiler. Āyed āmeden şāẕẕ olduġı gibi. (2) Ammā faḳīr eydürem bu ikinüñ mużāriʿi māżī olan zed āmed gerekken zened āyed geldügi żarūretdür. (3) Tedebbür[3975]. Zen emrdür edat-ı emrsüz[3976]. Maʿnā[3977] ṭaleb[3978] ur dā'imā[3979] iki elüñi ki ṭaleb ṭarīḳ-i Muḥammedīde (4) ḫūb yoldāşdur[3980] ki Ḥaḳ[3981] dilese[3982] evvel ṭaleb yolın açar andan murāḍ ḳapusın açar[3983].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[3966] S2-82a, S3-109b: + ol ḳapudan ṭaşra gelür.

[3967] - S2, S3. S2-82a, S3-109b: + Yaʿnī ol ḳapuyı açar peyġamber ʿaleyhi's-selam buyurur ki **Ḳarʿa'l-bāb yūşiku en yufteḥa lehu** (DA360) ve didiler **Men ḳarʿa'l-bāb şelece velec** (DA361) ve **Men (sözün aslında: + ṭālebe) vecedde vecede** (DA362).

[3968] S2-82a, S3-109b: + ve ṣadr ki.

[3969] S2-82a, S3-109b: melekūtīdür eger ol ḳapuyı ẕikr ḍarbıyla ve tevḥīd külüngi ile çalasın sāʿati ile.

[3970] Ulaşuḳdur… : - S2, S3.

[3971] ʿĀlem… : - S2, S3.

[3972] S2-82a, S3-110a: + ḳāf-ı ceberūt buṭūn u keminden ẓuhūr ve bir düze çıḳsa gerek ve saña mürşid olup her şüpheñi ḥall itse gerek ʿāḳıbet āşiyān-ı aṣla seni ulaşdursa gerek.

[3973] Baş… : - S2, S3.

[3974] Zed… : - S2, S3.

[3975] Dediler… : - S2, S3.

[3976] - S2, S3. S2-82b, S3-110a: + Ḥadīṣ-i ḳudsīde buyurur ki **ʿAbdī ḥarrak yedeke unzil ʿaleyke'r-rızḳ rızḳ minallāh** (DA363) dimekdür. Bāṭınī ve ẓāhirīye ʿāmdur.

[3977] - İ, İÜ, T.

[3978] S2-82b, S3-110a: + de ḳımıldar ve depret her.

[3979] Ur… : - S2, S3.

[3980] S2-82b, S3-110a: yol göstericidür.

[3981] Ki… : - S2, S3. S2-82b, S3-110a: + ve diler ki ḳuluñ bir murādınuñ Ḫudā ḥuṣūlun.

[3982] S2-82b, S3-110a: + aña.

[3983] Andan… : - S2, S3.

Geh be-güft (5) u geh be-ḫāmūşī vü geh

Būy kerden-gīr her sū būy-i şeh (C3/981)

[3984]Būyīden ve būy kerden ḳoḳulamaḳ[3985] (6) maʿnāsınadur[3986]. Giriften ṭutmaḳ[3987] gīred mużāriʿ şāẕdur[3988]. Gīr emrdür. Ḳoḳulamaḳ ṭut dimekdür. (7) Maʿnā[3989] geh söz ve geh[3990] ebsemlikle geh[3991] ḳoḳulamaḳla[3992] her cānibden şāh ḳoḳusın ṭut. Yaʿnī tekellümüñde (8) ve sükūtuñda ve cümle[3993] evḳātuñda

İ-42b, İÜ2-44b naḳd-ı ʿömrüñi muḥāsib ve maḳṣūduñı[3994] murāḳib ol[3995]. Beyża-i ḳalbüñden (9) himmet ü[3996] naẓarı[3997] çevirüp ġayra döndürme

T-242a ki anuñ içinde nūr-ṣıfat ve şāhbāz-ḳudret[3998]

S2-83a vardur[3999]. (10) Levḥ-i dilden ġayrı[4000] merāmı tırāş idüp ḫalḳdan geçüp[4001] ẕākir-i Ḥaḳ ve nāsī-i sivā ol tā[4002] nāşī-i hevā'-i sivā[4003] (11) seni aldamaya[4004]. Pes tevḥīd[4005] ü Ḳur'ānı ve evṣāf-ı raḥmānı ve niʿam-i bī-kerānı[4006] gāh söylemekle gāh sākiten (12)

[3984] S2-82b, S3-110b: + Ḳāle ʿaleyhi's-selām **En lekum fī eyyāmi dehrikum nefeḥātin illā feteʿarra ḍūlehā** (DA364).
[3985] S2-82b, S3-110b: + dur.
[3986] - S2, S3.
[3987] S2-82b, S3-110b: maṣdar.
[3988] - S2, S3.
[3989] T-241b, İÜ-142a, İ-42a, İÜ2-45a: yaʿnī. S2-82b, S3-110b: + ki bilmekle.
[3990] Geh… : - S2, S3. S2-82b, S3-110b: + gāh.
[3991] S2-82b, S3-110b: gāh.
[3992] S2-82b, S3-110b: + her cānibinden ya.
[3993] S2-82b, S3-110b: + aḥvāl u efʿāl u.
[3994] - S2, S3.
[3995] S2-82b, S3-110b: + ve yine geldügüñe müşteġıl ol.
[3996] Himmet… : - S2, S3.
[3997] S2-82b, S3-110b: + yābāna.
[3998] Çevirüp… : - S2, S3. S2-82b, S3-110b: + çāvirme ki içinde şāhbāz-ı ṣıfatullāh.
[3999] S2-83a, S3-110b: + şöyle ki.
[4000] S2-83a, S3-110b: + ṣorar.
[4001] Ḫalḳdan… : - S2, S3.
[4002] Ve… : - S2, S3. S2-83a, S3-110b: + olup **İllā külli şey'in mā ḫalaḳullāh bāṭıl** (DA365) ṭıbaḳınca su'āl olınmayasın.
[4003]S2-83a, S3-110b: - Sivā. S2-83a, S3-110b: + sevdā-i ġurūr.
[4004] S2-83a, S3-110b: ṣad ġurūrla maġrūr ider.
[4005] S2-83a, S3-110b: + ü esmā.
[4006] Ve evṣāf… : - S2, S3.

vücūduñda ve ġayrīde olan ḳudretini ve kemālini tefekkürle[4007] arayıcı ol ġaflet ü ihmāl ve kesl (13) ü[4008] iştihā vü şehvetden[4009] ṣaḳın tā maʿ şūḳ cemāli bir gün[4010] cilve ḳılup[4011] seni senligüñden ḳurtarıp (14) ceẕbe-i[4012] **lī-meʿ allāhi** (A318) vaḳtine sezā ide. Cüneyd-i Baġdādī[4013] eydür murāḳabe dersin[4014] kediden

S3-111a aldım[4015]. Nā-gāh[4016] (15) bir gün bir fāre delügin[4017] gözedüp şikārına eyle[4018] teveccüh etdi ki ḳılın ḳımıldadmadı ʿ āḳıbet avladı[4019] (16) ol dem sırruma nidā[4020] geldi ki ey dün-himmet ben saña maḳṣūd olmaḳda bir fāreden eksük (17) degülüm. Sen[4021] insān-ı mükerrem iken[4022] kediden dūn[4023] olmaḳ ġayret midür ki[4024] Mollā buyurur[4025]

(Fāʿ ilātün/ fāʿ ilātün/ fāʿ ilün)

Ey kem ez-berre (18) kem ez-bez ġāle em

Key nebāşed ḥırṣ ez-dünyā le em

ʿ Āşıḳān ez-derd z'ān nālide end

(19) Ki naẓar nācā yeki mālīde end

[4007] Sākiten… : - S2, S3. S2-83a, S3-110b: + sukūtla yaʿ nī enfes u afāḳda tefekkür-i kemal-i ilāhiyye ile.
[4008] Ġaflet… : - S2, S3.
[4009] S2-83a, S3-110b: şehvet u heves u ṭūl-i emel yorġurıcılarından.
[4010] Cemāli… : - S2, S3. S2-83a, S3-110b: + bir.
[4011] S2-83a, S3-110b: ve ceẕbe bir ile.
[4012] Senligüñden… : - S2, S3. S2-83a, S3-110b: senden alup.
[4013] T-242a, İÜ-142a, İ-42b, İÜ2-45b, S2-83a, S3-110b: + ḳuddise sırrıhu
[4014] S2-83a, S3-110b: ʿ ilmini.
[4015] T-242a, İÜ-142a, İ-42b, İÜ2-45b: öğrendüm.
[4016] S2-83a, S3-111a: ki.
[4017] S2-83a, S3-111a: + ḫayli zamān.
[4018] S2-83a, S3-111a:külliyeti ile.
[4019] T-242a, İÜ-142a, İ-42b, İÜ2-45b: ṭutdı. S2-83a, S3-111a: ṣayd etdi.
[4020] S2-83a, S3-111a: + ġaybī.
[4021]S2-83a, S3-111a: + de.
[4022]S2-83a, S3-111a: geçünürsün bir.
[4023] S2-83a, S3-111a: + u bī-ġayret.
[4024] Ġayret… : - S2, S3. S2-83a, S3-111a: + düşer mi? (…) Ve her maḥalde ḥażret.
[4025] S2-83a, S3-111a: + ki.

Pes[4026] ṭālibe lāzımdur ki müdām ḳavlen ve ḳalben[4027] yād-ı Ḥaḳḳile ola[4028] kendülügünden[4029]

S1-56a (1) ġā'ib olup çıkıncaya[4030] deḳ

İÜ-142b ve bilgil ki[4031] her ṣanʿat ehli birbirinden laṭīfdür debbāġ u cullāh (2) u bezzāz u ʿaṭṭār gibi ʿulemā[4032] cümleden laṭīfdür. *Reşaḥāt*'de eydür ṭālib-i ḥaḳ cümleden elṭafdur Allāh.

(Mefʿūlü/ Mefāʿilün/Mefʿūlü/Mefāʿilün)

Ey dīde (3) ʿacāyib gör bunda ʿaceb olmaz kim

Maʿşūḳile bir ʿāşıḳ vuṣlatda iken herān

Ne (4) ansuz ola bir dem ne ola aña[4033] maḥrem

T-242b Hem vāṣıl u hem mehcūr hem ḍāḥık u hem giryān

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(5) **Hīn me-zen tū ez melālī āh-i serd**

Derd cūd derd cūd derd-i derd (C6/ 4304)

[4026] S2-83a, S3-111a: +
Nāgehānī tīr āmed ber ciger
Ki menem ḥāriṣ kezāfe kem niger
ḥāṣılı.

[4027] S2-83a, S3-111b: + yaʿnī fikren.

[4028] S2-83a, S3-111b: + tā.

[4029] S2-83a, S3-111b: + çıḳup.

[4030] Olup… : - S2, S3. S2-83a, S3-111b: çıḳıncaya.

[4031] Ve… : - S2, S3. S2-83a, S3-111b: + zīrā.

[4032] Debbaġ… : - S2, S3. S2-83a, S3-111b: + şişḫāne-i ten ḫākimi vaḳf-ı ʿaşḳ Ḫaḳ ve taḫṣīṣ-i teveccüh maḥbūb-ı muṭlaḳ iden.

[4033] Reşeḥāt… : - S2, S3. S2-83b, S3-111b: + Li-mü'ellifhu
ʿĀşıḳ ne olur ansuz aña olur.

[4034]Me-zen zeden'den nehydür (6) kemā merre[4035]. Melālī'de yā maṣdariyyedür[4036]. Cū[4037] emrdür. Māżī cüst mużāriʿ cūyed'dür kemā merre[4038]. (7) Maʿnā[4039] āgāh ol melūllükden[4040] ṣovuḳ āh etme. Ḥarāret-i ʿaşḳla[4041] derd iste[4042]. Pes[4043] ḥaḳīḳat (8) ʿālemi açılup[4044] vech-i maʿānī[4045] görünmedi diyü ṣovuḳ āh etme[4046] derd iste derd ki saña yüz göstere (9) dermān elbette musaḫḫirdür. Zīrā cümle kilīdlerüñ ve baġlularuñ[4047] miftāḥı derddür. Andan ayrılma ki (10) müşkilātuñ ḥal olup şekden

İ-43a, İÜ2-45a arınasın ve ʿurefā didi ki[4048] derdsüz Ḫudā-perestlük[4049] **E ra'eyte (11) meni't-teḫaẕe ilāhehu hevāhu** (A319) ḥükmünce hevā-perestlükdür[4050].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ṭāʿāt bī-derd-rā hergiz nebāşed çāşenī

S3-112a (12) Nāle-i mestān u ser-gerdān u bī-samān kücā-st

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[4034] S2-83b, S3-111b: + Hīn ḥarf-i tenbīhdür şitābende ol ve agāh ol dimekdür ve şöyle böyle dimekdür ve şaḳın dimektür Niʿmetullāh.
[4035] Kemā… : - S2, S3.
[4036] S2-83b, S3-111b: + Serd ṣovuḳdur.
[4037] S2-83b, S3-111b: + cüstenden.
[4038] Māżī… : - S2, S3.
[4039] -İ, İÜ, T.
[4040] S2-83b, S3-111b: yā ṣaḳīn yā şöyle böyle melāllikden.
[4041] S2-83b, S3-111b: yā ʿaceble eyle ṣovuḳ āhı ḳo hemān.
[4042] S2-83b, S3-111b: + der derd iste.
[4043] S2-83b, S3-111b: yaʿnī.
[4044] S2-83b, S3-111b: açıldı.
[4045] S2-83b, S3-111b: ve cemāl-i maʿnā.
[4046] S2-83b, S3-111b: + ki te'şīri yoḳdur.
[4047] Derd ki… : - S2, S3. S2-83b, S3-111b: + ki maʿşūḳ sanadur mān-ı vaṣl u ʿilāc şuhūdın vire. Beyt
ʿĀşıḳ ki şod ki yār beḥāleş naẕar nekerd
Ey ḫˇāce derd-nīst u ger nī ṭabīb hest.
İmdi cümle muġliḳāt u müşkilāt.
[4048] Andan ayrulma… : - S2, S3.
[4049] S2-83b, S3-111b: + degüldür illā hevāperestlik.
[4050] Ḥükmünce… : – S2, S3.

Ey besā kārī ki evvel saʿb keşt

(13) Baʿd ez-ān begşāde[4051] saḫtī güzeşt (C3/2924)

Besā besī nicedür[4052]. Kār kāf-ı ʿArabīle iş ve maṣlaḥat (14) ve ṣanʿat u ḫıdmetdür. Begüşāde ve güşāde ism-i mefʿūldür. Güzeşt māżīdür[4053]. Maʿnā[4054] (15) ey çoḳ işler ki evvel güc oldı ṣoñra açıldı ḳatılıġı geçdi. Yaʿnī ṭalebüñde vesveseye (16) ve ḳayd-ı dünyāya[4055] ve mevāniʿe[4056] uġrarsañ nevmīd olma[4057] muḥabbetde ḫulūṣuñı imtiḥān içün ʿāşıḳı[4058] (17) gögsünden yiterler. Hemān ʿāşıḳ oluncaya[4059] deḳ iltifāt eyleyüp andan[4060] ṣoñra ḳıṭʿa[4061]

Āl eyledügüñ (18) göñlümi alıncaymış

ḫükmünce yıḳıl ṭurma bize görünme

T-243a bu yoluñ cefāsı çoḳdur[4062] döyemezsin (19) diyü bahāne uydururlar[4063] ve[4064] senden tażarruʿ[4065] isterler ki taḥammül idüp döyesin[4066] ferd[4067]

S1-56b (Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Ne ḳadar cevr (1) ideriseñ cāna minnet güzelüm

Nāzdur çünki viren ḫüsn-i metāʿına revāc

[4051] Vezne uyması için begüşāde begşāde olarak okunmuştur.
[4052] Besā… : - S2, S3.
[4053] Besā… : İ-43a, İÜ2-45a, derkenārda verilmiştir.
[4054] -İ, İÜ, T.
[4055] S2-83b, S3-112a: ḳuyūd- dünyevīye.
[4056] Ve… : - S2, S3.
[4057] S2-83b, S3-112a: + ki saña bu maʿnālar maḥbūb bīḫūnuñ nāzıdur.
[4058] İçün… : - S2, S3. S2-83b, S3-112a: şeklinde seni.
[4059] Hemān… : - S2, S3. S2-83b, S3-112a: göñlün alıncaya.
[4060] S2-83b, S3-112a: burada ṭurma bunda.
[4061] T-242b, İÜ-142b, İ- 43a: mışrāʿ.
[4062] Ṣoñra… : - S2, S3. S2-83b, S3-112a: dīnār yoḳdur bura faḳr u meẕellet maḥallidür cefāsına.
[4063] Bu… : -İ, İÜ, T. T-243a, İÜ-142b, İ-43a: + ḳapuma gelme nāzın iderler. S2-83b, S3-112a: iderler ammā.
[4064] - S2, S3.
[4065] S2-83b, S3-112a: + u taḥammul u ṣebāt.
[4066] Ki… : - S2, S3.
[4067] T-243a, İÜ-142b, İ- 43a: beyt.

Ammā ol aġu içirirler (2) lākin balı hemān ʿaḳabince biledür. Pes[4068] **Ve'steʿīnū bi'ṣ-ṣabri ve'ṣ-ṣalāt (A320)** ʿāmil olup (3) zārlıḳla namāza dürüş az demde ḥażret-i kārsāz bu inkisār u ıżṭırārla olan niyāzuñı incibār (4) u vüsʿate döndüre ki niçe gedālar daḫi sāye-i saʿādetüñde muġtenim olalar ve Ḥātem ü Ḳārūn'a (5) daḫi minnet ü iltifātuñ olmaya. Mim[4069]

(Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Mefʿūlü/ Fāʿilātün)

Eyyām-ı teng-i destī der-ʿayş u nūş u mesti

İÜ-143a Kīn kimyā-yı hestī (6) Ḳārūn koned gedā-rā[4070]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Enderīn reh mī-terāş u mī-ḫırāş

Tā dem-i āḫir demi fariġ (7) me-bāş (C1/ 1822)

Tevāşīden yunmaḳ ve ḳazımaḳ ve lāzım da gelür[4071]. Ḫarāşīden ṭırnaḳla[4072] ṭırmalamaḳ (8) dişle didmek ve ışırup ḳoparmaḳ ve ḳaşımaḳ ve[4073]

[4068] Ammā… : - S2, S3. S2-83b, S3-112a: hemān.
[4069] T-243a, İÜ-142b, İ- 43a: beyt-i Ḥāfiż.
[4070] ʿĀmil olup… : - S2, S3. S2-83b-84a, S3-112a: buyurduġı üzere cefā-i cūʿ ve etdikleri cevr u nāza ṣabrla ve gecelerde ṣalavatla (S2-84a) yardım iste tā manṣūr u muẓaffer olasın.
[4071] Tevāşīden… : - S2, S3. S2-84a, S3-112a: + Evvel ki dem ḳandur ikinci nefesdür ḫaraşīden burada lāzımdur yunulmaḳ ḳazınmaḳ maʿnāsına.
[4072] S2-84a, S3-112a: daḫi.
[4073] Ṭırmalamaḳ… : - S2, S3. S2-84a, S3-112a: ve ḳaşınup.

S3-112b ḳazımaḳ gāh lāzım da olur[4074] bu iki kelime emrdür[4075]. (9) Edāt-ı ḥāl[4076] dāḫil olmuş[4077] tevbe vü ʿamel[4078] ḫuṣūṣunda[4079] taʿcīl[4080] idüp[4081] tesvīfi ḳosın[4082] mevti ḳarīb[4083] (10) bilsin diyü[4084] anuñiçün[4085]

Tā dem-i āḫir demī

buyurur[4086]. Maʿnā[4087] bu yolda yönel ve ṭırmala yāḫūd yönel ve (11) ṭırmalan[4088]. Tā āḫir deme[4089] dek bir dem fāriġ olma. Yaʿnī ḳaşın ḳurun ḳazın sürin yönüñ (12) ol cānibe olsun tā[4090] āḫir[4091] bir ser-rişte vü ser-çeşmeye iresin. Ebyāt[4092]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pīr çün yāftī (13) eẕ u me-kesel

Ve'r ne yekdem ẕi-cüst u cū me-kesel

T-243b Çün eẕ u būy-ı ceẕb-i ʿaşḳ āyed

Ger şevī (14) ḫāk pā-yı ū şāyed

[4074] Gāh… : - S2, S3. S2-84a, S3-112b: maʿnasınadur burada.
[4075] S2-84a, S3-112a: emre mī ki.
[4076] S2-84a, S3-112a: + dur.
[4077] S2-84a, S3-112a: oldı.
[4078] S2-84a, S3-112a: tedārikün.
[4079] - S2, S3.
[4080] S2-84a, S3-112a: + lāzım.
[4081] S2-84a, S3-112a: idügini īhām içün ve.
[4082] S2-84a, S3-112a: +lar.
[4083] S2-84a, S3-112a: + dür dimek ister.
[4084] Bilsün… : - S2, S3.
[4085] S2-84a, S3-112a: + āḫir dem lafẓından ẕikr ider.
[4086] Tevāşiden… : İ-43a, İÜ2-45a, derkenārda verilmiştir. Tā… : - S2, S3.
[4087] -İ, İÜ, İÜ2, T.
[4088] Ṭırmala… : - S2, S3. S2-84a, S3-112a: + ve ḳazın ve ḳaşın ḳuran ve ḳazın sürin.
[4089] S2-84a, S3-112a: dem zamānına.
[4090] T-243a, İÜ-143a, İ- 43a: ve ʿażmin ol yana.
[4091] Farīġ… : - S2, S3. S2-84a, S3-112a: + Ḫālī gezme ola ki ḳable'l-mevt.
[4092] -İ, İÜ, İÜ2, T.

Ve’r neyābed[4093] māyest[4094] eẕ[4095] teg u pūy

Rūz-cā-yı dīger becūy u bepūy

(15) Meşhūrdur ki ʿilmi ve ṣanʿati olan ac u muḥtāc olmaz. Bilürsün ki yerler ü gökler ve[4096] şems ü ḳamer ve riyāḥ (16) u enhār heb bize ḫıdmetkār olunca inṣāf odur ki biz de me’mūr olduġumuz ḫıdmete ʿömri (17) ḫarc-ı vaḳf ideyüz ü niçe ḥayvānāt bizüm ḫıdmetimüz çün yaradılasan biz ġāfil olup (18) kendümüze ẓulm etmeyeyüz ki[4097] **ve le’in kefertum inne ʿaẕābī le şedīd (A321)**

İ-43b, İÜ2-45b ṭıbaḳınca küfrān-ı niʿmet olana yaraḳlanan (19) ġaẕābdan ve kesbsüz olmaġın iflāsdan ḫalāṣ yoḳdur[4098].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S1-57a **Hem-rehī rā cū ki z’-ū yābī (1) meded**

Hem-dil ü hem-derd-i cūyā-yı aḥad (C1/1823)

Z’ū aṣlı ez ū’dur. Yāftenden (2) mużāriʿ yābed gelür. Yābī ḫiṭābıdur[4099]. Maʿnā[4100] bir yoldāş iste ki andan meded bulasın. Eyle yoldāş (3) ki hem-nefes ü hem-dil ü hem-derd ola. Tā ḥażret-i Eḥadi[4101] bulasın[4102]. Yaʿnī[4103] ṭālibe hem-nefs

---

[4093] S2-84a, S3-112a: neyāyī.
[4094] S2-84a, S3-112a: ma’ilest.
[4095]S2-84a, S3-112a: zi.
[4096] T-243b, İÜ-143a, İ- 43a: + leyl u nehār.
[4097] Meşhūrdur ki… : - S2, S3. S2-84a, S3-112a: Pes māfīyu’l-arḍ ve’s-semā’i cümle bize ḫıẕmet idince biz de utanup cānla ṭarīḳ-i Muḥammedīye yine cānımuz çün ḫıẕmet ideyüz.
[4098] Ṭıbaḳınca… : - S2, S3. S2-84a, S3-112a: muḳarrerdür.
[4099] Yāftenden… : –S2, S3. S2-84a, S3-112b: Yāfet māżī yābed mużāriʿ yābī muḫāṭıbıdur.
[4100] -İ, İÜ, T.
[4101] S2-84a, S3-112b: + ol bir yoldāşda.
[4102] S2-84a, S3-112b-113a: + Beyt

Merdān-ı Ḫudā Ḫudā nebāşed
Lākin zi-Ḫudā cüdā nebaşed

Su’āl hem-derd nice gerek ki muṣāḥib olayuz? **Cevāb** ḥażret-i ʿaleyhi’s-selām (S3-113a) Ecselū ʿinde külli min yuẕkurekum ru’yete buyurur yaʿnī kimi ki gördügüñüz vaḳtin ḳalbiñüz yumuşaya ve ṣafālana ve dünyā ḥubbı gide ẕikrullāh ve ẕikr-i mevt u āḫiret gele bilüñ ki irşādıñuz ve ittiʿāẓıñuz andandur. Anuñla ṭuruñ oturun ve buyurur.
[4103] S2-84a, S3-113a: pes.

S2-84b gerekdür tā birbirine[4104] (4) ḳol ḳanat[4105] olup[4106] **Teʿāvenû ʿalā'l-birri ve't-taḳvā** (A316) ḥükmünce[4107] ḳaṭʿ-ı uḳubāta muʿīn olalar.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(5) **Līk her güm-rāh-rā hem-reh me-dān**

Ġāfilān-ı ḥifte-rā egem me-dān (C1/1824)

Gümrāh güm künende-i rāh'dan (6) terkībdür. Ḫāften uyumaḳ ḫafte ism-i mefʿūldür. İsm-i fāʿil ḫˇābende gelür. Me-dān[4108] nefy-i māżīdür[4109]. (7) Maʿnā[4110] lākin[4111] her yol[4112] azdurmışı[4113] yoldāş bilme ġāfil ve yatanları āgāh bilme[4114] ṭālibīseñ ṣarrāf (8) ol ṣāḥib-i vaḳtle vaḳtin yetürmüşi[4115] seçegör ve ehl-i hevāyla yār olma tā seni ʿālī iken (9) alçaḳ idüp[4116]

T- 244a cehālet ṣaḥrāsında ser-gerdān[4117] ḳalmayasın.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S3-113b **Hest tenhāyī bih ez-yārān-ı bed**

(10) Nīk bā-bed çün nişīned bed şeved (C1/1825)

[4104] tā… : - S2, S3. S2-84b, S3-113a: ki.
[4105]S2-84b: ḳanāʿat.
[4106]S2-84b, S3-113a: ola tā.
[4107] S2-84b, S3-113a: ṭıbaḳınca.
[4108] S2-84b, S3-113a: + dānistenden.
[4109] Güm-rāh güm… : İ-43a, İÜ2-45a, derkenārda verilmiştir. S2-84b, S3-113a: + beyt.
[4110] -İ, İÜ, T.
[4111] S2-84b, S3-113a: līk.
[4112]S2-84b, S3-113a: +un.
[4113] S2-84b, S3-113a: azdurıcı.
[4114] S2-84b, S3-113a: + evliyā ṣoyı da olsa **Ve iẕā nufiḫa fī'ṣ-ṣūri fe lā ensābe beynehum** (DA366) āyeti üzere **Ve men baṭṭā'e bihi ʿameluhu lem yusriʿ bihi nesebuh** (DA367) ḥadīṯi üzere iʿtibār nesle degül ʿamel u taḳvāyadur pes gerçek.
[4115] S2-84b, S3-113a: yetürenleri.
[4116] T-243b derkenār: beyt

Ebr u bād u meh ḫūrşīd u felek der-kārend
Tā tū nāfī be-güf arī ve ġāflet neḫūrī

Saʿdī.
[4117] S2-84b, S3-113a: + ve ḥayrān.

Vāv-ı aṭfla hest ve tenhāyī olunca ḫalḳdan yād u ʿalāḳasuzluk

İÜ- 143b (11) yigdür dimekdür ki luġatde hest yüz ve yuva ve ġarīb ve bī-ḫ ̌īşdür ki kimseye müntesib olmaya[4118]. (12) Ammā vāv[4119]-ı ʿaṭfsuz olunca hest var yaʿnī[4120] mevcūd dimekdür[4121] tenhāluk (13) yig olur yār-i bedden dimekdür[4122]. Maʿnā[4123] yalñuzluk[4124] ve vaḥdet ve ʿuzlet yigdür yaramaz (14) yoldāşdan. Eyüler[4125] ki yaramazla ṭura[4126] yaramaz olur[4127].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey berāder kem nişīn (15) bā-yār-ı bed

Yār-ı yed bed-ter-i bevāz-ı mār-ı bed (C5/2643)

Beyt[4128]

Nefs efʿā vu bīr ḥużr-ı şiʿār

Kūr mī-sāzdeş ze-mārr-ı devār

[4118] T-244a, İÜ-143b, İ-43b, İÜ2-45b: + Ḥişārī ve Niʿmetullāh ve ġayrıda muṣarraḥdur.
[4119] Vāv-ı aṭf… : - S2, S3. S2-84b, S3-113b: hest tenhāyı.
[4120] Var… : - S2, S3.
[4121] S2-84b, S3-113b: maʿnāsına.
[4122] Vāv… : İ-43b derkenārda verilmiştir.
[4123] -İ, İÜ, T.
[4124] T-244a, İÜ-143b, İ-43b, İÜ2-45b: tenhāluk.
[4125] Tenhāluk… : - S2, S3. S2-84b, S3-113b: (…) ve vucūd murāddur baʿżı nusḫda hest u tenhā ʿaṭıfla düşmüş bu taḳdīrce hest yüz ve yuva ve ġarīb ve bī-ḥavasdur. Yaʿnī kimsesüz olandur keẕāfī el-Ḫişārī ve Niʿmetullāh. Ḳāle ʿaleyhi’s-selām **Bede’l-islām seyeʿūd kemā bedā’ ġarīben feṭūbā lil-ġurabā’** (DA368) ve ḳāle ʿaleyhi’s-selām **Meṣel celīsi’ṣ-sāliḥ meṣeu’d-dārī in lem yucidke min ʿaṭrih ʿalleḳak min rīḥih ve meṣelu’l-celīsi’s-sū’ meṣel ṣāḥibi’l-kiyr in lem yuḥriḳ min şerār nārih min netin ve fī rivāyetu min deḫān** (DA369) bu ḥadīṯ bu beyte ve gelicek beyte şerḥdür. Yaʿnī yalñuz olmaḳ yāḫūd ḫalḳla bīgāne ve ġarīb ve bī-ʿalāḳa ve bī-münāsebet ve münḳaṭiʿ ve mütebettil olmaḳ yigdür kimlerle āşinālık teʿalluḳ etmekden zīrā eyü.
[4126] S2-84b, S3-113b: + otura.
[4127] S2-84b, S3-113b-114a: + Kemā ḳāle ʿaleyhi’s-selām **El-mer’ ʿalā dīn ḫalīli** (DA370).
[4128] T-244a, İÜ-143b, İ-43b, İÜ2-45b, S2-84b, S3-114a: ferd.

(16) Yaʿnī sülūk yoldāşı bulamaz iseñ bāri yalñuz ol nādān ṣohbetinden ḫalvet yigdür. (17) Tā ki aḥmaḳuñ ṣarf[4129]-ı nefesinüñ bed-rāyiḥası seni de[4130] bārid[4131] ü bed-bū ider[4132]. İmdi[4133]

S2-85a El-ünsiyyetü'n-nās (18) ʿalāmetu'l- iflās (A323) ṭıbaḳınca[4134] kişinüñ boşluġuna ʿalāmet her umūra ḳarışup[4135] her yerde (19) bulunduġıdur. Ṭālib kendüni genc-i ferāġatde genç gibi ṣaḳlayup nā-cinsler ṣoḥbetinden ḳaçmaḳ gerek

S1-57b (1) tā[4136] ḳulaġı dinc ola herkesüñ kendü derdi yeterken il belāsına da ṭuş olmaḳ[4137] ḥamāḳatdandur (2) ve ʿalāmet-i reddür mü'min-i ḥaḳīḳī odur ki[4138] ẕikr ü fikrin ḫıdmet-i Ḥaḳḳa[4139] ve āḫiret emrine[4140] (3) ḫarcaya şuġle māniʿ olacaḳ ḫas ü ḫārı nār-ı tevḥīdle yaḳa. Ana ḳarnında tenhā olduġuñçün (4) kimseden cefā çekmezdüñ me'kel ü meşrebüñ yine nerende idi ve ecel yine seni tenhālayup (5) yer ḳarnına yalñuz girseñ gerekdür. Pes[4141] bu iki baṭn[4142] arasına taʿalluḳ-ı fāsid[4143] ḳatup[4144] beş (6) on[4145] günçün[4146]

[4129] T-244a, İÜ-143b, İ-43b, İÜ2-45b: ṣovuḳ. Yaʿnī… : - S2, S3. S2-84b, S3-114a: İmdi pür-dānā bulursan febihā ve illā nādān ṣoḥbetinden ṣaḳın tā ṣovuḳ.

[4130] - S2, S3.

[4131] S2-84b, S3-114a: + ü yābis.

[4132] S2-84b, S3-114a: itmeye.

[4133] - S2, S3.

[4134] S2-85a, S3-114a: ḥükmünce.

[4135] Her… : - S2, S3.

[4136] T-244a, İÜ-143b, İ-43b, İÜ2-45b: dāreynde.

[4137] T-244a, İÜ-143b, İ-43b, İÜ2-45b: olmaya.

[4138] Ḥamāḳatdandur… : -İ, İÜ, T.

[4139] T-244a, İÜ-143b, İ-43b, İÜ2-45b: Allāh'a.

[4140] -İ, İÜ, T.

[4141] Tālib kendüni… : - S2, S3. S2-85a, S3-114a: + Her işe ḳarışdıġudur. Ḳulaġum ve nec-i ḳalbüm bī-vesvese olsun diyenler genc gibi genc-i ferāġatde pinhān gerek ve ḫaf-ebnā'i cinsüñ ve ictinbehā kemā yaḫşī'ḍ-ḍar (…). Ḥikāyet Behlūl ḥażreti ḳubūrda gezerdi su'āl olunduḳda bunlardan bu ḳavm mi olur ki ḥāżır olsam cefā ve ġā'ib olsam ġıybetüm itmezler didi bāreber bir mürşidüñ kitābını muṣāḥib ḳıl. Ḳāle ʿaleyhi's-selām **El-ʿilm ḫalīlu'l-mu'min, ve'l-ḥilm vezīr, ve'l-ʿamel fā'ide, ve'r-refḳ vālide ve'l-leyn uḫūh, ve'ṣabr emīr cunūd** (DA371). Pes imām-ı aʿẓam Fitnetu'l-ʿilmu'n-nāfiʿ ʿilmu'l-ḥāl iken ve herkes kendine yetesi belā vardı ve cürmi var iken il belāsına ḳarışmaḳ ḥamāḳat ve ʿalāmetdür ve bilki ṭarīḳatden irtidād nişānıdur. Ol ki şuġle-i lāzımına māniʿ olan ḥüsn u ḫārı nār-ı ferāġla yaḳmaya ve āteş-i vaḥdetle maḥv itmeye kendü ḥāline cāhildür biñ şanduḳ kitāb oḳusa ve bilgil ki baṭn-ı māderde tenhāluguñ gibi yine zīr-i ḫāke tenhā girsek gerek.

[4142] T-244a, İÜ-143b, İ-43b, İÜ2-45b: ḳarın.

[4143] - S2, S3.

[4144] - S2, S3.

[4145] - S2, S3.

[4146] S2-85a, S3-114a: günlük ʿömriçün fāsid teʿalluḳ ḳatup.

T-244b yerüñi od itme ve dimişler ki[4147] Ḥaḳla āşināluḳuñ

S3-114b ʿalāmeti ehl-i dünyādan (7) firār[4148] u[4149] istikrāhdur. Cifeden yañar nūr gibi ve nuḳūş-ı ġayrı ve nifāḳ u buġż u ḥasedi (8) terk etmekdür ve ẕikr-i Ḥaḳḳa mānīʿ olan eḳāribe ʿaḳārib ve ehl ü evlāda aʿdā vü zebānī̄ (9) dimişler ve ḫāṭır-ı fülāniçün keşrete ḳarışup vāḳıʿasın[4150] açup

İ-44a, İÜ2-46a sırrın fāş iden[4151] Ḥaḳ (10) gözünden düşer ve sır açanda ḥāl ḳalmaz[4152] nite ki[4153] müsrifde māl ṭurmaz[4154].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ġayr-i pīr üstād u (11) ser-leşker me-bād

Pīr-i gerdūn bī-velī pīr-i reşād (C6/4121)

Pīrden ġayrı kimse üstād (12) ü ser-leşker olmasun. Felek ve dünyā pīri degül irşād[4155] pīri. Yaʿnī sāliküñ muḳtedāsı (13) mürşid gerek. Yoḳsa[4156] dūd-ı gerdūn[4157] ve[4158] mürūr-ı şühūrdan[4159] ve kürūr-ı dühūrdan[4160] ṣaḳalı aġaran[4161] (14) degül[4162] ki ḳalbi ḳatı ve ġalīẓ

[4147] Ve… : - S2, S3. S2-85a, S3-114a: Reşeḥāt'de eydür.
[4148] - S2, S3.
[4149] - S2, S3.
[4150] T-244b, İÜ-143b, İ-43b, İÜ2-45b: düşün.
[4151] T-244b, İÜ-143b, İ-44a, İÜ2-46a: açan.
[4152] T-244b, İÜ-143b, İ-44a, İÜ2-46a: ṭurmaz.
[4153] Ve nuḳūş-ı ġayr… : - S2, S3. S2-85a, S3-114b: + ve ḫāṭır-ı filāniçün keşf açanda ve vecd u ḥāl ṭurmaz nitekim.
[4154] T-244b, İÜ-143b, İ-44a, İÜ2-46a: + dimişler. S2-85a, S3-114b: + Belki Ḫudā gözinden düşer.
[4155] S2-85a, S3-114b: üstād.
[4156] Yaʿnī… : - S2, S3. S2-85a, S3-114b: + Ve bir yere temessük it zamānında ʿilm u ʿameli cenāḥın idüp sulūk terk u fenāsında vāḥid ki'el-elf olsun. Nitekim mü'min-i kāmil ḥaḳḳında ʿaleyhi's-selām buyurur **Leyse şey'un ḫayran min elfin miṣlihi illā el-mu'min** (DA372) **yuẕebbiḥūne ebnā'ehum** (DA373: Ayetin aslında ebnā'ekum) āyeti üzere seksen biñ oġlan ḥażret-i Mūsāya ḳurbān oldı pes.
[4157] S2-85a, S3-114b: + la zebūn.
[4158] - S2, S3.
[4159] S2-85a, S3-114b: - dan.
[4160] S2-85a, S3-114b: - dan. S2-85a, S3-114b: +la.
[4161] S2-85a, S3-114b: aġarup bī-meded u dūn olan.
[4162] S2-85a, S3-114b: + dür.

ü ḳāsī ola[4163] aña ʿārif[4164] ṭıfl da dimez. Belki ḥayvān[4165] u[4166] cemād dir[4167]. Zīrā (15) eṭfālde teslīm ü ḥayā vü ḫavf vardur. Ammā bī-baṣīret yaşluda ḥırş u ḥamāḳat marażı (16) vardur ki sārīdür. İmdi **İclisū ʿinde min yeẕekkiriküm ru'iyyetihi (A324)** ḥadīṣ-i şerifi ṭıbaḳınca yaḳınlığından (17) leẕẕet alup uyanduġuña ḳarīb ol[4168] özüñi ten anı cān añla cānsuz olamaduġuñ (18) gibi ansuz olma. Tā[4169] mürşidüñ ḥaḳīḳat-i ẕātına[4170] iresin[4171]. Lākin[4172] **Et-tevfīḳ meʿa's-saʿī (A325)** ḥükmünce sende (19) cehd gerek ve illā saʿy etmezsen saña mürşidüñ himmetinüñ te'ṣīri[4173] ṣebāt ṭutmaz[4174] ve[4175] taḳlīd ü riyā

S1-58a (1) ehlinden ictināb[4176] farżdur ki anlar muḍillerdür ṭālibi[4177] münkir idüp mürşidden ayırurlar.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pīr bāşed (2) ner-dubān-ı āsumān

T-245a **Tīr-i perrān ez ki gerded ez-kemān (C6/4125)**

[4163] Ki… : - S2, S3.
[4164] S2-85a, S3-114b: +ler.
[4165] - S2, S3.
[4166] - S2, S3.
[4167] S2-85a, S3-114b: +ler.
[4168] Zīrā… : - S2, S3. S2-85a-85b, S3-114b: + Ḥāṣılı kümmel-i şeyḫūḫā yedikleri (S2-85b) sinn-i maʿnevīdür. Yaʿnī ʿaşḳ u istfrāḳla geçen sāʿatlerdür ʿaşḳla geçen demi ʿadem yā ṣebāt u ṣāyidler ki miʿrācda bize taʿrīżan ḥabībine buyurur ki yā Aḥmed (…). İmdi ḳurbından ṣafā ve teyeḳḳuẓ bulduġuñ şaḫışdan ayrılmasa.
[4169] S2-85b, S3-114b-115a: + ki (S3114b-115a: +ol [S3-115a] merāsik).
[4170] S2-85b, S3-115a: ḥaḳīḳatine.
[4171] S2-85b, S3-115a: yetişesin ve anuñ semtine edigün ki buyurur **Ḫayr şebābekum men teşebbeh bekuhū likum ve şerre kuhūlekum men teşebbeh bişebābikum** (DA374). Pes sen aña uy anı saña uydurma ki ikiñüz ḫayr olasın. Ḳāle ʿas **Mā ekrem şābbun şeyḫā lisin illā ḳayḍallāh lehu men yukri mehu ʿind sinehi** (DA375). Yaʿnī şeyḫe ḫıdmet iden ʿāḳıbet şeyḫ olup niçe dervīş u şābde aña ḫıdmet ide. Ferd

Der ḫıdmet-i muḥabbet pīş edīb-i ʿaşḳ
Hān ey püser begūş ki rūzī peder şevi.

[4172] S2-85b, S3-115a: ammā.
[4173] Ḥükmünce… : - S2, S3. S2-85b, S3-115a: ṭıbaḳınca mücāhidesiz himmet-i pīrān.
[4174] S2-85b, S3-115a: + **Leyse li'l-insāni illā mā seʿā** (DA376) naṣṣı bunı ḳatʿ ider ve sālike.
[4175] - S2, S3.
[4176] S2-85b, S3-115a: + daḫı.
[4177] S2-85b, S3-115a: + cāhil u.

İÜ-144a Perrān perīden lafẓından (3) ism-i fāʿildür. Gerded kāf-ı ʿAcemile mechūlidür[4178]. Kerdedüñ kāf-ı ʿArabile[4179]. Maʿnā[4180] göñüllerüñ nerdübānı (4) pīr ü mürşiddür. Oḳ neden uçar yay kuvvetinden. Mürşid ḳabża-i ḳudretüñ[4181] kemānıdur. Eger (5) ḳalbine girerseñ[4182] seni[4183] perrān idüp oḳ gibi menzile uçurup[4184]

S3-115b bir anda[4185] evc-i aʿlāya irüp (6) hedef-i murāda yetürür[4186]. Tā maẓhar-ı esrār u manẓar-ı ġaffār olup sırr-ı kün-fekāna vāṣıl ve (7) maḳām-ı vilāyete nāyil[4187] olursun[4188].

[4189]**Beyān-ı ān ki ṭālib-rā her-āyīne mürşid lāzımest**[4190]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pīr r'āb-güzīn (8) ki bī-pīr īn sefer

Hest pes pür āfet ü ḫavf u ḫaṭar (C1/2943)

Güziden iḫtiyār etmek[4191] (9) ve[4192] öründülemekdür. Mużāriʿ güzīde[4193] emr begüzīndür. Pes[4194] bisyār dimekdür kemā-merre[4195]. Maʿnā[4196] pīr (10) öründüle bu sefer pīrsüz āfetlü ve ḳorḳılı ve ḫāvf u ḫaṭarlu yoldur[4197]. Pür-hirās bir (11) cezīre-i

---

[4178] Perrān periden… : İ-44a, İÜ2-46a, derkenārda verilmiştir.
[4179] Gerded… : - S2, S3.
[4180] -İ, İÜ, T. S2-85b, S3-115a: + **vebteġū ileyhi'- vesīlete** (DA377) āyet-i kerimesi üzere ve **El-vesīlete selleme'l-muḥtācīn ve miʿracu'ṭ-ṭālibīn** (DA378) mefhūmunca ve'd-delīl **şümme's-sebīle** (DA379) ṭıbaḳınca ey ʿāliye sulūk idenler vesile ṭaleb idüñ.
[4181] S2-85b, S3-115a: ḳabżā-i ḳudret-i ilāhīnüñ.
[4182] S2-85b, S3-115a: girüp ḳażasına teslim olursañ.
[4183] S2-85b, S3-115a: + oḳ gibi.
[4184] Oḳ… : - S2, S3.
[4185] S2-85b, S3-115b: + menzil u māvāya ve.
[4186] İrüp… : - S2, S3. S2-85b, S3-115b: ve hedef-i maḳṣad-ı aḳṣāya ve ḳabż u basaṭdan üns-i vaḥdete ulaşdurur.
[4187] S2-85b, S3-115b: te'emmul.
[4188] S2-85b, S3-115b: olasın.
[4189] T-245a, İÜ-144a, İ-44a, İÜ2-46a: + ve.
[4190] S2-85b-86a, S3-115b: + Ol ḫażret-i dermān-ı dermāndigān ol rehnümā vü rehber-i gümrāhān ol merhem-i ġamze-rikān u dilrīşān ol sebeb-i ġınā-yı gedāyān (S2-86a) istiġnā-yı dervīşān fuḳarāya mürşid lāzım idügin beyān buyurur ki.
[4191] S2-86a, S3-115b: + dür.
[4192] S2-86a, S3-115b: ışṭıfā itmekdür ve.
[4193] Mużāriʿ … : - S2, S3.
[4194] S2-86a, S3-115b: + bā-i ʿArabiyle.
[4195] - S2, S3. Güziden… : İ-44a, İÜ2-46a, derkenārda verilmiştir.
[4196] -İ, İÜ, T.
[4197] S2-86a, S3-115b: + ve.

miḥnetdür[4198]. Yaʿnī rāh-ı Ḫudādan[4199] ṣaʿb yol yoḳdur. **Ed-delīl ṣümme's-sebīl (A326)** ṭıbaḳınca[4200] (12) refīḳsüz ṭarīḳa[4201] gitmek muḥāldür. Pes bir reh-şināsuñ emn[4202]-i pākine ṣıdḳ u ḫıdmetle yapışup (13) varluġuñı ve vesāvisüñi anda fānī ḳılagör tā saña ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ[4203] Ebū-Bekr[4204] Ṣıddīḳa (14) virdügi[4205]

S3-116a Lā taḥzen innallāhe meʿanā (A327) beşāretin vire ve[4206] her ḥālüñde hevādār[4207]-ı vefadār u[4208] ḳafadāruñ (15) ola[4209].

Der āyeh der vādī īmen

Ḳadem der-ʿaşḳ muḥkem zen

Metres ez- ḥīle-i düşmen

(16) Ki men yemūdem īn saḥrā

Saʿādetin bulup anuñ ẓıll-ı hümāveşinde rahatla ḳaṭʿ-ı menzil idesin[4210].

İ-44b, İÜ2-46b (17) Ger çe reh-i bīm-i nāk dārī

Allāh meʿak çe bāk dārī

[4198] S2-86a, S3-115b: + **El-cennet ẓıllu's- suyūf** (DA380) ḥadīṣinüñ taḥḳīḳi üzere anlaruñ seyf-i maʿnevīsi ve ḳuvvet-i bāḳīyesi sāyesinde maḥfūẓ olmaḳ isteriseñ şeyḫsüz olmaya.
[4199] S2-86a, S3-115b: + ve ṭarīḳ-i vaḥdetden.
[4200] Ed-delīl… : - S2, S3.
[4201] - S2, S3.
[4202] S2-86a, S3-115b:dāmen.
[4203] S2-86a, S3-115b: ḥażretüñ hicretde.
[4204] S2-86a, S3-115b: ebū.
[4205] -İ, İÜ, T.
[4206] Beşāret… : -İ, İÜ, T.
[4207] Her… : - S2, S3. S2-86a, S3-116a: + sende kendü vücūduñ ʿāleminde ḥaḳīḳatüñ cihānına sefer u hicret etdükde saña.
[4208] S2-86a, S3-116a: + hevādār u.
[4209] T-245a, İÜ-144a, İ-44a, İÜ2-46a: +daḫi beyt. S2-86a, S3-116a: + ʿĀlem-i kebir-i ilāhiyyenüñ sāyesinde ḳuvvet u emn bulasın ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām **El-beraket meʿa ekābirkum** (DA381) v**e e'l-ʿulemā emenā'ullāh ʿalā ḫalḳ** (DA382). Ḳasimī fermūde.
[4210] Saʿādetin… : - S2, S3. S2-86a, S3-116a: + Ḥuseynī.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ān rehī kī bār-hā reftеī

(18) Bī-ḳulāvuz ender ān āşüfteī (C1/2944)

T-245b Bār kerre dimekdür. Hā edāt-ı cemʿ dür niçe kerre (19) dimekdür. Āşüften delürmek[4211] ve ḥayrān[4212] olmaḳ āşüfte ism-i mefʿūldür. Mużāriʿ āşūbed gelür.

S1-58b (1) İsm-i fāʿil āşūbende gelür[4213]. Maʿnā[4214] ol yolı ki niçe kez gitmişdüñ ḳılāvuzsuz o yolda[4215] (2) yine ḥayrānsın[4216] ve şaşıcısın hīç[4217] gitmedügüñ yola niçe[4218] gidersin[4219]. Eger gider[4220] derbend-i (3) bilāda ṭutulup[4221] vücūduñı telef ü żāyiʿ idersin. Hem[4222] menzilden ḳalursın[4223].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger ne-bāşed (4) sāye-i ū bert ū gūl[4224]

Pes tū-rā sergeşte dār u bāng-i ġūl (C1/ 2946)

[4211] S2-86a, S3-116a: delürmiş.
[4212] S2-86a, S3-116a: +dur.
[4213] Olmaḳ… : - S2, S3.
[4214] -İ, İÜ, T.
[4215] O… : - S2, S3. S2-86a, S3-116a: + anda.
[4216] T-245b, İÜ-144a, İ-44b, İÜ2-46b: dīvānesin.
[4217] S2-86a, S3-116a: + görmedügüñ ve.
[4218] S2-86a, S3-116a: ḳande.
[4219] S2-86a, S3-116a: gidebilürsün.
[4220] Eger… : -İ, İÜ, T. S2-86a, S3-116a: +señ.
[4221] S2-86a, S3-116a: giriftār olup.
[4222] S2-86a, S3-116a: ve il menzil alınca sen ʿuḳbada.
[4223] S2-86a, S3-116a: + ki Mollā buyurur.
[4224] S2 ve S3 nüshasında bu ve bir sonraki beyit yer değiştirilerek incelenmiştir.

Gūl[4225] kaf-ı ʿAcemīle nādān[4226] (5) ve yoġun ve tā[4227] ṣalaḳ ve[4228] ḳaba ādemdür[4229]. Ḥarf-i nidā maḥẕūfdur[4230]. Ey gül dimekdür. Ammā Ḥiṣārī'de (6) eydür kaf-ı ʿArabī olursa arka yaʿnī püşt maʿnāsına olur. Pes bu maʿnāda ḳābildür ki[4231] (7) anuñ[4232] ẓıll-ı ḥimāyeti ve cell-i ʿināyeti saña arḳa olmazsa seni başı çevrinmiş ṭutar (8) vesāvis-i şeyṭāniyye yāḫūd mürşid gölgesi üstüñde[4233] olmasa idi ey[4234] aḥmaḳ u ḳaba vü maġlūb[4235] kişi[4236] (9) seni[4237] dīvler[4238] āvāzı çoḳdan ḥayrān iderdi[4239]. Yaʿnī mürşidüñ naẓar u ḥirāseti sen bī-ḫaberüñ (10) üstüne nāẓır olmayaydı çoḳ[4240] dīv-sīret ādem[4241] şeyṭānları[4242] saña ṣūret-i ṣalāḥ[4243] u sünnet ü (11) cemāʿatden[4244] görinüp ṣūret-i ḥiyel ü ḫudaʿla[4245] seni menzile irgüreyin diyü ʿaḳluñ uġurlayup (12) dürūġla seni[4246] rāh-ı Ḥaḳdan aparup[4247] memkūr u

[4225] S2- 86b, S3-116b: + Ḥiṣārī'de kāf-ı ʿArabīnün ẓammesi ile arḳa maʿnāsına yaʿnī peşt ve pināh u ẓahīre dimekdür. Ammā.
[4226] S2- 86b, S3-116b: + ve ebleh ve bön.
[4227] - S2, S3.
[4228] - S2, S3.
[4229] S2- 86b, S3-116b: + Ġūl żamm-ı ġaynla dīv beyābāndur dir Niʿmetullāhda. Amma Baḥr ve Ḥiṣārī dīv beyābānī tefsir idüp dir ki cubidos (?) ve ḫırtlebos (?) ve ḳaraḳoncolos ve gene mencelos (?) didikleridür dir ve istimāʿolur ki ṣadāsın işden ʿaḳlını yitirür. Maʿnā anuñ sāyesi saña muʿīn ve ẓahīr olmazsa taḥḳīḳāsını serkeşte ṭutar diyü beyāban āvāzı amma kāf-ı ʿAcemīnüñ ẓammı ile olunca.
[4230] S2- 86b, S3-116b: maḥẕūf olur dimekdür ki.
[4231] Ey gül… : - S2, S3. S2- 86b, S3-116b: + eger.
[4232] S2- 86b, S3-116b: + sāyesi.
[4233] Saña arḳa… : - S2, S3. S2- 86b, S3-116b: + senüñ üzeriñe.
[4234] S2- 86b, S3-116b: + nādān u.
[4235] Ḳaba… : -İ, İÜ, T. S2- 86b, S3-116b: ḳorḳan.
[4236] S2- 86b, S3-116b: taḥḳīḳa.
[4237] S2- 86b, S3-116b: + şerkeşte ve ḥayrān iderdi.
[4238] S2- 86b, S3-116b: -ler.
[4239] Çoḳdan… : - S2, S3. S2- 86b, S3-116b-117a: + Ammā murād (S3-117a) ġūldan nefs u şeyṭāndur. Bānekden murād ḥadīṣ-i nefs u vesvese-i şeyṭāndur.
[4240] Üstüne… : - S2, S3. S2- 86b, S3-117a: üzerine olmazsa nefs veya şeyṭān ve yāḫūd niçe.
[4241] S2- 86b, S3-117a: ṣūret olan.
[4242] S2- 86b, S3-117a: şeyāṭīn insi ḥīle ve ḫudʿa ile.
[4243] S2- 86b, S3-117a: + dan.
[4244] Ve sünnet… : - S2, S3.
[4245] Ṣūret… : - S2, S3.
[4246] - S2, S3.
[4247] S2- 86b, S3-117a: azdurup seni.

İÜ-144b güm-rāh[4248] iderler. Ammā mürşidān-ı melek-sīretler **Yaḫfezūnehu (13) min emrillāhi (A328).** Ey bi-emrillāhi[4249] ḳuvvetiyle ẓāhir ü bāṭınuñda dīdebān olursa (14) ne dīv ü ne nefs ü ne[4250] münkirān seni ifsāda yol bulamaz. Zīrā pīrüñ

S2-87a naẓarı şihāb-ı ṣāḳıb gibi **Rucūmen[4251] (15) şeyāṭīni** (A329) olup anları ṭard

T-246a idüp saña necm-i Hüdā olur[4252].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿlün)

Nefs dīv-est pür-necm-i (16) Hüdā

Recm dīv-est kār-ı necm-i bālā[4253]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki reh-i bī ḳulavūz mī-reved

Her dü rūze (17) rāh-i şād sāle şeved (C3/588)

Reved reften'ün mużāriʿ idür[4254]. Maʿnā[4255] herkes ki yola ḳulavuzsuz gide (18) her iki günlük yol aña yüz yıllıḳ olur. Yaʿnī pīrsüz bu ḫaṭarlu

S2-86b yolda iki günlük (19) menzili yüz yıl çalışsañ[4256] kesemezsin. Ammā

S3-117a menzil-şināsa teslīmle uysañ[4257] bir sāʿatde

[4248] S2- 86b, S3-117a: + ve bī-meẕheb.
[4249] Ey… : - S2, S3.
[4250] S2- 86b, S3-117a: + nāḳışān u.
[4251] Ayetin aslında + līş vardur.
[4252] T-246a, İÜ-144b, İ-44b, İÜ2-46b: + beyt-i Cāmī. S2- 87a, S3-117a: + beyt.
[4253] S2- 87a, S3-117a: + Her ki ger yezende şod ez-pārsān yār-keş ġūl-i beyāban şeved.
[4254] Reved… : - S2, S3.
[4255] -İ, İÜ, T.
[4256]S2-86b, S3-116a: + geçemezsin ve.
[4257] Menzil… : - S2, S3. S2-86b, S3-116b: şināş uġrayan yaḳīn yollar aña tābiʿ ve teslim olursañ.

S1-59a, İ-45a, İÜ2-47a (1)niçe biñ merḥale alursın[4258].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Aṭlabu'd-dürr eḫī veseṭe's-ṣadef

Aṭlabu'l-fenn min aṣḥabi'l-ḥiref (C5/ 1057)

(2) Eḫī'de yā[4259] nidā maḫẕūfdur yā eḫī dimekdür vesaṭ[4260] min vesṭi dimekdür[4261]. El-fen'de elif-lam (3) cinsdür[4262] küll-i fen dimekdür. Ḥiref ḥarfenüñ cemʿidür[4263] ṣanʿat dimekdür. Maʿnā[4264] ṭaleb eyle dürri (4) ḳardāşum[4265] ṣadef ortasından. Ṣanʿati iste ṣanʿatler[4266] ıslarından[4267]. Yaʿnī ʿāḳil[4268] maṭlūbunuñ (5) evvelā

S3-117b ehlin bulmak gerek tā murādınuñ ḥaḳīḳatine ulaşa[4269] yoḫsa[4270] serserī ve derbederī (6) ṭālib meçhūl-i muṭlaḳ olmaḳ żarardur ki aḥvāl-i ṭarīḳa[4271] münkir ider[4272] **El-mer'i ʿaduvvün mā cehlihi (A330)** ḥükmünce (7) bulamaduġı içün nesne yoḳ ṣanur[4273]. Baḥrde māhī çoḳdur. Ammā elbette mālik olup (8) āhvāl-i ṣaydı[4274] ehlinden görmeyen ḫūt-ı

[4258] S2-86b, S3-116b: + Pes ḥarāmīyle yolda yoldāş çoḳ gerek sende bir kāmil ḳarındāş ve ḳuvvetlü yoldāş bul ki **El-mu'min keşīrun be'aḫīh** (DA383) ḥadīṣi üzere keṣret-i maʿneviyye gurūhı ile gidesin nitekim hem yeki bāşend hem şeş ṣad-hezār beytinde dilmişdi.
[4259] - S2, S3.
[4260] S2- 87a, S3-117a: + manṣurīdür.
[4261] S2- 87a, S3-117a: + nuzʿ-ı ḫāfıżla.
[4262] S2- 87a, S3-117a: istiġrāḳdur.
[4263] S2- 87a, S3-117a: + ḫarfet.
[4264] -İ, İÜ, T. S2- 87a, S3-117a: yaʿnī.
[4265] S2- 87a, S3-117a: ḳarındaşum.
[4266] S2- 87a, S3-117a: - ler.
[4267] S2- 87a, S3-117a: ehillerinden.
[4268] S2- 87a, S3-117a: + olan.
[4269] S2- 87a, S3-117b: irişe.
[4270] S2- 87a, S3-117b: ve illā.
[4271] S2- 87a, S3-117b: nāgāh maṭlabından rāyiḥa ṭuymamaġın.
[4272] S2- 87a, S3-117b: olur.
[4273] S2- 87a, S3-117b: + maḥrūm u maġżūb olur.
[4274] Ammā… : - S2, S3. S2- 87a, S3-117b: illā āletin bulup ṣaydı.

bāʿiṣ-i ḥayātı ele getüremez[4275]. İmdi cehdle[4276] (9) her nesne'i[4277] maḥallinden iste debbāʿdan ʿıṭr isteme derziden papuş isteme[4278].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Sāye-i şāhān (10) ṭāleb her dem şitāb

Tā şevi z'ān sāye bihter z'āfitāb (C2/ 2216)

[4279]Ṭaleb kün dimekdür. (11) Şitāb ve beştāb emrdür[4280]. Şitāften ivmek[4281] şitābed mużāriʿ[4282] şitāb emr[4283]. Maʿnā[4284] şehler[4285] (12) gölgesin iste her dem ʿacele eyle tā ol sāye ile āfitābdan yigrek olasın. Yaʿnī ʿārifler ki (13) maʿnā şehleridür anlar[4286] sāyesinden ayrılma ve sözlerin dinle

T-246b tā güneşden [4287]raḫşān olasın.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(14) Mihr-i pākān der-meyān-ı cān nişān

Dil-i men illā be-mihr ü ne-ḫoşān (C1/173)

[4275] Baḥrde… : -İ, İÜ, T. Bā'īş… : - S2, S3. S2- 87a, S3-117b: ḥayāt-ı ṭayyibe şikār idemez.
[4276] - S2, S3.
[4277] S2- 87a, S3-117b: + cehdle.
[4278] S2- 87a, S3-117b: + saʿüñ żāyiʿ olur ve ṣaḳın ḫavfenākede olmasa ki mürşidler ḫayru'l-umūr evsaṭhā ile ʿamellerdür yāżte ve seherde yorġunluḳ ḳadr-i teklīfde etmezler ki belki **Men refeḳ bi'ümmetī refeḳun Allāh ve'l-muslim aḫū el-muslim yuẓlim velā yuslim** (DA384) ḥadīṣi ile irşād iderler.
[4279] S2- 87a, S3-117b: + ʿArabī olunca.
[4280] Şitāb… : - S2, S3.
[4281] T-246a, İÜ-144b, İ-45a, İÜ2-47a: ʿacele etmek.
[4282] Şitābed… : - S2, S3.
[4283] S2- 87a, S3-117b: + dür.
[4284] -İ, İÜ, T.
[4285] T-246a, İÜ-144b, İ-45a, İÜ2-47a: şehān.
[4286] -İ, İÜ, T.
[4287] T-246b, İÜ-144b, İ-45a, İÜ2-47a: + münevver ve.

[4288]Nişānden (15) oturtmaḳ ve aġac dikmekdür[4289]. Nişāned[4290] mużāriʿ[4291]. Maʿnā[4292]

S3-118a pākler sevgüsin[4293] cānuñ içinde (16) dik. Göñül virme illā dil-ḫoşlar muḥabbetine. Yaʿnī beyt-i ḳalbüm cennet olsun derseñ[4294] (17) ḳadd-ı ṭūbā-yı maḥbūb ki

S2-87b şecere-i sidre[4295]-i müntehādur[4296] anda dik ve ḳalbüñ burcunı dil-ḫoşān[4297] (18) mihrine maṭlaʿ eyle tā **Ve eşraḳati'l-arḍu bi-nūri rabbihā (A331)** ḥükmünce vücūduñ bir nūr ola. (19) İmdi ʿārifleri sev tā dāreynde anlar maḳāmında olasın. Su'āl eger ʿāriflik ḥāli ḳalbīdür.

S1-59b (1) Ṣūretle

İÜ-145a bilinmez anlarla nice olayın dersen[4298] cevāb her kimüñle ki muṣāḥib ü hem-meclis (2) olduḳda ḳalbüñden hevā-yı dünyā vü şehevāt-ı fāside çıḳa yerine fikr-i āḫiret ü muḥabbet gele (3) ḳīllerüñ yumuşaya göñül ʿalāyıḳdan paklana böylelerle ol ve ayrılma ki bunlar (4) mis-i ḳalbüñe iksīr-i aʿẓam u kimyā-yı ekberdür. **Eclesū ʿandi min yeẕekkirküm ru'iyyetihi (A332)** bu maʿnādur. (5) İmdi murāduñı aradan çıḳarup anuñ dāmen-i pākine yapışup

İ-45b, İÜ2-47b murādına mürīd ol tā saña (6) faḳr sebaḳın ve ʿaşḳ dersin oḳıdup sendeki ʿāriyet olan māye-i ḥaḳḳānīi saña mülk (7) idüp ebedī ʿazl ü redden ḳurtulasın ve cihānuñ güft ü gūy ve āmed ü reft dādgīr (8) ġavġasından ve nevāziʿ-i beşeriyyeden ḳurtulup ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı ʿalā māhī görüp (9) merātib-i vücūdı kemā-kān bilüp[4299] sıyaġ-ı muḫtelifenüñ

[4288] T-246b, İÜ-144b, İ-45a, İÜ2-47a: + nişāneden maṣdar neşān emr.
[4289] T-246b, İÜ-144b, İ-45a, İÜ2-47a: + maʿnā evvelkidür ṣānī de ḳābildür.
[4290] S2- 87a, S3-117b: + feṯḥ-i nun ṣānī ile.
[4291] S2- 87a, S3-117b: + nişān emrdür.
[4292] T-246b, İÜ-144b, İ-45a, İÜ2-47a: mecāzen.
[4293] S2- 87a, S3-118a: muḥabbeti.
[4294] S2- 87a, S3-118a: dir iseñ.
[4295] S2- 87a, S3-118a: + dür.
[4296] S2- 87a, S3-118a: -müntehādur.
[4297] S2- 87a, S3-118a: dil-ḫoşlar.
[4298] -İ, İÜ, T.
[4299] Tā Ve eşraḳati'l-arḍu… : - S2, S3. S2-87b, S3-118a: + Ve sulūka ne ḳadar ḳudretuñ varsa da yine anlardan mustaġnī olma ki ḳuvvetüñ mużāʿif olup **Se neşuddu ʿaḍudeke bi'aḫīke** (DA385) āyeti ve **El-mu'min lil-mu'min**

T-247-a aṣl-ı vāḥide rücūʿın añlayup cümlede (10) ḥaḳīḳatü'l-ḥaḳāyıḳı ve sırr-ı vaḥdeti şühūd idesin.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Rev be-cū yār-i Ḫudāyī-rā tū zūd

(11) Çün cinān kerdi Ḫudā yār-i tū būd (C2/23)

Reften gitmek reft gitdi reved gider rev (12) bured[4300] ikisi de emrdür. Becū bā ve cimüñ zammıyla cüsten'dendür cüst māżī cüyed mużāriʿ (13) cū becū ikisi de emrdür[4301]. Gerdī kāf-ı ʿAcemīle eger[4302] ʿArabī ile ḳābildür[4303]. Yaʿnī eyle olsañ (14) yāḫūd ehl-i ḥaḳḳı muṣāḥib itseñ ḥaḳīḳatde ḥażret-i Ḥaḳ yāruñ olur[4304]. Maʿnā[4305] Yüri[4306] (15) bir Ḫudāyı yār iste. Çün anuñ gibi olasın Ḫudā yāruñ ola. Yaʿnī teslim-i ṣıdḳ ü iʿtiḳādla (16) derūndan ehl-i Ḥaḳḳı iste ve yollarınca git tā anlar ṭuyduġın ṭuyup Ḥaḳḳa yaḳın (17) olasın[4307].

Der-ṣoḥbet-i merdān[4308]

---

kā'lbunyān yeşed baʿḍ baʿḍen (DA386) ve **El-mu'min min ehli'l-īmān bemenzileti'r-re's mine'l-cesed** (DA387) ḥadīṣleri buña şāhidlerdür. **Erād el-mürşid-i kāmil mine'l-mu'minīn el-meẕkūrīn** (DA388). Ḥāṣılı istersen ki cihānuñ güft u gūy ve āmid u reft ve dād u gīr ġavġasından ve sā'ir nevāziʿ beşeriyyeden ḳurtulup ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı ʿalā māhī ʿaleyyetsüz ve lemiyyetsüz şuhūd idüp merātib vucūda ʿārif olup ve ol.

[4300] Gitmek… : - S2,S3. S2-87b, S3-118a: + reften maṣdar cüsten maṣdardur rū becū.

[4301] Becū bā… : - S2, S3.

[4302] S2-87b, S3-118a: mechūldür ya kāf.

[4303] S2-87b, S3-118a: maʿlūmdur.

[4304] Reften… : İ-45b, İÜ2-47b, derkenār olarak verilmiştir. Yaʿnī… : - S2, S3.

[4305] -İ, İÜ, T.

[4306] S2-87b, S3-118a: + dile.

[4307] Ḫudāyı… : - S2, S3. S2-87b, S3-118a-118b: + Ḫudāya mensūb yāri sen tiz ol eger ancılayın olursañ yāḫūd ancılayın iderseñ yaʿnī ehl-i Ḥaḳḳa muṣāḥib olursañ yā ehl-i Ḥaḳḳı (S3-118b) kendüñe muṣāḥib iderseñ ḥaḳīḳatde yārüñ Ḥaḳdur. Zīrā anlaruñ ḳalbi beyt-i Ḥaḳdur. Pes

Merdān-ı Ḫudā Ḫudā nebāşend
Lākin zi-Ḫudā cüdā nebaşend

maʿnāsı üzere hemān Ḫudā yārüñ olur.

[4308] T-247a derkenār: fī ṣoḥbet-i merdān. S2-87b, S3-118b: -merdān. S2-87b-88a, S3-118b: + kāmilān. Ol ser-ṣoḥbet-i merdān-i ilāhī ol nāvil-i luṭf nā (…) mecālisīn fecre ve mülāzimīn fısḳa olanları daʿvet-i meclis pīr-i kerāmet ḳılur tā ki anlara nufūs-ı kāmileden ola hem kendülerde müjde-i cemāl u ücret-i viṣāl meḳābilesin bulalar. Ḳāle ʿaleyhi's-selām **Kāne yu'min billāh ve'l-yevmi'l-āḫir felyukrim ḍayf** (DA389). (S2-88a) Yaʿnī seherlerde ġıybet duʿāyla ve muḍāyiḳasına te'sīrle nefʿdur ve ṭahhiru beyti āyetinüñ taḥḳīḳi üzere ṭālibüñ dil-i ḫāzā'in taʿmīrle Beytullāh etmekdür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki ḫāhed hem-nişīnī bā-Ḫudā

S3-119a **Tā nişīned (18) der-ḥużūr-ı evliyā (C2/2163)**

Neşisten neşīned ḳāʿidedür[4309] danisten dāned gibi kemā-merre[4310]. Maʿnā[4311] her ki diler Ḫudāyla hem-meclis ola otursın[4312] ḥużūr-ı evliyāda. Kemā ḳāle (a.s.m) **Min erade**

S1-60a (1) **inne yeclise meʿallāhu felyeclis meʿehlü't-taṣavvuf (A333)**. Yaʿnī[4313] ḥużūr-ı Ḥaḳda dā'imā ḥāżır (2) u manẓūr-ı ḥażret-i nāẓır-ı ḳādir[4314] ve meydān-ı ḥaḳāyıḳda sāyir olmak dileyen bir maġz-ı vücūd u (3) vācidü'l-mevcūduñ ḥużūrunda[4315] ḥissī vü maʿnevī yaʿnī

İÜ-145b cismi vü ḳalbi vü ṣuveri[4316] vü (4) sīreti yaʿnī[4317] muḥabbeti vü[4318] iʿtiḳādı ḥāżır olup dem-be-dem ʿilm-i ledün esrārın (5) anuñ ṣıfātı kitābuñdan okuyasın. Reşaḫāt'da eydür ḥażret-i Mevlānā buyurur kim bir gün (6) melūl[4319] u ġamgīn idüm[4320] defʿ[4321] idemedüm nā-gāh bir kimse çıkageldi eydür. Beyt[4322]

(Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Mefʿūlü/ Fāʿlün)

ʿĀşıḳlar ile (7) yār ol ḳıl ʿaşḳı iḫtiyār

Her kim ki ʿāşıḳ olmaya olma anuñla yār

[4309] S2-88a, S3-119a: ḳıyāsīdür.
[4310] - S2, S3. Neşisten… : İ-45b, İÜ2-47b, derkenār olarak verilmiştir.
[4311] -İ, İÜ, T.
[4312] S2-88a, S3-119a: oturasın.
[4313] - S2, S3. S2-88a, S3-119a: + Ve ḳāle ʿaleyhi's-selām **Efḍalu'l-ḥasenāt tekrimetü'l-cülsā'** (DA390). Ẓāhir her cülsā murād degüldür belki murād ṣaliḥā ve meşāyiḫdür. Zīrā mecalis vardur meclise ḳomayacaḳ ve mucālis var meclisden sürecek ḥāṣılı.
[4314] -İ, İÜ, T.
[4315] S2-88a, S3-119a: + ḳalbī ve ḳalbī.
[4316] Cismi… : İ-45b, İÜ2-47b, derkenār olarak verilmiştir.
[4317] Yaʿnī… : - S2, S3.
[4318] S2-88a, S3-119a: + teslīm u.
[4319] S2-88a, S3-119a: + idüm.
[4320] U… : - S2, S3.
[4321] S2-88a, S3-119a: + ġam.
[4322] -İ, İÜ, T.

Ve[4323] didi ki (8) bu beyt ile ʿamel iden bir saʿādet bula ki ebedī şeḳāvet[4324] görmeye ve bu maʿnāya[4325] Mollā[4326] buyurur[4327] ki[4328]

Min kāne lehu ʿāşḳ fe'l-meclis-i miṣvāh

Min kāne lehu ʿaḳl eyyāh u eyyānā (Divan-ı Kebir 2673)

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(10) **Der[4329]-ḥużūr-i evliyā ger be-gesili**

Tū helākī z'ān ki cüzvī nī-külī (C2/ 2164)

Gesīḫten ve gesīlīden

S3-119b ve (11) gesil kerden ve gesīl gerden[4330] dūr dīde żamm-ı kāf-ı ʿAcemile üzmek ve üzülmek[4331] maʿnāsınadur[4332]. (12) Burada[4333] murād üzülmekdür. Z'ān ki z'ānki'dür. Üc kelimedür[4334]. Yā'lar heb[4335] ḫiṭābiçündür[4336]. (13) Nī ne ikisi de ālet-i nefydür[4337]. Maʿnā[4338] ḥużūr-ı evliyādan eger üzülesin helāksin. Zīrā (14) cüzsin kül degülsin. Zīrā evliyā-i ḥaḳīḳatü'l-ḥaḳāyıḳ ile ḳā'imlerdür ki senüñ ẕātuñ (15) ol ḥaḳīḳatüñ nūrı[4339]

[4323] T-247a-247b, İÜ-145b, İ-45b, İÜ2-47b: + yollarına git tā anlar ṭuyduġun ṭuyup Ḥaḳḳa yaḳīn olasın (T-247b) baʿde ol kes.
[4324] S2-88a, S3-119a: şeḳādan ḳurtula ve bu mażmūna.
[4325] Görmeye… : - S2, S3. S2-88a, S3-119a: + ḥażret.
[4326] S2-88a, S3-119a: + dīvānında.
[4327] Ve… : -İ, İÜ, T.
[4328] S2-88a, S3-119a: ḳıṭʿa.
[4329] S2-88a, S3-119a: ez.
[4330] Ve… : - S2, S3.
[4331] S2-88a, S3-119b: + dür.
[4332] - S2, S3.
[4333] - S2, S3.
[4334] Z'ān ki… : - S2, S3.
[4335] - S2, S3.
[4336] S2-88a, S3-119b: ḥiṭābdur.
[4337] Kesīḫten… : İ-45b, İÜ2-47b, derkenār olarak verilmiştir. S2-88a, S3-119b: + kemā-merre.
[4338] -İ, İÜ, T.
[4339] S2-88a, S3-119b: + nuñ.

S2-88b[4340] pertevidür ki[4341] cemīʿ esmāyla cümle şey'e tecellī etmişdür. Ebyāt[4342]

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿilün)

Ol (16) yüce ẕātı pāk bī-çūndur

Ne derūn-ı cihān ne bīrūndur

Maẓhar-ı vaṣfıdur anuñ çe vü çün

(17) Ḥüsni mücellāsıdur birūn u derūn

Yaʿnī senüñ tenüñ

İ-46a, İÜ2-48a ve rūḥuñ ve ḳalbüñ ki cüzlerdür[4343] (18) ictimāʿına vücūd dirler. Eger bu cüzleri ḥażret-i Ḥayy-ı Ḳayyūmda[4344] yaʿnī vücūd-ı muṭlaḳuñ[4345] (19) miyānında[4346] ṭarḥ idüp anda maḥv-ı ṣırf olasın ḳaṭre[4347] deryāya düşmüş[4348] gibi ʿayn-ı deryā

S1-60b (1) olasın cüz'iyyet-i ẕilletden ḳurtulup kül[4349] olasın ve illā eczā-yı kimyā üstād eliyle bişüp vücūd (2) baḳırıyla tekrar ḳaynayup nefd olmayınca ser-māye-i ʿömrden aṣṣılı bāzār muḥāldür imdi ṣūretüñ (3) baḳırın āteş ü tevḥīd ü fenāya virmeyince külden cüdāsın ve żāyiʿsin

T-248a ve ẕikr (4) ü riyāżet ü ʿibādet ṣuyıyla bu vücūd-ı ḫayālī ve fikr-i sivā'ī cenābetinden yunmayasın (5) ārī degülsin nār-ı caḥīmle ḳāl olmalısın yā bunda yaḳ yoḫsa anda yaḳarlar[4350].

[4340] S2-88b ve 89a varakları yazmada bulunmamaktadur. Buradan devam ettiği tahmin edilmiştir.
[4341] - S3.
[4342] T-247b, İÜ-145b, İ-45b, İÜ2-47b, S3-119b: Beyt.
[4343] Ki… : - S2, S3. S3-119b: + eczālarınuñ.
[4344] S3-119b: ḥaḳīḳat-i evliyāda.
[4345] S3-119b: ṣıfat-ı Ḥayy-ı Ḳayyumda.
[4346] - S3.
[4347] - S3.
[4348] S3-119b: + ḳaṭre.
[4349] S3-119b: + e.
[4350] Olasın ve… : - S3. S3-119b: + ulaşursın. Belki ʿayn-ı küll olursın. Şeyḫinā ḳuddise sırrahu

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün şodī (6) dūr ez-ḥużūr-i evliyā

Der- ḥaḳīḳat keşte-i dūr ez-Ḫudā (C2/2214)

[4351]Çün[4352] evliyā (7) maḥżarından ıraḳ olasın ḥaḳīḳatde Ḫudā[4353]'dan dūrsun[4354]. Zīrā evliyā[4355] serāy-ı ḫāṣ (8) ḳapusınuñ[4356] aġaları[4357] ve ḥücre-i ḫāṣ[4358] maḥbūblarıdur ve ʿarāyis-i Ḫudādur[4359] ve (9) fevāris-i meydān[4360]-ı ev-ednā'dur[4361]. Anlardan ıraḳ[4362] Ḥaḳdan ıraḳ ve ser-gerdān-ı bādiye-i firāḳdur[4363].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(10) **Hem-nişīn-i ehl-i maʿnā bāş tā**

Hem ʿaṭā yābī vü hem bāşī fitā (C1/711)

Maʿnā ehline ḳarīb[4364] ol tā (11) hem istedügin bulasın. Hem ṭarīḳ-i ehl[4365]-i fütüvvet[4366] olasın[4367]. Yaʿnī bustān-ı evliyādan (12) mīvedār olam dirseñ ṣūretden geçenlere yaḳīn ol tā saña daḫi bu vücūd-ı beşeriyye (13) aġacı dünyā bāġına ḳanḳı mīve içün

---

Cūş-i deryāyla çün sāḥil farḳa düşdüñ
ʿAyn-ı deryā olagör maḥv olasın

Ḥabāb u ilās cüz'-i vücūda cevher-i külli ḫatm olup ḳāl olmayınca bīʿa rācih muḥāldür. Pes pota-i ceḥīmde ḳāl olmaġa ḳalur.

[4351] T-248a derkenār, İ-46a, İÜ2-48a, derkenār: geşten kāf-ı ʿAcemīyle olmak geşte olmuş gerdīde olıcı zīrā mużāriʿi gerded gelür.
[4352] -İÜ.
[4353] S3-119b: Ḥaḳ.
[4354] S3-119b-120a: ıraḳ (S3-120a) olmuşsundur.
[4355] S3-120a: + merātıbınca.
[4356] S3-120a: + bevvābları ve derūn-ı ḫānenüñ.
[4357] S3-120a: + nuñ.
[4358] S3-120a: + uñ.
[4359] S3-120a: - dur.
[4360] S3-120a: + ve sebkervān u ṭayyārān u sāḥa.
[4361] S3-120a: + pes.
[4362] S3-120a: + olan ḥażret.
[4363] S3-120a: - dur. S3-120a: + olur.
[4364] S3-120a: + ve mecālis.
[4365] - S3.
[4366] S3-120a: + de fenā bulasın.
[4367] - S3.

dikilmişdür gösterile ve seni vücūduñ bağına (14) żābiṭ ü bāġbān ideler tā ḫār ḫāşāk ve aḥcārdan arż-ı beşeriyyetüñ arıtup (15) ḳābil zirāʿat olup cennet-i ḳalbüñ **Tu’tī ukulehā kulle ḥīnin** (A334) ḥükmünce her sāʿat bir güne (16) mīve-i muḥabbet ve ṣemer-i maʿrifet vire yaʿnī eyülere uygun taḳlīdle de olursa taḥḳīḳe vesiledür.

İÜ-146a (17) Nāgāh bir gün yalanuñ gerçek olur Kimyā’da eydür baḫl yaramaz marażdur ʿilāc olmaz (18) illā riyāyla ve istiḥyāya

T-248b taḳlīdle. Pes hemān tek ṣuleḥāya taḳlīd ile żarar virmez. Ṣoñı (19) taḥḳīḳe çıḳar. Pes taḳlīdle ẕikr iden mürā’īi ṣūfīye daḫl idüp zinhār yorġurma

S1-61a (1) nāgāh varup feseḳaya taḳlīd iderek dibelik ehl-i tevḥīd ve ṣalāḥdan (2) dūr idersin **Ve men aẓlem mimmen meneʿa**

İ-46b, İÜ2-48b mesācidallāhi (A335) āyetinüñ taḥḳīḳince ḳalb-i mü’minde ḥaḳ (3) mezkūr olmaġın ve bu ḳulʿede nevbet-i pādişāhī çalınmaġın menʿ etmiş olursın senden aẓlem (4) kimse olmaz. Ehl-i inṣāf bilür ki hīc bir ṣanʿatuñ ibtidāsında ḥaḳīḳat müyesser degüldür. (5) Elbette ibtidāsı ġaraż-ı fāsid ü riyāyladur[4368]. **El-mecāz ḳānṭaratü’l-ḥaḳīḳat** (A336)’dur elbette gürūh ortasındaki (6) hāc ḥacdan ḳalmaz öñi yider ve[4369] ardı sürer[4370]. İmdi **Eṣ-ṣoḥbet mü’eṩereti** (A337) ḥadīṣi ile ʿāmil (7) uyanıḳlara hem-nişīn ol ki deryāya cīfe-i nā-pāk da düşse eyyāmla baḥrde maḥv olup (8) eyyāmla baḥrlik ṣıfatın ṭutar ṭāhir ü muṭahhar olur. Ammā deryāya ulaşmayup (9) yerinde ḳalan bir ḳazan

---

[4368] Bustān-ı evliyādan… : - S3. S3-120a-120b: + bir ḳışrī (…) ulaşmış ve ẓāhiri bıraḳmış bāṭına vāṣıl olmış ve her şey’üñ ḥaḳīḳatine belki ḥaḳīḳatü’l-ḥaḳayıḳa irişmiş ve **Ḫayru’n-nās enfeʿuhum lilnās** (DA391) ve **Ḫayru’l-aṣḥāb ʿindellāh ḫayruhum liṣahiye** (DA392)ḥadīṣine maẓhar olmuş kāmile yaḳlaş tā (…) himmetle ḥicr-i vücūduñı müteleyyin ve münkesir ḳılup içinden **Ve inne mine’l-ḥıcāreti lemā yetefecceru minhu’l-enhār** (DA393) ṭıbaḳınca miyāh-ı meʿānī ve enhār-ı sırr-ı sebʿa’l-meṩānī ẓuhūr ide ki nice ḳalup ġalīẓ u ʿuḳūl şedide ṣāḥibleri anuñla **Ṣumme telīnu ḳulūbuhum ve culūduhum ilā ẕikrillāhi** (DA394. Ayetin aslında culûduhum ve kulûbuhum şeklindedür.)semtin bula ve nice peyveste yüz ṭutmuş arażı beşeriyye **yuḥyi’l-arḍa baʿde mevtihā** (DA395) devletine ire. Eger ḳalbimde ḫulūṣum ve ʿamelimde ṣalāḥ yoḳ anlarile (S3-120b) anca hem-nişīn olayın dirseñ bilgil ki ehl-i inṣāf bildügin hīç bir ṣanʿatuñ ibtidāsında hīç bir kimseye ḥaḳīḳate vāṣıl müyesser degüldür elbette.

[4369] Dur elbette… : - S3. S3-120b: + ṭıbaḳınca her kār ki ibtidāsında bir ġareż-i fāsid vardur. Hele sen fāsıḳ iken muḳallidüñ ve mütebūʿuñ ṣāliḥler olunca gürūh ortasında ḳatārda ḥacca gidenler gibi ṣalāla düşmez. Zīrā ḳafilenüñ.

[4370] S3-120b: + ve öñi yider. Beyt

Der ṭeʿayyet her çe peş-i sālik āyed ḫayr ū-st
Der ṣırāt-ı mustaḳīm ey dil kesī gümrāh nīst.

ṣuyı bir ḳaṭre mürekkeb ḳara ider ve bir ḳaṭre necis murdār ider (10). Pes fāsıḳuñ cinsi ile muḫālaṭası ikisin bile murdār ider ve rengüñe boyar (11). Bārī ehl-i fenādan ayrılma ve anlarla aḳ sülūk eyle ki ḫāk-i pāk murdār ṣuyı pāk (12) ider. **En-necāset lā-testeḳarrü'l-cereyānü'l-mā' (A338)**[4371]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cān bī-maʿnī der-īn-ten bī-ḫilāf

(13) Hest hem-çün tīġ-i çūpīn der-ġilāf (C1/ 712)

Der fī maʿnāsına īn bu dimekdür[4372]. Çūpīn[4373] aġacdan[4374] (14) nesne[4375]. Ġılāf cemīʿ lüġat-ı kütüb-i ʿArabiye vü ʿAcemiye'de[4376] ʿāmmeten[4377] ḳın ve ẓarf ve ḳapaḳ ve örtü[4378] (15) maʿnāsına

T-249a muṣarraḥdur. Maʿnā[4379] maʿnāsuz cān ten içre ġılāfsuz ḳılıc gibidür aġacdan ḳın (16) içinde. Yaʿnī cān ki ten ʿālemine gele[4380] öz vücūduñda

S2-89b olan maʿnāsından ḫaberdār (17) olmaya belki ṣuver-i cismānīye kemāl-i iştiġāl ile bir mertebeye vara ki ṣūreti seyrinden (18) ḥayvān gibi teşaḫḫuṣa ḳādir olmaya ve

---

[4371] Uyanıḳlara… : - S3. S3-120b-121a: + idegör ki ʿayāz ebāʿasınuñ fāsıḳlıġuñ yeterken bir fāsıḳ ile daḫi muṣāḥib olursun. İki ẓulmet ve iki necāset ve iki ḳuyūt ve ġaleẓat ve merdūdiyete cemʿ olur. Birbirinden bed-reng u bed-rāyiḥa iḥāṭa idüp **Eḥāṭat bihi ḫatī'etuhu** (DA396) āyetine maḳr u ʿāḳıbetde **Ulā'ike humu'l-kāfirūne** (DA397) āyetine maẓhar olurlar. Cā'ide yoḳ meger nā'ib olup bir kendini ṭopraḳ gören ehl-i fenāya ḳarışub nice rūzgār anlarla bile ve ṣu gibi anlara ḫā'il olup nice eyyām enhār gibi dīde giryān olup yüzin yere sürerek ve ṭaşlar ile sīne giryān sulūk ide ol zamān (…) buyurduġı (S3-121a) üzere ol ḫāk-i pāk bu murdār ṣūreti daḫi pāk idüp naḫvet u ġalẓet bed-rāyiḥa ve bed-telven u kudūret ve necāset gider reng-i ṣafī ile ṣıfatullāha boyanur.

[4372] S3-121a: + Pes bu tende dimekdür.

[4373] S3-121a: + aġaca mensūb ve.

[4374] S3-121a: + düzilen.

[4375] S3-121a: + dür.

[4376] Lüġate… : - S3. S3-121a: + ʿArabī ve ʿAcemī lüġat kitāblarında.

[4377] - S3.

[4378] S3-121a: + dür.

[4379] -İ, İÜ, T. Maʿnāsına… : - S3. S3-121a: + yaʿnī.

[4380] S3-121a: + ve.

çalışup[4381] kendüyi[4382] var ṣanduġı ḫayālātı[4383] naẓarından (19) ḳaldırup bir ẕāta yönelmeye ki cümle mevcūdātı anuñ mecālī'-i cemāli ve merātib[4384]-i kāyināt-ı

S1-61b (1) vücūd anuñ merāyā-yı kemālidür ve[4385] dūn-himmet olup mir'ātin[4386] āb u gile ve dünyā-yı esfele (2) döndürdügiçün anuñ denā'et ü küdūretine boyana şeksüz ol cān bu tende bir zerrīn (3) ġılāf içre çūp pāredür[4387] mā-dām ki ten ḳınındadur nidügin[4388] kimse[4389]

İÜ-146b bilmez. Ammā **Yevme (4) tuble'ṣ-ṣerā'ir (A339)** 'de **Ve hum yaḥsebūne ennehum yuhsinūne ṣunʿā** (A340) ṭıbaḳınca kendüleri ḫūb ṣanan ziştlerüñ (5) bāṭını ẓāhir olunca bilinür ki nedür[4390]. İmdi[4391] merkeb çāñına ve[4392] çuluna[4393] aldanduġı gibi[4394] (6) ẓāhirle ḳalma. İçüñ ḫulūṣ-ı muḥabbetsüz iken[4395] ḳışrla aldanma ve belki[4396] ḳul iki ḫıdmete (7) geldi. Biri ʿibādet[4397]

[4381] Maʿnāsından… : - S2, S3. S2-89b, S3-121a: + cevheri ve ḥaḳīḳati va aṣlı kendüne ẓāhir olmaya. Yaʿnī kendi māhiyyetin bilmeye ve bī- ḫaber ola ve mücāhede ile.
[4382] S2-89b, S3-121a: kendüni.
[4383]S2-89b, S3-121a: ḫayālāt-ı fāsidesini öz.
[4384] S2-89b, S3-121a: + heme.
[4385] S2-89b, S3-121a: belki.
[4386] S2-89b, S3-121a: mir'āt-i ḳalbini.
[4387] Döndürdigçün… : - S2, S3. S2-89b, S3-121a-121b: teveccühle āyinesi jengār u mekder ola. Bu ḳayd u zencīr ṣūret ve bend-i ten bu ḫāne-i muẓlem-i dünyāda ile bağlaya **Ẓulumātun baʿḍuhā fevḳa baʿḍın** (DA398) olup ṣūret sīretden ẓāhiri bāṭından lafẓ-ı maʿnādan şüphemiz ola **Ulā'ike ke'l-enʿāmi** (S3-121b) **bel hum eḍallu** (DA399) şeksüz böyle can tende bir müzeyyen ḳında aġacdan ḳılıçdur ki.
[4388] S2-89b, S3-121b: kimse.
[4389] S2-89b, S3-121b: nidügini.
[4390] S2-89b, S3-121b: ne imiş.
[4391] S2-89b, S3-121b: pes.
[4392] S2-89b, S3-121b: + rengīn.
[4393] S2-89b, S3-121b: + cehlenüñ eyü ṣadāsı çıḳduġuna ve zīn-i dünyāya.
[4394] S2-89b, S3-121b: + sen de.
[4395] İçüñ… : - S2, S3. S2-89b, S3-121b: + ve ḳaya yanḳusı gibi bī-maʿnā söyebilme ve ḫulūṣsuz ʿamele ve lebsüz.
[4396] Ve… : - S2, S3. S2-89b, S3-121b: + bilürsüñ ki.
[4397] - S2, S3.

İ-47a, İÜ2-49a ile[4398] ẓāhirī taṯhīrdür. **Mā ḥalaḳtu'l-cinne ve'l-inse[4399] illā li yaʿbudūni (A341)** (8) budur biri[4400] bāṭınī taṯhīrdür[4401] ḥüsn-i niyyet ve iḫlāṣla cemīʿ aḳvāl ü efʿāl ü aḥvālde **Ve mā (9) umirū illā li- yaʿbudūllāhe muḫlisine (A342)** budur pes ḳulluġı[4402] ʿibādete ve ʿibādeti iḫlāṣa ḥaṣr[4403] etdi. (10) ʿİbādet bulunsa[4404] iḫlāṣ bulunmasa ḳaftānuñ[4405] ārī[4406] bedenüñ murdār ḳalur[4407] ki[4408] beden libās gibidür (11) ādemīsi[4409] rūḥdur. Dimişler ki bir tācir Hind'den yük getürse ibrişim diyü açmadan bāzāra

T-249b (12) getürdükde kepenek ü şal çıksa ne mertebe ḥacālet ve ziyān çeker. Pes burada ṭāʿat (13) yükün getüren ẓalūm u cehūl iḫlāṣı riyādan ṣıḥḥati fesāddan seçmeyen elbette (14) maḥşerde beyne'l-enbiyā ve'l-evliyā açduḳlarında seyyi'āt çıḳsa ana ne mertebe ḫusr u ḫıẕlān (15) u ḥırmān irer ve anlar şehādetiyle nihāyet olan ʿaẕāb nice olsa gerek. İmdi **İẕā eḥabullāhi (16) ʿibdā yuṣriḥa ʿuyūbihi (A343)** ḥükmünce kendü vücūduñuz yükün bunda iken (17) miftāḥ-i esmā'-i uṣūlle açmayasuz ve bāṭını nedür bilmeyesüz pes Ḥaḳ nāḳıd-ı başīr maḥżarına iletecaguñ (18) ḳumaşı bunda yoḳla kim kem ise tebdīl idegör andan yola gir ve illā sermāye-i ʿömrüñ (19) **Fe mā rabiḥat ticāretuhum ve mā kānū mühtedin (A344)** ḥükmünce yol araduġuñiçün ḥarāmīye gider. Aṣṣısuz

S1-62a (1) ḳalursın ve cehenneme lāyıḳ olursun[4410] bu maʿnāyı iẓhāran buyurur ki[4411]

[4398] - S2, S3.

[4399] S1'de: ..u'l cinne ve'l inse olarak verilmiştir.

[4400] Mā ḫālaḳtu'l… : - S2, S3. S2-89b, S3-121b: + ʿibādetle ve muʿāṣīdin ictinābla ve gerekmez el yumaḳla saliküñ vużūsıdur ikinci.

[4401] S2-89b, S3-121b: + īmāndan ṣoñra iḫlāṣ.

[4402] Ve iḫlāṣla… : - S2, S3. S2-89b, S3-121b: + ve tevbe ve inkisārla bu saliküñ ġuslidür. Evvelki maʿnā ḥaḳḳında **Lehu Ve mā ḫalaḳtu'l- cinne ve'l-inse illā li yaʿbudūni** (DA400). İkinci maʿnā ḥaḳḳında yine **Ve mā umirū illā li yaʿbudūllāh muḫlisīn lehud dīn** (DA401)buyurdı. Bu iki āyetde ḳulı.

[4403] S2-89b, S3-121b: + ve taḫṣīṣ.

[4404] S2-89b, S3-121b: bulunup.

[4405] S2-89b, S3-121b: ḳaftānı.

[4406] S2-89b, S3-121b: pāk.

[4407] S2-89b, S3-121b: dem gibi olur.

[4408] S2-89b, S3-121b: zīrā.

[4409] Libās… : - S2, S3. S2-89b, S3-121b: + insānun libāsıdur ḥaḳīḳat-i insān.

[4410] T-249b, İÜ-146b, İ-47a, İÜ2-49a: + pes.

[4411] Dimişler ki… : - S2, S3. S2-89b-90a, S3-121b-122a: + kemā-merr. Ḫāṣılı ʿibādet etmeyen insān degüldür iḫlāṣ (S3-122a) etmeyen ʿābid degüldür dimek oldı. Zīrā ʿibādet tendür rūḥı iḫlāṣdur bu iki āyetüñ maẓmūnıdur ki **İnnallāhe yuḥıbbu't-tevvābīne ve yuḥibbu'l-muteṭahhirīn** (DA402). Yaʿnī (S2-90a) ḳabūl maḥbūb-ı Ḥaḳ olmaz illā bu iki ḫaṣletle olki tevbe ide küfrden īmāna fasḳdur ṣalāḥa ikinci ẓāhirin ārıda ʿibādetle bāṭınun iḫlāṣ

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tā ġılāf ender beved (2)bā-ḳıymet-est

Çün berūn şod sūḫten-rā ālet-est (C1/713)

[4412]Taḳdīm ü teʾḫīr vardur (3) aṣlı tā ender[4413] būd bī-ḳıymet-estʾdür[4414]. Yaʿnī ol tīġ-i çūpīn ki (4) rūḥ-i bī-maʿnādan ʿibāretdür. Mā-dām ki beden[4415] ḳınındadur ḳıymetlüdür. Ehl-i ẓāhir anı tīġ-i cevherdār (5) ṣanur. Çün ecel ḳabżası ol cān ḳılıcı[4416] ḳabż idüp ḳabżasından çeke[4417] (6) ol dem ḥaṭeb-i caḥīm u ḥaṣab-ı cehennem[4418] olmadan[4419] ġayrıya yaramaz. Neye uġraduġın anda bilür ki[4420] (7) hem bahā etmez hem rüsvāy u hem-muʿāteb hem-muʿaẕẕeb ü[4421] muʿāḳeb olur[4422].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tīġ-i çūpīn-rā me-ber (8) der-kār-i zār

T-250a **Benker evvel tā nekr der-kār-i zār (C1/ 714)**

---

ve ḥüsn-i niyet ve tevbe ve nedem ile bu tafṣili maḳdūr buyurasın ki cemīʿ Ḳur'ānda olanuñ meʿāniyyesini cāmiʿdür (…) bulup Ḳur'ān bu faḳīr diliyle tevżīḥ olındı tedebbür.

[4412] S2-90a, S3-122a: + ʿibāretde.

[4413] S2-90a, S3-122a: + ġılāf.

[4414] - S2, S3.

[4415] S2-90a, S3-122a: ten.

[4416] S2-90a, S3-122a: + nı.

[4417] S2-90a, S3-122a: çekse.

[4418] U… : - S2, S3.

[4419] S2-90a, S3-122a: olmaḳdan.

[4420] Neye… : - S2, S3.

[4421] Hem-muʿāḳeb… : - S2, S3.

[4422] S2-90a, S3-122a-122b: + Pes cennet güzelleridür. **Yevme tuble's-serā'ir** (DA403)de iç ṭaşa dürilür. Bāṭını güzel bulunmazsa ḳomazlar nitekim **İnnallāhe lā yenẓuri ilā ṣuverikum velākin yenẓuri ilā ḳulūbikum** (DA404) bir maʿnāsı da (S3-122b) budur ki ḳıyāmet gününde ḳalb ḥāline baḳarlar güzel ise serāya alurlar. **Yevme lā yenfaʿu mālun ve lā benūn** (DA405) **İllā men etāllāh bi ḳalbin selim** (DA406)bu taḥḳīḳı mu'eyyeddür. Te'emmel beheẕā el-maʿnā ḳāle ʿaleyhi's-selām **İnne aḥsene'l-ḥasen ḥusnu'l-ḫulḳ** (DA407) ve ḳāle **İnne ekṣer mā yudḫil el-cennet taḳvāyullāh ve ḥusnu'l-ḫulḳ** (DA408) ve ḳāle **İnne mekārime'l-aḫlāḳ min aʿmeli'l-cennet** (DA409) gör ki ḥażret (ʿa. s.m) keremu'ṣ-ṣūret ve'ṣ-ṣūretu'l-ḥusnī dimedi. İmdi sikke-i ṣūret muʿteber degüldür. Belki naḳd-i maʿnānuñ ḫatm u mihri gerek ve kitāb-ı ḳalbüñ misk-i iḫlāṣ u ʿaşḳla ḫıtāmı gerek kemā ḳāle ʿaleyhi'selam keremu'l-kitāb ḫatme.

Bürden iletmek żamm-ı bāyla(9) büred iletür[4423] feṯ-i bāyla[4424] beber ilet[4425] meber iletme[4426] cümlede feṯ-i bāyladur. Berden lafẓınuñ müşteḳātına beñzemek (10) içün[4427] nekeristen baḳmaḳ[4428] nekerīden miṣli[4429] nekered mużāriʿ benker emrdür. Evvelki kārzeden[4430] (11) ceng dimekdür[4431] ṣoñraki[4432] kār[4433] maṣlaḥat zār iñildidür tecnīs-i tāmdur[4434]. [4435]Aġac ḳılıcı (12) ceng[4436] içine[4437] iletme. Evvel[4438]

S2-90b baḳ tā āḫir işüñ fā'idesüz feryād olmaya. Pes[4439] cānuñda (13) sikke[4440]-i maʿnā[4441] yoksa ġılāf-ı ṣūrete aldanup bende emīr-i kārzārum diyü atılma tā[4442] nār-ı firḳate[4443] (14) yanmayasın[4444].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İ-47b, İÜ2-49b Ger beved çūpīn be-rev dīger ṭalep

[4423] - S2, S3.
[4424] S2-90a, S3-122b: + mużāriʿdür.
[4425] S2-90a, S3-122b: emr.
[4426] S2-90a, S3-122b: nehīdür.
[4427] Cümlede… : - S2, S3.
[4428] S2-90a, S3-122b: ve.
[4429] S2-90a, S3-122b: maṣdar.
[4430] S2-90a, S3-122b: kārzār.
[4431] S2-90a, S3-122b: + basītdür.
[4432] S2-90a, S3-122b: ikinci.
[4433] S2-90a, S3-122b: + zār merkebdür kār.
[4434] Berden… :İ-47a, İÜ2-49a, derkenār olarak verilmiştir.
[4435] S2-90a, S3-122b: + maʿnā.
[4436] S2-90a, S3-122b: +e.
[4437] - S2, S3.
[4438]S2-90a, S3-122b: + efkārla.
[4439] S2-90b, S3-122b: imdi.
[4440] S2-90b, S3-122b: + celāvet u mihr-i cür'et.
[4441] S2-90b, S3-122b: + yı muḥabbet u maʿrifet.
[4442] S2-90b, S3-122b: + maġlūbiyetle.
[4443] S2-90b, S3-122b: + ve ḥasrete.
[4444] S2-90b, S3-122b-123a: + Zīrā mādām ki sende seyf-i maʿna ve māye-i ʿaşḳla ḳavīlenmek olmaya (S3-123a) ḥażretüñ **Receʿalnā ilā'l-cihādi'l-ekber** (DA410) buyurduġı ġazvet-i enfesiyye meydānında at depemezsüñ ve ʿaduvvden ḳurtulamazsın. Ammā ol seyfse ve ḳuvvete mālik iseñ her meydānda senüñdür. Serv-i ḫasr u rū vü manẓur-ı furū mu'eyyedīdsin. Kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām **İnne'l-fitnet teci'i fitnesefu'n-nās nesfen yeḥcū'l-ʿālim minhā beʿilm** (DA411) Zīrā ʿilm u ʿirfān seyf-i maʿnevīdür ve ʿaşḳ-ı dā'im ve tevḥīd-i şaḫṣ-ı hāyim ḥaşīn muḥkem bāṭınīdür ki ʿālem ʿaduvv olsa aña giremez ve ḳāle ʿaleyhi's-selām **İnnemā yuʿişu'l-etemmem mekārime'l-aḫlāḳ** (DA412) yaʿnī ben ġılāf ṣūreti ve ḳışrını lübbi ve ẓāhir bī- Sīreti tezeyyün emri içün irsāl olunmadım bilki ḥüsn-i ḫulḳ u maʿrifet taḳvā elbette maʿnevīleri ile bāṭını tezeyyün u tecelliye ve taḥliye içün geldim ve seyf-i ḳalbi tekmīl u teşḫīde geldim ki buyurur.

Der beved elmās pīş-i ābā ṭaraf (C1/ 715)

Be-rev emrdür. Beved (15) vavuñ feṭḥi ile[4445] sükūn-ı vavla olan

İÜ-147a būd'uñ[4446] mużāriʿ idür. Ṭalep kon dimekdür. Bā[4447] (16) āmeden lafẓınuñ[4448] emridür[4449]. Beyā daḫi gelür. Bāyla kesr-i ḫāṭıriçün āmed'üñ elifi bāya (17) döner[4450]. Maʿnā[4451] eger cānuñ ḳılıcı aġacdan ise

S3-123b yüri bir ġayrısın iste. Eger elmāsdan (18) ise ilerü meydāna gel ṣafā[4452] vü[4453] ṭarābile[4454]. Yaʿnī cānuñ bī-maʿnā ise ṣāḥib-i maʿnā (19) Dāvud-miṣāl Ve[4455] **elennā lehu'l-ḥadīd** (A345) maẓhar-ı pür-kemāl-i umūr dileye[4456] ḥadīd-i beşeriyyetüñ

S2-91a teslīm

S1-62b (1) eyle. Ola ki nefesi körügi ile seni **Ṣümme telīnu culūduhum ve ḳulūbuhum[4457] ilā ẕikrillāhi** (A346)' a maẓhar idüp (2) āteş-i tevḥīdle kānūn-ı muḥabbetde[4458] ḳaynadup seni[4459] bir tīġ-i ābdār ide ki ḳaṭʿ-ı efkār-ı māsivā (3) vü defʿ-i vesāvis-i hevā idüp[4460] niçe żueʿfāya daḫi[4461] ḳafādār u muʿīn ve hevādār (4) olup ṭarīḳ-i Ḥaḳ[4462] ḥarāmīlerinden[4463]

[4445] Berev… : - S2, S3. S2-90b, S3-123a: + Reften maṣdardur. Reved mużāriʿ burev emrdür. Būd feṭḥ-i vāvladur.
[4446] S2-90b, S3-123a: būd lafẓınuñ.
[4447] Ṭalep… : - S2, S3. S2-90b, S3-123a: + Būden olmaḳdur şoden gibi, ṭalebʿ Acemde ṭı yoḳdur. Ammā teʿaccümle ṭabīden ve ṭalebīden luġatdur. Pes ṭaleb emr olur beṭıb beṭaleb ṭaleb ṭab dirler aña elif memdūdedür.
[4448] S2-90b, S3-123a: lafẓından.
[4449] S2-90b, S3-123a: emirdür.
[4450] Berev… : İ-47b, İÜ2-49b, derkenār olarak verilmiştir.
[4451] -İ, İÜ, T.
[4452] - S2, S3.
[4453] - S2, S3.
[4454] S2-90b, S3-123b: ṭarab u surūrla.
[4455] Cānuñ… : - S2, S3. S2-90b, S3-123b: + aġaç ḳılıcı fenā ve inkisar āteşinde maḥv ile ve rūḥ-ı ḥayvānī aḥkā min eẕā ile rūḥ-ı ḳudsī ṣıfatıyla müteḥaḳḳaḳ ol. Ḥāṣılı eger.
[4456] Maẓhar… : - S2, S3. S2-90b, S3-123b: + ṣanʿatında ḫalḳatullāh olmuş mürşide.
[4457] S1'de ḳulūbuhüm ve culūduhum olarak yazılmış.
[4458] A maẓhar… : - S2, S3. S2-91a, S3-123b: + mażmūnunca kānūn-ı ʿaşḳda ve kurre-i muḥabbetde.
[4459] - S2, S3.
[4460] Māsivā… : - S2, S3. S2-91a, S3-123b: + vesāvis u ḫancer-i ṣamṣām-ı ḫavāṭır-ı fāside ve hevā-ces ide belki.
[4461] S2-90b, S3-123b: + bu belālı yolda yār.
[4462] Olup… : - S2, S3. S2-91a, S3-123b: + ve nāṣır-ı vefādār olasın ve bu seyle ṭarīḳat.
[4463] S2-91a, S3-123b: + hem.

T-250b ḳurtulup ve[4464] ḳurtarup ḳıyāmet[4465] kārzārına[4466] (5) debend[4467]-i dünyādan[4468] cān-ı bī-maʿnā ile varmayasın ve bu kār-ḫāneden ol meydāna (6) varduġuñda[4469] cenneti ḳılıcuñla alasın[4470].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tīġ-i der zerrād ḫāne-i evliyāst

Dīden-i īşān (7) şümārā kīmyāst (C1/ 716)

Zered ʿArabca muḥarriket[4471] zırh didükleri demir gömlekdür. Zerrād zırh (8) düzici zerrād

S3-124a ḫāne zırh düzecek yer Aḫterī[4472]. Maʿnā vü cān ḳılıcı[4473] evliyānuñ (9) cebe-ḫānesindedür. Yaʿnī ḳalbindedür himmet iderlerse aġacuñ cevheri demir olur ve (10) demirüñ ḳılıc olur[4474]. İmdi anlar[4475] ṣoḥbetinden[4476] ayrılma ki anları görmek size kimyādur ki (11) aḫlāḳ-ı zemīme-i beşeriyyeñüz baḳırın altun iderler ve mis-i nābuñuzı cevher-i nā-yāb (12) iderler ve ḥarāmīlerden ṣaḳınuñ ki naḳd-ı gözi daḫi żāyiʿ iderler ammā evliyāya ḫıdmet (13) iki cihānda zaḫmet ü ḍalālden ḫalāṣdur. Cümle kümmel bu sözde müttefiḳlerdür[4477].

[4464] S2-91a, S3-123b: + hem.
[4465] - S2, S3.
[4466] S2-91a, S3-123b: kārzār-ı ḥaşre.
[4467] S2-91a, S3-123b: serḥad.
[4468] S2-91a, S3-123b: + ve derbed-i mevtden geçüp.
[4469] Bu… : - S2, S3. S2-91a, S3-123b: + ʿarṣa-i ʿurṣātda.
[4470] S2-91a, S3-123b: + Ve illā ṣūfiyem ve cihād-ı ekber sāḥasında ġāziyem deyu etdügüñ daʿvīnüñ kiẕbi ṣābit olur. Ḳāle ʿaleyhi's-selām **İnne li-külli ḳavlin mışdāḳan ve li-küllen ḥaḳḳan ḫaḳīḳat** (DA413).
[4471] S2-91a, S3-123b: iki fetḥle.
[4472] Yer… : - S2, S3. S2-91a, S3-124a: + mevżūʿdur ʿArabī luġatlerde muṣarraḥdur burada zerrād ḫāne ḳalb-i evliyādur. Yaʿnī meẕkūr olan.
[4473] Vü… : - S2, S3. S2-91a, S3-124a: + tīġ.
[4474] Yaʿnī… : - S2, S3. S2-91a, S3-124a: + Anlaruñ baḳması size kīmyādur. Yaʿnī murād iderlerse irādet-i naẓarları ile cevher-i cūb ahenīn cevher-dār ve merġūb olur ve seyf-i ḥāsım u sekin-i cāzim olur ve hes-i beşeriyyet naẓar-ı kīmyā eşerleriyle altūn olur.
[4475] S2-91a, S3-124a: evliyā.
[4476] S2-91a, S3-124a: + ve meşāyiḫ ḫıdmetinden.
[4477] Ayrılma ki… : - S2, S3. S2-91a, S3-124a: + ayrılman ve ne belālar ḫakirsüñüz çeküñ anlaruñ ḳalblerine giregörüñ ol beyt-i ilāhi ve ḳudret cebe-ḫānesine giren elbette tīg-i berrān olur ki anlar kün fekān ṣıfatına maẓhar ve küntü yedan semʿan ve başaran ṣıfatına muḳarr olmuşlardur ki buyurur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(14) **Ger tū seng-i ṣaḫra vü mermer şodī**

İÜ-147b **Çün be-ṣāḥib dil-resī gevher şodī (C1/ 722)**

Kütüb-i ʿArabiyetde[4478] (15) ṣaḫr büyük ṭaşdur. Ṣaḫra vāḥididür. Cemʿ ṣuḫūr gelür. Seng ʿAcemde muṭlaḳ ṭaşdur[4479]. (16) İżāfetü'l-ʿām ile'l-ḫāṣ olmak ḳābildür. Resīden resīd māżī resed mużāriʿ (17) resī muḫāṭabıdur. Yā-i ḫiṭābīyle[4480]. Maʿnā[4481] eger[4482] ṭaş ve ḳaya

S2-91b ve mermer olasın. Çün ṣāḥib-i dil[4483] (18) eresin gevher olursun. Yaʿnī ḳalbüñ

S3-124b ne ḳadar ḳatı ve ġalīz ve ḳasī ve bī-ẕevḳ[4484] (19) ve cāmid ve pas[4485] olsa[4486] her geh ki[4487] sevk-i ʿināyetle[4488] bir kāmile iresin anuñ naẓar u nefes-i

S1-63a (1) iksir-miṣālī[4489] ḳatı göñlüñi mumdan daḫi nerm ider gevher ider[4490] ve Ḫōca Bahā'eddīn (2) buyurur dā'imā

T-251a ehlullāh ile muṣāḥabet ʿaḳl-ı meʿādı arturur ve ṭarīḳe taḳlīd ile (3) giren iḫlāṣ u cehdle ider elbette taḥḳīḳa irer mütekeffilüm dirdi.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[4478] S2-91a, S3-124a: ʿArabī kitāblarda.
[4479] S2-91a, S3-124a: + pes.
[4480] Kütüb… : İ-47b, İÜ2-49b, derkenār olarak verilmiştir. Olmaḳ… : - S2, S3. S2-91a, S3-124a: + olur yā iżāfetu'l-mevṣūf ilā'ṣ-ṣıfat olur. Ḳāle Allāh teʿālā Ṣümme ḳaset **ḳulūbuhum min baʿd ẕālik fe hiye ke'l-ḥıcâret ev eşed ḳasveh** (DA414. Ayetin aslında kulūbukum şeklindedir).
[4481] -İ, İÜ, T.
[4482] S3. S2-91a, S3-124a: + ḳaya.
[4483] S3. S2-91b, S3-124a: erbāb-ı ḳalbe.
[4484] Ve… : - S2, S3. S3. S2-91b, S3-124b: + ise ve ne deñlü.
[4485] S2-91b, S3-124b: yābis-i vesvāsī ise.
[4486] - S2, S3.
[4487] S2-91b, S3-124b: + sīḳ-i ḥüsnī ve.
[4488] S2-91b, S3-124b: + ve ceẕb-i hidāyetle.
[4489] kāmile… : - S2, S3. S2-91b, S3-124b: + kāmilüñ naẓar-ı pür-kemāli nefs (…) miṣāline ṭuş olasın mes nābeki cevher nāyāb ider ve.
[4490] S2-91b, S3-124b: + Ve didiler ki mürīd mürşidüñ ferzend-i maʿnevīsidür. Ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmuñ **Mā neḥal vālidun veled efḍale min edebin ḥasen** (DA415) feḥvāsınca elbette muḳteżā-yı şefḳat üzere baba oġula tā edebdedür.

Nār-ı ḫandān (4) bāġ-rā ḫandān koned

İ-48a, İÜ2-50a Ṣoḥbet-i merdānet ez-merdān koned (C1/ 721)

Merdānet aṣlı merdān tū-rā (5) idi. Rā ki edāt-ı mefʿūl idi ḫaẕf olundı[4491]. Tā merdān lafzına taḫfīf[4492] içün ulaşdı (6) vav daḫi düşdi[4493]. Maʿnā[4494] gülüci od bağı da rūşen ve gülüci ider. Merdān-ı Ḫudā ṣoḥbeti (7) seni merdānlardan[4495] ider. Nār-ı ḫandān[4496] tefsīrde[4497] güneş ü ay u kevākibdür[4498] dir[4499]. Aṣlları (8) nārdur[4500] ve bu sebze vü et ü mīveler[4501] bunlaruñ gerdiş ü teʾṯīrindendür ḳaçan hevā (9) seḥābdan ʿuryān olmaġla bunlar ḫandān ola pür-ḫandān ve küşāde olup ezhār (10) u sebze vü etile müzeyyen[4502] olur. Ke-ẕālik[4503] mirʾāt-i ḳalb merdāna ḥakīḳat güneşini[4504] bī-seḥāb (11) ṭulūʿdadur ḫıdmet ü teslīm ile ol ḳalbe giren ṭālibe[4505] de anuñ żiyāsı doḳunup[4506] (12) şitā-i cehlle bī-berg ü bī-bū iken ḫūb-rū vu ḫōş-bū olur. Ḳalbi **ṣumme telīnu (13) ḳulūbuhum** (A347) ṭıbaḳınca[4507] müleyyen olup ḳābil-i neşv ü nemā olur. Ammā[4508] çāh-ı inkārda ḳalup[4509] (14) ṣaḥrā[4510]-yı ḳalb-i kāmile girmeyenler[4511] ebedī ẓulmet-i cehāletde ve[4512] zemherīr-i

[4491] İdi… : - S2, S3. S2-91b, S3-124b: +dür kelāmdan faẕla oldıġçün maḫẕūfdur.
[4492]S2-91b, S3-124b: +en.
[4493] İçün… : - S2, S3. S2-91b, S3-124b: + ulaşmışdur.
[4494] -İ, İÜ, T.
[4495] T-251a, İÜ-147b, İ-48a, İÜ2-50a, S2-91b, S3-124b: de erenlerden.
[4496] S2-91b, S3-124b: + dan.
[4497] S2-91b, S3-124b: murād.
[4498] S2-91b, S3-124b: yılduzlardur.
[4499] T-251a, İÜ-147b, İ-48a, İÜ2-50a: + ki. S2-91b, S3-124b: **Ve zeyyennā's- semā'e'd -dunyā bi meṣābīḥ** (DA416) tefsirinde.
[4500] S2-91b, S3-124b: + buyurdılar ve bu eşcār.
[4501] Ü… : - S2, S3.
[4502] Teʾṯīrindendür… : - S2, S3. S2-91b, S3-124b-125a: + teʾṯiri sebebi ile mīvedār ve reng-dār u ḫāṣa-dār u (S3-125a) ṣāḥib-i ezhār.
[4503] S2-91b, S3-125a: + merdān-i ilāhīnüñ.
[4504] Merdān… : - S2, S3. S2-91b, S3-125a: +lerine envār-ı efʿāl u ṣıfāt u esmāʾi ve żiyā-i şems-i ẕāt.
[4505] S2-91b, S3-125a: -e.
[4506] Anuñ… : - S2, S3. S2-91b, S3-125a: + ol inʿikās maḥallinde bulunmaġın müsteżī olup.
[4507] Ḳalbi… : - S2, S3. S2-91b, S3-125a: + ve ġalẓat-ı arż-ı beşeriyyet.
[4508] S2-91b, S3-125a: + burūdet-i ʿadāvetle.
[4509] S2-91b, S3-125a: + sāḫ-i pür-ezhār ve.
[4510] S2-91b, S3-125a: + pür-bahār.
[4511] S2-91b, S3-125a:iremeyenler.
[4512] Ebedī… : - S2, S3.

ḍalāletde[4513] ḳalurlar. İnkāruñ (15) ise bāʿiṣi ġāliben bī-ẕevḳ olan ʿayb arayan ḳāl u ḳīl[4514] ehl ile muṣāḥib[4515] olmaḳdur[4516].

El-cezr kemā seḥī Cāmī sırrahu Eş-Şāfī[4517]

Şeyḫ[4518] ān būd ger[4519] çün be'ū Mūsī

Berhā ez-hezār buve'l-hevāsī

(17) Devlet-i ṣoḥbet çinin pīrī

Mes-i ḳālb-ter-est iksīrī

T-251b Ḥarf- ḫod ber-tereş[4520] (18) rūz-be-rūz

Sebaḳ faḳr u ders-ʿaşḳ āmūz[4521]

Zemī ʿaşḳ beḫūdet sāzed

V'ez ʿalāyıḳ (19) mücerret sāzed

[4513] S2-91b, S3-125a: + ẓulmet-i cehāletde.

[4514] Bī-ẕevḳ… : - S2, S3. S2-91b-92a, S3-125a: + dā'imā kendü ʿayblarından (S2-92a) görülen ʿayb cūy ola ḳīl u ḳāl.

[4515] S2-92a, S3-125a: + dendür.

[4516] - S2, S3. S2-92a, S3-125a-125b: + Fā'ide ʿuşşāḳla ṣoḥbet ve intifāʿ isteyen anlara ẕerre ḳadar teklif-i dünya itmemek gerek ve ḫāṭırına ṣıḳlet u bār olacaḳ yere uġramamaḳ gerek. Ḳāle El-Cüneyd ṣoḥbet (…). Yaʿnī ṣoḥbet ki Allāh ola ḫulūṣ u vaḥdetle gerek benüm filānum ḳanı dimek hem ḳayda düşürmekdür hem başḳa benüm filānum var dimekdürt. Teklif u tevḥīd tekellüf ve tevḥīdüñ ġayrıdur. Alletū… maʿnāsı kendüden bir nesneye müteṣarrıf ve mālik (S3-125b)nisbatī izāle ve isḳāṭ etmekdür. Ḳāle İbrāhīm bin Şeybān taṣḥibu ʿalā min yuḳūle fiʿilī ve ṭālib ḫıdmetin minnet etmeye belki ḫādimlik mertebesine irdügüne seyyid u ʿizzet ve cāna minnet bile.

[4517] El… : - S2, S3. S2-92a, S3-125b: + Cāmī.

[4518] - S2, S3.

[4519] S2-92a, S3-125b: şeyḫ.

[4520] S2-92a, S3-125b: ber-terāş.

[4521] S2-92a, S3-125b: + Pes dervīş isen kendü murādāt u muḳāṣaduñ dersini ṣaḥife-i ḫāṭırdan çıḳar nā-murādlıḳ ve faḳr u ʿaşḳ dersini oḳı yaz tā ki ferd.

Der-nehy-i muṣāḥabet-i müddeʿiyān u müzevirān[4522]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Dūstī-i cāhil[4523]-i şīrīn suḫan

S1-63b (1) **Kem şinev ki hest çün semm-i kühen (C6/1431)**

Dūstī'de yā maṣdariyyedür. Kühen köhne bir maʿnādur. (2) Eski[4524] dimekdür. Şinev emrdür[4525]. Şīrīn ṭatlu[4526] süḫan[4527] burada

S3-126a feṯḥ-i sin żamm-ı ḫāyladur. (3) Maʿnā[4528] köhne muvāfaḳat[4529] içün[4530] ṭatlu sözlü cāhillik dostluġın az işit ki (4) ol eski yıllamış ḳattāl aġū gibidür.

S2-92b Yaʿnī aḥvāl-i ehl[4531]-i sülūkdan bī-naṣīb ü bī-ḫaberlerüñ sözi[4532] (5) ṭatluysada[4533]

İÜ-148a ıraḳ ol[4534] sevişme ki[4535] **Ammā el-lisānu femimzūcu bihi (6) ʿasel ve fī'ż-żamīr zenābīr ve ḥayāt (A348)** ṭıbaḳınca daḫi vücūdı[4536] muḥabbet[4537] balına[4538] küb olmamışdur. (7)

[4522] U… : - S2, S3. S2-92a, S3-125b: + Ol ḥażret-i perhiz-kār mecālis-i sefhā ve rehā künende-i ṣoḥbet-i ġaflet u ehl-i dünyā ve maṣlaḥ-ı ḳulūb ḳāsiye-i nāsiye nāsiyye v erbāb-ı ġaflet ve muahhar murāyā-i pür-jengār aṣḥāb-ı ẓulmet u ḳasvet-i fesāḳdan tabʿīden ve taḫẕīren ve sefhāden tenṣīren ve mecālis-i ṣāliḥine ve meḥāfil-i müfliḥiyye daʿvet buyururlar ki.

[4523] - S2.

[4524] S2-92a, S3-125b: + ve ḳadīm.

[4525] S2-92a, S3-125b: + şenīdenden.

[4526] S2-92a, S3-125b: + dur.

[4527] - S2, S3.

[4528] -İ, İÜ, T, S2, S3.

[4529] S2-92a, S3-126a: + ḳāfiye.

[4530] Dūstīde… :İ-48a, İÜ2-50a, derkenār olarak verilmiştir. S2-92a, S3-125b: + maʿnā.

[4531] - S2, S3.

[4532] S2-92b, S3-125b: + ne deñlü muḥabbet āmiz ve ẕevḳ-engīz ise andan.

[4533] - S2, S3.

[4534] S2-92b, S3-125b: + ve anuñla.

[4535]S2-92b, S3-125b: ve dinleme ki bāṭını sitem mehliki vardur.

[4536] S2-92b, S3-125b: + şehd.

[4537] S2-92b, S3-125b: + e.

[4538] - S2, S3.

Ancaḳ[4539] **Lā-yetecāvüz īmānühüm terāḳīhüm (A349)** ḥükmünce ḥaḳīḳat-i īmāndan behresüzlerdür. Ancaḳ taḳlīdle (8) laḳlaḳa-i lisāndur[4540].

Tā key be-zebān-ı Ḫudā perestī

Ān nīst meger hevā-perestī

Pes (9) böyleler ṣoḥbetinden ḳac ki nāgāh vesveseleri aġūsı saña da te'ṯīr idüp seni (10) yolundan ḳoyup sırr-ı vaḥdetden maḥrūm etmeye anuñçün buyurur[4541].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İ-48b, İÜ2-50b Z'aḥmaḳān be-grīz çün (11) ʿİsī girīḫt

Ṣoḥbet-i aḥmaḳ pesī çūn-hā ki rīḫt (C3/ 2595)

Girīḫten ḳaçmaḳ girīḫet māżī (12) girīzed mużāriʿ kafuñ żammı ve kesri müstaʿmeldür. Begirīz emrdür[4542]. Maʿnā[4543] aḥmaḳlardan (13) ḳac ʿĪsā (a.s) ḳaçduḳı gibi ki aḥmaḳ ṣoḥbeti çoḳ ḳanlar döker. Aḥmaḳ aña dirler ki (14) maʿḳūl sözi ve Ḥaḳ nuṣḥı[4544] ṭutmaya ve muḳteżā-yı ṭabʿından dönmeye. Belki erenlere (15) inkār u ʿinād u muḫālefet ʿādeti ola eyleler mürşidden fā'ide vü ʿā'ide almazlar.

T-252a Mā-dām ki (16) bilgülerin bıraġub teslīm olmazlar. Pes böylelerden ḳaçmaḳ sālike farżdur[4545] böyleler (17) rūḥ-ı ḳudsīi mürde ḳılur ve böyleler muṣāḥiblerin daḫi ḥayvān ider[4546].

[4539] S2-92b, S3-125b: + Bal dimek balı görmek bala ẓarf u menbaʿ olmaḳ balı yemek bal olmaḳ mertebe be-mertebe birbirinden özge maḳāmlardur maʿrifetden cāhil muḥabbetden ʿāṭıl olanlar.
[4540] T-251b, İÜ-148a, İ-48a, İÜ2-50a: + beyt. İmāndan… : - S2, S3. S2-92b, S3-125b: + īmān leẕẕei ancaḳ anlaruñ zebānındadur. Gögsi kemiklerinden içeri girmemişdür. Anlara behreleri ancaḳ laḳlaḳa-i lisān ve herze-gūy-i zebandur ferd.
[4541] Pes… : - S2, S3. S2-92b, S3-125b: + Ve hem ān-rā ki ḫaber şod ḫaberī bāz neyābed buyurduḳları üzere **Min ʿarefullāh külli lisān** (DA417) buyurduḳları üzere ḫaberdārān ekṣer zebānlarına şamar urmuşlardur. Pes (S2: +ḥażret-i) ʿalā kerremullāhi vechehunuñ **aḫẕeru'd-denī keylā yuʿdīke ṭabʿa'd-denī ve ḫaḳahu'ẕ-ẕemīm** (DA?) temmet.
[4542] Girīhten… :T-251b derkenār olarak verilmiştir.
[4543] -İ, İÜ, T.
[4544] T-251b, İÜ-148a, İ-48b, İÜ2-50b: sözi.
[4545] T-252a, İÜ-148a, İ-48b, İÜ2-50b: + ki.
[4546] T-252a, İÜ-148a, İ-48b, İÜ2-50b: + beyt.

(Fāʿilātün/Feʿilātün/Faʿul)

Olmaġıl (18) ehl-i hevā yoldāşı

Ṣoḥbet-i Ḥaḳḳa gerekmez nāşi

Pes **Eṣ-ṣoḥbet mü'eṣṣiretün (A350)** mışdāḳınca ẓālime (19) vü fāsıḳa ve meftūn-ı dünyā olan buḫalā-i aġniyāya ḳarışma ki marażı-ı maʿsiyyet cüẕām gibi

S1-64a (1) sārīdür ki ʿābid-i pāk-dili ṣoḥbet-i müfsid-i nā-pāk fāsid ider ve burc-ı ḳalbdeki (2) şems-i aşḳ u māh-ı muhabbete küsūf u ḫusūf irgüren ẓulme meclis-i nā-cinslerdür ki (3) seni kendü boyaġlarına boyayup ṣıbġatullāhdan maḥrūm iderler ki ḳara bir daġa aḳ (4) ṣu ḳoysañ ṣuyı ḳara gösterür. Pes kendü münkir olan saña iʿtiḳād mı bağışlar? (5) Kendüde yoḳ ne bağışlar ve kendü ʿırż u dīnin ṣaçup ṣavuran senüñ (6) dīn ü ʿırżuñı ṣıyānet ḳıla mı? Öz nefs ü Rabbin bilmeyen pelīd saña ne taʿlīm ider. İmdi (7) anlara ḳarışup mezbeleye aḳan ṭāhir ṣu gibi murdār olma ve dīn ü dünyāñı pür-żarar itme (8) ve yil bir pāk nesne iken cīfeye uġrasa bed-rāyiḥa getürür nice fersaḫ esüp savurmayınca (9) kurtulmaz. Pes günehkāra vü ṣaḥib-i inkāra ve bī-ʿaḳl u bī-ʿāra ve iki yüzli yāre muṣāhib (10) olma ki eyü iseñ seni de kem ider ṣıfatına döndürür kem iseñ iki kemden bir eyülük mi (11) olur. Pes ḥażret-i Mūsā'ya taḳlīd iden Firʿavn masḫarası saña kāfīdür. Ḥikāyet (12) ḥażret-i ʿĪsā (a.s) ṣaḥrāda giderken bir aḥmaḳ görüp ḳaçdı.

T-252b Ḳavminden bir kimesne

İÜ-148b eyitdi neden (13) ḳaçarsın? ʿĪsā eyitdi bir aḥmaḳa rastgeldüm andan ḳaçaram. Ol kes eyitdi

İ-49a, İÜ2-51a mevtāları iḥyā ve (14) aʿmāları baṣīr idersin bir aḥmaḳı ʿāḳil idemez misin? ʿĪsā eydür söyleşdüm gördüm ki (15) ḳatʿan insāniyyete ḳābil degül benden aña fā'ide yoḳ anuñ bed-nefsinden bana żarar bārī (16) olmasun diyü ḳaçaram ki maraża şifā buldum ammā aḥmaḳa firārdan ġayrı çāre bulımadum.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(17) **Dih me-rev dih merd-rā aḥmaḳ koned**

ʿAḳl-rā bī-nūr u bī-revnaḳ koned (C3/517)

Dih köydür. Diyeh (18) lafẓından taḫfīfdür Niʿmetullāh. Mered reften'den nehīdür kemā-merre[4547]. Maʿnā[4548] köye varma köy ādemi (19) aḥmaḳ ider ve ʿaḳlı nūrsuz ve revnaḳsuz ider. Meşhūrdur ki bir gün köyde ṭuranuñ

S1-64b (1) ʿaḳlı eksilür hafta dursa ʿaḳlınuñ rubʿı gider ay ṭursa hīc ḳalmaz. Ḥażret (a.s) da (2) **ʿAleyküm bi'ṣ-ṣavādu'l-aʿẓm (A351)** buyurdı ve ḥükemā daḫi ulu şehrlerde ṭuruñ ʿaḳlıñuz arta didi (3) kiçi ḳaṣabalarda daḫi ṭurmañ ʿaḳlıñuz nāḳıṣ olur[4549]. Burada köyden murād insān-ı nāḳıṣ (4) ve şeyḫ-i ġayr-i vāṣıldur sevād-ı aʿẓam mürşid-i kāmildür. Mıṣr-ı cāmiʿde her nesne bulunur anda daḫi (5) ʿulūm-ı ẓāhire vü bāṭına bulunup sırr-ı Ḳur'ān'a cild düşmüş ola ve ism-i cāmiʿe maẓhar olmuş ola (6) ve tefriḳa vü vesvāsdan arınmış ola pes buyurur ki

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Dih çi bāşed şeyḫ-i vāṣıl nā-şode

Dest der-taḳlīd ü ḥüccet-hā zi-dih (C3/ 352)

Zeden urmaḳ zed urdı zened urur zede ism-i mefʿūl (8) zened de ism-i fāʿil[4550]. Maʿnā[4551] köy ne ola ulaşmamış şeyḫ ki taḳlīde vü ḥüccete el urmuş (9) ola. Yaʿnī ḳaṭresin baḥr-i Eḥadiyyete ulaşdurup ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı

T-253a ʿilmen ü ʿaynen ü ḥaḳkan (10) şühūd itmemiş ola. Pes köriken baṣīret ve ṭālib degülken şeyḫūḫet daʿvāsıyla (11) tezvīr dükkānuñ açup delü gibi ḫalḳı başına üşürüp sebeb-i maʿreke ve bāʿiṣ-i kesret (12) ola ve āh-ı serdini ḫalḳa kemend ve demʿ danesin duzaḳ idüp tābiʿ olanı iżlāl ve olmayana (13) ve ziyāret etmeyene ḥaḳd u ḥased ü ʿadāvet ider

[4547] Dih… : İ-49 derkenārda verilmiştir.
[4548] -İ, İÜ, T.
[4549] T-252b, İÜ-148a, İ-49a, İÜ2-51a: + didiler.
[4550] Zeden… : -İ, İÜ, T.
[4551] -İ, İÜ, T.

ve nuṭḳ-ı evliyādan uġurlayup (14) ḫalḳa nuṣḥ u sālūsluḳ ṣata muḥabbet ṭolacaḳ dimāġa ḥubb-ı riyāset ṭoldurur.

(15) Li-muḥarririhi

Aldanma iltifāta gözetme ṣadr-ı ʿālī

Mīzānda keff-i ḫālī bālāya mā’ilimiş

anuñiçün (16) anuñ yanına varan bī-çāre köylü şehrli yanında ötemez. Yaʿnī nā-gāh bir ʿārife ṭuş (17) olur. Ṣūreti düzgün sīreti bozġun idügi āşikāre olup rüsvāy olur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(18) **Ḥarf-i dervīşān be-dezded merd-i dūn**

İ-49b, İÜ2-51b Tā be-hˇāned ber selīmī z’ān füsūn (C1/ 319)

Dezdeden (19) uġurluḳ etmek dezded bedezded mużāriʿdür. Beḫˇāned ḫˇāned mużāriʿdür. Selīm ṣāfī

S1-65a (1) ḳalb dimekdür. Füsūn mekr ü ḥīledür. Maʿnā[4552] dervīşlerüñ baʿżı ışṭılāḥātı uġurlar (2) ol alçak kişi tā bir ġāfil ü aḥmaḳ ve buna ol füsūndan oḳuya yā ol ışṭılāhlardan (3) füsūn oḳuya. Yaʿnī ol bī-ḫaber

İÜ-149a müddeʿīler baʿżı kelāmuñ neṣr ü naẓmından oḳuyup mübtedīlere (4) sizi yola ehl-i ḥāl ideyin diyü inandurup kendüye bende idüp yolı açuḳken (5) sükūnı şeş cihetden bend ü memkūr ider ḫaberi yoḳ ki ol müddeʿī ki ʿizzet ü (6) ḥürmet yükine ve iltifāta taḥammül idemeyüp

T-253b ḫalḳuñ iḫtirāmın bir nesne ṣanup efʿāl (7) ü aḳvālinde daḫi riyāda taṣannuʿ nacāḳı ile öz ayaġın urup[4553] yoldan ḳalur (8) ḳıyās eyle ḳılāvuz böyle olunca ardına düşen n’olur ve mezbūr müteşeyyiḫ-i (9) żaʿīf kendüni ʿālī görüp üzerine düşmeyen tāc u ḥırḳa ile

[4552] -İ, İÜ, T.
[4553] - T, İ, İÜ.

oyuḳ gibi sövelüp (10) esrār-ı ġurūrla ḥayrān ve şarāb-ı mekrle masḫara-i şeyṭān u sekrān olur. Beyt

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki der ḫarfet-i (11) nā-temām būd

Ḫarfet ber-ḳaddā vü ḥarām būd

Li-şeyḫinā Şemseddīn ḳuddise sırruhu

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Başa her seg simesüñ derseñ (12) refīḳ

Ḫis gibi çoḳluḳ sövelme der ṭarīḳ

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ez-Ḫudā būyī ne ū rā ni eṣer

(13) Daʿviyeş efzūn zi-Şīt ü bü'l-beşer (C1/ 2272)

Ne ḥaḳḳānī rāyiḥa var anda ne eṣer lākin daʿvāsı (14) Şīt ü ʿĀdem'den artuḳ ʿaleyhimā's-selām. Eger anda ḫavf eṣeri olaydı gitmedügi yola (15) gitdüm ve bilürem diyü dört meẕhebde ḥarām u maḳṭūʿ olan kiẕbi lisān u (16) ḳālle söylemezdi ve bilmedügi yola ḳılāvuzluḳ ve şeyḫliḳ gösterüp yol azdurmazdı (17) ve bīʿat virüp ḫaşmın çoġaltmazdı. Belki kendü ʿayb u ḳuṣūrın ṭuyup (18) cānını taḫlīṣe dürüşüb ḳablubaġa gibi başını ḫırḳasına çeküp mücāhede vü seḥer ile (19) noḳṭā-i ġayrı ṣaḥīfe-i dilden tırāş idüp dīnī ḳafṭānını kibr ü riyā vü sumʿa necāsetinden

S1-65b (1) ṣaḳınurdı ki evvelā ḳıra'āt-i Ḳur'ān'uñ ve ṣalātuñ şarṭı ṭaḥāretdür ṣuveri eger maʿnevī (2) pes ṣūfī ṭarīḳinde fikr-i sivā vü beşeriyyet ü hevādan ayrılmasa kāmil ḳatında cünübdür. Baḫr (3) daḫi anı arıdamaz. Meger terk ü maḥv ṣuyı ile yuna ve illā aña vāy degül belki vāy (4) ol cemāʿate ve namāzlarına ki

T-254a imāmları cünüb ola ve bu maḥvla daḫi olmaz.

İ-50a, İÜ2-52a Belki (5) ṣaḥīfe-i ḳalbinden ve evrāḳ-ı eşyādan cemāl-i bāḳī muṣḥafın oḳuyup ẓāhir ü bāṭın bilmiş ve (6) maʿnā-yı Ḳur'āniyye keşf etmiş ola ve illā beyt

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Mürşid olmaz muṣḥaf-ı ḥüsnin revān etmezse şeyḫ

Kim imām (7) eyler anı bilmez çü Ḳur'ān'ı dürüst

Anuñçün İmām Ġazālī ḳuddise sırruhu'l-ʿālā ümmī mürşid olmaḳ yoḳdur. (8) Meger maʿnā-yı Ḳur'ānı keşf etmege mālik ola buyurur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Dīv ne-numūde verāhim naḳş-i ḫīş

(9) Ū hemī-güyed zi-abdālīm pīş (C1/ 2273)[4554]

Numūde

İÜ-149b göstermek ne-numūde nefy-i ism-i mefʿūlidür. Yaʿnī (10) göstermemiş ism-i fāʿil numānīde gelür verā ūrā'dan muḫaffefdür. Bīş kesr-i bā-i ʿArabile (11) ziyāde maʿnāsınadur. Maʿnā[4555] dīv aña daḫi ṣūretin göstermedin büdelādanum daḫi ziyādeyim (12) dir. Yaʿnī ʿālem-i ḥaḳīḳatle ʿālem-i ẓāhir arasında ġaybü'l-cin dirler[4556]. Bir ʿālem-i ḫayāl vardur. (13) İkinci maḳāmda ṣūfī ol berzaḫa uġrar ki dīv perī ve cinnüñ makāmıdur ve (14) ʿālem-i ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyenüñ serḥaddidür ki ötesi ḥaḳīḳatdür ol ḥaḳīḳate bu (15) ervāḥ-ı nāriyye geçmek dileseler melā'ike-i ʿılliyyīn şihāb-ı ṯāḳıbla vücūdların yaḳarlar baʿżı (16) şeyṭānīler ol ʿāleme girüp şeyāṭīnle dost olup mekr ü istidrāc ögrenüp (17) ġaybdan ḫaber virürler ʿavām-ı hevām anı velī iʿtiḳād idüp dīnden çıḳarlar. (18) Ammā mü'min **El- mü'min yunẓaru be-nūrullāh (A352)**

[4554] T-254a derkenār: Müsveddede bu beyitde ve'staʿīnū min ehlu'l-(…) evliyānuñ emvātınūn taṣarrufını munḳatiʿ dinleri red vardur.
[4555] -İ, İÜ, T.
[4556] İ-50a, İÜ2-52a, derkenār: maṭlab ʿālem-i ġaybu'l-cin.

ḥükmünce kehānetüñ istidrāc idügin nūr- ı ʿirfānla bilüp (19) **Cā'e'l-Ḥaḳḳ ve zeheḳa'l-bāṭıl (A353)** feḥvāsınca nūr-i himmetile anuñ nārını söyündürüp dīvini[4557]

S1-66a (1) yaḳarlar ʿamelin ibṭāl iderler.

T-254b Ammā nūrı żaʿīf olanlar münfaʿil ü muʿteḳid olurlar. Pes (2) ḳanda vuṣūl-i maḳām-ı vilāyet ve ḳanda īṣāl daḫi ʿālem-i ġayb-ı cinne girüp şeyṭānı (3) görmeyenler. Yaʿnī daḫi emmāreden levvāmeye varmayanlar nice nefs-i kāmilelik daʿvāsın ider (4) arada beş menzil daḫi variken ki ehle maʿlūmdur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḫurde gīr u der-suḫan (5) ber-Bāyezīd

Teng dāred ez-derūn-i u Yezīd (C1/2275)

(6) Giriften ve dāşten ṭutmaḳdur. Gīred giriften mużāriʿidür. Dāred dāşten'üñdür. Maʿnā[4558] ḫurde ṭutar sözde Bāyezīd üzerine (7) ammā anuñ derūnundan Yezīd ʿār ṭutar. Yaʿnī ol nāḳış u müteşeyyiḫ egerçi ḳāl u ḳīlde (8) Bāyezīd'üñ

İ-50b, İÜ2-52b eksügin ṭutup kendüzini rāciḥ gösterür ve maḳām-ı ḥālde Cüneyd-i devrāna (9) şühūd telḳīn etmek ister. Ammā derūnuna baḳsañ ḥubb-ı riyāset ü ṭaleb-i dünyā vü şehevāt (10) u iştihā ẕevḳiyle ṭolmuşdur ki Yezīd yezdlikle pür-heves ḳalbinden ʿār idüp kendü (11) küfrüne ışınur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün pesī īblīs-i ādem rūy hest

Pes be-her destī neşāyed dād dest (C1/316)

(12) Neşāyesten lāyıḳ olmak neşāyed nefy-i mużāriʿdür. Çün niçe. Maʿnā[4559] niçe ādem yüzli (3) iblīs vardur. Pes her bir ele el virmek olmaz. Yaʿnī ol müteşeyyiḫ ki ẓāhiri (14)

[4557] T-254a derkenār: Maṭlab ammā mürşid olmaz.
[4558] -İ, İÜ, T.
[4559] -İ, İÜ, T.

şerʿile muḳallid ammā ḳalbi ḥaḳīḳat-i şerʿden bī-ḫaber şeyṭān enīsi olup niçe (15) vilāyete lāyıḳ māye-i ʿālī-meşreb ü pāk gil vücūd-ı ferīd-i bülend-i himmet ü sāde (16) dillerüñ yollarına çalu olup menzilinden azıdup ḫannāsluḳ iderler ve (17) kendülerüñ cehlle

İÜ-150a rūḥı meyyit olmaġın kümmel-i evliyāyı lā-siyyemā cenāb-ı evliyāyı ölü iʿtiḳad (18) idüp **Bel aḥyā'un (A354), Fe le nuḥyiyennehu ḥayāten ṭayyibeten (A355)** āyāt-ı ʿaẓāmı ve **El-mü'min lā-yemūtūn (A356) (19)** ḥadīṯi

T-255a **Ve iẕā teḥayyürutüm fī'l-umūri fe'estaʿīnū min ehli'l-ḳubūr (A357)** ḥadīṯinde kümmel yaʿnī

S1-66b (1) evliyā'ullāh dimişken ve bu mefhūma eḥādīṯ āṯār bī-ḥad iken ve ḥażret-i Ebū Medyen (2) Muḥyiddīnü'l-ʿArabī ve Ebū Ṭālib-i Mekkī gibi sulṭānlar ricālüñ bir gürūhı ervāḥ-ı muḳaddesedür. (3) Anlar anlardur ki öldükden ṣoñra rūḥları nūr-ı muṣavver olup ḫalḳa ḳarışup (4) ḫıdmet iderler dirken bunları inkār idüp ölü ṣanup ölüden ne (5) feyż olur diyü maḥrūm olurlar. Ḥaḳīḳat-i insāniyeye cehllerinden ve insān bu ṣūret (6) ṣanduḳlarından kemā-merre fī-baḥṣu'r-rūḥ. Pes **Ḫatemallāhu ʿalā ḳulūbihim** (A358) āyetine maẓhar olup (7) eşḳıyā zümresine żamm olurlar[4560]. Bilmezler ki sālik fenāfillāh olunca kendü evṣāfı (8) gider nefsüñ cehli yerine ḳudretullāh gelür. Pes beḳābillāh olanlaruñ taṣarrufı (9) kesildi dimek taʿṭīl-i ṣıfātullāh'a çıḳar ve kemāl-i ḥumḳlarından dimezler ki fülān (10) velīnüñ mezārına birḳaç gün tecrübeten bārī iʿtiyād ideyin ve rūḥı içün baʿżı (11) evrād u żiyāfāt ideyin

İ-51a, İÜ2-53a yāḫūd kāmiller kitāblarınuñ her beytini aḳdāḥ-ı ilāhī (12) idüp şarāb-ı maʿānī ṭoldurmuşlar. Birḳac gün kitāblarını eglence ideyin derūnuma (13) ol mezārdan yā kitābdan bir zerre ẕevḳ gelürse muʿtād olayın olmazsa yine inkār (14) ḥāżır nesnedür dimez. Ḥattā ḥażret-i şeyḫ ḳuddise sırruhu vefātlarından muḳaddem feyżi aṣl (15)

[4560] T-255a, İ-50b, İÜ2-52b, İÜ-150a: + Ḳıyās itmezler ki küffār elinde şehīd olanlar ölmeyince ġaffār elinde cihād-ı ekber nefsi de olanlar nice ölür.

bizden şimden geri isteñ ki ḥayātumda ehl ü evlād u keşretle taḳayyüdüm var idi. (16) Ḳaçan ki murġ-ı cānum ḳafeṣ-i bedenden

T-255b ve āşiyān-ı tenden uça rūḥ-ı ḳudsīmüñ nūrı (17) ʿamelle bile gider dest-i ḳudretde olurum. Siz benden isteyince ben de vehhābü'l-ʿaṭādan (18) isterim irāde **Vebteġū ileyhi'l-vesīlete** (A359) ṭıbaḳınca vesīle olup teslīm ü iʿtiḳādıñuz (19) ḳadar size feyż resān olurum didi. Yine şāhidüm Allāh'dur el-ān öyle oldı.

S1-67a (1) Zinhār böyle münkirlerüñ vaʿẓların ṭutmayasuz. Zīrā [4561]kāmil ölmez. Belki (2) tevḥīd-i esmā vü ṣıfātı maḥv u ṭams idüp tevḥīd-i ẕātda ḳarār ṭutanlar ẕāt-ı Ḥaḳla (3)ḳā'im ü dā'im olup olʿālemüñ ve bu ʿālemüñ mevcūdātını muḥīṭ ü ḳābıż u bāsıṭ (4) olurlar. Lākin beşeriyyetleriyle degül

İÜ-150b nitekim evvelden beşeriyyetleri yoġdı. Yine nār-ı vaḥdetile (5) yoḳ idüp nām u nişānlar vücūdı resminden geçüp ḥayāt-ı ḥayy-ı ḳayyūm ile bāḳī ve mutaṣarrıf (6) olurlar. Beyt

(Fāʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿūlün)

Var odur belki nefs-i emrde hemān

Daḫi mülk-i ʿademdedür bu cihān[4562]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Neresed (7) kes bedin be bū'l-hūsī

Begüzer ez-ism u resm tā beresi[4563]

(Mefʿūlü/ Feʿilātün/ Fāʿul)

[4561] T-255b, İÜ-150a, İ-51a, İÜ2-53a: + mü'min.
[4562] T-255b, İÜ-150b, İ-51a, İÜ2-53a: + beyt.
[4563] T-255b, İÜ-150b, İ-51a, İÜ2-53a: + beyt.

İn ḥāl meḥāl ẕem zeden (8) nīst

Cüz sūḫten u fenā şoden nīst[4564]

Pes bu ẓulmet ü keşāfet ʿārını ve ḥicāb (9) ile maḥcūb olan ḳavm-ı şūm bu ḥālleri ḳaldırup rūḥānī vü nūrānī ve bī-keder (10) olan vücūd-ı pāküñ aḥvālin nice derk ider ve murād żarar ise cehli ve ṭuymaduġı (11) yeterken ʿaceb nice inkār ider. Pes evliyā-i ʿiẓāma irādet getüren cānlara (12) lāzımdur ki ṣūreti pīre vāṣıl da olmazsa ḥayātında diyecegi sözi bizümçün (13) yazup ḳoyup gitmişdür diyü rūḥına teslīm ile mücāhede ile yönelürse elbette ol (14) pīrüñ rūḥāniyyeti aña teveccüh ü i ʿtiḳādı ne ḳadar ise ol ʿālemde feyz-i rūhānī

T-256a (15) ve ʿilm-i rābbānī niṣār idüp ṭālibüñ

İ-51b, İÜ2-53b ʿunṣurı ve rūḥānī terkīblerin (16) küdūrāt-ı ṭabāyiʿden pāk ü musaffā vü mücellā ider ve şīr-i māder ṭıflın nice perverīş iderse (17) eyle besler. Pes müddeʿīlere yönelüp kendüñi yabāna atma egri yayuñ oḳı (18) hedef-i maḳṣūda irmez ve şoñ nedem aşşı etmez ve ġuṣṣası gitmez devletlü mürīd ki pirine (19) irādeti vü teslīmi muḥkem ola.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Z'ān ki ṣayyād-ı ū rū-bāng-i safīr

S1-67b **Tā ferībed murġ-rā (1) ān murġ-gīr (C1/ 317)**

Murġ-gīr aşlı giriften'dendür. (2) Gīred mużāriʿdür girende-i murġ'dan vaṣf-ı terkībīdür. Maʿnā[4565] anuñiçün avcı ṣıḳlıḳ (3) āvāzın getürür. Tā aldaya ḳuşları. Ol ḳuş ṭutucı yaʿnī müddeʿī baʿżı evliyā (4) ışṭılāḥāt ile ṣafīr idüp murġ-ı dil tālibi şikār idüp kendü ḳafeṣ-i beşeriyyetinde (5) dāne-i dünyā-i denīye aldanup maḥbūs olduġı gibi ol żaʿīfüñ daḫi ʿömrin (6) degirmen gibi ḥayrān u ser-gerdān geçürür. **Ḳāle ʿAlī raḍiʿallāhu ʿanhu (7) el-muteʿabbidu bi-ġayri'l-ʿilmin keḥimāzi'l-ṭāḥū yedūru felā yeḳṭaʿu'l-mesāfe (A360)**

[4564] T-255b derkenār: maṭlab.
[4565] - İ, İÜ, T.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Dest-rā me-sipār cüz der-dest-i pīr

(8) Bīr-i ḥikmet k'ū ʿalīmest ü ḫabīr (C5/736)

Sipārīden ve sipāriş kerden ikisi de ışmarlamaḳ (9) maʿnāsınadur. Maʿnā[4566] elüñi ısmarlama pīr elinden ġayriye. Ancılayın pīr ki ʿalīm ola ḫabīr ola. (10) Yaʿnī bir pīre mürīd ol ki cemīʿ maḳāmāt-ı ilāhiyye ve ḫażerāt-ı ġaybiyye ve merātib-i vücūd-ı nāsūtiyye (11) ve lāhūtiyye ferd-ā-ferd müşāhede idüp ʿulūmı mülk idinmiş ola derūnı (12) ḫavf u recā ve ḳabż u basṭdan geçürüp fenāya

İÜ-151a düşüre.

Der-ẕāt-ı pāk-i pīr

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(13) Şeyḫ ki būd pīr yaʿnī mū-yı sefīd

Maʿnī-i īn mū bedān ey nā-ümīd (C3/1790)

Şeyḫ kim ola

T-256b (14) pīr yaʿnī ḳılı aḳ. Maʿnā bu ḳıluñ bil ey ümīdsüz. Yaʿnī ṣuret-i şeyḫ ḳılı aġarmışa (15) dirler ve ḳıluñ aġarmasından murād nedür bilmezler ki.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Hest ān mūy-ı siyeh hestī-i ū

(16) Tā zi hestī eş nümāned tār-i mū (C3/1791)

Şin elif tā siyeh siyāh meh māh şāh şeh gibi ḥaẕf u iṣbātla (17) müstaʿmeldür. Mānden ḳalmaḳ māned ictimāʿ-ı sākineyn ile māżī fetḥ-i nūnla mużāriʿdür. Maʿnā[4567] (18) ol

[4566] - İ, İÜ, T.
[4567] -İ, İÜ, T.

siyāh ḳıl anuñ varlıġıdur. Tā varlıġından bir ḳara ḳıl ḳalmaya. Yaʿnī siyāh ḳıldan (19) murād ol sevād-ı bī-sūd-ı beşeriyyetdür ki ḳara gün yüzüne doġup ṣāḥibinüñ baḫtın

S1-68a (1) siyāh ve

İ-52a, İÜ2-54a yüzin ḳara ider. Pes şeyḫ odur ki bu niḫūset-i kibrden ve ẓulmet-i beşeriyyetden bir ḳılı (2) daḫi ḳalmaya. Belki tāb-ı āfitāb-ı ezelden külliyeti mū-be-mū nūr-ı rūḥāniyye tebdīl ola. Beyt

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün)

Nūr-ı Ḥaḳ (3) tābedeş zi-levḥ-i cebin

Sırrü’s-seşiyyet nūrī enīset īn

Ve illā ḥükemā ḳıl aḳlıġı bürūdet (4) ü balġamdan olur dirler. Hīc balġamdan nūr-ı Ḥaḳ ṭoġar mı? Gelelim ḳaçan ki bu ḳīl ü ḳāl aḳlıġından (5) geçüp rīş-i ḳalbi sevdādan ṣanup fenāyla yuyup aġardasın. Ol nūr ile dīde-i ḳalb (6) bīnā olup ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı şühūd idersin ve fenāñı da ifnā idüp bāḳī ile beḳā bulursun (7) ve ölmeden ḳurtulup ḫāküñ güher ve ḳabrüñ mezār olur ve evṣāf-ı beşeriyye (8) gidüp maẓhar-ı Ḥaḳ ve ālet-i ẕāt-ı muṭlaḳ olasın ṣaḳaluñ ḳara eger ḳır varluġuñ Ḥaḳ varluġı (9) olur. Anuñçün buyurur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Hestī ān mūy-i siyeh vaṣf-ı beşer

Nīst ān mūy-i rīş (10) mūy-i ser (C3/ 1793)

[4568]Ol (11) ḳara ḳıldan murād[4569] ẓulmet-i beşeriyyetüñ ṣıfatıdur. Yoḳsa ṣaḳal ḳılı baş ḳılı degül ḳıl aḳlıġı hemān miṣāldür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

T-257a **ʿĪsī ender mihr berdār u nefir**

[4568] T-256b, İÜ-151a, İ-51a, İÜ2-53a: + murād.
[4569] -İ, İÜ, T.

Ki cüvān (12) nā-keşte mā şeyḫīm ü pīr (C3/ 1794)

Keşte ism-i mefʿūl-i menfīdür yigit olmuş olmadın dimekdür. Yaʿnī **İnnî (13) ʿabdullāhi ātāniyel kitābe ve ceʿalenī (A361)** ilā āḫiri'l-āyet ḥükmünce ʿİsā (a.s) beşik içinde yüz nidā (14) ṭutar ki daḫi yigit olmadın biz şeyḫüz ve pīrüz diyü. Yaʿnī ʿİsā peyġamber üc günlük (15) maʿṣūmken beşikden çaġurur ki ben Allāh'uñ ḳulıyam. Bāña gökden kitāb indi. Beni ḫāṣ nebī (16) ḳıldı. Şeyḫlüḳ mürşidlük ḫod aṣl-ı risālet ü nübüvvetdür. Sāyirlerüñ şeyḫlüġi peyġamberüñ (17) ḫilāfeti ḫıdmetidür kimi kim ḥażret-i Ḥaḳ maẓhar-ı ʿilm-i ḫāṣ etdi. Pīr eger civān mürşid oldur (18) nuṭḳı ve fiʿli ve ḫāli cümle Ḥaḳḳuñdur ṣūretine aldanup kitāblarda yazılmamış ʿilminden mahrūm (19) olmayıgör pes pīrlik ḳalbüñ Ḫudā'dan

İÜ-151b nūr-peẕīr olmasıdur. Ḳıluñ balġamdan aġarması

S1-68b (1) degüldür. Belki nefs ü beden daḫi nūrı ḳalbden yaḳar ki ḫāne ortasına şemʿa dikilse cevānibinden (2) ẓulmet ḳalḳar. Pes ḳalbi nūr-ı Ḥaḳḳile ṭolana beden ve ṣaḳalı ḳaralıġı ne żarar ider.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün yeki mūy-ı siyeh (3) k'ān vaṣf-ı māst

Nīst be-rūy-ı şeyḫ ü maḳbūl-ı Ḫudāst (C3/ 1796)

Kān aṣlı ki ān'dur. (4) Maʿnā[4570] çün bir ḳara ḳıl bizüm vaṣfımuzdur. Anda ki

İ-52b, İÜ2-54b bulunmaya şeyḫdür maḳbūl-i Ḥaḳdur. Yaʿnī (5) bizüm kendülügümüz ḳaralıġı ki dīde-i bāṭın-bīnimize ḫā'il idi gide hem pīrüz hem maḳbūlüz. Zīrā (6) vāḥidiyyetden ve sırr-ı eḥadiyyetden bizi dūr iden oldur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün beved mūyeş peydār bā-ḫod-est

[4570] -İ, İÜ, T.

Ū ne-şeyḫest ü ne ḫās īzed est (C3/ 1797)

Er eger dimekdür. Gāh elifi giderüp (8) ger daḫi dirler iki vechile muḫaffef olur. Maʿnā[4571] çün ḳılı aḳ ola ammā kendülügünden (9) çıḳmamış ola[4572] ve vilādet-i ṯāniye ile ṭoġmamış ola

T-257b ve māsivānuñ vücūd-ı ʿārīsi (10) vücūd-ı Ḥaḳda mużmaḥil olmaya ve vücūd-ı beşeriyyesi fenā bulmaya ṣaḳalı aġarsa pīr-i fānī de olsa (11) ne şeyḫ ve ne ḫāṣṣ-ı Ḥaḳdur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pīr pir-i ʿaḳl bāşed ey püser

Nī sepīd-i mū-yı ender rūy (12) u ser (C4/2163)

Pīr ʿaḳlı pür olandur oġul başda ṣaḳalda olan ḳıl aḳlığı degüldür. Yaʿnī (13) pīrlik nūr-ı ʿaḳl u ʿilmle vücūdın fānī ḳılup ol nūruñ ṣāḥibi ile maʿiyyet ü beḳā (14) bulmaḳdur. Nişānı odur ki yüzine baḳıcaḳ bī-tevaḳḳuf Ḫudā fikrüñe gele ki bu nişān (15) ol nūruñ muḳteżāsıdur. Yoḳsa bu āb u gil ve bu cism Ḫudā'dan dūrdur. **Femen eyne (16) şemmetu'l-aʿyānı rāyiḥāti'l- vucūd (A362)** Rubāʿī

(Mefʿūlü/ Mefāʿīlün/ Mefaʿīlün/ Fāʿilün)

Bā her ki nişitī vü ne neşed ceme dilet

Ve'z ḳū neremīd-i (17) zaḫmet-i āb gilet

Zīnhār ṣaḥakebteş girīzān mī bāş

Ve'r ne tekined-i rūḥ (18) ʿazīzān necilet

Pes pür-evṣāf-ı zemīmesin aḫlāḳ-ı ḥamīdeye döndürüp ẓāhirde (19) muʿṭasım-ı bi-ḥablillāh bāṭında muʿtaşım-ı bi'llāh olana bir ḳıble-i bāṭınī ẕāt-ı baḫt ola

[4571] -İ, İÜ, T.
[4572]-İ, İÜ, T.

S1-69a (1) ve gönli gözi ẕāt-ı muṭlaḳdan ayrılmaya ve ẓāhirde zerre ḳadar şerʿ-i şerīfe muḫālif sünnet (2) eger farż ḥāli ḳāli olmaya cismi şerīʿatde ʿaḳlı rūḥı ṭarīḳat ü ḥaḳīḳatde sırrı bī-keyf (3) vuṣlatda ola ve bi'l-cümle iki cihānda Ḥaḳ'dan ġayrı murādı olmaya ve ʿilm cānibine tamām riʿāyet (4) ide ve ḥāl-i keşfini gizleye ve her ṭālibüñ mertebesine irşād u kelimāt ide mübtedīye müntehi taʿbīrin (5) itmeye ve ḫāṭır yapmaġla muḳayyed ola. Ḫuṣūṣan mecẕūbları ve ehl-i ʿaşḳı ve erbāb-ı ḳulūbı incitmekden(6) ṣaḳına

T-258a ve dā'imā kendü ḳuṣūrın görüp ol gördügi

İÜ-152a ʿacz u sergeştelügi luṭf u kereme (7) ʿillet bilüp ilticāda ola ve kümmel-i sālike

İ-53a, İÜ2-55a bundan yeg ümīd yeri yoḳdur didiler. Böyle (8) olanlar ʿaḳl-ı meʿāş ḫayālātından geçüp arınup ʿaḳl-ı küll ʿāleminde cevelān ide yoḳsa ḳalbi ḳara iken (9) ṣaḳalı aġaran mürşid olmaz. Cāmī

(Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿilün)

Mūy-ı siyāh-rā behūs mīkonī sepīd

Rūbī sepīd-rā (10) beküneh yīkonī siyāh

Li-muḥarririhī'l-faḳīr

(Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿilü/ Fāʿilün)

Geçdi ḫıṭāda nāfe gibi ʿömr-i nāzenīn

Mūy-ı sefīd ẓāhir (11) ü ḳalb-i siyāhumız

Yā Rabbi Kaʿbe ḥaḳḳı maḥiv it sevābitin

Her sūda tā ki vechüñ ola ḳıblegāhumız

(12) **Der-istikāmet-i ṭālibān**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün güzīdī pīr-i nāzik dil mebāş

Süst ü rīzīde (13) çü āb u gil mebāş (C1/ 2979)

Pīr rā dimekdür ālet-i mefʿūl maḥẕūfdur. Süst yumşaḳ u gevşek ü (14) yorġun maʿnāsına. Rīzende rīḫten'den ism-i fāʿildür. Zīrā mużāriʿi rīzed gelür. (15) İsm-i mefʿūl rīḫte gelür. Maʿnā[4573] çün pīr öründiledüñ nāzik göñülli olma. Süst ü aġır (16) olup ṣu ṭopraḳ gibi dökülüci ve ṭaġılıcı olma. Yaʿnī sen ki mezraʿ-ı dünyāda loḳma-i neheng-i ḥub (17) olmaġiçün yaradılmış bir ḥabbesin ve ṣadef-i vücūdda yek dānesin ḫıdmetiñe ṭoġruluḳla (18) ḳāyim olup nefs-i emmāre üzerine dik ṭurmayınca ḫalḳuñ ve nefsüñ noḳṭa ḳomasından (19) baş ḳurtaramazsın. Eger çaluḳ ekin gibi süst olursañ ve yatmaġa meyl iderseñ sermāye[4574]

S1-69b (1) ve dāne-i ṭaʿātuñ rīzende vü żāyiʿ olur. Eger ṣu gibi meyl-i fāsidle her ednā ve alçaḳa aḳarsañ (2) **Ḫaleḳā ʿādem ʿalā ṣūretihi (A363)** müzdinden maḥrūm olup

T-258b aḳarṣu gibi ṣūret baġlamaḳdan ḳalursın. (3) Pes ṭālib-i rāh-ı ḥaḳīḳat ve mülāzım-ı sırr-ı eḥadiyyet iseñ bir ḳaṭre-i vücūdunı deryā-yı vaḥdete (4) ulaşdurmış. Kāmili kendüñe mir'āt idüp anda eyü eger kem şeklüñi göresin. Lāḳin anı (5) kendüñe ḳıyās etmeyesin ve aña tekebbür ü ʿinād u ḫilāf u nāzüklük etmeyesin ve baṭṭāl u süst (6) olmayasın tā nefḫa-i ḳudsiyyesi żamīrüñe sirāyet idüp seni ḥaḳīḳatüñden ḫaberdār idüp ve (7) senlükden āzād ide. Anuñiçün buyurur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün girifti pīrehīn teslim şev

Hemçü Mūsī (8) zīr ḥüḳm-i Ḫıżr rev (C1/ 2969)

[4573] -İ, İÜ, T.
[4574] T-258a, İÜ-152a, İ-53a, İÜ2-55a: + ʿömrüñ.

Niʿmetullāh'da hīn kesr-i hayla āgāh ol ve ʿacele eyle ve ṣaḳın dimekdür. (9) Rev emirdür. Mużāriʿi reved gelür kemā-merre[4575]. Maʿnā[4576] çün pīr dutunduñ ġāfil olma ṣaḳın (10) aña teslim ol. Mūsā gibi Ḫıżruñ ḥükmi altında git ve yüri. Yaʿnī Mūsā (a.s)

İ-53b, İÜ2-55b Mecmaʿu'l-baḥreynde (11) Ḫıżr'a buluşduḳda saña tābiʿ ü ḫādim olayın Ḥaḳḳuñ ögretdügi ʿilm-i ledünnīden (12) bana da ögret didi. Ḫıżr didi ki uyamazsın ʿamelime taḥammül idemezsin. Zīrā bilmedügüñe (13) iʿtirāż idersin. Mūsā

İÜ-152b didi ki ṣabr iderüm. Ḳıṣṣa Ḳur'ān-ı şerīfde mesṭūrdur. (14) Pes sen de ṭālibseñ bir baḥriyye yaʿnī ʿilm-i ẓāhire ve bāṭına mecmaʿ düşen ḫıżr-ı vaḳte teslīm (15) ol emrine çün çerā dime tā Mūsāveş keşf-i ġayba iresin. Bundan tuyuldı ki (16) ʿulemā-i şerīʿat ʿulemā-i ḥaḳīḳatüñ ḳuṣūrın görürler. **Leʿalle fīhi ḥikmet (A364)** diyüp ḫayra ḥaml (17) evlāymış ki ḫażret-i Mūsā'nuñ inkārı gerçe şerʿe muṭābıḳ ve Tevrāt'a muvāfıḳdı. Lākin rıżā vü (18) murād-ı Ḥaḳḳa muḫālif idi. Ẓāhir bu sırr-ı ʿilm-i ledünnī **ʿUlemā'i ümmeti ke'enbiyā'i benā isrā'ile (A365)** buyuran

T-259a Muḥammed (19) Muṣṭafā'nuñ ümmetinde daḫi vardur ve ẓāhir bu sır olunca ʿilmle ʿamel idüp gündüz

S1-70a (1) ṣā'im gece ḳā'im ve evḳātını tevzīʿ idüp ṣubḥ şām ẕikrde olan gürūhda ola (2) ḥarām ḥelāli seçmeyüp ābī-mizāc olup seyl-i meyle ḳarışup ʿurve-i vüṡḳāyı (3) elden ḳoyup mefrūḳ gibi her ḫasa yapışan da olmaya Fe-raḥmullāhi e'l-mutaṣavfīn.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Īn (4) resūlān-ı żamīr-i rāz gū

Müstemiʿ ḫˇāhend İsrāfīl ḫū (C3/ 3605)

Ḫˇāsten ḫˇāset ḫˇāhed ceme ḫˇāhend (5) gelür. Maʿnā[4577] bu mużmer ü maḫfī vü gizli rāz söyleyici Ḥaḳ elçileri İsrāfīl gibi müstemiʿ isterler (6) tā müftī fetvā vireler ve şerīʿat

[4575] Niʿmetullāh… : İ-53a, İÜ2-55a, derkenārda verilmiştir.
[4576] -İ, İÜ, T.
[4577] -İ, İÜ, T.

ü ṭarīḳat mes’elesin fāş ideler ve müşkilüñ (7) ḥal ideler. Yaʿnī ḥażret-i İsrafīl ṣūrı aġzına alup nefḫ-i ṣūrla ḳıyāmet ḳoparmasına (8) nice[4578] muntaẓırdur. Pes bu[4579] mürşidlere de senüñ vücūduñ ḳıyāmetin ḳoparup **Eşrakati’l-arḍ (9) bi-nūri Rabbihā (A366)** meydānına seni iletmege. Seni müheyyā vü bī-ḳayd ister ki aġzıña telḳīnle (10) nefḫa-i esmā-i ilāhī nefesin ḳoyup emr etdügi vaḳt üfüresin baʿde himmet ide İsrāfīl-i vaḳt (11) olup niçe dünyāda dād alan emmāregānuñ başına ḳıyāmet ḳoparasın.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Naḫvetī dārend (12) ü kibri çün şehān

Bendegī ḫāhend ez-ehl-i cihān (C3/ 3606)

Fī’ṣ-Ṣıḥāḥ, En-naḫvet el- kibr ve’l-ʿaẓmet (13) ve tenḥā fulān ʿaleynā iftiḫar ve taʿẓīm

İ-54a, İÜ2-56a intihā (A367) ve Ḥişārī ve Niʿmetullāh’da kibr ü ululuḳ gerdenkeşlik. (14) Pes lügat hem ʿArabī vü hem ʿAcemīdür. Maʿnā[4580] ol ḥaḳīḳat şehleri ululuḳ ve tekebbürlük (15) ṭutarlar. Şehler gibi ḳulluḳ isterler cihān ḫalḳından. Yaʿnī ehlullāh ḥażret-i Ḥakkuñ

T-259b (16) mütekebbir ismiyle māyelenüp kibriyāsına maẕharlardur. Anuñiçün cihān şehlerine tenezzül etmezler. (17) Ṭālibden ḫulūṣ-ı iʿtiḳād ve ṣıdḳ beẕl-i māl ü cān görmeyince sırlarına maḥrem itmezler.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(18) Key resāned īn emānet-rā be-tū

İÜ-153a Tā nebāşī pī-i şān rākiʿ dü tā (C3/3608)

Şān[4581] īşān anlar dimekdür. Tū feṭḥ-i tāyla tā lafzı gibi ḳat dimekdür żamm-ı tā ve işbāʿ-ı vavla da yine ḳat

[4578] -İ, İÜ, T.
[4579] -İ, İÜ, T.
[4580] -İ, İÜ, T.
[4581] T-259b, İÜ-153a, İ-54a, İÜ2-56a: + ve.

S1-70b (1) dimekdür ammā sen maʿnāsına olan tū lafẓında vav melfūẓ olmaz. Maʿnā[4582] ḳaçan erişdürürler (2) bu emānet-i ʿibādet ü ʿirfānı saña tā rākiʿ gibi ḫıẕmetlerinden ḳaddüñ iki ḳat olup (3) ve muḥabbetleri kemerin der-miyān idüp emrlerin farż bilmeyince.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Nī gedā yānend k'ez her ḫıdmetī

(4) Ez tū dārend iy müzevvir minneti (C3/3610)

Gedā degüllerdür ki her biri ḫıẕmetüñden ötüri. Ey müzevvir (5) senden minnet ṭutalar. Yaʿnī anlar ġayrılar gibi muḥtāc-ı māsivā degüllerdür ki senüñ minnetüñ (6) şermendesi olalar anlar muʿazzezlerdür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tā edebhā şān be-cā ki nā-derī

Ez-risālet şān (7) çigūne ber ḫodī (C3/3607)

Cā cāy ḥaẕf u iṣbāt ile maḥal maʿnāsına pā pāy da eyledür[4583]. Maʿnā[4584] tā (8) edeblerin yerine getürmeyesin. Anlaruñ elçiliklerinden nice yemiş yersin. Yaʿnī ḫıẕmetlerin (9) farż-ı ḥāl ü cefā vü miḫnetlerin iḥtimāl etmeyince anlaruñ ḫaberlerinden nesne ḳazanmazsın ḥāṣılı edeb (10) kendü murādın ḳoyup mürşid rıżāsın bulmaḳdur aḫur kūşesi emr-i mürşidle beyt-i ʿirfān olur (11) ve dimişler ki mışrāʿ

Ger zi-mürşid feyż ḫˇāhī yār şod bārī meṣā

Yaʿnī mürşidden feyż (12) isterseñ yār ol yük olma anı ḳayda düşürme ḳādiriseñ yükin götür. Müte'ehhil (13) iseñ riyāżet ḳıl mürşid ḳapusında. Mücerred iseñ ṣavm

T-260a u eklüñi ve libāsuñı ṭanışıḳla (14) ḳıl virdügine ḳāniʿ ol ziyāde tedārik etme evḳātuñı ve māluñı isrāf etme (15) ve istemedügiyle āşinā olma ṣafālandugı incündügi yeri

[4582] -İ, İÜ, T.
[4583] Cā cāy… : İ-54a, İÜ2-56a, ve T-259b'de derkenārda verilmiştir.
[4584] -İ, İÜ, T.

ṭuyagör. **Fe yestaḥyī minkum vallāhu (16) lā yestaḥyī mine'l-Ḥaḳḳı (A368)** mefhūmunca ol mürşid saña gerekmezüñi dimege ḥicāb ider lākin sen perdelenür (17) maḥcūb olursın ve'l-ḥāṣıl ʿabd-ı memlūki gibi

İ-54b, İÜ2-56b kendü tedbīrüñi ḳo hemān didüklerin ṭut (18) ḥattā ʿazīzimüz dervīşe virilende artuḳ yemek ḥelāl aḳcesiyle alsa ṭarīkde ḫıyānetdür (19) ḥarāmdur buyurdı.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her edeb şān key hemī āyed besend

K'āmedend īşān zi-eyvān-ı bülend (C3/ 3609)

S1-71a şān (1) nişān rā idi rā maḥẕūfdur. Kāf-ı ʿArabīyle key ḳaçan maʿnāsına. Besende feṯḥ-i bā vü hā-i ġayr-i melfūẓa (2) ile begenilmişdür. Ammā besend hāsuz ḳāniʿ dimekdür Niʿmetullāh. Burada murād evveldür (3) naẓm içün hā metrūkdür. Eyvān köşk ve serāydur ve muṣandıra ve çardaḳdur. Maʿnā[4585] (4) her edeb anlara nice begenilmişdür. Anlar yüce eyvāndan gelmişlerdür.

İÜ-153b Yaʿnī anlar kemāliyle olmayınca (5) degme ḫıẕmeti begenmezler zīrā anlar ʿarşdan yüce lāhūt ʿāleminden gelmişlerdür anda (6) kerrūbiyyūn daḫi ḫıẕmet idemez.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Dil nigeh-dārid ey bī-ḥāṣılān

Der ḥużūr-i ḥażret-i (7) ṣāḥib dilān (C2/3218)

Nigeh nigāh ḥaẕf u işbātla müstaʿmeldür. Dāred mużāriʿ emri (8) dār cemʿi dārīd gelür[4586]. Maʿnā[4587] gönlüñüz inkār vesveseden ṣaḳlañ ey ḥāṣılsuzlar ve (9) ṣāḥib-i ḳalb olanlar ḥużūrunda ki anlar żamā'ire nāẓırlardur. **Hem cevā süleysi'l-ḳulūb fecālesūhum**

[4585] -İ, İÜ, T.
[4586] Nigeh… : T-260a derkenārda verilmiştir.
[4587] -İ, İÜ, T.

(10) bi'ş-şıdḳ (A369). Pes anlaruñ semʿ-i Ḥaḳdan muḳtebes bir ḳulluḳları vardur. Anuñla işidürler (11) ve kedere düşerler. İmdi ḥużūr u ġaybetlerinde ẓāhir ü bāṭınıñuz

T-260b gerekmezden ṣaḳlañ (12) ki nefesleri ile nefīs olasız. Zīrā ehl[4588] dimek āyine-i ḳalblerinden jengār-ı aġyār (13) gidüp cümle nuḳūş-ı bāṭınai ve ġaybiyyei ve ṣuver-i ġaybiyyei āyinelerine münʿakis olup āşikāren (14) görürler ve ḳalbi ʿilletlü münkir ü ḥīlekārları yüze dost olanları bilürler. (15) Herkese yüzine göre ṭabanca ururlar dimekdür. Yaʿnī[4589] ṣaḳın ḥālüñde ḳavlüñde yālān (16) u ḫıyānet görmesinler tā **Ve kūnū meʿa'ṣ-ṣādīḳīn** (A370) ḥükmünce ʿamel idüp senüñle olalar. Ṣaḳın ki (17) anlaruñ reddi Ḥaḳ reddidür ve saʿādet isterseñ ḫıdmetlerinde ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi (18) ṣāfīsīne ol tā ʿāḳıbet saʿādetüñ şemsi ṭoġup alnuñ açuḳ ve yüzüñ aḳ ola (19) ve Beytullāh olan ḳalbüñden **Fikri hū (A371)** ḫırsuzını süregör ve illā fenerüñ içinde

S1-71b (1) mum olmasa ṭaşraya żiyāsı çıḳmaz. Anlar sende nūr görmeyince ḳalbüñ ẓulmetin (2) bilürler. Başuma ḳaḳmadılar diyü maġrūr olma ve ṭālibe aṣl-ı edeb ḥażret-i Ḥaḳ[4590] her yerde[4591] (3) bilüp nevmde ayaḳ uzatmadan ṣaḳınmaḳdur ve ḫelāda

İ-55a, İÜ2-57a şermende olup başın (4) aşaġa ṣalup gözin yumup sükūtla oturmaḳdur. Böyle edeb ṣaḳınan (5) ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḥaḳīḳaten daḫi ḥāżırlıġın şühūd ider dimişler.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pīş-i ehl-i ten edeb ber-ẓāhir-est

(6) Ki Ḫudā z'īşān nihān-rā sātir-est (C2/ 3219)

Burada peş ʿind ü meẕheb maʿnāsınadur. Luġatde öñünde (7) dimekdür. Ber ʿalā maʿnāsınadur. Est edāt-ı ḫaberdür. Maʿnā[4592] ehl-i ten öñünde edeb ẓāhiredür (8) ki Ḫudā anlara bāṭın gözi virmemişdür. Gizlü ʿaybı görmezler. Ten gözine (9) żamāyir-i

[4588] T-260b, İÜ-153b, İ-54b, İÜ2-56b: + dil.
[4589] Dimekdür… : - İ, İÜ, T.
[4590] T-260b, İÜ-153b, İ-54b, İÜ2-56b: Ḥaḳḳı.
[4591] T-260b, İÜ-153b, İ-54b, İÜ2-56b: + ḥāżır.
[4592] -İ, İÜ, T.

ḫalḳı görmek virilmemişdür tā ḫalḳ birbirini rencīde vü şermende etmeyeler. Ammā (10) ehl-i dile

T-261a ẓāhir ü bāṭın rūşenlikde birdür. İmdi anlar ḳatında cism ve ẓāhir aḥvālinde (11) ve ḳalb evinde edeblemek gerek. Gelelim mir'āt-i Ḥaḳdan ḥayā vü edeb ü taka lāzım olunca (12) **Lā taḫfā ʿaleyhi ḫāfiyetun** (A372) olan Ḥaḳḳuñ her cihetde ve her mekānda bī-cihet ü bī-temekkün ḥużūrı (13) ve ʿilm ü iḫāṭa ve raḳībiyyeti ve semʿ ü başarı ḥasebince sen anuñ ḥużūrunda olduġuñ[4593]

İÜ-54a (14) ḫod muḳarrerdür ẓāhir ü bāṭınuñı ʿārif ü muḥīṭdür. Pes (…) **yaʿlemu mā fī ḳulūbikum (A373) (15)** ṭıbaḳınca[4594] senüñ ḳalbüñe[4595] **ṭahhir beytiye (A374)** ṭıbaḳınca ḫānem[4596] didi tā ki çirk-i şirkden ve hevā-yı kibr ü riyā (16) vü levṣ-i ʿucb u kibr ve vesvese-i ḥubb-ı aġyārdan ṣaḳınup **Fectenibū'r-ricse mine'l- evṯāni (A375) (17) E fe ra'eyte meni't-teḫaẕe ilāhehu hevāhu (A376)** mażmūnundan ḳorḳup fikr-i maḥābīb-i mecāzī yaʿnī (18) ṣūret-i aġyārile ve ḫākī dīvārla aldanup ḳalbüñ Kaʿbesin bu nuḳūş u himye ile büt-ḫāne ve (19) eşkāl-i ḫayāliyye ile ʿömrüñi efsāne ḳılmayıgör. Zīrā çünki **Fe eynemā tuvellū fe ṯemme vechullāh** (A377) āyetine

S1-72a (1) īmān ve Muḥīṭ u Semīʿ vü Baṣīr u Raḳīb esmālarına īḳān getürdün. Anuñ ḳulluġını (2) anı görür gibi idegör. Meṯelā namāz ve ẕikr ve tilāvetde ṣıdḳ-ı niyyetle ve ḥużūr u ḫuşūʿla (3) edeblü ol ki ṣalāt mü'minüñ miʿrācıdur ve ẕikr ü tilāvet Ḥaḳla kelimātdur. Pes secde (4) yerinden gözüñi ayırma yaʿnī kendüzüñi görme belki dā'imā aṣluñ turāb u meni idügine (5) baḳ ki şeyṭān özin gördükiçün ve ḫāke baḳmayup tenezzül etmedügiçün nār-ı ḥırmāna (6) ve āteş-i ḫüsrāna yandı ki didi **Ḫalaḳtenī min nārin ve ḫalaḳtehu min ṭīn** (A378)[4597].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[4593] Her cihetde… : - İ, İÜ, T. T-261a, İÜ-153b, İ-55a, İÜ2-57a: + idügin.
[4594] Ü muḥīṭ… : - İ, İÜ, T.
[4595] T-261a, İÜ-54a, İ-55a, İÜ2-57a: + beytī.
[4596] Ṭahhir… : - İ, İÜ, T.
[4597] Ki didi: - İ, İÜ, T.

Keyy Ḫudā zīşān-ı (7) nihānrā sātir-est

Z'ānki īşān ber serā'ir nāẓır-est (C2/ 3220)

Z'īşān aşlı (8) ez īşān'dur. Maʿnā[4598] Ḫudā anlardan gizlü nesneleri ḳanda örter ki anlara Ḥaḳ bāṭın (9) gözi virmişdür ol nūrla ḳulūba nāẓırlardur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tū be-ʿaḳs-i pīş-i kūrān beher cāh

Bā-ḫużūrāyī nişīnī pāygāh (C2/ 3121) [4599]

T-261b Kūr burada kaf-ı ʿArabīledür. Kūrān cemʿidür (11) gözsüzler maʿnāsına. Ammā ʿAcemī olan maḳbere dimekdür. Pāygāh ev öñi ve nerdübān (12) ayagı ve aḫūrdur. Āyī āyed'üñ

İ-55b, İÜ2-57b muḫāṭabıdur. Neşīnī neşenīd'üñ ḫiṭābıdür. Beher cāh (13) ez beher cāh dimekdür. Maʿnā[4600] sen ʿaksin eylersin körler önünde manşıbdan ötüri. (14) Ḥużūrla gelüp ayaḳ altında otursun. Yaʿnī dünyā begleri ve ekābirleri öñünde (15) edeble şaff-ı niʿāl ṭurup otursun beni esirgeyüp manşıb virsünler diyü anlara (16) riʿāyet ü ḥürmet idersin.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Piş-i bīnāyān koni terk-i edeb

Nār-ı şehvet-rā (17) ez-ān geştī ḥaṭab (C2/3122)

Geştī kaf-ı ʿAcemīle şodī maʿnāsınadur. Bīnāyān bīnā'nuñ cemʿidür[4601]. (18) Maʿnā[4602] ammā gözlüler ve ṣāhib-naẓarlar öñünde terk-i edeb eylersin. Anuñiçün şehvet (19)

[4598] -İ, İÜ, T.
[4599] T-261a derkenār: maṭlab ṣalʿāt miʿrāc-ı mü'mindür.
[4600] -İ, İÜ, T.
[4601] Keştī… : İ-55b, İÜ2-57b,de derkenār olarak verilmiştir.
[4602] -İ, İÜ, T.

oduna oṭun oldun. yaʿnī **beyā yubṣır** (A379) minvālince benüm sevdügüm ḳullarum benüm gözüm ile görür

S1-72b (1) dirken sen anlar naẓarında edebsüzlük ve ihānet etdügüñiçün şehvet caḥīmine düşüp (2) kibrit-i saʿīr olursun.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bī-edeb güften suḫan bā ḫaṣ-i Ḫaḳ

Dil be-mīrāned siyeh dāred (3) varaḳ (C2/ 1740)

Mürden ölmekdür. Mīrāned müteʿaddīd

İÜ-54b öldürmek maʿnāsına be-mīrāned mużāriʿidür[4603]. (4) Maʿnā[4604] edebsüzlükle söz söylemek Ḥaḳ ḫāṣṣına göñli öldürür ve cān u dil (5) ṣaḥīfesin ḳarardur. Yaʿnī kişiyi cehl-i mürekkeb ṣāḥibi ider[4605] ḳaralama kaġıt (6) ḫaṭ ḳabūl etmedügi gibi evliyāyı incitmek ḳalbüñ ṣalāḥ u ʿirfāna ḳābiliyyetin giderür (7) ve nuṣḥ te'ṣīr etmeden ḳalur. Zinhār edebsüzlükden ki anlaruñ reddi redd-i Ḥaḳdur (8) ve ʿamelüñi żāyiʿ ü bāṭıl etmeyigör ki ḥażret-i Ḥaḳ aṣḥāba ḥabībüm sesinden (9) seseñüzi

T-262a yüksek ḳaldurmañ ki ʿameliñüz ḥabṭ olur didi ki buyurur **Lā terfeʿū (10) aṣvātekum fevḳa ṣavti'n-nebiyyi en taḥbeṭa aʿmālukum** (A380). İmdi[4606] dervīş sözüni mürşid ḳatında mevzūn ve yābca söylemek gerek.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ez Ḫudā-cūyīm tevfīḳ-i edeb

(12) **Bī-edeb maḥrūm keşt ez-fażl-ı Rab (C1/78)**

[4603] Merden… : - İ55bde derkenār olarak verilmiştir.
[4604] -İ, İÜ, T.
[4605] T-261b, İÜ-54b, İ-55b, İÜ2-57b: + yaʿnī.
[4606] T-262a, İÜ-54b, İ-55b, İÜ2-57b: pes.

Ḫudā'dan dileyelim tevfīḳ ü edebi. (13) Edebsüz Ḥaḳḳuñ luṭfundan maḥrūm oldı. Yaʿnī rūz şeb egleşüp ḫavāṣṣa (14) lāyıḳ ḫıdmet isteyelim ve nā-maḥremān-ı ṭarīḳden buʿd isteyelim tā Ḥaḳḳuñ ḫāṣları naẓarında (15) edebsüzlükle maḥrūm olmayayuz.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bī-edeb tenhā ne ḫˇod rā dāşed bed

Belki āteş (16) der heme āfāḳ zed (C1/79)

Bed nīk lafẓınuñ żıddıdur. Āfāḳ ufḳ'uñ cemʿidür. Gök kenārı (17) dimekdür. Murād eṭrāfʿāleminde olanlardur[4607]. Maʿnā[4608] edebsüz tenhā kendüyi yaramaz ṭutmadı. (18) Belki cümle ʿāleme āteş urdı. Meṣeldür ki bir edebsüz bir vilāyete besdür ki götüri ḫalḳunuñ (19) ʿırż u nāmı eksüklügine ve rüsvāylıḳa bāʿiṣdür. Pes zāġ u kelāġla bülbül hem-rāz u hem-rāh

S1-73a (1) olamaduġı gibi ḥaḳīḳat bülbülünüñ de nişānesi

İ-56a, İÜ2-58a zāġ u zāġān-ṣıfat mezbele-i dünyāda (2) cīfe-ḫˇār olanlardan ʿuzlet ü ḳarārimiş[4609].

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Güneşüñ ḫāke sürülmezdi yüzi

(3) Rūy-ı nā-maḥreme bakmasa gözi

Mīve ile ṭolu her şāḫ u şecer

Edebinden öñüne ḳıldı (4) naẓar

[4607] Bed… : İ-55b, İÜ2-57b,de derkenār olarak verilmiştir.
[4608] -İ, İÜ, T.
[4609] T-262a, İÜ-54b, İ-56a, İÜ2-58a: + beyt.

Edeb her kimde vardur ʿilm ü ḥilm ve ḫavf u ḫaşyet ve tevāżuʿ u terk-i ḥırş u terk-i (5) ṭamaʿ u terk-i buġż u terk-i düşnām u terk-i ġażab ve ḥayā vü ṣabr u kendü ʿayb ve miḳdārın (6) bilmek ve aġyār ʿaybından göz yummaḳ

T-262b cümle anda mevcūd olur ve toḫm-ı edeb bunları (7) bitürür dimişler. Zīrā ḳıṭʿa

Edeb tāc-est ez-nūr-i ilāhī

didükleri gibi edeb (8) nūrı aḫlāḳ-ı ẓulmātın menʿ ider. Pes her kişi ṭarīḳatüñ edebin gözetmek cümle aḫlāḳ-i ḥasenei cāmiʿ ve cümle (9) aḫlāḳ-i seyyi'ei māniʿ oldı[4610].

Edebu'l-nefsi eyyehā el-aḥbāb

Ṭaraḳu'l-Ḥaḳḳı küllihā edeb (A381)

Allāhümme edebbinā

İÜ-154a (10) bādāb evliyā'ike yā kerim (A382) ve dimişler ki edebsüz kelimāt u evżāʿ idenden (11) ḥayvān yigdür ki diliyle göñül yıḳmaz. Ancaḳ kelble pādāş olur ve dimişler ki herkes içresinde (12) ḫulḳına ve ʿameline göre bir ṣūret bağlamışdur. **Fe te'tūne efvācā** (A383) gününde ol ṣūretde (13) ḥaşr olur. Pes ṣūrete aldanup her ādem ṣūretlüyi ādem ṣanma muṣāḥibine yā edeb ü ḫulḳına (14) baḳ edeblüden ve edebsüzden edeb ögren ammā **Eṣ-ṣoḥbetü mü'eṣṣireti (A384)** ḥadīṣ-i münīfinden (15) ḳorḳ ve anuñla hem-nefes olma ki yüzsüzlük ve edebsüzlük ve münkirlik marażı-ı sārīdür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(16) Her ki nāmerdī koned der-rāh-ı dost

Rehzen-i merdān şod nā-merd ū-st (C1/90)

Nāmerdī'de (17) yā maṣdariyyedür. Der fī maʿnāsınadur. Reh-zen ile nā-merd ʿibāretinde leṭāfet vardur (18) ki ḫafī degüldür. Maʿnā[4611] her ki dost yolunda nā-

[4610] T-262b, İÜ-54b, İ-56a, İÜ2-58a: + beyt.
[4611] - T, İ, İÜ.

merdlük ide erlerüñ yolın urucı ve (19) münkir idüp yolundan ḳoyucıdur. Nā-merd odur. Pes rāh-ı Ḥaḳḳuñ sālikleri arasına

S1-73b (1)ʿabā vü kisveden ṣūfīliḳ düzüp niçe düzd-ṣūret muḳallidler ḳarışur ki nefs-i emaresi (2) cüz'ī fırṣat bulsa ʿavāmdan bed-ter vażʿ ider evliyā ʿırżına noḳṣān ve nām-ı ṭarīḳlerine (3) rehzen olurlar. Ṭarīḳ-i Ḥaḳda anlardan intiḳāmın eyle alur ki dünyāya gelmedüge (4) döner.

Der-imtiḥānest şeyḫ-rā

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

T-263a **Şeyḫ ki pīşvā vü rehber-est**

Ger mürīdī imtiḥān (5) kerd u ḫar-est (C4/314)

Pīşvā kesr-i bā-i ʿAcemī ile imām u muḳtedā

İ-56b, İÜ2-58b dimekdür. Rehber ḳılāvuz ġāliben (6) berende-i reh lafẓından vaṣf-ı terkībi ola. Yaʿnī yol iletici dimekdür. Uyaran ora (7) dimekdür. Maʿnā[4612] şeyḫ ki öñ gidici ve yol göstericidür. Bir mürīd anı ṣınamaḳa çekse (8) o ḫardur ādem degüldür. Yaʿnī mürīd teneşūrde meyyit ġassāla teslīm olduġı gibi şeyḫine (9) teslīmle kendü varlığın şeyḫinde fenā idüp şeyḫ varlığın iṣbāt[4613] etmekdür[4614] ve illā gāh iḳrār ve (10) gāh imtiḥānda olanuñ rūḥ-ı insānīsi ölüdür. Pes ādem degül eşekdür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İmtiḥāneş ger konī (11) der-rāh-idīn

Hem tū gerdī mümteḥin ey-bī-yaḳīn (C4/ 375)

[4612] - T, İ, İÜ.
[4613] T-263a, İÜ-154b, İ-56a, İÜ2-58a: + dur.
[4614] -İ, İÜ, T.

Gerdī kāf-ı ʿAcemīledür mechūldür kemā-merre[4615]. (12) Maʿnā[4616] imtiḥān idesin eger dīn yolunda. Anı sen imtiḥān olmuş olursun ey yaḳīnsüz. (13) Nice ṣınarsın ki sen yerde ol gökde ve anuñ seyr-i merātibin kesmemişken ancaḳ ehl-i ḳulūba (14) bāṭınī ḫıyānetüñ açılup himmetlerinden maḫrūm olursun hem ʿurefā arasında imtiḥān yoḳdur. (15) Ancaḳ müsāyere vardur yaʿnī maḳāmāt yarışurlar

İÜ-154b anuñ ki meşrebi ʿālīdür aña cümle ser-fürū (16) idüp meşrebinden seyr ü şükr ü iḳtibās iderler.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cür'et-i cehlet şeved ʿüryān (17) u fāş

Ū bürehne key şeved z'ān iftişāş (C4/ 376)

Fāş aṣlı fāşī'dür. Yā düşmüştür. Fişā (18) yefşū'dandur. Şāyiʿ maʿnāsınadur. iftiyāş iftiʿāldür. Yine aṣlı fişāden. Maʿnā[4617] cehāletüñüñ (19) cür'eti seni ʿuryān u rüsvāy ider. Ol senüñ cıblaḳ ṣanmañdan ḳanda cıblaḳ olur.

S1-74a (1) Yaʿnī kişi añlamaduġı umūra

T-263b cür'et ü ḥükūmet etmek maḥżā cehālet ü ḥamāḳatın göstermekdür. Ammā (2) şeyḫ-i kāmil ḫalḳuñ[4618] imtiḥānından bī-pervādur ve ol libās-ı envār-ı esmā ve ḳabā-yı taḳvāyla müzeyyendür. (3) Hemān senüñ inkāruñ seni dāreynde ʿuryān u rüsvāy ider.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İmtiḥān hemçün taṣarruf (4) dān der-ū

Tū taṣarruf ez-çünān şāhī mecū (C4/ 380)

[4615] Kerdi… : İ-56b, İÜ2-58b,de derkenār olarak verilmiştir.
[4616] -İ, İÜ, T.
[4617] -İ, İÜ, T.
[4618] T-263b, İÜ-154b, İ-56b, İÜ2-58b: ʿālemüñ.

Derū aṣlı der ū'dur żamīr-i ġāyibdür. (5) Maʿnā[4619] imtiḥān taṣarruf gibidür şeyḫde. Sen ancılayın şāhdan taṣarruf etmek dileme. (6) Yaʿnī mürşid pīrini ṣınamaḳ anda taṣarruf u taḥakküm gibidür. İnsān-ı kāmil heft kişverüñ ve mülk (7) ü melekūtuñ şāhıdur. Zīrā idemedügüñ işe baş koşup ʿömrüñi żāyiʿ ü (8) ber-bād ve işüñi fesād u ifsād eyleme. Mes'ele bir kimse vilāyete ḳadem baṣsa ervāḥ-ı ḳudsiyye (9) anı kendüye ḳomazlar. Andan ḳuṣūr da gelse ʿöẕr ü fenā vü inkisār çün olur red (10) içün olmaz. **El-fānī lā-yureddu alā eṣvāfih** (A385) ḥükmünde anlarda ẓuhūr-ı ṭabiʿat ü beşeriyyet (11) ḫavfı yoḳdur. **Elā inne evlīyā'allāhi lā ḫavfun ʿaleyhim velāhum yaḥzenūn (A386)** tefsirinde

İ-57a, İÜ2-59a evliyānuñ (12) ʿaleyhlerine ve żararlarına ḫavf yoḳdur. Belki ʿözr ü zārī vü tażarruʿları geldükiçün (13) aġlanmaḳdur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Vesvese īn imtiḥān çün āyedet

Baḫt-i bed dān k'āyed ü gerden zedet (C4/ 484)

(14) Baḫt ṭāliʿ dimekdür. Zeden urmaḳdur ve çalmaḳdur[4620]. Maʿnā[4621] bu imtiḥān vesvesesi çün (15) ḳalbüñe geldi bed-baḫtlık bil anı ki saña geldi ve boynuñ urdı. Yaʿnī nā-gāh[4622] ṣınayasın (16) ġayb bilür mi fikrümi keşf ider mi vāṣıl-ı Ḥaḳ mıdur ḫilāf-ı şerʿ vażʿı var mıdur (17) yoḳsa raḥmānī midür diyü bāṭıl ḫayāl ḫāṭıra iderseñ

T- 264a bed-baḫtlıkuña nişāndur ve o vesvese (18) īmānuñ gerdenin urup ṭıfl-ı maʿnāyı yaʿnī rūḥ-ı ḳudsī öldürüp żāyiʿ idüp levḥ-i kün-fe-kāndan nāmuñ (19) vücūduñ maʿdūm etmege gelmişdür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün çünān vesvās-i dīdī zūd zūd

[4619] -İ, İÜ, T.
[4620] Baḫt… : İ-57a, İÜ2-59a, derkenārda verilmiştir.
[4621] -İ, İÜ, T.
[4622] -İ, İÜ, T.

S1-74b (1) Bā- Ḫudā gerd ü der-ā ender sücūd (C4/ 385)

Çün ancılayın vesvese gördün tīz tīz. Ḫudāya dön (2) ve secdeye. Yaʿnī żaʿf-ı yaḳīn sebebi ile böyle vesvese ḳopsa

İÜ-155a Ḥaḳḳ'a yönel yüzüñ yere (3) sür secde-i münācāt u zārī ḳıl.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Secde-geh-rā ter kon ez-eşk-i revān

(4) Kī Ḫudā tū vārhānem ez-gümān (C4/ 386)

Revān aḳıcı ve gidicidür. Revīden'den ism-i fāʿildür vārhānem aṣlı (5) vārhān merā idi. Girü ḳurtar beni dimekdür. Kī Ḫudā aṣlı ki ey Ḫudā'dur. Maʿnā[4623] (6) secdegāhuñı gözyaşından ışla. Di ki ey Ḫudā bu bed-gümāndan beni ḳurtar ve bu yir gök (7) ditredici ẓulmānī şükūkdan āzād ḳıl pirimi benden ḫoşnūd it ve ṣadrumı pāk (8) it. Bir daḫi derūnuma efkār getürme bunı giderüp yerine derd ü ʿaşḳuñı ḥavāle ḳıl tā ḥelāk (9) olmayım diyü yalvar ve illā dāreynde mürşidüñ ḥaḳīḳatine ulaşamazsın cehlüñ belā yeterken (10) iʿtirāż daḫi[4624] etme. Her fiʿl ve ḳavlin Ḫaḳ'dan bil rūḥuñı rūḥuna ulaşduragör tā (11) dāreynde saʿādet-i ebedīyyeye ulaşasın.

Der-terk-i ṭaʿn

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ẓann-i nīkū bür her (12) iḫvān-ı ṣafā

Gerçi bīnī ẓāhir ez-īşān cefā (C5/ 2643)

[4623] -İ, İÜ, T.
[4624] T-264a, İÜ-155a, İ-57a, İÜ2-59a: da.

Bür bürden lafẓından emrdür ilet dimekdür. (13) Maʿnā[4625] eyü ẓan eyle iḫvān-ı ṣafā üzerine. Żāhiren anlardan size cefā da gelürse (14) yaʿnī dīn ü ṭarīḳ ḳardaşları saña cefā itseler[4626]

T-264b anları ẓālim seni maẓlūm bilme. (15) Zīrā anlar ehl-i Ḥaḳ'dur rast-bīnlerdür senden nā-şāyeste vaż‘ ve nā-pesendīde fiʿl (16) görmeyince taġyīr ʿādet etmezler. Elbette yā şerʿ veyā ṭarīḳde ḳuṣūruñ ṭuyup seni

İ-57b, İÜ2-59b (17) ḫalāṣiçün terbiye ve cefā iderler. Ḳan ṭutana faṣṣād u ḥaccām gerekdür ammā acısı (18) var diyü ḳaçan tīz helāk olur. İmdi sen de bī-ḥużūr u serkeş olma ol (19) tīġ-i cefāyla fidan-ı nefsüñ başın kesüp cins mīve aşılamaḳ ister. Beyteyn[4627]

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿülün)

S1- 75a Saña nefsüñden (1) artuḳ mı ḳılur ḍarb

Ki nefsüñ bī-nihāye ḳıbleti var

Dimāġdan sedd-i kibri feth ider (2) şeyḫ

Ḳoḳu almaz anuñ ki zekmeni var

Pes ṭālib iseñ ol marażı (3) kendüñde bulagör. Kendüñi bī-ʿayb bilüp ḳarşulaşma foḍūlluḳ ile ṣuçı anlara yapma. Marażum olmasa (4) neşterlemezlerdi diyü dermānın iste ve bil ki egerçi inkisār virmekde cefā çalu gibidür. (5) Ammā vücūd bāġınuñ şeceridür ʿucb u kibr ḫırsuzı iç yüze geçmesin diyü iderler.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Īn ḫayāl (6) u vehm-i bed çün şod be-dīd

[4625] -İ, İÜ, T.
[4626] T-264a derkenār: fī- ẕikr-i ṭaʿn.
[4627] T-264b, İÜ-155a, İ-57b, İÜ2-59b: Li-muharririhi.

Ṣad hezārān yād-rā ez-hem berīd (C5/ 2644)

Bu yaramaz ḫayāl ü vehm çün (7) āşikār oldı. Yüz biñ yāri birbirinden kesdi. Yaʿnī ḫayāline uyup kendüni (8) ʿaybsuz ṣanmaḳ ki andan büyük ʿayb yoḳdur ki cehl-i mürekkeb ṣāḥibi ve mebġūż-ı Ḥaḳ (9) eyle kişilerdür.

İÜ-155b Zīrā **İẕā eḫabbullāhi ʿabeden bi-ṣerribihi ʿuyūbihi (A387)** ḥadīṯince Allāh sevdügi ḳula ʿaybın (10) gösterür. Pes ʿaybın göremeyen Allāh'uñ adūsı imiş ve kişi kendüyi eyü ṣanmaḳ (11) şeyṭān ṣıfatıdur v**e'l ʿaynı ḥaḳḳı (A388)** ḥadīṯince herkese göz deger v**e inne'l-yeḫulu (12) e'r-recli'l-ḳabr ve'l-cemel (A389)** ḥadīṯince yaramaz

T-265a göz ādemi ḳābre deveyi çölmege ṣoḳar. (13) Ammā dimişler ki kişinüñ kendüye gözi ziyāde deger ki kendüsin gören kişiler Allāh'a (14) tekebbür ve ʿaẓamet çekişendür. **El-ʿaẓametu ezārī ve'l-kibriyā'i ridā'ī fimen nāz ʿanī fīhumā (15) edaḫletu nārī (A390)** ḥadīṯince il gözi kişiyi ḳabre ṣoḳarsa kendü gözi kişiyi (16) cehenneme ṣoḳar. Pes Allāh münezzeh ve enbiyā maʿṣūmlardur. Sā'ir ḫalḳ meʿāyibden ḫālī degülken (17) ben eyüyüm dimek ẓulmet-i cehl-i mürekkeb beni ḳabladı ʿuyūbum göremez oldum ve aʿmāyım aslum (18) turāb u menī ve evsaṭum ḥammāl-ı gümreh ve āḫirim cīfe iken ben beni ögerim ve ḥamāḳat u safāhat (19) ol ḳadar kemālin buldı ki bu medḥümüñ me'āli kendümi ẕemme varduġın daḫi anlayamam dimekdür.

S1-75b (1) pes cüdamdan köti maraż ki ḫod-rālıḳ ve ḫod-bīnlik ve ḫod-nümālıḳdur. Yaʿnī (2) kendü bilgüsin

İ-58a, İÜ2-60a begenmek ve kendüyin görmek ve kendüyin göstermekdür. İḫvānla imtizāca (3) ʿaẓīm mānīʿ olup żıddiyyet ve buġż u nifāḳla ʿāḳıbet cüdam gibi tenhā vü bī-dermān (4) olup ʿurefā ṣoḥbetinden mehcūr ḳalur. Ḳıṭʿa

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Yārsuz ḳalur cihānda ʿaybsuz yār (5) isteyen

eger ṭālibe ʿaybı açıla idi her kimüñle muṣāḥib olsa hele muṣāḥibüm benden (6) yig diye idi ve kendüyi ẕem itseler ʿaybumuñ azın dirler çoġın ṭuymamışlar (7) diyü şükr ide

idi. Pes dosta mülāṭefet ve aʿdāya müdārā ve kimse ġıybetinden ḥaẕer (8) gibi selāmet-i dāreyn miftāḥı yoḳdur[4628]. ʿĀḳil odur ki ḥaşmı ne deñlü şedīd ü dil-sengse (9) ḥilmle penbe ṣıfat ola ki birbirinden aġırmaya. Meşhūrdur ki ṭop u tüfek ḫāk ü kāh gibi (10) yumuşaḳlara teʾsīr idemez ṭaş gibi muḳābelesine ṭayanan nesneʾi ḫarāb ider[4629] ṭaş ṭaşa (11) ṭoḳunsa pārelendügündan ġayri ṣadā vü gevezelikle

T-265b ṣudāʿ u rüsvāylıḳı muḳarrerdür. (12) Meşhūrdur ki[4630] iki dīvāne bir mecmaʿa[4631] gelse zencīr ḳırılur. Her biri ḫilāf semte çekdikiçün (13) uşlu olan ardına düşse iplik daḫi ḳırılmaz. Pes **Ve en taʿfū aḳrabu li't-taḳvā (A391)** ṭıbaḳınca (14) ḥaşmuñı yā ʿafv ḳıl yoḳsa **faʿtedū ʿaleyhi bi miṣli maʿtedā ʿaleykum (A392)** ile ʿamel idüp (15) cefā vü ifrāṭ-ı cidāl etme. Bir iş eyit ve ġaybeti bir söz söyle ki dost olıcaḳ (16) utanmayasın ve ṣulḥ mümkin ola sögüp müʿminüñ

İÜ-156a ḳalbi ki peymāne-i mey-i vaḥdetdür elinde (17) olan ʿahd u peymānuñı unıdup anı ṣıma. Ṣınuḳ cām degmede bütün olmaz ki ehl-i muḥabbetüñ (18) peymānı ṣınup ṣımamaḳdur. Tā **Enā ʿinde'l-minkesret ḳulūbihüm (A393)** maʿiyyetin bulalar ḳādiriseñ (19) cāfīye oldan ziyāde muḥabbet göster ḳara gönüllü olup evżāʿ u eṭvāruñda ḥıḳd

S1-76a (1)u kīn ü kibr ü ḥased görmesinler ḳalbüñi baḥr gibi eridegör. Ehl-i ḥaḳīḳat didiler ki (2) kişiye nefsinden ġayri düşmen yoḳdur ḳorḳarsañ ʿamelüñden ḳorḳ kimse kimseye iẕn-i Ḥaḳ'suz (3) żarār idemez v**e mā hum bi-ḍārrīne bihī min eḥadin illā bi-iẕnillāhi (A394)**'dur[4632]. Ancaḳ żarar saña ʿāyid olur (4) ki kīn ile dīn cemʿ olmaz ve ʿāḳil olan süfehāya uymaz. Ṭaş altun kāse'i ṣımaḳla ḳıymeti (5) artmaz ve altun bahāsı eksülmez. Dil dilden aġlamaz söyleyen işidür uran urılur (6) el üstünde el vardur. Ammā sen

---

[4628] Pes… : -İ, İÜ, T. T-265a, İ-58a, İÜ2-60a, İÜ-155b: + ebyāt
Eyle yārānıña luṭfuyla kelām
Vir müdārā ile aʿdāya selām

Dil ucundan ḳafeṣe girdi hezār
Dil ucundan ceres oldı ber-dār.

[4629] Meşhūr… : -İ, İÜ, T.

[4630] Meşhūr… : -İ, İÜ, T.

[4631] T-265b, İ-58a, İÜ2-60a, İÜ-155b: yere.

[4632] Ve mā… : -İ, İÜ, T.

yedullāhi fevḳa eydīhim (A395) ile ʿamel idüp düşmeni[4633] Ḥaḳḳa ṣal (7) Ḳahhār-ı ʿāleme[4634] kimse muḳābil olamaz. Eger sermāye-i ʿömrden aṣṣı isterseñ dek ṭur devece (8) aṣṣı ḳazan her yerde dek ṭurma ve yükselme ki ittifāḳ ṭaġları devirür kirleri (9) yıḳar.

İ-58b, İÜ2-60b Sefīhler saña düşnām itseler **Ve iẕā ḫāṭabehumu'l-cāhilūne ḳālū selāmen (A396)** āyeti ile (10) ʿamel idüp **Ve'l- kāẓımīne'l-ġayẓa** (A397) gürūhununñ devletin bul. Ḥāṣılı bir ḥāl ḳullan[4635] ki (11) ṣoñra sen ḥayāya düşecegüñe ḫaṣmuñ düşsün ġarażınuñ imtiḥān-ı ḫaṣmuñı (12) penbe-i ḥilmle boġazlıyagör ki ḥażret-i resūl (a.s)

T-266a demür ḳılıç ile müslümān etdügümden (13) ḥilm ḳılıcı ile müslümān etdügüm çoḳdur didi ve ḫaṣmuñı ḥilm ü iḥsān naḳdi ile ḳul (14) eyle ki **El-insān ʿabdu'l-iḥsān (A398)**'dur. Bu evṣāf-ı meẕkūre ile muttaṣıf olanlaruñ her[4636] çekişinüñ (15) ṣoñı bekişdür. Lākin cāhile bu ṣıfatlar ḫayli ṣaʿb maṣlaḥat ve pek işdür. Ammā aṣl-ı emn (16) ābāda varayın diyenler zamāne ḫalḳından mehmā-emkin ʿuzlet etmek gerek ḫuṣūṣan erbāb-ı ḥased (17) ve aṣḥāb-ı nifāḳla ve ehl-i afyūn u beng-i vācibü'l-firākla hem ṣoḥbet olmayasın ki anlaruñ (18) ʿahdinde iḥkām muḥāldür zīrā kendü nefsleriyle ʿahd-ı Ḥaḳḳı güdemeyenler aġyārla nice güder (19) ve nefsini ve ʿömrüniżāyiʿ idüp cānına cefā iden ile vefā mı ider **Ḳatli fī ḥaḳḳıhüm (A399)**

S1-76b (1) (Fāʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilün)

Ne tevellā ne terennüm ne teġannī dil-i men

Her kese nefsi ḳuyusı tene ten ten tene ten

(2) Ve[4637] ʿālim ü ṣāliḥüñ düşmenligi nefsin bilmeyüp cānın ḳayurmayanlaruñ[4638] dostluġundan (3) yigdür ki meẕkūrīnde ḳarār yoḳdur ve zimām-ı iḫtiyārı dest-i ḳabżdan bıraġup (4) ḳabża-i basīṭe virmişlerdür ve fünūnı cünūna degişüp fenn-i afyūna

[4633] İle… : -İ, İÜ, T. T-265b, İ-58a, İÜ2-60a, İÜ-155b: ṭıbaḳınca işüñi.
[4634] T-265b, İ-58a, İÜ2-60a, İÜ-155b: aña.
[4635] T-265b, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-155b: et.
[4636] Ki e'l… : - İ, İÜ, T. T-266a, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-155b: her.
[4637] Ahdüñde… : - İ, İÜ, T.
[4638] Nefsin… : - İ, İÜ, T. T-266a, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-155b: anların.

degişmişlerdür (5) ve tafṣīli neyleyelim anlaruñ munṣıfları daḫi buña şāhiddür[4639]. Ammā ʿaḳlı ḥāline ḳoyan selīmler (6) ve dest-i ʿirfāna viren ʿalīmler muḥabbet ü ʿadāveti mīzānla ḳullanurlar. Geldük ʿuzlet (7) daḫi anuñiçün lāzımdur ki gerçe düşmene müdārā sebeb-i rāḥatdur ve bāʿiṯ-i raḥmetdür. Ammā maʿtūh (8) u nādānla müdārā daḫi ġāyet müşkildür ki sen aşaġı ḳoduḳca seni ḳorḳdı ṣanup (9) daḫi musallaṭ olur hemān dermān **El-firār min iḫvānu'z-zemān (A400)** ve bu taṣdīḳüñ (10) ẓuḥūrı baʿżı muḥarrike rāst gelmişdür maʿẕūr buyurula.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün Ḫudā ḫ̌āhed ki perde kes dered

(11) Mīleş ender taʿna-i pākān bered (C1/815)

Derīden ve dirīden taḫfīf ü teşdīdle yırtmaḳdur. (12) Dered mużāriʿdür. Burada taḫfīfledür naẓm içün[4640]. Maʿnā[4641] çün Ḫudā[4642] dileye ki bir kesüñ (13) perdesin yırta ḳalbini pākler ṭaʿnına meyl etdürür. Yaʿnī Ḥaḳ bir kesi rüsvā vü raḥmetinden (14) dūr etmek dilese aña ṭaʿn ile ehl-i Ḥaḳḳ'uñ ḫāṭırın yıḳmaġa raġbet virür tā anları şikeste-dil[4643] (15) eyler. Mā-dām ki ol ṣınuḳdur ve maḫzūndur ol ṣıyan[4644] maʿmūr u mesrūr[4645] ve ber-murād (16) olmaḳdan ḳalur. Nekbet el

İÜ-156b virür Esmā-i Ḥüsnā şerḥinde kümmel taṣrīḥ etmişlerdür. Eger cefāya (17) muṣırr u muʿtād[4646] olursa ʿārifler andan teraḥḥum gözin yumarlar. Fi'l-ḥāl ḥażret-i Ḥaḳ ḳahhāriyyeti

[4639] T-266a derkenār: maṭlab nehy-i ṣoḥbet-i ehl-i keyf.
[4640] Deriden… : İ-58b, İÜ2-60b, derkenārda verilmiştir.
[4641] - İ, İÜ, T.
[4642] T-266a, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156a: Ḥaḳ.
[4643] T-266a, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156a: şikeste ve mahzūn.
[4644] Ol… : - İ, İÜ, T. T-266a, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156a: kendü.
[4645] U… : - İ, İÜ, T.
[4646] U… : - İ, İÜ, T.

T-266b (18) ile tecellī idüp anı ḳahr ider ve dimişler ki bir kimse ʿālemüñ ʿilmin oḳusa anda birḳac bulunursa (19) ʿalāmet[4647] cehldür[4648]. Ol ʿalāmet mālā yaʿnī kelimāta muʿtād olup ve loḳmasında ḥarām u ḥelāli

S1-77a (1) seçmeyüp **Emāme aʿẓameke e'ṭ-ṭalebū'l-ʿilm (A401)**'de ʿilm-i me'mūr herkes ḥālin ve mālin tedārik (2) etmekdür dirken cānını ḳayurmamaḳdur ve[4649] bu belālar kendünüñ buʿd u ġafletine vü ʿaẕābına[4650] (3) yeterken ṣāliḥāna ṭaʿn etmege muʿtād olmaḳdur. Herkes başına buyurulanı ḳayurmaḳ gerek (4) il ketḫudālıġın ḳomaḳ gerek ve niçün yaradıldı ise olurın görmek gerek. (5) Eyle ṭaʿān u ġammāz u mūẕī eksük olmaz ve yine cehennemde boş ḳalmaz. Anuñiçün yaradılmışlar (6) vardur. Kendüñi anlara ḳatma[4651] biñ ṭaʿndan bir ẕikr ü tesbīḥ yigdür ve didiler ki[4652] kemālüñ (7) ʿalāmeti[4653] taʿn u inkārdan dil kesük olmaḳdur[4654]. **ʿAleyke binefsike (A402)** ve **Ḳulillāhu ṣumme ẕerhum (A403)**[4655]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(8) **Ger Ḫudā ḫᵛāhed ki pūşed ʿayb-ı kes**

İ-59a, İÜ2-61a Kem zened her ʿayb-i maʿyūbān nefes (C1/ 816)

(9) Kem kāf-ı ʿArabīle az ve eksük maʿnāsınadur. Zened zeden lafẓınuñ mużāriʿidür kemā-merre[4656]. (10) Maʿnā[4657] eger Ḫudā dileye kim bir kimsenüñ ʿaybını örte ʿayblular ʿaybına az çalar ol (11) kişi nefesin[4658]. Yaʿnī[4659] aña ʿayb ḳapuların bend ider tā ol kimse cihānda[4660] her ne (12) ṣādır olursa Ḥaḳdan bilüp ḳażāya rıżā ve ḥükm-i ḫālıḳa teslīm-i

[4647] T-266b, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156b: + bulunursa.
[4648] T-266b, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156b: cāhildür.
[4649] Emāmu… : - İ, İÜ, T.
[4650] Kendünüñ… : - İ, İÜ, T.
[4651] Herkes… : - İ, İÜ, T.
[4652] Dediler… : - İ, İÜ, T.
[4653] T-266b, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156b: miftāḥı.
[4654] T-266b, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156b: + dimişler.
[4655] ʿAleyke… : - İ, İÜ, T.
[4656] Kim… : - İÜ, T. İ-derkenār olarak verilmiştir.
[4657] T-266b, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156b: ve.
[4658] T-266b, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156b: nefesini az virür.
[4659] T-266b, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156b: + tañrı.
[4660] T-266b, İ-58b, İÜ2-60b, İÜ-156b: cihān içinde.

vefā idüp ancaḳ teveccüh ü (13) murāḳabesi Ḫudāya olur ki Yaḥyā Çelebi raḥimehu[4661] buyurur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Eyleme ḳubbe-i ʿālemde ṣadā

Söz gelür (14) kişiye andan zīrā

Ṣābır u sākin olur puḫte müdām

Ṭoldurur ʿālemi āvāze-i ḫām

(15) Mim[4662]

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Kūşe-i ḫānede ḫum ki ola boş

Sözüñi ḳarşular olmaz ḫāmūş

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Setr kon (16) tā bert ū settārī konend

Tā nebīnī eymenī be-kes meḫand (C6/ 4526)

Eymen Niʿmetullāh'da kesr-i elifle (17) ḳayġusuz dimekdür. Handīden gülmekdür. Ḫanded güler beḫand gül meḫand gülme[4663]. (18) Maʿnā[4664] setr eyle tā saña da[4665]

[4661] -İ, İÜ, T.
[4662] -İ, İÜ, T.
[4663] Eymen… : İ-59a, İÜ2-61a,da derkenār olarak verilmiştir.
[4664] -İ, İÜ, T.
[4665] Sañā… : - İ, İÜ, T.

settārlıḳ ideler. Tā ḳahr u ġaẕābdan eminlik görmeyince kimseye (19) gülme. Emīnlik ise bu cihānda müyesser degüldür muḫliṣīn daḫi ḫaṭar-ı ʿaẕīmdedür. İllā meger ki

S1-77b (1) ḳalbini māsivādan bi'l-külliye pāk iden muḫliṣūn ola. Anlar dār-ı emāna girmişlerdür. Yaʿnī sen (2) ġayrılardan gördügüñ ʿuyūbı ört tā senüñ de ṣuçuñ

T-267a örteler. **Kemā tedeyyün tedāni (A404)**'dür. (3) Zīrā beşer ʿayıbdan ḫālī olmaz. Tenezzüh Allāh'uñ ʿişmet enbiyānuñdur. Ġāliben sā'ir ḫalḳ ṣüḳūṭ (4) u ḳıyāmdan ḫālī degüldür[4666].

Ve in tecedd ʿayb feseddedu'l-ḫall

Feʿizz men (5) lā-ʿayb fīhi ve Celle (A405)

Yaʿnī ʿayb görürseñ ḫalli ıṣlāḥ eyle ʿaybsuz ancak bir ʿazīz ve celīl Allāh'dur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey ḫunuk ki cānī (6) ki ʿayb-i ḫᵛīş dīd

Her ki ʿaybī güft u ber ḫod ḫerīd (C2/ 3034)

Burada ḫod vāv-ı resmīdür. (7) Telaffuẕ olunmaz kendü dimekdür. Ammā vāv-ı melfūẕla demür tāḳıyye vü tolḳadur. Ḫunuk muʿtedil (8) ü āsān u baḫtludur. **Ṭūbā lehüm (A406)** dimekdür[4667]. Maʿnā[4668] baḫtlu ol cānı ki[4669] kendü ʿaybın gördi. (9) Her kim ki bir ʿayb söyledi anı kendüye aldı. Yaʿnī nefsini muḥāsebe-i muʿāteble diye ki nefsüm sen de (10) beşersin bu ʿayb sende daḫi muḳarrerdür. Eger fiʿile gelmedi ise de bu şerre sende de ḳābiliyyet (11) vardur bi'l-ḳuvve bu ḫaṭā sende de vardur. Zīrā insānuñ ʿayb u hüneri ṣalāḥ

İÜ-157a fesādı (12) ḳavl fiʿlinden ve fikr ḳalbinden ṭoġar. Bu üçi sende de vardur. Belki anuñ ol ʿaybı (13) baġışlana senüñ āḫerüñ ʿaybın gördügüñ saña rāciʿdür. Belki senüñ **İnne**

[4666] T-267a, İ-59a, İÜ2-61a, İÜ-156b: + beyt.
[4667] Burada… : İ-59a, İÜ2-61a, derkenārda verilmiştir. T-267a, İ-59a, İÜ2-61a, derkenār, İÜ-156b:maʿnāsına.
[4668] -İ, İÜ, T.
[4669] Cānı… : - İ, İÜ, T.

baʿḍa'ẕ-ẓanni (14) iṣmun (A407) mışdāḳınca bu şuc olan ẓannuñ bağışlanmaya ve bu ẓan **İẕā sā'i fiʿilü'l-emr'i sā'i (15) ẓunūnihi (A408)** mışdāḳınca bu fiʿl-i fāsidler ki müteferriʿ olan ẓan üzereken ḳalup muʿaẕẕeb (16) olasın. Pes bu söyleyen ilʿaybı saña da Ḥaḳ ṭarafından āyine-i ʿibret-nümādur tāʿayb-ı digerāna (17) taḳayyüd ü naẓardan emīn olasın

İ-59b, İÜ2-61b ne an ki ġayra uyup ġıybet idesin ve dimişler ki dīn (18) ḳardaşına ḫalḳ içinde niçün fülān etdüñ dime. Zīrā ḥażret-iʿAli keremallāhu vecḥehu

T-267b keṣretde (19) nuṣḥ başa ḳakmaḳdur didi. Fitnesi nefʿinden artuḳdur. **En-naṣīḥati beyne'l-melā'i tefrīʿa (A409)**

S1-78a (1) ve cāhil-i pelīd ü muʿānide nuṣḥ tenhāda daḫi cā'iz degüldür. Bī-nefʿ vaʿẓ żāyiʿdür[4670]. **Fe ẕekkir (2) in nefeʿati'ẕ-ẕikrā (A410)**. Belki cāhile pend demren gibidür. Cerāḥat virür nefʿ virmedüginden (3) ġayrı ʿadāvet ü nifāḳa çeker. Pes cānum selāmet olsun diyen geçmeyen nuṣḥı nā-ḳābile (4) söylemez. Nitekim ḥażret-i şeyḫimiz Şemseddīn ḳuddise sırruhu buyurur[4671]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Vaʿẓ iderdüm ḫōca-i māle (5) didi ehl-i ḥużūr

Ne revādur ki yaḳarsın seg-i mürdeye buḫūr

İmdi küfre **Lā tesmeʿū (6) li hāzā'l-ḳur'āni ve'l-ġav fīhi (A411)** ṭıbaḳınca ḥażret-i Ḳur'ānı diñlemeyüp laġv etdükleri gibi muʿānid ü sefīh (7) daḫi ḥaḳ söyleyen dostını ve düşmenini bilmez ḥaḳ sözi yüksünür. Belki Ḳur'ān u ḥadīṣi (8) istiḫfāfla kāfir olur. Ol küfre sen sebeb düşersin. Yāḫūd nuṣḥuñı başına ḳıla kimse (9) şuçundan āḫer şorulmaz diyü ḥüccetleşür. Ancaḳ anı rūzgār uşladur nāgāh (10) doḳunduġın[4672] ḫastaya mevt yaḳın olunca ʿilāc müfīd olmaz tiryāk da virseñ ẕehr-i ḳātil (11) olur ve ṭabīb-i ḥāẕıḳ marīżüñ nabżını dutup eṣer-i mevt görünce ʿilāc daḫi (12) etmez. Bu meşhūrdur

[4670] T-267b derkenār: fī beyān ʿādem ḳabūl el-vaʿaż ve't- Tenżīḥāt.
[4671] T-267b, İ-59b, İÜ2-61b, İÜ-157a: + Li-şeyḫinā.
[4672] T-267b, İ-59b, İÜ2-61b, İÜ-157a: + ṭuyar.

ki ḳara ġayrı boya almaz ve ṣabunla aġarmaz. Fesaḳaya ki hevā (13) ʿādet ola ʿādet ṭabīʿat-ı ḫāmisedür. Egri büyümüş aġac gibi ṭoġrulması mümkin olmaz. Aña vaʿẓ (14) ḫaṭādur ḥużūr ol fāriġ bālüñ ki işṭiġāl-i ʿavām aña ḳayd olmaya zīrā ẕātında olmayana (15) enbiyā daḫi

T-268a īmān viremez Bū Cehl ü Bū Leheb gibi. Beyḍāvī raḥmetullāh ʿaleyh **Eḥāṭat bihi ḫaṭī'etuhu (A412) (16)** tefsirinde dimiş ki bir günāhdan ḳul tevbe etmese bir günāha daḫi çeker ʿādet olur. Ḥattā (17) ḳalbini ḳablar ve ḳalbi bed-fiʿlin begenür ve andan

İÜ-157b özge leẕẕet yoḳ iʿtiḳād ider menʿ (18) idene buġż ider ʿāḳıbet küfr ü tekẕīb ile o nūr gider. **Ṣumme kāne āḳıbete'l-leẕīne (19) esā'u's-sū'ā en kezzebū bi-āyātillāhi** (A413) ṭıbaḳınca āḫir īmānsuz gider. Anuñiçün āyete muḳaddime zeylinden

S1-78b, İ-60a, İÜ2-62a (1) **Fe'ulā'ike aṣḥābun nārı hum fīhā ḫālidūn (A414)** buyurur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ġāfilend īn [ḥayyāl][4673] ḫalḳ ez-ḫod ey püser

(2) Lā-cerem gūyend ʿayb yek-diger (C2/882)

Yek yānuñ feṯḥ ü kesriyle luġatdur. Dīger āḫer dimekdür yaʿnī bir ġayrınuñ (3) dimekdür. Dīger yāyla yāsuz müstaʿmeldür. Maʿnā[4674] ġāfillerdür bu ḫalḳ (4) kendülerden ey oġul. Lā-cerem birbirinüñ ʿaybın söylerler. Eger ġāfil olmayalardı nefslerin (5) ḳoyup ġayrla muḳayyed olmazlardı. Belki nefslerin ve ġayrılarını da ıṣlāḥa çalışurlardı (6) ḥakīm-i Muṭlaḳ celle şānühü **Belā'ü'l-insān mine'l-lisān (A415)** ḥükmünce dili dā'ireden çıḳmasun[4675] (7) ve ṣāḥibini belāya uġratmasun diyü iki ḳat ḥiṣāra ḥabs[4676] etdi bir[4677] ağız bir[4678] şol bārūlı (8) ḳalʿadur ki dişlerdür ve bir söylesün iki diñlesün diyü ṣāniʿ-i müteʿāl ağızda (9) dili bir ḳulaġı iki yaratdı. Şemʿanuñ dili

[4673] Vezne göre fazladır.
[4674] -İ, İÜ, T.
[4675] T-268a derkenār: fī beyān-ı ḥükmü'l-lisān.
[4676] - T.
[4677] T-268a, İ-60a, İÜ2-62a, İÜ-157b: biri.
[4678] T-268a, İ-60a, İÜ2-62a, İÜ-157b: ve biri.

uzamasa ucın kesmezlerdi. Pes ʿilm (10) ü ʿirfānla çerāġ-ı ʿālem daḫi olsañ yine senüñ zīnetüñ ve beḳā-yı muḥabbetüñ sükūtladur. (11) İmdi ḫalḳ nefslerin unutduḳları içün bir ḳac

T-268b günlük ʿömr ü maʿdūdü'l-nefsin gāh (12) ekl ü nevmde gāh kesbde yā ġıybet ü mesāvīde geçürüp āḫir nefesinde müflis ü maḥrūm (13) bulunup siyāsetgāh-ı ʿuḳbāda neye lāyıḳ ise ʿadlle ḳaydın görürler.

(14) **Der-ṭaʿne-zeden-i münkirān şeyḫ-rā**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki bāşed ez-zinā vü zāniyān

Īn bered ẓann (15) der-Ḥaḳ-i Rabbāniyān (C2/2196)[4679]

Bered feṭḥ-i bāyla berden lafẓından iletmek maʿnāsınadur[4680]. Yaʿnī[4681] kim ki (16) zinādan ṭoġar yā zinā edicilerden ola bu eyledür fāsid ẓannı ʿulemā-i rabbānīler ḥaḳḳında (17) yaʿnī ʿulemā vü meşāyiḫ ḥaḳḳında yaramaz ẓann idenlere bu ikisidür ṣāliḥ-zāde degüldür ki (18) ṣuleḥā içün didiler[4682].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Şārib-i ḫāmr-est ü sālüs u ḫabīṣ

Gümrehān-rā ez-kücā (19) bāşed muġīṣ (C2/ 3304)

Dirler ki adı ʿālim ü ṣāliḥ ammā ḫamr içici sālūs-ı ḫabīṣdür. Yolın azanlara

S1-79a (1) nice mededci olur kendü yolın yetüren ġayra nice reh-nümā olur ve başın ḳurtaramayan (2) fāsıḳ eli nice ḳurtarur ṣāliḥ ider. Ġālibā böyle diyenler ḥażret-i sulṭānu'l-ʿuşşāḳuñ (3) mim[4683].

[4679] T-268b derkenār: fī zikr-i ṭaʿne-zede-i münkirān şeyḫ-rā.
[4680] Bered… :İ-60a, İÜ2-62a, derkenārda verilmiştir.
[4681] -İ, İÜ, T.
[4682] -İ, İÜ, T.
[4683] -İ, İÜ, T.

Ve ḳālū beşraytu'l-eşme kellā ve innemā

Şeribtü'lleti fī terkihā ʿinde'l-eşm (A416)

buyurduġı gibi ʿuşşāḳuñ (4) bī-iḫtiyār ḥareket ü irtiʿāşların ve mestāne baḳışların ve baʿżı ayıklıġa muḫālif evżāʿların (5) görüp

İÜ-158a şürbi ḥarām-ı maḳṭūʿ u terki

İ-60b, İÜ2-62b farż olan şarābı içmiş ṣanurlar ve ġayrı şarāb yoḳ ṣanurlar. **İnnellāhi şerāben aʿde'l-evliyā'(A417)**'dan ṭuymayup şarāb-ı ʿaşḳ-ı ilāhīye (7) ki anuñ mey-ḫānesi ḳulūb-ı ʿārifāndur ve anuñ içmesi meẕheb-i ʿuşşāḳda farżdur. Zīrā (8) anlara nisyān-ı māsivā farżdur bu nisyānsa ol bade-i ḥaḳīḳīsüz

T-269a ḳurı ẕühdle bulunması (9) muḥāldür[4684] ṭaṭmaduḳları ṣuç yeterken ḳıṭʿa

(Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Mefʿūlü/ Fāʿilātün)

Ol bī-temīze söyleñ meyden ṭaḥāret alsun

(10) ṭıbaḳınca ṭāhir ü muṭahhar-ı bī-ḫumār olan şarāb-ı ṭahūr ki gözyaşından içilür naẕar-ı Raḥmāndan (11) ṣaçılur. Anı olʿayn-ı necs olan ḫamr-ı pür-ḫumāra ḳıyāsla ṭaʿn iderler bilmezler ki bu mey-ḫānenüñ (12) pīri Muḥammed Muṣṭafā (a.s) el-müzekkādur ve bunda bu mey içmeyen anda daḫi diklemekle şarāb-ı ṭahūr (13) içemez. Nitekim bu murdārı bunda içen tevbesüz giderse anda kevşerden içmedügi gibi.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(14) **Īnçünīn bühtān meneh ber-ehl-i Ḥaḳ**

K'īn ḫayāl-i tūst ber-gerdān varaḳ (C2/3307)

İnçünīn (15) bunuñ gibi ve böyle dimekdür. Meneh nehāden'den nehy-i ḥāżırdur. Tūst aṣlı tū est'dür. Gerdān (16) emrdür gerdānīden'den lafẓından. Maʿnā[4685] böyle bühtānı

[4684] T-269a, İ-60b, İÜ2-62b, İÜ-158a: + pes.
[4685] T-269a, İ-60b, İÜ2-62b, İÜ-158a: zinhār.

ehl-i Ḥaḳ üzerine ḳoma. Bu fāsid (17) ḫayālüñdür ḳāġıdı döndür. Yaʿnī bu ʿaḳluñ irmedügi yere bühtān etmek dersi **İnne baʿḍa'ẓ-ẓanni (18) iṣmun (A418)** mışdāḳınca ṣaḥīfe-i ḳalbüñe beyāżken şeyṭān yazduġı ḳaralama bī-maʿnā ve ḳarışuḳ (19) yazudur ḫayālden maʿnā çıkmaz. Levḥa-i ḳalbüñ bir beyāżca yanına baḳ ve okuyabil ki ehlullāh

S1-79b (1) muḥarremātla maḥcūbluḳdan ḳaçarlar.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İn ne-bāşed der-beved ey murġ-ı ḫāḳ

Baḥr-i Ḳulzüm (2) rāz-i murdārī çi pāk (C2/ 3308)

Ḳulzüm bir deñiz ismidür. Murdārīde yā vaḥdetdür. Maṣdariyyede ḳābildür. (3) Maʿnā[4686] bu olmazsa[4687] ey ṭopraḳ ḳuşı Ḳulzüm deñizine bir murdār ḳaruşmaḳdan ne bāk[4688]

T-269b ve ne ġam ki (4) bulanmaz. Yāḫūd Ḳulzüm deñizi murdārlukdan ġam çekmez. Zīrā murdārluk aña te'sīr idemez. Yaʿnī (5) evliyāullahuñ ẕātı bir baḥr-ı bī-kerāndur ki bir nesne anı taġyīr etmez farażā bir murdārı baḥre atsañ (6) tebdīl ider mi ve anlar **El-faḳr sevādu'l vucuh (A419)** ṭıbaḳınca nūr-ı siyāhdan libās-ı fenā giymişlerdür. Ol (7) ṣıbġatullāh ile ġayrı boyaġ ḳabūl etmeden ḳalmışlardur. Kāmiller vücūdunı baḥr-i eḥadiyyetde (8) ġarḳ idüp ve maḥvla ʿayn-ı baḥr olmuşlardur. Bir murdār anuñ nefs-i ṭayyibesine ḳarīn olsa anuñ (9) māhiyyet ü ḥaḳīḳatin tebdīl idüp kerāhetin giderüp

İ-61a, İÜ2-63a bir ṭāhir ü muṭahhar nesne olur. Ol (10) kāmil-i iksīr-vücūdı **Yemḥūllāhu mā yeşā'u (A420)** kānından aldugı ḳudretle murdārlığın pāklige döndürür. (11) İmdi ḳayurursañ ey baḥrden ırāḳ[4689] ṭoprāḳ ḳuşı kendüñi

İÜ-158b ḳayur ki āb u gil-i beşeriyyetde ve (12) ḳāẕūrāt-ı ışṭabl-ı vesāvisde decāce vü baṭṭ-miṣāl batup ḳalmışsın. Ṣu ḳuşı (13) olmaduġuñiçün nā-pāk gelüp nā-pāk gidersin.

[4686] T-269a, İ-60b, İÜ2-62b, İÜ-158a: yaʿnī murdārlıḳdan ġam çekmek zīrā murdārlıḳ añā bā'iṣ eylemez.
[4687] T-269a, İ-60b, İÜ2-62b, İÜ-158a: olmaz olsa da.
[4688] T-269a, İ-60b, İÜ2-62b, İÜ-158a: bulanıḳlıḳ.
[4689] Baḥr… : - İ, İÜ, T.

Murdārluḳuñ yeterken deryā gibi pāklere ve arıdıcılara (14) ve fenā ṣuyı ile varluḳlarından yunanlara inkār idersin.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Z'āteş-i İbrāhīm-rā nebūd ziyān

(15) Her ki Nemrūd-est gū mī teres ez-ān (C2/3310)

Gū eger begū güften'den emrdür kemā-merre[4690]. Maʿnā[4691] İbrahīm (a.s)'a (16) oṭdan ne ziyān. Her ki Nemrūd ṭabʿdur vey āteşden ol ḳorḳsun. Ḥażret-i İbrahīm'den (17) eṣer ḳalmayup varın ṣıfat-ı ḫulletde maḥv etdükiçün ve nār-ı beşeriyyeti nūr-ı ḥaḳīḳate tebdīl etdükiçün (18) āteş-i Nemrūduñ ḥaḳīḳati tebdīl olup nārken āb-ı revān oldı. Zīrā her fiʿli Ḥaḳ'dan bilüp (19) aña teslīm olup irādetin murād[4692]-ı Ḥaḳ'da fānī ḳılmışdı ki Nemrūd anı mancınıḳ ile oda atduḳda

S1-80a (1) Cibrīl irişüp **Hel ḥācet (A421)** didükde ḥażret[4693]-i İbrāhīm

T-270a Ammā ileyke felā (A422) didi yaḳīni kāmil olduġıçün (2) rıżā-i Ḥaḳ'dan ġayrın istemedi ve sivāya iltifāt etmedi. Pes āteşe indükde **berden ve (3) selāmen** (A423) buyuruldı. Yaʿnī[4694] çün dostum irāden çıḳdı ve ṭabāyıʿ-i ʿanāṣıruñ te'ṯīri irādetin (4) ile olup ḥaḳāyıḳuñ varlıġı te'ṯīri ẓuhūr-ı ṣıfatuma mevḳūf idügin ṭuydı ve bi'ż-żarūrī[4695] (5) varluġundan geçüp cefāmı[4696] vefāmı bir gördi ve işini baña ṣaldı. Ben daḫi nār-ı cehennem ile (6) nār-ı dünyāyı ḳorḳıdup yā nār İbrahīm ḳulumuñ[4697] bir ḳılın yaḳarsañ seni nār-ı caḥīme yaḳarum didi. Ol dem (7) Ḫalīl'üñ[4698] önünden āteş[4699] vaḥṣī gibi ḳaçardı ve gilistān gülistān olurdı. Ḥāṣılı bir ʿārif ki (8) āteş-i şehvetini ve nār-ı

[4690] Gū eger… : İ-61a, İÜ2-63a, derkenār olarak verilmiştir.
[4691] -İ, İÜ, T.
[4692] T-269b, İ-61a, İÜ2-63a, İÜ-158b: irādet.
[4693] -İ, İÜ, T.
[4694] - İ, İÜ, T.
[4695] Ve ṭabaʿ … : - İ, T, İÜ.
[4696] T-270a, İ-61a, İÜ2-63a, İÜ-158b: cefā vü.
[4697] Ben daḫı… : - İ, İÜ, T. T-270a, İ-61a, İÜ2-63a, İÜ-158b: yā nār.
[4698] T-270a, İ-61a, İÜ2-63a, İÜ-158b: od.
[4699] - İ, İÜ, T.

ġażabını[4700] degişüp cismi rūḥ ide. Ḫalīl-āsā nār-ı şehevāt u ḫarābāta da (9) girse nūrunuñ ḳuvveti ṭabʿ-ı nārı bozup zehri tiryāk olur ve böyle kişiler Ṣırāṭ'dan geçerken (10) cehennem çaġıra ki **Cüzziyā mü'min fe'inne nūrike yuṭfā'i nārī kezā fī'l-ḥadīṣ** (A424). Pes şarṭ Nemrūd nefsi müslümān (11) etmekdür. Böyle idenden ḫilāf-ı vaż' görürseñüz teşnīʿ etmeñ ki ḳahr-ı āteşe düşersiz. (12) Zīrā anlar irādet yili esmeyince ḥareket etmezler. Ḥareketleri Allāh iledür. Ḥażret-i Mūsā ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhimā (…)[4701]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(13) Ẕillet-i ū be zi-ṭāʿat nezd-i Ḥaḳ

Pīş-i küfreş cümle īmānhā ḫalaḳ (C1/1579)

Ḫalaḳ ʿArabīdür

İ-61b, İÜ2-63b kesr-i lāmladur[4702] (14) fetḥle de ḳābildür. Maʿnā[4703] anuñ ṭayanması ṭāʿatden yigdür nezd-i Ḥaḳ'da. Anuñ küfri yanında cümle (15) īmānlar köhnedür. Yaʿnī maḥbūb-ı Ḥaḳ olan kāmilden ṣādır olan günāh **İẕā eḥabbullāh ʿabden lem yuferru (16) ẕenbehu (A425)** ṭıbaḳınca red içün olmaz ʿaẕar u inkisār çün olur ve Ḥaḳ ḳatında ʿizzetlerine baḳup (17) maġrūr olmasunlar diyü olur. Nitekim habibine **E lem yecidke yetīmen fe'avā (A426)** ilā āḫiruhā

İÜ-159a āyātı taʿlīm-i fenā (18) eyledi. Pes rabbānīlerüñ yoḳluġa bāʿiṣ olan

T-270b inkisārı miḥrāb-ı ḥaḳīḳīden bī-ḫaber olan ʿavām-ı hevāmuñ (19) taḳlīdle ʿibādetinden yigdür ve mervīdür ki şeyṭān ḥażret-i ʿÖmer'i fecr içün uyadup

S1-80b (1) ḥażret-i ʿÖmer kimsin didi iblīs muhibbinüm didi. ʿÖmer eyitdi sende muḥib sīmāsı yoḳ iblis eyitdi (2) şeyṭānum. ʿÖmer eyitdi yā ʿacabā Allāh teʿālā saña ʿaduvv-ı mübīn

[4700] T-270a, İ-61a, İÜ2-63a, İÜ-158b: + nūr-ı ʿaşḳa.
[4701] Ḥażret… : - İ, İÜ, T. T-270a, İ-61a, İÜ2-63a, İÜ-158b: Ḫıżır u Mūsā kıṣṣası gibi.
[4702] T-270a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-158b: + naẓmçün.
[4703] - İ, İÜ, T.

dimişdür[4704] ḫulūş u muḥabbet daʿvāsı nedür (3) diyü[4705] ilḥāḥ idicek iblīş eyitdi vallāhi[4706] yā ʿÖmer ṣalāt-ı fecr fevt olunca ol[4707] ḳadar aġlayasın ki edādan (4) daḫi ziyāde mertebe bulasın diyü korkumdan uyardum[4708] didi. Ammā ʿavāma bir kerre ulaşınca (5) īmānın alıncaya deḳ saʿy ider. Meger cemāʿat-ı müslimīn ve rüfeḳā ṭarīḳ-i Ḥaḳ'da[4709] yaraḳlu ḳavī reh-nümā (6) vü hem-rāhı ola ki **ehlü't-taḳvā yeḳavī** (A427) didiler[4710] ve ʿavāmuñ añlamayup küfr diyü ḥükm etdükleri (7) efʿāl ü aḳvāl ki kāmillerden ẓuhūr ider ve bī-iḫtiyār ṣudūr ider semaʿları gibi ve istiġrāḳlarında (8) kendüleri ve eşyāyı maḥv görüp Ḥaḳḳı Ḥaḳ göziyle[4711] bī-keyf şühūd idüp[4712] lisān-ı cemʿle Manṣūruñ[4713] (9) **Enā (A428)** didügi **Ve subḥānī mā aʿẓam şānī (A429)** ve **Enā uḳli min rabbi bītīn (A430)** ki Bāyezīd buyurmuşdur v**e'ş-şūfī ġāyr-ı maḥlūḳ** (A431) (10) Ebu'l-Ḥasan Ḫaraḳānī buyurmuşdur. Nūr-ı ẕāt tecellī idüp kendülerin ve kāyinātı (11) maḥv u ṭams idüp[4714] meṣelā gökde gündüz nücūm merkūz[4715] iken[4716] görünmedügi gibi[4717] ve şemsüñ żiyāsı (12) kendüden ġayrısın fānī vü mütelāşī ḳılduḳı gibi bunlar da ṣıfatların rūḥ-i iżāfī deryāsında (13) maḥv idüp ḳaṭreleri baḥr-i ṣıfatın bulmaġın vilāyet-i vücūdda kendü ḥaḳīḳatleri göziyle ḥaḳīḳat[4718] (14) yüzin görüp ḥaḳīḳatlerinden ḫaberen **Enā subḥānī (A432)** didiler ehl olan bilür ki **Hū ve subḥānihi (A433)** dimekdür. (15) Zīrā ehl-i şühūd bir vücūddan ġayrı vücūd iṣbāt etmezler ol da Ḥaḳḳuñdur. Ḥāṣā ol (16) selāṭīn-i maʿnevīyeden ḥażret[4719]-i Ḳur'ān'a muḫālif ẕerre vażʿları ola. Beyt

---

[4704] T-270b derkenār: maṭlab muʿāmele-i şeyṭān māʿ ʿÖmer raḍıʿanhu.
[4705] Ḫulūs… : - İ, İÜ, T. T-270b, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + pes bu dostluġun ḫālis degüldür deyü iḳdām u.
[4706] İblis… : - İ, İÜ, T.
[4707] Ṣalāt… : - İ, İÜ, T. T-270b, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: şol.
[4708] Diyü… : - İ, İÜ, T.
[4709] Ve… : - İ, İÜ, T.
[4710] Ḳavī… : - İ, İÜ, T. T-270b, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + yoldaş bula.
[4711] T-270b, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + görüp.
[4712] Bī-keyf… : - İ, İÜ, T.
[4713] -İ, İÜ, T.
[4714] Ve enā uḳli… : - İ, İÜ, T. T-270b, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + didikleri gibi.
[4715] T-270b, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: mevcūd.
[4716] T-270b, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + şemsüñ żiyāsı anı maḥv idüp nücūm.
[4717] T-270b, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + nūr-ı ẕātda kendüleri ve kā'inātı ḳaplayup velāyete vücūdda kendü gözüyle kendü.
[4718] Ve şemsüñ… : - İ, İÜ, T.
[4719] -İ, İÜ, T.

(FEʿilātün/ Mefāʿīlün/ Feʿülün)

Var odur bil ki nefs-i emrde (17) hemān

Daḫi mülk-i ʿademdedür bu cihān

Bu vücūduñ tafṣīli īcāzla

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Men çü ḫurşīdem (18) derūn-ı nūr-ı ġārḳ

beytinde geçdi isterseñ bulasın[4720]. Pes bu küfr ki bilenler ḳatında ʿayn-ı īmāndur. (19) İmān-ı ʿavām ḳatında

T-271a aṭlas ḳıymeti[4721] gibidür köhne boġası[4722] yanında[4723].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger gedā bāşem gedā rū key şevem

S1-81a (1) Ger libāsem köhne kerded men nevem[4724] (C5/ 919)

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İ-62a, İÜ2-64a Küfr ü īmān nīst incāyī ki ūst

Z'ān ki ū maġẓ-est (2) ū īn dū reng u pūst (C2/ 3322)

Yaʿnī ʿurefā[4725] ol bir vücūd ki[4726] iṣbāt iderler. Ol vücūd-ı muṭlaḳ (3) olduġı ʿālem-i lāhūtda[4727] ve cihān-ı bāṭınīde[4728] küfr ü īmān yoḳdur. Zīrā ol vücūd maġz-ı cihān (4) ve ḥāḳīḳat-i hezār hejdeh ʿālemdür küfr ü īmān ṭaşradur reng ü cild gibi ve küfr ü īmān bu

[4720] Bu vücūd… : -İ, İÜ, T.
[4721] -İ, İÜ, T.
[4722] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: bez.
[4723] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + beyt.
[4724] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + Pes bu maʿnāyı irşāden buyurur mim.
[4725] -İ, İÜ, T.
[4726] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + kümmel.
[4727] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: lāhut u bāṭınīde.
[4728] Ve… : -İ, İÜ, T.

(5) ʿālem-i mülk ü melekūtda ve bu cihān-ı teklīfdedür ve inanup inanmamaḳ[4729] görülmeyende ve (6) mertebe-i yaḳīnde[4730] olur. Amma vücūd-ı Ḥaḳḳı ʿaynen ü ḥaḳḳan şühūd iden ehl-i dil ki ʿayne'l-yaḳīn ve (7) ḥaḳke'l-yaḳīn ṣāḥibidür bu ikiden ḳurtulup vücūdı maġz-ı ḥaḳīḳat ve lübb-i vaḥdet olmuşdur. (8) Maḳām-ı vaḥdetde bu küfr ü īmān yeri yoḳdur bu iki ol lübbüñ ḳışrı ve rengi yerine düşmüşdür[4731]. (9)

İÜ-159b ʿAzīzimiz Şemseddīn bu semte[4732] düşdügümüzde[4733] kemīne kemterine bu[4734] mestlükde istiʿāẕe (10) etme. Ayuḳlanmayınca ki ʿālem-i mestlikde[4735] şeyṭān yoḳdur[4736] didiler[4737] **Fe'steʿıẕ (A434)** emriyle me'mūr olmazsın buyurdılar. **Aʿṭā'ullāhi ḫayru'l-cezā'i ʿanā (A435).**[4738]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(11) **Kīsī kāfir bī-ḫaber z'īmān-i şeyḫ**

Kīst mürde bī-ḫaber ez-cān-ı şeyḫ (C2/ 3325)

Kimdür kāfir şeyḫün (12) īmānından ḫabersüz. Kimdür ölü şeyḫüñ cānından ḫabersüz. Yaʿnī şeyḫüñ īmān-ı bi'l-gāybdan (13) geçüp īmān-ı şühūdı ve dīn-i ḥaḳḳānīsine saʿy idüp ulaşmayan ḥaḳīḳat ʿāleminüñ ve (14) īmān-ı bi'l-vaḥdet cihānınuñ kāfiridür[4739]. Yaʿnī kendülügi ḫayālini var ṣanup o ṣaḥāb-ı ḫayāl ve ḥicāb[4740]-ı taḳlīd (15) ve ẓulumāt[4741]-ı gümān rūy-ı ḥaḳīḳati üretmişdür ve şeyḫüñ rūḥ-ı izāfīsine cānını izāfet idüp ulaşdırmayan (16) ḥayāt-ı ebediyye-i ṭayyibe

[4729] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + mertebe-i yaḳīnde.
[4730] Ve mertebe… : -İ, İÜ, T.
[4731] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159a: + ḥattā.
[4732] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159b: maḳamda.
[4733] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159b: bulmayana.
[4734] -İ, İÜ, T.
[4735] Ayuḳlanmayınca… : -İ, İÜ, T. T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159b: anda.
[4736] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159b: olmaz.
[4737] T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159b: buyurdılar.
[4738] Fe'esteıẕ… : - İ, İÜ, T. T-271a, İ-61b, İÜ2-63b, İÜ-159b: + mim.
[4739] Yaʿni… : - İ, İÜ, T.
[4740] -İ, İÜ, T.
[4741] -İ, İÜ, T.

T-271b bulmamışdur. Cān-ı ḥayvānīsi[4742] ṣaġ ise rūḥ-ı insānīsi meyyitdür böyle kes (17) dünyeye geldüm ve ādem[4743] oldum[4744] dimesün. Mim[4745]

El-cāhil meyyit vāne lem yedfen

Beyte ḳabri vü şiyābehu kefen (A436)

(18) buyurdılar

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Kār-ı pākān-rā ḳıyās ez-ḫod megīr

Gerçi māned der-nivişten şīr şīr (C1/ 263)

(19) Giriften ṭutmaḳ gīred mużāriʿ şāẕdur kemā-merre begīr emr megīr nehydür. Māned māneşten'den

S1-81b (1) mużāriʿ dür ḳıyāsīdür. Dāsten dāned gibi[4746]. Maʿnā[4747] pākler işine kendünden ḳıyās ṭutma. Gerçi (2) benzer yazuda şīr şīre. Yaʿnī ʿārif ü cāhil ṣūret-i beşeriyyetde birdür kitābetde şīr (3) şīre beñzedügi gibi lākin diri aslanla cansuz şey'üñ yaʿnī südüñ beyne'ṣ-ṣüreyyā ve'ṣ-ṣerā (4) farḳı vardur. Pes anlara şöyle etdiler diyü zebān-dirāzlıḳuñ żararı saña[4748] ʿāyiddür[4749] murāduñ (5) ziyānsa[4750] ʿirfānlardan maḥrūmluġuñ[4751] tīr-i ḳalblerin yaḳup belā tīrine nişāne olma[4752].

(6) **Der-ḥāl-i ḫod-perestān**[4753]

[4742] T-271b, İ-62a, İÜ2-64a, İÜ-159b: ḥayvān cānı.
[4743] T-271b, İ-62a, İÜ2-64a, İÜ-159b: ādemim.
[4744] -İ, İÜ, T.
[4745] T-271b, İ-62a, İÜ2-64a, İÜ-159b: beyt.
[4746] Megīr… : İ-62a, İÜ2-64a, derkenārda verilmiştir.
[4747] -İ, İÜ, T.
[4748] T-271b, İ-62a, İÜ2-64a, İÜ-159b: + dur.
[4749] -İ, İÜ, T.
[4750] T-271b, İ-62a, İÜ2-64a, İÜ-159b: + ḥarmānuñ.
[4751] ʿİrfān… : -İ, İÜ, T.
[4752] Tīr… : -İ, İÜ, T. T-271b, İ-62a, İÜ2-64a, İÜ-159b: seyrine ḳarşu ṭurma.
[4753] T-271b, İ-62a, İÜ2-64a, İÜ-159b: + kendüye ṭapup özin görenleri yıldurur ki nedür ve buyurdu ki mim. T-271b derkenār: fī-ẕikr-i ḫod-perestān.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ez-heves der-ʿaşḳ (7) īn dünyā-yı dūn

Çün zenān mer nefs-rā būden zebūn (C2/ 3061)

İ-62b, İÜ2-64b Burada mer rabṭ[4754] içün ve tezyīn (8) içün muḳḥem ve zāyiddür meger maʿnāsına gelür kemā-merre. Maʿnā[4755] hevesden ve bu alçaḳ (9) dünyānuñ ʿaşḳından ʿavretler gibi nefse zebūn olmaḳdur. Yaʿnī **Efe ra'eyte meni't-teḫaẕe ilāhehu hevāhu (A437) (10)** ṭıbaḳınca iştihā vü şehvet[4756] ü zuḥrefāt-ı fānīye ile heves-bāzlıḳdur ve ḫumār-ı dünyāyla mestlikden[4757] (11) teġāfülle ʿömr-i nāzenīni hīç idüp kāmillerüñ ḫāk-i pāyını ʿaynına ḳuḥl-ı cilā etmeyüp körle yola (12) gidüp[4758] bölügünden olmaḳdur[4759].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bā-dil ü bā ehl-i dil bīgānegī

Bā-şehān teẕvīr ü rūbe şānegī (C2/ 3062)

Bīgānegī ve şānegī'de yā maṣdariyye rūbe rūbāh

T-272a dil-gūdur. (14) Maʿnā[4760] kendü ḳalbine ve ḳalb ehline yādluḳ ve maʿnā şehlerine müzevvirlik ve dilgilikdür. Yaʿnī (15) ḫıdmetsüz ne kendü ehl-i dil olabilür ne ṣāḥib-i dile teslīm olup anlardan (16) miftāḥ-ı esmā alup muġlaḳāt u müşkilātın açabilür. Belki kendü gibi anları ġāfil ṣanup dostluḳ (17) ṣūretinden görinüp dilgilik rīş-ḫandlıḳ ider

İÜ-160a ve kendü ṭolu ʿayb iken ol güneşlerüñ[4761] (18) bir zerre ʿaybın arar ve ġıybet ü bühtānlar ider[4762]

[4754] T-271b, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-159b: naẓm.
[4755] -İ, İÜ, T.
[4756] Vü… : -İ, İÜ, T.
[4757] Ḫumār… : -İ, İÜ, T.
[4758] T-271b, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-159b: gitmekdür.
[4759] Bölüğünden… : -İ, İÜ, T.
[4760] -İ, İÜ, T.
[4761] Ol… : -İ, İÜ, T. T-272a, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-160a: anlaruñ.
[4762] T-272a, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-160a: + mim.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger pezīr ü çīz tū gūyī bī-gedāst

Ver ne-gūyī (19) vezr u mekrest u riyāst (C2/ 3065)

Gūyī'de yā ḫiṭābiçündür ver ne aṣlında ve eger ne peẕīred

S1-82a (1) idi ḥaẕf olundı[4763]. Maʿnā[4764] bir nesnen ḳabūl itse gedā vü dilenci dirsin dervīşlikden murādı **Tebdīl şeklü'l-ekli (A438)** (2) dirsin. Almasa ḫalḳa iʿtiḳād virmek içün mekr ü riyā vü ḥīle vü telebbüsdür (3) dirsin[4765] bahāne ararsın[4766]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger der-āmīz u tū gūyī ṭāmiʿest

Der ne-gūyī der-tekebbür mülaʿest (C2/3066)

(4) Āmized āmīḫten'den mużāriʿ dür ḳıyāsīdür rīzed gibi[4767]. Maʿnā[4768] ḫalḳa ḳarışsa (5) ṭamaʿ[4769] içün[4770] dirsin ḳarışmasa mütekebbir dirsin. Anuñ ḫod naẓarı kimyā ve ḳarışması Ḥaḳ'dan (6) size ʿināyet ü Hüdādur ki fesāduñızı ṣalāḥa şerrüñizi ḫayra döndürür. Pes şūm ṭāliʿ (7) olduġuñdan **İẕā sā'e fiʿili el-mer'i sā'e ẓunūnehu (A439)** ṭıbaḳınca mürşidüñ[4771] her kārına bahāne arayup (8) ṣoḥbet-i rūḥ-efzāsından ve[4772] naẓarı kimyā-āsāsından vücūd-ı bī-hemtāsından[4773] maḥrūm olursın.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(9) **Yā münāfiḳ-vār ʿöẕr ārī ki men**

[4763] Gūyī… : İ-62b, İÜ2-64b,de derkenār olarak verilmiştir.
[4764] -İ, İÜ, T.
[4765] T-272a, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-160a: + mim.
[4766] Bahāne… : - İ, İÜ, T.
[4767] Āmized… : İ-62b, İÜ2-64b,de derkenār olarak verilmiştir.
[4768] -İ, İÜ, T.
[4769] T-272a, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-160a: ṭamaʿkār.
[4770] -İ, İÜ, T.
[4771] T-272a, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-160a: şeyḫüñ.
[4772] T-272a, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-160a: + saḫā-yı bī-hemṣāsından.
[4773] Naẓar… : -İ, İÜ, T.

Mānde-em der-nafaḳa ferzend ü zen (C2/3067)

Yāḫūd (10) Resūlullāh[4774] zamānındaki münāfıḳlar gibi ki[4775] **Şeġaletnā emvālunā ve ehlūnā festaġfir lenā (A440)** ʿözrin (11) idüp[4776] mürşideʿ özr bulamayınca

T-272b kendüñe ʿözr bulup nafaḳa-i ʿıyāl içinde ḳalmışam. İşüm (12) ḳoyup ehl-i dil ḫıdmetine varursam ʿıyālüm ac[4777] ḳalur anlaruñ rızḳı üzerimedür dirsen (13) **İllā ʿalā'llāhi rızḳuhā** (A441) dirken ʿalā dirsen sen kimsin ve rāzıḳlıḳ ṣıfatı ḳandadur?[4778] Dimişler ki (14) her kim kendü tedbīri ḳaydında ola bi'l-fi'l cehennemdedür. Mestlikden ṭuymaz ve her ki Ḥaḳḳuñ (15) taḳdīri

İ-63a, İÜ2-65a mülāḥaẓasında ola. **El-īmāni bi'l-ḳaderi yeẕhebu'l mühimme (A442)** ve **Men ʿaleme sırrullāh fī'l-ḳadre (16) hāne ʿaleyhi'l-meṣāyib (A443)** ḫadīṣleri ṭıbaḳınca bi'l-fiʿl cennet ü rāḥatdadur[4779].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Nī-merā pervā-yı ser (17) ḫārīde nist

Nī-merā pervā dīn ü rezīde nist (C2/ 3068)

Ne baña başum ḳaşımaḳ[4780] pervāsı (18) vü ḳuvveti[4781] var ne dīn ḳazanmaḳ. Yaʿnī başum ḳaşımaġa elüm degmez ṣoḥbet-i ṣuleḥāda mücāhede (19) vü diyānet ögrenmek ḳanda ḳaldı ancaḳ işüm Ḥaḳḳ'a ḳalmışdur[4782].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey fülān mā-ra be-himmet yād-dār

[4774] T-272a, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-160a: ḥażret-i ʿaleyhi's-selām.
[4775] Münāfıḳ… : - İ, İÜ, T.
[4776] T-272a, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-160a: iden münāfıḳlar gibi.
[4777] T-272b, İ-62b, İÜ2-64b, İÜ-160a: nafaḳasuz.
[4778] İllā… : -İ, İÜ, T.
[4779] T-272b, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160a: + mim.
[4780] T-272b, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160a: ḳaşıtmaḳ.
[4781] Vü… : -İ, İÜ, T.
[4782] T-272b, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160a: + mim.

S1-82b (1) Ki şevem ez-evliyā pāyān-kār (C2/ 3069)

Şod māżī şeved mużāriʿdür. Şevem nefs-i mütekellim-i vaḥde. (2) Pāyān-kār iş soñı dimekdür. Maʿnā[4783] dirsen ki fülān beni himmetle añ. Ki şoncı evliyādan (3) olam. Yaʿnī muḥabbetsüz ü ḫıdmetsüz dirseñ ki fülān velī meded ḳıl bir ḥāżırca (4) çiynenmişce vilāyet loḳmasın ben de yudup añsuzın velī ola çıḳa geleydim dirsin (5) sefāhatüñden düşünmezsin ki bu meydānuñ sulṭānlarında belā vü ẕillet iḫtiyār etmedin (6) velā vü ʿizzete yetmiş yoḳdur ve cisr-i ġamma ve ḳanṭara-i eleme uġramadın nübüvvet meydānına vilāyet ṣaḥrāsına (7) geçmiş yoḳdur ve semm-i riyāżeti ve zaḳḳūm-ı cefāyı ṭaṭmadın niʿmet-i muḥabbet ve leẕāyiẕ-i ʿirfān

İÜ-160b tenāvül itmiş (8) yoḳdur. İnsāfla baḳ ki faḫr-ı enbiyā maḥbūb-ı Ḫudā aṣlu'l-ervāḥ ve'l-eşbāḥ miftāhü'l-fettāḥ ḥażret[4784]-i Muḥammed (9) Muṣṭafā ṣallallāhü ʿaleyhi ve's-sellem[4785] **Ve enā mā ūẕiyyetī (A444). Kemā uẕiyyetī eʿlemküm billāhi ve aḫşāküm (A445)** diyesen kemāl-i ḥaḳ sefehüñden (10) vufūr-ı cünūn u ʿatehüñden[4786] mertebe-i velāyeti kesb-i dünyā-yı denīden ednā

T-273a ẓann u ʿad idüp kesb-i dünyāya gelince Ḥaḳḳa (11) tevekkül etmeyüp ve fenā vü ḫarābı muḳarrer olan işüñi şeyḫlere daḫi inanmayup ʿārīyyet-i ten-i naḥīf ve cism-i żāʿīfüñ[4787] (12) içün ṣad hezār zaḥm u zaḥmete düşesin[4788] dönüp[4789] saña ebedī[4790] lāzım u mühim olup senüñle ḳalacaḳ ve saʿadet-i dā'ime (13) olacaḳ maṣlaḥatı berikiye ışmarlayup ḥimmetler[4791] isteyesin v**e'd-duḫl buyûte min ebvābihā (A446)**' dan teġāfül ü tecāhül (14) idüp[4792] ḳapuya varmadın bacadan düşesin ve Ḥaḳḳuñ saña ışmarladuġı gibi ḳulluġı yine tañrıya yā evliyāsına (15) enbiyāsına[4793] ṣalup **Lev ennallāhe hedānī le kuntu**

[4783] -İ, İÜ, T.
[4784] -İ, İÜ, T.
[4785] Ṣallallāhu… : -İ, İÜ, T.
[4786] -İ, İÜ, T.
[4787] Ve cism… : -İ, İÜ, T.
[4788] T-273a, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160b: uġrayasın.
[4789] -İ, İÜ, T.
[4790] -İ, İÜ, T.
[4791] T-273a, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160b: loḳmalar.
[4792] Ve'd… : -İ, İÜ, T.
[4793] Yā evliyā… : -İ, İÜ, T.

mine'l-muttaḳīn (A447) yāḫūd **Hel lenā min şufeʿā'e** (A448) terānesin (16) urasın ve[4794] **İllā ʿalāllāhi rızḳuhā** (A449) ve **naḥnu ḳasemnā** (A450) ṭıbaḳınca Ḥaḳḳ'uñ[4795] iltizām etdügi rızḳa ben ketḫudālıḳ ve ḥīle[4796] etmeyince olmaz (17) diyü ẓann-ı sū' idüp **yuẓannīne billāhi ẓanne's-sev'i (A451)** ʿāḳıbetinde **ʿaleyhim dā'iratu's- sev'i** (A452)'e lāyıḳ olasın[4797] bundan (18) özge cehālet[4798] ve[4799] yañsu[4800] masḫaralıḳ[4801] daḫi ne ola? Mim[4802].

Tercū'n-necāti ve lem teslük mesālikühā

(19) İnne's-sefīnetuhu lā-tecrī ʿale'l-yebsu **(A453)**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Īn suḫan hem nī zi-derd ü sūz güft

Ḫab-nākī herze güft u bāz ḫuft (C2/3070)

S1-83a (1) Nimetullāh'da eydür nāk lafẓı

İ-63b, İÜ2-65b kelimenüñ āḫirine lāḥıḳ olsa ittiṣāl maʿnāsına olur. Meṣelā zehrnāk ve feraḥnāk (2) dirler. Nāk'e hā-i ġayr-ı melfūẓa ile naẓm içündür. Herze aṣılsuz maʿnāsuz dimekdür. Maʿnā[4803] bu himmet (3) istedigi de derd ü ḥarāretle degüldür. Uyḳu arasında ṣayuḳladı ve yine yatdı uyudı[4804]. Yaʿnī (4) hemān ḳurı muṣāḥabete bāʿiṣ ḳılup didi eger

[4794] Terāne… : -İ, İÜ, T. T-273a, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160b: diyesin.
[4795] -İ, İÜ, T.
[4796] Ve… : -İ, İÜ, T.
[4797] Diyü… : -İ, İÜ, T. T-273a, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160b: diyesün daḫı cehālet.
[4798] T-273a, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160b: ne ola.
[4799] T-273a, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160b: bu ne.
[4800] T-273a, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160b: yañsulamaḳ ve ne.
[4801] T-273a, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160b: + dur.
[4802] Daḫı… : -İ, İÜ, T. T-273a, İ-63a, İÜ2-65a, İÜ-160b: beyt.
[4803] -İ, İÜ, T.
[4804] -İ, İÜ, T.

cüz’ī derd ü ṭalebi olsa ol ʿaşḳ anı żārūrī (5) ṭabīb-i İlāhī ḫıdmetine iletüp devā isterdi. Mim[4805].

ʿĀşıḳ ki şod ki yār bed-ḥāliş naẓar nekered

Ey ḫˇāce derd nīst (6) ve ger ne ṭabīb hest

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[4806]**Hīç çāre nīst ez ḳūt-i ʿayāl**

Ez-bun-i dendān konem kesb-i ḥelāl (C2/ 3071)

Yāḫūd bahāne (7) idüp dir ki meded[4807] yoḳ ʿıyāl maʿīşetinden andan yig ʿibādet olmaya ki dişüm dibinden ḥelāl (8) ḳazanup

T-273b ʿıyālime nafaḳa idem dir. **En-nās fī mesācidehüm vallāhi fī ḳażā’ ḥavāyechüm (A454)** ḥadīṣine yaḳīn etmez ki kendü (9) ḳulluġın görüp ḳāḍiyyü’l-ḥācāt anuñ cemīʿ murādın āsān ide[4808]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çi ḥelāl ey küşte (10) ez-ehl-i żalāl

Ġayr-i ḫūn-i tū ne-mī-bīnem ḥelāl (C2/ 3072)

Ne (11) ḥelāl ey azġunlardan olan. Senüñ ḳanuñdan ġayrı ḥelāl göremem. Yaʿnī kesb-i ḥelāl ol degüldür ki bedenüñe ḳul olup cānuñı ve mebde’ ü meʿād (12) u īmānuñı ve āḫiretüñi ṣatasın. Bil ki böyle ḥayvānī

İÜ-161a dirlikden ve ẓulmetlü vüʿāḳıbeti ḥasretlü ḥayātdan (13) rūḥ-i ḥayvānīñi aldurup nefse fenā virüp ölmedin ölmegüñ yigdür. Ḥelāl senüñ dem-i beşeriyyetüñdür ki (14) seni

---

[4805] -İ, İÜ, T.
[4806] T-273a, İ-63b, İÜ2-65b, İÜ-160b: + mim.
[4807] T-273a, İ-63b, İÜ2-65b, İÜ-160b: mededüm.
[4808] T-273b: + mim.

Ḥaḳ[4809] ve ehl-i Ḥaḳdan bīgāne ḳıldı. Cehlüñden dimezsin ki fenāya beni niçün gönderdiler ve sefer (15) ehline tedārik ḫōşdur. Belki hemān cüz'ī fırṣatla şehevāta bende olup **İnnemā emvālikum ve evlādikum (16) ʿaduvvilikum (A455)[4810]** ṭā'ife içün bilürsin[4811] cān muḳaddemdür dimezsin. Düşmenler içün dost (17) emrin ṣırsın[4812].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ez Ḫudā çārest ü ez-Lūt nī

Çārest ez-dīn ez-Ṭāġut nī (C2/ 3073)

(18) Çāresten aṣlı çāre esteş'dür. Şīn żamīr-i mefʿūldür yaʿnī çāre est ora dimekdür. Fi'l-Keşşāf (19) **Eṭ-ṭāġūt el-bāliġ fī ġāyetü'ṭ-ṭaġyān ve hüve'ş-şeyṭān ve hī fiʿlūt mine'ṭ-ṭaġyān ke'l-melekūt**

S1-83b (1) **illā inne fīhā ḳalbuhā bi-taḳdīmu'l-lām ʿalā ʿaynı intihā** fi'ṣ-Ṣıḥāḥ **e'ṭ-ṭāġūt e'l-kāhin ve'ş-şeyṭān (2) ve külli re'is fī'ḍ-ḍalāl.** Fi'l-Vücūh İbnu'l-Cevzī **ḳudsemī bi'ṭ-ṭāġūt e'l-kāfir ve's-sāḥir ve'ṣ-ṣanem (3) ve'ş-şeyṭān ve külli mārid mine'l-ins ve'l-cinn ve keẕā fī sā'ir e't-tefāsīr (A456)[4813].** Maʿnā[4814] çāre Ḫudādandur. Aña (4) Lūtdan degüldür. Çāre dīndendür aña ḥadden çıḳan[4815] azġunlardan

T-274a degüldür. Yaʿnī kesble nefsime ʿıyālime (5) niʿmet ḳazanurum kimseye muḥtāc olmamaḳiçün diyü seni Ḥaḳdan alıḳoyan çalışdıġuñdan saña āḫiretde (6) fā'ide yoḳdur. Senüñ de anlaruñ da rızḳın daḫi rūḥın yaratmadın ḥāżırlayan Ḫudādur. Kesblü

İ-64a, İÜ2-66a vü kesbsüz (7) niʿmeti[4816] anuñ cūdı sofrasında yir. Anuñiçün evüñdeki niʿmetüñ kimün ġıdāsıdur ve (8) senüñ ġıdāñ kimüñ ḫānesindedür bilmezsin. Āḫiretüñe

---

[4809] T-273b, İ-63b, İÜ2-65b, İÜ-161a: + dan.
[4810] T-273b, İ-63b, İÜ2-65b, İÜ-161a: + didüği.
[4811] T-273b, İ-63b, İÜ2-65b, İÜ-161a: neylersün.
[4812] T-273b: + mim.
[4813] Fi'l-Keşşāf… : İ-63b, İÜ2-65b,'de derkenār olarak verilmiştir.
[4814] -İ, İÜ, T.
[4815] Ḥadden… : -İ, İÜ, T.
[4816] -İ, İÜ, T.

çāre dīn-i Muṣṭafā'dan ve Ḫudā vü merd-i Ḫudādandur azġunluḳdan ve Lūt (9) putdan degüldür[4817].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey ki ṣabret[4818] nīst ez-dünyā-yı dūn

Ṣabr[4819] çün dārī zi-ni'mel-māhidūn (C2/ 3074)

(10) Ey ki alçaḳ dünyādan ayrılmaġa ṣabruñ[4820] yoḳdur. Nice ṣabr[4821] idesin cemīʿ dīnī vü dünyevi umūruñı ıṣlāh (11) u müheyyā vü iḥżār u basṭ idicilerüñ güzelinden yoḳdur. Bu maʿnālar luġatde ve tefsīr[4822] kitāblarında[4823] mevcūddur[4824]. (12) Yaʿnī bunlar[4825] gibi sulṭānuñ niʿam-i bī-kerānına[4826] ẓāhiren ve bāṭınen[4827] ġarḳ iken utanmadın aña nice arduñ dönüp (13) dünyāya teveccüh idersin ve ol maḥbūb[4828]-ı bāḳīnüñ cennet ü cemāli[4829] ayruluġundan nice ṣabr idersin ve fenāyçün (14) nefsüñe cebr idersin. Meger ʿömrüñ geçüp saña bir kerre bāġ-ı dünyāda muḥabbet yili ṭoḳunmadı ola.

(Mefʿūlü/ Mefāʿīlü/ Mefʿūlü/ Mefāʿīlün)

(15) Yansun oda ol cismi şevḳüñle semāʿ etmez

Neyler kişi ol cānı ġayriye vedāʿ etmez[4830]

[4817] T-274a: + mim.
[4818] T-274a: ḥaberet.
[4819] T-274a: ḥaber.
[4820] T-274a: ḥaberüñ.
[4821] T-274a: ḥaber.
[4822] T-274a, İ- 64a, İÜ-161a: tefāsirde.
[4823] -İ, İÜ, T.
[4824] T-274a, İ- 64a, İÜ-161a: vardur.
[4825] T-274a, İ- 64a, İÜ-161a: bunuñ.
[4826] -İ, İÜ, T.
[4827] T-274a, İ- 64a, İÜ-161a: niʿam-ı bī-kerānına.
[4828]T-274a, İ- 64a, İÜ-161a: ẕāt.
[4829] Cennet… : -İ, İÜ, T.
[4830] Meger ʿömr… : -İ, İÜ, T.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey ki (16) ṣabret nīst ez-pāk u pelīd

Ṣabr çün dārī ez-ān kit āferīd (C2/ 3075)

Kit aṣlı ki tūrā idi[4831]. (17) Edāt-ı mefʿūlī ḥaẕfdan ṣoñra ḳaṣr olmuşdur. Maʿnā[4832] ey ki temīz ü murdārdan yaʿnī ḥelāl ü ḥarāmdan (18) ṣabruñ[4833] yoḳ. Nice ṣabr idersin andan ki seni yaratdı. Yaʿnī ne iḫtiyāruñla muḫālefet-i nefs[4834] (19) idüp[4835] ḥelālden riyāżet

İÜ-161b idersin ve daḫi yaramazlıḳ bu ki ḥarāmdan ḳaçamazsın. Li-şeyḫinā ve ʿamminā Şemseddīn

S1-84a (1) ḳuddise sırruhu[4836]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Yerġabu'l-aşrār fī leẕẕātihi ḥayyu'l-ḥarām

Yerġabu'l-aḫyār ʿan leẕẕātihi ḥayyu'l-mübāḥ (A457)

Yāḫūd (2) ednā-i lisān-ı ehl-i bāṭınla pāk āḫiret pelīd dünyādur ki **Ed-dünyā cīfeti (A458).** Pes[4837] **Ed-dünyā ḥarām**

T-274b **ʿalā (3) ehlu'l-āḫiret ve'l-āḫiret ḥarām ʿalā ehlu'd-dünyā ve hemā ḥarāmān ʿalā ehlullāh (A459)** ḥadīṣince[4838] dimek olur ki (4) gāh dünyā leẕẕātına aldanursın gāh cennāt u ḥūr u ḳuṣūr sevdāsına bilürsin. İkisi de (5) nefsüñ ḥaẕẕı[4839] ve cismüñ naṣībidür[4840]. **Ekṣer-i ehlü'l-cennet el-bülh (A460)** ḥadīṣi ṭıbaḳınca ṣāḥib-i ḫānei

[4831] Kit… : İ-64a, İÜ2-66a, derkenārda verilmiştir.
[4832] Edāt… : -İ, İÜ, T.
[4833] T-274a: ḥaberüñ.
[4834] T-274a, İ- 64a, İÜ-161a: + le.
[4835] -İ, İÜ, T.
[4836] Li… : -İ, İÜ, T. T-274a, İ- 64a, İÜ-161b: beytu'l- Şemsinā.
[4837] Ed-dünyā… : -İ, İÜ, T.
[4838] T-274b, İ- 64a, İÜ-161b: ḥükmünce.
[4839] T-274b, İ- 64a, İÜ-161b: + dur.
[4840] Ve cism… : -İ, İÜ, T.

unıdup[4841] (6) ḫāne istersen aḥmaḳ u eblehsin. Ḳanı ḥaẕẕ-ı rūḥuñ ve[4842] murād-ı Mevlā ki seni yoḳdan var idüp (7) ḳalbüñi maḥall-i ʿirfān idüp cümle eşyāyı saña ṭufeyl yaratdı. Ol seni kendüyçün yaradup saña (8) añlamanda **Fe firrū ilāllāh** (A461)[4843] ve **Ḳulillāhu ṣumme ẕerhum (A462)** ḥükm-i ʿāmmınca seni muḫāṭab etdi[4844]. Yaʿnī dünyā[4845] eger āḫiret ʿālem-i kevni (9) ḳo mükevvine dön ve maṣnūʿı ḳo ṣāniʿa yönel dimedi[4846].

(Fāʿilātün/ Mefāʿilün/ Fāʿlün)

Āferīniş niṣār farḳ tū end

(10) Ber meçīn çün ḫasān niṣār ez-rāh

Der-beyān-ı ān ki her ḫūbī-rā āḫer zişt̄ est[4847]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(11) Ey be-dīde lūt-hā-yı cerb hīz

Fażla dān-rā bi-bīn der-āb-rīz (C4/ 1601)

Dīden görmek (12) dīd gördi dīde ism-i mefʿūl

İ-64b, İÜ2-66b görmüş bīned mużāriʿ bīnende ism-i fāʿil görici bebīn (13) emrdür. Āb-rīz ṣu dökecek dimekdür aṣlında. Maʿnā[4848] ey gören cerb lūtları ḳalḳ. (14) Fażlasın āb-ḫānede gör. Yaʿnī cümle metāʿ-ı dünyānuñ yiyecek eger giyecek ve cümle muḥassenātuñ (15) ve müzeyyenātuñ[4849] āḫiri elbette fenā vü fesād u ḫarābdur. Görmez misin ṣad cefā vü zahmetle ḳazanduġuñ (16) altun u aḳceler ḫarcanduguñ niʿmetler ki ay u gün ü yıldızlar

[4841] T-274b, İ- 64a, İÜ-161b: + ḳoyup.
[4842] Ḥazz… : - İ, İÜ, T.
[4843] T-274b, İ- 64a, İÜ-161b: + didi.
[4844] Ve ḳulil… : -İ, İÜ, T.
[4845] -İ, İÜ, T.
[4846] T-274b, İ- 64a, İÜ-161b: + beyt.
[4847] T-274b derkenār. Fī ẕikr-i her hūb terā ḫirī zişt̄.
[4848] -İ, İÜ, T.
[4849] Ve müzeyyenātın : - İ, İÜ, T.

ve melā'ike ve yil ü yaġmur u ḫāk (17) cümle aña ḫıdmet etmişlerdi. Şekli vü rengi vü rāyiḥası vü leẕẕeti ḫūbīken nefsle şeyṭān bāṭınuñı (18) maʿden etdügiçün ol niʿmet saña bir gice yoldāş olmaḳla ḫabīṯ ü muḫbiṯ olup bedenüñe keṯāfet (19) ü ṯıḳlet ü ıżṭırāb virüp

T- 275a seni ḫelāya muḥtāc ider. Fazlasın dökdürmeyince emān virmez. Pes buyurur[4850]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S1-84b (1) **Mer ḫabiṯ-rā gū ki ān ḫūbyet-i gū**

Der ṭabaḳ ān maġz u ān naġzī vü bū (C4/ 1602)

Mer zā'iddür. Ḫūbyet (2) aṣlı ḫubbī tū'dür. Naġz beyeni vü iyilik ü laṭīf ü nefīs dimekdür[4851]. Maʿnā[4852] ol sāḳıta di ki ol (3) ḫūbluḳuñ ḳanı ṭabaḳdaki ol iyilügüñ ve güzellügüñ ve ḳoḳuñ ḳanı. Yaʿnī bu ʿālem-i kevn ü fesādda (4) müşāhed olan kevnüñ neden fesāda vardı[4853]. Pes buyurur[4854]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Gūyed ū ān dān beved men dām-ı ān

(5) Çün şodī tū ṣayd şeved dān-ı nihān (C4/ 1603)

Ḫabṯ

İÜ-162a lisān-ı ḥālle eydür[4855] ki ol ḫūbluġum dāne idi. (6) Men duzaġınum çün sen ṣayd[4856] oldun dānem gizlendi. Yaʿnī dünyā-yı mekkārenüñ murādı seni dāne ile (7) ṣayd idi çün avlanduñ dānelük ḫayāli görünmez oldı. Mīr Ḥüseynī

[4850] T-274b: + mim.
[4851] Mer… : İ-64b, İÜ2-66b, derkenār olarak verilmiştir.
[4852] -İ, İÜ, T.
[4853] T-275a, İ- 64a, İÜ-161b: + cevāp ider mi?
[4854] Pes… : - İ, İÜ, T.
[4855] T-275a, İ- 64b, İÜ-162a: cevāp ider.
[4856] T-275a, İ- 64b, İÜ-162a: şikār.

(Mefʿūlü/ Mefāʿilü/ Fāʿlün)

Ādem ki naḫest mürsel-est[4857]

(8) Ān murġ ki dāne-ḫor īn-est

ṭıbaḳınca evvel dāne-i gendüm görüp kendü ṣaydın öniden atan ādem (9) üç[4858] yüz yıl giriftār-ı dām-ı belā vü ġumūm ve beste-i zencīr-i ʿinā vü hümūm olduġı saña mevʿiẓe[4859] yeterken ve ol (10) ʿavret mekrinden ne çekdügini sen bilürken dām-ı hevāya vü zenn-i dünyāya gönül virüp ṭutulduñsa üşde (11) kesbüñi gör. Yāḫūd dām-ı cesede ve zenn-i nefse göñül virdüñse işte taḫṣīlüñ gör[4860] dimekdür. Pes ʿāḳil (12) oldur ki duzaġı görüp dānesinden daḫi geçüp boġazın faḥruñ taḥṣīl içün terk ü fenā iḫtiyār (13) ide ve giymeyüp yemedigünde giydüm ve yedüm ṭuta ve çünki ʿāḳıbet cümle ṣafā düşe döner. Ol düşi (14) gördüm ṣaya. Ḥāfıẓ ḳuddise sırruhu

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿülün)

Pederem ravżaʾ-i cennet be-dū gendun be-fürūḫt

Men çerā (15) bāġ-ı fenā-rā be-cevī nefirūşem

Beyt[4861]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Niʿmet-i dünyā serāser ḫor diger

Her temāşā ki ne-kerdī kerde kīr

Beyt[4862]

İ-65a, İÜ2-67a Sürüp cümle murādātın (16) çıḳar meydān-ı ḫāṭırdan

[4857] Yaʿnī… : -İ, İÜ, T. T-275a, İ- 64b, İÜ-162a: ḳıṭʿa.
[4858] T-275a, İ- 64b, İÜ-162a: dört.
[4859] -İ, İÜ, T.
[4860] -İ, İÜ, T.
[4861] -İ, İÜ, T.
[4862] -İ, İÜ, T. T-275a, İ- 64b, İÜ-162a: + āḫir.

T-275b Murādātına yitdüñ ṭut murād atını sürdüñ ṭut

Eger naṣīb-i evliyā-yı kümmelden (17) **E lā inne evlīyā'allāhi lā ḫavfun ʿaleyhim** (A463) ḥükmünce dār-ı denīde emn ü selāmet niʿmeti isterseñ mehmā-emken (18) bu fenādan rişte-i taʿalluḳı kesmege[4863] saʿy idüp[4864] **Ve men yuslim vechehu ilāllāhi ve huve muḥsinun fe ḳadistemseke (19) bil urvetil vuṯḳā** (A464) ṭıbaḳınca fikr ü ẕikrüñ Ḥaḳla ḳıl ve esmā'-i ḥüsnā ve ṣıfāt-ı esnā ḥabline muḥkem yapış.

S1-85a (1) tā ki **Ve men yaʿtesim (biḥabli)[4865] billāhi fe ḳad hudiye ilā ṣırāṭın mustaḳīm (A465)** saʿādet-i dā'imesin bulasın.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki (2) āḫir-bīn-ter u mesʿūd-ter

Her ki āḫur-bīn-ter u maʿbūd-ter (C4/ 1614)

Her ki bir nesnenüñ āḫir ü nihāyetine (3) baḳıcaḳdur mesʿūdirekdür. Her ki āḫūrın göricekdür mebʿūdirekdür. Yaʿnī ehl-i saʿādet ol (4) ṭā'ife[4866]-i dūr-bīnlerdür ki her şey'üñ me'āl u ʿāḳıbetine fikr-i daḳīḳ iderler anlar şeḳāvet-i dāreynden (5) ḳurtulurlar. Her ki ancaḳ bedeni āḫūrını yaʿnī ḳarnını ve sāyir cesedüñ levāzımın göre ve fikr ü naẓarın (6) aña ḥaṣr eyleye ve ʿömr-i ʿazīzin ol āḫūr ḫıdmetinde ḳaṣr u ḫarc ve żāyiʿ ide anlar şaḳīlerdür hemān (7) ḳıymetleri ol köhne libāsla sāḳıṭlarıdur. **Men kāne himmetehu mā yed ḫulu fī cevfih feżīmetehu mā yaḫrucu min cevfihi (A466)'**di. (8) Anlara yāḫūd ıṣṭabl[4867]-ı dünyā ki ḫar-nefs olanlaruñ āḫūrıdur merkebüñ dünyā vü āḫiretden maḥṣūli (9) ancaḳ ʿulüf ü āḫūrı idügin ṭuymaġın ġayretlenüp semt-i insāniyyete dönüp ʿulüf-i dünyadan (10) ḫar-nefs bir miḳdār çeke tevḥīd ü nāfile

[4863] T-275b, İ- 64b, İÜ-162a: kesüp ve.
[4864] Saʿy… : -İ, İÜ, T.
[4865] Ayetin aslında bu ibare yoktur.
[4866] Ol… : -İ, İÜ, T.
[4867] Anlara… : -İ, İÜ, T.

İÜ-162b ile ġıdāsın ḥabb-ı ḥūbb-ı yezdānī ve mīve-i ḥikmet-i rabbāniyye ḳılup baʿīd ü şaḳī (11) iken saʿīd ü ḳarīb olur[4868]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey zi-ḫubbī bahārān-i leb gezān

Be-negirān serdi vü zerdi (12) ḫazān (C4/ 1529)

Gezān feṯḥ-i kāf-ı ʿAcemī

T-276a ile geziden lafẓından ism-i fāʿildür. Ḫubbī ve zerdī ve serdī (13) yāları maṣdariyyedür. Maʿnā[4869] ey bahāruñ güzelliġinden müteʿacciben ṭuṭaḳ[4870] ışıran. Baḳ ol (14) ṣoluḳluḳa ve ṣarılıġa ḫazān vaktinde. Yaʿnī[4871] sen de bāġ-ı dünyāda dest-i ḫudāyla (15) ġars olmuş[4872] bir aġacsın. Rūzgār-ı muḫālifle sen de ṣolarsın. İmdi igen zīnet-i fenāya aldanma[4873].

Ḫavişten arā-yı meşū çün bahār

Tā ne-küned ber tū ṭamaʿ rūzigār[4874]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Rūz dīdī ṭalʿat-ı ḫurşīd (17) ḫūb

Murġ ū-rā yād kon vaḳt-i ġurūb (C4/ 1597)

[4868] T-275b: + mim.
[4869] -İ, İÜ, T.
[4870] T-276a, İ-65a, İÜ2-67a, İÜ-162b: ṭuṭaġun.
[4871] -İ, İÜ, T.
[4872] Dest… : - İ, İÜ, T.
[4873] T-276a, İ-65a, İÜ2-67a, İÜ-162b: + beyt.
[4874] Bu beytin Nizami'nin Mahzen-i Esrar eserinden alıntılandığı tespit edilmiştir.

Gündüz gördüñ güneşüñ ṭulūʿını. Ġurūbunda (18) ölümüñ añ. Yāḫūd rū ola rūyden lafẓından emr ola. Yaʿnī yüri güneş temāşāsından (19) gec ve her parlayana aldanup göñül virme çünki millet-i İbrahīmdensin

İ-65b, İÜ2-67b ġayret ḳıl[4875] ceddüñe nā-ḫalef

S1-85b (1) olma envār-ı müstevdaʿdan gec **Lā uḥıbbu'l-āfilīn** (A467) di ki peyker-i āfitāb-ı āsmāna bir ḳıṭʿa seḥāb (2) niḳāb olur. Ammā żiyā-yı āfitāb-ı īmān ve mihr-i ʿaşḳ u ʿirfāna kesret-i mülk ü melekūt ḥicāb (3) olmaz ve āfitāb-ı semā irtifāʿ u inḫifāż ve ṭulūʿ u ġurūb u zevālle ser-geşte vü ser-gerdāndur[4876]. (4) Āfitāb-ı sırr-ı vaḥdet ve ḫūrşīd[4877]-i dem-i ḫalvet şeb ü rūz dey u temmūz birdür. Tebeddül ü taġayyür (5) yoḳdur. Belki bu şiş ḫāne-i vücūdda ve ḳalbde yaʿnī beyt-i sücūdda[4878] ḳavl-i ṣābit vetedi ile mıḫlanmışdur (6) ve çerāġ-ı ḫūrşīd ḳıyāmetde bī-nūr u mükevver ü münkedir ü mükedder olur. **İẕā'ş-şemsu kuvvirat (A468). (7) E mā ve yezīdullāhulleẕīnehtedev huden (A469), ve iẕā tuliyet ʿaleyhim āyātuhu zādethum (8) īmānen (A470), zidnāhum hudā (A471)** ṭıbaḳınca çerāġ-ı īmān ḳıyāmetde daḫı rūşen olur ki **Yevme terā'l-mu'minīne ve'l-mu'mināti yes'ā (9) nūruhum beyne eydīhim ve bi eymānihim (A472)** ve ol āfitāba küsūf irer. Ammā ḥaḳīḳat-i Muḥammedīye güneş[4879] müdām[4880] (10) ẓuhūrdadur mestūr u[4881]

T-276b [4882]noḳsān-peẕīr olmaz. Eger ṭolunaydı gicelerde seḥerlerde gürūh-ı mütehecciḍīn (11) ṣafā yolın bulamayalardı[4883]. Ayaḳa minnetsüz reh-i sülūkda ḳaṭʿ-ı menāzil ve saṭʿ-ı merāḥil (12) idemeyelerdi. Mim[4884]

Der ẓulmet-i şeb kim kender ah ṣavāb

[4875] T-276a, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-162b: ile.
[4876] T-276a, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-162b: + ammā.
[4877] -İ, İÜ, T.
[4878] Yaʿnī… : -İ, İÜ, T.
[4879] T-276a, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-162b: güneşi.
[4880] T-276a, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-162b: dā'im.
[4881] Ẓuhūr… : -İ, İÜ, T.
[4882] T-276b, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-162b: + ṭuluʿda.
[4883] T-276a, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-162b: + ve.
[4884] T-276a, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-162b: beyt.

Be-nihāde bekef meşʿale’-i ʿālem-tāb

Ve (13) āfitāb-ı semā bedene żaʿf ve şekle ḳaralıḳ virür. Ammā şems-i maʿrifet dāreynde ḳuvvet ü nūr u bahādur ve (14) āfitāb-ı felek geh ṣuʿūd ve geh hebūṭdadur. Ammā ḫūrşīd-i tevḥīd dā’imā ṣuʿūddadur. **İleyhi (15) yesʿadu’l-kelimu’ṭ-ṭayyibu (A473)** ve ol sebeb-i ru’yet-i maḫlūḳāt ise bu bāʿiṣ-i şühūd-ı ḫālıḳu’l-mevcūdātdur.

İÜ-163a (16) Ve ol ufḳ maşrık-ı zemīnden ṭoġar bu maşrıḳ-ı aʿlā ʿālem-i ḳudsīden ṭoġar v**e kelimetullāhi hiye’l-ʿulyā (A474)**[4885] **(17)** ḥāṣılı anuñla dünyā görilür. Bunuñla[4886] Mevlā görilür ki ṭārem-i ḳubbe-i bālā ve ʿarṣa-i zemin-i ednā (18) anuñ vücūdı ile rūşen olmuşdur ve mışbāḥ-ı zerrin-i āfitāb-ı tābān anuñ nūr-ı ẕātınuñ (19) mümkināt-ı muẓlimeye reşşi içün ḳubbe-i semāya revzen olmuşdur ve ol revzenüñ nār u nūrınuñ

S1-86a (1) inʿikāsı ḥarāreti zemīn-i pür-ḥaḳārete ṭoḳunmaḳla[4887] gülzār u gülşen[4888] ve ol mihr-i ezelüñ ve (2) pertev-i ḫūrşīd-i ẕāt-ı lemyezelüñ[4889] ednā şuʿāʿından ve kemterīn şemme-i şaʿşaʿasından hezār ṣūret-i dil-rubā (3) ve çehre-i cān-fezā ketm-i ʿademden vücūda gelmişdür ve bir zerresinüñ nūrınuñ inʿikāsıyla (4) hezār rāhib ü ḳıssīs ü put-perestān terk-i zühd ve ḳaṭʿ-ı zünnār idüp

İ-66a, İÜ2-68a sücūda gelmişdür. Pes[4890] (5) āfitāb-ı āsmānda nūr-ı yezdāna göre bu ḳadar ʿuyūb bulununca ehl ü evlād u emvāl ü erzāḳ u (6) zeḫārif-i fānīye ve bāġ u baḳce ve altun aḳce daḫi gözüñe münevver görinür. Ammā yüze gülici[4891] (7) serīʿü’l-fenā ve keşīrü’l-ʿanādur ammā[4892] żiyāsı

[4885] Ve kelimetullāh… : - İ, İÜ, T. T-276b, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-163a: + bu maşrıḳ aʿlā-i ʿālem-i ḳudsden ẓuhūr ider.
[4886] T-276b, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-163a: + ol.
[4887] T-276b, İ-65b, İÜ2-67b, İÜ-163a: + ṣaḥn-ı cihān gülşen olmuşdur.
[4888] Gülzār… : - İ, İÜ, T.
[4889] Ve… : - İ, İÜ, T.
[4890] T-276b, İ-66a, İÜ2-68a, İÜ-163a: İmdi.
[4891] Yüze… : - İ, İÜ, T.
[4892] T-276b, İ-66a, İÜ2-68a, İÜ-163a: ancaḳ.

T-277a eyyām-ı maʿdūdasıncadur fitil ve yaġı ḳadardur. Pes bunlara dil (8) bağlamak daḫi sefāhatdür[4893].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her çerāġa dil virüp devr eylemegil Şemsiyā

Çün ezel ḥaḳ şemʿine (9) pervānesin pervānesin[4894]

Yāḫūd maʿnā-yı beyt-i şerīf böyle dimekdür ki ʿömr gündüzi āḫir olup (10) şām-ı ecel irüp maṭlaʿ-ı beşeriyyetde şems-i ḥayāt ṭoluben ḳabr-i ẓulmetinde bī-kes ü tenhā ḳalacaḳ (11) vaḳtüñi unutma dimekdür[4895].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bedr-rā dīdī berin ḫoş çār ṭāḳ

Ḥasreteş-rā be-bīn (12) ender muḥāḳ (C4/ 1598)

Muḥaḳ ibṭāl u maḥv u iẕhāb-ı bereket maʿnāsınādur. Muḥāḳ şehr żamm-ı mīmle ayuñ (13) āḫirinden üc gicesi ḳaladur keẕā fi'ṣ-Ṣıḥāḥ[4896]. Maʿnā[4897] bedr olmuş ayı gördüñ bu ḫōş (14) çarṭaḳ üstünde ḥasretini de gör eksüldügünde ẓāhir-i maʿnā maʿlūm oldı yāḫūd (15) dünyā ki āḫirete göre gicedür. Zīrā **Ve eşraḳati'l-arḍu bi nūri rabbihā (A475)** ṭıbaḳınca anda nūr-ı cemāl-i Ḥaḳ (16) ile ʿālem pür-żiyā olur ki o ḫāne-i nūruñ ḳapusında bu dünyā güneşi bir ednā zerrīn ḥalḳadur. (17) Pes bu dünyā gicesinde bir bedr-miṯāl ṣāḥib-cemāle aldanma ki dem-be-dem eksüldügin görüp ḥasret (18) ü nedm çekersin[4898].

Der-terk-i fenā vü kesb-i beḳā

[4893] T-277a, İ-66a, İÜ2-68a, İÜ-163a: + Li-Şemsinā ḳuddise sırrıhu.

[4894] T-277a, İ-66a, İÜ2-68a, İÜ-163a: + beyt
Ey Süleymān ay u gün her gökde biñ olsa çe sūd
Göz göñül aydınlıġı yārün cemālidür baña.

[4895] T-277a: + mim.

[4896] Keẕā… : -İ, İÜ, T. T-277a, İ-66a, İÜ2-68a, İÜ-163a: Ṣıḥāḥ'da mezkūrdur.

[4897] -İ, İÜ, T.

[4898] T-277a: + mim. T-277a derkenār, İÜ-163b derkenār: der terk-i vefā ve kesb-i beḳā.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her çi ez vī şād gerdi der-cihān

İÜ-163b (19) **Ez-firāḳ-i ū benīdīş ān zamān (C3/ 3697)**

[4899]Her neden ki sevindüñ firāḳından fikr it ol zamān.

S1-86b (1) Baʿż-ı nüsḫada yād gerdī düşmüş ʿibāret şād olunca gerdī mechūldür.

T-277b Kāf-ı ʿAcemīledür ki (2) tafṣīli geçdi ʿibāret yād olunca kerdi kāf-ı ʿArabīledür. Maʿlūmdur bu taḳdīrce maʿnā[4900] her neyi ḫāṭıruña getürürseñ ve[4901] fikr iderseñ hemān firāḳın da añ[4902] ki bilesincedür ki[4903] dimişler (3) **Her çīz ki terāpeş āyed bāyed ki mevt ve ḥużūr-ı (4) meclis-i Ḥaḳ der-peş āyed.** Pes **Tefekkür ve dāʿihā ḳable'l-li-ḳā'ihā (5) ve fenā'ihā ḳable binā'ihā (A476)** ṭıbaḳınca her ne

İ-66b, İÜ2-68b ile ki eglenüp ālūde olursañ hemān zevālin de añ (6) hemān bilesincedür. İmdi fenā bulmadın Ḥaḳ'dan ġayrı efkāruñı ḳo ve ḫayālātuñı maḥv ḳıl tā (7) ḥayāt-ı ṭayyibe ve ṣıḥḥat-i ebedīyye bulasın. Yaʿnī ḥubb-ı sivāyı bıraḳ ḥattā ʿamelüñüñ daḫi ḳuṣūrın ṭuyup itmedüñ (8) ṣan ki bir gün ʿamelden daḫi ḳalsañ gerek ve kendüzüñden üzilüp Ḥaḳḳa ulaşagör[4904]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Z'ānçi (9) geştī şād pes kes şād şod

Āḫir ez-vī cüst ü hemçün bād şod (C3/ 3698)

Geşti kāf-ı ʿAcemīle şodī maʿnāsınadur. Maʿnā ol arzūdan ki sen sevindüñdi çok kes senden evvel sevindi idi. Āḫir andan da (11) ṣıçradı eser yil gibi saña geldi.

[4899] T-277a, İ-66a, İÜ2-68a, İÜ-163b: + bu fenāda.
[4900] Maʿlūm… : -İ, İÜ, T. T-277b, İ-66a, İÜ2-68a, İÜ-163b: Yaʿnī.
[4901] ḫāṭır… : -İ, İÜ, T.
[4902] T-277b, İ-66a, İÜ2-68a, İÜ-163b: fikr eyle.
[4903] Bilesincedür… : -İ, İÜ, T.
[4904] T-277b: + mim.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ez-tū hem be-cehd tū dil ber vī meneh

Pīş ez-ān kʾū be-cehd (12) ez-vī tū beceh (C3/ 3699)

Cüsten sıçramaḳ cīm-i ʿArabīledür mużāriʿ cehd gelür ḳıyāsīdür ḫˇāsten ḫˇāhed (13) kāsten kāhed gibi[4905]. Maʿnā[4906] ol senden de sıçrar sen göñlüñ aña virme ve andan evvelki ol sıçrar (14) kendüñ andan şıçra. Yaʿnī ġayruñı şayd idüp aldadı nevbet-i dünyā-yı mekkāre saña geldi. Fırşat (15) elde iken **Fe firrū ilāllāh (A477)** emrine imtiṣālen sen andan şıçra ve ḳac ḳurtulagör ki Ādem devrinden (16) beri aldanup ḥasretle göçenler

T-278a saña nāṣiḥ yeter.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAşḳ ber mürde ne-bāşed pāydār

ʿAşḳ-rā ber ḥayy (17) u ḳayyūm-dār (C5/ 3272)

Öli üstünde ʿaşḳ muḳīm degüldür. ʿAşḳı vü muḥabbeti ḥażret-i Ḥayy-ı Ḳayyūma ṭut. (18) Yaʿnī **Kullu şey'in hālikun** (A478) ḥükmünce eñ şoñ māsivā-yı ḥaḳ maʿrıż-ı zevālde ve maḫazz-ı fenādadur. Hemān (19) mürde ḥükmündedür. Pes nefsüñi eger ehl ü mālüñi seversin cümlenüñ şoñı fenādur. Cihāna ṣıġmayan

S1-87a (1) şehleri bī-ceng tābūt-ı tenge ṣoḳar ve mezār-ı pür[4907]-senge ḳoyar ve taḫtın taḫta-i ġama ve baḫtın ṭāliʿ-i saḫt (2) u eleme tebdīl ider. Eflāṭūn ve Cālinūs daḫi olsañ eşribe ki cām-ı fenāya vü maʿācīnüñi (3) semūm u belāya degişdürür. **Febeyyene'l-berāyā ve'l-culūd ve beyne'l-menāyā ve'n-nüfūs lizām (A479) (4)** ṭıbaḳınca sen ki çār erkān ve

[4905] Cüsten… : İ-66b, İÜ2-68b,de derkenār olarak verilmiştir.
[4906] -İ, İÜ, T.
[4907] -İ, İÜ, T.

İÜ-164a terākīb-i muḫālifeden peydāsın niseb-i erbaʿada senüñle beḳā arasında (5) tebāyün mevtle nefisler arasında mülāzeme vardur. Lāyıḳdur ki aḳrānı geçen mevtin añmaḳ gerek (6) ve cenāze götüren götürilecegin düşünmek gerek çarḫ-ı luʿbet-bāz seni semā-āsā serāylarda daḫi (7) beslese arduñca ḳuyı ḳazması muḳarrerdür. Ḳıṭʿa

İ-67a, İÜ2-69a Tū der-fenā-yı rızḳ u cehl der-ḳafā-ı tū

(8) Ve bu pīrezen gerdān saña boyunluḳ virdi ṣanma ʿāḳıbet senden de yüz döndürüp (9) çarḫ-vār ḳaddüñ büküp başuñ çürük boynuñ egdürmesi muḳarrerdür. Hemān çāre enbiyā vü evliyā gibi (10) cānuñı cānāna teslīm belki tebdīl idüp **El-mü'min lā-yemūtūn** (A480) mertebesin

T-278b bulmaḳdur. Böylelerüñ (11) cismi ölmek **El-mevt tuḥfetu'l mu'min (A481)** ṭıbaḳınca ḳafesi uşanmaḳ ve bülbül āşiyānına boşanmaḳdur ve[4908] (12) ġam-ı dünyādan azādluḳdur ʿayn-ı ḥayātdur neʿūẕubillāh[4909] mevt tevbesiz ölmekdür ve şeyṭān-ı ṭarrārı (13) naḳd-ı īmānı ġāret etmekdür ʿiḳāb u derd ü ʿiḳāb u ḫulūd-ı nār-ı pür-tāba müsteḥaḳ olmaḳdur[4910]. (14) Derisi yanduḳca bir deri daḫi ḫalḳ olup[4911] ʿaẕābı şedīd olup hīç yārāndan[4912] meded[4913] olmamaḳdur[4914]. (15) Belki **baʿḍuhum li baʿḍin ʿaduvvun (A482)** ḥāleti ẓuhūr idüp **Erinā'l-leẕeyni eḍallānā (A483)** diyü şekvār birbiriyle (16) ḫırıldı etmekdür. Buña īmān getüren[4915] ʿaşḳ-bāzlıgını ḥükm-i mevtīde olandan geçürüp bir maḥbūba (17) ṭutar ki bāḳī ve lā-yemūtdur ve anı hevādār ve ḳafādār idinüp liḳā-i ebede lāyıḳ olur (18) zīrā ki[4916]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[4908] T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: bu elem.
[4909] T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: + elem oldur ki.
[4910] Tarrārı… : -İ, İÜ, T. T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: + ṭarrār-vār yaġmalaya daḫı mevti. Mūcibdür. Ḥayy-ı ʿiḳāb u ḫulūd nār-ı pür- Tāb ola.
[4911] T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: ola.
[4912] T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: yārān u iḫvāndan.
[4913] T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: + u şefāʿat.
[4914] T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: olmaya.
[4915] Şekvār… : -İ, İÜ, T. T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: + ḫuṣūmetler ideler pes burayı añlayan.
[4916] T-278b: + mim.

ʿAşḳhāyī kezebī rengī buved

ʿAşḳ nebūd ʿāḳıbet nengī buved (C1/ 205)

Bī feṯḥ-i bā-i ʿAcemīle bahāne (19) vü behr maʿnāsına gelür ez bī tū dirler. Senden ötüri dimekdür ve gāh siñü vü berāy ve ökçe

S1-87b (1) ve iz maʿnāsına da gelür. Ammā burada murād degüldür[4917]. Maʿnā[4918] şol ʿaşḳlar ki reng ü ṣūret (2) içün ola ʿaşḳ olmaz ʿāḳıbet ʿār u ḥacel ü nedem olur. Yaʿnī[4919] yañaḳuñ āline (3) memkūr u meygūn ṭuṭaġa maḫmūr ve çeşm ü ebrū vü ḫadd u ḫāle meshūr ve ġayrı muḥassenāt me'ākil ü meşārib (4) ü melābise maġrūr olanuñ ʿāḳıbeti rüsvāyluḳdur. Ḥāṣılı mir'āt-i dil nuḳūş-ı ekvāndan (5) āb-ı tevḥīdle[4920] yunup arınmayınca ṣıfāt-ı Ḥaḳ dersi yazılmaz ve göñül sivādan el yumayınca (6) vuṣlat

T-279a namāzı ḳılınmaz. Ammā bu eşkālden arınup mücellā

İÜ-164b olsa yerine bī-ḫodluḳ gelür. Yaʿnī (7) kendü vücūdını ve māsivāyı yitürür zīrā taṣfiye bī-ḫodluḳ muḳaddimesidür bu fıḳdān (8) ʿayn-ı vicdāndur. Maʿşūḳa vuṣlat buradadur[4921]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pertev-i ḫurşīd ber-dīvār tāft

(9) Tābiş-i ʿāriyyeti dīvār yāft (C2/ 708)

Yāften bulmaḳ. Tāften yıldurmaḳ tābīden miṣlehu tābiş ism-i maṣdardur (10) yıldurayış dimekdür[4922]. Ṣarf'daki kesr-i fā ile faʿil ile feṯḥle faʿal gibidür ki evvelki ism-i maṣdardur (11) ṣānī maṣdardur. Maʿnā[4923] pertevi şemsüñ dīvāra çavdı (…) żiyāyı dīvār

[4917] Bī… : İ-67a, İÜ2-69a,da derkenār olarak verilmiştir.
[4918] -İ, İÜ, T.
[4919] T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: + al.
[4920] -İ, İÜ, T.
[4921] T-278b, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164a: mim.
[4922] Yāften… : İ-67a, İÜ2-69a, derkenārda verilmiştir.
[4923] -İ, İÜ, T.

buldı. (12) Yaʿnī ol ḫūb renkler ki ʿukalāyı delü gibi gün-ā-gün alaca renklere boyadı[4924] āfitāb-ı maʿnevīnüñ (13) pertevi idi meʿāşīk-i mecāzīyyeye münʿakis olup

İ-67b, İÜ2-69b dīvār-ı vücūdları her birinüñ (14) **Levnu'l-mā' levnü enā'eyehu (A484)** ṭıbaḳınca ḳābiliyetlerine göre renk ü leṭāfet aldı ḥammāmda reng-ā-reng cāmlar şemsüñ (15) inʿikāsıyla her biri kendü rengin gösterdügi gibi. **Beyt li's-Seyyidü'l-ʿIrāḳī**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cümle yek nūr-est (16) lākin reng-hā-yı muḫtelif

İḫtilāfī der-miyān-ı īn u ān endāḫte

Pes[4925] ḫalḳ anuñ[4926] (17) menşe'-i bī-renginden[4927] yaʿnī cemāl[4928]-i bāḳī vü ezelīden ġāfil olup[4929] inʿikāsla mihr-bānluḳ idüp bu ẓıll (18) u ḫˇābla bī-aṣl ẕevḳde iken āfitāb-ı ezel ol żiyā-yı ḫayālī ol maḥābīb-i ṣūrīyye-i (19) fānīyenüñ dīvār-ı tenlerinden alup ḫarāb u yebāb u sifāl-i bī-āb u gül-ābdan dūr olan

S1-88a (1) gül gibi ḫuşk leb ve bī-tāb[4930] ol ʿāşıḳ geçinen zenvār her zuḫrufa meyl iden[4931] (2) nā-merdler çeşm-i nergis-i maḫmūrların açup göreler ki[4932]

Gül açılmış yerinde yiller eser

İmdi (3) o dem nedem çekmedin şimdiden her şey'üñ sūretine ḳalma ve ʿāḳıbet-endīş olup her şey'üñ (4) ḥaḳīḳatinden ġayra baḳma ki buyurur[4933]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[4924] Delü… : -İ İÜ, T. T-279a, İ-67a, İÜ2-69a, İÜ-164b: + aña ʿāşıḳoldılar.
[4925] Her birinüñ… : -İ İÜ, T. T-279a, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: anuñla ʿāriyeti bir ṭarāvet u leṭāfet ḳazanmışdı.
[4926]T-279a, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: + şemsüñden.
[4927] -İ, İÜ, T.
[4928] T-279a, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: ḫüsn.
[4929] T-279a, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: olmaġın.
[4930] T-279a, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: olıcaḳ.
[4931] zenvār… : -İ, İÜ, T.
[4932] T-279a, İ-67b, İÜ2-69b: + ḳıṭʿa. İÜ-164b: + mıṣraʿ.
[4933] T-279a, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: + mim.

Dil çi bendī ber-külūḫī ey selīm

V'eṭleb aṣlī ki (5) ū bāṣed nedīm (C2/709)

Niʿmetullāh'da külūḫ żamm-ı kāf-ı ʿArabīle

T-279b kesekdür. Ḥişārī'de eydür[4934] fetḥle de rivāyetdür[4935] (6) egri maʿnāsınadur. **İrciʿī ilā rabbiki (A485)** maʿnāsınadur ve **Seyr u sebaḳu'l- müferridūn (A486)** maʿnāsınadur ki kāmiller (7) añladı ʿarşdan gelen rūḥ[4936] gerü[4937] ʿarşa[4938] seyr-i münʿakis etmek gerek[4939]. **Ḥubbu'l-vaṭān min'el-īmān (A487)** (8) budur dirler. Maʿnā[4940] bir keseke ne göñül baġlarsın ey bön ü aḥmaḳ ü sefīh bir aṣl iste kim muḳīm (9) ola. Yaʿnī bu ḥüsn-i fānī kesek üzere żiyā-yi şems gibidür ki dem-be-dem ḥareketle zevāldedür. (10) Aña dil virüp maʿtūhluḳ etme bir aṣl iste ki muḳīm-i bi'ẕ-ẕāt ola ve bir ān kendüñden münfek olmaya. (11) Mim[4941]

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿul)

Eṣer-i ḥüsnādur bu ṣūret-i ḫūb

Maʿnāda bil hemān odur maḥbūb

Göñlüñi ʿakse virme (12) ey maġrūr

Ki olur ʿaks-i ʿāḳıbet bī-nūr.

Aṣla saʿy it ṣafā dilerseñ eger

[4934] T-279b, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: + baʿż-ı kütübde.
[4935] T-279b, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: yazmışlar ve.
[4936] T-279b, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: + yine.
[4937] T-279b, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: gerüye.
[4938] -İ, İÜ, T.
[4939] T-279b, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: + didiler.
[4940] T-279b, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: yaʿnī.
[4941] T-279b, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: ebyāt.

Aṣla vaṣl (13) ol beḳā dilerseñ eger

Der-terk-i dünyā[4942]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bend be-kesl bāş āzād ey püser

(14) Çend bāşī bend-i sīm u bend-i zer (C1/ 19)

Bendi ḳır

İÜ-165a azād ol ey oġul niçe olursın gümiş (15) altun bağlusı ki bu iki ẕātında birer cemāddur. Ay u güneş terbiyesiyle rengīn olup (16) ehl-i dünyā ḳatında ʿazīz ü muḥterem olur ve illā ḥaḳīḳatde ṭaş[4943] ve[4944] ṭopraḳla berāberdür (17) senge mescūd melā'ike olan ḫalīfe-zādesin. Cümle mülk ü ḥayvānāt u meʿādin[4945] ü nebātāt (18) senüñiçün maḫlūkdur. Nice esīr-i ab u gil olasın bu fāyidesüz bendi

İ-68a, İÜ2-70a ḳırup merdān-ı Ḫudā gibi (19) zencīr-i ʿaşḳa bağlanup ḳuyūd-ı sivā ve bend-i hāy-ı hevādan azād u bī-ḳayd olsañ

S1-88b (1) olmaz mı li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Beste'-i pā bend şevḳat gī şeved bī-mecliset

Şöhre'-i ḫalḳ-est ki ehl-i ḳayd-rā (2) ṣoḥbet ḥarām

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[4942] T-279b, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-164b: + mim.
[4943] T-279b, İ-67b, İÜ2-69b, İÜ-165a: ṭaşla.
[4944] -İ, İÜ, T.
[4945] -İ, İÜ, T.

T-280a [4946]**Ger berīzī baḥr-rā der kūze'i**

Çend kunced ḳısmet-i yek rūze'i (C1/20)

(3) Kūze kāf-ı ʿ Arabīle luġat-ı ʿ Arabiyye'de bardaḳ dimekdür. ʿ Acem luġatinde bardaḳ maʿ nāsına da ġayrı (4) maʿ nāya da gelür. Niʿ metullāh'da meẕkūrdur[4947]. Maʿ nā[4948] eger deñizi bir bardaġa dökesin ne miḳdār (5) ṣıġa bir günlük ḳısmet. Yaʿ nī Ḥaḳḳ'uñ baḥr-i niʿ metine göre ādemüñ göñli gözi bir bardaḳ gibidür. (6) O baḥr-i bī-pāyānı bardaġa dökseñ[4949] ancaḳ cismince alur. Pes ṭoyacaġuñdan ġayrı ḫazāyinüñ (7) de olsa maʿ nen senüñ degüldür. Eyle ḳor gidersin kīseñde yā çuvaluñda daḫi olsa[4950]

(Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün)

(8) **Kūze'-i çeşm ḥarīṣān pür neşod**

Tā ṣadef ḳāniʿ neşod pür dür neşod (C1/21)

Ḥarīṣlerüñ (9) gözi bardaġı ṭolmadı. Ṣadef ḳanāʿ at itmeyince incüyle ṭolmadı. Yaʿ nī dünyā ṭolusı niʿ metle de (10) ḥarīṣ gözi ṭoymaz ve ḳısmetinden artuġın yiyüp giyemez. Ancaḳ ʿ adüvlere ḳor gider. Ammā ḳısmete (11) ḳāniʿ ler rıżā vü teslīm dürleri ve ḳanāʿ at u ṣabr güherleri ile[4951] ṣadef-i ḳalbleri ṭolup (12) dāreynde rāḥat u selāmet olurlar. Beyt

(Mefʿ āīlün/ Mefʿ āīlün/ Mefʿ āīlün/ Mefʿ āīlün)

Me'ālī şerr-i aʿ dādan ḫalāṣ olmaġa ʿ ālemde

(13) Ferāġat ʿ ālemi içre ḳanāʿ atca ḥiṣār olmaz.

[4946] T-280a, İ-68a, İÜ2-70a, İÜ-165a: + mim.
[4947] Kūze… : İ-68a, İÜ2-70a,da derkenār olarak verilmiştir.
[4948] -İ, İÜ, T.
[4949] T-280a, İ-68a, İÜ2-70a, İÜ-165a: + ne ḳadar sıġa bir günlük ḳısmet yaʿ nī Ḥaḳḳuñ baḫr-ı bī-payānı bu ẓarfa dökseñ.
[4950] T-280a, İ-68a, İÜ2-70a, İÜ-165a: + mim.
[4951] Ve… : - İ, İÜ, T.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[4952]**Terk-i dünyā her ki kerd ez-zühd-i ḫ̬̆īş**

(14) Pīş āyed pīş-i ū dünyā vü bīş (C1/ 479)

Evvelki pīş kesr-i bā-i ʿAcemīle ilerü dimekdür. İkinci pīş (15) yine bā-i ʿAcemīle öñ maʿnāsınadur. Yaʿnī ḳaddām maʿnāsına ve ʿand maʿnāsınadur ve üçünci bīş kesr-i bā-i (16) ʿArabīle ziyāde maʿnāsına gelür[4953]. Maʿnā[4954] her ki dünyāyı terk etdi kendü zühdünden ilerü (17) gelür. Anuñ öñüne dünyā da ziyāde de pes semt-i ḥüsnā ile zühd ü taḳvā ḳılanuñ dünyā vü āḫiret (18) önüne gelür. İkisi de mülki olur. **Lilleẕīne aḥsenū'l-ḥusnā ve zīyādetun (A488)**,

T-280b Rabbenā ātinā fī'd-dunyā (19) ḥaseneten ve fī'l-āḫirati ḥaseneten ve ḳınā ʿaẕābe'n-nār (A489) gelelim terk-i dünyā oldur ki

İÜ-165b ḳul ḳabir gibi ṭar yere

S1-89a (1) girecegin bildükiçün ḥayātında ṣığacaḳ ḳadar mekāna rāżı ola yüce evler yapmaya. Ṭaşı ṭaş (2) üzere komaya. Her ne murād-ı dünyevī ki ḫāṭırına gele mevt ol murāddan[4955] uṣandıra cān gözine (3) beşeriyyet tozını perde etmeye. Perde olduḳca gözyaşıyla fenā ṣuyıyla ṣulaya ve[4956] āfitāb-ı ḥaḳīḳī[4957] (4) şühūduna ḥā'il olan eşbāḥı muḳābele-i ḳalbe ḳaldırmaya v**e inne evhene'l-buyūti le beytu'l-ʿankebūt (A490)** (5) ṭıbaḳınca rīḥ-i mevtle zelzele-i fenāyla binā-yı beşeriyyetüñ ḫarāb olacaġın unutmaya ki ʿankebūt[4958] il mülkünde (6) binā yapduġiçün yıḳarlar. Sen

[4952] T-280a, İ-68a, İÜ2-70a, İÜ-165a: + mim.
[4953] Evvelki… : İ-68a, İÜ2-70a,da derkenār olarak verilmiştir.
[4954] T-280a, İ-68a, İÜ2-70a, İÜ-165a: yaʿnī.
[4955] T-280b, İ-68a, İÜ2-70a, İÜ-165b: fikirden.
[4956] Perde olduḳca… : -İ, İÜ, T.
[4957] T-280b, İ-68a, İÜ2-70a, İÜ-165b: āfitāb-ı ʿālem- Tāb.
[4958] T-280b derkenār: maṭlab.

İ-68b, İÜ2-70b Ḥaḳḳuñ ḫarāb didügin maʿmūr idemezsin. Ancaḳ ṭopraḳla oynayup (7) ṣabāvetüñ iẓhār idersin[4959] edeblü ḳonuḳ kerīm[4960] ḳonaġa ketḫudālıḳ etmez ve ṭafra ḥareketin ḳonak da (8) götürmez. Sen żayf-ı Ḥaḳsın hemān ʿimād-ı ʿaşḳla beyt-i ḳalb-i virānuñı maʿmūr u iḳāmet idegör (9) tā Beytullāh olmaġa lāyıḳ olup şühūd-ı cemāl idesin maḳṣūduñı kendüñde bulup sülūka muḥtāc (10) olmayasın.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki ez dīdār-i ber- ḫūrdār şod

Īn cihān der çeşm-i ū murdār şod (C2/ 582)

Ber-ḫurdār (11) naṣīblü dimekdür[4961]. Maʿnā[4962] her ki dīdārdan naṣīblü oldı bu fenā anuñ gözine murdār (12) oldı. Yaʿnī her ki sülūkla şühūda liyāḳat ḳazana bu dünyā leẕẕeti ve zīnetinüñ ʿāḳıbeti ve me'āli ki (13) cīfedür. Aña bi'l-fiʿl cīfe görinür ve illā binā vü cism ü ṭaʿāmuñ ve libāsuñ āḫiri ḫarāb u turāb (14) olup ve ne ḳadar fāḫir libās giyse ecel ḥarāmīsinüñ ṣoyacaġın düşünerek bu ʿilmi şühūda (15) tebdīl olur görür ki el-ān

T-281a murdār u ḫar[4963] imiş ve **Külli ātin ḳarīb (A491)** olan āḫiret mülkinüñ tāzeliġin (16) bilüp **ve'l- bāḳıyātu'ṣ-ṣāliḥātu ḫayrun** (A492) diyüp fikr ü teveccühin beḳā dārına ḥaṣr ider.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Mülk ber hem (17) zen tū Edhem-vār zūd

Tā beyānī hemçü ū mülk-i vedūd (C4/ 726)

[4959] T-280b, İ-68b, İÜ2-70b, İÜ-165b: gösterirsün.
[4960] -İ, İÜ, T.
[4961] Ber… :İ-68b, İÜ2-70b,de derkenār olarak verilmiştir (+ Niʿmetullāh).
[4962] -İ, İÜ, T.
[4963] T-281a, İ-68b, İÜ2-70b, İÜ-165b: ḫarāb.

Ḫulūd da yazılmış[4964]. Mülk-i dünyāyı (18) birbirine ur tiz İbn-i Edhem gibi tā bulasın anuñ gibi vedūd mülkini ve ḫulūd mülkini ve lāhūt (19) ʿālemini. Nitekim İbrahīm İbn-i Edhem tir-i ecele ve seyf-i mevte ve elbise-i fāḫire ve ḫazā'in-i zāḫire ve ḥiṣārāt-ı ḳavīyye

S1-89b (1) ve burūc-ı müşeyyede mānīʿ ü siper olmadığın bilüp fenāyı ḳomayınca beḳāya yol bulmadı. (2) Sen de ṭālibseñ[4965] bıraġacak mülki sen muḳaddem bıraḳ tā muḥabbet sebebi ile maḥbūba ulaşasın ve illā (3) ḥabāb-vārī ne ḳadar hevā vü heves yili ile ḳabarup ḳabarup[4966] daḥi yaparsañ ʿāḳıbet fenā (4) yili ile ḫarābı muḳarrerdür[4967]. Ṣu üzere yapılan serāyuñ ve āb u gilden olanuñ ḥāli maʿlūmdur[4968].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İÜ-166a (5) **Īn cihān ḫˇod ḥabs-i cānhā-yı şümāst**

Hīn revīd ān sū vü ṣahrā-yı şümāst (C1/ 525)

(6) Reften maṣdar reft māżī reved mużāriʿ revā emr revīd cemʿ ü'l-emr. Ḥabs cānhā ḥabs-i cān (7) cānhā'-i şumāst dimekdür[4969]. Yaʿnī **Ed-dünyā sicnu'l-mu'min (A493)** ṭıbaḳınca bu cihān ḫod cānlar gözüñ zindānıdur. (8) Āgāh olun ol semte sülūk u teveccüh eyleñ[4970] ki sizüñ ṣaḥrāñuzdur. Yaʿnī rūḥuñuz ki ʿālem-i ʿarş (9) u cennetden gelmişdür. Yine ol vaṭan-ı rāḥat-ābāda irgürmege çalışuñ ki bu iller bizüm iller (10) degüldür. Belki sicn-i mü'mindür ve maḥbes-i rūḥdur. Zīrā rūḥ bunda[4971]

İ-69a, İÜ2-71a ʿucb u muḥabbet-i fānīye şarābı (11) ile mest olup alçaġa yıḳılur ve ḥammāl-ı māl ve cübbe vü destār u muḳāyyed-i selāsil-i nāmūs u iʿtibār (12) yoldan alıḳor. Ammā cevāhir-i ıṭlāḳ ve iksīr-i faḳr u tecrīdle āteş-i ʿaşḳda

[4964] Da… : -İ, İÜ, T.
[4965] T-281a, İ-68b, İÜ2-70b, İÜ-165b: + seni.
[4966] -İ, İÜ, T.
[4967] T-281a, İ-68b, İÜ2-70b, İÜ-165b: + mim.
[4968] Ṣu… : -İ, İÜ, T.
[4969] Reften… : İ-68b, İÜ2-70b,de derkenār olarak verilmiştir.
[4970] T-281a, İ-68b, İÜ2-70b, İÜ-166a: idüñ.
[4971] T-281a, İ-68b, İÜ2-70b, İÜ-166a: + kibr u.

T-281b ḳaynayan misyāb (13) ise de zer-i nā-yāb olur. Bu yeter ki Kisrā vü Ḳayṣer küsūr u ḳuṣūrların görmeyüp ḫazāyin ve cevāhir-i fānīye (14) ile temeddüḥ iderken sulṭān-ı enbiyā ḫazāyin-i bī-kerān-ı fenāyla tefaḫḫür idüp (15) **Ve külli binā ḥarfet lil-faḳr ve'l-cihād (A494) El-faḳr faḫrī (A495)** buyurdı. Meşhūrdur ki nāfe bir postla ve sünbül ü zanbaḳ u zerrīn-ḳadeḥ (16) birer piyāzla ḳanāʿat etdükleriçün rāyiḥa-i ṭayyibe gencine maḥzen olurlar ve baş üzere (17) yerleri var. Ṣoġan ḳat ḳat taġta-vār libāslar giydükiçün acısı ādem aġladur ve faḳīr ki (18) ḳalbi ġanī ve ḳāniʿ olup āḫerden ḥālin gizlese ʿıyālullāh didiler ve kelām u kitāblarında niçe mertebe (19) böyle faḳīr-i ṣābır ġanī şākirden ulıdur. Hū e'ṣ-ṣaḥīḥ didiler. Ḥażret-i Ḥaḳ mü'mine ʿazīz didi ve ḥadīṯ-i

S1-90a (1) şerīfde[4972] **ʿİzzi'l-mu'min istiġnā'uhu ʿani'n-nās (A496)** buyurdı bu ikiden bilindi ki ʿıyāl-ı Ḥaḳ olan faḳīr (2) baş açuḳ yalınayaḳsa da ġayruñ minneti ile tāc u pābūş u ʿabā giymeye ve aġniyā vü eṭibbā vü ümerā (3) ḳapusı bilmeye. Kimseye ʿarż-ı iḥtiyāc etmege ġayret-i Ḥaḳ'dan ḳorḳa. Yavanca nān pāresin yiyüp (4) iller ödünc yaġ alınca ol kenz-i nefsden ṣabr ödünc ala. Her ḥāle şükür Ḥaḳḳa[4973] diye. ʿİbret-i **Yuḥıbbuhum (5) ve yuḥıbbūnehu (A497)** ṭıbaḳınca Ḥaḳ mü'mini sevdügiçün aġyāra meylin istemez. Belki **Ḳul in kāne ābā'ukum** (A498) ilā ḳavlihi (6) **eḥabbe ileykum minallāhi ve resūlihī fe terabbeṣū ḥattā ye'tiyallāhu bi emrihī** (A499) ṭıbaḳınca muḥibb-i māsivā olanları tehdīd (7) ü taḫvīf idersen

İÜ-167b maḫlūḳ iken sevdügünüñ aġyāra teveccühin istemezsiñ. **Fekeyfe merżā bihi (8) el-Ġayyūr (A500) .** Eger ġınādan murād ʿizzet ü devl itse ḳul ġālibā ṣafā vü ḥużūra

T-282a ve cennet ü dīdāra (9) ve vuṣlat-ı dildāra faḳrla mālik oldılar ġanīnüñ mālı artduḳca ḳaydı vü ġamı artar ki aġniyānuñ (10) maʿlūmlarıdur. İmdi ḥaḳīḳat-i ġınā vü ʿizzet gül-i bī-ḫār u genc-i bī-mār faḳrluḳ imiş ki leẕẕet-i faḳrı (11) ṭuyana bu mes'ele maʿlūmdur. Anuñiçün buyurur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[4972] Hū… : -İ, İÜ, T.
[4973] Şükür… : -İ, İÜ, T. T-281b, İ-69a, İÜ2-71a, İÜ-166a: elḥamdulillāh.

İ-69b, İÜ2-71b K’īn cihān çāhest (12) pes tārīk ü teng

Hest bīrūn ʿālemī bī-bū vü reng (C3/ 64)

Tār tārīk ḳarañu tārī tārīk ḳarañuluḳ Niʿmetullāh[4974]. (13) Maʿnā[4975] bu cihān ziyāde ḳarañu ve ṭar ḳuyu gibidür. Bundan ṭaşra bir ʿālem vardur ki ḳoḳusuz ve (14) renksüzdür. Ḳatı vāsiʿdür himmet-i ʿālī ḳılup bu çāh-ı mūriṣ-i marażdan ḳurtılup (15) rāyiha-i ins-i bāġ-ı ilāhī ṭuyagörüñ.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Enbiyā-rā teng āmed īn cihān

Çün şehān reftend ender lā-mekān (C3/ 3538)

Enbiyāya (16) bu ʿālem ṭar geldi şehler gibi lā-mekāna gitdiler. Yaʿnī ol ʿālem-i lā-mekānuña bu ʿālem-i ẓulümāt aña göre (17) bir ṭar ḳuyı gibidür. Enbiyā vü evliyā bunda miḥnet ü şiddet çeküp eglenemeyüp (18) **elā bi-ẕikrullāhi taṭma’innu (A501)** cenāḥı ile ol ṣaḥrāya uçup ḳurtuldılar. Zīrā gördüler ki buña meyl (19) māniʿ-i devlet-i āḫiret olduġundan ġayr bu ḫˇāb u ḫayāl için hezār ṣoñsuz ġavġā

S1-90b (1) ve ṣad yābis zaḥmet ü belā çekenler ʿāḳıbet ʿörf ü iżāfetin ḳoyup müflisāne ʿuryān (2) ve el boş göçeyorlar[4976].

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün)

Çe baḫşed merd-rā īn sefle eyyām

Ki yek yek bāz nestāned serencām[4977]

(3) Ve kişinüñ ḫayl u ḫadem ü aḥbābı delü gibi başına ne ḳadar üşerse

[4974] Tār… : İ-69bde derkenār olarak verilmiştir.
[4975] -İ, İÜ, T.
[4976] T-282a, İ-69b, İÜ-166b: + beyt.
[4977] Beytin Nizāmī’nin Hüsrev ü Şīrīn adlı eserinden alıntılandığı tespit edilmiştir.

T-282b ʿāḳıbet-i ʿömrde biri yile gitmeyüp (4) ḫāk-i tīreye bī-ʿaşiret ü tek ü tenhā gider. İmdi mūş u cu'al gibi saña bu ḳuyunuñ içi (5) ḫōş gelüp ol sāḥa-i feraḥ-fezāyı unutma. Yoḳsa ṣoñ nedem müfīd olmaz[4978]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ẕikr-i Ḥaḳ kon bāng-i gūlān-rā be-sūz

Çeşm-i nergis rā ez-in gerkes be-rūz (C2/ 754)

[4979]Ẕikr-i Ḥaḳ[4980] ḳıl[4981] dīvlerin (7) ṣadāsın yaḳ nergis gözüñi bu kerkesüñden dik. Yaʿnī nār-ı tevḥīdle[4982] şeyṭān sözlerini (8) yaḳ. Lākin ḥayvāniyetden geçüp riyāżetle

İÜ-67a küdūrāt-ı beşeriyyeden bir miḳdār yunmayınca ḳalb (9) vesveseden arınmaz. İmdi ḳalbüñde aḫlāṭ-ı vesvesei şerbet-i āteşīn-i tevḥīdle yaḳ ve nergis (10) gibi dünyāya açılmış gözüñi kerkes gibi cīfe-ḫʿār u murdār-āşām olan nefs-i emmāre (11) maṭlabından yum. Yaʿnī oranı ber-murādına teġāfül ü tekāsül eyle tā ʿaşḳ-ı Ḫudā ḳalbüñi mesken[4983] (12) idüp **Fe'ẕkurūnī eẕkurkum (A502)** ṭıbaḳınca ẕākir iken meẕkūr u muḥibken maḥbūb olasın. Eger[4984] su'āl (13) iderseñ ki ẓikr etdüm velī vesvese kesilmedi. Cevāb evvelā ẕikr- i icāzet meşvere-i pīrānla (14) riyāżet-i vasaṭī ile gerek ve dil ġıybet ü bühtān u kiẕbden pāk gerek tā gümrehe düşen milʿaḳa (15) dönmeye ki ṭaʿāmı ifsād ider ve daḫi[4985] **Fe veylun lil-ḳāsiyeti ḳulūbuhum min ẕikrillāhi (A503)** 'da baʿżı (16) müfessirīn didiler[4986] ki ẕikri meẕkūruñ ʿaẓametin ḫāṭıra getürmez. Sözin[4987]

[4978] T-282b: + mim.
[4979] T-282b, İ-69b, İÜ-166b: + burada ġūl dīv beyābān dimekdür Niʿmetullāh gāh… ve ḥarāmzāde ve āġīl maʿnāsına da gelür.
[4980] T-282b, İ-69b, İÜ-166b: Ḥaḳḳı añ.
[4981] -İ, İÜ, T.
[4982] -İ, İÜ, T.
[4983] T-282b, İ-69b, İÜ-166b: beyt.
[4984] - T, İ, İÜ.
[4985] Ve dil… : -İ, İÜ, T. T-282b, İ-69b, İÜ-167a: + ṣāniyen.
[4986] T-282b, İ-69b, İÜ-167a: dimişler.
[4987] Meẕkūr… : -İ, İÜ, T.

İ-70a, İÜ2-72a ġaflet-i ṭabʿ la ve (17) hevā-yı nefsle ve riyāyla edebsüzlükle iderler. Böyle ẕikr-i ḳalbe ḳasvet virür dimekdür[4988]. Suʾāl baʿżılara (18) mebdeʾ-i sülūkda tevḥīdüñ kemāl mertebesi ṭoġar. Baʿde yine yetürür. Cevāb ol mertebe (19) anuñ mülkidür ṣu aḳduġı yere yine aḳar lākin bahāsı virilmeyince mülk olmaz ki

T-283a evvelki ẓuhūr

S1-91a (1) emanet-i ʿarż-ı metāʿdur mübāyaʿa degüldür. Bahā budur ki taḳlīdle evvelā ḳalble dili[4989] birikdiresin. (2) Yaʿnī dil añduḳca ḳalbüñden ilāhī maḳṣūd[4990] sensün ve rıżāñdur diyüp ḫāṭırın yābāna gitmeden (3) ṣaḳına isteyene fecrden ḳuşluġa deḳ ḳalbini ḥużūr-ı aġyārdan ṣaḳlamaḳ ḳābildür ve bu ḳadar (4) sāʿat cehd idenüñ müteḫayyilesi ʿamelden ḳalur yerine ḥaḳīḳat gelür. İkinci[4991] bahā[4992] terk ü fenā vü (5) maḥvdur. Pes ol maḥvdan evvel görinen ḥāldür. Maḳām degüldür ṣebāt bulmaz. Ammā ḳalb (6) tevḥīdle vücūddan[4993] taṣfiye olsa bī-ḫodluḳla māsivā iḥrāḳ olur ṣūfī burada (7) fenādan ṣoñra beḳā bulur. Maẓhar-ı ʿulūm-ı taṣarrufāt olur. Artuḳ vücūd-ı beşeriyyete rücūʿa (8) muḥāl olmaz. Yaʿnī vesāvis münḳaṭıʿ olur[4994] ve burada bulunan yetmez. Buña sellāk ʿadem (9) u ġaybet dirler. Ammā bu keyfiyyetüñ ṣıḥḥatine şāhid ol ḥīnde fenādur ve ʿamel güclügi (10) gidüp muhabbetle bī-kesel mücāhedeye mālik olmaḳdur.

Der-ẕemm-i māl u cān[4995]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Māl u zer (11) ser-rā beved hemçün külāh

Kel beved kū ez küleh sāzed penāh (C1/ 2343)

[4988] -İ, İÜ, T.
[4989] T-283a, İ-70a, İÜ-167a: zebānı.
[4990] T-283a, İ-70a, İÜ-167a: maḳṣūdum.
[4991] T-283a, İ-70a, İÜ-167a: ṣāniyen.
[4992] -İ, İÜ, T.
[4993] -İ, İÜ, T.
[4994] Yaʿnī… : -İ, İÜ, T.
[4995] T-283a: + mim.

Māl ü altun başda külāh (12) gibidür. Keldür ol ki külāhdan ṣaḳlayıcı düze tā keli örtüle.[4996] Maʿnāda kel odur ki (13) derūnı vesāvisle pür-ʿaybken ṭaşını mālle zīvere ġarḳ ide ṣoġanuñ ḳırmuzı (14) nāftesi ṣoyulmayınca

İÜ-67b acısı ṭuyulmaduġı gibi bunuñ da ḳabāyiḥi **Yevme tuble's-serā'ir (A504) (15)** ṭuyula. Zīrā mā-dām ki ʿaşḳ buçaġıyla ṣoyulup ṭarīḳat tavasında ṭabbāḫ-ı maʿnā elinde (16) bişmeye nā-puḫte vü acıdur. Libāsla

T-283b ṭatlu olmaz. Pes manṣıb-ı dünyāyçün kimse ile nizāʿ gerekmez ki (17) mü'min olan ḳardeşini[4997] bir külāh içün ʿadüv etmez. Ḫuṣūsan başdan alınacaḳ emānet (18) börk ola. Yaʿnī ʿazli muḳarrer manṣıb ola. Hemān bunda ḳalb-i selīm ve ġavgāsuz baş (19) ḳazanmaġa geldüñ bir ṣaġca baş ḳazana yüz külāh eksük olmaz ki[4998] buyurur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S1-91b **Ān ki zülf (1) ü caʿd-i raʿnā bāşedeş**

Çün külāheş reft ḫoşter bāşedeş (C1/ 2344)

Raʿnā nerm ü nāzik[4999] (2) dimekdür gāhī ġamsuz maʿnāsına gelür ʿArabiyetde Erʿan lafẓınuñ te'nīṣi mütekebbir ü muʿānid (3) ü ġalīẓü'l-ḳalb dimekdür. Burada murād iki evvelkidür. Maʿnā[5000] ol ki zülf ü ṭurra vü kāküli (4) nāzik ola. Çün külāhı gide daḫi ḫōş-rak olur. Yaʿnī şunuñ ki tevekkül ü ḳanāʿatle (5) işin mevlāsına ışmarladuġıçün ġavġāsız başı ve cehl ü kīnesüz sīnesi ve sırr-ı **Elem neşraḥ** (A505)'dan (6) maʿārif-i ilāhīye ve sikkīn-i ʿaşḳla meşrūḥ u aḫlāḳ-ı zemīme ve efkār-ı sivā andan (7) maṭrūḥ ola ve

[4996] T-283a, İ-70a, İÜ-167a: + pes.
[4997] T-283a, İ-70a, İÜ-167b: ḳarındaşını.
[4998] T-283b, İ-70a, İÜ-167b: nitekim.
[4999] T-283b, İ-70a, İÜ-67b: + u ġamsız Niʿmetullāh. Raʿnā… : İ-70ada derkenār olarak verilmiştir.
[5000] Dimekdür… : -İ, İÜ, T.

İ-70b, İÜ2-72b dil çün ḫazīnesi miftāḥ-ı esmāyla meftūḥ ola. Anuñ fenāyla ʿirfān u (8) köhne-pūş olması şol zülf-i zībā-yı dil-rübā gibidür ki başdan külāhı gidince (9) ṭurra-i ʿanber-şemīm ʿabher-i nesīmī dimāġ-ı cānı muʿaṭṭar ider[5001]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger gedā bāşem gedā rū key şevem

K'ū[5002] libāsem (10) köhne kerded men nevem (C5/ 919)

Pes bu dünyā tācı… aña cerāḥat ü jengārdur[5003]. **Ḥubbeke e'ş-şey'i (11) yuʿmī ve yuṣtim (A506)** bu maʿnā-yı işʿārdur. Herkes ḫod bilür ki bu küleh[5004] niçe kel başdan ayrılmış (12) murdārdur. **Ed-dünyā cīfetihi (A507)** bunı iẓhārdur[5005]. Ednā ʿārī olan dānā ve lebīb ki lübbi ṣaġ (13) olup içine hevā işleyüp çürük ve ḫarāb olmaya. Yaʿnī ulu'l-elbābdan ola dünyāya (14) żarūret ü iḥtiyācı ḳadar yapışup bu keṣret ü taʿalluḳ münāṣıb-ı pür-naṣb u metāʿı il (15) elinden ġaṣb etmez ve bu[5006] külāh-ı müneccesi keli olmayan başına giymez[5007]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Māl-ı dünyā (16) dām-ı muġān-ı żaʿīf

Mülk-i ʿuḳbā dām-ı muġān-ı şerif (C4/ 647)

Dünyā mālı żaʿīf ḳuşlar duzaġıdur. (17) ʿUḳbā mülki laṭīf ḳuşlaruñ duzāġıdur. Pes dīvānelere zencīr ururlar her işüñ (18) ṣoñın tedbīr ü taʿaḳḳul etmedükiçün. Kim ki ḳayd

[5001] T-283b, İ-70b, İÜ2-72b, İÜ-67b: + beyt.
[5002] T-283b, İ-70b, İÜ2-72b, İÜ-67b: ger.
[5003] T-283b, İ-70b, İÜ2-72b, İÜ-67b: + zīrā.
[5004] Ḫubbekeş… : -İ, İÜ, T.
[5005] Ed… : -İ, İÜ, T.
[5006] Ve lebīb… : -İ, İÜ, T.
[5007] T-283b, İ-70b, İÜ2-72b, İÜ-67b: + ki Ed-dunyā cīfetihi (DA) maʿlūmdur.

u taʿalluḳa saʿy u hevesle[5008] keşret miḥnetin[5009] (19) ve şöhret āfetin iḫtiyārıyla ĭḫtiyār ide[5010] dīvāneden dīvānedür ki zencīrin kendü

S1-92a (1) eliyle ṭaḳınmışdur. Bilmez ki bu ẓulmānī zencīri[5011] ṭaḳınup sicn-idünyāda[5012]

T-284a meydān-ı nūr u (2) ṣalāhda baġlanup[5013] nicesi ḥabsle cān virmişdür ve daḫi ḳarañu maḥbese girmişdür (3) ki Ḥasan Baṣrī raḍiyallāhu ʿanh buyurur **Yā ʿacebā küllü'l-ʿaceb min ḳavmin emrin ve ebālizād ve nūdū bi'r-raḥīli (4) veḳad ḥabese evvelehüm li-āḫiruhum ve hum yelʿabūn (A508)[5014].** İmdi dünyā dāmınuñ dānesi ki māl u ḥubb u ʿıyāldür (5) ve cāh u riyāset ve perr ü bāldür. Ḥaḳīḳatde cīfedür. Bu cīfeye ḳonan murġ ġurāb[5015] gibidür ki cīfeye (6) meşġūl iken duzaġa ṭutulup ḳanadı ḳırıla meydān-ı ʿirfānda ṭayerāndan ḳala.

Yā ḳarīnu'l-baṭṭ-ı (7) ṭar maḥvu'l-ʿalā

Kem temāliyu'l-baṭni fī ḥavli'l-ḳarā (A509)

[5016]Şiʿr-i li-muḥarririhi'l-faḳīr ʿafā ʿanhā[5017]

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Niçe ey zāhid-i pākize (8) ʿamel ḳāl u maḳāl

Ne ola daḫi beter k'olmayasın vâkıf-ı ḥāl

Şeh perüñ ʿaşḳla yaḳ (9) tā uçasın kim Cibrīl

[5008] Saʿy… : -İ, İÜ, T.
[5009] T-283b, İ-70b, İÜ2-72b, İÜ-67b: belāsın çoġaltmadadur.
[5010] Ve şöhret… : -İ, İÜ, T.
[5011] T-283b, İ-70b, İÜ2-72b, İÜ-67b: zencīr kendüni.
[5012] Ṭaḳınup… : -İ, İÜ, T.
[5013] T-283b, İ-70b, İÜ2-72b, İÜ-67b: baġlar.
[5014] Nicesi… : -İ, İÜ, T.
[5015] T-284a, İ-70b, İÜ2-72b, İÜ-67b: + süfli bī-per.
[5016] Ki cifeye… : -İ, İÜ, T.
[5017] El-faḳīr… : -İ İÜ, T.

Sidreyi geçemedi olmadı çün fāriġ-i bāl

Ġam-ı māl ile niçün beste-dil (10) ü nālānsın

Diñle ney nālesini sürme dem ez-māl-i menāl

Bī-nemekdür derdsüz ṭāʿatuñuñ (11) çesnisi yoḳ

İÜ-168a Zāhid ol ʿamelüñʿaşḳ ṣayar cürm ü vebāl

Pāye oldur ki ḳamu ayaġa rū-māl (12) olasın

Ayaġuña sürüne cümle ser ü manṣıb u māl

Şeyḫiyā niçe ḫayālile muḥālātī-i ṭaleb

(13) Ṣanma bu egri ḫayālüñi olur ʿıyda hilāl

Ammā mülk-i uḳbā murġları ve (14) çemenzār-ı tecrīd-i vaḥdet bülbülleri ve semā-i himmet-i ʿulyā hümā-yı bī-hemtāları kerkesvār cīfeden ʿār (15) idüp ṣaydların ḥayāt-ı ebediye belki ṣıfāt- ı eḥadiye idüp **mālā ʿayni re't (A510)** niʿmetlere lāyıḳ (16) olup **Sābıḳun bi'l-ḫayrāti (A511)** gürūhı ile muḳarrebīn-i dergāhdan olurlar[5018]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bāz güne ey esīr-i īn (17) cihān

Nām-ı ḫod kerdi emīr-i īn cihān (C4/ 651)

[5018] İ-70b, İÜ2-72b, derkenār: laṭīfe.

İ-71a, İÜ2-73a ʿAksine ey fenā dünyānuñ esīri (18) aduñı emīr[5019]-i cihān etmişsin. Yaʿnī sen ḥırṣ u hevānuñ bendesi ve mübtelā vü efgendesi (19) iken ʿaks ü naḳīżüñle müsemmā olmuşsun iki aġañ variken. Ḥikāyet bir gün Sikender-i devrān

S1-92b (1)ʿasākiri ile giderken nāgāh bir ḫarābeden

T-284b bir pīr göründi. Sikender (2) eyitdi eyā kimdir bu maḳām-ı mūḥişde olan delü midür diyü imtiḥānen üzerine geldi. Dervīş (3) ḳaṭʿan[5020] Sikender'e iltifāt etmedi. Sikender ḫışmnāk olup didi ki bana niçün ḥürmet (4) etmezsin ve ḳadrümi bilmezsin ben Sikender-i ʿālemüm bu devrde[5021] ʿāleme arka ve yüz[5022] menüm[5023] didükde (5) pīr ḫayḳırup didi ki[5024] ādem eñ ṣoñ cüdāluḳ[5025] mevtle[5026] muḳarrer olunca[5027] baña ḫalḳla āşināluḳdan ne aṣṣı (6) ʿāḳil ü dūr-bīn olduġum çün gelecegi de geçmişe ṣayup ʿuzlet-i ḫalḳla bu ḫarābede (7) üns-i ẕāt-ı muṭlaḳdayum ve didi ki[5028] delü sensün ki iki arpa degmez daʿvā idersin v**e ʿinde'llāh (8) cenāḥ biʿūżuh (A512)** müvāzin olmayana aġır mülküm dirsin[5029] ve iki günlük ʿāriyyeti ʿömr içün (9) ḳula ve ḥayvānāta ve sā'ir emlāke bend ü bende olmuşsın daḫi[5030]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Her çi der bend (1) anī bende'-i anī

terkībin hecelememişsin mülkle ʿāriyyeti farḳ etmemişsin. Nice Cemşīd ü ḫāḳān u faġfūr (11) gibi şehler senüñ gibi ġurūrla ḫayālī daʿvāda idi. Şimdi kiminüñ turābı

[5019] T-284a, İ-71a, İÜ2-73a, İÜ-168a: şāh.
[5020] -İ, İÜ, T.
[5021] Bu… : -İ, İÜ, T.
[5022] T-284b, İ-71a, İÜ2-73a, İÜ-168a: yüzüm bu devr-i dehenüm gibi deryā-dil u āfitāb re'y gelmemişdür delü misün bunda ṭurursun.
[5023] -İ, İÜ, T.
[5024] T-284b, İ-71a, İÜ2-73a, İÜ-168a: + eksük.
[5025] Ādem… : -İ, İÜ, T.
[5026] T-284b, İ-71a, İÜ2-73a, İÜ-167a: + cüdāluḳ.
[5027] T-284b, İ-71a, İÜ2-73a, İÜ-167a: iken.
[5028] Ve… : -İ, İÜ, T. T-284b, İ-71a, İÜ2-73a, İÜ-168a: + ammā.
[5029] Ve ʿandellāhi… : -İ İÜ, T.
[5030] T-284b, İ-71a, İÜ2-73a, İÜ-168a: ḳıtʿa.

fuḳarāya ḫuşk-ı dīvār (12) ve kiminüñ maḥall-i mezbele olup zīr-i pāde fenāda ḳalup ġırbālle aransa ġubārları seçilmez. (13) Mim.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Perde-dārī mīküned der-ṭāḳ-ı Kisrā ʿankebūt

Būm-ı nevbet mīzened der-ḫāne'-i Efrāsiyāb

(14) Sen[5031] ḫalḳa ne arḳa ve ne yüzsin ancaḳ cismüñ iki ḳaṭre meniyy-i müstaḳẕerden ve aṣluñ

İÜ-168b (15) müşt-i ḫākden peydā bir ḫarābī ḳarīb ṣūretsin kelb nefsüñ ṣāḥibi ḳapusın yitürmiş (16) ve etmek yedügi ḫāne'i unutmuş ve perde-i kibr dīde-i cānuñı kör etmegin bu külḫan-ı ḫarābda[5032]

T-285a gil-i beşeriyyete (17) batup ḳalmışsın ve bu müstevdiʿātı mülk-i bāḳī ẓan idüp gümreh ve köhne olacaġı niʿmet ü cübbe (18) ṣanmışsın ve bu dār-ı ġamuñ bī-ḥaḳīḳat ve bī-devām ẕevḳini ḥaḳīḳāt ṣanup mülk-i cānda (19) olan ʿaşḳ u ʿirfān u ẕevḳ-i vicdān leẕẕetinden ġaflet idüp ḥayfā ki bilmege gelen cānuñı

S1-93a (1) cehl-i mürekkeb ile bī-ḫaber ve sermāye-i ʿömrüñi żāyiʿ

İ-71b, İÜ2-73b ü ebter etmişsin ve bu ṣafā-yı yek-rūzeye (2) baġlanmış iken ve ʿāḳıbet terk ü ḥırmān u ʿuryānı muḳarrer iken sefīḥāne kendüñi **yaḥsebūne (3) ennehum yuḥsinūne sunʿā (A513)** minvālince[5033] eyü işde ṣanursın[5034] ve māl cemʿ oldukça göñül ṭaġılmaḳ ve elem[5035] (4) ü şiddet muḳarrer iken ve leẕẕet ü ḥużūr bulayın didükce zaḥmet ü zilletüñ artarken benümle (5) berāberlik daʿvāsı nice idersin? Ḫuṣūṣan **helek e'l-muşḳalūn (A514)** ḥadīsince māl çoġalduḳca arḳaña bār-ı fitne (6) yüklenüp seni sülük-

[5031] S1 derkenār:
Ġāfil olma göziñ aç kim niçe devlet ḫānenüñ
Pāsbānı būm olubdur perdedārı ʿankebūt.
[5032] T-284b, İ-71a, İÜ2-73a, İÜ-168b: ḫarāb eşiginde.
[5033] Yaḥsebūne… : -İ, İÜ, T.
[5034] T-285a, İ-71b, İÜ2-73b, İÜ-168b: + **yaḥsebūne ennehum yuḥsinūne sunʿā** (DA418).
[5035] Ve elem: -İ, İÜ, T.

ı ṣırāṭ-ı müstaḳīmden alıḳoyup ġurūr-ı dünyā yoluña çalu çekmiş olur (7) ve māl ṣāḥibini yollarda ḫā'if ü mużṭarib idecegin bilürken ve merkeb-i nefsüñ bu yükler (8) altında yorġuniken seyr-i İlallāha nice gidersin ve böyle ḳorḳaḳlıġla sermāye-i ʿömr ticāretinde[5036] nice (9) aṣṣı idersin ve bunca belālara maġlūb u bī-meded iken baña İskenderüm diyü ne aġızla tereffuʿ (10) u tekebbür idersin ki sen benüm ḳulumuñ ḳulısın didi. İskender eyitdi ben kişi-zādeyim. (11) Dervīş eyitdi

T-285b ḥırs u ġażab ḳapumda iki ḳulum idi. Ḫıdmetleri bana ḫōş gelmedi. Merdūd (12) etmişdüm. ʿĀḳıbet yüve vü ḳaçġun gezerken seni ġāfil bulup ḥubb-ı fenā vü taḫrīb-i ḳulūb bendi ile (13) baġlayup ʿabdullāh iken ʿabdü'd-dünyā ve'd-dirhem etmişler. Zihī sefāhat ki ḫamr-ı dünyāyla maḫmūr (14) ve neyḥ-i dünyāyla bengī ḫayāline düşüp memkūr iken ve iki aġalı māl-ı meşāʿ ve ʿabd-ı müşterek (15) iken ḥālüni bilmeyüp siyādet ü şehlüḳ daʿvāsın daḫi idersin. Şaṭranc aġacınuñ büyücegi gibi (16) keṣret ile mihnete ve şöhret ile āfete düşüp[5037] bāliġ geçinürken uşaḳ oyuncaġı ve ġaflet ü ẓulmet āleti (17) olmuşsın. Gerçi fīl ü ferez ü piyāden var. Ammā (…) meydānuñ ẓāhir bu muḫtelif ü muḫteliṭ (18) ḥareketden ise ṣırāṭu'l-müstaḳīme ve nehc-i ḳavīme sülūk idüp bu sāḥa-i mażāyık ve bu meydān-ı ʿavā'iḳuñ (19) alāyişinden ḫalāṣ olsañ olmaz mı hīc ṣadā-yı şehmāt ḳulaġuña ṭoḳunmadı mı? Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S1-93b (1) Burḳaʿını ruḫ ṣanan ḳaldı piyāde şāh-māt

Ḳanı bir ferzāne ki ferdāne baka der-şumār

[5038]Eger ḥāl ü (2) meʿālüñi ṭuyduñsa kibr başın kes ve daʿvā ayaġın sı ki niceler bu ayaḳdan mest olup (3) ayılmadın öldiler bu meydān-ı kibriyā Ḥaḳk'undur baş göstereni

[5036] T-285a, İ-71b, İÜ2-73b, İÜ-168b: bāzirgānlıgında.
[5037] T-285b, İ-71b, İÜ2-73b, İÜ-168b: düşmişsün. ʿĀḳıbet ṣadā-yı şahmātdan ḫaberün yoḳ.
[5038] Bāliġ… : -İ, İÜ, T.

İÜ-169a ser-nigūn iderler didükde (4) Sikender ḥayrān olup tāc-ı şāhı başından atdı nefirle dāmen-i dervīşe düşdi bu ne ḥāldür (5) beni ḫaberdār it ve beni ḫıdmetüñe ḳabūl īt **ʿAreftu nefsi ve ʿizziltuhā bi'l- iḫtiyār (A515)** dedükde dervīş (6) eyitdi. Mim[5039].

Tū nāzik ṭabʿī vü ṭāḳat niyārī

Ger īnhā-yı müşt-i delḳ-i pūşān

Sen ʿaşḳ ṭabancasına (7) doyamazsın ve bu belālu yolda benümle uyamazsın.

İ-72a, İÜ2-74a Ol ḥakīm[5040]-i muṭlaḳ[5041] **Levlā el-ḥumḳā (8) li-ḫarabetu'd-dünya (A516)** mışdāḳınca seni de bir ḫayālīce çürüyecek yola ḫıdmete ḳomış (9) hemān var bendelügüñ bilüp yüzüñ ḫāke sür ve yoḳluḳla ve ʿacz u żaʿfla ḫıdmetüñde bulın bir daḫi (10) iṣbāt idemedügüñ daʿvāyı

T-286a idegin olma ve alup gidemeyüp żarūrī terk idecegüñe (11) mülküm diyü yalān söyleme. Tā āḫir demde ṣādıḳlarından bulunup **kūnū meʿa'ṣ-ṣādiḳīn (A517)** (12) emrine imtiṣālüñiçün ṣıddīklarla ḥaşr olasın.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey tū bende īn cihān maḥbūs-i cān

(13) Çend gūnī ḫˇīş-rā ḫāce'-i cihān (C4/ 652)

Yine maḥbūs-ı cān lafẓı ey tū maḥbūs-ı cān'dur. (14) Çāh-ı beşeriyyet ve sicn-i dünyā[5042] dimekdür. Ey ki bu cihānuñ bendesisin vey ki cānuñı ḥabs (15) idüp giriftār-ı dām-ı fenā olmuşsın. Nice kendüzüñi ḫˇāce-i cihān dirsin. Cānuñı ve (16) meʿād ü beḳā ʿālemini unıdup leyl ü nehār ḫıdmet-i nefsde esīr ü zencīr-i ḥubb-ı sivāyla meflūlken (17) ḥabs-ḫāne taʿmīr ile ʿömrüñ ḫarāb etmişsin ve ʿāḳıbet bu zindān **El-aḫıret ḥarām ʿalā (18)**

[5039] T-285b, İ-71b, İÜ2-73b, İÜ-169a: beyt.
[5040] T-285b, İ-72a, İÜ2-74a, İÜ-169a: ḫāluḳ.
[5041] T-285b, İ-72a, İÜ2-74a, İÜ-169a: + olan pādişāh.
[5042] Maḥbūs… : İ-72a, İÜ2-74a,da derkenār olarak verilmiştir.

ehlu'd-dünyā (A518) ḥükmünce seni bustān-ı cinānda ġılmān u ḥūrī ile ḫırāmānlıḳdan alıḳor[5043]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Mer esīrān-rā (19) laḳab kerdend şāh

ʿAks çün kāfūr-i nām-i ān siyāh (C4/ 3123)

ʿAks bir ʿaks dimekdür.

S1-94a (1) Maʿnā[5044] esīrlere şāh laḳabın urdılar. ʿAksle kāfūra siyāh siyāha kāfūr nāmın urduḳları (2) gibi. Yaʿnī anlar ki zencīr-i ṭabīʿatdan ve keṣāfet-i beşeriyyetden ve rıḳḳiyyet-i nefsiyyeden ḳurtulmaya[5045] (3) ḥażret-i Mālikü'l-mülk ḳatında der-i ḥācet-i ʿāliyyeye lāyıḳ olmayup belki esfel-i sāfilīnde ḳalup (4) dūn-himmet ola añа nām-ı salṭanat esīre şāh siyāha kāfūr didüklerine benzer. Meger maʿnā şāhlarına (5) āşināluḳla ve mücālesetle **Enā māliku'l-mülūk fa'iṭīʿū innī ceʿaküm mülūkān (A519)** ṭıbaḳınca salṭanat-ı uḫreviyyeye (6) ve ḫilāfet-i raḥmāniyyeye lāyıḳ olup

T-286b, İÜ-169b ʿāriyyeti kendüye mülk ola[5046]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Şāh k'ū ez ḥırṣ (7) ḳaṣd-i her ḥarām

Mīkoned ū-rā gedā gūyed hümām (C4/ 3135)

Hümām ulı kişi dimekdür.[5047] ʿArabīdür ġālibā (8) burada[5048] ḥażret-i ʿAli kerremallāhu vechehu ola ki buyurur ḳıṭʿa [5049]

Faḳīru küllü ẕī ḥaraṣ ġannī küllü (9) men yeḳneʿu (A520)

[5043] T-285b : + Mim.
[5044] -İ, İÜ, T.
[5045] T-285b, İ-72a, İÜ2-74a, İÜ-169a: azād olmaya.
[5046] T-286b: + Mim.
[5047] hümām… :İ-72a, İÜ2-74a, derkenārda verilmiştir. İ-72a, İÜ2-74a, derkenār, T-286b, İÜ-169a : + Murād ulular dimekdür cümleden biri.
[5048] ʿArabī… : -İ, İÜ, T.
[5049] Kerremāllāhu… : -İ, İÜ, T.

Maʿnā[5050] şāh ki ḥırşından her ḥarām ḳaşdın ide. Ulu kişi aña gedā dir. Yaʿnī (10) şehler ki cemʿ-i ḥarām u ḫazīne vü ḫaşem sevdāsında olup mülk-i bākīden ġāfil ve (11) cām-ı ġafletle mest ü lā-yaʿḳıl ola böyle hümā-yı evc-i himmetler yaʿnī sulṭānlar gedā-yı bī-nevā dirler aña[5051]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(12) **Şāh ān dān k'ū zi şāhī fārīġ-est**

Bī-meh u ḫurşīd nūreş bāziġ-est (C2/1469)

(13) Fi'ṣ-ṣıḥāḥ **bi-zuġt e'ş-şems ṭalʿat (A521)**. Maʿnā[5052] şeh anı bil ki şehliḳden fārigdür. Ay u günsüz (14) nūrı yıldurıcıdur ve ṭoġıcıdur.

İ-72b, İÜ2-74b Yaʿnī şeh oldur ki şehliḳ belāsından ve şehler (15) ḳapusından müstaġnī olup tevekkül ü terk ü ḳanāʿat kişverinden ʿasker-i zühd ü taḳvā (16) ve ceyş-i ʿirfānla vücūd mülkin feṭḥ idüp leşker-i ḫavāṭır-ı sivāyı ve cünd-i aġyār-ı hevāyı (17) ṣıyup tārmār ide ve belde-i ṭayyibe-i ḳalbi maʿmūr idüp sulṭān-ı rūḥa taḫtgāh eyleye (18) ve faẓl u ʿadlle şehr-i vücūdda ḥükūmet eyleyüp reʿāyā-yı ḳuvā-yı nefsāniyye vü rūḫāniyye'i (19) kemā-yenbaġī żabṭ u ḥırāset idüp vilāyete emān u rāḥat vire tā düzdān-ı nefs-i emmāre

S1-94b (1) ve dīvān-ı şehevāt-ı dünyā-yı mekkāre yol bulup memleket-i maḥrūsaya fesād irişdürmeyeler ve rūḥ (2) mülkünde şeh olup tevḳīʿ ü fermānı zülfiḳār-ı ḳāṭıʿ ola[5053].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Taḫte bendest ānçi (3) taḫteş ḫˇānde'i

Ṣadr-i pendārī vü perver mande'i (C4/ 661)

[5050] T-286b, İ-72a, İÜ2-74a, İÜ-169b: didi yaʿnī.
[5051] T-286b: + Mim.
[5052] -İ, İÜ, T.
[5053] T-286b : + mim.

T-287a Ḫˇānde'i mānende'i kelimelerinde ki birer (4) yā-i melfūẓa vardur ḫiṭābiçündür. Taḫteş ḫˇānde'i taḥt ḫˇānde'i ora dimekdür[5054]. Ş̄in burada (5) żamīr-i mefʿūldür[5055]. Maʿnā[5056] taḫta benddür ol ki adını taht ḳomışsın. Anı ṣadr ṣanup (6) ḳapuda ḳalmışsın. Yaʿnī ol taht diyü faḫr etdügüñ bir taḫtadan çatılmış ṣūretdür ki (7) ḥaḳīḳatde[5057] ne ʿurūcundan fā'ide ve ne nüzūlundan żarar var. Pes anuñla ġurūr ṭaşraluḳuñdandur (8) ve ḥaḳīḳatde ṣadr-ı ṣafā bir pāk göñüldür ki dāreynde[5058] aña cülūs iden[5059] Süleymān peyġamber[5060] gibi (9) mutaṣarrıf olup zīr-i nigīninde mevcūdāt musaḫḫar u ferman-ber ola ol ṣuleḥā ḳalbdür. **Fe men daḫalehu kāne āminā (A522)** bāṭınan budur[5061]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ez-ḫarāc ez-cemʿ erī zer çü rīk

ʿĀḳıbet ez-tū (11) be-mānd mürde-rīk (C4/ 671)

Niʿmetullāh[5062] eydür[5063] mürde-rīk

İÜ-171a uvaḳ ḳum dimekdür. Yaʿnī ḫarācdan (12) eger ince ḳum ṣaġışınca diresin zerden dünyā ṭolusı da olsa ʿāḳıbet ākil de (13) me'kūl de lābis de melbūs da fenā bulup vücūddan ancaḳ mezārında ḳum-ı ḳabr ḳalur (14) ve ḳalanı gide düşmenlerüñ raġmuña ḫarcanup sen naḳīr ü ḳıṭmīr ḥesābın virüp ʿazābın (15) çekmede olursın eger benümle bile gitsün girü ḳalmasun dirseñ iḫtiyāruñla seḫā idegör ki (16) defterüñde senüñle bulunan oldur ġayrısı aʿdāya ḳalur. Zīrā didiler ki kişi ḥayātında (17) bir fülūs virmek yigdür. Memātında biñ aḳce virmekden. Pes ʿizz u cāh u raḥmete (18) ve ḫalḳ u ḫālıḳ ḳatında memdūḥ olmaġa bāʿiṣ ḳavī cömerdlükdür ki cūd Allāh u teʿālā ṣıfatıdur. (19)

[5054] Ḫˇānde'i… : İ-72b, İÜ2-74b, derkenārda verilmiştir.
[5055] Ş̄in… : -İ, İÜ, T.
[5056] -İ, İÜ, T.
[5057] T-286b derkenār: maṭlab.
[5058] -İ, İÜ, T.
[5059] T-287a, İ-72b, İÜ2-74b, İÜ-165b: + dāreynde şāh.
[5060] -İ, İÜ, T.
[5061] Ol ṣuleḥā… : -İ, İÜ, T. T-287a : + mim.
[5062] T-287a, İ-72b, İÜ2-74b, İÜ-169b: + da.
[5063] -İ, İÜ, T.

Cevād-ı kerīmdür ṣıfatına girene ʿaẕāb etmez ve her rūz saḫīnüñ etmegi yendükce ve libāsı giyüldükce

S1-95a (1) belālaruñ defʿ ve düşmenlerüñ helāk olur

İ-73a, İÜ2-75a ve dimişler ki

T-287b vilāyetüñ evvel nişānı seḫādur ki (2) māla ḳıyan cāna da ḳıyar cāna kıyan cānlar cānını bulur ve saḫī[5064] ki seḫāsın minnet etmeye (3) bil ki saḫīliḳi Ḫudādan ʿaṭā ve[5065] cānına minnet bile yaʿnī esḫiyādan[5066] olduġına şükr ide aḳarṣu gibi (4) hem māl ve hem dīni dā'im cārī olup[5067] berekāt u ṣebāt bulur. Ammā seḫā da[5068] maḥallinde memdūḥdur (5) maḥalsüz meẕmūmdur buḫl gibi. Pes cūd-i merdlik[5069] fuḳarā vü ṣuleḥāya gerek tā ʿıyālullāh yoḳluḳla[5070] (6) saḫī maḥbūb-ı Ḫudā[5071] ve maẕhar-ı ḫayr-duʿā ola. Ammā ẓalemeye vü fesaḳaya olan cūd degüldür (7) isrāfdur. Allāh teʿālā[5072] müsrifi sevmez seḫānuñ aʿẓamı ʿāleme ders vaʿẓ etmekdür ve ehl-i ṣanʿat (8) buḫl etmeyüp ṣanʿatin ögretmekdür bu cümlenüñ ʿaksi meẕmūmdur ḫuṣūṣan fuḳarāya ögretmege (9) tekebbür etmek ve selām virüp almaḳ da göz ve ḳaşla remz etmek şeḳāvet ü melʿūnluḳ (10) ʿalāmetidür dimişler[5073]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Nerdübān-ı ḫalḳ īn mā vü menīst

ʿĀḳıbet z'īn nerdübān (11) üftād nīst (C4/ 2763)

[5064] T-287b, İ-73a, İÜ2-75a, İÜ-171a: cömerd.
[5065] ʿAtā… : -İ İÜ, T.
[5066] T-287b, İ-73a, İÜ2-75a, İÜ-171a: ve.
[5067] Dā'im… : -İ, İÜ, T.
[5068] T-287b, İ-73a, İÜ2-75a, İÜ-171a: daḫı.
[5069] Maḥallinde… : -İ, İÜ, T.
[5070] S1 derkenar: maṭlab.
[5071] T-287b, İ-73a, İÜ2-75a, İÜ-171a: + ola.
[5072] -İ, İÜ, T.
[5073] T-287b : + mim.

Aṣlı īn mā’ī ve īn meni est idi. Yaʿnī bu bizlik ve bu benlikdür. (12) ʿĀḳıbet ḥāl üftād nī est dimekdür[5074]. Yā maṣdariyyedür[5075]. Maʿnā[5076] ḫalḳuñ nerdübānı bu mā vü menlükdür. (13) ʿĀḳıbet bu nerdübāndan düşmeklükdür. Yaʿnī ḫalḳuñ tekebbür ü ḫodbīnligi nerdübāna (14) çıḳmaḳ gibidür ki aña çıḳan żarūrī düşer. Zīrā mütekebbir tekebbürin iṣbāt idemez iṣbāt[5077] (15) etmege[5078] żaʿf u ʿacz u iḫtiyācsuz kimse gerek ol ise maḫlūḳda bulunması[5079] muḥāldür ve ḥażret-i Muʿizz (16) u mütekebbirüñ ʿādeti evc-i ʿizzetde teʿazzüz idenleri ḥażīż-i meẕellete düşürmekdür. İmdi (17) ṭālib kendülügünden göz

İÜ- 171b yayındurup murāḳabe-i cenāb-ı ʿizzetde gerek[5080] bu maʿnā tecerrüd-i bāṭınī (18) ve fenā kazanmazsuzın ve pīr öñünde maḥv sebaḳın okumazsuzın muḥālātdandur kemācerre. (…) (19) Li-muḥarririhi

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

Tecerrüd pādişāhluḳdur girīzān olmamaḳ yigdür

S1-95b Taʿalluḳ bendle ḫarbān u şekbān olmamaḳ (1) yigdür

Murāduñsa taʿalluḳ ʿaşk zencīrine (2) ṣun boynun

Ulaşup şāh-ı ʿaşḳa ṣoñ peşīmān

Dilersen yāri görmek kendüzüñ görme gözüñden ṣav

Ḥarābī (3) ṣūret-i ḫāke nigehbān

[5074] T-287b, İ-73a, İÜ2-75a, İÜ-171a: yaʿnī bu bizlik ve benlikdür.
[5075] Aṣlı… : İ-73a, İÜ2-75a, derkenār olarak verilmiştir.
[5076] -İ, İÜ, T.
[5077] T-287b, İ-73a, İÜ2-75a, İÜ-171a: iṣbāta.
[5078] -İ, İÜ, T.
[5079] -İ, İÜ, T.
[5080] T-287b, İ-73a, İÜ2-75a, İÜ-171b: + ki.

Dedi El-ʿayn-ı Ḥaḳ Ḥaḳ resūli key ṣaḳın gözden

Ṣaḳın yaʿnī gözüñden (4) kişi şeyṭān

Ḳabā ile ḫayālüñ ölmeden ölmek yaraġın ḳıl

Bu levṣ ile gelüp gitmekden (5) insān

Gedālık iḫtiyār eyle şehen-şāh olmak isterseñ

Ḥużūr ehli olup Şeyḫī perīşān (6) olmamaḳ yigdür[5081]

Kümmel dimişler ki kendülügin ve tedbīrin ḳoyup murāḳabei ḥaḳ etmek (7) bāʿiṣ-i ḳurb olmaḳda nefy ü iṣbātdan aʿlādur ve ḫavāṭıra ıṭlāʿ

T-288a ve mülk ü melekūtda (8) taṣarruf-ı murāḳabe ile bilünür ve bulunur ışṭılāḥda buña cemʿ ü ḳabūl dirler ʿāḳil ü bāliġ olmayan (9) ʿālem-i mülk ü maʿāşda tedbīr idemedügi gibi murāḳabeyle bülūġ-ı maʿnevī bulmayan meʿād ṣāḥibi (10) olup melekūtda taṣarruf idemez[5082].

Bulūġu'l-ġulām ḫurūcu'l-menī

Bulūġu'r-ricāl ḫurūc ez-meni[5083] (A523)

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki bālāter reved aḥmaḳ-terest

[5081] Gerek… : -İ, İÜ, T.
[5082] T-288a, İ-73a, İÜ2-75a, İÜ-171b: + beyt.
[5083] T-288a: + mim.

Üstüẖan-ı ū beter ẖ̆āhed (12) şikest (C4/ 2764)

Ḫ̆āhed şikest aṣlı ẖ̆āhed şikesten idi. Māżī̄ maṣdar maḥallinde istiʿmāl (13) olmaḳ Fars'da meşhūrdur. Āmed zedgī̄r ve reft gibi zeden giriften āmeden ve reften maḥallinde[5084]. (14) Maʿnā[5085] her ki yücerek gider aḥmaḳdur. Anuñ kemigi beter uvansa gerek. Yaʿnī̄ bu bizlik (15) benlik nerdübānına ziyāde istiʿlā iden ʿāḳıbet ol nerdübāndan uçması muḳarrerdür[5086] kemigi (16) artuḳ ḳırılur[5087]. Pes ʿāḳil kendü hī̄çligin bilüp benlik ʿaẓamet ve kibriyā[5088] Ḥaḳdan (17) ġayrıya lāyıḳ olmaduġın añlayup murdār ṣudan ve tī̄re ẖākden olana tevāżuʿdan ġayrı (18) düşmez. **Me't-türābu ve Rabbu'l-erbāb (A524)**

İ-73b, İÜ2-75b diyü meskenet ʿādet ide ki **Min tevāżuʿllāh (19) rafʿullāh (A525)** ṭıbaḳınca her ki mertebe-i refī̄ʿa ister tevāżuʿ ḳılsun ki terfiʿ ü cehl-i ṣabāvetden

S1-96a (1) lāzım gelür[5089] ṣıbyānuñ mezābilde ḳalʿa benüm diyü luʿbarına döner. Gice olunca ḳalʿa boş ḳalur ve kūteh-āsitī̄n isteyen iken dirāz-dest olanuñ ʿaybı açılur[5090]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ān Ḫudāvendī̄ ki (3) dādent ʿavām

Bāz bestānend ez-tū hemçü ve ām (C4/ 2777)

Dādent aṣlı dādend terā (4) idi[5091] Maʿnā[5092] ol efendiligi ki saña ʿavām virmişdür gerü ödünc gibi alurlar (5) senden. Yaʿnī̄ ẖalḳuñ virdügi manṣıblar ve riyāsetler ödünç gibidür aña

---

[5084] Ḫ̆āhed… : İ-73a, İÜ2-75a,da derkenār olarak verilmiştir.
[5085] -İ, İÜ, T.
[5086] ʿĀḳıbet… : -İ, İÜ, T.
[5087] T-288a, İ-73a, İÜ2-75a, İÜ-171b: + ve zaḥmeti ve zaẖmı ve cerāḥatı ziyāde olur.
[5088] -İ, İÜ, T.
[5089] T-288a, İ-73b, İÜ2-75b, İÜ-171b: + ḥażret-i mütekebbire cehlinden lāzım gelür.
[5090] T-288a : + mim.
[5091] Dādent… : İ-73a, İÜ2-75a,da derkenār olarak verilmiştir.
[5092] -İ, İÜ, T.

T-288b maġrūrlar (6) bilsün ki ol ödünç aldındığı dem ḳalacaḳ ancaḳ ḥasret ü nedemdür[5093].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/Fāʿilün)

Ne vire bu (7) köhne mekkāre ṣoñ elden almaya

Aldanacaḳ ḥāli ḳanḳı bir baña andan şiʿār

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[5094]Dih (8) ḫudāvendī vü ʿāriyyet be-Ḥaḳ

Tā ḫudāvendiyet baḫşed müttefiḳ (C4/ 2778)

Ḫudāvendiyet aṣlında ḫudāvendī terā (9) idi. Ḫudāvendī lafẓından ki yālar maṣdariyyedür[5095]. Maʿnā[5096] ʿāriyeti efendiligi Ḥaḳḳ'a (10) vir ve benligüñi ve efendiligüñi Ḥaḳḳ'uñ sulṭānluġundan maḥv eyle[5097]. Tā Ḥāḳ saña ittifāḳī (11) efendilik bağışlaya ki ḫaşm u iḫtilāfı ve ʿāriyetīliği olmaya[5098] yaʿnī İbn Edhem ve ġāyrı (12) fenāya[5099] düşen[5100] şehler gibi[5101] rıżā-i Ḥaḳḳ içün ʿāriyet[5102] ve sivāyı ḳo tā bī-zevāl ü bī-ʿazl (13) şehliḳ bulasın.

İÜ-172a **Der-şöhret ü āfet**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İştihār-ı ḫalḳ bend-i muḥkem est

Der-reh (14) īn ez-bend āhen key kemest (C1/ 1546)

[5093] T-288b, İ-73b, İÜ2-75b, İÜ-171b: + Li-muḥarririhi.
[5094] T-288b : + mim.
[5095] Ḫudāvendiyet… : İ-73b, İÜ2-75b,de derkenār olarak verilmiştir.
[5096] -İ, İÜ, T.
[5097] Ve benligüñi… : -İ, İÜ, T.
[5098] Bağışlaya… : -İ, İÜ, T.
[5099] T-288b, İ-73b, İÜ2-75b, İÜ-171b:terk-i fenā.
[5100] T-288b, İ-73b, İÜ2-75b, İÜ-171b: ḳılan.
[5101] T-288b, İ-73b, İÜ2-75b, İÜ-171b: + ʿāriyeti ḳo ve.
[5102] -İ, İÜ, T.

Key ḳanda ve ḳaçan dimekdür. Maʿnā[5103] ḫalḳuñ iştihārı muḥkem baġdur. (15) Yol içre bu demür baġdan ḳaçan az[5104] olur. Yaʿnī şöhret bir muḥkem baġdur ki demir zencīrden (16) yegdür. Zīrā sālik ʿalāyıḳ u ʿavāyıḳdan levḥ-i ḳalbi sāde etmeyince ve zencīr-i keşretden (17) ḳurtulmayınca rāh-ı Ḥaḳ'da ḳāṭʿ-ı menzil idüp murāda ulaşmaz ki **Tecerrud tāşil surūri (A526)** (18) kimine ʿilm ü maʿrifet sedd olur ve kimine şalāḥ-ı ṣūrī bend olur ve baʿżıya bu iki ḥālle iştihā (19) büt olup Ḥaḳ'dan alıḳor. Anuñiçün sālike ẕikr-i ḫafī evlādur didiler hem cehrde

S1-96b (1) riyā gelse iḫfā farżdur ki āvāzı ṭaşra çıḳanlar ṭabl u ṭanbūr gibi içi boşlardur didiler. (2) Ḥālā ki refʿ-i ḫavāṭır-ı sivāda cehr-i aḳvā vü enfaʿdur ki Ṭībī *Ḥāşiye*'sinde (3) **V'eẕkur Rabbeke (3) fī nefsike (A527)** tefsīrinde cehrüñ niçe fevāyid ü rüchānın yazar. Cümleden biri cehrī ẕikrde vesvese (4) olmaz ki müşāheddür dir[5105] ve cümle eşyāyı ẕikrine şāhid etmekdür ve berüküye daḫi Allāh'ı añdırup (5) hem ẕākir ü hem müẕekkir olmaḳdur. Yaʿnī hem Eẕkurū hem feẕikkur emri ile (6) ʿameldür. Ẓāhirdür ki bir emrile iki emrle ʿamel mertebe ve ecrde bir degüldür. Ḥikāyet Naḳşibendiyyeden bir kāmil ṣūfīleri ile (7) cehrle ẕikr etmege muʿtādimiş Naḳşibendiyyeden bir kāmil daḫi[5106] aña mektūb yazmış ki ṭarīḳimüzüñ (8) esāsı iḫfā üzere iken işitdük ki cehr iderimişsüz anlar da cevāb yazmışlar ki işitdük ki (9)

İ-74a, İÜ2-76a biz daḫi[5107] sizi iḫfā iderimişsüz. İntihā[5108] yāʿnī cemīʿ-i ṭuruḳ-ı hidāyetde[5109] iştihār u sumʿa ve riyādan (10) ḥaẕer gerek. Çünki işidildi cehr ü iḫfā bir oldı yaʿnī bir ṣıfata girdi belki cehrüñ (11) riyāsı yigce oldı ki etmedügimüz vaḳt ẕākirlik daʿvāsında bārī degülüz. Ammā (12) şāriḥ-i faḳīrüñ ġarażı ıṭlāḳan cehr ü iḫfāyı birbirine tercīḥ degüldür. Zīrā mürşidimüz ve ʿammümüz (13) Şemseddīn ṭābe ṣerāhu meşrebe göre hem Naḳşibendiyyenüñ iḫfāsından hem Ḫalvetiyyenüñ cehrinden (14) irşād iderdi ve

---

[5103] -İ, İÜ, T.
[5104] -İ, İÜ, T.
[5105] Ṭībī… : -İ, İÜ, T. T-288b, İ-73b, İÜ2-75b, İÜ-171b: + vesvese sürer.
[5106] Ẓāhirdür ki… : -İ, İÜ, T. T-288b-289a, İ-73b, İÜ2-75b, İÜ-171b: + bir mürşid-i Naḳşıbendī (T-289a)cehri zikri derdi. Bir Naḳşıbendī.
[5107] T-289a, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172a: + işitdük.
[5108] -İ, İÜ, T.
[5109] -İ, İÜ, T.

tercīḥde tecrübe iden meşrebe rücūʿ iderlerdi. Ol ki ṭabʿı ʿaşḳī (15) ve şedīd ve ġażabnākdür cehrle emr iderdi. Şol ki ẕāhid-i yābis ü sākin-mizācdur (16) iḫfā ile emriderdi. Amma delā'il-i cehr ü iḫfānuñ tafṣīlin isteyen Ḥażret-i Besṭāmī'nüñ (17) *Kevkeb-i Dürrī* kitabına baḳsun erbāb-ı ḳalbe ḥall-i meşkle bu yazılan kāfīdür. Herkes (18) sebaḳın alur inkārı ḳaldurur ve bil ki bizüm ṭarīḳimizde yaʿnī Ḫalvetiyyede ṣoḳaḳlarda ve daʿvetlerde (19) ki cehrle ẕikr iderüz ve ḫalḳa ortasında ki semāʿ iderüz ḫaṭardan ḫālī degüldür ḫalḳai

S1-97a (1) bir uġurdan döndürmek de ḫuṣūṣan sāde-rū ḳarışmış ola żarar-ı ʿaẓīm vardur. (2) Delā'ilden ġayrı rūḥānī daḫi baʿżı ehl-i şühūd melā'ikenüñ ṭaġılduḳın (3) şühūd etmişlerdür ve İmām Ġazalī ḳuddise sırruhu Kimyā'da eydür[5110] devr iden ṣūfīnüñ ḳalbine ġayra göstermek (4) gelse şirkdür[5111] ʿaẓīm ḫaṭarı vardur[5112]. Pes bizüm ṭā'ifenüñ ṣūfīlere niçün naʿra ḳılmazsın[5113] (5) didügimüzde ḳalbimüzi ol dem ne hevādadur[5114] yoḳlamaḳ gerekür. Eger[5115] iḫlāṣ[5116] u (6) selāmet-i ḳalb bize[5117] gerekse ve ṭarīḳimüz ḫod temeli oldur[5118]. **Yevme lā yenfaʿu mālun ve lā benūn (A528) ,İllā men etāllāhe bi ḳalbin selim (A529). (7) ʿAni'r-riyā' ve's-semʿahi ve'l-ʿacb ve'ş-şukūk (A530).** Egerçi berüküye añdurmaḳ ve şevḳlendürmek (8) ḥüsn-i niyyeti[5119] de muḥtemeldür[5120] her kişi

[5110] Ammā şāriḫ… : -İ, İÜ, T. T-289a, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172a: + Pes ṭarafeynüñ terciḥi bizüm ġarażımuz degüldür ve delā'il-cehr ü iḫfā Kevkeb-i Dürrī kitābında mufaṣṣaldur. Ammā ehl-i ḳıble bu taḥḳīḳ kāfī vü şāḳīdür. ḥallāl müşküldür. İmdi bizüm ṭarīḳimizde ṣoḳaḳlarda daʿvetlerde ki cehrimüz ve ḫālḳa ortasındaki semāʿmuz ḥazerden ḫāli degüldür. Kimyā'da.

[5111] T-289a, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172a: + dimiş.

[5112] ʿAzīm… : -İ, İÜ, T.

[5113] T-289a, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172a: + ṣadāñı ḳaldırmazsun.

[5114] Ol dem… : -İ, İÜ, T.

[5115] T-289a, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172a: + bize.

[5116] -İ, İÜ, T.

[5117] -İ, İÜ, T.

[5118] Ve… : -İ, İÜ, T.

[5119] -İ, İÜ, T.

[5120] T-289a, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172a: + ammā.

ḳalbin bilür yoḳlamaḳ farżdur ve[5121] ʿāḳil ġayruñ[5122] (9) uyanması[5123] īhtimāli içün naḳd-i iḫlāṣın[5124] yitürmek[5125] istemez. Cāmī mim.

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿlün)

Ḫod nezībed zi-merdüm-i (10) dānā

Cüz berāy-i Ḫudā-yı ẕikr Ḫudā

İÜ-172b Ān ki z'iḫlāṣ keşt devletmend

Ẕikr-i ū ḫˇāh pest ḫˇāh (11) bülend

Ve ān ki der-mānde'i vücūd ḫūdest

Ṣayd dām şeḳāvet ebdest

Serrā vü cehr (12)-i ū tamām riyāset

Ve'z-riyā ger berest ʿaceb necāst

Ve biyeduhu'l-ḳulūbi (A531) fallāhu ḫayrun ḥāfiẓā(A532)(13). Pes şeyḫe müride ḥubb-ı riyāset ü iştihār demür bağıdur menzilden ḳor tā mücāhede ve ceẕbe eliyle

T-289b ol (14) zencīr ḳırılmaya degirmen merkebi gibi devrān anuñ başını ölünceye dek ḫayālāt-ı nefsāniyyesi meydānında (15) çevirür. Ammā meydān almaz. Pes sālike lāzımdur[5126] kendülüginden kemāl ve ḫayr görmeye. Belki (16) hüner ü ʿilm ve ḥüsn ü

[5121] Her… : -İ, İÜ, T.
[5122] T-289a, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172a: el.
[5123] -İ, İÜ, T.
[5124] T-289a, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172a: ḫarār.
[5125] -İ, İÜ, T.
[5126] T-289b, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172b: + ki.

cemāl ve ḫadem u māl cümle ʿāriyeti ʿaṭā-i Ḥaḳ[5127] idügin bilüp ʿāriyetiyle (17) tekebbürlenüp ṣāḥib-i kibriyānuñ ġażabına lāyıḳ olmamaḳdur[5128]. Zīrā[5129] ʿādet-i İlāhiyyedür[5130] ki[5131] ʿunvān (18) ve ṭumṭuraḳ ṣāḥiblerini ḫākle yeksān ider. Yüzi yerde olanı güneş gibi ʿālişān (19) ider. Mim[5132]

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Miḥnet-ābād u fenādur bu felek

Nesi var ola ġurūr eyleyecek

İmdi **Raḥimullāhi emren**

S1-97b (1)**ʿaraf ḳadrah velem yettʿadu ṭavrah (A533)** ṭıbaḳınca ḥālin bilmeyen ve denā'-i ten ve hīçligin añlamayan yoḳluġın (2) ṣıfatına[5133] degişemez[5134].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tā tüvānī bende şev sulṭān [şev][5135] mebāş

Zaḫm-keş çün gūy şev (3) çevgān mebāş (C1/ 1868)

Tüvānisten tüvāst tüvāned tüvānī mużāriʿüñ muḫāṭabıdur. Zaḫm-keş keşte'-i zaḫm'dan (4) vaṣf-ı terkībīdür.

İ-74b, İÜ2-76b Zaḫm çekici dimekdür. Gūy kāf-ı ʿAcemīle tob dimekdür. Maʿnā[5136] ḳādir (5) olduḳca ḳul[5137] sulṭān olma. Zaḫm çekici ol ṭob gibi çevgān olma. Yaʿnī ḳādir olduḳca ulu (6) ve azarcı olma. Belki ṭob gibi ẕelīl ü ḫor u miskīn ol mecrūḥluḳı ʿādet it (7) ve cefā-yı ḫalḳa taḥammül idüp cefā vü belālarından yüz çevirme. Çevgānveş kimseye

[5127] T-289b, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172b: Ḥaḳdan ʿaṭā.
[5128] T-289b, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172b: olmaya ki.
[5129] -İ, İÜ, T.
[5130] T-289b, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172b: ʿādet-i Ḥaḳdur.
[5131] -İ, İÜ, T.
[5132] Yüzi… : -İ, İÜ, T. T-289b, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172b: + beyt.
[5133] T-289b, İ-74a, İÜ2-76a, İÜ-172b: Ḥaḳ varlıġına.
[5134] T-289b : + mim.
[5135] Vezne göre bu kelime fazladır.
[5136] -İ, İÜ, T.
[5137] T-289b, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: + ol.

ḥavāle olup (8) elem irgürme. Dā'im rāḥat-resānlıga çalış ki sāliküñ ḳavī devleti ve bāʿiṣ-i ʿizzeti incinüp (9) incitmeyüp taḥammül ü ṣabr etmekdür. Mim[5138].

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün)

Eger ḫ̬ᵛāhī ki bāṣī fevḳ el-aḳrān

Taḥammül bāyedest (10) ber cevr-i nādān

Ve kemlik idene eyülükdür ki kaẓm-i ġayẓ ve ʿafv nūr-ı īmānuñ pertevindendür ve ʿafv (11) enbiyā ḫ̬aṣletidür ve ḥalīmüñ ḳalbi Allāh evidür ḫ̬ışm u ġażab u kīn mübtedī

T-290a vü ṣabīnüñdür. (12) Aṣl kelb ḫ̬aṣletidür. Meger şerʿle ola ammā[5139] ʿāḳil ü bāliġ ve kāmil ḫ̬aṣleti ʿafvdur ki (13) Ḥaḳ ʿafüvv olanı sever ve[5140] ḥadīṣde[5141] **Lā taġżeb eḥad illā buġżek (A534)** didi[5142]. Zinhār nefsüñ (14) öykesine yiñülüp nā-ḥaḳ ḫ̬arb[5143] ü ḳatle saʿy etme ki **El-insān binyāni'r-Rabb melʿūn men (15) hedam bünyānu'r-Rabb (A535)**'dur[5144]. Yaʿnī ādem[5145] Teñri yapusıdur[5146].

İÜ-173a Yıḳan melʿūndur. Raḥmetden ıraḳdur (16). Ḳıyās eyle senüñ evüñ yıḳsalar ne mertebe ḳaḳırsıñ ve hem ʿāḳıbet **Kemā tedīne tedān (A536)** ḥükmünce el (17) üstünde el vardur ʿadl-i ḥaḳla fenā yili seni de yıḳar ki maẓlūm duʿāsına ṭaġlar döymez (18) . Kāfir ise de dimişler ḳan idenüñ ʿāḳıbeti ḳanı dökilür. Ḥaḳ imhāl iderse de (19) ihmāl etmez. Meger **el-buġż lillāh (A537)** ḥükmünce mübtediʿ ve fāsıḳı emr-i şerʿ ḳadar ḍarb u ḳatl idesin

S1-98a (1) yā taʿẓīr-i lisānla ʿırżın yıḳasın ḥaddin bildüresin. Bu daḫ̬i bir ʿamel-i ṣāliḥdür ki Tengri düşmenine (2) güle baḳmaḳ maʿṣiyyetdür. Ḥaḳḳı seven düşmenlerin sevmez. İmām Şāfiʿī ḥażretlerinüñ **Men estaġżab (3) velem yaġżeb feḥimārun(A538)** didügi

[5138] T-289b, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: beyt.
[5139] Aṣl… : -İ, İÜ, T.
[5140] T-290a, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: + bu ṣıfatına gireni ʿafüvv ider ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām.
[5141] -İ, İÜ, T.
[5142] T-290a, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: buyurdı.
[5143] T-290a, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: ḍarb.
[5144] T-290a, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: ṭıbaḳınca.
[5145] Yaʿnī… : -İ, İÜ, T.
[5146] T-290a, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: + yıḳan.

budur. Yaʿnī şerʿ ṭarafından ġażab istenen yerde ġażab etmese merkebdür ve[5147] (4) bilgil ki fāsıḳa muḥabbet günāh olunca vay[5148] fāsıḳuñ ḥāline[5149]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki ender ʿaşḳ yābed (5) zindegī

Küfr bāşed pīş-i ū cüz-i bendegi (C5/ 1866)

Her ki ʿaşḳ içre dirlik bulur. (6) Küfrdür anuñ ḳatında ḳulluḳdan ġayrısı. Yaʿnī şarāb-ı ʿaşḳla[5150] ebedī bulan ve ʿayn-ı basīretle (7) cümle eşyāyı vücūd-ı Ḥaḳla şühūd idüp ġarḳ-ı baḥr-i hüviyet olanlar ḳatında ve mezhebinde aġalanmek (8) ve tekebbür ḥarāmdur. Ḥāṣılı bendelikden ġayrısı ulūhiyyetde iştirāk daʿvāsıdur[5151]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Dāne bāşī (9) murġ-gānet ber-çenend

Ġonce bāşī kūd-gānet ber-konend (C1/1833)

T-290b Yaʿnī eger dāne bāşī murġ-gānet (10) terā

İ-75a, İÜ2-77a ber çenend. Eger Murġ ġonce bāşī keved kān terā ber konend'de kāf taṣġīr çündürür. (11) Murġ-kān ism-i taṣġīrüñ cemʿidür. Maʿnā[5152] eger dāne olursan ḳuşcaġızlar seni düşürürler. (12) Ġonca olursañ oġlancıḳlar koparır. Çāk ol ki cümleden ḳurtulasın. Yaʿnī ṭālib-i Ḥaḳ (13) olmayup dünyā muḥibbi[5153] olursañ elbette[5154] saña bir zıḍ bulunur dāne eger ġonca ol ḳurtuluş (14) yoḳdur. Her kemālüñ zevāli ve her vücūduñ fenāsı muḳarrerdür dām-ı dünyāda kimseye necāt yoḳdur (15) tā kār bārdan geçüp

[5147] İmām… : -İ, İÜ, T. T-290a, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: + bunda.
[5148] -İ, İÜ, T.
[5149] T-290a, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: ḥāli nicedür mim.
[5150] T-290a, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: + ḥayāt.
[5151] T-290a: + mim.
[5152] -İ, İÜ, T.
[5153] T-290a, İ-74b, İÜ2-76b, İÜ-172b: severseñ.
[5154] Muḥibbi… : -İ, İÜ, T.

umūrın bi'l-külliye Ḥaḳḳa ışmarlayup aradan çıḳmayınca. Pes fenādan ġayrı (16) ḥużūr yeri yoḳdur ġayrısın ḳo. Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿlün)

Her ki ḳoya kendüzin yāra olur āşinā

Her kim aradan (17) çıḳar ṣāfī müselmān olur[5155]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki dād u ḥüsn-i ḫod rā der-mezād

Ṣad ḳażā-yı (18) bed sūy-ı ū rū nihād (C1/ 1835)

Dād māżīdür. Her ki yāḫūd eger yā ger yā er lafıẓlarından ṣoñra (19) fiʿl gelse istimrār murād olur didiler[5156]. Yaʿnī[5157] her ki kendü ḥüsn ü kemālini mezāda ḳodı. Yüz

S1-98b (1) yaramaz ḳażā aña mütevveccih olur. Yaʿnī her kim kemāl-i maʿrifetin yā bir ṣanʿatde mahāretin iẓhārla (2) ḫalḳa kendüyi ṣata. Belki noḳṣānın göremeyüp bī-bāṭın olan

İÜ-173b ṣūret-i ʿilm ü ẕühdüne (3) ʿizzetlene ʿaḳl-ı kül ṣāḥibi olmaduġıçün ve dimāġında ṣafrā vü beyżā ṣafrā vü balġamı mülemmaʿ (4) olduġıçün ṣūreti kemāl ṣanup cevizüñ acı ve yaşıl ḳabıyla taʿayyüş idüp ḥulv ü mürri ṭuymaya (5) ve lebenüñ ḫalāvetinden bī-zevḳ ü bī-ḫaber ola. Pes böyle kimse yā el gözi deger (6) yā kendü gözi deger ki eyleye belā kendü özünden oldı. İmdi ʿuzlet ve setr-i ḥāl etmeyenüñ uġrusı çoḳ (7) olur. Ḫuṣūṣan

T-291a zemānede āşinā ṣūretinden dürişe[5158] sırrın söyledüp maʿzūl iderler yāḫūd (8) rüsvāy iderler. Ebyāt-ı Muḥyī Çelebi. Mim [5159]

[5155] T-290a derkenār: maṭlab.
[5156] Dād… : İ-75a, İÜ2-77a,da derkenār olarak verilmiştir.
[5157] -İ, İÜ, T.
[5158] T-291a, İ-75a, İÜ2-77a, İÜ-173b: dervīş.
[5159] Muḥyī… : -İ, İÜ, T.

(Feʿilātün [fāʿilātün]/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Delüye beñzer o şeyḫ-i bed-i kār

Ki üşer başına ṣıgār u kibār

(9) Anda kim ola vilāyetden eṣer

Kendüni cān gibi pinhān eyler

Ammā Naḳşibendīlerüñ ḫalvet der-encümen (10) buyurduḳları oldur ki **Ṣūfī kāyin bāyin (A539)** ṭıbaḳınca görinişde ẓāhirüñ ḫalḳla āşinā (11) Ḥaḳla bī-gāne gösteresin. Ammā bāṭınuñ Ḥaḳla āşinā ḫalḳla bī-gāne ola ve ḥaḳīḳatde ẓāhirüñ de (12) bāṭınuñ da Ḥāḳla ola[5160].

(Mefʿāīlün/ Mefʿāīlün/ Mefʿāīlün/ Mefʿāīlün)

Derūnī āşinā ol ṭaşradan bī-gāne semtin ṭut

ʿAcāyib ḫōş gidişdür (13) ʿāḳil ol dīvāne resmin ṭut

Ricālun lā tulhīhim ticāratun ve lā beyʿun ʿan ẕikrillāhi (A540) bu maʿnāya (14) işāretdür. Bu maḳāmuñ ṣāḥibine ʿuzlet ü ḫalvet şöhretdür ve şöhretde āfet vardur bu (15) mertebe ṣāḥibi ġāhī bāzārda gezse daḫi

İ-75b, İÜ2-77b āvāz işitmez. Anuñiçün ki[5161] ḳalb ḥażret[5162]-i meẕkūra gidüp (16) bendelerden[5163] ḳulaḳ daḫi[5164] pādişāh-ı ḳalb[5165] ardına düşer ve ḥelāl loḳma ve sükūtile

[5160] T-291a, İ-75a, İÜ2-77a, İÜ-173b: + beyt.
[5161] Anuñiçün… : -İ, İÜ, T.
[5162] -İ, İÜ, T.
[5163] -İ, İÜ, T.
[5164] T-291a, İ-75a, İÜ2-77a, İÜ-173b: da.
[5165] -İ, İÜ, T.

beş güncegiz (17) keşretde eger[5166] vaḥdetde żikre meşġūl olan bir mertebeye irer ki kendünüñ ve ḫalḳuñ kelimātı (18) belki aṣvātı daḫi heb tevḥīd işidiyor[5167].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pūstīn u çāruḳ āmed ez-niyāz

(19) Der-ṭarīḳ-i ʿaşḳ miḥrāb-ı ayāz (C6/ 234)

Ḥişārī'de pūstīn kürkdür dir[5168]. Maʿnā[5169] kürk ve çarıḳ

S1-99a (1) geldi niyāzdan ʿaşḳ yolunda Ayaz'a miḥrāb. **Ḥikāyet** ḫāṣ Ayas'uñ bir ḫāṣ ḥücresi (2) varıdı. Bir ferdi aña ḳomazdı bir gün kübrā[5170]-i ehl-i dīvān

T-291b Sulṭān Maḥmūd'a didiler kim Ayaz'ı (3) bende-i ṣāfī vü ṣādıḳ buyurursuz[5171] ḫazāyinüñizi alup fülān ḥücereye yıġmışdur. Ḳaṭʿan[5172] kimse ḳomaz. Sulṭān (4) Maḥmūd taʿaccüb etdi. Ammā Ayaz'uñ ṣadāḳatin kerrātla ṣınamışdı. Pes ʿacele itmeyüp[5173] ġammāzāna varuñ ol (5) ḥücre'i başup yaġmaluk sizüñ olsun didükde bunlar şād olup otuz miḳdār aġa ḳapusın (6) bozup baḳdılar gözükür

İÜ-174a yoḳ illā bir köhne ḥaṣīr ve kürk ve çaruḳ aşılmış didiler ki bu ḥīledür (7) māl medfūndur. Pes cevānibin ḳazdılar nişān bulamayup ʿāciz ḳaldılar ʿāḳıbet-i ḫacālet ve (8) şermsārlıkla Ayaz'uñ yanına düşüp ʿöżr ü zārī kıldılar. Ayaz da ḳabūl idüp günehlerinden (9) geçdi ve ḫāllerin şāha bildürdi. Pādişeh de cezāların Ayaz'a ḥavāle ḳılup nice bilürseñ (10) eyle it didi Ayaz da **Ve'l-kāẓimīne'l-ġayẓa ve'l-ʿāfīne ʿani'n-nās (A541)** ile ʿāmil olup baġışladı (11). Baʿde pādişeh Ayaz'a bu tenhā ḥücrede sır nedür didi. Ayaz eyitdi pādişāhum ol dem ki beni (12) dārü'l-ḥarbdan getürmişlerdi bu kürk arḳamda bu çaruḳ ayaġumda idi. Ġayrı nesnem yoġdı (13) yoḳluḳla gelmişdüm.

[5166] -İ, İÜ, T.
[5167] T-291a, İ-75a, İÜ2-77a, İÜ-173b: işidür. (T-291a: + Mim).
[5168] Ḥişārī… : İ-75a, İÜ2-77a,da derkenārda verilmiştir.
[5169] -İ, İÜ, T.
[5170] -İ, İÜ, T.
[5171] T-291b, İ-75b, İÜ2-77b, İÜ-173b: dirsüñ.
[5172] -İ, İÜ, T.
[5173] Pes… : -İ, İÜ, T. T-291b, İ-75b, İÜ2-77b, İÜ-173b: + anuñiçün ivmeyüp.

Pādişehüm sāyesinde āṣaf-ı devrān gibi bī-ḥad luṭfa irişdüm. Her gün (14) dīvāndan ḳurtulunca bu iki köhne nesneme ʿarż iderüm ve dirüm ki nefsüm serkeş olma kim (15) vezir-i aʿẓam oldun seni bu ikiden ġayra ḳādir degülken. **Her ʿayb ki sulṭān bih pesended hünerest** (16) ṭıbaḳınca baḳmayup iltifātla bunca ʿizz ü şerefe irgüren

T-292a şehenşāhı[5174] unutma ve niʿmetine küfrān olma. (17) Neñ varsa hīc senüñ bir vechle liyāḳatüñ yoḳdur. Heb anuñ maḫż-ı keremi ve ṣāfī ʿināyetidür (18) yolunda ḫāk u ṣādıḳ ol diyü kendümi terbiye iderüm didi. Pādişehüñ de muḥabbeti mużāʿaf (19) oldı[5175]. Geldük çaruḳdan murād baba ṣuyıdur kürk

İ-76a, İÜ2-78a ana ṣuyıdur[5176] ki insān andan maṣtūr

S1-99b (1) olur. İmdi sālik Ayaz-veş neden ḥāṣıl olup vücūd ʿālemine ne ile geldügin bilüp **Felyanẓuri'l- insânu mimme ḫulıḳa (A542) (2)** maʿnāsına düşünüp kendüde müstear olan ʿilm ü ʿirfān u ḳudret (3) ü kemālāt ü emlākdan nuṭfelik ʿāleminde olmayan niʿmetlerden ne ḳadar niʿmet ulaşduġın düşüne (4) ve ḥayāt u nuṭḳ u semʿ ü başar u ḳuvvet ü irādetle kendüni bezeyüp āyine-i celāl ü cemāl (5) ve maḳṣad-ı kül idüp dünyā vü uḫrāda żayf-ı muḥterem ve muḫaṭab idüp niʿmetlerüñ eyüsin kendüne (6) viren mālikü'l-mülūk ve Maḥmūd-ı muṭlaḳı bile ve diye ki böyle ṣıfāt-ı ilāhiyye ve māye-i raḥmāniyyei dünyā-yı (7) dūna ḫarcamaḳ ve aṣlda mülküm olmayan emānetle ögünüp enā dimek ne ḳabāḥatdür diye (8) ve **E lem naḫlukkum min mā'in mehīn (A543)** dimedi mi diyü taʿazzüzi ḳoya. İmdi eşcār gibi ʿālī-ḳadr u (9) şerīf-sāye olmaḳ isteyen evvela ḫāk gibi

İÜ-174b alcaḳ olup sāye gibi üftāde ve zelīl gerek ve didiler ki (10) ḥażret-i Ḥaḳ gözi yaratdı ḳuṣūrın göresin diyü ne-ān ki ḫayāl-i fāsidle çirkinligin (11) ṭuymayup kendüni kāmil göresin diyü li-muḥarririhi[5177]

(Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Mefʿūlü/ Fāʿilātün)

[5174] T-292a, İ-75b, İÜ2-77b, İÜ-174a: pādişāhlar pādişāhını.
[5175] Pādişehüñ… : -İ, İÜ, T.
[5176] T-292a, İ-76a, İÜ2-78a, İÜ-174a: raḥmindeki ḳandur ol nuṭfe ve ḳandan.
[5177] T-292a, İ-76a, İÜ2-78a, İÜ-174b: + ḫiṭāben li-nefsihu.

Dimiş bu egri eksük ṭoġru vü ḳāmilüm ben

T-292b (12) Bāṭıl sözi ḥaḳimiş noḳṣānda ḳāmilimiş

Pes **İẕā uḥubbullāhi ʿabdā lem yużarrihi ẕenebihi(A544)** ṭıbaḳınca (13) Allāh teʿālā ḳulı sevse ʿaybın gösterür. Eger ʿaybın göremedüñ ise körlükden büyük ʿāyb olmaz (14) ki ḳıyāmetde kör ḳopar derdine dermān isteyen **El-mu'min mir'ātü'l-mü'min (A545)** ṭıbaḳınca bir ṣarrāfı (15) ʿaybına āyine etmek gerek tā ʿaybın gören Ḥaḳ maḥbūblarından ola ve illā kimse kendü göziyle (16) yüzin göremez[5178]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her ki ber dār ū men u mā mī-zened

Redd-i bādest u ne ber bālā (17) reved (C1/ 3055)

Her ki ḳapuda ben ve biz çalar. Bāb-ı Ḥaḳḳ'uñ merdūdıdur. Maḳām-ı ʿılliyīne miʿrāc-ı rūḥānī (18) ḳılamaz. Bālādan murād maḳām-ı ʿirfāndur ki dimişler ṭālib-i Ḥaḳḳ'a kendüzi yā dünyā yā āḫiret melḥūẓ (19) olsa ʿalāmetdür ki maʿrifetullāh içün ḫalḳ olmamışdur belki yā cennet yā cehennem içün yaradılmışdur.

S1-100a (1) Pes ʿucb u tekebbür ü ġurūr sevdāsında bāṭıl-ı ḫayālde ve ẓılāl-ı ḍalālde ḳalmışdur bāb-ı Ḥaḳ'dan (2) merdūddur ve der-i Hüdā'dan maṭrūddur tā men u mā dāmın ḳırup yoḳluḳla inkisārla ve (3) niyāzla tażarruʿla tevāżuʿ u meskeneti cenāḥ etmeyince o ʿālīye uçamaz[5179]. Meşhūrdur ki ṣadef deryā içinde (4) alçaḳlıḳ iḫtiyār etdügiçün ve baġavārī başını

İ-76b, İÜ2-78b ḳabına yaʿnī ṣadefine çekdükiçün pür-bahā olur. (5) Ammā ḫār u ḫass-ı ʿulüvle ṣu üstüne çıḳar bī-ḳıymetdür ve hilāl naḥīfü'l-cism ve kaddi dāl (6) ve kütāh beden bir nesne iken cümle ʿālem şühūduna bayrām ayı gibi ṭālib olur. Ammā bedr-i münīr on (7) dördünde

[5178] T-292b : + mim.
[5179] T-292b derkenār: fī beyān-ı medḥu'l- tevāżuʿ.

T-293a ʿāleme pertev ṣalarken yükselüp büyüdügi içün kimse muḳayyed ü mültefit olmaz. Ḫāk (8) alçaḳ olduġıçün ḥażret-i Ḥaḳ[5180] ḫalīfesi Ādemi andan yaratdı[5181] ve aña gökler yerler ve yaġmūrlar yiller (9) ḫıdmet ider ve şems ü ḳamer[5182] çerāgdārlık ider ve melā'ike daḫi emr-i Ḥaḳla Ādeme ḫādimlerdür (10) ve ṣu alçaġa meyl etdükiçün ḥayāt-ı ʿāleme sebeb olur ve üzüm aġacı kibr ü tereffüʿ başını (11) tīġe teslīm idüp ve alçaḳlıḳ iḫtiyār idüp rükūʿ

İÜ-175a u sücūd ṭarzında bittigiçün maẓhar-ı niʿam-ı keşīre (12) ve[5183] maḳbūl-i ḫalḳ olur ve ġālibā münhenī olmayan aġaclar çınār u şimşād u ṣanevber (13) ve ḫılāf aġacları bī-mīve ḳalur ve ṭaġlar yükseldükgiçün ḳar ve ḳış belāsına muḳaddemce (14) uġrar ve gec ḳurtulur[5184]. Yollar çignendügiçün ḳar eğlenmez. Duḫān yükseldügiçün yüzi ḳara (15) ḳaradur[5185]. Şems ü ḳamer terfiʿ etdügiçün küsūf u ḫusūfdan emīn olmaz ve telvīn ṣāḥibi (16) ṣūfī gibi bir maḳāmda muṭma'in olup ḳarār ṭutamaz. Şeyṭān āteşī olduġiçün ve ʿalev gibi (17) ʿulüvv ṣatduḳiçün esfele red oldı ve didiler ki tevḥīd teni şehevātdan ayırmaḳdur ʿibādetiçün (18) ve ḳalbi ḫaṭarātdan ayırmaḳdur ʿubūdiyetiçün ve illā Ḥaḳ vāḥiddür vāḥidi tevḥīd muḥāldür. Egerçi (19) şerīʿatde tevḥīd Ḥaḳḳı bir dimekdür. Ammā ṭarīḳatde gönli Ḥaḳ'dan ġayrıdan ayırmaḳdur ve didiler ki

S1-100b (1) yüri sen düşmenden yaʿnī[5186] ġayrı sevdādan[5187] gönlüñi ḳalduragör dost ḥāżırdur ṭalebe (2) ne ḥācet

T-293b ve didiler ki aġızuña ḥelvā viren ile eñseñe sille uran bir olmayınca tevḥīdde nāḳışsın. (3) Ve Şeyḫ Bahā'eddīn buyurur Bizde bu ḳadar ʿulūm u aḥvāl-i ẓāhir olmaġa sebeb cefā-yı ceheleye (4) ṣabr u taḥammül etdügümüzdür ve buyurur ki mollā olma ṣūfī olma

---

[5180] T-293a, İ-76b, İÜ2-78b, İÜ-174b: teñri.
[5181] T-293a, İ-76b, İÜ2-78b, İÜ-174b: + **İnnā ceʿalnāke ḫalīfeten fi'l-arḍı** (DA419).
[5182] T-293a, İ-76b, İÜ2-78b, İÜ-174b: + gibi çerāġlarla.
[5183] Maẓhar… : -İ, İÜ, T.
[5184] Ve… : -İ, İÜ, T.
[5185] T-293a, İ-76b, İÜ2-78b, İÜ-174b: ḳara olur.
[5186] T-293a, İ-76b, İÜ2-78b, İÜ-174b: + Allāhdan.
[5187] T-293a, İ-76b, İÜ2-78b, İÜ-174b: fikirden.

müslümān ol ve muvaḥḥid ol. Yaʿnī fülānlıḳ[5188] (5) vücūd u nāmından gec. Li-muḥarririhi

(Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/Fâ’ilün)

Ḳomaʿ irfānile dānişden nişān

Bī-nişān ol[5189] maḥv içinde (6) bul nişān

Nūr-i Ḥaḳḳ ṭutdı cihānı bi’t-tamām

Göz gerek açup göresin ey hümām

Li-muḥarririhi[5190]

(Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/Fâ’ilün)

(7) Güft ü gūyı şeyḫiyā kūtāh ḳıl

İ-77a, İÜ2-79a Şeyḫīliḳsüzʿ azm-i rāh-ı şāh ide.

Kendüni maḥv iden ebdāl (8) ü gedā

Cümle şeyde seyrider nūr-i Ḫudā

Dīde-i bāṭın eger bīnā ola

Gizlü añladuḳlaruñ peydā (9) ola

[5188] T-293b, İ-76b, İÜ2-78b, İÜ-175a: + ve ḫˇod.
[5189] Vücūd… : -İ, İÜ, T.
[5190] -İ, İÜ, T.

Ṭālibā gel bu vücūddan pāk ol

Rāh-ı ḥaḳda yek-dil ü çālāk ol

Bir göñül biñ (10) ārzū müşkil durur

Ārzūyı bir iden ʿāḳil durur

Ve[5191] *Meṣābiḥ*'üñ bāb-ı riyāda yazar ki ʿan Enes (11) raḍıallāhu ʿanhu bi-ḥasbi emren mine'ş-şerr en yeşār ileyh bi'lā ṣābiʿ fī dīn ev dunyā 'l-emn (12) ʿaṣmehullāh. Yaʿnī kişiye şerr ü fitne[5192] yeter barmaḳla gösterüldügi dīni eger dünyevī umūrda meger Allāh'a (13) ṭayanup Allāh'uñ ṣaḳladuġı ḳul ola. Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün)

El-ḫumūl emān mine'ẕ-ẕebūl ve'l-ufūl (A546)

Ve (14) fi'l-ḥadīṯ **Aḫmele ẕikrike ve aṭiyeb ṭaʿametike (A547)** bu maʿnāya. Bir gün bir mecẕūb didi ki ṣaḳın seni ṭuymasunlar (15) saña eyü dimesünler seni çoḳup yimesünler. Rubāʿī

Ṭūbā lil-nefyi'l-ḫāmil

Es-sālim ʿani'l-işārāt (16) bi'l-enāmil

Ve veylün limen lāzımu'ṣ-ṣavāmiʿ

Līşār ileyhi bi'l-eṣābiʿ (A548)

Ve didiler ki eger ṭālib

İÜ-175b kendüni (17) ṣatmaġiçün söz söylese Allāh gözünden düşer. Yaʿnī manẓūr-ı ʿayn-ı raḥmet olmaz ve didiler ki ṣūfī (18) bir işini istiḥsān etdüklerinde ḥaẓ itse[5193] şerʿde

[5191] Kendüni maḥv… : -İ, İÜ, T. T-293b, İ-77a, İÜ2-79a, İÜ-175a: nitekim.
[5192] Ü… : -İ, İÜ, T.
[5193] T-293b, İ-77a, İÜ2-79a, İÜ-175b: + ol ḥaẓẓı.

fāsıḳa[5194] zinā ne ḳadar māniʿ ise ol ḥaẕẕı aña (19) ol ḳadar māniʿ dür. Yaʿnī[5195] ṭarīḳin kesüp yolın

T-294a urmaḳ da ṣūfīye çāk zinā[5196] gibidür[5197] meger ḥaẕẕı

S1-101a (1) benligüm ile lāyıḳ degüldüm. Maḥż-ı luṭfuñdur diyü ḥażret-i Ḥaḳḳa şükren ola āh li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tecrübe (2) kerdem mürekkeb mī-neviştem āh u āh

Nīst mā rā tecrübe cüz zaḫm-ı zülfet āh u āh

Mī-nedānem ki sevdā-yı bī-seved (3) ez çi beved

Yā zi-sūz-ı nār-ı dil yāḫūd ez-īn baḫt-ı siyāh

[5198]Benüm rūhum (4) kelb-i nefs ürümeden ḫālī degüldür. Ṣāḥibi ḫuç dimeyince dinmez. Zīrā emriyle ürer[5199] çāre (5) ışşına tażarruʿ dur. Hem yine bu ite üş ṭafşana ḳac dimek ʿāciz ḳalup ḳapuma gelsün (6) diyüdür te'emmül[5200]

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿülün)

Be-mā meni rev u fırṣat şemer ġanīmet-i vaḳt

Ki der-kemīn geh ʿömr ned ḳāṭiʿān ṭarīḳ

[5194] -İ, İÜ, T.
[5195] Ol ḥaẕẕı… : -İ, İÜ, T.
[5196] T-294a, İ-77a, İÜ2-79a, İÜ-175b: eyledür.
[5197] -İ, İÜ, T.
[5198] T-294a, İ-77a, İÜ2-79a, İÜ-175b: + pes.
[5199] Zīrā… : -İ, İÜ, T.
[5200] Hem yine… : -İ, İÜ, T.

(7) İmdi[5201] bu derdüñ devāsı yoḳluḳdur. Müflise ḥarāmī uymaz. Yoḳluḳa düşegör ki buyurur ḳuddise sırruhu[5202]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(8) **Çīst miʿrāc-ı felek īn nīstīst**

ʿĀşıḳān-rā meẕheb u dīn nīstīst (C6/ 233)

(9) Nedür nerdübān feleklere yoḳluḳdur. ʿĀşıḳlara meẕheb ü dīn yoḳluḳdur. Mīr Ḥüseynī (10) ḳuddise sırruhu

(Mefʿūlü/ Mefāʿīlün/ Fāʿul)

İn āmed u şod berāy-ı dīn est

Peymān-ı elest beher enīst

Dīn nīst meger (11) feknede beveden

Āzāde’- ḫˇīş u bende beveden

[5203]Nefs ü ʿaḳl u cism ü resm ki bu cümlenüñ[5204] (12) ictimāʿına vücūd dirler. Ḥażret-i ʿaleyhi’s-selām[5205] bunı maḥv idüp bir etmeyince **Teḳaddüm yā vāhid muḥabbetī (A549)** (13) ḫiṭābına sezā görülmedi ve ʿurūcla ḥadd-i istivāya ve maḳām-ı **Ḳāb-ı ḳavseyni ev ednā (A550)**’ya ulaşmadı. **Fe evḥā ilā ʿabdihī mā evḥā (A551)** ve **Senuḳri’uke**

[5201] T-294a, İ-77a, İÜ2-79a, İÜ-175b: yaʿnī.
[5202] Ḳuddise… : -İ, İÜ, T. T-294a, İ-77a, İÜ2-79a, İÜ-175b: + mim.
[5203] T-294a, İ-77a, İÜ2-79a, İÜ-175b: + ḥażret-i ʿaleyhi’selām.
[5204] -İ, İÜ, T.
[5205] Ḥażret… : -İ, İÜ, T.

İ-77b, İÜ2-79b fe lā tensā (A552) ḫaberin **ʿAlleme'l-esmā'e ādem (A553)**[5206] mektebinde (15) okumadı. Pes yoḳluġı bulmayan ʿāşıḳlaruñ īmānından ḫaber ṭuymadı ki sübül-i muḫtelifeyi (16) yetürüp māsivāyı unutmaḳimiş. Ḥāfıẓ[5207]

İḫtiyārī nīst bed nāmī men

Żıllnī (17) fī'l-ʿaşḳ min yehdī's-sebīl (…)

Burada müteʿaddī maḥallinde geldi (18) ki beni maḥv u ġaybete düşürdi ve rāh-ı hevā-i sivādan azdurdı. Bir ḥādī sebil-i Ḥaḳ dimekdür (19)[5208]. Buraya varan Ḥaḳ'dan ġayrı

T-294b varlıḳ görmeyüp kendin de unudup ve gözden

S1-101b (1) ṣavup Ḥaḳla bāḳī vü dā'im olurlar ve[5209] Yūnus ḥażreti[5210] bu maʿnī-i cevher-i bī-ḳıymetin Türkīce (2) kiçeye ṣarup dir ki[5211]

Yūsufum yitürdüm Kenʿān (3) içinde

Bulundı Yūsufum Kenʿān bulunmaz

Anuñiçün buyurur[5212] ki[5213]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Kār-gāh genç-i der-nīşī īst

Ġarra-i hestī çi dāned nīstī çist (C3/ 4516)

(4) Kār iş dimekdür. Gāh lafẓı burada ism-i mekāndur taht-gāh gibi. Gāh ism-i zamān daḫi (5) olur. Bu da ḳābildür.

[5206] Ayetin aslı şu şekildedir: ʿalleme ādeme'l- esmā'e.
[5207] -İ, İÜ, T.
[5208] Ẓıllu'l… : -İ, İÜ, T.
[5209] T-294b, İ-77b, İÜ2-79b, İÜ-175b: ki.
[5210] T-294b, İ-77b, İÜ2-79b, İÜ-175b: ḫażretleri.
[5211] T-294b, İ-77b, İÜ2-79b, İÜ-175b: + ḳuddise sırruhu.
[5212] T-294b, İ-77b, İÜ2-79b, İÜ-175b: dir.
[5213] T-294b: + mim.

İÜ-176a Yaʿnī Ḥaḳ[5214] gencinüñ ṣıfatı maḥalli yā zamānı yoḳluḳ mekānıdür. Yaʿnī ḳalb-i mü'mindür (6) yā yoḳluḳ zamānıdur ki sāliküñ eyyām-ı maḥvıdur. Maʿnā[5215] Ḥaḳ gencinüñ kārgāhı (7) yoḳluḳdadur varlıḳ maġrūrı yoḳluḳı ne bilür. Yaʿnī Ḥaḳḳ'uñ cümle ḫazāyin ve genc ḫānesi (8) ʿālem-i ʿadem içredür ki baḥr-i muḥīṭ-i maʿnādur. Diledügi ḳadar vücūda getürür ʿālem-i vücūd (9) buña göre ḳaṭredür. Sen ki bu fānī vü ḫayālī varluḳuñ maḫmūrusın ol (10) ʿālemün keyfiyyetin ve ẕevḳin nice bilürsin. Tā ol ʿālemden bir ḥālet ḳazanup (11) feżā-yı cāndan aña girmeyince anuñ celāl u ʿaẓametin derk idemezsin[5216].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḫoş burāḳī (12) geşt ḫınk-i nīstī

Sūy-i hestī ārdet ger nīstī (C4/ 555)

Kesr-i ḫāyla ve sükūn-ı nūn (13) ile ḫınk lafẓında ehl-i luġat kimi muṭlaḳ at didiler kimi yorġa kimi ḳula kimi boz kimi gök (14) tüli didiler[5217]. **El-ʿahdetu ʿalā'r-revāt (A554).** Maʿnā[5218] ḫoş Burāḳ oldı yoḳluḳ atı ki seni (15) ḥaḳīḳī varlıḳ şehrine getürür eger yoḳ olduñsa. Yaʿnī fenā yorgasına ve yoḳluḳ (16) yügrügine bin ki eyle çābükdür ki seni bir demde beḳā mülküne ve ʿizzet varluġına ulaşdurur.

T-295a (17) **Der-tevekkül ü ḳanāʿat**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ṣabr kün bā-faḳr u güẕār īn melāl

Z'ān ki der faḳr-est (18) ʿizz-i ẕül-celāl (C1/ 2374)

[5214] Kār… :İ-77b, İÜ2-79b,de derkenār olarak verilmiştir.
[5215] -İ, İÜ, T.
[5216] T-294b. + mim.
[5217] Kesr… : İ-77b, İÜ2-79b,de derkenār olarak verilmiştir.
[5218] -İ, İÜ, T.

Niʿ metullāh'da eydür melāl te'ellüm ü infiʿāldür ʿArabīdür dir. Maʿnā[5219] ṣabr eyle (19) faḳra geçür bu ḳayġūyı ve yorġunluḳı zīrā[5220] ki ḥażret-i Ẕü'l-celālüñ ʿizzeti gencīnesi faḳrdadur.

S1-102a (1) **ʿİzzi'l-mu'min istiġnā' ʿani'n-nās (A555)** ḥadīṯ-i şerīfi şāhiddür ki ʿizzet faḳrın ṣaḳlayup (2) ḫalḳa istiġnā ṣatmaḳdadur. Yaʿnī sālik faḳr-ı Muḥammedī yoluna girdükde baʿżı ḳabż u imtiḥānāt (3) muʿteriż olsa şikeste ve ġamgīn olmasun ṣabr etsün ki Ḥaḳḳ'uñ iʿzāzı ḳuluna inkisār u (4) nā-murādluḳda faḳrdadur. Zīrā[5221] vālide ṣabīnüñ gerekmezini yüregin bükāsına baḳmaz ve (5) ṣuyun da ber-ḳarār ısıdur

İ-78a, İÜ2-80a dibelik yaḳmaz ve Ḥaḳḳuñ bir adı Cebbār'dur. Ṣınuḳlar ṣarıcı dimekdür. (6) **Enā ʿinde'l-münkesrat ḳulūbihim lī-eclā (A556)** ḥükmünce rıżāullāh içün ḳayġū ve ṣınuḳluḳ ḳabūl it (7) tā cebīre-i muḥabbetle inkisāruñ incibāra tebdīl ola ḥāṣılı denes-i hevādan ve çirk-i sivādan (8) yunmaġa faḳr ṣuyundan pākce ṣu[5222] yoḳdur[5223].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿul)
Gel fenā ġaslın başuña ḳoyın

Cünübe yaḳın (9) cenāb olmaz

Bir tüyüñ ḳalsa fānī olmaduḳ

Ḳılduġuñ duʿā müstecāb olmaz[5224]

İÜ-176b (10) Defter-i ʿucbuñ kāġıdını yaḳ

[5219] -İ, İÜ, T.
[5220] T-294b, İ-77b, İÜ2-79b, İÜ-176a: anuñçün.
[5221] T-294b, İ-77b, İÜ2-79b, İÜ-176a: ki.
[5222] Pāk… : -İ, İÜ, T. T-294b, İ-77b, İÜ2-79b, İÜ-176a: ġayrı çāre.
[5223] T-294b, İ-77b, İÜ2-79b, İÜ-176a: + beyt.
[5224] Bir tüy… : İÜ-176 derkenārda verilmiştir.

Bu rumūz-ı ʿaşḳdur kitāb olmaz

Fānī ol fānī nefsüñi (11) tanı

Nefs[5225] bilenden Ḥaḳ ıraḳ olmaz

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Hīn tevekkül kon me-lerzān pā vü dest

Rızḳ-i tū be-tū ʿāşıḳ-ter-est (C5/ 2851)

Lerzīden ditremek lerzānīden ditretmek bālerzān ve lerzān (13) emr mā-lerzān nehydür[5226]. Maʿnā[5227] āgāh ol tevekkül eyle

T-295b ayaġuñ elüñ ditretme. Rızḳuñ saña senden (14)ʿāşıḳraḳdur. Yaʿnī mużṭarib olma ki **Naḥnu ḳasemnā (A557)'**da ki maḳsūmuñ saña ġāyet müştāḳdur. (15) Sen hemān ṭarīḳ-i faḳrda tevekkül ü teveccühden ayrılma ve rızḳiçün ʿavāma tenezzül idüp her gelenüñ (16) eline baḳma ki ḥadīṣde **El-munā mekīdet min mekāyed iblis (A558)** buyurur. Yaʿnī ḫalḳdan ummaḳ (17) şeyṭānuñ ḥīlelerindendür ki ḳul aġası evin ḳoyup ḳapı ḳapı gezse ġayretlü (18) aġaya ḳatī girih gelür[5228]. Pes bu vesvese ile ḳalbüñi ṭoldurup ve eglendi diyü ṣabırsuzluḳ (19) idüp ḳalbüñi nūr-ı faḳrdan maḥcūb etme **Ve ʿalāllāhi fe tevekkelū in kuntum mu'minīn(A559)**'deki[5229] İn

S1-102b (1) teşkīkiyye remz ü ġamzından ḳorḳ hem utan ki buyurur[5230]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ber-dil-i ḫod kim me endişe maʿāş

[5225] T-295a, İ-78a, İÜ2-80a, İÜ-176b: kendün.
[5226] Lerzīden… : İ-78a, İÜ2-80a,da derkenār olarak verilmiştir.
[5227] -İ, İÜ, T.
[5228] Ki ḳul… : -İ, İÜ, T.
[5229] T-295a, İ-78a, İÜ2-80a, İÜ-176b: āyetindeki.
[5230] T-295a: + mim.

(2) **ʿAyş-ı kem nāyed tū ber der-gāh bāş (C2/ 454)**

[5231]Gönlüñ üzere az ḳo maʿāş fikrin rızḳuñ az gelmez (3) yazılandan. Sen hemān dergehde ol yaʿnī **Naḥnu ḳasemnā (A560)** ve **illā alāllāhi rızḳuhā (A561)** dirken rızḳ (4) ġamı çekmek bu ayetlerle iltizāmı hāşā yañṣulamaḳ gibidür. Zinhār ḳanāʿat cemālin ḥırṣ u ṭamaʿ (5) u niḳābile maḥcūb u mestūr etme. Ḳıṭʿa[5232]

Duʿa el-ḥaraṣe ʿale'd-dunyā ve fī'l-ʿīş felā teṭmeʿu

(6) Faḳīr külli ẕī-ḥaraṣe ġaniyy külli men yaḳneʿu (A562)

Ṭıbaḳınca ġınā didükleri ḳanāʿatle ġınā-i ḳālbdür kişinüñ (7) ḳalbi ġānī olmasa bütün dünyā anuñ olsa ṭoymaz[5233]. Pes ḥırṣ etmeseñ de maḳsūmuñ (8) seni bulur. Yoḳ yere ḥırṣuñı Ḥaḳ'la araña perde etme ve ne ḳadar ziyāde zaḥmet çekseñ de (9) yazılandan ziyāde yiyüp giyemezsin. Ellere[5234] bıraġur gidersin. Aġa ḳulunuñ meṣāliḥin yig (10) bilür. Hemān ḳul da ḳanāʿat ü ṣabrla aġası didügin

İ-78b, İÜ2-80b ṭutmaḳ ensebdür. **Ḥikāyet** bir ʿārif (11) baña rızḳ

T-296a ister misin didi. Ben didüm isterüm. ʿĀrif[5235] eyitdi vaḳtinden evvel mi ṣoñra (12) mı vaḳtinde mi? Eger evvel ise ʿömrüñi żāyiʿ idüp bedenüñe zaḥmet virme. Ṣoñra ise senüñ (13) degülmüş ulaşmaz vaktinde ise diseñ dimeseñ gelür. **ʿAleynā en naʿbedeh kemā emernā (14) ve ʿaleyhi en yurzıknā kemā ve ʿadnā (A563) ve'n-nāsi fī mesācidihüm vallāhi fī ḳażā'i ḥavāyecehüm (A564). Felā tetekellef (15) fīmā kefiyyet ve ictihed fīmā istekfet (A565)** mücerreddür ki aġası ḳapusın[5236] ḳoyup il ḳapusından (16) rızḳ isteyen intiḳām-ı uḫrevī[5237] ile yā ḥarāma mübtelā olur. Yā intiḳām-ı dünyevī ile[5238] ġınā (17)

[5231] S1 üstte ek-kâğıtta: bā yā ve elif ismi anuñ lām ile şīndür.
[5232] -İ, İÜ, T.
[5233] Ġınā-i ḳalb… : -İ, İÜ, T.
[5234] -İ, İÜ, T.
[5235] -İ, İÜ, T.
[5236] T-296a, İ-78b, İÜ2-80b, İÜ-176b: bābun.
[5237] T-296a, İ-78b, İÜ2-80b, İÜ-176b: intiḳām-ı Ḥaḳḳa mażhar olup.
[5238] İntiḳām… : -İ, İÜ, T.

bulamaz. Faḳrdan ḳurtulmaz[5239]. Ḥırṣ istisḳā marażı gibidür ṣāḥibi ḳanmaz ġālibā ac gözlüler (18) ḥażret-i Ġanīy Rezzāḳa sū'-i ẓann etdükiçün iller

İÜ-177a ḳapusına muḥtāc olur. Zīrā **Ẓānnīne (19) billāhi ẓanne's-sev'i (A566)** ḥükmünce bir ʿāciz maḫlūḳdan isteyüp **Ve men yetevekkel ʿalāllāhi fe huve ḥasbuhu (A567)**

S1-103a (1) ve mevlāsına ṭayanmayan ḥażret-i Allāh hāşā yaramaz gümān ve bed iʿtiḳād idüp ḳulunı besleyemez (2) ḫāṭırası küfrüne düşer. Ḥażret-i Ḥaḳ daḫi **Enā ʿindi ẓanni ʿabdī fe'lyeẓunnu bī māşā'e (A568)** ṭıbaḳınca (3) yüzüne göre ṭabancasın urur. Yaʿnī virmez ṣanduġiçün ṣanusına göre muḥtāc u (4) ẕelīl ider. Fikr eyle ki bir degirmen ṭaşınuñ boġazın bir müflis ırġad deler. Yine ol ṭaşuñ (5) boġazı dānesiz ḳalmaz. Senüñ boġazuñı ḳudret barmaġı delibdür dānesüz ḳalam mı ṣanursın. (6) İmdi **Men kānellāh kānellāh lehu (A569)** ṭıbaḳıncasındur[5240] ki Ḫudā'da Ḫudā ile olursan **El-fuḳarā' ʿiyālillāh (A570)(7)** ṭıbaḳınca[5241] ʿıyāl-i Ḥaḳ olmuş olursın. Perverişüñ anuñ üzerinedür ġayra

T-296b ʿarż-ı iḥtiyāc (8) etmekle kendüñi maḥrūm u ḫor u dergehden mehcūr etme[5242].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Guft peyġamber ki cennet ez ileh

(9) Ger hemī ḫˇāhī zi-kes çizi me-ḫˇāh (C6/ 333)

Ḥażret-i ʿaleyhi's-selām buyurur ki ḥażret-i Ḥaḳ'dan cennet ü dīdār (10) isterseñ ġāyrısından nesne umma ki senüñ de ġayruñ da muʿṭī vü rāzıḳı oldur. Cümle aña (11) muḥtācdur[5243]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger nemī ḫˇāhī kefīlem mer terā

Cennetü'l-me'vā vü dīdār-ı Ḫudā (C6/ 334)

[5239] Faḳr… : -İ, İÜ, T.
[5240] T-296a, İ-78b, İÜ2-80b, İÜ-177a: ḥükmüncesündür.
[5241] T-296a, İ-78b, İÜ2-80b, İÜ-177a: ḥükmünce.
[5242] T-296b: + mim.
[5243] T-296b: + mim.

Eger dilemezseñ (12) men kefīlüm saña cennet-i Me’vā’ya ve dīdār-ı Ḫudā’ya. Yaʿnī ṣabr u tevekkül ile ḥālüñi ṣāfī Ḥaḳḳa (13) ışmarlayup rāżī vü teslīm olursañ saña ben şühūḍ-ı cemālle cennette ebedī muḳīm olmaġa

İ-79a, İÜ2-81a (14) kefīlüm buyurur ol cennet ki enhārınuñ aḥcārı yāḳūt u zeberced ü laʿl u dürr ü mercāndur. (15) Ḫāki müşk ü eẕfer üʿanberdendür. Girenler cümle civān olup ḥüsn ü cemāl ü ṣafāları mütezāyid (16) ola. Pīrlik ve żaʿf u ʿacz u maraż u ġam ve mevt ü nevm ü cūʿ u ʿaṭş u faḳr u iḥtiyāc (17) ve meẕellet ü miḥnet ü teklīf ü ʿibādet çekmeyeler ve redd ü sedd ü ḳahr u ġażab olmaya. Belki (18) her ehl-i cennet niçe biñ ḥavārī ġılmān ve vildān aġalıḳ efendilik ide. Bende-i maḥkūm (19) iken şāh u ḥākim ola ve anda leyl ü nehār māh u mihr olmaya belki **Ve eşraḳati’l-arḍu bi nūri Rabbihā (A571)**

S1-103b (1) ṭıbaḳınca nūr-ı dīdārla içi ve ṭāşı memlū ola ve her aġacuñ yapraġına bād-ı ṣabā ṭoḳunduḳca (2) her varaḳdan bir ṣadā-yı rūḥ-efzā peydā ola. Şöyle ki naġamātı ehl-i cenneti ḥayrān u ser-gerdān (3) u sekrān ide ve yek-pāre lü’lüden çadırlarda dürriyye’l-cemāl maḥbūblarla ṣoḥbet ḳurılup (4) şarāb-ı cennet ırmaġı ki

T-297a cennetüñ dükeli bāġların ṭolaşur

İÜ-177b ḥūrīler incüden cāmlarla ol (5) ḫāmr-ı bī-ḫumārdan mü’minlere ṣunup ṣāfī ṣafā olalar. Uşta oraya varınca henüz (6) ḳul başına buyruġ olup āzād olur. Zaḥmeti raḥmete ve rāḥata ẕilleti ʿizzet ü devlete ḫıdmeti (7) şerefe vü maḫdūmluga tebdīl olur ve cümle ḳorḳudan ḳurtulur. Ol şarṭla ki bunda (8) ḳorḳup günāhına tevbe ide ve efendisi ḳulluġuna iḫlāṣla boyun ṣuna[5244]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Hīn (9) ezü ḫ̌āhīd ne-ez-ġayr-ı ū

Āb ez-yemm cū mecū ez-ḫuşk cū (C 4/ 1182)

[5244] T-297a, İÜ-177b: + mim.

Cū emr mecū nehydür. (10) Ṣoñra[5245] cū ırmaḳdur. Cū cūy rū rūy sū sūy mū mūy gibi yālı yāsuz müstaʿmeldür. (11) Maʿnā[5246] āgāh oluñ cümle murādātı andan isteñ ġayrıdan degül ṣuyı denizden isteñ (12) ḳurı çaydan degül. Yaʿnī[5247] andan ġayrıdan maḳṣūd dilemek baḥr-ı ʿaẕbı ḳoyup[5248] ṣusuz (13) beriyyeden ṣu istemek gibidür ve serābdan şarāb istemek[5249] gibidür[5250]. Pes murādātı[5251] ḫazīne-i cāmiʿadan (14) virenden istemek müflisler ṣanduḳundan cevāhir[5252] istemek[5253]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

V'er be ḫˇāhī (15) ez-dīger hem ū dihed

Ber kef-i mīleş seḫā hem ū nihed (C 4/ 1183)

Eger ġayrıdan dilerseñüz (16) hem o virür. Zīrā anuñ meyli ayasına seḫāyı ol ḳor. Yaʿnī anuñ göñlüne raḥm ilḳā idüp (17) saña meyl etdüren ḳısmetin saña ulaşdurmaġa anı ālet ü vāsıṭa vü vesīle vü ḫıdmetkār (18) etmişdür. Pes[5254] ʿacele ve edebsüzlükle Ḥaḳḳı ḥāżır görmeyüp ġayrıdan dileme ve

İ-79b, İÜ2-81b pādişāhuñ (19) niʿmetin yiyüp libāsın giyüp baʿde göndereni ḳoyup getürene şükr ü minnet eyleme. Ancaḳ

S1-104a (1) **Lā-yeşkurullāh men lā yeşkuru'n-nās (A572)** ṭıbaḳınca[5255] ālet-i vuṣūl[5256] olduġıçün aña duʿā eyle[5257] Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[5245] T-297a, İ-79a, İÜ2-81a, İÜ-177b: + ki.
[5246] Cū cūy… : -İ, İÜ, T.
[5247] T-297a, İ-79a, İÜ2-81a, İÜ-177b: ki.
[5248] Baḥr… : -İ, İÜ, T.
[5249] T-297a, İ-79a, İÜ2-81a, İÜ-177b: + dür.
[5250] -İ, İÜ, T.
[5251] -İ, İÜ, T.
[5252] -İ, İÜ, T.
[5253] T-297a, İ-79a, İÜ2-81a, İÜ-177b: + dimektür (-İ: mim).
[5254] -İ, İÜ, T.
[5255] Lā-yeşkurullāhi… : -İ, İÜ, T.
[5256]T-297a, İ-79b, İÜ2-81b, İÜ-177b: ālet.
[5257] T-297a, İ-79b, İÜ2-81b, İÜ-177b: + ebyātu'l.

Ey (2) Kerīm ü Rāḥim ü Raḥmān u Vehhābu'l-ʿaṭā

Raḥmetüñüñ[5258] ġarḳıdur şāh u gedā

Baḥr-ı cūduñ (3) ġāyeti yoḳ baḫşişüñ bī-imtinān

T-297b Ey ʿivażsuz hem ġarażsuz eyleyen luṭfın feşān

Mā bikum min niʿmetin (A573) (4) ḳaṭʿ itdi ki sensün hemān

Niʿmet ü raḥmet viren hem ḥamde lāyıḳ bī-gümān

(5) Zeyd ü ʿAmrı ālet-i ʿirfān u iḥsān eyleyen

Yoḳları var eyleyen cānsuzları cān eyleyen

(6) Der-ḥaḳīḳat yoḳdurur münʿim sivallāhu'l-eḥad

Mübdi' ü mubdiʿ durur yoḳ kudretine ʿadd ü sedd

(7) Mümkin ü maḫlūḳ cūd itse diler añaʿivaż

Yā ṣevāb yā medḥdür yoḳise bir ġayrı ġaraż

(8) Yoḳsa raḥm eder faḳīre ḳalbde vardur riḳḳati

Yā taʿalluḳdur ki ẕillet ḳaddini bükmüş ḳatı

[5258] T-297a, İ-79b, İÜ2-81b, İÜ-177b: niʿmetünüñ.

(9) Yā ḥasīs ü nā-kes adından utanur cūd ider

Ḳalmaya yā ḳalb evinde ḥubb-ı dünyādan keder

(10) Bu Şıḫınuñ yine ẕerre eksük etmez rızḳını

Cūd-ı Ḥaḳḳ'a ḫādim ü āletdür ancaḳ ol ġanī

(11) Niʿmet ü cümle vücūda aṣl-ı evvel Ḥaḳ durur.

Niʿmeti vü menʿimi ḫalḳ iden ol muṭlaḳ durur

(12) Hem bizümdür ḳıllet ü ʿilletle ẕilletle cefā

Bī-vefāt u bī-ʿazildür ol ʿazīz ü ol Ḫudā

(13) Ẕāt-ı vaṣf u ḥikmetindeʿaḳl-ı kāmil pür-cünūn

İÜ-178a ʿĀlimūn ḥayretdedür Şeyḫī ne bilsün cāhilūn[5259]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(14) **Pes çi ʿarża mī-konī ey bed-güher**

İḥtiyāc-ı ḫod be-muḥtāc-i dīger (C6/ 3747)

(15) Pes ne ʿarż idersin ey bed aṣl iḥtiyācuñı bir senüñ gibi muḥtāca daḫi yaʿnī (16) Ḥaḳḳı ḳoyup iḥtiyācuñı bir senüñ gibi muḥtāca daḫi ʿarż etdügüñ bed aṣlluḳdandur.

[5259] T-297b, İÜ-178a: + mim.

Eger ḥaḳīḳatüñ (17) ṣāf u laṭīf imişse ġayra ʿarż-ı ḥālle özüñi gözden düşürmezdüñ. Belki ne dilersen (18) andan isteyüp bāzāruñ anuñla ve niyāz u zāruñ aña olurdı[5260]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Sirke mefrūş (19) u hezārān cān bīn

Ez ḳanāʿat ġarḳ-i baḥr-i engebīn (C1/ 2375)

Sirke ṣatma ve niçe biñ

S1-104b (1) cān gör ḳanāʿatden

T-298a ʿasel deñizine ġarḳ olmuş. Yaʿnī sirke ṣatıcı fuḳarā gibi gedālıkdan (2) şikāyet yüzüñ ekşitme ve turş-rū olma. Ḳanāʿat baḥrine düşegör[5261] ki bu baḥr

İ-80a, İÜ2-82a sükkerinde (3) niçe ḥalāvet-i ṭāʿate ve lez̲z̲et-i münācāta müstaġriḳlar var ki Yā **leyte ḳavmī yaʿlemūn** (A574) **Bimā ġafera lī (4) Rabbī (A575)** ṣadāsın urup dirler ki n'olaydı bu ḳanāʿatdeki lez̲z̲et-i maġfireti ve ṣafā-yı raḥmeti (5) ḫalḳ bilelerdi. ʿAz̲āb-ı ṭabīʿatden z̲ikr ü riyāżetle cānların taḫlīṣ idüp bizüm gibi rāḥat-ı ebediyyeye (6) yetişirlerdi. **Allāhümme erzuḳnā meʿa cemīʿ ʿibādeke (A576)**[5262]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Dāne kemter ḫor me-kon çendīn refū

(7) Çün külū ḫˇāndī be-ḫˇān lā-tüsrifū (C5/ 1407)

Refū feṯḥ-i rā ve żamm-ı fāyla yamalıḳ dimekdür[5263]. (8) Maʿnā[5264] dāne'i az yi bedene çoḳluḳ yamalıḳ çalma. **Külū** (A577) āyetin oḳıduñ **Lā-tüsrifū (A578)**'yı da (9) oḳu. Yaʿnī dünyā dūzāgınuñ dāneleri ki gūn-ā-gūn ṭaʿamlardur. Çoḳ yemekle bedenüñe ḳat ḳat yamalar urup semritme ve ḳabalayup ḳalıñlama **Ve lā tusrifū, innellāhu lā yuḥıbbu'l-**

[5260] T-297b, İÜ-178a: + mim.
[5261] T-298a, İ-79b, İÜ2-81b, İÜ-178a: düş.
[5262] Allāhumme… : -İ, İÜ, T.
[5263] Refū… : İ-80a, İÜ2-82a,da derkenār olarak verilmiştir.
[5264] -İ, İÜ, T.

musrifīn (A579) (11) ile ʿamel idüp tā dāmına ṭutulup ḥesāb-ı ʿaẕāba müsteḥaḳ olmayasın ki buyurur[5265]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Nā ḫ̆ārī dāne (12) nīftī tū be-dām

Īn koned ʿilm-i ḳanāʿat ve's-selām (C5/ 1408)

Dāne yemezseñ dāma düşmezsin (13) ḳanāʿat ʿilmi bunı eyler ve's-selām. Yaʿnī dāneden müstaġnī olup evliyā gibi ekl ü şürbüñ (14) ṭāʿata ḳuvvet ü żarūret ḳadar olmayınca insānlıkdan ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyādan ṭoyamazsın (15) ki ḥużūr-ı bedenin maḳṣūd idüp baṭṭ u decāc gibi çūplükde ḳalup rifʿatden düşer (16) ʿalāya ṭayerān idemez. Eger aza veyā yavana ḳāniʿ olup ġuṣṣa vü mücāhede vü cūʿdan leẕẕet (17) ü ġamnāklıkdan inkisār ve ḥużūr-ı ḥażret bulup acıda dād

T-298b u virānlıḳda ābād görüp (18) ve gelene rāżī olup cevri vefā vü celāli ṣafā bilürse ġam-ı dāreynden selīm ü āsūde (19) olup ġāvġāsız baş ve ṣafālı ʿayş bulur ki ehl-i fenānuñ nişānı ḳahrı luṭf bilüp ḫalīl

S1-105a (1) āsā riyāżetle yanar oda girmekdür tā nār-ı dünyā gülistān-ı bī-ḫazān

İÜ-178b ola.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger tū īn enbān (2) zi-mān ḫālī koni

Pür zi-gevher pāy iclālī koni (C1/ 1639)

Eger sen bu ṭaġarcuġuñ ekmekden (3) boş idesin ululuḳ gevherlerinden ṭoldurursın. Yaʿnī ḳarnuñ tulumcuġun boşaldup (4) ṣavm u riyāżetle me'nūs idesin cevāhir-i pür-ḳıymet-i maʿārifle ḳalbüñi ḫazīne-i Ḫudā eylersin.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[5265] T-298a, İÜ-178a: + mim.

(5) **Ṭıfl-ı cān ez-şīr-i şeyṭān bāz kon**

Baʿd z'āteş bā mülk enbāz kon (C1/ 1640)

(6) Baʿd z'āteş baʿd ez āteş ora dimekdür[5266]. Maʿnā[5267] cān uşaḳını şeyṭān sözünden girü (7) ḳıl ṣoñra anı melekle ortaḳ eyle.

İ-80b, İÜ2-82b Yaʿnī bu yidügüñ ġıdālar heb şeyṭān südidür (8) ki ṭoyup nefsi rāḥat eylersin. Andan sāyir ḥükm ü ṭaḳāżālarına daḫi rām olursın (9) daḫi rūḥı mecrūḥ u żaʿīf ü nā-tüvān eylersin. İmdi cān bülbülini ġurāb-ı nefsüñ (10) pençesinden ḳurtaragör tā mertebe-i meleke irüp ṭıfl iken dānā vü ʿazīz ü tüvāna ve aʿmā iken (11) bīnā olasın.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Nān gilest ü gūşt kemter ḫˇār ez-īn

Tā nümānī hemçü gil ender (12) zemin (C1/ 2872)

Etmek et balçıḳdur az yi bundan tā balçıḳ gibi yerde ḳalmayasın ve esfele düşmeyesin. (13) Yaʿnī bu ikinüñ aṣlı keşīf ü ẓulmānī vü alçaḳ u şaḳīl olan ḫākdendür çoḳ muḳayyed olma ki (14) nefs ü tenüñ ḳuvvetlenüp rūḥuñ żaʿīf olmaya ve cism-i ḫākī gibi sıḳletle maḳām-ı ʿalāya (15) ṭayerāndan ḳalmaya. Mim[5268]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Mürden-i ten ẕindegī-i cān beved

T-299a Reften-i cān cānib-i cānān beved

Sehl Tüsterī (16) buyurdı ki abdāl dört nesne ile kemāl buldılar cūʿ ü seher ü şamt u ʿuzlet v**ekīle fī Ḥaḳḳıhüm nevmuhüm ġalebeten ve ekelehüm fāḳaten ve kilāmehüm żarūratin fi's-seheri bi-nūri'l-ḳalbi ve'l-cūʿi bi-ʿayni (18) ʿalā's-seheri eḥyā (A580)**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[5266] Baʿd… : İ-80a, İÜ2-82a,da derkenār olarak verilmiştir.
[5267] -İ, İÜ, T.
[5268] T-298b, İ-80b, İÜ2-82b, İÜ-178b: beyt.

Rūz ḥikmet ḫūr ʿalef kān-rā Ḫudā

Bī ġareż dādest (19) ez-maḥż-ıʿaṭā (C3/ 3744)

Yüri ḥikmet yeminden yi ki anı Ḫudā ġarażsuz virmişdür maḥż-ı ʿaṭādan

S1-105b (1) yaʿnī yüri üẕn-i vāʿiyeñi dehān idüp mey-i ʿaşḳ u ḫamr-ı ʿirfān iç ve ʿilm-i ḥikmet (2) rızḳından yi ki ol Ḥaḳḳ'uñ ġarażsuz ḫazīnesinden ṣāfī laṭīfdür ve rūḥuñ ġıdāsı (3) oldur ve bu ʿāleme geldügi ol ġıdā-yı ḥikmeti ḳazanmaġiçündür. Eflāṭūn beyt[5269]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İẕā cāʿatu'n-nufūs ṣāritu'l-cessām ervāḥā

Ve iẕā eşbaʿat (4) ṣāritu'l-ervāḥ ecsāmen (A581)

buyurur. Fā'ide ṭālib (5) libās u eklde mürşidine tābiʿ olsa zındīḳ olur. Zīrā anlar ibtidāda riyāżeti tekmīl idüp (6) ḥavṣalaların tevsīʿ etmişlerdür şibʿle ḳasāvetlenmezler ḫilāf-ı mübtedīnüñ çoḳ yeseler (7) arpalayup yoldan ḳalurlar. Ziyāde riyāżet itseler yine yol gidemezler. Zirā ġıdā-yı rūḥānīleri (8) yoḳdur[5270] ki ol ʿaşḳla kuvvetleneler[5271]. Ḳıṭʿa

İÜ-179a **Ferabbi maḫmeṣatu şerri mine't-taḫimu** (A582)

ṭıbaḳınca (9) neşāṭ u sürūrları gider ve nār-ı ṣafāları söyinür. Pes riyāżet-i vasaṭī gerekdür ki yaġ (10) çoḳ olsa ilikmenüñ żiyāsı[5272]

İ-81a, İÜ2-83a söyinür az olsa żaʿīfu'n-nūr olur[5273]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Rızḳ-ı tū ḥikmet (11) beved der-mertebet

K'ān gulū gīrī nebāşed ʿāḳıbet (C3/ 3746)

[5269] -İ, İÜ, T.
[5270] T-299a, İ-80b, İÜ2-82b, İÜ-178b: + elem çekerler yoldan ḳalurlar.
[5271] Ki ol… : -İ, İÜ, T. İ-80b, İÜ2-82b, derkenār: fehm lāzım.
[5272] T-299a, İ-80b, İÜ2-82b, İÜ-179a: + yaġ.
[5273] T-299a, İÜ-179a: + mim.

Gulū kāf-ı ʿAcemīnüñ fetḥiyle (12) boġazdur. Gulū gīr, gīrende'-i gulū'dan vaṣf-ı terkībīdür[5274]. Boġaz ṭutucı dimekdür. Maʿnā[5275] senüñ (13) rızḳuñ ḥikmetdür mertebe içre ki ʿāḳıbet boġazuñ ṭutucı olmaya

T-299b bu keṣīf loḳmalar gibi. Pes (14) insaniyet mertebesinüñ rızḳı ʿilm-i ḥikmet ve vicdān-ı maʿrifetdür ḥayvānātuñ ʿalef olduġı (15) gibi ve ol ġıdā ki nūr-ı laṭīfdür ṣūrī ve ẓulmānī ve keṣīf ġıdālar gibi boġaz almaz. **Ḥikāyet** (16) Behlül'e ṣordılar ki iki degirmen ṭaşı ḫıdmetde müşterek iken biri ser-geşte ve (17) ser-gerdān olup pergār-ı rūzgār gibi dönmekdedür ammā altındaġı rāḥatdur. Cevāb buyurur ki mā-dām (18) ki ol ʿulüvv ü istikbār ve āḫiri çigneme ve aġalanma ki andadur ve ol buġz ve bī-maʿnā (19) çaḳıldaḳ ki andadur. Añа ıżṭırābdan ḫalāṣa ve rāḥata mecāl yoḳdur didi ki[5276] buyurur[5277]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S1-106a **İn** (1) **dehān bestī dehānī bāz şeved**

K'ān ḫūrende loḳma-hā-yı rāz şeved (C3/ 3747)

Bestī'de (2) yā ḥiṭābiçündür. Dehānī'de vaḥdetdür. K'ān aṣlında Ki ān'dur[5278]. Maʿnā[5279] bu aġzı (3) baġladuñ bir aġız daḫi açıldı ki ol sır loḳmaların yiyicidür ve sırr kelimātın diyicidür. Yaʿnī riyāżet (4) iderseñ yā gerekmez kelimātdan aġzı yumarsañ[5280] bāṭınuñdan bir aġız daḫi açılur ki ʿilm ü maʿrifet (5) loḳmasın yer ve ʿaşḳ şarabın içer ve ḥikmet sözlerin beyān u şerḥ ider[5281].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger zi-şīr-i dīv[5282]-i ten-rā (6) vā-būrī

[5274] Gulū… : İ-81a, İÜ2-83a,da derkenārda verilmiştir.
[5275] -İ, İÜ, T.
[5276] T-299b, İ-81a, İÜ2-83a, İÜ-179a: anuñçün.
[5277] T-299b, İÜ-179a: + mim.
[5278] Bestīde… : İ-81a, İÜ2-83a,da derkenār olarak verilmiştir.
[5279] -İ, İÜ, T.
[5280] Yā gerekmez… : -İ, İÜ, T.
[5281] T-299b, İÜ-179a: + mim.
[5282] İ-81a, İÜ2-83a, derkenār: ṭıfl nüsḫa ve ayrı nüsḫa.

Der fiṭām-i ū besī niʿmet ḫorī (C3/ 3748)

Fiṭām ʿArabca uşaḳı südden (7) kesmekdür infiṭām kesilmekdür. Maʿnā[5283] eger dīv südünden kesesin anuñ ḳaṭʿında çoḳ (8) yemek yirsin. Yaʿnī cism gıdāsın kesersin ḳūt-ı nūrānī yiyüp kibr ü şehvetle ṭabʿın imtilā olmasından ḳurtulursın Ḳāsımī mim[5284].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Esīr-i lezzet-i ten mānde vü ger ne terāçe

ʿAyşhā ki der-mülk-i cān (10) muheyyā nīst

Mim[5285]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Nefs-rā perver-i dem u āḫir şodem rüsvā-yı ezū

Men ne-dānistem ki ḫaşm (11) ḫ̆īş-rā perverem[5286]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

V'īn ḫor şehā endek endek bāz-bür

K'īn ġıdā-yı ḫar beved (12) nī ān ḥür (C4/ 1956)

T-300a Bür żamm-ı bāyla bürīden lafẓından emrdür. Kesmek ve kesilmek maʿnāsına lāzım ve müteʿaddī (13) gelür. Maʿnā[5287] bu yemeklerden az az tedrīcle nefsi kes yā kendüñ kesil ki bu ḫar ġıdāsıdur (14) ve boġaza yanaşup kendüne ḳul olanlaruñdur rıḳḳıyyet-i nefsinden āzād ve ḥelāl-zādeler (15) ġıdāsı degüldür[5288].

[5283] -İ, İÜ, T.
[5284] T-299b, İ-81a, İÜ2-83a, İÜ-179a: güft.
[5285] T-299b, İ-81a, İÜ2-83a, İÜ-179a: beyt.
[5286] T-299b, İÜ-179a: + mim.
[5287] -İ, İÜ, T.
[5288] T-300a, İÜ-179a: + mim.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger ḥelāl āyed pey-i ḳūt-i ʿavām

Ṭālibān-i dost-rā bāşed (16) ḥarām (C5/ 3484)

Eger ḥelāl

İ-81b, İÜ2-83b gele ḳūt-ı ʿavām içün dost ṭāliblerine ḥarām ola. Zīrā anlaruñ ġıdāları (17) maʿnevīdür ki maʿrifet u

İÜ-179b ʿaşḳ u muḥabbet ve şühūd-ı dīdārdur. Yaʿnī **Ve humā ḥarrāmāni ʿalā ehlullāhi teʿālā (A583) (18)** ṭıbaḳınca her leẕẕet ki dünyevī ismi uḫrevī Allāh'la arada ḥicāb ola ve teveccühe māniʿ ve nisyān (19) virici ola ṭālib-i Ḥaḳḳa günāh ve ḥarāmdur şerʿde ḥelālden ise de ve didiler ki ṭālib iki

S1-106b (1) ḥālüñde ṣaḳınmaḳ gerek yimek yerken ve söylerken. Pes ṭālibe ḥelāl olan ḥarām olunca (2) ḥarām idügin bilüp ḳaçmayanlar Ḥaḳḳı isterüm ve severüm dimek yalāndur[5289]. Ḥattā Reşaḥāt'da eydür (3) ḫamırı yoġuran abdestsüz yoġursa sālike ḥelāl ise de şübhelü gibidür, tenezzül etdürür[5290].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(4) Nīst ġayr-i nūr ādem-rā ḫūreş

Ve'z cüz ān cān-rā ne-yābed pervereş (C4/ 1955)

Nūrdan ġayrı (5) ādeme yiyecek yoḳdur ve andan ġayrı cāna terbiye gelmez. Yaʿnī aṣl-ı insān rūḥ-ı ṣāfī ve (6) nūr-ı mücerred olduġiçün keṯīfi siñüremez. Yine ġıdāsı nūrdur ki yine kendü aṣlındandur ġayrıdan (7) degül. Sen ki nūr-ı rūḥla ten arasında vāsıṭa düşmüşsün çalış ġıdā-yı keṯīfi ḳoyup (8) laṭīfin ḳazan ve anuñla perveriş bul tā ol nūrla **Fe eynemā tuvellū fe ṯemme vechullāh (A584)** şuhūdına ve bī-keyf (9) **Ve huve meʿakum eyne mā kuntum (A585)** seyrine lāyıḳ olasın[5291].

[5289] T-300a, İ-81b, İÜ2-83b, İÜ-179b: kizb oldı.
[5290] T-300a, İÜ-179b: + mim.
[5291] T-300a, İÜ-179b: + mim.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

T-300b **Mā’ide ʿaḳl-est nī nān u şevā**

(10) **Nūr-i ʿaḳl-est ey püser cān-rā ġıdā (C4/ 1954)**

Gökden inen mā’ide bu ümmete ʿaḳldur. Etmek ü büryān (11) degüldür ve ʿaḳl nūrıdur cānuñ ġıdāsı ey oġul ki ol nūrla mü’min ḳul ḥaḳḳı bāṭıldan (12) nasbı ʿazldan seçüp ṣırāṭ-ı müstaḳīme anuñla gidüp maḳṣada ulaşur. Yoḳsa Benī İsrā’īl mā’idesi (13) gibi ṣoġan ve mercimek degüldür[5292].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAks-i ān nān-est k’īn nān nān şodest

Feyż (14) ān cān-est k’īn cān cān şodest (C4/ 1957)

Ol etmeküñ māyesi inʿikāsıdur ki bu ekmek (15) ekmek oldı. Ol cānuñ feyżidür ki bu cān cān oldı. Yaʿnī ol nūr ki cān ekmegidür (16) yeryüzündeki ṭaʿāmlar bunuñ[5293] pertevindendür ve bu rūḥ-i ḥayvānī **El-ḫulḳu minnī (A586)** ṭıbaḳınca[5294] ol (17) rūḥ-i ilāhīnüñ yaʿnī ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyenüñ[5295] inʿikāsındandur ve cümlenüñ (18) ḳıyāmı ol nūrladur. Ol nūruñ ḳıyāmı ẕāt-ı Ḥaḳḳ iledür[5296].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İ-82a, İÜ2-84a **Çün ḫorī yekbār ez-ān ukl-i nūr**

Ḫāk rīzī ber ser-i nān (19) u tenūr (C4/ 1958)

Ukl żamm-ı elif ü kāfla ʿArabca yiyecek dimekdür. Maʿnā[5297] çün bir kerre ol nūr yiyecekden

[5292] Yoḳsa… : -İ, İÜ, T. T-300b, İ-81b, İÜ2-83b, İÜ-179b: + beyt.
[5293] T-300b, İ-81b, İÜ2-83b, İÜ-179b: onuñ.
[5294] El-ḫulḳ… : -İ, İÜ, T.
[5295] Yaʿnī… : -İ, İÜ, T.
[5296] T-300b, İÜ-179b: + mim.
[5297] -İ, İÜ, T.

S1-107a (1) yiyesin ṭopraḳ dökesin tennūr etmegine. Yaʿnī ol ġıdā-yı ʿaşḳ-ı ilāhī bir kerre ḳalbüñe tecellī (2) itse anuñla vücūduñ nūr olsa bu ḥāle irersin ki hīç me'kūlāta iltifāt u tenezzülüñ[5298] (3) ḳalmaz[5299].

İÜ-180a Belki müdām anuñ şühūdı lezzetiyle medhūş u pür-ṣafā olup cümle eşyādan (4) müstaġnī olursın.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cümle nā-ḫoş ez-mecāʿat ḫoş şodest

Cümle ḫoş-hā (5) bī-mecāʿat-hā redest (C5/ 2833)

Mecāʿat cāʿ kelimesinüñ maṣdarlarındandur. Redest maṣdar be-maʿnā (6) mefʿūldür. Red ve dest

T-301a dimekdür dāl taḫfīf olunmuşdur naẓm içün[5300]. Maʿnā[5301] cümle ḫōş olmayan (7) ḫaste diller ve ḳasvetlü göñüller aclıġla ḫōş olmuşdur. Cümle ḫōşluḳlar aclıḳsuz reddür. Yaʿnī (8) ḥālet-i ġayr-ı dā'ime mādde-i żāyiʿ adur zīrā işbaʿ ḳābiliyyeti bozar liyāḳatden alıḳor. Ḳāle Fuḍayl (9) ḳuddise sırruhu **Ḫaṣeltān yefsudu'l-ḳalb ve yemīluhu keṯrate'l-ekl ve keṯrate'n-nevm (A587). P**es çoḳ yiyen içer (10) içen uyur. Uyuyan maḥcūb u baʿīd ü maṭrūd olur ve buyurur ki **El-cuʿ ṭaʿāmu'l-evliyā' (11) yaḥyā bihi abdāni'ṣ-ṣıddīḳīn (A588)** ṭıbaḳınca cūʿ velīler ġıdāsıdur ve egerçi ṭāʿat mūcib-i cennetdür (12) ve ṭāʿatde edeb mūcib-i ḳurbetdür. Ammā cūʿla ḳalb küdūrāt-ı beşeriyyeden taṣfiye olmayınca ʿamel-i ṣāliḥ (13) daḫi mūcib-i buʿd olur Mıṣrāʿ

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her çi gīred ʿilletī ʿillet şod

Anuñ çün dimişler ki perhīz (14) yigdür meʿācīn istiʿmālinden. Çoḳ yiyen çoḳ ḫasta olur. Ṣıḥḥat içün dārū ḳullanup ṣaġalur, (15) yine çoḳ yer yine ḫasta olur, yine dārū yer,

---

[5298] -üñ: İ, İÜ, T.
[5299] T-300b, İ-82a, İÜ2-84a, İÜ-179b: idemezsin.
[5300] Mecāʿat… : İ-82a, İÜ2-84a,da derkenārda verilmiştir.
[5301] -İ, İÜ, T.

ʿāḳıbet dārū daḫi aña żarar irişdürür. Südde (16) vü şafrā vü aḫlāṭ peydā olur ke-ẕālik kişi şuc idüp dille tevbe ider. Yine şuc ider yine (17) tevbe ider giderek günāh-ı ışrāra varup günehkārlık rūḥa ṭabʿ ve ḳalbe ḥāl düşer (18) nedem-i ḳalbī ve rücūʿ-ı ḫāliş mümkin olmaz. Pes tevbe daḫi laḳlaḳa ve ḳurı lisānla olup nefʿ etmez. (19) Anuñiçün ehlullāh sivādan perhīz idüp Ḥaḳḳa meşġūl olmuşlar ki nāgāh mevt yetüp ġafletle gitmeyeler

S1-107b (1) ve bāʿiṣ-i ʿizzet ü devlet ü ḥürmetdür ki ḳanāʿatle minnet ḫalḳ meẕelletden ḳurtarur v**e lillāhi'l-ʿizzetu (2) ve li resūlihī ve lilmu'minīne (A589)** müjdesine lāyıḳ olur. (3) Ve **ʿİzze'l-mu'min istiġnā' ʿanu'n-nās (A590)** müzdesine lāyıḳ olur ve āb u gile yaʿnī maṭlūb-ı esfele meylden ḳurtulup **ʿUluvve'l-himmet mine'l-īmān (A591) (4)** nūrına mücellā olur ki bu nūr her dūn u gedā-çeşme ve her denī gedā-rūya virilmez. (5) Zīrā anlaruñ dünyāya gelmekden murādları ḫurd u ḫˇāba iştiġāldür ve anuñ içün yār olduk şanurlar. (6) Pes buldukça bunayup maḳṣad-ı bāḳīden bī-ḫaber olmaġın ḥırṣa bende olup yimeyüp giymeyecegin (7) daḫi ḳazanmaḳ ister.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Yā ḥarīṣe'l baṭni ʿurcu hekezā

İnnemā'l-minhācu tebdīle'l-ġıdā (C5/ 293)

(8) Taʿrīc ʿArabīdür. Bir nesnenüñ üzerine muṭma'in olup ṭurmaḳ ve üstüne çıḳmaḳdur. (9) Burada murād ʿurūcdur. Yaʿnī şuʿūd u irtifāʿdur ve miʿrāc-ı rūḥānīdür. Minhāc vāżıḥ (10) ve işlemiş yola dirler. Maʿnā[5302] yā ḳarnına ḥarīṣ şöyle ʿurūc eyle taḥḳīḳan ṭoġrı yol (11) ġıdā tebdīlidür. Yaʿnī beden ġıdāsına ve ḥayvān ġıdāsın insān ġıdāsına tebdīldür. İnsān (12) aṣlında rūḥdur ki melek cinsindendür. Yaʿnī melek ġıdāsın ḳazanmaḳdur ki ḫum-ı ḫamr-ı ʿirfān (13) olacaḳ ḫāne-i ḳalbi ṭaʿām-ı şeyṭānla ṭolduranda miʿrāc-ı rūḥānī olmaz ve maʿrifet eklenmez (14) bir ḳalbe yā ṭaʿām ṣıġar yā ʿilm ü ḥikmet ve kelb gibi bulduġuna ṣarḳan ḥarīṣ ḳulūb da mebġūz (15) olur ve nā-pāk yerlere gezegen olur ve bed-rāyiḥa dimāġı ifsād ider ve ḳaz ve tavuḳ (16) gibi cenāhından da

[5302] -İ, İÜ, T.

nefʿ lenmez. İmdi tedrīcle ġıdā-yı ẓulmāniye-i cismāniyei rūḥāniyeye tebdīl (17) ḳılup ayaḳ ayaḳ ʿālem-i rūḥa ʿurūc idegör ve didiler kim riyāżetden[5303] murād bedenle taʿalluḳı (18) kesilmekdür ve iḥtiyārı ile yolunuñ çalusın gidermekdür. Kesmege ṭarīḳ budur ki şol[5304] (19) taʿalluḳ ki anı sālik kesmege mālik ola ol māniʿ ġālib degüldür. Ammā ḳanḳı ḥicābdan ki geçemeye hemān anı[5305] gidermege tedbīr ide

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

S1-108a (1) **Renc-i cūʿ ez renc-hā pākīze ter**

Ḫāṣa der-cūʿst ṣad-i nefʿ-i diger (C5/ 2831)

Niʿmetullāh eydür (2) pākīze pāk maʿnāsınadur[5306]. Cūʿ marażı marażlaruñ pākregidür ki

İ-82b, İÜ2-84b aġrısı yoḳdur. Ḫuṣūṣan cūʿda (3) yüz nefʿ-i āḫer de vardur.

T-301b Yaʿnī cūʿ ḫastalık da virürse hele pākce ḫastalıkdur. İmtilā-yı mūris (4) ishāl gibi nā-pāk degüldür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḫod ne-bāşed cūʿ-ı herkes-rā zebūn

K'īn ʿalef-zārīst zi-endāze (5) birūn (C5/ 2837)

Ḫod açlıḳ

İÜ-180b herkese zebūn olmaz kim bu bir otlaḳdur ki endāzeden ṭaşradur. (6) Yaʿnī cūʿ degmeye rām olmaz. Zīrā niʿam-ı dünyā çoḳdur. Pes ʿalef keşreti riyāżete ḳomaz. Anuñiçün (7) cūʿi degme kes kendüye musaḫḫar ve zebūn idemez. Meger ġāyet Ḥaḳḳa maẓhar ola.

[5303] S1 derkenār: riyāżet.

[5304] S1 derkenār: maṭlab.

[5305] S1 altta: hemān ve daḥi ġaflet olunmaya hemān ʿibāretinden ṣoñra bu yüzden ṣoñra yazılan anı gider meger tedbīr ide ʿibāretine. Ṣaḥḥ.

[5306] Pākize… :İ-82a, İÜ2-84a,da derkenār olaraka verilmiştir.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cūʿ-ı mer ġaṣān-ı Ḥaḳ-rā (8) mī-dehend

Tā şevend ez-cūʿ şīr-i zevrmend (C5/ 2838)

Mend lafẓı edātdur ẕī maʿnāsına. (9) Yaʿnī ṣāḥib maʿnāsına. Haredmend dānişmend gibi[5307] bilgü ṣāḥibi ʿaḳl ṣāḥibi dimekdür. Maʿnā[5308] (10) acluġı Ḥaḳḳuñ ġāṣlarına virmişlerdür tā bu acluḳdan zorlu arslānlar olalar. (11) Yaʿnī ġavāṣṣ-ı cūʿ nūrile beslenüp Ḥaydarvār şīr-i Ḥaḳ ve ḳuvvet-i vilāyetle ġażanfer-i ẕāt-ı muṭlaḳ (12) olurlar ve rāh-ı ḥaḳda nefs ü şeyṭān ḥarāmīlerini ḳırup sūy-ı Ḥaḳḳa ümmetlik (13) ile gider.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cūʿ-ı her cülf ü gedā-rā key dihend

Çün ʿalaf kim nīst pīş-i ū (14) nihend (C5/ 2839)

Aġterī'de eydür[5309] ʿArabiyyet luġatlerinde cülf[5310] kesr-i cimle[5311] boş küpe dimişler ve ẓarfa (15) yaʿnī ḳaba ve ḳabuġa dimişler ve ḳalem yonḳasına dimişler ve Ṣıḥāḥ'da eydür[5312] **ʿArabbiyyun cilfun (16) ey cāfun (A592)**[5313] Aġterī yazduġınuñ[5314] me'ali bu ki maʿrifetden yā dünyādan eli boş ve ṣāfī[5315] ḳabuḳ (17) içi yoḳ ve başḳusuz yonḳa gibi[5316] bī-terbiyet edebsüz dimekdür[5317] ḳābildür. Ṣıḥāḥ yazduġı (18) üzere cefā vü ẓulm idici dimek ḳābildür. Yaʿnī[5318] aclıḳı her ḳalbi boş ve eli boş[5319] gedāya ḳaçan (19)

[5307] Mend… : İ-82b, İÜ2-84b,de derkenār olarak verilmiştir.
[5308] -İ, İÜ, T.
[5309] -İ, İÜ, T.
[5310] -İ, İÜ, T.
[5311] T-301a, İ-82b, İÜ2-84b, İÜ-180b: + cülf.
[5312] -İ, İÜ, T.
[5313] T-301a, İ-82b, İÜ2-84b, İÜ-180b: + dir.
[5314] Aġterī… : -İ, İÜ, T.
[5315] Ki… : - İ, İÜ, T.
[5316]T-301a, İ-82b, İÜ2-84b, İÜ-180b: + ve cāfī olanlar dimek.
[5317] Bī… : - İ, İÜ, T.
[5318] Ṣıḥaḥ… : -İ, İÜ, T. T-301a, İ-82b, İÜ2-84b, İÜ-180b: + pes.
[5319] Her… : -İ, İÜ, T. T-301a, İ-82b, İÜ2-84b, İÜ-180b: + cülf u.

virürler çün yem az degüldür anuñ önüne ḳorlar. Yaʿnī aclıḳ bir muʿteber ve ẕī-ḳıymet bā'iṣ-i ʿizzet ü devlet[5320].

S1-108b (1) Hemān anı gidermege tedbīr ide ammā mübtedīye şeyḫine taʿalluḳ mühimdür. Zīrā mürşid mir'ātdur ceẕbe (2) ansuz gelmez. Pes pīrle taʿalluḳı kesmemek gerek tā sebeb-i nefy-i sivā olan ceẕbe maḳāmına varınca burada (3) pīrin ġayr bilen ġayriyyetde ḳalur. Mīr[5321] Ḥüseynī ḳuddise sırruhu

Ẕān rūy ki çeşm tüst

(4) Maʿbūd-ı tū pīr tüst evvel

Ammā müntehīye evlādur. Zīrā kāmillere cemāl-i muṭlaḳ mürşid āyinesinden (5) görmek nevʿan noḳṣān u ḳayddur. Cāmī[5322]

Ez her ṭarafī muṭlaḳ tābān

(6) Ey bī-ḫāber ez-ḥüsn muḳayyed çe-konī[5323]

[5320] T-301b-302a-302b, İ-82b-83a, İÜ2-84b-85a, İÜ-180b-181a: + u hürmetdür ki ḳanāʿatle minnet-i ḫalḳ zilletinden ḳurtarur **Vallāhu'l-ʿizze ve'r-resūlihi ve lil-mu'minīn** (DA421)(T-302a) müjdesine lāyıḳ olur ve **ʿİzzel'l-mu'min istiġnā vuhu ʿannu'n-nās** (DA422) ḥadīṣine muvāfıḳ olur. āb u gil esfele meylden ḳurtulup **'Uluvvu Allāhumme mine'l-īmān** (DA423) nūruna mücellā olur ki bu nūr her dūn u gedā çeşme ve her deni gedā rūya virilmez. Zīrā anlaruñ dünyāya gelmeden murādları ḫˇurd u ḫˇāba istiḳāldür ve anuñçün yaradılduḳ ṣanurlar. Pes bulduḳca bunayup maḳṣad-ı bāḳīden bī-ḫaber olmaġın ḫırṣa bende olup yemeyüp geymeyecegin daḫı ḳazanmaḳ ister. (-İ: Mim)

Yā ḥarīṣu'l-baṭn ʿarrec hekezā

İnnemā el-minhāc tebdīlu'l-ġıdā (C5/ 293)

Taʿrīc lüġat kitāblarında bir nesnenüñ üzerinde mutmaʿin olup ṭurmaḳ ve üstüne çıḳmaḳ burada murād urūcdur. minḥāc-ı tarīḳ vāżıḥa dirler (Taʿric… : İ-82b, İÜ2-84b,de derkenarda verilmiştir). Yaḳār nesne ḥarīs şöyle (İ-83a, İÜ2-85a)ʿurūc ile taḥḳīḳan ṭoġrı yol ġıdā tebdīlidür. Yaʿnī ḥayvān ġıdāsın insān ġıdāsına tebdīldür ki hem ḫamr-ı ʿirfān olacaḳ ḫāne-i ḳalbi ṭaʿam-ı şeyṭānla ṭolduranda miʿrāc olmaz maʿrifet eğlenmez bir ḳalbi yā ṭaʿam sıġar yā ʿilm u ḥikmet ve kelb gibi bulduġuna ṣarḳan ḥarīṣ ḳulūbda mebfūz olur nā-pāk yerlere gezegen olur ve dimāġı bed-rāyiḥā muḳsiddür ve ḳaz tavuḳ gibi cenāḫından da nefʿlenmez. İmdi nedür baḫs eyle ġıdā-yı ẓulmāniyye cismaniye rḥs eyle ġıdā-yı ẓulmāniyye cismaniye rūḥāniyyeye tebdīl ḳılup ayaḳ ayaḳ ʿālem-i rūḥa ʿurūc idegördiler ki riyāżetden murād beden ile teʿalluḳı kesmekdür ve iḥtiyārı ile yolunuñ çalusın gidermekdür. (T-302b, İÜ-181a) kesmeğe ṭarīḳ budur ki şol taʿalluḳ ki anı sālik terke mālik ola ol mānīʿ ġālib degüldür. Ammā ḳanḳı ḥicābdan ki geçemeye.

[5321] -İ, İÜ, T.

[5322] T-302b, İ-83a, İÜ- 181a: beyt.

[5323] T-302b, İÜ- 181a: + mim.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

İġtedī bi'n-nūr kon miṣlü'l-baṣar

Vāfiḳu'l-emlāk (7) yā ḫayre'l-beşer (C5/ 297)

Nūrla ġıdālan başar gibi meleklere uy yā beşerüñ ḫayrlusı yaʿnī ġıdāñı (8) nūr eyle göz gibi ʿālem-bīn ve dīde-i şühūd ve ʿayn-ı yaḳīn ol melek gibi keṣāfet-i cismden (9) çıḳup leṭāfet ḳazan tā dīv-i nefsden ḳurtulup maḥcūb olmayup maḳbūl olasın[5324].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün (10) melek tesbīḥ-i Ḥaḳ-rā kon ġıdā

Tā rehī hemçün melā'ik ez eẕā (C5/ 298)

Rehīden ḳurtulmaḳ (11) ve ḫalāṣ bulmaḳdur. Eẕā te'eẕẕī vü te'ellem maʿnāsınadur[5325]. Maʿnā[5326] melek gibi tesbīḥ-i Ḥaḳḳı ġıdā ḳıl tā (12) anlar gibi żarar u ziyāndan ḳurtulasın. Yaʿnī hemm ü ġamm u tażarrur u vecaʿ ve incinmek cismāniyyetdendür (13) sen ki ġıdā-yı tesbīḥüñle miʿrāc-ı rūḥāniye ʿurūc saʿyindesin melek gibi dünyā ziyānından ve (14) ṣıḳlet-i bedenden necātdasın bunuñ muḳaddimesi ʿaşḳdur ki şarāb-ı ʿaşḳ teni ve ḳalbi uyuşdurup (15) ten acıkıcı fehm etmeden ve ḳalb

T-303a ġam

İ-83b, İÜ2-85b ṭutmaḳdan ḳalur. ʿAşḳ ki ḫāliṣ bī-telbīs ola beden ḥükmün[5327] (16) ile maḥv ider ki ten ṭaşra ḳaftān gibi olur ḳaftānı kesmekle beden acımaz ḳalb gömlek gibi olur. (17) Burayı başına gelen bilür[5328].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḥubbeẕā ḫūnī nihāde der-cihān

[5324] T-302b, İÜ-181a: + mim.
[5325] Rehīden… : İ-83a, İÜ2-85a ve T-302bde derkenārda verilmiştir.
[5326] -İ, İÜ, T.
[5327] Beden… : -İ, İÜ, T. T-303a, İ- 83b, İÜ- 181a: ḫükm-i bedenüñ.
[5328] T-303a, İÜ- 181a: + mim.

Līke ez-çeşm-i hasīsān (18) pes nihān (C5/ 300)

Ne güzel sufre ḳonmuşdur cihānda ammā ḫasīsler gözünden ḳatı gizlüdür. (19) Yaʿnī ẕikr ü tesbīḥüñ müntehā vü ʿivażı ki fikr ü ʿaşḳdur ve maʿrifet ü muḥabbetdür bunlar gūn-ā-gūn

S1-109a (1) niʿmetlerdür ki ve ḫˇānhā-i bī-ẕınnet ü bī-minnetlerdür ki meydān-ı ʿuşşāḳa ṣalınmış ve çekilmiş ve (2) serilmişdür ve dem-be-dem ʿāşıḳlar ve ʿārifler naẓarında ṭalibler anı tenāvül ü nūş etmekdedür. Lākin (3) beṭālet ve tenbel ve ten-perverlikle[5329] ʿömrlerin hiçe geçüren ve kesb-i ʿirfān etmeyüp öz cānlarına (4) ḫisset ü buḫl iden le'imlerüñ **Ḥabbeke'ş-şey' yaʿmā ve yuṣam (A593)** ḥadīṣince ḥırṣ u hevā gözlerin

İÜ-181b (5) örtmegin bunda daḫi aʿmālar olup ol bī-bahā niʿmetleri ve bāḳī leẕẕetleri göremedüklerinden (6) ṭadamadılar. **Fe huve fī'l-āḫırati aʿmā (A594)** ṭıbaḳınca cennet niʿmetini daḫi görmege lāyıḳ olmadılar fe-keyfe yiyüp (7) içmege ḳanda lāyıḳ olurlar. Ḥāṣılı dünyāda yavanca nān kesble olmaduġın bilürken (8) niʿmet-i bākiyeye daḫi mücāhede gerek diyüp çalışmayalar. Pes murġ-ı dünyāda ekmedükleriçün dāreynde ʿuryān (9) ü bī-nān ḳaldılar[5330].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger cihān bāġī pür ez-niʿmet şeved

Ḳısm-i mār u mūr hem ḫākī beved (C5/ 301)

(10) Bāġī'de yā vaḥdetdür. Ger cihān bāġī şeved pür ez niʿmet dimekdür[5331]. Maʿnā[5332] ger cihān[5333] bağı ola ki niʿmetle (12) ṭolmuş ola yılān ve ḳarınca ḳısmınuñ ġıdāsı yine ṭoprāḳ ola.

T-303b Zīrā cibilletlerinde ġayrı (13) niʿmetlere ḳābiliyyet ü liyāḳat yoḳdur. İmdi götüri ʿālem-i nūr-ı ẕāt u maʿrifet esmā vü ṣıfātla (14) memlū olsa dem-i maʿrifete münāsebet

[5329] Ve… : -İ, İÜ, T. T-303a, İ- 83b, İÜ- 181a: + ile sermāye.
[5330] T-303a, İÜ- 181b: + mim.
[5331] Bāġīde… : İ-83b, İÜ2-85b,de derkenār olarak verilmiştir.
[5332] -İ, İÜ, T.
[5333] T-303a, İ- 83b, İÜ- 181b: + bir.

ḳazanmayanlar ol niʿam-ı maʿneviyyeden maḥrūm u mehcūr olurlar. (15) Zīrā ḳısmetleri dūn-himmetlerine göre oldı ve cibillet-i ḫabīṣelerinden mücāhede ile maḥv u fenā ḳazanmaduḳlariçün **Yemḥūllāhu mā yeşā'u (A595)** ṭıbaḳınca ḫayālāt-ı ẓulmāniye-i beşeriyyeleri maḥv olup **ve yuṯbitu (A596) (16)** mışdāḳınca varlıḳların ḳavl-i ṣābite tebdīl idüp anuñla beḳā bulamadılar ve bāz-ı ṣaḥrā-yı ḳudsken (17) denā'et ü bi-ġayretlükle ḫāk-i beşeriyyetde ḳaldılar. Lā-cerem ġıdāları da ḫāke mensūb keṣīf ü muẓlimden (18) ġayrı olmadı ki ḳonaḳ ḳonuḳuñ mertebe vü[5334]

İ-84a, İÜ2-86a edebine göre ziyāfet ve yüzüne göre ṭabanca urur. (19) Ṭūṭīye şeker bülbüle gülzār ġurāba cīfe üştüre ḫār ḫāşāk yılāna türāb ġıdā ḳılduġı gibi Ḥażret-i

S1-109b (1) Ḥaḳ ziyāfet-ḫāne-i dünyāda herkes kesb ü ḫulḳuna göre loḳmasın virdi. Pes mü'mine lāzım olan (2) saʿy u ġayretdür ve ʿulüvv himmetdür ki buyurur[5335]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pes kon ey dūn-i himmet u kūteh benān

Tā kiyet bāşed (3) ḥayāt-i cān benān (C1/ 3877)

Evvelki benān eṭrāf-ı eṣābiʿdür Ṣıḥāḥ'da. Ammā Aḫterī'de eydür benān (4) mufaṣṣıl-ı ṣāliṣdür ālet-i muttaṣıl mufaṣṣıla rācīh dirler. İkinciye bürceme dirler enmele daḫi dirler. Lākin (5) burada murād eldür. İmdi kūteh benān'dan murād kūteh dest dimekdür ẕikr-i cezā irade-i küll ḳabīlindendür. (6) Andan daḫi[5336] murād tedbīr ü taṣarrufsuz ve nefsi **mā ḫalḳa lehu (A597)**'sında istiʿmāl etmeyen dimekdür. Zīrā (7) eli ḳıṣa her nesneye irişmez ve hem ṭūl-i yed kütüb-i ʿArabiyyede kemāl ü taṣarrufdan ve ṣanʿatda ḫaẕāḳatdan (8) ʿibāretdür kemā huve'l-meşhūr. Ṣonraki benān da bāmiʿ maʿnāsınadur. Nān etmekdür tecnīs-i tāmdur. (9) Maʿnā[5337] yeter eyle ey alçaḳ himmetlü ve ḳıṣṣa barmaḳlu

[5334] Mertebe… : -İ, İÜ, T.
[5335] T-303b, İÜ- 181b: + mim.
[5336] Eldür… : -İ, İÜ, T.
[5337] -İ, İÜ, T.

T-304a niçeye cānuñuñ ṣaġlıḳı ve dirligi etmekle (10) ola. Yaʿnī ey ḫar[5338]-ı nefsüñ taṣarruf içün Ḥablullāh ile yaʿnī Ḳur'ānile ʿālem-i ʿulvīden gelen (11) rūḥ-ı dün-himmet

İÜ-182a ve kūteh-benān yeter yidüñ tā niçeye dek senüñ ḥayātuñ etmek ü āşile olasın (12) ḫod ʿalem-i ervāḥda etmek ve āşsuz rūḥ idüñ nūr-ı ḥayy-ı ḳayyūmdan muḳtebes rūḥ-ı bī-ḳayd (13) u bī-cürūḥ idüñ melekveş[5339] ṭaʿām u şarābuñ tesbīḥ ü tehlīl ve nūr-ı cemīl ü celīl[5340] idi. İmdi (14) yine ġıdā-yı melā'ikeye saʿy idüp **El-mü'minūn lā-yemūtūn** (A598) ḥayāt-ı ṭayyibe-i dā'imesin bulagör ve illā bu (15) rūḥ-ı ḥayvānīden beḳā muḥāldür ve bundan geçmeyen bāḳī billāh olmaḳ mümteniʿ ü'l-iḥtimāldür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey ki ender (16) çeşme-i şūr-est cāt

Tū çi dānī Şaṭṭ u Ceyḥūn u Fırāt (C1/ 2725)

Cāt aṣlında cāy-ı tū (17) idi vaṣl idüp vāvı da giderdiler cā'it oldı yāyı giderüp taḫfīf etdiler cāt oldı[5341]. (18) Ey ki senüñ maḳāmuñ acı çeşme içindedür sen ne bilürsin Şaṭṭ u Ceyḥūn u Fırāt ırmaġın (19) Yaʿnī ey merāret-i nefs-i emmāre ve taḳlīd acısında ḳalmış nādān ve bī-ḫaber ü muḳallid ü ebter

S1-110a (1) ḳalan ṣūret-i ʿilm ü şerʿi dām-ı dünyā ve sermāye-i ʿīşten ḳılup ve riyā vü sumʿanuñ nāmını (2) zühd ü taḳvā ḳılup **El-insān ve'l-Ḳur'ān tev'emāni (A599)** lübbüne lebīb ve muttasıf-ı ṣıfata ḥabīb (3) olmayup rūḥ-ı ʿarşdan ve murād-ı şāḥib-i şerʿden ġāfil ḳalmışsın. Sen ulü'l-ebṣārdan (4) degül iken re'y-i rekīk-i beşeriyyetle ve fehm-i şekīk-i nefs-i cāhile ile ḥażret-i Ḳur'ānı tefsīr (5) ider geçinürsin. Bilmezsin ki Beyḍāvī[5342] ile ḥaḳīḳat-i Ḳur'āniyye

[5338] T-304a, İ- 84a, İÜ- 181b: merkeb.
[5339] T-304a, İ- 84a, İÜ- 182a: melek gibi.
[5340] Cemīl… : -İ, İÜ, T.
[5341] Cāt aṣlında… : İ-84a, İÜ2-86a,da derkenār olarak verilmiştir.
[5342] T-304a, İÜ- 182a: + ve Keşşāf.

İ-84b, İÜ2-86b beyāża çıḳup[5343] maḥecca-i beyżā-i ṭarīḳat (6) vāżıḥ olmaz ve Keşşāfla ʿayn-ı şuhūd ve dīde- i yaḳīn ve çeşm-i maʿrifet münkeşif (7) olmaz[5344]. Mā-dām ki ḳadem-i ʿademüñ maḥv idüp ḳadem-i ṣıdḳ-ı ʿaşḳa tebdīl idüp[5345] maḳʿad-ı ṣıdḳa (8) ayaḳ başup erbāb-ı ḳadem ervāḥ-ı muḳaddesesini meclislerine iletüp merḥabā ḳadem getürdüñ (9) diyü iltifāt naẓar etmeyeler[5346] bu miʿrāc-ı rūḥānī saña müyesser olmaz ve daḫi **Fe evḥā (A600)** ve **Senuḳri'uke (A601) (10)** ʿilm-i verāṯeti **Ṯumme evreṯnā'l-kitāb (A602)** kānında[5347] saña muḳarrer olmaz. Pes yā bu ṣūret ü sālūslukla

T-304b (11) Ṣaṭṭ-ı ṭarīḳati ve Ceyḥūn-ı ḥaḳīḳati ve Fırāt-ı maʿrifeti ne bildüñ ki aġzuñ acı iken ḫalḳa (12) ḥelvā ṣunar geçinüp mürşidüm ṣanursın. Li-şeyḫinā[5348] ḳuddise sırruhu. Mim[5349].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Nuṭḳ-ı ḥikmet perveri her şūrı (13) şīrīn eyledi

Kārbān-ı Mıṣra diñ bir daḫi sükker ṣatmasun

Bu beyti ḥażret-i şeyḫimiz Şemsü'd-dāreyn (14) risālet-penāhla rūḥānī buluşduḳlarında iltifat-ı küllī buyurduḳlarında dimişdür (15) kendü naḳl-i şerīfleridür[5350].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Ey tū nāreste ez-īn fānī ribāṭ

Tū çi dānī maḥv u sükker (16) u inbisāṭ (C1/ 2726)

[5343] T-304a, İ- 84b, İÜ- 182a: + keşf olmaz.
[5344] Maḥeccā… : -İ, İÜ, T.
[5345] T-304a, İ- 84b, İÜ- 182a: itmeyesün.
[5346] Maḳʿad… : -İ, İÜ, T.
[5347] ṯumme… : -İ, İÜ, T.
[5348] T-304b, İ- 84b, İÜ- 182a: + fī medḥ-i resūl ʿaleyhi's-selām. T-304b derkenār: fī medḥü'n-nebī ṣallallāhu ʿaleyhi's-selām.
[5349] Ḳuddise… : -İ, İÜ, T.
[5350] Bu beyti… : -İ, İÜ, T.

Resten feṯḥ-i rāyla ḳurtulmaḳ reste ḳurtulmuş resende ḳurtulucı[5351]. Maʿnā[5352] ey ki (17) sen bu fānī kārbān-serāydan ḳurtulmaduñ sen ne bilürsin yoḳ olmaḳ ve mestlik ve küşādelik (18) nedür? Yaʿnī ey dünyā kārbān-serāyından ve fānī ve müzḫaref zīnetinden ve bī-vefā ve bī-beḳā (19) elvān u ṣuver ü eşkālinden ve bī-ṣebāt ṣafāsından özin ḳurtaramayan żaʿīf

S1-110b (1) ve bī-çāre ve miskīn

İÜ-182b sen ḫayālī vü ḥˇābī[5353] varlıġuñdan yoḳ olup vücūd-ı pür-cūd-ı Ḥaḳla (2) ḳā'im olmaġı ve vecd-i ʿaşḳ-ı Ḫudā'dan ser-ḫōş ve bī-hūş ve bī-ḫod olmaġı ne bilürsin (3) ve vāṣıl-ı ḥāyy-ı bāḳī olup ʿālem-i insde inbisāṭ u neşāṭla esrār-ı ḥaḳāyıḳ açılup (4) mülk ü melekūt taṣarrufın nice ḳılursın? Pes ʿaşḳla fenā ḳazanup naẓaruñ nefsünüñ (5) ʿubūdiyyet ü maḫlūḳiyyetine ve faḳr-ı ẕātīsine ve Ḥaḳḳ'uñ ulūhiyyet ve ḫālıḳıyyet ve ġınā-ı ẕātīsine (6) irüp bāṭın-ı Ḳur'ānī ve ḥaḳīḳat-i şeyḫānī fehm içün[5354] ẓāhirüñ şerīʿatle muḥkem ve ārāste olmayınca (7) bilürüm dimek saña kiẕb ü ḥarāmd

ur. Meger iʿtiḳād u teslīmle sāḳiyān-ı ilāhī elinden (8) ḫamr-ı bī-ḫumār içüp ol meyüñ keyfiyyeti ġalebesiyle **Cā'el-Ḥaḳḳu ve zeheḳa'l-bāṭıl (A603)** ṭıbaḳınca (9) cihet-i ḫilḳat-i nefsāniyesi cānib-i rübūbiyyet u raḥmāniyede fānī vü mütelāşī

T-305a olup taʿayyunāt-ı aʿyānı (10) baḥr-i eḥadiyyetde müstaġraḳ u müsteḥlek göre kendüñi ve ġayrını unuda ol dem (11) bī-keyf ḥaḳīḳatden ṣadā gelür ki li-muḥarririhi

Leyse fī'd-deyr şeyyu'l illā huve

Feṭḥu'l-ʿayni key terā (12) yā hevā **(A604)**

[5351] Resten… : İ-84b ve İÜ2-86bde derkenār olarak verilmiştir.
[5352] -İ, İÜ, T.
[5353] Ḫayālī… : -İ, İÜ, T.
[5354] Fehm… : -İ, İü, T. T-304b, İ-84b, İÜ2-86b, İÜ-182b: añlamaḳçün.

Pes Manṣūr'uñ Enā didügi lisān-ı cemʿle ḥaḳīḳātiyle idi kemā-merre fī evvelu'l-kitāb (13) yāḫūd lisān-ı ehl-i şerʿle[5355] **Mā ḫalaḳnāhumā illā bi'l-ḥaḳḳı** (A605) ṭıbaḳınca māye-i ḫilḳati

İ-85a, İÜ2-87a ṣıfāt-ı Ḥaḳ (14) varlıgı iken **Enā el-bāṭın (A606)** dimek cāyiz degüldür[5356]. Anuñiçün **Enā el-maḫlūḳ (15) bi'l-ḫaḳḳ ve'l-ḥikmet (A607)** didi maʿnāsına[5357] Firʿavn enā diyü ṣūretine ve beşeriyeti ile didi. Firʿavn ḥaḳīḳātin (16) ṭuyup enā dise Ḥaḳ dimiş olurdı[5358]

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿul)

ʿAşḳ cāndan elini silmekdür

Maʿrifet gördügini (17) bilmekdür

Ve Züleyḫā ḫuṣūṣunda dimişler ki

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿul)

Gördügin bilse olmasa ġāfil

Ol dem olurdı ʿārif-i vāṣıl

Uşta inbisāṭuñ maʿnāsı budur. **İnnā setere feküllun ġayrun (19) ve innā keşef filā ġayrun (A608)** Cüneyd[5359] burada **İnnā uḳūl ve innā esmaʿa vehel (A609)** ve **leyse fī cebbī sevā'llāhi**

S1-111a (1) **fi'd-dāreyn (A610)** ġayrı ve Manṣūr enā ve Bāyezīd subḥānī didiler. Yaʿnī yoġı yitürüp varı vaṣf (2) etdiler. Li-muḥarririhi mim[5360].

(Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Feʿūlün)

[5355] Kemā-merre… : -İ, İÜ, İÜ2, T.
[5356] T-305a, İ-85a, İÜ2-87a, İÜ-182b: midür.
[5357] Degüldür… : -İ, İÜ, İÜ2, T.
[5358] T-305a, İ-85a, İÜ2-87a, İÜ-182b: + beyt.
[5359] T-305a, İ-85a, İÜ2-87a, İÜ-182b: Maṣūr.
[5360] -İ, İÜ, T.

Yitüren yoġı öz vārını buldı

Sözin kesdi vü şekvā rāḥatı var

(3) Söz ancaḳ Ḥaḳḳ sözidür dār-ı dilde

Öz anuñ yüz anuñʿayniyyeti var

Olan Mecnūn-ı Leylā-yı ḥaḳīḳat

(4) Ḥaḳīḳat Leylā Mecnūn ṣūreti var

Vücūd-ı aṣlı gören ferʿi yaḳdı

Yoġı (5) varı seçipdür vaḥdeti var

Gözüñle baḳma baḳ nūr-i Ḥaḳḳ-ile

Şaşar şaşı baḳanuñ şirketi[5361]

(6) Bunlar bu ḥālde mecẕūbu'l-ʾinniyyet ve meslūbu'l-ʿaḳlü'l-cüz'ī olup ʿaḳl-ı kül ki ḫalīfe ve ṣıfat-ı Ḥaḳdur (7) ol söyler[5362]. Gerçe ḥażret-i Ḫıżr[5363] Mūsā'ya **İnnenī enallāhu (A611)** ṣadāsı gelen aġac gibi ḳalıbları (8) görinür. Ammā burada Manṣūr u Cüneyd ü Bāyezīd yoḳdur. Ḳaṭre-i vücūdları

[5361] T-305a, İ-85a, İÜ2-87a, İÜ-182b: + var.
[5362] ʿAḳl-ı kül ki… : -İ, İÜ, T.
[5363] Ḫıżr… : -İ, İÜ, T.

İÜ-183a baḥr-i eḥadiyyetde (9) ġarḳ olup ʿayn-ı baḥr olurlar ve kendüler yoḳ olup ḳaṭre-i vücūdları baḥre düşmekle[5364] (10) yine evvelden var olan

T-305b baḥr ḳalur ki ẓulmet-i mümkinātuñ ve aʿyānuñ beḳāsı şems-i ḥāḳīḳatüñ (11) eşrāḳına deger. Ḥāṣılı bunlar ʿinān-ı vücūd ve ḥabl-i taṣarrufın bi'l-külliyye Ḥaḳ eline (12) virüp hemān söyleyen ve işiden ve gösteren ve gören Ḥaḳ olur. Li- muḥarririhi

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

Cān-ı Şeyḫī saña bundan özge irşād olmaya

İşidür İnnā enallāhi maḥv iden ünsiyyeti

Mim[5365]

(Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Feʿūlün)

[5366]Senüñle her dem (14) ider gizlü bāzār

Niḳābından yañılup olma āzār

İderken şümme vechullāh'ı tekrār

(15) ʿAcebdür gitmedi göñlüñden inkār

Tavżīḥ her ḳaçan bende kendüden fānī olup ṣıfāt-ı subḥāniye (16) ile mevṣūf u müteḫallıḳ ve vücūd-ı şānī ile mevcūd ve muḥaḳḳıḳ olup (17) merātib-i cismānī vü rūḥānīde taṣarruf ide ve Ḥaḳḳı mir'āt-ı ḫalḳda göre. Yaʿnī ḫalḳ mir'ātında Ḥaḳḳuñ kemālin (18) şühūd ide ve ḫalḳı mir'āt-ı Ḥaḳda göre. Yaʿnī (19) **Men fehim muratebe'l-vücūd fehmu seyyidun nevʿi'l-kāmilīn mine'l-insān (A612)** ṭıbaḳınca merātib-i seyr-i vücūdda

[5364] Ḳatre… : -İ, İÜ, T.
[5365] -İ, İÜ, T.
[5366] T-305b, İ-85a, İÜ2-87a, İÜ-183a: + āh.

İ-85b, İÜ2-87b Ḥaḳḳı görüp Ḥaḳ mir’ātinde ḫalḳuñ yoḳluġın göre[5367] ve bu iki

S1-111b (1) şühūd birbirine ḥicāb olmaya[5368] bilgil ki sülūkla bu ḳadar seyrlerden geçüp aṣla ulaşan yine ʿālem-i teklīf (2) ü beşeriyyete baḳınca ḳulluḳ cihetinde andan ʿāciz ü muṭīʿ ḳul olmaz. Ammā aḥvāl-i meẕkūre (3) iʿtibārıyla andan ulu ve ḳudretlü kimesne bulunmaz ki ʿacz yine ʿācizüñdür. Ḳudret yine ḳādirüñdür. (4) Ḳıṭʿa

Yine yerinde deryā ḳāṭre ḳaṭre[5369]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Çün tū ʿāşıḳ nīstī ey ner gedā

Hemçü kūhī bī-ḫaber (5) dār ṣadā (C6/ 4659)

Çün ʿāşıḳ degülsin ey erkek faḳīr ṭaġ gibi ḫabersüz bī-maʿnā ṣadā (6) ṭutarsın. İmdi ʿārif-i nāmūsdan geçüp ʿaşḳ-ı ḥaḳla ʿāriyeti

T-306a varlıġuñ yaʿnī inʿikāsī (7) ve ʿaṭāyī olan[5370] ʿilm ü ʿamelüñ ve faẓl u hünerüñ ve māl u ʿıyālüñ fikrin ṣaḥīfe-i ḳalbden (8) yuyup cān u cihāndan geçmeyesin ve bir üstād naẓarında noḳṭa-i hevādan[5371] levha-i ḳalbüñi (9) sāde ḳılup ebced-ḫᵛān-ı meydān-ı ʿirfān olmaġla ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı bilüp ve ekvānuñ (10) müfredāt u mürekkebātın icmālen görüp ufḳ-ı mubīn ki maḳām-ı ḳalbüñ evvel mertebesidür aña (11) irüp baʿde tecelliyātla eṭvār-ı sebʿa-i ḳalbiyyei seyr idüp baʿde sidretü’l-müntehāya andan (12) **Ḳābe ḳavseyn ev ednā** (A613) irüp baʿde baḥr-i hüvviyetde ġarīḳ-i eḥadiyyet olup gāh mest (13) ü gāh hüşyār geh vādī-i ḥayretde bī-ḳarār olmaḳ gereksin ve illā bu seyrleri ḳılmaziseñ (14) niçe yüz biñ fenn ü ṣanʿatüñ ve ṣaḥrā ṭolusı kitābuñ ve Eflāṭūn (15) ve Cālinūṣ ḳadar

---

[5367] T-305b, İ-85b, İÜ2-87b, İÜ-183a: + Ve levlā huve’l mā kunnā (DA424).
[5368] T-305b, İ-85b, İÜ2-87b, İÜ-183a: + ve.
[5369] Ḳıṭʿa… : -İ, İÜ, T. T-305b, İÜ-183a: + mim.
[5370] İnʿikā… : -İ, İÜ, T.
[5371] T-306a, İ-85b, İÜ2-87b, İÜ-183a: + ve sevdā-yı sivādan.

İÜ-183b ḥikmetin de olsa bī-fā’idedür. Li-muḥarririhi mim[5372].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün)

ʿAşḳa Cālīnūs maraż dimiş (16) marīż olduġiçün

Cāna ṣıḥḥatdür ölüler dirgürür dārū-yıʿaşḳ

İrmek isterseñ (17) eger dār-ı şifāya ḫasta ol

Ṭuymamış ṣaġ ṣıḥḥati ḳapmış ḳamu ṣayru-yıʿaşḳ

Meskenümdür (18) manẓarumdur ʿabherümdür ʿanberüm

Kūy-ı ʿaşḳ u rūy-ı ʿaşḳ u mūy-ı ʿaşḳ u būy-ı ʿaşḳ

Li-muḥarririhi

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Dü cihān perverişi nuṭḳ-ı Muḥammedden alur

S1-112a Ḥükemā cümle virür şerbetine (1) cān u teni

Ve ʿilm ü nuṣḥ u tedrīs ü iftā ḫıdmetleri ṭūr-ı vücūda ṣıfat-ı ḥaḳīḳat-i ʿilmüñ (2) tecellisi degüldür. Ancaḳ kūha ṣadā etdükde gerü saña dönen ṣavt gibi yine senligüñ ṣadāsıdur. (3) İmdi nefs-i sulṭānī ve lisān-ı rūḥānī ile yaʿnī Ḥaḳ

İ-86a, İÜ2-88a kelāmın Ḥaḳ diliyle vaʿẓ ideyin ve ḫālīfe-i Ḥaḳ (4) ve nāyib-i ẕāt-ı muṭlaḳ

[5372] -İ, İÜ, T.

T-306b olayın meclisin pür-te'şīr sūznāk olsun ve semūm-ı beşetiyyetle (5) mesmūm olanlara tiryāk olsun ve eşyā baña ve ben eşyāya mir'āt olayın dirseñ teslīm-i kāmil (6) olup āteş-i tevḥīdle ḫayālātuñı yaḳup maḥv idegör.

Der-ʿaşḳ u lā-ubālī-şüden

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(7) **ʿAşıḳān-rā şādmānī vü ġam üst**

Dest-i muzd u ücret-i ḫidmet hem üst (C5/ 586)

(8) ʿĀşıḳlara şādlıḳ ve ḳayġū hemān odur ve muştuluḳ ve ücret ḫıdmet de odur. Yaʿnī (9) muḥabbet-i ẕātiyye oldur ki muḥabbetüñüñ sebebin bilmeyesin ve vücūduñda muḥabbetüñe bir āḫer ġaraż (10) bulmayasın. Maḫlūḳa olan muḥabbetde daḫi bu maʿnā çoḳdur. Pes Ḥaḳḳ'a muhabbet-i ẕātīye ol degüldür ki (11) luṭfın göricek utanup sevesin ʿunf u belā görünce[5373] ol muḥabbet zāyil ola[5374]. Pes (12) ʿuşşāḳuñ inbisāṭ u ṣafā vü sürūr-ı sīneleri ve ẕevḳ ü nūr-ı dīde-i ġam-ı dīdeleri (13) ve żiyāʾ-i ḫāne-i cānları ve cennet ü rıḍvān ve ḥūr u ḳuṣūr u naʿīm-i cāvidānları (14) ve ravża vü reyḥānları hemān Ḥakdur ve anuñ ḫamr-ı ʿaşḳı mestlügi ile çekdükleri cevr (15) ü cefā luṭf-ı vefā gelür ve zaḥmet ü ʿanāları raḥmet ü ġınā gelür. Hemān tek iftirāḳ (16) u redd ü ḥicāb u ʿitāb olmasun. Zīrā maṭlabları muṭlaḳ Ḫudā'dur ġayrıdan göñül elin (17) yumışlar ve ol abdestle vuṣlat namazın ḳılmışlardur ki **El-vużū' infiṣāl ve'ṣ-ṣalāt (18) ittiṣāl. Femen lem yunfaṣl (A614)** didiler ve V**e ḳulillāhi teʿa 'Tebettel ileyhi tebtilā' [A1] ey inḳaṭaʿ yā Muḥammmed ʿan ʿazīzallāhi ilāllāhi ve kemā 'ḳulillāhi ṣümme ẕerhum' [A2] (A615)**[5375]

Budur rāh-ı taṣavvuf olma gümrāh

S1-112b (1) **Ẕerru'l-aġyār yā ṣūfī ḳulillāh (**A616)

[5373] Ẕātiyye ol degüldür… : İ-86a, İÜ2-86a,da derkenār olarak verilmiştir.
[5374] Zāyil… : -İ, İÜ, T. T-306b, İ-86a, İÜ2-86a, İÜ-183b: gide.
[5375] T-306b, İ-86a, İÜ2-86a, İÜ-183b: + beyt.

T-307a Pes bunlara cennet arzūsı ve caḥīm ḫavfı da gelmez.

İÜ-184a Zīrā (2) ʿaşḳuñ pertevi nücūm-ı sivāyı maḥv etdügiçün cümle eşyāda ʿaşḳdan ġayrı nesne görmezler (3) ve ḥaḳāyıḳuñ ḥaḳīḳatden fenāsına kemāl-i ıṭṭılāʿlarından aġyār u māsivānuñ ḥāḳīḳatde yoġidügin (4) bilüp ḫˇāb u ḫayāle meylden ʿārlanurlar. Belki **Ve ileyhi el-merciʿ ve'l-meṣīr (A617)** ḥükmünce ḥaḳāyıḳuñ (5) me'āli vü maṣīri Ḥayy-ı ḳayyūm idügin şühūd idüp bi'ż-żarūrī **Vāʿtaşımū biḥablillāhi (A618) (6)** ṭıbaḳınca ʿurve-i ṣıḳā-yı muḥabbete himmet eliyle muḥkem yapışup āḫir muḥibb yemm-i ḥubda ġarḳ olup (7) ḳaṭre-i vücūdı

İ-86b, İÜ2-88b baḥr ṣıfatın buldı ve maẓhar-ı ʿaḳl-ı küll oldı ve vücūd-ı beşeriyyeleri (8) vech-i bāḳīde fenā bulup ḥaḳ u ẓāhirleri ālet-i ḥaḳ oldı. Pes ḥayāt-ı dil-i dil-rīşān ve (9) nūr-ı dīde-i dervīşān ṣāḥib-i dilān buyurur ki benüm de terbiyye-i ṭalebe içün çekdügüm zaḥmet ü (10) riyāżetden murādum Ḥaḳdur lā-ġayr[5376]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ġayr-i maʿşūḳ ez-temāşāyi beved

ʿAşḳ nebūd (11) herze rüsvāyı beved (C5/ 587)

Eger maḥbūbdan ġayrı ʿāşıḳuñ seyri ola[5377] ʿaşḳ degüldür (12) herze ve rüsvāylıḳdur ki sulṭānu'l-ʿuşşāk daḫi buyurur mim.

Velev ḫaṭrat lī fī sevāki (13) irādetun

ʿAlā ḫāṭırī sehven faẓiyyetu biriddetī (A619)

Ve[5378] Ḥāfıẓ buyurur ki[5379]

Maʿşūḳ ʿayān mī-guzer (14) dīv tū ve likin

[5376] T-307a, İÜ-184a: + mim.
[5377] ʿĀşıḳuñ… : -İ, İÜ, T. T-307a, İ-86b, İÜ2-86b, İÜ-184a: seyrüñ.
[5378] Ki sulṭānu'l… : -İ, İÜ, T.
[5379] Buyurur… : -İ, İÜ, T.

Aġyār bependārī ez-īn site niḳābest

Yaʿnī cümle eşyā āyine-i cemāl-i muṭlaḳken (15) ve ol merāyāda Ḥaḳḳ'uñ ṣıfātı maḥbūbı çe vü çünden ve birūn u derūndan yüz gösterürken (16) sen ḫāḳīḳāte baḳmayup libās u niḳābına nigerān oldıġuñiçün **Ve hüve meʿakum (A620)** iken (17) bī-gāne baḳışı baḳup ẓannuña göre ıraḳdan temāşālanursañ **Ve naḥnu aḳrabu (A621)** (18) tefsīrin oḳur maʿnāsın bilmezsin.

T-307b Pes ʿavām içinde ʿālimsin ammā bāṭınuña (19) baḳan ehl-i dil ḳatında rüsvāy olursın.

Taṣavvuf ḫod her şey'e dikkatle

S1-113a (1) baḳup menşe'in ve aṣl-ı ḥaḳīḳatin ṭutmaḳdur[5380].

(Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün)

Zi-ʿaşḳ-ı rūy-ı gül bülbül (2) ne-kerdī nāle vü ġulġul

Eger ender nihādī gül ne-dīdī nekhet ü būyet

(3) Ḥāṣılı ʿāşıḳ māsivādan göz yummaḳ gerek yāḫūd cümle eşyāyı (4) mir'āt-i celāl ü cemāl görüp vücūdda ġayr görmeyüp keṯret aña bāʿiṯ-i vaḥdet (5) olmaḳdur ve illā ṣūret-perestlik vech-i maʿnāya ḥāʾildür ṣūret (6) ü maʿnā bir görmeyenler ehl-i şühūd olamaz ve ḥayāt-ı ebediyye bulup mevt (7) ḳalbinden ḳurtulmaz. Ḥāṣılı vaḥdet mīvedür ġayrısı ḫār u ḫāşākdur. (8) Bu mīveden yemeyenler ki ʿömrünüñ ḥāṣılı vesvese vü fāsid ḫayāl ve ḫˇāb (9) ü yābis iḫtimāldür. Meger ziyānın bilüp fikr-i sivāyı mensī vü maṭrūḥ (10) ḳılup nūr-ı başīretle gördügi maḥbūbdan ġayra żamīr-i münīrin rāciʿ

İÜ-184b etmeyüp (11) hüvviyetin anuñ hüvviyetinde maḥv idüp ġayrı ṣadāyı işitmeden aṣemm ve ġayrı (12) yüz görmeden aʿmā olup aġyār-ı aʿyān-ı ṯābite cümle aña ʿayn olup (13) cümle eşyā ve kendü ġayriyet libāsından ʿuryān ola. Ol seḥāb-ı ḥicāb gitmekle

İ-87a, İÜ2-89a (14) şems-i ẕāt-ı tābān ola. Mim[5381]

[5380] T-307b, İ-86b, İÜ2-88b, İÜ-184a: + beyt.
[5381] -İ, İÜ, T.

(Mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ feʿūlün)

Ṣıdum mir’ātı ʿayn oldı şühūdum

O ʿayna (15) döymedi vāv-ı vücūdum

Mim[5382]

(Mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ feʿūlün)

Küliyle kül olup cārı bıraḳdum

Sivāyı (16) āteş-i vaḥdetde yaḳdum

Vücūdum şehrini feṯḥ etdi çün Ḥaḳ

Gördüm (17) bende imiş vech-i muṭlaḳ

Pes ʿāşıḳuñ ki

T-308a göz açup yumınca (18) ġayrı temāşāsı olsa ʿāşıḳ degüldür[5383]. Zīrā Ḥaḳ ġayretlüdür dilemez (19) ki ḳulı bir nefes ḳalbi ṣıfāt-ı ẕāt içün müşāhedesinden taḥvīl

S1-113b (1) ide belki ṣābit ü dā’im ve vaḳtinde ḥāżır ister ki Yazıcızāde merḥūm buyurur ḳuddise sırruhu[5384] (2) didi ʿāşıḳ aña dirler ki başında anuñ sevdā ebed hīç (3) gitmeye ḳaṭʿa ve illā ol ola ḳallāb ve didiler ki īmān ḳalbi üzmekdür (4) sivādan ulaşdurmaḳdur Ḥaḳḳa. Buña taṣfiye dirler bī-ḫodluk muḳaddimesidür. (5) Bu bī-ḫodluḳ faḳr-ı tām ve şühūd-ı vuṣlat-ı rabbü’l-enāmdur. (6) **El-faḳr sevādu’l- vech fī’d-dāreyn (A622)** ḥadīṣi üzere ekmel-i kemāl ve nihāyet-i me’āl budur[5385].

[5382] -İ, İÜ, T.

[5383] T-308a, İ-87a, İÜ2-89a, İÜ-184b: + Li-muḥarririhi
Bıraġub muṭlaḳı ḳayda düşenler
Ṭarīḳ-i ʿaşḳda anuñ rüddeti var.

[5384] Ḳuddise… : -İ, İÜ, T.

[5385] T-308a, İÜ-184b: + mim.

(7) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAşḳ ān şuʿle est ki çün ber-furūẖt

Her çi cüz maʿşūk bāḳī cümle sūẖt (C5/ 588)

(8) ʿAşḳ ol şuʿledür ki çün yaluñlandı her ne ki maʿşūḳ-ı bāḳīden (9) ġayrıdur cümle yaḳdı. Yaʿnī ʿaşḳsuz ten şemʿasız ḫāne ve odsuz ocaḳdur[5386].

(10) ʿAşḳdan Ḥaḳ gönlümüz bir laḥẓa ḫālī etmesün

Ẕātīyā āteşsüz olmasun ocaġı (11) kimsenüñ

Pes ʿaşḳ ḳalb-i ʿāşıḳda bir şuʿle-i nūrdur ki çün tennūr-ı sīnesi (12) cūşa gelüp ẓāhir ü bāṭında maḥbūb-ı bāḳīden ġayrı ne bilürse (13) cümlesin yaḳup maḥv idüp ẕer-i ḥāliş gibi ġıll u ġışdan ve ḫavf u recā-yı sivādan (14) ʿāşıḳı pāk ü ṣāf u müsellem ü muʿāf eyler. Yaʿnī ol āteş (15) rāh-ı ʿāşıḳuñ çalu vü ḥāşākuñı eridüp zīnet-i dünyāya

T-308b naẓarla mesrūr u (16) ḫurrem olmaḳdan arıdur ve kendü derdinden ġayrı eglence bulamayup (17) tā maḥremān-ı ʿaşḳla maḥremlükden ḳurtara. Belki (18) ʿayn-ı sivāyı yaḳup ser ü pā ʿayn u mir'āt-ı kevneyn olup bī-hulūl u bī-ittiḥād u bī-keyf (19) **Allāh yeḥūlu beyne'l-mer'i (19) ve ḳalbihī (A623)** ḥükmünce ḥażret-i maʿşūḳ ʿāşıḳla ḳalbi arasında

İÜ-185a ḥā'il olduġiçün fikr

S1-114a (1) ü naẓarı aña ḥaṣr olup

İ-87b, İÜ2-89b ʿāşıḳ kendüsin bilmez ve görmez olur ki bī-ḫodluḳ (2) didügümüzdür. Li-muḥarririhi[5387]

(Fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün)

ʿĀşıḳuñ ger sīnesi tennūr (3) ola

[5386] T-308a, İ-87a, İÜ2-89a, İÜ-184b: + beyt.
[5387] T-308b, İÜ-185a: + ʿafā ʿanhu.

Evvelā cān ṣāniyā ten nūr ola

Nūr-ı vaḥdet ḳablayup külliyetin

Geh Cüneyd ola gehī Ṭayfūr ola

(4) İmdi kendüye aḳreb olan vücūd-ı mecāzīsi ʿāşıḳuñ naẓarından gidince (5) ġayrısı muḳarrerdür ki gider ḳalmaz[5388].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAşḳ-rā der-baḫşeş ḫod-yār nīst

(6) Maḥremeş der dih yeki der-yār nīst (C6/ 1978)

Baḫşeş, baḫşīden'den ise baġışlamaḳ (7) dimekdür. Baḫşūden'den ise esirgemek dimekdür. Ḫod-yār kendin sevici (8) dimek ola. Yār kunende-i ḫod'dan vaṣf-ı terkībī ola. ʿAşḳ-rā der baḫşeş ibāreti (9) Der ʿaşḳ baḫşeş dimek ola. Beder yā der munāfiʿ bī-şumār-est didüklerinde (10) der deryā dimekdür didükleri gibi bu semt üzere Allāhu aʿlem[5389] ʿaşḳda (11) özin tetvīce baḫşiş yoḳdur. Belki öz beşeriyyetden geçüp nefsine ʿadāvet (12) etmeyene bu mevhibeden naṣīb yoḳdur dimek ola. Yāḫūd ḥażret-i ʿaşḳda (13) kendin seveni ve nām u cāndan geçmeyeni esirgemek yoḳdur. Meger kendin (14) ortaya getürmeye ve esirgemeye. Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

T-309a ʿĀşıḳ oldur kendi maḳṣūdın (15) ṣala

Dost murādın iḫtiyār ide ala

Varlıġından şol ki ol bī-zār (16) ola

[5388] T-308b, İÜ-185a: + mim.
[5389] T-308b, İ-87b, İÜ2-89b, İÜ-185a: + maʿnā.

Vuṣlat-ı yār ile ber-ḫurdār ola

Görme yoḳdur şübhesüz (17) ruḫsār-ı yār

ʿĀşıḳ olan nefsi içün ḳılsa kār

Sen günehsin senden (18) istiġfār ḳıl

ʿAzm-i sūy-ı cānib-i ġaffār ḳıl

Ve ol ʿaşḳuñ maḥremi kūyında (19) bir deyyār yoḳdur. Yaʿnī ʿāşıḳ fenā vü maḥv u terkle kūy-ı vücūddan çıḳmayınca

S1-114b (1) ve Yusūf-ı cān zindān-ı tenden ṭaşra olmayınca ve resm-i çün ü çerā ve nām (2) u nişāndan geçmeyince yaʿnī rūḥ fenā bulmayınca ʿaşḳuñ mevhibesine ve esirgemesine (3) kimse lāyıḳ olmaz. Zīrā ʿaşḳ murādsuzlar murādıdur ve zamān u mekānsuz (4) bir cevher-i mücerreddür ki devām-ı ẕikrle vilāyet-i ḫayālden çıḳup kendü (5) vücūdı ṣanduġı bir emr-i iʿtibārī vü ḫayālī idügin ṭuymayan ve bu (6) ḫayāl-i vücūd-ı ẕihnī ne inżimām ile vücūd ḳazandıġumuz bilmeyen kişiler ve (7) rūḥ-ı ḳudsīsin ol ẕāt-ı muḳaddesle maʿiyyete vuṣlatda olan rūḥ-ı iżāfīden (8) fānī ḳılmayan **Lā yaʿrifullāh illallāh (A624)** ṭıbaḳınca Tañrısın bilemez ve göremez ki (9)

İ-88a, İÜ2-90a ḫażret-i Mūsā **Rabbi erinī enẓur ileyke (A625)** didügünde **Len terānī (A626)** denildi. (10) Yaʿnī senlüġüñi Mūsālukuñı ḳaldur ki beni Mūsā gözi göremez. İmdi (11) ʿayn-ı vaḥdetle baḳ Mūsā ve Ṭūr u yār bir olsun

İÜ-185b tā cümle eşyā saña hem yüz hem (12) göz ola ḥaḳīḳātüñi ḥaḳīḳatüñle göresin. Li-muḥarririhi

(Feʿilātün/ Mefāʿilün/ feʿilün)

Meşreb-i Aḥmedi çü buldı (13) göñül

Varluġum oldı dīde vü dīdār

Mūsā vü Ṭūr u yārı bir (14) görene gösteremez[5390]. **Erinī enẓur (A627)** dimek nice kār

T-309b ki kişi kendüne vuṣūl ḳaydında olmaz. Lākin (15) riyāżetle sāye-i beşeriyyet ve seḥāb-ı inniyyet ḳalḳmayınca şems-i vücūd tābın (16) gösteremez[5391].

Ḫurşīd zi-sāye gerd pür-hīz

Güftā çü men āmedem tū ber-ḫīz[5392]

(17) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Her yekī rāh-est der-dil ṣad murād

Īn nebāşed meẕheb-ʿaşḳ vedād (C6/ 4043)

(18) ʿArabca[5393] vedād kesr-i vāvla müfāʿale bābınuñ maṣdar-ı ṣānīsidür. Mevāddet yevādd vādd ve vedādā gelür. Meḥābet yeḥābb ḥābb ve ḥabābā gibidür lafẓen ve maʿnā yaʿnī

S1-115a (1) sevişmekdür. Maʿnā[5394] her bir ʿāşıḳ geçinenüñ ḳalbinde yüz murād var bu (2) ʿaşḳ ve sevgünüñ meẕhebi olmaya. Li-muḥarririhi mim[5395]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿul)

Bir göñül biñ arzū müşkil durur

(3) Arzūyı bir iden ʿāḳil durur

Li-muḥarririhi

[5390] -İ, İÜ, T.
[5391] T-309b, İ-88a, İÜ2-90a, İÜ-185b: + beyt.
[5392] T-309b, İÜ-185b: + mim.
[5393] -İ, İÜ, T.
[5394] -İ, İÜ, T.
[5395] -İ, İÜ, T.

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿülün)

Bıraġub muṭlaḳı ḳayda düşenüñ

(4) Ṭarīḳ-i ʿaşḳdan anuñ reddeti var

[5396]Zīrā **Mā ceʿalallāhu li-raculin min ḳalbeyni fī cevfihī (A628) (5)** ḥükmünce maḥbūb-ı ḳadīm beşerüñ içinde iki yürek yaratmadı. Tā ki maṭlabın (6) bir ḳılub dāreynde saʿādet-ḳarīn ola ne an ki bir göñül biñ pāre idesin (7) ve her pāresin bir ḫayāl-i maḳṣūda avāre idesin murād isteyen ʿaşḳa (8) maḥrūm olamaz. Zīrā muḳteżā-yı ʿaşḳ nā-murādluk ve bī-vücūdlukdur ḥattā mekrūh (9) ve elem de irüşürse münfaʿil olmayup mü'minler īmānından rāżī olduġı (10) gibi ol da ḳażā vü redd-i Ḥaḳdan daḫi rāżī ola ve istedügi hemān maḥbūbuñ (11) istedügi ola ve lāyıḳ ve münāsib anuñ gördügidür diye. Lākin her kimüñ ki ʿaşḳ şūr-iksīri (12) olmaya bu daʿvā aña ḥarāmdur. Faṣl ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳī[5397] bī-ġaraż Ḥaḳḳa muḥabbet idügin (13) bildüñse ṣad murādı olan ʿāşıḳuñ ʿaşḳı ḥaḳīḳī olmaduġı ṣābit (14) oldı. Belki aña mecāzī didiler ki beşinci beytinde muṣarraḥan

T-310a gelse gerek ol da üc (15) nevʿdür didiler. Bir bölügi maḥbūbını gördükce ṣıfat-ı cemāl müşāhede idüp (16) baḳduḳca

İ-88b, İÜ2-90b Tebārakallāhu aḥsenu'l-ḫāliḳīn (A629) diyüp ḳarındāşı gibi sevegördükce derdi (17) arta görmezse bir ān ansuz ḳarār ḳalmaya āhı vü şerārı[5398] ve nāle vü demʿinden (18) ġayrı hem-derd ü muṣāḥib bulamaya ve ḳalbine hīç fāsid ġaraż ḫuṭūr (19) etmeye. Ḳoynuna da girse ḥareket bulunmaya. Belki āteş-i ʿaşḳ ḫayāl-i emmāresin yaḳmış

S1-115b (1) ola ve[5399] bu üc nevʿüñ eyücesidür bu ḥālde mürşid eline giren çoḳ (2) meydān alur. Lākin yine Ḫudā'dan ġayra muḥabbet günāhdur. Meger ʿaşḳ (3) şafaḳa irüp iḫrāḳ-ı tām idüp ġayrı görmez ola. **Kemā lā-yaḫfā ʿalā'l-ehl (A630)**[5400]. İkinci (4) tekellüfsüz

[5396] Li-muḥarririhi bıraġub… : -İ, İÜ, T.
[5397] T-309b derkenār: fī-ẕikr-i ʿaşḳ-ı ḫaḳīḳī.
[5398] T-310a, İ-88b, İÜ2-90b, İÜ-185b: derd.
[5399] Ḳoynuna… : -İ, İÜ, T.
[5400] Meger… : -İ, İÜ, T.

geçinüp aʿyād u cemʿ merḥabāsına ḳanāʿat etmeyüp būse isteye. Lākin (5) fiʿl-i fāḥiş ḳaṭʿan ḳalbine gelmeye

İÜ-186a buña ṣuçı ḳadar ʿitāb vardur. Üçünci ḥāşā (6) kelb gibi[5401] murdārluk isteye buña muḥabbet dimek kiẕbdür ki bundan ziyāde ʿadāvet (7) olmaz ki kişi[5402] sevdigünüñ ʿırż u nāmın ve dīnin yıḳar mı ve kendü daḫi merdūd (8) olur[5403]. Buña mecāzī de dinilmez ve ʿaşḳ adı buña ḫaṭādur bil ki buña meyl-i ḥımārī (9) ve ḥāl-i kelbī dirler. Pes ḥażret-i Mollā īmā buyurur ki her ʿaşḳ ki sivāllāhadur (10) dünyāya meyldür Ḥaḳḳa ṭapanlar işi degüldür. Belki **Era'eyte meni't-teḫaze ilāhehu hevāhu (A631)** ṭıbaḳınca (11) hevesini maʿbūd idenlerüñ işidür. Pes ḥażret-i Ḫudāvendigār ḳuddise sırruhu'l-ġaffār (12) aḳsām-ı ṣīlṣile-i sābiʿāi menʿ idüp buyurur ki[5404]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Mülk-i dünyā ten (13) perestān-rā ḥelāl

Mā ġulām-ı ʿaşḳ-i pāk-i ẕü'l-celāl (C6/ 4421)

Mülk-i dünyā tene ṭapanlara ḥelāl (14) olsun. Biz ḥażret-i Ẕü'l-celālüñ ʿaşḳ-ı pākinüñ bendesiyüz. Yaʿnī āb u gilden (15) geçmeyüp ṭabīʿat altında ve beşeriyyet ḥükmünde olup sivāllāhı sevenlerüñ olsun. (16) Māsivāllāha biz sivādan āzād

T-310b olup ʿaşḳ-ı pāk ḫıdmet iderüz. Pādişāhımuz (17) ve üstād u pīrimüz oldur. Ol bizüm olsun[5405].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Muṭrıb-i ʿaşḳ īn zened vaḳt-i semāʿ

(18) **Bendegī bend ü ḫudāvendī ṣudāʿ (C3/ 4722)**

[5401] T-310a, İ-88b, İÜ2-90b, İÜ-186a: + etek.
[5402] -İ, İÜ, T.
[5403] Ve… : -İ, İÜ, T.
[5404] T-310a, İÜ-186a: + mim.
[5405] T-310b, İÜ-186a: + mim.

ʿAşḳ ṭanbūrcısı bunı çalar (19) semāʿ deminde ki ḳulluḳ bend ü baġdur efendilik aġalıḳ ise baş aġrısıdur.

S1-116a (1) Yaʿnī muṭrib-i ʿaşḳ ki naġamāt u terennümātından ʿāşıḳlar bunı fehm etmişler ki ḳulluḳ (2) ve efendilik evṣāf-ı beşeriyyetdür ʿāşıḳlıḳ bu ikinüñ ġayrıdur. Zīrā ʿālem-i (3) ʿaşḳa ḳadem basan cümle evṣāf-ı ṣuverīden müberrā olup efendilik ve bendelik (4) şirkinden yaʿnī iʿtibārāt-ı ḫalāyıḳdan ḫalāṣ olup ẓāhirī

İ-89a, İÜ2-91a ḳulluḳla dili (5) ẕikrle ḳalbi teslīmle ve ṣıdḳ u muḥabbetle tolup ehl-i ḥaḳ ola[5406].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bendegī vü salṭanat (6) maʿlūm şod

Z'īn dü perde ʿāşıḳī mektūm şod (C3/ 4724)

Ḳulluḳ ve sulṭānlıḳ (7) ne idügi maʿlūm oldı bu iki perdeden ʿāşıḳ gizlü oldı. Yaʿnī bendelik (8) ve sulṭānlıḳ ücreti ṣoñsuzdur ve netīcesüzdür eger sulṭānlıḳdur ġavġā (9) vü ṣudāʿ vebāldür ve ṣafāsı bī-beḳā ve bī-me'āldür. Eger bendelikdür ʿacz ü miḥnet (10) ü ḳuṣūr u ḫavf u ʿaẕar u nüfūrdur. Ammā ʿāşıḳlıḳ bu iki ḥicābdan mektūm (11) u pinhān bir ʿālemdür ki anda ḥayret ü vuṣlatdan ġayrı nesne yoḳdur. **Fī'l-ḥadīṣu'l-ḳudsī (12) men ʿaşḳanī ʿaşḳatehu ve men ʿaşḳatehu ḳateletehu ve men ḳateleteh fe'inne diyetehu (A632).** Zīrā (13) ʿāşıḳ perde-i vech-i maʿşūḳdur ʿaşḳ ʿāşıḳuñ vücūdın yaʿnī ḫayālāt-ı ġayriyyesin

İÜ-186b (14) almadın ḳatl ü ḳahr idüp ʿāşıḳda maʿşūḳ ṣıfatından ġayrı nesne ḳalmaz. Belki (15) ʿaşḳ u ʿāşıḳ u maʿşūḳ bir olup ʿarż u nām u kibr ḫayāli gider ol da (16) ḳalmaz ki buyurur[5407].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAşḳ u nāmus ey birāder yār nīst

[5406] T-310b, İÜ-186a: + mim.
[5407] T-310b, İÜ-186b: + mim.

T-311a Ber der-i nāmūs ey ʿāşıḳ (17) me'īst (C6/ 612)

Estiyān ṭurmaḳ estīd ṭurur be'īst ṭur me'īst ṭurma. Nāmūs (18) ġayret ü ad u ṣandur[5408] ʿaşḳla nāmūs ḳarındāşum yār degüldür. Nāmūs ḳapusında (19) ey ʿāşıḳ ṭurma ki naḳd-ı ʿaşḳı fevt idersin kemā-ḳāle (a.s) **El-ḥayā yemnaʿu'r-rızḳ (A633).**

S1-116b (1) Pes nāmus u ʿār ʿaşḳla żıddur ḫalḳdan utananlar ʿaşḳla yār olmaz (2) kemā-ḳāle a.s. **Len yesteḳīm eymān eḥadikum ḥattā yeḳūle'n-nās ennehu le-mecnūn (A634).** Anuñiçün ṣūfīnüñ (3) her işini istiḥṣān itseler. Yaʿnī her maṣlaḥatında ʿaḳl u tedbīri kāmil (4) olup gāhī sefehe ḥaml olacaḳ evżāʿ u eṭvārı ẓuhūr etmezse ṣūfī degüldür didiler (5) ve didiler kim ʿaşḳsuz ten ḥaḳīḳatde cānsuzdur. Li-muḥarririhi mim[5409]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Āb u gildür mürdedür (6) nā-merddür ʿaşḳsuz kişi

Ẕikr ü fikrüñ ʿaşḳ gerek hem ḫ̆āb ʿaşḳ bīdār ʿaşḳ[5410]

(7) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAşḳ zi evṣāf-ı ḳadīm bī-niyāz

ʿĀşıḳī ber ġayr ü bāşed mecāz (C6/ 971)

(8) Yaʿnī bī-niyāz-est ve mecāz-est ʿaşḳ evṣāfındandur ḳadīm-i bī-niyāzuñ ʿāşıḳlıḳ anuñ (9) ġayrıya mecāzdur ve bī-ṣebāt u bī-fā'idedür. Yaʿnī **yuḥıbbuhum ve yuḥıbbūnehu (A635)[5411] Ve aḥbebetu inne aʿrefe (A636)[5412]** (10) āyet ve ḥadīṣinde muḥabbete Ḥaḳḳı taḳdīm etdügi gibi[5413] ḥubb u ʿaşḳ-ı bārī teʿālānuñ (11)

[5408] T-311a, İ-89a, İÜ2-91a, İÜ-186b: + Niʿmetullāh.
[5409] -İ, İÜ, T.
[5410] T-311a, İÜ-186b: + mim.
[5411] T-311a, İ-89a, İÜ2-91a, İÜ-186b: + ṭıbaḳınca.
[5412] T-311a, İ-89a, İÜ2-91a, İÜ-186b: ḥükmünce.
[5413] Āyet… : -İ, İÜ, T.

İ-89b, İÜ2-91b evṣāf-ı ḳadīme-i ẕātiyyesindendür daḫi ekvān vücūd bulmadın veʿālem-i ezelde ʿaşḳ yine (12) ẕāt-ı Ḥaḳdan münfek degüldi ve kāf u nūndan ekvānuñ ẓuhūrı **Feḫaleḳatu'l-ḫalḳi lā-aʿrefe (A637)** (13) ḥükmünce muḳteżā-yı ʿaşḳdı. Zīrā ḥüsn-i kāmil bilen ʿāḳilse elbette sever. Pes el-eḥubb (14) el-aʿref dimekdür[5414].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAşḳ be-şikāfe felek-rā ṣad şikāf

ʿAşḳ lerzāned (15) zemin-rā ez-guzāf (C5/ 2736)

T-311b Şikāf kesr-i şīnle yaruḳ ve yara (16) derler. Zānīden lerzīden'nüñ müteʿaddīsidür. Lerzāned mużāriʿdür. Guzāf żamm-ı kāf-ı ʿAcemile ḳolayına ve bī-hūd nesnedür (17) söz eger ġayrı[5415]. Maʿnā[5416] ʿaşḳ göge yarar yüz yaruḳ ʿaşḳ ditredür (18) yeri yoḳ yerden. Yaʿnī ʿaşḳ bir ḳuvvet-i ezeliyyedür ki arż u semā ve beynehümāda (19) cümle ẕerrātı muḥīṭdür ḥattā eger fevḳ-i eflākdan geçüp taḫtgāh-ı maʿşūḳa irmek

S1-117a (1) dilese bir demde eflāk-i sebʿai yırtup taḫt-ı şāha irer ve ṣıfat-ı celāliyyesi ile (2) zemīne bir tecellī itse heft kişverin zelzeleye getürüp pāre perrān ider. Pes (3) ḥażret-i ʿaşḳa eflāk u zemīn ü ġayrı mevcūdāt cümle musaḫḫar u fermān-berdür (4) ki ṣubḥ-ı ṣādıḳuñ

İÜ-187a yaḳasın çāk iden ve uşşākuñ ẕerre-i vücūd-ı nā-būdın (5) ḥażīż-i beşeriyyetden ḳaldırup ʿālī ve ber-eflāk iden cümle ʿaşḳdur buyurur

(6) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Devr-i gerdūn-hā zi-mevc-i ʿaşḳ-dān

Ger ne-būdī ʿaşḳ be-fesurdī cihān (C5/ 3854)

(7) Göklerüñ devrānı ʿaşḳ mevcinden bil eger ʿaşḳ olmaya idi cihān ṭoñardı. (8) Yaʿnī Mevlevīler gibi eflāk devr etdüren ḫum felekdeki ḫamr-ı ʿaşḳuñ temevvüc (9) ü

[5414] T-311a, İ-89b, İÜ2-91b, İÜ-186b: maʿnāsına oldı mim.
[5415] Şikāf kesr… : İ-89b, İÜ2-91b,de derkenār olarak verilmiştir.
[5416] -İ, İÜ, T.

cūşişidür ve ʿaşḳ ṭabāyiʿ ü ʿanāṣıra imtizāc virüp andan maẓhar-ı esmā (10) vü müsemmā olan insān oldı. Yaʿnī ṣūretle maʿnadan ʿaşḳ yili mevc urmaġın (11) nefs ü rūḥ u ḳalb aña emvāc düşdi. Li-muḥarririhi

(Feʿilātün/ Mefāʿīlün/ Feʿilün)

ʿAşḳ-ı ʿummānī oldıçün (12) mevvāc

Oldı mir'āt u maẓharı emvāc

Mevc ü deryā ḥaḳīḳāten birdür

Şaşı baḳan (13) şaşup ṣanur ezvāc

ve cemād-ı ṣarf olanlar da ʿaşḳdan cān bulup (14) anuñla ḳıyām u intiẓām buldı ve didiler kim şems-i cihān-tāba nūr-ı ʿāşḳdan māye (15) ḳatılup ol

T-312a māyeden yere ṭoḳunmasa ḫāk-i nā-çīzden eẕhār u eṣmār kemālātı (16) ẓuḥur etmek muḥāl olaydı ki Yaḥyā Çelebi[5417] ḳuddise sırruhu[5418] buyurur

Mest ü lāy ʿaḳl olur (17) her bülbül

Çāk ider cübbe[5419]

Bülbül-i bāġ kime yār oldı ʿacebā[5420]

Ki gelür gülşene (18) żaʿfile dūtā[5421].

[5417] T-312a, İ-89b, İÜ2-91b, İÜ-187a: + taʿrīf-i ʿaşḳ iderken.
[5418] Ḳuddise… : -İ, İÜ, T.
[5419] T-312a, İ-89b, İÜ2-91b,-90a, İÜ-187a: + sini lāle vü gül.
Kimüñ āşüftesidür (İ-90a, İÜ2-92a) sünbül-i baġ
Kime yār oldı benefşe ʿacebā.
[5420] Bülbül-i bāġ… : -İ, İÜ, T.
[5421] T-312a, İÜ-187a: + mim.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Der-nekünced ʿaşḳ der-guft u şenīd

ʿAşḳ deryāyīst kaʿreş nāpedīd (C5/ 2731)

(19) Der fī eger ʿalā maʿnāsına ẓarf olur gāh zāid olur burada zāyiddür merem lafẓı

S1-117b (1) gibi kemā-merre guft ve şenīd ol nāmīlerdendür ki maṣdar maḥalline gāhī istiʿmāl olunur[5422]. (2) Maʿnā[5423] ʿaşḳ söylemege ve işitmege ṣıġmaz ʿaşḳ bir baḥrdur dibi görünmez ve ḳaʿrı (3) nā-mütenāhīdür. Yaʿnī zebān-ı nāṭıḳ ʿālem-i ʿaşḳ beyān ve māhiyyetin ʿayān idemez (4) ve ḳuvvet-i sāmiʿa ḥikāyesin istimāʿle ḳalb hüvviyetin idrāk idemez. Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Keyf-i bī-keyfiyyedür (5) fetvā kitāb irmez aña

Her dile düşmek yazıḳdur eyleme inkār-ı ʿāşḳ[5424]

(6) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Şād bāş ey ʿaşḳ-ı ḫoş sevdā-yı mā

Ey ṭabīb-i cümle ʿillet-hā-yı mā (C1/ 23)

(7) Şād ola bizüm ḫōş sevdā-yı ʿaşḳumız ey cümle marażlarumızuñ ḥekīmi. Yaʿnī senüñ (8) şerbet-i sevdā-yı sūzānuñ ve maʿcūn-ı müferriḥü'l-āḫzānuñ bizi emrāż-ı ġavġā-yı dü-cihāndan (9) ve evcāʿ-ı sevdā-yı īyn ü āndan bizi ḫalāṣ u āzād ḳıldı ve bizi (10) ʿilel-i cehl-i vesāvisden pāk ü dānā-yı remz-i **Mā ʿarefnāke (A638)**

[5422] Der… : İ-90a, İÜ2-92a, derkenārda verilmiştir.
[5423] -İ, İÜ, T.
[5424] T-312a, İÜ-187a: + mim.

İÜ-187b eyledi ki buyurur

(11) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ey devā-yı naḥvet ü nāmūs-i mā

Ey tū Eflāṭūn u Cālīnūs-i mā (C1/24)

Ey ki ʿucb (12) ve nāmāsumuz marażlaruñ ʿilācı sensün ve cemīʿ ḫastaluklarumuza Eflāṭūn (13) ve Cālinūsumuz sensün. Yaʿnī bu iki ḥakīm gibi ḥikmet-i ilāhiyyede üstādımız olan (14) ʿaşḳ sen şād ol biz dā'imā senüñ māddetü'l-feraḥ ve mużāddetü't-teraḥ olan (15) ġamuñ çekelüm[5425].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Cism-i ḫāk ez-ʿaşḳ ber-eflāk şod

Kūh der-raḳṣ āmed u çālāk şod (C1/ 25)

(16) Şod reft maʿnāsına da gelür. Burada eyledür. Maʿnā[5426] ṭoprak cism-i ʿaşḳla eflāke (17) çıḳaydı daġ raḳṣa geldi ve çābuk oldı[5427].

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿülün)

Oldı bu silsile-i ʿaşḳla (18) bend

Ṣular aġlar iñiler kūh-ı bülend

Ḫākden murād cism-i evliyā vü enbiyādur ki (19) ḥażret-i Muḥammed miʿrāca cismiyle çıḳdı tā sidreye dek ve ḥażret-i ʿĪsā cism ile

S1-118a (1) bir rivāyetde[5428] felek-i ṯānīye ve birinde[5429] rābiʿaya ʿurūc etdi ve Ḫażreti İdrīs[5430] (a.s) (2)ke-ẕālik ve velīyy-i kāmilde daḫi ol ḳudret ḥāṣıldur[5431] ki ḥażret-i Mollānuñ ṭıfl

[5425]T-312b, İ-90a, İÜ2-92a, İÜ-187b: + mim.
[5426] -İ, İÜ, T.
[5427] T-312b, İ-90a, İÜ2-92a, İÜ-187b: + beyt.
[5428] Bir… : -İ, İÜ, T.
[5429] T-312b, İ-90a, İÜ2-92a, İÜ-187b: ve bir rivāyetde.
[5430] T-312b, İ-90a, İÜ2-92a, İÜ-187b: + de cismi ile ʿurūc itdi.
[5431] T-312b, İ-90a, İÜ2-92a, İÜ-187b: + didiler.

iken göge[5432] (3) ʿurūcı evvel-i kitābda geçübdür[5433] ve bunlar ki keṣāfetleri leṭāfete tebdīl olup cism-i ḫākīleri (4) cenāḥ-ı ʿaşḳla rūḥ ḥükmün giyüp[5434] ve ḳālıbları ḳalb olup ʿurūca bu liyākatle cism-i ḫākīleri (5) eflāke çıḳdı ve ḥażret-i ʿaşḳuñ tecellīsinden kūh-ı Mūsā

İ-90b, İÜ2-92b pāre pāre (6) oldı. Lākin bu maʿnānuñ ḥuṣūli ʿāşıḳuñ teveccühi maʿşūḳa olup varlığın (7) ve külliyetin ḫāṣṣaten aña döndürmekle ġayrısından inḳiṭāʿ ile olur. Böyle olunca (8) ʿāşıḳlar ki ḳalbleri yüzüne cemāl-i şems-i ẕāt-ı ʿaşḳ münʿakis olup pür-żiyā olur. (9) Yaʿnī **Ḳulūbi'l-ʿabād beyne eṣbeʿā e'r-Raḥmān (A639)** ṭıbaḳınca ve

T-313a ḥażret-i Ḥāfıẓ'uñ

(Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿul)

Mā der-piyāle (10) ʿaks-i ruḫ-i yār dīdeyem

Ey bī-ḫaber zi-leẕẕet-i şarab müdām mā

Buyurduġı üzere ʿāşıḳlar ḳalbleri (11) piyālesi dest-i ʿaşḳa ṣunduḳlarıçün maʿşūḳa daḫi ʿāşıḳuñ ḳalbi ḳadeḥi eline (12) ṭutduḳca ṣıbġa-i cemāl münʿakis olup ol ḳadeḥ içindeki beşeriyyet ṣuyı maḥbūbuñ (13) rūy-ı mey-āsā vü gülveşine muḳābil olmaḳla ḫāṣṣa vü ḫumreti ol ṣuyı bāde-i müheyyā ve (14) şarāb-i ḥamrā ḳıldı. ʿĀḳıbet ol veche teslīmle nāẓır olanlar mest-i bī-bedel ve ser-ḫōş-ı lem-yezel (15) oldular. Li-şeyḫinā ḳuddise sırruhu

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Mey-fürūş oldum ṣaladur ehl-i şevḳe Şemsiyā

Bizdedür ḫamr-ı ezel (16) gelsün gelen meyḫāneyem[5435]

[5432] T-312b, İ-90a, İÜ2-92a, İÜ-187b: + ṣıçradugı yuḳarıda geçdi.
[5433] ʿUrūcı evvel… : -İ İÜ, T.
[5434] Ḥükmün… : -İ, İÜ, T. T-312b, İ-90a, İÜ2-92a, İÜ-187b: +olup.
[5435] T-313a, İÜ-187b: + mim.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Nīst ez-ʿāşıḳ kesī (17) dīvāne-ter

ʿAşḳ ez-sevdā-yı ū kūr-est u ker (C6/ 1979)[5436]

Burada kūr kāf-ı ʿArabile

İÜ-188a aʿmā dimekdür. Ammā kāf-ı ʿAcemīle maḳberedür. Ker (18) daḫi kāf-ı ʿArabile ve taḫfīf-i rāyla ṣaġır dimekdür. Ter ʿibāreti efʿal-i tafḍīlüñ hemzesi yerinedür[5437]. (19) Maʿnā[5438] yoḳdurur ʿāşıḳdan dīvāne-rek kimse ʿakl anuñ sevdāsınuñ eclinden

S1-118b (1) kör ve ṣaġırdur. Yaʿnī ʿaşḳa maẓhar düşen ʿāşıḳ mest ü lā-yaʿḳıl ve (2) dīvāne-i bī-dildür ve ʿāşıḳuñ ve ʿaşḳuñ sevdāsından ʿaḳl ve ehl-i ʿaḳl kör ve ṣaġırdur. (3) Zīrā sevdā-yı ʿaşḳ-ı derūn ʿāşıḳdan nūr-ı dil gibi pinhāndur. Ḳaçan ol baḥr-i nūr (4) ʿāşıḳdan temevvüc ide ʿāşıḳ bir yerde ḳarār etmeyüp dīvāneveş ḫurūşla (5) günde birḳaç güne renge ve libāsa ve ḥāle girer. Ehl-i ʿaḳl anuñ[5439]ü bī- ḫabīr ü ẕevḳ (6) derūn-ı ʿāşıḳdan bī-semʿ ü bī-baṣardur idrāk idemez[5440].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger ḫaṭā güyed u-rā ḥāṭā megū

Der şeved pür-ḫūn (7) şehīd ū-rā meşū (C2/ 1766)

U-rā ū-rā dimekdür (8) meşū megū nehy-i ḥāżırlardur. Şiten şūyed beşū meşū güften güyed begū megū aşllarıdur. (9) Maʿnā ḫaṭā söylerse aña ḫaṭālu dime ḳanla ṭolmuş şehīd olsa anı yuma. (10) Zīrā ki anuñ nuṭḳı iḫtiyārından degüldür. Belki ġalebe-i ʿaşḳ anda vücūddan eṣer (11) ḳomayup bi'l-cümle maḥv u ṭams idüp nāṭıḳ u ḥākim olmuşdur. Pes ʿāşıḳuñ ḳavl (12) ü fiʿli muṭlaḳ ʿaşḳdur ʿuḳalāya ḳıyāsla bu delüdür küfr

---

[5436] S1 nüshasında bu beyit bir sonraki beyitle yer degiştirilerek verilmiştir. Fakat beytin şerhine dayanarak yerleri degiştirilmiştir.

[5437] Burada… :İ-90b ve İÜ2-92bde derkenār olarak verilmiştir.

[5438] -İ, İÜ, T.

[5439] T-313a-313b, İ-90b, İÜ2-92b, İÜ-188a: + bī-ḳarārlıġın görüp cünūnuña ḥükm ider zīrā ʿaḳl meydān-ı ʿaşḳdan (T-313b) kūr u ker.

[5440] T-313b, İ-90b, İÜ2-92b, İÜ-188a: + mim.

İ-91a, İÜ2-93a söyler dime inkāra (13) ve gümāna düşme. Çünki bāzārından bī-ḫabersin. Bilmedigüñ mes'eleye cehlle fetvā (14) virüp **İẕā sā'e fi'ili'l-mer'i sā'e ẓunūnehu (A640)** ṭıbaḳınca kendüñi fāş etme ve bir gün (15) ḥażret-i ʿamm-i ekremimiz ve şeyḫ-i efḫamumız şemsü'd-dāreyn mışḳālu'l-ḳasvet ve'r-reyn ḥażretleri[5441] bendelerine (16) nuṣḥla buyurur[5442] ki hīç bir kişi kendüñden kem bilüp inkār etme ki keme eyü iʿtiḳād itseñ żararuñ (17) yoḳ. Eyüye kem iʿtiḳād etmiş bulunursañ naẓarlarından düşersin. Raḥmet-i Ḥaḳdan mehcūrsın. (18) Pes her kişiyi Ḫıżr bil şāyed gördügüñ ehl-i dil ola. Pes **Mūtū ḳablen ente mūtū (A641)** ṭıbaḳınca (19) bunlar ki seyf-i ʿaşḳile pür-ḫūn-ı şehīd olalar anları sāyir nāsuñ mevtāsına ḳıyāsla[5443]

S1-119a (1) cismlerin yumañ ki şehīde aḥkām-ı ẓāhire-i mevtādan techīz ü tekfīn lāzım degüldür ki (2) anlar muʿāflardur ṣāfī bāṭın ḳaldıḳları çün ẓāhir aḥvālle meşūl olmazlar. Zīrā anlar (3) ẓāhirlerin maḥv u mensī ḳılmışlardur

T-314a sen de ẓāhirleri ile muḳayyed olma ki anlar ṭaḥāreti (4) şerʿde ẓāhir olmayan ile ki buyurur[5444]

İÜ-188b (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḫūn şehīdān-rā zi-āb evlā-ter-est

(5) İn ḫāṭā ez-ṣad ṣavāb evlā-ter-est (C2/ 1767)

Ḳan şehīdlere ṣudan yigdür ve bu ḫaṭā yüz ṣavābdan (6) yigdir. Zīrā ol ḳan ḳıyāmetde anlara yüz aḳlıġıdur **Ḳāle ʿem en ervāḥu'ş-şuhedā'i (7) fī ecvāfi ṭuyūri ḫażera tesraḥa (A642)** . Yaʿnī **Tesīru mine'l-cennet ḥayşu şā'et ve immā şühedā'i'l-muḥabbet (8) fekullihum fī ecvāf ṭuyur-ı ḫażer (A643)** bunlar ḥaşre dek[5445] cinānda cevelān iderler ve bilgil ki (9) bu ẓāhir şehīdler ecsām şehīdleridür yed-i kefere vü fecere vü sāṭīyyi ile

---

[5441] T-313b, İ-91a, İÜ2-93a, İÜ-188a: Sivāsī ḳuddise sırrıhu.
[5442] T-313b, İ-91a, İÜ2-93a, İÜ-188a: buyurdular.
[5443] S1 derkenār: Li-kātibe
Ḥafī her yerde ḫāżır bil
Gördigiñi Ḫıżır bil.
[5444] Ki anlar… : -İ, İÜ, T. T-314a, İ-91a, İÜ2-93a, İÜ-188a: + mim.
[5445] T-314a derkenār: maṭlab.

ḥayāt-ı ḥayvāniyyei (10) ṭayyibe-i insāniyyeye degişmişlerdür. Ammā riyāżetle şühūd kesb iden şühedā-i maʿneviyyelerdür (11) anlar rūḥ-i insānīlerin ifnā ḳılup rūḥ-i iżāfīi raḥmānīye degişmişlerdür (12) ve īmān-ı bi'l-ġāybların ʿayāna degişmişlerdür nūrānī vü ẓulmānī ḥicāblar cism-i şühūdlarına (13) ḥā'il olamaz. Pes küşte-i dest-i ġaffār olanlar ki ẓāhiren ḫaṭā görilen aḥvāl cümle ḫalḳuñ (14) yüz şavābından evlādur zīrā işleri ḥükm-i ʿaşḳladur anlar ḥaḳīḳatde ḫaṭādan (15) maʿṣūmlardur[5446].

Tū be-yek ḫˇādī girīzānī ziʿaşḳ

Tū be-cüz nāmī çi mīdānī zi-ʿaşḳ (C5/ 1163)

(16) Girīzān

İ-91b, İÜ2-93b ism-i fāʿildür yā ḥiṭābiçündür. Be-cüz nāmī'deki bā min maʿnāsınadur. Zi cüz nāmī dimekdür. (17) Mīdānī mużāriʿüñ muḫāṭabıdur. Maʿnā[5447] sen cüz'ī ḫˇārlıḳla ʿaşḳdan ḳaçıcısın sen (18) bir namdan

T-314b ġayrı ʿaşḳdan ne bilürsin. Yaʿnī ʿār u nāmūs u ʿırż ġavġāsından (19) ḳurtulup ve ʿaşḳuñ meẕellet virmesine teslīm olmayınca ʿilm-i ʿaşḳdan ḫabīr olamazsın.

S1-119b (1) Eger ʿaşḳ nedür ṭuya idüñ belāsından ḳaçmayup belki ṣafā bilüp pençe-i şīre düşmüş (2) āhū gibi dest-i ʿaşḳda maḳhūr u musaḫḫar u fermān-ber olayduñ ki buyurur[5448]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAşḳ ez-evvel (3) çerā ḫūnī beved

Tā girīzed her ki bīrūnī beved (C3/ 4751)

ʿAşḳ evvelden niçün ḳan dökicidür tā (4) ḳaça bīrūnīler ṭaşra. Yaʿnī ʿaşḳuñ mebde'i ḳan dökicilikdür ve ḳapıcılıḳ ve cellādlıḳdur (5) tā ki āl-i ʿaşḳa intisāba lāyıḳ olmayan ḫāricīler ḳorḳup ḳaçalar rāh-ı ʿaşḳ ṭālib-i muḫliṣe (6) tenhā ḳala ve didiler Eṭ-ṭarīḳ

[5446] T-314a, İÜ-188b: + mim.
[5447] -İ, İÜ, T.
[5448] T-314b, İÜ-188b: + mim.

ilāllāh teʿa biʿaded enfāsi'l-ḫalā'iḳ (A644)'dur. Bu cümlenüñ aḳrebi (7) ve eslemi rāh-ı ʿaşḳdur. **El-ḥubb vesīlet veṣāle'l- maḥbūb (A645)** ṭıbaḳınca ṭarīḳ-i Ḥaḳḳı yañılan maḳṣada (8) iremez. [5449]Cāmī mim[5450]

Reh-i Ḫudā be-ḫudā ġayr-ı ʿaşḳ nīst

Guftiyem ve's-selām ʿalā tābiʿu'l-hudā

(9) Bu yolı bulanuñ mübtedīsi

İÜ-189a evvel ḳademde dünyāvī ve uḫrevī murādlarına ulaşur. (10) Meger istemeye baʿde maʿnā ʿālemi açılup maḳṣad-ı aḳṣāyı ṭuyup ġayrullāhdan uṣanur (11) hīç maḳṣadı ḳalmaz ve bu maḳām eri zebān-ı ḥālle terennüm ider ki[5451]

(Fāʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ feʿūlün)

Şimdi hīç ġam yemezüz (12) virmese maḳṣūdumuz el

Ber-murād olmaġı bilmezüz ne ṣanurduḳ evvel

Pes bī-telbīs (13) olan ʿāşıḳ **Ve enne ilā rabbike'l-muntehā (A646)[5452] Ve ileyhi el-merciʿu ve'l maṣīr (A647) e lā ilāllāhi teṣīru'l- umūr (A648)** (14) sırrın ṭuyup[5453] aḳṣā-yı meyl-i Rabbü'l-erbāb olup sāyirinden ḳaçar. Mü'min (15) ṣanemden ḳaçduġı gibi

T-315a ve mübtedīye ibtidāda gerçe ʿaşḳ ḫūnī ve āteşī görinür (16) ammā ṣebāṭ bulana nār-ı Ḫalīl gibi gülzār olur. Ol celāline gösterdügi[5454] rūḥuñ yolı (17) çalusı[5455] olan ḫayālāt-ı fāsidei[5456] maḥv u iḫrāḳçündür[5457]. Tā aradan nāşī (18) ḳalḳup ʿāşıḳ tecellī-i cemāle maẓhar olup ve elṭāf-ı bī-kerānuñdan utanup

[5449] T-314b, İ-91b, İÜ2-93b, İÜ-188b: + beyt.
[5450] -İ, İÜ, T.
[5451] T-314b, İ-91b, İÜ2-93b, İÜ-189a: + beyt.
[5452] T-314b, İ-91b, İÜ2-93b, İÜ-189a: + ḥükmünce.
[5453] Ve ileyhi… : - İ, İÜ, T.
[5454] Ol… : -İ, İÜ, T. T-314b, İ-91b, İÜ2-93b, İÜ-189a: + ibtidāda vücūd-ı beşeriyyetüñ ḫayālāt-ı fāsidelerüni.
[5455] T-314b, İ-91b, İÜ2-93b, İÜ-189a: + dur yolun andan arıtmaḳ içün ve.
[5456] Olan… : -İ, İÜ, T.
[5457] T-314b, İ-91b, İÜ2-93b, İÜ-189a: + ḥażret ʿaşḳ tecelli celāl gösterür.

İ-92a, İÜ2-94a n’olaydı geçen (19) ʿömrümi daḫi şāh-ı ʿaşḳuñ ḳulluḳunda ḫarcanup bu saʿādetlere muḳaddemce ire idüm

S1-120a (1) diyü pişmān ola ve egerçi her insānuñ rūḥı şerbet-i ʿaşḳa ʿaṭşāndur. Ammā ṭarīḳ-i ẓulmāt (2) şerbeti anı āb-ı ḥayātdan maḥrūm ider çün ʿināyetle rūḥ ḫˇābdan uyanup çerāġ-ı hidāyet (3) ve āfitāb-ı maʿrifetle āb-ı ḥayāt-ı ʿaşḳa yol bula. Ṭiryāk-i cehli kendüni neʿizzetden mehcūr etmiş ve ġam (4) u nedāmet ü meẕelletle istiġfār idüp nār-ı ʿaşḳla ol ḥicābları tedrīcle yaḳa ve illā sermāye-i ʿömri (5) bilmeyüp gerekmeze ḫarcayan ḥaşrda aʿmā ḳoyuser **Ferciʿnā naʿmel ṣāliḥan (A649)** diyüp fāyidesiz ʿöẕr ü behāne iderler[5458].

(6) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAşḳ[5459] ṣad nāz u istikbār hest

ʿAşḳ bā ṣad nāz mī āyed bedest (C5/ 1164)

ʿAşḳuñ yüz nāzı (7) ve tekebbürlügi vardur ʿaşḳ yüz nāzla ele girer. Yaʿnī ʿaşḳ ġāyetle ʿazīz ü nāzenīn ve şāh-ı mekān (8) u mekīndür yüz ve kibriyāsı vardur. Zīrā iki cihānuñ sulṭānlıġı ve dil ü cānuñ (9) ebedī vü cāvidānlıġı anuñladur.

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿilātün/ Fāʿul)

Ne ḳadar nāz iderseñ cāna minnet güzelüm

Nāzdur emtiʿa-i ḥüsn (10) ü cemāle çü revāc[5460]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Key resend īn ḫā’ifān der-i kerd-i ʿaşḳ

Āsumān-rā ferş sāzed derd-i ʿaşḳ (C5/ 2193)

[5458] T-315a, İÜ-189a: + mim.
[5459] T-315a, İÜ-189a: + rā.
[5460] T-315a, İÜ-189a: + mim.

T-315b (11) Kerd kāf-ı ʿArabīnüñ kesri ile çevre dimekdür. Sāzed sāḫten'üñ mużāriʿidür. Resend resed'üñ (12) cemʿidür. Maʿnā[5461] ḳaçan irişürler bu ḳorkucılar ʿaşḳuñ eṭrāfına ki gögi yer düzer bu ʿaşḳuñ (13) derdi. Yaʿnī ʿaşḳ-ı bülend-himmet ve

İÜ-189b ṣāḥib-i şecāʿat ve lāubālī cān u cihāndan geçmiş ʿuşşāḳa (14) mensūbdur. Ḫavf u recā ve ḳabż u basṭ esīrleri eṭrāf-ı ʿaşḳa ṭolaşamazlar zīrā ḳıṭʿa (15)

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

K'enderīn reh güşte bisyārend ḳarbān-ı şomā

ṭıbaḳınca ol yolda kimi yaralu ve kimi ölmüş yaturlar. (16) Anı görüp ol yola gitmege cigerdār gerek ve cenāb-ı ʿizzet **İnnemā ẕālikumu'ş- şeyṭān yuḫavvifu evliyā'ehu (17) fe lā teḫāfūhum ve ḫāfūni in kuntum mu'minīn** (A650)'de inne teşkīkiyye remzin ṭuyanlar şeyṭāndan (18) belki cemīʿ māsivāllādan ḳorḳmaġı küfr bilürler ve hīç bir nesneye tenezzül etmezler. Zīrā (19) yedi ḳat gök ʿāşıḳ-ı ʿālī-himmetüñ maḳāmına göre ednā-pāye vü esfel-maḳāmdur ki ʿarż ḥāki gibidür[5462].

S1-120b, İ-92b, İÜ2-94b (Fe'ilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

(1) Gönül alçaḳ da dise ʿāşıḳı çignetme ṣaḳın

Āsmān burcıdurur ʿāşıḳuñ alçaḳ didügi

Yāḫūd (2) ʿāşıḳ ki kimyā-yı cevher-i ʿaşḳ-ı ḫālişe mālik ola naẓar u irādetiyle tebdīl-i aʿyāna mālik olur (3) semmi tiryāḳ ve ḫalli ʿasel ḫāmı puḫte ve ẓulmeti nūr ider ve alçaḳı yüksek yüksegi alçaḳ (4) ider[5463]. İmdi meclisine mülāzemetle ḳalbine giregör tā arż-ı beşeriyyetüñi āsmān-ı ʿālīşān idüp (5) her burcı bir āfitāb-ı ʿālem-tāba maṭlaʿ düşe ve esfeliye ve ẓulmetden ḳurtulup **Ṣumme radednāhu (6) esfele sāfilīn (A651)**'den ṣoñra **İllāllezīne āmenū (A652)** ṭıbaḳınca īmān-ı ḥaḳīḳī ehlinden

[5461] -İ, İÜ, T.
[5462] T-315a, İ-92a, İÜ2-94a, İÜ-189b: + beyt.
[5463] T-315b, İ-92b, İÜ2-94b, İÜ-189b: + ḥattā murād itse gökleri yer ider.

T-316a olup ḳullar (7) içinde mümtāz u müsellem ü müs̱tesnā olasın[5464].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tū mekon tehdīd en küşten ki men

(8) Teşne-i zārem be-ḫūn-ı ḫūbşiten (C3/ 3833)

Küşten żamm-ı kāf-ı ʿArabile depelemekdür küşte depelenmişdür. (9) Maʿnā[5465] sen ḳorḳutma depelenmekden meni ki men iñleyici ṣuṣuzam kendü ḳanuma. Yaʿnī ʿaşḳuñ ṣıfatı (10) ʿāşıḳ-ı küştīlükdür diyü ḳorḳutma beni ki ʿaşḳuñ ḥaḳīḳatin ṭuymuşumdur ve mevtümden ḥayāt-ı cāvidānı (11) görmüşümdür. Anuñiçün ḳanıma ṣuṣuzam ki bir cān-ı fānī virüp yüz biñ cān-ı bāḳī (12) alam. Mim[5466].

Naḳd-ı vücūdı Şeyḫī ʿaşḳa degişmek ister

Geçmezligine baḳma bir kerre ide bāzārı[5467]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿĀşıḳam men (13) köşte-yi ḳarbān-ı lā

Cān-ı men nevbetgeh-i ṭabl-ı belā (C3/ 4098)

Geh gāh edāt-ı zamān da olur (14) gāh edāt-ı mekān da olur ḫ̔ābgeh gibi. Ammā zamānīligi meşhūrdur. Maʿnā[5468] men ʿāşıḳam depelenmişem ve lānuñ (15) ḳurbānıyam menüm cānum ṭabl-ı belānuñ nevbet-gehidür. Yaʿnī ejdehā-yı dü-serdür ki bir (16) demde ʿāşıḳuñ demin alup **Lā meʿallāhi (A653)** demine irgürür. Yāḫūd Ẕülfiḳār-ı ʿAlī'dür ki vücūd-ı nefs-i kāfireye sancılup (17) ʿālīye ḳaldırur ve teşhīr ider. Tā **Ve lekum fī'l- ḳışāṣı ḥayātun (A654)** ṭıbaḳınca[5469] mevtinde ḥayāt-ı yezdānī bula yāḫūd (18)

[5464] T-316a, İ-92b, İÜ2-94b, İÜ-189b: + mim.
[5465] -İ, İÜ, T.
[5466] -İ, İÜ, T.
[5467] T-316a, İ-92b, İÜ2-94b, İÜ-189b: + mim.
[5468] -İ, İÜ, T.
[5469] T-316a, İ-92b, İÜ2-94b, İÜ-189b: mışdāḳınca.

miḳrāż-ı ḳahr-ı Ḫudā'dur ki nefs ü sivā fikri ki beyt-i ḳalbe muttaṣıl idi **Ve tebettel ileyhi (A655)** ḥükmünce ol (19) efkārdan

İÜ-190a nefse inḳıṭāʿ virüp[5470] **Men enfiṣal ittiṣal (A656) ṭ**ıbaḳınca[5471] ʿaẕāb-ı ḳaṭīʿadan ḳurtula ve ol miḳrāż-ı

S1-121a (1) mūriṣ-i iḳrāż ʿāḳıbet dünyāda beḳā ẓann iden nefs-i cāhileye ḳabā-yı fenā kese ve sūzen-i vaḥdet (2) aña

T-316b libās-ı taḳvā-yı Lā- yeblā dike tā dāreynde ḫaẕelān u ʿuryānlıkdan ḳurtula. Ḥāṣılı ḥażret-i Mollā dimek ister ki ben ki ālāt-ı ʿaşḳuñ

İ-93a, İÜ2-95a müstehlikiyüm ki niheng-i lāḥūt ḥayāt-ı ḥayvānīyemi māhī-i yūnus gibi yuṭup beni[5472] (3) mütelāşī ḳıldı ve benüm cānum zaḫm u ʿanā ṭablınuñ nevbetgāhıdur ki bu devrde cümle ʿāşıḳlaruñ (4) nevbet-i fenāsı benden urılur ki men emīr-i evliyā ve serdār-ı aṣfiyāyum dimekdür.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Tū fesürde lāyıḳ īn-dem nevi

Bā-şeker maḳrūn (5) neyī gerçi neyī (C3/ 3870)

Sen ṭoñmuşsın bu dem āteşine (6) lāyıḳ degülsin şükrle muḳārin degülsin egerçi ḳamışsın. Yaʿnī yaş aġac ve yaş kömür gibi ʿālem-i ḫumūda (7) varmışsın ḳızġun çıra gibi yanmaġa lāyıḳıyyet ve ḳābiliyyet ḳazanmaduñ dem-i āteşīn-i ʿaşḳa lāyıḳ degülsin (8) ve ṣūretī ādem olup ʿaşḳı bulmayan[5473] şeker bitirmez ḳamuşa beñzer bu iki ṣıfatlu ādem **Aḥseni (9) taḳvīm (A657)**'den ḫāricdür ki ḥayvāndur. Zīrā insāna **Ve leḳad kerremnā (A658)** keremini ʿaşḳ sebebi ile ṣūret-i Ḥaḳ'la (10) ḳıyāmı iledür. Yaʿnī[5474] esmā vü ṣıfāt-ı Ḥaḳḳa maẓhar ve ālet olması iledür ve her ki ʿulüvv-i himmetle āyinesin

[5470] Ve tebettel… : -İ, İÜ, T.
[5471] T-316a: müzdin bulup.
[5472] Ḥażret… : bu kısım S1'de derkenarda verilmiştir.
[5473] Yaş… : -İ, İÜ, T. T-316b, İ-93a, İÜ2-95a, derkenār, İÜ-190a: + sen ki nār-ı ʿaşḳ kermiyyetinden bī-ḫabersün bu deme lāyıḳ degülsün ve ṣūreti ādem olup ʿaşḳı bilmeyen.
[5474] -İ, İÜ, T.

(11) mihr-i ʿaşḳa müteveccih ḳıla. Anuñ ḥarāreti ile ḫāmlıgı puḫtelige tebdīl olup[5475] zerre-i füsürde-i vücūdı (12) şemsiyyet taḥṣīl ider[5476] ve ʿāleme żiyā-efzā vü cihān-ārā olur. Pes ʿuşşāḳuñ ġayrından tefāvütleri (13) yaş pelid ile ḳızġun çıra vü ney-şeker ile ḳaṣb-ı berrī tefāvüti gibidür ki yābān ḳamuşı dīvār-ı sicne (14) ve oda yaḳmaḳdan ġayra yaramaz. Ammā ney-şeker zerrīn kāselerde leb-i meḥābībe ulaşur. (15) Pes **vaḳūduhā'n-nāsu (A659)** ṭıbaḳınca cehennem ṭopraḳı ṭutruḳı olmaḳdan ḫalāṣ dilerseñ bunda vücūduñı (16) sükker-i ʿaşḳ-ı ilāhīye ẓarf idegör[5477].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Suḫt-ter (17) şod pend-i men ez-pend-i tū

ʿAşḳ-rā neşināḫt dānişmend[5478]-i tū[5479] (C3/ 3831)

Bend bā-i ʿArabī'le zencīr ʿAcemīle naṣīḥat u vaʿẓ maʿnāsınadur. Maʿnā[5480] ḳatıraḳdur

T-317a benüm (18) pāy-bendüm senüñ vaʿẓuñdan ʿaşḳı ṭuymadı senüñ bilici ʿaḳluñ maḥrūmluġuñ yetmez mi ki (19) **El-mer' ʿaduvvun mā cehli (A660)** ṭıbaḳınca beni de menʿ idersin. Yaʿnī ʿaşḳ beni şeş cihetden eyle baġladı ki ʿālem-i vaʿẓ olsa bir ḳılın ḳoparamaz. Zīrā ḳalb

S1-121b (1) pādişāhdur aʿẓā bendeleri gibi ve ʿaskeri gibidür pādişāh ḳanda[5481] gitse ḫadem ü ḫaşem ve[5482] ḳullar da anda gider. Li-muḥarririhi[5483]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Aṣl olan ḳalbi viren maḥbūbına

[5475] Anuñ… : -İ, İÜ, T.
[5476] T-316b, İ-93a, İÜ2-95a, İÜ-190a: ḳılup.
[5477] T-316b, İÜ-190a: + mim.
[5478] T-316b satır arası: Yaʿnī ʿaḳl.
[5479] S1 de bu beyitle bir önceki yer degiştirerek kaydolmuştur. Açıklamalarına bakarak düzenlenmiştir.
[5480] -İ, İÜ, T.
[5481] T-316b, İ-93a, İÜ2-95a, İÜ-190a: nereye.
[5482] Ḫadem… : -İ, İÜ, T.
[5483] Pādişāh… : S1'de bu kısım satır arasında verilmiştir.

Sāyir (2) aʿẓā da gider maṭlūbına

Fehm ḳıl ḳulluḳda ʿużvuñ bir yeder

İÜ-190b Añlayana bu simāʿuñ sır yeder

(3) Anuñiçün

Maḥaḍtenī’n-naṣḥu lâkin leste esmaʿuhu

İnne’l muḥabbe ʿani’l-ʿazzāli fī ṣamemi (A661)

Buyurdılar. **Ḥikāyet** ḥażret-i Mollā Şems-i Tebrīz (4) ḳuddise sırruhumā ile mülāḳāt olup Mollā şūriş ü ġavġāyla meşhūr

İ-93b, İÜ2-95b olduḳda baʿż ʿulemā nuṣḥ (5) itdiler ʿaḳluñı devşür semtüñi niçün bıraḳduñ didiler. Mollā da her birin ḥaḳīḳatle ilzām etdi velī (6) inkār u himmete lāyıḳların cezb idüp tevbekār ve hem-derd oldılar. Ammā bū Lehebvār bed-aṣl (7) ḥāsidler ki ḫuffāş gibi żiyā-i ḥaḳīḳatden bī-behre idiler inkārla āteş-i ḥırmānda ḳaldılar (8) ve cemāʿat-ı erbābü’l-ḥased **Fī cīdihā hablun min mesed (A662)** gürūhundan oldılar. Anlarla ẓarīfāne deprenüp (9) muʿārażalaşmadı belki[5484] fehmleri ḳadar cevāb buyurdı ki benüm bendüm sizüñ pendüñüzden (10) ḳavīdür ki bend-i ʿaşḳ filleri ḳıl ile yeder ve arslānları kedi ider.

Çekdi bu bār-ı girānı (11) Mecnūn

Eyledi silsile-i ʿaşḳ-ı zebūn

Ve[5485] taʿrifle bilünür ṣanup eṭibbā ḫasta-dil olduḳlarīçün (12) maraż didiler ve ḥükemā ʿaşḳ bir cevher-i mücerreddür naẓar u simā’la artar cimāʿla gider didiler.

T-317b (13) ve kimi de **Nār-ı taḥrīḳ māsivāyu’l-maḥbūb (A663)** ve kimi de **El-ḫurūc ʿanu’l-beşeriyye (A664)** didiler ve kimi de (14) **Hünake’l-estār ve keşfu’l-esrār (A665)** kimi

[5484] Ẓārīfāne… : -İ, İÜ, T.
[5485] T-317a, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-190b: + ʿaşḳı.

muḳaddimesinden kimi evsaṭından söylediler[5486] her kişi uġraduġı (15) ve bildügi ḳadar söyledi. Nār ḥarāret ü yübūsetinden ḳarı beyāż ve bürūdetinden bildükleri (16) gibi. ʿAşḳı ʿunṣūriyyātdan ṣandılar[5487]. ʿAḳlla bilmek diledükleriçün ḥaḳīḳate ve müntehāsına[5488] (17) yetemediler ʿaşḳ ḫod-ʿanāṣırdan ḫāric ve kitāblarda noḳṭası yoḳ[5489] ve taʿrīfi muḥāl zīrā (18) cins ü faṣlı bilinmez bir keyfiyyet-i bī-keyfdür. Ancaḳ ser-güẕeşt lafẓı ile taʿrīf mümkindür ki [5490]başından geçen bilür[5491]. Ammā ʿuşşāḳ riyāżet ü iḥtirāḳ u fenāyla ve ehline ḫıẕmetle ve ceẕble rüsūmları mużmaḥil[5492] olup[5493] **vebteġū ileyhi'l-vesīlete (A666)** emrine imtiṣālen vezīr-i ʿaşḳ şāh-ı ḥaḳīḳate vesīle-i vuṣlat ve Burāḳ gibi sebeb[5494]-i (19) ḳaṭʿ-ı merāḥil ü vāsıṭa-i ḳarīb ḳılup ʿaşḳa ulaşup ḥaḳīḳatin ṭuydılar. Ammā[5495] maʿşūḳuñ görünmek murād etmedügi[5496] kimselere sırr-ı ʿaşḳı açamadılar ve bir maḳāma vardılar ki

S1-122a (1) semendervār āteş-i ʿaşḳ āşiyānları oldı ve ṭabʿ-ı beşeriyyeden ve evṣāf-ı ʿunṣuriyyeden[5497] çıḳup ve ʿaşḳuñ ġayrıdan müstaġnī olup[5498] aʿyān-ı ḫalḳa ʿaşḳ-ı ġayrıçün tekebbürlük ṣatdılar (…) tevāżuʿ etdiler[5499] li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Yazmamışlardur kitāba hīç ʿaşḳuñ sırrını

[5486] Ve kimi de heneku'l… : -İ, İÜ, T. T-317b, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-190b: + ancaḳ.
[5487] ʿAşḳı… : -İ, İÜ, T.
[5488] Ve… : -İ, İÜ, T.
[5489] Noḳṭa… : -İ, İÜ, T. T-317b, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-190b: + yazılmaz.
[5490] T-317b, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-190b: + yine.
[5491] T-317b, İÜ-190b: + görmeyen bilmez.
Ḥalīlüm şūr-ı ʿaşḳ āteş-i ʿaşḳā düşenden ṣor
Bir oddan pür hünerdür anı başından geçenden ṣor.
[5492] T-317b, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-190b: + ve maḥv.
[5493] T-317b, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-190b: olmaġla.
[5494] Bilür ammā… : S1'de bu kısım işaretle belirtilip derkenārda verilmiştir.
[5495] T-317b, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-190b: + beyt
Dilī pür maḫzen-i esrār-dārem
Ve lakin der-zebān-ı mismār dārem
Buyurdıḳları gibi.
[5496] Ulaşup… : S1'de bu kısım işaretle belirtilip derkenārda verilmiştir.
[5497] Oldı… : S1'de bu kısım işaretle belirtilip derkenārda verilmiştir.
[5498] T-317b, İ-94a, İÜ2-96a, İÜ-190b: (İ-94a, İÜ2-96a) ẕātları muṭlaḳ cevher-i ʿaşḳ oldı.
[5499] Aʿyān… : -İ, İÜ, T.

İÜ-191a Seyr ider ḳalbden (2) ḳulūba bir güherdür ḳıymeti

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ān ṭaraf ki mī (ʿaşḳ) mī efzūd derd

Bū Ḫanīfe Şāfiʿī dersi ne-kerd (C3/ 3832)

(3) Efzūden artmaḳ ve arturmaḳdur ol ṭaraf ki

T-318a ʿaşḳ derd arturdı (4) İmām-ı Aʿẓam u Şāfiʿī dersi oḳutmadı. Yaʿnī her şey'üñ mülk eger melekūtda[5500] bir ẓāhiri ve bir bāṭını (5) vardur. ʿAşḳ ʿilmüñ bāṭınıdur[5501]. ʿAşḳuñ da bāṭını maʿrifet ü şühūd u ḥayretdür. Ẓāhiri şerīʿat (6) ve ṭarīḳatdür ḥażret-i Ḳur'ān bu ikisin cāmiʿdür ḥażret-i ʿaleyhi's-selām liyāḳate göre (7) kime ẓāhirin kime bāṭının kime ikisin de ögretdi ve dīn ḫıdmeti kemāl bulup ḫıdmetine ʿarż isteyü (8) maḫdūm-ı muṭlaḳa gitdi. Baʿde ḫulefā-i rāşidīn ve e'imme-i müctehidīn gelüp ḥażret-i Ḳur'ān ve (9) ḥadīṣi tefsīr ü tenḳīr idüp iʿtiḳādāt u ʿibādāt ʿilmleri ve vaʿd u ʿıydı bildürdiler ve ṭarīḳ-i ehl-i sünneti (10) farḳ-ı ḍālle şübehātından arıtdılar ammā taḳvīm-i ẓāhir-i şerʿle me'mūr olduḳlariçün (11) ḥaḳāyıḳ-ı ʿilm-i esmāyı[5502] **Ve re'aytu Rabbī biʿayni Rabbī vefī aḥseni ṣūret (A667)** sırrını ifşā etmediler[5503]. Bilmediklerinden degül belki iẓhārla me'mūr olmaduḳları içün ḳalbleri ol ʿilmi ṣaḳladılar ki Caʿfer[5504]-i Ṣādıḳ (12) buyurur **İnnā lā ekteme min ʿilmī cevāhiruhu kī lā-yurāhi ẓū vecheke fīfetnunā (A668)**[5505] li-muḥarririhi ʿafā ʿanhüm[5506]

Şāfiʿ-i (13) Nuʿmān ü Aḥmed mālik ān dersi ne-kerd

Līki ān dürr-i behāyī her yeki der-sīne-kerd

[5500] T-318a, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-191a: + mevcūd olup ʿālem-i ʿilmde māhiyeti sebaḳ itmişdür cümlenüñ.
[5501] ʿAşḳ… : -İ, İÜ, T.
[5502] T-318a, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-191a: + ve ḥayret u fenāya irşād etmediler.
[5503] İfşā… : -İ, İÜ, T. T-318a, İ-93b, İÜ2-95b, İÜ-191a: açmadılar.
[5504] Belki… : S1'de bu kısım işaretle belirtilip derkenārda verilmiştir.
[5505] Ki Caʿfer… : -İ, İÜ, T.
[5506] ʿAfā… : -İ, İÜ, T.

Ammā ʿulemā-i rāsiḫīnden (14) baʿż selāṭīn ki ḳara yüzüm yollarına ḫāk olsun[5507] mecmaʿü'l-baḥreyn olup ḥażret-i Ḳur'ān (15) ve ḥadīṣüñ hem ẓāhirin hem **İlā sebʿatin ebṭan (A669)** bāṭınuñ tecerrüd-i rūḥāniyye ile kesb idüp ḳalbleri (16) ʿarş-ı pür-nūr ve baḥr-i mescūr ve beyt-i maʿmūr u rḤaḳ-ı menṣūr oldı ve āb-ı ḥayāt-ı fenādan içdükleriçün[5508] (17) Ḫıżr-ı vaḳt olup ʿilm-i ledünni keşf etdiler v**e inne fī'l-Ḳur'ān kehayye'et ke'l-meknūn (18) lā-yaʿlemuhā**

T-318b illā'l-ʿulemā'i billāh (A670) gürūhundan olup ʿālem-i rabbānī ve mir'āt-ı sulṭānī ve (19) nefeḥāt-ı ḫamr-ı yezdānī olup **İnnallāh şarāben aʿdeh li-evliyā iẕ eşrabū minhā ṭābū (A671)** ṭıbaḳınca ḥayāt-ı ṭayyibe

İ-94b, İÜ2-96b buldılar ve ʿaşḳ anlaruñ ʿāriyetī ve ḫayālī varlıḳların

S1-122b (1) yaḳup şarāb-ı ʿaşḳa sāḳī ve ʿaşḳla bāḳī oldılar ve iki cihān ve on sekiz biñ ʿālem (2) eṭvārından el yuyup maʿşūḳdan ġayrıdan göz yumup müstehlek-i ġayb-ı hüvviyet ve (3) müstaġraḳ-i baḥr-i ḥayret oldılar v**e kānellāh velem yekūn meʿa hu şey'in ve el-ane kemā kānun (A672)** vücūdı ile müteḥaḳḳıḳ (4) olup beḳā-i ebede irdiler. Ammā müctehidīn raḍiyallāhu ʿanhüm ecmaʿīnüñ ṣadedleri niẓām-ı ẓāhir-i ʿālem (5) olmaġın mirżā-yı derd-i ʿaşḳa maʿcūn-ı vaḥdetden

İÜ-191b ṣunmadılar[5509].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Şerḥ-i ʿaşḳ (6) ez-men begüyem ber-devām

Ṣad ḳıyāmet be-guzer vīn nā-tamām (C5/ 2189)

Er eger maʿnāsınadur (7) Ber ʿalā maʿnāsınadur vīn aṣlı ve īn'dür ve īn şerḥ dimekdür. Maʿnā[5510] ʿaşḳ şerḥini ger men (8) müdām söyleyim yüz ḳıyāmet geçe bu dükenmeye. Yaʿnī ʿaşḳa āḫir ü nihāyet olmaduġiçün (10) şerḥ-i ʿaşḳa da ḥadd u ġāyet yoḳdur. Eger

[5507] Ki… : -İ, İÜ, T.
[5508] Ḳalpleri… : -İ, İÜ, T.
[5509] T-318b, İÜ-191b: + mim.
[5510] -İ, İÜ, T.

ẕerrāt-ı mevcūdāt ḳadar lisānum da (11) olsa ve niçe[5511] yüz biñ faslında bir noḳṭası ʿayāna gelmeye ki buyurur[5512] (12) **Ḳul lev kāne'l-baḥru midāden li kelimāti Rabbī le nefide'l-baḥru ḳable en tenfede kelimātu (13) Rabbī** (A673) buyurur[5513]. Zīrā ʿaşḳ muḥabbetullāhdur. Yaʿnī ṣıfatullāhdur Ḳur'ān da sıfatullāhdur[5514].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(14) **Z'ān ki tārīḫ ḳıyāmet-rā ḥad-est**

Ḥad kücā āncā ki vaṣf-ı īzed-est (C5/ 2190)

(15) Zīrā tārīḫ[5515]-i ḳıyāmete ḥad vardur ḥad ḳanı anda ki vaṣf-ı Ḥaḳ

T-319a ola. Zīrā (16) ḳıyāmetüñ ḥaddini[5516] baʿżılar[5517] delā'il-i iḳnāʿiyye[5518] ile yazmışlardur. İmām Suyūṭī (17) ve ġayrı gibi ve baʿż ʿalāyim-i ẓāhiresi daḫı vardur ki niçesi (18) mevcūd olmuşdur tafṣīli Meṣābīḥ ve Ḳurṭubī'de ve ġayrıda meẕkūrdur. (19) Ammā ʿaşḳ-ı evvel ü āḫir ve ẓāhir ü bāṭın ve ezelī vü ʿaẕīm ve muḥīt ü Meṣābīḥün Melāḥimde muḥīt

S1-123a (1) ü ezelī vü ebedī Allāh'uñ vaṣfıdur aña mebde' ü intihā yoḳdur. Pes kemāli ile bilinmesi[5519] muḥāldür[5520] (2) ve beyān olunması daḫi muḥāldür[5521].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Īn şenīdī mū-be-mūyet güş-i bād

Āb-ı ḥayvān-est (3) ḫordī nūş bād (C1/ 2595)

[5511] T-318b, İ-94b, İÜ2-96b, İÜ-191b: + biñ kere ḳıyāmet gelse ve her ḳıyāmetüñ arası niçe yüz biñ yıl olsa.
[5512] -İ, İÜ, T.
[5513] T-318b, İÜ-191b: + mim.
[5514] Zīrā… : - İ, İÜ, T.
[5515] -İ, İÜ, T.
[5516] T-319a, İ-94b, İÜ2-96b, İÜ-191b: ḥaddi vardur ki.
[5517] -İ, İÜ, T.
[5518] T-319a, İ-94b, İÜ2-96b, İÜ-191b: + ve ʿalāmetle.
[5519] T-319a, İ-94b, İÜ2-96b, İÜ-191b: + ve beyān olunması.
[5520] T-319a, İÜ-191b: + mim.
[5521] Ve... : -İ, İÜ, T.

Mū-be-mūyet yaʿnī Mū ve mū-yı tū terā gūş. Maʿnā[5522] bu sözüm işitdüñ (4) vücūduñda her ḳıluñ saña ḳulaġ olsun ve āb-ı ḥayātdur içdüñ nūş olsun. (5) Yaʿnī **Ve teʿıyehā uẕunun vāʿıyetun (A674)** minvālince[5523] bu nuṭḳ-ı Yezdānı ve bu süḫan-ı Raḥmānı cān ḳulaġı ile (6) işitdüñse tenüñde her ẕerreñ yüz ḳulaġ olsun. Külliyetüñi bu semāʿa ḫarc olsun. (7) Ġayrıdan ferāġ olsun. Tā bu āb-ı ḥayāt-ı meʿānīyi içmekle rūḥuñ

İ-95a, İÜ2-97a ḥayy-ı bāḳī ola (8) anuñiçün buyurur[5524].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Āb-ı ḥayvān ḫˇān me-ḫˇān īn-rā suḥan

Rūḥ-i tū bīn der-ten (9)-i ḫarf-i kuhen (C1/ 2596)

Ḫˇān emrdür me-ḫˇān nehydür. Bīn emrdür. Köhne ve kuhen eskidür. Maʿnā[5525] (10) āb-ı ḥayvān di buña söz dime. Eski ḥarfün teninde yeñi cān görür. Yaʿnī **Ve mā yenṭıḳu (11) ʿani'l-hevā (A675)** ṭıbaḳınca benüm vücūdumda bu nuṭḳ-ı ilāhī söyleyen ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyedür ki (12) ẓarf-ı āb-ı ḥayāt-i ilāhiyyedür. Yoḳsa hevā'-i hevādan degüldür. Pes bu ḥayāt-ı cān-ı evliyā (13) ve ġıdā-yı rūḥ-ı aṣfiyādur. Buna söz dime āb-ı ḥayvān di ki rūḥuña (14) żamm iderseñ tāze cān virür[5526]. Pertev-i Raḥmān bulursın ve esrār-ı Ḳur'ān'ı tuyup (15) cān içip de cānān

T-319a bulursuñ ve ölmeden ḳurtulup **El-mu'minūn lā-yemūtūn (A676)** gürūhundan (16) olursın[5527].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Īn ne necm-est u ne reml-est u ne ḫˇāb

Vaḥy-i Ḥaḳ vallāhu aʿlem (17) bi'ṣ-ṣavāb (C4/1852)

[5522] -İ, İÜ, T.
[5523] T-319a, İ-94b, İÜ2-96b, İÜ-191b: ṭıbaḳınca.
[5524] T-319a, İÜ-191b: + mim.
[5525] -İ, İÜ, T.
[5526] T-319a, İ-95a, İÜ2-97a, İÜ-191b: ve.
[5527] Gürūh… : -İ, İÜ, T. T-319b, İ-95a, İÜ2-97a, İÜ-192a: (İÜ-192a)müzdin bulursun.

Bu ʿilm ne kevkebdür ne remmālluḳdur[5528] ne düşdür. Ḥaḳḳuñ vaḥy-i kerīmidür. Ṣevābı ol (18) yeg bilür. Yaʿnī rūḥ-ı iżāfīyem ve ḥaḳīḳāt-i Muḥammedīyem ki ben anda fenā ve anuñla beḳā (19) bulmuşamdur ve anuñla üc meʿāniye miʿrāc-ı rūḥānī ḳılmışamdur ve medrese-i lāhūtda

S1-123b (1) **Senuḳri'uke felā tensā (A677) Fe evḥā ilā ʿabdihi mā evḥā (A678)** dersini üstād-ı muṭlaḳdan oḳumuşamdur (2) ve levḥa-i ḳalbimde bu sebaḳları evvel yazup anda ḥaḳāyıḳ u fāyiḳ ʿulūmı ve esrār-ı ledünni (3) derc etmişimdür. Her ki benüm Ḳur'ān'ı ṣāḥibinden oḳumaḳ istese çeşmini ġayra naẓardan (4) ve ḳalbini ġayra muḥabbetden ve ḳulaġın[5529] ġayra ışġādan ve dilini[5530] lafẓdan[5531] kesüp bu (5) aʿżā ve külliyetin ṣıfāt-ı semʿ ü ḳudret ü baṣar ve ʿilm-i Ḥaḳda maḥv eylesün. Tā **bī yesmeʿu be bī yubṣıru (6) ve bi yenṭıḳu (A679)** ḥükmünce[5532] semʿ-i Ḥaḳla süḫan-ı Ḥaḳḳı işidüp üẕn-i Ḥaḳla (7) diñlesün ve lisān-ı Ḥaḳla söylesün ve ṣıfat-ı ʿaşḳ ve muhabbet-i ilāhiyye ile sevsün (8) ve sevilsün. Ḥāṣılı varlıġı bi'l-cümle ālāt-ı Ḥaḳ olmaġa ihtimām eylesün ve illā bu ḫalḳ-ı Muḥammedī (9) ve bu şīme-i Muḥammediyye ve sīret-i Aḥmediyye ṣūret ü ḳālile vücūd bulur degüldür (10) ve āb-ı ḥayāt-ı ʿaşḳ

İ-95b, İÜ2-97b ve rāyiḥa-i rūḥ-ı ilāhī rāygān ele girer degüldür ve rāygān-ı āb-ı ḥayāt (11) dil-i mürdegān olan ʿaşḳ u dimāġında sedd-i kibri

T-320a defʿiden rāyiḥa-i maḥv u fenā ele (12) girmek mümkin degüldür. **Eḳāle felemmā cerā ḳademu'l-ḳalem bi'l-inkisār ilā hunā ḳāle lī ḳavā'l-bal e'n-nāṭıḳūn (13) fī ṣaraḥa'l-ḫayāl ʿanni'l-mu'aẕẕebīne'l-ḳudsī'in e'l-mensūbīne ilā (14) ḫıdmete'l-ḳuddūsu'l-muteʿāl ʿaẕẕe fī baḥr-ı ḥaḳīḳatu'l-ḥāl u ḥayy ʿalā ḥabīb-i ẕu'l-cemāl (15) ve'l- celāl. Feḳulte muḫāṭıben liʿadaḳ beyti eyyuhā'n-nefsu'ṣ-ṣabiyye. İlletīlem yetefaḳḳah li'eyyi şey'in (16) cā'e velem teʿarifu me'l-araḍu ve mā'e's-semā'i ve me'el-fenā'i ve me'el-beḳā'i (17) in eṭmaʿat fīhā ve refeḳat raẓiyet ve żaḥketu ve inne teşeddidi ʿaleyke bekeytu ve**

[5528] T-319b, İ-95a, İÜ2-97a, İÜ-192a: + ve.
[5529] T-319b, İ-95a, İÜ2-97a, İÜ-192a: gūşını.
[5530] T-319b, İ-95a, İÜ2-97a, İÜ-192a: + ġayrı.
[5531] T-319b, İ-95a, İÜ2-97a, İÜ-192a: ẕikrden.
[5532] T-319b, İ-95a, İÜ2-97a, İÜ-192a: ṭıbaḳınca.

ġażabet (18) ve lem taʿrifumine ente şümme teddeʿī maʿrifetu Rabbike ve innemā erselekehu ilā haẕihi e'd-dāru'l-fāniyehu (19) ceʿaleke ḍayfen fīhā liteksibu fīhā el-maʿrifet bi-ḥaḳāyıḳu'l-eşyā'i femen evrad

S1-124a (1) men maḥalle ilā maḥalli'l-maṣlaḥati şumme terku'l-baḥşe ʿanhā ve teşāġule bi-niʿamehā faḳad żīʿa'l-maṭlabu (2) ve nesā'l-me'rib ve tecāhile bi'l-melcā'i ve'l-mihrebe vallāhu teʿa ceʿale niʿame'd-dunyā ve surūrhā (3) emşālen lil-niʿamu'l-uḫreviyye ve yusūhā ve şeddehā murāyan lil-niʿamu'l-uḫreviyye

İÜ-192b kemā ḳāle (4) 'Ve tilke'l emşālu naḍribuhā li'n-nāsi leʿallehum yetefekkerūn'[A1] femen lem yetefekkur fīmā ʿāyenehu (5) ve men lem yetteʿaḍ bimā şāhidehu keyfe yeltevāne yetteʿaḍḍe bi'l-Ḳur'āni'l-ʿaẓīm feʿaleyke bi-mulāzimet (6) men yuraddi cemāḥake ve yezīḥa cehleke ve yemḥū ẕenbeke ve yeṭriddü ġafleteke aʿnī medḥu'l-maḥbūb (7) illeẕī bi-celālihi celle men celle mine'l-aʿyān ve bi-cemālihi ecmele'l-ḥūri ve'l-ġılmān (8) ve ṣūretu'l-insāni kitāb-ı şaḥāyifu'l-eşyā' cildü'l-Ḳur'ān ve şanduḳatu'l-esmā'ü'l-ḥüsnā aʿnā (A680) (9) Ey nefs-i dūn[5533] Muḥammed Muṣṭafā mir'ātına naẓar eyle evvelā ki anuñ nūr (10) ʿilmi[5534] kendü ḥaḳīḳatüñ ṭuyup ṣāniyen aña uyup zümre-i ṣāliḥīn[5535] ü merḥūmīnden[5536] (11) olasın[5537] belki ẕerre-i himmeti münʿakis olursa nūr-ı āfitāb saña rüşd ide (12) ve ḳaṭre-i himmeti ṣorulursa ḥasret-i ḥarāret baḥr-i semāya çıḳup inzāl-i eşk ide (13) didükde[5538]

T-320b ilhām oldı ki anuñla münāsebete biḍāʿa gerek ol cānibe lāyıḳ sermāye (14) senüñ vücūduñda bulunmaḳ Aʿzzu min maḫu'l-buġūz (A681) mālikseñ ve arıtmalıḳ ile (15) derbān-ı bāb-ı şefāʿat ve gürbe-i beyt-i bereket ü niʿmet olup anuñ tedāḥüline müteşebbih ü muḳallid (16) olasın denildükde murād ettüm ki baḥr-i müdaḫḫar-ı Muḥammediyyeden cevāhir iḫrāc idüp sulṭānlardan (17) ḥallice şeb-çerāġ yaḳam ġavvāṣ olmadımsa bāri tācir-i cevher-fürūş olam. Pes feresle (18) cüz'īce

[5533] Ey… : -İ.
[5534] Anūn… : - İ, İÜ, T.
[5535] T-320a, İ-95b, İÜ2-97b, İÜ-192b: + den .
[5536] Ü… : -İ, İÜ, T.
[5537] T-320a, İ-95b, İÜ2-97b, İÜ-192b: + didüm bu ḥāletde.
[5538] Belki… : -İ, İÜ, T.

münāsebetümüz olduġı eclden ḫāṭıra oldı ki baḥr-i Meṯnevīde birḳac beyt (19) iḫrāc idüp terceme itdüm ve münāsebetiyle āyāt u eḥādīṯüñ kütüb-i siyerde olan

S1-124b (1) muʿcizātuñ ṣaḥīḥü'l-münaḳ ṯemīnü'l-bahālarından iḫrāc idüp tercemeye żamm itdüm. Baʿde nazar idüvem (2) gördüm niçe kimseler ḳaddesallāhu sırruhu'l-ʿazīz Meṯnevī-i Şerīfi iḫtiṣār idüp ebvāb-ı fuṣūl (3) ile fihris-me'āl ḫuṣūṣan Sīne-çāk ḥażretleri bir laṭīf nüsḫa intiḫāb idüp baʿde Dervīş (4) ʿİlmī ḥażretleri şerḥ etmişler ve iki üc nüsḫa-i muḫtaṣıra daḫi gördüm. Her biri bir semtile (5) intiḫāb etmişler[5539]. Lākin bu iki baḥrīler bi'l-ḳaṣd-ı derd-i sırr-ı vaḥdet-i Muḥammediyyeden daḫi bir miḳdār iḫrāc (6) idüp ʿaḳd-ı mesfūra żamm etmediler. Naẓm-ı Meṯnevī'de murād ḫod taṣavvufdur.

[5539] Anuñla münāsebete bidāʿa gerek… : -İ, İÜ, T. T-320b-321a-321b, İ-95b-96b, İÜ2-97b-98b, İÜ-192b-193a: + İlhām oldı ki ehimm-i mühim anuñ midḥati süniyye-i sülūkdur. Pes gördüm ki ol ḥażret-i bāz-ı ʿālī maḳām dest-i Aḥmedī ṭāvūs-ı ḫoş-ḫırām-ı ṣaḥrā-yı Muḥammedī ki gevher-i kelimātı (İ-96a, İÜ2-98a) zīver-i rūy-ı can u aḳdāḥu'l-fāżiyy-i ẓarf-ı mey-i ʿirfān maḫzen-i esrār-ı rabbānī mażhar-ı envār-ı subḫānī ebyāt

Naẓm anuñçü ʿaḳd-i dürr u lāl

Siḥr-i muṭlaḳ velī mubāḥ u ḥelāl būstāndur ki pür gül u nesrīn āsumāndur ki pür meh ü pervīn kevkeb-i ārā-yı bülend sūzī-cān gerdenine ḳıldı kemend revzen-i dideye żiyā-i sūzīdür. Ravża-i sineye ṣafā sözidür. Ḥaste cānımuñ necātı olan mürde ḳālbimüñ necātı olan Ḥażret-i Ḫudāvendigār (T: Mevlānā) Celāle'd-dīn Er-Rūmī ḳuddise sırrahu e's-sāmī cenāb-ı ḳurbet-i meāblarınuñ Allāh teʿāla sırların muḳaddes eylesün ki cevāhir-i aṣdāf-ı Muḥmmediyenüñ ḫazīnedār u emini olub ʿarāyis-i ḳulūb-ı ʿāşıḳānı zer u zīvere ġarḳ etdi ve ṣūret güzelligine kesād virüp ḥaḳīḳati ẓılldan bāṭını ẓāhirden farḳ etdi ve ʿayn-ı maʿnīden perde-i ḫarḳ etdi ve ol şuʿle-i şems-i ʿirfān taḫalluḳ-ı aḫlāḳ-ı Raḥmān ṣaḥibu't-temkīn ve'l-ıṭminān maẓhar-ı ʿAlleme'l-beyān **Sīne-çāk Rūmī** ki Vārdār Yenicesi dinmekle mülaḳḳab ḳaṣabadandur. Anlaruñ daʿālem-i ünsünde iġtināmun dā'im ide ki sırr-ı Mevlānā ile ṣadr-ı maṭlaʿ-ı bedrleri münşeriḫ olup ol ḥażret-i Celālüñ (İ: Ḫudevendigāruñ) saṭır-ı miskinleri ẓulmātında yaʿnī rāh-ı āb-ı ḥayātında bulduḳları dürr ü cevāhirün envaʿını ve ġurer (T-321a) u zevāhirüñ aṣnāfınuñ müteferriḳātün cemʿ etdi ve ol baḥr-ı cāmiʿu'l-cārdan enhār aḳıtdı tā maḥbūbān-ı ilāhīden bu ḳılāde-i teḳallüd idenler taḳlīdden ḳurtulub ḫüsn-i bī bahā-i taḥḳīḳ ṣāḥibi olalar ve ol enhārdan nice ṭarīḳat cünübleri ṭahāret iḳtibās idüp mā vü men daʿvāsından ve ʿucb u kibr ḫabāṣından (İÜ-193a) arınalar. **İnnāllāhi yuḥibbu'l- tevvābīn** (DA425) ḫükmünce vücūdları ʿāyn-ı cürm idügün bilüp kendüliklerinden rücūʿ tā **Ve yuḥibbu'l-müteṭahhirīn** (DA426) müzdin bulup gürūh-ı ḳuddīse żamm olalar ve baḳiyye-i selef-i meşāyiḫ taḳıyye-i ḫalef-i cāmiʿu'l-berāzaḫ ḳāṭinu'l-maḳāmu'l-şāmiḫ (İ-96b, İÜ2-98b) selefu'l-ḫilāf u selefu'l-eslāf Dervīş İlmī muḳaddesīden Allāh teʿālā rāżı olup raḍıāllāhuʿanhum ve raḍīallāhu ʿanhu buyurduġı cuyūş-i ʿuşşāḳdan ayırmaya ki ekşerün ḫuṣūṣan ḳavm-i Zīle cemiyyet (…). Bu cevāhir-i ḳudsiyye-i bī-ḳıymetlerüñ nāmları nedür vücūdları ḳanḳısıdur ve ʿummān-ı Ḳur'āndan her biri ḳanḳı cānibün dürr-i yetim-i bī-mānendidür ve baḫr-ı eḥadişten ḳanḳı ovanuñ ney-i pür-ḳandidür ʿayan eyledi ve ol enhārun yollarından ḫāşāk-ı şübuhātı ve ḫār-ı inkārı giderüp ceryān-ı āsitān eyledi ve besātin-i ḳulūba arḳlar düzüb mecrālara nişān eyledi tā bī-minnet bā her ṭalib ticāret-i sevad-ı aʿẓam u mışr-ı cāmiʿ olan insān-ı kāmilüñ ḳalbi şehrine ṣad-zaḥmet u hezār ḫıdmetle girüp cevāhir-ger (T-321b) āġaya alup ışşı etmek içün iflāsların sermāye ve fenāların māye idüp ve yoġı virüp vār alup (…) rāyiḥ ideler. Beyt

Eliyle ʿaşḳı bazārında müflis eğledi

Yoḳlarun sermāyesidür ve yubūset-i zühdüyle ḫuşḳ u pejmürde ḳalan dil baġları ṣulanup maʿmūr ola. Baʿde bu dellāl-i bī-nevā vü pür-melāl u ʿalīl u vekil-i pür-ibtidālıkda Ḥażret-i mübeddelu'l-ʿayān fesādın ṣlāḥa ve kesādın revāc u necāḥa tebdīl idüp ḥayātında cānunı cāna teslīm idenlerden ide ki mesfūr ʿİlmī muḳāddesī ḥażretleri baʿżı tafṣīl lāzım gelecek yeri īcāz ve her kişi kendilere ḳıyās idüp ızmār-ı rāz etmişlerdi. Ammā bulan bir kelāl yine kendü himmetleri lisanı ile tevzīḥ idüp emṣālimüz olan ʿavāma daḫı fehmi mümkin oldı ve sofra-i Mollādan her men- Tek gedā daḫı mihrādār olmak ḳābil oldı ve.

Taṣavvufdan (7) murād **ʿinde şeyḫinā Eş-şemse'd-dāreyn ve'ż-żiyā'i lil-menzilīn maʿrifet mā li-külli şey'in ve şuhūd (8) merciʿ külli ḥāmid u ḥayy** (A682)[5540].

İÜ-193b Pes vāsıṭa-i ẓuhūr-ı kesret ve rābıṭa-i cūşiş-i baḥr-i vaḥdet olan (9) Muḥammed Muṣṭafā ṣallāllāhu teʿālā ʿāleyhi ve sellem ki kendü mir'ātından ve cümle merāyādan

T-322a maẓhar-ı sırr-ı (10) ḥaḳīḳatdür ki mihmān-ḫāne-i ḫalvet-i ḳurbet ve bāʿiṯ-i maʿrifet-i vuṣlatdur ve mezkūr olan (11) ebvāb u fuṣūl-baḥrlerinüñ aṣlı ve ʿummānı ve

İ-97a, İÜ2-99a muḥīṭ-i bī-kerānıdur ve muḳaddimetü'l-vuṣūl ve sebebü'ẕ-ẓuhūr (12) ve'l-ḥuṣūldür. Belki anuñ şarāb-ı şeker-i ġıbṭa ve tāmü'l-leẕẕeti[5541] yanında baḥr-i muḥīṭ-i serāb-nümā bir (13) ḳaṭre[5542]-i şūrīdesidür ve cümle biḥḥāruñ emvācı anuñ derd-i ʿaşḳı cūş u ḫurūşundan meded (14) ve anuñ ḥicāb-ı muḥabbeti yanında ḳıbāb-ı āsmān-ı ḫarāba müşerref birḳac ḳabītāt (?)-ı sergeştelerdür ki (15) ṣarṣar-ı ʿaşḳuñ ednā hareketine baḳar ki gird-bād gibi her ẕerre-i ġubārı ġırbālle aransa bulunmaya (16) ve el-ān ḳıbāb-ı (…) anuñ[5543] aḥcārı dü kelimeden ḫālī degüldür ki bāġ-ı cihānda yine muḥabbet (17) yili esmeden ḫālī degüldür ve[5544] anuñ derd-i ʿaşḳı ile ḫarāblıka yüz ṭutan ḫānhā-i (18) dil-i derdmendāna ʿarş-ı aʿẓam reşk ider tārem-i bālā ġam-ı ġamdan inzāl-i eşk ider. (19) **Naḫnu'l-evvelūne'l-āḫirūn (A683)** ṭıbaḳınca ve **Küntü nebiyyinā ve ādem beyne'l-mā'i ve'ṭ-ṭīn (A684)** ḥükmünce ol

S1-125a (1) beşer ü enbiyā mucībü'-daʿvā li-ʿilmi ve'r-rūḥāniyye cümleden sābıḳdur. **Evvel mā ḫaleḳāllāh rūḥī (A685) (2)** bu şāhdur ve **levlāke lemā tekūne fī'l-kūne kā'ine (A686)** minvālince bi-ḥasebi's-sebiyye ve'l-ʿaliyye (3) cümleden muḳaddem ü fāyiḳdür ve ḫilḳat cihetinden cümleden cism ü pākterdür ve **Tāhā** tefsirinde (4) ehl-i seyr **Yā ṭāhirā min külli ʿaybun ve muḳaddesen min şuybun vehmün ve rībun (A687)** buyurdılar ve ḫulḳ cihetinden aʿẓam u aḥsendür ki **İnneke le ʿalā ḫuluḳın ʿaẓīm (A688)** ve risālet cihetinden cümleden eşref ü ekmel (6) ü tām ve marżī ü şamil ü nāsiḫ ü ʿālīdür ve

[5540] T-321b, İ-96b, İÜ2-98b, İÜ-193b : + ẕāt-ı bī-çün baʿde ḥabībī ʿaleyhi'selāmdur.
[5541] -İ, İÜ, T.
[5542] T-322a, İ-97a, İÜ2-99a, İÜ-193b: + şūr.
[5543] Ṣarṣar… : -İ İÜ, T.
[5544] Bāġ… : -İ, İÜ, T.

nübüvvetine şāḥid hazret-i eṣdaḳu'ş-şāhidīn (7) ki leff ü neşr-i müretteb ile bu āyāta naẓar eyle **El yevme ekmeltu lekum dīnekum ve etmemtu ʿaleykum niʿmetī**

T-322b (8) ve **Raḍītu lekumul islāme dīnen (A689) Ve mā erselnāke illā raḥmeten lil-ʿālemīn (A690)** ve (9) **Ve mā erselnāke illa kāffeten li'n-nāsi** (A691) **Liyuẓhirahu ʿalā'd-dīni kullihi(A692)** ve naẓar-ı **illā raḥmeten lil-ʿālemīn** (A693)'de ʿālem māsivāllāh (10) iken ʿālemini cemʿ getürdügi ʿulemāya besdür ki enbiyā vü evliyā daḫi nūr-ı raḥmeti ve çerāġ andan yaḳdılar. (11) **Ve kefī billāhi şehīden (A694)** Muḥammedun resūlullāh **Yaʿlemu inneke le-resūluhu (A695) Ve mā Muḥammedun illa resūl** (A696) ve (12) muʿcizesi cümleden ḳāṭıʿdur. **Fe in kuntum fī reybin mimmā nezzelnā ʿalā ʿabdinā fe'tū bi- sūretin (13) min miṣlihi (A697)** ve kerāmeti hemeden şerīfdür ki ẕātına izafet idüp didi. (14) **Subḥānelleẕī (14) esrā bi ʿabdihi (A698**) ve menzili cümleden rāfiʿdür ki **Ṣümme denā**

İÜ-194a fetedellā (A699). Fekāne ḳābe ḳavseyni (15) ev ednā (A700) ve ḳuvveti ve tevekküli cümleden ekṣerdür ki **Lā taḥzen innallāhe meʿanā (A701)** ve edeb (16) ü himmeti mūdur ki **Mā zāġa'l-baṣaru ve mā ṭaġā (A702)** ve ʿirfānda cümleden aʿrefdür ki (17) **innā aʿmelkum billāhi ve aḫṣākum (A703)** didi

İ-97b İÜ2-99b ve **Mā ʿarefnāke (A704)** buyurdı. ʿİrfānlarına şāhiddür ki (18) ḥaḳīḳāt-i ʿirfān ʿirfānına daḫi vücūd virmeyüp **Lā yaʿrifullāhi illāllāh (A705)** minvālince (19) yine seni bilen senlügüñdür ve māye-i ṣıfat-ı ʿilmüñdür diyü ʿöẕr ü iẓhār-ı ʿaczdür

S1-125b (1) ve ʿurefāya ḫafī degüldür ki ḥażret-i Kelīmün ʿaleyhi's-sellem **Erinī enẓur ileyke (A706)** buyurduġı ile (2) **Erinī ḥaḳāyıḳu'l- eşyā'i kemāhī (A707)** hażret-i ḥabībüñ buyurduġunda kemāl-i ʿirfānlarına delālet-i kāfīye (3) vardur ki bu kelām rü'yeti edeb ü remzile ṭalebdür. Egerçi ikisi de ʿinde'l-ṭā'ife (4) ṭāleb-i rü'yetdür[5545] ke'inne dimekdür ki şems-i ẕātuña beşer gözi baḳmaḳ

[5545] Egerçi… : -İ, İÜ, T.

T-323a lāyıḳ degüldür ve ṭāḳat (5) getüremez. Ḳāyilüm ki maẓhar-ı evṣāfum olan çe vü çūnundan ve birūn u derūnundan ṣıfātuñı[5546] (6) tecellī iden yaʿnī ḥaḳāyıḳ āyinelerinde inʿikās-ı nūr vechüñi görem ve cümle āyinede ḥayy u (7) ḳayyūm ṣıfatınla ẓuhūruñı şühūd etmek baña besdür dimiş olur. Anuñiçün kümmel-i ʿArab ve İbn ʿAbbās (8) **ʿĀyānullāhi cehreti (A708)** diyü eyitdiler. Ammā muḫālefetiyle bu ḳuluñ taṭbīḳi ol kitābdan (9) ṭaleb oluna ve fenāsı eblaġdur ki **Ḳul innemā enā beşerun miṯlukum (A709) ve** ḳurbı ve taḥḳīḳi ekmeldür ki (10) **Lā meʿallāhi (A710)** vaḳt ü nuṣreti aḳherdür ki **İnnā kefeynāke'l-mustehzi'īn** (A711) ve **fe se yekfīke humullāh** (A712) ve ʿismeti aḥkemdür. (11) **Vallāhu yaʿṣımuke mine'n- nās** (A713) ve ümmeti efḍaldür ki **Kuntum ḫayra ummeti** (A714) **Ve keẕālike ceʿalnākum ummeten vasaṭan** (A715) (12) **Ve ḫayru'l-umūri evsaṭühā (A716)** ve aṣḥābı efḍaldür ve maḳāmları meydān-ı rıżāda ve ṣaḥrā-yı ṣıdḳda (14) erfaʿdur ki **Ve's-sābıḳūn el-evvelūn (A717) e's-sābikūn e's-sābikūn (A718). Ulā'ike'l-muḳarrabūn (A719) Ūlā'ike humu'ṣ-ṣādikūn(A720)** İlā ḳavlihi **raḍıyallāhu ʿanhum ve radū (A721)** ẕürriyetine[5547] muḥabbet (15) cümle aḥvālimizden[5548] ve aʿmālimizden yigdür[5549]. **Ḳul lā es'elukum ʿaleyhi ecran illā'l-meveddete fi'l-ḳurbā (A722)** (16) ve gerçe **Lā teṭrūnī lā tefażżalūnī (A723)** gibi ḥadīṯ-i nehy-āmīz ve menʿ-engīz daḫi maḥallindedür. Ammā bunun (17) gibi ḥadīṯlerde ḥażret-i ʿaleyhi's-selāmı kemāl-i ʿilm ü ʿirfān ve kemāl-i maḥv u fenālarındandur ki **Ḳul innemā (18) ene beşerun miṯlukum yūhā ileyye ennemā ilāhukum** (A724) emrine imtiṯālendür ve Ḳāṣīde-i Bürīde'de İmām Buṣīrī (19) raḥimehu ḥażretlerinüñ

Daʿme'd-deʿathu'n-naṣārā fī nebiyyihimi

S1-126a (1) Vā'ḥkum bimā şi'te medḥan fīhi va'ḥtekimi (A725)

beytinde īmā vardur ki ıṭrā vü tafḍīlden ḥaẕer İsāya Naṣaranuñ (2) didügin dime tafḍīlde ol mertebe ḥarāmdur bāḳī ne ḳadar ögseñ cāyizdür dimekdür. (3) **Kemā lā yaḫfī ʿalā e'l-**

[5546] Ve … : -İ, İÜ, T. T-323a, İ-97b, İÜ2-99b, İÜ-194a: evsāfuñ.
[5547] S1'de derkenarda tekrar verilmiş.
[5548] T-323a, İ-97b, İÜ2-99b, İÜ-194a: + efḍāldür.
[5549] Ve… : -İ, İÜ, T.

beyt (A726) yāḫūd ḥażretüñ kemāl-i ıṭrā vü tafḍīlden nehy-i şerīfi [5550]ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyesin (4) fehm ü idrāke lāyıḳ olmayanlardan sırr-ı ḥaḳīḳat-i vāḥid-bīn iḫfā içün ola. (5) Lākin meydān-ı ʿaşḳda iḫtiyār ʿaşḳda olmaġın ʿaḳluñ iḫtiyārı[5551] yoḳdur. Ḫuṣūṣan (6) medḥ-i maʿşūḳda ḫuṣūṣan maḥbūb-ı Ḫudā Muḥammed Muṣṭafā vaṣfında[5552] ḫuṣūṣan (7) maḥbūb-ı muṭlaḳuñ maḥbūb-ḫāne-i ḥāṣiyyeti yoḳdur[5553]. Āyāt-ı keşrete

T-323b müsevvet vaṣf itmiş ola ve maʿnāları da (8) żāhir ü naṣṣ ola ḫafī müşkil ü mü'evvel olmaya ve kendüleri de ʿaleyhi'-selām **Lā meʿallāhi (9) vaḳti ve ene efḍalu el-evvelīn ve'l-āḫirīn velā faḫrun (A727)** dimiş ola. Pes taṭbīḳ-i tām żāhir (10) oldı ki cenāb-ı ḫāne-i lāhūti

İ-98a, İÜ2-100a maḥbūbınuñ ḥaḳīḳat yüzin aġyārdan ṣaḳınup (11) göstermedi ve göremedüklerini iʿlāmen ol vech-i ḥaḳīḳati (12) görmege lāyıḳ olanlar gördiler ki anlar içün **Men re'anī faḳad re'anī ḥaḳḳan (A728)** didi. (13) Yaʿnī beni ṣūretüm görenler görmedi ve düşde şühūd idenler etmedi[5554] benüm ṣūretim (14) ṣıfat-ı Ḥaḳdur[5555] bu yüzüm degüldür. Bu yüzüm[5556] vücūdumuñ niḳābıdur. Beni (15) gören görmedi[5557]. Beni gören oldur ki mir'āt-i ẕātullāh olan vech-i iżāfīmi[5558] her şey'de şühūd (16) ide ve ʿayān ide ki her şey'üñ varlıġı menüm ki nūr-ı basīṭüm ve şems-i ʿālem-tāb-ı (17) nūr-ı feyżimde bir ẕerre ve baḥr-i muḥīṭ baḥr-i vaṣf-ı muḥīṭimden bir reşḥa vü ḳaṭredür[5559]. (18) Baʿde ẓuhūr ide ki ol żīyā[5560]-yı başīṭüñ müntehī vü māverāsı şems-i ẕāt[5561] ve

[5550] Ve ḳasīde-i Būrīde… : -İ, İÜ, T. T-323a, İ-97b, İÜ2-99b, İÜ-194a: + yaʿnī.
[5551] ʿAşḳda olmaġın… : -İ, İÜ, T.
[5552] T-323a, İ-97b, İÜ2-99b, İÜ-194a-194b: + lā-siyemmā Ḥażret-i Ḥaḳ (İÜ-194b) bu ḳādar.
[5553] Ḫuṣūṣan maḥbūb… : -İ, İÜ, T.
[5554] Ve… : -İ, İÜ, T.
[5555] -İ, İÜ, T.
[5556] Bu… : -İ, İÜ, T.
[5557] Beni… : -İ, İÜ, T.
[5558] T-323b, İ-98a, İÜ2-100a, İÜ-194b: ḥaḳīḳat yüzümi.
[5559] Ve şems… : -İ, İÜ, T.
[5560] T-323b, İ-98a, İÜ2-100a, İÜ-194b: nūr.
[5561] T-323b, İ-98a, İÜ2-100a, İÜ-194b: şems-i ḥaḳīḳat.

āfitāb-ı ḥaḳīḳat[5562] (19) imiş. Pes enfüs ü āfāḳda şühūd ide ki her görünen ḥaḳ imiş daḫi aʿyān[5563]

S1-126b (1) vücūda gelmişler imiş. **Kemā ḳāle ‘Senurīhim āyātinā fī’l-āfāḳı ve fī enfusihim ḥattā yetebeyyene (2) lehum ennehu’l-ḥaḳḳu’ Ey yaʿlemūne inne ḥaḳīḳati māfī’l-āfāḳ ve’l-enfes huve’l-ḥaḳ** (A729). İmdi (3) ümmet-i Muḥammed’üñ her birinüñ ḥālince bir şühūdı vardur. Hīç sırsuz ser yoḳdur. (4) Pes Ḳur’ān’da ve ġayrı kütübde olan evṣāf-ı rāciha-i Muḥammediye’i iḫfāya mecāl (5) yoḳdur ki güneş balçıḳa setr olmaz. Fil ḳıl ile yedilmez. Ḫuṣūṣan ʿuşşāḳdan[5564] (6) eslāfumız ki ḳara yüzüm yollarına ḫāk olsun[5565] bī-iḫtiyār ḥüsn-bahā-i maḥbūb-ı Ḫudā ve (7) ḥilye-i Muḥammed Muṣṭafā’yçün esfār yazmışlar. Pes bu müflis-i bī-dil ve beste-i pā-bend-i āb (8) u gil meydān-ı ʿilm ü ʿirfāndan piyāde ve ṣaḥrā-yı ṭāʿat u taḳvāda fütāde[5566] (9) ḥaste-dillerüñ (…) ve bī-liyāḳat bühtān-nām ḳazananlaruñ alçaḳı[5567] cenāb-ı Ḥaḳḳa lāyıḳ bir ẕerre (10) ḫıẕmet bulamayup fermānda vü dermān içün dermānda iken

T-324a ḥażret-i Verrāḳ’uñ mim.

(11) Ẓunūnī bi-Rabbī muẕ medaḥtu ḥabībi

Yusāmiḥu ʿabden lem tufidduhu el-mevāʿaẓi (A730)

Ṭıbaḳınca[5568] muʿteref bi’l-ḳuṣūr (12) iken kemāl-i kereme istināden maḥż-ı iḥsān u ṣamīm ü ʿayn u ġufrāna iʿtimāden muġteriḳ mine’l-baḥr (13) olmaḳ ricāsına (…) [5569]**Teḳaddüm yā vaḥīd muḥabbetī (A731)** mışrāʿı geldi. Medḥ (14) ḫuṣūṣunda yazılan ḳaṣāyid-i varāḳiyyedendür baʿde[5570] ḫāṭıra bu doġdı ki bu nice (15) demdür ṣarf u naḥv ve fıḳh u meʿāniye baʿżı[5571] resā’il nāmında yazduġuñ hevācise ve (16) müṭālaʿa

[5562] Ve… : -İ, İÜ, T.
[5563] Enfüs… : -İ, İÜ, T.
[5564] Ki güneş… : -İ, İÜ, T.
[5565] Ki … : -İ, İÜ, T. T-323b, İ-98a, İÜ2-100a, İÜ-194b: + ḳuddise esrārihum.
[5566] T-323b, İ-98a, İÜ2-100a, İÜ-194b: + olmaġun.
[5567] Ḥaste… : -İ, İÜ, T.
[5568] T-324a, İ-98a, İÜ2-100a, İÜ-194b: + dermān ṭalebinde mütefa’il.
[5569] Muʿteref… : -İ, İÜ, T.
[5570] Medḥ… : -İ, İÜ, T.
[5571] T-323b, İ-98a, İÜ2-100a, İÜ-194b: ve tefsīre.

ṣanduguñ vesāvise taṣnīf nāmın urduñ cümle söz söylenüp bir güzelüñ (17) ḥüsn ü aḫlāḳında yazılmaḳ revā mıdur ve bir ḳac manḳır içün bir şāʿir ne zaḥmetler çeker (18) sen daḫi çekseñ saña daḫi ḫazīnedür ġanīyy-i muṭlaḳ ṭarafından ʿirfān-ı vicdān naḳdinden (19) bir nesnecük virmeyeler mi ve etmegi acdan esirgerler mi ḥuṣūṣan ḥażret-i Cevād-ı kerīm

S1-127a (1) ol ḫazīnedāra **Fe emmā'l-yetīme fe lā taḳher (A732) Ve emmā's-sā'ile fe lā tenher** (A733) dise (2) yetīmi ve bī-kesi ol maḥzenden bir cüz'ī nesne ile yoḳlamayalar mı ve ne eksile ki (3) dirīġ ideler mi dedüm. Mim[5572]

Ey cümle baş tācı ẕerreñ cihān ḫarācı

İÜ-195a (4) Şeyḫī düşübdür acı acuñdur etmek ister

Ḫāṣṣa senüñ memdūḥuñ (5) ol

İ-98b, İÜ2-100b server-i enbiyā ve rehber-i evliyā mütemekkīn-i müttekā-yı **Ve le sevfe yuʿṭīke Rabbuke (6) fe terḍā** (A734) mekīn-i mekān-ı **min kānellāhi (A735)** ve bihterīn-i tācirān-ı bāzār-ı **kānellāhu lehu (A736) (7)** ve ṣadr-nişīn-ṣuffe-i **Lā yezālu ʿabdī yeteḳarabu ileyye bi'n-nevā fil ḥattā eḥabbehu (A737)** (8) ve maẓhar-ı sırr-ı **Fe iẕā eḥabebetihi künte semʿahu ve başarihi ve yedehu ve lisānuhu febī yesmeʿu (9) ve bī yubṣırūnī yesmeʿu ve bī yebṭasu (A738)** sırr-i īcād-ı ḫalāyıḳ ve maḥbūb-ı ḥażret-i ḫālıḳ (10) şemʿ-i şebistān-ı cāy-ı **Es-selāmu ʿaleyke eyyihe'n-nebiyyu (A739)** ve zīnet-i meclis-i **Ebyetu ʿandi Rabbī (11) yuṭaʿmenā ve yesaḳīnī (A740)**

T-324b tāb-ı mişkāt-ı demhā-yı evliyā ḥallāl-i müşkilāt-ı ʿulemā vü eṣfiyā (12) ola anuñ ve anuñ mitḥati mim.

Aʿde medḥahi inne'l-ḳulūb taḥte

Bi evṣāfihi (13) eẕā hey taṣdiki (A741)

[5572] Mi… : -İ, İÜ, T.

mefhūmunca jengār-ı ḳulūbuñ taḫliye ve tecliye ve taṣfiyesine bāʿiṯ (14) ola lā-cerem baḥr-i Meṯnevī[5573]'den birḳaç beyt bahāne[5574] düşüp[5575] tercümeye şürūʿ olundı (15) ve her beyti bir maḥalden alup ve her mücelledden bir ḳac beyt alınup münāsebetle bir rişteye naẓm (16) olundı[5576].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

ʿAşḳ cūşed baḥr-rā mānend dīk

ʿAşḳ şāyed kūh-rā mānend rīk (C5/ 2735)

(17) ʿAcemde dīk kesr-i dalla çölmekdür[5577]. Maʿnā[5578] ʿaşḳ ḳaynadur ẕikrleri[5579] çölmek gibi ʿaşḳ (18) eridür aşındurur ṭaġları ḳum gibi. Yaʿnī māye-i ḥubb ve riyāḥ-ı ʿaşḳ ki **Yuḥibbehum (19) ve yuḥibbinehu (A742) eḥabbete en aʿrefe (A743)** ṭıbaḳınca ṣıfat-ı ḳadīme-i ẕāt-ı Ḥaḳdur deryālaruñ da

S1-127b (1) cūşişi ol muḥīṭ-i muḥabbetüñ ḫurūşundandur ve mevci de **Er-rīḥ min nefesu'r-Raḥman (A744)** ḥadīṯ üzere ʿaşḳdandur ve ʿaşḳ ki ṣıfat-ı Ḥaḳdur. **Lev enzelnā hāẕā'l-Ḳur'āne ʿalā cebelin (3) lera'eytehu ḫāşiʿan muteṣaddiʿan min ḫaşyetillāh (A745)** ḥükmünce ṭaġları pāre pāre ider (4) didi. Lākin ḳasvet ü ġaflet ḳulı da insān-ı żaʿīf ṭaşdan ziyāde olduġiçün (5) ṭaġ ve ṭaşuñ götüremedügi emānet-i maʿrifeti ve vedīʿat-i ʿaşḳ u muḥabbeti **Ve ḥamelehā'l-insānu (A746)** (6) ṭıbaḳınca ol beş naḫīfe taḥmīl etdiler ve ol yük altında leẕẕet bulanlar didiler ki (7) beyt[5580]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilatün)

Bār-ı emānet-i tū ser kūfer u hilm

Ger fe'inne min ẓulūm nehend liḳab cuhūl

[5573] T-324a, İ-98b, İÜ2-100b, İÜ-195a: Mollādan.
[5574] T-324a, İ-98b, İÜ2-100b, İÜ-195a: dürr-i ebyāt.
[5575] -İ, İÜ, T.
[5576] Ve her… : -İ, İÜ, T. T-324a, İ-98b, İÜ2-100b, İÜ-195a: + ki budur.
[5577] ʿAcemde… : İ-98b, İÜ2-100bde derkenār olarak verilmiştir.
[5578] -İ, İÜ, T.
[5579] T-324a, İ-98b, İÜ2-100b, İÜ-195a: deñizleri.
[5580] -İ, İÜ, T.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bā Muḥammed būd ʿaşḳ-ı pāk cüft

Behr ʿaşḳ ū-rā Ḫudā levlāke güft (C5/ 2797)

(8) Niʿmetullāh'da eydür cüft żamm-ı cimile muḳārin maʿnāsınadur. Burada murād budur. (9) Ammā kesrle iki ḳat şey' ve zen ü merd

T-325a murād olunur didiler[5581]. Maʿnā[5582] Muḥammed'le ʿaşḳ-ı pāk (10) u bī-ġaraż cüft oldı. Anuñiçün Ḫudā aña levlāke didi. Yaʿnī[5583] sen olmasañ bir nesne (11) vücūda gelmeyeydi didi ve didiler ki **Küntü kenzen**

İÜ-195b maḫfiyyen fe'aḥbebtü en (12) uʿrafe fe ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li yaʿrifun (A747) hadīṯ-i ḳudsīsinde elif lām ahd içündür ḫalḳdan murād **Evvel mā ḫalaḳallāh (13) rūḥī** (A748) deki ḫalḳdur. Yaʿnī[5584] Muḥammed'dür. Yaʿnī cenāb-ı ʿİzzet dir ki[5585] maḥbūb u maʿrūf (14) olmak diledigüm içün Muḥammed'i

İ-99a, İÜ2-101a yarattum. Tā verd-i cemāl-i bī-çūnuma bülbül ve mül-i muḥabbetümle (15) lā-yaʿḳıl ve meydān-ı ʿaḳl-ı külde lebīb ve kelām-ı bā-kemālüme ʿandelīb ola ve (16) **Ve'l-ḫalaḳ minnā (A749)** ṭıbaḳınca[5586] ol vesāṭetle bāḳī ḫalḳ yazduruldı[5587]. Tā ol mir'āt-i ḫāṣdan (17) Ḥaḳḳı[5588] anlar da görüp sırr-ı muḥabbet şāyiʿ ola ve keşret-i merāyā ve ʿuşşāḳ-ı ḥaḳḳuñ[5589] vaḥdet (18) ü maḥbūbiyyetine şāhid olup sırr-ı ʿaşḳ beyne'l-ḫalāyıḳ şāmil ü zāyiʿ ola[5590].

(19) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[5581] Niʿmetullāh… : İ-98b, İÜ2-100bde derkenār olarak verilmiştir.
[5582] -İ, İÜ, T.
[5583] -İ, İÜ, T.
[5584] Evveli… .-İ, İÜ, T.
[5585] Cenāb… : -İ, İÜ, T.
[5586] T-325a, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-195b: ḥükmünce.
[5587] T-325a, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-195b: yaratdum.
[5588] T-325a, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-195b: beni.
[5589] T-325a, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-195b: ʿuşşāḳa.
[5590] T-325a, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-195b: + ḳāle ḳuddise sırrıhu.

Müntehī ʿaşḳ çün ū būd ferd

Pes mer ū-rā ze enbiyā taḫṣīṣ kerd (C5/ 2738)

S1-128a (1) [5591]Meger ū-rā mer ū-rā dimekdür kemā merre. Maʿnā[5592] çünki o ʿaşḳuñ yalñuz müntehāsı oldı (2) anı enbiyādan taḫṣīṣ etdi. Yaʿni çünki **Teḳaddüm yā Vāḥid muḥabbetī (A750)** meydān-ı ʿaşḳda[5593] (3) ḳaṭʿ-ı merāḥil ile fāris-i yektā oldı ve sürʿat-i seyrine kimse yetemedi. Maḫṣūṣ-ı dergāh oldı. (4) Zīrā[5594] anuñ varduġı maḳām-ı ḳāb-ı ḳavseyne ve mekānet-i lā meʿallāhiye bir kes varmadı ki ol (5) ḳāb-ı ḳavseyne ʿurūc etdi. Sāyir enbiyā cibāl ü arāżīde münācāt etdiler ve sāyir enbiyā (6) ġālibā cennet ü caḥīm ve eflak ü aḥvālin kitābla bilüp söylediler. Ammā sulṭānumız (7) hem oḳudı hem miʿrācda gördi söyledi. Anuñiçün ümmet-i Muḥammedüñ

İÜ-196a īmānı ümem-i sālifeden (8) ḳavī oldı ḥattā cenāb-ı ʿizzet ḥāl-ı ḥayātında ḥabībe ʿarż-ı cemāl-i bi'l-kemāl idüp (9) mim

Te'ennes binā heẕā el-viṣāl ve ẕā lilḳā'i

Cüzzu'l-ḥucub ḫallu'l-ḫalḳ ve Aden li-ʿizzetī (A751)

(10) diyüp yersiz göksüz yere iletdi ki **Lī meʿallāhi vaḳti lā yesʿinī fīhi (11) meleke muḳarrabu velā nebiyyu mürsel (A752)** ṭıbaḳınca rüsul[5595] u melā'ikeden oraya kimse

---

[5591] T-325a, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-195b: + aşlında.

[5592] -İ, İÜ, T.

[5593] -İ, İÜ, T. T-325a-b, İÜ-195b: + ṭıbaḳınca ẓuhūra gelmeñ murād itdi kendi ẕātına tecelli itdikde baḥr-ı bī-pāyān ẕātdan aña evvel ẓuhūr iden ism-i aʿẓam idi ki ḥaḳīkat-i Muḥammedīyedür ve iżāfīdür ve ḥaḳīḳatu'-l ḥaḳāyıḳdur. Pes ism-i aʿẓam (…) olan kelām iẓhār itdigüñde andan esmā-i ḥüsnā ẓuhūr itdi. Çünki Ḫudā teʿalīnüñ maḥbūbı olan (T-325b) ẓuhūra mebdā ve menbaʿ-ı ḫayr oldıysa anı çünki ẓuhūr murād u maḥbūbı oldıysa muḳaddime-i ẓuhūra maḥbūbı oldı maḥbūb idinüp cümleden mufażżal itdi zīrā **El-ḫulkı minnī** (DA427) üzere ism-i aʿẓamdan rūḥ-ı aʿẓam ṭoġdıysa ol rūḥ-ı aʿẓamdan enbiyā ve evliyādan cümle ʿarifīnīn ẓuhūra sebeb oldı. Nitekim ṣuḥuf-ı Ādemde **yā Ādem levlā Muḥammedu lemā ḫalaḳtuke ve lemā ḫalaḳtu'l-ʿarşa ve'l kürsī** (DA428) didi v**e levlāke ḫalaḳtu'l-kevn** (DA429) buyurdı. Ḥāṣılı çünki meydān-ı ʿaşḳda ol evvel ẓuhūr idüp baḥr-ı muḥīṭ-i vaḥdetden esmā-ı Cibr ve andan melekūta andan mülke.

[5594] -İ, İÜ, T. T-325b, İÜ-195b: + ve seyr-i ʿurūcı da daḫi.

[5595] T-325b, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-196a: evliyā ve enbiyādan.

(12) ṣıġmadı ve daḫi[5596] ḥażret[5597]-i ḥabībüñ ismi ile kendü ismini ʿarş u levḥ (13) ü cennetde meʿan

T-326a yazdı ve īmān ḫuṣūṣunda daḫi adını adından ayırana (14) kāfir didi. Cümle enbiyāyı añarsa da ve maḫṣūṣ-ı ḥażret etdigiçün (15) mülk-i risāleti anuñ alnında bāḳī ḳaldı. Zīrā ki mülk anuñ idi ġayrılarda (16) vedīʿat gibi idi. Ḥattā Kebīr'de Beyḫakī'den naḳlen buyurup Muḥammed ʿaleyhi's-selām (17) peyġamberlere daḫi cin ü melegüñ daḫi peyġamberidür. Yaʿnī anlaruñ da ḫabercisidür[5598]. (18) Tedebbür[5599] ve evvel ü āḫir maḥkeme-i şerʿüñ ḥākimi oldur. Enbiyā tevvābıdur[5600]. (19) **Ve mā erselnāke illā kāffeten li'n-nāsi (A753)** buna şāhiddür ki enbiyā da nāsdandur

S1-128b (1) cinden peyġamber yoḳdur. Anuñiçün ġayrılaruñ şerʿi nesḫ oldı. Dīn-i Muḥammedī bāḳī (2) ḳaldı ve ḫażret-i Mūsā rivāyet istedükde

İ-99b, İÜ2-101b Len terānī dinildi. Ammā sulṭānumız (3) ʿaleyhi's-selām Ümmü Hānī ḫānesine istirāḥatde iken miʿrāca ve rü'yet-i cemāle (4) daʿvet olundı ve ḥażret-i İbn ʿAbbās resūli'l-kerīm ṣallallāhu ʿaleyhi (5) ve's-sellem ḥażret-i Ḥaḳḳı bir kerre cehreten ve ʿayānen gördi der. İbnü'n-Naḳībü'ş-şeceri (6) iki kerre gördi dir ve īmān-ı ye's maḳbūl degül iken **İllā ḳavme Yunūs (A754)** diyü istiṣnānuñ (7) vechinde dimişler ki ol ṭā'ife ʿaẕābı inerken görüp nām-ı Muḥammedī alınlarına yazup (8) secdeye düşdiler. Anuñiçün ʿaẕab ḳalḳdı ve[5601]

T-326b Cibrīle her dem Ḥażret-i Ḥaḳ **Ḫaffi minnā (A755) (9)** buyurdı. Ḳaçan ki ḥażret-i ʿaleyhi's-selām[5602] peyġamber oldı şimden giru mahbūbuma (10) ḫıẕmet itdüñ

[5596] T-325b, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-196a: ḫattā.
[5597] T-325b, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-196a: + Ḥaḳ.
[5598] T-325b, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-196a: + ve ḥaḳīḳati maʿlūmdur.
[5599] -İ, İÜ, T.
[5600] T-325b, İ-99a, İÜ2-101a, İÜ-196a: + ki cümle enbiyā ḳıṣṣasını beyān ʿaḳabince.
[5601] T-326a, İÜ-196a-ek kâğıtta: + ve ḥażret (T: + Ḫıżr) Fārisden bir kūye ʿadū geldükde yā Ḫıżr meded didiklerinde buyurdu ki **Ḳulū ṣallāhi ʿalā Muḥammedun ve tesleṭūme ʿaleyhum fefaʿlū fānhezum illā ʿadā ve ḳāle meḳāl vecdi fī ḳālb nūran lem yaʿhed kezāfī fażlu'l- ḫıṭāb** (DA430).
[5602] - T.

ḳahrumdan emīn ol didi ve İsrāfīl Muḥammed Muṣṭafā'dan ġayrıya inmedi (11) ki Minhāc'da meẕkūrdur[5603]. Cāmī ḳaddesallāhu sırrahu's-sāmī

Her feżā'il ki (12) enbiyā-rā būd

Her ḫaṣā'il ki evliyā-rā būd

İÜ-196b Ger şeved cümle müctemiʿ bā-hem

Şūd (13) ez-fażl-ı Aḥmed-i mākem

Ḥikmet ü fıṭnat u mürüvvet ü ʿilm

Himmet ile şecāʿat ile ḥilm

Cemʿ idüp cümle (14) anda ḳodı vedūd

Cümleden anı eyledi maḳṣūd

Fe'l enbiyāhu küllühum efḍalu'l- (15) verā bi'n-naṣ ki'enne Aḥmedehu aḥmedu'l-ḫaṣāli (A756), Ve mā erselnāke illā raḥmeten lil-ālemīn (A757) (16) şāhiddür ki

Ve küllühüm min rasulillāh mütemisün

ʿArfen mine'l-baḥr ev raşfen mine'd-diyyem (A758)

maʿnāsınca (17) miyāh-ı maʿārifi her velī vü nebī anuñ baḥr-i ʿilminden her kes ḳabı ḳadar almışdur. Lākin baḥre naḳṣ (18) iremez. Mim[5604].

Ve ki'ennehu şemsu faḍlin hem kevākibuhā

[5603] Ki… : -İ, İÜ, T.
[5604] -İ, İÜ, T.

Yaẓhime envārahā li’n-nās fī’ẕ-ẓulemi (A759)

(19) Nuṭḳunca żiyā-ı heme-muḳarrebīn anuñ ẕerre-i pertev-i cemāli ve ẕerre-i ṣadef-i kemālidür.

S1-129a (1) Ammā ʿāleme żiyā virmekle şems naḳṣ irmez ve ehl-i hadīṯ **Lem yu’tu (2) Yusūfu’l-iştar ḥasna (A760)** ʿaleyhi’s-selām diyü rivāyet etdiler ve bu maʿnāyı (3) taḥḳīkan buyururlar ki

Münezzehu nʿan şerīkin fī meḥāsinihi

Fe cevheru’l-ḥusni ve ġāyr-ı munḳasemi (A761)

(4) Yaʿnī ʿālemüñ güzelleri inʿikās-ı Muḥammed’üñ nūr-ı vechinden güzel oldılar. Ammā anuñ ḥüsni (5) ṣıfat-ı cemal-i Ḥaḳdur naḳs u inḳisāma maḥal olmaz. Mim[5605].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)
Dil niçe her dilberüñ ḥüsnünde (6) ḥayrān olmasun

ʿĀriyetdür ḥüsn-i Aḥmed’den çü ḥüsn-i her nigār

Mim[5606]

Ḥüsnüñden (7) irer bahā cihāne

Maḳṣūd ṭapuñ cihān bahāne

Mim

Ḥāṣılī fehuvelleẕī temme maʿnāhu (8) vu ṣūratuhu

T-327a Ṣümme eṣṭafāhu ḥabīben bārī’u’n-nesemi (A762)

[5605] -İ, İÜ, T.
[5606] -İ, İÜ, T.

ṭıbaḳınca[5607] cümle meʿārif ü meʿālī (9) ve ḥüsn ü cemāli ḥażret-i ḫudā bir ẕāt-ı efḍale yaʿnī ḥabībe ecmel cemʿ idüp (10) cemāline mir'āt-ı ḫāṣ ve melce'-i ḫāṣ

İ-100a, İÜ2-102a ve eḫaṣṣ-ı ḫavāṣ itdi. Ḳıṭʿa[5608]

Erā faḍlı (11) külli'r-rās fī'l-vāḥidü'l-cins (A763)

ṭıbaḳınca cümleye serdār u ser-çeşme vü mecmaʿ (12) itdi. Mim[5609].

(Mefʿūlü/ mefāʿilün/feʿūlün)

Āyine'-i vech-i Rabb-i ʿālem

Mecmūʿa-i fażl-ı beni Ādem

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Medḥ-i tū ḥayf (13) est bāz nedāniyān

Gūyem ender cemʿ-i rūḥāniyān (C5/ 6)

Senüñ[5610] medḥüñ (14) ḥayfdur zindānīlere diyem. Rūḥānīler mecmaʿında maʿnā[5611] senüñ medḥüñ sicn-i dünyāda (15) ve zindān-ı ʿunṣuriyyetde ve mahbes-i beşeriyyetde ḳalup ʿālem-i ʿulvīden bī-ḫaber olan (16) dūn-himmetlere ḥayfdur. Zīrā anlaruñ gözleri ḥayvān gözidür turābī vü tīredür. (17) Ve hum lā yunṣarūn (A764) ṭıbaḳınca nefsi müselmān etmeyenler seni göremezler ve ḥayvān ḳulaġıyla (18) maʿnā sözin dinleyemezler seni görüp işitmege ise fenāyla cisme rūḥ hükmün geydürüp

[5607]T-327a, İ-99b, İÜ2-101b, İÜ-196b: nuṭḳınca.
[5608] T-327a, İ-99b, İÜ2-101b, İÜ-196b:mıṣrāʿ.
[5609] T-327a, İ-99b, İÜ2-101b, İÜ-196b: beyt.
[5610] -İ, İÜ, T.
[5611] T-327a, İ-99b, İÜ2-101b, İÜ-196b: yaʿnī.

S1-129b (1) rūḥānīlere ḳarışmaḳ ister. Ḥāḳīḳat-i Muḥammediyye ise sırr-ı ʿaşḳ u sırr-ı vaḥdetdür (2) ve ism-i aʿẓam ve vaṣf-ı rabb-i aʿlemdür. Fenā bulmayanlara andan söz söylemeyüp (3) metāʿı ucuz ṣatmaḳ ve

İÜ-197a ziyān-ı bāzārdur. Ḳıṭʿa

Ve men meneḫa'l-cehhāl ʿilmen iżāʿahu (A765)

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(4) [5612]**Medḥ u taʿrīf-est taḫrīḳ-i ḥicāb**

Fāriġ-est ez-medḥ u taʿrīf āfitāb (C5/ 8)

(5) Medḥ ü taʿrīf ḥicāb yırtmaḳdur. Taʿrīfden fāriġdür āfitāb. Yaʿnī cümle ʿālemde (6) ẓuhūr iden kemālāt u żiyālar **Ṣümme raşe ʿaleyhim min nūrihi (A766)** ḥadīṯince

T-327b nūr-ı Muḥammed'den muḳtebesdür. (7) mim[5613].

(Mefʿūlü/ Fāʿlātü/Mefāʿilü/Fāʿilün)

Sen bedr-i temāmı kimse görmez

Gözlerde egerçi var bu sevdā

Ḥattā şems (8) ü ḳamer ü nücūm

Mir'ātleri hep añı gösterir

Āyāt-ı muʿcizāt-ı cenāb-ı risāleti

[5612] T-327a, İÜ-197a: + mim.
[5613] -İ, İÜ, T.

Her vaḳt (9) ḫalḳa barmaġla gösterir hilāl

Ve cümle eşyāda olan ḥüsn ü cemāl ü kemāl ü ʿulūm-ı vicdān (10) ve revāyiḥ-i ṭayyibe ve leẕāyiẕ-i laṭīfe cümle **El-ḫulḳu minnī (A767)** ṭıbaḳınca baḥr-i şıfat-ı Aḥmediyyedendür. Li-muḥarririhi

(Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ feʿūlün)

Ṣafā vü ʿilm (11) ü ḥüsnüñ muḳsimidür

Şu kim bü'l-Ḳāsım ile künyeti var

Pes **Ve fī enfusikum efe lā tubṣirūn (A768) (12)** ṭıbaḳınca gözüñ gördügi ḳulaġuñ işitdügi nesneler ve görüp işitmesi cümle ol nūrdan müsteʿārdur. (13) İmdi şemsi medḥ iden gözin öger baṣīrem diyü ẕemm iden gözin ẕemm ider aʿmāyım diyü şemse hīc (14) nesne yoḳ ve hem güneş aʿmānuñ ʿamyın arturur. Nitekim pāk ṣu aḥcāruñ ġılẕet ü ṣalābet (15) ü ḳasvetin arturur. Hem baṣīretleri kör olanlar **Ve hum**

İ-100b, İÜ2-102b lā yubṣırūn (A769) ṭıbaḳına anuñiçün göremediler. İmdi (16) esirgemeli şol kimse ki ʿālemüñ vücūd u żiyā vü ḫuṣūṣunda muḥtāc olduġı şemse ḥased ide[5614].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(17) ʿİlm ü ʿirfān u ḥayāta çün senimişsen sebeb

Nice ḳuluñ olmasun ol nice ins ü cin senüñ

(18) Ve bilmeye ki ol ḥased etdükce Allāh teʿālānuñ ẕiyāsın daḫi artura ḥasedi ẓulmeti kendüye ḳala

S1-130a (1) **Yurīdūne li-yuṭfi'ū nūrallāhi bi'efvāhihim vallāhu mutimmu nūrihi ve lev kerihe'l kāfirūn (A770)[5615]**

(Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefʿūlü/ Fāʿilün)

[5614] T-327b, İ-100b, İÜ2-102b, İÜ-197a: + beyt.
[5615] T-327b, İ-100b, İÜ2-102b, İÜ-197a: + beyt.

Ḫurşīd-rā (2) ki hīç nebāşed ḫafāş [u] līk

Ḫafāş-rā bedīden ū key feted mecāl

Ve denildi ki[5616] ẕāt-ı Aḥmed maṭlaʿ-ı Eḥadiyyetden (3) ṭoġmuş

T-328a şems-i ilāhi olduġiçün sāyesi yere düşmezdi ve leṭāfet ü nūrāniyyetinden (4) cism şanmayup sinek ḳonmazdı. Baʿżılar didiler ki **Ente minnī (A771)** mışdāḳınca Muḥammed ẓıll-ı Ḥaḳdur. (5) Gölgenüñ gölgesi olmaz. Baʿżılar didiler ki cism-i şuverīlerinüñ ẓıllı varıdı. **Udnu minnī (A772)** ḫiṭābında (6) ẓāhir ü bāṭınları maḥv olup tenleri rūḥ ve keşāfetleri

İÜ-197b nūr u laṭīf[5617] oldı ẓıll ḳalmadı (7) ki ḫaṭṭ-ı istivāda ẓıll görünmez. Baʿżılar didiler ki ẓıllı ʿarşda ḳodı. Anuñiçün bī-ẓıll idi. (8) **Ḥikāyet min cümlete bevāʿişu'l-miʿrāc (A773)**[5618] ʿArş-ı aʿẓam cenāb-ı Ḥaḳḳa lābe idüp ḫabībüñi daʿvet eyle. Ol[5619] (9) maḥbūb-ı ḫāṣ bu serāy-ı ḫāṣuñda gerek ol ʿaliyyü'l-himmet ḫażīż ednāda lāyıḳ degüldür diyü tażarruʿ (10) etdükde miʿrāca daʿvet olundı. Emr-i miʿrāc tamām olup vedāʿ murād etdüklerinde (11) ʿarş ḫanīn etdi maḥbūbuñı benden ayırma didi. Pes ḫażret-i resūl[5620] cenāb[5621]-ı Ḥaḳdan muḫayyer ḳılındıḳda (12) **Eyne yekūn ümmet (A774)** didi. Cebrā'īl ʿaleyhi's-selām **Fī'l-ḫużẓaż (A775)** didi. Ḥażret-i ʿāleyhi's-selām (13) eyitdi baña ümmetsüz ʿarşdan ümmetümle ḫażīż[5622] yegdür dedükde ʿarş didi ki bārī (14) ẓıllın benden yādigār u eglence ḳosunlar tā ḫaşr oluncaya dek baña eglence ola. Andan (15) beni mesken ide didükde ḫażret-i ʿaleyhi's-selām ẓıllın ʿarşda ḳodı. Anuñiçün bī-ẓıll idi[5623].

(16) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[5616] Ve… : -İ, İÜ, T.
[5617] U… : -İ, İÜ, T.
[5618] İ-100b, İÜ2-102b derkenār: min cümlet-i bevāʿiş-i miʿrāc.
[5619] T-328a, İ-100b, İÜ2-102b, İÜ-197b: + senüñ.
[5620] Pes… : -İ, İÜ, T.
[5621] T-328a, İ-100b, İÜ2-102b, İÜ-197b: ḫażret.
[5622] T-328a, İ-100b, İÜ2-102b, İÜ-197b: türāb.
[5623] T-328a, İÜ-197b: + mim.

Ḳadr-i tū begüzeşt ez-derk-i ʿuḳūl

ʿAḳl ender şerḥ-i tū şod bū'l-fużūl (C5/ 15)

(17) Senüñ ḳadrüñ derk-i ʿuḳūldan geçmiştir. ʿAḳl ki seni şerḥ etmek isteye fuḍūlluḳ ider (18) ki ʿaḳl ol maʿnā

T-328b müyesser degüldür. Ammā kāmiller ʿulüvv-i himmetile ʿālīye ʿurūc iderler. Dünyā-yı ednāya (19) belki felege tenezzül etmezler. Belki ʿaḳl-ı cüz'ī sāḥasından geçüp

İ-101a, İÜ2-103a āşiyān-ı ʿarşda daḫi eglenmeyüp

S1-130b (1) ʿālem-i ġayb-ı muṭlaḳa ṭayerān iderler ve gülzār-ı Eḥadiyyete cevelān iderler. Şöyle ki bunlar (2) ʿarş-ı Raḥmān olurlar ve ṣūret-i Raḥmāna girerler. Ḫilāf-ı ḥükemānuñ ki beşer ʿaḳl maḳāmından (3) geçmez ve merātib-i mücerredāta irişmez didiler. Ammā maḳām-ı ʿaḳldan geçmeyüp kendüler esfelde ḳalduḳların (4) ifşā etdiler. Bilmediler ki merātib-i sülūkuñ ḥaddi ve maḳāmātınuñ ʿaddi yoḳdur ve seyr-i (5) fillāha ġāyet yoḳdur ve baḥr-i ilāhīye nihāyet yoḳdur. Ḫuṣūṣan ehl-i sünnet ve cemāʿat meẕhebinde (6) ʿavām-ı beşer ʿavām-ı melekden ve ḫavāṣ-ı beşer ḫavāṣ-ı melekden efḍaldür. Cumhūr bunun üzeredür (7) ki ʿulemāya ḫafī degüldür. Beşerüñ ilerüce sebaḳı olmasa tafḍīl olmazdı[5624] verrāk buyurur

Eymedḥu min iṣnā illā lehuteneffüsehu

ʿAleyhi (8) fekeyf el-medḥ min baʿd neyşen (A776)

[5625]Cāmī

Āmede'l-ḥamd evvel (9) Ḳur'ān

Pes elem ez-bī ān

[5624] ʿUlemāya… : İ-101a, İÜ2-103ada derkenār olarak verilmiştir.
[5625] Verrāk… : -İ, İÜ, T.

Yaʿnī

El-ḥamd-rā be-ḫˇān-ı (10) evvel

Sāz elif lām ez u bīm-ı bedel

Tā nām-ı Muḥammed evvel-i Ḳur’ān’da meẕkūr ola. Pes **Ẕālike’l-kitābu (A777)**’dan murād **El-insān ve’l-Ḳur’ān tevʿamāni (A778)** ṭıbaḳınca (11) müsemmā-yı Muḥammedīdür ki nüsḫa-i cāmiʿa-i Ḳur’āniye ve risāle-i muḥīṭ-i ekvāniyyedür ve ʿulūm-ı yaḳīniyye (12) ve şühūdiyye anda ṣābitdür. **Lā reybe fīhi (A779)**. Böyle olmasını ehl-i şühūd ʿayānen görmüşlerdür. Şek (13) yoḳdur.

İÜ-198a Beyān isteyene **Ki’enne ḫalaḳu’l- Ḳur’ān (A780)** ḥadīsi ile **İnneke leʿalā ḫuluḳın ʿaẓīm** (A781) āyetinüñ taṭbīḳi (14) yeterdür ki ʿaẓīm esmāullāhdan iken (15) ḫalḳ-ı Muḥammedī’ye ve vaṣf-ı Aḥmedīye ad virdi[5626].

(Mefʿūlü/Mefāʿilün/Faʿlün)

Vaṣf-ı ḫalḳ-ı kesī ki Ḳur’anest

Ḫalḳ rā naʿat ū çe imkānest

T-329a Ḫuṣūṣan baḥr-i ḥażret-i Ḳur’ān (16) ḥażret-i Muḥammed’üñ ḳalb-i vāsiʿinde temevvüc idüp cevāhir ü dürer-i ʿulūm ve ḥaḳāyıḳ-ı Ḥaḳḳa (17) ve maʿārif-i daḳāyıḳa ṣanduḳca oldı ve maẓhar-ı ilāhī-i küllī oldı ve mücellā-yı ṣıfat-ı celālī vü cemālī (18) oldı miftāḥ-ı iḳfāl-i ḳulūb oldı. Fātiḥ-i ebvāb-ı ʿuyūb oldı. Emīn-i rümūz ve maḫzen-i esrār-ı künūz (19) oldı. Pes melekūtī olan ʿaḳluñ ʿilmi ol sulṭān-ı ceberūtīnüñ vaṣfın ne bilsün.

S1-131a (1) Anuñiçün[5627] ṭuyanlar **Eṣ-ṣalavat ve’s-selām ʿaleyke yā mechūlu’l-ḳadr (A782)** diyü ṣalāt virürlerdi. (2) Ḫuṣūṣan ḥavāss-ı ḫamse-i ẓāhiresin ve ḫavāss-ı ḫamse-i bāṭınasın ṣıfat-ı Ḥaḳḳa (3) tebdīl iden nice medḥ ola ki buyurur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

[5626] T-328b : + mim.
[5627] T-329a, İ-101a, İÜ2-103a, İÜ-198a: + baʿż.

Güfte ū-rā men zebān u çeşm-i tū

(4) **Men ḥavāss u men rıżā vü ḫışm-ı tū (C1/ 1937)**

Ḥażret-i Ḥaḳ aña didi ki ben dilüñüm gözünüm (5) ḥavāssuñum rıżāñum ḫışmınum. Yaʿnī **Küntü semʿan (A783)** ilḫ ḥadīṣince benüm

İ-101b, İÜ2-103b ṣıfatum (6) sırrınuñ sen ṣāḥibisin belki ʿayn-ı sırrum ve ʿayn-ı ṣıfatumsın ki seni görmeyenler (7) beni görmeden maḥrūmdur ve beni sevüp görmege lāyıḳ odur ki senüñ maḥbūbiyyetüñ (8) aña ẓāhir ü maʿlūmdur ve sensüz beni kendü ʿilm ü ʿameli ile görmek isteyen nā-murād u şūmdur.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

(9) **Çün şodī min ki'ennāllāhu ez velehu**

Men terā bāşem ki ki'ennāllāhu lehu (C1/ 1939)

Velehu (10) ʿArabīdür cünūn u ḥayret u ʿaşḳ maḥallinde müstaʿmeldür[5628]. Çün sen **Min ki'ennāllāhu (A784)** olduñ ḥayretden (11) ben de senüñiçün oldum ki **Ki'ennāllāhu lehu (A785)** vaʿdümdür. Yaʿnī çünki āteş-i ḥayret seni ḫayālāt-ı beşeriyyeden (12) uşandırup benlik etdi. Yaʿnī

T-329b bende maḥv etdi. Ben daḫi senlik oldum. Yaʿnī[5629] (13) ṣıfat-ı beşeriyyetüñ yerine ṣıfat-ı ulūḥiyyetim ḳodum ki **Mā rameyte iẕ rameyte ve lākinnallāhe ramā (A786)** ve (14) **İnnelleẕīne yubāyiʿūneke innemā yubāyiʿūnallāh (A787)** şehādet ider ki Aḥmedüñ vücūdı yaʿnī mīm-i imkānīsi (15) Eḥad ḳalurimiş. Ammā **Ḳul innemā ene beşerun miṣlukum yūḥā ileyye ennemā ilāhukum (A788) (16)** ve **İnneke lā tehdī men aḥbebte** ve **İnneke meyyitun ve innehum meyyitūn (A789)** miṣāli āyāt-ı ʿiẓām yine vücūd-ı beşeriyyenüñ fenāsın gösterir ki (17) senligüñle beşersin

---

[5628] Ve lehu… : İ-101b, İÜ2-103bde derkenārda verilmiştir.

[5629] T-329b, İÜ-198a: + ḫayālāt-ı beşeriyyetün ḳatrātı benüm ṣıfāt-ı ḳudretüm ve ʿizzetüm baḥrına ġarḳ oldı. Ḳatre gitdi baḥr ḳaldı senlik oldum yaʿnī.

İÜ-198b ve[5630] senligüñ ile hidāyet idemezsin[5631]. Zīrā[5632] ḳudretüñ ḥayātuña tābiʿdür ḥayātuñ benüm (18) ḥayy-ı ḳayyūmlugum iledür dimekdür ve hem ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyeyi naẓar-ı aġyār u bī-gānelerden setr (19) içündür. Tedebbür ve lā taʿteriż. Pes libās-ı Muḥammedī ve ḳınāʿ-ı Aḥmedī içinde

S1-131b (1) ki Aḥmedlik ṣıfat-ı ḥaḳdur ṣıfat ise ẕātdan ġayrı degüldür ki ṣūfiyye bu mes'elede (2) Eşʿarī mezhebin iḫtiyār etmişlerdür ki Füṣūṣ şerḫlerinde mesṭūrdur. Mollā daḫi bu (3) semt üzere buyurur lisān-ı cemʿle ki

Geh terā gūyem terā gāhī menem

(4) Her çe gūyem āfitāb-ı rūşenem (C1/ 1940)

Gāh sen direm, gāh men direm. Saña ne (5) dirsem yine āfitāb-ı pür-żiyāyum. Yaʿnī Allāh teʿālā ḫīn-i vuṣlatda bī-keyf ḥabībine (6) buyurur ki ḥabībim[5633]

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Baḥr-ı muḥīṭ reşḥa ez-feyż fāyiżem

Nūr-ı basīṭ lemʿa ez-nūr ezherem

(7) kelāmı üzere ḥaḳīḳatüñ yaʿnī senüñ şems gibi basīṭ ve nūr-i muḥīṭ olan ḳalb-i pür-żiyāñ (8) ve rūḥ-i pür-nūruñ benüm ṣıfatumdur ki cümle ervāḥ

T-330a u eşbāḥ **Ṣümme raşe ʿaleyhim min nūrihi (A790) (9)** mışdāḳınca andan mustażīdür. Gerek nefs-i Muḥammedī diyem gerek ḳalb gerek ʿaḳl (10) gerek rūḥ gerek sır gerek ḫafī gerek

İ-102a, İÜ2-104a ḥaḳīḳat gerek ʿaşḳ ve gerek ʿāşıḳ cümlesi (11) ḥaḳīḳatde menem. Laṭīfe-i ilāhīyem ve ḥaḳīḳatde rabbānīyyemdür. Daḫi kimse yoḳdur. Li-muḥarririhi

---

[5630] T-329b, İ-101b, İÜ2-103b, İÜ-198b: + sen.
[5631] T-329b, İ-101b, İÜ2-103b, İÜ-198b: + ve senligüñle meyyitsün.
[5632] -İ, İÜ, T.
[5633] T-329b, İ-101b, İÜ2-103b, İÜ-198b: + mim.

(Mefʿūlü/ Mefāʿilün/Mefʿūlü/ Mefāʿilün)

(12) Men ʿaşḳ-ı hezār nāmem geh bülbül ü geh gülven

Geh ʿāşıḳ u geh maʿşūḳ geh serḫōş u geh mülven

(13) Li-muḥarririhi

(Fāʿilātün/ Mefāʿīlün/ Fāʿlün)

Var yār u libāsveş aġyār

Ġayra varlıḳ ḳomadı ġayret-i yār

Ḥażret-i Ḥaḳ (14) her ḳanda ki bir żiyā göstermişdür heb nūr-i ṣıfātındandur. Meşelā ḥażret-i Ḳur'ān ki (15) nūrdur v**e enzelnā ileykum nūran mubīnen (A791) vettebeʿūn nūrelleẕī unzile (A792)** buyurur ve Muḥammed (16) nūrdur. Ḳur'ān çerāġına mişkāt olduġiçün **Meşelu nūrihi ke mişkātin (A793)** beyt

(17) Ger ne çerāġ fażl-ı tū rāh neyābed ez-germ

Ḳāfilehā-yı şeb revān reh (18) neberd be-menzilī

Ve īmān budur **Ve ceʿalnā lehu nūran (A794)** mutābaʿat-ı Muḥammed nūrdur. (19) **Yesʿā nūruhum**[5634] **beyne eydīhim ve bi eymānihim (A795).** Pes bu cümlenüñ nūrı **Allāhu nūru's-semāvāti**

S1-132a (1) ve'l-arḍı (A796)'dur. Saʿādet ol mü'minüñ ki bu cümle envārı ḳalbinde (2) cemʿ idüp **Nūrun ʿalā nūr (A797)** oldı. Anuñiçün ḳalbi Beytullāh ve veçhi **El-mu'min mir'ātu'l-mu'min (A798) (3)** ṭıbaḳınca āyine-i ḥak-nümā oldı. Pes bu şarāb-ı vaḥdet ki o envārı (4) cāmiʿdür. Menüm ezeliyyetüm bağında eḥadiyyetüm tevekindendür. Her ḳanda ki ol şarāb-ı feyż (5) ola velī eger nebīden yine ḫamr menimdür. Gerek küpden iç

İÜ-199a gerek ḳabaḳdan (6) gerek destiden ancak ayrılıḳ żarfdadur[5635].

[5634] Ayetin aslında: Nūrihim yesʿa şeklindedir.
[5635] T-330a, İ-102a, İÜ2-104a, İÜ-199a: + li-muḥarrihi.

Şeyḫī ḫalāṣ key küned dil-rāz (7) sekr-i ʿaşḳ

T-330b Meyḫāne ḫām piyāle sebū vü gendūy-i mest

Ve cümle semʿalarda ki żiyā menüm nūr-ı vechimdür (8) ve pertev-i hüsnümdür. Gerek bāl-i mü'minde görünsün. Gerek yaġ-ı mü'minde gerek aġaç (9) fenerde ẓuhūr etsün gerekse demürde[5636].

Rūşen şod zi-rūşenī ẕāt men cihān

(10) Ger perde-i ṣıfāt ḫˇod ez-sırr-ı ber āverem

Yaʿnī nūr-ı ẕātum ṣıfāt-ı beşeriyyetüm içinde (11) gizlüdür. Eger perdesiz tecellī itse ḍalālet ʿālemden ḳalḳardı ki Mevlānā buyurur eşʿārında (12) ki[5637] mim

Eger ḥabāb Muḥammed beddered ez-yekşāḫ

Hezār rāhib u ḳassīs ber derd-i zennār

Lākin (13) **Ve lev şi'nā le'āteynā kulle nefsin hudāhā ve lākin Ḥaḳḳa'l-ḳavlu minnī le'emle'enne (14) cehenneme mine'l- cinneti ve'n -nāsi ecmaʿīn** āyeti **Ve lev şi'nā le rafa'nāhu bihā ve lākinnehu aḫlede ilā'l-arḍı** (A800) (15) āyeti ḥükmünce perde'i ḳaldurmaḳ dilemedük ḳaldurmaḳduk[5638].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Zīn sebeb fermūd Īzid ve'ḍ-ḍuḥā

(16) Ve'ḍ-ḍuḥā nūr-ı żamīr-i Muṣṭafā (C2/ 295)

[5636] T-330b, İ-102a, İÜ2-104a, İÜ-199a: + mim.
[5637] Eşʿār… : -İ, İÜ, T.
[5638] T-330b, İ-102a, İÜ2-104a-102b, İÜ-199a: + ḥāṣılı izid rūşenliği ḍūhāda olduġçün ḥabībine (İ-102b, İÜ2-104b) ḍuḥā adın ṭaḳdı ki buyurur.

Anuñiçün İzid (17) ve'ḍ-ḍuḥā buyurdı ki murād-ı Muḥammed'üñ nūr-ı ḳalbidür[5639]. Yaʿnī aṣl-ı Muḥammed nūr-ı eḥad olduġiçün gündüzüñ (18) izdiyād-ı nūrı zamānı olan ḍuhā nāmını ḥabībine ad etdi[5640].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Buldı Meryem bikrken bir şemme (19) nūruñdan eşer

Anuñiçün ṭapdılar ʿĪsā'ya çendīn māh u sāl

S1-132b (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ḳūl dīger kīn ḍuḥā rā (1) ḫˇāst dūst

Hem berāy-ı ān ki īn ʿaks-i ū est (C2/296)

Bu ḳavilde ḍuḥā Muḥammed'üñ yüzi (2) ḥaḳḳiçün dimekdür. Anuñiçün ki nūr-ı vech-i Muḥammedī nūr-ı vech-i Ḥaḳḳun inʿikāsıdur. Yaʿnī (3) vech-i Muḥammed'üñ vech-i pür-żiyāsı şems-i ḍuḥā gibi ẓalem-i ḍalāleti ḳaldırup

T-331a ʿālem-i münevver etdügi (4) anuñiçündür ki ol vech-i Muḥammedī vech-i şems-i ḥaḳīḳate **Ve men yuslim vechehu ilāllāhi** (A801) ṭıbaḳınca (5) müteveccih olup aña mir'āt düşüp ol mir'āta Allāhu **nūru's-semāvāti ve'l-arḍ (A802)**'uñ (6) reşş-i ṣıfātı olmuşdur. Pes Ve'ḍ-ḍuḥā diyü ḳasem etmek senüñ vech-i ḥabībüñde (7) pertev ṣalan veçh-i bāḳīmüñ nūr-ı ḥaḳḳiçün dimek olur. Anuñiçün ḥażret-i Mollā[5641] buyurur

(8) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ve'r-ne ber fānī ḳasem güften ḫaṭā-st

Ḫod fenā çe lāyıḳ güft Ḫudā-st (C2/ 297)

[5639] S1de derkenār: mühim.
[5640] T-330b, 102b, İÜ-199a: + beyt.
[5641] -İ, İÜ, T.

(9) [5642]Güft yaʿnī güften ve illā fenā bulacaḳlara ve maḫluḳlara yemīn etmek yañlışdur. Ḫuṣūṣan (10) fenāya ḳasem Rabbü'l-ʿizzet ve'l-beḳāya ne lāyıḳdur ki ḫallāḳ-ı cihān maḫlūḳuna and içe mi[5643]

(11) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Lā uḥubbu'l-āfilīn güft ān Ḥalīl

İÜ-199b **Key fenā ḫ˘āhed ez īn Rabb-i Celil (C2/ 298)**

(12) Lā uḥubbu'l-āfilīn didi Ḥalīl

Hīc ḳasem ider mi maḫlūḳa Celīl

Li-muḥarririhi

(13) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Dimişken ceddimiz **Veccehtu vechiyye** (A803)

Niçün nefsüñ sivāya vecheti var[5644]

[5642] T-331a, 102b, İÜ-199a: + yaʿnī.
[5643] -İ, İÜ, T.
[5644] T-331a, 102b, İÜ-199b: + (Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿülün)

Bıraġup muṭlaḳı ḳayda düşenler
Ṭarīḳ-i ʿaşḳdan anuñ reddeti var

Odur vāṣıl-ı ḫayālün bir ḳalbdür
Hayāl-i nefs yakmış ḫırḳati var

Mecāz-i ẓāhirīde Ḥaḳ bāṭın gözidür
Ḥaḳ ḳatında ḳıymeti var

Ḳo inkārı şaşuben şaşı baḳma
Me'āle baḳ ḥaḳīḳat vaḥdeti var

Velī kendün görenler Ḥaḳḳı görmez
Yitür kendün ki Ḥaḳ cemʿiyyeti var.

İmdi sulṭān-ı enbiyā (14) **Ve’t-tebʿatu millete ābā’ī İbrāhīme (A804)** buyurur. Ḥażret-i İbrahīm de ṣabāvetinde necm ü ḳamer (15) ü şems görüp nūr-ı ẕāt ẓan idüp ṭolanduġın

İ-103a, İÜ2-105a görünce **Lā uḥubbu’l-āfilīn (A805)** didi. Yaʿnī ben

T-331b (16) ṭolananları sevmezim didi. Sen daḫi anuñ ümmeti ve ḫalīlüñ tābiʿ-i milleti isen her fānī żiyāya göñül (17) virme ki ʿāriyetdür ṭolanması muḳarrerdür necm ü māhtāba da ve her çerāġuñ (18) söyünmesi muḳarrerdür. Āfitāb-ı ʿālem-tābsa da pes[5645].

Her gördügüñ (19) çerāġa göñül virmezem seni

Bir özge şemʿa yanmaġa pervāne ṣaḳlaram

S1-133a (1) didükleri[5646] gibi[5647] sen daḫi[5648] şemʿ-i cemāl-i bāḳī Ḫudāya fānī varlıġuñı yaḳagör ki ḫalīl ü (2) yār-ı maḥbūb-ı muṭlaḳ olanlaruñ ʿādeti efkār-ı sivāya ve ḫavāṭır-ı hevā’iyye ve ḳuyūd u ġayriye ve ehl (3) ü evlād ve mülk ü mal u bāġ u serāy ve elbise-i melih ve eṭʿime-i nefīseyi göñülden (4) çıḳarmaḳdur ki ʿuşşāḳ ve ehl-i muḥabbet ü millet ehl-i ḫıltuñ ʿādet ü meẕhebi budur. Böyle olmayana (5) muḥabbet daʿvāsı kiẕbdür belki şeb-i beşeriyyetde uyurken bī-ḫaberāne ṣayuḳlamaḳdur.

(6) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bāz ve’l-leyl est settārī-i ū

Ve ān ten ḫākī jengārī-i ū (C2/ 299)

Ger ve ve’l-leyl anuñ (7) settārlıġı ve cismidür ki yüzi örtüsidür ve ḥaḳīḳat-i insaniye senüñ yaʿnī rūḥ-i muḳaddesinüñ (8) ābāsıdur. Baʿżılar ḍuḥdan murād rūzdur. Leyl ḫod gicedür didigünüñ me’ali yine (9) budur[5649] ki vech-i Muḥammed’de ẓāhir olan yine

[5645] T-331b, İÜ-199b: + mim.
[5646] T-331b, İ-103a, İÜ2-105a, İÜ-199b: didüklerince.
[5647] -İ, İÜ, T.
[5648] T-331b, İ-103a, İÜ2-105a, İÜ-199b: de.
[5649] T-331b, İ-103a, İÜ2-105a, İÜ-199b: bu maʿnādur.

Ḥaḳḳuñ[5650] pertev-i ṣıfāt-ı bāṭıniyyesidür ve illā beşeriyyet (10) kendülügiyle ve ẓulmet ü keṯāfetle nūr u ẓuhūr bulamaz[5651].

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Maẓhar-ı vaṣfıdur anuñ çe vü çün

(11) Ḥüsni mücellāsıdur birūn u derūn

Ve illā Ḥaḳ celle vü ʿalā ḥādiṣe ḳasem etmez. Zīrā ḫalīl (12) beşerü'l-aṣlken āfilīnden iʿrāż

T-332a ide ve vech-i ḳalbīsini vaḥdete tevcīh ide ve **İnnī veccehtu (13) ve mā ene mine'l-muşrikīn (A806)** diye Ḥaḳ maḫlūḳuna nice ḳasem ider.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Āfitābeş çün ber āmed z'ān felek

(14) Bā şeb-i ten güft hīn Mā ve'd-deʿak (C2/ 300)

Hīn

İÜ-200a[5652] āgāh ol ve ʿacele ḳıl (15) dimekdür[5653]. Maʿnā[5654] yaʿnī[5655] çün[5656] mir'at-i Muḥammediyyeye Ḥaḳḳuñ āfitāb-ı cemāli maṭlaʿ-ı saʿādetden ṭoġdı ve toḳundı. Pes şebvār keṯīf[5657] (16) olan Muḥammedüñ teni[5658] gicesine **Mā ve'd-duʿake Rabbuke (A807)** didi. Yaʿnī seni ẓulmet-i keṯretde ve belā-yı aṣḥāb ve ġumūm-ı kefere (17) ile ḥayretde ve keṯāfet-i beşeriyyetde ḳomaz[5659]. Belki keṯretüñi nūr-ı vaḥdetime ve keṯāfetüñi (18) leṭāfet-i ṣıfat-ı rūḥāniyyetime tebdīl iderim. Şöyle ki

---

[5650] -İ, İÜ, T.
[5651] T-331b, İÜ-199b: + mim.
[5652] Nüshada 200a ve 201a varakları yanlış sıralanıp yanlış numaralandırılmış.
[5653] Hīn… . İ-103a, İÜ2-105ada derkenār olarak verilmiştir. T-332a, İ-103a, İÜ2-105a, İÜ-200a: + Çün Ḥaḳḳun cemāli maṭlaʿ-ı saʿādetden ten gicesine.
[5654] -İ, İÜ, T.
[5655] -İ, İÜ, T.
[5656] T-332a, İ-103a, İÜ2-105a, İÜ-200a: pür-kesāfet.
[5657] T-332a, İ-103a, İÜ2-105a, İÜ-200a: bedeni.
[5658] T-332a, İ-103a, İÜ2-105a, İÜ-200a: ḳomazam.

İ-103b, İÜ2-105b cismüñ rūḥ ḥükmün giye ve ġayra mānic olan keşret ü (19) vaḥdetüm yüzine merāyā ve şühūd olup kemāl-i şühūd vech-i vaḥdetüñe daḫi ziyāde mucayyen olalar[5659].

S1-133b (1) **Ve mā ḳalā (A808)** yacnī zindān-ı mü'min olan dār-ı dünyāya ve sicn-i beşeriyyyete seni getürdügüm ġażabumdan anlama. (2) Belki zindānīlerüñ aḥvālin görüp raḥm idüp serāy-ı cennet ve cemālime ve ṣarḥ-ı raḥmet-i viṣālime (3) anlara da mürşid olasın ki raḥmet-i cālemiyānsın dir Tefsīr-i Ḳāşānī ve Sülemī'de mufaṣṣaldur[5660].

(4) (Fācilātün/ Fācilātün/ Fācilün)

Ḫᶜānd-i müzemmil nebi-rā z-īn sebeb

Ki berūn ey ez kilim ey bu'l-hereb (C4/ 1453)

Sūre-i Müzzemmili (5) oḳudı ḥabībine. Anuñiçün ki kilimden ṭaşra gel ey ḫalḳdan ve māsivādan ḳaçan

T- 332b (6) başuñı kilime çekme yüzüñi örtme ki sen sırr-ı caḳl u cānsın seni görmeyenler cānsuz ten ḳalurlar ki (7) küffāriçün **Emvātun ġayru aḥyā'in** (A809) didi.

(Fācilātün/ Fācilātün/ Fācilün)

Hīn ḳumi'l-leyle ki şemcī ey humām

Şemc mī (8) bāyed be-şeb ender ḳıyām (C4/ 1456)

Ḳumi'l-leyle (A810) dimek sen (9) benüm şemc imsin[5661] gice de ḳā'im gerek. Yacnī sen benüm nūr-ı ṣıfātumuñ mumısın. Yaġuñ fitīlüñ erise de nūruñ benüm nūr-ı ẕātumdan (10) ve nefḥa-i sırr-ı ṣıfātumdandur ve lākin leyl-i fenāda şemc-i vücūduñ ḫıdmet-i dīniçün dik ṭurmayınca (11) **El-ḫulḳu minnī (A811)** mışdāḳınca maḥṣūl-i bāġ-ı vücūduñ olup cümle aḥvālinde saña istinād u ictimād (12) iden ve ḥayāt u ḳıyāmda saña ictidād ve keremine ictiyād iden dān-hā-yı ümmet żāyic (13) olmaḳ lāzım gelür. Nitekim

---

[5659] S1 derkenār: Yacnī mir'āt-ı Muḥammediye çün macnādan (…) kitābet olunan çün lafẓına ḫaṭā'-i muḳarrerdür.

[5660] T-332a, İ-103b, İÜ2-105b, İÜ-200a: + mesṭūrdur isteyen görsün.

[5661] T-332b, İ-103b, İÜ2-105b, İÜ-200a: + şemc.

Festeḳim kemā umirte (A812) buyurur ki senüñ elifveş bī-nuḳṭa ve bī-ḥicāb (14) ve bī-iʿ vicāc olan ḳadd-i ḫaṭṭ-ı istivāñ ki anuñ da ḳıyāmı benüm ḳayyūmiyyetüm iledür. Ansuz rūz-ı rūşen (15) gicedür ve ḳāfile-i şeb-revān ansuz seyr-i ilallāh idemezler. Li-muḥarririhi Taḫmisā lil-Ḥāfıẓ (16) ḳuddise sırrıhu[5662]

(Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün)

Ṣarf u bī-noḳṭā beved çün ḫaber-i vaḫdet-i dost

Şod mücerred dilem (17) ez-ġayr-ı külāh u cer-i post

Ṭıfl-ı dil-rā sebaḳ-ı serv-ḳadeş ʿ āt u ḫūst

İÜ-200b Nīst ber levḥ-i dilem cüz (18) elif ḳāmite dost

Çün kem-i ḥarf-i dīger yār nedād üstādem

Li-muḥarririhi

(Müfteʿ ilün/ Müfteʿ ilün/ Fāʿ ilün)

Festeḳim'uñ elfi durur ol elīf

(19) Elf-i ilāh ile olupdur elīf

Ṭoġrı yolı anuñ ile vardılar

S1-134a Vaḥdeti bu ḥabli ṭutup (1) buldılar

Ḥabl-i Ḫudādur ṭutana ʿ āḳıbet

[5662] Taḫmis… : -İ, İÜ, T.

Ḥadd-i eḥad mesken olur bī-cihet

Vuṣlat u ʿilm (2) ü şeref ü faẕl u cūd

T-333a ʿAşḳ u muḥabbetle taḳarrüb sücūd

Sāye sürūrında ḳazandı ḳamu

İ-104a, İÜ2-106a Ḳıldılar (3) aña dükeli ser-fürū

Şāhid-i sāṭıʿ dileriseñ dilā

Ḳaṭʿ ider iki elif-i enbiyā

Evvel ü āḫirde (4) olan kāmilān

Benden alupdur heme ʿilm-i ʿıyān

Bī ki maʿiyyet sırınuñ rāzıdur

Yesmuʿ bī (5) yunṭaḳubī (A813) nāzıdur

Virmese Aḥmed aña bī remzini

Kim ṭuyadı maḥv ile ney remzini

İki elif bu sıra (6) iki ʿimād

Aña nebī tekyelenüp buldı ad

Biri ezel biri ebed elfidür

Biri yüzi biri anuñ (7) zülfidür

Lafẓ-ı nebī aña işāret ider

Olmasa bī nūn nedür ey püser

Dā'ire-i şeş cihet olan (8) cihan

[5663]Ẓāhiri ḫalḳ bāṭını sırr-ı nihān

Noḳṭa-i nūn sırr-ı bīnüñ şāhidi

Rūḥ-i iżāfīye gider (9) rāh-idi

Keşrete düşürdi sözi cāhilān

Cāhil içün söz uzadur ʿālimān

Şeyḫī de (10) var mı gele ġammāz ola

Reml aña remmāl ola remmāz ola

[5663] Olma bī… : -İ, İÜ, T.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Bāş keştīyān der-īn baḥr-ı ṣafā

(11) Ki tū Nūḥ-ı ṣānī ey Muṣṭafā (C4/ 1458)

Gemici ol bu ṣafā ẕikrinde ki sen Nūḥ-ı ṣānīsin ey Muṣṭafā. (12) Yaʿnī reh-revāna yol bilici gerekdür. Ḫuṣūṣan baḥrde ḫuṣūṣan gemici geçinür niçe levend gemileri (13) vardur ṣırāt-ı müsṭaḳimi koyup sünbülde gezerler ve tevḥīd yolundan şaşanlaruñ yolcısı olurlar.

(14) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pīş īn cemʿī çü şemʿ āsumān

İnḳıṭāʿ vü ḫalvet ārī rā bemān (C4/ 1462)

Bu cemʿ de şemʿ-i semā (15) gibi münḳaṭıʿ u mütebettil olup ḫalvet ḳılanlarla ḳal. Yaʿnī **Vaṣbır nefseke mʿealleẕīne (16) yedʿūne Rabbehum bil-ġadāti ve'l-ʿaşiyyi (A814)** minvālince ve **Lā ruhbāniyye fī'l-İslām (A815)**

T-333b ṭıbaḳınca ṣāfī (17) vücūduñ ḳayırup ḫalḳdan ḳaçma ve şemʿ-i beşeriyyetüñ bī-ḫıdmet ve bī-nefʿ yanmasun. Belki ümmetüñ (18) içün yaġuñ erit ve fitīlüñ çürüt kendülügüñden gec tā mişkāt-ı vücūduñdan ve (19) zücāce-i ḳalbüñden iştiʿāl iden nūr-ı çerāġ rāh-ı hüdā ve mürşid-i şāh u gedā olup

S1-134b Der ẓulmet-i şeb kim (1) neküned rāh-ı ṣavab

Be-nihāde bekef meşʿale'-i ʿālem-tāb

ṭıbaḳınca leyl-i dünyāda yol yanılmayalar ve (2) maʿżūb-ı dāllīnden olmayalar. Nitekim Meṣābiḥ'üñ

İÜ-201a El-mu'minu'l-ḳavī ḫayrun mine'l-mu'minu'ż-żaʿīf (A816) (3) ḥadīṯinde mü'min-i ḳavī cānından geçüp illeri ḳayurandur didiler.

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ṭāʿnān çün (4) segān ber bedr-i tū

Bāneg mī-dārend sūy ṣadr-ı tū (C4/ 1565)

Yā Muḥammed senüñ dīnüñ ve benüm (5) tevḥīdime ṭaʿn ve daḫl idenler anlardur ki ürerler senden yana. Yaʿnī bedr ki

İ-104b, İÜ2-106b ṣadr felekde (6) şeb-revāndur itler üremekle seyrinden ḳalmaz. Pes iḫlāṣla ṭālib-i Ḥaḳ olan ṣūfīlere (7) mürāʾīlerdür yā baṭṭāllardur. **Tebdīlü'ş-şeklü'l-ekl (A817)** ider dedüklerinde ol ṭālib benüm neme gerek (8) il ġavġāsı yetmez mi baña dost sevdāsı diyüp ḥażret-i (a.s)'a keferenüñ sāḥir ü mecnūn (9) diyüp ve yaramaz ḳaṣd etdüklerinde[5664] **Ve mā hum biḍārrīne bihi min eḥadin illā bi'iẕnillāh (A818) Ve mekerū ve mekarallāhu vallāhu ḫayru'l- mākirīn (A819)[5665] (10) Vallāhu yaʿṣımuke mine'n-nās (A820) feseyekfīke humullāh (A821) Kul len yuṣībenā illā (11) mā keteballāhu lenā huve mevlānā (A822) ve ʿalāllāhi felyetevekkeli'l- mutevekkilūn (A823) Fe tevekkel ʿalāllāhi (A824)** ve (12) **Ḳul eʿūẕu bi-Rabbi'l-felaḳ (A825)** ve **Ḳul eʿūẕu bi-Rabbi'n-nās (A826)** gibi āyāt ve resūle

T-334a ḥabībüm medḥ ü ẕemmden (13) kimse kimseyi arturup eksemez ve yaramaz ḳaṣd etmekle[5666] ben murād etmeyince kimse kimseye żarar idemez. (14) Sen baña ṭayan ve benümle ol żārr ve nāfiʿ benüm adumdur. Sen ser-i kārvān-ı Hüdāsın. İt (15) ürür kervān geçer. Hemān baña istiʿāẕe vü iʿtiṣāmı muḥkem it buyurulan mefhūm gibi sen daḫi (16) inkisār bulduḳça incibārı keser ve cebr elinde olan Cebbārdan iste ve mücāhedeñ artur (17) ve aña teveccüh eyle ve sürüldükçe ẕübāb gibi ilerü depin yüzsüzlük eyle[5667].

(Feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün)

ʿĀşıḳa ṭaʿna tāziyāne (18) olur

[5664] T-333b, İ-104b, İÜ2-106b, İÜ-201a: + cenāb-ı ʿİzzetden.
[5665] T-333b, İ-104b, İÜ2-106b, İÜ-201a: +āyeti ve.
[5666] Ve… : -İÜ, T.
[5667] T-334a, İÜ-201a: + mim.

Rāhda süst iken revāne olur

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Nūr ber ḳılāb mebġūż-est u saḫt

(19) Z'ān k'ez ū şod kāsid ū-rā naḳd-i vaḳt (C4/ 25)

Nūr u żiyā ḳālbazanlara ḳatī mebġūżdur.

S1-135a (1) Zīrā ḳalb[5668] şems ü ḳamer ışıḳında bilinür. Naḳd-i vaḳti kesāda varur. Yaʿnī nūr-ı ilāhī-i Ḳu'rānī (2) ki mişkāt-ı Muḥammediyyeden ṭoġup ʿāleme pertev şalmışdur. Küffār anuñiçün sevmezler ki mużaḫref (3) ü bāṭıl ve mümevveh ü ʿāṭıl oldı. Anuñla āşikāre olur ki kefere ḥaḳḳında rüsvāy idüp (4) buyurur **Yeḳūlūne bi efvāhihim mā leyse fī ḳulūbihim (A827) Yaḥżeru'l-munāfiḳūne (5) en tunezzele ʿaleyhim sūretun tunebbiuhum bimā fī ḳulūbihim (A828)** ve ġayrihümā pes[5669] şarrāfuñ ʿadūsudur kelb dervīşlere düşmen (6) olduġı gibi. Ḫuṣūṣan **Ve in kuntum fī reybin mimmā nezzelnā ʿalā ʿabdinā fe'tū bi sūretin min miṣlihi (A829)** ilh. āyeti (7) nāzil olduḳda bu taḳrīʿ ve tevbīḫ ü tehdīdden keferenüñ ġayret-i cāhiliyye ṭamarları müntefiḫ (8) olup keşretleri ve feṣāḥata ve belāġatla

İÜ-210b şöhretleri ile ilzām-ı mü'minīne tehālükleri (9) ġalebe idüp cidd-i kāmil ve beẕl-i mā-fi'l-vesʿ idüp

T-334b rüsvāy olmayalım diyü ḥażret-i Ḳur'ān'a naẓīre (10) söylemek murād idüp ʿāḳıbet emekleri żāyiʿ olup muʿārażaya taṣaddī mümkin olmamaġın (11) bi'ż-żarūrī belīġleri **Mā heẕā kelāmu'l-beşerun be'illelāti ve'l-ʿizzī innemā hū ṣāḥibu'l-ḳavī ve'l-ḳadri (12) illeẕī mā neʿabdu'l-eṣnāmu illā liyaḳarribūnā ileyhi (A830)** didiler. Zīrā ʿilm-i belāġati eyle tekmīl etmişlerdi ki (13) kendü bilgülerinden yuḳarı ṭavḳ-ı beşerde belāġat olmaduġın yaḳīnen ve taḥḳīḳen bilmişlerdi. (14) Nitekim sehere-i Firʿavn

[5668] T-334a, İ-104b, İÜ2-106b, İÜ-201a: + aḳçe.
[5669] T-333b, İ-104b, İÜ2-106b, İÜ-201a: + ḳalb.

kendülerinden yuḳarı siḥr yoġ idügine kemāllerinden yaḳīn etdükleriçün (15) ʿaṣā-yı Mūsānuñ taṣarrufını muʿcize idügin ḳaṭʿen bilüp īmān getürdiler. Bularuñ da kimi īmāna (16) geldi. Kimi **Ve ceḥadū bihā vesteyḳanethā enfusuhum ẓulmen ve ʿuluvvā (A831)** ṭıbaḳınca islāma ʿār idüp celā'-i vaṭan (17) etdiler ve kimi daḫi biz yuḳarı oturalım anlar yerinden gitsünler tā īmān getürüp tābiʿ (18) olayuz didüklerinde **Ve lā taṭrudilleẕīne yedʿūne rabbehum bi'l ġadāti ve'l-ʿaşiyyi yurīdūne vechehu** (A832) (19) nüzūl etdi ki ki anları yerinden ayırmaġa ben rāżı degülüm āḫirü'l-emr bāri anlar ayrılmazsa da

S1-135b (1) ḥażretüñ muḳābilesinde biz oturalım bize naẓar etsün ve yüzüne biz baḳalım didükde **Ve's-sābiḳūn e'l-evvelūn (A833) (2)** ṭıbaḳınca pes ḳademler muḳaddemdür. Gözdeki daḫi anlar ayırduġuña rāżı degülüm didi ki (3) buyurur **Ve lā taʿdu ʿaynāke ʿanhum (A834)** ve baʿde T**urīdu zīnete'l-ḥayāti'd-dunyâ (A835)** ʿibāretinde ḥabībine nāz-engīz (4) veʿitāb-āmīz semt daḫi var. **Eḳulū** lemmā iṣṭafāhullāh veceʿale'-insü ve'l-cinnü ve'l-melekü (5) ve sā'iri el-maḫluḳāti min rūḥihi ceʿale'l-cemʿ ṭafīlen ve daḫīlen müştāḥen ve miḳra li-nübüvvetihi (6) ve şāhidü'r-risāletihi ḥattā aḥberahü'l-enbiyā'i fī kütübihim ve ṭalebū en yekūnū min ümmetihi(7) mine'l-ʿulemā'i mine'l-aḥbār ve'r-ruḥbān ke'l-Kaʿbe ve'l-vehbu veʿAbdullāh İbni Selām ve ġayrihüm (8) ismihü ve ḥilyetü'ş-şerīfe fi'l-İncīl ve't-Tevrāt ve'ṣ-ṣuḥufi ve ṣebti. İnne Ebā Cehli ra'i eşyā'i (9) minhā inşiḳāḳu'l-ḳamer ve nūzūl-i Cebrā'ile ve rā'i ġayrihü eyżān muʿcizāti keṣīratün minhā nebʿü'l-ʿayn (10) ve şehādetü'l-ḥacer ve sücūdu'ş-şecer ve kelāmu'ż-żabʿi velākin ceḥd u ʿannā ve istikbāren ve ʿuluvven (11) ve ru'u sā'ū'l-müşrikīne ʿalemū ḥaḳīḳatün ve aḳra'ū ḥayṣu ḳālū mā haẕā kelāmu'l-beşeri ḥīne ʿacuzū (12) ʿani'l-muʿārażatün bi'eḳṣari sūretün felā muḫāletün inne heẕā'l-iʿtirāfu minhüm iʿtirāfu bi-nübüvveti nebiyyen (13) ṣallallāhu teʿalā ve's-sellem iẕā lemmā ṣebbit iʿtirāf aḳlābihim ve ʿulemā'ihim ṣümme ʿā'idü beʿḍuhum ve ʿatezera (14) baʿḍuhum fe'inkāra cehlā'ihim ve ʿavāmihim lā yeʿaddü inkāran be'l-kelāmi ġayri'l-belīġ ʿalā ma ḥaḳḳahu (15) ehle'l-beyān lā-yeʿadü kelāmen ve innemā yeʿudddū minni aṣvāte'l-ḥayvanātü iẕ ʿavānühüm ke'l-enʿāmū belhüm (16) eżallü felā ʿıṭru baʿde ʿurūsin fe niʿmetü'l-ḥalleti ve'l-lubūs iẕā ṣebbete innehu lā raybe cidden fī (17) haẕā'l-kitābetü'l-menzili ʿalā

iḳtiżā’i nefi’l-cinsi ve liẕā ḳāle lā raybe fihi ve ṣebbete innehu lā raybe fī-nübüvveti Muḥammeden (18) li’enne’l-Ḳur’ān enzele ʿaleyhi meyyitene li-ḥaḳīḳatü ve risāletühü ve’l-ʿammetü’l-ebediyyetü iẕlem yerabbü fihi men teşyuġtebere ʿalā min bi-ġayn (19) minha’-r-raybi ve’t-taṣdīki

T-335a ʿanā

İ-105b, İÜ2-107b beliġā’i ḳureyşin ve uḳalābihim ve yedüllü

İÜ-202a heẕā’l-maʿnā

T-335b edḥālü

S1-136a (1) İnne’l-teşkīkiyyetuhu ve ʿale’l-cemiletün ḥayṣū ḳāle fe’in küntüm fī raybi yaʿnī baʿde ṣubūti ʿaczihim ʿan atiyān miṣlihi (2) lā-raybe fihi min fihi ednā fehim ve eḳal teʿaḳḳul ve innemā yurabbi fihi men lā-yuferriḳu’l-ʿilme mine’l-vehmi (3) velā eşkü mine’l-yaḳīn keṭā’ifet lā-deriyyete fe’inne ẓalametü’l-cehli’l-merkebi eḥāṭaahüm ḥattā lā-yekdiru (4) ve’l-ḥükme be-vuḳūʿi şey’ün mine’l-ḥaḳāyıḳ ve’l-vāḳaʿāti be’l-şekyū ifāẕā se’elū bi’enne’ş-şekke ḥükmü (5) şekvā fī şekkihim verā bū fī rabībihim ṣümme veṣümme ve hellümme cerren iẕā ḳulūbihim merażum ve ẓulmāti beʿażuhā (6) ḳuvvetün baʿḍin ve’l-ḥāṣılü fe-belāġatü’l-Ḳur’ān ve muʿciziyyetihi ṣebbete nübüvvet-i Muḥammed li’ennehu ekbera muʿcizātühü ve ʿaleyke (7) bi’t-te’emmül eyyühā’l-lebīb fī ictimāʿihüm be’in ye’etū bimā yumāṣülü aḳṣara sūretün ṣümme fī ʿaczihim ve ḳavlühüm mā heẕā (8) kelāmü’l-beşeru key taʿrif-i kemāl ḳudretullāhi fe’innehu hüvelleẕī eẓheru’l-ḥaḳḳu bi-lisāni ehlü’l-bāṭılu ve ceʿāleke ru’esā’i (9) müşrikīne şāhidīne ʿalā ḥafiyyetü’l-islām kemā rabbi Mūsā bi-yeddi firʿavne li-yekūne lehü ʿadüvven ve ḥüznen (10) ve ubtilālehun ve maẓharu’d-dīne’l-ḳavīm ve kemākellemullāhi Mūsā mine’ş-şecereti ve ġayrihi ve kī teferruḥu kemā emr-i bi-ḳavlihi febiẕālike (11) fe’l-yefraḥū bʿade māḳāle Yā e’yyühe’n-nāsi ḳad caʿeteküm mevʿiẓet min rabbeküm ve şifā’in limā fī’ṣ-ṣudūr (12) ḳul bi-faẕlillāhi ve raḥmetühü febiẕālike fe’l-yuferruḥu ilḥ ve ḳāle fī ḥaḳḳu’l-küfreti fī ḳulūbihim maraḍun fekāne lil-Ḳur’ānu (13) ve Muḥammedun ṭayyīben ve tiryakken lenā ve semmā mehliken lil-keferati’l-

meʿādīne lienne'ş-şemse yezīdu ʿalīlü'l-ʿayni ʿilletün ve'l-mā'i (14) yezīdü'l-ḥacera ṣalātühü tehtezzu el-muṭāleʿatü mimmā feteḥu li-heẕā el-kesīri fe-lilduʿā'i mine'l-iḥvāni ketebnāhā hünā (15) Allāhümme aḫtimnā bi'l-ḫayr **(A836)** Geldük[5670] ol çerāġ-ı nebevī ki nūr-ı Ḥaḳdur kemālile şaʿşaʿa vü żiyāsı ʿālemi ḳaplamışdur. (16) Ḫırsuzlar ḳalb-zenler üfürmesinden aña elem yoḳdur. **Yurīdūne li yuṭfi'ū nūrallāhi bi efvāhihim (A837)** ṣoñunda (17) **vallāhu mutimmu nūrihī ve lev kerihe'l-kāfirūn (A838)** şāhiddür. Anuñiçün ʿAbdurraḥman es-Sülemī ḳuddise sırruhu Ḥaḳāyıḳ tefsirinde (18) **Ve mā kānallāhu li yuʿaẕẕibehum (A839)**'de buyurur ki mā-dām ki ümerā ve ḳużāt şerʿ-i Muḥammedīye riʿāyet ideler ilā (19) yevmi'l-ḳıyāme ʿadüvleri maġlūbdur. Ümmet emāndadur lākin ʿadli ẓulme sünneti bidʿate tebdīl itseler muntaẓır

S1-136b (1) olsunlar belāyā ve fiten ü mihnet dir

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Pes be-ṣūret ʿālem-i aṣġār ṭūyī

Pes be-maʿna ʿālem-i ekber (2) tūyī (C4/ 521)

Ṣūretde ey ādem ʿālem-i aṣġar sensün. Ammā maʿnāda

İ-106a, İÜ2-108a ʿālem-i ekber sensün. Zīrā her şey' (3) Ḥaḳḳuñ mir'ātıdur. Ammā insān hem ḳudreti ve hem hem ʿilmi ve cemālī vü kemālī mir'ātidür. Pes insānda bu ḳadar (4) ṣıfat bulununca

İÜ-202b dükeli on sekiz biñ ʿālemde bulunan

T-336a insānda mevcūd imiş insānda bulunan (5) ʿavālimde yoġmuş. Beyt

Tūyī ḫulāṣa'-i mecmuʿa-i encüm u eflāk

Velī çe sūd ki ḫˇod-rā nemīkonī (6) idrāk

Beyt

[5670] T-335b, İ-105b, İÜ2-107b, İÜ-202a: pes.

Āferinīş niṣār farḳ tuvāned

Ber meçin çün ḫussān niṣār ez-rāh

Didükleri gibi sen ulı (7) kişisin saña Ḥaḳ ʿazīz didi ve **lillāhi'l-ʿizzet ve li-resūlih ve li'l-mu'minīn (A840)** ḥükmünce ṣıfat-ı ʿizzetde seni (8) müşterek etdi ve senüñle bāġ-ı cihāna belki gülşen-i cināna zīb ü zīnet virdi. Seni (9) kemālāt-ı ġayr-i maʿdūde ile mükemmel ve feżā'il-i lā-tuḥṣā ile mufażżıl etdi. Sen bihterīn-i āferidegān (10) ve mihterīn-i ber-güzīdegān aḫter-i āsmān-maʿrifet ve zübde-i çār-ṭabʿ u şeş cihetsin[5671].

Naḳşunuñ (11) miṣli Naḳşibend-i ezel

Hīc ṣūret yaratmadı evvel

Ḫākken ḥaḳ mükerrem(12) etdi seni

Ḥüsn-i taḳvīmle aḳvem etdi seni

Bunca maḫlūḳı rām ḳıldı saña

Feyz-i ḫāṣṣını ʿām ḳıldı saña

Saña sen **Uḥubbu (13) enne aʿrefun (A841)** ḫumundan kedūy-ı beşeriyyete ḳoyulmış mey-i ʿaşḳ-ı ezelīsin. Sen mir'āt-i ḫāṣṣ-ı cemāl-i lem-yezelīsin. (14) ʿĀlem senüñ ḥużūruña ṭufeyldür. Sen cümlenüñ güzelisin. Bir ḳaç gün libās-ı cismānī içinde ṣalınur (15) ve eglenürsün. ʿĀḳıbet bu köhne-serā-yı ʿunṣurīden aṣluña alınur ve mele'-i aʿlāya beklenürsin. Sen (16) ḥoḳḳa-i ḥaḳāyıḳ-ı Ḳur'āniyyesin sen ṣanduḳca-i daḳāyıḳ-ı furḳāniyyesin. Ölmedin ḳadrüñi bilegör. Leyle-i ḳadr sendedür (17) ġafletde bulunmayıgör. Mey-i nābuñı isrāf ü żāyiʿ idüp ḫāke dökme ve cevher-i nā-yābuñı cehl ile (18) mezbeleye bıraḳma

[5671]T-336a, İ-106b, İÜ2-108b, İÜ-203a: + ebyāt.

T-336b ṣūret-i türābuña baḳma. Sen ʿanāṣırdan ṭaşra bir vücūd-ı şerīfsin. Cism-i ḫarābuña baḳma. (19) Miʿmār-ı ʿālem elinde bir bāz-ı laṭīfsin. Ḥayfā ki çürük tenüñüñ penc rūz-ı aḥvāli seni seyr-i illallāhdan

S1-137a (1) alıḳodı ve levḥa-i vücūduñdan bu telvīn ü ābī-meşreblik ṣafā sebaḳın yudı bu ẓıll u zā'ilüñ (2) ḫˇāb u ḫayāl ḳuru iḫtimālinden ötüri mülk-i īmān ü ʿirfāndan

İ-106b, İÜ2-108b ve cennāt u cemāl ü (3) rıḍvāndan geçer misin? **Vemtāzū'l- yevme** (A842) gününde güruh-ı Hüdādan özüñi elüñle saçar mısın ve (4) ḥarr-ı temmūza döymeyen tenüñi cehenneme atar mısın ve ʿömr-i dā'im ile cennetüñ server ü ḥūrin ʿaẕāb-ı caḥīme (5) ve cevr-i zebānīye ṣatar mısın?[5672] Saña düşer mi bu

İÜ-203a ġaflet ü beṭālet ü bed-sīretle dü-cihān deger (6) cevherüñi balçıḳla örtesin ve nefīs iken nefse uymaġla ve nefes ṭutmaġla ḥayvāndan (7) ḫasīs olasın? Sen ḫod bunda geldüñ ki melekden daḫi artasın. Ebyāt

(Fāʿilātün/ Mefāʿilün/ Fāʿul [feʿilün])

Gevher-i ʿaşḳı zīver-i cān (8) it

Ḳaṣd-ı āb-ı ḥayāt-ı ʿirfān it

Ṭālib-i şehvet-i miḥāl olma

Sākin-i ḫāne-i ḫayāl olma

Ḫūb-rūsın (9) çü turş-rū olma

Rāst-ḫūsın dürūġ-gū olma

[5672] T-336b : + mim.

Ḫāk- i rāh olaña şarṭ-ı rāh budur

(10) Çāḫ-ı ʿuzlet gözet ki cāh budur

Var der-i Ḥaḳḳa ser-firāz olasın

Ḳo der-i ḫalḳı bī-niyāz olasın

ʿİzzetüñ (11) ḥażret-i Ḫudādan ola

Manṣıb-ı cāhuñ ol serāda ola

Niçe(ye) dek ṭavāf-ı Kaʿbe'-i gil

Bir nefes ḳıl (12) ṭavāf-ı Kaʿbe-i dil

Ṭaleb-i ṣoḥbet-i ḫisān etme

Ṭamaʿ-ı ahd-i nā-kesān etme

Devlet anuñ ide bucaḳda maḳām[5673]

T-337a (13) Ne nişān gözleye cihānda ne nām

Besleme cismi kim yeri gūrdur

Ḫuriş-i girm ü ḳūt-ı her-mūrdur

[5673] T-336b derkenār: maṭlab.

(14) Rūḥuñı kelbe hem-nişīn etme

Nefsüñi fāsıḳa karīn etme

Kāmil-i külfet-i mücāhedesin

Ḳābil-i leẕẕet-i müşāhedesin

(15) Ḫātemüñ virme dest-i şeyṭāna

Dīye başılma düşmez insāna[5674]

İmdi **E lā inne evliyā'allāh (16) lā ḫavfun ʿaleyhim ve lā hum yaḥzenūn (A843)** zümresine ḳarışagör ve seyf-i ʿaşḳile nefsüñi ʿıyd-i vaṣla ḳurbān idegör (17) ve illa tekye-i cihānda nā-pākken alup maḥbūb-ı bī-çūne ḳurbānlıġa sezā görülmezsin ve naḳd-i vücūduñ ṣāfī (18) ve muzaḫraf bulunup nārla imtiḥāna muḥtāc olursın

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ẓāhirā ān şāḫ aṣl-ı miyve est

Bāṭınā (19) beher ṣemr şod şāḫ hest (C4/ 522)

Ẓāhiren budaḳ mīvenüñ aṣlıdur ammā ol aġac bāṭınen ve ḥaḳīḳat-i

S1-137b (1) mīveden ötüri dikülmüşdür. Yaʿnī **El-ʿilletu'l-ġā'iyet mā teḳaddüm fī't-taṣavvur ve te'aḫḫur fī'l-vücūd (A844)** didükleri (2) üzere[5675] bāġbānuñ ḳalbinde evvelā ṣemere ḫāṭırası ḳopmasa şeceri dikmezdi. Pes vücūd-ı irādī vü ʿilmī (3) vü taṣavvurīde ṣemer muḳaddem imiş. ʿĀlem-i vücūd u cihān-ı ʿaynīde ol ṣemer mu'aḫḫarda görünürse

[5674] Ḫatem… : -İ, İÜ, T.
[5675] Didükleri… : -İ, İÜ, T. T-337a, İ-106b, İÜ2-108b, İÜ-203a: + ṭıbaḳınca.

İ-170a pes ve **E entum (4) tezraʿūnehu em naḥnu'z-zāriʿūn** (A845) ṭıbaḳınca zerrāʿ-ı ezel yaʿnī bitürici Allāh aġacı yaratmazdı mīve murād (5) olmasa. Pes maʿnāda aġaç mīveden toġmuşdur. Levlāke bunı gösterir ki eger ḥabībüm **Uḥbebtu enne aʿrefe (A846) (6)** ḥükmünce senüñ vāsıṭañ ile ʿālem-i ʿilmimde iẓhār-ı vaṣf u ḳurb u muhabbet ve iʿlān-ı ġavgā-yı ʿaşḳ (7) ve ḥayret murād etmesem seni baña ve ekvānı saña mir'āt yaratmazdım.

T-337b (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Muṣṭafā zīn güft k'ādem u enbiyā

(8) Ḫalfü min bāşend der zīr-i levā (C4/ 525)

İÜ-203b [5676]Anuñiçün **Ādem ve min dūne taḥten yevā'i-yi yevmu'l-ḳıyāmet (A847)** didi. Yaʿnī[5677] ādem (9) ü enbiyā benüm ardumca ṭursalar gerek livā'ü'l-ḥamdüm altında. Yaʿnī ʿālem-i ʿilmīde ve mecmaʿ-ı ervāḥda cümleden muḳaddem (10) olduġum içün cümle ḳıyāmetde ardumda ṭuralar ve rūhları benüm rūḥumdan baḫş olup vaṭan-ı aṣlīleri (11) benüm külliyetüm ʿālemi olduġiçün niye sancaġum dibine cemʿ olsalar gerek ve **naḫnu'l-āḫirūnu's-sābiḳūn (A848)** ḥadīṯince (12) bu remzdür. Yaʿnī ṣūretā āḫirsem de lākin ʿilm ü ʿılliyyet ḥasebi ile ve bāʿiṯ-i vücūdları olduġum sebeb ile (13) cümleden muḳaddemüm ki buyurur **Küntü nebiyyā ve Ādem beyne'l-mā'i ve'ṭ-ṭīn (A849)[5678].**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ger be-ṣūret-i men z'Ādem-zāde (14) em

Men be-maʿnā cedd-i cedd uftāde em (C4/ 527)

Ṣūreten ādemden ṭoġdum ise maʿnen dedemüñ dedesiyüm. (15) Yaʿnī lisān-ı sırr u cemʿle ve zebān-ı mevlūd-ı maʿnevīsi ile buyurur ki[5679] ve anı **Ve enne kuntum Ādem**

[5676] T-337b, İÜ-203b: + bu beyt ḥażretüñ sulṭān-ı enbiyā olup enbiyā anuñ nüvvābı olduġuna şāhiddür. **Kemāḳāle** şemsu'l-e'imme hüve beyne'l-enbiyā'i ve'l-enbiyā nüvvābihi li-ḳavlihi lil-selātin ḫaṣāyis-i Ṣuyūṭī.
[5677] Ādem… : -İ, İÜ, T. T-337b, İ-107a, İÜ2-109a, İÜ-203b: + Muṣṭafā buyurdu ki.
[5678] T-337b, İÜ-203b: + bu maʿnādur.
[5679] T-337b, İÜ-203b: + nitekim sulṭānu'l-ʿuşşāḳ tā'iyyesinde buyurur.

sūreti fili fīhi (16) maʿnā şāhid bā buvettā (A850) ol şāhid daḫi ʿālim-i ʿilmullāhdur ki **Lā şāhid fevaḳhu ve kefī bihi şehīdā (A851)**

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

K'ez berāy-ı men (17) bedeş secde melek

Ve'z pey-i men reft ber heftem felek (C4/ 528)

Benden ötüridür ādeme melegüñ secdesi.

(18) Menüm eclimden cennete girdi. Yaʿnī nūrü'l-envār vāṣılu'l-ervāḥ olup ādemüñ alnındaġı nūr-ı rūḥumdan (19) olup ve ol nūrda ṣıfat-ı Ḥaḳ olduġiçün tenler aṣlı olan ādeme melā'ike ve ervāḥ

S1-138a (1) secde etdiler ve benüm pertev-i nūrum anuñ alnında lemeʿān urduġiçün maḳāmı cennāt-ı ʿāliyye oldı. (2) Ammā Ādemüñ cennetden ḫurūcı beşeriyyet ve ṣūret-i aḥvālinden idi yine menüm nūrumuñ ḥāmili olduġiçün (3) tevbesi ḳabūl oldı ve anuñla ḳomayup **İnnā ceʿalnāke ḫalīfeten (A852)** ḫiṭābına sezā görüldi ḥadīṣde (4) **El-evvel fikret ve āḫeru'l-ʿamel** (A853) buyurur. Yaʿnī her şey' ol taṣavvur zihninde

İ-107b, İÜ2-109b taṣvīr iden ṣūreti iẓhār gerek. Ḫuṣūṣan (5) fikr-i Ḥaḳ yaʿnī irādet-i ezel ḫod-ẕāt-ı ḳadīmüñ vaṣfın ḳadīmidür bilindigi maʿnā Ādem Muḥammed'den (6) ṭoġmuş

İÜ-204a ve aġaç mīveden. Ḥażrete ümmī denildigi de Allāh u aʿlem aṣl u maḳṣūd u netīce vü ʿillet-i ġā'iyye maʿnāsına (7) ola. Yaʿnī ümmī emme'dendür. Ḳaṣd maʿnāsına. Pes cümle kütüb ü ṣuḥuf-ı mürselīnde kebīr taḳrīri üzere meẕkūr (8) ve cümlenüñ ẓuhūrına bāʿiṣ ve cümleden maḳṣūd olmaġın ümmi denildi. Yaʿnī maḳṣūdluga mensūb yāḫūd (9) ümmü'l-ervāḥ ve'l-ḳulūb olduġiçün kemā merre yāḫūd maḳṣūd-ı aṣlī olan ḥażret-i Ḥaḳḳa kemāl-i intisābından (10) denildi yine ilāhī dimekdür. Yāḫūd rūḥ-ı iżāfīsi ism-i aʿẓam ve nūr-ı Ḥaḳ ve ümmü'l-ʿulūm olduġiçün (11) ki **Ḫaleḳa Ādemu ʿalā ṣūretihi (A854)** didiler[5680]

[5680] T-338b derkenār: maṭlab ümmi.

T-338b kemā merre yāḫūd ümmü'l-ḥaḳāyıḳ olduġiçün yāḫūd ümmü'l-ḳurādan (12) yaʿnī Kaʿbe'den ḳopduġiçün yāḫūd ümmü'l-kitābla tev'em olduġiçün ki **El-insān ve'l-Ḳur'ān tev'emāni (A855)**'dür. (13)Yāḫūd ḳalb-i şerīfi levḥ-i maḥfūẓ-ı ḫudā olup cemīʿ ʿulūm anda ketb olduġiçün ve ol levḥden (14) **Mā evḥā (A856)** sebaḳın ve ümmü'l-medāris olan ḳābe-ḳavseynde **Se nuḳri'ike (A857)** dersin okuduġiçün denildi. (15) Yāḫūd ümmete anasından şefḳatlü olduġiçün denildi ki yaʿnī kemāl-i şefḳatde ve tamām-ı merḥametde analıġa (16) mensūbdur. **En nebiyyu evlā bi'l-mu'minīne min ebā'ihum (A858)**'de bu remz vardur ki aña aṭadan eşfāḳ u erḥamdur (17) te'emmel. Ammā ehl-i luġat ümmī yazu yazmayandur ve üstāda varmayandur didüklerinde ḥażretüñ kemāl-i medḥin (18) müşʿirdür[5681] ki ḥażret-i Ḥaḳ ḥabībini ḫōcaya virse ḫōca şākirdden efḍal olmaḳ lāzım gelürdi. (19) Pes ġayret-i Ḥaḳ ḥabībinden evlā vü ekmel kimse bulunduġına rāżı olmadı. Anuñiçün ḥabībini mekteb-i

S1-138b (1) lā-mekānda sūḫte ḳılmaḳla cehālet ü efkār-ı sivāiyye ḥarḳ olup **Fe evḥā ilā ʿabdihi mā evḥā (A859) (2)** ʿilmin oḳutup ʿilm-i ḥaḳīḳate dānişmend etdi

Kefāke bi'l-ʿilmi fī'l-ümmiyyi muʿcizeten

Fī'l-cāhiliyyeti ve't-te'dībi (3) fī'l-yutumi (A860)

(Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Meskel ez-peyġamber-ı eyyām ḫ̌īş

Tekye kem kon ber-fen u ber-kām ḫ̌īş (C4/ 542)

(4) Tekye ṭayanmaḳ kem azdur. Yaʿni az

İ-108a, İÜ2-110a ṭayan. Maʿnā kesilme kendü ḳarn u eyyāmuñda olan peyġamberüñden (5) az ṭayan kendü fenn ü kāmuñ. Yaʿnī kendü bilgüñi bıraḳ ve murāduñdan gec ve aduñdan gec bir (6) rūḥ-i iżāfī-i Muḥammedīde

[5681] S1 338b satır arasında: maṭlab.

T-339a maḥv etmiş ve Muḥammedlük boyaġına boyanmış ve anuñ

İÜ-204b ḫulḳ u ṣıfatına girmiş cismini (7) müteveccih-i rāh-ı şerʿ-i Muṣṭavī ve ḳalbi mesken-i ḥubb-ı Aḥmedī ve ʿaşk-ı Muḥammedī ḳılmış ve vücūd-ı pür-seyyi'esin (8) ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye tebdīl etmiş[5682] bir kimseye yapış ki eyle kimse zamānınuñ peyġamberidür. Zīrā andan (9) mevlid-i bāṭınī sırr-ı Aḥmedī ṭoġup sırr-ı Muḥammed ādemi ḫalīfetullāh etdügi gibi anı da kendüye ḫalīfe ider (10) bi-ḥamdillāh ḥażret-i Şemsimiz de bu maʿnāyı kerrātla uyanıḳla meʿāniye etdügidi ġarażum evliyāya iʿtiḳād (11) etdürmekdür. İnanmayan kendü bilür. Niçe defʿa ṣūreten mestlikle ẓuḥūrdan ġayrı vāḳıʿada (12) ḥażret-i risālet Şemsimüz ḳuddise sırruhu ṣūretinde görüldügi çoḳdur. **Kefā billāhi şehīdā (A861) Vallāhu ʿalā mā neḳulū vekil (A862).**

(13) (Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün)

Ṣad ümīd-est īn zamān ber dār gām

ʿĀşıḳāna ey ḳatī ḫallu'l-kelām (C4/ 536)

Ṣad murād (14) var bu zamānda ḳaldır ve ṭut ṭamaġuñ yaʿni söyleme ʿāşıḳāne ey yigit sözi bıraḳ bu (15) takdirce gām kāf-ı ʿAcemiledür. Yāḫūd ʿArabile ola maʿnā ṣad murād var bu ḫalḳ-ı zamānda sen (16) murādāt fāniyeñi ortadan ḳaldur ve sözüñi ki süflī vesvesedür kes yerine ve **kelimetullāhi hiye'l-ʿulyā (A863)** (17) gele. Yaʿnī evvelā dilüñden elfāẓ-ı żāyiʿīye ve kelimāt-ı müsāvīyi gider ve ṣāniyen ḳalbüñden ḥadīṣ-i nefsi (18) yāʿnī çürük fikri ḳaldur. Ṭālibseñ saña derd ü ʿaşḳ yeter. Aralıḳdan çıḳ ve ketḫudālıḳuñı (19) bıraḳ. Senüñ dünyevī maʿīşetüñi

T-339b Allāh teʿālā üzerine iltizām idüp ʿibādete daḫi hem ḳuvvet

S1-139a (1) virüp hem yolın göstermişdür. Hemān ḫıdmetüñde sürünme de ol ẓāhirüñi ve ḳalbüñi ḫıdmet (2) ü muḥabbetle bir idüp küdūrāt-ı kevneyn fikrini gideregör ki **Mā ceʿalallāhu li raculin min ḳalbeyni fī cevfihi (A864) (3)** ḥükmünce bir ḳalbi bir ʿāriyeti ve emāneti emāniyy-i bāṭıla ve murādāt-ı müsteʿāraya ḥabs eyleme. Zamāneye (4)

[5682] Tebdīl… : -İ, İÜ, T. T-339a, İ-108a, İÜ2-110a, İÜ-204b: ḳılmış.

baḳup ehl-i zamāne gibi olma. Selef-i ṣāliḥe ḫalef olagör ki şimdi zamāne ḫalḳı (5) zencīr-i ġavġā-yı keṣretle ve ḥabl-i beşeriyyet-i pür-keṣāfetle

İ-108b, İÜ2-110b murġ-ı rūḥuñ cenāḥların baġlayup ʿālem-i ervāḥa (6) ṣuʿūd-ı ṭayerān u seyrāndan alıḳorlar. Yāḫūd **Fe ẕekkir in nefeʿati'ẕ-ẕikrā(A865)** ṭıbaḳınca daḫi nefs (7) ü rūḥa fenā virmeyüp sulṭānu'l-ʿuṣṣāḳ ʿÖmer El-Fāriḍ el-Mıṣrī'nüñ (8) Tā'iyye'sinde

Velā tekün mimmen ṭayyişetu durūsehu

Bi-ḥayṣu istaḳarat ʿaḳluhu ve vesteḳalet

Feṣümme verā'e'n-naḳli ʿaḳlu yediḳḳu ʿan

Medārisi (9) ġāyātu'l-ʿuḳūlu's-selīmet (A866)

Buyurduġı üzere

İÜ-205a fenāyla ʿaḳl-ı külle irmeyüp ve kendü ʿaḳl-ı cüz'īsinden (10) öte ʿilm yoḳ ẓan idüp muʿcib ü mütekebbir olana sırr-ı vaḥdet ḫaberin ifşā etme. Dilüñi kes[5683] (11) ʿāşıḳlıḳ anı ister dimek ola[5684]. Mim[5685].

Dilī pür maḫzen-ı esrār dārem

Velākin der-zebān-ı mismār dārem[5686]

Ḫātimetü'l-kitāb (12) dibācede īmā etdigümüz üzere evvel-i kitābda ve āḫir-i kitāblarda midḥat-i sulṭān-ı enbiyā enseb olup ve bu (13) zaḥmetimizüñ ḳabūline bāʿiṣ-i ḳavī olmak ricāsına bir ḳaṣīde-i çār ṣuffe naẓm ve żamm oldı[5687]. (14) Vahā haẕihi[5688]

(Müstefʿilün/ Feʿūlün/ Müstefʿilün/ Feʿülün[Fāʿul])

[5683] İÜ-205a: kesün.
[5684] Dimek ola: S1'de derkenarda verilmiş. Saḥḥ. –T, İÜ.
[5685] -İÜ.
[5686] İÜ-205a, T-339b: + dimek ola.
[5687] Temmet: T. İÜ.
[5688] -İ.

Ey maḫzen-i feżā’il elṭāf-ı Ḥaḳḳa maẓhar

Ey mecmaʿ-ı ḫaṣā’il mecmūʿ-ı ḫalḳa (15) rehber

Ey menbaʿ-ı mürüvvet ey maʿden-i fütüvvet

Ey aṣl-ı feyż-i raḥmet cūd-ı vücūd-perver

(16) Ḫulḳuñ ḳamudan ekmel ḫalḳuñ ḳamudan efḍal

Rūḥuñ ḳamudan evvel cismüñ ḳamudan enver

(17) Ey ẓulmetüñ żiyāsı ey ḫastalar şifāsı

Ey ġamlular ṣafāsı luṭfuñ ṣayar mı diller

Ey dürr-i baḥr-i vaḥdet (18) mühr-i nigīn-i ḳudret

Mihr-i semā-i ʿizzet serdār olanlara ser

Cismüñde sır şerīʿat (19) rūḥuñda hem ṭarīḳat

Sırruñ hüve’l-ḥaḳīḳat hem ḫānesin ü hem der

S1-139b Ey ṭūtī-i ḥaḳāyıḳ (1) ey bülbül-i daḳāyıḳ

Ẕātuñ ḳamuya fā’iḳ dīnüñ ḳamudan aẓher

Ey dürr-i baḥr-i tevḥīd iḳlīm-i ʿaşḳ-ı ferīd

Ey ḥışn-ı şehr-i ümmīd müşkil senüñle eyser

Ṣıdḳ u ṣafāya ṣuffe mihr ü vefāya ḳubbe

Rūyuñ diler eḥibbe ey ḥabb-ı hubbe beyder

Ey Muṣṭafā-yı raḥman ey murtażā-yı insān

(4) Ey muḳtedā-yı her cān ʿallām-ı sırr-ı ester

Ey şemʿ-i ṣurḥ-ı ḫaḍrā mişkāt-ı bezm-i aʿlā

Miftāḥ-ı nūr-ı eclā (5) miṣbāḥ-ı ḳalb-i ḥayder

Ḳānūn-ı dīni vāżıʿ aʿlām-ı ʿilmi rāfiʿ

Ey her belāyı dāfiʿ (6) ʿarş-ı Ḫudāya dilber

Ey rāfiʿ-i ḍalālet ey dāfiʿ-i cehālet

Müştāḳ-ı ber-cemālet aʿrāż u cümle (7) cevher

İ-109a, İÜ2-111a Ey seyyid-i civān-baḫt şāh-ı cihān felek-taḫt

Cān-baḫş u hem cihān-raḫt (8) her zerre anı söyler

Keşşāf-ı sırr-ı evṣāfʿ aşkuñla ṣāf her ṣāf

Ḳāfı muḥīṭ olan (9) ḳāfʿ anḳā-yı ḳudret-āver

Ey raḥmetüñ nesīmi ey cennetüñ naʿīmi

Ey yoḳlayan yetīmi şefḳat (10) eline dāver

Ṭıbb-ı ḳulūb-ı eşbāḥ ṣabb-ı ṣabā-yı- fettāḥ

Feyż-i feżā-yı ervāḥ cümle saña musaḫḫar

(11) Ey seyyid-i memālik ey māniʿ-i mehālik

Ey mürşid-i mesālik ey reh-revāne rehber

Iṣlāh-ı her (12) fesādī miftāḥ-ı her murādī

Sulṭān-ı ʿadl ü dādī mennāʿ-ı ṣanʿat-ı şer

Sulṭān-ı her sipāhī (13) ey cümlenüñ penāhı

Eşyā' turā kemāhī aṣlile oldı manẓar

Destān-serā-yı sulṭān ey (14) bülbül-i ḫoş-elḥān

Şāhīn-i dest-i Ḥannān ṣayyād-ı hem-dilāver

Ne varsa ẓāhir ü ġayb nūruñdan oldı (15) bī-reyb

Ḥūr u cināndaki zeyb senden durur muḳarrer

Ey ʿālemīne raḥmet nūr-ı hüdā-yı ümmet

(16) Ey reh-nümā-yı vuṣlat esrār-ı hinde-server

Olunca rūz-ı maḥşer nefsi oḳuya her ser

Ṭutıla cümle (17) diller ancaḳ hemān o söyler

Ey mihr-i ʿālem-i dil ey pīşvā-yı menzil

Ey naḳş-ı ḥātim-i kül (18) senden ḳamu muṣavver

Ey rūḥı cümle cismüñ ey genci her ṭılısmuñ

Ḳassāmı cümle ḳısmuñ Bu'l-Ḳāsım-ı (19) seḫāger

Ṣarrāf-ı dürr-i ʿirfān ʿarrāf-ı sırr-ı subḥān

Vaṣṣāf-ı ʿaşḳ-ı raḥmān sulṭān-ı baḥr hem ber

S1-140a (1) Ey şāh-ı sırr-ı vaḥdet salār-ı cümle millet

Şehbāz-ı dest-i ḳudret ṣayyād-ı heft kişver

ʿUnvān-ı (2) naṣr-ı fursat mihmān-ı Rabb-ı ʿizzet

Çevgān-ı ṭūb-ı devlet ey dü cihāna mefḫar

Ḳapuñda cümle sā'il (3) baġladı saña maḥmil

ʿArż ide geldi müşkil cümle velī peyġamber

ʿAşḳuñla döner eflāk nūruñla (4) gül olur ḫāk

Biter senüñle her çāk ey her şikeste şeh-per

Ey mevc-i baḥr-i bī-ḥad sırr-ı vücūd-ı (5) ebced

Mürseller içre Aḥmed ey cümle başa efser

Ey aṣl-ı lafẓ u maʿnā bīḫ-i dıraḫt-ı ṭūbā

(6) ʿİlm-i ledünne dānā çeşm-i cihāna gevher

Ey aṣl-ı ʿaşḳ u ġavġā maḥbūb-ı leyl-i isrā

Pāyüñde ʿarş-ı aʿlā (7) kemter gedāsı mihter

İ-109b, İÜ2-111b Ey ʿāṣiyāne eşfaʿ luṭfuñ ḳamuya maṭmaʿ

Ey mühr-i ʿayn-ı maṭlaʿ (8) ḳapuñda mihr çāker

Feyyāż-ı ʿilm-i raḥmān miftāḥ-ı genc-i ʿirfān

Ey ḫastegāna Loḳmān ġassāl-ı her (9) mükedder

Yā seyyidu’s-seriyye yā eşrefu’l-beriyye

Yā melbesu’l-ʿariyye ḳassām-ı ḥavż u kevs̱er

Yā (10) muʿṭ̄iyu’l-mevāhib yā mürşidu’l-merātib

Yā fātiḥu’l-muṭṭālib ʿālem-terā musaḫḫ̱ir

Şevḳ̄i ileyke ġālib demʿ̄i (11) ledeyke sākib

Yā nūr-ı necm-i s̱āḳıb hem māh u mihr-i envār

Rūy-ı tū ḳıble’-i dil gūy-ı tū niʿm-i menzil

(12) Ḥallāl-ı cümle müşkil ey bī-bedel saḥuntūr

Ey ḳatre’-i tū yem būd ʿummān hemçü nem būd

Bī-tū cihān (13) ʿadem būd ʿālem zi-tū münevver

ʿAr şest pāye’-i kem der-sīret ey mükerrem

Levḥ-est māye’-i kem (14) yek kāġıdī zi-defter

ʿAllām-i ʿilm-i esmā ey ism-i ān müsemmā

Fettāḥ-ı sırr-ı Mevlā keşşāf-ı remz-i her der

(15) Serçeşme'-i meʿārif ser-rişte'-i ʿavārif

Serdār-ı cümle ʿārif ey aṣl-ı māye vü ner

Şerʿüñ durur (16) mü'ebbed ẕātuñ durur mü'eyyed

Yapduñ binā müşeyyed muḥkem durur musevver

Sırr-ı cemāl ü ʿizzet (17) remz-i celāl ü heybet

Ġamz-ı kemāl-i ḳudret cümle saña muḳarrer

Feyżüñden aldı ʿĪsā mevtāyı ḳıldı (18) iḥyā

Beyżā yed oldı Mūsā nūruñ ile ser-ā-ser

Ez-kuḥl-ı ḫāk-i ān pāy çeşm cümle ācid cümle ẕīrā'ī

Ez-nuṭḳ-ı şekker-efẓay pür mışr-ı dīn be-sükker

Ez meger çeşmet āhū der-kūh güfte yā hū

S1-140b (1) Ez zülf-i tū siyeh rū üftāde misk-i muʿaṭṭar

Ḳāvs-ı ḳāżā-yı ebrū ḳurulıdur be-her sū

Ol (2) mūy-ı ʿanberīn-būʿ aḳl alur ādem avlar

Yek-dāne ḫāl-i dil-cū anuñla dām iken mū

Der (3) nezd-i cādū ṭūp ḳażā-yı kemter

Ey ṣāḥib-i meşānī Yūsuf ola mı şānī

Kim ola (4) saña şānī maḥbūb-ı Rabb-i ekber

ʿĀşıḳ aña Züleyḫā saña cemīʿ-i eşyā

Belki Ḫudā teʿālā ey (5) enbiyāya server

Olmasa idi nūruñ ḥüsni olmazdı ḥūruñ

Ey aṣlı her sürūruñ cümle (6) ṣafāya maṣdar

Ey rūy ki żaḥī dem nīkām benezed tū kim

Şeb zülfüñe göre ḫam nūr-ı celāle (7) maẓhar

İ-110a, İÜ2-112a Ey muḳtedā-yı ervāḥ ey nūr-ı ẓıll u eşbāḥ

Ey muġleḳāta miftāḥ ey kāyināta mihter

(8) Görmese bunda rūyuñ görmez ḥaşirde būyuñ

Ṭutmasa güft ü gūyuñ yoldan azar (9) melekler

ʿİlmüñ ḳadar ilāhī taʿẓīm ḳıl kemāhī

Ol şāh cümle şāhī ki_oldur cemāle maẓhar

(10) Aṣḥāb necm-i hādī bulsun bi-külli nādī

Rıḍvānile murādı olunca rūz-ı maḥşer

Lā-siyyemā (11) ol aʿlām ol çār rükn-i islām

Bulsun hezār ikrām yā Rabb bi-külli maḥżar

Ṣıddīḳ-i (12) yār-ı gāruñ hicret yolunda yāruñ

Ol şāh-ı nāmdāruñ ḳıl ravżasın muʿanber

Fārūḳ-ı dīnī (13) yā Rabb ḳapuñda ḳıl muḳarreb

Ḳıl ravżasın müheẕẕeb ʿizzet vir aña berber

ʿOṯmān-ı (14) ẕü'l-ḥayāyı ol maʿden-i vefāyı

Ol maḫzen-i ṣafāyı nūruñla eyle eẕher

Ol ehl (15) ehl-i atāyı ol ḥāmilü'l-livāyı

Ol menbaʿ-ı seḫāyı ʿizzetle eyle berter

O mecmaʿ-ı ṣafāyı (16) serdār-ı lā-fetā'yı

Bula ebed rıżāyı Ḥayyı der tevḥīdi

Derdile yanmışidi cāndan uṣanmışidi

(17) Hem fānī olmuşidi der ḥayy-ı bāḳī Ḥaydar

Ḳanın ḳurıtmışidi cismin çürütmüşidi

Yaġın (18) eritmişidi diri diriydi Ḥaydar

Yā şāfiʿu'l-muʿāṣī işfaʿ vekn-i münāʿṣī

Ezi ya'ḥazu'nevāṣī (19) ʿabdi żaʿīf efḳar

Mücrim ḳatı düşüpdür yolın daḫi şaşupdur

S1-141a Ḥadden günāh aşupdür (1) ḳaldı ḥaḳīr ü mużṭar

Ṣınḳun dil ü şikeste zencīr-i ġamla beste

Süst ü naḥīf ü ḫaste ḥayrān (2) u deng ü serser

Bir ḳatre aña kāfī belki cihāna vāfī

Yā şāfī yā muʿāfī ḥastañdur ey şifāger

(3) Ey cümle başın tācı ẕerreñ cihān ḫarācı

Şeyḫī düşüpdür acı acuñdur etmek ister

(4) **Ḳaṣīde-i āḫirī li-muḥarririhi**[5689]

(Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün)

Ey ḥabīb- iʿ Arabī nūr-ı ilāhī medenī

Seg-i bābuñ şeh olur her ne (5) ḳadar olsa denī

ʿAşkuñ ile evliyā ḫayline şāh olmadı mı

Olmuşiken rāʿī-yi üştür Üveys (6) el-Karanī

Toz toprağile yollarda döner bād-ı ṣabā

Ḫāk-i pāyuñ dileyü saña ḳılur (7) devresini

[5689] İ-110a ve İÜ2-112a'da kırmızı mürekkeble beytin iki yanına dağıtılmış olarak yazılmıştır.

İ-110b, İÜ2-112b Sāḥanuñ ṭaşınaʿ āşıḳ ʿ Adenüñ içi ṭaşı

Bu ḥayādan surḫreng oldı ʿ aḳīḳ-i (8) Yemenī

Şāhlıḳ bendeligüñde idügin ṭuyduġiçün

Şerʿ üñe cān ile ḫıdmetler ider şāh seni

(9) Çöpçe gelmez sensüzin serv-i çemen gözlerime

Maḳṣadum bu merḥabā ide muġaylān dikeni

Dü cihān (10) perverişi nuṭḳ-ı faṣīḥüñden alur

Ḫükemā cümle virür şerbetüñe cān u teni

Saña virildi ḳemāl ile (11) maʿ allāh ṣıfatı

İrāde ṣıġmadı kes cümle kesüpdür süḫanı

Eṣerüñ şemm idenüñ şemm iden āṣārından

(12) Şāmmesi ṭuymaz anuñʿ anber ü misk-i Ḫoteni

İsteyüp ḥabl-i metīn ile dilā ḥışn-ı ḥaṣīn

Rāh-ı ʿ aşḳına (13) girüp boynuma ṭaḳdım reseni

Ẕillet ü ḳılletile ḳaldım ayaḳda kerem it

Yerde ḳalsun mı (14) sevenler seni ey şāh seni

Ḳıl cemālüñle müşerref vir beḳā baʿde fenā

Ol ḥayāt-ı dil ü cānı ḳuluna (15) göstereni

Menbaʿ-ı ʿilm ü kerem mecmaʿ-ı ʿirfān u edeb

Maḫzen-i ḥüsn ü şiyem keştī-i dīnüñ dümeni

(16) Maʿden-i faż̧l u kemāl maẓhar-ı nūr-ı müteʿāl

Māhī-i ẓulm-i ẓalem ehl-i ʿināduñ reseni

Ḥāmī-i dīn-i metīn (17) māḥī-i küfrān-ı ḍalāl

Ṣādıḳu'l-ḳavl ü emīn bāġ-ı cihānuñ semeni

Bende-i cūd u seḫāsı (18) dü-cihān ḫalḳı ḳamu

Ḳuvvet ü faḫr-i cihān oldı anuñ āmedeni

Maṭar-ı raḥmeti ṭā'irdür anuñ aḳṭārda

(19) Sırr-ı ʿaşḳile Ḫudā nūr ider anı seveni

Bāʿiṣ-i ʿaṣḳ-ı Ḫudā vāsıṭa-i ḫalḳ-ı cihān

S1-141b Merkez-i devr-i vücūd (1) kān-ı vefā baḫr-i ġanī

Ẕıll-ı Ḥaḳ şems-i hüdā şaʿşaʿa-i nūr-ı Ḫudā

Ḫulḳı ḫoş ẕātı güzel leb ṣadef (2) ü diş ʿAdenī

Luṭfı çoḳ ṭatlu dili maẓhar-ı ḳudretdür eli

Müẕnibe ʿafv u ḫarābātaʿimāret vaṭanı

(3) Müflise luṭf idici daḫi yetīme şefḳat

Düşmüşüñ destin alan dāfiʿ-i ġamm u miḥenī

Senlügüñ (4) ḥaḳḳı ki maḫlūḳa odur aṣl-ı uṣūl

Virdi bu Şeyḫī ḳuluñ sende fenā eyle beni

İ-111a, İÜ2-113a Ol duʿādur (5) ki yüz biñ ṣalāvāt yerine geçer didiler ve belki bī-ʿaded dirler Allāhumme ṣala'llāhumme ṣallī ve ʿalā seyyidinā Muḥammedin ʿadedi (6) ḥurufu'l-Ḳur'ān ḥarfen ḥarfen ve ṣallī ʿalā seyyidinā Muḥammed ʿadede külli ḥarfin elfen elfen ve ṣallī ʿalā seyyidinā (7) Muḥammedin ʿadedi külli elif elfen elfen ve ʿadedi māfī ʿilmüke ve ʿadedi mā kāne ve ʿadedi mālem yekūn ve ʿadedi (8) mā ṣallī ʿaleyhi'l-muṣellūne min ḫalḳike fī semāvātike ve arżıke ebeden dā'imen sermeden illā yevme'l-ḳıyāmeti (9) ve ṣallī ʿalā ālihi ve ṣaḥābihi ve ehl-i beytihi ve ʿalā cemīʿu't-tābiʿīne ve'l-muctehdīne ve'l-mufessirīne (10) ve'l-muḥaddiṣīne ve'l-fuḳahā'i ve'l-muṣannifīne ve ṣallī ʿalā cemīʿu'l-nebiyā'i ve'l-murselīne ve ʿalā cemīʿu'r-ricāli (11) ve'l-meşāyiḫi

ve’l-evliyā’i ve’s-sādāti ve’l-mucādībi eḥyāhum ve emvātihum ecmaʿīn ve ʿalā (12) el-Ḳuṭb ve’l-Ḫıżr ve’l-İlyās ve ricālu’l-heybeti ve’l-ḳuvveti ve’l-fetḥu ve’l-şuhedā’i ve ʿalā ʿAbdu’l-mecīd (13) Eş-Şirvānī ve ʿalā Şemse’d-dīn Es-Sīvāsī ve ʿalā Eş-Şaʿbān El-Kesed Muvennī ve ʿalā ʿibādullāh (14) e’ṣ-ṣaliḥīne min ehlu’s-semāvāt ve arżīn ve ʿalā ebniyā Muḥarrem Ez-Zīlī ve ʿalā umminā ve ʿalā ve ʿalā (15) aḳrabā’inā ve taʿalluḳānā ve ʿalā cemīʿ ümmet-i Muḥammedin ʿāmetü ecmāīne iḥyāhum ve emvātihum ecmaʿīn[5690].

(16) Ḳad u ḳaʿu’l-ferāġ min taḥrīrihi ʿalā yed-i mü’ellifi Şeyḫī bin Ebū’l-Leyṣ Muḥarrem Ez-Zīlī fī şehr-i rebīʿu’l-evvel (17) min tārīḫ eḥad ʿaşr u elf vallāhu’l-ḥamd u ḥamd ve’ṣ-ṣalavat ʿalā Muḥammed ve ileyhi.

İÜ2-113b Ve ḳad u ḳaʿu’l-ferāġ[5691] (18) min kitābetihi heẕā el-kitāb min yed-i Ḥasan bin Şemse’d-dīn el-Ḳızılcavī fī belde-i Amasyā fī medrese’-i ʿAbdu’llāh (19) pāşā fī vaḳtu’l-ʿāşā’i ev-āḫir cemāziye’l-āḫir min tārīḫ eḥad ʿaşr ve elf min hicreti’n-nebeviyyeti ʿaleyhi’ṣ-ṣalava ve’s-selemtum.

[5690] İ-111a : + Ve ḳad u ḳaʿu’l-ferāġ min tarīḫ heẕā e’şerḫu’l-şerīf el-müşāyiḫ el-kāmil el-ʿārif e’r-rabbānī ve’l mürşidu’l-muḥaḳḳıḳ e’ṣ-ṣammedānī Eş-şeyḫ ʿAbdu’l-mecīd Eş-şehīr bi’s- Sivāsī ʿalā yedu’l-ʿAbdu’l-faḳīr ilā el-mülkü’l-ḳadīr ʿAmr ibnu’l-Ḥāc İlyās Es- Sivāsī leyyunullāh ḳālbihi el-ḳāsī fī ev-āḫir ẕī’l-ḳaʿdetü’l-minselk min şehūr sene sebʿā ve erbaʿīn ve elf min hicret min lehu el-ʿizz u e’ş-şeref ve ketebet bā mir şeyḫīnā el-mārr ẕikre ṭāvvelullahi ʿasrihi

[5691] İÜ2-113b: + Sene-i sebʿa ve erbaʿīn ve elf min hicreti min lehu’l- ʿizzeti ve’t-teşrīf ketebtehu bi-emr-i şeyḫinā el-mārr ẕikrehi ṭuvalellāh ʿömrihi menneʿanā be-ṭuvalī ḫāyātehu Allāhümme erḥamu min naẕar ve duʿā li-mü’ellifehu ve kātibehu āmīn.

EKLER

EK 1: ARAPÇA İBARELER

A1. KURAN/53/NECM-3: Ve o, hevasından (kendiliğinden) konuşmaz.

A2. KURAN/53/NECM-10: Böylece O'nun kuluna vahyedeceği şeyi vahyetti.

A3. KURAN/53/NECM-1: Kaybolduğu zaman yıldıza andolsun.

A4. KURAN/91/ŞEMS-1: Güneşe ve onun duha vaktine (ışığının yayılıp parladığı zamana) andolsun.

A5. KURAN/53/NECM-11: Kalbindeki fuad (gönül gözü görmesi), gördüğü (ruhun gözlerinin gördüğü) şeyi tekzip etmedi.

A6. Anlamı: Mükafatlandıran Allah Teala bize en hayırlı mükafatı versin ve bizi hayırlı istikamete bizi sabit kıl.

A7. Şiirin anlamı: Ey Abdulmecid, tahtı bırak gitsin. Nifak büyüklerin vadilerinden yayıldı.

A8. Anlamı: Allah'ım bu duanın sırrı ile sonumuzu hayr eyle. Dinde belirlenmiş olan haramı açıkladığın Fatiha'yı okuyan biz gafillere, acizlere, kardeşlerimize ve salihler ve bu acize ve onlara cennette kalacak yer nasip et.

A9. KURAN/2/BAKARA-222: Sana hayz halinden (kadınların belirli günlerinden) soruyorlar. De ki: "O bir ezadır. Bu yüzden hayz zamanında (belirli günlerinde) kadınlardan (cinsel olarak) uzak durun ve temizlenınceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman ise artık Allah'ın emrettiği yerden onlarla biraraya gelin. Muhakkak ki Allah, tevvabin olanları (tövbe edenleri) sever ve temizlenenleri sever.

A10. Bkz. A9.

A11. Doğrular için fetih hiledir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C.III, s. 469).

A12. Anlamı: Muhtaçlara Celil ve yüce olan (Allah) merhamet etsin (O) korur ve gizler.

A13. Anlamı: Tüm peygamberlerin faziletlerinin tamamı, Hazreti Muhammed'de toplanmıştır.

A14. Şiirin anlamı: Ben şiirlerimle Muhammed'i övmüyorum tam tersine Muhammed'le şiirlerimi övüp güzelleştiriyorum (Peygamberimiz dönemi şairlerinden Hasan b. Sabit'e atfedilen beyit)

A15. KURAN/ 48/ FETİH-28: O'dur ki, Resûl'ünü hidayetle ve hak dîn ile bütün dînlere izhar etmesi (açıklaması) için gönderdi ve şahit olarak Allah yeter.

A16. Anlamı: Her iş için bir zaman belirlenmiştir.

A17. Anlamı: Her türlü zorluğa rağmen Allah'ı tesbih ederim, o dilerse herşeyi kolaylaştırır ve açığa çıkarır (Bu zorluklar ve kokaylıklar) onun celal ve cemal sıfatlarının yansımasıdır.

A18. Anlamı: Her an adil, hâzır ve celîl olan Allah, Müslümanların üzerine mutluluğu artırsın ve her türlü korkuyu def etsin. Ey Allah'ım dinine hizmet edenlere yardım et ve Müslümanlara sabır ver. Allah'ım bizi kafirlerden ve dinden dönenlerden kılma, müminlerin yoluna ilet. Allah'ım bizi gafillerden eyleme. Ey cömertlerin cömerti bizi kötülerin şerrinden emin kıl. Sonra ben "Muhakkak ki Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi olan ve herşeyi evirip çeviren yoktur" diyerek ve bilerek mutlak Alim, Halim, Hay ve Kayyum olan Allah'a tevekkül ederim.

A19. KURAN/67/MULK-23: De ki: "Sizi inşa eden (yoktan yaratıp var eden) ve size işitme, görme ve idrak etme hassalarını veren O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz?"

A20. Anlamı: Günahları affeden (Allah) Hazreti Muhammed'in hürmetine onun sırrını daima kutsasın.

A21. KURAN/7/A'RÂF-204: Kur'ân okunduğu zaman artık onu dinleyin! Ve susun ki; böylece rahmete kavuşturulursunuz.

A22. KURAN/69/HÂKKA-12: Onu sizin için bir ibret kılalım ve işiten kulaklar onu bellesin diye.

A23. Yel, Rahman'ın nefesindendir (Hadis-i şerif) (E'n-Neysâburî, 1992, C. II, s. 298).

A24. KURAN/19/MERYEM-30: (Bebek) şöyle dedi: "Muhakkak ki ben, Allah'ın kuluyum. Bana kitap verdi ve beni nebî (peygamber) kıldı."

A25. Anlamı: Onun içine ruhumdan üflediğim zaman. Bu ibare iki ayette geçmektedir: Sad/72 ve Hicr/29.

A26. Anlamı: Ben onun işiten kulağı ve göre gözü olurum (Hadis-i Şerif) (Canan, 1988, C.I).

A27. Anlamı: Ol der ve olur (Kuran-ı kerim'de bu ifade 9 ayette geçer. Bunlar: KURAN/2/Bakara-117, KURAN/3/Âli İmrân-47, KURAN/3/Âli İmrân-59, KURAN/6/En'âm-73, KURAN/16/Nahl-40, KURAN/19/Meryem-35, KURAN/25/Furkân-7, KURAN/36/Yâsîn-82, KURAN/40/Mu'min-68).

A28. KURAN/13/RA'D-4: Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar (kara parçaları) ve üzüm bağları, ekinler ve budaklı ve budaksız, hurma ağaçlarından bahçeler vardır. Aynı su (tek bir su) ile sulanır ve Biz onların bazısını bazısına, yenmesinde (tadına, lezzetine ve kokusuna göre) üstün kılarız. Akıl eden kavim için muhakkak ki bunda, âyetler vardır.

A29. KURAN/24/NÛR-35: Allah, göklerin ve yerin nuru'dur. O'nun nuru, içinde misbah (lâmba) bulunan kandil (ışık saçan bir kaynak) gibidir. Misbah, sırça (cam) içindedir. Sırça (cam), inci gibi (parlayan) yıldız gibidir. Doğuda ve batıda bulunmayan mübarek bir ağacın yağından yakılır. Onun yağı, ona ateş değmese de kendi kendine ışık verir. Nur üzerine nurdur. Allah dilediğini nuruna hidayet eder (ulaştırır). Ve Allah, insanlara örnekler verir. Ve Allah, herşeyi en iyi bilendir.

A30. KURAN/İSRA/33: Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kısas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.

A31. Anlamı: Ben Hakk'ım (Hallac-ı Mansur ile özdeşleşen sözdür. Hallac-ı Mansur'un şevk halinde bu sözü söylemesi idamına neden olmuştur.)

A32. Anlamı: Ölüm mümine armağandır (Hadis-i Şerif) (Canan, 1988, C. III, s. 457).

A33. Anlamı: Bu hal üzerine katli vaciptir.

A34. Anlamı: Muhakkak ki onun hayatı öldürülmesindedir.

A35. Anlamı: Allah'ım benim öldürülmemi bağışla. Muhakkak ki onlar beni bilmiyorlar.

A36. Anlamı: Vatan sevgisi imandandır (Hadis-i Şerif) (Acluni, 2000, C. I, s. 346-347).

A37. KURAN/1/FATİHA/6: Bize doğru yolu göster.

A38. Anlamı: Onun üzerine sonsuz selamlar olsun.

A39. Anlamı: Ey bir olan, senin muhabbetin sevilen ve seven ve kavuşma zamanına adım adım gel.

A40. Anlamı: Seni hakkıyla bilemedik ve sana hakkıyla ibadet edemedik (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. III, s. 127).

A41. KURAN/36/YASİN/59: (Allah, şöyle der:) Ey suçlular! Ayrılın bu gün!

A42. KURAN/10/YÛNUS-24: Dünya hayatının durumu (örneği) sadece semadan indirdiğimiz su, böylece yeryüzünde, insanların ve hayvanların yediği, arzın bitkileri ile karışan su gibidir. Hatta yeryüzü onun güzelliğini alıp güzelleştiği zaman onun sahibi, ona, kendilerinin muktedir olduğunu zannetti. Ona emrimiz gece veya gündüz geldi ve böylece onu hasat ettik (kökünden kopardık). Sanki dün hiç olmamış (zenginleşmemiş) gibi oldu. İşte böylece ayetleri tefekkür eden bir kavim için ayrı ayrı açıklıyoruz.

A43. KURAN/50/ KAF-37: Muhakkak ki bunda kalpleri olan ve ilka edilenleri işitebilen ve (kalp gözleri ile Allah'a) şahit olan kişiler için mutlaka ibret vardır.

A44. KURAN/53/ NECM/4: (O'nun söyledikleri), sadece O'na vahyolunan vahiydir.

A45. Bkz. A43.

A46. KURAN/3/ AL-İ İMRAN/190: Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır.

A47. KURAN/3/ AL-İ İMRAN/13: (Bedir savaşında) çarpışan iki fırka, sizin için bir ibret olmuştur. Bir fırka Allah'ın yolunda savaşıyor ve diğeri kâfir olan (fırka), onları (bizzat) gözleri ile kendilerinin iki misli görüyorlardı. Ve Allah dilediğini, kendi yardımı ile destekler. Muhakkak ki bunda, ulûl ebsar (basîret sahipleri) için mutlaka ibret vardır.

A48. KURAN/87/ A'LA/-9: O hâlde, eğer öğüt fayda verirse, öğüt ver.

A49. Anlamı: Kim cahillere ilmini paylaşırsa zayi etmiş olur.

A50. Anlamı: İslam'da ruhbaniyet yoktur (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 528).

A51. KURAN/41/FUSSİLET-6: De ki: "Ben sadece sizin gibi bir insanım. Bana sizin ilâhınızın, tek bir ilâh olduğu vahyediliyor. Öyleyse O'na yönelin (O'na doğru istikamet alın) ve O'ndan mağfiret dileyin. Ve müşriklerin vay haline!"

A52. Bkz. A25.

A53. KURAN/20/TÂHÂ-131: Ve onlardan bazılarına, onları imtihan etmemiz için, (onlarla) metalandırdığımız (faydalandırdığımız) dünya hayatının ziynetlerine gözlerini dikme (imrenme). Ve Rabbinin rızkı daha hayırlıdır ve bâkidir (devamlıdır).

A54. Bkz. A26.

A55. KURAN/2/BAKARA-115: Ve doğu da Allah'ındır batı da. Artık hangi tarafa dönerseniz dönün, Allah'ın Vechi (Zat'ı) işte oradadır. Muhakkak ki Allah Vâsi'dir (rahmeti ve lutfu geniştir, herşeyi ilmi ile kuşatandır).

A56. KURAN/41/FUSSİLET-54: Onlar gerçekten Rab'lerine mülâki olacaklarından (ruhlarını hayatta iken Allah'a ulaştıracaklarından) şüphe içindeler, öyle değil mi? O (Allah), herşeyi ihata etmiştir (ilmiyle kuşatmıştır), öyle değil mi?

A57. Bkz. A55.

A58. Bkz. A55.

A59. KURAN/6/EN'ÂM-79: Muhakkak ki ben, hanif olarak yüzümü, yeri ve semaları yaratan Allah'ın Zat'ına döndürdüm. Ve ben, müşriklerden değilim.

A60. Anlamı: Ondan başka keşfedecek ve ondan başka örtecek yoktur.

A61. KURAN/ 57/HADÎD-4: O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra Arş'a kurulandır. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni, oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir.

A62. Bkz. A29.

A63. Bkz. A39.

A64. KURAN/ 8/ ENFAL-24: Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah'ın ve Resûlü'nün çağrısına uyun ve bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer. Yine bilin ki, O'nun huzurunda toplanacaksınız.

A65. KURAN/53/ NECM-17: Bakış kaymadı ve haddi aşmadı.

A66. Benim Allah ile olduğum öyle bir vaktim var ki (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s.156).

A67. Anlamı: Allah'ım beni (seninle) meşgul et.

A68. KURAN/ 65/TALÂK-3: Kim Allah'a tevekkül ederse, O kendisine yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah, her şeye bir ölçü koymuştur.

A69. Anlamı: Beni besleyecek ve bana yardım edecek olan Rabbim'e riayet edeceğim.

A70. KURAN/47/ MUHAMMED/12: Şüphesiz Allah, inanıp salih ameller işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. İnkâr edenler ise (dünya zevklerinden) yararlanırlar ve hayvanların yediği gibi yerler. Onların kalacakları yer ateştir.

A71. KURAN/30/ RUM/52: Öyleyse muhakkak ki sen ölülere duyuramazsın, arkalarına dönüp gittikleri zaman sağırlara da daveti duyuramazsın.

A72. Anlamı: Ben öldüm. Ölmemde hayat içinde hayat vardır.

A73. KURAN/17/İSRÂ-85: Ve sana ruhtan sorarlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir." Ve size, (ruha ait) ilimden sadece az bir şey verildi.

A74. KURAN/95/ TÎN-5: Sonra onu, esfeli safiline (en sefil hale, nefsinin karanlıklarına) iade ettik (çevirdik).

A75. İnsanla Kur'an ikiz kardeştir (Hadis-i şerif) (Arabi, 2000, s. 30).

A76. Anlamı: Yaratma bana aittir.

A77. Bkz. A25.

A78. Bkz. A73.

A79. KURAN/3/ÂLİ İMRÂN-97: Orada (Beytullah'da) açık beyyineler, Hz.İbrâhîm'in makamı vardır. Ve kim oraya girerse emin (emniyette) olur. Ona yol bulmaya (Hacc'a gitmeye) gücü yetenlere, Allah için o Beyt'in hac edilmesi, insanların üzerine (farz)dır. Ve kim inkâr ederse, artık muhakkak ki Allah, âlemlerden ganidir (hiçbir şeye muhtaç değildir).

A80. KURAN/2/BAKARA-195: Ve (mallarınızı) Allah yolunda infâk edin (başkalarına verin)! Ve de kendi elinizle (kendinizi) tehlikeye atmayın! Ve ahsen olun! Muhakkak ki Allah, muhsinleri sever.

A81. KURAN/86/TÂRIK-9: Gizli şeylerin açıklanacağı gün

A82. KURAN/ 3/ AL-İ İMRAN-169: Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler.

A83. Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. II, s. 75).

A84. Anlamı: *Mevakıf* adlı kitabın sahibi (El-'Îcî) şöyle demiştir: Allah bedenin bütün parçalarını yok edip sonra yeniden mi var eder ya da bedenin parçalarını birbirinden ayırır da sonra bir araya mı getirir? Gerçek şu ki bu konu ispatlanmış değildir.

> İki yoldan her biri için kesin delil yoktur. Allah teâlâ'nın "Onun zatından başka her şey yok olacak (KURAN/ 28/Kasas- 88)", "Yeryüzünde bulunan her canlı fânidir (KURAN/ 55/ Rahman- 26)" ayetleri insan bedeninin tamamen yok olmasına dalalet etmez. Zira her şeyin helaki ve fenası asli sıfatlarının dışına

çıkması manasınadır. Bu vücudun cüzlerinin birbirinden ayrılması şeklinde olabilir.

İbn-i Kemal Paşa, *Haşru'l-Ecsad* adlı risalesinde şöyle demiştir: Bedenin yeniden dirilmesi meselsinde herhangi bir bedenin yaratılması esastır. İlk bedenin aynıyla var edilmesi şart değildir.

Seyyid Şerif Cürcanî, *Şerhü'l-Mevakıf* adlı eserinde şöyle dedi: Bedenin fenası cüzlerin birbirinden ayrılmasından ibarettir diyenlerin nazarında cismin yeniden diriltilmesi yok olan şeylerin yeniden yaratılması ile ilgilidir. Yok, olanların iadesi haşr meselesinin haşr meselesinin başlangıcı ile alakalı değildir. Bu açıklamalara göre yeniden dirilmeyi inkâr edenlerin şayet bir insan…

Tûsî, münkirlerin durumunu açıklama sadedinde şöyle demiştir: Bir şeyin arasına yok olan bir şeyin aynıyla hulul etmesi imkânsızdır. Zira hululun gerçekleşmesi için farklı iki organın olması gerekir. Bu durumda yoktan var edilen önceki varlığın aynısı olmaz. Yeniden var edilene başlangıcın aynı olmayınca benzeri olur. Yani çokluk tekliği nefyeder. Şayet yok olan şey aynıyla iade edilse o şeyin bizzat Allah teala'nın "Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın onların benzerini yaratamaya gücü yetmez mi (KURAN/ 36/ Yasin,-81)" sözü bizim muradımızı ortaya koyar ve bedenin aynıyla yeniden diriltilmesi sözünü geçersiz kılar.

A85. KURAN/ 36/ YASİN-81: Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Evet yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir.

A86. Bkz. A85.

A87. Anlamı: Dönüş yalnızca O'nadır.

A88. Anlamı: Muhammed'in bedeni Miraç gecesinde ruhundan ayrıldı, ruhu (Miraca) yükseldi.

A89. Anlamı: Bedenini bırakıp sadece ruhu ile yükseldi.

A90. Anlamı: İki kere doğmayan göklerin melekûtunu geçemez.

A91. Anlamı: insan ve melek olarak indi.

A92. KURAN/17/İSRÂ/1: Âyetlerimizi göstermek için, kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürüten Allah, Sübhan'dır (bütün noksanlıklardan münezzehtir). Muhakkak ki O, en iyi işiten, en iyi görendir.

A93. Anlamı: Allah onu donattı.

A94. Anlamı: Gelinden sonra hiç koku yoktur ama her gören ve bilen başka anlatır.

A95. Anlamı: Hristiyanların, kendi peygamberleri hakkında iddia ettikleri ilâhlık yakıştırmasını bırak da, bundan başka istediğin sıfatla Allah Rasulü'nü öv, hâkımâne hükümlerini ver (Kaside-i Bürde 43. beyit) (Armutçuoğlu, 2002).

A96. Anlamı: Ben Allah'tanım.

A97. KURAN/87/A'LÂ-6: (Kur'ân'ı) sana, Biz okutacağız, bundan sonra sen unutmayacaksın.

A98. KURAN/53/NECM-9: Böylece iki yay mesafesi kadar, (hatta) daha yakın oldu.

A99. KURAN/41/FUSSİLET-31: Biz dünyada ve ahirette sizin dostlarınızız. Orada sizin için canlarınızın istediği ve talep ettiğiniz (her) şey vardır.

A100. Bkz. A91.

A101. Anlamı: Sonra bu konuyu geçen sayfalarda dinleyenlere aktardıktan sonra, Allah bana Miraç konusunda kelam kitaplarını irdelemeyi ilham etti.

Mutezile'ye göre Allah Teâlâ, hazreti Âdem'i önce kaba bir şekilde yarattı sonra da ona şekil verdi. Ömer en-Nesefî Mutezile'nin Miraç'ın bedenen gerçekleşmediğini ispatlamak için süfûl ve hubûtu delil getirdiğini söyler. Bu şöyle cevaplandırılabilir: İnanmayanlar da rüyalarında göğe yükseldiğini görebilir. Fakat bu durumun Resûlullah'a gerçek olarak yaşatılması Miraç'ın bir mucize olarak olduğunu gösterir. Eğer Hazreti peygamber sadece sözlü olarak bu konuyu anlatsa rüyasında çıktığını elbette söyleyebiliriz. Ama o ben gökyüzüne çıktım demiyor. Gökyüzüne yükseltildim, orada yürütüldüm diyor. Bu da Miracın ruh ve bedenle birlikte peygamber uyanıkken gerçekleştiğine işaret eder. Bunu derinlemesine düşünün. "Onların fıtratındandır" sözüne bakarsak taş, toprak gibi şeylerin yerde durması tabiatları gereğidir. Ancak eğer insan bunları havaya fırlatırsa taş, toprak yukarıya gider.

Hazreti Peygamber'in merkebi (bineceği) de Burak olduğundan Cebrail de onu yönlendirdiğinden bedenen Miraç'a yükselmesi normaldir. Tıpkı birisi eline bir yay alsa o yay ile oku yukarı atabilir. Peygamber de ok gibidir. Gece yürütülmesi ise yaya benzer. Cebrail yol göstericisi olduğundan gece yürürken yay ile fırlatılıp gökyüzüne yükselmesi ve hatta göğü aşması normaldir. Mahmud en-Nesefî, şöyle dedi: "Miraç'ın Peygamber'in bedenen uyanıkken gerçekleştiği doğrudur. Mekke'den Beyt-i Mukaddes'e yolculuğu ile ilgili de ayet vardır. Oradan göğe veya nereye isterse gidebildiği ile ilgili de haberler vardır. Bir beşerin göğe çıkmasını imkânsız sanmak, bir meleğin yeryüzüne inmesini imkânsız sanmaya benzer. Buna inanmak, insanı peygamberliğin inkârına sevk eder."

A102. İsmail Hakkı Bursevi'ye ait meşhur söz: Vudu ki mâsivâdan infisâl, salât ki Hakk'a ittisaldir (Bursevi, 1997) .

A103. Hazret-i Ömer'e atfedilen meşhur söz: Keşke yaratılmasaydım. Keşke annem beni doğurmasaydı. Keşke saman olsam de faydalı olsam. Keşke kesilen bir koç olsam da derimden, etimden yararlanılsa.

A104. Anlamı: Benim adıma bir istekte bulunana görürsem ona hizmet ederim.

A105. Anlamı: İsteyen aşağılanır istenilen kıymetli olur.

A106. KURAN/18/ KEHF-67: (Hızır A.S): "Muhakkak ki sen, benim maiyetimde (iken vuku bulacak olaylara) sabretmeye asla güç yetiremezsin." dedi.

A107. KURAN/18/KEHF-69: (Musa A.S): "İnşaallah (Allah dilerse), beni sabırlı bulacaksın. Ve sana emirlerde asi olmayacağım." dedi.

A108. İşlerinizde şaşırdığınız zaman kabir ehlinden yardım isteyiniz (Hadis-i şerif) (Acluni, 2000, C. II, s. 213).

A109. KURAN/5/MÂİDE-35: Ey âmenû olanlar (Allah'a ulaşmayı, teslim olmayı dileyenler); Allah'a karşı takva sahibi olun ve O'na ulaştıracak vesileyi isteyin. Ve O'nun yolunda cihad edin. Umulur ki böylece siz felâha erersiniz.

A110. Anlamı: Allah için bir sıkıntıyı kaldıranın Allah tüm dertlerını, sıkıntılarını kaldırır.

A111. Anlamı: Allah'ın hoşlanmadığı tüm sözlerden, eylemlerden, gördüklerimden, duyduklarımdan tövbe ederim. Güç ve kuvvet yalnızca yüce Allah'a aittir.

A112. Anlamı: Beni kalbi kırıkların yanında ara (Hadis-i şerif) (El-İsbehani, 1974, C. II, s. 364).

A113. KURAN/25/ FURKÂN-70: Ancak kim (mürşidi önünde) tövbe eder (böylece kalbine îmân yazılıp, îmânı artan) mü'min olur ve salih amel (nefs tezkiyesi) yaparsa, o taktirde işte onların, Allah seyyiatlerini (günahlarını) hasenata (sevaba) çevirir. Ve Allah, Gafur'dur (günahları sevaba çevirendir), Rahîm'dir (rahmet nuru gönderendir).

A114. Ölmeden önce ölünüz (Hadis-i şerif) (Aclûnî,2000, , C. II, s. 29).

A115. Dünya leştir (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C.I, s. 362).

A116. Molla Câmî'ye ait şiirin anlamı: Övgü mutluluğun efendisinedir ve fakirler aşka nasıl cesaret eder?

A117. Anlamı: Hilali görmezsen onu görmek isteyenlere boyun eğ.

A118. Anlamı: Ey dostum muhakkak sen yücesin.

A119. Bkz. A73.

A120. KURAN/9/TEVBE-102: Ve diğerleri (savaştan geri kalanların bir kısmı), günahlarını itiraf ettiler. Salih ameli, diğer kötü (amel)le karıştırdılar. Umulur ki; Allah, onların tövbelerini kabul eder, muhakkak ki; Allah, Gafur'dur (mağfiret edendir), Rahîm (rahmet nuru gönderen)'dir.

A121. KURAN/ 75/KIYÂME-2: Ve hayır, levvame (kınayan) nefse yemin ederim.

A122. Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, CI, s.148).

A123. İnsanlara akılları nisbetinde konuşun (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XI, s. 230).

A124. KURAN/50/KAF-37: Muhakkak ki bunda kalpleri olan ve ilka edilenleri işitebilen ve (kalp gözleri ile Allah'a) şahit olan kişiler için mutlaka ibret vardır.

A125. Bkz. A75.

A126. Anlamı: Muhakkak ki Allah hikmeti vaizlerin dili ile dinleyicilerin idrakine sunar.

A127. Anlamı: Allah'ın velileri gelinler gibidir. Benim velilerim kubbenin altındadır (Beyazıd'a atfedilen söz) (Kuşeyrî, 1991, s. 428).

A128. İmam Şafii'nin şiirinin anlamı: Cahillere ilim veren boşa harcamıştır. İlmi hak edenlerden esirgeyen ise ona zulmetmiştir.

A129. Senin verdiğine engel olacak hiçbir güç yoktur. Senin vermediğini verecek de yoktur (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 486).

A130. Bkz. A79.

A131. KURAN/ 17/İSRÂ-81: De ki: "Hak geldi, bâtıl zail oldu (yok oldu). Muhakkak ki bâtıl yok olacaktır (yok olmaya mahkûmdur)."

A132 (Allah) Âdem'i kendi suretinde yarattı (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s.336).

A133. KURAN/ 7/A'RÂF-198: Ve onları eğer hidayete (Allah'a ulaşmaya) çağırırsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün ve onlar görmezler.

A134. KURAN/ 4/NİSÂ-78: Nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır. Hatta sağlam kalelerde olsanız bile. Eğer onlara bir iyilik isabet ederse: "Bu Allah'tandır." derler. Ve eğer onlara bir kötülük isabet ederse: "Bu sendendir." derler. De ki: "Hepsi Allah'ın katındandır." Artık bu topluluğa ne oluyor ki söz anlamaya yanaşmıyorlar?

A135. KURAN/41/FUSSİLET-53: Âyetlerimizi afakta (ruhumuzun baş gözüyle) ve enfüste (nefsimizin kalp gözüyle) onlara göstereceğiz. O'nun hak olduğu onlara tebeyyün etsin (açıkça belli olsun) diye. Rabbinin herşeye şahit olması kâfi değil mi?

A136. KURAN/25/FURKÂN-7: Ve dediler ki: "Bu nasıl resûl ki, yemek yiyor ve çarşılarda dolaşıyor. Ona bir melek indirilseydi olmaz mıydı? Böylece onunla beraber uyarıcı olurdu."

A137. Bknz A51.

A138. Bkz. A51.

A139 (Allahu Te'ala mahlûkatı zulmette yarattı) sonra onların üzerine nurundan saçtı (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 97).

A140. Bkz. A2.

A141. KURAN/56/VÂKIA-85: Ve Biz, ona sizden daha yakınız fakat siz görmezsiniz.

A142. KURAN/ 50/KAF-16: Ve andolsun ki insanı Biz yarattık. Ve nefsinin ona ne vesveseler vereceğini biliriz. Ve Biz, ona şah damarından daha yakınız.

A143. KURAN/57/HADÎD-4: Gökleri ve yeri 6 günde yaratan O'dur. Sonra arşın üzerine istiva etti. Arza gireni ve ondan çıkanı ve semadan ineni ve orada uruç edeni (yükseleni) bilir. Ve siz nerede iseniz O, sizinle beraberdir. Ve Allah, sizin yaptıklarınızı en iyi görendir.

A144. Bkz. A56.

A145. KURAN/65/TALÂK-12: O Allah ki, yedi kat gökleri ve yerden de onların misli kadarını (yedi kat yerleri) yarattı. Allah'ın herşeye kaadir olduğunu ve Allah'ın herşeyi ilmen (ilmi ile) ihata etmiş olduğunu (kuşattığını) bilmeniz için emir, onların arasında (gökler ve yerler arasında) devamlı iner.

A146. Bkz. A56.

A147. KURAN/2/BAKARA-148: (Ümmetlerin) hepsinin döndükleri (yöneldikleri) bir yönü vardır. Artık hayırlarda yarışın. Nerede olursanız olun, Allah sizin hepinizi biraraya getirir. Muhakkak ki Allah herşeye kadirdir.

A148. A145.

A149. Uyku ölümün kardeşidir (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 296).

A150. Anlamı: Şöyle yakîn (kesin bilgi) hâsıl ettim ki perde kaldırılsa da yakînim artmaz (Hazret-i Ali'ye isnad edilen bir söz).

A151. KURAN/93/DUHÂ-11: Ve fakat Rabbinin ni'metlerini artık anlat.

A152. Rabbimin yanında gecelerim, Rabbim beni yedirir içirir (Canan, 1988, C. V, s. 254).

A153. Anlamı: El, ayak ve bu ikisi dışındakiler de aynı şekildedir.

A154. KURAN/72/CİNN-26: O (Allah), gaybı bilendir. Fakat O, gaybını hiç kimseye izhar etmez (açıklamaz).

A155. KURAN/72/CİNN-27: Resûllerden razı oldukları (tasarruf rızasına ulaşmış olanları) hariç! O takdirde, muhakkak ki O (Allah), onların önünden ve arkasından gözetenler sevkeder ki,

A156. KURAN/73/MUZZEMMİL-8: Ve Rabbinin İsmi'ni zikret ve herşeyden kesilerek O'na ulaş.

A157. KURAN/73/MUZZEMMİL-9: O (Allah), doğunun ve batının Rabbidir. O'ndan başka İlâh yoktur. Öyleyse O'nu vekil edin.

A158. Anlamı: Bir yönetici olmak zorunda değilseniz, yönetmek zorundasınız.

A159. KURAN/11/HÛD-6: Ve yeryüzünde yürüyen bir canlı yoktur ki; onun rızkı, Allah'ın üzerine (Allah'a ait) olmasın. Ve onun karar kıldığı (kaldığı) yeri ve onun emanet (geçici) durduğu yeri bilir. Hepsi Kitab-ı Mübîn'dedir.

A160. Anlamı: Ne olursa olsun, yeterince zorlayarak uğraşın.

A161. KURAN/35/FÂTIR-32: Sonra kullarımızdan seçtiklerimizi kitaba varis kıldık. Böylece onlardan bir kısmı nefsine zulmedicidir, onlardan bir kısmı muktesittir. Onlardan bir kısmı da Allah'ın izniyle hayırlarda yarışanlardır. İşte o ki o, büyük fazıldır.

A162. Âlimler peygamberlerin varisleridir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 123).

A163. KURAN/67/MULK-3: Gökleri yedi tabaka (7 kat) olarak yaratan O'dur. Rahmân'ın yaratmasında bir uyumsuzluk göremezsin. Haydi bakışını çevir (tekrar bak), bir yarık (çatlak) görüyor musun?

A164. KURAN/6/EN'ÂM-91: "Ve Allah, beşere bir şey indirmedi." dedikleri zaman O'nun kadrini hakkıyla takdir edemediler. "İnsanlar için hidayet edici ve bir nur olan Hz. Musa'nın getirdiği kitabı kim indirdi?" de. Onu kâğıtlara (yazıp)

açıklıyorsunuz, çoğunu gizliyorsunuz. Babalarınızın ve sizin bilmediğiniz şeyler size öğretildi. “Allah” de, sonra onları daldıkları şeylerde bırak oynasınlar.

A165. KURAN/31/LOKMÂN-22: Ve kim muhsin olarak vechini Allah’a teslim ederse, o takdirde sağlam bir kulba tutunmuş olur. Ve işlerin sonucu Allah’a (ulaşır).

A166. Anlamı: Nefsinizi terbiye edin, muhakkak ki düşünceleriniz Hakka giden tüm yollar terbiyeden geçer.

A167. KURAN/20/TÂHÂ-131: Ve onlardan bazılarına, onları imtihan etmemiz için, (onlarla) metalandırdığımız (faydalandırdığımız) dünya hayatının ziynetlerine gözlerini dikme (imrenme). Ve Rabbinin rızkı daha hayırlıdır ve bâkidir (devamlıdır).

A168. KURAN/20/TÂHÂ-132: Ve ehline (ailene ve etrafındakilere) namazı emret ve onun üzerinde (namazda) sabırlı ol. Senden rızık istemiyoruz. Seni, Biz rızıklandırırız. Akibet (en güzel sonuç) takva sahiplerinindir.

A169. KURAN/3/ ALİ İMRAN- 40: Zekeriya, “Ey Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çatmış iken ve karım da kısır iken benim nasıl çocuğum olabilir?” dedi. Allah, “Öyledir, ama Allah dilediğini yapar” dedi.

A170. KURAN/21/ENBİYÂ-23: O (Allah), yaptığı şeylerden mesul (sorumlu) değildir. Ve onlar, (yaptıklarından) mesuldür (sorgulanırlar).

A171. KURAN/38/SÂD-74: İblis hariç ki, o kibirlendi ve kâfirlerden oldu.

A172. Şiirin anlamı: Cehaletin sebeplerinden biri de hakkını kaybeden ve iyi bir insandır.

A173. KURAN/17/İSRÂ-72: Ve burada (bu dünyada), kim kör ise artık o ahirette de kördür. Ve yoldan daha çok sapmıştır.

A174. Bkz. A79.

A175. Anlamı: Yardım olunmazlar (Kuran’da şu ayetlerde geçer: Kuran/3/Âli İmrân-11, Kuran/ 41/Kasas-41, Kuran/ 16/Fussilet-59, Kuran/Haşr-12).

A176. Bkz. A149.

A177. KURAN/3/ AL-İ İMRAN-167: Ve (bu) nifak çıkaranları bilmesi (münafık olanların belirlenmesi) içindi. Ve onlara: "Gelin, Allah yolunda savaşın veya savunun (müdafaa edin)." denildiği zaman, "Biz harp (etmeyi) bilseydik, elbette size tâbî olurduk (sizinle gelirdik)." dediler. İzin günü onlar, îmândan çok küfre yakındırlar. Onlar, kalplerinde olmayan şeyi ağızlarıyla söylüyorlar. Ve Allah, onların gizledikleri şeyi çok iyi bilir.

A178. Anlamı: Onlar hakikatte olmayan sözler söylüyorlar.

A179. KURAN/2/BAKARA-189: Sana hilâllerden (ay'ın hilâle dönüşen hallerinden) soruyorlar. De ki: "O, insanlar için vakitleri ve hac zamanını bildiren bir "vakit ölçüsü"dür." Birr (kişiyi ebrar yapan güzel davranışlar), (cahiliyet devrinde olduğu gibi) evlere arkalarından girmek değildir. Oysa bir, kişinin takva sahibi olmasıdır. Ve evlere kapılarından girin. Ve Allah'a karşı takva sahibi olun. Umulur ki böylece siz felâha erersiniz.

A180. O ikisi (dünya ve ahiret) ehlullaha haramdır (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C.I, s. 362).

A181. KURAN/8/ENFÂL-45: Ey âmenû olanlar! Bir toplulukla karşılaştığınız zaman artık sebat edin ve Allah'ı çok zikredin ki; böylece felâha eresiniz.

A182. Anlamı: Allah'ı dillerinizle değil kalplerinizle anın.

A183. KURAN/22/HACC-26: Hz. İbrâhîm'e Beyt'in mekânını (Kâbe'nin yerini) indirdiğimiz (gösterdiğimiz) zaman: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma! Ve Beytim'i (Evim'i) tavaf edenler, kaim olanlar (ayakta duranlar), rükû edenler ve secde edenler için temiz tut." (dedik).

A184. Anlamı: Zulüm bir şeyi konulması gereken yerden başka bir yere koymaktır.

A185. Anlamı: İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi ona ibadet etmek şeklinde açıklanmıştır.

A186. KURAN/39/ZUMER-22: Allah kimin göğsünü İslâm için (Allah'a teslim için) yarmışsa artık o, Rabbinden bir nur üzere olur, değil mi? Allah'ın zikrinden kalpleri kasiyet bağlayanların vay haline! İşte onlar, apaçık dalâlet içindedirler.

A187. KURAN/ 16/NAHL-69: Sonra meyvelerin (çiçeklerin) hepsinden yeyin! Rabbinin emre amade kılınmış yollarında sülûk edin (uçun, dolaşın). Onun karnından muhtelif (çeşitli) renklerde içecek (bal) çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Muhakkak ki bunda, tefekkür eden bir kavim için elbette bir âyet (delil) vardır.

A188. Mümin tatlıdır, tatlıyı sever (Hadis-i şerif) (Suyutî, 2013, C. V, s. 182).

A189. Mümin bal arısı gibidir, temiz olanı yer, temiz olanı (bal) üretir, bir çiçeğe konduğunda onu kırıp bozmaz (Hadis-i şerif) (İbn Hanbel, 1992, C. II, s.199).

A190. Bkz. A112.

A191. Anlamı: Sufi yaratılmamıştır (Şeyh Ebu'l-Hasan-ı Harakani'ye atfedilen söz.

A192. KURAN/53/NECM-42: Ve münteha (sonunda dönüş), mutlaka Rabbinedir.

A193. KURAN/51/ZÂRİYÂT-56: Ve Ben, insanları ve cinleri (başka bir şey için değil, sadece) Bana kul olsunlar diye yarattım.

A194. Anlamı: Allah onların yakınlıklarını artırdı ve (onları) yakınlaştırdı.

A195. Anlamı: Ayan (-ı sabite) vücuddan bir koku duymadılar (Konuk, 2009. s.11).

A196. Şiirin anlamı: Deniz, yüce denize açılınca çokluk yıkıldı ve dalgalandı.

A197. Anlamı: Kulların sevgisi olmasa yeryüzü yaratılmazdı.

A198. Anlamı: Benim gökkubbemin altında öyle dostlarım (velilerim) vardır ki onları başkası bilmez.

A199. KURAN/39/ZUMER-23: Allah, ihdas ettiği (nurların) ahsen olanlarını (rahmet, fazl ve salâvâtı), ikişer ikişer (salâvât-rahmet ve salâvât-fazl), Kitab'a müteşabih (benzer) olarak indirdi. Rab'lerinden huşû duyanların ciltleri ondan ürperir. Sonra onların ciltleri ve kalpleri Allah'ın zikriyle yumuşar, sükûnet bulur (yatışır). İşte bu, Allah'ın hidayetidir, dilediğini onunla hidayete erdirir. Ve Allah, kimi dalâlette bırakırsa artık onun için bir hidayetçi yoktur.

A200. Bkz. A85.

A201. Anlamı: Ruhlarımız cesedlerimiz cesedlerimiz de ruhlarımızdır.

A202. Şiirin anlamı: Nar suyu ve şarap, varlıkların benzerliği gibidir. Kadeh ve içindeki şarap gibidir. Oysa ne kadeh ne de şarap vardır.

A203. Anlamı: *Sıhah*'ta El-revzenet kelimesi küçük pencere manasına gelir. Bu kelime daha sonra Arapçalaştırılmıştır.

A204. Bkz. A29.

A205. Anlamı: İnsan nurunun nuru çünkü o yeryüzünde en üstünüdür.

A206. Anlamı: Hayvan nurunun nuru çünkü o en düşüğüdür.

A207. Mümin, Allah'ın nuru ile bakar (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, C. I, s. 24).

A208. Bkz. A28.

A209. Anlamı: Hayatta hâlâ batının birliği içinde dalgalandığınız sürece, benliğinizin işleridir.

A210. KURAN/17/İSRÂ-70: Ve andolsun ki; Âdemoğlunu kerem sahibi (şerefli) kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Ve onları helâl şeylerden rızıklandırdık. Ve onları yarattıklarımızın çoğundan fazilet (açısından) üstün kıldık.

A211. KURAN/95/TÎN-4: Andolsun ki Biz, insanı (nefsini), ahseni takvim içinde (nefs tezkiyesi ve tasfiyesi yaparak en güzele ulaşabilecek özellikte) yarattık.

A212. Bkz. A41.

A213. KURAN/2/BAKARA-16: İşte onlar, o kimselerdir ki, hidayet ile dalâleti satın aldılar. Fakat onların ticareti, onlara hiç kâr sağlamadı ve hidayete ermiş değillerdi.

A214. KURAN/7/A'RÂF-22: Böylece o ikisini aldatarak öncülük (önderlik) etti. Ağaçtan tadınca (meyvesini yeyince) ayıp yerleri kendilerine göründü (açığa çıktı) ve

üzerlerine cennet yaprakları yapıştırmaya başladılar ve Rab'leri (ikisinin Rabbi), ikisine şöyle seslendi: "Sizin ikinizi bu ağaçtan nehyetmedim mi (yasaklamadım mı)? Ve sizin ikinize, muhakkak ki şeytan apaçık düşmandır." demedim mi?

A215. KURAN/7/A'RÂF-27: Ey Âdemoğulları! Şeytan, sizin ebeveyninizi (anne ve babanızı), onların ayıp yerlerinin görünmesi için elbiselerini soyarak, cennetten çıkardığı gibi sakın sizleri de fitneye düşürmesin. Muhakkak ki; o ve onun kabilesi (topluluğu), sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Muhakkak ki; Biz şeytanları mü'min olmayanlara dost kıldık.

A216. KURAN/3/ÂLİ İMRÂN-175: Fakat şeytan, böylece ancak kendi dostlarını (onu dost edinenleri) korkutur. Artık onlardan korkmayın ve eğer sizler mü'min iseniz, (sadece) Ben'den korkun.

A217. KURAN/15/HİCR-42: Azgın olanlardan (iğvaya düşürdüklerinden) sana tâbî olan kimseler hariç, muhakkak ki; benim kullarım üzerinde senin bir sultanlığın (gücün) yoktur.

A218. KURAN/51/ZÂRİYÂT-50: Öyleyse Allah'a firar edin (kaçın ve sığının). Muhakkak ki ben, sizin için O'ndan (Allah tarafından gönderilmiş) apaçık bir nezirim.

A219. Anlamı: La ilahe illallah benim emin bölgemdir. Onun derinliğine dalan benim azabımdan kurtulur.

A220. Bu ibare şu hadislerde yer alır: "Duaların en faziletlisi Arefe günü yapılan duadır. Ben ve benden önceki peygamberlerin söyledikleri en faziletli söz, lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerîke leh lehü'l mülkü ve lehü'l hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr (Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na aittir. O, herşeye kâdirdir) sözüdür." (Canan, 1988, C. III, s. 370), "Kim, Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâşerîke leh, lehu'l mülkü ve lehu'l hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr duasını bir günde yüz kere söylerse, kendisine on köle âzad etmiş gibi sevab verilir, ayrıca lehine yüz sevab yazılır ve yüz günahı da silinir. Bu, ayrıca üç gün akşama kadar onu şeytana karşı muhafaza eder. Bundan daha fazlasını okumayan hiçbir kimse, o adamınkinden daha efdal bir amel de getiremez. Kim de bir günde yüz kere "Sübhânallahi ve bihamdihi" derse hataları dökülür, hatta denizin köpüğü kadar (çok) olsa bile." (Canan, 1988, C. XIII, s. 432).

A221. KURAN/ 10/YÛNUS-62: Muhakkak ki Allah'ın evliyasına (dostlarına), korku yoktur. Onlar, mahzun olmazlar, öyle değil mi?

A222. Bkz. A207.

A223. KURAN/55/RAHMÂN-1-3: (O) Rahman'dır. Kur'ân'ı, O öğretti. İnsanı, O yarattı.

A224. Şüphesiz Rabbinizin yaşadığınız günlerde üflemeleri vardır, dikkatli olun, kendinizi onlara arz edin (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 269).

A225. KURAN/ 10/YÛNUS-61: Ve bir iş ile meşgul olmanız, Kur'ân'dan bir şey okumanız ve yaptığınız bir amel yoktur ki, ona daldığınız zaman sizin üzerinize şahitler olmayalım. Yeryüzünde ve semada zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden gizli kalmaz. Ve ondan daha büyüğü ve daha küçüğü yoktur ki, Kitab-ı Mübîn'de olmasın.

A226. Müminin izzeti, insanlara karşı tok gözlü olmasıdır/istiğna göstermesidir (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C.II, s. 56).

A227. KURAN/31/LOKMÂN-22: Ve kim muhsin olarak vechini Allah'a teslim ederse, o takdirde sağlam bir kulba tutunmuş olur. Ve işlerin sonucu Allah'a (ulaşır).

A228. Anlamı: Çaba sarfetmek Allah'ın endişelerini tatmin etmek için yeterlidir.

A229. KURAN/11/HÛD-46: (Allahû Tealâ) şöyle buyurdu: "Ey Nuh! Muhakkak ki o, senin ailenden değildir. Muhakkak ki onun yaptığı salih olmayan bir ameldir. Öyleyse senin hakkında bir ilmin (bilgin) olmayan şeyi, Benden isteme. Muhakkak ki Ben, cahillerden olursun diye sana öğüt veriyorum."

A230. Rahman'ın cezbelerinden bir anlık cezbe, bütün ins ve cin'in amellerine denktir (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 297).

A231. Anlamı: Kişinin değeri, yaptığı iyilik kadardır.

A232. İmam Şâfî'nin şiirinin anlamı: Nefes rüzgarı beden bahçesinde eserken onu ganimet bil.

A233. KURAN/ 7/A'RÂF-179: Ve andolsun ki; cehennemi, insanların ve cinlerin çoğuna hazırladık (yarattık). Onların kalpleri vardır, onunla fıkıh (idrak) etmezler. Onların gözleri vardır, onunla görmezler. Onların kulakları vardır, onunla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir. Hatta daha çok dalâlettedirler. İşte onlar, onlar gâfillerdir.

A234. KURAN/57/HADÎD-16: Allah'ın zikri ile ve Hakk'tan inen şeyle (Allah'ın nurları ile), âmenû olanların (Allah'a ulaşmayı dileyenlerin) kalplerinin huşû duyma zamanı gelmedi mi? Kendilerine daha önce kitap verilip de böylece üzerinden uzun zaman geçince, artık (zikri unuttukları için) kalpleri katılaşan kimseler gibi olmasınlar. Onlardan çoğu fasıklardır.

A235. KURAN/16/NAHL-97: Mü'min olan kadın ve erkekten kim salih (nefsini tezkiye ve tasfiye edici) amel işlerse, o taktirde ona mutlaka tayyib (temiz, helâl) bir hayat yaşatırız. Ve onları, mutlaka yapmış oldukları amellerin ecirlerinden (bedellerinden), daha ahseni (güzeli) ile mükâfatlandıracağız.

A236. Anlamı: Müminler ölmez.

A237. KURAN/3/ AL-İ İMRAN- 45: Hani melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'a çok yakın olanlardandır."

A238. KURAN/11/HÛD-112: Artık sen, sana tövbe ederek, tâbî olanlarla birlikte emrolunduğun gibi istikamet üzere ol. Ve azgınlık yapmayın (aşırı gitmeyin). Muhakkak ki O, yaptıklarınızı görendir.

A239. Bkz. A164.

A240. Anlamı: Allah kuluna sabır kadar önemli rızık vermemiştir.

A241. KURAN/ 2/BAKARA-153: Ey îmân edenler! Sabır ve namazla istiane (özel yardım) isteyin. Muhakkak ki Allah, sabredenlerle beraberdir.

A242. Anlamı: Sabır başlangıçta soğandan acıdır. Sonunda ise baldan daha tatlıdır.

A243. KURAN/103/ASR-3: Ama âmenû olanlar (ilk 7 basamağı aşanlar), nefs tezkiyesi yapanlar (ikinci 7 basamağı aşanlar), Allah'a ruhu ulaşıp Hakk'ı tavsiye edenler (üçüncü 7 basamağı aşanlar) ve sabrı tavsiye edenler (dördüncü 7 basamağı aşanlar) hariç.

A244. Anlamı: Ahmağa verilecek en iyi cevap susmaktır (İbn-i Hibban'a isnad edilen bir söz)

A245. Şiirin anlamı: Manevi hallere sahip değilsen yerin arka saftadır.

A246. Bkz. A9.

A247. Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın (Hadis-i şerif) (Cürcânî, 2014, s. 216).

A248. Mizanda en ağır gelen amel güzel ahlak ve cömertliktir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 486).

A249. Allah teala Hz. Peygamber'e hitaben şöyle buyurdu: İşte bu benim razı olduğum dindir. İnsanı ancak cömertlik ve güzel ahlak ıslah eder. Onlara o ikisi ile ikram edin (Hadis-i şerif) (Canan, C. XIV, s. 382).

A250. KURAN/16/NAHL-21: Onlar ölüdürler, diri değildirler. Ve ne zaman beas olunacaklarının (diriltileceklerinin) bilincinde değillerdir.

A251. Anlamı: Cahil gömülmemiş ölüdür. Giysileri kefenidir.

A252. KURAN/36/YÂSÎN-70: (Kur'ân'ın indirilmesi), hayy olanları inzar etmek (uyarmak) ve (azap) sözünün kâfirlerin üzerine hak olması içindir.

A253. Anlamı: Kalbin hayatı ilimledir, yaklaşınız. Ölümü ise cehilledir kaçınız (Hz. Ali'ye isnad edilen bir söz).

A254. KURAN/39/ZUMER-67: Ve (onlar) Allah'ın kadrini hakkıyla takdir edemediler. Kıyâmet günü yeryüzünün tamamı O'nun avucundadır (tasarrufundadır). Ve semalar, O'nun eliyle dürülmüş olacaktır. O, Sübhan'dır (herşeyden münezzeh). Ve onların şirk koştukları şeylerden yücedir.

A255. Anlamı: Allah'a gereği gibi yöneltmediler.

A256. Anlamı: O olmasaydı biz de olmazdık.

A257. KURAN/3/AL-İ İMRAN-13: Şüphesiz, karşı karşıya gelen iki toplulukta sizin için bir ibret vardır: Bir topluluk Allah yolunda çarpışıyordu. Öteki ise kâfirdi (Onları) göz bakışıyla kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah da dilediğini yardımıyla destekliyordu. Basireti olanlar için bunda elbette ibret vardır

A258. Bkz. A23.

A259. Anlamı: İnsan benim sırrımdır ve ben de insanın sırrıyım (Bkz. Geylani, 1968, s. 51).

A260. Bkz. A66.

A261. KURAN/ 7/A'RÂF-179: Ve andolsun ki; cehennemi, insanların ve cinlerin çoğuna hazırladık (yarattık). Onların kalpleri vardır, onunla fıkıh (idrak) etmezler. Onların gözleri vardır, onunla görmezler. Onların kulakları vardır, onunla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir. Hatta daha çok dalâlettedirler. İşte onlar, onlar gâfillerdir.

A262. Bkz. A74.

A263. KURAN/9/TEVBE-40: O'na sizin yardım etmeniz dışında (etmediğinizde) o zaman Allah, O'na (Resûl'e) yardım etmişti. Kâfir olanlar, O'nu (Mekke'den) çıkardığı (çıkmaya mecbur ettikleri) zaman iki (kişi)nin ikincisi idi. İkisi mağarada iken arkadaşına şöyle demişti: "Mahzun olma! Muhakkak ki; Allah, bizimle beraber." O zaman Allah, O'nun üzerine sekînetini indirdi. Ve O'nu göremediğiniz bir ordu ile destekledi. Kâfirlerin sözünü sufli kıldı. Ve Allah'ın sözü; O, çok yücedir. Ve Allah; Azîz'dir (üstündür), Hakîm'dir (hüküm sahibi ve hikmet sahibidir).

A264. KURAN/6/EN'ÂM-76: Gece onun üzerini örtünce, (gece olunca) bir yıldız gördü. "Bu benim Rabbim." dedi. Fakat kaybolunca, "Kaybolup gidenleri sevmem." dedi.

A265. Bkz. A59.

A266. KURAN/31/LOKMÂN-22: Ve kim muhsin olarak vechini Allah'a teslim ederse, o takdirde sağlam bir kulba tutunmuş olur. Ve işlerin sonucu Allah'a (ulaşır).

A267. KURAN/ 21/ENBİYÂ-101: Muhakkak ki Bizden kendilerine hüsna (güzellikler) ulaşanlar (yazılanlar), işte onlar, ondan (cehennemden) uzaklaştırılanlardır.

A268. KURAN/55/RAHMÂN-60: İhsanın, ihsandan başka mükâfatı var mı ki (olabilir mi)?

A269. Anlamı: İyilerin güzel işleri mukarrabinin suçları ayarındadır.

A270. Anlamı: İhlaslı olanlar da büyük tehlikededir (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 415).

A271. KURAN/15/HİCR-99: Ve sana "yakîn" gelinceye (son yakîne, Hakk'ul yakîne, Allah'a köle olmaya ulaşıncaya) kadar Rabbine kul ol!

A272. Anlamı: Suçluların dili gözyaşlarıdır.

A273. Allah, duada ısrarcı olanları sever (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, s. 84).

A274. KURAN/2/BAKARA-190: Ve sizinle savaşanlarla (sizi öldürenlerle), Allah'ın yolunda savaşın (siz de öldürün) ve aşırı gitmeyin. Muhakkak ki Allah, aşırı gidenleri (haddi aşanları) sevmez.

A275. Anlamı: Dua itaatin temeli, ibadetlerin aslı, darda kalanların ve muhtaçların sığınağı, suçluların kurtuluş vesilesidir. Allah teala zikredenleri, dua edenleri sever. Duayı terk edenlere de öfkelenir. Peygamber dedi ki: Allah'ın fazlından isteyin. Çünkü O (Allah) kendisinden istenilmesini sever. Kendisine dua etmeyenleri ise kınar. Ve yine peygamber demiştir ki: Dua edip Allah'tan istemeyeni Allah unutur (Ey Muhammed!) De ki "Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin! (KURAN/22/ Furkan -77)". Rabbiniz şöyle dedi: " Bana dua edin, duanıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir (KURAN/40/Mu'min-60)". Duayı terk ettiklerinden böyle olur. Düşünenler için bu üç ayette de açıkça müjdeler vardır.

A276. KURAN/2/BAKARA-255: Allah ki, O'ndan başka ilâh yoktur (Sadece O vardır). Hayy'dır Kayyum'dur. O'nu ne bir uyuklama ve ne de bir uyku hali tutmaz. Göklerde ve yerde olan herşey O'nundur. O'nun izni olmadan, O'nun katında kim şefaat etme yetkisine sahiptir? Onların önlerinde ve arkalarında olanları (geçmiş ve geleceklerini) bilir. Ve O'nun ilminden, O'nun dilediğinden başka bir şey ihata edemezler (kavrayamazlar). O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır. Ve o ikisini muhafaza etmek (yerlerin ve göklerin dengesini korumak, gözetmek), Kendisine zor gelmez ve O Alâ'dır (çok yücedir), Azîm'dir (çok büyüktür).

A277. KURAN/50/KAF-38: Ve andolsun ki, gökleri ve yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yarattık. Ve Bize (hiç)bir yorgunluk dokunmadı.

A278. KURAN/9/TEVBE-82: Artık kesbettikleri (kazandıkları) şeyler dolayısıyla ceza (bedel, karşılık) olarak az gülsünler ve çok ağlasınlar

A279. KURAN/91/ŞEMS-8: Sonra ona (nefse) fücurunu ve takvasını ilham etti.

A280. Dünya ahiretin tarlasıdır.(Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C.I, s. 364).

A281. KURAN/20/TÂHÂ-131:Ve onlardan bazılarına, onları imtihan etmemiz için, (onlarla) metalandırdığımız (faydalandırdığımız) dünya hayatının ziynetlerine gözlerini dikme (imrenme). Ve Rabbinin rızkı daha hayırlıdır ve bâkidir (devamlıdır).

A282. Anlamı: Muferridun öne geçti (Bu ibare şu hadisi işaret eder:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Müferridun olanlar geçip gitmişlerdir".

"Ey Allah'ın Rasûlü! Müferridun kimlerdir?" dediler.

Şöyle buyurdu: "Allah'ı zikretmeye, Allah'ı hatırından hiç çıkarmamaya düşkün olan kimselerdir ki Allah yaptıkları bu hayırlı işten dolayı onların günahlarını kaldırır da onlar Allah'ın huzuruna çok hafif ve yüklerinden kurtulmuş olarak gelirler" [Hadis-i Şerif] [Hanbel, 2014]).

A283. KURAN/29/ANKEBÛT-69: Ve Bizim uğrumuzda (nefsleri ile ve Allah'ın düşmanları ile) cihad edenleri, mutlaka Bizim yollarımıza (Sıratı Mustakîmler'e) hidayet ederiz (ulaştırırız). Ve muhakkak ki Allah, mutlaka muhsinlerle beraberdir.

A284. KURAN/10/YÛNUS-44: Muhakkak ki Allah, insanlara (hiç)bir şeyle (asla) zulmetmez. Lâkin insanlar, kendi nefslerine zulmederler.

A285. KURAN/11/HÛD-115: Ve sabret, muhakkak ki Allah, muhsinlerin ecrini zayi etmez.

A286. Bkz. A41.

A287. Bkz. A172.

A288. Allah'a duayı, size cevap vereceğinden emin olarak yapın (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 515).

A289. Ben kulumun benim hakkımdaki zannına göreyimdir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. V, s. 483).

A290. Şüphesiz ki Allah ısrar ile dua eden kulunu sever (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 215).

A291. KURAN/40/MU'MİN-60: Ve Rabbimiz, şöyle buyurdu: "Bana dua ediniz ki size icabet edeyim. Bana kul olmaktan kibirlenenler, muhakkak ki hakir ve zelil olarak cehenneme girecekler."

A292. Bir saat tefekkür, bir sene nafile ibadetten daha hayırlıdır (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 278).

A293. Bkz. A9.

A294. Anlamı: Allah'ım, temiz kulların hürmetine seni bilmenin nuruyla beni temizle.

A295. KURAN/ 29/ANKEBÛT-69: Ve Bizim uğrumuzda (nefsleri ile ve Allah'ın düşmanları ile) cihad edenleri, mutlaka Bizim yollarımıza (Sıratı Mustakîmler'e) hidayet ederiz (ulaştırırız). Ve muhakkak ki Allah, mutlaka muhsinlerle beraberdir.

A296. KURAN/53/NECM-39: Ve insan için, çalışmasından başka bir şey yoktur.

A297. Anlamı: Amel ediniz herkes yaratıldığı şey için, kendisine kolaylık gösterilmiştir (Hadisin tamamı: Herkese kendisi için yaratıldığı şey kolaylaştırılacaktır. Cennetlik olanlar mutluluğa götüren amelleri yapmayı başaracaklardır. (Hadis-i Şerif) (İbrahim Canan, 1988, C. XII, s. 547.)

A298. Bkz. A297.

A299. KURAN/51/ZÂRİYÂT-54: O halde onlardan yüz çevir, artık sen kınanacak değilsin.

A300. Şiirin anlamı: İnsanların ayıplarını kudretinizce olgunlukla def ediniz.

A301. KURAN/41/FUSSİLET-17: Ve Semud (kavmine) gelince, o zaman onları hidayete erdirdik. Buna rağmen hidayete karşı âmâ olmayı sevdiler (tercih ettiler). Bu sebeple kazanmış olduklarından dolayı onları alçaltıcı azabın yıldırımı yakaladı.

A302. KURAN/39/ZUMER-57: Veya: "Muhakkak ki eğer Allah beni hidayete erdirseydi, ben mutlaka takva sahiplerinden olurdum." diyenlerden (olmayın).

A303. KURAN/39/ZUMER-59: Fakat sana âyetlerim gelmişti, o zaman onları yalanlamış, kibirlenmiş ve kâfirlerden olmuştun.

A304. Bkz. A223.

A305. Bkz. A233.

A306. KURAN/41/FUSSİLET-46: Kim salih amel (nefs tezkiyesi) işlerse, kendisi içindir. Ve kim kötülük yaparsa, o da onun aleyhinedir. Ve senin Rabbin kullar(ın)a zulmedici değildir.

A307. KURAN/14/İBRÂHÎM-49: Ve izin günü, mücrimleri kelepçelenmiş, birbirine zincirlerle bağlanmış görürsün.

A308. KURAN/6/EN'ÂM-112: Ve böylece peygamberlerin hepsine, insan ve cin şeytanları düşman kıldık. Onlar, birbirlerine aldatarak güzel (süslü) sözler vahyederler (fısıldarlar). Ve eğer Rabbin dileseydi, onu yapamazlardı. Artık onları ve iftira ettikleri şeyleri terket (bırak).

A309. Bkz. A233.

A310. KURAN/11/HÛD-119: Rabbinin rahmet ettiği (Rahîm esmasıyla tecelli ederek rahmet nuru gönderdiği) kimseler (ihtilâfa düşmeyip Allah'a ulaşmayı dileyenler) hariç. Ve onları (insanları), bunun için (ihtilâfa düşenlerle düşmeyenleri ayırmak

için) yarattı. Rabbinin (ihtilâfa düşenler yani Allah'a ulaşmayı dilemeyenler için) sözü tamamlandı: Cehennemi mutlaka tamamen insanlar ve cinlerle dolduracağım.

A311. KURAN/23/MU'MİNÛN-115: Öyleyse Bizim, sizi abes olarak (boş yere) yarattığımızı ve Bize döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?

A312. Bkz. A233.

A313. Bkz. A233.

A314. Bkz. A233.

A315. Anlamı: Suyun rengi kabının rengidir (Beyazıd-ı Bestamiye isnad edilen bir söz).

A316. KURAN/58/MUCÂDELE-22: Allah'a ve ahiret gününe (ölmeden önce Allah'a ulaşmaya) îmân eden bir kavmi, Allah'a ve O'nun Resûl'üne karşı gelenlere muhabbet duyar bulamazsın. Ve onların babaları, oğulları, kardeşleri veya kendi aşiretleri olsa bile. İşte onlar ki, (Allah) onların kalplerinin içine îmânı yazdı. Ve onları, Kendinden bir ruh ile destekledi (orada eğitilmiş olan, devrin imamının ruhu onların başlarının üzerine yerleşir). Ve onları, altından nehirler akan cennetlere dahil edecek. Onlar orada ebediyyen kalacak olanlardır. Allah, onlardan razı oldu. Ve onlar da O'ndan (Allah'tan) razı oldular. İşte onlar, Allah'ın taraftarlarıdır. Gerçekten Allah'ın taraftarları, onlar, felâha erenler değil mi?

A317. Kalp, Allah'ın evidir.(Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, s.157).

A318. Anlamı: Allah benimledir.

A319. KURAN/25/FURKÂN-43: Hevasını ilâh edinen kişiyi gördün mü? Yoksa sen mi ona vekil olacaksın?

A320. KURAN/2/BAKARA-45: (Allah'tan) sabırla ve namazla istiane (özel yardım) isteyin. Ve muhakkak ki o (hacet namazı ile Allah'a ulaştıracak mürşidini sormak), huşû sahibi olanlardan başkasına elbette ağır gelir.

A321. KURAN/14/İBRÂHÎM-7: Ve o zaman Rabbiniz size bildirmişti ki; eğer şükrederseniz (ni'metlerinizi) artırırım, eğer küfredenlerden olursanız muhakkak ki azabım şiddetlidir.

A322. KURAN/5/MÂİDE-5: Bugün size iyi ve temiz şeyler helâl kılındı. Ve kendilerine kitap verilenlerin yemeği, size helâl, sizin yemeğiniz de onlara helâldir. Ve mü'minlerden iffetli hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın namuslu bir biçimde mehirlerini verdiğiniz taktirde, sizlere helâldir. Ve kim îmânı inkâr ederse artık onun ameli boşa gitmiştir. Ve o âhirette hüsrana uğrayanlardandır.

A323. Anlamı: İnsanlarla ünsiyet kurmak iflasın alametidir.

A324. Anlamı: Görüntüsü size Allahı hatırlatan kimselerin yanında oturun (Bu ibare birçok hadiste geçmektedir. Suyutî, 2013, C. II, s. 14, Suyuti, 2013, C. I, s. 617))

A325. Anlamı: Başarı, (ancak) çalışmakla elde edilir.

A326. Anlamı: Önce delil, sonra yol.

A327. Bkz. A263.

A328. KURAN/13/RA'D-11: Onları (o kavimdekileri), önünden ve arkasından (önden arkaya doğru uzanan) takip edenler (devrin imamlarını koruyan muhafız melekler) vardır. Allah'ın emrinden olup, onları korurlar. Muhakkak ki; Allah, onlar nefslerinde olan şeyi (hidayette kalma konusundaki niyetlerini) bozmadıkça, bir kavimde olan şeyi bozmaz (devrin imamının ruhunu başlarının üzerinden almaz). Ve Allah, bir kavme ceza vermeyi dilediği zaman, artık onu reddedecek (mani olacak kimse) yoktur. Ve onlar için, ondan başka koruyan bir dost yoktur.

A329. KURAN/67/MULK-5: Ve andolsun ki, dünyanın semasını kandillerle süsledik. Ve onları, şeytanlar için (atılacak) taşlar kıldık. Ve onlar için alevli ateşin azabını hazırladık.

A330. Anlamı: Kişi bilmediğinin düşmanıdır

A331. KURAN/ 39/ZUMER-69: Ve Rabbinin nuru ile yeryüzü aydınlandı. Ve kitap ortaya kondu. Peygamberler ve şahitler getirildi. Ve onların aralarında onlara zulmedilmeksizin hak ile hüküm verildi.

A332. Bkz. A325.

A333. Allah ile oturmak isteyen, ehl-i tasavvuf ile beraber otursun (Hadis-i şerif) (Konuk, 2015, s. 165).

A334. KURAN/14/İBRÂHÎM-25: O her zaman Rabbinin izni ile meyvesini verir. Ve Allah, insanlara örnek (darb-ı misal) verir. Böylece (umulur ki;) onlar tezekkür ederler.

A335. KURAN/2/BAKARA-114: Ve Allah'ın mescidlerinde, O'nun adının zikredilmesini men eden (yasaklayan) ve onların (mescidlerin) harap olmasına çalışan kimseden daha zalim kim vardır? İşte onların, korkmadan oraya (mescidlere) girmesi olamaz (ancak korka korka girebilirler.) Onlar için dünyada rezillik, ahirette de "azîm azap" (en büyük azap) vardır.

A336. Anlamı: Mecaz, hakikata ulaştıran bir köprüdür.

A337. Edepsizle arkadaşlık kişiye tesir eder (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 502).

A338. Anlamı: Necaset, akan suda durmaz.

A339. Bkz. A81.

A340. KURAN/18/KEHF-104: Onlar, dünya hayatında amelleri (çalışmaları) sapmış (kaybettikleri dereceler, kazandıkları derecelerden daha fazla) olanlardır. Ve onlar, güzel ameller işlediklerini zannediyorlar.

A341. Bkz. A193.

A342. KURAN/98/BEYYİNE-5: Ve mâ umirû illâ li ya'budûllâhe muhlisîne lehud dîne hunefâe ve yukîmûs salâte ve yu'tûz zekâte ve zâlike dînul kayyimeti. Ve onlar, Allah için hanifler olarak dînde halis kullar olmaktan (nefslerini halis kılmaktan) ve namazı ikame etmekten ve zekâtı vermekten başka bir şeyle emrolunmadılar. İşte kayyum dîn (kıyâmete kadar devam edecek dîn) budur.

A343. Anlamı: Allah bir kulunu sevdiği zaman ayıplarını ona gösterir. (Benzer bir hadis de şöyledir: Allah bir kuluna hayır murat ettiği zaman, ayıplarını ona gösterir [Aclûnî, 2000, C.I, s. 69]).

A344. Bkz. A213.

A345. KURAN/34/SEBE-10: Ve andolsun ki Dâvud (a.s)'a, Bizden bir fazilet verdik (nefsini tasfiye ettik). Ey dağlar, onunla beraber bana yönelin ve ey kuşlar (siz de)! Ve Biz de ona demiri yumuşattık.

A346. Bkz. A199.

A347. Bkz. A199.

A348. Anlamı: Arıların dillerinde bal var ama vicdanları yoktur.

A349. Anlamı: İmanları gırtlaklarından öteye geçmez (Bu ibare şu hadiste geçmektedir: "Ahir zamanda yaşları küçük, akılları zayıf bir grup insanlar / birtakım gençler ortaya çıkacak. Yaratıkların en hayırlısının (a.s.m) sözünden söylerler ("Hüküm vermek ancak Allah'a aittir", "Siz Kur'an'ın hakemliğine davet ediyoruz" demeleri gibi -bk. Nevevî, ilgili hadisin şerhi-) ve Kur'an okurlar, ama okun yaydan çıkıp fırladığı gibi dinden çıkarlar. İmanları gırtlaklarından öteye geçmez. Onlara nerede rastlarsanız onları öldürün. Kuşkusuz, onları öldürmek, kıyamet günü, öldürenler için bir ücret / bir mükâfat sağlar." (Canan, 1988, C. I, s. 27-29) .

A350. Bkz. A338.

A351. Size düşen ümmetin çoğunluğuyla hareket etmekir.(Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 297.)

A352. Mümin Allah'ın nuruyla bakar (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, C. I, s. 24).

A353. KURAN/17/İSRÂ-81: De ki: "Hak geldi, bâtıl zail oldu (yok oldu). Muhakkak ki bâtıl yok olacaktır (yok olmaya mahkûmdur)."

A354. KURAN/2/BAKARA-154: Ve Allah yolunda öldürülen kimseler için "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler. Fakat siz, farkında olmazsınız.

A355. Bkz. A235.

A356. Bkz. A236.

A357. İşlerinizde şaşırdığınız zaman kabirdekilerden yardım isteyiniz (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 75).

A358. KURAN/2/BAKARA-7: Allah onların kalplerinin üzerini ve işitme (sem'î) hassasının üzerini mühürledi ve görme (basar) hassasının üzerine gışavet (perde) çekti. Onlar için azîm (büyük) azap vardır

A359. Bkz. A110.

A360. Anlamı: Hazreti Ali Allah ondan razı olsun dedi ki: 'Bilgisizce ibadet eden kişi, değirmen taşını çeviren eşek gibidir. Eşek döner ama ilerlemez'.

A361. Bkz. A24.

A362. Anlamı: A'yân (-ı sâbite) asla varlık kokusunu koklamamıştır.

A363. Bkz. A133.

A364. Anlamı: Belki de onda hikmet vardır

A365. Ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının peygamberleri gibidir (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II. s. 60).

A366. Bkz. A330.

A367. Anlamı: *Sıhah*'ta nahvet; büyüklenme, ululuk ve birinin üzerine basma, sonunda övme ve övünme (demektir).

A368. KURAN/33/AHZÂB-53: Ey âmenû olanlar (Allah'a ulaşmayı dileyenler), size izin verilmedikçe Nebî'nin evlerine girmeyin! (Girmişseniz oyalanıp) yemeğin pişmesini beklemeyin. Fakat davet edildiğiniz zaman girin. Yemeğinizi yeyince hemen dağılın ve sohbet etmek istemeyin, söze dalmayın (izinsiz konuşmayın). İşte bu durum gerçekten Nebî'ye eziyet oluyordu. Fakat sizden hayâ ediyordu (utanıyordu). Allah, haktan hayâ duymaz (gerçeği açıklamaktan çekinmez). Onlardan (Peygamber Hanımları'ndan) bir şey sorduğunuz zaman perde arkasından sorun. Bu, sizin ve onların kalpleri için daha temizdir. Allah'ın Resûl'üne eziyet etmeniz ve bundan sonra O'nun zevcelerini nikâh etmeniz ebediyyen (helâl) olmaz. Muhakkak ki bu, Allah'ın katında çok büyük (günahtır).

A369. Anlamı: Doğruluk kalplerin cilasıdır, doğrularla oturunuz.

A370. KURAN/9/TEVBE-119: Ey âmenû olanlar (ölmeden önce Allah'a ulaşmayı dileyen kimseler)! Allah'a karşı takva sahibi olun ve sadıklarla beraber olun.

A371. Anlamı: O'nu düşün.

A372. KURAN/69/HÂKKA-18: İzin günü (Rabbinize) arz olunacaksınız. Sizden (size ait hiçbir şey) sır olarak gizli kalmaz.

A373. KURAN/33/AHZÂB-51: Onlardan dilediğini ertelersin, dilediğini yanına alırsın. Ve azlettiklerinden (bıraktıklarından) istediğini (tekrar) yanına almanda bundan sonra sana günah yoktur. Bu, onların gözlerinin aydın olması (sevinmeleri), onların hüzünlenmemesi ve bu onların hepsinin senin verdiğin şeylerden razı olmaları için en uygundur. Ve Allah, kalplerinizde olanları bilir. Allah, Alîm'dir (en iyi bilen), Halîm'dir.

A374. Bkz. A183.

A375. KURAN/22/HACC-30: İşte böyle, kim Allah'ın haramlarına (yasaklarına) hürmet ederse, o zaman bu, Rabbinin katında kendisi için hayırlıdır. Ve size okunanlar (yasak olduğu bildirilen hayvanlar) hariç, hayvanlar size helâl kılındı. Artık putların pisliğinden ve yalan sözden içtinap edin (kaçının).

A376. KURAN/45/CÂSİYE-23: Hevasını kendisine ilâh edinen kişiyi gördün mü? Ve Allah, onu ilim (onun faydasız ilmi) üzere dalâlette bıraktı. Ve onun işitme hassasını ve kalbini mühürledi. Ve onun basar (görme) hassasının üzerine gışavet (perde) çekti. Bu durumda Allah'tan sonra onu kim hidayete erdirir? Hâlâ tezekkür etmez misiniz?

A377. Bkz. A55.

A378. KURAN/7/A'RÂF-12:Allahû Tealâ) şöyle buyurdu: "Sana (secde etmeyi) emrettiğim zaman, seni secde etmekten men eden nedir?" İblis: "Ben ondan hayırlıyım, beni ateşten ve onu nemli topraktan (balçıktan) yarattın." dedi.

A379. Anlamı: …benimle görür (Bu ibare şu hadiste geçer: 'Kulum ben onu sevinceye dek nafilelerle bana yaklaşmaya devam eder. Ben onu sevince işiten kulağı, gören gözü, tutan eli olurum'. [Canan, 1988, CXVI, s. 242]).

A380. KURAN/49/HUCURÂT-2: Ey âmenû olanlar (Allah'a ulaşmayı dileyenler)! Seslerinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin. Ve O'na sözü, birbirinize bağırdığınız gibi bağırarak söylemeyin. Siz farkında olmadan amelleriniz heba olur.

A381. Şiirin anlamı: Ey dostlarım, nefsinizi edeplendirin. Çünkü Hak yollarının hepsi edeptir.

A382. Anlamı: Ey cömert olan Allah'ım bizi evliyanın edebi ile edeplendir.

A383. KURAN/78/NEBE-18: Sur'a üflendiği gün artık siz bölük bölük geleceksiniz.

A384. Bkz. A337.

A385. Anlamı: Fâni olan kendi vasıflarına döndürülemez.

A386. Bkz. A220.

A387. Bkz. A343.

A388. Anlamı: Göz değmesi haktır. (Bu ibare şu hadislerde geçmektedir: Göz değmesi haktır. Eğer kaderi (delip) geçecek bir şey olsaydı, bu, göz değmesi olurdu [Canan, C. VII, s. 455-459]).

A389. Göz değmesi haktır. Deveyi kazana, insanı da kabre girdirir.(Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. 2, s. 76).

A390. Allah Teâla Hazretleri şöyle dedi: Büyüklük ridamdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse ona azap veririm (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 335-420]).

A391. KURAN/2/BAKARA-237: Ve onlar için bir mehir takdir ettiyseniz ve eğer onlara dokunmadan önce boşarsanız, o zaman onlar için (farz olarak) takdir edilen mehirin yarısını vermek size farz kılınmıştır (Kadınların) bunu affetmesi (vazgeçmesi) veya nikâh ahdi elinde bulunanın (erkeğin) affetmesi (diğer yarısını da kadına bağışlaması) hariç. Sizin affetmeniz (diğer yarısını da vermeniz) takvaya daha yakındır. Aranızdaki fazileti unutmayın. Muhakkak ki Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

A392. KURAN/2/BAKARA-194: Haram ay, haram aya karşılıktır. Hürmetler (yasaklar) karşılıklıdır. O halde kim size saldırırsa o zaman onun size saldırdığı kadar siz de ona saldırın. Allah'a karşı takva sahibi olun ve Allah'ın takva sahipleriyle beraber olduğunu bilin!

A393. Ben, benim için kırılmış kalplerin yanındayım, bir de benim için yıkılmış kabirlerin yanındayım (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000,C. I, s. 230).

A394. KURAN/2/BAKARA-102: Onlar Süleyman (a.s)'ın mülkü üzerine şeytanların tilavet ettiği (okuduğu) şeylere tâbî oldular (uydular). Süleyman (a.s), inkâr etmedi (sihir yapmadı ve kâfir olmadı). Fakat şeytanlar insanlara, sihri ve Babil şehri'ndeki iki meleğe, Harut ve Marut'a indirilen şeyleri öğretmekle kâfir oldular. Ve oysa onlar, "Biz sadece bir fitneyiz (sizin için bir imtihanız). O halde (sakın sihir ilmini öğrenerek) kâfir olmayın." demedikçe hiç kimseye bunu öğretmezlerdi. Fakat o ikisinden, bir erkek ile onun karısının arasını açacak şeyler öğreniyorlardı ve de onlar, Allah'ın izni olmadan onunla (sihirle) hiç kimseye zarar verebilecek değillerdir. Ve onlar kendilerine fayda vermeyen, zarar veren şeyleri öğreniyorlar. Ve andolsun ki onlar, onu (sihri ve ona ait bilgileri) satın alan kimsenin ahirette bir nasibi olmadığını kesin olarak öğrendiler. Elbette onunla (sihre karşılık) nefslerini sattıkları şey ne kötü, keşke bilselerdi.

A395. KURAN/48/FETİH-10: Muhakkak ki onlar, sana tâbî oldukları zaman Allah'a tâbî olurlar. Onların ellerinin üzerinde (Allah senin bütün vücudunda tecelli ettiği için ellerinde de tecelli etmiş olduğundan) Allah'ın eli vardır. Bundan sonra kim

(ahdini) bozarsa, o taktirde sadece kendi nefsi aleyhine bozar (Allah'a verdiği yeminleri, ahdleri yerine getirmediği için derecesini nakısa düşürür). Ve kim de Allah'a olan ahdlerine vefa ederse (yeminini, misakini ve ahdini yerine getirirse), o zaman ona en büyük mükâfat (ecir) verilecektir (cennet saadetine ve dünya saadetine erdirilecektir).

A396. KURAN/25/FURKÂN-63: Ve Rahmân'ın kulları yeryüzünde tevazuyla yürür. Ve onlara cahiller hitap ettiği (lâf attığı) zaman "selâm" derler.

A397. KURAN/3/ AL-İ İMRAN-134: Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever.

A398. Anlamı: İnsan kendine yapılan iyiliğin kölesidir (Arap atasözü)

A399. Anlamı: Öldürülmesi doğrudur.

A400. Anlamı: Zamane kardeşlerinden uzaklaş.

A401. Anlamı: Senin en büyük önceliğin, ilim istemektir.

A402. Anlamı: Nefsin sana yeter mi?

A403. Bkz. A161.

A404. Anlamı: Ektiğini biçeceksin.

A405. Şiirin anlamı: Ayıp görürsen halli ıslah eyle, ayıpsız olan ancak Aziz ve Celil olan Allah'tır.

A406. KURAN/13/RA'D-29: Âmenû olanlar (ölmeden önce Allah'a ulaşmayı dileyenler) ve salih amel (nefsi ıslâh edici amel) yapanlar ne mutlu onlara ve meabın (sığınağın) (en) güzeli onların.

A407. KURAN/49/HUCURÂT-12: Ey âmenû olanlar! Zandan çok sakının. Muhakkak ki bazı zanlar günahtır. Ve tecessüs etmeyin (merak edip insanların hatalarını araştırmayın). Sizin bir kısmınız diğerlerinin dedikodusunu yapmasın. Hiç sizden biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Elbette ondan tiksinirsiniz. Ve Allah'a karşı takva sahibi olunuz. Muhakkak ki Allah, tövbeleri kabul eden ve Rahîm olandır.

A408. Anlamı: Kişinin yaptıkları kötü olunca düşünceleri de kötü olur.

A409. Anlamı: Bir kimseye topluluk içerisinde öğüt vermek, onu azarlamaktır (Hz. Ali'ye isnad edilen söz).

A410. KURAN/87/A'LÂ-9: O halde, eğer zikir fayda verecekse zikret (zikri öğret, öğüt ver).

A411. KURAN/41/FUSSİLET-26: Kâfirler: "Bu Kur'ân'ı dinlemeyin, (okuma süresi) içinde gürültü yapın. Umulur ki böylece siz gâlip olursunuz" dediler.

A412. KURAN/2/BAKARA-81: Hayır, (sandığınız gibi değil), kim, günah kazanmış da hataları kendisini kuşatmışsa, işte onlar artık ateş ehlidir ve orada devamlı kalacak olanlardır.

A413. KURAN/30/RÛM-10: Sonra fenalık yapanların akıbetleri, Allah'ın âyetlerini tekzip etmeleri (yalanlamaları) ve onunla alay etmiş olmaları sebebiyle çok kötü oldu.

A414. KURAN/2/BAKARA-39: Ve inkâr edenler ve âyetlerimizi yalanlayanlar, işte onlar ateş ehlidir, orada ebedî kalacak olanlardır.

A415. Anlamı: İnsanın belası dilindedir (Hz. Ali'ye isnad edilen bir söz).

A416. İbn-i Fârid'in şiirinin anlamı: İnsanların kötülüğünü reddeddiklerini söylediler ve sonra içerek kötülükleri terk ettiler.

A417. Anlamı: Allah'ın evliya)için hazırladığı bir şarap vardır.

A418. Bkz. A386.

A419. Fakirlik iki cihanda yüz karasıdır (Hadis-i şerif, Aclûnî, 2000, C. II, s. 87).

A420. KURAN/ 13/RA'D-39: Allah, dilediği şeyi siler, yok eder (mahveder) ve (dilediği şeyi) sabit kılar ve ümmülkitap (ana kitap), O'nun indindedir (nezdindedir).

A421. Anlamı: Bir ihtiyacın var mı?

A422. Anlamı: Fakat senden değil.

A423. KURAN/21/ENBİYÂ-69: "Ey ateş! İbrâhîm (A.S)'a (karşı) soğuk ve selâmet (zararsız) ol" dedik.

A424. Anlamı: Ey mü'min çabuk geç senin nurun benim ateşimi söndürüyor.

A425. Anlamı: Allah bir kulunu sevdiğinde günahları ona zarar vermez.

A426. KURAN/93/DUHÂ-6: Seni yetim bulmadı mı? Sonra (seni) (himaye edecek bir kimsenin yanında) barındırmadı mı?

A427. Anlamı: Takvâ ehli güçlüdür (günahlardan sakınır).

A428. Anlamı: Benim.

A429. Anlamı: Kendimi tesbih ederim, şanım ne yücedir.

A430. Anlamı: Ben söylüyorum ve (ben işitiyorum.) İki yerde de benden başkası var mı?

A431. Bkz. A191.

A432. Anlamı: Kendimi tesbih ederim.

A433. Anlamı: O'nu (Allah'ı) tesbih ederim.

A434. KURAN/41/FUSSİLET-36: Ama şeytandan sana mutlaka vesvese gelecektir. O zaman Allah'a sığın. Muhakkak ki O, en iyi işiten, en iyi bilendir.

A435. Anlamı: Allah bize en hayırlı mükafatı versin.

A436.Şiirin anlamı: Cahil ölüdür, gömülmemiştir. Onun evi mezarıdır ve giysisi kefenidir.

A437. Bkz. A407.

A438. Anlamı: yemek için şekil değiştirmek.

A439. Bkz. A407.

A440. KURAN/48/FETİH-11: Araplardan muhallefunlar (geride kalanlar), sana: "Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti. Artık bizim için mağfiret dile." diyecekler. Onlar, kalplerinde olmayanı dilleri ile söylüyorlar. De ki: "Eğer Allah, size bir zarar veya fayda dilerse, bu takdirde sizin için Allah'tan (gelen) bir şeye kim mani olabilir (fayda veya zararı önleyebilir)? Hayır, (öyle değil), Allah yaptığınız şeylerden haberdardır."

A441. Bkz. A156.

A442. Kadere iman, kaygı ve üzüntüyü giderir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XII, s. 347) .

A443. Anlamı: Bir kimse kaderde olan sırr-ı İlâhi'yi bilirse musibetler ona ağır gelmez (Hadis-i Şerif) (Ramazanoğlu, 1999, s. 27).

A444. Hiçbir peygamber benim çektiğim kadar eziyet çekmedi (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XIV, s. 108).

A445. Ben sizin Allah'ı en iyi bileniniz ve en çok korkanınızım (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 486).

A446. Bkz. A179.

A447. Bkz. A302.

A448. KURAN/7/A'RÂF-53: Onlar sadece onun tevîline (yorumuna) mi bakıyorlar? Onun tevîlinin geldiği gün, daha önce onu unutmuş olanlar: "Rabbimizin resûlleri hak ile gelmiştir. Artık bize şefaat edecek şefaatçiler var mı ki; bize şefaat etsinler. Veya (dünyaya) döndürülmüş olsaydık, yapmış olduklarımızdan başkasını yapardık." derler. Nefslerini hüsrana uğrattılar. Ve uydurdukları şeyler kendilerinden ayrıldılar.

A449. Bkz. A156.

A450. KURAN/43/ZUHRÛF-32: Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Biz onların dünya hayatında maişetlerini (geçimlerini) aralarında taksim ettik. Onların

bir kısmının derecelerini, diğerlerinin üzerine yükselttik (üstün kıldık). Onların bir kısmı diğerlerini emrinde çalıştırsın diye. Ve senin Rabbinin rahmeti, onların topladığı şeylerden (başka insanları çalıştırmayıp biriktirdikleri paradan) daha hayırlıdır.

A451. Bu ibare Kur'an'da şu şekilde geçer: KURAN/48/FETİH-6: Ve yuazzibel munâfikîne vel munâfikâti vel muşrikîne vel muşrikâtiz zânnîne billâhi zannes sev'i aleyhim dâiratus sev'i, ve gadiballâhu aleyhim ve leanehum ve eadde lehum cehennem(cehenneme), ve sâet masîrâ(masîren). Ve münafık erkek ve kadınlara, müşrik erkek ve kadınlara azap etsin. Onlar ki, Allah'a kötü zan ile zanda bulundular. Kötü (zanları) onların üzerine dönsün. Ve Allah, onlara gazaplandı ve onları lânetledi. Ve onlar için cehennemi hazırladı, ne kötü varış yeri.

A452. Bkz. A451.

A453. Şiirin anlamı: Kaçmak istedi fakat gideceği yere gitti. Gemisi karada ilerlemedi

A454. Onlar namazlarındadır. Allah ise onların ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Hadis-i şerif) (Zuhayli, 2014, C. 9, s. 482-484).

A455. Anlamı: Doğrusu mallarınız ve çocuklarınızdan düşman olanlar vardır. (Teğabûn suresi 14. ve 15. ayetlerine gönderme vardır: 64/TEGÂBUN-14: Yâ eyhuhâllezîne âmenû inne min ezvâcikum ve evlâdikum aduvven lekum fahzerûhum, ve in ta'fû ve tasfehû ve tagfirû fe innallâhe gafûrun rahîm(rahîmun).Ey âmenû olanlar (Allah'a ulaşmayı dileyenler)! Muhakkak ki, sizin zevcelerinizden ve evlâtlarınızdan size düşman olanlar vardır. Artık onlardan sakının. Ve eğer onları affeder, kusurlarına bakmazsanız ve bağışlarsanız, o takdirde muhakkak ki Allah; Gafur'dur, Rahîm'dir. 64/TEGÂBUN-15: İnnemâ emvalukum ve evlâdukum fitnetun, vallâhu indehû ecrun azîm(azîmun).Oysa sizin mallarınız ve evlâtlarınız fitnedir (imtihandır). Ve Allah ki, ecrun azîm (en büyük mükâfat) O'nun indindedir (katındadır).)

A456. Anlamı: *Keşşaf*'ta (Zemahşeri'nin *Keşşaf* adlı eserinde) Tağut, en aşağılık yetişkin şeytandı, zorba eylemleri, krallıktır. Mutlaka sonunda karşılığında hiçbir şey vermediği kalplerde gözü vardır. *Sıhah*'ta (Cevheri'nin *Sıhah* adlı eserinde) Tağut, kâhin ve şeytan ve tüm yoldan çıkmışların reisidir. *Vücuh*'da İbnü'l Cevzî, Tağut hakkında şöyle demiştir: Kâfir ve sihirbaz ve put ve şeytan ve tüm insan ve cinnin devidir. Diğer tefsirler de böyledir.

A457. Şiirin anlamı: Şerli (kötü) insanlar lezzete haram yoldan meylederler. İyi insanlar ise lezzete helal (hak) yoldan talep ederler.

A458. Bkz. A116.

A459. Bkz. A180.

A460. Cennetliklerin çoğu eblehtir.(Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 149).

A461. Bkz. A221.

A462. A161.

A463. Bkz. A221.

A464. Bnz. A166.

A465. Bkz. KURAN/3/ ALİ İMRAN-101: Size Allah'ın âyetleri okunup dururken ve Allah'ın Resûlü de aranızda iken dönüp nasıl inkâr edersiniz? Kim Allah'a sımsıkı bağlanırsa, kesinlikle o, doğru yola iletilmiştir.

A466. Anlamı: Kimin himmeti karnına giren şey olursa değeri de karnından çıkan şey olur (Hz. Ali'ye isnad edilen söz).

A467. Bkz. A261.

A468. KURAN/81/TEKVÎR-1: Güneş bürülüp dürüldüğü zaman.

A469. KURAN/19/MERYEM-76: Ve Allah, hidayette (hidayete ermiş) olanların hidayetini arttırır. Bâki olan salih ameller, Rabbinin indinde sevap bakımından daha hayırlıdır ve dönüş (karşılığı olan mükâfat) bakımından (da) daha hayırlıdır.

A470. KURAN/8/ENFÂL-2: Gerçek mü'minler onlardır ki; Allah zikredildiği zaman kalpleri titrer (cezbelenir). Ve onlara Allah'ın âyetleri okunduğu zaman onların îmânlarını arttırır ve Rab'lerine tevekkül ederler.

A471. KURAN/18/KEHF-13: Biz, sana onların haberlerini gerçek olarak kıssa ediyoruz. Muhakkak ki onlar, Rab'lerine âmenû olmuş gençlerdi. Ve onlara hidayeti artırdık.

A472. KURAN/57/HADÎD-12: O gün, mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, nurları önlerinde ve sağlarında koşarken görürsün. Bugün sizin müjdeniz, orada ebediyyen kalacağınız, altından nehirler akan cennetlerdir. İşte o, fevzül azîmdir (en büyük kurtuluştur).

A473. KURAN/35/FÂTIR-10: Kim izzet istediyse, işte izzet tamamen Allah'a aittir. Güzel kelimeler (sözler), O'na erişir. Onu, salih amel (nefs tezkiyesi) yükseltir. Kötülüklerle tuzak kuranlar; onlar için şiddetli azap vardır. Ve onların tuzakları boşa gider.

A474. Bkz. A263.

A475. Bkz. A330.

A476. Anlamı: Kavuşmadan önce ayrılığı, bina etmeden önce yok oluşunu düşün.

A477. Bkz. A218.

A478. KURAN/28/KASAS-88: Ve Allah ile beraber başka bir İlâh'a dua etme (ibadet etme). O'ndan başka İlâh yoktur. O'nun Zat'ı hariç herşey helâk olucudur. Hüküm O'nundur. Ve O'na döndürüleceksiniz.

A479. Anlamı: Dünya ve ahiret (cennet) birbirinden farklıdır. Ölüm ve canlılar birbirine bağlıdır.

A480. Bkz. A236.

A481. Bkz. A32.

A482. KURAN/43/ZUHRÛF-67: İzin günü, takva sahipleri hariç, samimi dostlar birbirine düşmandır.

A483. KURAN/41/FUSSİLET-29: Kâfirler dediler ki: "Rabbimiz, insanlardan ve cinlerden bizi saptıranları bize göster. Onları ayaklarımızın altına alalım ki en aşağıda kalanlardan olsunlar."

A484. Anlamı: Suyun rengi yaratılışının rengidir.

A485. KURAN/89/FECR-28: Rabbine dön (Allah'tan) razı olarak ve Allah'ın rızasını kazanmış olarak!

A486. Anlamı: Tek tek Rabbinize koşun.

A487. Bkz. A36.

A488. KURAN/10/YÛNUS-26: Onlar için Ahsenül hüsna (Allah'ın Zat'ına ulaşmak) ve ziyadesi (daha fazlası, Allah'ın cemalini görmek) vardır. Onların yüzlerini bir keder kaplamaz ve bir zillet (küçük düşme, hakirlik) yoktur. İşte onlar, cennet halkıdır. Onlar, orada devamlı kalanlardır.

A489. KURAN/ 2/BAKARA-201: Ve onlardan (insanlardan) kim: "Rabbimiz bize dünyada hasene (güzellik ve iyilikler) ver ve ahirette de hasene (güzellik ve iyilikler) ver. Bizi ateşin azabından koru." derse...

A490. KURAN/29/ANKEBÛT-41: Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, (kendisine) ev edinen örümceğin hali gibidir. Ve muhakkak ki evlerin en dayanıksızı örümceğin yuvasıdır. Keşke onlar bilselerdi.

A491. Anlamı: Bütün gelecekler yakındır.

A492. KURAN/18/KEHF-46: Mal ve çocuklar dünya hayatının ziynetidir (süsüdür). Bâki (kalıcı) olan salih ameller (nefsi ıslâh edici ameller), sevap olarak ve emel (ümit) olarak, Rabbinin katında daha hayırlıdır.

A493. Dünya müminin zindanıdır (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 463).

A494. Anlamı: Benim sanatım da fakirlik ve cihaddır (İmam Gazali'ye isnad edilen sözün tamamı şu şekildedir: Herkesin bir sanatı vardır. Benim sanatım da fakirlik ve cihaddır. Bu ikisini seven beni sevmiş, bu ikisine buğzeden bana buğzetmiş olur).

A495. Fakirliğim övüncümdür.(Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 80).

A496. Bkz. A226.

A497. KURAN/5/MÂİDE-54: Ey âmenû olanlar (Allâh'a ulaşmayı dileyenler)! Sizden kim dîninden dönerse, o zaman Allah onun yerine (başka) bir kavim getirecektir öyle ki, (Allah) onları sever ve onlar da O'nu (Allah'ı) severler. Mü'minlere karşı daha alçak gönüllü, kâfirlere karşı daha izzetlidirler (başları dik, vakarlı, şereflidirler). Allah'ın yolunda cihad ederler. Hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah'ın fazlıdır, onu dilediğine (lütfedip) verir. Allah Vâsi'dir (fazlı ve lütfu geniştir), Alîm'dir (herşeyi en iyi bilendir).

A498. KURAN/9/TEVBE-24: De ki: "Şâyet babalarınız ve oğullarınız ve kardeşleriniz ve zevceleriniz ve aşiretiniz ve kazandığınız mallarınız, kesada uğramasından (satışının durmasından) korktuğunuz ticaret ve razı olduğunuz (hoşunuza giden) evler, Allah'tan ve O'nun Resûl'ünden ve O'nun (Allah'ın) yolunda cihad etmekten size daha sevgili ise artık Allah, emrini getirinceye kadar bekleyin. Ve Allah, fasıklar kavmini (topluluğunu) hidayete erdirmez."

A499. Bkz. A498.

A500. Anlamı: Gayyûr olan Allah, buna nasıl razı olur?

A501. KURAN/13/RA'D-28: Onlar, âmenûdurlar ve kalpleri, Allah'ı zikretmekle mutmain olmuştur. Kalpler ancak; Allah'ı zikretmekle mutmain olur, öyle değil mi?

A502. KURAN/2/BAKARA-152: Öyle ise Beni zikredin ki Ben de sizi zikredeyim. Ve Bana şükredin ve Beni inkâr etmeyin.

A503. Bkz. A186.

A504. A81.

A505. KURAN/94/İNŞİRÂH (ŞERH)-1: Göğsünü senin için şerhetmedik mi (yarıp genişletmedik mi)?

A506. Bir şeyi çok sevmen seni kör ve sağır eder (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C.I, s.395).

A507. Bkz. A116.

A508. Anlamı: Dünyaya gelenlere şaşıyorum önce ve sonra gelen de bir yolcudur. Buna şaşıyorum.

A509. Şiirin anlamı: Gökler onlara yol olmuşken o yabani kazlar köy çevresindeki kara nasıl katlansın?

A510. Anlamı: Hiçbir gözün görmediği. [Bu ibare şu hadistendir: Ebu Hureyre (Allah Ondan razı olsun)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Allah-u Teâla, ben salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın aklına getirip hayal edemediği nimetler hazırladım" buyurdu… (Buhari, Bed'ül-Halk, 8; Müslim, Cennet, 2).

A511. Bkz. A162.

A512. Allah indinde dünyanın sivrisinek kanadı kadar değeri olsaydı kâfir kişiye bir bardak su içirmezdi (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. CVII, s. 580-582) .

A513. Bkz. A340.

A514. Anlamı: Servet çoğaltanlar helak oldu (Bu ibare şu hadiste geçer: Serveti çoğaltanlar helak oldu. Ancak Allah'ın fakîr kullarına verip, bu servet ile hayırlı amel işleyenler müstesna. Ne yazık ki, bu gibiler azdır (Aclûnî, 2000, C. II, s. 77).

A515. Anlamı: Nefsimi bildim ve irademle onu zelil ettim.

A516. Anlamı: Ahmaklar olmasaydı dünya harap olurdu (Hasan-ı Basri'ye isnad edilen bir söz).

A517. Bkz. A370.

A518. Bkz. A457.

A519. Anlamı: Ben meliklerin melikiyim (hükümdaraların hükümdarıyım) bana itaat edin ben size melik olarak geldim.

A520. Anlamı: Hırs sahibi olan fakirdir. Hakikî zengin ise, kanaat sahibi olanlardır (Hz. Ali'nin şiiri)

A521. Anlamı: Güneşin ortaya çıkıp görünmesi.

A522. Bkz. A79.

A523. Şiirin anlamı: Gençliğe ulaşmak meninin çıkışıyladır. Adamlığa (olgunluğa) ulaşmak ise benlikten çıkışladır.

A524. Anlamı: Toprak nerede, yaratılmışların Rabbi nerede!

A525. Kim Allah için tevazu gösterirse Allah onu yüceltir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 335-338).

A526. Anlamı: Uzlete çekil!

A527. KURAN/7/A'RÂF-205: Ve sabah ve akşam vakitlerinde Rabbini kendi kendine, korkarak ve yalvararak, sözün sesli olmayanı ile zikret. Ve gâfillerden olma.

A528. KURAN/26/ŞUARÂ-88: Çocukların ve malın fayda vermediği gün (beni utandırma).

A529. KURAN/26/ŞUARÂ-89: Allah'a selîm (selâmete ermiş) kalple gelenler hariç.

A530. Anlamı: Riyadan, ikiyüzlülükten, amele güvenmekten ve şüphelerden arınmış.

A531. Anlamı: Kalpler onun elindedir.

A532. KURAN/12/YÛSUF-64: Yâkub (a.s) şöyle) dedi: "Ancak daha önce onun kardeşi için sizden emin olduğum gibi onun hakkında size güvenir miyim? Fakat Allah koruyucuların en hayırlısıdır ve O rahmet edenlerin en çok rahmet edenidir."

A533. Anlamı: Haddini bilerek sınırı aşmayan kişiye, Allah merhamet etsin.

A534. Anlamı: Kininden başka kimseye kinlenme.

A535. Anlamı: İnsanoğlu, Allah'ın yapısıdır, bu yapıyı yıkan, ona karşı şiddet gösteren mel'ûndur (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 342).

A536. Anlamı: Nasıl yargılarsanız öyle yargılanırsınız (Arapça meşhur söz).

A537. Anlamı: Allah için öfkelenmek.

A538. Anlamı: Her kim kızdırıldığı halde kızmazsa eşektir (İmam Şafi'den)

A539. Anlamı: Sufi kâin ve bâindir (insanlarla beraber görünüp içten Allah ile olan).

A540. KURAN/24/NÛR-37: Ticaretin ve alışverişin, onları Allah'ın zikrinden, namazı ikame etmekten ve zekâtı vermekten alıkoymadığı adamlar ki (onlar), kalplerin ve gözlerin (dehşetten) döneceği günden korkarlar.

A541. Bkz. A396.

A542. KURAN/86/TÂRIK-5: Artık insan neden yaratıldığına baksın.

A543. KURAN/ 77/MURSELÂT-20: Sizi Biz, değersiz bir sudan yaratmadık mı?

A544. Bkz. A336.

A545. Mümin müminin aynasıdır (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 263).

A546. Anlamı: Yükünden emin olan sönmez ve batmaz.

A547. Zikrini gizle, yiyeceğini güzel yap (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C. II, s. 76).

A548. Şiirin anlamı: Yükünden emin olana müjdeler olsun! Onun yolu selamette olur. İhtiyaç sahibine vermeyene de yazıklar olsun.

A549. Anlamı: Allah buyurdu: Biricik habibim bana yaklaş.

A550. Bkz. A97.

A551. Bkz. A2.

A552. Bkz. A96.

A553. KURAN/2/BAKARA-31: Ve (Allah), Âdem'e, (Allah'ın) isimlerinin hepsini (bu isimlerdeki hikmetleri) öğretti. Sonra onları meleklere arz ederek dedi ki: "Haydi sadıklardan iseniz bunları isimleri ile bana haber verin (söyleyin)."

A554. Anlamı: Rivayet eden ne kasdederse mana odur.

A555. Bkz. A226.

A556. Ben, benim için kalbi kırık olanların yanındayım (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C.I, s. 184).

A557. Bkz. A429.

A558. Anlamı: Vesvese, İblis'in tuzaklarından biridir.

A559. KURAN/5/MÂİDE-23: Allah'ın kendilerine nimet verdiği, korkanların arasından iki adam şöyle dedi; "Onların üzerlerine kapıdan girin, böylece oradan (kapıdan) girdiğiniz zaman muhakkak ki siz gâlip gelirsiniz. Eğer mü'minseniz, artık Allah'a tevekkül edin (Allah'a güvenin)."

A560. Bkz. A429.

A561. A156.

A562. Şiirin anlamı: Dünya hırsını bırak. Geçim için aç gözlülük yapma. Hırs sahipleri fakirdir oysa kanaat edenler zengindir.

A563. Anlamı: Bizim üzerimize düşen bize emredildiği gibi ona ibadet etmektir. Onun üzerine düşen de bize vadettiği gibi bizi rızıklandırmakdır.

A564. Onlar namazlarındadır. Allah ise onların ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Hadis-i şerif) (Zuhayli, 2014, C. 9, s. 482-484).

A565. Anlamı: Benim kefil olduğumu dert etme, senin sorumlu olacağın ile uğraş.

A566. Bkz. A428.

A567. KURAN/65/TALÂK-3: Ve hesap etmediği (aklına gelmeyen) bir yerden onu rızıklandırır. Kim Allah'a tevekkül ederse, artık ona O (Allah) kâfidir. Muhakkak ki Allah, emrini (işini) yerine getirendir. Allah herşey için bir kader tayin etmiştir.

A568. Ben kulumun benim hakkımdaki zannına göreyimdir (Hadis-i şerif, Buharî, Tevhit, 35.)

A569. Her kim Allah için olursa Allah da onun için olur (Hadis-i şerif, El-Aclûnî, 2000, II, s. 243.)

A570. Anlamı: Fakir Allah'ın ailesidir.

A571. Bkz. A330.

A572. İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez (Hadisin aslı, "Men lem yeşkiru'n-nâse lem yeşkurullâhi" şeklindedir..) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 344).

A573. KURAN/16/NAHL-53: Sizin olan ne kadar ni'met varsa hepsi Allah'tandır. Sonra da size bir sıkıntı dokunsa, o zaman O'na yalvarırsınız.

A574. KURAN/36/YÂSÎN-26: (Ona): "Cennete gir!" denildi. "Keşke kavmim bilseydi." dedi.

A575. KURAN/36/YÂSÎN-27: Bu sebeple, Rabbimin bana mağfiret ettiğini ve ikram edilenlerden kıldığını (bilselerdi).

A576. Anlamı: Allah'ım, bizi bütün kullarınla beraber rızıklandır.

A577. KURAN/7/A'RÂF-31: Ey Âdemoğulları! Bütün mescidlerde ziynetlerinizi alınız. Yeyiniz ve içiniz. Ve israf etmeyiniz. Muhakkak ki O, müsrifleri sevmez

A578. Bkz. A577.

A579. Bkz. A577.

A580. Anlamı: Allah, seher vakti uyananların yiyeceklerine vekildir. Seher için gerekli olan kalp ışığı ve gözün açlığı ile canlandı.

A581. Şiirin anlamı: Eğer ruhlar acıkıyorsa cesetler ruh haline gelir. Doyduklarındaysa ruhlar cesede dönüşür.

A582. Şiirin anlamı: Nice açlıklar hazımsızlıktan da kötüdür.

A583. Bkz. A180.

A584. Bkz. A55.

A585. Bkz. A144.

A586. Bkz. A76.

A587. Anlamı: İki özellik kalbi bozar ve onu öldürür. Çok yemek ve çok uyumak.(Fudayl bin Iyad'a isnad edilen bu sözün meşhur şekli şöyledir: Üç şey kalbi kasvetlendirir; çok yemek, çok uyumak ve çok konuşmak.)

A588. Anlamı: Açlık evliyaların yiyeceğidir, doğruların bedenleri açlıkla yaşar.

A589. KURAN/63/MUNÂFİKÛN-8: "Eğer biz şehre dönersek, mutlaka daha azîz (güçlü) olan, daha zelil (güçsüz, zayıf) olanı, oradan (şehirden) çıkarır." diyorlar. İzzet Allah'ın ve O'nun Resûl'ünün ve mü'minlerindir. Ve lâkin münafıklar bilmiyorlar.

A590. Bkz. A226.

A591. Anlamı: Himmetin yüceliği imandandır (Hz. Ali'ye isnad edilen söz. Molla Aliyyü'l-Kari, Mirkatü'l-Mefâtih Şerhu Mişkatü'l-Mesabih, Babü'l-İmani bi'l-Kader, (t.y), VIII. s. 79.)

A592. Anlamı: Körfez Arapları ya cafun (kuru) der.

A593. Bkz. A173.

A594. Bkz. A173.

A595. Bkz. A418.

A596. Bkz. A418.

A597. Bkz. A294.

A598. Bkz. A235.

A599. Bkz. A75.

A600. Bkz. A2.

A601. Bkz. A96.

A602. Bkz. A162.

A603. Bkz. A132.

A604. Şiirin anlamı: Ey heves gözünü aç, manastırda bundan başka göreceğin hiçbir şey yok.

A605. KURAN/44/DUHÂN-39: İkisini de haktan başka bir şey ile yaratmadık (ikisini de hak ile yarattık). Ve lâkin onların çoğu bilmezler.

A606. Anlamı: Ben Batın (Mahlûkatın nazarlarından gizlenen, her şeyin iç yüzünden haberdar olan) Allah'ım.

A607. Anlamı: Ben gerçekten mahlûkum ve hikmetin (derin düşünmenin) gereği budur.

A608. Anlamı: Eğer hepsini gizlerse farklıdır, ortaya çıkarırsa farklı değildir.

A609. Anlamı: Hafızamda Allah'tan başka şey yoktur.

A610. Anlamı: İki dünyada da ben söylerim ben dinlerim.

A611. KURAN/ 20/TÂHÂ-14: Muhakkak ki Ben, Ben Allah'ım. Benden başka İlâh yoktur. Öyleyse Bana kul ol ve Beni zikretmek için namazı ikame et!

A612. Anlamı: Kim vücut mertebelerini anlarsa o insanların yaratılış çeşitlerini kâmil olanlarını anlar.

A613. Bkz. A97.

A614. Anlamı: Abdest ayrılmadır, namaz ise kavuşmadır. Ayrılma olmadan kavuşma olmaz.

A615. Anlamı: Allah te'ala der ki "bütün benliğinle ona yönel" (A1: KURAN/73/Muzzemmil-8), yani ey Muhammed, Allah'ın büyüklüğünden Allah'a yönel ve yine Allah der ki "Allah de, sonra onları daldıkları şeylerde bırak" (A2: KURAN/6/ En'am-91).

A616. Anlamı: Yabancıları kıskanma ey sufi, Allah de.

A617. Bkz. A86.

A618. KURAN/3/ AL-İ İMRAN-103: Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.

A619. Şiirin anlamı: Eğer gönlüme hata ile senden başka bir istek gelecek olsa kendimi dinden dönmüş (gibi) sayarım (İbnu'l-Farid, Kaside-i Taiyye, 65. Beyit) (Şeyh Ahmed, 1961, s. 64).

A620. Bkz. A144.

A621. Bkz. A141.

A622. Bkz. A416.

A623. KURAN/8/ENFÂL-24: Ey âmenû olanlar (Allah'a ulaşmayı dileyenler), Allah ve Resûl'ü sizi, size hayat verecek şeylere davet ettiği zaman (davete) icabet edin! Ve Allah'ın kişi ile kalbi arasına girdiğini ve muhakkak sizin O'na haşrolunacağınızı bilin! (Hepinizin ruhu Allah'ta toplanacak ve Allah, ruhlarınıza meab olacak.)

A624. Anlamı: Allah'ı, Allah'tan başkası tanımaz.

A625. KURAN/7/A'RÂF-143: Musa (A.S), tayin ettiğimiz (belirlediğimiz) zamanda gelince, Rabbi onunla konuştu (Musa A.S) şöyle dedi: "Rabbim, bana (Kendini) göster, Sana bakayım." (Allahû Tealâ): "Beni asla göremezsin. Ve fakat dağa bak! O, mekânını kararlı tutabilirse (yerinde durabilirse); o zaman sen, Beni görürsün." buyurdu. Rabbi, dağa tecelli ettiği zaman onu paramparça etti. Musa (A.S), bayılarak yere düştü. Sonra ayıldığı zaman: "Sen Sübhan'sın (Seni tenzih ederim). Sana tövbe ederim. Ben, mü'minlerin ilkiyim." dedi.

A626. Bkz. A625.

A627. Bkz. A625.

A628. KURAN/33/AHZÂB-4: Allah bir adama göğsünde iki kalp kılmadı (yaratmadı). Zihar yaptığınız (sen bana benim annemin sırtı gibisin diyerek boşamak istediğiniz) zevcelerinizi sizin anneleriniz kılmadı. Ve evlâtlıklarınızı, sizin oğullarınız kılmadı. İşte bunlar sizin ağızlarınızdaki sözlerdir. Ve Allah hakkı söyler. Ve O, (Kendine ulaştıran) yola hidayet eder

A629. KURAN/23/MU'MİNÛN-14: Sonra da nutfeden (bir noktadan rahim duvarına bağlı) bir alaka yarattık. Sonra alakadan bir çiğnem et (görünümünde) bir mudga yarattık. Bundan sonra mudgadan kemikleri yarattık. Daha sonra kemiklere et giydirdik (üzerini et ile kapladık). Daha sonra da onu, başka bir yaratışla inşa ettik (şekillendirdik). İşte böyle Allah, Mübarek'tir, En Güzel Yaratıcı'dır.

A630. Anlamı: Ehlinin ehlinden gizlediği gibi.

A631. KURAN/ 25/FURKÂN-43: Hevasını ilâh edinen kişiyi gördün mü? Yoksa sen mi ona vekil olacaksın?

A632. Anlamı: Bana âşık olana ben de âşık olurum. Ben âşık olduğum kişinin canını alırım. Canını alınca diyetini de üzerime alırım.

A633. Anlamı: Hayâ rızkı engeller.

A634. Anlamı: İnsanlar size mecnun (deli) demedikçe imanınız sağlam olmaz (Bu anlama gelen iki hadis bulunmuştur. Bunlardan ilki şöyledir:

Ebu Said el-Hudrî anlatıyor, Peygamberimiz (a.s.m) şöyle buyurdu: Allah'ı öyle çok zikredin ki, tâ -insanlar- size mecnun/deli desinler (Hanbel, 1992, C. 3, s. 68).

Diğer hadis-i şerif ise şu anlama gelmektedir: Bir kişiye deli denmedikçe, o kişinin imanı tamam olmaz (Canan, 1988, C. I, s. 59).

A635. Bkz. A503.

A636. Anlamı: …bilinmek istedim…(Bu ibare şu hadiste geçmektedir: Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim (sevdim) ve bilinmek için halkı yarattım [Süyûti, 2013, s. 273]).

A637. Bkz. A632.

A638. Bkz. 632.

A639. Kulların kalpleri Rahman olan Allah'ın iki parmağı arasındadır (Hadis-i şerif,) (Canan, 1988, C. II, s. 92).

A640. Bkz. A406.

A641. Bkz. A115.

A642. Şehitlerin ruhları yeşil kuşların bedenlerine girerler ve cennette gezerler (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. III, s. 469) .

A643. Anlamı: Cennette dilediklere yere uçarlar. Sevgi şehitlerine gelince onların da hepsi yeşil kuşların bedenindedir.

Buna benzer bir hadis vardır: O yeşil kuşların Arşa bağlı kandilleri vardır. Cennette istedikleri yerde dolaşır, sonra da söz konusu kandillerine / özel yuvalarına dönerler (Canan, 1988, C. III, s. 470-472).

A644. Allah'a ulaştıran yollar yaratılmışların nefesleri adedincedir (Hadis-i şerif) (Arabî, 2000, C. 3, s. 549).

A645. Anlamı: Sevmek, sevgiliye kavuşma vesilesidir.

A646. KURAN/53/NECM-42: Ve münteha (sonunda dönüş), mutlaka Rabbinedir.

A647. KURAN/3/ÂLİ İMRÂN-28: Mü'minler, mü'minlerden başkasını (yani) kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, o Allah'dan bir şeyin (rahmet ve fazlın) içinde değildir. Onlardan korunmanız için sakınmanız (dost olmanız) hariç. Ve Allah, sizi kendisinden sakındırır (takva sahibi olmanızı ister). Ve dönüş Allah'adır (ruhun ulaşacağı makam, Allah'ın Zat'ıdır)

A648. KURAN/42/ŞÛRÂ-53: O Allah'ın yolu ki, göklerde ve yerde ne varsa Kendisinindir (Bütün) emirler (işler) Allah'a seyreder (döner), değil mi?

A649. KURAN/32/SECDE-12: Ve keşke mücrimleri, Rab'lerinin huzurunda başlarını eğerek: "Rabbimiz, biz gördük ve işittik (Bundan sonra) bizi (dünyaya) geri döndür, salih amel yapalım. Muhakkak ki biz, mukinun (yakîn hasıl edenler) olduk." (derken) görseydin.

A650. KURAN/3/ÂLİ İMRÂN-175: Fakat şeytan, böylece ancak kendi dostlarını (onu dost edinenleri) korkutur. Artık onlardan korkmayın ve eğer sizler mü'min iseniz, (sadece) Ben'den korkun.

A651. Bkz. A74.

A652.KURAN/95/TÎN-6: Âmenû olanlar (Allah'a ulaşmayı dileyenler) ve amilüssalihat (nefsi tezkiye edici amel) işleyenler hariç. İşte onlar için kesintisiz ecir (mükâfat) vardır.

A653. Bkz. A318.

A654. KURAN/2/BAKARA-179: Ey ulûl elbab! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki böylece siz, takva sahibi olursunuz.

A655. KURAN/ 73/MUZZEMMİL-8: Rabbinin adını an ve bütün benliğinle O'na yönel.

A656. Anlamı: Kim ayrılırsa kavuşur.

A657. A210.

A658. Bkz. A209.

A659. KURAN/2/BAKARA-24:). Fakat eğer yapamazsanız ki asla yapamazsınız, o takdirde kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının.

A660. Anlamı: Kişi bilmediği şeyin düşmanıdır.

A661. Şiirin anlamı: Candan öğüt verirsin lâkin duyamıyorum! Âşık katında zîra müsâvî medh u zemi (Kaside-i Bürde, 11. beyit) (Armutçuoğlu, 2012, s. 26) .

A662. KURAN/ 111/ TEBBET-5: Onun boynunda mesedden (bükülmüş liften) bir ip vardır.

A663. Anlamı: Sevgiliden başka herşeyi yakan bir ateş (İbn-i Kayyim El-Cevziyye'ye ait söz: Aşk, kalpte bulunan ve sevgiliden başka herşeyi yakan ateştir).

A664. Anlamı: İnsanlıktan çıkma.

A665. Anlamı: Orada örtüler var ve sırları ortaya çıkaranlar var.

A666. KURAN/5/MÂİDE-35: Ey âmenû olanlar (Allah'a ulaşmayı, teslim olmayı dileyenler); Allah'a karşı takva sahibi olun ve O'na ulaştıracak vesileyi isteyin. Ve O'nun yolunda cihad edin. Umulur ki böylece siz felâha erersiniz.

A667. Anlamı: Rabbimi Rabbimin gözüyle ve en güzel şekilde gördüm.

A668. Anlamı: Ben ilmimin cevherlerini gizliyorum ki hiç kimse onları senin yüzünde görüp de büyüsüne kapılmasın.

A669. Anlamı: Yedi batına kadar var.

A670. Anlamı: Kuran'da saklanmış bir takım şekiller vardır ki onları ancak Allah'ı hakkıyla bilenler bilir.

A671. Anlamı: Allah Teâlâ Hazretleri'nin evliyası için hazırlamış olduğu bir şarab vardır ki, onu içtikleri zaman sarhoş olurlar.

A672. Allah vardı onunla birlikte hiçbir şey yoktu. Şimdi de aynen öyledir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. IX, s. 68) .

A673. KURAN/18/KEHF-109: De ki: "Denizler, Rabbimin kelimeleri için (kelimelerini yazmak için) mürekkep olsaydı ve onun bir mislini daha imdada (yardıma) getirmiş olsaydık bile, Rabbimin kelimeleri bitmeden, denizler mutlaka tükenirdi."

A674. Bkz. A22.

A675. Bkz. A1.

A676. Bkz. A232.

A677. Bkz. A96.

A678. Bkz. A2.

A679. Anlamı: …benimle duyar benimle görür benimle konuşur.

Bu anlamı içeren bir hadis-i şerife rastlanmıştır. Hadisin tamamı şöyledir: Kul bana, kendisine farz kıldığım şeyleri eda etmekle yaklaştığı kadar başka hiçbir amel ile yaklaşamaz. Farzların yanında nafile ibadetlerle de kulum bana yaklaşır, yaklaşır; nihayet ben onu severim. Ben onu sevdim mi, onun işiten kulağı, gören gözü, söyleyen dili, anlayan kalbi ve yürüyen ayağı olurum. O, benimle duyar, benimle görür, benimle konuşur ve benimle yürür (Canan, 1988, C. I, s. 29).

A680. Anlamı: Bir süre kalemin ayağı kesilince (yazamayınca), hafızası güçlü konuşmacılar, hayal kubbelerinde dolaşan Allah'a hizmete kendini adamış bazı kişiler, bana dediler ki hal hakikatinin denizine dal, cemal ve celal sahibinin sevgilisinin adını an. Ben de kendimi muhatab alarak dedim ki: Ey hiçbir şey düşünemeyen, yeri göğü yokoluşu ve sonsuzluğu bilmeyen çocuk nefsim! Dünyaya tamah edip rahat edince onu arkadaş edindin, onunla mutlu oldun. Güldün. Dünya sana zor geldiğinde ağladın ve öfkelendin. Kim olduğunu bilmediğin halde Rabbini bildiğini iddia ettin. Rabbin seni bu yok olacak dünyaya gönderdi. Seni orada misafir etti. Bunu eşyanın aslını bilesin diye yaptı. Kim bir yerden yararlanır, sonra da oradaki arayışlarını terkederse, dünyanın nimetleriyle meşgul olursa istenileni zayi eder. Amacını unutur. Sığınacağı ve varacağı menzilden habersiz kalır. Allah te'ala dünya nimetlerini ve sevinçlerini ahiret nimetlerine benzetmiştir. Dünya sıkıntılarını da ahiret sıkıntılarının aynası yapmıştır. "Ve insanlar için bu misalleri veriyoruz. Umulur ki, böylece onlar tefekkür ederler" (KURAN/ 59/ Haşr-21) buyruğunda olduğu gibi. Açık bir şekilde ortada olanlar üzerinde düşünmeyen, gördüklerinden öğüt almayan (kişi) yüce Kuran'dan nasıl öğüt alır? Senin, seni başıboşluktan uzaklaştıracak, cehaletini giderecek, günahlarını silecek, senden gafleti uzaklaştıracak olana (Kuran'a) sımsıkı sarılman gerekir. Bu kişi yücelenlerin kendi celaliyle yüceldiği, güzelliği huri ve gılmanlardan daha çok olan insan biçimiyle sevgili peygamber ve eşya olarak kitap sayfaları şeklindeki Kuran cildleridir yani güzel isimler sandığıdır.

A681. Anlamı: Öfkeli zihnin izzeti.

A682. Anlamı: İki dünyanın güneşi ve menzillerin ışığı şeyhimize göre her şeyin bilgisi diri olan ve öven herkeste bulunur.

A683. Anlamı: Ben sondan gelenlerin ilkiyim.

A684. Âdem su ile balçık arasındayken ben nebiydim (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. 2, s. 129).

A685. İlk yaratılan şey benim ruhumdur (Hadis-i şerif) (Aclûnî, C.I, s. 823).

A686. Sen olmasaydın kâinatta olan hiçbir şey olmazdı (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 164).

A687. Anlamı: Bütün kusurlardan, kederlerden, şüphelerden arınmış, her türlü ayıptan emindir.

A688. KURAN/ 68/KALEM-4: Ve muhakkak ki sen, mutlaka çok büyük bir ahlâk üzeresin.

A689. KURAN/ 5/MÂİDE-3: Ölmüş hayvan, kan, domuz eti ve Allah'tan başkasının adına boğazlanan (kesilen), boğularak, vurularak, yüksek bir yerden yuvarlanarak veya boynuzlanarak ölen ve de yırtıcı hayvan tarafından parçalanıp yenen hayvan (ölmeden kesilmesi hariç) ve putlar adına boğazlanan hayvanlar ve fal okları ile kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bunlar fısktır. Bugün kâfirler sizi dîninizden döndüremedikleri için yeise kapıldılar. Artık onlardan korkmayın, Ben'den korkun. Bugün sizin dîninizi kemâle erdirdim. Ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Sizin için dîn olarak İslâm'dan razı oldum. Artık kim açlık tehlikesiyle, günaha meyl etmeksizin zarurette (yemek zorunda) kalırsa, muhakkak ki Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir.

A690. KURAN/ 21/ENBİYÂ-107: Seni Biz, sadece âlemlere rahmet olarak gönderdik.

A691. KURAN/ 34/SEBE-28: Ve Biz, seni (kâinattaki) insanların hepsi için müjdeleyici ve nezir (uyarıcı) olmandan başka bir şey için göndermedik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

A692. Bkz. A15.

A693. Bkz. A679.

A694. Bkz. A15.

A695. KURAN/ 63/MUNÂFİKÛN-1: Münafıklar sana geldikleri zaman: "Biz şahadet ederiz. Muhakkak ki sen, gerçekten Allah'ın Resûl'üsün." dediler. Ve Allah, muhakkak ki senin, gerçekten Kendisinin Resûl'ü olduğunu biliyor. Ve Allah şahadet eder ki, münafıklar gerçekten yalancıdırlar.

A696. KURAN/ 3/ÂLİ İMRÂN-144: Ve Muhammed sadece bir Resûl'dür. Ondan önce de resûller gelip geçmiştir. Şimdi O, öldü veya öldürüldü ise, siz topuklarınız üzerinde geriye mi döneceksiniz? Kim topukları üzerinde geriye dönerse, bundan sonra Allah'a, asla hiçbir şeyle zarar veremez. Ve Allah, şâkirleri (şükredenleri) yakında mükâfatlandıracaktır.

A697. KURAN/ 2/BAKARA-23: Ve eğer kulumuza indirdiğimiz şeyden (Kur'ân'dan) şüphe içindeyseniz, o zaman o'nun mislinden bir sure getirin ve Allah'tan başka şahitlerinizi de davet edin, eğer siz sadıklarsanız.

A698. KURAN/17/İSRÂ-1: Âyetlerimizi göstermek için, kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürüten Allah, Sübhan'dır (bütün noksanlıklardan münezzehtir). Muhakkak ki O, en iyi işiten, en iyi görendir.

A699. KURAN/53/NECM-8: Sonra yaklaştı ve böylece indi.

A700. Bkz. A97.

A701. Bkz. A262.

A702. Bkz. A65.

A703. Ben sizin Allah'ı en iyi bileniniz ve en çok korkanınızım (Hadis-i şerif, Buharî, Edep, 72; Müslim, Fedail, 127.)

A704. Bkz. A40.

A705. Anlamı: Allah'ı tam anlamıyla yalnız Allah bilir.

A706. Bkz. A630.

A707. Bana eşyanın hakikatini olduğu gibi göster (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C. II, s. 33).

A708. Anlamı: Allah'ı açıkça gördü. (Bu ibare şu hadiste geçer: İkrime rivayet eder ki: Abdullah b. Abbas dedi ki:

-Muhammed Rabbini gördü.

Ben de ona dedim ki:

-Allah "Gözler onu göremez, o ise bütün gözleri görür" buyurmamış mıdır?'

Abdullah b. Abbas ise şöyle cevap verdi:

-Vay senin haline, bu durum, Allah'ın, nuruyla göründüğü zamandır. Görülen onun nurudur. Allah'ın nuru Muhammed'e iki kere gösterildi [Canan, 1988, C. I, s. 122]).

A709. Anlamı: Ben sadece sizin gibi beşerim (insanım). (Bu ibare Kur'an'da iki yerde geçer. Bkz. KURAN/18/ Kehf-110, KURAN/41/ Fussilet-6).

A710. Bkz. A318.

A711. KURAN/ 15/HİCR-95: Muhakkak ki; Biz, alay edenlere karşı sana kâfiyiz (yeteriz).

A712. KURAN/ 2/BAKARA-137: Bundan sonra eğer onlar da, sizin O'na (Allah'a) îmân ettiğiniz gibi îmân etselerdi o takdirde hidayete ermiş olurlardı. Ve eğer dönerlerse (yüz çevirirlerse), böylece o takdirde onlar, sadece bir ayrılık içinde olurlar (Allah'ın yolundan ayrılmış olurlar). Allah, (onlara karşı) sana kâfi gelecektir. O, en iyi işiten ve en iyi bilendir.

A713. KURAN/ 5/MÂİDE-67: Ey Resûl! Rabb'inden sana indirileni tebliğ et (duyur). Eğer bunu yapmazsan, o takdirde O'nun Risaletini (sana gönderdiğini) tebliğ

etmemiş (duyurmamış) olursun. Ve Allah seni insanlardan korur. Muhakkak ki Allâh, kâfirler kavmini hidayete erdirmez.

A714. KURAN/ 3/ÂLİ İMRÂN-110: Siz, insanlar için çıkarılmış (seçilmiş) olan, ümmetin hayırlı kişileri oldunuz. Mâruf ile emredersiniz ve münkerden nehy edersiniz (men edersiniz). Ve siz, Allah'a îmân ediyorsunuz. Eğer kitap ehli de îmân etselerdi elbette onlar için hayırlı olurdu. Onlardan bir kısmı mü'mindir ve onların çoğu da fâsıklardır.

A715. KURAN/2/BAKARA-143: Ve işte böylece insanların üzerine (hak) şahitler olmanız için Biz, sizi vasat (ikisi arasında) (hayırlı ve faziletli) bir ümmet kıldık. Resûl de sizin üzerinize şahit olsun. Ve Biz, sadece Resûl'e uyanı, topukları üzerinde geriye dönenden ayırıp bilmemiz(belirtmemiz) için, halen o üzerine (yönelmekte) olduğunuz (Kâbe'yi) kıble yaptık. Ve bu, elbette zor bir iştir, ancak Allah'ın hidayete erdirdiği kimseler hariç (bu onlara zor gelmez). Ve Allah sizin îmânınızı zayi edecek değildir. Muhakkak ki Allah, insanlara çok şefkatlidir, merhametlidir.

A716. İşlerin en hayırlısı vasat (orta) olandır (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 346).

A717. KURAN/9/TEVBE-100: O sabikûn-el evvelîn (evvelki hayırlarda yarışanlardan salâh makamında iradesini Allah'a teslim ederek irşada memur ve mezun kılınanlar): Onların bir kısmı muhacirînden (Mekke'den Medine'ye göç edenlerden) bir kısmı ensardan (Medine'deki yardımcılardan) ve bir kısmı da onlara (ensar ve muhacirîne) ihsanla tâbî olanlardandı (Sahâbe irşad makamına sahip oldukları için onlara tâbî olundu). Allah, onlardan razı ve onlar da O'ndan (Allah'tan) razıdır. Onlara Allah, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı ve orada ebediyyen kalacaklardır. İşte bu, en büyük (azîm) mükâfattır.

A718. KURAN/56/VÂKIA-10: Ve sabikunlar (hayırlarda yarışıp ileri geçenler), sabikunlar.

A719. KURAN/56/VÂKIA-11: İşte onlar (sabikunlar). Mukarrip (Allah'a yaklaştırılmış) olanlardır.

A720. Anlamı: İşte doğru olanlar bunlardır (Bu ibare iki ayette geçer: Haşr 8, Hucurat 15.)

A721. Bkz. A717.

A722. KURAN/ 42/ŞÛRÂ-23: İşte Allah'ın, âmenû olan (Allah'a ulaşmayı dileyen) ve salih amel (nefs tezkiyesi) işleyen kullarını müjdelediği budur. De ki: "Ben, ona (tebliğe) karşı bir ücret istemiyorum, yakınlıkta sevgiden başka." Ve kim hasene işlerse onun için güzellikleri artırırız. Muhakkak ki Allah, Gafûr'dur (mağfiret eden), Şükredilen'dir.

A723. Hristiyanların övdüğü gibi beni övmeyin, bana gereğinden fazla saygı duymayın (Hadisin tamamı şu şekildedir: "Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı abartarak övdükleri gibi beni övmeyin, ben ancak Allah'ın bir kuluyum, bana Allah'ın kulu ve Rasûlü deyiniz" [Canan, 1988, C. XI, s. 229-231]).

A724. Bkz. A51.

A725. Bkz. A95.

A726. Anlamı: beytin gizlemediği gibi.

A727. Ben önceki ve sonrakilerin en hayırlısıyım. Ama övünmek yok (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C. II, s. 261; Aclûnî, 2000, C. II, s. 156).

A728. Beni rüyada gören gerçekten görmüştür (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XI, s. 269).

A729. Bkz. A136.

A730. Şiirin anlamı: Ben habibini överek Rabbimin benim hatalarımı affedeceğini umuyorum.

A731. Bkz. A546.

A732. KURAN/ 93/DUHÂ-9: Fakat bundan sonra yetimi kahretme (üzme).

A733. KURAN/93/DUHÂ-10: Ve amma saili (bir şey isteyeni) bundan sonra azarlama.

A734. KURAN/93/DUHÂ-5: Ve mutlaka Rabbin yakında sana verecek (ihsan edecek), böylece sen razı olacaksın.

A735. Bkz. A567.

A736. Bkz. A567.

A737. O kulum benimle söyler, benimle işitir, benimle görür, benimle elini uzatıp iş yapar (Hadis-i şerif) (Canan, C. I, s. 335).

A738. Kulum ben onu sevinceye dek nafilelerle bana yaklaşmaya devam eder. Ben onu sevince işiten kulağı, gören gözü, tutan eli olurum (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 335).

A739. Anlamı: Allah'ın selamı peygamberin üzerine olsun.

A740. Rabbimin yanında gecelerim, Rabbim beni yedirir içirir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. VII, s. 319).

A741. Şiirin anlamı: Yeminleri, kalpleri bir ayna gibi sevdiğini tekrarladı (el-Vitrî el-Bağdadî'ye ait bir naattan).

A742. KURAN/ 5/MÂİDE-54: Ey âmenû olanlar (Allâh'a ulaşmayı dileyenler)! Sizden kim dîninden dönerse, o zaman Allah onun yerine (başka) bir kavim getirecektir öyle ki, (Allah) onları sever ve onlar da O'nu (Allah'ı) severler. Mü'minlere karşı daha alçak gönüllü, kâfirlere karşı daha izzetlidirler (başları dik, vakarlı, şereflidirler). Allah'ın yolunda cihad ederler. Hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah'ın fazlıdır, onu dilediğine (lütfedip) verir. Allah Vâsi'dir (fazlı ve lütfu geniştir), Alîm'dir (herşeyi en iyi bilendir)

A743. Bkz. A640.

A744. Bkz. A23.

A745. KURAN/59/HAŞR-21: Eğer Biz, bu Kur'ân'ı, dağa indirseydik, O'nu mutlaka, Allah'ın korkusundan huşû ile boynunu bükmüş, parça parça olmuş görürdün. Ve insanlar için bu misalleri veriyoruz. Umulur ki, böylece onlar tefekkür ederler.

A746. KURAN/33/AHZÂB-72: Muhakkak ki Biz, emaneti göklere, arza ve dağlara arz ettik (sunduk, teklif ettik). Onu yüklenmekten çekindiler ve ondan korktular. Ve insan onu yüklendi. Muhakkak ki o (nefs), çok zalimdir, çok cahildir.

A747. Bkz. A635.

A748. Bkz. A684.

A749. Bkz. A76.

A750. Bkz. A545.

A751. Şiirin anlamı: Kavuşma ve karşılaşmamızı yaratılmış halkın ve Adenin engellemesine izin verme (Vitrî'ye ait şiirden).

A752. Bkz. A56.

A753. Bkz. A695.

A754. KURAN/10/YÛNUS-98: Bundan sonra keşke bir ülke âmenû olsaydı da böylece onun (ülke halkının) îmânı, ona (ülke halkına) fayda verseydi, olmaz mıydı? Ancak Yunus'un kavmi âmenû olunca, onlardan dünya hayatında aşağılayıcı azabı kaldırdık ve onları belli bir zamana kadar metalandırdık (geçimlerini sağladık).

A755. Anlamı: benden korkun.

A756. Anlamı: Rivayete göre bütün peygamberler takvaca üstündür. Onların övgüye en layık olanı hasletleri en çok övülendir (O da Hz. Muhammet'tir.)

A757. Bkz. A689.

A758. Şiirin anlamı: Peygamberlerin hepsi, Allah Rasulü'nün dergâhından bir avuç, yahut hikmet ve fazilet yağmurlarından bir yudum su istemektedirler (Kaside-i Bürde, 39. Beyit) (Armutçuoğlu, 2012, s. 76).

A759. Anlamı: Sanki o güneş gibidir, onlar da güneşin yıldızları. Karanlıkta güneşin nurları insanlar için ortaya çıkıyor (Kaside-i Bürde, 53. Beyit) (Armutçuoğlu, 2012, s. 123).

A760. Anlamı: Yusuf 'a güzelliğin yarısı verilmemiştir. (Şu hadise atıf vardır: Miraç gecesinde Yusuf peygamberi gördüm, baktım ki, bütün insanlara verilen güzelliğin yarısı ona verilmiştir (Hacer, 2011, C. 7, s. 250).

A761. Anlamı: Senin güzelliğin, bütün güzelliklerden benzersizdir. Sendeki güzellik cevheri paylaşılmamış, tam ve mükemmeldir, hiç kimseye ondan parça verilmemiştir (Kaside-i Bürde, 42. Beyit) (Armutçuoğlu, 2012, s. 55).

A762. Anlamı: O, öyle bir biridir ki, bedeni ve ruhuyla mükemmel şekilde yaratılmıştır. Yoktan var eden (Allah), O'nu sevgilisi olarak seçmiştir (Kaside-i Bürde, 41) (Armutçuoğlu, 2012, s. 53).

A763. Anlamı: Bir cinste tüm kafaların faziletini görüyorum.

A764. KURAN/41/FUSSİLET-16: Bunun üzerine, dünya hayatında, zillet azabını onlara tattırmamız için, uğursuz günlerde onların üzerine şiddetli sesle gelen soğuk bir fırtına gönderdik. Ve ahiret azabı mutlaka daha çok rezil edicidir. Ve onlara yardım olunmaz.

A765. Anlamı: Bilinmez olarak verildi ilimle açıklandı (Sühreverdi'ye ait şiirden bir parçadır).

A766. Sonra onların üzerine nurundan saçtı (Hadis-i şerif, Hanbel, 1992, C. II, s. 176).

A767. Bkz. A76.

A768. KURAN/ 51/ZÂRİYÂT-21: Ve kendi nefslerinizde de (âyetler) vardır. Hâlâ görmüyor musunuz?

A769. Bkz. A758.

A770. KURAN/ 61/SAFF-8: Onlar, ağızları ile Allah'ın nurunu söndürmeyi istiyorlar. Ve Allah, kâfirler kerih görseler bile nurunu tamamlayacak olandır.

A771. Anlamı: Sen bendensin.

A772. Anlamı: Cennet benden.

A773. Anlamı: Miraca yükselme konulu hikaye.

A774. Anlamı: Ümmetim nerede olacak?

A775. Anlamı: Kurt içinde.

A776. Anlamı: Allah'ı teneffüs ettiğinden insan övülüyor. Bundan sonra nasıl övecek?

A777. KURAN/ 2/BAKARA-2: İşte bu Kitap ki, O'nda hiçbir şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidayettir.

A778. Bkz. A75.

A779. KURAN/ 3/ ALİ İMRAN-9: Rabbimiz! Şüphesiz sen, hakkında şüphe olmayan bir günde insanları toplayacaksın. Şüphesiz Allah va'dinden dönmez.

A780. Onun ahlakı, Kur'andı (Hadis-i şerif) (Nevevî, 1972, s. 427).

A781. Bkz. A687.

A782. Anlamı: Salat ve selam sana olsun, ey vasıfları bizce tam olarak bilinemeyen!

A783. Bkz. A570.

A784. Bkz. A570.

A785. KURAN/ 8/ENFÂL-17: Onları siz öldürmediniz ama onları Allah öldürdü. Ve attığın zaman da sen atmadın ama Allah attı. Ve Allah, mü'minleri Kendisinden ahsen belâ ile imtihan eder. Muhakkak ki Allah, işitendir ve bilendir.

A786. Bkz. A404. .

A787. Bkz. A565.

A788. KURAN/ 8/KASAS-56: Muhakkak ki sen, sevdiğin kişiyi hidayete erdiremezsin (onun ruhunu Allah'a ulaştıramazsın). Fakat Allah, dilediğini hidayete erdirir. Ve O, muhtedileri (hidayete erenleri) daha iyi bilir.

A789. KURAN/ 39/ZUMER-30: Muhakkak ki sen de meyyitsin (ölümlüsün). Ve muhakkak ki onlar da meyyit (ölümlüler).

A790. Bkz. A780.

A791. KURAN/4/NİSÂ-174: Ey insanlar! Rabbinizden size bir burhan (kesin delil) gelmiştir. Ve size, apaçık bir nur indirdik.

A792. KURAN/ 7/A'RÂF-157: Onlar ki, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları ümmî, nebî, resûle tâbî olurlar. Onlara ma'ruf ile (irfanla) emreder, onları münkerden nehyeder ve onlara tayyib olanları (temiz ve güzel olan şeyleri), helâl kılar. Habis olanları (kötü ve pis şeyleri), onlara haram kılar. Ve onların, ağırlıklarını (günahlarını sevaba çevirip, günahlarının ağırlığını) kaldırır. Ve üzerlerindeki zincirleri, (ruhu vücuda bağlayan bağ ve fetih kapısının üzerindeki 7 baklalı altın zincir) kaldırır. Artık onlar, O'na îmân ettiler ve O'na saygı gösterdiler ve O'na yardım ettiler ve O'nunla beraber indirilen Nur'a (Kur'ân-ı Kerim'e) tâbî oldular. İşte onlar, onlar felâha (kurtuluşa, cennet mutluluğuna ve dünya mutluluğuna) erenlerdir.

A793. Bkz. A29.

A794. KURAN/6/EN'ÂM-122: Ölü (Allah'a ulaşmayı dilememiş) iken (ona on iki ihsan vererek) dirilttiğimiz ve insanlar arasında onunla yürüyeceği nur verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde olup, ondan çıkamayacak kimse gibi midir? Böylece kâfirlere, yapmış oldukları şeyler süslü gösterildi.

A795. Bkz. A29.

A796. Bkz. A29.

A797. Bkz. A29.

A798. Bkz. A545.

A799. KURAN/ 32/SECDE-13: Ve eğer dileseydik, bütün nefslere kendi hidayetlerini elbette verirdik (herkesi hidayete erdirirdik). Fakat Benim: "Mutlaka cehennemi, tamamen cinlerden ve insanlardan dolduracağım." sözü(m) hak oldu.

A800. KURAN/ 7/A'RÂF-176: Ve şâyet dileseydik onu, onunla (âyetlerimizle) elbette yükseltirdik. Ve fakat o dünyaya meyletti ve hevasına (nefsinin afetlerine) tâbî oldu. Artık onun hali, köpeğin hali gibidir ki; onunla ilgilensen de solur, onu terketsen de (kendi haline bıraksan da) solur. Âyetlerimizi yalanlayan kavmin hali işte böyledir. Artık bu kısası anlat, böylece onlar tefekkür ederler.

A801. KURAN/ 31/LOKMÂN-22: Ve kim muhsin olarak vechini Allah'a teslim ederse, o takdirde sağlam bir kulba tutunmuş olur. Ve işlerin sonucu Allah'a (ulaşır).

A802. Bkz. A29.

A803. Bkz. A59.

A804. KURAN/12/YÛSUF-38: Ve ben, atalarım İbrahim (a.s), İshak (a.s) ve Yâkub (a.s)'ın dînine tâbî oldum. Bizim, Allah'a bir şey ile şirk koşmamız olamaz. İşte bu, Allah'ın bize ve insanlara fazlındandır. Fakat insanların çoğu, şükretmezler.

A805. Anlamı: Ben batanları sevmem.

A806. Bkz. A59.

A807. KURAN/ 93/DUHÂ-3: Rabbin seni terketmedi ve darılmadı.

A808. Bkz. A807.

A809. Bkz. A250.

A810. KURAN/73/MUZZEMMİL-2: Az bir kısmı hariç olmak üzere gece kalk!

A811. Bkz. A76.

A812. Bkz. A238.

A813. Anlamı: Konuştuğunu duy.

A814. KURAN/18/KEHF-28: Sabah akşam, O'nun Vechi'ni (Zat'ını) isteyerek Rabbine dua edenlerle beraber nefsini sabırlı tut. Dünya hayatının ziynetini dileyerek gözünü onlardan çevirme! Kalbini zikrimizden gâfil kıldığımız ve hevasına (heveslerine) tâbî olan kimselere isteyerek, işinde haddi aşmış olanlara itaat etme!

A815. İslamda ruhbanlık yoktur (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 528).

A816. Kuvvetli mümin, zayıf / güçsüz müminden daha iyi, daha üstün ve Allah'a daha sevimlidir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XIII, s. 352-354).

A817. Anlamı: Yemek için şekil değiştirmiş.

A818. KURAN/ 2/BAKARA-102: Onlar Süleyman (a.s)'ın mülkü üzerine şeytanların tilavet ettiği (okuduğu) şeylere tâbî oldular (uydular). Süleyman (a.s), inkâr etmedi (sihir yapmadı ve kâfir olmadı). Fakat şeytanlar insanlara, sihri ve Babil şehri'ndeki iki meleğe, Harut ve Marut'a indirilen şeyleri öğretmekle kâfir oldular. Ve oysa onlar, "Biz sadece bir fitneyiz (sizin için bir imtihanız). O halde (sakın sihir ilmini öğrenerek) kâfir olmayın." demedikçe hiç kimseye bunu öğretmezlerdi. Fakat o ikisinden, bir erkek ile onun karısının arasını açacak şeyler öğreniyorlardı ve de onlar, Allah'ın izni olmadan onunla (sihirle) hiç kimseye zarar verebilecek değillerdir. Ve onlar kendilerine fayda vermeyen, zarar veren şeyleri öğreniyorlar. Ve andolsun ki onlar, onu (sihri ve ona ait bilgileri) satın alan kimsenin ahirette bir nasibi olmadığını kesin olarak öğrendiler. Elbette onunla (sihre karşılık) nefslerini sattıkları şey ne kötü, keşke bilselerdi.

A819. KURAN/ 3/ ALİ İMRAN-54: Onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.

A820. Bkz. A713.

A821. Bkz. A712.

A822. KURAN/ 9/TEVBE-51: De ki: "Allah'ın bize yazdığı şeyden başkası, bize asla isabet etmez. O, bizim Mevlâ'mızdır." Ve artık mü'minler, Allah'a tevekkül etsinler.

A823. KURAN/ 14/İBRÂHÎM-12: "Ve biz niçin Allah'a tevekkül etmeyelim? Bizi, yollarımıza hidayet etmiştir (ulaştırmıştır). Sizin bize yaptığınız eziyetlere elbette sabredeceğiz. Artık tevekkül edenler, Allah'a tevekkül etsinler."

A824. KURAN/ 27/NEML-79: Öyleyse sen, Allah'a tevekkül et. Muhakkak ki sen, apaçık (bir şekilde) hak üzeresin.

A825. KURAN/113/FELAK-1: De ki: "Ben, Felâk'ın Rabbine sığınırım."

A826. KURAN/114/NÂS-1: De ki: "Ben insanların Rabbine sığınırım."

A827. KURAN/3/ AL-İ İMRAN-167: İki topluluğun (ordunun) karşılaştığı günde başınıza gelen musibet Allah'ın izniyledir. Bu da mü'minleri ortaya çıkarması ve

münafıklık yapanları belli etmesi içindi. Onlara (münafıklara), "Gelin, Allah yolunda savaşın veya savunmaya geçin" denildi de onlar, "Eğer savaşmayı bilseydik, arkanızdan gelirdik" dediler. Onlar o gün, imandan çok küfre yakın idiler. Ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Oysa Allah, içlerinde gizledikleri şeyi çok iyi bilmektedir.

A828. KURAN/ 9/TEVBE-64: Münafıklar, onların kalplerinde olan şeyi onlara haber veren bir surenin onlara indirilmesinden çekiniyorlar. De ki: "Alay edin. Muhakkak ki Allah, çekindiğiniz (gizlediğiniz) şeyi açığa çıkarandır."

A829. Bkz. A691.

A830. Anlamı: Lat ve Uzza adına bu beşer sözü değildir. Bu söz kudret sahibinin sözüdür. Biz putlara yalnızca ona bizi yaklaştırsınlar diye ibadet ederiz.

A831. KURAN/ 27/NEML-14: Ve onu, yakîn (kesin) olarak bildikleri (inandıkları) halde, nefslerine zulmederek ve büyüklenerek bile bile inkâr ettiler. Öyleyse müfsitlerin (fesatçıların) akıbetlerinin nasıl olduğuna bak!

A832. KURAN/6/EN'ÂM-52: Ve sabah akşam, Rab'lerinin Zat'ını dileyerek dua edenleri kovma. Onların hesabından senin üzerine, senin hesabından onların üzerine bir şey yoktur. Artık onları kovarsan, o zaman sen zalimlerden olursun.

A833. Anlamı: Sabikun (hayırda yarışanlar) ilktir.

A834. Bkz. A815.

A835. Bkz. A79.

A836. Anlamı: Derim ki; Allah (Peygamber'i) seçip insan, cin, melek ve diğer yaratılmışlara kendi ruhundan üfleyince, herkesin özünde ona bir özlem, onun nübüvvetini onama ve onun gelişine şahit olma isteği oluşturdu. Hatta peygamberler kendi kitaplarında ondan bahsettiler ve onun ümmetinden olmak istediler. Ka'b, Vehb b. Münahhib, Abdullah b. Selam gibi Yahudi ve Hristiyan din adamları onun ismini ve hilye-i şerifini İncil, Tevrat ve diğer kitaplarda gördüklerinden emindiler.

Ebu Cehil ayın yarılması, Cebrail'in inmesi gibi bazı mucizeleri gördü. Ondan başkaları da pek çok mucize görmüştür. Su fışkırması, taşın şahitliği, ağacın secdesi, sırtlanın konuşması bunlardan bazılarıdır. Fakat inat, istikbar ve üstünlük taslamalarından dolayı inkâr ettiler. Müşriklerin önderleri Kuran'ın en kısa surelerinden birisinin bile benzerini getirmekten aciz kaldıklarında "Bu bir beşer sözü olamaz!" diyerek aslında Hz. Muhammed'in gerçek peygamber, Kuran'ın hak kitap olduğunu anladılar ve itiraf ettiler. Şüphesiz onların bu itirafı Hz. Peygamber'in nübüvvetini açıkça itiraf etme anlamına gelir. Zira onların akıllıları ve âlimlerinden bu itiraf sabit olmuş sonra onların bazıları inat ve mazeret beyan ederek inkâra devam etmişlerdir.

Avamın sözlerine gelince bunlar inkâr sayılmaz. Bilakis belagatçılara göre beliğ olmayanların sözü kelam bile kabul edilmez. Hatta onlar hayvanların sesleri kategorisindedir. Zira onların avamı hayvanlar gibi hatta daha da aşağıdadır. "Arustan sonra başka bir koku yoktur" "O ne güzel bir elbise ve giysidir" olduğuna göre. Bundan dolayı Allah teala "Bu kendisinde şüphe olmayan bir kitaptır." buyurdu. Bu durum Hz. Muhammed'in nübüvvetinde de şüphe olmadığını ortaya koymaktadır. Zira Kuran ona onun hakikatini ve onun umumî, edebî nübüvvetini açıklamak için indirilmiştir. Zira onun için şüphe ve tasdik ifadesini kullanan ondan şüphe etmez. Bütünüyle bir şüpheyi kastediyorum. Zira yüce Allah "Eğer Şüphe içerisindeyseniz" (KURAN/1/Bakara-24) buyurmuştur.

Yani inkârcı Kureyş müşriklerinin bunun benzerini getirmekten aciz olduklarının sabit oluşuna en ufak bir fehmi olanın, azcık bir akletme yeteneği olanın ondan şüphe edemeyeceğinin ilave edilmesi de bu manaya delalet etmektedir. Zira Kuran'dan ancak ilmi vehimden, şekki yakinden ayıramayan kimseler şüphe eder. Dirayeti, ilmi olmayan kimseler gibi. Bu gibi kimseleri cehaletin karanlığı kuşatmıştır. Muktedir olamazlar. Hakikat ve duruma göre hükmedemezler. Bilakis şüphe ederler. Onlara şek üzerine hüküm bina edilir mi diye sorulsa şüphe ettikleri şeylerden de şüphe ederler. Ve hep böyle devam edip giderler. Zira onların kalplerinde hastalık vardır ve karanlıklar içerisindedirler.

Sonuç olarak, Kuran'ın belagati ve mucize oluşuyla Hz. Muhammed'in nübüvveti de sabittir. Çünkü Kuran onun en büyük mucizesidir. Ey akıl sahibi! Yüce Allah'ın kemal-i kudretini bilmen için müşriklerin Kuran surelerinin en kısasına benzer bir sure yazmak için biraraya toplanmaları sonra da aciz kalmaları konusu üzerine derinlemesine düşünmen gerek. Batıl ehlinin lisanınca müşriklerin önde gelenleri İslam'ın hakikatine şahit kılınmışlardır. Musa as.ın kendisi için bir düşman, hüzün kaynağı, davasının batıliyetini ortaya koymak ve hak dini ortaya çıkarmak için Firavun tarafından yetiştirilmesi gibi. Allah'ın Hz. Musa ile ağaçtan konuşması gibi.

Yüce Allah'ın "Bundan dolayı sevinsinler" sözünde emrettiği gibi sevinmeleri için. Allah'ın bu emri ayetteki şu ifadelerden sonra gelir. "Ey insanlar! Size, Rabbinizden öğüt (vaaz) ve göğsünüzde olana (nefsinizin kalbindeki hastalıklara) şifa gelmiştir", De ki: "Allah'ın fazlı ve O'nun rahmeti ile artık ferahlasınlar (sevinsinler)" (KURAN/ 10/Yunus-56-57) Kalplerinde hastalık olan kâfirler hakkında durum şudur: Kuran ve Hz. Muhammed bizim için doktor ve ilaçtır. İnatçı kâfirler içinse zewhir ve helak sebebidir. Çünkü güneş gözün hastalığını artırır. Su, taşın sertliğini arttırır.

Bu mütalaaya, bu kalbi kırık olana açılan şeylerden dolayı yer verilmiştir. İhvana dua etmek için onları burada yazdım. Ey Allah'ım hayırlısıyla tamamlamayı nasip eyle.

A837. Bkz. A770.

A838. Bkz. A770.

A839. KURAN/8/ENFÂL-33: Ve sen onların arasında iken; Allah, onları azaplandıracak değildir. Ve onlar mağfiret diliyorken (de) Allah, onları azaplandıran değildir.

A840. Bkz. A535.

A841. Bkz. A635.

A842. KURAN/36/YÂSÎN-59: Ve ey mücrimler (suçlular)! Bugün ayrılın (bir kenara çekilin).

A843. Bkz. A221.

A844. Anlamı: Gayecilik illeti önce düşüncede oluşur sonra vücuda gelir.

A845. KURAN/ 56/VÂKIA-64: Onu siz mi yetiştiriyorsunuz, yoksa onu yetiştiren Biz miyiz?

A846. Bkz. A685.

A847. Hazreti Âdem ile ondan sonra gelenler de benim sancağım altında toplanacak (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, CV, s. 350).

A848. Biz (dünya ehli arasında) sonuncularız. Fakat kıyamet günü birinciler olacağız (hesabımız önce görülecek) (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XIV, s. 68).

A849. Âdem su ile çamur arasında iken ben peygamberdim (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 121).

A850. Anlamı: İnsanoğluysanız anlamın şahidi olan bir resimsiniz.

A851. Anlamı: Allah'tan yüce şahit yoktur (Öyleyse) şahit olarak (Allah) yeter.

A852. KURAN/38/SÂD-26: Ey Dâvud! Muhakkak ki Biz, seni yeryüzünün halifesi kıldık. Bunun için insanlar arasında hak ile hükmet! Ve hevaya (nefse) tâbî olma! Aksi halde seni, Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak ki Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli azap vardır.

A853. Anlamı: Önce düşün sonra yap.

A854. Bkz. A133.

A855. Bkz. A75.

A856. Bkz. A53.

A857. KURAN/ 87/A'LÂ-6: (Kur'ân'ı) sana, Biz okutacağız, bundan sonra sen unutmayacaksın.

A858. KURAN/ 33/AHZÂB-6: Nebî (Peygamber), mü'minler için kendi nefslerinden daha evlâdır (yakındır). Ve O'nun (Nebî'nin) zevceleri, onların anneleridir. Ve rahim sahipleri (akrabalar), onlar birbirlerine, Allah'ın Kitab'ında, mü'minlere ve muhacirlere yakın olduklarından daha yakındır. Ancak dostlarınıza iyilik yapmanız hariç. İşte bunlar, Kitab'ta satır satır yazılıdır (Metinde: Peygamber müminlere babalarından daha önce gelir (Ayetin ilk bölümü alınarak ebâ'ihum kelimesi eklenmiştir.)

A859. Bkz. A2.

A860. Şiirin anlamı: Cahiliyet devrinde ümmi iken ilim ve Kemâl sahibi sana yeter. Yetim halinde iken terbiyeli ve güzel ahlâklı olması da yine mucize olarak sana yeter (Armutçuoğlu, 2012, s. 96.).

A861. Bkz. A15.

A862. KURAN/ 28/KASAS-28: (Musa A.S): "Bu seninle benim aramdadır. İki süreden hangisini kada edersem (yerine getirirsem), artık bana bir düşmanlık oluşmasın. Ve Allah, konuştuklarımıza vekildir." dedi.

A863. Bkz. A263.

A864. Bkz. A628.

A865. KURAN/ 87/A'LÂ-9: O halde, eğer zikir fayda verecekse zikret (zikri öğret, öğüt ver).

A866. Şiirin anlamı: Böylece dersleri fark edilmeyince akıl, istikrarlı ve bağımsız oldu. Sonra akıl anlatmak için onları yendi. Çünkü amacı olan akıl tüm seslerin bitmesini sağlar.

EK 2: DERKENAR VE DİPNOTLARDA GEÇEN ARAPÇA İFADELER

DA1. Anlamı: Allah bizi en iyi ödülle ödüllendirsin ve onun beyaz mücevherine sığındık.

DA2. Anlamı: Ey Celil olan Allah'ım cömertlik gölgen altında bulunan tüm kimsesizleri ve garipleri ferahlat! Bizi kafirlerden ve zalimlerden eyleme, bizi Müslümanların yoluna ilet. Sonra ben "Muhakkak ki Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi olan ve her şeyi evirip çeviren yoktur" diyerek ve bilerek mutlak Alim, Halim, Hay ve Kayyum olan Allah'a tevekkül ederim

DA3. KURAN/12/YÛSUF-86: (Yâkub a.s) şöyle dedi: "Ben kederimi ve hüznümü sadece Allah'a arz ederim (şikâyet ederim). Ve sizin bilmediğiniz şey(ler)i ben Allah'tan (Allah'ın bildirmesi ile) bilirim."

DA4. Bkz. DA3.

DA5. Vatan sevgisi imandandır (Hadis-i Şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 346-347).

DA6. Susmak hikmettir fakat susan azdır (Hadis-i şerif), (Canan, 1988, C. V. , s. 234-235).

DA7. Saîd kişi başkasından vaaz alandır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. VII, s. 318).

DA8. KURAN/ 53/NECM-42: Ve münteha (sonunda dönüş), mutlaka Rabbinedir.

DA9. KURAN/59/HAŞR-2: Kitap ehlinden inkâr edenleri ilk defa sürgün için diyarlarından çıkaran O'dur. Siz, onların (diyarlarından) çıkacağını zannetmediniz. Ve onlar da, kalelerinin Allah'tan (gelecek bir şeye) mani olacağını sandılar. Oysa Allah, onlara hesap etmedikleri bir taraftan geldi ve onların kalplerine korku verdi. Evlerini kendi elleriyle ve mü'minlerin elleriyle harap ediyorlar(dı). Ey basiret sahipleri, artık ibret alın!

DA10. Kalplerinizi murakabeye alıştırın. Çokça tefekkür edin ve ibret alın (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, s. 187).

DA11. KURAN/94/İNŞİRÂH (ŞERH)-6: Muhakkak ki zorluk ve kolaylık beraberdir.

DA12. Ölüm her Müslüman için kurtuluştur (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 222).

DA13. Anlamı: Kim Allah bana yeter deyip (diğer insanlardan beklemeyi) keserse o mümindir, rızık endişesi ondan kaldırılır.

DA14. Yel, Rahman'ın nefesindendir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 119).

DA15. Anlamı: Allah katında din üzerinize nimettir.

DA16. KURAN/73/MUZZEMMİL-8: Ve Rabbinin ismini zikret ve her şeyden kesilerek O'na ulaş.

DA17. KURAN/22/HACC-26: Hz. İbrahim'e Beyt'in mekânını (Kâbe'nin yerini) indirdiğimiz (gösterdiğimiz) zaman: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma! Ve Beytim'i (evimi) tavaf edenler, kaim olanlar (ayakta duranlar), rükû edenler ve secde edenler için temiz tut." (dedik).

DA18. KURAN/15/HİCR-29: Artık onu dizayn edip, içine ruhumdan üflediğim zaman, hemen ona secde ederek yere kapanın!

DA19. Gençlik, delilikten bir şubedir. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. 2, s. 113).

DA20. Ol der ve olur.

DA21. Anlamı: Zalimlerden değil.

DA22. Anlamı: Onu mutlaka öldürün.

DA23. Anlamı: Allah'ım, bağışlayıp bizi gör, şahit olmayanların şahitliğinden bizi mahrum et.

DA24. Anlamı: Ey bir olan, senin muhabbetin sevilen ve seven ve kavuşma zamanına adım adım gel.

DA25. Hikmet, müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa almaya da hak sahibidir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XI, s. 237).

DA26. KURAN/ NECM-3: Ve o, hevasından (kendiliğinden) konuşmaz.

DA27. KURAN/50/KAF-37: Muhakkak ki bunda kalpleri olan ve ilka edilenleri işitebilen ve (kalp gözleri ile Allah'a) şahit olan kişiler için mutlaka ibret vardır.

DA28. Bkz. DA227.

DA29. Anlamı: Bayrak cahile verilir. Hak edenleri engellemek yanlıştır (Sühreverdi'ye ithaf edilen bir şiirden).

DA30. Bkz. DA5.

DA31. Müminin mümine karşı durumu, bir parçası diğer parçasını sımsıkı kenetleyip tutan binalar gibidir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 600).

DA32. Mümin cana yakındır. İnsanlarla yakınlık kurmayan ve kendisiyle yakınlık kurulamayan kimsede hayır yoktur (Hadis-i şerif) (Hanbel, C. II, s. 400).

DA33. Mümin seven ve sevilendir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 488).

DA34. Muhakkak (kâmil) müminlerden her biri bedendeki baş gibidir. Nasıl ki beden baştaki bir ağrıdan dolayı acı duyarsa, mümin de îmân ehli(nin başına gelen sıkıntı)dan dolayı elem duyar (Hadîs-i Şerîf) (Canan, 1988, C. IV, s. 386).

DA35. Allah'ın eli (rahmeti), cemaatledir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 160).

DA36. İslam'da ruhbanlık yoktur. (Hadis-i şerif,) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 528).

DA37. Allah yolundan bir zorluğu gideren kimse için bir iyilik yazar ve Allah, kime bir iyilik yazarsa artık onu azap etmez (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. III, s. 469).

DA38. Her ümmetin bir ruhbanlığı vardır, benim ümmetimin ruhbanlığı ise cihattır (Hadis-i şerif) (Canan, C. III, s. 472).

DA39. Hakiki muhacir, Allah'ın yasak ettiği şeylerden uzaklaşıp onları terk edendir (Hadis-i şerif) (Canan, C. I, s. 34).

DA40. Gerçek mücahit, nefsiyle cihat edendir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. II, s. 183).

DA41. İlim peşinden gitmek ve ilim tahsil etmek her Müslümana farzdır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XI, s. 235).

DA42. İmanın tadına ermek isteyen insanları yalnız Allah rızası için sevsin (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 97).

DA43. KURAN/7/A'RÂF-198: Ve onları eğer hidayete (Allah'a ulaşmaya) çağırırsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün ve onlar görmezler.

DA44. Anlamı: ben de sizin gibi bir beşerim. (Bu ibare Kuran'da 2 yerde geçer: Kehf-110 ve Fussilet-6).

DA45. KURAN/ 25/FURKÂN-7: Ve dediler ki: "Bu nasıl resûl ki, yemek yiyor ve çarşılarda dolaşıyor. Ona bir melek indirilseydi olmaz mıydı? Böylece onunla beraber uyarıcı olurdu.

DA46. Anlamı: İyi ya da kötü olan her kim varsa Allah onlara bir dış görünüm verdi.

DA47. Anlamı: Allah sonra onları lanetledi (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. V, s. 479).

DA48. Anlamı: Kişi hüviyetini görerek ve duyarak elde eder.

DA49. KURAN/ 9/TEVBE-111: Allah muhakkak ki; Allah yolunda savaşan, böylece öldüren ve öldürülen mü'minlerden onlara verilecek cennet karşılığında, canlarını ve mallarını satın almıştır. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da, O'nun (Allah'ın) üzerine hak olan vaadidir. Allah'tan daha çok ahdine vefa eden kimdir? O'nunla yaptığınız alışveriş ile sevinin! Ve işte o, en büyük fevz (mükâfat)dir.

DA50. KURAN/ 2/BAKARA-115: Ve doğu da Allah'ındır batı da. Artık hangi tarafa dönerseniz dönün, Allah'ın Vechi (Zat'ı) işte oradadır. Muhakkak ki Allah Vâsi'dir (rahmeti ve lutfu geniştir, herşeyi ilmi ile kuşatandır).

DA51. Mümin, Allah'ın nuruyla bakar (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XV, s. 122).

DA52. Mümin, müminin aynasıdır (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 488).

DA53. KURAN/ 2/BAKARA-115: Ve doğu da Allah'ındır batı da. Artık hangi tarafa dönerseniz dönün, Allah'ın Vechi (Zat'ı) işte oradadır. Muhakkak ki Allah Vâsi'dir (rahmeti ve lutfu geniştir, herşeyi ilmi ile kuşatandır).

DA54. KURAN/ KAMER/55: Kudret Sahibi Melik'in huzurunda, sadıklar makamındadır.

DA55. KURAN/ RUM/ 52: Öyleyse muhakkak ki sen ölülere duyuramazsın, arkalarına dönüp gittikleri zaman sağırlara da daveti duyuramazsın.

DA56. Mümin bir mideye içer, kâfir ise yedi mideye içer. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. X, s. 390).

DA57. Kaside-i Bürde'den alıntılanan beytin tamamının anlamı şöyledir: Ey gönül! Gerek açlık, gerekse tokluk desiselerinden kork ve sakın. Ilımlı olmayı ve orta yolda bulunmayı bırakma. Özellikle de açlığı ve susuzluğu mutlak ibadet sanma, nice açlık vardır ki, tokluktan daha zararlıdır.

DA58. Kaside-i Bürde'den alıntılanan beytin anlamı şöyledir: Nefsin ibadetle meşgul olup salih amel işlerken de onu gözet ve kolla. Şayet yaylağını tatlı bulur, salih amelden zevklenir, kibir ve ucbe düşerse; terki caiz bir amel ise onu yaylağında yayılmaktan alıkoy ve otlatma. Yani o ameli terk ederek ona hak ettiği cevabı ver.

DA59. Ölüm mümine armağandır. (Hadis-i Şerif) (Canan, 1988, C. XV, s. 62).

DA60. Anlamı: İnsanın küçük insan bedeninden cennete uçması.

DA61. Anlamı: Rahmana kavuşmanın şerefiyle.

DA62. KURAN/39/ZUMER-68: Ve sur'a üfürülmüş, Allah'ın diledikleri hariç, göklerde ve yerde olanlar ölmüşlerdir. Sonra ona (sur'a) bir defa daha üfürüldüğü zaman onlar ayağa kalkarak bakınırlar.

DA63. Anlamı: (Allah) ruhları cesetlerden bin yıl önce yarattı.

DA64. Her doğan insan, İslâm fıtratı üzerine doğar(Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVIII, s. 348).

DA65. (Edepsizle) sohbet, kişiye tesir eder (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. IX, s. 280).

DA66. Anlamı: Sufi, yaratılmamıştır (Şeyh Ebu'l-Hasan-ı Harakani'ye atfedilen söz).

DA67. Anlamı: Şeyhlerin sıfatlarından başka tarikat yoktur.

DA68. KURAN/ 28/KASAS-88: Ve Allah ile beraber başka bir İlâh'a dua etme (ibadet etme). O'ndan başka İlâh yoktur. O'nun Zat'ı hariç herşey helâk olucudur. Hüküm O'nundur. Ve O'na döndürüleceksiniz.

DA69. Ölüm, ruhun bedenden ayrılmasıdır (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XV, s. 150).

DA70. Anlamı: (Yeryüzü der ki) bedenin bendendir ölümle bu gerçeklik açıklanmış olur.

DA71. KURAN/ 79/NÂZİÂT-5: Ve de emirle (işleri) tedbir edenlere (emri yerine getirip idare edenlere) (andolsun).

DA72. KURAN/ 86/TÂRIK-9: Gizli şeylerin açıklanacağı gün.

DA73. KURAN/3/ÂLİ İMRÂN-169: Ve Allah'ın yolunda öldürülenleri, sakın ölüler sanmayın. Hayır, (onlar) hayydırlar (canlıdırlar), Rablerinin katında rızıklandırılırlar.

DA74. KURAN/ 15/HİCR-29: Artık onu dizayn edip, içine ruhumdan üflediğim zaman, hemen ona secde ederek yere kapanın!

DA75. KURAN/ 17/İSRÂ-85: Ve sana ruhtan sorarlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir." Ve size, (ruha ait) ilimden sadece az bir şey verildi.

DA76. Anlamı: Ruh onlara girmez.

DA77. KURAN/ 17/İSRÂ-1:Âyetlerimizi göstermek için, kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürüten Allah, Sübhan'dır (bütün noksanlıklardan münezzehtir). Muhakkak ki O, en iyi işiten, en iyi görendir.

DA78. Anlamı: Allah'ım bizi eksik bakışlılardan veya durgun akıllılardan kılma.

DA79. Anlamı: kötülüklerden kurtulup temizlenen hikmet sahiplerine müjdeler olsun.

DA80. Hadisin tamamı şu anlama gelir: Yâ Ebâ Zer! Gemini yenile çünkü deniz derindir. Azığını tam al, çünkü yol uzundur. Yükünü hafif tut, çünkü geçit çok sarptır. Amelini ihlaslı yap, çünkü gözetleyici, kalbin niyetine bakmaktadır (Canan, 1988, C. XV, s. 158).

DA81. KURAN/ 39/ZUMER-22: Allah kimin göğsünü İslâm için (Allah'a teslim için) yarmışsa artık o, Rabbinden bir nur üzere olur, değil mi? Allah'ın zikrinden kalpleri kasiyet bağlayanların vay haline! İşte onlar, apaçık dalâlet içindedirler.

DA82. KURAN/ 21/ENBİYÂ-70: Ve ona tuzak kurmak istediler. Fakat Biz, onları daha çok hüsrana düşürdük.

DA83. KURAN/ 18/KEHF-104: Onlar, dünya hayatında amelleri (çalışmaları) sapmış (kaybettikleri dereceler, kazandıkları derecelerden daha fazla) olanlardır. Ve onlar, güzel ameller işlediklerini zannediyorlar.

DA84. Cennet, istenilmeyen şeylerle, cehennem de arzulanan şeylerle kuşatılmıştır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 170).

DA85. KURAN/ 4/NİSÂ-78: Nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır. Hatta sağlam kalelerde olsanız bile. Eğer onlara bir iyilik isabet ederse: "Bu Allah'tandır." derler. Ve eğer onlara bir kötülük isabet ederse: "Bu sendendir." derler. De ki: "Hepsi Allah'ın katındandır." Artık bu topluluğa ne oluyor ki söz anlamaya yanaşmıyorlar?

DA86. Allah'a karşı (emir ve yasaklarına uyarak edebini) koru, Allah da seni (dünya ve ahirette) korusun! Allah'ı (n üzerindeki hukukunu) koru ki O'nu karşında (dünya ve ahiretin fenalıklarına karşı hami) bulasın -veya önünde demişti-. Bollukta Allah'ı tanı ki, darlıkta da O, seni tanısın. (Dünya ve ahiretle ilgili) bir şey isteyince Allah'tan iste. Yardım talep edeceksen Allah'tan yardım dile. Zira kullar, Allah'ın yazmadığı bir hususta sana faydalı olmak için bir araya gelseler, bu faydayı yapmaya muktedir olamazlar. Allah'ın yazmadığı bir zararı sana vermek için bir araya gelseler, buna da muktedir olamazlar. Kalemlerin mürekkebi kurudu ve sayfalar dürüldü. Sen, yakînî bir imanla, tam bir rıza ile Allah için çalışmaya muktedir olabilirsen çalış; şayet buna muktedir olamazsan, hoşuna gitmeyen şeyde sabırda çok hayır var. Şunu da bil ki Nusret (i ilahî) sabırla birlikte gelir, kurtuluş da sıkıntıyla gelir, zorlukta da kolaylık vardır, bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır. (Hadis-i şerif, Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyamet 60, H.n. 3518) .

DA87. Eğer iki Halife'ye (aynı dönemde) biat edilirse kendisine sonradan biat edileni öldürün. (Hadis-i şerif) (Canan, C. V, s. 374).

DA88. Allah, şifasını yaratmadığı hiçbir hastalık vermemiştir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 457).

DA89. Anlamı: Allah'ım çözümün hakikatini anlamamızda bize merhamet et.

DA90. Allah bir millete hayır murat ettiği vakit, onların idaresini yumuşak kimselere tevdi eder ve mallarını da cömert kimselerin eline verir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. V, s. 384).

DA91. Kula, Allah'tan yardım kulların ihtiyaçları miktarında olur. Sabır da Allah tarafından kulun başına gelen musibetlere göre verilir. (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, s. 527).

DA92. Cennet ehlinin çoğu eblehtir. (Hadis- i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 186).

DA93. KURAN/ 25/FURKÂN-70: Ancak kim (mürşidi önünde) tövbe eder (böylece kalbine îmân yazılıp, îmânı artan) mü'min olur ve salih amel (nefs tezkiyesi) yaparsa, o taktirde işte onların, Allah seyyiatlerini (günahlarını) hasenata (sevaba) çevirir. Ve Allah, Gafur'dur (günahları sevaba çevirendir), Rahîm'dir (rahmet nuru gönderendir).

DA94. Kulun kalbi doğru oluncaya kadar imanı dosdoğru olmaz. Dili doğru oluncaya kadar da kalbi dosdoğru olmaz. Komşusunun kendisinden bir kötülük gelmeyeceğine emin olmadığı kimse de cennete giremez (Hadis-i Şerif) (Hanbel, 1992, C. III, s. 199).

DA95. Anlamı: Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir (Bu ibare Kuran'da iki yerde geçer: KURAN/ 2/ Bakara-153, KURAN/ 8/ Enfal-46).

DA96. Fakirlik iki cihanda yüz karasıdır (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 87).

DA97. Allah tüm hüzünlü kalpleri sever ve kalbi hüzün içinde olan kullarını sever. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. l, s. 246).

DA98. Anlamı: Kalp açıldığında ruhun samimiyeti görünür.

DA99. Anlamı: Bilmeyi sevdim.

DA100. Anlamı: Tebliğ ettim, Allah'ım sen de şahit ol (Bu ibare Veda hutbesinde geçmektedir) (Özdemir, 2005).

DA101. Bkz. DA75.

DA102. Nefsini bilen Rabbini bilir. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 312).

DA103. Bütün ömrünüz boyunca hayır isteyin. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 587).

DA104. Süt devresinde verilen süt, tabiatı değiştirir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 497).

DA105. Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. IV, s. 185.).

DA106. KURAN/ 11-HUD/ 46: (Allah Teâlâ) şöyle buyurdu: "Ey Nuh! Muhakkak ki o, senin ailenden değildir. Muhakkak ki onun yaptığı salih olmayan bir ameldir. Öyleyse senin hakkında bir ilmin (bilgin) olmayan şeyi, Benden isteme. Muhakkak ki Ben, cahillerden olursun diye sana öğüt veriyorum."

DA107. Tüm bilgi sahipleri, bilmeyi bilir.

DA108. Köpek giren eve melek girmez. (Hadis-i şerif) (Canan, C. I, s. 169).

DA109. KURAN/67/MULK-9: Onlar (cehenneme atılanlar) dediler ki: "Evet, bize nezir gelmişti. Fakat biz onu yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir, siz ancak büyük bir dalâlet içindesiniz, dedik."

DA110. Anlamı: Sufilik talimi su üzerine resim yapmak gibidir.

DA111. Anlamı: Cahillerin cahilce yaklaşımından ve engellemelerinden âlimler zulme uğradı.

DA112. Anlamı: Sessiz adam kelimelerin çobanının sesini duymayı başardı.

DA113. Anlamı: Toplulukların bir araya gelmesiyle muhtaçların ihtiyaçları görülüp soyluların nimetleri ve özgür olanların sırları kabul edilir.

DA114. Anlamı: Sessizlik kuraldır.

DA115. Kul dilini tutmadıkça imanın hakikatine eremez (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVIII, s. 2004).

DA116. Hayırlı söz hariç, dilini tutan, şeytanı mağlup eder (Hadis-i Şerif) (Canan, 1988, C. XVIII, s. 2010).

DA117. Anlamı: Çok gerekmedikçe fikrini, paranı ve inancını gizli tut!

DA118. Allah Tealâ hiç şüphesiz ki iyi kulları, müttakî kulları; ama gizli kulları sever. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVIII, s. 582).

DA119. Her şeyin bir madeni var, takvanın madeni ise ariflerin kalpleridir. (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, C. 2, s. 211).

DA120. KURAN/2/BAKARA-253: İşte Biz, o resûllerden bir kısmını, diğerlerinin üzerine faziletli kıldık. Allah, onlardan kimiyle konuştu, kimini de derecelerle yükseltti. Ve Biz, Meryem'in oğlu İsa'ya beyyineler verdik. Ve onu Ruh'ûl Kudüs ile destekledik (doğruladık). Eğer Allah dileseydi, onlardan sonra gelenler, kendilerine beyyineler (ispat vasıtaları) geldikten sonra birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin ayrılığa düştüler. O zaman onlardan kimi îmân etti, kimi de inkâr etti. Eğer Allah dileseydi, birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin Allah, dilediği şeyi yapar.

DA121. KURAN/5 /MAİDE-35: Ey âmenû olanlar (Allah'a ulaşmayı, teslim olmayı dileyenler); Allah'a karşı takva sahibi olun ve O'na ulaştıracak vesileyi isteyin. Ve O'nun yolunda cihat edin. Umulur ki böylece siz felâha erersiniz.

DA122. Bkz. DA121.

DA123. Anlamı: Mürebbim olmasaydı Rabbimi bilemezdim.

DA124. KURAN/2/ BAKARA-189: Sana hilâllerden (ay'ın hilâle dönüşen hallerinden) soruyorlar. De ki: "O, insanlar için vakitleri ve hac zamanını bildiren bir "vakit ölçüsü'dür." Birr (kişiyi ebrar yapan güzel davranışlar), (cahiliyet devrinde olduğu gibi) evlere arkalarından girmek değildir. Oysa birr, kişinin takva sahibi olmasıdır. Ve evlere kapılarından girin. Ve Allah'a karşı takva sahibi olun. Umulur ki böylece siz felâha erersiniz.

DA125. Birlikte olacağınız eşler konusunda seçici davranın, denginizle evlenin (Kızlarınızı da) emsalleriyle evlendirin. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 220).

DA126. İyi ve salih bir aileyle evlilik yapın. Zira kanın etkisi vardır.(Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 192).

DA127. Allah insanı kendi suretinde yarattı. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 307).

DA128. KURAN/ 76/ İNSAN (DEHR)-2: Şüphesiz biz insanı, karışım hâlindeki az bir sudan (meniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu işitir ve görür kıldık.

DA129. Bkz. DA119.

DA130. KURAN/24/ NUR-35: Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde misbah (lâmba) bulunan kandil (ışık saçan bir kaynak) gibidir. Misbah, sırça (cam) içindedir. Sırça (cam), inci gibi (parlayan) yıldız gibidir. Doğuda ve batıda bulunmayan mübarek bir ağacın yağından yakılır. Onun yağı, ona ateş değmese de kendi kendine ışık verir. Nur üzerine nurdur. Allah dilediğini nuruna hidayet eder (ulaştırır). Ve Allah, insanlara örnekler verir. Ve Allah, her şeyi en iyi bilendir.

DA131. Müminin ferasetinden korkunuz, zira o Allah'ın nuru ile bakar. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 98).

DA132. Mümin, müminin aynasıdır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 488).

DA133. KURAN/15/ HİCR-99: Ve sana "yakîn" gelinceye (son yakîne, Hakk'ul yakîne, Allah'a köle olmaya ulaşıncaya) kadar Rabbine kul ol!

DA134. Kulumu sevdiğim zaman işitmesi, görmesi, dili ve eli ben olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle konuşur, benimle tutar (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XV, s. 19).

DA135. Anlamı: Müminlerin ışığı ve gecenin karanlığını tam bir aydınlıkla bölene dualar olsun ve güzel yüzüyle geceleri gündüz edene dualar olsun.

DA136. Anlamı: Camın ve kadehin parıltısı birbirine benzer, maddenin benzerliği ile şarap, kadeh gibi; kadeh de şarap gibidir. (Sühreverdi'ye ait bir şiirden).

DA137. Şiirin anlamı: Deniz eskiden olduğu gibi denizdir. Olaylar ise, sanki nehirler ve dalgalar gibidir (Abdulgani E'n-Nablusî'ye ait bir şiirden).

DA138. Şahit kimsenin görmediklerini görendir. (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C.I, s. 83).

DA139. Anlamı: Allah'a giden yol. (Allah'a giden yol mahlûkatın adedindedir, hadisine gönderme yapılmıştır.)

DA140. Anlamı: Sufi ağaç gibidir.

DA141. Anlamı: İyilerin kâsesinden yerin de nasibi vardır.

DA142. Anlamı: Ve sadece kaç ay yanmış?

DA143. KURAN/93/ DUHA-11: Ve fakat Rabbinin nimetlerini artık anlat.

DA144. Anlamı: Yapma.

DA145. Anlamı: Tatmayan bilmez.

DA146. Hediyenin en iyisi, hikmetli bir sözü öğrenip birine öğretmektir ki, bu da bir yıl ihlaslı ibadet etmekten daha sevaptır(Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVI, s. 172).

DA147. İyi zanda bulunmak, imandandır (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVI, s. 488).

DA148. Ben¸ kalpleri kırılmışların ve kabirleri belirsiz olanların yanındayım. (Hadis-i şerif) (Aclûnî¸ 2000, C. I, s. 203).

DA149. Anlamı: Rabbimi görmediğimden ibadet etmedim .

DA150. Fakirlik övüncümdür. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. 2, s. 87).

DA151. Allah'ım, beni miskin olarak yaşat, miskin olarak ruhumu kabzet, kıyamet günü de miskinler zümresiyle birlikte haşret. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 620).

DA152. KURAN/2/ BAKARA-115: Ve doğu da Allah'ındır batı da. Artık hangi tarafa dönerseniz dönün, Allah'ın Vechi (Zat'ı) işte oradadır. Muhakkak ki Allah Vâsi'dir.

DA153. KURAN/57/ HADİD-4: Gökleri ve yeri 6 günde yaratan O'dur. Sonra arşın üzerine istiva etti. Arza gireni ve ondan çıkanı ve semadan ineni ve orada uruç edeni (yükseleni) bilir. Ve siz nerede iseniz O, sizinle beraberdir. Ve Allah, sizin yaptıklarınızı en iyi görendir.

DA154. KURAN/10/ YUNUS-61: Ve bir iş ile meşgul olmanız, Kur'ân'dan bir şey okumanız ve yaptığınız bir amel yoktur ki, ona daldığınız zaman sizin üzerinize şahitler olmayalım. Yeryüzünde ve semada zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden

gizli kalmaz. Ve ondan daha büyüğü ve daha küçüğü yoktur ki, Kitab-ı Mübîn'de olmasın.

DA155. KURAN/6/ENAM-91: Ve Allah, beşere bir şey indirmedi." dedikleri zaman O'nun kadrini hakkıyla takdir edemediler. "İnsanlar için hidayet edici ve bir nur olan Hz. Musa'nın getirdiği kitabı kim indirdi?" de. Onu kâğıtlara (yazıp) açıklıyorsunuz, çoğunu gizliyorsunuz. Babalarınızın ve sizin bilmediğiniz şeyler size öğretildi. "Allah" de, sonra onları daldıkları şeylerde bırak oynasınlar.

DA156. KURAN/ 31/ LOKMAN-22: Ve kim muhsin olarak veçhini Allah'a teslim ederse, o takdirde sağlam bir kulpa tutunmuş olur. Ve işlerin sonucu Allah'a (ulaşır).

DA157. KURAN/ 17/ İSRA-81: De ki: "Hak geldi, bâtıl zail oldu (yok oldu). Muhakkak ki bâtıl yok olacaktır (yok olmaya mahkûmdur)."

DA158. KURAN/ 20/ TAHA-131: Ve onlardan bazılarına, onları imtihan etmemiz için, (onlarla) metalandırdığımız (faydalandırdığımız) dünya hayatının ziynetlerine gözlerini dikme (imrenme). Ve Rabbinin rızkı daha hayırlıdır ve bâkidir (devamlıdır).

DA159. Anlamı: Senin zimmetinde zannettiğin senin değildir. Senin hırsınla istediğin senin olmaz ta ki Allah sana verene kadar.

DA160. Sizden kim nefsinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut ise sanki dünyalar onun olmuştur (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 642).

DA161. Dikkat edin! Dünyada (lezzetli) yiyecekler ve (kıymetli) giyecekler içinde yaşayan (fakat âhiret amellerinden gâfil) nice kimseler vardır ki kıyâmet gününde aç ve çıplaktırlar. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. VI, s. 475).

DA162. Dikkat ediniz, uyanınız! Nice elbisesini parlatıp cilalayan vardır ki dinini kirletmiştir. Ve nice kendini üstün görüp gururlanan vardır ki, şahsiyetini yerle bir edip eskitmiştir. Geçmiş günahlarınızı yepyeni sevaplarla yok edin! Sizden biri yerle gök arasını dolduracak denli günah işlese ve sonra samimi olarak tek bir iyi iş yapsa, o tek hayırlı iş tüm günahlarının üstüne çıkar ve onları ezer. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, CVI, s. 502).

DA163. Anlamı: Nice şehvet bir an bile sürmediği halde çok uzun hüzünlere sebep olur.

DA164. Bkz. DA162.

DA165. KURAN/38/SAD-26: Ey Dâvud! Muhakkak ki Biz, seni yeryüzünün halifesi kıldık. Bunun için insanlar arasında hak ile hükmet! Ve hevaya (nefse) tâbî olma! Aksi halde seni, Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak ki Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli azap vardır.

DA166. KURAN/22/ HACC-18: Göklerde ve yeryüzünde olan kimseler, Güneş, Ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar ve (yürüyen) hayvanlar ve insanlardan çoğu; görmüyor musun (görmedin mi) ki Allah'a secde ediyorlar. (İnsanların) çoğunun üzerine azap hak oldu ve Allah, kimi zayıf düşürürse (alçaltırsa) artık ona ikram eden yoktur. Muhakkak ki Allah, dilediğini yapar.

DA167. KURAN/38/ SAD-74: İblis hariç ki, o kibirlendi ve kâfirlerden oldu.

DA168. En güzel yol, peygamberlerin yolu; ölümlerin en şereflisi, şehitlerin ölümü; en çirkin körlük, hidayetten sonraki sapıklıktır (GÜRBÜZ, 2009, s. 31).

DA169. Göz (nazar) adamı mezara deveyi çömleğe sokar (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 72).

DA170. En kötü körlük kalp körlüğüdür. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 38).

DA171. Siz bir adamın (ömrünün) nasıl tamamladığını görmeden onu çok beğenmeyin. Çünkü ömrünün bir kısmında salih ameller yapan ve ömrünü böyle tamamlayan cennete girecek fakat değişip kötü ameller işlerse cehenneme girecek. Yine ömrünün bir kısmında kötü ameller işleyip sonra değişen cennete girecek. (Hadis-i şerif) (Özmen, 2006, s. 257).

DA172. Anlamı: Eğri olanın gölgesi de eğridir (Hz. Ali'ye isnat edilen bir söz)

DA173. KURAN/81/ TEKVÎR-1: Güneş bürülüp dürüldüğü zaman.

DA174. KURAN/81/TEKVÎR-11: Ve sema (mekânlarından) sıyrılıp kaldırıldığı (perdeler açıldığı) zaman.

DA175. KURAN/84/ İNŞİKAK-3: Ve yeryüzü uzatılıp dümdüz olduğu zaman.

DA176. Anlamı: Hemen eylem.

DA177. Anlamı: Beklenilen haberin lezzeti bile mubahtır, ateşin lezzeti dahi haramdır.

DA178. KURAN/58/ MÜCADELE-22: Allah'a ve ahiret gününe (ölmeden önce Allah'a ulaşmaya) îmân eden bir kavmi, Allah'a ve O'nun Resûl'üne karşı gelenlere muhabbet duyar bulamazsın. Ve onların babaları, oğulları, kardeşleri veya kendi aşiretleri olsa bile. İşte onlar ki, (Allah) onların kalplerinin içine îmânı yazdı. Ve onları, Kendinden bir ruh ile destekledi (orada eğitilmiş olan, devrin imamının ruhu onların başlarının üzerine yerleşir). Ve onları, altından nehirler akan cennetlere dahil edecek. Onlar orada ebediyyen kalacak olanlardır. Allah, onlardan razı oldu. Ve onlar da O'ndan (Allah'tan) razı oldular. İşte onlar, Allah'ın taraftarlarıdır. Gerçekten Allah'ın taraftarları, onlar, felâha erenler değil mi?

DA179. Yeryüzü ve gökler beni içine almaktan aciz kaldı. Lakin ben, yumuşak huylu, halim-selim bir mümin kulumun kalbine sığdım. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. II, s. 195-196).

DA180. KURAN/ 26/ ŞUARA-154: Sen, bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsin. Öyleyse eğer sen, sadıklardan isen bize bir âyet (mucize) getir.

DA181. KURAN/23/ MUMİNUN-25: O ancak cinnet getirmiş bir adamdır. O halde, onu belli bir süre bekleyin (gözetim altında tutun)!

DA182. KURAN/ 7/ A'RAF-198: Ve onları eğer hidayete (Allah'a ulaşmaya) çağırırsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün ve onlar görmezler.

DA183. KURAN/ 22/ HACC-47: Ve azabı senden acele istiyorlar. Ve Allah, asla vaadinden dönmez. Ve Rabbinin katındaki bir gün, sizin saydığınız bin sene gibidir.

DA184. Bkz.DA16.

DA185. KURAN/ 31/ LOKMAN-19: Ve yürüyüşünde mütevazı (alçakgönüllü) ol ve sesini alçalt (alçak sesle konuş). Muhakkak ki seslerin en çirkini, elbette hamirin (merkebin) sesidir.

DA186. Bkz. DA165.

DA187. Anlamı: Mümin ve kâfirin her ikisi de birdir.

DA188. Bkz.DA124.

DA189. Heves dinin afetidir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, CXIII, s. 175).

DA190. Ameli ihlaslı yap, çünkü inceleyen çok dikkatli görücüdür. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 602).

DA191. O ikisi (dünya ve ahiret) ehlullaha haramdır (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C.I, s. 362) .

DA192. Mümin, bir bal arısına benzer. Temiz olanı yer, temiz olan şeyler ortaya koyar, konduğu yeri ne kırar ne de bozar (hatta orayı ihya eder. (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C. II, s. 199).

DA193. Salihlerin anıldığı yere rahmet iner. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. VI, s. 319).

DA194. Anlamı: Ayrıca Câmî (ks) *Baharistan* kitabında dedi ki: " Ey öğrenci nefsini geçici fesatlıklarla ve hayallerin vesvesesi ile harekete geçirme. Kaside muvahhidinin (birlikçilerin) hikâyesini kast eder. Bu hikayeler nefs-i levvameni terbiye edip kalbi mutmain ederler. Allah'ı anmakla, tevhit ehliyle birlikte olmakla ve zikirle kalbi tatmin bulur".

DA195. Bkz. DA73.

DA196. İşlerinizde ne yapacağınızı şaşırdığınızda, kabir ehlinden yardım isteyiniz. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 85).

DA197. Bkz. DA134.

DA198. Bkz. DA10.

DA199. Yaratılış bendendir, ben Allah'tanım. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. I, s. 237).

DA200. Onun hicabı nurdur. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s.179).

DA201. KURAN/ 51/ ZARİYAT-56: Ve Ben, insanları ve cinleri (başka bir şey için değil, sadece) Bana kul olsunlar diye yarattım.

DA202. Anlamı: O tasavvufu biliyordu ve dedi ki vahyin hamd edenlerin ve her şeyin başvuru yeridir.

DA203. Şiirin anlamı: Üzüm kütüğü yaratılmadan önce biz sevgiliyi anarak şaraplar içtik (İbn-i Farid'in Hamriyye kasidesinden bir beyit).

DA204. Anlamı: Yolcular, Muhammed'in yolunda yolculuk konusunda düşmanlarının Muhammed'in yolundaki faziletlerini bilmiyorlar.

DA205. Her kim varlığını Hakk'a ibadete ve O'nun yolunda hizmete adarsa, Cenab-ı Allah da o kulunun her ihtiyacını karşılar. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 600) .

DA206. Kimi Kur'an ve benim zikrim benden bir dilekte bulunmaktan alıkoyarsa (Kur'anla ve zikrimle meşgul olurken dua etmeye dahi fırsat bulamazsa) onlara benden isteyenlerden daha iyisini veririm. Allah kelâmının diğer sözlere üstünlüğü, Allah'ın mahlûkatına olan üstünlüğü gibidir.(Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 517).

DA207. KURAN/ 6/ENAM-91: Ve Allah, beşere bir şey indirmedi." dedikleri zaman O'nun kadrini hakkıyla takdir edemediler. "İnsanlar için hidayet edici ve bir nur olan Hz. Musa'nın getirdiği kitabı kim indirdi?" de. Onu kâğıtlara (yazıp) açıklıyorsunuz, çoğunu gizliyorsunuz. Babalarınızın ve sizin bilmediğiniz şeyler size öğretildi. "Allah" de, sonra onları daldıkları şeylerde bırak oynasınlar.

DA208. KURAN/73/ MUZEMMİL-8: Rabbinin adını an ve bütün benliğinle O'na yönel.

DA209. KURAN/ 11/ HÛD-6: Ve yeryüzünde yürüyen bir canlı yoktur ki; onun rızkı, Allah'ın üzerine (Allah'a ait) olmasın. Ve onun karar kıldığı (kaldığı) yeri ve onun emanet (geçici) durduğu yeri bilir. Hepsi Kitab-ı Mübîn'dedir.

DA210. KURAN/ 40/ MÜMİN-60: Ve Rabbimiz, şöyle buyurdu: "Bana dua ediniz ki size icabet edeyim. Bana kul olmaktan kibirlenenler, muhakkak ki hakir ve zelil olarak cehenneme girecekler."

DA211. KURAN/ 13/ RA'D-39: Allah, dilediği şeyi siler, yok eder (mahveder) ve (dilediği şeyi) sabit kılar ve ümmülkitap (ana kitap), O'nun indindedir (nezdindedir).

DA212. Kazayı (kaderi) ancak dua değiştirebilir, ömrü ancak iyilik artırır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XII, s. 350).

DA213. Malik bin Dinar'a atfedilen bir söz: Mevla'sından gelen darbelerden haz almayan, dostunun açtığı yaradan zevk duymayan bir kimse, davasında sadık değildir.

DA214. Anlamı: Bessam'dan başkası gülmüyor.

DA215. KURAN/ 4/NİSA-85: Kim güzel bir şefaatle (iyilik yapılmasına) yardım ederse, ondan (o iyilikten) onun bir nasibi olur. Ve kim kötü bir şefaatle (günah işlenmesine) yardım ederse onun da ondan (o şerden) bir payı olur. Ve Allah, herşeye mukayyet olandır (gözetendir).

DA216. KURAN/ 40/ MÜMİN-60: Ve Rabbimiz, şöyle buyurdu: "Bana dua ediniz ki size icabet edeyim. Bana kul olmaktan kibirlenenler, muhakkak ki hakir ve zelil olarak cehenneme girecekler."

DA217. Anlamı: Toplumun bir araya gelmesi, bireyin bireysel olarak bölünmesini gerektirir.

DA218. KURAN/ 4/ NİSA-1: Ey insanlar, Rabbiniz'e karşı takva sahibi olun. O ki, sizi bir tek nefsten (Âdem Aleyhis selâm'dan) yarattı. Ve ondan zevcesini yarattı ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yaydı. Ve O'nunla (O'nun adı ile) birbirinize dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı takva sahibi olun ve rahimlerden (akrabalık haklarından) sakının. Muhakkak ki Allah, sizin üzerinizde murakıbtır (sizi kontrol edendir).

DA219. Ben, ancak güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim. (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C. II, s. 381).

DA220. İnsanlar, aynen altın ve gümüş madenlerine benzerler. Cahiliyede hayırlı olanları, İslâm'a girip onda derinleşip, (onu hazmettiklerinde) yine en hayırlıdırlar.(Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C. II, s. 539).

DA221. Bkz. DA199.

DA222. Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur tüm peygamberler ve Adem benim ruhumdan sonradır. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. 1, s. 265-266).

DA223. KURAN/ 2/ BAKARA-253: İşte Biz, o resûllerden bir kısmını, diğerlerinin üzerine faziletli kıldık. Allah, onlardan kimiyle konuştu, kimini de derecelerle yükseltti. Ve Biz, Meryem'in oğlu İsa'ya beyyineler verdik. Ve onu Ruh'ûl Kudüs ile destekledik (doğruladık). Eğer Allah dileseydi, onlardan sonra gelenler, kendilerine beyyineler (ispat vasıtaları) geldikten sonra birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin ayrılığa düştüler. O zaman onlardan kimi îmân etti, kimi de inkâr etti. Eğer Allah dileseydi, birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin Allah, dilediği şeyi yapar.

DA224. KURAN/ 2/ BAKARA-285: Resûl, Rabbinden kendisine indirilene îmân etti ve mü'minler de, hepsi Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve resûllerine îmân etti. "Biz, O'nun resûlleri arasından (hiç) birini, diğerinden ayırmayız." Ve "ışittik ve itaat ettik! Ve Rabbimiz, Senin mağfiretini (dileriz). Ve masîr (varış) Sana'dır (Sana doğru yola çıkarız ve Sana ulaşırız)." dediler.

DA225. Bkz. DA137.

DA226. KURAN/ 6/ ENAM-98: Sizi bir tek nefsten (Âdem (A.S)'dan) yaratan ve böylece (sizin için) kararlı bir kalma yeri (fizik vücudumuz için yeryüzü: dünya), bir de emanet kalma yeri (nefsimiz için cennet ve cehenneme gitmeden önce geçici olarak beklenilen yer; berzah âlemi) dizayn eden O'dur. Fıkıh eden bir toplum için, âyetleri ayrı ayrı detayları ile açıkladık.

DA227. Anlamı: Âlemin kalbinin canı toplumun nefs-i natıkasının canıdır. Hakiki insanın canı ve yaratılışı bir yönüyle nefs-i hayvaniyye ile bağlantılıdır.

DA228. Anlamı: Tüm müminler kardeştir.

DA229. Bkz. DA199.

DA230. Anlamı: Fakat bu inanç ve küfür şüphesidir.

DA231. Anlamı: Ebrarların (iyilerin) işledikleri sevap mukarrebler yanında günahtır.

DA232. Anlamı: Allah'ım! Göz ile göz hatta görmesi ve gözün ışığı birdir.

DA233. Anlamı: İnsanlar seyahat etti.

DA234. Anlamı: Dünya yok olacak bir gölgedir.

DA235. Bkz. DA211.

DA236. KURAN/ 36/ YASİN-60: Ey Âdemoğulları! Ben, sizlerden şeytana kul olmayacağınıza dair ahit almadım mı? Muhakkak ki o (şeytan), size apaçık bir düşmandır.

DA237. KURAN/9/TEVBE-67: Münafık erkekler ve münafık kadınlar, birbirlerindendir. Münkeri (kötülüğü) emrederler ve ma'ruftan (iyilikten) nehyederler (yasaklarlar) ve ellerini sıkarlar (cimrilik ederler). (Onlar), Allah'ı unuttular böylece (O da) onları unuttu. Muhakkak ki münafıklar, fasıklardır.

DA238. Anlamı: Miskin, hiçbir şeyi ve malı yahut parası olmayan mümindir, yoksul demektir.

DA239. Kendini bilen Rabbini bilir. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. 2, s. 262).

DA240. KURAN/95/ TİN-4: Andolsun ki Biz, insanı ahseni takvim içinde yarattık.

DA241. KURAN/ 95/ TİN-5: Sonra onu, esfeli safiline (en sefil hale, nefsinin karanlıklarına) iade ettik (çevirdik).

DA242. KURAN/38/SAD-24: (Dâvud a.s): "Andolsun ki, koyunlarının (arasına) senin koyununu istemekle sana zulmetti." dedi. Ve muhakkak ki ortaklardan çoğu, mutlaka birbirlerinin hakkına tecavüz ediyorlar. Âmenû olanlar (Allah'a ulaşmayı dileyenler) ve amilüssalihat (nefs tezkiyesi) yapanlar hariç. Onlar ne kadar az! Ve Dâvud (a.s), onu imtihan ettiğimizi zannetti. Bunun üzerine Rabbinden mağfiret istedi ve rüku ederek secdeye kapandı. Ve Rabbine yöneldi (sözleriyle ve Rabbini görerek Allah'a ulaştı ve cevap aldı).

DA243. Müferridun öne geçdi. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. V, s. 479).

DA244. KURAN/7/A'RAF-161: Ve onlara: "Bu şehirde yerleşin ve ondan dilediğiniz yerden yiyin, af dilediğinizi söyleyin ve kapıdan secde ederek girin." denilmişti. "Sizin hatalarınızı mağfiret edelim ve muhsinlere daha da arttıralım."

DA245. KURAN/7/A'RAF-31: Ey Âdemoğulları! Bütün mescitlerde ziynetlerinizi alınız. Yiyiniz ve içiniz. Ve israf etmeyiniz. Muhakkak ki O, müsrifleri sevmez.

DA246. Ümmetimin en hayırlıları, âlimleridir. Âlimlerinin en hayırlıları da, (insanlara karşı) merhametli olanlarıdır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XI, s. 280).

DA247. İlmin efdali, Allah'ı bilmektir. (Bu ilimle) az bir amel insana fayda verir. Fakat cehalet ile yapılan çok amel, bir fayda vermez (Gazâlî, 2016, C.1, s. 23).

DA248. Anlamı: İlim, ibadetten üstündür.

DA249. Her amelin bir coşkusu, her coşkunun da bir gevşemesi vardır. Kimin (asıl) coşkusu sünnetimden yana olursa, o mutlaka kurtulmuştur. Kimin de istek, arzu ve rağbeti sünnet dışına yönelik olursa, o helak olmuştur (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C. II, s. 158, 165, 188, 210).

DA250. Anlamı: Fitneler öylesine çoğalır ve hücum eder ki bu devrede ilmi olmayan kimseler ibadetlerini tamamen heba eder durumdadırlar. Çünkü yaptıkları uygun olmadığından dolayı emekleri boşa gider. Fitne devresidir ve anormallik vardır. Ancak âlim olanlar Allah'ın izniyle ilimleri sâyesinde kendilerini ve dinlerini koruyabiliyorlar.

DA251. Allah Teâlâ'ya, dinde fakih olmaktan daha faziletli bir şeyle ibadet edilmemiştir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XI, 268).

DA252. Resûlüllâh (s.a.v.) Efendimiz'e 'İnsanları cennete en çok girdiren şey nedir?' diye soruldu. 'Allah'tan korkmak ve güzel ahlâk' buyurdular. (Hadîs-i Şerîf) (Canan, 1988, C. XI, s. 266).

DA253. Muhakkak ki, demire su değdiğinde nasıl paslanıyorsa, şu kalpler de pas tutar." "Ya Resulullah! Onun cilâsı nedir?" diye sordular. Cevaben çokça Kur'an okumaktır dedi. (Hadis-i şerif) (Bursevî, 2012, s. 202-203).

DA254. Her şeyin bir cilası vardır, kalplerin cilası da Allah'ın zikridir. (Hadis-i şerif) (Erbilî, 2010, s. 258).

DA255. Müminin kalbi, Allah'ın evidir (Hadis-i şerif) (Suyûti, 2013, s. 157; Aclûnî, 2000, C. II, s. 129).

DA256. Kim, beni rüyasında görürse; gerçekten beni görmüş olur. Zira şeytan kesinlikle benim şeklime girmez. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII. S. 530).

DA257. Bkz. DA29.

DA258. Dilini tutmayan kimse, tam imana kavuşamaz. (Hadis-i şerif) (Canan, C. XVII, s. 532).

DA259. Bir kimse kadere, hayrı ve şerri ile Allah'tan geldiğine iman etmedikçe, kendisine gelip isabet eden bir şeyin gelip çatmamasının imkânsız olduğunu ve kendisini gelip bulmayan bir şeyin kendisine isabet etmesinin de imkânsız olduğunu kesinlikle bilmedikçe hiç bir kul iman etmiş olamaz. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 154).

DA260. Cennet, nefsin hoşuna gitmeyen şeylerle; cehennem ise nefsin arzuladığı şeylerle çevrilmiştir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 632).

DA261. KURAN/ 94/ İNŞİRAH-5: O halde, muhakkak ki zorluk ve kolaylık beraberdir.

DA262. Hanımlara danışınız ve tersini yapınız. (Hadis-i şerif) (Aclûnî, 2000, C. 2, s. 41).

DA263. KURAN/ 16/ NAHL-78: Ve Allah, sizi bir şey bilmiyor halde annelerinizin karnından çıkardı. Ve sizi, işitme hassası, görme hassası ve idrak etme hassası (sahibi) kıldı. Umulur ki; böylece şükredersiniz.

DA264. Haramlardan sakın, insanların en âbidi olursun. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVI, s. 455)

DA265. Anlamı: Bin namaz ve oruçtan dindarlığın zerresi daha iyidir.

DA266. Anlamı: Şüphesiz Allah, işlerin üstün ve şerefli olanını sever, safsata olanını çirkin görür. Yücelik imandandır.

DA267. Anlamı: Himmetiyle (yardımla) uçar.

DA268. Anlamı: : Şefaat eden talibin kanadıdır.

DA269. Anlamı: Tembellik kalbi karartır.

DA270. KURAN/49/HUCURAT-13: Ey insanlar! Muhakkak ki Biz, sizi bir erkek ve bir kadından yarattık. Ve sizi milletler ve kabileler kıldık ki, birbirinizi (soyunuzu, babalarınızı) tanıyasınız. Muhakkak ki Allah'ın indinde en çok kerim olanınız

(ikram olunanınız, en şerefli olanınız), (ırk ya da soy olarak değil) en çok takva sahibi olanınızdır. Muhakkak ki Allah, en iyi bilen ve haberdar olandır.

DA271. KURAN/19/ MERYEM-59: Bundan sonra onların arkasından gelen nesil, namazı ihmal (zayi) ettiler. Ve şehvetlere (nefsin arzularına) tâbî oldular. Artık yakında gayy (cehennemde en alt bölüm) ile karşılaşacaklar.

DA272. KURAN/9/ TEVBE-102: Ve diğerleri (savaştan geri kalanların bir kısmı), günahlarını itiraf ettiler. Salih ameli, diğer kötü (amel)le karıştırdılar. Umulur ki; Allah, onların tövbelerini kabul eder, muhakkak ki; Allah, Gafur'dur (mağfiret edendir), Rahîm (rahmet nuru gönderen)'dir.

DA273. KURAN/ 39/ ZUMER-23: Allah, ihdas ettiği (nurların) ahsen olanlarını (rahmet, fazl ve salâvâtı), ikişer ikişer (salâvât-rahmet ve salâvât-fazl), Kitaba müteşabih (benzer) olarak indirdi. Rablerinden huşû duyanların ciltleri ondan ürperir. Sonra onların ciltleri ve kalpleri Allah'ın zikriyle yumuşar, sükûnet bulur (yatışır). İşte bu, Allah'ın hidayetidir, dilediğini onunla hidayete erdirir. Ve Allah, kimi dalâlette bırakırsa artık onun için bir hidayetçi yoktur.

DA274. Bkz. DA64.

DA275. Yaşadığınız günler içinde Rab'ınızın nefhaları, feyz reyhaları kıyamete kadar vardır. Uyanık olun da o nefhaları talep edin, arzu edin. (Hadis-i şerif) (Taberani, 2019, C.3, s. 180).

DA276. Bkz. DA76.

DA277. Bkz. DA201.

DA278. KURAN/98/ BEYYİNE-5: Ve onlar, Allah için hanifler olarak dînde halis kullar olmaktan (nefislerini halis kılmaktan) ve namazı ikame etmekten ve zekâtı vermekten başka bir şeyle emrolunmadılar. İşte kayyum din (kıyâmete kadar devam edecek din) budur.

DA279. Anlamı: İşini insanlar duysun diye yapanların küçüklüğünü ve fakirliğini ve diğerlerini Allah duydu.

DA280. Anlamı: Kimileri insanların yanında namaz kılıp tenhada namazı terk ederler bu Allah'ın onlara lanetidir.

DA281. Yalnız kaldığında kendisini Rabbine isyan etmekten alıkoyacak kadar takvası olmayan bir kimsenin yapacağı amellerin Allah nezdinde kıymeti ne olabilir ki. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 580).

DA282. Namazı kendisini hayâsızlık ve kötülüklerden alıkoymayan kimse, bu namazla Allah'tan sadece uzaklığını arttırmış olur. (Hadis-i şerif) (Taberani, 2019, C. 3, s. 375).

DA283. İlmini artırdığı halde Allah'a olan kulluğunu artırmayan, ancak Allah'tan uzaklaşmayı artırmış olur. (Hadis-i şerif) (Süyûtî, 2013, C. II, s. 169).

DA284. Anlamı: Sana Allah'ı ne kadar öğretebileceğim, korkarım.

DA285. Anlamı: Kimin ilmi arttığı halde yol göstericiliği artmazsa Allah katında bir kazancı yoktur.

DA286. KURAN/16/NAHL-21: Onlar ölüdürler, diri değildirler. Ve ne zaman beas olunacaklarının (diriltileceklerinin) bilincinde değillerdir.

DA287. KURAN/30/ RUM-52: Öyleyse muhakkak ki sen ölülere duyuramazsın, arkalarına dönüp gittikleri zaman sağırlara da daveti duyuramazsın.

DA288. Savaş sırasında kim bir düşmanı öldürür ve bunu isbatlarsa, maktûlün selebi kendisinin olur (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. III, s. 469-480).

DA289. KURAN/21/ ENBİYA-30: İnkâr edenler (kâfirler), semaların ve arzın bitişik olduğunu görmediler mi? Sonra Biz, o ikisini (birbirinden) ayırdık. Ve her canlı şeyi sudan yarattık. Hâlâ inanmazlar mı?

DA290. Anlamı: Cinslerin oranı türlere kişilere ve mücevherlere göredir.

DA291. Bkz. DA16.

DA292. Bkz. DA241.

DA293. KURAN/ 78/ NEBE-18: Sura üflendiği gün artık siz bölük bölük geleceksiniz.

DA294. KURAN/ 52/ TUR-21: Ve (hayattayken, ölmeden önce Allah'a ulaşmayı dileyip) âmenû olan, zürriyetleri de kendilerine îmân ile tâbî olanların zürriyetlerini de

kendilerine ilhak ettik (yanlarına kattık). Ve onların amellerinden bir şey eksiltmedik. Herkes kazandığına (dereceler) karşılık bır rehindir.

DA295. KURAN/ 24/NUR-40: Veya derin denizdeki karanlıklar gibidir. Onun üstünü, dalga üstüne dalga kaplar. Onun üzerinde de bulutlar vardır. Karanlık üstüne karanlıktır, elini çıkarttığı zaman neredeyse onu göremez. Ve Allah, kime nur kılmamışsa (vermemişse) artık onun için bir nur yoktur.

DA296. KURAN/6 / ENAM-76: Gece onun üzerini örtünce, (gece olunca) bir yıldız gördü. "Bu benim Rabbim." dedi. Fakat kaybolunca, "Kaybolup gidenleri sevmem." dedi.

DA297. KURAN/6 / ENAM-79: Muhakkak ki ben, hanif olarak yüzümü, yeri ve semaları yaratan Allah'ın Zat'ına döndürdüm. Ve ben, müşriklerden değilim.

DA298. Bkz. DA158.

DA299. Bkz. DA158.

DA300. Anlamı: Allah Teâlâ buyurur ki "Şeytan onları hâkimiyeti altına alıp kendilerine Allah'ı anmayı unutturmuştur" [1: KURAN/ 58/MÜCADELE-19]. Ey gafletle gözlerini terk eden! Şah Şüca El-Kirmanî der ki; Şeytan abidlerin vücutlarını işgal etti ve kalplerini Allah'tan uzaklaştırdı. Şeytan yalan söyleme ve efendiliklerinin diliyle meşgul edip haram yeme ve zekât vermeme ile işini tamamlar. Kamil şeyh Abdurrahman E's-Süllemi'nin Hakayık şerhi (Kaynak olarak belirtmiş) .

DA301. KURAN/ 88/ GAŞİYE-25: Muhakkak ki onların dönüşü bizedir.

DA302. Zulüm, Kıyamet gününde karanlıklar olacaktır. (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, s. 129).

DA303. KURAN/2/BAKARA-235: (Bekleme süresi içindeki kadınlara), onlarla evlenme istediğinizi ima etmenizde veya kendi içinizde (böyle bir arzuyu) gizlemenizde sizin üzerinize günah yoktur. Allah, sizin onları daima hatırlayacağınızı bildi. Fakat onlara (örf ve adete uygun) bir söz söylemeniz hariç (üstü kapalı evlenme isteğiniz dışında), sakın onlarla gizlice sözleşmeyin. Farz olan bekleme süresi

sona erinceye kadar nikâh akdine azmetmeyin. Ve Allah'ın, içinizde olanı bildiğini bilin! Artık O'ndan sakının. Allah'ın, Gafûr (ve) Halîm olduğunu bilin!

DA304. Anlamı: Birinin ömrünün değeri yoksa ve öldürüldüğünde onu yaşamı zaman kaybı olan diye öfkeyle selamlayın.

DA305. KURAN/16/ NAHL-97: Mü'min olan kadın ve erkekten kim salih (nefsini tezkiye ve tasfiye edici) amel işlerse, o takdirde ona mutlaka tayyib (temiz, helâl) bir hayat yaşatırız. Ve onları, mutlaka yapmış oldukları amellerin ecirlerinden (bedellerinden), daha ahseni (güzeli) ile mükâfatlandıracağız.

DA306. Tövbe pişmanlıktır. (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C. 1, s. 383).

DA307. Günahın kefareti pişmanlıktır. (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C.1, s. 289).

DA308. İçine düştüğü bir hatanın pişmanlığıyla kıvranan bir insan diliyle istiğfar etmese de affolunur. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. III, s. 389).

DA309. Bkz. DA93.

DA310. KURAN/10/YUNUS-58: De ki: "Allah'ın fazlı ve O'nun rahmeti ile artık ferahlasınlar (sevinsinler). O, onların topladıkları şeylerden (dünya mallarından) daha hayırlıdır."

DA311. KURAN/83/MUTAFFİFÎN-26: Onun (o şarabın) sonu misktir (şahane misk kokusudur). Ve yarışanlar, artık bunda (bunun için) yarışsınlar.

DA312. KURAN/ 21/ENBİYÂ-101: Muhakkak ki Bizden kendilerine hüsna (güzellikler) ulaşanlar (yazılanlar), işte onlar, ondan (cehennemden) uzaklaştırılanlardır.

DA313. Bkz. DA211.

DA314. Son nefesini vermedikçe Allah, kulun tövbesini kabul eder (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 594).

DA315. Allah'a yemin ederim ki; ben günde yetmiş defadan fazla Allah'tan beni bağışlamasını diler ve tövbe ederim.(Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XIII, s. 429).

DA316. Bkz. DA241.

DA317. KURAN/2 /BAKARA-82: Ve âmenû olup (Allah'a ulaşmayı dileyip), ıslâh edici (nefsi tezkiye edici) amel işleyenler, işte onlar, cennet ehlidir. Ve orada (cennette) devamlı kalacak olanlardır.

DA318. Geceleyin yolculuk yapmaya bakınız. Çünkü gece yolculuğunda rahatça yol alınır, yol kısaymış gibi gelir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 370).

DA319. KURAN/ 51/ZÂRİYÂT-18: Ve onlar, seher vakitlerinde mağfiret dilerler.

DA320. Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanların zarar görmediği kimsedir. Muhacir ise Allah'ın yasakladığı şeylerden uzak durup kaçan kimsedir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 142-143).

DA321. KURAN/40/MU'MİN-7: Arşı tutan melekler ve onun etrafındaki kişi (devrin imamı), Rab'lerini hamd ile tesbih ederler ve O'na îmân ederler. Ve âmenû olanlar için (Allah'tan) mağfiret dilerler: "Rabbimiz, Sen herşeyi rahmetle (rahmetinle) ve ilimle (ilminle) kuşattın. Böylece (mürşidin önünde) tövbe edenleri ve Senin yoluna (Sıratı Mustakîm'e) tâbî olanları mağfiret et (günahlarını sevaba çevir). Onları cehennem azabından koru!"

DA322. Anlamı: Günahkârların inlemesi abidlerin tesbihinden daha sevimlidir.

DA323. KURAN/ 25/FURKÂN-77: (Onlara): "Rabbim, dualarınız olmasa size değer vermez. Oysa siz yalanlamıştınız. Fakat (azap) kaçınılmaz olacak." de.

DA324. Anlamı: Kalplerinizin incelmesi için daha çok tefekkür edip ağlayınız.

DA325. Anlamı: Allah, hamt edenleri işitti.

DA326. Anlamı: İfade; gurur, zevk ve kıskançlık meyvesini taşır.

DA327. Anlamı: Her şey için tövbe, illa tövbe.

DA328. (İlâhî mahkemede) hesâba çekilmeden evvel nefislerinizi hesâba çekiniz (Hadis-i şerif) (Kesîr, 2012, C. I, s. 27) .

DA329. Beş şey gelmeden evvel beş şeyin kıymetini bil. Ölümden evvel hayatının, hastalığından önce sağlığının, meşguliyetten önce boş vaktin, ihtiyarlığından önce gençliğinin, fakirliğinden önce zenginliğinin. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 640).

DA330. KURAN/56/VÂKIA-64: Onu siz mi yetiştiriyorsunuz, yoksa onu yetiştiren Biz miyiz?

DA331. KURAN/19/MERYEM-25:Ve hurma ağacının gövdesini üzerine silkele. Taze hurmalar senin üzerine düşsün, (orada) toplansın.

DA332. Anlamı: Ey kulum rızık üzerinden elini kaldır.

DA333. Bkz. DA256.

DA334. KURAN/2/BAKARA-286: Allah kimseyi gücünün yettiğinden başkasıyla mükellef kılmaz (sorumlu tutmaz). Kazandığı (dereceler) onundur ve iktisap ettiği (kazandığı negatif dereceler) de onundur (sorumluluğu onun üzerindedir). Rabbimiz! Şayet unuttuysak veya hata yaptıysak bizi sorgulama. Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi bizim üzerimize ağır yük yükleme. Rabbimiz, takat (güç) yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükleme. Ve bizi af ve mağfiret et ve bize rahmet et (Rahîm esması ile bize tecelli et, rahmet nurunu gönder). Sen bizim Mevla'mızsın. Artık kâfirler kavmine karşı bize yardım et.

DA335. Anlamı: Muhakkak ki Allah, muhsinlerin ecrini zayi etmez. (Kuran'da 2 yerde geçer: Tevbe-120, Hud-115).

DA336. KURAN/ 50/KAF-29: Katımda söz değiştirilmez. Ve Ben, kullarıma zulmedici değilim.

DA337. Allah, duada ısrar edenleri sever. (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, s. 57).

DA338. KURAN/ 48/FETİH-10: Muhakkak ki onlar, sana tâbî oldukları zaman Allah'a tâbî olurlar. Onların ellerinin üzerinde (Allah senin bütün vücudunda tecelli ettiği için ellerinde de tecelli etmiş olduğundan) Allah'ın eli vardır. Bundan sonra kim (ahdini) bozarsa, o takdirde sadece kendi nefsi aleyhine bozar (Allah'a verdiği yeminleri, ahdleri yerine getirmediği için derecesini nakısa düşürür). Ve kim de Allah'a olan ahdlerine vefa ederse (yeminini, misakini ve ahdini yerine getirirse), o zaman ona en büyük mükâfat (ecir) verilecektir (cennet saadetine ve dünya saadetine erdirilecektir).

DA339. Anlamı: Kapı tokmağını şiddetle çalmadan kapı açılmaz.

DA340. Dua, ibadetin ta kendisidir (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XIV, s. 290).

DA341. Eğer bir şey isteyeceksen Allahtan iste, yardım dileyeceksen Allah'tan dile (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XIV, s. 508).

DA342. İnsan için Allah katında duadan daha değerli bir şey yoktur (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XII, s. 430).

DA343. Bkz. DA126.

DA344. Bkz. DA338.

DA345. Allah'a dua ederken kabul olacağına inanarak dua ediniz. (Hadis-i şerif, Tirmizî, De'avât, 66).

DA346. KURAN/ 3/ AL-İ İMRAN-154: Sonra o kederin ardından (Allah) üzerinize içinizden bir kısmını örtüp bürüyen bir güven, bir uyku indirdi. Bir kısmınız da kendi canlarının kaygısına düşmüştü. Allah'a karşı cahiliye zannı gibi gerçek dışı zanda bulunuyorlar; "Bu işte bizim hiçbir dahlimiz yok" diyorlardı. De ki: "Bütün iş, Allah'ındır." Onlar sana açıklayamadıklarını içlerinde saklıyorlar ve diyorlar ki: "Bu konuda bizim elimizde bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik." De ki: "Evlerinizde dahi olsaydınız, üzerlerine öldürülmesi yazılmış bulunanlar mutlaka yatacakları (öldürülecekleri) yerlere çıkıp gideceklerdi. Allah, bunu göğüslerinizdekini denemek, kalplerinizdekini arındırmak için yaptı. Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) bilir."

DA347. KURAN/48/FETİH-6: Ve münafık erkek ve kadınlara, müşrik erkek ve kadınlara azap etsin. Onlar ki, Allah'a kötü zan ile zanda bulundular. Kötü (zanları) onların üzerine dönsün. Ve Allah, onlara gazaplandı ve onları lânetledi. Ve onlar için cehennemi hazırladı, ne kötü varış yeri.

DA348. Bir saatlik tefekkür bir yıllık ibadetten hayırlıdır. (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, C. II, s. 127; Aclûnî, 2000, C. I, s. 310).

DA349. KURAN/30/RÛM-8: Onlar, kendi nefsleri hakkında tefekkür etmiyorlar mı (düşünmüyorlar mı)? Allah gökleri ve yeri ve ikisinin arasındaki şeyleri ancak hak ile ve belirlenmiş bir süre ile yarattı. Ve muhakkak ki insanların çoğu, Rab'lerine mülâki olmayı (hayatta iken ruhlarını Allah'a ulaştırmayı) inkar edenlerdir.

DA350. Allah'ın hakkını koru ki, O da seni korusun. Allah'ın hakkını koru ki, O'nu her daim yanında bulasın. Bir şey isteyeceğin zaman Allah'tan iste. Yardım dileyeceğin zaman Allah'tan dile. Bil ki, bütün varlıklar sana yardım etmek üzere bir araya gelseler, Allah'ın dilediğinden başka yardımda bulunamazlar. Sana bir zarar vermek üzere elbirliği etseler, Allah'ın takdir ettiğinden başka bir zarar da veremezler. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XIV, s. 287).

DA351. Anlamı: İyiliği isteyiniz, Allah'ın iyiliğini ve nimetlerini sunun.

DA352. Anlamı: Fazileti ümmetimden kullarımdan isteyiniz.

DA353. Hayrı, iyiliği güzel yüzlü olanların yanında arayın! (Hadis-i şerif) (Taberani, 2019, s. 127).

DA354. KURAN/ 7/A'RÂF-179: Ve and olsun ki; cehennemi, insanların ve cinlerin çoğuna hazırladık (yarattık). Onların kalpleri vardır, onunla fıkıh (idrak) etmezler. Onların gözleri vardır, onunla görmezler. Onların kulakları vardır, onunla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir. Hatta daha çok dalâlettedirler. İşte onlar, onlar gâfillerdir.

DA355. KURAN/11/HÛD-119: Rabbinin rahmet ettiği (Rahîm esmasıyla tecelli ederek rahmet nuru gönderdiği) kimseler (ihtilâfa düşmeyip Allah'a ulaşmayı dileyenler) hariç. Ve onları (insanları), bunun için (ihtilâfa düşenlerle düşmeyenleri ayırmak için) yarattı. Rabbinin (ihtilâfa düşenler yani Allah'a ulaşmayı dilemeyenler için) sözü tamamlandı: Cehennemi mutlaka tamamen insanlar ve cinlerle dolduracağım.

DA356. Bkz. DA201.

DA357. Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi murat ettim. Muhabbetimden halkı yarattım. (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, s. 125).

DA358. KURAN/ 8/ENFÂL-33: Ve sen onların arasında iken; Allah, onları azaplandıracak değildir. Ve onlar mağfiret diliyorken (de) Allah, onları azaplandıran değildir.

DA359. Asıl mücahit, Allah'a itaat yolunda nefsi ile cihat edendir (Canan, 1988, C. XVII, s. 374).

DA360. Kim kapıyı çalar ve ısrar ederse eninde sonunda girer. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVI, s. 18).

DA361. Anlamı: Kim kapıyı çalarken ısrar ederse, o içeri girer.

DA362. Anlamı: Kim ister ve gayret ederse, (aradığını) bulur!

DA363. Anlamı: Allah, rızkı kulun eliyle verir.

DA364. Çağınızda Allah'ın estirdiği (rahmet) rüzgârları vardır. Siz, (kalbinizi ve kalıbınızı) ona açınız, buyurmuş. (Hadis-i şerif) (Taberani, 2019, C. 3, s. 180).

DA365. Şair Lebid'in sözü: İyi bilin ki Allah'tan başka her şey batıldır.

DA366. KURAN/23/MU'MİNÛN-105: Âyetlerim size okunurken; onları tekzip edenler (yalanlayanlar), siz değil miydiniz?

DA367. Bir kimseyi ameli geri bırakmışsa, nesebi, soyu onu kurtaramaz, yükseltemez, ilerletemez. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVI, s. 458).

DA368. İslam garip başladı ve garip olarak yeniden dönecektir. Bundan dolayı (İslâm'ın emirlerini yerine getiren) o gariplere müjdeler olsun! (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 135).

DA369. İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince ya elbiseni yakar yahut da sen onun pis kokusunu alırsın.(Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 335- 338).

DA370. Kişi arkadaşının dini üzeredir. Sizden biri arkadaşlık yaptığı kimseye dikkat etsin. (Hadis-i şerif)VII, s. 487).

DA371. İlim, müminin dostu; vakar, veziri; akıl, delili; iş, yardımcısı; rıfk, aslı ve asaleti ve kardeşi; Yumuşak huyluluk annesi, kardeşi; sabır ise askerinin kumandanıdır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XI, s. 229-130).

DA372. Anlamı: Hiç bir şey müminden iyi değildir.

DA373. KURAN/ 2/BAKARA-49: Ve sizi firavun ailesinden kurtarmıştık ki (onlar), size kötü azap ediyorlar, oğullarınızı kesip kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Ve bunda sizin için Rabbinizden büyük bir imtihan vardır.

DA374. Gençlerinizin en (hayırlısı) iyisi, ihtiyarlarınıza benzeyenlerdir. İhtiyarlarınızın en (şerlisi) kötüsü de gençlerinize benzeyenlerdir.(Hadis-i şerif) (Taberani, 2019, C. 1, s. 96).

DA375. Herhangi bir genç yaşından dolayı bir ihtiyara hürmet ederse Cenabı Hak da o gence yaşlılığında hizmet edecek kimseler verir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 338).

DA376. KURAN/ 53/NECM-39: Ve insan için, çalışmasından başka bir şey yoktur.

DA377. Bkz.DA123.

DA378. Anlamı: Vesile olmak, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyacının karşılanması ve isteyenlerin yükseltilmesidir.

DA379. KURAN/ 80/ABESE-20: Sonra yolu ona kolaylaştırdı.

DA380. Cennet kılıçların gölgesi altındadır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. III, s. 475).

DA381. Bereket, sizin büyüklerinizle beraberdir. (Hadis-i şerif) (Suyûtî, 2013, C.1, s. 273).

DA382. Ulemâ, halk üzerine Allah tarafından gönderilmiş bir ümera durumundadır (Hadis-i şeri) (Suyûtî, 2013, C. 1, s. 83).

DA383. Anlamı: Mümin kardeşleriyle çoktur (güçlüdür).

DA384. Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu Kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslümanı ayıbını örterse, Allah da onu kıyamet günü örter. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 338-400).

DA385. KURAN/28/KASAS-35: (Allah Tealâ): "Kardeşinle senin gücünü arttıracağız ve ikinizi sultan kılacağız. Ve böylece onlar, âyetlerimize (mucizelerimize)

ulaşamayacaklar (onlara karşı koyamayacaklar). Siz ikiniz ve size tâbî olanlar, gâlip olanlarsınız." dedi.

DA386. Müminin mümine karşı durumu yekpare bir binayı meydana getiren, perçinlenmiş kayaların birbirlerine karşı durumu gibidir. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. VII, s. 319).

DA387. Muhakkak (kâmil) müminler den her biri bedendeki baş gibidir. Nasıl ki beden baştaki bir ağrıdan dolayı acı duyarsa, mümin de iman ehlinin başına gelen sıkıntıdan dolayı elem duyar. (Hadîs-i Şerîf) (Hanbel, 1992, s. 185).

DA388. Anlamı: Bahsedilen müminler arasında mürşid-i kâmili istedi.

DA389. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse komşusunu rahatsız etmesin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun! (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XV, s. 420).

DA390. Anlamı: İyiliklerin en faziletlisi secdenin kutsallığıdır.

DA391. İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XI, s. 278).

DA392. Allah katında, dostların hayırlısı, arkadaşlarına hayırlı olan; komşuların hayırlısı da komşularına hayrı dokunanlardır. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 418).

DA393. KURAN/ 2/BAKARA-24: Fakat, eğer yapamazsanız ki asla yapamazsınız, o taktirde kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının.

DA394. KURAN/ 39/ZUMER-23: Allah, ihdas ettiği (nurların) ahsen olanlarını (rahmet, fazl ve salâvâtı), ikişer ikişer (salâvât-rahmet ve salâvât-fazl), Kitab'a müteşabih (benzer) olarak indirdi. Rab'lerinden huşû duyanların ciltleri ondan ürperir. Sonra onların ciltleri ve kalpleri Allah'ın zikriyle yumuşar, sükûnet bulur (yatışır). İşte bu, Allah'ın hidayetidir, dilediğini onunla hidayete erdirir. Ve Allah, kimi dalâlette bırakırsa artık onun için bir hidayetçi yoktur.

DA395. 57/HADÎD-17: Allah'ın, arzı, ölümünden sonra ona hayat vererek dirilttiğini bilin. (Böylece) âyetleri size açıklamış olduk. Umulur ki, böylece siz akıl edersiniz.

DA396. KURAN/ 2/BAKARA-81: Hayır (sandığınız gibi değil), kim, günah kazanmış da hataları kendisini kuşatmışsa, işte onlar artık ateş ehlidir ve orada devamlı kalacak olanlardır.

DA397. Anlamı: İşte onlar, onlar gerçek kâfirlerdir. (Bu ifade Kuran'da iki ayette geçer: Nisa-151, Maide-44).

DA398. KURAN/ 24/NÛR-40: Veya derin denizdeki karanlıklar gibidir. Onun üstünü, dalga üstüne dalga kaplar. Onun üzerinde de bulutlar vardır. Karanlık üstüne karanlıktır, elini çıkarttığı zaman neredeyse onu göremez. Ve Allah, kime nur kılmamışsa (vermemişse) artık onun için bir nur yoktur.

DA399. Bkz. DA354.

DA400. Bkz. DA201.

DA401. Bkz. DA278.

DA402. KURAN/ 2/BAKARA-222: Sana hayz halinden (kadınların belirli günlerinden) soruyorlar. De ki: "O bir ezadır. Bu yüzden hayz zamanında (belirli günlerinde) kadınlardan (cinsel olarak) uzak durun ve temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman ise artık Allah'ın emrettiği yerden onlarla biraraya gelin. Muhakkak ki Allah, tevvabin olanları (tövbe edenleri) sever ve temizlenenleri sever.

DA403. KURAN/ 86/TÂRIK-9: Gizli şeylerin açıklanacağı gün.

DA404. Allah sizin ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar. Ama o sizin kalplerinize ve işlerinize bakar. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. I, s. 419).

DA405. KURAN/ 26/ŞUARÂ-88: Çocukların ve malın fayda vermediği gün (beni utandırma).

DA406. KURAN/ 26/ŞUARÂ-89: Allah'a selîm (selâmete ermiş) kalple gelenler hariç.

DA407. Anlamı: Muhakkak ki güzelin en güzeli huyu güzel olandır.

DA408. Allah'ım nefsime takvasını ver, onu temizle, onu temizleyenlerin en hayırlısı sensin. Onun velisi ve Mevla'sı sensin (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 612).

DA409. Muhakkak güzel ahlâk cennetliklerin amellerindendir. (Hadis-i Şerif) (Canan, 1988, C. V, s. 299-300).

DA410. Küçük muharebeden büyük muharebeye döndük. (Hadis-i şerif) (Gazalî, 2016, C. III, s. 150).

DA411. Anlamı: Fitneler öylesine çoğalır ve hücum eder ki bu devrede ilmi olmayan kimseler ibadetlerini tamamen heba eder durumdadırlar. Çünkü yaptıkları uygun olmadığından dolayı emekleri boşa gider. Fitne devresidir ve anormallik vardır. Ancak âlim olanlar Allah'ın izniyle ilimleri sâyesinde kendilerini ve dinlerini koruyabiliyorlar.

DA412. Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim (Hadis-i şerif) (Hanbel, 1992, C. 2, s. 381).

DA413. Anlamı: Her sözün bir tasdike her gerçekliğin bir kaynağa ihtiyacı vardır.

DA414. KURAN/ 2/BAKARA-74: Sonra, bunun (bu mucizenin) arkasından kalpleriniz (gene) kasiyet bağladı (katılaştı ve karardı), öyle ki taş gibi hatta daha da katı oldu. Ve gerçekten, taşlardan öyleleri vardır ki, ondan nehirler fışkırır. Ve gerçekten, onlardan (taşlardan) öyleleri vardır ki, yarılır, böylece içinden su çıkar. Ve mutlaka onlardan (taşlardan) öyleleri vardır ki, Allah'a karşı duyduğu huşûdan yuvarlanıp aşağı düşer. Ve Allah yaptıklarınızdan gâfil değildir.

DA415. Hiçbir baba, çocuğuna, güzel terbiyeden daha üstün bir hediye veremez. (Hadis-i şerif) (Canan, 1988, C. XVII, s. 588).

DA416. KURAN/ 67/MULK-5: Ve and olsun ki, dünyanın semasını kandillerle süsledik. Ve onları, şeytanlar için (atılacak) taşlar kıldık. Ve onlar için alevli ateşin azabını hazırladık.

DA417. Anlamı: Allah tüm dilleri bilir.

DA418. KURAN/18/KEHF-104: Onlar, dünya hayatında amelleri (çalışmaları) sapmış (kaybettikleri dereceler, kazandıkları derecelerden daha fazla) olanlardır. Ve onlar, güzel ameller işlediklerini zannediyorlar.

DA419. KURAN/38/SÂD-26: Ey Dâvud! Muhakkak ki Biz, seni yeryüzünün halifesi kıldık. Bunun için insanlar arasında hak ile hükmet! Ve hevaya (nefse) tâbî olma!

Aksi halde seni, Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak ki Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli azap vardır.

DA420. Anlamı: O olmasaydı biz olmazdık.

DA421. Bkz. DA402.

DA422. Bkz. DA402.

DA423. Bkz. DA199.

DA424. Bkz. DA199.

DA425. Bkz. 402.

DA426. Bkz. 402.

DA427. Bkz. DA199.

DA428. Anlamı: Ey Âdem, ben Muhammed'i yaratmadan önce yeri ve göğü yaratmadım.

DA429. Anlamı: ve evren onun için yaratıldı.

DA430. Anlamı: De ki Muhammed'i anarak dua edin kurtuluş onun üzerinedir diğerleri adına yenilirler ve de ki kalbinizin nuruyla coşkuyla konuşun, bu hitabın faziletidir.

ÖZGEÇMİŞ

Kimlik Bilgileri

ADI SOYADI: Fatıma Aydın

TC Kimlik No: 25793488972

Doğum Yeri- Yılı: SİVAS-21.07.1982

Eğitim Bilgileri

2014-… Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Doktora

2006-2009 Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Eski Türk Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans (Tez: On Altıncı Yüzyıl İkili Aşk Mesnevilerinde Tahkiye Unsurları, Tez Danışmanı: Muvaffak Eflatun)

2000-2005 Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü

1996-2000 Sivas Prof. Dr. Necati Erşen Anadolu Öğretmen Lisesi

1993-1996 Suşehri YİBO

1988-1993 Yukarı Sarıca Köyü İlkokulu

İş Tecrübesi

2009-… Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü

2006-2008 Kütahya Azot İlköğretim Okulu Türkçe Öğretmenliği

2006-2007 Uçurtma Çocuk Dergisi Yayın Editörlüğü

Yayınları

Mevlana Hayatı Ve Eserleri, Kastaş Yayınevi, 2006.

Kaygusuz Abdal, Kastaş Yayınevi, 2006.